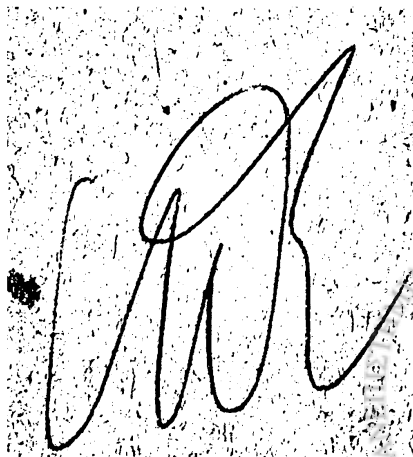

BK
M491-5

ΒΚ
Μ 491

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΞΑΝΘΗΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΤΗΣ

ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ

Α'

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΚΩΔΙΚΑ

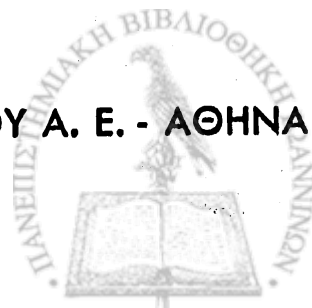
1630 - 1875 ...

«Ὡς ἐκ πλουτούντων ἤδη πενόμενοι,
τοῖς περιλειφθεῖσιν ἐπαγαλλόμεθα,
ἀμα μὲν τῆς πάλαι ἀφθονίας τὴν
μνήμην φέροντες, ἀμα δὲ καὶ τὴν
πρώτην ἐπανελεύσεσθαι οὐκ ἀπεπι-
ζοντες».

(Εὐγενίου Βουλγάρεως, ΛΟΓΙΚΗΣ, περὶ
ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς φιλοσοφίας,
§ ξδ'.)

ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε. - ΑΘΗΝΑ

1939

Αγίου Κωνσταντίνου
Εκδόσεις νέων ερωτημάτων
27. Oct. 1979.

Το Ερώτημα είναι
1

Μορφωτικός
Μαθητιώτου
Ευδοκίου Κορυφίου
κ.α.
Κυριόβραχος
Κερατοπούλου

Αριθ. εως. 131682

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΞΑΝΘΗΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΤΗΣ

ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ

Α'

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΚΩΔΙΚΑ

1630 - 1875 ...

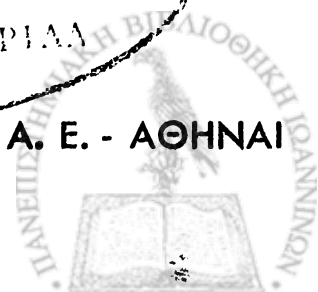
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΕΩΝ ΑΡΙΘ.

«Ὡς ἐκ πλουτούντων ἤδη πενόμενοι, τοῖς περιλειφθεῖσιν ἐπαγαλλόμεθα, ἅμα μὲν τῆς πάσαι ἀφθονίας τὴν μνήμην φέροντες, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀρώτην ἐπανελεύσεσθαι οὐκ ἀπελπίζοντες».

(Εὐγενίου Βουλγάρεως, ΛΟΓΙΚΗΣ, περὶ ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς φιλοσοφίας, σ 88'.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Ματθαίου
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε. - ΑΘΗΝΑΙ
1939

Πάν γνήσιον αντίτυπον φέρει ιδιόχειρον τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως.

τὸ Ἐάνθος φωνεῖται

Δυνάμει τοῦ 2387 Νόμου τῆς 29 Ἰουνίου 1920, περί πνευματικῆς ιδιοκτησίας, ἀπαγορεύεται ἡ ἀναδημοσίευσις, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, ἢ ἡ μετάφρασις τοῦ παρόντος ἔργου, ἢ ἡ ἀνατύπωσις τῶν ἐν αὐτῷ πρωτοτύπων ἐγγράφων καὶ εἰκόνων

PRINTED IN GREECE — 1939

COPYRIGHT BY I. MARTINIANUS

Ἐτυπώθη κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1939 εἰς τὸ Ἐργαστάσιον - Γραφικῶν Τεχνῶν τοῦ Ἀρχαίου Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Δημητρίου Δημητράκου Α. Ε.

**Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΝ ΑΥΤΗΙ ΚΩΔΙΚΑ
1630—1875...**

αὐτοῦ ἐξίχνευσις τῆς ἐξελίξεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ συνοικισμοῦ, γένωνται, ἐφόσον εἰσέτι ὑπάρχει καιρός.

Διὰ τῆς μελέτης πηγῶν τοιούτων κυρίως καὶ μόνων, δύναται νὰ εἰδῇ καὶ διαφωτισθῇ βασίμως καὶ ἀσφαλῶς ἡ βαθεῖα γνῶσις τῆς πνευματικῆς, ιδιωτικῆς καὶ δημοσίου ζωῆς μιᾶς ἐκάστης κοινότητος ἐν χρόνοις ἤδη παρεληλυθόσιν, δυναμένων ἀφ' ἑτέρου τῶν ἐν λόγῳ ὑπὸ μελέτην πολυτίμων στοιχείων, νὰ συμβάλωσι συγχρόνως ὑπερεκπερισσοῦ καὶ εἰς τὴν διαφώτισιν πολλῶν ἔτι ἄλλων γενικωτέρων μάλιστα προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦσι σήμερον τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην, οἷά τε πολλὰ καὶ δὴ ἡ ἱστορία τῆς καθόλου καταστάσεως διαφόρων μεγάλων καὶ ἰδιορρυθμῶς προνομιούχων κοινοτήτων ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἡ ἱστορία μερικώτερον τῶν σχολείων, ἡ ἱστορία τῶν ἐν Αὐστρία, Οὐγγαρία, Τρανσυλβανία, Μολδοβλαχία καὶ ἀλλαχοῦ ἐν διασπορᾷ ὁμογενῶν κοινοτήτων, τῶν ἐπὶ ἔτη ἐκεῖ μακρὰν ἄλλοτε βιουσῶν, ἐν εἴδει ἀφιδρυμάτων τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ ἕτερα. ¹

Φρονοῦντες πάντοτε ὑψηλὰ περὶ τῶν τοιούτων μελετῶν, καὶ διὰ

---

1. Περὶ Παπαρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἀθῆναι 1935, Ε. β. σ. 11π-115—Σιγάλα Α. Μελέτη, ἐν ἐφημ. ΦΩΣ Θεσσαλονίκης, 19 Ἰανουαρίου 1939 :

τοῦ ἀνὰ χειρὸς λιτοῦ δοκιμίου ὕλην μόνον σχετικὴν φέροντες, περυσινειλεγμένην μετὰ στοργῆς ἐκ τῶν ἐν συντρίμμασι ὑπολελειμμένων ἀρχείων, μιᾶς τῶν διαληφθεισῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ διοικητικῶς ἀνέκαθεν προνομιούχων κοινοτήτων, αἵτινες ἐλαφρότερον ὑφιστάμεναι τὸν τῆς δουλείας ζυγόν, ἠύδοκίμησαν, ἐντεῦθεν, ἐγένοντο ὀνομασταί, ἐκέκτηντο καλῶς λειτουργοῦντα σχολεῖα, βιβλιοθήκας, τυπογραφεῖον, ἐπικοινωνίαν τακτικωτάτην μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ κατέλιπον πλούσια ἐν τέλει γραμματοφυλάκια καὶ κώδικας, ἵχνη σταδιοδρομίας αἰγληέσεως, εὐχόμεθα ἐκ ψυχῆς, ὅπως παράσχη τοῦτο νύξιν καὶ ἀφορμὴν ἄλλοις, εἰς μερίζοντας καὶ ὑγιεινέρας ἐρεῦνας, ἐπὶ τῶν μερικωτέρων μάλιστα ἐκφάνσεων τῆς ἐξελίξεως τοῦ βίου, τῆς παλαιδόξου, πολυπαθοῦς, καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἐρειπιώδει καταστάσει ὑπερηφάνου πόλεως.

Ἐν Ἐάνθῃ, ἀρχομένου Μαΐου τοῦ 1939

† Ο ΞΑΝΘΗΣ ΙΩΑΚΕΙΜ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀρχεῖα καὶ κώδικες τῶν ἱερῶν ναῶν, Μητροπολιτικοῦ -- τῆς Κοιμήσεως, Ἀγίου Νικολάου, Ταξιαρχῶν, Ἀγίας Βαρβάρας, Προφήτου Ἑλίου, Ἀγίων Ἀποστόλων, Ἀγίας Ἄννης, Γραμματοφυλάκιον Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου.
- Ἀρχεῖα οἰκογενειῶν, Ἀναστ. Οἰκονόμου, Νικολάου Πλάχα, Ἀποστόλου Σίπισχα. Μιχαὴλ Τσοῦρη.
- Ἀλεξοῦδη Ἀνθίμου, Μητροπολίτου Ἀμασείας, Κώδιξ, [Συλλογὴ Ἐγκυκλίων, Πράξεων Συνοδικῶν, ἐγγράφων Μητροπολιτῶν, δημογεροντιῶν, κ.λ.τ., περισυνειλεγμένων ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βελεγράδων ποιμαντορίας αὐτοῦ (Φεβρ. 1855—Ἰουνίου 1888)]. Ἀρχαιοφυλάκιον Πατριαρχείου.
- Ἀλεξοῦδη Ἀνθίμου, Σύντομος ἱστορικὴ περιγραφὴ τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελεγράδων καὶ τῆς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν ὑπαγομένης χώρας. Ἐν Κερκύρα, 1868.
- Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου Ναοῦμ, ἐν Μοσχοπόλει, 1740.
- Ἀραβαντινοῦ Π., Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου καὶ τῶν ὁμόρων αὐτῇ Ἰλλυρικῶν χωρῶν, Α—Β. Ἐν Ἀθήναις 1836.
- Ἀραβαντινοῦ Σπυρ. Π. Ἀρεοπαγίτου. Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀθήναι. 1895.
- Broesteneanou P. Die Roumanen in Macedonien, Thracien, Thessalien, Epirus, Griechenland.....Leipzig, 1884.
- Burchart C. L'Albanie et les Albanais. Paris, 1929.
- Βουλγάρεως Εὐγενίου. Ἐκατονταετηρὶς τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσαντος. Ἐν Ἀθήναις, 1865.
- Beulé E. Etudes sur le Peloponèse, Paris 1875.
- Boné A. Itinéraires dans la Turquie d'Europe, Vienne. 1854. τομ. II.

Βυζαντίου Σκαρλάτου. «Κωνσταντινούπολις», ἐν Ἀθήναις, 1869.
τομ. Γ'.

Çekrëzi C., Albania, Past, and, présent. Londre, 1919.

Globus, ἔφημ. Ἐθνολογική, ἐν Braunscheig, ἔτους 1897. Ἀριθ. 61.
(G. Weigand, Ἀπὸ Βερατίου, διὰ Μοσχολόεως εἰς Κοριτσᾶν, κατ' Ἀύγουστον τοῦ 1888, γερμ.).

Γρηγορίου Κωνσταντᾶ καὶ Δανιήλ ἱερομ. τῶν Δημητρίων,
Γεωγραφία Νεωτεριστική, ἐν Βιέννῃ 1792. Α—Β.

General Decoins, Six mois en Albanie, Novembre 1916—Mai
1917. Paris, 1929.

General Sarrail, Mon commedement en Orient, Paris, 1922.

Gelzer, Der Patriarchat von Ahrida. Leipsig, 1902.

Gelzer, ... Der Wiederant ....., Kodex de ..... Klement
..... Leipsig, 1903.

Gabriel Remerand, Ali de Tepelen, Pacha de Janina, (1744—
1822). Paris 1928.

Δελικάνη Καλλινίκου, Πατριαρχικά ἔγγραφα, ἐν Κων)πόλει,
1905, III.

Δήμιτσα Μαργ. Τὰ περὶ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρι-
δῶν, ἐν Ἀθήναις 1859.

Δήμιτσα Μαργαρ. Αἷτια καὶ ἀποτελέσματα τῆς καταλύσεως τῆς
Αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, ἐν Ἀθήναις, 1867.

Δήμιτσα Μαργαρίτου, Ἀρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας, Β'
τόμος, ἐν Ἀθήναις, 1874. Τοπογραφία.

Dvornik F. Les Slaves, Byzance et Rome, au IX siecle, Paris, 1926.

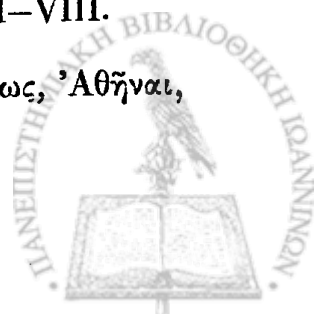
Echos d'Orient, Paris, 1927. No 139, 183.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια. Κων)πόλεως, 1880, 1889.

Εὐσεβίου ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Leipsig. Teubneri, 1902.

Farlati, Illyricum Sacrum, Venetiis, 1859—1819, vol. I—VIII.

Φιλήμονος Ι. Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι,
τ.μ. Α καὶ Δ' 1859—1861.

- Fried Walisch. Neuland Albanien, Stuttgart, 1931.
- Forbiger A. Handbuch der alten Geographie. Leipzig. 1842.
- «Φῶς», ἐφημ. Θεσσαλονίκης, 19 Ἰανουαρίου 1938.
- Hahn G. von. Reise durch die Gebiete der Drin und Wardar. Vienne, 1863.
- Hammer, Ἱστορία τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας, Paris 1867 μετάφρ. γαλλικὴ τομ. IV.
- Harnack, A. Mission Aisereitung des Cristentums. Leipzig 1929. ἐκδ. Β'.
- Heequart H. Histoire de la Haute Albanie, Paris 1858.
- Ἡμερολόγιον τῆς Μεγ Ἑλλάδος, 1922 μελέτη ὑπὸ Θ. Βελλιανίτου.
- Hopf, C. Croniques Grécoromanes, inedites ou peu connues. Berlin, 1870. (Historia della e. M.).
- Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 1937.
- Hugo Bernatzik, Europas Vergessenes, land. 1930.
- Jorga N. Histoire des Roumains des Balcans. Bucarest, 1918.
- Jorga N. Histoire des États balcaniques, jurqu' à 1924. Paris, 1925.
- Καρμίτση Χ. Γεωγραφία τῆς Κοριτσᾶς καὶ τῆς περιουκίδος ἐν Θεσσαλονίκῃ 1888.
- Courrier d'Orient, Extrait. Études Historiques sur les Valaques du Pinde. Constantinople, 1881.
- Κουτσονίκα Α. Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως. Ἀθῆναι τομ. Α-Β.
- Κούμα Κ. Ἱστορία τῶν Ἀνθρωπίνων Πράξεων, ἐν Βιέννῃ, 1852 τομ. Θ, Ι, ΙΑ, ΙΒ'.
- Κυριακίδου Ε. Ἱστορία τοῦ Συγχρ. Ἑλληνισμοῦ. Ἀθῆναι 1895 Α. Β.
- Λευκία Γεωργ. Ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων ἄλλως, περὶ τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκούντων ἀπογόνων τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀθῆναι, 1843 (Περὶ Κουτσοβλῆγων καὶ Ἀλβανῶν).
- Le Quien, M. Oriens Christianus vol. I-III, Paris, 1740.

- Leake W. Travels in Northern Graece, London 1835 τομ. II.
- Μ. Βασιλείου, "Απαντα, έκδοσις Garnier, Paris 1867.
- Νέμτζωφ, Κ. 'Ιστρική 'Ανάμνησις τῶν 'Αρχιεπισκοπῶν 'Αχριδῶν καὶ Πεκίου, ἐν Κων)πόλει, 1867.
- Ούσπένσκη, Εἰδήσεις τοῦ ἐν Κων)πόλει Ρωστικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ 'Ινστιτούτου, τομ. IV, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1898.
- Πατρικίου Π. 'Ιστορία τῶν ἀπὸ Βεντίστης Βλάχων, ἐκ χειρογράφου τοῦ Κουβαρᾶ. 'Αθηνᾶ τομ. I. ἐν Ναυπλίῳ 1831.
- Πανδώρα τομ. Θ., 1858 ἐν 'Αθήναις.
- Παπαρρηγοπούλου Κ. 'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Εθνους 'Αθῆναι έκδ. 'Ελευθερουδάκη, 1925, τομ. Β.Γ. Δ'.
- Pouqueville, Voyage dans la Grèce, Paris, 1820. II'.
- Ράλλη-Ποτλῆ. Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων ἐν 'Αθήναις, 1853, τομ. Ε'.
- Revue d' Histoire de la Guerre Mondiale, Paris, No October 1929, et Janvier 1930.
- Recaut, Histoire de l'Etat present de l'Eglise Grèque, (trad. Rosemont), Paris 1832.
- Snegarof, Ivan. 'Ιστορία τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς 'Αχριδῶν, τομ.Β'. (1394—1767). Sofia, 1931. (βουλγαρ.).
- Σπηλιωτοπούλου, Οἱ Βλαχόφωνοι "Ελληνες, 'Αθῆναι, 1905.
- Sufflay M. Städte und Burgen Albanien, Leipzig. 1924.
- Tagliavini, Dacoromania, Bucarest, 1923, III.
- Testa, I. Recueil des Traités de la Porte Ottomane, Paris, 1878, τομ. V.
- Thalliczy, Jirecek, Sufflay. Acta et Diplomata res Albaniae mediae aetatis, illustrantia tom. I, (344—1343). tom II (1344—1406), Vienne, 1913—1918.
- Vreto Marino, Les Vlaques où Valaques du Pinde, et les Albanais. Melanges Neohelleniques, Athenes, 1869.
- Weigand, G. Die Aromunen, Leipzig, 1902, I, II.

Ἡ Μοσχόπολις, λήγοντος Αὐγούστου τοῦ 1888. ἐκ τῶν κάτωθι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ὑψωμάτων
(C. Weigand, Globus, 1897. N^o I. XI) (σελ. 18-1).

I.

Ὁ Rouqueville κυρίως πρῶτον ¹⁾, καὶ εἶτα βραδύτερον ὁ γεωγράφος Forbiger ²⁾, ὄχι ὀλίγα εἰς βάρος τῆς ἱστορίας καὶ τοπογραφίας τῆς Μοσχοπόλεως φαντασιοπλήκτως ἄλλοτε ἀνεμάσθησαν· τ' αὐτὰ δ' ἔωλα καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια ἢ καὶ χείρονα, καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι, ἡμέτεροί τε καὶ ξένοι, μέχρι κόρου καὶ ἀηδίας ἐπανέλαβον ἢ καὶ εἰσέτι ἐπαναλαμβάνουσι, τῶν μὲν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε ἀντιγραφόντων τοὺς δέ, ὅσον ἀφορᾷ ἄλλα τε, καὶ μάλιστα τὴν ἴδρυσιν καὶ ἀρχικὴν αὐτῆς σύστασιν, ὡς καὶ ἱκανὰ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς σημεία.

Ἡ Μοσχόπολις σήμερον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν διερευνημένη, καὶ δὴ ἐπὶ τῇ βάσει οὐχὶ πλέον τῶν ὅσα οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ ἀλλότριος καὶ αἰθεροβατῶν περιηγητῆς μονομερῶς ἀπεφάνθη, οὔτε τῶν ὅσα τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν ἄλλοι ἡμέτεροι στοιχοῦντες ἐσχολίασαν, ἀλλ' ἐκ παραλλήλου ἀπαρεγκλίτως πάντοτε πρὸς τὴν ἐξέλιξιν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους μετὰ τὸ 1380 καὶ ἐφεξῆς, καὶ δὴ πρῶτιστα πάντων, αὐτῶν τούτων τῶν ἐπιτοπίως σωζομένων κωδίκων καὶ λοιπῶν ἀρχείων τῶν ἱερῶν ναῶν, αὐτῶν τῶν τῇ δεκάκειϊσε ἐσκορπισμένων ποικίλων ἐγγράφων, προικοσυμφώνων δηλ., διαθηκῶν, συμβολαίων, πωλητηρίων ἐγγράφων κ. τ. τ., πρὸς δέ, ἐπιγραφῶν δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν ἰδρυμάτων, καὶ ἄλλων παραπλησίων γραπτῶν μνημείων, ἢ καὶ ἐντύπων ἔτι παλαιῶν, αὐτῶν τέλος τῶν ἐπιτοπίων παραδόσεων, τῶν ἴσως μὲν παυσὶν χρόνῳ παραμεμορφωμένων, ἀλλ' ἀείποτε πυρῆνα ἀληθείας ἀποσωζουσῶν, προβάλλει ἀμέσως ἐκ πρώτης κατ' ἀρχὴν ὄψεως, ὡς φυεῖσα ἄλλοτε, καὶ τοῦλάχιστον οὐχὶ πρὸ τοῦ 1300, ἐν μέσῳ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων περιφερείας ἀποκέντρον, ὡς προαχθεῖσα εἶτα βαθμηδὸν ἐν διαπάλῃ εὐνοήτῳ καὶ ἀγῶσι διη-

1) Voyage dans la Grèce, Paris, 1920, τόμ. II, σ. 392-395.

2) Handbuch der alten Geographie, Leipzig, 1842, τόμ. III, σ. 852-855.

νεκέσι πρὸς τὰ περίξ πανταχόθεν ἀποπνίγοντα στοιχεῖα, καὶ εἰς ἐπίμετρον, ὡς κάτορθώσασα τέλος νὰ διανύσῃ σταδιοδρομίαν ὄλην αἰγλήεσαν, ἐν ἐποχαῖς ἀνομίας καὶ τρομοκρατίας ἀφαντάστου.

Προβάλλει ἐπὶ πλέον ἔτι μερικώτερον πρὸ τοῦ ψυχραίμως τὰ κατ' αὐτὴν ἐξιχνιάζοντας, ὡς ὀφείλουσα εἰμὴ ἴσως τὴν ἀρχικὴν σύστασιν, πάντως ὁμως ὠρισμένως τὴν σμικρὸν κατὰ σμικρὸν εἰς χωρίον καὶ κώμην περίβλεπτον, ἐπέκτασιν (1330—1600), τὴν εἰς πόλιν εἶτα μεγάλην καὶ εὐδαίμονα ἐξέλιξιν (1600—1767), τὴν βαθμισίαν ἢ ἀθρόαν ἀκολούθως διάλυσιν καὶ ὄλοσχερῆ ἐπὶ τι διάστημα ἐρήμωσιν (1767—1770), τὴν καὶ αὖθις ἀνασύστασιν καὶ ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ ἔτι περίπου αἰῶνα ἀναβίωσιν (1770—1916), τὴν καὶ ἐκ νέου νέαν, ὡς μὴ ὠφελε, δῆλωσιν καὶ τελείαν τέλος πυρὶ καὶ σιδήρῳ ἐξόντωσιν (16 Ὀκτωβρίου 1916), ὡς ὀφείλουσα, λέγομεν, εἰς τὰς ἀλλοκότους καὶ ἀλλοπροσάλλους ἐκεῖνος περιστάσεις, αἵτινες πολὺ ἀκόμη πρὸ τῆς Ἀλώσεως, ἐβδομήκοντα καὶ πλέον ἔτη πρότερον, καὶ ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἀρξάμεναι νὰ ἐπεκτείνωνται, ἔσχον, ὡς εἰκός, τὴν οἰκείαν ἐξέλιξιν.

Περιστάσεις λέγοντες, ἐννοοῦμεν, ὡς εὐνόητον, ἐκεῖνας, καθ' ἃς ἅμα ὡς ἤρξατο, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1380 περίπου, ἢ ἔμμεσος ἢ ἄμεσος ὑπέισδυσις τῆς ὀθωμανικῆς κατακτήσεως καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἑπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ, ἤρξατο ὡς ἐπόμενον, καὶ ἐνταῦθα, ἢ αὐτὴ καὶ τῶν αὐτῶν ἐπεισοδίων ἐξέλιξις, ἢ ἕως τότε ἐν Μ. Ἀσίᾳ, Θράκῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ἢ αὐτὴ μοιραία, τρόποις βαθμηδὸν καὶ ἐνεργείαις καταχθονίοις, πρὸς τόσοις ἄλλοις, ἀναστάτωσις τῶν ἀπανταχοῦ σχεδὸν τῶν περιφερειῶν τούτων συνοικισμῶν, οἱ αὐτοὶ ἐξαναγκασμοὶ πρὸς ἐξισλάμισιν, οἱ αὐτοὶ ὑπὸ ἀντεγκλήσεις, ἐχθροπαθείας προσωπικὰς καὶ μίση ἄγρια, μεταξὺ τῶν ἕως τότε ἀδελφικῶς συζώντων ὁμοφύλων, καὶ ὑπὸ συχνοτάτας δολοφονίας καὶ ποικίλας ὅσας τρομοκρατήσεις ἐκπατρισμοί, καὶ αἱ αὐτὰι συσσωρεύσεις τῶν καταδυναστευομένων πρὸς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν συνοικισμόν, ἐνθα δὲν ὑπῆρχον ὀθωμανοὶ ἢ νεοφώτιστοι, καὶ τέλος βία ἔμμεσος ἢ ἄμεσος πρὸς ἐξισλάμισιν. Ἐννοοῦμεν τὰς περιστάσεις ἐκεῖνας, καθ' ἃς, ἐνῶ συνετελεῖτο ἢ ἀνωτέρω ἀλλόκοτος, καὶ ἀδιάλειπτος ἀναστάτωσις, ἐνῶ αἱ κοινότητες διατελοῦσιν ἐν τοιαύτῃ διαρρόῃ, κατ' ἀνάγκην, ἀφ' ἐτέρου ἄφυκτον, λαμβάνουσιν, ὑπὸ τὴν κατάστασιν καὶ ἐπίδρασιν τῶν ἀνωτέρω, ἀρχὴν, σύστασιν ἢ καὶ ἐπέκτασιν συνοικισμοὶ ἄλλοι, νέοι ὅλως καὶ ἀρτιπαγεῖς, ἢ καὶ παλαιοὶ μὲν ἀλλ' ἐν ἀφανείᾳ τέως διατελοῦντες, μὲ σφρῖγος καὶ θάρρος ἠθικόν, ἐμπεποτισμένοι μὲ τὰς πικρίας τῶν ἕως τότε οἰκείων δεινοπαθημάτων,

μέ αισθήματα έντεϋθεν τονωθέντα, μέ απόφασιν αϋτοθυσίας και τῆς μέ-
 χρι θανάτου, έν ανάγκη άμύνης, και έγκαρτερήσεως έν τοίς πατρώοις
 έθεσι και έθίμοις, και οί συνοικισμοί οϋτοι, όσάκις εύμοιρήσωσι στοιχεί-
 ων άγαθών, συνετῶν και γενναίων, ίθυόντων τὰ κατ' αϋτούς, μετά
 σθένους ήθικοϋ και άμύνης κατὰ παντός προς άλλαξοπι-
 στίαν έκβιασμοϋ, προάγονται βαθμηδόν έν χρι-
 στιανική συμπνοία εις κοιότητας εύνομουμέ-
 νας, επιβάλλονται επί τῶν περίξ ήθικῶς τε και ύλικῶς, και δακτυ-
 λοδεικτοϋνται επί πληθυσμῶ, θρησκεία, παιδεία,
 βιομηχανία, πλούτῳ, εύημερία και καθόλου λαμ-
 πρότητι κοσμική.

Συνοικισμοί τοιοϋτοι, έκ τῶν πρώτων μάλιστα, προβάλλουσιν οί βλα-
 χόφωνοι, φαινόμενον ίδίας σημειώσεως άξιον, οί τῆδε κάκεισε σποραδι-
 κῶς έγκατεστημένοι, όπουδήποτε και άν εύρίσκονται και οίασδήποτε
 και άν βαθμίδος πολιτισμοϋ, τυγχάνωσιν, άπόγονοι, καθ' ή μάς,
 φυλῆς οϋδέποτε έπήλυδος άλλ' ίθαγενοϋς, συγχρω-
 τισθείσης μετά τῶν Ρωμαίων άποίκων, όμιλοϋντες ίδίωμα δημῶδους λα-
 τινικής γλώσσης, παρεφθαρμένης δια μέσου τῶν διαφόρων αίωνων και
 περιστάσεων και τῶν έθνῶν έν οίς παρέμεινεν άγραφος ή γλώσσα αϋτη
 τῶν έκλιπόντων κατακτητῶν, φημιζόμενοι δέ επί ήμερότητι ήθῶν,
 φιλοξενία, φιλοπατρία και τινι όλως ιδιοφυία περι τὰ γράμματα, τὰς
 τέχνας και δῆ τῆν έμπορίαν.

Έξακολουθοϋσι στερρώτατα έχόμενοι τῶν πατρώων, όσάκις δέ αισθά-
 νονται ότι καταντῶσι έρμαιον τῶν αϋθαιρεσιῶν τῶν περίξ αϋτῶν άρνησι-
 θρήσκων, ή και έν γενει τῶν σπαχήδων (=φεουδαρχῶν), δυσανασχετοϋσι,
 προκαλοϋσιν άφορμάς εις μετοικεσίας και μεταναστεύσεις, περισυλλέγουσι
 τὰ κατ' αϋτούς, επιχειροϋσι τὰς συνήθεις προσφιλείς νομαδικάς, σύν λογι-
 κοίς τε και αλόγοις όμαδόν πορείας, και τότε διασκορπίζονται, καταφεύ-
 γουσιν όπου άν έκαστος ήλπιζεν ασφάλειαν, πρσ' όμοίοις αϋτοίς γνωρί-
 μοις, και πάντοτε συνήθως, όμογλώττοις κοινότησι, προτιμῶντες έν τού-
 τοις πᾶσι συνηθέστατα, όχι τόσω κλεισωρείας, όσω δυσπρόσιτα
 έγγύς ή μακράν δημοσίων όδῶν μέρη, άπόκεντρα,
 κρησφύγετα, εις όροπέδια πολλάκις ύψηλά και
 μαγευτικώτατα, μέ προτίμησιν να περιστέφον-
 ται ταϋτα πανταχόθεν ύπό ύψωμάτων, και να είναι οϋτως ύπή-
 νεμα, άπέναντι τοϋ βορρᾶ χάριν τῶν ποιμνίων των, οία ή Κλεισούρα
 ή Νέβεσκα, τὸ Μεγάροβον, τὸ Κρούσοβον, τὸ Τύρνοβον, τὸ Μπλάτσι,
 τὸ Λινοτόπι, ή Νίτσα, τὸ Γράμποβον, ή Φοϋζα, ή Λάγγα, ή Νικολίτσα,
 τὸ Συρράκον, αί Καλαρύται, ή Σίπισκα, ή Μοσχόπολις, και τόσα έτερα
 τῆδε κάκεισε έσπαρμένα φωτεινά από πάσης άπόψεως πολιίσματα. Και
 εκεί τὰ ίδια έν ανάγκη στήθη προτάσσοντες, και μέχρι θανάτου άμυνό-
 μενοι κατὰ πάσης εις τὰ ίδια αϋτῶν έπεμβάσεως και αναμίξιως ξένης,

κατορθοῦσιν, αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς μένοντες οὕτω ἠθικῶς ἀνεξάρτητοι, νὰ περισώσωσι θαυμασίως ἐλευθερίαν ἀτομικήν, τιμὴν οἰκογενειακὴν, θρησκευίαν πάτριον, χωρὶς οὐδαμοῦ οὐδέποτε νὰ δέχωνται ἐξουθενώσεις.

Διαλύονται οὕτω, καὶ εἰς τελείαν ἐν πολλοῖς ἐρήμωσιν καταντῶσιν αἱ πλείσται περίπου, ἂν μὴ ὅλαι, ἀνθηραὶ ἐκεῖναι βλαχόφωνοι κοινότητες, ἅς ἄλλοτε ὁ Ἰσραηλίτης Βενιαμὴν Τουντέλλας, κατὰ τὸ 1150, ὁ Rouqueville, ὁ Leake βραδύτερον, ὁ Cousinery, ὁ Degouernatti καὶ ἄλλοι μέχρις ἐσχάτων, περιηγούμενοι συνήνησαν δεσποζούσας τῆς Θεσσαλίας, τῆς πεδιάδος τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Ζαγορίου, τοῦ Μετσόβου, καὶ ἐτέρων, ἀλλ' αὗτοι καὶ μετὰ τὴν λεηλασίαν τοῦ οἰκείου ἐκάστη συνοικισμοῦ, δὲν ἀπόλλυνται, οὔτε τῆς ἰδίας οἰκογενειακῆς τιμῆς, καὶ τῆς εἰς τὰ πάτρια ἠθῆ καὶ ἔθιμα ἀφοσιώσεως ἐκπίπτουσιν. Ἐξακολουθοῦσιν, ὅπου ἂν ἐρρίφθησαν ἔρμια ἀνεμοστροβίλου περιστάσεων, νὰ βαίνωσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς πάντοτε, ἐφ' ἧς καὶ πρότερον πατροπαραδότου τροχιᾶς, μεταφυτευόμεναι δὲ βαθμηδὸν ἢ καθ' ὁμάδας ἐν ὅς χωρίου, ἢ κατὰ πατριάς, ἢ καὶ ἀσχέτως τῆς πρότερον συμβιώσεως, προσέρχονται ὡς πρόσφυγες, καὶ, ἢ ἐνισχύουσιν ἄλλας μικροτέρας, ὁμογλώσσους συνήθως, κοινότητας, πρὸς ἅς κατὰ προτίμησιν διευθύνονται πάντοτε μετὰ οἰκειότητος καὶ θάρρους, ἢ δίδουσιν ἀφορμὴν, ὡς εἴπομεν, εἰς σύμπηξιν ὅλως νέων ἐτέρων ἐπὶ νέου ἐδάφους, συνοικισμῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν αὐτῶν πάντοτε ἠθῶν καὶ ἐθίμων πανταχοῦ κοινῶν καὶ ὁμοιομόρφων εἰς τὰ τοιαῦτα ὁμόγλωσσα συγκροτήματα, ἢ ἐγκαθίστανται εἰς ἕτερα ἐν ἐρημώσει τέως διατελοῦντα, μετὰ τὴν ἐν καιρῷ διάλυσιν, μέρη.

Ὅπου δ' ἐν τούτῳ καὶ ἂν ἐγκαθίστανται, οἱ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας πηγνυόμενοι καὶ συντηρούμενοι, τοιοῦτοι, τοιοῦτων προελεύσεων συνοικισμοί, ἀναπτύσσονται σὺν τῷ χρόνῳ βαθμηδόν, ἐφ' ὅσον μάλιστα κατορθώσαντες νὰ ἐπιτύχωσι, διατηροῦσιν ἐν καρτερίᾳ αὐτονομίαν προνομιοῦχον διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας ἐξαρτήσεως ἀπὸ τῆς βασιλομήτορος, Βαλιντέ-Σουλτάνας, προάγονται θαυμασίως ἐν φιλοτιμίᾳ, ἀνδρείᾳ, ἠθικῇ, ἀρετῇ τέλος ἀληθεί, καὶ καταντῶσιν βαθμηδόν, ἐστίαὶ ἐθνισμοῦ καὶ πολιτισμοῦ χριστιανικοῦ, ἐστίαὶ γραμμάτων καὶ θρησκευίας, ἐστίαὶ ἐμπορίου, ἐστίαὶ ἔργων φιλανθρωπίας καὶ ἀλληλοβοηθείας χριστιανικῆς, καὶ ἐστίαὶ τέλος ποικιλοειδοῦς ἐξημερώσεως τοῦ ἀτόμου, ὡς ζύμη δ' ἱερὰ καὶ ἀνεκτίμητος, ἐξασκοῦσιν

ἀδιακόπως καὶ ἀνεπαισθήτως, μυστηριώδη ἐπίδρασιν εὐεργετικωτάτην ἐφ' ὅλης τῆς ἑκασταχοῦ οἰκείας περιοικίδος ¹⁾).

Παρατείνουσιν ἐν διαρκεῖ ἀμύνη, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ ἀγρίου περιβάλλοντος τὸν ἴδιον βίον, καὶ χαράσσουν ἰχνηζωηρὰ καὶ σχετικῶς μεγάλα τῆς ἰδίας διαβάσεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ, μέχρις οὗ ἡ μισαλλοδοξία, ἡ ἀμάθεια καὶ ὁ τουρκικὸς φανατισμὸς μεθ' ὅλων τῶν πρὸς ἔξισλάμισιν κτηνωδῶν βιαιοτήτων, ἐξαναγκάσωσι νὰ διαλυθῶσιν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθησαν. Τότε δὲ μέρος μὲν αὐτῶν καταφεύγει εἰς τὴν Εὐρώπην, ἣν πρότερον διὰ τοῦ ἐμπορίου εἶχον γνωρίσει, καὶ ὅπου, δυστυχῶς, θᾶπτον ἢ βράδιον, διὰ τῶν σὺν τῷ χρόνῳ ἐπιγαμιῶν, ἀπορροφῶνται ἐν τοῖς ἐγγόνις, παρ' ὅλην τὴν εἰς τὰ πάτρια ἐμφυτον ἐμμονήν, καὶ ἐξαφανίζονται τελείως· μέρος δὲ τρέπεται πρὸς ἑτέρας ἐγγὺς ἢ μακρὰν, πόλεις καὶ συνοικισμοὺς μικροτέρους τῆς Τουρκίας, ἀναλόγως τοῦ οἰκείου ἐπιτηδεύματος, τῆς οἰκείας πρὸ πάντων οἰκονομικῆς ἀντοχῆς, ἢ τῶν συγγενικῶν δεσμῶν, καὶ ἡ ἐξακολουθεῖ διαβιοῦν ἐκεῖ μακρὰν καὶ διατηροῦν τοὺς αὐτοὺς ἐν τῇ διαίτη πατροπαραδότους τύπους, ἐνασμενιζόμενον καὶ νὰ ἐπωνυμεῖται ἐκ τοῦ τόπου ἐξ οὗ προῆλθεν, ἢ ἐπανέρχεται νοσταλγοῦν, μετ' ἐνδομύχου ἀνακουφίσεως εἰς τὰ ἴδια, ὡς μέλισσα φιλόπονος, ἥς ἀτμοσφαιρικαὶ ἐπήρεια τέως κατέστρεψαν τὴν κυψέλην, ἅμα ὡς πεισθῆ ὅτι ἤδη παρῆλθεν ἢ ὅπως οὖν ἐλώφησεν ἢ τρομοκρατήσασα λαΐλαψ καὶ δύναται συνεπῶς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ συνεχίσῃ τὸν ἐκεῖ βίον, πρὸς τῇ ἐστίᾳ τῶν ἑαυτοῦ προγόνων, τῇ μεστῇ δι' οὗτὸν παραδόσεων ἱερῶν, παρὰ ταῖς θύρας τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ λοιπῶν πατροπαραδότων εὐαγῶν καθιδρυμάτων, καὶ τέλος, παρὰ τοῖς τάφοις τῶν ἑαυτοῦ γονέων καὶ λοιπῶν φιλητάτων, μεθ' ὧν ποθεῖ νὰ συναναμιγνύηται καὶ ἡ ἴδια αὐτῶν κόνις ²⁾).

1) Π. Πατρικίου, Ἱστορία τῶν ἀπὸ Βενίτσης Βλάχων, ἐκ τοῦ χειρογράφου Κουβαρᾶ, Ἀθηνᾶ, τόμ. I, σ. 116-118, Ναύπλιον, 1831. — Etudes historiques sur les Valaques du Pinde, Extrait du Courier d'Orient, Constantinople, 1881, σ. 7-10, 92-101, 200-224. — N. Jorga, Histoire des Roumains des Balcons, Bucarest, 1918, σ. 7-9, 39-42.

2) Πρβλ. P. Broesteanou, Die Rumanen in Macedonien, Thracien, Thessalien, Epirus, Griechenland... 1884, σ. 3-7, 17-22. — Vreto Marino P., Les Vlaques, ou Vlaques du Pinde, et les Albanais, Melange Neohellenique, σ. 2-4, 21-35. — Λευκία Α. Γεωργιάδου, Ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων, περὶ τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκούντων ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ἀθῆναι, 1843, σ. 27-32, 82-91, 192-207, περὶ Κουτσοβλάχων καὶ Ἀλβανῶν. — N. Jorga, αὐτόθι Histoire des Roumains des Balcons, Bucarest, 1918, σ. 7-9. — Σπηλιωτοπούλου, οἱ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες, Ἀθῆναι 1905, σ. 32-34 κ. ἐφ. — Tagliavini, Daco-romania, 1923, τόμ. III, σ. 492 κ. ἐφ.

II.

Συνοικισμός ακριβῶς τοιοῦτος, εἰς περιστάσεις τοιαύτας ἀλλοκότους καὶ ἀλλοπροσάλλους, ἐξ ἀρχῆς σχεδὸν μέχρι τέλους, ἐποφείλων, ὡς εἴπομεν, ὄλην τὴν μέχρι σήμερον κατὰ διαφοροὺς περιόδους ἐξέλιξιν, προβάλλει καὶ ἡ Μοσχόπελις.

Κεῖται Β.Δ. τῆς Κορυτσαῖς, εἰς 20 περίπου χιλιομέτρων ἀπόστασιν, ἐπὶ τῶν Α. ὑπωρειῶν τῶν ὀρέων τῆς Ὀπάρεως, καὶ ἐπὶ ὄροπεδίου ὑψηλοῦ, 1200 μέτρων ἄνω τῆς θαλάσσης, ἐπιβάλλοντος, ἰδιαζόντως μαγευτικοῦ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ σκηνογραφίας πανταχόθεν χαριέστατα κυκλούσης.

Ἡ πέριξ χώρα τυγχάνει ὄλη ὄρεινὴ καὶ λοφώδης, ἀποτελουμένη συνήθως ἐκ τῶν παραφυάδων καὶ δειράδων τῶν μακρόθεν ἀποτόμως ἐκ τοῦ γίγαντος ὄρεινοῦ ὄγκου τοῦ Τομάρου ἀποσπωμένων, καὶ ἐν τῇ ἐξελίξει ἐντεῦθεν εἰς πολυποικίλους διακλαδώσεις, ποῦ μὲν ὑψικαρήνους καὶ βραχώδεις, ποῦ δὲ χθαμαλὰς καὶ ἠπίως λοφώδεις, μέχρι τῆς πεδιάδος τῆς Κορυτσαῖς ἐκατέρωθεν ἀπλουμένων, πανταχόθεν δ' ἐν τούτῳ, φρουρίου δίκην, τὸν ἐν λόγῳ τόπον, περιοχυροσῶν ¹⁾).

Τὸ ὄροπέδιον ὑπερηφάνως καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐπεκτεινόμενον ἐκ τοῦ ὑπερθεν τὰ ὄρη τῆς Ὀπάρεως καὶ Ὀστροβίτσας συνδέοντος, κωνοειδοῦς ὄρους Κοέστου-αλ-Μάντουκα ²⁾), ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν ἡρέμως καὶ ἐπιχαρίτως πρὸς τὰ κάτω κλίνον, εἰς μῆκος μὲν τριῶν χιλιομέτρων, πλάτος δὲ δύο, καὶ θαυμασίως πανταχόθεν πλαισιούμενον ὑπὸ πολυειδῶν ἐξάρσεων καὶ ταπεινώσεων τοῦ ἐδάφους, διαρρέεται ἀενάως ὑπὸ τριῶν παραποταμίσκων, εἰς ἰσάριθμα ἀνεπαισθήτως ὑποτεμνόντων τοῦτο τμήματα, ἐξ Ἀνατολῶν δὲ ὑπανοίγεται ἀφ' ἑτέρου χαρίεσσα ἐπίσης κοιλάς, ἥ καὶ τὸν μόνον οὐσιώδη ἐνταῦθα φυσικὸν πυλῶνα ἀποτελοῦσα, καὶ ταύτην διατέμνει παραπόταμος ἐκ τῶν αὐτῶν παραπλεύρως ὑψωμάτων

1) Σακελλαρίδου Κ., Περὶ Μοσχοπόλεως, Πανδώρα, Θ, 1858, σ. 44.— G. Weigand, Die Aromunen, II, σ. 343-344. — Burhardt, L' Albanie et les Albanais, Paris, 1929, σ. 34, 82-93.

2) Λέξις κουτσοβλαχικῆ=πλάγια ὄρους, ἐφ' ὧν τὸ μέγαρον Μάντουκα, τοῦ διαπρεποῦς σοφοῦ Μητροπολίτου Καστορίας Διονυσίου Μάντουκα (1648-1741).

καὶ παραφυάδων τῆς Ὀστροβίτσας, ἀπὸ Ν. καταρρέων, καὶ οὗτος ἐν καμπῇ ἐξ Α. πρὸς τὰ Β.Δ. χωρῶν, περιλούει ἀφθόνως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τὰ πολύμορφα καὶ πολυσχιδῆ τῆς περιοχῆς κρᾶσπεδα, δέχεται εἰς τὴν κοίτην τὰ ἄνω τρία παραποτάμια, ὡς καὶ πλεῖστα ἄλλα ὄλοεν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν, ἐφ' ὅσον χωρεῖ, ὕδατα, καὶ μεθ' ὠρῶν διὰ βαράθρων περαιτέρω ἀπροσπελάστων θορυβώδη ῥοῦν, χύνεται τέλος εἰς τὸν πολυδίνην καὶ πολυθρύλητον τῶν Βυζαντινῶν Δέβολιν.—«Πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος, δηλ. εἰς τὰ Β.Δ. τῆς κυρίως Μακεδονίας», γράφει τῷ 1792 ὁ ἀοίδιμος τοῦ Γένους διδάσκαλος Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς μετὰ τοῦ συνεργάτου του ἱερομ. Δανιήλ, «εἶναι ἡ Βοσκόπολις ἢ Μοσχόπολις. Πόλις μεγάλη καὶ εὐμορφη, ἀνάμεσα εἰς βουνά, εἰς μίαν κοιλάδα χαριεστάτην, κατάρρυτη ἀπὸ νερὰ θαυμασία, τρέχουν ἀπὸ μέσα της τρεῖς ῥυακες, οἱ ὅποιοι χύνονται εἰς ἓνα ποταμόν, ὅπου περνᾷ πρὸς Β., τὰ περίξ βουνά, εἶναι χαριέστατα, κατάφυτα ἀπὸ πεύκας, καὶ δένδρα διάφορα καὶ πολλάκις ὑψηλότατα.» ¹⁾

«Τὸ μικρὸν ὄροπέδιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐρειπωμένη πόλις, ἀποτελεῖ μεταξὺ τριῶν ῥυακίων καὶ τοῦ ὄρους, σχῆμα μεγαλοπρεπῶς τετράγωνον, ὡς τι ὑπερήφανον Ρωμαϊκὸν στρατόπεδον», σημειοῖ τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1931 ἐν τῷ σημειωματαρίῳ του, ὁ σοφὸς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου καθηγητῆς καὶ πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. Ἀντώνιος Κεραμόπουλος, ἀπὸ τῆς ἱερᾶς Μονῆς μὲ ὄμμα ἀρχαιολόγου περισκοπῶν καὶ περιεργαζόμενος τὰ κάτω.

Ὁ σήμερον ὅμως αὐτὴν ἐπισκεπτόμενος, ἀποσπᾶται αἴφνης ἀποτόμως, ἅμα τῇ εἰσόδῳ, ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς περίξ διαγελώσεως καὶ ἀπεριγράπτως μαγευούσης φύσεως ἐντυπώσεων, καὶ ἐφ' ὅσον προχωρεῖ, εὐρίσκεται, μετ' ὀλίγον, ἐν μέσῳ ἐρειπίων, λειψάνων οἰκτρῶν εὐημερίας ἄλλοτε θαλλούσης ἐνταῦθα, εὐκλείας καὶ λαμπρότητος, ἐφ' ὧν, ἐξαιρουμένης νεωτέρας τινὸς ῥυμοτομίας, μηδεμίαν δυστυχῶς σχέσιν ἐχούσης πρὸς τὴν μορφήν καὶ ὄψιν τῆς πρότερον πόλεως, μορφήν καὶ ὄψιν, ἣν οὕτω τόσῳ ἀσπλάγχχνως καὶ τόσῳ σκληρῶς παρεμόρφωσαν οἱ ἐπιχειρήσαντες τὴν σημερινὴν ῥυμοτόμησιν, φύρδην καὶ μίγδην προβάλλουσιν ἀμέσως αἰ μετὰ τὴν τελείαν λεηλασίαν καὶ ἀποτέφρωσιν τῆς 16 Ὀκτωβρίου 1916, ἐστημένοι διάφοροι καὶ ἐν πολλοῖς, ὡς λέγεται, πλήν τινων ἐξαιρέσεων, ἀκαλαίσθητοι πενιχραὶ οἰκίαι.

Πανταχοῦ συντρίμματα, ὅπου ἂν τις στρέψη τὸ βλέμμα, λίθοι, λείψανα ἀρχαίων οἰκοδομῶν, θορυβωδῶν ποτε καὶ ὑπερηφάνως ὑφουμέ-

1) G. Weigant, ἐφημ. ἐθνολογικὴ Globus (1897), ἀριθ. 61, σ. 369-374, Braunschweig.—καὶ πάλιν Burhardt αὐτόθι, σ. 109-113 καὶ ἐφ.—Γρηγορίου Κωνσταντᾶ καὶ Δανιήλ ἱερομ. τῶν Δημητριέων, Γεωγραφία Νεωτεριστικῆ, ἐν Βιέννῃ, 1792, τόμ. Α', σ. 262-264.—Fried, Walisch, Neuland Albanien, Stuttgart, 1931, σ. 106-116.—Hugo Bernatzik, Europas vergessenes Land, Wien, 1930, σ. 7-10, 24-27.

νων ἄλλοτε ἐνταῦθα, διήκοντα εἰς μεγάλους τὸ πλεῖστον σωρούς δι' ὄλου τοῦ ὄροπεδίου, κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, κοί εἰς ἐπίμετρον ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν κεχωρισμένως, πολὺ συνήθως, μακρὰν ἀλλήλων, ὡς ἐκ θαύματος περισωθέντες ἐκ τῆς πανωλεθρίας, ὑψοῦνται οἱ μεγαλοπρεπεῖς ἱεροὶ ναοί, ἔρημοι, σκεπτικοί, μελαγχολικοί, μάρτυρες ἐν πολλοῖς αὐτόκλητοι καὶ ἰδιόρρυθμοι πλούτου, εὐημερίας καὶ παρελθόντος εὐκλεοῦς, μάρτυρες προσώπων, καὶ τάξεως κοινωνικῆς, φύλου καὶ ἡλικίας διαφορῶν, παρελασάντων ἄλλοτε ἐπὶ αἰῶνας ἐν αὐτοῖς, ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῶν ἐκάστοτε καιρικῶν περιστάσεων, ὧν προσώπων ἴχνη βημάτων, διακρίνει τις ἔτι ἐπὶ τῶν τετριμμένων βαθμίδων τῶν ἐν τῇ εἰσόδῳ καὶ ἐξόδῳ, μάρτυρες πραγμάτων καὶ γεγονότων διαρρυσάντων ποτε ἐκεῖτε καὶ πέριξ, μάρτυρες εἰς ἐπίμετρον, καταφανῆ ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἕκαστος σώματος φέροντες τὰ στίγματα τῶν αἰκισμῶν, τῆς βεβηλώσεως, τῆς ἱεροσυλίας, κοί τῶν ἰδίων τέλος ἐν τῷ μεταξύ ἐπ' ἐσχάτων, ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μάλιστα Γαλλικῆς κατοχῆς, παθημάτων, ἀτιμώσεων.

Πανταχοῦ μνημεῖα παλμώδους ἄλλοτε ἐντοῦθα κινήσεως καὶ ζωῆς προβάλλουσιν ἐγκατεσπαρμένα, τίς οἶδε δὲ καὶ πόσος τοιαῦτα ἕτερα κρύπτονται ὑπὸ τὴν γῆν, τὰ ὅποια, ἠναγκασμένοι οἱ τότε πολῖται νὰ εὐρωσι σωτηρίαν μόνον ἐν τῇ φυγῇ καὶ μετοικεσίᾳ, καὶ μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ συνσποκομίσωσιν, ἐκ φόβου τῶν ληστῶν, ἢ ὄδοφυλάκων, ντερεμπέδων, ἐγκατέλειπον ἐπ' ἐλπίδι ἴσως ποτὲ παλινοστήσεως, καὶ ἄτινα, τίς ἄρα κοί ποῖα ποτὲ σκαπάνη θέλει φέρει εἰς φῶς, ἐπιχύνοντα νέες ἀκτῖνας ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ περιπετειώδους τῆς εἰσέτι ὑπερηφάνου πόλεως βίου.

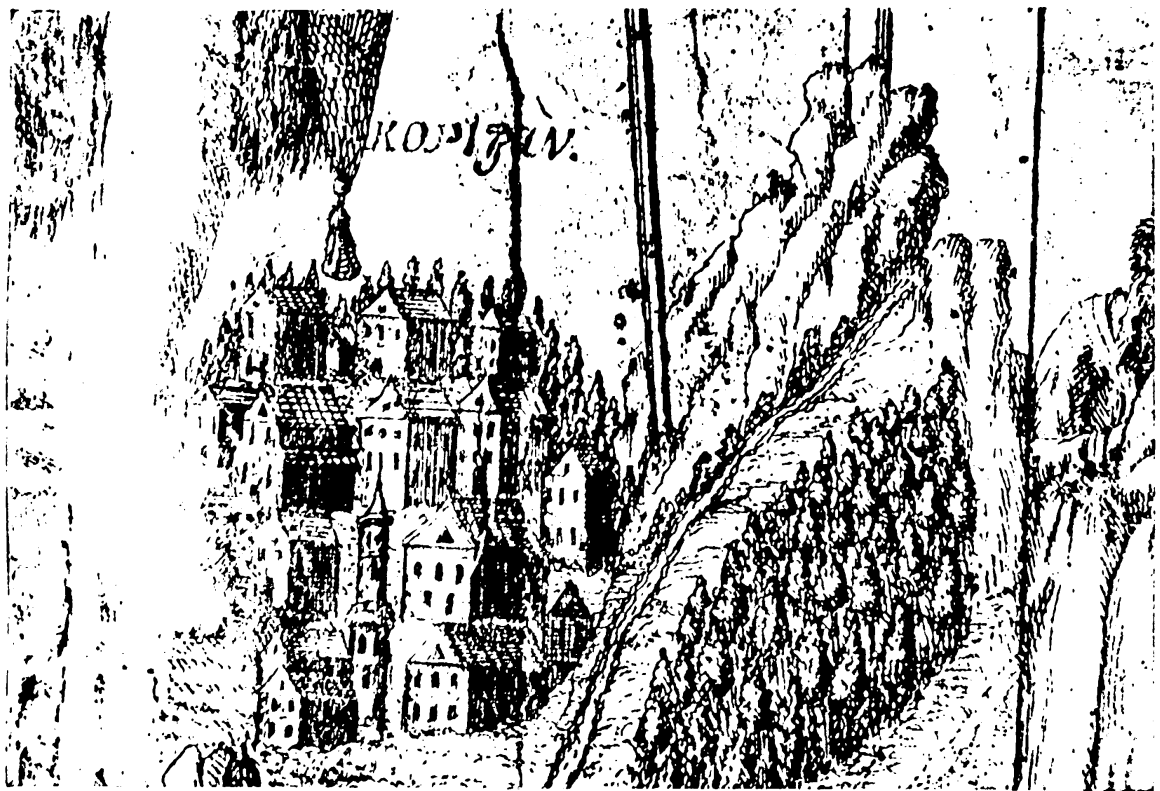
Πανταχοῦ σωροὶ ἐρειπίων, χέρσοι, ἄκανθαι, τρίβολοι, λειβάδια προχείρως ἐσχηματισμένα, ἐσκαμμένα καὶ ἀπεσπασμένα τῶν ἐγγύθεν βαρυνόντων σωρῶν ὄγκολίθων, τῶν δίκην βάσεων πυραμίδων ποῦ κοί ποῦ τῆδε κάκεισε ἀνακυπτόντων, καλλιεργούμενα καὶ ἰδίαν τινος μυροβόλον τριφυλλίου φυτεῖαν πανταχόσε ἀναδίδοντα.

Πανταχοῦ τέλος ἡ περιοχή ὅλη προβάλλει, ἐν μιᾷ λέξει, ὡς τι μεστὸν μελαγχολίας καὶ πένθους νεκροταφεῖον.

Ἀπὸ τῶν ἀποφράδων ἐκείνων ἡμερῶν τῆς λεηλασίας (16 Ὀκτωβρ. 1916), παρῆλθον ἄρκετοὶ ἔκτοτε μῆνες μέχρι οὗ τολμήσῃ τις τῶν τέως κατοίκων νὰ πατήσῃ ἐνταῦθα τὸν πόδα. Ἐξαιρουμένων τινῶν διαβατικῶν Αὐστριακῶν ἀποσπασμάτων ἐν ἀρχῇ, καὶ τῶν ἀδιαφόρων μαύρων τοῦ Συμμαχικοῦ Στρατοῦ τοῦ Sarrail, ¹⁾ τῶν ἔπειτα ἐπὶ μῆνας ἐκεῖ, ἐν τοῖς ἱ. Ναοῖς, σκηνωσάντων, οὐδὲν ἕτερον διέκρινέ τις, ἢ τὰ πτηνά, καὶ τούτων μάλιστα τὰ νυκτόβια, οἰκοῦντα τὰ ἐρείπια, σκελετὸν πένθι-

1) General Sarrail, Mon commandement en Orient, Paris, 1922, σ. 37-40 καὶ ἰδίως κεφ. III, VI.—Revue d' Histoire de la Guerre Mondiale, N^o Octobre 1929, et Janvier 1930.

Ἡ Κορυθατῆ 1767, μικροσκοπική, μετὰ τοῦ πευκῶνος τοῦ Γκιονημαδίου (σ. 13).

μον τῆς τελευταίας μορφῆς τῆς πρὸ μικροῦ πλήρους ζωῆς κωμπολέως, ἦν ἔνστικτα ἄγρις, ἀγρίως μνησικακοῦντα εἰς σωρὸν τοιοῦτον μετέβησαν. Εὐρίσκεται τις πρὸ πτώματος μεγάλης πόλεως, ἐγκοταλειφθέντος ὑπὸ τοῦ ζωοποιοῦ σὺτῆς πνεύματος, καὶ συναίσθημά τι παγερόν ὑπεγείρεται νεκρῶνον τὰς σίσθήσεις, συνέχον τὴν ἀναπνοήν, καὶ πάντῃ διάφορον βεβαίως ἐκείνου, τοῦ μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τοῦ 1769 καὶ μέχρις ἔτι ἐσχάτως πρὸ ἐτῶν, ὅτε ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνταῦθα περιωζομένων εἰσέτι ἱκανῶν ἀρχαιοπρεπῶν μεγάρων καὶ λοιπῶν οἰκημάτων πλανώμενος ὁ ἐπισκέπτης, ἀληθῆ ἠσθάνετο ψυχικὴν ἀγαλλίασιν, νομίζων πρὸς στιγμήν, ὅτι, πραγματικῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀρχαίας πόλεως εὐρίσκετο καὶ ἐν γοητείας αἰσθήμασιν ἐπλανᾶτο.

Ἄνὰ πᾶν βῆμα προκύπτει ἡ θεὰ προσφάτου καὶ φρικώδους καταστροφῆς, διακηρυττούσης τὸν ἔσω ἄνθρωπον πολλῶν τῶν περιοικούντων, τῶν μόλις πρὸ μιᾶς καὶ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ἀδελφῶν ὁμοιόνων καὶ ὁμοθρήσκων, τῶι ἔπειτα διαστραφέντων καὶ ἐκφυλισθέντων ὡς νεοφύτων καὶ θρησκολήπτων, ἀποσβεσθέντος παντὸς ἐν αὐτοῖς αἰσθήματος ἀδελφικοῦ καὶ ἰδεώδους, καὶ ὑπεγείρεται ἅμα ἡ ἀπορία, πῶς ἐν μέσῳ τοιοῦτων γειτόνων κατῶρθωσε νὰ διαβιοῖ ἐπὶ τόσα ἔτη ἡ πόλις, ἀπὸ κζιροῦ ἤδη ἐποφθαλμιώντων, καὶ μόλις ἡ ὡς εὔρον εὐκαιρίαν κοτάλληλον ἐπιπεσάντων, ἀγρίως, θηριωδῶς, ὑπὸ πρόφασιν πλέον καὶ ἐντολήν νῦν ἐπίσημον, ὡς ὀργάνων δῆθεν ξένων, καὶ δὴ Εὐρωπαϊῶν, ἐκ χωρῶν μακρόθεν ἀλλοτρίων ἐνταῦθα εἰσπηδησάντων, καὶ ἐπὶ ἔτη εἰς ἀλληλοκτονίαν ἐξωθούντων ἀδελφούς, καὶ βίᾳ παροτρυνόντων, ὅπως λάβωσιν τὰ ὄπλα οἱ μὲν κατὰ τῶν δέ, πολεμῶσι δὲ καὶ φονεύωσι τοὺς ἰδίους οἰκείους, τοὺς ἰδίους ἀδελφούς, τοὺς ἰδίους ὁμαίμονας, ὑπὲρ δῆθεν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀλβανίας, ὑπὲρ ἧς καὶ μόνον εἶχον κοτέλθει ἕως ἐκεῖ οἱ κομπορρημονοῦντες μεθ' ὅλων τῶν περὶ αὐτοὺς ποικιλομόρφων τὴν ὄψιν, τὴν στολήν καὶ τὸν ὄπλισμόν μαύρων, ὡς δὲν ἠσχύοντο νὰ διακηρύττωσι πανταχοῦ μεγαλαυχῶντες οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν Decoins ¹⁾ καὶ ἄλλοι, ἀμιλλώμενοι κωμικώτατα ἐν τούτῳ καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν ἀπέναντι ὀρέων τῆς Γκόρα-Μόκρας κατεσκηνωμένους Αὐστρογερμανοβουλγάρους, οἵτινες τὰ αὐτὰ ἐπίσης, καὶ πλείονα καὶ μετὰ μείζονός πως στόμφου, ἐπανελάμβανον, εἰς τοὺς περὶ ἑαυτοὺς ἐκεῖ οὐχὶ ἀφελεῖς, ἀλλ' ἐξ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς σεβομένους αὐτοὺς ὡς προῖσταμένους τῶν ἰθαγενεῖς ἐπιστράτους, οὓς ἐγύμναζον καὶ ἤσκουν.

1) General Decoins, Six mois en Albanie, Novembre 1916-Mai 1917, σελ. 19-39 Paris 1930. καὶ Revue d' Histoire de la Guerre Mondial, αὐτόθι, ἀριθ. Ὀκτωβρ. καὶ Ἰανουάριον 1930.

Ἡ καρδία ὁλοὲν περισφίγγεται εἰς τὸ θέαμα τῆς πονωλεθρίας, καὶ νομίζει τις πατῶν καὶ διερχόμενος ἐπὶ τῶν ἀπηνθρακωμένων οἰκοδομησίμων ὑλῶν, ὅτι θὰ συναντήσῃ καὶ ἐν φάσμα ἐν ἐκάστῳ βήματι, ἐνῶ σιγῇ συνήθως βαθεῖα πέριξ βασιλεύει, διακοπτομένη ἔστιν ὅτε ὑπὸ τῆς αὔρας καὶ τοῦ ψιθύρου τῶν πέριξ δένδρων, κορομηλεῶν τὸ πλεῖστον, ἀφθόνως εἰσέτι πολλαχοῦ διεσπαρμένω ἐπὶ τοῦ εὐνοοῦντος αὐτάς, ὡς φαίνεται, ἔρειπιώδους ἐδάφους. Οἰκία οὐδεμία ὑπάρχει, ἥτις νὰ μὴ εἶχε πάθει ἐν τῷ ἔργῳ ἐκείνῳ τοῦ ὀλέθρου, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ τάφοι, μέχρι τινος ἔχουσι συληθῆ, ἔχουσι καταστραφῆ.

Αἱ ἐντυπώσεις μελαγχολικώτεραι ἔτι πλήττουσι τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν, ὅταν μάλιστά τις διευθύνεται καὶ εὐλαβῶς περιεργάζεται τοὺς διαληφθέντας πέριξ ναοὺς, τοὺς μέχρις ἀπιστεύτου βανδαλικώτατα σεσυλημένους καὶ βεβηλωμένους, τὰ ἱερά ἐκεῖνα τεμένη, δι' ἃ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἄλλοτε ἠναλώθησαν, ὑπὸ τοὺς ἀρχαιοπρεπεῖς καὶ ἐπιβάλλοντας τῶν ὁποίων θόλους γενεαὶ τόσαι ἦλθον καὶ παρῆλθον, καὶ τῶν ὁποίων τόσῳ ἀγρίως ἔχει διαρπαγῇ καὶ συληθῆ ὁ ἀνεκτίμητος ἱερός διάκοσμος, ὁ ἄλλως, παρ' ὅλην τὴν ἀγρίαν βίαν, κατὰ τὸ πλεῖστον παραδόξως διασωθεὶς κατὰ τὴν τελευταίαν λεηλασίαν μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἀμφίων πολυτελῶν, καὶ τόσων ἱερῶν τῆς λατρείας ἀντικειμένων, καρπῶν τιμαλφῶν ἀπάντων, ἐνθουσιασμοῦ ἀγίου, γενεῶν διαβιουσῶν ποτε ἐν τῷ ὀροπεδίῳ τούτῳ, ὑπὸ τὰ ἱερώτερα ἰδεώδη καὶ τοὺς ἀγνοτέρους πόθους τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος. ¹⁾

Ἐξ ἄλλου ἀφ' ἑτέρου, ἀντιθέτως πρὸς ὅλα ταῦτα, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἔρειπιῶν ἀναδιδομένην συντριβὴν τῆς καρδίας, ἀντιθέτως πρὸς τὰς συγκινήσεις καὶ τὴν ἐνδόμουχον θλίψιν, ἡ φύσις, ἡ ὅλη κύκλω φύσις, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, προβάλλει πανταχόθεν τελείως ἀσυγκίνητος, τελείως

1) Βεβαίως, θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, κουφόνους εἰρωνεῖα, καρδίαι καὶ διάνοιαι διαπνεόμεναι ὑπὸ τῆς σήμερον κοσμικῆς αὔρας, ἀλλότριαι τῶν πόθων καὶ τῶν συναισθημάτων τῶν τότε, δύνανται νὰ μυκτηρίσωσι τό γε νῦν τὰ ἰδίως αἰσθήματα καὶ φρονήματα τὰ προκαλέσαντα ταῦτα. Πλὴν ἀγνοοῦσιν οἱ τοιοῦτοι νεοφώτιστοι, πῶς ὀλόκληρος ὁ βίος τῶν τότε ὑπὸ τὸ κλίμα τῆς ἐνταῦθα Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριεῶν ἢ τοῦ Οἴκ. Θρόνου, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν, περιστρέφετο περὶ δύο κυρίως πόλους, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Σχολεῖον. Ἡ δὲ ἀνέγεροις ὡς ἐκ τούτου ναῶν, σχολείων, δὲν ἦτό τι προῖεν ματαίως κενοδοξίας, ὡς ἴσως ἀποφθέγγεται ἢ σχολὴ τῆς ὑλοφροσύνης καὶ ῥαστώνης, καὶ τοῦ συγχρόνου εὐρωπαϊκοῦ ἐπικουρισμοῦ, ἢ σχολὴ τοῦ σαρδαναπαλισμοῦ τῶν ἀμαθῶν, τῶν δοκησισόφων, τῶν ἀγυρτῶν, ἢ εἰσάγουσα τὴν ἠθικὴν ἀναρχίαν καὶ ἐμμέσως ἀποναρκοῦσα πᾶν ὑψηλὸν καὶ ἰδεῶδες.

Ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις τεμένεσιν, ἐκεῖνοι παρεμυθοῦντο, ἀνεκουφίζοντες ἐν τοῖς καθ' ἐκάστην δεινοῖς, ἐκαλλιέργου ἐλπιδας, ἐνωρα-

ἀδιάφορος ἐκ τῆς καταστροφῆς, καί, εἰς ἐπίμετρον, οὐδὲν σχεδὸν ἔχει ἀποβάλλει ἐκ τοῦ κάλλους καὶ τῶν πρότερον ἰδίων θελγήτρων.

Ἐξακολουθοῦσιν ἀκόμη νὰ διαυλακῶνωσι τὴν ἐρειπωμένην πόλιν τὰ διαυγῆ καὶ ἀργυρόχροα σμικρὰ παραποτάμια, μετὰ τῶν ἐκασταχοῦ διὰ φυτῶν καὶ δενδρυλλίων, φλοίσβων, μικροπαφλαζόντων ἐλιγμῶν, καὶ προπτώσεων.

Ἐξακολουθοῦσιν ἔτι προβάλλοντες, ἐξ ἀποστάσεως μάλιστα περιεργαζόμενοι, καὶ δὴ ἐκ τῆς Ἰ. Μονῆς, οἱ πρὸ αὐτῶν κατάφυτοι ἢ ἡμίγυμνοι ὡς ἰδιόρρυθμοι κρεμαστοὶ κῆποι, λόφοι, ὡς προβάλλουσιν ἀνεπαισθήτως καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν μαγευτικαὶ νάπαι, δειράδες, κλεισώρειαι καὶ χαράδραι, νέον εἰς τὴν ἐπιβάλλουσιν εἰκόνα προσθέτουσαι κάλλος.

Ἐξακολουθοῦσιν εἰσέτι νὰ περιίπτανται ἀνὰ τὴν ζεῖδωρον ἀτμόσφαιραν, καὶ νὰ ζῶσιν ἀμερίμνως ἐκεῖ ἀνὰ τε τὰ δένδρα, ἀνὰ τοὺς θάμνους, καὶ τὴν ἀκατάσχετον αὐτὴν καθόλου μυροβόλον βλάστησιν, μυριάδες ποικιλομόρφων καὶ ποικιλοχρῶν πτηνῶν, λαοὶ ὀλόκληροι, «πτερωμένοι κελαδισταί» κατὰ τὸν ποιητὴν, ἐκ προγόνων, φαίνεται, καὶ κατὰ τὰ οἰκεῖα ἔθιμα ἐκεῖ κατεσκηνωμένοι καὶ ἐκ προγόνων καὶ γενεῶν ὀλοκλήρων διαβιοῦντες, ὡς ἐν πατρίδι ἰδίᾳ.

Ἐξακολουθοῦσι νὰ περιτρέχωσι καὶ πάλιν τοὺς λόφους λευκάζοντα μακρόθεν ποιμνία, ἐκεῖ ἔνθα ἄλλοτε ἐπλανῶντο μυριάδες προβάτων, καὶ σὶ φλογέραι τῶν βοσκῶν, οἱ κωδωνίσκοι καὶ οἱ κατὰ τὴν βοσκὴν κινούμενοι καὶ ταραπτόμενοι μετὰ τῶν τυχόν βελασμάτων θάμνοι, ἀναμιγνύουσιν εἰσέτι τοὺς ἤχους μὲ τὰ κελαδήματα τῶν πτηνῶν.

Ἰψοῦται, εἰς ἐπίμετρον, ἄνωθεν τῆς τοιαύτης φύσεως, γαλήνιος, ἀτάραχος καὶ ὅλως ἐπίσης ἀδιάφορος καὶ ἀσυγκίνητος ὁ αὐτὸς καὶ πάλιν, ὁ τόσα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον ἐκεῖσε κάτωθι ἐξελισσόμενα παρακολουθῶν, κωνοειδῆς Κοέστου-αλ-Μάντουκα.

Διαγελῶσι τέλος μακρόθεν καὶ αἱ γλαυκαὶ κορυφαὶ τῆς Λένιας, ὀνομαστῆς διὰ τὴν ξυλείαν, τῆς Ὀστροβίτσας, ἔνθα κατὰ τὸ θέρος καταφεύ-

ματίζοντο εἰς μέλλον εὐτυχέστερον κοὶ ἀπολύτρωσιν ἴσως δι' Αἰκατερίνης τῆς Β', ἢ ἄλλων, ἀπὸ τοῦ κράτους τοῦ τρόμου καὶ τῆς ἀνθαιρεσίας, ὑπὸ τὸ ἀνεξάντλητον πάντοτε ἄρωμα τῆς ἀρετῆς, ἣν ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ ἐμπνέει. Ἀγνοοῦσιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι θεότευκτος, εἶναι δύναμις συνεχῆς καὶ καλλιεργεῖ αἰσθήματα ἱερά, τὰ ἰσχυρότερα ἐξ ὅλων, ἐμβαθύνει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, παρσυμβεῖ, ἐκμαιεῦει καὶ εὐλογεῖ τὰ ἰδανικά του, ἐγκαθιδρύει εἰς τὰ στήθη του τὴν ἔννοιαν τῆς αὐτοθευσίας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ καθήκοντος, ἐνισχύει τὸ ὀμαδικὸν αἶσθημα, μεταβιβάζει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὰ μεγάλα ἱστορικὰ αἰσθήματα, καὶ σώζει τὴν πνευματικὴν συνέχειαν ἐνὸς ἔθνους, μιᾶς κοινωνίας, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἐλευθέρα καὶ ἔνδοξος γωνία γῆς.

γουσι τὰ ποίμνια, καὶ τοῦ μεγάλου Ἰλλυρικοῦ Τομάρου περαιτέρω, τοῦ ἐν οἰαδήποτε ὄρα τοῦ ἔτους, πάντοτε χιονοσκεποῦς ¹⁾).

Ἄλλ' ὁ ἐπισκέπτης, ἀπεσπασμένος διαρκῶς καὶ ἐξ ἴσου καὶ αὐτὸς τελείως ἀσυγκίνητος πρὸ τῆς τοιαύτης ὄλης παραστάσεως τῆς ἀναισθήτου φύσεως, ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ σύννους, περιεργαζόμενος μετὰ στοργῆς τὰ ἐρείπια. Καθ' ἑαυτὸν δὲ εἰς τὸ παρελθὸν ἀναφερόμενος, φιλοσοφεῖ ἐπιτοπίως, διεισδύει εἰς αἷτια καὶ ἀποτελέσματα, ἀναμετρᾷ τὰ πάντα μετ' ἄλλους, καὶ πείθεται ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, καὶ συναισθάνεται ὑπὸ τινά ἀμετάπτωτον ἀκουσίαν μελαγχολίαν, οἷα καὶ ὁποῖα ποτὲ ἐστία φωτοβόλος, γραμμάτων καὶ πολιτισμοῦ ἦνθει ἐνταῦθα, τόσῳ ἀγρίως καὶ τόσῳ βανδαλικῶς οὕτω ἀποσβεσθεῖσα, οἷας δὲ καὶ ὁποῖας αὕτη προσέφερεν ἐν καιρῷ ὑπηρεσίας, καὶ οἷαν ἱεράν μεγάλην κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπετέλεσεν ἀποστολήν.

Συναισθάνεται, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐδὲν παραμένει μόνιμον καὶ ἀσφαλές, καὶ ὅτι ἡ Μοσχόπολις διατελέσσασα ἐξ ἀρχῆς ἤδη πρόσκοπος πολιτισμοῦ καὶ παράγων προόδου, ἐπιδείξασα δύναμιν, ἀντοχήν καὶ ζωτικότητα μεγίστης ἐκπολιτιστικῆς, διὰ τοὺς μαύρους ἐκείνους χρόνους, σπουδαιότητος, καταλαβοῦσα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πνεύματος θέσιν περιζήτητον, καὶ προηγούμενη ὄλων σχεδὸν τῶν πέριξ, ἐγγύς καὶ μακρὰν συναδέλφων πόλεων ἐν τῇ Βοστανικῇ, ὠριστο τέλος ὅπως, ἀκολουθοῦσα καὶ αὕτη τὸν ἄκαμπτον τῆς ἐξελίξεως νόμον, διαγράψῃ τὴν κομπύλην τῆς παρακμῆς, καὶ ὑποκύψῃ εἰς τὴν δύναμιν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ πεπρωμένου, οὐχὶ βεβαίως ἵνα ἐξαφανισθῇ ἐκ τῆς πλειάδος τῶν τοιούτων ἐν τοῖς Βαλκανίοις συνοικισμῶν, ἀλλ' ἴσως, ἵνα σὺν τῷ χρόνῳ ἀναβαπτισθῇ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐμφανισθῇ ποτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς μίαν ἡμέραν, μὲ νέαν ζωὴν, καὶ νέαν δρᾶσιν, χωρὶς ποτε νὰ ἀποκάμῃ πρὸ τῶν διωγμῶν, οὔτε νὰ λιποψυχῆσῃ πρὸ τοῦ μαρτυρολογίου, εἰς ὃ ἐξ ἀρχῆς ἤρχισε νὰ ὑποβάλληται, μαρτυρολογίου συνεχοῦς μέχρις ἔτι ἐσχάτων. Ἀποτέλεσμα βεβαίως ἄμεσον τῆς ἀποσυνθέσεως ὑπῆρξεν ἡ διασπορά, ἀλλ' ὅπου καὶ ἂν ἐνεκατεστάθησαν τὰ τέκνα αὐτῆς, πανταχοῦ ὑπῆρξαν στοιχεῖα φιλομουσίας καὶ προόδου, καὶ πανταχοῦ ἐπέδειξαν

1) Ἡμερολόγιον Μ. Ἑλλάδος, 1922, σ. 226-330, μελέτη ὑπὸ Θεοδ. Βελλιανίτου.—G. Weigand, αὐτόθι Globus, σ. 369-371.—Burchart αὐτόθι, σ. 109-130.—καὶ Bernatzik, Wien 193. σ. 25-30.

ἀρετὰς διαδραματίσαντα πρωτεύοντα ρόλον ἐν τῇ καθόλου ἐκπολιτιστικῇ σταδιοδρομίᾳ.

Συναισθάνεται, ὅτι ἀνεδείχθησαν οὗτοι πρόωστοι παράγοντες ἐξ ὅλης τῆς περιοικίδος, ἐνεκαρτέρησαν παρά τὰς ἐπιδρομὰς τὰς καθ' ἑκάστην, κατίσχυσον παρά τὰς συμφορὰς καὶ τοὺς διωγμούς, περιέσωσαν ἀλώβητα πίστιν καὶ γράμματα καὶ ἀγωγὴν ἐκπολιτιστικὴν, καὶ ἔστησαν εἰς πᾶσαν, τῶν τότε θυελλωδῶν, ἐποχὴν, καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1600-1769, καὶ ἀκολούθως ἔτι καὶ μέχρι τοῦ 1886, ὑπὸ τὰς χειρίστας τῶν συνθηκῶν, συντεχνίας ἰσχυρὰς, μέγαρα, ναοὺς, τεμένη, σχολεῖα, τροπαια ἀθάνατα ὅλα αὐτὰ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἐπιδόσεως, καὶ ἀπετέλεσαν ἅμα τὸ τελειότερον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ὠριστο ὅπως βραδύτερον παραλαβοῦσα καλλιέργησι καὶ ἀναπτύξει ἢ γείτων Κορυτσᾶ, ἄλλως ὅμως καὶ ὑπὸ συνθήκας καὶ περιστάσεις ἄλλας ἀλλοίας, ἂν καὶ τὰς μάλιστα εὐνοϊκάς.

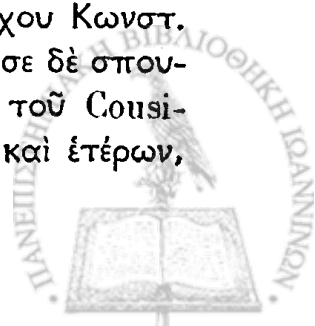

III.

Αἱ οἰκίαι, ῥυθμοῦ συνήθως ἐνετο-μακεδονικοῦ μᾶλλον ἢ τουρκικοῦ, μεγαλοπρεπεῖς, ἀρχαϊκαὶ καὶ ἐπιβάλλουσαι, ὑπέικουσι εἰς τὴν μοιραίαν φορὰν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τὸν συνήθη ὀλετῆρα νόμον, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη δὲν ὑφίστανται, κατέρρευσαν, ἢ μία βαθμηδὸν μετὰ τὴν ἄλλην, κατήντησαν ἐρείπια· ταῦτα περισυνελέγησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων εἰς σωρούς, ὅπως ἐξοικονομητῆ χῶρος πρὸς καλλιέργειαν, ἢ περιοχὴ ὅλη μετεβλήθη εἰς ἀγρούς καὶ λειβάδια, περιτετοιχισμένα δι' αὐτῶν τῶν συντριμμάτων, τῶν ἐνταῦθα ὑπερηφάνως ἄλλοτε προβαλλουσῶν οἰκιῶν τῶν σήμερον ἐξηφανισμένων, τὴν ἔκτασιν, τὸ ὕψος, τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν καθόλου μορφήν, μὴ ἐξαιρουμένων ἐν τούτῳ μηδ' αὐτῶν τῶν διαφόρων ὁδῶν, ὥστε καὶ ἐδῶ νὰ ἐφαρμόζηται τὸ ψαλμικόν, ὅτι «πνεῦμα διῆλθεν ἐν αὐτῷ καὶ οὐχ ὑπάρξει καὶ οὐκ ἐπιγνώσεται ἔτι τὸν τόπον αὐτοῦ». (Ψαλμ. 102).

Ἄλλὰ τὸ ὄνομα τῆς πολυπαθοῦς πόλεως δὲν ἀπεσβέσθη εἰσέτι, ὡς δὲν ἀπεσβέσθησαν καὶ τὰ ὀνόματα πολλῶν ἐκ τῶν μεγάλων αὐτῆς τέκνων, τῶν ἐνταῦθα ποτε ἰδόντων τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ σήμερον κοσμοῦντων τὴν Νεοελληνικὴν ἡμῶν φιλολογίαν, ὡς δὲν ἀπεσβέσθησαν ἐπίσης καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Φροντιστηρίου, τοῦ Τυπογραφείου, τῆς Βιβλιοθήκης, τῆς «Κάσσης τῶν πτωχῶν», καὶ τόσων Συντεχνιῶν, τόσων ἄλλων σωματείων καὶ ἰδρυμάτων, πάντων σημείων καὶ ἐκφάνσεων ζωηροτάτων τῆς ἄλλοτε ἐνταῦθα ἀληθοῦς παλμώδους πνευματικῆς ζωῆς καὶ δράσεως.

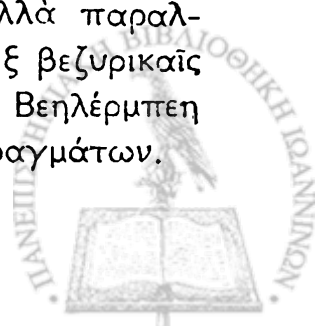
Ἡ πόλις, ὑπερήφανος καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ φρικῶδει δυστυχίᾳ αὐτῆς, εἰλικυσεν ἐνωρίτατα τὴν προσοχὴν τοῦ Ζαβίρσ, Γρηγορίου τοῦ Κωνσταντᾶ, τοῦ Σάθα, τοῦ ἐμβριθοῦς καὶ φιλοκάλου αὐτῆς σχολάρχου Κωνστ. Σακελλαρίδου καὶ ἄλλων μέχρι σήμερον ἡμετέρων· ἀπησχόλησε δὲ σπουδαίως τὸν κάλαμον τοῦ Hahn, τοῦ Leake, τοῦ Rouqueville, τοῦ Cousinery, τοῦ C. Meyer, τοῦ Decouvernatti, τοῦ G. Weigand, καὶ ἐτέρων,

ίκανά δὲ ἐγράφησαν καὶ ἴκανά ἐντεῦθεν περιεσώθησαν ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ πανδαμάτορος χρόνου.

Ἄλλ' ὑπολείπονται πολλὰ καὶ ἔτι πλείονα, ὡς δὲ μὴ ὄφειλε, καθὰ συνήθως συμβαίνει, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς μέχρι σήμερον γραφεῖσι διετυπώθησαν καὶ οὐκ ὀλίγα βεβιασμένως, καὶ δὴ μέχρι τοῦ σημείου, μᾶλλον σκότος καὶ σύγχυσις ἢ φῶς νὰ ῥίπτηται εἰς διάφορα τοῦ βίου αὐτῆς σημεῖα, καὶ δὴ κύρια, οὐσιώδη. Αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι μελέται, χρήζουσιν, εἰ μὴ ὄλαι, αἱ πλείσται σχεδόν, ἐκκαθαρίσεως καὶ ἀνακαμινέσεως. Βάσις δὲ πρὸς τοῦτο, δεόν νὰ τεθῆ οὐχὶ βεβαίως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ πεζοῦ, ἢ αἰθεροδινήτου, ἐπαναλαμβάνομεν, περιηγητοῦ αἱ ἐντυπώσεις, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ τῆδε κάκεισε περισωζόμενα, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, γραπτὰ μνημεῖα, τὰ οὕτως ἢ ἄλλως σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τῆς πόλεως, οἷα καὶ ἄλλα καὶ πρῶτιστα, οἱ παρὰ μιᾷ ἐκάστη τῶν ἐκκλησιῶν κώδικες, τὰ ἐπὶ διαφόροις περιστάσεσι τοῦ δημοσίου ἢ οἰκογενειακοῦ βίου συντεταγμένα ἔγγραφα, συμβόλαια, πωλητήρια, τὰ κατὰστιχα τῶν συντεχνιῶν μεθ' ὅλων τῶν σχετικῶν συναφῶν αὐτοῖς ληψοδοσιῶν, τὰ ἐπίσης δοῦναι λαβεῖν «τῆς χώρας» ὡς ὄλου ἀπέναντι τοῦ κράτους, τὰ φερμάνια, τὰ γράμματα μητροπολιτῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν ἢ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, αἱ διαθῆκαι, τὰ προικοσύμφωνα, αἱ συλλογαὶ χαρτίων, αἱ παρὰ πολλαῖς οἰκογενείαις παλαιαῖς, ὧν οὐκ ἀπίθανον μέλος τι νὰ διετέλεσε ποτὲ ἐν τοῖς πράγμασι, καὶ παρεκράτησεν ἔγγραφα ἀνήκοντα τῷ δημοσίῳ Ἀρχεῖῳ, αἱ συνήθεις σημειώσεις, αἱ ἐν ᾧαις μηναιῶν ἢ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, τὰ συμφωνητικὰ τοῦ Μπουλιούκμπαση καὶ τῶν μπουλιουκίων, τὰ γράμματα τοῦ ἐξ οὗ συνήθως ἐξηρτῶντο βεζύρου τοῦ Βερατίου ἢ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, τὰ τυχόν γράμματα τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ Βηλέρμπεη τῆς Ρούμελης, αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις τῶν συντεχνιακῶν συμβουλίων, (ῶν δεσμίδες ἐσώζοντο ἐν τῷ ἱ. ναῷ Ἀγίου Νικολάου), τὰ πρακτικὰ τῶν κοινοτικῶν συνελεύσεων, αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἄλλα πλείστα ὅσα τοιαῦτα, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ἐσκορπισμένα.

Διὰ στοιχείων τοιούτων μόνον δύναται, κατὰ τὸ ἐφικτόν, νὰ ἀναπαρασταθῆ ἡ ἀληθὴς κατὰ τὸ δυνατόν, ἱστορία καὶ ἡ ἐν ταῖς διαφόροις ἐξελίξεσι φυσιογνωμία τῆς πόλεως, πάντοτε ἀπσραιτήτως ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκάστοτε συνθήκας τοῦ βίου, πρὸς τὸ ἐκάστοτε περιβάλλον, τὰς ἐκάστοτε καιρικὰς περιστάσεις, τὴν ἐκάστοτε τέλος ἀτμόσφαιραν, τὴν καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ ἀμετάπτωτον, ἀλλὰ παραλλάσσουσαν, ἀναλόγως τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ ταῖς πέριξ βεζυρκαῖς περιφερείαις, τοῦ Βερατίου, τῆς Σκόδρας, τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ Βηλέρμπεη τῆς Ρούμελης, τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἄλλων μετατροπῶν τῶν πραγμάτων.

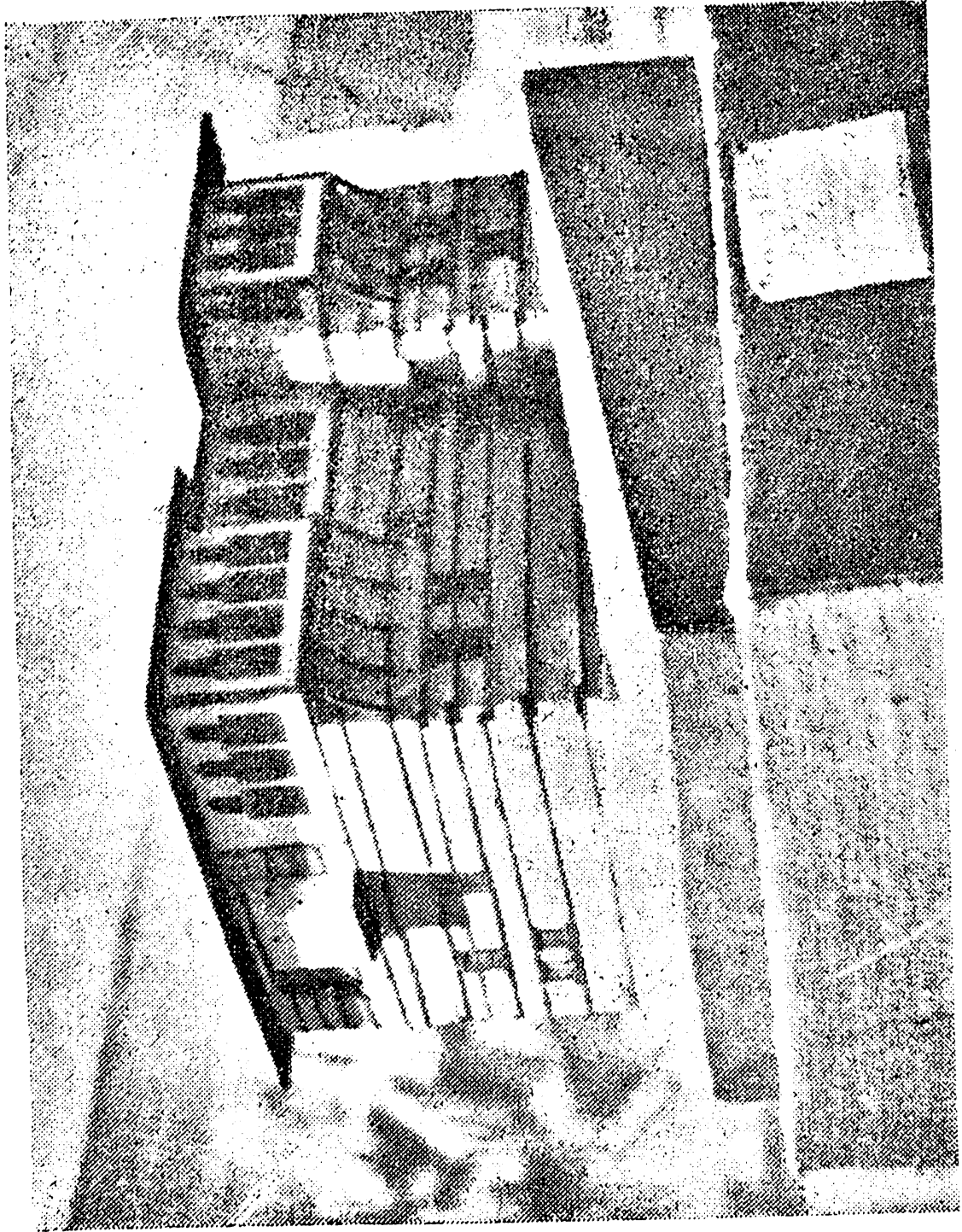
Στοιχεῖα τοιαῦτα, ἄρκετά, εἶχομεν περισυλλέξει ἄλλοτε ἐν ἔτει 1894-1895, ὅτε ἐν αὐτῇ τῇ γενετείρᾳ ἰδιώτευσοντες, φοιτητῆς εἰσέτι κοί ἐν τῷ κύκλῳ ἰδιωτικῶν μελετῶν, ἐπαναπαυόμενοι, εἶχομεν ἅμα τὴν πολυτίμον εὐκαιρίαν νὰ ἀναδιφήσωμεν, τὸ ἐφ' ἡμῖν, ὅ,τι ἂν σχεδὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιεσώζετο εἰσέτι παρά τε τοῖς ἱεροῖς ναοῖς, καὶ ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ οἰκογενείᾳ ἢ ἀλλαχοῦ, κώδικες, παραδόσεις ἢ ἕτερον σχετικὸν μνημεῖον. Ἐκ τοιούτων δύναται νὰ ριφθῆ ἱκανὸν φῶς, εἰς τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν ἐν σχέσει πρὸς τὸ μακρόθεν ἢ ἐγγύθεν περιβάλλον, καὶ τὰ πρῶτα οὕτω ἀπαραιτήτως αἰτία τῶν ἐκάστοτε γεγονότων, εἰς τὰ καθ' ἓνα ἕκαστον τῶν ἱερῶν ναῶν, ἐξελισσόμενον παραλλήλως τῇ ἐξελίξει τῆς ἰδίας ἐνορίας, εἰς τὰ κατὰ τὴν Σχολήν, τὴν τοσοῦτω εὐεργετικώτατα ὑφ' ὅλας τὰς ἀπόψεις δράσασαν, ὡς καὶ τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τῆς ἐπιτοπίου παιδείσεως, εἰς τὰ κατὰ τὴν βιβλιοθήκην, τὰ κατὰ τὰς Συντεχνίας, ὧν ἐκπλήττει ἢ διοργάνωσις, ὁ πλοῦτος, καὶ τὰ ὅσα ἐτησίως ὑπὲρ τῆς παιδείσεως καὶ διαφόρων φιλανθρωπικῶν σκοπῶν διετίθεντο ποσά, εἰς τὰ κατὰ τὴν «Κάσσαν τῶν πτωχῶν», τὰ κατὰ τὰς ἱεράς μονὰς Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τιμίου Προδρόμου, εἰς τὰ καθ' ἓνα ἕκαστον τέλος τῶν λογίων, βιογραφίας συντόμους ἢ μὴ, τῶν ὁποίων περιέσωσεν ὁ Δημ. Προκοπίου καὶ ὁ Ζαβίρας, καὶ τὰ ὁποῖα πάντα, ὡς εἶπομεν, ἀποτελοῦσι τὴν εὐγενεστέραν ἔκφασιν τοῦ βίου τῆς πόλεως, τῆς δυνατῆς γιγνομένης ἀνακαθάρσεως καὶ ἀνακαμινέσεως εἰς ὅ,τι ἂν μέχρι τοῦδε ἐγράφη, καὶ ὅπου ἂν ἡ ὑγιῆς καὶ αὐστηρὰ κριτικὴ τοῦτο ὡς ἐπάναγκες ἐπιβάλλει.

Ἐναμφιβόλως, ἱκαναὶ τῶν πηγῶν συνεταύτισαν τὴν ἰδίαν τύχην τῇ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἐλαχίστου τεμαχίου συγχρόνου ἐγγράφου ἐκ τῶν ποῦ καὶ ποῦ τυχὸν περισωθέντων δημοσίευσις, καὶ ἡ οὕτωσεί παράδοσις αὐτῶν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ φιλαρχαίου ζήλου τῶν μεταγενεστέρων, ἢ τοιαύτη παράδοσις τούτων δύναται οὐκ ὀλίγον νὰ συμβάλῃ εἰς διαλευκανσιν τῶν διαφόρων καὶ ποικίλων ὄψεων τοῦ παρελθόντος.

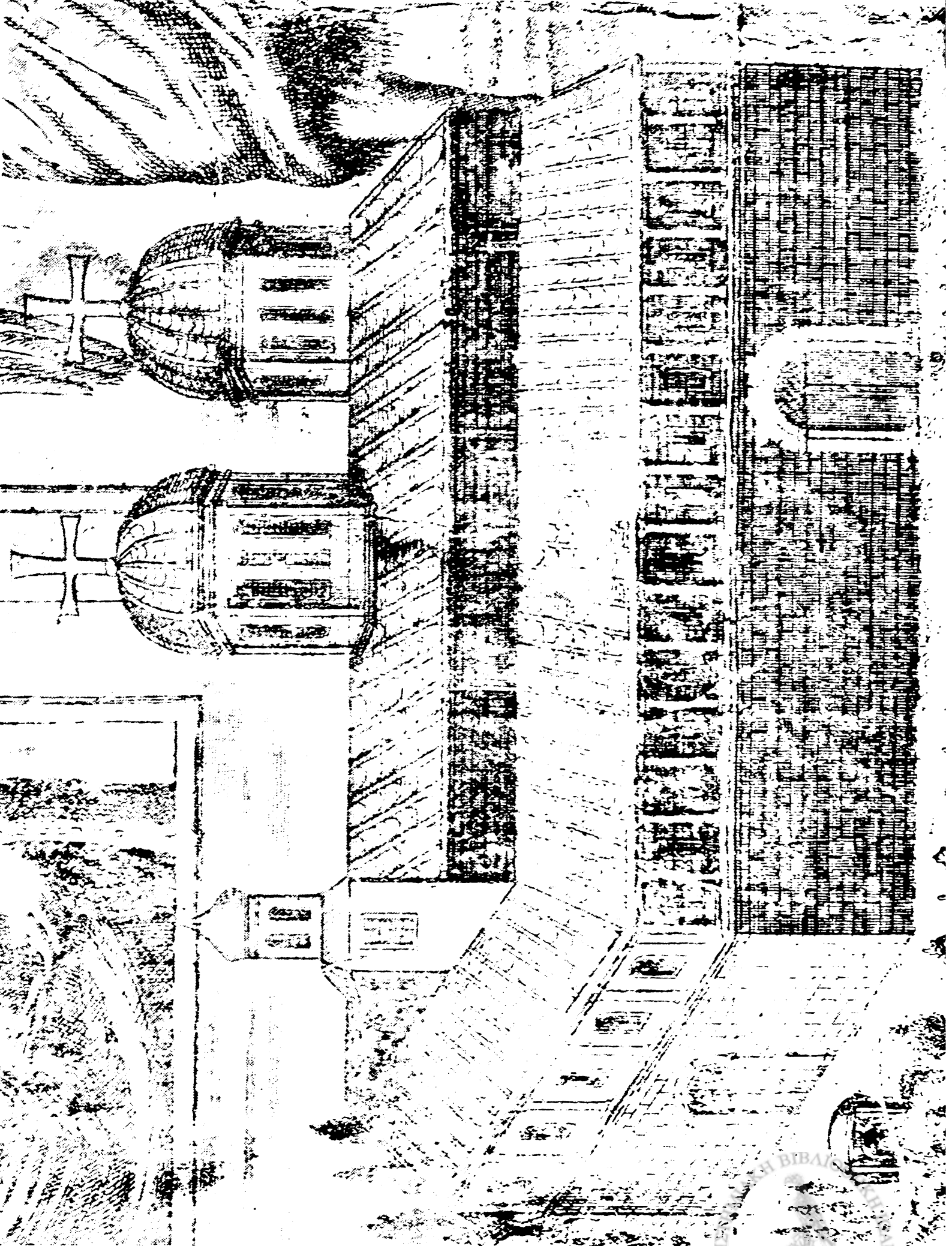
Ἐκ σκέψεων ἀκριβῶς τοιούτων ὀρμώμενοι, παρακαταθέτουμεν ἐνταῦθα τὴν κάτωθι ἀνέκδοτον μέχρι τοῦδε, **ἱστορίαν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου**, συνωδὰ τῶ ἐν αὐτῇ κώδικι, μετὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἅμα σχετικῶν ἐν ὑποσημειώσεσι καὶ προσθήκαις διασαφήσεων.

Τύπος τῶν τότε (1600—1830) συνηθῶν ἐνετομακεδονικοῦ ρυθμοῦ οἰκῶν, ὧν ὑπολείμματα αἰ μέχρις ἐσχάτων ἐτι περισσῶζοῦμεναι Νάτσου Φοῦντου καὶ Πετράκη Δήμτσου (σελ. 15).

IV.

Ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου κεῖται ἀκριβῶς πρὸς Β. τῆς πόλεως, εἰς ἀπόστασιν μόλις εἰκοσάλεπτον, ἄνωθι καὶ πέραν τῶν ὑψωμάτων τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ὁσιομάρτυρος Ἀγίας Παρασκευῆς, ἐπὶ τῶν πλαγίων κλιτύων σειρᾶς μαγευτικῶν ὑπερκειμένων λόφων, καὶ ἐπὶ τοποθεσίας ἐκτάκτως μαγευτικῆς, ὅθεν σπάνιον κύκλω τε καὶ ἀπέναντι διανοίγεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν θέαμα.

Θέσις ἰδίᾳ ἀθόρυβος καὶ μεμονωμένη, χλόη πανταχόθεν ἀειθαλῆς τὸ πλεῖστον, τὴν ὄρασιν κατατέρπουσα· «δένδρα σύσκια ποικίλα καὶ παντοδαπά, τὰ μὲν αὐτομάτως φύσαντα, τὰ δὲ τέχνη εἰργασμένα, κύκλω συνηρεφοῦντα καὶ εἰς ἄλληλα ἐν πολλοῖς συστοιχοῦντα»¹⁾ ὀροπέδιον ἠδιστον καὶ εὐχαρι, ἀνέμοις ἐκτάκτως πρᾶεσι καταπνεόμενον· ὕδατα τῆδε κάκεισε κρυστάλλου διαυγέστερα καὶ πότιμα, πολλαχόθεν ἐκ κρήνῶν ἀναβλύζοντα ἢ ἄλλως ἠρέμως καταφερόμενα καὶ ἀσφύτως ὡς ῥύακες χεόμενα· δάση περίξ, καὶ ἄλσος ἰδιοιτέρως κάτωθι, οἶονεὶ τι μυστηριῶδες πιτυόστεπτον ἄντρον, ὧν τὴν σιωπὴν διακόπτουσι συνήθως τῶν φύλων μόνον οἱ ψιθυρισμοί, τῶν ἀηδόνων, κοσσύφων καὶ λοιπῶν σφιφῶν πτηνῶν οἱ τιτιβισμοὶ καὶ αἱ μελωδίαι. Ἄηρ εὐκραέστατος, καὶ αὔρα βαλσαμώδης ἀπὸ τε τοῦ βουνοῦ καὶ τῶν πιτύων ἐπαισθητότατα καταψύχουσα, εὐρυχωρία ἐν ἀρμονικωτάτῃ ἐκτάσει, καὶ ὅπερ μέγιστον πάντων, «τόπος τὴν ἡσυχίαν τοῖς οἰκοῦσι παρέχων, κατὰ μόνας τῷ Θεῷ συγγιγνομένοις καὶ ἡρεμίαν τελείαν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἄγουσι», κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον²⁾).

Ἐνταῦθα ἄλλοτε, πρὸ τριακοσίων καὶ πλέον ἐτῶν, ὡς θέλομεν ἴδει χωροῦντες, σεμνὸς τῆς ἐκκλησίας λευίτης, ἐν τῇ κάτωθι πόλει τέως ἐφημερεύων, χηρευσάμενος καὶ τίς οἶδε καὶ τίνων ἄλλων κατ' ἄνθρωπον ἀτυχημάτων τὸ πικρὸν ποτήριον πιὼν, ἐσχημάτισεν, ὡς φαίνεται, τὴν πεποίθησιν, ὅτι πρὸς ἄλλοις, ἀφορμὴ μεγίστη, πρὸς τε παραμυθίαν καὶ ἐπούλωσιν πληγῶν βαθέων τῆς καρδίας καὶ τελείωσιν ἠθικὴν, «τυγχάνει καὶ τὸ ὅλως κατὰ μόνας διαιτᾶσθαι, ἀφροντίστως ἔχειν τοῦ βίου τούτου», κατὰ τὸν αὐτὸν Μ. Βασίλειον, «καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς συμπαθείας

1) Μ. Βασιλείου, Ἄπαντα, ἔκδ. Garnier, σ. 792.

2) Μ. Βασιλείου, Ἄπαντα, ἔκδ. Garnier, σ. 798.

πρός τὰ ᾧδε τὴν ψυχὴν ἐπιστρέφεισθαι...», ἀπεσύρθη ἐνταῦθα καὶ ἐνησκεῖτο ἐπὶ ἔτη εἰς τὸν τῆς εὐσεβείας καὶ μοναχικῆς πολιτείας βίον, ὡς ἄγγελος, κατὰ τὴν εἰσέτι ζωηρότατα περισωζομένην ἐπιτοπίως παράδοσιν, μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀναστρεφόμενος.

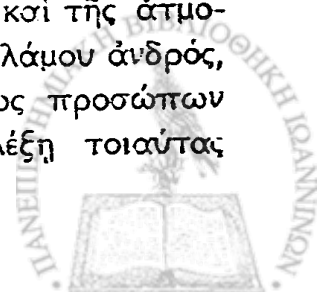
Τὸ εὐαγὲς ἴδρυμα, ἐν ἧ σήμερον τοῦλάχιστον παρίσταται πενιχρᾶ ἐμφανίσει, τυγχάνει σύστημα οἰκοδομῶν καὶ ἐγκαταστάσεων ἐν σχήματι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκανονίστῳ, συμπεπηγμένων περὶ τὸν ἱερὸν ναόν, τὸν ἰδίως ἀρχικὸν πυρῆνα, τὸν καὶ μόνον, σημειωτέον, ἐξ ὅλων τῶν πέριξ ἄλλων μέχρι σήμερον, ἄθικτον καὶ ἀναλλοίωτον σχετικῶς περισωθέντα διὰ τόσων χρόνων καὶ περιστάσεων ποικίλων, ὡς τι ζώπυρον ἱερὸν, καὶ μνήμης ἀγίας ἔναυσμα πρὸς τὰς παρωχημένας γενεάς.

Εἶναι ῥυθμοῦ καθαρῶς ἀρχαίου βυζαντινοῦ, σχήματος σταυροειδοῦς, ἀποτελουμένου, ὡς εἴθισται, ἐκ τοῦ νάρθηκος, ὅλως ἀπλοῦ, ἐκ τοῦ κυρίως καθολικοῦ, θολωτοῦ καὶ οὐχὶ ἐπαρκῶς φωτεινοῦ, μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν ἐξ ἐπίσης θολωτῶν ἡμικυκλίων, χορῶν τῶν ψαλτῶν, καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ βήματος, δι' ἀψίδος καμαροειδοῦς ἀρμονικώτατα ἐσχηματισμένου, καὶ ἐν ἀναλογίᾳ θαυμαστῇ πρὸς τὸ ὅλον ἡρμωμένου.

Πενιχρότατα δὲ καὶ σχεδὸν μηδαμινά, ἀναμφιβόλως στοιχεῖα, περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συστάσεως καὶ τῆς μετέπειτα ἐξελίξεως τῆς Ἱ. Μονῆς, ἠθελον περισωθῆ καὶ περιέλθει μέχρις ἡμῶν, εἰ μὴ ἡ πρόνοια ἐνὸς φιλοκάλου ἡγουμένου, καὶ ἐνὸς ἐτέρου τῶν χρόνων ἐκείνων λογίου, Μιχαήλ τοῦ Γκόρρας ἢ Ὑπισχιώτου (1700-1790), περισυνέλεγεν, ἐσταχυολόγει, ὅσῳ ἦν δυνατὸν, ἐνθεν κἀκεῖθεν, καὶ κατεστρώννυσεν ταῦτα ἐν ἐπιούτῳ κώδικι, περισωζομένῳ εὐτυχῶς ἐν τῷ ἰδρύματι.

Ὁ κῶδιξ, μήκους καὶ πλάτους 0,41 X 0,37, σταχώσεως δερματίνης, καὶ κάλλιστα διατετηρημένος, ἔχει ἐν ὄλῳ φύλλα 179, ἐξ ὧν 50 μόνον γεγραμμένα, 124 ἄγραφα, καὶ 5 ἐξηρημένα, κατὰ τὴν διόρθωσιν ἴσως κεκομμένα, εἰ μὴ, διὰ λόγους ἄλλους περιστάσεων καιρικῶν τρομοκρατίας, κριθέντα ἔξαιρετέα.

Συνηθίζει ἀπαρεγκλίτως ὁ γράφων, καθ' ἐκάστην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, περίοδον τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἡγουμένου, ν' ἀφίνη κενὰ διαστήματα, ὅπως βραδύτερον καὶ ἄλλα σχετικὰ τοιαῦτα χρονικὰ ἢ ἐγγραφα ἀνακαλύπτων καὶ περισυλλέγων, δυνηθῆ νὰ καταχωρήσῃ καὶ ταῦτα, ἐν ᾧ ἕκαστον ἀνῆκε τόπῳ, χωρὶς ὅμως νὰ δύναται νὰ προῖδῃ, ὅτι ἀμαθεῖς ποτε μετ' αὐτὸν χεῖρες, ἠθελον σημειοῖ ἐπὶ τοῦ κενοῦ τούτου ὅ,τι ἂν ἕκαστος ἐνόμιζε τὸ κατ' αὐτοὺς καταχωρήσιμον. Τὸ περιεχόμενον παρ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις, ὅς ἡ σήμερον κριτικὴ ἠδύνατο νὰ ἀπαριθμῆ ἐν ἐλέγχῳ ἐπ' αὐτοῦ, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἐξεταζόμενον, ὡς κατερχόμενον ἐκ τῶν χρόνων ἐκείνων (1777-83), ἐκ τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἀτμοσφαιράς τῶν περιφερειῶν ἐπίσης ἐκείνων, καὶ ὡς προῖον καλάμου ἀνδρός, ὅστις εἶπερ τις καὶ ἄλλος, ἀπὸ τε χαρακτῆρος καὶ γνώσεως προσώπων καὶ πραγμάτων, ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ περισυλλέξῃ τοιαύτας

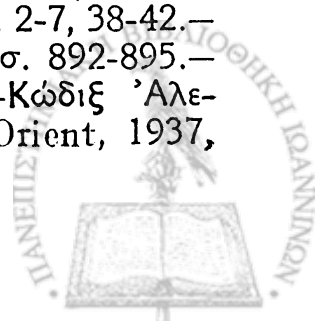
εἰδήσεις καὶ νὰ θεωρῆται ὁ ἀξιοπιστότερος ἀνιχνευτής, φρουρὸς ἅμα καὶ φορεὺς τῆς ἐπιτοπίου παραδόσεως, τὸ περιεχόμενον, λέγομεν, ὡς τοιοῦτον, τυγχάνει πολῦτιμον κειμήλιον, δι' ὅσα τε ἐν πολλοῖς λεπτομερῶς περισώζει, ἀφορῶντα τὰ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ εὐαγοῦς καθιδρύματος, καὶ δι' ὅσα τῆ δεκάκεισε παρεμπιπτόντως ἀναφέρει, χύνοντα φῶς εἰς πολλὰ σκοτεινὰ τοῦ βίου τῆς πόλεως σημεῖα, οἷα π.χ. τὰ κατὰ τὴν δῆωσιν τοῦ 1769, τὰ τῆς καταστάσεως τῆς Ὀπάρεως κατὰ τὸ 1822, καὶ διὰ τὰς λοιπὰς ἔτι σημειώσεις, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν μέχρι τοῦ 1875, περίπου, ὡς καὶ ἕτερα τόσα.

Καθ' ἡμᾶς δὲν δύνανται ἐπίσης νὰ εἶναι κατ' οὐσίαν, ἂν μὴ κατὰ τύπους, παρορατέα καὶ αὐτὰ τὰ τῆς καθαιρέσεως τοῦ ἡγουμενικῶς ἐπιτροπεύοντος Παπᾶ Βασιλείου, συμπιπτούσης περίπου τῆ ἀπὸ τῆς θέσεως ἀποχωρήσει τοῦ Γκόρας Σεραφεῖμ τῷ 1767, ἐπισκοπῆς ἀνεξαρτήτου, ἀφ' ἧς, ὡς κατωτέρω λέγομεν καὶ ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκρύψωμεν τὴν ἐν ἡμῖν ἐγγιγνομένην ὑποψίαν, μὴ καὶ οὗτος συμμετέσχεν εἰς τὴν ἰσχυρὰν καὶ εὐθαρσῆ ἐκείνην ἀντίδρασιν, ἧς ἠγεῖτο καὶ ὁ Πρεσπῶν Ἡσαΐας, ὡσαύτως καθαιρεθεὶς ὡς ἐκ τούτου, καὶ εἶτα ἀποκατασταθεὶς εἰς ἐπαρχίαν ¹⁾ καὶ ἦν, καθὰ ἐπιτόπιος περισώζει εἰσέτι παράδοσις, ἠγειρε μερίς τις, οὐχί, ὡς φαίνεται καὶ ἐνταῦθα μικρά, ὅτε Σαμουήλ ὁ Χαντζερῆς ἤρχισε νὰ θέτῃ εἰς ἐνέργειαν ὅ,τι ἀπὸ τινος ὑπερφιάλως ἐμελέτα αὐθαίρετον σχέδιον περὶ καταργήσεως τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, ὅπερ σημεῖον τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, οὐδέποτε σχεδὸν ἐπεχειρήθη νὰ μελετηθῆ, καὶ ἐξονυχισθῆ ἐπαρκῶς ²⁾).

Τὰς σημειώσεις Μιχαήλ τοῦ Γκόρας, διεξερχόμενός τις σήμερον, ὡς καὶ ἄλλα αὐτοῦ ἔργα, οἷα τὰ προλεγόμενα Ἀκολουθιῶν, τὰ διάφορα ἐπιγράμματα, ἢ ἐξιστόρησις τῶν κατὰ τὴν πείναν τοῦ 1740, καὶ ἕτερα, αἰσθάνεται καὶ ἐννοεῖ, ὅτι τὰ τοιαῦτα διανοητικὰ προϊόντα καὶ αὐτοῦ καὶ ἄλλων Μοσχοπολιτῶν λογίων, τοῦ Θ. Καβαλλιῶτη, τοῦ Κ. Τζεχάνη, Κων. τοῦ Ἀγιοναουμίτου, Νεκταρίου τοῦ Τέρπου, πρὸς δὲ ἐκ παραλλήλου, καὶ τῶσων ἄλλων Μακεδόνων καὶ Ἡπειρωτῶν, δὲν δύνανται βεβαίως σήμερον νὰ θεωρηθῶσιν, ἔστω καὶ ὡς σμικρά, ἔργα τέχνης, λογοτεχνίας καὶ φιλοκαλίας, ὁποῖαν ἡμεῖς ἀντιλαμβάνομεθα καὶ συναισθανό-

1) Mansi, Acta Conciliorum, τόμ. XXXVII, σ. 220-230 κ.έ.

2) Δήμιτσα, Τὰ περὶ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, ἐν Ἀθήναις, 1859, σ. 79-91.—Κ. Νέμτζωφ, Ἱστορικὴ ἀνάμνησις τῶν Ἀρχιεπισκοπῶν Ἀχριδῶν καὶ Πεκίου, ἐν Κων)πόλει, 1867, σ. 2-7, 38-42.—Καλλινίκου Δελικάνη, Πατριαρχικά ἔγγραφα 1905, τόμ. III, σ. 892-895.—Gelzer, Der Patriarchat von Achrida, Leipsig, σ. 89-92.—Κώδιξ Ἀλεξούδη ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, σ. 181-197 κ. ἐφ.—Échos d' Orient, 1937, ἀριθ. 183, σ. 318-319.

μεθα, ἀλλὰ τότε ἐπροξένουν τὰ τοιαῦτα ἐντυπώσεις, συγκινήσεις, καὶ ὀρμὰς φιλομουσίας, αὐτὴ δὲ αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ κοί ἐπιβάλλει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἀνταπεκρίνοντο πλήρως εἰς τὰ τὰ αἰσθήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ εἰς τὸν βαθμὸν τῆς διαπλάσεως, εἰς ὃν εὐρίσκετο ἡ τε κοινω- νία καθόλου, καὶ ἡ ἀπόκεντρος καὶ ξενόφωνος ἅμα αὐτὴ περιφέρεια ἰδιαιτέρως, ἧς ὅσιν ἀπετέλει ἡ ἐν λόγῳ πόλις.

Ἡμεῖς συνειθίζομεν, ὁσάκις καὶ τὸ ἐλάχιστον σημείωμα ἢ ἐγγραφον ἢ κώδικα τοῦ ἐν λόγῳ συνοικισμοῦ διεξερχόμεθα, νὰ ἔχωμεν διαρκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὁ διανοητικὸς βίος τῶν ἐνταῦθα διαβιούντων, ἔχει πάντοτε σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἢ κοινωνικὴν κατάστασιν, ὑφ' ἣν διετέ- λουν. Εἰς διαμόρφωσιν ἐπίσης χαρακτῆρων, συνε- τέλουν αἱ ἐπιτόπιοι παραδόσεις, καὶ ἡ ὑπὸ τὴν ἄμεσον καὶ ἄφυκτον αὐτῶν ἐπίδρασιν ἐπιτελου- μένη ἀνατροφή καὶ ἀνάπτυξις, ὁ διὰ τῶν παλι- νοστούντων εἰσαγόμενος πολιτισμὸς, τὰ ἀλλα- χόθεν, ἐκ Βιέννης, Οὐγγαρίας, Βενετίας, Πολω- νίας, Ρώμης, εἰσαγόμενα φῶτα, τὰ μετέπειτα δι' ὅλου τοῦ βίου ἐκάστοτε παρὰ πολλῶν μετὰ τόσης ζέσεως ἐν αὐτῇ καλλιεργούμενα, καὶ ἐπιπροσθέτως συνετέλουν, καὶ τὰ διάφορα καὶ πολυποίκιλα τμή- ματα τῆς ἐγγύς καὶ μακρὰν περιοικίδος, μεθ' ἧς οἱ κάτοικοι ἤρχοντο εἰς ἄμεσον σχέσιν, καὶ συναλλαγῇ. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἀνὰ πᾶν σχεδόν, οὔ- τως εἶπεῖν, βῆμα, διακρίνει τις ἀμάθειαν, καὶ δὴ παχυλὴν, ὡς ἐν ἐπιγρα- φαῖς ἐπὶ ἀνωφλίων ἱερῶν ναῶν, ἐν κώδιξιν, ἐν ἐπιγράμμασιν, ἐν πρακτι- κοῖς Μητροπολιτῶν καὶ δημογερόντων, ἐν σημειώσεσιν, ἐν ἐγγράφοις προικοσυμφώνων ἢ ἀγοραπωλησιῶν, καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ἀγραμματοσύνην μήπως κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας δὲν ἀπαν- τᾷ τις καὶ πανταχοῦ τοῦ γένους καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου δὲν ἦσαν ξενόφωνοι;

Ἡ παιδεία ἦτο τότε σπανιώτατον χρῆμα, ἂν τις ὀνομάσῃ παιδείαν, οὐχὶ ἄλλο τι, ἀλλὰ μόνον μετρίαν εἶδησιν τῆς γλώσσης κατὰ γραμματι- κήν, διότι μέρος μόνον τοῦ Γένους ἐγνώριζεν ἀπλῶς νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ γράφῃ ὅπως ἔτυχε, τὸ δὲ περισσότερον ἦτο βεβυθισμένον εἰς ἀπόλυτον ἀγραμματοσύνην καὶ ἀναλφαβητισμὸν καὶ δὴ μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε οἱ ὅπως οὖν εὐμοιρήσαντες περιστάσεων καὶ μαθόντες ὀλίγα γράμ- ματα καὶ προκόψαντες, «ὡμοιάζον πρὸς ἀμυδρᾶ καὶ διψαλέα λυχνάρια, ἀραιότατα τῆδε κάκεισε κείμενα μεταξύ παχυλοτάτου σκότους»¹⁾).

Οἱ Μοσχοπολίται διεσκορπίζοντο πανταχόσε, ἀλλ' ἐπὶ σκοπῶ πάντοτε παλινοστήσεως· ἐπανερχόμενοι δὲ συναπεκόμιζον περιουσίας ἀξίας λό-

1) Κούμα, Ἱστορία τῶν Ἀνθ. πράξεων, ἐν Βιέννῃ, 1852, τόμ. ιβ', σ. 554-569.

γου, δι' ὧν καὶ οἰκήματα μεγαλοπρεπῆ κατὰ βούλησιν καὶ ἐκλογὴν ἔκτιζον, καὶ ναοὺς ἐκαλλώπιζον, καὶ εἰς ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς συνέτρεχον, ὡς ἐκπαιδευτήρια καὶ ἄλλα τοιαῦτα, πρὸς δὲ μετὰ τῶν περιουσιῶν καὶ πολλὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθὰ, συναπέφερον, δι' ὧν βεβαίως βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀνεπτύχθη καὶ προήχθη εἰς τοιαύτην βαθμίδα ἐκπολιτιστικὴν, ὃ ἐν ἀρχῇ ἀφανὴς οὗτος ἐνταῦθα συνοικισμός.

Ὁ κῶδιξ ἄρχεται διὰ προλόγου, πενιχροῦ μὲν ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅλως ἀσχέτου πρὸς τὸ ὅλον τοῦ περιεχομένου, καθ' ἡμᾶς δὲ εἶναι οὗτος μεταγενέστερος κατὰ τι, εἰ καὶ ιδιόχειρος, ἀντικατασταθέντος, ὡς φαίνεται, τοῦ πρώτου καὶ ἀρχικοῦ, ἴσως διὰ λόγους περιστάσεων ἢ καὶ ἑτέρους, ὡς δύναται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ τὸ ὅτι τὸ πρῶτον φύλλον εἶναι κεκομμένον. Ὡς δὲ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς δῆλον γίνεται, ἀφηγεῖται, πῶς σμικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ἐν ιδιωτικὸν προσευχητήριον, ἐξειλίχθη εἰς τοιοῦτον εὐαγὲς ἴδρυμα, τίνες οἱ ἀρχικῶς συντελέσαντες, καὶ ἀναδειχθέντες κτίτορες, τίνες οἱ κατὰ καιροὺς διατελέσαντες ἡγούμενοι, καὶ ὅποια ἢ εἰς ἀφιερῶματα ἢ ἄλλως ἐπιδειχθεῖσα προαίρεσις τῶν κατοίκων τῆς πλούτῳ καὶ εὐσεβείᾳ ἐξειδιασμένη κομώσης τότε πόλεως.

Ἐν τῇ καταστρώσει τοῦ κώδικος, ἐτέθη ὡς πηγὴ πρὸς ἄλλοις κυρίῳ, εἰς ἕτερος παλαιὸς κῶδιξ, πολλαχοῦ ἀναφερόμενος ἄλλοτε μὲν, ὡς «παλαιὸν κατάστιχον», ἄλλοτε ὡς «παλαιὸς κῶνδηκας», καὶ ἄλλοτε ἄλλως, ὅστις, ὅμως, ὡς πολλαχόθεν εἰκάζομεν, ἦν μᾶλλον σημειώματα καταστίχου, ἐν ᾧ ἐγράφετο ἀπ' ἀρχῆς, ὅτι ἄμεσον εἶχεν σχέσιν πρὸς τὸ ἴδρυμα, δοσοληψίας μᾶλλον ἀφορῶν, καὶ ἐν ᾧ κατεχωροῦντο καὶ πρακτικά, φέροντα οὐχὶ σπανίως ὑπογραφὰς ἀρχιερέων τοῦ κλίματος ἢ καὶ ἐπικυρώσεις Ἀρχιεπισκόπων Ἀχριδῶν, μὲ τὰς οἰκείας πάντοτε σφραγίδας. Τὸ κατάστιχον ἐσώζετο μέχρι σχεδὸν τοῦ 1887, καὶ εἶτα, ὡς καὶ τόσα ἄλλα τοιαῦτα κειμήλια, ἐγένετο ἀφαντον, καθὰ εἶχον ἀκούσει ἀφηγούμενον καὶ περιγράφοντα τοῦτον, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1898 ἐν Χάλκῃ τὸν τότε Κορυτσαῖ Φιλόθεον (1886-1892), ὅστις καὶ εἶχε διέλθει τοῦτον, πρὸς δὲ εἶχε κρατήσῃ καὶ τινὰς σημειώσεις, ἃς καὶ παρέδωκέ μοι, συντελεστικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον εἰς διαλεύκανσιν σημείων τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως, καὶ τῆς ἱερᾶς Μονῆς, καὶ πρὸς συμπλήρωσιν ἰδίως χασμάτων, ὀνομάτων καὶ χρονολογιῶν τῶν Ἀρχιερατικῶν καταλόγων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, τῆς Μητροπόλεως Κορυτσαῖ καὶ τῶν λοιπῶν ἐν γένει μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν τοῦ κλίματος.

Κώδιξ τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρομοῦ καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τοῦ παρὰ τῇ περιφήμῳ Μοσχοπόλει, νεωστὶ κτηθεὶς παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου ἡγουμένου κῦ Παρθενίου, περιέχων τὴν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐκ βάθρων θεμελίωσιν τῆς ἱερᾶς Μονῆς ταύτης, τὴν συνδρομὴν τῶν⁵ κτιόρων, τὴν ἐπιστάσιαν τῶν ἀλληλοδιαδόχως ἐνασκουμένων ἡγουμένων, καὶ τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν τῶν ἐπὶ συστάσει τῆς ἱερᾶς Μονῆς ταύτης εὐσεβῶν Χριστιανῶν, δαψιλῶς ἀφιερωσάντων, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

Νὰ στοχασθῆ τινὰς νουνεχῶς καὶ προσεκτικὰ, τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν κατορθωμάτων τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, ὅπου ἐπολιτεύθησαν εἰς τοῦτον τὸν ἐπίγειον καὶ ἀπατηλὸν κόσμον, βέβαια πολλὴν συντριβὴν καὶ ὠφέλειαν ἠμπορεῖ νὰ προξενήσουν ταῦτα εἰς κάθε καλοπροαίρετον ἄνθρωπον, ἀνίσως καὶ ἤθελε προβάλλῃ οὗτος, ὡς καθρέπτῃν, ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν τῆς¹⁵ διανοίας του, τὰ ἔργα καὶ τὴν πολιτείαν αὐτῶν, καὶ τὴν θεάρεστον προθυμίαν ὅπου εἶχαν εἰς τὰς εὐποιίας καὶ εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας αὐτοπροαιρέτως ἔκαμνον. Διότι ἀπὸ τῆς συγκριτικῆς παραβολῆς καὶ μετὰ προσοχῆς καὶ περισκέψεως τῶν τε ἐπ' ἐκείνων καὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἐνεργουμένων, τόσην διαφορὰν ἐν τῷ²⁰ μεταξὺ θέλει εὔρει, τῶν τε ἡθῶν καὶ πολιτευμάτων, ὥστε τὰ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν νὰ φαίνωνται καὶ νὰ λέγωνται ἡμέρα καὶ φῶς, τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ἐνεργούμενα νύκτα καὶ βαθὺ σκότος. Καὶ οὕτω προσεκτικὰ στοχαζομένου, συντριβήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ ἀλλοιωθήσεται ἡ διάθεσις τοῦ νοός, ταλανίζουσα ἑαυτήν. Τί²⁵ δὲ τὸ ἀπὸ τούτου ἀποβήσεται; μεγίστη ὠφέλεια τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι· καὶ ἕως μὲν ζῆ τῷ μετὰ σώματος βίῳ, θέλει ζῆσει εἰρηνευμένος, ἀτάραχος, χωρὶς διχονοίας τινος κακῆς ἢ ἔριδος, μεᾶδολον φιλίαν πρὸς πάντας· μετὰ δὲ τὴν τοῦ βίου τούτου ἀπαλλαγὴν, ὁ τοιοῦτος ἐν ἀγαθοῖς ἀύλισθήσεται παρὰ Κυρίῳ, «ὁ³⁰

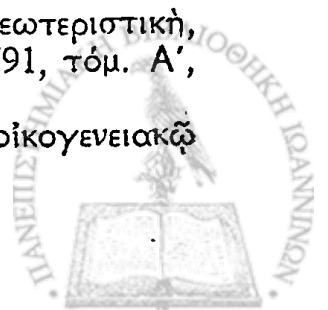

γὰρ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει», ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος, καὶ ἀπολαύσεται τὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Καὶ οἱ ἥρωϊκοὶ λοιπὸν προπάτορες τῆς πατρίδος ταύτης, τέτοιοι ἐστάθησαν, μὲ τέτοιαν διάθεσιν καὶ προαίρεσιν 35 ἀγωνιζόμενοι καὶ ὑπερμαχοῦντες θεαρέστως. Διὰ τοῦτο τὴν πολιτείαν Μοσχόπολιν τὴν αὖξησαν καὶ τὴν ἐκαλλώπισαν, ὥστε διεχύθη τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὰ τέσσαρα μέρη τῆς γῆς, δι' ὅλα τὰ καλά της, ὅπου ἀπόκτησεν ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἥρωϊκοὺς ἀνδρας, οἵτινες ζῶντες θεαρέστως μὲ εἰρήνην, μὲ ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν, 40 οὐ μόνον τὴν πατρίδα, μικρὰν οὖσαν τὴν ἔφεραν εἰς τὴν μεγαλειότητα καὶ εὐπρέπειαν, καλλωπίζοντές τὴν μὲ πρᾶξιν καὶ εὐγένειαν πραγματευτῶν, μὲ μεγαλοπρεπῆ κτίρια ¹⁾, μὲ σεβασμίους εὐκτη-

1) Συνήθως αἱ ἀποδημίαι, αἱ κυρίως εἰς Βενετίαν, ἀρχαιότερον, καὶ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ τμήματα τῆς Αὐστρίας, Οὐγγαρίας, Μολδαβίας καὶ Τρανσυλβανίας, βραδύτερον, συνετέλεσαν, ὥστε, καθ' ὅλην ἰδίως τὴν περίοδον 1600-1769, ἡ πόλις νὰ παρουσιάζηται ἀνθοῦσα, ἐξέχουσα ἐν μέσῳ πάντων τῶν πέριξ συνοικισμῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ Σκάρδου μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, καὶ ἀπὸ Δρεῖλωνος μέχρις Ἄρτης, καὶ διατελοῦσα εἰς κολοφῶνα εὐημερίας καταπλησσοῦσης τὸν τὰ κατ' αὐτὴν σήμερον ἐκζητοῦντα, εὐημερίας πλούτου, βιομηχανίας, πληθυσμοῦ, ἀριθμοῦσα 12,000-18,000 κατὰ τινάς, ἐν ὅλῳ οἰκιῶν ἀμιγῶς Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, δικατέσσαρας συντεχνίας, Γυμνάσιον τέλειον, ἀνώτερον, εἰς ὃ παρεδίδοντο τὰ ὑψηλότερα διὰ τοὺς τότε χρόνους μαθήματα, κατὰ τὰ γνωστὰ ἰδιόρρυθμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης προγράμματα καὶ διδακτικὰς μεθόδους, τυπογραφεῖον τελείας ἐγκαταστάσεως, ἐργοστάσια ἐριούχων, μηχανουργεῖα ποικίλα, πληροῦντα τὰς ἀνάγκας, τὰς τε ἐπιτοπίους καὶ τὰς τῆς πέριξ χώρας, ναοὺς λαμπροτάτους, πεπλουτισμένους διὰ πλουσίου καὶ πολυτιμοτάτου καὶ σπανίου διακόσμου, κειμήλια ἱερὰ διάφορα καὶ ἅγια λείψανα, ἐν θήκαις τιμαλφεστάταις, τεμάχιον Τιμίου Ζύλου, χειρόγραφα ἐκ μεμβράνης, εὐαγγέλια ἀρχαῖα, καὶ τόσα ἄλλα ποικίλης ὕλης, τὸ πλεῖστον ἐκκλησιαστικῆς, βιβλιοθήκην πλουσίαν, καὶ εἴ τι ἄλλο παρεμφερές ἐκ τῶν ἀνηκόντων πρὸ πάντων τῇ λατρείᾳ, ὡς καὶ ἄλλα περισυλλεγένητα κατὰ καιροὺς ἔνθεν κάκειθεν ὑπὸ τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς εἰς τὰ πάτρια ἀφοσιώσεως, καὶ ἐπιμελῶς φρουρούμενα, καὶ παραδιδόμενα ταῖς ἐκάστοτε γενεαῖς. «Μετὰ ταῦτα ηὔξησε καὶ ἔγεινεν αὐτὸ ποῦ ἀκούομεν, μάλιστα εἰς τὸν τρέχοντα αἰῶνα, εἰς τέτοιαν ἀκμὴν ἦταν, ὅπου εἶχε δώδεκα χιλιάδας σπίτια, δέκα τέσσαρα ρουφέτια τεχνῶν, Σχολεῖον καλόν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐπρόκοψαν πολλοὶ καὶ ἐντόπιοι καὶ ξένοι, τυπογραφίαν, πλοῦτον πολύν, καὶ ἐνὶ λόγῳ ἦταν εἰς τὴν Τουρκίαν μία πόλις στολισμένη μὲ ὅλα ἐκεῖνα ὅπου στολίζουν μίαν πόλιν εὐρωπαϊκὴν», (Γεωγραφία Νεωτεριστικῆ, Γρηγ. Κωνσταντᾶ καὶ Δανιήλ Ἱερομονάχου, ἐν Βιέννῃ, 1791, τόμ. Α', σ. 263-64).

Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον διεκρίνοντο ἐπὶ οἰκογενειακῶ

Handwritten Greek text, likely a legal or administrative document, covering the majority of the page. The text is dense and written in a cursive hand.

Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς

Ἰωάννης Β΄

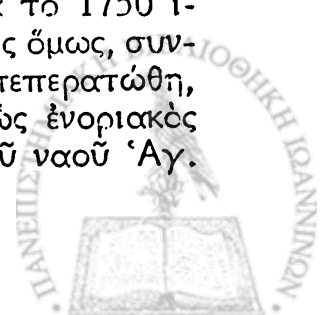
ρίους οίκους, ὡς τῶν Ταξιαρχῶν, τῆς ὑπεραγ. Θεοτόκου, τοῦ ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ ἁγίου προφ. Ἡ-45 λιοῦ, ἐῷ δ' εἶπειν καὶ τῶν κατὰ μέρος ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἐξόχως καὶ τὸ ἱερόν τοῦτο Μοναστήριον²⁾, τὸ ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον

βίῳ ἐξημερωμένῳ, εὐγενεῖα πεφημισμένη, καὶ διετέλουν διαρκῶς διεσκορπισμένοι εἰς πλείστας πόλεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἀλλ' ἰδισίτατο, καὶ κατὰ τὰ τρία τέταρτα, οἱ πλείστοι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἔμποροι βαθύπλουτοι, βιομήχανοι, λάτρες τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐπιστημῶν. . . «Οἱ Βοσκοπολίται, εἶναι, προσθέτει ὁ αὐτὸς Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς, ἄνθρωποι πλούσιοι, μάλιστα ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι καταστημένοι ἐν ταῖς ἐπικρατείαις τοῦ Αὐστριακοῦ Οἴκου. Εὐρίσκονται ἀπὸ αὐτοὺς εἰς διάφορα μέρη τῆς Τουρκίας, τῆς Βλαχομπογδανίας, τῆς Λεχίας, εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, Αὐστρίαν, εὐρίσκονται δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν» (Γεωγραφία Νεωτεριστικῆ, αὐτόθι, τόμ. Α', σ. 262-64).

Μεγαλοπρεπεῖς, πολυδάπανοι, εὐρύχωροι, ἐρχοντικαὶ οἰκίαι ὑψοῦντο ἀνὰ τὰ δύο ἰδίως κεντρικὰ τμήματα, ὧν τινὰ λείψανα γεγηρακότα, περισώζόμενα μέχρι Ὀκτωβρίου τοῦ 1916, καὶ ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν καὶ πολλάκις ἐκ τοῦ σύνεγγυς περιειργάσθημεν, ῥυθμοῦ μᾶλλον ἰδιορρυθμοῦ κάπως ἐνετο-μακεδονικοῦ, εἰμὴ ἴσως καὶ κατὰ τι καὶ τουρκικοῦ, ἀγορὰ κεντρικὴ ἤ-πλωνε τὰς ἰδίας ἀρτηρίας εἰς ὅλας τὰς συνοικίας, κρῆναι παμπληθεῖς, γέφυραι ἐνοῦσαι καὶ τὰ τέσσαρα τμήματα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐξέπλησσαν τὸν ἐπισκεπτόμενον τὴν πόλιν, ὧν σήμερον τῶν πλείστων, εἰμὴ ὄλων, εὐκόλως τις εὐρίσκει καὶ διακρίνει τὰ λείψανα, ὡς μάρτυρας τῆς ἄλλοτε ἐνταῦθα πολυώδους, ἐπαναλαμβάνομεν, ζωῆς, πολυτελείας, καὶ κοσμικῆς τῶν χρόνων ἐκείνων αἴγλης.

2) Μοναστήρια ἀνδρῶν, φαίνεται, ὅτι πηγνυνται καὶ ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ, ἐκ διαφόρων ἀφορμῶν, ἐξελισσόμενα ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε περιστάσεων, τῶν ἐπιτοπιῶν ἀναγκῶν, καὶ τῆς κοινωνικῆς καθόλου καταστάσεως. Ἔχομεν τοιαῦτα ἀρχειότερον, τὸ τῶν Ἰσαποστόλων, Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, ἀπὸ πολλοῦ ἰδρυμένον ἐν τῷ τρίῳρον περίπου ΒΔ τῆς πόλεως ἀπέχοντι φερωνύμῳ πυκνῷ δάσει, καὶ ἀνόγον πάντως τὴν ἰδρυσιν πολλῶ πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως, καὶ ἴσως κατ' αὐτὴν τὴν φεουδαρχικὴν δεσποτείαν τοῦ οἴκου Μουζάκη, ὑπέστη πολλὰς κατὰ καιροὺς ἐρημώσεις, μέχρις οὗ ἐξέλιπε, καὶ κατήντησε σήμερον εἰς ἐρημοκλήσιον πενιχρόν, πρὸς ὃ ἐξακολουθοῦσι νὰ διευθύνωνται εἰσέτι εἰς προσκύνησιν οἱ κάτοικοι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης, διημερεύοντες ἐκεῖ, ἐν χοροῖς καὶ διασκεδάσεσι, κατὰ τὰ ἀνέκαθεν πατροπαραδότα ἦθη καὶ ἔθιμα, ὡχρὰ λείψανα τῆς ἄλλοτε χριστιανικῆς θρησκευτικῆς ἐνταῦθα ζωῆς.

Τὸ Μοναστήριον συνετηρεῖτο ἐκ τινῶν ἀγρῶν ἀνὰ τὸ ἐκεῖ χέρσον ἤδη δάσος καὶ ἀλλαχοῦ, ἐξ ἐνοικίων μαγαζιῶν τινῶν, καὶ ἐξ ἀφιερωμάτων καὶ συνδρομῶν. Ἐκέκτητο δὲ καὶ ἐν τῇ πόλει, καὶ δὴ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς, Μετόχιον, ἐν ᾧ κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας παρέμενε ὁ ἡγούμενος, ἢ καὶ τις ἀδελφός, θολωτόν, μετὰ περιβόλου εὐρέος, παρ' ᾧ μετὰ τὸ 1750 ἰδρῦθη καὶ ναός, ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀγίων Ἰσαποστόλων, ὅστις ὅμως, συνεπεία τῶν ἐπεληθόντων γεγονότων τῆς διαλύσεως δὲν ἀπεπερατώθη, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐχρησιμοποιοεῖτο καὶ μέχρις ἔτι ἐσχάτων, ὡς ἐνοριακὸς ναός, καὶ δὴ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρουμῶνων κατάληψιν τοῦ ναοῦ Ἀγ.

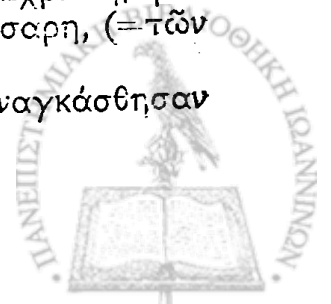
τοῦ τιμίου ἐνδ. προφ. προδ. καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ἐκ βάρων ἀνήγειραν καὶ ὠκοδόμησαν, κτίτορες ἀναφανέντες, συν-

Νικολάου (1890-95), καὶ ὅτε ἔτι ἀρχαιότερον, πρὸ τοῦ 1815, μετεφέρθη ἐν τοῖς θολωτοῖς κελλίσις αὐτοῦ καὶ ἐστεγάσθη τὸ Φροντιστήριον, ὡς εἰς ὄντως κεντρικὸν μέρος, μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ τοῦ τμήματος ἐκείνου τοῦ Σκαμνελίτου ἐκ θεμελίων ἐρήμωσιν, καὶ μετέπειτα ἐπίσης μέχρι τοῦ 1840, ὅτε ἐκτίσθη, δαπάναις ἰδίως τοῦ ἀειμνήστου Γ. Σίνα, υἱοῦ, τὸ τῆς νέας Σχολῆς, κτίριον, μεγαλοπρεπές καὶ ἀνταποκρινόμενον εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληλοδιδασκτικοῦ συστήματος τῆς τότε ἐποχῆς, καὶ τοῦ ἀκολουθῶς συνδιδασκτικοῦ, μέχρις ἐσχάτων (1840-1916). Περιέπεσε μάλιστα ἄλλοτε εἰς χεῖρας ἡμῶν ἔγγραφον, δι' οὗ, οἱ τότε Ἄρχοντες τῆς πόλεως τῷ 1718, ἐπώλουν ἀντὶ ὠρισμένου ποσοῦ τὴν περιοχὴν ταύτην Ἱερομονάχῳ τινι Καλλινίκῳ, Ἠγουμένῳ τότε, διατελέσαντι δὲ πρότερον καὶ διδασκάλῳ τῆς προκαταρτικῆς σχολῆς τῆς Μητροπόλεως. Τὸ ἔγγραφον ἀνῆκον εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ ἀειμνήστου Ναοῦμ Μπαλαούρα, δυστυχῶς δὲν ἔχομεν σήμερον εἰς χεῖρας.

Ἡ Μονὴ ὑφίστατο, ὡς ἐκ παραδόσεως φέρεται, εἰσέτι, ἐφόσον τὰ περίξ χωρία ὅλα ἦσαν χριστιανικά. ἤρχισε δὲ νὰ παρακμάζῃ μετὰ τὴν ἀρξαμένην ἀθρόαν ἐξισλάμισιν ὅλης τῆς περιοχῆς, μέχρις οὗ καὶ ἐξέλιπε τελείως. Ἄλλοτε ἐπὶ τινος ὑψώματος, ἄνωθι τοῦ ἐκεῖ Βαθυλόκκου, ὑφίστατο καὶ πύργος, Κούλια, ἐν ᾧ παρέμενε φρουρὰ καὶ πρότερον, ἐπὶ τῆς δυναστείας πάντως Μουζάκη, καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Αἱ περίξ κοινότητες, μικραὶ καὶ μεγάλαί, ἐνδιεφέροντο καὶ ἀπόλυτον σέβας καὶ εὐλάβειαν ἔτρεφον πρὸς τὸ ἴδρυμα, καὶ ἐκ τῶν συνδρομῶν αὐτῶν συνετηρεῖτο τοῦτο, τὸ ὀποῖον διὰ τοῦ εὐσεβοῦς ὀργανισμοῦ, οὐκ ὀλίγον συνετέλει ἀνέκαθεν εἰς τὸ νὰ ὑποτρέφηται καὶ διαθερμαίνεται κατὰ τὰς ἐκέστοτε περιστάσεις ἢ καθόλου θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν περίξ, ὡς συνέβαινεν ἐκ μέρους ὄλων τῶν τότε μοναστηρίων, ἐφόσον καὶ ὅπου δὲν ὑφίστατο ἡ κτηνώδης βία πρὸς ἐξισλάμισιν.

Ἄλλ' ὅταν οἱ τέως εὐλαβεῖς προσκυνηταί, τῷ ρεύματι τῶν περιστάσεων ὠθούμενοι, ἄπαξ ἐξισλαμισθέντων τῶν περίξ γειτόνων, ἤρχισαν καὶ οὗτοι νὰ μεταμορφῶνται εἰς Χασόνηδες καὶ Χουσεῖνηδες, καὶ νὰ προσέρχωνται οὐχὶ πλέον μὲ εὐλάβειαν, ἀλλ' ἀγέρωχοι δυνάσται, ὡς ἐκ παραδόσεως ἔχομεν, ἀσεβοῦντες, ἀρπάζοντες πρόβατα καὶ ζῶα, καὶ ζητοῦντες διὰ δαρμῶν κόττα καὶ πῆττα, τότε τὸ ἴδρυμα παρ' ὅλην τὴν σμικρότητά του, ὑπέστη καὶ τοῦτο τὴν αὐτὴν, ἦν πρότερον καὶ μετέπειτα ἔσχον καὶ τόσα ἄλλα παρεμφερῆ ἱερὰ ἐκεῖ περίξ, τύχην, ἐν Πρωτόπαππα, Μαζερέκκα καὶ ἀλλαχοῦ ἰδρύματα, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς μωαμεθανικῆς κυριαρχίας, ἡ Μονὴ ἦ ἐν τῷ κέντρῳ ὅλης αὐτῆς τῆς περιφερείας, εὐρυτάτης καὶ ἐκτεινομένης μέχρι Μοσχοπόλεως πρὸς ἀνατολάς, καὶ μέχρι Βερατίου πρὸς Δυσμάς, ἐχούσης δὲ τόσα συστήματα χωρίων, πρὸς Βορρᾶν καὶ Νότον, κατήντησε νὰ μένη ἔρημος, τῶν τέως αὐτῆς προσκυνητῶν ἀκουσίως ἢ ἐκουσίως ἐκλεξάντων ὡς τόπον προσκυνήματος καὶ Μοναστήριον, τὸν Τεκὲ τῆς Βρέπτοκας, καὶ ἄλλα περίξ ἀρτιπαγῆ μωαμεθανικὰ κέντρα, παρ' ὅλα τὰ ὅσα αἱ κοινότητες αὗται καὶ μέχρι σήμερον φέρουσιν ἔτι ὀνόματα χριστιανικά, ὡς Πρωτόπαππα, Ντούσσαρη, (=τῶν πνευματικῶν, εἰμὴ Ντούσκαρη) καὶ ἄλλα.

Συνεπεία τῶν δημιουργηθεισῶν νέων τούτων συνθηκῶν, ἠναγκάσθησαν

δρομῆ τε καὶ δαπάνῃ, διὰ ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν καὶ μνημό- 50
 συνον αἰώνιον, εἰς αἰῶνας αἰώνων.

οἱ μοναχοὶ νὰ σκορπισθῶσιν, ἡ δὲ τελεία τοῦ ἰδρύματος ἐρήμωσις, φαίνεται γενομένη μετὰ τὸ 1600, ὁπότε ἄρχεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀναφαινομένη ἢ Ἰ. Μονὴ τοῦ Προδρόμου, πρὸς ἣν ὅμως οἱ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἰδρύσεως τῆς εὐλαβεῖς προσκυνηταί, οἱ ἐκ Κρουσσόβας, Μπίτσκας, Γκόρας, Μόκρας καὶ ἄλλων, ὅλως τὰνάπαλιν, πρὸς τοὺς ἐν Ὀπάρει, ἐνταῦθα ἑξακολουθοῦσιν ἀπιστεύτως εἰσέτι, ὡς καὶ πρότερον νὰ προσέρχωνται εἰς προσκύνησιν καὶ μετὰ τὴν ἐξισλάμισιν αὐτῶν, ἣτις συνετελέσθη, καθὰ ἀνὰ τὰ στόματα τῶν γερόντων φέρεται, ἀπὸ τοῦ 1750 καὶ ἐντεῦθεν, δηλ. ὅλως ἐσχάτως. Πλὴν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων Μοναστηρίων, ὑπῆρχον ἐν Μοσχοπόλει καὶ τινα εὐκτήρια γυναικῶν, ἅτινα, καίτοι ἐν πολλοῖς λανθάνοντα, ἐν τούτοις ἐλειτούργουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οὐχὶ κακῶς.

Βεβαίως, ὡς συνήθως ἐννοοῦμεν σήμερον, γυναικεῖον Μοναστήριον οὐδαμοῦ φαίνεται ὑπάρχον αὐτοτελές. Ἄλλ' ἐν ἐκάστῳ τῶν κυρίως κεντρικῶν ναῶν, ὡς πολλαχόθεν ἐξάγεται ἐκ τῶν Ἀρχείων, ἐν τῷ περιβόλῳ τῷ ἄλλωστε πεπροικισμένῳ διὰ σειρᾶς προσηρτημένων κελλίων, παρεμνον 3-5 καὶ 10-15 ἢ 20 γυναῖκες, κουρὰν φέρουσαι μοναχικὴν, διάγουσαι βίον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προσιδιάζοντα ταῖς ἀπαιτήσεσι τῆς μοναστικῆς πολιτείας, καὶ μέλημα κύριον ἔχουσαι, τὴν εὐπρέπειαν καὶ καθαριότητα τῶν ναῶν, ἀσχολούμεναι δὲ οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς εἰς τὴν ραπτικήν, ὑφαντικήν, ταπητουργίαν, πλέξιμον περιποδίων, ποικιλτικήν, ἅτινα ἐργόχειρα ἐπώλουν, ἢ ἐπὶ πληρωμῇ εἰργάζοντο, πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν διὰ τὸ ζῆν ἀπαραιτήτων.

Περιεποιοῦντο συνήθως καὶ ἔκθετα, τῶν ὁποίων τὴν συντήρησιν εἶχε τὸ ταμεῖον τοῦ οἰκείου ἐκασταχοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ.

Ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ φαίνονται, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι καὶ τῶν τελευταίων χρόνων (1820), ὑπάρχουσαι γυναῖκες μοναχαὶ διακονοῦσαι, εἰς ἃς ἔστιν ὅτε «κατ' ἀνήμερον, Κυριακὴν Ὁρθοδοξίας, Πάσχα, Χριστούγεννα, Ἁγίου Βασιλείου, δίδονται φιλοδωρήματα ἐκ τοῦ ναοῦ», συνιστάμενα εἰς ἐνδύματα ἢ καὶ τρόφιμα, ἀναφερόμενα λεπτομερῶς ἐν τῷ λογαριασμῷ τοῦ ἐκάστοτε ἐπιτρόπου. Τούτο συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς ἑτέροις Ἰ. ναοῖς, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἔνθα τῷ 1720 ἤδη ἀναφέρονται τέσσαρες τοιαῦται καλογραφαί, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ Θεολόγου, εἰς οὗ τὰ κελλία τὰ παραπλεύρως τῷ θολωτῷ διαμερίσματι τοῦ τυπογραφείου, καὶ καθ' ὅλον τὸ ἄνωθι πάτωμα ὑπῆρχον τῷ 1725 καλογραφαί ὄχι ὀλίγαι, γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα ὡς κοινόβιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, καθὰ ἀναφέρεται ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς συντεχνίας Καζαντζήδων, λόγου γινομένου ἐκεῖ περὶ τινος ἐτησίου φιλοδωρήματος εἰς τὸν ἱεροδιδάσκαλον Γρηγόριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐν ᾧ καὶ μέχρι ἔτι τοῦ 1890 ὑπῆρχε μία μοναχὴ, Κυριακὴ. Τ' αὐτὸ ἐπίσης παρετηρήθη καὶ ἐν τῷ Ἱερῷ ναῷ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, καὶ ἐν τῷ τῶν Ταξιαρχῶν, ἔνθα ὡσαύτως παρέμνον 2-3 μοναχαὶ ὑπηρετοῦσαι καὶ μονάζουσαι μέχρι ἔτι τοῦ 1840, ὁπότε βαθμηδὸν ἐρημοῦνται τὰ κελλία αὐτά, κατέρρευσαν κατ' ὀλίγον δὲ καὶ τὰ παραπλεύρως δύο κομψὰ παρεκκλήσια τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ Ὁσίου Ναοῦ, ὡς ἠρειπώθησαν συγχρόνως καὶ τὰ ΝΔ προσηρτημένα κελλία, τὰ παρὰ τὸ ναΐδιον τῆς Ἁγίας Βαρβάρας.

Τῶν μὲν οὖν ἄλλων βεβαίως, τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ διαληφθέντων
 εὐαγῶν εὐκτηρίων, ἄλλοι φιλέορτοι ἐστάθησαν κτίτορες, ὡς
 ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα αὐτῶν κώδιξι διαλαμβάνονται, τῆς δὲ σε-
 55 βασιμίας Μονῆς ταύτης. . . . . ἀείμνηστοι κτίτορες, συνδρομῆ
 τε καὶ δαπάνῃ, ἐστάθησαν οἱ ἀοίδιμοι Κύρ Γεώργιος Κούτζου
 τοῦ καὶ Μιλλιγγέρου, ὁ κύρ Μιχάλης Μιλλιγγέρου, τοῦ καὶ Κα-
 σίδα ἐπιλεγομένου, καὶ ὁ κύρ Ἀντώνιος ἱερομόναχος σιπισχι-
 ώτης, ὧν τὸ καλοπροσίρετον τῆς ἀρχῆς τοῦ οἰκοδομήματος,
 60 καταστρώννυται ἐν τῷ κώδικι τούτῳ.

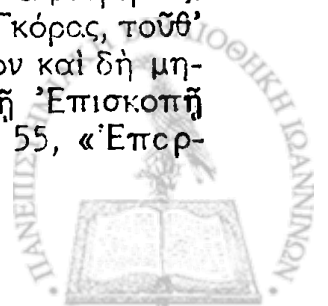
Ἐπειδὴ ὅμως ἀπ' ἀρχῆς, ἀφοῦ ἤρξατο οἰκοδομηθῆναι ἡ σε-
 βασιμία αὕτη Μονή, οὔτε πῶς ἐστάθη τὸ αἴτιον, οὔτε πῶς ἀπο-
 κατέστη εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὅπου εὐρίσκεται τὴν σήμερον,
 πουθενὰ δὲν εὐρίσκεται κατεστρωμένον, οὔτε ἀπὸ ἄλλου τινός,
 65 οὔτε τῶν ἀλληλοδιαδόχως μέχρι τοῦ νῦν ἡγουμένων ἱστορημέ-
 νον, διὰ τοῦτο, κατὰ τὸ νῦν ἔχον, ἐπὶ ἔτους αψοθ, ἐπὶ ἡγουμενί-
 ας τοῦ πανοσιωτάτου κύρ Παρθενίου, τοῦ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων
 ἐν τῇ σεβασμίᾳ Μονῇ ταύτῃ ἐνασκήσαντος, διὰ τῆς πολλῆς αὐ-
 τοῦ προτροπῆς καὶ παρακλήσεως, ὁ κύρ Μιχάλης ὁ τοῦ πρώην
 70 Γκόρας³⁾, ὁ ἐξ Ὑπισχίας, μετὰ πόνου πολλοῦ σ υ λ λ ε ξ ἄ μ ε-

Πάντως, ἐὰν μὴ ἐπήρχετο τόσῳ ραγδαία ἡ διάλυσις τῷ 1769, καὶ ἐὰν
 ἐσταμάτα ὀριστικῶς ἡ ἀποσύνθεσις καὶ διαρροή, ἡ παρατηρουμένη καὶ
 μετὰ τὸ 1780 ἔτι, ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ μονιμοποιηθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ καὶ
 εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς Μοναστήριόν τι γυναικῶν, μὲ προορισμὸν
 ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἀναγκῶν τῆς πολιτείας.

Ἄναμφιβόλως καὶ λόγοι τοπικοί, ἐλλείψεως ἀσφαλείας βροδύτερον, ἦσαν
 οἱ ἐπιβαλόντες τοιαύτην ἐν τοῖς κελίοις ἰδίᾳ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν συμ-
 βίωσιν γυναικῶν, μὴ ἔχουσῶν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν.

3) Μιχαὴλ ὁ τοῦ Γκόρας, ἢ Μιχαὴλ Ὑπισχιώτης. Ἐγεννήθη περὶ τὸ
 1700 περίπου ἐν Σίπισχα, ἢ Σείπ-σ-κα, ἐξ οὗ φέρει καὶ τὸ ἐπώνυ-
 μον Ὑπισχιώτης, ἐξελληνίσας τὸ κακόηχον ὄνομα τῆς οἰκείας πατρί-
 δος, ἣτις εἰς ἡμῶρον μόλις Β.Δ. τῆς Μοσχοπόλεως κειμένη ἀπόστα-
 σιν, εὐρίσκετο ἀνέκαθεν εἰς ἄμεσον καὶ διαρκῆ μετὰ τῆς πόλεως ἐπικοι-
 νωνίαν, καὶ ὑπὸ ἄμεσον ἅμα ἐπίσης ἐν ταύτῳ διετέλει φυσικῶς ἐπιρροὴν
 καὶ ἐπίδρασιν, καὶ δὴ τηλικαύτην, ὥστε δικαίως ἀνέκαθεν ἐθεωρεῖτο ὡς
 τι προάστειον ταύτης, καὶ δικαίως ἐντεῦθεν ὁ ἀνὴρ δύναται νὰ καταταχθῇ
 μεταξὺ τῶν λογίων τῆς Μοσχοπόλεως, ὡς ἐν αὐτῇ διελθὼν τὰ τῆς παι-
 δικῆς καὶ τῆς μετέπειτα καθόλου ἡλικίας ἔτη, ἐν αὐτῇ παιδευθεὶς καὶ μορ-
 φωθεὶς, ἐν αὐτῇ δράσας, ἐν αὐτῇ τέλος ἐκγηράσας καὶ τὸ ζῆν ἐκμετρήσας.

Φέρεται πολλαχοῦ καὶ δὴ συνηθέστερον ὡς Μιχαὴλ ὁ τοῦ Γκόρας, τοῦθ'
 ὅπερ ἔδωκεν εἰς τινὰς λαβὴν νὰ ἐκλάβωσιν αὐτὸν ὡς κληρικὸν καὶ δὴ μη-
 τροπολίτην, καὶ νὰ κατατάξωσιν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ
 Γκόρας ἀρχιερατευσάντων, [Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, 1937, σ. 55, «Ἐπερ-

νος, τινὰ μὲν ἐκ παραδόσεως γεραιότερων, τινὰ δὲ ἐκ τῶν τοῦ παλαιοῦ καταστίχου, καὶ ἄλλων σεσαθρωμένων πινακιδίων σποράδην κειμένων, ἀνιστόρησε τά τε τῆς οἰκοδομῆς τῆς

χίαι Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας», ὑπὸ Σάρδεων Γερμανοῦ, ἔνθα ἐν τῷ καταλόγῳ Ἐπισκόπων Γκόρας-Μόκρας, ἀναστηλοῦται ὡς ἀρχιερατεύσας τῷ 1742, Μιχαὴλ ὁ τοῦ Γκόρας, ἀνὴρ, οὐδέποτε ἱερωθεὶς, βιώσας δὲ καὶ ἀποθανὼν λαϊκός]. Ἐπεκράτει τι κοτ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἔθος ἐπιτόπιον, ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν, νὰ ἐπωνυμῶνται τινες καὶ κάπως ἰδιαιτέρως ἐμφαντικώτερον, εἴτε ἐκ τοῦ πατρός, ὡς φυσικοῦ βεβαίως γεννήτορος, εἴτε ἐκ τοῦ θεοῦ πρὸς πατρός ἢ μητρός ὡς ἰδίοις πόνοις καὶ δαπάναις παιδεύοντος καὶ ἀναδεικνύοντός τινα. Ἀπαντῶμεν π.χ. ἐν τοῖς ἀρχαῖς εἰς τῆς πόλεως, «Ἀναστάσιος Ἱερεὺς καὶ Ἱεροκῆρυξ ὁ τοῦ Ἱεροδιδασκάλου» (δηλ. Θεοδώρου Καβαλλιώτου, φυσικὸς υἱός) ἢ Θωμᾶς Ἀναστασιάδης, ὁ τοῦ Καστορίας Χρυσάνθου, δηλ. ἀδελφιδοῦς, ὡς ἀλλαχοῦ φέρεται, καὶ ἄλλα πάλιν παρόμοια τοιαῦτα.

Μιχαὴλ δὲ ὁ Ὑπισχιώτης προσεπωνυμεῖται καὶ ὁ τοῦ Γκόρας, οὐχὶ ὡς ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ ὡς πολλακίς ὑπελήφθη, ἀλλ' ὡς φυσικὸς τοῦτ' αὐτὸ υἱός, τοῦ Γκόρας Θεοδοσίου (1716-1752), πρότερον ἐγγάμου ἱερέως, διατελοῦντος χηρευσμένου, καὶ προχειρισθέντος εἴτα εἰς ἐπίσκοπον, τοῦθ' ὅπερ σπάνιον βεβαίως ἦν κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν φαινόμενον, ἐπιμαρτυρεῖ ὅμως τοῦτο καὶ ὁ σύγχρονος περίπου Ζαβίρας, ὁ πολλαχόθεν καλῶς μεμνημένος εἰς τὰ τῆς Μοσχοπόλεως, δι' ὧν ἀναφέρει, «υἱὸς ἐπισκόπου τῆς Γκόρας» (N. Ἑλλάς, σ. 456).

Μετὰ τὰ προκαταρτικὰ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι μαθήματα, συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς, ἐν τῇ σχολῇ τῆς Μοσχοπόλεως, ἐν ἣ καταρτίσθη, ὡς φαίνεται, ἀρκούντως περὶ τε τὸν Ἕλληνα λόγον καὶ τὴν καθόλου ἐγκύκλιον παιδευσιν. Ἐδίδαξεν εἴτα ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ ἴσως ἐπὶ τι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μοσχοπόλει, ὅπερ οὐκ ἀπίθανον, καὶ ἐχρημάτισε προεστὼς τῆς πατρίδος αὐτοῦ (Ζαβίρα, αὐτόθι, σ. 458), ὡς τε τέκνον οἰκογενείας προὔχοντος, καὶ ἀνθρωπος εὐρείας, διὰ τὴν τότε ἀτμόσφαιραν, μορφώσεως, ὅθεν δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ ἀναμινύηται, καθὰ ἐσυνηθίζετο, καὶ εἰς τὴν κοινὴν διείκησιν τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἐνεργότατον δ' ἅμα οὐχ ἦττον μέρος νὰ λαμβάνη συγχρόνως καὶ ἐν τοῖς κοινοτικοῖς τῆς Μοσχοπόλεως, ἐν ἣ φαίνεται ἔχων καὶ ἱκανὴν εἰς κτήματα περιουσίαν, ἐκτὸς τῶν ἐν Γόρα καὶ Σίπισχα.

Πολλαχόθεν δείκνυται, ὅτι οὐδέποτε ἐν τῷ μεταξύ καὶ μέχρις ἔτι αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἔπαυσεν ἀσχολούμενος περὶ τὰ γράμματα, καλλιεργῶν πᾶν ὅ,τι ἐκ τῆς σχολῆς παρέλαβε, συμπληρῶν, παρακολουθῶν μετ' ἐνδομύχου ἐνδιαφέροντος τὴν καθόλου πνευματικὴν καὶ θρησκευτικὴν κίνησιν τῶν τότε χρόνων, καὶ λαμβάνων, ὡς ἐλέχθη, μέρος εἰς πᾶσαν τοιαύτην ἐν Μοσχοπόλει συνεργασίαν. Ἐντεῦθεν καὶ τὰ πολλὰ ἐπιγράμματα, περὶ ὧν ἄλλοτε θέλομεν ὁμιλήσει καὶ αἱ ἀσχολίαι περὶ ἐκδόσεις Ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν, ἢ μελέτος πρὸς περίσσωσιν γεγονότων, οἷα ἢ περὶ τοῦ τότε ἐν Μακεδονίᾳ ἐπισυμβάντος λιμοῦ, τὰ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἱεραῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, καὶ ἄλλσ.

Ἐν Μοσχοπόλει τὸ πλεῖστον τὰς διατριβὰς ποιούμενος, παρηκολούθησεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἀπάσας τὰς τελευταίας περιπετείας, μάρτυς

75 σεβασμίας μονῆς, καί τινα συμβάντα ἐπὶ τῶν ἀλληλοδιαδόχως ἡγουμενευσάντων ἡγουμένων, οὐ μὴν ἀλλά, καί τινα παρεμπύπτοντα καὶ ἠκολουθηκότα εἰς τοὺς καιροὺς τῶν ἀλληλοδιαδοχῶν αὐτῶν, καὶ κατέστρωσε ταῦτα ἐν τῷ παρόντι σεπτῷ κώ-

πάντοτε αὐτόπτης τῶν τραγικῶν ἐκείνων καὶ ἀλλεπαλλήλων, ὑπὸ τὸ κράτος φόβου καὶ τρόμου, ἐποικισμῶν καὶ ἀποσυνθέσεων τῆς ὀλβίας πόλεως.

Κατὰ τὰς ἰδίως ἀπαισίας ἐκείνας ἡμέρας, τὰς ἀπὸ Μαΐου μέχρι Σεπτεμβρίου τοῦ 1769, φαίνεται ἀποχωρήσας καὶ ἀναμένων τὸ τέλος τῆς τραγωδίας ἐν Σίπισχα, τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ Μονῇ, μεθ' ὃ ἀνασυνταχθείσης ὀπωσοῦν τῆς πόλεως, ἐπιστρέφει καὶ ἐν αὐτῇ ἐγκαταβιώσας, ἐτελεύτησεν ὑπέργηρος, μνήμην λιπῶν πολίτου κρατίστου, ἄληστον μέχρι σήμερον ἔτι.

Τὸ χειρόγραφον «Ἐξοδιαστικὸν τῶν ἱερέων καὶ ἀρχόντων», περισώζει τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του διὰ τῶν ἐξῆς, «1790 Ὀκτωβρ. 2. ἡμέρα Τετράδι, ἀνεπαύθηκεν ὁ μακαρίτης κύρ Μιχαὴλ Γκόρας ἐν τῷ κοινῷ χρέει, αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ».

Πολλαχοῦ τῶν ἀρχείων τῶν ἱερῶν ναῶν ἢ παρ' οἰκογενείαις, σώζονται διάφορα ἰδιόχειρα αὐτοῦ ἔγγραφα, λόγου ἄξια διὰ τε τὴν σύνθεσιν καὶ τὸν λαμπρὸν καλλιγραφικὸν τῶν χρόνων ἐκείνων χαρακτῆρα, εὐανάγνωστον καὶ κάπως στρογγύλον.

Ἐν ἀρχαιοτέρῳ τῆς Ι. Μονῆς κώδικι τῶν συνδρομῶν καὶ ἀφιερωμάτων, τῷ δυστυχῶς κατεστραμμένῳ, φέρεται ἄξια μνήμης, ἢ ἐξῆς αὐτοῦ, ἢ καὶ περαιτέρῳ ἐνταῦθα ἀναγραφομένη ἰδιόχειρος σημείωσις: «Εἰς 1768 Νοεμβρ. 8, ἀφιέρωσεν ὁ Μιχάλης Πρῶην Γκόρας ἀπὸ Σίπισχαν, εἰς τὸν Ἅγιον Πρόδρομον, τὰ δύο χωράφια, ὅπου εἶναι εἰς τὴν Λευκόπετραν, τὸ μὲν ἐν ὅπου εἶναι εἰς τὴν ράχην τῆς Λευκόπετρας (κατέχον) ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν, καθὼς κρατεῖ ὁ ρύακας, τὸ δὲ ἄλλο εἶναι εἰς τὴν ὑπώρειαν, καθὼς κρατεῖ ὁ μέγας λάκκος, ἐπὶ ἐπιτροποηγουμενεύοντος κυρίου Παπαῖ Βασιλείου, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τῶν ὑπογραφομένων ὀνομάτων, Θεοδοσίου Ἀρχιερέως, Μιχάλη, Νήκας (Ἀννήκας) Ἡλία, διδομένου τοῦ δεκάτου τοῦ εἰσοδήματος (δηλ. καταβαλλομένου ἐτησίως τῷ δεκατιστῇ)», ἐξ οὗ δείκνυται, ὅτι εἶχε σύζυγον Ἄνναν καὶ υἱὸν Ἡλίαν, καὶ πατέρα, οὗτινος ἀπαιτεῖ τὸ ἐν τῇ προθέσει ἢ παρρησίᾳ μνημόσυνον.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐξιστόρησις τῶν τῆς Ι. Μονῆς, παρατείνεται κυρίως μέχρι τῆς 2 Φεβρ. τοῦ 1783 ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ ἡγουμένου Παρθενίου, τοῦ ἀντιγράφοντος τὰς σημειώσεις, μετέπειτα δὲ ἐξακολουθοῦσι μὲν καὶ τινες πενιχραὶ ἐξιστορήσεις, ἀλλ' ἐκλείπει ἅπαξ διὰ παντὸς ὁ λαμπρὸς τῆς ἀφηγήσεως χαρακτήρ, σημεῖον, ὅτι μετ' οὐ πολὺ, μετὰ ἐπταετίαν, δηλ. τῷ 1790, ἀπεχώρησε τοῦ βίου, καὶ ὁ μετὰ τοσοῦτου φίλτρου καὶ ἐπιμελείας περισυλλέγων καὶ καταστρώνων τὰ γεγονότα συγγραφεὺς ὑπὸ τοῦ γήρατος, ταλαιπωρημένος, ὅστις καὶ ἄλλας πιθανὸν σημειώσεις νὰ ἀφῆκε ἀκαταχωρήτους, δι' ἰδιαιτέρας δὲ πάντοτε στοργῆς περιβάλλοντος τὸ ἱερὸν τοῦτο σκῆνωμα, καὶ πολλὰς ἴσως ὥρας τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἐτῶν διερχόμενος ἐκεῖσε, ἐνθα ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εὐλαβῆς προσκυνητῆς ἐφοῖτα, ἡμερῶν πολαιῶν ἐν τῷ μεταξύ μιμνησκόμενος, καὶ ἐν ταῖς ἀναμνήσεσι καὶ τῷ ἱερῷ ἐκείνῳ περιβάλλοντι παραμυθίαν ἀνακουφιστικὴν εὐρίσκων.

δικι, τῷ παρ' αὐτοῦ τοῦ Παρθενίου κτηθέντι νεωστί, εἰς μνημό-
συνον αἰώνιον. 80

Μή τις ἡμῶν μέντοι καταγνώτω, διὰ τὴν τῶν γηραιότερων
παράδοσιν, ἐάν τί που τῆς ἀληθείας παρεξῆλθον, καὶ τοὶ γὰρ
οὐκ αὐτόπται, ἀλλ' ὠτακουσταὶ γεγονάσι τῶν πραγμάτων.
ὄθεν πᾶς ἀναγνώστης, διὰ τὸ μέρος μὴ καταγνώτω τὸ ὄλον.

Ἐν ἔτει ,αψοθ'.

85

Μετὰ διακοσίους πεντήκοντα, ἢ καὶ τριακοσίους χρόνους, ἀφ'
οὗ ἐθεμελιώθη ἡ Μοσχόπολις 4) πρὸς τοὺς 1630 ἀπὸ Χριστοῦ

Οὕτω ἴσως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐν καιρῷ εἰς τὸ καθίδρυμα ἀφιέρωσις τῶν δύο
χωραφίων.

Ἄμφιβολία οὐδεμία, ὅτι ὁ τοιοῦτος χαρακτήρ, ὁ μετὰ στοργῆς τοιαύ-
της καὶ φίλτρου περισυλλέγων ὅ,τι ἐν γένει ἀφεώρα τὸ παρελθὸν τῆς ἰ-
δίας πατρίδος, καὶ ὑπὸ πόθου διακαοῦς διαπνεόμενος ὅπως ταῦτα, ὅσον
τῷ ἐπ' αὐτῷ, ἀποσπῶν ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ πανδαμότηρος χρόνου,
περισώσῃ καὶ παραδώσῃ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον,
ὡς ἐπαναλαμβάνει, ἀμφιβολία λέγομεν οὐδεμία, ὅτι τοιοῦτος χαρακτήρ,
ὁ περισώσας ἡμῖν τὴν ἐξιστόρησιν τῆς πείνας τοῦ 1740, καὶ τὴν ἱστορίαν
τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, πάντως θὰ κατέλιπε καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔργα, ἀφορῶντα
εἴτε Ἱερὰς Ἀκολουθίας, εἴτε ἐξιστορήσεις γεγονότων, καὶ δὴ τῶν ποι-
κίλων ἐκείνων, ὧν βρῖθαι ἢ μακρὰ ποιμαντορία τοῦ μεγάλου συμπολίτου
Ἰωάσαφ τοῦ Ἀχριδῶν (1719-1745) εἴτε καὶ ἄλλων, σχέσιν ἐχόντων
πρὸς τοὺς ἐκπατρισμοὺς καὶ τὰς καθόλου ἀποικίας τῶν συμπολιτῶν αὐ-
τοῦ ἐν Βενετία, Οὐγγαρία, Τρανσυλβανία, καὶ ἄλλων, ἴσως δὲ καὶ αὐ-
τὴν τὴν Σχολήν, τὸ Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον ἀφορῶντων, τὰ ὅποια
ὅμως ὅλα καταλειφθέντα παρὰ τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ ἀπώλοντο, εἰ
μὴ καὶ τούτου τοῦ λογίου ἔργα σώζονται εἰσέτι παρὰ τινι τῶν ἑαυτοῦ
ἀπογόνων, τίς οἶδέ που σήμερον ἐκπεφυλισμένων. Ταῦτὸ δυνάμεθα νὰ
εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἐπιγραμμάτων.

4) Ἡ εἶδησις αὕτη εἶναι πολυτιμοτάτη, καθ' ὅσον ἐν ταῖς ἀνωτέρω προ-
τάσεσι, τὸ πρῶτον ἤδη διαπιστοῦται γραπτῶς ἢ μέχρι τοῦ 1779 φερο-
μένη ἀνὰ τὰ στόματα τῶν γεροντοτέρων καὶ τούτων παρὰ τῶν προ-
γενεστέρων παραλαβόντων παράδοσις, ὅτι δηλ. ἤρξατο νὰ ἰδρῦηται
ἡ Μονὴ τῷ 1630, θεμελιουμένη 250 ἢ 300 ἔτη μετὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς
Μοσχοπόλεως, ἣτις οὕτω ἔλαβε χώραν περίπου τῷ 1330. Μιχαὴλ ὁ
τοῦ Γκόρας, ζήσας καὶ ἐκγηράσας ἐν Μοσχοπόλει, καὶ χαρακτήρ ἐξ
ἐκείνων, οἵτινες μορφώσεως οὐχὶ τῆς τυχούσης τότε εὐμοιροῦντες, καὶ
γοητεῖαν ἰδίαν αἰσθανόμενοι νὰ περισυλλέγωσιν ἐπιμελῶς ὅ,τι ἀφεώρα
τὸ παρελθὸν τῆς ἰδίας γενετείας, ἦσαν εἰς θέσιν νὰ μὴ παραλαμβάνω-
σιν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν πᾶν ὅ,τι προσέπιπτεν εἰς τὴν ἀκοὴν καὶ ἀντίλη-
ψιν αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ἐκκαθαρίζωσι μετὰ προσοχῆς τὸ γνήσιον ἀπὸ τοῦ
νόθου, καὶ οὕτω ἐν συνειδήσει νὰ περισώζωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ ταύτην
ὅσον οἶον τε ἀνόθευτον παραδίδωσι τοῖς μεταγενεστέροις.

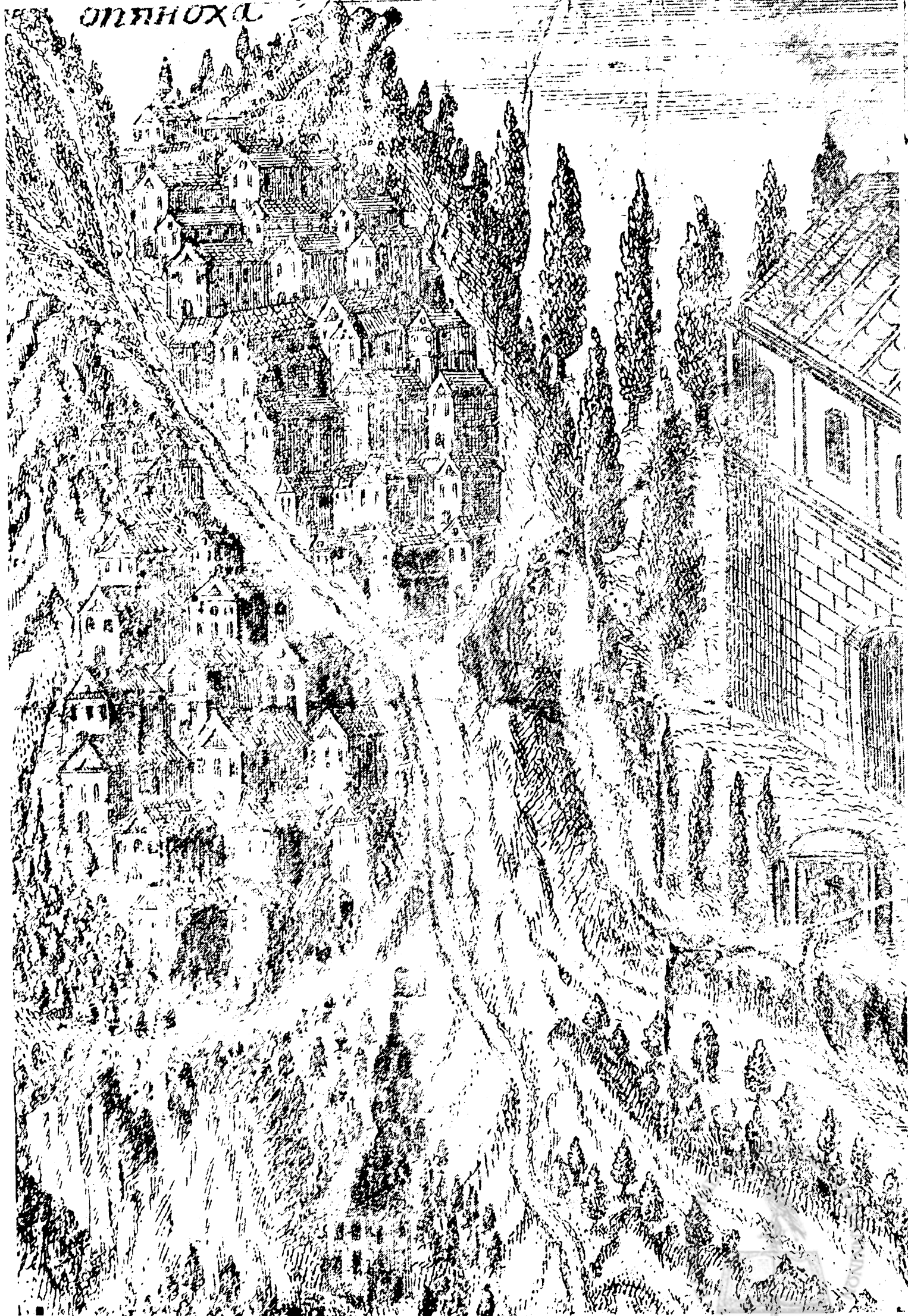
σωτήρος, ἐστάθη ἱερεὺς τις, παπᾶ Ἰωάννης καλούμενος, χηρευ-
 90 σάμενος, ὅστις ζωῆς ὦν ἀπλουστάτης, προηρέθη νὰ ζῆ μονα-
 δικὴν ζωὴν ἀτάραχον, παράμερα ἀπὸ συναναστροφῶν ἀνθρώ-
 πων. Ὅθεν περιβλεψάμενος ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἤρεσε τὴν τοποθεσίαν,
 ὅπου εἶναι τώρα τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου Προδρόμου. Ἐπει-
 δὴ δὲ ἐκεῖ ἦταν μία μεγάλη τρύπα [=ἄντρον]. ἦτις καὶ μέχρι
 95 τοῦ νῦν φαίνεται πλησίον πρὸς τὸ μέρος τοῦ μικροῦ ρυακίου
 ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν τῆς ράχης τῆς ὄχθης, πηγαίνοντας κατὰ
 συνέχειαν ἐκεῖ, [=ἐξέλεξεν αὐτὴν ὡς κατοικίαν] καὶ προσκυνῶντας,
 [=προσευχόμενος ἀναγινώσκων ἀκολουθίας] ἀναπαύονταν, καὶ ἀνά-
 πτοντας καὶ ὅπρὸ κανένα κηρί, ἡσύχαζεν⁵⁾).

5) Οὕτω «μακρὰν τοῦ κόσμου, ἄζυξ καὶ ἄπολις, καὶ ἀκτῆμων καὶ ἀπράγ-
 μων ἀπορρήξας τὴν ψυχὴν τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπαθείας, καθὰ ποτὲ ὁ
 Μ. Βασίλειος ἐκ τινος ἐν Πόντῳ μονῆς, ἔγραφε τῷ φίλῳ Γρηγορίῳ (Ἄ-
 παντα Μ. Βασιλείου, ἔκδοσ. Garnier, σ. 792, στ. 2 — Φωτίου Μυριό-
 βιβλ. 190-193), χιτῶνα ἀπλοῦν διὰ ζώνης προσεσταλμένος, καὶ ὑπό-
 δημα εὐτελές, ἄρτω δὲ μόνῳ καὶ σπέρμασι τροφῆ χρώμενος, καὶ ὕδατι
 ψυχρῷ τὴν δίψαν θεραπεύων, ὅλως δὲ τῷ Θεῷ προσανέχων καὶ εὐχαῖς
 καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς τὸν κτίσαντα γεραίρων», ἐνησκεῖτο ἐπὶ ἔτη εἰς τὸν
 τῆς εὐσεβείας βίον, ὡς ἄγγελος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀναστρεφόμενος.
 Καθὰ δὲ, οὐχ ἅπασιν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ μοναχικοῦ βίου παρετηρήθη, καὶ
 ἐνταῦθα τοῦ ἱερέως Ἰωάννου ἡ φήμη ἤρχισε νὰ προσελκύη περὶ αὐτὸν ἐ-
 πισκέπτας, προσκυνητὰς, καὶ θιασώτας ἄλλους διαφόρους, ἐρχομένους
 νὰ ἴδωσι «τὸν ἐν καλύβῃ καὶ ἄντρῳ ἐρημίτην», καὶ ἔ-
 δωκεν ἀφορμὴν, νὰ «ἀφιερώσωσιν εἰς τὸν τόπον, ὅτι ἄν
 π ρ ο η ρ ε ῖ τ ο ἔκαστος», δηλ. ὁ μὲν κανδήλαν, ὁ δὲ εἰκόνα καὶ θυμία-
 μα καὶ ἔλαιον, ὁ δὲ, ἕτερα χρειώδη ἀπαραίτητα τοῖς ἐκεῖ τοῦλάχιστον
 ἀπερχομένοις προσκυνηταῖς, καὶ οὕτω ἐτέθησαν αἱ πρῶται ἀρχικαὶ βάσεις
 τοῦ ἰδρύματος, δικαίωμα οἰκιστοῦ καὶ θεμελιωτοῦ τοῦ
 μοναστηρίου, πρῶτου ἐκεῖ σταυρὸν καὶ θυσιαστή-
 ριον πήξαντος, ἔχοντος οὐχὶ Ἀντωνίου τοῦ Ὑπι-
 σχιώτου, οὐτ' ἄλλου τινὸς ἐτέρου, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ
 ἐκεῖ αὐτοπροαιρέτῳ διανοίᾳ «παράμερα ἀπὸ συ-
 ναναστροφῶν ἀνθρώπων», κατὰ τὸν κώδικα, ἀπο-
 συρθέντος, ἀναχωρητοῦ Παπᾶ Ἰωάννου.

Τὶ δὲ συνέβη ἀκολουθῶς, καὶ ὁποῖα τις ὑπῆρξεν ἡ περαιτέρω κατὰ τὰ
 πρῶτα, οὕτως εἰπεῖν, βήματα ἐξέλιξις τοῦ ἐν ἄντρῳ κατ' ἀρχὰς εὐκτη-
 ρίου, ὁ κώδιξ οὐδὲν δυστυχῶς ἀναφέρει ἀμέσου συνεχείας. Ἀφηγεῖται
 ἀπλῶς μόνον ὅτι τῷ 1631, τέφρα τις καταφθάσασα μέχρι τῶν μερῶν τούτων,
 ἐκάλυψε τὰ πάντα, ὡς λεπτὴ χιών, ἀντικείμενον λόγων καὶ συζητήσεων
 ἀναμφιβόλως εὐνοήτων ἀποβᾶσα καὶ ἐξακολουθήσασα ἐπὶ πολὺν καιρὸν,
 καὶ ἦτο αὕτη, οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ ξηρὰ λάβα ἢ ἐκ τῆς τρομερωτάτης τότε
 ἐκρήξεως τοῦ Βεζουβίου, ἣτις ἀρξαμένη ἀπὸ Δεκέμβριον τοῦ 1631, πα-
 ρετᾶθη μέχρι Φεβρουαρίου τοῦ 1632, καὶ παρακατιῶν ποιεῖται ἔπειτα
 λόγον, παρασιωπῶν τὰ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως, βιοτῆς ἢ τελευτῆς τοῦ

ΟΡΓΗΧΑ

Βλέποντες λοιπὸν ὁ κοινὸς λαὸς τῆς χώρας συνεχίζοντα αὐτὸν καὶ μετ' εὐλαβείας ἐπιτελοῦντα τὰς προσευχὰς του, ἄρχισαν 100 καὶ ἀπὸ αὐτοῦ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐπήγαιναν ἐκεῖ, καὶ συμπροσκυνοῦντες [=συμμετέχοντες εἰς τὰς ἀκολουθίας], μετ' τὸν ἱερέα ὁμοῦ, ἀφιέρωναν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ὅ,τι ἂν προηρεῖτο ἕκαστος. Ὡστε εἰς διάστημα τινὸς καιροῦ, ἐσυνάχθη καὶ μερική ποσότης ἀπὸ τὰ ἀφιερώματα.

105

[1630--1647]. Κατ' αὐτὸ δὲ τὸ ἔτος, ἦτοι ,αχλα' δεκεμβρ. ζ', ἔπεσεν ἡ στάχτη εἰς ὄλην τὴν ρούμελη, ὡς μία πιθαμή.

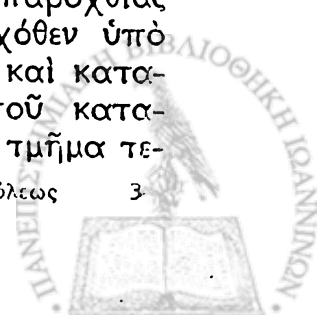
Τῷ δὲ ἔτει ,αχμζ' προκριθεὶς ὁ τιμιώτατος ἄρχων κύρ Γεώργιος Γκούτζου, τοῦ καὶ Μιλιγγέρου, ἔκτισεν, οἰκεία δαπάνη, τὸ καθολικὸν τοῦ ἁγίου Προδρόμου ἀνιστόρητον, καὶ οὕτω ἐστάθη με- 110 ρικὸν διάστημα καιροῦ.

Κατὰ δὲ τὸ ,αχμθ' ἔτος, ἀνεφάνη ἱερομόναχος τις Ἀντώνιος Σίπισχιώτης, ἡσυχάζων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ προφ. Ἡλιοῦ, τοῦ προσηλίου μαχαλα⁶⁾, ὅστις εὐδόκιμος ὢν καὶ

ἀναχωρητοῦ ἱερέως, ὅτι τὸ 1647, εὐσεβῆς πολίτης, ὁ ἄρχων Γεώργιος Γκούτζου ἢ Μιλιγγέρου, ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων τὸ τε ἱερόν καὶ τὸ καθολικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπερ ἔμεινε τοιοῦτον οἰκοδόμημα γυμνόν, ἐπὶ δύο ἔτη μέχρι τοῦ 1649, ὅτε ἕτερος εὐλαβῆς, καὶ ἴσως συγγενῆς τοῦ πρώτου, ὁ Μιχαὴλ Μιλιγγέρου ἢ Κασίδα, ἐν συνεργασίᾳ τινος ἱερομονάχου Ἀντωνίου Σίπισχα, ᾠκοδόμησαν παρὰ τῷ καθολικῷ καὶ νάρθηκα, ἐζωγράψαν τὸ ὅλον, καὶ ἔκτισαν ἅμα καὶ τινὰ κελλίᾳ διὰ τοὺς προσκυνητάς, καὶ ἀχούρι διὰ τὰ ζῶα αὐτῶν. Ὁ δὲ πρῶτος ἐκεῖσε πολιστής Παπαῖ Ἰωάννης, οὐδαμοῦ ἀναφαίνεται, πάντως ἐν τῷ μεταξύ ἀποδημήσας πρὸς Κύριον.

Οὐδεμία ὁμως ἀμφιβολία, ὅτι ἐντὸς τῶν δέκα ἐπτὰ τούτων ἐτῶν, δηλ. 1630-1647, δὲν ἔμεινε στάσιμον οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐν τῇ πρωτογόνῳ αὐτοῦ καταστάσει «τὸ σπήλαιον τοῦ ἱερέως», ὡς τότε ἐλέγετο. Εἰκάζεται, ὅτι ἀσφαλῶς κᾶτι τι ἐκτίσθη ὅπ' ἀρχῆς εἰς τὸ εὐκτήριον παράπηγμα, ὅπως τελεῖται ἐκεῖ λειτουργία, καὶ συνάζονται προσκυνηταί, πάντως κᾶτι ᾠκοδομήθη, ἔνθα ὁ γέρων ἐκσιμᾶτο, ἐνεδιατάτο, προεφυλάττετο ἀπὸ τῶν πέριξ λύκων καὶ ἄρκτων, αὐτὸς καὶ ἡ τυχὸν συνοδεία αὐτοῦ, καὶ ἀναμφιβόλως κᾶτι ἐπίσης ἐφυτεύθη, ἠνεώχθη χέρσος ὡς ἀγρός, ἢ κᾶτι τέλος προσετέθη βαθμηδὸν πρὸς συντήρησιν τῶν τυχόν ὁδοιπορικῶν ζώων, τῶν ἐκεῖσε εἰς προσκύνησιν μεταβαίνόντων.

6) Ἡ Σίπισχα ἢ Sipska, ἀπέχει μόλις εἰκοσάλεπτον ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, καὶ ἡμίωρον περίπου ἀπὸ τῆς πόλεως, διὰ τῆς κάτωθι παροχθίας ὁδοῦ. Κεῖται ἐπὶ κρημνώδους κλιτύος, περιστέφεται πανταχόθεν ὑπὸ χλωρίδος καὶ δασυλίων, εὐμοιρεῖ ἀφθόνων ψυχρῶν ὑδάτων, καὶ κατατέμνεται διὰ ρύακος μεγαλοπρεποῦς ἐν τῇ πρωτογόνῳ αὐτοῦ καταστάσει, εἰς «προσήλιον καὶ ἀνήλιον μαχαλαῖν». Τὸ τελευταῖον τμήμα τε-

115 πρακτικός, καὶ βλέποντας τὴν οἰκοδομὴν ὅτι οὐκ ᾤκοδόμησεν ὁ ρηθεὶς κύρ Γεώργιος εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ ἱερέως,

λείως ἀνήλιον, ὡς ἐκ τοῦ ἀνωθι τῆς Ἱερᾶς μονῆς ἀποτόμου ὑψώματος βαρύτατα σκιαζόμενον, καὶ διάφορα ὑψώματα παρουσιάζον, καλύπτεται, ὅλως ἀντιθέτως τῆς ἐναντι ἐνορίας, καθ' ὅλην τὴν μεγάλην ἔκτασιν, ὑπὸ ἐρειπίων κρυπτομένων κάτωθι ἀγρίων θάμνων καὶ ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων, ἐκ τοῦ μέσου τῶν ὁποίων εἰς συντρίμματα προβάλλει ὁ ἄλλοτε ἐνταῦθα μεγαλοπρεπῆς ἱερὸς ἐνοριακὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, καὶ σὶ παρ' αὐτῷ τε καὶ τῆδε κάκεισε ἀφθόνως ὕδωρ διαυγὲς ἀενάως ἐκχέουσαι διάφοροι ἐνοριακαὶ κρήναι. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀπέναντι ὄχθης ἄρχεται ὁ λεγόμενος π ρ ο σ ῆ λ ι ο ς μ α χ α λ ᾶ ς, πλήρης καὶ σήμερον ζωῆς καὶ κινήσεως, οὔτινος κάτωθι ὑψοῦται ὁ ἐνοριακὸς ναὸς, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, πολλακίς, καθὰ πολλαχόθεν συνάγεται, ἀνακαινισθεὶς μέχρι τοῦδε, καὶ τὴν ἦν παρουσιάζει σήμερον μορφήν ἀνάγων οὐχὶ ἀρχαιότερον, ὡς φαίνεται, τοῦ 1750, ἐνῶ πρό αὐτοῦ ἀπλοῦται πλατεῖα, χωροῦσα μέχρι τοῦ ἀνωθι ἐκ πορώδους λίθου ἐπικρεμαμένου λόφου, ἐφ' οὗ πηγνυται ἡ σήμερον δρῶσα, καὶ ὕδασι ἀφθόνοις καὶ διαφόροις κοιλάσι κεκοσμημένη κωμόπολις, ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 200 ἀρχαιοπρεπεῖς, καὶ τὴν ἰδιαιτέρως ἐπιβάλλον ἐχούσας οἰκίας. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει, καὶ τὸ ὅλον ἐν γένει τῶν ἐρειπίων παλαιῶν οἰκημάτων μαρτυρεῖ, ὅτι ἦνθι ἄλλοτε ἐνταῦθα πληθυσμὸς 6000 οἰκιῶν μετ' ἀναλόγου ἀγορᾶς καὶ ζωῆς καὶ κινήσεως, οὐκ ὀλίγων καὶ ἐντεῦθεν μεταναστευόντων, χάριν βιοποριστικῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς Οὐγγαρίαν ἰδίως καὶ Τρανσυλβανίαν, καὶ μετ' ἀρκετῶν συνήθως οἰκονομιῶν ἐκείθεν ἐπανακαμπτόντων. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται περὶ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ γεωργίαν, ὁμιλοῦντες τὴν κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν, μετὰ τινὰ ὅμως ἰδιαιτέραν προσωδίαν, καὶ τινὰς περιέργους, περὶ τε τὸ ρ καὶ ἄλλα γράμματα, σχετικὰς φθογγολογικὰς ἀλλοιώσεις. Ἡ ἀποσύνθεσις καὶ διαρροή ἤρξατο πολλῶ πρό τῆς Μοσχοπόλεως.

Ἀριστερόθεν τῷ κάτωθεν εἰσερχομένῳ, εἰς τὴν κωμόπολιν, σώζεται παράπηγμά τι, παρεκκλήσιον πενιχρόν, ἐστημένον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἄλλοτε ἐνταῦθα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, Ἱερᾶς μονῆς, ἐν τῇ πρότερον ἐμόναζε, καὶ εἶτα ἀποσυρθεὶς ἐκ τῆς ἡγουμενείας, ἐγκατεβίωσε καὶ ἀπέθανεν ἐν ἀνία, ὁ ἐν λόγῳ ἱερομόναχος Ἀντώνιος.

Ἡ Σίπισχα τυγχάνει πατρὶς τοῦ Γκόρας Θεοδοσίου (1670-1752), τέκνου ἐπιφανοῦς ἐνταῦθα οἰκογενείας, ὅστις τὰ τε κατώτερα καὶ λοιπὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ἤκουσε πάντως ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς Μοσχοπόλεως.

Ἐκ τινῶν ἔνθεν κάκειθεν στοιχείων, περισυλλεγομένων ἐκ τῶν ἐν πολλοῖς ἐφθαρμένων γραμμάτων καὶ σημειώσεων τοῦ Ἀρχείου τῆς οἰκογενείας Οἰκονόμου, ἐξάγεται πρὸς τούτοις, καί, ὅτι ἐτύγχανεν συγγενῆς ἄμεσος, ἐξ αἵματος ἢ ἐξ ἀγχιστείας, πρὸς τὸν τότε μεγάλως ἐνταῦθα ἰσχύοντα οἶκον Γκόντου ἢ Ἰωάσαφ, καὶ ὅτι ἱερεὺς ἐγγαμος αὐτός, καὶ προὔχων ἐν τῇ ἰδίᾳ γενετείρᾳ ἐκ τῶν ἰσχυόντων, πατὴρ ἅμα τυγχάνων, ἐχήρευσεν ἐνωρίς, καὶ τίς οἶδε, τίνων ἔνεκα λόγων τῶν περιστάσεων τῶν χρόνων ἐκείνων, μοναχὸς κορεῖς, ψηφίζεται μετ' οὐ πολὺ, δηλ. μόλις μετὰ τὸ 1710, ἐπίσκοπος Γκόρας καὶ Μόκρας, τῇ προστασίᾳ καὶ ἠθικῇ ἐν πᾶσι ὑποστηρίξει ἀναμφιβόλως τοῦ τότε πανισχύρου Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ, καίτοι πρᾶξις σχετικὴ ἐκλογῆς ἐπίσημος οὐδαμοῦ σώζεται.

ἐπρόθυμήθη νὰ κατοικήσῃ εἰς αὐτὸ τὸ κτισθὲν εὐαγὲς κτίριον.
 Ὄθεν ἐλθὼν, εὔρε σύμφωνον καὶ τὸν τιμιώτατον ἄρχοντα κύρ

· Οὐκ ἀπίθανον βεβαίως, μετὰ τὴν χηρείαν αὐτοῦ, νὰ ἀπεσύρθη παρὰ τῷ οἰκείῳ Ἰωάσαφ, ἤδη ἐπισκόπῳ Πρεσπῶν (1706-1809) τότε διατελοῦντι, καὶ αὐτοῦ μετὰ τριετίαν μόλις προαχθέντος εἰς Μητροπολίτην Κορυτσᾶς, (1709-1745) νὰ παρηκολούθησεν ὡς Πρωτοσύγκελος ἢ Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος. Κατὰ δὲ τὰς μελαίνας ἐκείνας περιστάσεις, καθ' ἃς ὡσεὶ μὴ ἦρκουν αἱ τόσαι πανταχόθεν ἐρημοῦσαι ἐξισλαμίσεις, οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ θρόνου ἀντιμετωπίζοντες καὶ ὅλας τὰς δυσχερείας, ἃς ἐδημιούργει τὸ ἐπάρατον ζήτημα τῶν αὐτοχθόνων καὶ ἑτεροχθόνων Ἀρχιεπισκόπων, συνήρχοντο ἀδιαλείπτως σχεδὸν ἐν ἀλλεπαλλήλοις Ἐθνοσυνελεύσεσι, ἐν Κορυτσᾷ καὶ συνεζήτητον καὶ συνεσκέπτοντο, οὐκ ἀπίθανον λέγω νὰ ἐχήρευσεν ἐν τῷ μεταξύ ὁ θρόνος τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος Γκόρα-Μόκρας, καὶ προεκρίθη οὗτος ἀπὸ πάντα ἄλλον, ποροραθείσης τῆς ἐγγάμου πρότερον ιδιότητος, ἀπέναντι ἐτέρων μεζόνων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἀναγκῶν, ἐπιβαλλουσῶν τὴν ἐκλογὴν προσώπου ἰθαγενοῦς, ἰσχυροῦ ὡς ἐκ τῶν γνωριμιῶν, σχέσεων, καὶ τῆς καθόλου κοινωνικῆς αὐτοῦ θέσεως, καὶ κεκτημένου σθένος ἠθικὸν καὶ ἐπιρροήν, ὅπως ὑπεραμύνηται τῶν συμφερόντων τοῦ ποιμνίου, τοῦ πανταχόθεν ἀπειλουμένου ὑπὸ τοῦ ἀπαισίου τῶν ἀλλοξοπιστιῶν φάσματος.

Ἐποίμανε δὲ τὴν ἐπαρχίαν ἐπὶ τεσσαράκοντα δύο περίπου ἔτη, περιοδεύων τακτικῶς, καὶ ἐδρεύων τυπικῶς ἐν Κορυτσᾷ ἢ Ἀχρίδι, ἐνθα φαίνεται προσυπογράφων, εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς συνοδικὰς Πράξεις, ὡς καὶ ἐν Μοσχοπόλει, ὅπου ὡσαύτως ἀπαντᾷ προσυπογεγραμμένος, εἰς πολλὰς πράξεις κοινοτικῶν συνελεύσεων, ἢ ἐγγραφα ἰδιωτικά.

Ἀπὸ τοῦ 1750-1751, ἐξαφανίζεται ἐκ τῆς ἐνεργοῦ διακονίας, δι' ἀσθένειαν, τὶς οἶδε, ἢ γῆρας, καὶ μετ' ὀλίγον, τῷ 1752, φέρεται ἐν τῷ κώδικι τῆς Παναγίας, ἢ ἐξῆς σημείωσις, τοῦ τότε ἐπιτρόπου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, «αψνβ'. ἀπὸ κύρ Μιχάλη τοῦ Γκόρας, διὰ τὸ μνημα τοῦ μακαρίτου πστρός του Γκόρας, Θεοδοσίου ἔλαβα ἄσπρα 3600.....», ἐξ οὗ προκύπτει, ὅτι ἀπεβίωσε τῷ 1752, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ, ἐνθα, συνωδὰ τῶν σχετικῶν ἀρχαίῳ καθεστῶτι, πᾶς συνοδεύων ἐκεῖσε συγγενῆ ἢ οἰκείον ὑπεχρεοῦτο νὰ καταβάλλῃ διὰ τὸν τάφον, εἰς τὸ ταμεῖον 3600 ἄσπρα, καθὰ βεβαιοῦται καὶ ἐκ μεταγενεστέρου σχετικοῦ πρακτικοῦ τῆς κοινότητος, ἰδιογράφου τοῦ Μ. Οἰκονόμου καὶ σοφοῦ Ἱεροκῆρυκος Δανιὴλ (1732-1823) (πρβλ. H. Gelzer, Der Patriarchat von Achrida, Leipzig, 1902, σ. 74-75).

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἐπισκοπὴν Γκόρας-Μόκρας, αὕτη θεωρεῖται συνήθως ὡς ὑπαγομένη τῇ ἐπαρχίᾳ Δυρραχίου, ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτως.

Ἡ ἐπαρχία Δυρραχίου, πρῶτον αὐτῆς ἐπίσκοπον σχοῦσα ἓνα τῶν Ο'. Ἀποστόλων, τὸν Κάισαρα, καὶ εἶτα μέχρι τοῦ 98 μ.Χ. τὸν Ἀστιον (Συναξ. Νικοδημ. Ἰουλ. 6), ἐφ' ᾧ καὶ σεμνύνεται εὐλόγως ὡς ἀξιωθεῖσα νὰ τιμηθῇ διὰ τοῦ σταυρικοῦ μάρτυρικοῦ θανάτου αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ συμμαρτυρησάντων ἐπὶ Τραϊανοῦ τοῦ Αὐτοκράτ., καὶ Ἀγρικόλα, Ἡγεμόνος Δυρραχίου, διατελεῖ ἔρμαιον τῶν ἐκάστοτε καιρικῶν περιστάσεων, τὸ πλεῖστον σχεδὸν θυελλωδῶν, καὶ παρ' ὅλην τὴν τῷ 535 ἰδρυσιν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπισκοπῆς Α. Ἰουστινιανῆς, ὑπόκειται ἐν

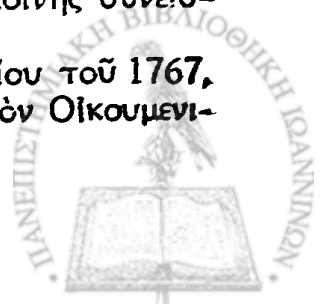

Μιχάλην Μιλλιγγέρου τὸν καὶ Κασίδα ἐπιλεγόμενον, τὸν υἱὸν
120 τοῦ Κώστα τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως, [=τοῦ μετέπειτα] Καλλινίκου

τούτοις καὶ παραμένει ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον μέχρι τοῦ 1289 (Σύνταγμα Ἱερ. Κανόνων, τόμ. Ε', σ. 122), τῶν Μητροπολιτῶν αὐτῆς λαμβανόντων ἐν τῷ μετοξύ σχεδὸν μέρος ἐν ταῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκτάκτοις Συνοδικαῖς συνεδριάσεσι, καὶ συνυπογραφομένων ἐν ταῖς Πράξεσιν. Ἀκολουθῶς δ' ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν Θρόνον Ἀχρίδος, χωρὶς ποθεν νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρισθῇ ἐπ α κ ρ ι β ῶ ς τίνι τρόπῳ, καὶ ἐκ τίνων ἀφορμῶν οὕτω περιῆλθεν ὑπὸ τοιαύτην δικαιοδοσίαν, ἀναμφιβόλου ἐν τούτῳ παραμένοντος ὅτι αἱ τοιαῦται μεταστάσεις ὠφείλοντο εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ διατρέξαντα τὰ μετὰ τοὺς θριάμβους Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, τὴν ἴδρυσιν τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου καὶ τὰς μετέπειτα κατὰ τόπους μικρὰς καὶ μεγάλας σερβικὰς κυριαρχίας.

Ἐπὶ πλεόν, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν λόγῳ νέας καταστάσεως, (1289-1767) ἡ ἐπαρχία φαίνεται διανύουσα τεταραγμένον, οὕτως εἶπεῖν, καὶ πάλιν βίον, καὶ ἄλλοτε μὲν φέρεται καὶ πάλιν ἠνωμένη, ὑπὸ τὸν τίτλον Δυρραχίου καὶ Γκόρα—Μόκρας, ἄλλοτε δὲ φέρεται διηρημένη εἰς δύο παροικίας, ἐξ ὧν ἡ μὲν τελεῖ ὑπὸ Μητροπολίτην «Δυρραχίου», ἡ δὲ ὑπὸ ἐπίσκοπον, φέροντα τὸν τίτλον «Γκόρα—Μόκρας», ἀμφότεραι δ' ἐν τούτῳ ἀνεξάρτητοι μὲν ἀπ' ἄλλήλων, ἀλλ' ὑποτελεῖς τῷ Ἀρχιεπισκοπικῷ Θρόνῳ Ἀχριδῶν, καὶ ἄλλοτε πάλιν εὐρίσκεται τὸ μὲν τμήμα Γκόρας καὶ Μόκρας ὑπὸ ὁμώνυμον Ἐπίσκοπον, ποιμαίνόμενον, σὶ δὲ λοιποῖσι πόλεις καὶ τὰ χωρία, τὰ ἀποτελοῦντα τὸ κυρίως τμήμα Μητροπόλεως Δυρραχίου, κατέχονται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, ὡς τοῦτ' αὐτὸ ἐξαρχία τοῦ θρόνου. Ἐν τῷ κώδικι π.χ. τῶν Ὑπομνημάτων, τῷ σωζομένῳ ἄλλοτε ἐν Ἀχρίδι, γνωστῷ δὲ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Κώδιξ τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, φέρεται πρᾶξις τοῦ Ἀχριδῶν Γρηγορίου, ἀπὸ 12 Ἰουλίου 1591, δι' ἧς οὗτος ἀποδέχεται εἰς Μετόχιον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς αὐτοῦ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀρχόντων καὶ τῶν Κυρίων Ἰωάννου Μήλια, Κουσόλου Φράντζος, καὶ Γκίτα, καὶ Ρωσίου ἐν Καββάια, ἀνακαινισθεῖσαν Ἱερὰν Ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, καθιερώων αὐτὴν εἰς σταυροπήγιον ἴδιον, καὶ μετὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπικὴν ταύτην πρᾶξιν, ἔπεται ἕτερα πρᾶξις, Συνοδική, ὀρίζουσα ἔπως μνημονεύονται ἀκαταπαύστως ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ ὀνόματα ἀφιερωτῶν καὶ συνδρεμητῶν, ἐπὶ ἐπιτιμίῳ παντὸς κληρικοῦ, ὅστις ἠθελεν ἀμελήσει τῆς συνοδικῆς ταύτης ἀποφάσεως. Ἐπίσης ἐν Κώδικι τῆς ἐν Ἐλβασανίῳ Μητροπολιτικῆς Ἐκκλησίας, φέρεται πρᾶξις τοῦ Ἀχριδῶν Μεθοδίου ὑπὸ χρονολογίαν 1659, δι' ἧς ἀποφαίνεται ὅπως ἡ Μητροπολιτικὴ Ἐκκλησία Νεοκάστρου (Ἐλβασανίου), ὡς οὔσα ἀπ' ἀρχῆς σταυροπηγιακὴ τοῦ Θρόνου τῆς Ἀχρίδος, διστελῆ καὶ τοῦ λοιποῦ ὡς τοιαύτη, φέρεται δ' ὡσαύτως καὶ ἄλλη πρᾶξις ἀπὸ τοῦ 1736, δι' ἧς δηλοῦται, ὅτι διαταγῇ κυριαρχικῇ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν μεταβὰς εἰς Ἐλβασάνιον ὁ Βελεγράδων Μεθόδιος, ἐθεώρησεν ἐπιτροπικῶς τὸν λογαριασμὸν τῆς ἀνω σταυροπηγιακῆς Ἐκκλησίας, ἐπιστατήσας καὶ εἰς τὴν διὰ κοινῆς συνεισφορᾶς τῶν ἐκεῖ κατοίκων σύστασιν Σχολῆς ἐν τῇ πόλει.

Ἡ ἐπισκοπὴ Γκόρα—Μόκρας, παρετάθη μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1767, ὅποτε, προσαρτηθεῖς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν εἰς τὸν Οἰκουμενι-

ἱερομονάχου, εὐπορον καὶ πανευλαβῆ ἄνδρα ὄντα, καὶ συμφωνήσαντες ἅμα, ἐθεμελίωσαν τὸν σεπτὸν νάρθηκα τοῦ σεβασμίου καθολικοῦ, καὶ κτίζοντές τον, ἔκτισαν καὶ τὴν παλαιὰν

κὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, μεθ' ὅλων τῶν τέως αὐτῇ ὑποκειμένων Μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν, ἀνασυνέστη ἐκ νέου ἡ ἐπαρχία Δυρραχίου, ἠνωμένη ὡς ἐν ἀρχῇ, ἐκλεγέντος ἀμέσως, καὶ κανονικῶς ἐκείσε ἀποκατασταθέντος Μητροπολίτου, πρώτου πλέον τούτου μετὰ τὴν προσάρτησιν, τοῦ Γρηγορίου (1767-1773), καθαιρεθέντος δὲ τοῦ ἕως τότε κανονικῶς ποιμαίνοντος Γκόρας Ἀβερκίου, διὰ τὰ δῆθεν κανονικὰ αὐτοῦ ἐγκλήματα, (Κωδ. Πατριαρχ. Ἀρχειοφυλακείου τόμ. Β. σ. 41).

Δὲν ὑπάρχουσι δὲ δυστυχῶς γνωστοὶ καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀρχιερατευσάντων. Ἐκ τῶν Συνοδικῶν Πράξεων τῶν ἐν τῷ διαληφθέντι Κώδικι, καὶ ἐκ τινων πενιχρῶν χειρογράφων καὶ ληψοδοσιῶν ἀποδείξεων ζητομοιρίων τῶν χρόνων ἐκείνων, μανθάνομεν μόνον τοὺς ἐξῆς τελευταίους ἐπισκόπους, Ἀρσένιος 1691-1709, Θεοδόσιος 1710-1751, Σεραφεῖμ 1753-1765, καὶ Ἀβέρκιος 1766-1767. (Gelzer, αὐτόθι, σ. 142).

Ἡ δὲ Μόκρα, περιοχή τῆς νῦν ἐπαρχίας Δυρραχίου, ΝΔ τῆς Λυχνίτιδος λίμνης, φερομένη καὶ ἐν τινι ἀρχαίῳ δημῶδει «Γκόρα Μόκρα καὶ Χαλιαρούπη», καλεῖται οὕτω ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Μόκρου ἢ Μώχρου, ἐπικρατησάντων ἄλλοτε ἐνταῦθα μετὰ τῆς πρωτευούσης τοῦ βασιλείου των Ἀχρίδος. Ἀναφέρει αὐτὴν Θεοφύλακτος ὁ Βουλγαρίας ἐν τῇ ΖΕ'. τῶν γνωστῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ, δι' ὧν λέγει, «...τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀχρίδα πάντα φόβου μεστά, καὶ τὸ τοῦ Μόκρου μέρος, ὁ δὲ Μόκρος τῆς Ἀχρίδος τμήμα, παρὰ τοῦ δούλου καὶ ἀποστάτου λεληῖσται.....» (Πρβλ. Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς II, 12, σ. 371, καὶ ἄρθρον Κ. Μπόνη, Ἀχρίδες, ἐν τῇ Χριστιανικῇ καὶ Θρησκευτικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ, Ἀθήνησι, 1937).

Τῆς Ἐπισκοπῆς τέλος καταργηθείσης, τὰ ὑπολειπόμενα χωρία συνεχωνεύθησαν εἰς τὴν Μητρόπολιν «Δυρραχίου», ἧς ὁ Μητροπολίτης ὑπεγράφετο, «Δυρραχίου καὶ Γκόρα-Μόκρας», κατέχων ἐν τῷ Συντάγματι πρότερον τὸν ΝΒ', καὶ εἶτα τὸν ΜΖ' θρόνον.

Ἡ Ἐκκλησία Δυρραχίου εἶναι ἀρχαιοτάτη πασῶν τῶν τῆς Μακεδονικῆς Ἰλλυρίδος, ἀνάγουσα κατὰ τινος τὴν ἀρχὴν, εἰ μὴ εἰς αὐτὸν τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, τοῦθ' ὅπερ καθ' ἡμᾶς δὲν εὐδοῦται (Εὐγενίου Βουλ., Ἐκατονταετηρ., σ. 163), ἀναμφιβόλως ὅμως, εἰς ἓνα τῶν ἀμέσων αὐτοῦ ἀκολούθων. Ἦδη τῷ 58 μ.Χ. ἔτει, ἐβδομήκοντα οἰκογένειαι ἀπετέλουν ἐνταῦθα τὴν Χριστιανικὴν κοινότητα τῆς πόλεως (Farlatti, *Illyricum Saecum* II, σ.374). Καθ' ὅλας δὲ μετέπειτα τὰς Συνόδους, ἀντιπροσωπεύεται ἡ Ἐκκλησία αὕτη, ἢ ἐν τῇ πρωτευούσῃ Δυρραχίῳ ἔχουσα τὴν ἑδραν, διὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπισκόπων καὶ ἀρχιεπισκόπων αὐτῆς. (Hequart, *Histoire de la Haute Albanie*, σ. 479.—Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Περιγραφή Ἐπαρχίας Βελεγράδων ἐν Κερκύρα, 1865, σ.107.—Lequien, *Oriens Christianns*, II, 240). Διοικητικῶς δὲ ἡ ἐπαρχία εἶχεν ἀπὸ τοῦ Θ' ἰδίως αἰῶνος ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς δεκαπέντε ἐν ὄλῳ ἐπισκοπικοὺς θρόνους, ἐκτεινομένη κατὰ μῆκος τῆς θαλάσσης ἀπὸ τοῦ Ἀντιβάρεως μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων, μὲ πλάτος ὅμως στενώτατον μεσογειῶς (Gelzer, αὐτόθι, σ. 47, 56, 97, 102-110, 142).

σόμπαν, καὶ τὸ ἀχοῦρι μὲ τὰ μικρὰ κελλία,
 125 ἐζωγράφισαν δὲ τότε καθολικόν, τὸ ἱερόν,
 καὶ τὸν σεβάσμιον νάρθηκα, ὡς φαίνεται 7).

[1649–1660] Ἀντώνιος Σιπισχιώτης, ἡγούμε-
 νος. Ἀφικόμενος λοιπὸν ἡγούμενος ὁ ρηθεὶς Ἱερομόναχος Ἀν-
 τώνιος, καὶ καλῶς ἐπιστατῶντας εἰς διάστημα ἱκανῶν χρόνων,
 130 [=ἔνδεκα περίπου] ἐσύναξε καὶ ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων καὶ
 πραγμάτων [=ἀφιερωμάτων], καὶ τὸ μοναστήριον ἐπὶ τὸ κρεῖσ-
 σον προέκοπτε, καὶ ἀπεκατεστάθη εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ
 κυβέρνησιν. Ἄλλ' οἱ ἄρχοντες τοῦ τότε καιροῦ τῆς Μοσχοπό-
 λεως, [=καταγράφονται ὄνυμαστί δέκα ἐξ τὸν ἀριθμὸν] ἐπειδὴ τοὺς ἡ-
 135 κολουύθησε μία μεγάλη ἀνάγκη καὶ χρεία, δι' ἄσπρα, [πάντως εἰς
 δωροδοκίαν ἰσχυροῦ τινος τῆς ἡμέρας πρὸς ἀποτροπὴν, τίς οἶδε, τίνος ἐπι-
 κειμένου ὀλέθρου τῇ πόλει] προσέτρεξαν εἰς τὸν τότε ἡγούμενον
 κύρ Ἀντώνιον διὰ νὰ τοὺς δανείσῃ ἀσλάνια 1000 8), ὁ δὲ ἡγού-
 μενος προφασιζόμενος τὴν ἀνέχειαν, ἥ ὅτι δὲν εἶχε, ἥ ὅτι καὶ ἂν

7) Ἐνωθεν τῆς κυρίας τοῦ ναοῦ εἰσόδου ἔσωθεν φέρεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:
 «Ἀνεκαινίσθη ὁ θῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξό-
 »δου τοῦ τημιοτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀρχοντος κυρ. Κυρ. Γεωργίου
 »Γκούτζου ἐπὶ ἔτους ΖΡΜ. (=1632).

»Ἀνιστορίθη δε ὁ θῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τοῦ ἀγίου ἐνδόξου
 »προφήτου προδρόμου καὶ βαπτηστοῦ Ἰωάννου, διὰ συνδρομῆς κόπου
 »καὶ μόχθου τοῦ πανοσιοτάτου καθηγουμένου κυρίου Ἀντωνίου Ἱερο-
 »μονάχου, καὶ δια ἐξόδων τοῦ τημιοτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀρχοντος
 »Κυρ. Μιχάλη ἰὸς μακαρίτου Κώστα (μοναχοῦ Καλλινίκου), ἔναικαιν
 »τις ψυχῆς αὐτοῦ, ἅμα συνβίου καὶ τεκνοῖς αὐτοῦ. ἀρχιερατέβοντος τοῦ
 »μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς ἀγιοτάτης πρώτης Ἰουστινιανῆς
 »Ἀχριδῶν κυρ. κυρ. Ἐγνατίου. Ἐπὶ ἔτους 1649».

Τῷ 1649 Ἀρχιεπίσκοπος ἦν ὁ Διονύσιος (1649-1650) καὶ οὐχὶ ὁ Ἰγνά-
 τιος ὁ ἀπὸ Βελεγράδων, ὅστις ἐπατριάρχευσε 1693-1695. (Ἐκκλ. Ἀλή-
 θεια, ἔτους 1889, ἀριθ. 20). Ὡς φαίνεται τὸ μέρος εἶχε ἀφεικὴ κενὸν καὶ
 ἐγρᾶφη βραδύτερον ἢ ἐπιγραφή, τὴν ὁποίαν ταύτην ὡς καὶ ἄλλην τινα
 σημείωσιν προσεραμμένην ἐπὶ τοῦ κώδικος, δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει πολὺ ὁ
 συγγραφεὺς τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς, ὧν ἀρμοδιώτερος ἡμῶν νὰ κρίνη
 καὶ ἀποφαίνηται, ἀσυγκρίτως ἢ ἄλλος μεταγενέστερος.

8) Ἐν τοῖς κώδιξι τῆς πόλεως, πολλαχοῦ ὀνομάζεται ἀρσλάν τὸ γρό-
 σιον, διότι τὸ πολωνικὸν νόμισμα, τὸ διὰ τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἐγκεχαραγμένον
 τύπον λέοντος, ἀρσλάν τότε καλούμενον ὑπὸ τῶν ἐν Μοσχοπόλει, ἰσότη-
 μον περίπου πρὸς τὸ γρόσιον, ἦτο πολὺ ἐν χρήσει ἐνταῦθα, ὡς ἐκ τῶν ἐν
 Οὐγγαρία ἀποδημιῶν καὶ παλιννοστήσεων, καθ' ὃν τρόπον καὶ σήμερον
 ἐπεκράτησε νὰ κυκλοφορῇ τὸ δολλάριον πρὸς ἡμῖν, ἐκ τῆς Ἀμερικῆς, τὸ νό-

είχε, τὰ εἶχε διαμοιρασμένα εἰς ἓνα καὶ εἰς ἄλλον, ἢ ὅτι δὲν ἠθέλησε, ὅθεν δὲν ἔκλινε παντοιοτρόπως, οὔτε τοὺς ἐδάνεισεν. Διὰ 140
 τοῦτο θυμώσαντες οἱ ἄρχοντες κατ'αὐτοῦ, καὶ εὐρίσκοντες αἰτίαν, [ἐπειδὴ τινὲς τὸν ἐσυκοφάντουν], τὸν ἐξέωσαν καὶ τὸν ἀπέβαλον ἀπὸ τὴν ἡγουμενικὴν ἐπιστασίαν, καὶ αὐτὸς ἐπῆγε εἰς τὴν
 πηλαϊάν του κατοικίαν, τὴν Σίπισχαν, καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν. 145

[1660—1687]. Θεοδοσίος καὶ Γαβριήλ ἡγούμενοι. Ἀντεισήχθη δὲ ἀντ'αὐτοῦ ἡγούμενος τοῦ ἁγ. Προδρ. ὁ Χατζῆ Γαβριήλ, μετὰ καὶ τινος Θεοδοσίου, καὶ τινος Ἰγνατίου, οἱ ὅποιοι κρατοῦντες τὸ πηδάλιον τῆς ἡγουμενίας μερικὸν καιρὸν μὲ καλὴν ἐπιστασίαν, εἰς ἀχξβ 150
 ἐδάνεισαν οἱ ρηθέντες πατέρες τοὺς ἄρχοντας τῶν τριῶν μαχαλάδων, μὲ τὸ χέρι τοῦ Θεοδοσίου, ἀσλάνια 1000, μὲ συμφωνία κατ' ἔτος νὰ τρέχουν μὲ διάφορον τὰ δέκα πρὸς ἕνδεκα, καὶ ἔδωκαν οἱ ἄρχοντες χρεωστικὴν ὁμολογίαν εἰς τοὺς Μοναστηριακοὺς πατέρας, ἔχουσαν οὕτω: 155

«Διὰ τῆς παρουσίας μας ὁμολογίας καὶ καθολικῆς ἀποδείξεως, ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς οἱ παρευρισκόμενοι ἀπὸ τὴν Βοσκόπολιν, ἀπὸ τοὺς τρεῖς μαχαλάδες, οἱ ὑποκάτωθι γεγραμμένοι, τὸ πῶς ἐπήραμεν διὰ χρῆσιν τῆς χώρας ἀπὸ τοῦ ἁγίου Προδρόμου τὸ Μοναστήρι, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ κυρ. παπᾶ Θεοδοσίου καὶ παπᾶ 160
 Ἰγνατίου καὶ Παπᾶ Γαβριήλ, μετρητὰ ἀσλάνια χίλια, καὶ τὰ ἐπήραμε μὲ διάφορο πρὸς δέκα τὰ ἑκατὸν τοῦ χρόνου, καὶ ὑποσχόμεθα νὰ τοὺς τὰ εὐχαριστήσωμεν ἕως τοῦ ἐρχομένου

μισμα ἀρσλάν ἐξηκολούθησε νὰ ὑφίσταται ἐν ταῖς δοσοληψίαις τῶν Μοσχοπολιτῶν, πολλῶν ἄλλως τε εἰδῶν νομίσματος Πολωνικοῦ ὑπαρχόντων ἐν τῇ ἀποκέντρῳ ταύτῃ γωνίᾳ, καὶ ἀκολουθῶς μετέπειτα, ὅταν ἔπαυσε νὰ κυκλοφορῇ τοῦτο ἐν Πολωνίᾳ, διότι κατήντησεν, ὡς γνῶστόν, νὰ κιβδηλευθῇ εἰς τὸ ἔσχατον, ὥστε καὶ δι' ἰδιαιτέρου ἄρθρου τῆς μετὰξὺ Τουρκίας καὶ Πολωνίας Συνθήκης τῷ 1598, ν' ἀπαγορευθῇ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐν τῷ Τουρκικῷ κράτει.

Οἱ ἐν Μοσχοπόλει ὅμως μετεχειρίζοντο ἀκόμη ἐπὶ πολὺ τὴν λέξιν, ὡς ταυτόσημον τοῦ γρούσ (κρούσ, κράϊτσ, grochen, νομίσματος γερμανικοῦ, φέρουτος σταυρὸν, cross), καὶ παρέμεινεν ἕκτοτε παρὰ τοῖς βλαχοφώνοις μέχρι σήμερον νὰ ὀνομάζεται τὸ γρόσιον, ἀσλάνουλου (Σκαρλ. Βυζαντίου, Κων/πολις, τόμ. Γ', σ. 266-269, καὶ 251-253).

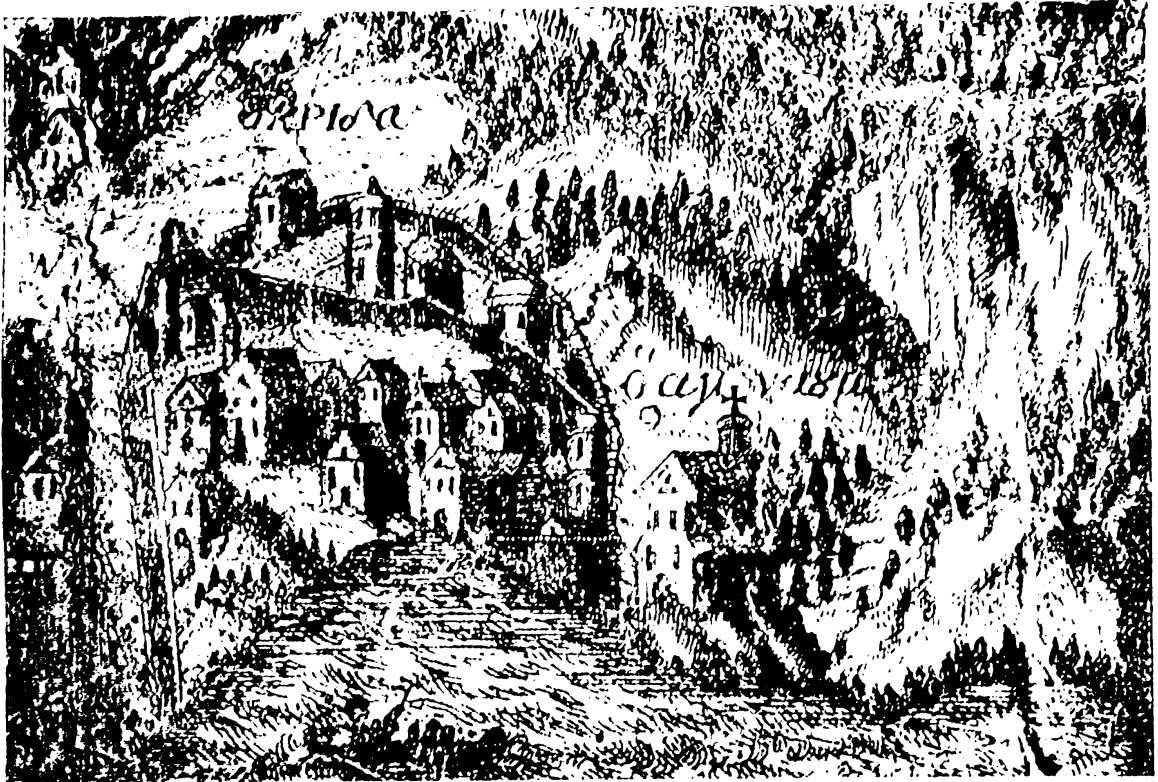
χρόνου, με ὅλο τὸ διάφορο, ποῦ κάμνουν σοῦμα 1100 ἀσλάνια,
 165 καὶ διὰ τὸ βέβαιον τῆς ἀληθείας ἐγράψαμεν τὴν ὁμολογίαν, καὶ
 στρέγομεν τὰ ἀνωτέρω. Καὶ τὰ ἀνωθεν ἄσπρα, τὰ μοιράσαμε
 εἰς τοὺς τρεῖς μαχαλάδες εἰς χρεῖαν. Καὶ πάλιν ὁπότε νὰ τὰ πλε-
 ρώσωμεν, τὰ πλερώνομεν οἱ τρεῖς μαχαλάδες, κάθε μαχαλᾶς τὸ
 μερδικό του, [=ὁ τοῦ Σάρτσα ἢ τῆς Μητροπόλεως, ὁ τοῦ Ροῦε ἢ ἁγ. Νι-
 170 κολάου, καὶ ὁ τοῦ Σκαμνελῆκι ἢ ἁγ. Ἀθανασίου] καὶ ἡμεῖς οἱ ὑποκά-
 τωθεν γεγραμμένοι εἴμαστε ἐγγυητάδες καὶ καλοὶ πληρωτάδες.

γιάννης βρούσια, ἀδάμ παπαῖ, ἀθανάσης γεωργίου, ἀδάμ
 δημητρίου, σίμος γκούστα, ρίζος δημ. κρούντη, χατζῆ δη-
 μήτριος, γεώργιος σιβίρης [εἰς ἐκάστου ὑπογραφήν ἀκολου-
 θεῖ στερεοτύπως τὸ σύνηθες παρ' αὐτοῖς, «στέργω τὰ ἀνωθεν»].

175 Ἐπειδὴ λοιπὸν διὰ τρεῖς χρόνους [ὡς συμπεραίνεται ἀπὸ τὴν κά-
 τω ρηθησομένην ὁμολογίαν, πουλητικὴν οὔσαν τοῦ βουνοῦ] ἤγουν
 ἀπὸ 1662 ἕως 1665, ὡς φαίνεται, ἐπλήρωσαν κατὰ τὴν συμ-
 φωνίαν ἢ Μοσχόπολις τὰ διαφορετικὰ πρὸς τὸ μοναστήριον,
 ἀπὸ δὲ τοῦ 1665 δὲν ἔδωκαν πλέον διάφορον, διὰ τοῦτο οἱ τοῦ
 180 μοναστηρίου πατέρες ἐστενοχώρεσαν τοὺς ἄρχοντας, ζητοῦν-
 τες τὰ ἄσπρα τους μετὰ καὶ τῶν διαφόρων, οἱ δὲ ἄρχοντες ἐνο-
 χλοῦμενοι καθ' ἐκάστην καὶ μὴ ἔχοντες νὰ ἀποδώσουν τὰ ἄσπρα,
 ἔδωσαν τῷ μοναστηρίῳ τὸ β ο υ ν ἰ [τὸ ὁποῖον ἦτο βοσκότο-
 πος — μερᾶς πόλεως] πουλημένον διὰ τὰ 1000 ἀσλάνια, ἀπὸ
 185 τὰ μνήματα τῶν γκιολομάδων [=τῶν κατοίκων τῆς νῦν ἐξισλαμισμέ-
 νης κωμοπόλεως Γκιονημαδίου, ἰδρυμένης πρὸ τῆς Ἀλώσεως] ἕως εἰς
 ταῖς ἄσπραϊς πέτραις, καθὼς ἡ κάτω στράτα κρατεῖ, διὰ νὰ πά-
 ρη τὸ εἰσόδημα τὸ μοναστήριον, ἀντὶ τοῦ διαφόρου τῶν 1000
 ἀσλανίων, [= δηλ. ἀντὶ τοῦ κεφαλαίου τῶν 1000 ἀσλανίων ἐπώλησαν
 τὸν μερᾶν, ἀπὸ τοῦ κατ' ἔτος ἐνοικίου τοῦ ὁποίου ἡ Μονὴ θὰ ἐλάμβανε
 190 τοὺς τόκους, εἰς τὸ διηνηκὲς] καὶ ἔδωκαν χρεωστικὴν πάλιν καὶ πω-
 λητικὴν ὁμολογίαν, οὕτω διαλαμβάνουσιν:

«Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος γράφομεν ἡμεῖς, ἤγουν ὁ ἡ-
 γούμενος τοῦ προδρόμου με ὅλην τὴν συνοδεῖαν, καὶ ὅλοι οἱ
 κληρικοὶ καὶ οἱ γέροντες τῆς χώρας, τὸ πῶς ἐδώσαμεν τὸ βουνὶ
 εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ τὸ ἐδώσαμεν [καὶ ἐφέτος τὸ πωληθὲν
 195 τοῦτο, τὸ ἐνοικιάσαμεν] τοῦ Γιάννη Ἀλέξη με πρόβατα 60, καὶ
 νὰ μᾶς δίνη στὸ μοναστήρι σὲ δέκα πρόβατα, βούτυρο ὀκά-

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Ναοῦ μ τῷ 1767 μετὰ τῆς παρακειμένης Ἀχρίδος (ἔδρας ἰσχυρᾶς τοπαρχίας, κατ'αὐτὴν τὴν ἐποχὴν) (σελ. 42).

δες 1, καὶ τυρὶ ὀκάδες 14, καὶ κριάρι 1, καὶ τοπλάκι διὰ τὸ βουνὶ στὸ χρόνον ἀσλάνια δέκα ἐνέα ἤγουν 19, καὶ τοῦ τὸ ἔχομεν δομένο διὰ χρόνους τρεῖς, ἤγουν 3, καὶ διὰ τοῦτο γράφομεν τὴν ὁμολογίαν, νὰ εἶναι διὰ ἐνθύμιον τῆς ἀληθείας, ὡς τὰ θέλουν²⁰⁰ μαρτυρήσει, καὶ οἱ ὑποκάτωθεν γεγραμμένοι: 1668 7)βριος 29.

Γεώργιος μήτρα, γεώργιος μπένδου, μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν, γιάννης βρούσιας τζιουπάνα, δόσιας βρούσια τσουπάνα, γεώργιος πουσθενίκα μάρτυρας, γιάννης σταμπολ-²⁰⁵ τζῆς, μήχα γεώργης κεμπρέ, ἐγὼ ὁ γιάννης τοῦ ἀλέξη στρέγω τὰ ἄνωθεν, σούκας μανόλης, κόστας μπράτι, τζοτζος μπογάτζες, δημήτρης τότο μελλιγγέρου, σοφρόνης παπαγεώργη, γιωργης μητρα τατάνης, μάρτυρας.

(Υ.Γ.) Καὶ τὸ σύνορον δίνομεν ἀπὸ τὰ μνήματα γκιολομάδων, ἕως ταῖς πέτραις ἄσπραις, καθὼς εἶναι ἢ στρόπα ἀπὸ κάτω». ²¹⁰

Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ναοῦ μ ἔμεινεν ἔρημον, χωρὶς ἐπιστάτην καὶ χωρὶς ἡγούμενον, οἱ τῆς Μοσχοπόλεως ἄρχοντες, φιλευσεβεῖς καὶ εὐλαβεῖς ὄντες εἰς τὰ θεῖα τεμένη καὶ εὐαγεῖς οἴκους, βία καὶ δυναστεία ἐσήκωσαν τὸ Χατζῆ Γαβριήλ ἀπὸ τὸν ἅγιον Πρό-²¹⁵δρομον καὶ στέλλοντές τον εἰς τὸν ἅγιον Ναοῦμ, τὸν ἀπεκατέστησαν ἐκεῖ ἡγούμενον, ὁ δὲ Θεοδόσιος ἔμεινεν ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ἁγ. Προδρόμου, ἐνῶ ὁ Γαβριήλ μετέβη καὶ ἐπεσκεύασεν ἄρκετὰ τὸ ἐκεῖ μοναστήριον⁹⁾.

9) Ἐπὶ τῆς Νοτιανατολικῆς ὄχθης τῆς λίμνης Ἀχρίδος, ὑψοῦται μέγος καὶ ὑψηλὸς βραχώδης γήλοφος, λαμπροτάτην, μακρόθεν ἰδίως, παρέχων θέαν, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τούτου, ἴδρυται ἢ πρὸς ἄλλοις καὶ δι' αὐτὴν τὴν τοποθεσίαν τόσῳ περίφημος, ἱερὰ μονὴ τοῦ Ὁσίου Ναοῦμ, ἐνός τῶν μαθητῶν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ὁποίας, Διαβία καὶ Διαβόλει, ἐδίδασκέ ποτε τὰ βάρβαρα ἔθνη, ὁ προμνημονευθεὶς ἱερός Ναοῦμ, καὶ ἴδρυσε ἢ μᾶλλον ἀνεκαίνισε τὴν μονὴν δαπάναις τῶν τότε βουλγάρων ἡγεμόνων Βορίση-Μιχαήλ καὶ Συμεών, μεταξύ περίπου τῶν ἐτῶν 893-900, καὶ ἐνταῦθα ἐτελεύτησε τῇ 23 Δεκεμβρίου τοῦ 910.

Εἰς μνήμην αὐτοῦ ἤρχισε νὰ τελεῖται ἔκτοτε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελευταίας, πανηγυρις ἀνεκαθεν μεγάλη, ἥτις βραδύτερον, δηλ. κατὰ Μάϊον τοῦ 1745, ἐπὶ τοῦ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ (1718-1745), μετετέθη, κοτ' ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν, εἰς τὴν 20 Ἰουνίου, ἡμέραν τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ λειψάνου, πρὸς πρόληψιν δυσχερειῶν ἀφύκτων καὶ ἀφορήτων,

220 Ὡς ἔμεινε δὲ ὁ Θεοδόσιος ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Προδρόμου μετὰ τοῦ Ἰγνατίου, ἐπρόστρεχαν ὁ κόσμος δι' εὐλάβειαν, καὶ κατὰ τὴν προαίρεσιν ἔμαμναν ἀφιερῶματα, [οὕτω δηλ.] ὁ

καθ' ὧν τέως ἐπάλαιον οἱ προσκυνηταί, λόγῳ τῆς παγετώδους ὥρας τοῦ ἔτους καὶ δὴ καὶ τῶν ἐπὶ θύραις ἑορτῶν τοῦ δωδεκαημέρου, καθ' ἃς φυσικῶς ἠδυνάτει ἕκαστος νὰ ἀπομακρύνηται τοῦ ἰδίου οἴκου.

Ὁ ἱερός τῆς μονῆς ναός, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐδίδασκεν ὁ ὄσιος, ἐν τῇ ἐκεῖ Κουτμητσεβίτσα ὡς διδάσκαλος, ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Ἀρχαγγέλων, καὶ ἀγνοεῖται ἐν γένει πότε μετὰ τὸν θάνατον ἤρχισε νὰ τιμᾶται καὶ ἐπωνυμεῖται ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ὁσίου ἐκείνου ἀνδρός. Ἀνεκαινίσθη μετέπειτα καὶ διεκοσμήθη ἐπὶ ἐκτάσεως μεγάλης, ἀπλουμένης ἐπὶ τε τοῦ παλαιοῦ ναοῦ καὶ τοῦ προαυλίου, εἰς σχῆμα καθαρῶς βυζαντινὸν σταυροειδές, ἀλλὰ καὶ πάλιν πρὸ βάλλε στενωπὸς τὴν ὄψιν. Ὡς δ' ὁ ἐν Ἀχρίδι, καθεδρικός «τῆς Θεοτόκου-Ἀγ. Κλήμεντος» ναός, ἔχει καὶ οὗτος δύο νάρθηκας, κεχωρισμένους τοῦ ναοῦ, διὰ δύο ἐν μαρμάρου κίονων, κατασκευῆς ἀρχαϊκῆς, ἐφ' ὧν καὶ σήμερον ἔτι διακρίνει τις λείψονα ἐπιγραφῶν, γραφῆς κυριλλικῆς.

Κατὰ τὸ 1711 τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ναοῦ ἐγένετο παρανάλωμα πυρός, ἀλλ' ἀκολούθως ἀνεκαινίσθη καὶ πάλιν τὸ εἰκονοστάσιον καὶ τὰ λοιπὰ, ἐζωγραφήθη δὲ καλλιτεχνικώτατα ὁ ναός ὑπὸ τινος ἱεροδιακόνου Κωνσταντίνου, τοῦθ' ὅπερ ἐπανελήφθη καὶ μετὰ ἑκατὸν πενήτηντα περίπου ἔτη, ὁπότε ἐγένετο νέα ἀνακαινίσις τῷ 1860, τῶν ἐσωτερικῶν τοιχογραφιῶν τεχνουργηθεισῶν ὑπὸ τοῦ Τέρπου, υἱοῦ ζωγράφου ἐκ Κορυτσᾶς, Κωνσταντίνου, χρηγοῦντος ἀδρότατα τοῦ τότε ἡγουμένου Στεφάνου τοῦ ἐκ Φιλιππουπόλεως, καὶ τῶν προυχόντων Χατζῆ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου Γαβριήλ, ἐπιτρόπων.

Ἐκατέρωθεν τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸν νάρθηκα, πρὸ βάλλε ἀπεικονισμένος ἐν φυσικῷ μεγέθει, ὁ ἡγεμὼν Βορίσης-Μιχαήλ, ὡς κτίτωρ, φέρων χιτῶνα, μανδύαν, στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ σταυρὸν ἐν τῇ δεξιᾷ, ἐνῶ ἑκατέρωθεν ἐπίσης τῆς κεφαλῆς ἀναγινώσκονται Ἑλληνιστί, αἱ λέξεις, ἐνθεν μὲν Μιχαήλ, ἐνθεν δὲ τὰ ἀρχικά γράμματα ὁ Ἀρχ(ων) Βου(λγάρων). Ἐν τῷ αὐτῷ νάρθηκι φέρονται καὶ αἱ τοιχογραφίαι τῶν ἁγίων Μεθοδίου καὶ Κλήμεντος, ἐν στολῇ ἀρχιερατικῇ, ὡς καὶ περαιτέρω ἔτι ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βλαδίμηρος, δεξιόθεν ἀκριβῶς τοῦ νάρθηκος, πρὸς τὸ μέρος, ἐν ᾧ τὸ λείψανον τοῦ ὁσίου Ναοῦ, ἀνωθεν τοῦ ἐποίου φέρονται καὶ σκηναὶ τινες τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ οὗτοῦ.

Ὡς κτίτωρ ὡσαύτως ἀναστηλοῦται ἐκεῖ καὶ τις ἡγούμενος Στέφανος, καὶ οὗτος πάντως εἶναι ὁ ἀπὸ Νοεμβρ. τοῦ 1809 ἀποκατασταθεὶς ἐν Μοσχοπόλει ἡγούμενος τοῦ Τιμίου Προδρόμου (1809—1820), ἐν ᾧ εἰς σμικρὸν ἐκεῖ που πλησίον διαμέρισμα ἀναπαύονται, κατὰ παράδοσιν, καὶ ἄλλα λείψανα ἀγνώστου βουλγάρου ἡγεμόνος.

Αἱ ἐπιγραφαὶ πανταχοῦ εἶναι ἑλληνικαί.

Τὸ ἱερὸν σκῆνωμα ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν σιῶνων, ἐγένετο πολλάκις ἔρμαιον καὶ θῦμα διαφόρων κοιρικῶν περιστάσεων, ἀπὸ τοῦ 900 καὶ ἐντεῦθεν ἰδίως, ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια, πρὸς βίαις τοῦ ἐσίου, ἐξωκονόμησε πάντοτε μέσα πρὸς εὐπρεπῆ, ἐκάστοτε ἀνακαινίσιν.

Μετὰ τὸ 1662, ἐνεργείαις τοῦ ἡγουμένου Γαβριήλ, τοῦ ἐπιμόνω εὐσεβεῖ

κὺρ γεώργιος καὶ ὁ κὺρ θανάσης υἱοὶ τοῦ παπα μιχάλη ἀφιέρωσαν ἓνα ἀμπέλι ποῦ εἶχαν εἰς τὴν Ὀσόγιαν [χωρίον Ὀπάρεως] τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπάνω τῆς παναγίας. Ὁ πάνος, ὁ κώστας 225 καὶ ὁ γεώργιος, οἱ ἔγγονοι τοῦ πάνου πλιάτου, ἀφιέρωσαν τρία

προνοία τῶν προυχόντων Μοσχοπόλεως, ἀποσπασθέντος ἐκ τῆς ἐπιστασίας τῆς ἐκεῖ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, καὶ σταλέντος ἐνταῦθα, ἐλειτούργει ἐν τῷ ἰδρύματι καὶ ἰδιαιτέρον διὰ τοὺς ψυχοπαθεῖς τμήμα.

Ἡ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ περιοχὴ, ἀπὸ τὰ τέλη ἰδίᾳ τοῦ 1700, πλαισιούται βαθμηδὸν ὅλοεν διὰ διαφόρων οἰκοδομῶν, ὡς παραρτημάτων, μετὰ δὲ τὰ πρότερον, καὶ δὴ τὰ ἀπὸ τοῦ 1811, ἐγερθέντα ὑπόστεγα, εὐρύνεται τεραστίως, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1845 καὶ ἀκολουθῶς, ἂν καὶ πεπαλαιωμένη τὴν ὄψιν, ὡς παρετήρησαν ἄλλοι τε καὶ ἰδίᾳ ὁ Χαλῆ, καὶ συνίστατο συνήθως ἀπὸ μεγάλαις αἰθούσαις, ἀνεγειρομένας ὑπὸ ἐμπόρων διαφόρων πόλεων καὶ χωρίων, ἕπως χρησιμεύσιν ὡς καταλύματα κατὰ τὴν πανήγυριν καὶ ἀνσλόγους φερούσας ἐπιγραφάς, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς των, ὡς δωμάτια τῶν Ἀχριδιωτῶν, Στρωμνιτσιωτῶν, Μοσχοπολιτῶν, Σταροβιτῶν, Κορυτσαίων καὶ ἄλλων. Τῷ 1870 ὅμως, ἡ μονὴ ἐγένετο καὶ πάλιν πυρὸς παρανάλωμα, ὀλόκληρος, πλήν τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ, καὶ ἐδέησε νὰ γείνη γενικὴ καὶ πάλιν τῶν πάντων ἀνακαίνισις. Μετὰ δὲ τὴν Σερβικὴν κατοχὴν, παρὰ τῷ Ναῷ ἀνηγέρθη καὶ παρεκκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Βλαδιμήρου, εἰς ᾧ ὁ αἰμίμηστος τῆς Σερβίας Ἀλέξανδρος, εὐλαβεῖ οἶονεὶ παραδόσει στοιχῶν πατροπαραδότῳ, ὠκοδόμησεν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, σεμνὸν καὶ κομψὸν ἀνάκτορον, ὡς δωμάτιον προσκυνητοῦ.

Ἀπὸ οἰκονομικῆς δὲ ἀπόψεως, τὸ μοναστήριον λήγοντος τοῦ 12' αἰῶνος, εἶχεν ἐπιβαρυνθῆ διὰ πολλῶν χρεῶν, ἀφ' ὧν μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν, μόλις ἀπηλλάγη διὰ γενναίων ἐκ Ρουμανίας συνεισφορῶν.

Ἰκανὴ κτηματικὴ ἐκ δωρεῶν περιουσία, παρατηρεῖται ἰδίως ὄρχομένου τοῦ 1700, συνισταμένη εἰς ἀμπέλους, ἀγρούς, μύλους, ὅφ' ὧν ἐλάμβανεν ἐτήσιον εἰσόδημα, ἄνω τῶν 100 πουργίων (50,000 φράγκων, γρ. $500 \times 100 = 50000$), ὡς ἐν ἀνθηροτάτῃ ἐπίσης καταστάσει ἦν ἡ περιουσία ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἡγουμένου Διονυσίου (1835), οὕτως ὥστε, ἀκολουθῶς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1845 εἶχεν 8000 πρόβατα, καὶ τὰ χωρία Λουμπάνιτσα (πλησίον αὐτοῦ, ἄνωθεν τῆς λίμνης), Πόγιανη καὶ Στέγια (εἰς τὴν Πρέσπαν), ὡς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1890, τρία ὡσαύτως χωρία ἄλλα, ἀγρούς, λειβάδια, δάση, καταστήματα, οἰκίας περίξ τῶν χωρίων καὶ τῶν πόλεων, ἐνῶ διὰ δωρεῶν συγχρόνως ποικίλων οἱ προσκυνηταὶ ἀενάως συνέτρεχον καὶ συντρέχουσιν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ναοῦ, ἐπότε μεγάλῃ ἐκεῖ ἐγένετο πανήγυρις, πλήθους προσκυνητῶν προσερχομένων ἐξ Ἀχρίδος, Κορυτσαῶν, Βιτωλίων καὶ ἄλλων μερῶν, μὴ ἐξαιρουμένων δὲ καὶ Μωαμεθανῶν, αἰτουμένων τὴν χάριν τοῦ ὁσίου Ναοῦ, ὡς ἱατροῦ ἀσθενειῶν ψυχικῶν.

Οἱ μοναχοὶ ἀνήρχοντο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 12' αἰῶνος εἰς 60 περίπου τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἀκολουθῶς ὑπεισῆλθε καὶ ἐνταῦθα πνεῦμά τι χρηματιστικὸν ἀλλόκοτον, οἰκονομικόν, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε τῷ 1845 ἀπαντᾷ εἰς ἡγούμενος, παρ' ὅλην τὴν θαλερὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν, καὶ εἰς μοναχὸς (τέως ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου Γιάνγκοβλετς, ὑπερόριος

χωράφια, δύο ἀπάνω τοῦ μοναστηρίου καὶ ἓνα εἰς τὸ τζούμα μάρε [μεγάλη κορυφή] καὶ ἔγραψαν [διὰ παρρησίαν] ὀνόματα...

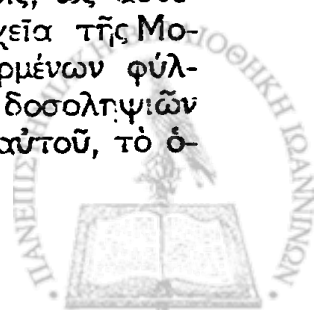
[1687—1696]. Δανιήλ ἡγούμενος. Μετὰ δὲ τὸν Θε-

ἐνταῦθα) καθήκοντα ἐφημερίου ἐπιτελοῦντας ἑνὸς ἐκ τῶν περίξ ἱερέων ἐγγάμων μάλιστα, ἡ δὲ ἡγουμενεὶα περιῆλθε τέλος καὶ αὐτὴ εἰς ἓνα ἐπίσης οἰκογενειάρχην, ἱερέα, καὶ βραδύτερον καὶ εἰς ἓνα λαϊκὸν ἐπίτροπον.

Ἀπὸ τοῦ 1869—1873, τὸ μοναστήριον διωκεῖτο ἀντορτικῶς δι' ἐπιτρόπων τῆς ἐξαρχικῆς φατρίας Ἀχρίδος, ἀλλ' ἀκολούθως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1873, δι' ἱραδὲ Αὐτοκρατορικοῦ, διετέλει ὑπὸ τὴν διαχείρισιν ἐπιτρόπων ἐξ Ἀχρίδος Πατριαρχικῶν, παραμείναντος διαρκῶς αὐτόθι ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐξάρχου Πατριαρχικοῦ, τοῦ ἄλλοτε, μέχρι τοῦ 1905 Μ. Ἀρχιμανδρίτου τῶν Πατριαρχείων μακαρίτου Ματθαίου, μέχρι οὗ τῷ 1912 ἐπῆλθεν ἡ Σερβικὴ κατοχὴ. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς νοτιοανατολικῆς ὁχθῆς τῆς λίμνης, κάτωθι τοῦ χωρίου Λουμπάνιτσα, κεῖται ἱερός τῆς «Θεοτόκου Ζαχαλμσκὰ ἢ Ζαγλουμιτίσσης» ναός, κεχωσμένος κάπως ἐν τῇ γῆ, μὲ ὠραίας τοιχογραφίας, ἰδρυθεὶς κατὰ τὸ 1361 ὑπὸ τοῦ σέρβου «Καίσαρος Γαργούρ», υἱοῦ τοῦ διοικητοῦ τῆς Ἀχρίδος, σεβαστοκράτορος Μπράνκο Μπλαντίνοβιτς, ἐπιλεμεῖα καὶ συνδρομῇ τοῦ τότε ἐπισκόπου Διαβολέως Γρηγορίου, κατὰ τινα ἐκεῖσε ἐπιγραφὴν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ Στεφάνου Οὐρέση (Gelzer, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 21) καὶ τὸ ἴδρυμα τοῦτο ὑπέστη διαφόρους μεταβολάς, τῷ δὲ 1890, ὅτε πρόναος καὶ ὁ νάρθηξ εἶχον τελείως ἐρειπωθῆ μετὰ τῶν τέως ἐκεῖ ζωηρῶν τοιχογραφιῶν, μέλις ποῦ καὶ ποῦ ἡμισβεσμένων διακρινομένων τῶν εἰκόνων τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ Προδρόμου, ἐφθαρμένων σχεδόν, ἐνῶ ἐκατέρωθεν τῆς θύρας τοῦ ναοῦ φέρονται δύο ἄλλαι ἐν σχήματι φυσικῶν τοιχογραφίαι ἐν στολῇ βασιλέων, πιθανῶς τῶν δύο κτητόρων.

Προνοία ποιμαντορικῆ τοῦ νῦν φιλοκάλου καὶ ἐπιφανοῦς Μητροπολίτου Ἀχριδῶν καὶ Πρεσπῶν, Νικολάου Βελημίροβιτς. ὡς καὶ εὐλαβεῖ συνδρομῇ τῶν περίξ χωρίων, ἤρξατο οὗτος ἀπὸ τινος βαθμηδὸν καὶ τμηματικῶς ἀνακαινίζόμενος.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ ὁσίου Ναοῦμ διετέλει ἀνέκαθεν εἰς ἀμεσον ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν Μοσχόπολιν, καὶ δὴ κατὰ τὰς εὐτυχέστερας αὐτῆς ἡμέρας (1650—1765) ὡς ἐκ τῶν σχετικῶν ἀρχείων ἐξάγεται, ἀνελάβομεν ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα δωδεκάωρον ἔφιππον πορείαν ἐκ Μοσχοπόλεως, ἀρχομένου Αὐγούστου τοῦ 1895, καὶ μετέβημεν εἰς προσκύνησιν τοῦ εὐαγοῦς ἰδρύματος, καὶ ἔρευναν συγχρόνως τοῦ Ἀρχείου αὐτῆς. Οὐδὲν ὁμως σχεδόν ἐνετύχομεν, τὰ πάντα εἶχον γείνει παρανόλωμα τῆς διαληφθείσης τελευταίας πυρκαϊᾶς τοῦ 1870. Ἐν τέλει, ἐνῶ ἡτοιμαζόμεθα εἰς ἀναχώρησιν, εἰς μοναχὸς ἐπέδειξεν ἡμῖν σελίδας τινὰς χειρογράφων φύρδην καὶ μίγδην ποῦ ἐρριμμένας, ὡς καὶ κατάστιχον οὐσιῶδες ἀνῆκον εἰς τινα γέροντα ἐκεῖ Οἰκ. Παπαῖ Δημήτριον, ἀπὸ τεσσαρακονταετίας διδάσκαλον γραμματέα, καὶ ἱερέα ἐν τῇ Μονῇ, ὅστις ὁμως κατ' ἀτυχίαν ἀπουσίαζε τότε ἀπὸ ἐβδομάδος παρὰ τοῖς ἐν Ἀχρίδι οἰκείοις, ὡς ἀσθενῶν. Ὁ φιλόκαλος ἀνὴρ ἔχων εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς εἶχε σκεφθῆ ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν, ὡς ἐφαίνετο ἐκ τῶν ἐφθαρμένων φύλλων, νὰ κάμη περίληψιν ἑνὸς ἀρχαίου κώδικος πρακτικῶν, δοσοληψιῶν καὶ χρονικῶν ἅς καὶ ἔχομεν εἰς τὸ κατακερματισμένον ἔργον αὐτοῦ, τὸ ὁ-

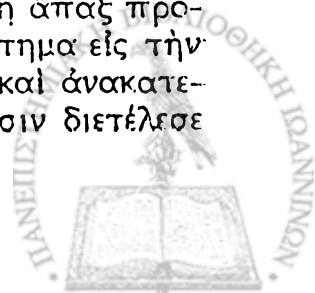

οδόσιον ἀπεκατέστη ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Προδρόμου ὁ ἐν 'Ι-230 ερομονάχοις κύρ Δανιήλ, ὅστις ἐπεστάτησε λίαν καλῶς πολλοὺς χρόνους, καὶ εἰς τὸν καιρὸν του, 1688 Σεπτεμβρίῳ, ὁ φράγκος ἔλαβε τὸν αὐλῶνα, εἰς δὲ 1689 Μαρτίῳ, πάλιν ὁ τοῦρκος ἔλαβε τὸν Αὐλῶνα ¹⁰⁾ καὶ ἔχει καὶ τώρα.

ποῖον ὁμως τις οἶδε, διατὶ δὲν ἔφερον εἰς τέλος. Τὰ φύλλα δὲν εἶχον οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος. Ἀντέγραψα ὅ,τι μοι ἦν δυνατόν, καὶ ἀνεχώρησα ἐν μέρει ἱκανοποιημένος, διότι φῶς ἔστω καὶ μικρὸν, πλὴν πολῦτιμον δι-εἶδον ἐκεῖσε ὅσον ἀφορᾷ ἄλλα τε καὶ δὴ τὴν προέλευσιν τῆς τυπογραφίας Μοσχοπόλεως καὶ τὸν ἱερομόναχον τυπογράφον, Γρηγόριον Κωνσταντινίδην, ἡγούμενον πρότερον τῆς ἐκεῖ ἱερᾶς Μονῆς, τὸν ὁποῖον κακῶς συν-τουτίζουσι τινες πρὸς τὸν ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Μοσχοπόλεως ἱεροδιδάσκαλον Γρηγόριον, Hahn, Reise durch die gebiete des Drin und Wardar, 1863, σ. 109-110.—Α. Βουέ, Itinereures dans la Turquie d'Europe. 1854, Vienne, τόμ. III, σ. 459-461.—Μ. Δήμητσα, Μακεδονικά, Ἀθήνησι 1874, τόμ. Β'. σ. 635-637.—Ivan Snegarof, Istorija, na Okridskata arkiepiscopija Patriarchija, τόμ. II, (1394-1767), Sofia 1831, σ. 315, 342-382-430-452.—Gelzer, der Patriarchat von Aehrida, σ. 93-98, 54-71 κ.έφ.

10) Ἡ νῦν πόλις Αὐλῶν εἶναι ἄλλη, παρὰ τὴν ἀναφερομένην παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ, ἣτις ἐκεῖτο ἀκριβῶς ὅπου σήμερον τὰ πλακοβριθῆ παράλια εἶρηπια τοῦ χωρίου Πλάκας, καὶ ἔνθα ἦνθαι κατὰ τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα ἔδρα Ἐπισκοπῆς Αὐλωνείας. Μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν, ὁ Αὐλῶν ἀνῆκεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸ ὑπὸ Μιχαήλ τοῦ Α' Ἀγγελωνύμου Κομνηνοῦ, ἰδρυθὲν τῷ 1205 δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου, ὑπὸ δὲ Μιχαήλ τοῦ Β' ἐδόθη ὡς προῖξ τῆς θυγατρὸς του εἰς τὸν γαμβρὸν Μαμφρέδον βασιλέα τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας, καὶ διετέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τούτου κατὰ τὰ ἔτη 1255-66 μέχρις οὔ, τούτου κατατροπωθέντος ἐν πολέμῳ, ἐγένετο κτῆμα τοῦ ἰεῦ Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Καρόλου Α' τοῦ Ἀνζοῦ, ὅστις καὶ ταύτην καὶ ὅλας τὰς πέριξ χώρας ἐχάρισεν ὡς τιμᾶριον διὰ βίου εἰς τὸν Καστελλᾶνον Ἰάκωβον Balsiniano, καὶ μέχρι τοῦ 1284 ἀναφέρονται ἐντεῦθα, σειρά Φράγκων καστελλάνων. Εἶτα περιῆλθεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βυζαντινῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ 1345 κατέλαβεν αὐτὴν ὁ μεγαλεπήβολος Σέρβος ἡγεμὼν Στέφανος, Δουσάν, τοῦ ὁποῖου ὁ γυνοικάδελφος Κομνηνὸς Ἀσάν, διοικεῖ ἐντεῦθα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1350-1365, καὶ εἶτα δισδέχεται εἰς Ἀλέξανδρος, συγγενῆς τοῦ Βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἰωάννου τοῦ Δ', μνημονευόμενος μέχρι τοῦ 1368, μετ' ὃ κύριος τῆς πόλεως παρουσιάζεται ὁ ἀνδρείος Βάλσα Βάλσικ, ὅστις δυνάστης πανίσχυρος, ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων, οὐχὶ μακρὸν τοῦ Αὐλῶνος τῇ 18 Σεπτεμβρίου 1385. Ὡς τελευταῖος χριστιανὸς κύριος τῆς πόλεως ἀναφέρεται ὁ Σέρβος εὐπατρίδης Μῆρξε Ζάρκος διοικήσας μέχρι τοῦ 1416. Ὑπὸ τῶν Τούρκων κατελήφθη τῷ 1417, πρῶτος δὲ Τοῦρκος διοικητῆς τῆς πόλεως ὑπῆρξεν ὁ Χαμζάμπεης, καὶ ὁ Αὐλῶν, ὁ πρῶτος ἐν τῇ Ἀδριατικῇ καταληφθεὶς λιμὴν τῆς Τουρκίας. Ἐκτοτε ἄρχεται νέα μοκρὰ περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία διεκόπη ἅπαξ προσωρινῶς τῷ 1688, ὅτε ὁ Αὐλῶν περιῆλθε διὰ βραχὺ τι διάστημα εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Βενετίας, τοῦ Φράγκου, ὡς ἀναφέρει ὁ κῶδιξ, καὶ ἀνακατελήφθη τῷ 1689 ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑφ' ὧν τὴν κακοδιοίκησιν διετέλεσε

235 Ἐπί τῆς ἡγουμενίας Δανιήλ, ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ ἐν Βάστανη λεγομένη καὶ συνορίτου τοῦ μπαμπουνίου [ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βελεγράδων, ἐν τῷ τμήματι τῆς Μεγ. Μουζακίας, σήμερον ἐρείπιον] ἀφιερώθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγ. προδ. καὶ ἔγινε μετόχιον αὐτοῦ, καὶ ἐκυρώθη ὑπὸ τεσσάρων πατριαρχῶν τῶν Ἀχριδῶν, ¹¹⁾ ἀλληλοδιαδόχως πατριαρχευσάντων, 240 καὶ ἀρχιερέων δώδεκα τοῦ κλίματος, κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀρχιερατευσάντων, ὡς φαίνεται ἐν τῷ παλαιῷ καταστίχῳ, τῷ καὶ κώδικι λεγομένῳ, οὗ τὸ ἀπαράλλακτον ἴσον ἔχει ὧδε:

Τῆς ἡμῶν Μετριότητος, μετὰ τῶν παρευρεθέντων Ἀρχιερέων 245 προκαθημένης ἐν τῇ Ἀγίᾳ ταύτῃ Μονῇ τοῦ Τιμίου Προφήτου Προδρόμου, τῇ πλησίον τῆς Μοσχοπόλεως κειμένη, ὧφθη ὁ ἱερώτατος Μητροπολίτης Βελεγράδων κύρ Ἰγνάτιος, καὶ ἐκουσία γνώμη αὐτοῦ καὶ προαιρέσει ἐζήτησεν ἀφιερωθῆναι ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ταύτῃ Μονῇ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τοῦ 250 λεγομένου εἰς τὸ Βάστανι, εἰς σύνορον χώρας Μπαμπούνης τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σπαθίας εὐρισκομένης, τὸ ὅποιον ὡς ἀρεστὸν καὶ εὐλογον, καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν γνώμη κοινῇ, καὶ τῶν παρευρεθέντων αὐτῆς Ἀρχιερέων τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἀπεφάσισεν ὡς ἀπὸ τὴν σῆ- 255 μερον ἡ Ἐκκλησία ἐκείνη τοῦ Ἀγίου μου λέγω Νικολάου νὰ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸ ἅγιον τοῦτο μοναστήριον τοῦ Τιμίου Προδρόμου, καὶ νὰ λέγηται ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μετόχιον τοῦ διαληφθέντος μοναστηρίου μέχρι τερμάτων αἰῶνος· καὶ μηδεὶς πλέον ἀπὸ τοῦδε τῶν κατὰ καιρὸν ἀρχιερατευσόντων ἐκεῖ- 260 σε ἔχειν ἰδιοποιηθῆναι ἢ σφετερίσασθαι ἐν οὐδενὶ μηδεὶς τρόπῳ.

μέχρι τοῦ 1912, ὅτε τῇ 28 Νοεμβρίου, συνελθούσης ἐν αὐτῷ τῆς πρώτης Ἀλβανικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἰσμαήλ Κεμάλ, ἐκηρύχθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἀνυψώθη ἡ Ἀλβανικὴ σημαία, τὸ πρῶτον ἤδη μετὰ τὸν θάνατον Γεωργίου τοῦ Καστριώτου. πρβλ. Thalloczy. Acta et Diplomata res Albaniae mediae aetatis ill. Βιέννη 1913, τόμ. Β. 140-175 κ. ἐφ.—C. A. Chekrexi, Albania past and present. Λονδίνον. 1919 σ. 37-49.

11) Τῶν Πατριαρχῶν Ζωσιμᾶ, Ραφαήλ καὶ Διονυσίου· ἐπικυροῦσι δ' ἐν ἀρχῇ τὸ ἔγγραφο καὶ οἱ ἀκολουθῶς πατριαρχευσάντες Ραφαήλ (1699-1708), Φιλόθεος (1714-1718) ὁ Ναουσαῖος, καὶ Ἰωσήφ (1746-1751) (Ἐκκλ. Ἀλήθ., 1888, σ. 160).

Ὅτι καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν τε καὶ ἀσφάλειαν ἐγράφη Συνοδικῶς καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον βεβαιωτικὸν ἐπίγραμμα, καὶ ἐστρώθη ἐν τῷ θείῳ τούτῳ κώδικι, καὶ ὅστις τῶν μεταγενεστέρων βουληθεῖ ἐκείνην διασεῖσαι ἢ ἀποξενῶσαι ἔστω ἀφορισμένος καὶ ἀσυγχώρητος· καὶ οὕτω ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀπο- 265 φαινόμεθα· ἐν ἔτει 1691 καὶ μηνὶ μαΐῳ Δ'. αχπα'.

† Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν Γρηγόριος. ¹²⁾ † Καστορίας Διονύσιος † Σισανίου Ζωσιμᾶς. † Πελαγονίας Ἰάκωβος. † Βελεγράδων Ἰγνάτιος. † Δυρραχίου Δανιήλ. † Μογλενῶν Διονύσιος. † Κόρρας καὶ Μόκρας Ἀρσένιος. † Πρε- 270 σπῶν Παρθένιος.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ εἶναι σταυροπηγιακὸν τὸ μοναστήριον τοῦτο τοῦ ἁγίου Προδρόμου, αὐτεξούσιόν τε καὶ πάντῃ ἐλεύθερον, παρ' οὐδενὸς τῶν ἀρχιερέων ἐνοχλούμενον ἢ κυριευόμενον, ἐπὶ τῆς ἡγουμενίας τούτου γέγονε, καὶ ὑπὸ τριῶν Πατριαρχῶν 275 Ἀχριδῶν Πατριαρχευσάντων ἀλληλοδιαδόχως καὶ παρὰ τῶν τυχόντων ἀρχιερέων ἐκυρώθη, ὡς ἐν παλαιῷ κώδικι φαίνεται, οὗ τὸ ἀπαράλλακτον ἴσον ἔχει ὧδε :

Ραφαήλ ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν Α'. Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας. 280

Ὁ Ἀχριδῶν Φιλόθεος. Ὁ Ἀχριδῶν Ἰωσήφ ἐπιβεβαιοῖ.

Περιερχομένης τῆς ἡμῶν Μετριότητος, ὡς τὸ κατ' ἔτος ἔθος, πρὸς διοίκησιν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν τε τοῦ ἡμετέρου θρόνου Σταυροπηγίων καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν τελούντων ἐπισκόπων, εὔρηται πλησίον τῆς πολιτείας Μοσχοπόλεως μοναστήριον, εἰς ὄνομα τοῦ 285 προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου τιμώμενον, σταυροπηγίου μὲν ὄνομα περιφέρον, ἐκ τῶν πρὸ αὐτῆς Πατριαρχῶν ἔκπαλαι δοθέν, Κωδικέλλου δὲ τοῦ μὴ ὑπ' ἐξουσίᾳ τινὸς τῶν Μητροπολιτῶν διατελεῖν ἀλλὰ παντελεύθερον εἶναι, ὡς καὶ ἄλ-

12) Γ ρ η γ ό ρ ι ο ς (1691-1693) ὁ πρῶην Νέων Πατρῶν.—Ἐπικυροῦσι τὴν πρᾶξιν καὶ οἱ ἐν συνεχείᾳ πατριαρχεύσαντες Ἰγνάτιος (1693-1695) ὁ ἀπὸ Βελεγράδων, Ζωσιμᾶς (1695-1899) ὁ ἀπὸ Σισανίου καὶ εἶτα καὶ πάλιν τὸ δεύτερον 1708-1709, κατέχων ἅμα πάντοτε συγχρόνως προεδρικῶς καὶ τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, μετὰ τὸν θάνατόν του δὲ μετὰ τὸ 1726, Ρ α φ α ή λ (1699-1708) ὁ πρὶν Χερρονήσου Κρήτης· καὶ Δ ι ο ν ύ σ ι ο ς (1709-1714) ὁ Χῖος (Ἐκκλ. Ἀλήθεια 1889, ἀριθ. 20-1880 σ. 495-500 καὶ Mansi, t. XXXVII σ. 227-246).

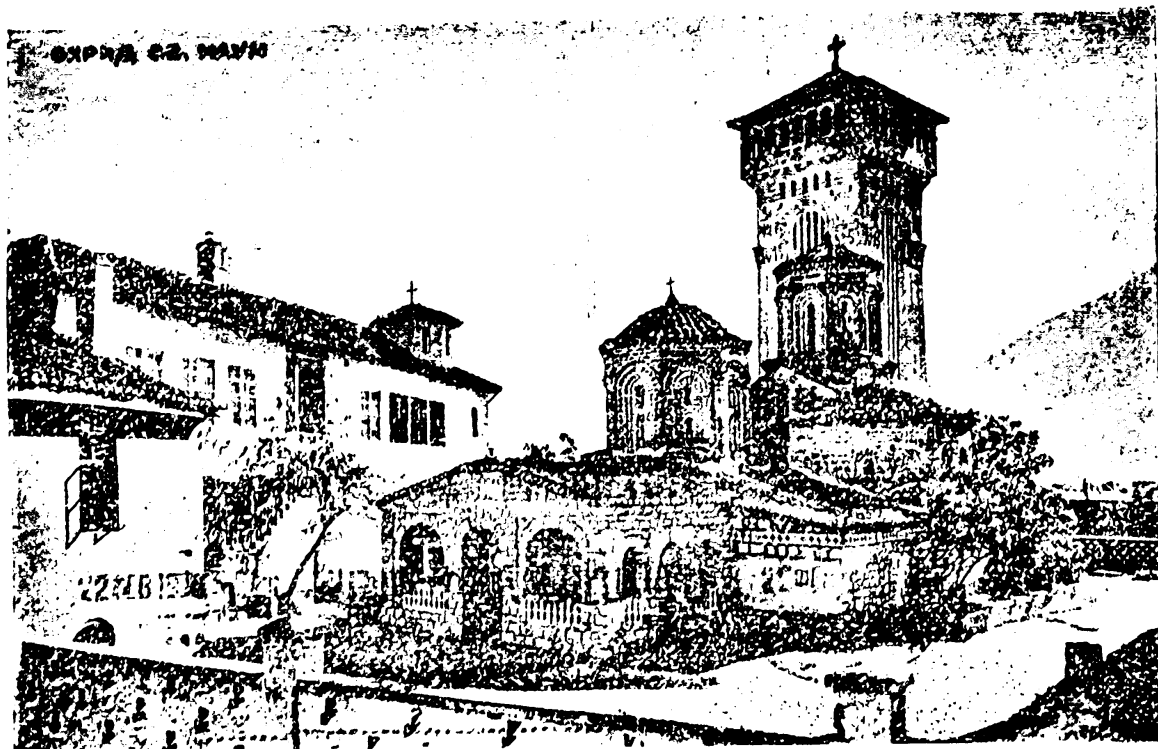
290 λους Σταυροπηγίοις ἔνεστιν εὐρεῖν, ὑστερούμενον. Καὶ δὴ ἡ με-
 τριότης ἡμῶν, μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπι-
 σκόπων τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι κτλ., μὴ καλῶς ἔχειν τὸ πρᾶ-
 γμα κρίνασα, ἀποφαίνεται, καὶ ἀμετατρέπτως καὶ ἀπαρασα-
 λεύτως διὰ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ γράμματος ἐπικυροῖ, τοῦ
 295 λογίζεσθαι καὶ ἀληθῶς ὑπάρχειν τὸ ρηθὲν μοναστήριον σταυρο-
 πήγιον τοῦ ἡμετέρου πατριαρχικοῦ θρόνου, καὶ εἶναι ἀπὸ τοῦ
 νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς παντελεύθερον. Καὶ δίδωσιν ἄδειαν καὶ ἐξου-
 σίαν τῷ τανῦν τῆς Μονῆς Ἠγουμένῳ τέκνῳ ἐν Κυρίῳ κτλ. κ.
 Δανιὴλ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ὁμοίως ἀλληλοδιαδόχως τὸν τοῦ
 300 ἡγουμενεύειν ἐνταῦθα κληρὸν λαχοῦσι, καλεῖν ἀκωλύτως οἴους
 ἂν τῶν Ἀρχιερέων θελήσειε (μὴ ὑπ' ἀργίαν ὅμως ἢ καθαίρεσιν
 τελούντων), καὶ διδόναι αὐτοῖς ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν τὴν θεῖαν
 μυσταγωγίαν τούτους ἐκτελεῖν, χειροτονίας τε πράττειν, ἐγκαί-
 νια ἐκπληροῦν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἡμετέραν ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν
 305 ἐν αὐτῷ ἔχειν τοῦ τε εὐλογεῖν καὶ ἀγιάζειν καὶ ἐν τῷ ἀρχιερατι-
 κῷ θρόνῳ ἴστασθαι, καὶ ταῦτα πάντα γενέσθαι ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ
 ἡμῶν συνθρόνου τῆς ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν εἰς ἀσφάλειαν καὶ
 βεβαίωσιν τῶν δοθέντων προνομίων καὶ παντελευθέρου ἀδείας
 καὶ ἐξουσίας τῷ ρηθέντι μοναστηρίῳ, γέγονε τὸ παρὸν καὶ δι'
 310 ἡμετέρου ἰδιοχείρου ὑπογραφῆς ἐσφράγισται καὶ κεκύρωται,
 καὶ ἐν τῷ Κώδικι τῆς Μονῆς τοῦ προφήτου Προδρόμου καὶ βα-
 πτιστοῦ Ἰωάννου τῆς πλησίον τῆς πολιτείας Μοσχοπόλεως κα-
 τεστρώθη, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

αχπθ' ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ Ἰνδικτ. Ζ'.

315 † Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ἰγνάτιος. † Καστορίας Διο-
 νύσιος. † Κορυτζᾶς Δανιὴλ. † Βελεγράδων Νεκτάριος.
 † Κόρρας καὶ Μόκρας Ἀρσένιος.

Ἐπὶ ἡγουμενίας αὐτοῦ 1696 ἐκτίσθη καὶ ὁ ἐν Μοσχοπόλει πάν-
 σεπτος ναὸς τῶν ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. [Εἶτα ἔπον-
 ται ἄλλα ἀφιέρωματα γινόμενα εἰς κτήματα ἀκίνητα, ὡς καὶ ἀμπέλια,
 τινὰ μὲν εἰς Πολέναν, τινὰ δὲ εἰς σύνορον Ὀσόγιας, ἀνήκοντα εἰς Μοσχο-
 πολίτας. Ἐτι δὲ βοηθοὶ καὶ θερμοὶ ζηλωταὶ ὑπὲρ ἐπεκτάσεως τῆς Μο-
 νῆς ἀναφαίνονται, τὸ τότε ἐν Μοσχοπόλει ρουφέτιον τῶν Χαλκιάδων,
 ὅπερ οὐ μόνον ἐπέφερε πλείστας ὄσας οἰκοδομητικὰς ἐπιδιορθώσεις,
 320 ἀλλὰ] «καὶ ἕκαμον ὄρον ἀνεμεσόν τους, ὅπως διὰ παντὸς κρα-

Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Ναοῦ μ τῷ 1938 (σελ. 46).

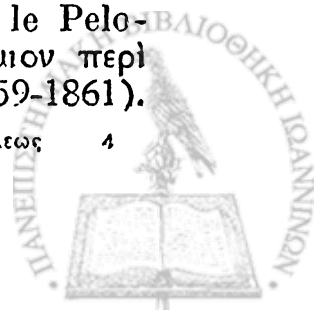
τῶσι τὸν σταυρόν, (τοῦ τιμ. προδρόμου), τῇ ἡμέρᾳ τῶν Θεοφανείων, καὶ νὰ δίδουν ἀπὸ ἄσπρα 3000» ἀλλὰ «ἔτι καὶ ἐπειδὴ οἱ Μοσχοπολίται ἠθέλησαν νὰ παραφθείρωσι τὴν πούλησιν τοῦ βουνοῦ, καὶ νὰ μὴ λάβῃ τὸ μοναστήριον τὸ εἰσόδημα τοῦ βουνοῦ, αὐτοὶ τὸ ἐσιγούρησαν [χωρὶς νὰ ἔχωμεν δυστυχῶς τὸ πάντως³²⁵ τότε γενόμενον πρακτικὸν ἢ ἕτερον ἔγγραφον].

[1696—1716] Γρηγόριος ἡγούμενος. Τοῦ Δανιὴλ τὸν βίον μεταλλάξαντος, ἀποκατέστη ἡγούμενος ὁ ἐν ἱερομονάχοις παπᾶ κύρ Γρηγόριος Μπεχτέσιε, ὅστις ἀφιέρωσεν εἰς τὸ μοναστήριον τὰ πατρικά του τέσσαρα ἐργαστήρια [ἔπονται³³⁰ εἶτα ἄλλα ἀφιερώματα πολλὰ ἀκινήτων κτημάτων τῶν μὲν ἐν Μοσχοπόλει καὶ περὶ αὐτήν, τῶν δὲ ἐν τῷ ἔξωθι πέριξ].

Εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἡγουμενίας αὐτοῦ (1714) ἐκυρίευσεν ὁ τοῦρκος τὸν Μωρέαν¹³⁾, καὶ τότε οἱ Μοσχοπολίται κινοῦντες ἀγωγὴν κατὰ τοῦ κύρ Δημητρίου Μπένδου εἰς τὸν κατὰ τοῦ Μωρέως Βεζύρην, τὸν ἔπνιξαν εἰς τὴν θάλασσαν.

[1716—1745]. Νικηφόρος ἡγούμενος. Μετὰ δὲ τὸν³³⁵ θάνατον τοῦ Γρηγορίου, ἀποκατέστη ἡγούμενος ὁ ἐν ἱερομονάχοις Νικηφόρος, ὁπὸ τὸ γένος τοῦ Κούρτη. Καὶ ἐπὶ ἡγουμενίας Νικηφόρου, 1718 ὄντας Μητροπολίτης Κορυτζᾶς ὁ κύρ Ἰωάσαφ, ὅστις μετὰ ταῦτα ἔγεινε Ἀχριδῶν Πατριάρχης, καὶ δι-

13) Τῷ 1685-1687 κατόπιν ἐνόπλων ἀγώνων, συνεργαζομένου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, κατέλαβε τὴν Πελοπόννησον, καὶ τινὰς ἄλλας χώρας πέρα τοῦ Ἰσθμοῦ, ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης, ἐν ὀνόματι τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας. Ἡ συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς (26 Ἰανουαρίου 1699) ἀνεγνώρισε τὴν Πελοπόννησον, δηλ. τὸν Μωρέαν, ὡς βενετικὴν κτῆσιν, καὶ ἡ κατοχὴ αὕτη γονιμωτάτη εἰς ἔργα ἐκπολιτιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς προαγωγῆς τῆς χώρας, διήρκεσε περὶ τὰ τριάκοντα περίπου ἔτη. Τῷ δὲ 1714 κατελήφθη καὶ πάλιν ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰς συνηθείας των προέβησαν καὶ τότε εἰς σφαγὰς, ἐξανδραποδισμοὺς καὶ αἰχμαλωσίας τῶν χριστιανῶν. Ἡ τελευταία αὕτη Τουρκοκρατία 1714-1821, ὑπῆρξεν ἐν τοῖς πλείστοις χειροτέρα παρ' ὅ,τι ἡ πρώτη, συντελεσάσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς πανώλους, ἣτις καὶ προηγουμένως ἦδη, ἀλλὰ καὶ τώρα ὑπὸ τὴν φρικωδέστεραν μορφήν εἶχε πολλαχοῦ ἐνσκήψει, καὶ μάλιστα κατὰ τὰ ἔτη 1754, 1788 καὶ 1790 καὶ ἐφεξῆς, ἐπενεγκοῦσα ἐνταῦθα τε καὶ ἀνὰ τὴν Θεσσαλίαν, Ἠπειρον, Μακεδονίαν καὶ Ἀλβανίαν, ἀληθῆ πανταχοῦ ἐρήμωσιν.) (Beulé, Études sur le Peloponèse, Paris 1875 σ. 38-52, 130 ἐφ.—καὶ I. Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, τ. Α. σ. 342, καὶ Δ. 291-6. (Ἀθῆναι 1859-1861).

340 ὤκησε κάλλιστα τὸ πηδάλιον τῆς πατριαρχείας χρόνους 27, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν σεβασμίαν μονὴν τοῦ ἁγίου προδρόμου, τὴν Πολέναν, χωρίον, ὡς ἐν τῷ παλαιῷ κώδικι φαίνεται τὸ ἀρχιερατικὸν αὐτοῦ γράμμα, οὗ τὸ ἀπαράλλακτον ἴσον ἔχει οὕτω:

345 «Πατριάρχης Ἀχριδῶν Διονύσιος ἐπιβεβαιοῖ.

Ἡ Ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιεῖ, πῶς ἔχουσα εἰς ἐξουσίαν τὴν ἐνορίαν τῆς χώρας ὀνομαζομένης πολένας, ἀφιέρωσεν αὐτὴν οἰκειοθελῶς εἰς τὴν μονὴν ταύτην, τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ τιμίου προδρόμου τιμωμένην, εὕρισκομένην ἐν τῇ
 350 καθ' ἡμῶς πατρίδι Μοσχοπόλει. Ὅθεν ἀπὸ τῆς σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, νὰ μὴ ἔχη καμμίαν μετοχὴν ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἐνορίαν, ὡς καλῶς ἀφιερωθεῖσαν ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας. ὁμοίως καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἀρχιερατεύσοντες ἀρχιερεῖς, μόνον νὰ εἶναι εἰς τὴν ἄδειαν, καὶ ἐξουσίαν τῶν καθηγουμένων τῆς αὐτῆς
 355 ἁγίας μονῆς· καὶ νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ θέσουν ἱερέα πρὸς ἁγιασμόν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖσε διατελούντων Χριστιανῶν, ἀπάσης φημί τῆς ἐνορίας, καθὼς ἔκπαλαι εὐρέθη, ἱερέα οἶον καὶ ἂν βούληται ἢ ἱερά μονὴ παρ' οὐδενὸς ἐμποδιζόμενοι. Εἰ δὲ πάλιν καὶ τινὰς τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐνορίας ταύτης ἤθελεν ἱερωθῆ, νὰ μὴ
 360 δυνηθῆ νὰ λάβῃ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης ἄνευ βουλῆς καὶ θελήσεως τοῦ ἡγουμένου τῆς αὐτῆς Μονῆς, μόνον νὰ γίνῃ μὲ ἴδιον των θέλημα, ὡς κύριοι καὶ ἐξουσιασταί, ἀπὸ τὰ ἄλλα δὲ ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα, ὅπου κατ' ἔτος μᾶς δίδει ἢ αὐτὴ ἐνορία κανονικὰ νὰ μὴ ἔχη εἰς μετοχὴν τὸ προλεχθὲν μοναστήριον ἀλλὰ
 365 νὰ εἶναι ἰδικὰ μας καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν μας. Διὸ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ βεβαίωσιν, ἐγράφη τὸ παρὸν ἐν τῷ παρόντι κώδικι παρ' ἡμῶν, ἔχον τὴν ἐνδειξιν ἀσφαλῆ. Ὅστις δὲ μοῦ ἤθελε παρασαλεύσει ἢ καὶ χαλάσει ταύτην τὴν αὐτοπροαίρετόν μου καὶ καλῶς γινομένην ἀφιέρωσιν, ἢ ὁποῖα ἔγινεν ἀπὸ τὴν πολλὴν μου εὐ-
 370 λάβειαν ὅπου ἔχω εἰς αὐτὸ τὸ μοναστήρι, νὰ εἶνε ἀφωρισμένος (τὰ συνήθη ἐπιτίμια) ἀμήν.

Κατὰ τὸ ἀψιη ἔτος ἀπὸ χοῦ, μηνὶ Ἰανουαρίῳ κγ'

Μητροπολίτης Κοριτζᾶς καὶ Σελασφόρου Ἰωάσαφ βεβαιοῖ». Κωνσταντῖνος ἱερεὺς καὶ Οἰκονόμος μάρτυς, Ἀθανάσιος ἱερ. μάρτυς».

1728. ἐπὶ ἡγουμενίας Νικηφόρου, ὁ μπόντες υἱὸς τοῦ Ἁγιάζ μπέη ἀπὸ φρασσαρην, ἐσκότωσε τὸν Θεόδωρον πεσχάρου, [ἰ=ἔγκριτον πρόκριτον Μοσχοπολίτην] εἰς τὸ τζιοφλήκι του, τὸ λεγόμενον μπάρτζι [περιφέρεια Κορυτζᾶς].

1729. ὁ ἱμπραήμ μπέης σιέρ μπελιάς ἀπὸ Καμενίτσαν, ὄντας κόλι μὲ τὸν ντότο πεσχάρου, ἐκρέμασε τὸν μήχο ποζᾶ εἰς τοὺς 380 κεραμιτζίδες τῆς κοριτζᾶς.

1729. τῷ αὐτῷ ἔτει, ὁ ἀλῆ πατρῶνας ἀπὸ χωρίον χοστέτζι τῆς μόκρας, κάμνων ζορμπάν, εὔγαλεν ἀπὸ τὸ ταχτι [ἀπὸ τὸν θρόνον] τὸν Σουλτάν ἀχμέτην, καὶ ἔβαλε τὸν Σουλτάν μαχμούτην.¹⁴⁾

14) Τὰ κατὰ τὴν στάσιν ἐκείνην συνέβησαν ὡς ἐξῆς:

Τῇ 28ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου, ἀναβρασμοῦ ὑπάρχοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεπεία τῶν δυσχερειῶν καὶ ἀποτυχιῶν τῆς Τουρκίας, ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Περσίας πολέμῳ, καὶ κατὰ τὰ τότε ἔθιμα τῆς δῆθεν δυσαρσεκείας τοῦ λαοῦ ἐξωτερικευομένης εἰς τὸ νὰ φαίνωνται κολλημένα εἰς τοὺς τοίχους γράμματα κατὰ τοῦ βεζύρου καὶ τοῦ Μουφτῆ, αἵφνης ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ μέσον «κάποιος Ἀλβανός, Χαλίλ Πατρῶνας πωλητῆς παλαιῶν ἐνδυμάτων, ρακοσυλλέκτης καὶ ρακοπώλης, μὲ δεκαεπτὰ Γιανιτσάρους, εἰς τὴν ἀγορὰν φωνάζων: «Ὅστις εἶναι πιστὸς ἅς ἐνωθῆ μαζὴ μας, ἐπειδὴ ἔχομεν ἀναγκαῖα πράγματα νὰ σκεφθῶμεν». Ἐπληθύνθη λοιπὸν ὁ σωρὸς τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Χαλίλ Πατρῶνας ὑπῆγεν εἰς τὸν Γιανιτσάραγαν καὶ ἐζήτησε τὴν ἐλευθερίαν τῶν φυλακωμένων. Ὁ Γιανιτσάραγας δειλιάσας ἔφυγε κρυφίως, καὶ ὁ ντερέμπεης τῆς Γκόρρας Χαλίλ, ἐξεφυλάκωσεν ὅλους τοὺς κακούργους. Ἐπρόσταξε νὰ κλεισθοῦν ὅλα τὰ ἐργαστήρια παρεκτὸς ἀρτοποιῶν καὶ βακάλιδων, καὶ ἐσήκωσεν ὅλους τοὺς Γιανιτσάρους εἰς ἐπανάστασιν. Ὁ Σουλτάνος μαθὼν τὰ γεγονότα ὑπέστρεψε τὴν νύκτα ἐκ Σκουταρέας μετὰ τοῦ Βεζύρη καὶ Μουφτῆ καὶ τῶν ἄλλων ὑπουργῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἔστειλε δὲ ἀμέσως εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ ὑπεσχέθη αὐτοῖς, ὅτι θέλει ἐκπληρώσει ὅλα τῶν τὰ δίκαια ζητήματα. Οἱ ἐπαναστάται ἀπεκρίθησαν ὅτι μὲ τὸν Πατισᾶχ εἶναι εὐχαριστημένοι, ζητοῦσιν ὅμως νὰ παραδώσῃ αὐτοῖς τοὺς τέσσαρας προδότας τῆς βασιλείας, τὸν Βεζύρη, Μουφτῆν, Κιχαγιᾶν καὶ Καπουδᾶν Πασᾶν. Ὁ Σουλτάνος παρέδωκε τοὺς δύο τελευταίους, εἰπὼν, ὅτι θέλει ἐξορίσει τοὺς πρώτους. Ἄλλ' ὁ ὄχλος μὴ εὐχαριστηθεὶς διήρπασε τὸν οἶκον τοῦ Βοϊβόδα τοῦ Γαλατᾶ (ὅστις ἤθελεν νὰ ὀπλίξῃ τοὺς Χριστιανούς νὰ κτυπήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας) καὶ διὰ κηρύκων προστάξας τοὺς Γιαούρους νὰ μένουν ἡσυχοί, ὥρμησεν εἰς τὸ Παλάτιον.

Τὴν 30 Σεπτεμβρίου ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάνος, ἀντὶ νὰ δώσῃ ζῶντας τὸν Βεζύρη καὶ τὸν Μουφτῆν, νὰ στείλῃ αὐτοὺς νεκροὺς εἰς τὸν ὄχλον. Ὁ Ἰβραῖμ Βιζύρης, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Σουλτάνου, ὁ ζηλωτῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς παιδείας καὶ θεμελιωτῆς σχολείων καὶ τυπογραφιῶν, ἐπνίγη καὶ ἐστάλη εἰς τοὺς Γιανιτσάρους, οἱ ὅποιοι ἔρριψαν καταφρονητικῶς τὸ λείψανόν του εἰς τοὺς δρόμους, βεβαιοῦντες διὰ κραυγῶν ὅτι ὁ νεκρὸς δὲν εἶναι ὁ Βιζύρης ἀλλ' ὁ κωπηλάτης Μανώλης, καὶ ὅτι ὁ Σουλτάνος τοὺς ἠπάτα, καὶ ἔκραζον φανερά, ὅτι δὲν τὸν θέλουσι πλέον. Τότε ὁ Σουλ-

385 1731. ὁ σουλτάν Μαχμούτης εὐγαλε τευτιτζῆν εἰς ὄλην τὴν

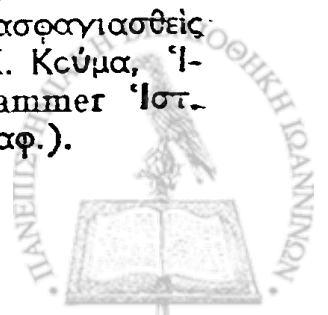
τάνος Ἀχμέτ ἔστειλε καὶ τοὺς ἐβεβαίωσεν, ὅτι παραιτεῖται τὴν βασιλείαν, ἐὰν τῷ ὀρκισθῶσι, ὅτι δὲν θέλουσι πειράξει τὴν ζωὴν αὐτοῦ, τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν του. Ἐκαμαν τὸν ὄρκον οἱ Γιανιτσάροι, καὶ τὸ μεσονύκτιον ἐκάλεσεν ὁ Ἀχμέτ τὸν υἱὸν Μουσταφᾶ τοῦ Β'. Μαμχούτ, τὸν ἠσπάσθη κατὰ τὰ ἔθιμα, εἰς τὸ μέτωπον ὡς Πατισάχ, καὶ Μαχμούτ ὁ Α'. ἀνέβη οὕτω εὐθὺς τὸν θρόνον, τὴν αὐτὴν δ' ὥραν ἐμβῆκαν οἱ ὀφικιάλιοι τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τινες συμμέτοχοί των ἐκ τοῦ κλήρου, καὶ προσεκύνησαν τὸν νέον κυριάρχη.

Ἀχμέτ ὁ Γ'. ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων Σουλτάνων, περιεποιήθη τὴν παιδείαν, διὰ τοῦ ἀξίου Βιζύρη Ἰμβραῖμ, ὠδήγει τὸν λαόν του εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης, δὲν ἔπαυσεν εἰς εἴκοσι ἑπτὰ ἔτων βασιλείαν νὰ χαίρη διὰ τὰ καλὰ τοῦ λαοῦ, εὐφραϊνόμενος ὅμα καὶ αὐτὲς ἐν τῷ οἰκογενειακῷ του βίῳ. Ἀγρία ὅμως κτηνώδης ἐπανάστασις προκληθεῖσα ἐξ ἑνὸς ἀξέστου, τὸν κατεβίβασεν ἀπὸ τὸν θρόνου, ἐφ' οὗ παρομοία πάλιν θηριώδης ὀχλοκρατία, εἶχεν ἀναβιβάσει αὐτόν. Εἶναι ὁ τελευταῖος Σουλτάνος ἐκ τῶν ἐκστρατευσάντων ἐκτὸς τῆς βασιλευούσης.

Ἐβασίλευεν δ' εἰσέτι ἡ ὀχλοκρατία καὶ ἡ μανία τῆς ἐπαναστάσεως, τῆς ὁποίας κορυφαῖοι ἦσαν οἱ δύο κοινοὶ Γιενίτσαροι, ὁ Πατρόνας Χαλίλ καὶ κάποιος Μυσλῆς, ὅτε ὁ πρῶτος παρουσιασθεὶς πρὸ τοῦ νέου Σουλτάνου ἐπιθυμοῦντος νὰ γνωρίσῃ αὐτόν, ἔφερε πιναρὸν Γιανιτσαρικὸν ἔνδυμα καὶ γυμνοὺς πόδας. «Τί θέλεις νὰ σὲ κάμω;» ἠρώτησεν ὁ Σουλτάνος. «Ἡ ἐπιθυμία μου ἐπληρώθη» ἀπεκρίθη ὁ Χαλίλ, «ἐνῶ σὲ βλέπω ἐπὶ τοῦ θρόνου, εἰξεύρω ὅμως καλὰ, ὅτι μὲ προσμένει ἐπονείδιστος θάνατος». «Μὰ τοὺς προπάτοράς μας, δὲν παθαίνεις τίποτε» εἶπεν ὁ Αὐτοκράτωρ, «ζήτησον ὁποῖαν χάριν ἀγαπᾷς, καὶ θέλει σοὶ δοθῆ». Ὁ Πατρόνας παρεκάλεσε τότε νὰ καταργηθῶσιν αἱ νέαι διὰ βίου μισθώσεις (Μαλικιανέδες), αἱ ὁποῖαι κατεβάρυναν τὸν λαόν, καὶ ἡ δέησίς του ἐπληρώθη εὐθὺς. Τὴν 6 δὲ Ὀκτωβρίου, περιεζώσθη ὁ Μαχμούτ ἐν Ἐγιούπ τὸ ξίφος τοῦ κράτους, ἡγουμένων αὐτοῦ ἐν τῇ τελευτῇ ἐφιππων τοῦ Πατρόνα καὶ τοῦ Μυσλῆ, τῶν δύο πόλων τῆς ἐπαναστάσεως, γυμνοπόδων καὶ ἐν στολῇ γιενιτσάρου καὶ ἀργύρια κατὰ τὸ σῆνηθες σκορπιζόντων. Ἐζήτησαν ἀκολούθως τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐκήμνισαν ὅλα τὰ θεοινὰ παλῶτια, ὅσα ἀπὸ ἑπτὰ ἔτων ἔκτιζον εἰς τὸν Κεατ-Χανὲ οἱ μεγιστᾶνες, χαριζόμενοι εἰς τὸν φιλότιμον Σουλτάνον Ἀχμέτ.

Ἐκ τῶν ἐν γένει μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ἐπέφερον ἡ ὀχλοκρατία, παραξενωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας, Γρηγορίου Γίκα, εἰς τὸν ὁποῖον πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν εἶχε σταλῆ τὸ ἐπικυρωτικὸν δίπλωμα τοῦ νέου Σουλτάνου. Ἐνας δηλ. Γραικὸς κρεοπώλης ὀνόματι Γιαννάκης, ὅστις εἶχε δανείσει ἐργύριον εἰς τὸν Πατρόνα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῷ ἔδιδε κρέας, ἐζαλίσθη νὰ γείνη Αὐθέντης τῆς Μολδαβίας. Ὁ Πατρόνας ἐμήνυσεν εἰς τὸν Βιζύρη διὰ τοῦ Μυσλῆ καὶ ἡ θέλησίς του ἐξετελέσθη εὐθὺς.

Ὡσαύτως διὰ προσταγῆς τοῦ Πατρόνα ἐξεθρονίσθη ὁ Χάνης τῶν Τατάρων, καὶ ἄλλα τερατώδη ἔλαβον χώραν, μέχρις οὗ ὁ τέως ἀγέρωχος ἐκ Γκόρας στασιαστὴς ἔπεσε θῦμα δολοφονίας ἐν αὐτῇ τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἀνωτάτου Διβανίου τοῦ κράτους, ἐν ᾧ συνεδρίαζον, κατασφαγιασθεὶς ὡς ὁ χειρότερος κακοῦργος ὑπὸ τῆς ἀντιπάλου μερίδος. (Κ. Κύμα, Ἱστορία Ἀνθρωπίνων Πράξεων, τόμ. I, σ. 247-252, καὶ Hammer Ἱστ. Ὄθωμ. Αὐτοκρατορίας, τόμ. στ., σ. 342-349, γαλ. μεταφ.).

ρούμελην, τὸν τοπάλ ὀσμάν πασιᾶν διὰ τοὺς ζορμπατζήδες, ¹⁵⁾ καὶ τότε ἐσκότωσε τὸν ἀϊᾶζ μπέην, καὶ τὸν μπόντε.

εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Νικηφόρου ἀνεπέωσαν οἱ Χαλκιάδες τὸν τοῖχον τοῦ γκρεμισθέντος ζαπανᾶ, ἔκτισαν δὲ καὶ τὸν κατ' ἀνατολάς ὄντᾶν.

390

ὁμοίως οἱ παπουτζάδες ἔκτισαν τὸ πρὸς τὴν σίπισχαν κιόσκι, ἀλλὰ χαμηλόν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ ἀμβροσίου ἀνυψώθη καὶ ἐκαλλωπίσθη.

ὁμοίως τὸ ρουφέτι τῶν μπακάλιδων, ἔκτισαν τὴν μετὰ θόλου μεγάλην βρύσιν, δι' ἄσπρα 20.000, ἐπιστατοῦντος τοῦ γιάγκου 395 τῆς Κόγκας, καὶ τοῦ βρέτα τήρκα.

Ὅμοίως τὸ ρουφέτι τῶν ραπτάδων ἔκτισαν τὸ πρὸς τὴν Μοσχόπολιν ἀποβλέπον μεγάλο κιόσκι μὲ τὸ ἀνώγειον, καὶ μὲ τὸν μέγαν ὄντᾶν ὕστερα, καὶ ἐκαλλώπισαν.

ὁ αὐτὸς ἡγούμενος Νικηφόρος, ἡγόρασεν ἀπὸ τὸν τήμζαν τοῦ 400 παπὰ δανήλη, τὰ ἐργαστήρια ὅπου εἶναι ἀπὸ τὴν μεγάλην πόρταν τῆς αὐλῆς του σπητιοῦ τοῦ τήμζα, ἕως οὗ κρατεῖ τὸ σπῆτι τοῦ στέφου μπουμπουρούτου, μὲ ὅλον τὸ τεῖχον, ὅπου ἔχεται

15) Ἐπειδὴ συνεπεία τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ διαδραματισθέντων, ἐπετάθη ἔτι μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀναρχία, ἐστάλη εὐθύς μετὰ τὴν ἐκπτώσιν τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ, ὁ συνετὸς καὶ γενναῖος στρατηγὸς Τοπάλ-Ὄσμάν πασᾶς, Πελοποννήσιος τὴν πατρίδα, καὶ δεδοκιμασμένος ἐπὶ πίστει καὶ ἀφοσιώσει εἰς τὸν θρόνον, μὲ πρόγραμμα ἴδιον καὶ ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα, νὰ ἐξοντώσῃ ἐκ τοῦ μέσου πάντο οἰονδήποτε ἐκ τῶν ἐκασταχοῦ ἐπιτοπίων, ντερέμπην ἢ ζορμπᾶν, καταδυναστεύοντα τὸν ραγιᾶν ἰδίᾳ ἀνὰ τὰς περιφέρειας Βοσνίας, ἢ μεταξὺ Σερρῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ἢ Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας. Κατελθὼν δ' οὗτος ἐπὶ τῇ ἐντολῇ ἐπέφερε πανταχοῦ τελείαν τῶν τοιούτων κακοποιῶν στοιχείων καταστροφὴν, φθάσας, ὡς φαίνεται, καὶ μέχρι Κορυτσᾶς, καὶ ἐντὸς μόλις ἔτους κατορθώσας νὰ ἐπιβάλλῃ πανταχοῦ δι' ἀμειλίκτου πυγμῆς τοῦ κράτους, τὴν τάξιν καὶ πειθαρχίαν. Ὁ αὐτὸς ἀπεκατέστησε ἐντελεστάτην ἡσυχίαν καὶ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ καθ' ὅλον τὸ 1731, μεθ' ὃ εἰς ἐπιβράβεισιν τῶν ὑπηρεσιῶν ἐκλήθη ὡς Μ. Βεζύρης, τὴν 21 Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους. Ἀπέθανεν ἀκολούθως μετὰ λαμπρὰς νίκας καὶ ἄλωσιν τοῦ Βαγδατίου, μαχόμενος τὸ τρίτον ἤδη κατὰ τῶν Περσῶν, ἀφείλ μνήμην ἀνδρὸς ἐξοχωτάτου, οὐχὶ μόνον διὰ τὴν πολιτικὴν φρόνησιν καὶ τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν καὶ ἐμπειρίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐμπράκτως διδάσας, εὐγενῆ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ εἰς πάντας αἰσθήματα (Hammer, αὐτόθι, σ. 405-416).

πρὸς τὸ μέρος τῆς αὐλῆς του, καὶ κολητὰ ἀπὸ τὸ σπηῆτι καὶ τὰ
405 ἐργαστήρια τοῦ στέφου, δι' ἄσπρα 40,000.

ὁ αὐτὸς ἠγόρασε ἀπὸ γεώργιον καὶ εὐθύμιον, υἱοὺς τοῦ τήμζα
τῆς δάφνας, τὸ ἐργαστήριον, ὅπου αὐτοὶ εἶχαν ἀγοράσῃ ἀπὸ
τὸν Γιάννη τοῦ κλέτζη, καὶ εἶναι σιμμά τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ
νύσκου μπεχτέσιε, δι' ἄσπρα 22.000.

410 ὁ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς ἰδίους γεώργιον καὶ εὐθύμιον υἱοὺς τοῦ τήμ-
ζου τῆς δάφνας, ἀγόρασε καὶ τὸν τόπον ὅπου εἶναι ἀπάνω ἀπὸ τὸ
σπηῆτι του, τὸν ὅποιον τόπον αὐτοὶ τὸν εἶχον ἀγοράσῃ ἀπὸ τὸν
κύρ δημήτριον μπένδον δι' ἔννενηντα γρόσια· ἡ δὲ περιοχὴ τοῦ
τόπου εἶναι, ἀπὸ τὸ δεξιὸν ἐργαστήριον ἴσια ἕως τοῦ τείχου τοῦ
415 ἐργαστηρίου καὶ σπητίου τοῦ θανάση γεωργούση, καὶ ὁ Νικη-
φόρος ἠγούμενος τὰ ἠγόρασε δι' ἄσπρα 10,800.

1735 ἡ θεοστυγῆς κουμπανία, τῆ γη τῆς διακαινησίμου, ἐ-
σκότωσαν τὸν θεόδωρον γκότου, τὸν κώστην μπιζούκα, καὶ τὸν
Νίκον θεοχάρου εἰς τὸν ἅγιον Πρόδρομον, ἥτις κουμπανία εἶχεν
420 ἀρχηγούς τὸν τζιόγκα μπρατάνη, τὸν φίλιππον τοπάλη, καὶ τὸν
θανάση γκότζου, οἵτινες ἄρχισαν τὴν θεοστυγῆ κουμπανίαν ἀπὸ
τοῦ 1732.

[αὐτὰ ἀπαντῶσι σαφέστερα καὶ ἐν τινι Μηνσίῳ τῆς Ἱ. Μονῆς, τοῦ
Ἰουλίου, ἐνθα σημειοῖ ὁ τότε ἐφημερεύων τὰ ἑξῆς:]

«1735: Ἐμάζοξαν καὶ πάησαν ἡ χώρα ὅλη καὶ ἡ κουμπανία,
καὶ ἔκαμαν Χριστὸς ἀνέστη στὸν ἅγιον Πρόδρομον, καὶ ἐσκώ-
425 θηκαν καὶ ἐσκότωσαν πρῶτα τὸν Θεόδωρο γκόνδου, μπροστὰ
τῆς πόρτας, μὲ μιὰ φορὰ μὲ τὸ τουφέκι καὶ ἐτελείωσεν· καὶ πάλιν
ἦλθεν ὁ κώστας, ὁ μικρὸς ὁ πιζούκας στὴν πόρτα νὰ περάσῃ, καὶ
τὸν ἄρχησαν μὲ τὰ τουφέκια, τὸν ἐχτύπησαν καὶ ἀπέθανεν, καὶ
πάλιν δὲν τὸν ἄφησαν μὲ τὰ τουφέκια, ὅμως τὸν ἄρχησαν καὶ μὲ
430 τὰ χαντζάρια, καὶ τὸν ἔκαμαν ὄλο τρύπες καὶ ὁ νηκόλας τοῦ
πεσχάρου ἐμπῆκε στὸν ὄντὰ τοῦ ἠγουμεμένου, καὶ ἀσφαλίσθηκε
μέσα· καὶ πάησαν οἱ κουμπανῆδες, καὶ ἐτζάκισαν τὴν θύραν,
καὶ τὸν ἄρχησαν μὲ τὰ τουφέκια, καὶ μὲ τὰ χαντζάρια καὶ τὸν
ἐσκότωσαν, καὶ τὸν ἔκαμαν ἑκατὸ τρύπαις μὲ τὰ χαντζάρια·

ὄμοιον τὸν ἕκαμαν τὸν νικόλα καὶ τοῦ κωστη πηζούκα, καὶ πολὺς⁴³⁵
 τρόμος γένηκεν εἰς τρεῖς ἡμέρας τὴν λαμπρή· καὶ ἔτσι ἀπέθαναν
 οἱ συγχωρημένοι, καὶ νὰ τὸ ξέρετε ὅλοι πάντα». ¹⁶⁾

16) Ὅπως ἐν παντὶ κοινοτικῷ ὀργανισμῷ, λειτουργοῦντι ἐν τινι ὀπωσοῦν ἀνεξαρτησίᾳ καὶ αὐτοδιοικήσει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τινος εἶχον ἀναπτυχθῆ διάφοροι φατριασμοί, ἀντιζηλῖαι καὶ ἀντιπάθειαι, ὧν πάντων τὴν γένεσιν εὐρίσκει τις εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐκλογὰς τῶν προεστώτων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Μ. Ἀρχοντος, καὶ ἐν τῇ καθόλου διαχειρίσει τῶν τῆς πόλεως. Αἱ τοιαῦται ἐχθροπάθειαι, ἔβαινον συνήθως καὶ μέχρι σκηνῶν αἱματηροτάτων, ὧν μίαν τῶν πολλῶν, ἱκανὴν νὰ βεβαιώσῃ τὴν κατάστασιν, περιέσωσεν ἡμῖν διὰ τῶν ἄνωθι ὀλιγίστων ὁ τοῦ Προδρόμου Κῶδιξ, καθ' ὃν, ἐνεκα τῶν συχνῶν ἀντεγκλήσεων, εἶχε διαμορφωθῆ ἀπὸ τοῦ 1732 ἐν τῇ πόλει ἀντιπολίτευσις τις ἰσχυρά, ἀποκαλουμένη ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι «Θεοστυγῆς Κουμπανίος». Αὕτη ἀπὸ ἐτῶν ἤδη μένεα πνέουσα καθ' ὠρισμένων ἐν τοῖς πράγματι προσώπων, ἐξέλεξεν ὡς ἡμέραν ἀντεκδικήσεως ἐκείνην, καθ' ἣν, κατ' ἔθιμον παμπάλαιον ὅλοι οἱ Μοσχοπολίται, τῇ Τρίτῃ ἢ τῇ Πέμπτῃ, ὡς σήμερον, τῆς Διακαινησίμου, ἀπὸ πρωΐας ἀνήρχοντο ἐν συνοδείᾳ μεγαλοπρεπεῖ, ἄνευ οἰκογενειῶν, ἔφιπποι τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν ἄνωθι Ἱ. Μονὴν τοῦ Προδρόμου, καὶ ἐκκλησιαζόμενοι παρέμενον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, εὐωχοῦμενοι, περὶ δὲ τὰς 4 μ.μ. κατήρχοντο ἐκεῖθεν καθ' ὀμάδας, καὶ πάντοτε ἐφ' ἵππων μεγαλοπρεπεῶς κεκκοσμημένων, συνῶδὰ τοῖς ἐθίμοις τῆς ἐποχῆς, καὶ ἐπεσκέπτοντο οἰκείους, φίλους καὶ συνήθως πρόσωπα σημαίνοντα. Οἱ συνωμόται προκαταλαβόντες ἐκαιροφυλάκτουσαν παρὰ τὸν κύριον τῆς Μονῆς πυλῶνα, ὅτε εἰσερχόμενον ἀνυπόπτως ἐφόνευσαν πρῶτον τὸν Θεόδωρον Γκόντου, ἐκτῆς οἰκογενείας τῶν Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ (1717-1845), καὶ μετ' ὀλίγον τὸν ἐπίσης προσερχόμενον Κώστην μικρὸν τὸν Μπιζούκαν, μετ' ἱκανῆς σκληρότητος, ὡς καὶ τὸν ἐκ τῶν κορυφαίων τῆς κοινότητος Νικόλαον Πεσχάρον, μεγαλέμπορον ἐν Βενετίᾳ, ὃν κυριολεκτικῶς ἀπανθρώπως ἐσπάραξαν, ἐκβιάσαντες τὴν θύραν τοῦ Ἱγουμενείου, ἐνθα ἄσυλον ζητῶν εἶχε καταφύγει καὶ κλεισθῆ, ἅμα τῇ ἀντιλήψει τῶν ἐξωθεν διαδραματιζομένων.

Ἐπίσης καὶ ἄλλη σχετικὴ ἐν τῷ αὐτῷ Κώδικι φέρεται σημείωσις ἢ ἀνωτέρω «1714 ἐκυρίευσεν ὁ Τοῦρκος τὸν Μωρέαν. Τότε οἱ Μοσχοπολίται κινουῦντες ἀγωγὴν κατὰ τοῦ κύριου Δημητρίου Μπένδου εἰς τὸν κατὰ τοῦ Μωρέως Βεζύρην, τὸν ἔπνιξαν εἰς τὴν θάλασσαν». Τοῦ Βεζύρου πάντως διατάξαντος μετὰ τὴν διαδικασίαν νὰ ριφθῆ εἰς τὸν βυθὸν ὁ μέγας καὶ πολὺς Ἀρχων συμπολίτης, τῶν ἰδίως λόγων τῆς ἀγωγῆς ἀγνώστων παραμεινάντων. Ἐξ ὧν ὅλων, κατάδηλον γίνεται, μέχρι τίνος σημείου εἶχον προχωρήσει τὰ πάθη, καθ' ἃ ἡ πόλις εἶχε καταστήσει ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως, ἐν τῇ σμικρότητί της, ἄλλο πεδῖον Πρασίνων καὶ Βενέτων τοῦ Βυζαντινοῦ Ἱπποδρόμου, μετ' ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἀγρίων ἀντιπαθειῶν.

Ἐκ μιᾶς τοιοῦτης ἐπίσης αἱματηρᾶς συρράξεως, ἀφηγεῖται ἢ παράδοσις, ἐκλείσθη καὶ κατεδικάσθη εἰς ἀχρηστίον καὶ τέλος κατεσκάφη καὶ διελύθη ἐκ θεμελίων, παρεκκλήσιόν τι, κείμενον ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Ἱ. Μονῆς πρὸς μεσημβ., δεξιόθεν τῆς κυρίας τοῦ ναοῦ θύρας, καὶ ἄνωθι τῆς ἐρεῖ κρήνης, ὡς βεβηλωμένοι, καθότι ἐν αὐτῷ ἐγένοντο φόνοι καὶ αἱματώσεις, ἄλλαι, μετὰξὺ προυχόντων εἰς ἐποχὴν ἀγνώστον, ἀλλ' οὐχὶ μακρὰν τῶν ἐτῶν 1760-1769, τῶν ἀρχείων τελείως παρασιωπῶντων καὶ τὸ γεγονός τοῦ-

1739. ὁ αὐτὸς ἡγούμενος ἡγόρασε ἀπὸ τὸν νῆκον μπεχτέσιε καὶ γιάννην νικόλα μπεχτέσιε, τὸ ἐργαστήριον τῆς Κορυτσᾶς· τὸ 440 κολιτὸν ἀπὸ τὸ χάνι τοῦ Γκούτα, καὶ ἐργαστῆρι τοῦ πέτκο λάρηδζα, δι' ἄσπρα 8000.

1740: ἔγινε ἡ μεγάλη πείνα καὶ ἀκρίβεια, τὸ κοιλὸ τοῦ γενήματος ἀπὸ ἄσπρα 3000, καὶ ἐπεκράτησεν ἀπὸ φεβρουαρίου ἕως Ἰουνίου. 17).

445 1741: Ἔτι ἡγόρασεν ἀπὸ τὸν νικόλα μήχου μπεχτέσιε καὶ γιάνκον νικόλα μπεχτέσιε, τὸ λεγόμενον ἐργαστῆρι τοῦ μήχου δάφνου, κολητὸν ἀπὸ τὸ ἄλλο ἐργαστῆρι, δι' ἄσπρα 23,000.

Ἄφιερωσε τὸ μερτικὸν τοῦ λειβαδίου, ὅπου εἶχε πατρικὸν του μαζὺ μὲ τὸν βρέτα καὶ κώστην 450 τοὺς ἀδελφούς του.

ὁ Νάστος τοῦ ντούμα μπροστινιτζιανοῦ ἀφιέρωσεν εἰς τὸ μοναστήρι, τὸ πατρικὸν του σπῆτι.

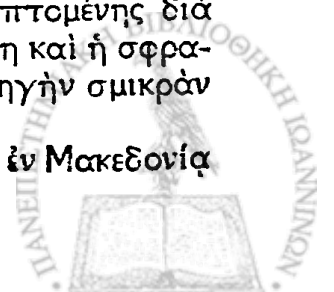
το, πρὸς τόσοις ἄλλοις. Ὁ ναὸς ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῶν Ταξιαρχῶν, τὸ δὲ τέμπλον αὐτοῦ βραδύτερον ἐπωλήθη, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐξῆς σημειώσεως τοῦ τότε ἐπιτρόπου τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ. «1779, ἔδωσα τοῦ ἡγουμένου τοῦ Ἁγίου Προδρόμου δι' ἀγορὰν τοῦ τέμπλου, διὰ τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀναργύρων, ἄσπρα 1000. . . .» (Κῶδιξ Παναγίας).

Ἐντεῦθεν, παρατηροῦμεν, ὅτι τινὲς τῶν σημαινόντων πολιτῶν, ἤρξαντο νὰ ἔχωσι παρ' αὐτοῖς σωματοφύλακας, οἵτινες βαθμηδὸν ἐπληθύνθησαν, στρατολογούμενοι συνήθως ἐκ Πρωτόπαπα, Κολιωνίας, ἢ καὶ Μπίτσκας καὶ τῶν πέριξ, ἔμμισθοι, ἐξοικειούμενοι δὲ καὶ διεισδύοντες οἱ τοιοῦτοι νεοφώτιστοι, εἰς τε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῆς πόλεως, ἀπέβησαν πληγὴ, ἢ πλεον θανατηφόρος διὰ τὰ μετὰ ταῦτα.

17) Τὰ κατὰ τὴν σιτοδεῖαν ταύτην περιγράφει ἐμμέτρως, Μιχαὴλ ὁ τοῦ Γκόρας, τῷ αὐτῷ τοῦ ἀπαισίου συμβάντος ἔτει, τῷ 1740, δηλ. πρὸ τεσσαράκοντα ἤδη περίπου ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἐν φυλλαδίῳ σπανιωτάτῳ, ὅπερ τυχαίως ἐνετύχουμεν κατ' Αὐγουστον τοῦ 1896 ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἀθῶνι Ἱερᾶς Μονῆς Σίμωνος Πέτρως (Ἐντυπα, ΒΨ. 392). Εἶναι τοῦτο προσηρτημένον τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ Ὁσίου Ναοῦ ἐκδεδομένη ἐν Μοσχοπόλει, τῷ 1740, εἰς 4ον μικρὸν, καὶ ἐχούση σελ. 47, ὧν τινες ἀρκούντως ἐφθαρμένοι.

Τὸ φυλλάδιον φέρει ἰδίαν σελίδωσιν, χωρὶς νὰ ἔχη καὶ ἰδίαν προμετωπίδα, πληροῖ πέντε μόνον μικρὰς σελίδος, τῆς ἑκτῆς καλυπτομένης διὰ τεσσάρων τῶν συνήθων εἰκονιδίων, ἐν οἷς εἶναι παρεντεθειμένη καὶ ἡ σφραγὶς τοῦ τυπογράφου, καὶ ἀποτελεῖ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, πηγὴν σμικρὰν μὲν ἀλλ' ἀνεκτίμητον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως.

Ἐκ τῶν πέντε σελίδων μανθάνομεν λεπτομερείας περὶ τινος ἐν Μακεδονίᾳ

1742: ὁ αὐτὸς Νικηφόρος ἠγόρασεν ἀπὸ τὸν γεώργιον Θεο-

τοιούτου λιμοῦ, γνωστοῦ ἡμῖν καὶ ἀλλαχόθεν, αἵτινες καίτοι ἀδεξίως πως ἐκτίθενται, οὐχ ἦττον συγκινοῦσι βαθύτατα καὶ σήμερον ἔτι, καὶ μεταφέρουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν πενιχρὰν τῶν χαλεπῶν ἐκείνων χρόνων, ἀτμόσφαιραν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὁποίας χαράσσονται, πληροφοροῦσαι συνάμα καὶ περὶ τῶν ἐπικρατουσῶν τότε παρὰ τῷ ὄχλῳ προλήψεων καὶ δοξασιῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐπιφανέντα τῷ 1737 κομήτην, ὃν ὑπελάμβανον ὡς προμηνύοντα μέγαλο ἱστορικὰ γεγονότα, πόλεμον δηλονότι τῆς Τουρκίας, καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας.

Τὰ μάλιστα πρὸς τοῖς ἀνωτέρω ἐνδιαφέρουσσι, εἶναι, καὶ ἡ λεπτομερῆς ἀναγραφή τῆς τιμῆς τῶν τροφίμων ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ σιτοδείᾳ, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τοῦ γράφοντος, καὶ δύναται αὕτη νὰ χρησιμεύσῃ οὕτω, ὡς ἀξία λόγου συμβολή, πρὸς γνῶσιν καὶ τῆς σχετικῆς ἀξίας τοῦ τουρκικοῦ νομισμάτος κατὰ τοὺς μαύρους ἐκείνους χρόνους, περὶ τῆς ὁποίας ἀτελεῖς μόνον καὶ συγκεχυμένας ἔχομεν εἰδήσεις, ἐγκατεσπαρμένας ἐν ταῖς ἀφηγήσεσιν περιηγητῶν, πιθανῶς δὲ καὶ ἐν ἀνεκδότοις ἐκθέσεσι Προξένων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας.

Παρ' ὅλα τὰ σποραδικῶς γραφέντα σχετικὰ, δυστυχῶς μέχρι σήμερον, δὲν ἀνέλαβέ τις τῶν ἡμετέρων λογίων τὴν ἐν μιᾷ μελέτῃ συστηματικὴν ἐξερεύνησιν τοῦ θέματος τούτου, οὐ ἡ διαφώτισις εἶναι ἀποροίτητος, πρὸς ἀσφαλῆ ἐκτίμησιν πολλῶν γεγονότων τῆς πατρίου ἱστορίας. Σημειοῦμεν δ' ἀπλῶς ἐνταῦθα ὅτι, ὡς γνωστόν, ἄλλοτε τὸ μεγαλύτερον καὶ βαρυντιμότερον τῶν Ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἦτο ὁ χρυσοῦς, τὸ δὲ λεπτότατον καὶ εὐτελέστερον ὁ χαλκοῦς (ὁ ὀβολός), ὁ ἄλλως λεγόμενος φόλις, τοῦ ὁποίου ἡ κοινὴ διάλεκτος καὶ βραδύτερον διετήρησε τὸ ὄνομα φόλα. Τῆς φόλας λοιπὸν ταύτης ἡ τοῦ ὀβολοῦ ἰσοδύναμος καὶ ἀντίστοιχος εἶναι τὸ τουρκικὸν μανγκίρ, τὸ λεπτότατον τῶν τουρκικῶν νομισμάτων.

Ἀπὸ τοῦ 1569-1612 τέσσαρα μανγκίρια ἀπετέλουν ἓνα ἀκτσέ, (κατὰ λέξιν ἄσπρον, ἢ μᾶλλον ἀσπρειδρόν, διότι ἦτο ἀργυροῦν, καθὼς καὶ ὅλα τὰ μετέπειτα). Τρεῖς ἀκτσέδες, ἢ ἄσπρα ἀπετέλουν ἓνα παρᾶ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα παρέμεινε καὶ σήμερον ὡς ἰδανικὴ μονάς, τριάντα παρᾶδες μίαν ζολώταν (ἀπὸ τοῦ Πολωνικοῦ szlota, χρυσίου), τεσσαράκοντα παρᾶδες ἐν γκρούς, (γρόσιον, τὸ ὁποῖον σωζόμενον καὶ σήμερον εἶναι παραφθορὰ τοῦ κρούστ, κράιτς, groshen, νομισμάτος Γερμανικοῦ, φέροντος χάραγμα σταυρὸν croce) ἐν γρόσιον, δηλ. 120 ἄσπρα, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ λεγόμενον τσεκὶν (sequin), ὀκτακόσια τριάντα τρία γρ. (ἄσπρα 100000) πρὸς ἐν ριούπ, καὶ πεντακόσια γρόσια πρὸς ἐν πουγγίον, ἢ κεσσέ.

Ἐν τοῖς κώδιξι τῆς πόλεως πολλαχοῦ τὸ γρόσιον ὀνομάζεται ἄσλάν, δι' οὗς ἐξεθήκαμεν λόγους. Εἰς τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 1700 καὶ μέχρι ἔτι τοῦ 1750, τὸ γρόσιον ἰσοδυναμεῖ ὡς πάντοτε πρὸς τεσσαράκοντα παρᾶδες, ὁ παρᾶς πρὸς τρία ἄσπρα. Τοῦ δὲ παρᾶ ἡ ἰδίως ἐσωτερικὴ ἀξία ἰσοῦτο πρὸς ἕξ γαλλικὰ λιάρδια (liarde ἢ blancs), ἢ δέκα ὀκτῶ προβηγκιανὰ δηνάρια, ἦν τὸ δωδέκατον τοῦ σολδίου, ὅπερ ἦτο τὸ ἑκατοστὸν τῆς λίβρας, τῆς μετὰ τοῦτο φράγκον κληθείσης, ἐξ οὗ ἐπιτεταί, ὅτι τὸ μὲν τουρκικὸν ἄσπρον ἐδύνετο 2½ λεπτά, ὁ παρᾶς ἐν καὶ ἡμισυ σολδίον καὶ τὸ γρόσιον τρεῖς λίβρας ἢ τρία χρυσᾶ φράγκα, μᾶλλον 3½-4 σημε-

δώρου, πόντε, καὶ μητέρα αὐτοῦ κιουράναν, τὸν τόπον ὄπου,

ρινά. (Πρβλ. Σ.Βυζαντινοῦ «Κων)πολις», τόμ.Γ'.σ., 265-369, καὶ 251-253).

Τὸ ποίημα τοῦτο, αὐτὸ κοθ' ἑαυτὸ ἐξεταζόμενον, ὡς καὶ τὰ ἐπιγράμματα τοῦ αὐτοῦ λογίου, κατὰ τε τὸ γραμματικὸν καὶ συντακτικὸν μέρος, ἔχει ἱκανὰ τὰ λάθη, ὧν πολλὰ δὲν ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ διατηρήσωμεν ἐνταῦθα.

Ἐκ πρώτης μάλιστα ὄψεως προβάλλει ἄγνοιά τις καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν στοιχειωδεστέρων κανόνων τῆς μετρικῆς, καὶ ἐλέγχεται πολλαχόθεν παχυλὴ τις ἀμάθεια.

Ἄλλὰ τὰ μέγιστα θὰ ἠδίκει τις τὸν φιλογενῆ ἐκείνον ἄνδρα, ἐὰν οὕτω διὰ τοῦ φοκοῦ τῶν σημερινῶν πραγμάτων, περισκοπῶν τὸ ὅλον ἔργον αὐτοῦ, πορίστατο ὑπὲρ τὸ δέον κριτής. Πλὴν ὅλα ταῦτα αἴρονται κοθ' ἡμᾶς, ἐὰν τις λάβῃ ὑπ' ὄψει, καὶ ἄλλα ἐξ ὅλου τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως, καὶ μάλιστα τὴν προσφωνητικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀχριδῶν, τὴν προτεταγμένην τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ὁσίου Ναοῦμ, ὡς καὶ τὴν ἑτέραν προσφωνητικὴν πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀρχιεπίσκοπον, τὴν περιεχομένην ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, ἐν αἷς ἀμφοτέροις διαλάμπει ἡ γλῶσσα, τόσῳ ὁμαλῇ καὶ τόσῳ σχεδὸν ἄπταιστος, καὶ τότε θέλει ἀδιστακτικῶς ὁμολογήσει καὶ εὐσυνειδήτως θέλει πεισθῆ, ὅτι τῶν ἐν τῷ στιχοιργήματι ἀνωμαλιῶν, σίτια εἶναι οὐχὶ ἄγνοιά τις, ἀλλὰ αὕτη αὕτη ἡ στενοχωρία τοῦ γράφοντος, ἐπιχειρήσαντος νὰ γράψῃ εἰς ἔμμετρον λόγον καὶ δὴ γλῶσσαν τὴν τότε λαλουμένην δημώδη (Πρβλ. Δελτίον Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Α, 266-269, λαμπρὰν μελέτην τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ν. Πολίτου, ἣν πολλαχῶς εἶχομεν ὑπ' ὄψιν). Ἐπεταὶ ἐν τέλει ἡ ὑπογραφή τῆς ἐκθέσεως, ἣν ἀπευθύνει τρόπον τινὰ πρὸς τὸν συμπολίτην αὐτοῦ Ἀρχιεπίσκοπον Ἀχριδῶν, δι' ὧν κατάρχεται, Μακαριώτατε Πάτερ, κ.λ.π. κ.λ.π.

Παραθέτομεν ὅθεν τὸ ὅλον κείμενον, διὰ τε τὸ περίεργον καὶ τὸ ὅλως σπάνιον, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς.

«Σύντομος ἱστορία τῆς κατὰ τὸ 1740 ἔτος μεγάλης γενομένης πείνας καὶ ἀκριβείας. Συντεθεῖσα παρὰ τοῦ κυρίου Μιχαὴλ Γκόρας, καὶ ἀφιερωθεῖσα παρ' αὐτοῦ τῷ μακαριωτάτῳ καὶ σφωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ πρώτῃς Ἰουστιανιανῆς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάσαφ.

Μακαριώτατε πάτερ, ἄτοπον μὴ σοῦ φανῆ,
ἂν τὸ στόμα μας πικρὸν λόγον ἔχει νὰ εἰπῆ.

Διότι ἂν ἡ σύνθεσις τοῦ λόγου εἶναι μικροτάτη,
πλὴν τοῦ χρόνου ἡ περίστασις ἐστάθηκεν φθαρτικωτάτη

ὅθεν ὁ σκοπὸς μας δὲν εἶναι πάντα νὰ ἱστορήσῃ,
ἀλλ' ὅσον εἰς μνήμην τοῖς μετέπειτα ν' ἀφήσῃ,

τὰ ὅσα ἐπροξένησαν ἡ πείνα καὶ ἀκρίβεια,
μὲ πολλὴν τὴν συντομίαν, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια,

ὄχι μὲ ρητορικὰ καὶ λόγους ποικίλους,
ὄπου κάμνουσι τοὺς λόγους σκοτεινοὺς τε καὶ ἀδήλους

πλὴν μὲ φράσιν τὴν ἀπλῆν, καὶ μὲ γλῶσσαν τὴν κοινήν,
εἰς κατάληψιν παντός, καὶ ἐνθύμησιν παντοτεινῆν.

εἶχαν τὸν κῆπον πρὸς τὴν μικρὰν θύραν, ἀποβλέπουσιν πρὸς 455
τὸν γεώργην σκαμπάλιε, δι' ἄσπρα 17000.

Διὸ δεόμενος πολλὰ σοῦ τὴν ἄδειαν ζητῶ,
καὶ οὕτω τὴν διήγησιν τῆς πείνας ἀρχινῶ.

Ἄρχινῶ γοῦν καὶ προλέγω σημείου τὴν φανέρωσιν,
παντοῦ ποῦ ἐφάνηκε τῆς γῆς ἐν τετραπέρασιν.

εἰς γὰρ χιλίους ἑπτακοσίους ἑπτὰ καὶ τριάντα
κακὰ ἦν προμηνύματα δι' ὅλα τὰ συμβάντα.

Διότι εἰς τὰς πέντε τοῦ μηνὸς τοῦ Δεκεμβρίου,
τὸ βράδυ ξημερώνοντας Νικολάου τοῦ ἁγίου,

κομήτης πυρίμορφος ἐφάνη μεγαλώτατος
μέρος πρὸς τὸ βόρειον, κακῶν σημαντικώτατος,

ὥστε τοῦτον ἴδασιν Ἄνατολή καὶ Δύσις,
καὶ κόσμος προεσήμανε τὰς θλίψεις καὶ συγχύσεις.

Ἄφινω ὅμως νὰ εἰπῶ βασιλειῶν τὰς ταραχάς,
τοῦ Τούρκου καὶ Καίσαρη κοὶ Μοσχόβου τὰς διαλλαγάς,

ὅπου εἶναι πραγματεία ἀρκετὴ τῶν ἱστορούντων,
πλὴν γράφω ἐν συντόμῳ μόνον θλίψιν τῶν πεινῶντων.

Διότι εἰς χιλίους ἑπτακοσίους καὶ σαράντα
Φεῦ! Ρούμελην ἐπλάκωσαν τὰ κακὰ πάντα

ὅταν βασιλεὺς σουλτὰν Μαχμούτης ἐβασίλευε
ἀπὸ πείνῃν νὰ χαθῆ ἡ Μακεδονία ἐκινδύνευε.

Χειμῶνας παγκάκιστος καὶ κρυερὸς ἄκρος,
διὰ δὲ γῆς τὸ ἄχορτον ἀφίνω τὸ πολὺ μάκρος.

Διότι ἕως τῆς ἡμέρας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου,
ποῦ εἶναι εἰς τὰς 23 τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου,

κανεὶς δὲ εἶδε μὲ τὰ μάτια πρασινάδα,
διὰ νὰ χαρῆ κἄν τῆς γῆς τὴν εὐμορφάδα.

Ἡ ἐκκλησίᾳ ἔψαλλε, σήμερον ἔαρ μυρίζει,
ὁ δὲ καιρὸς ἀρχίνησε ψυχρότατα νὰ χιονίζη.

Ἄλλ' ὦ κακόν, κακῶν ἀπάντων κάκιστον,
καὶ θλίψις ποῦ ἐπλάκωσε πτωχὸν καὶ πανάριστον!

ὅτι πείνῃς ἔγινεν εἰς Ρούμελην μεγαλωτάτη,
καὶ ἀκρίβεια εἰς εἶδος πᾶν, πολλὰ φθαρτικωτάτη.

Ἀπὸ μηνὸς Φεβρουαρίου ἕως καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰουνίου
πρὸς ἄσπρα τὸ γέννημα εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἦν ἡ ὀκά.
ὥστε καὶ μέγας ἀφθέντης ἐδίωχνε ὃν εἶχε θεράποντα.

Πολλοὶ φλούδαις δένδρων ἄλεθαν μετὰ φακῶν,
καὶ ζυμωταῖς ἔτρωγαν νὰ μὴ λάβουν θάνατον πικρόν.

Κριθῆς ἀνακάτωναν ἀλεῦρι ὀκᾶν μίαν
μὲ χῶματος λευκοῦ ὀκάδες δύο μὲ ἀθυμίαν.

1745. Ὀκτωβρίου 4: ἀπέθανεν ὁ ἡγούμενος Νικηφόρος. Καί

Καὶ οὕτω ζυμώνοντες, ὦ εἰς τὴν δυστυχίαν!
καὶ μασσῶντες ἔτρωγαν μὲ πολλὴν ἀηδίαν.

Σταφυλιῶν τὰ τσίπουρα, ἀπὸ κοπρίας ἔσκαφταν
καὶ στεγνὰ ἀλέθοντες, μὲ ἀλεύρι τᾶτρωγαν.

Τὰς μορφὰς οἱ πλείους ἄλλαξαν τῶν ἰδίων προσώπων,
ὅπερ οὐδεὶς ποτε δὲν ἐθυμᾶται τῶν ἀνθρώπων,

ὥστε περιπατοῦντες δὲν ἔφθαναν ὃν ἤθελαν τόπον,
πλὴν σκοντάβοντες λιπόθυμοι ἔπεφταν μὲ κακὸν τρόπον.

Ροῦχα καὶ ὑπάρχοντα παρέδιδαν ἀτίμως,
καὶ πείνας στενοχώρησιν ἐπρόϋνον ἀθύμως,

Σπίτια τους ἐπὶ ταύτοῦ πολλοὶ πτωχοὶ ἐχάλασαν
καὶ χωρὶς τινα ξετίμησιν πᾶσαν ὕλην ἐπούλησαν.

Τέκνα τους ἐπούλησαν γονεῖς ἕνεκ' ἀργυρίων,
ψυχὰς μὴ φειδόμενοι τῶν ἰδίων παιδίων.

κοιλὰ διὰ νὰ πάρωσιν τρία σιταρίων,
οὐαί! φονεῖς ἐγίνονταν τέκνων τῶν οἰκείων,

ταῦτα παραδίδοντες εἰς χεῖρας ἀλλοτρίων,
κοὶ δούλους ποιήσαντες καὶ ξένους οὐρανίων.

Καὶ ἂν ἡ Ἄνατολή καὶ Δύσις δὲν εἶχαν προφθάσει.
μὲ κάτεργα διὰ θαλάσσης γέννημα νὰ διαμοιράσῃ,

πάντας ἐκινδύνευσε τοὺς ἀνθρώπους τῆς νὰ χάσῃ
ἢ τάλαινα Μακεδονία, ὃ δὲ Ἄδης νὰ χορτάσῃ.

Καὶ τί λέγω μόνον τὴν διήγησιν τῆς πείνας
καὶ δὲν γράφω τὰς λοιπὰς δυστυχίας τὰς ἀνθρωπίνας,

διότι δὲν ἔγινεν ἡ δυστυχία διὰ τὴν πείναν μόνον,
ἀλλ' εἰς εἶδος πᾶν ἡ ἀκρίβεια πολὺν χρόνον

ὅτι καὶ τοῦ κριθαρίου ὁμοίως ἡ ὀκὰ καὶ τοῦ βρωμίου
ὅπου τις δὲν ἐθυμᾶται ἀπ' ἀνατολῶν ἡλίου.

Βόες, πρόβατα καὶ τετράποδα ἐψόφησαν,
τὰ δὲ ἄλογα ἀμετρήτως ἐρημώθησαν.

Τὰ κρέατα ἀχαμνὰ καὶ ἀκριβώτατα,
καὶ τοῦτο δὲν ἔφθανεν, ἀλλὰ καὶ σπανιώτατα

πρὸς εἴκοσι ἄσπρα ἢ ὀκὰ ἀπὸ βοϊδίου,
ὅπου ρίζαν γερὴν δὲν ἄφινε κανενὸς δοντίου.

Ἄχαμνὸν ἦν καὶ τὸ κρέας τῶν κριαρίων,
ἢ τιμὴ δὲ τῆς ὀκᾶς ἦν δύο καὶ ἡμισυ δεκαρίων.

Τῶν ὀσπρίων δ' ἢ ὀκὰ ἦν πρὸς ἄσπρα δέκα καὶ ὀκτώ,
ὅπου τρέμω ἀληθῶς τὴν ψυχὴν νὰ τὸ εἰπῶ.

Ὅμοίως καὶ τοῦ ἄλατος πρὸς ἄσπρα δύο καὶ δέκα,
καὶ ὀκὰν δὲν ἔπαιρνε σωστὴν πτωχὴ γυνοῖκα.

ὀκτωβρίου 22 μετήλλαξε τὸν βίον ὁ μακαριώτατος Ἀχριδῶν Πατριάρχης κύρ Ἰωάσαφ, ἀπὸ γένος τοῦ Γκόντου καταγόμενος.¹⁸⁾

Τὸ δὲ κρασί ἐγένεεν πρὸς ἄσπρα ὀκτῶ καὶ ἐννέα,
κρίνον, Κύριε, τοὺς πουλητάδες ἐν ποινῇ βαρεῖα!

ὅτι ἔσμιγαν ἐπίσης τὸ κρασί μετὰ τὸ νερόν,
καὶ τὸν πίνοντα ἐφούσκωνε σὰν δερμάτι γιδερόν.

Τὸ δὲ λάδι ἐγένεε πρὸς ἄσπρα πεντήκοντα,
ὁμοίως καὶ τὸ βούτυρον πρὸς ἄσπρα ὀγδοήκοντα.

Παράδες δὲ ὀκτῶ καὶ δέκα ὅποιος ἤθελε δώσει,
ἔτσι ἐλαῖς κοὶ τυρὶ ἤμποροῦσε νὰ ἀγοράσῃ.

Τὸ φορτίον ἀπὸ ξύλα ἦτον πρὸς ἄσπρα ἐξήντα,
μετὰ τὰ βίας δὲ νὰ εἶχε βάρος ὀκάδες πενήντα.

Συστέλλομαι ἐν ἀληθείᾳ κοὶ τοῦτο νὰ εἰπῶ,
ὅτι ἐγένεε τὸ κάθε αὐγὸ ἀπὸ ἓνα ἄσπρο καὶ μισό.

Διὰ δὲ τὰ ἴσως πολλὴ ἐστάθη ἀπορία,
οὐδεὶς γὰρ ἐβλεπε νὰ εἰπῇ κἄν με ὑγεία.

Ταῦτα ἐπροξένησε τοῦ καιροῦ ἡ ἀνωμολία,
ἀλλὰ πάντα ἐγένεον τοῦ Θεοῦ τῆς εὐδοκίας.

καὶ γὰρ ἐπερίσσευσε τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀμαρτία
καὶ εἰς πάντας ἐρριζώθηκε ἡ κακὴ πονηρία.

Ἄλλ' ἴλεως γένοιο, Ἰησοῦ Χριστέ βασιλεῦ,
ὄρατῶν κοὶ ἀοράτων ποιητὰ καὶ προνομεῦ,

καὶ ὅπερ εἰς καιροὺς τοὺς καθ' ἡμᾶς ἐσυνέβη,
οὐδὲ ποτὲ εἰς ἄλλους διὰ σὸν ἔλεος νὰ μὴν ἐπανέβη

ἀλλ' ὅπου πλεονάσειεν ἡ κακὴ μας ἀμαρτία
ὑπερπερίσσευσάτω σου ἡ χάρις ἡ ἀγία.

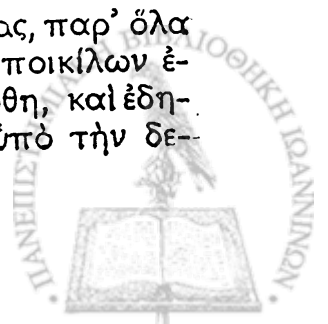
Δοῦλος εὐπειθῆς ΜΙΧΑΗΛ Ο ΤΟΥ ΓΚΟΡΡΑΣ.

18) Ὁ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ ἐγεννήθη ἐν Μοσχοπόλει περὶ τὸ 1660, ἀνήκων εἰς τὴν ἀπὸ πολλοῦ ἐν αὐτῷ ἐγκατεστημένην, καὶ ἔξοχον ἐν τοῖς κοινοτικοῖς καταλαβοῦσαν θέσιν ἀρχοντικὴν οἰκογένειαν τοῦ Γκόντου.

Ἐξελέγη ἐπίσκοπος Πρεσπῶν τῷ 1706, καὶ μετὰ τριετίαν ἐψηφίσθη Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ἀναρρηθεὶς ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς γενετείρας αὐτοῦ τῆ 4 Ἰουνίου τοῦ 1709, καὶ ὡς τοιοῦτος παρέμεινε μέχρι τῆς 6 Ἰουλίου τοῦ 1718, ὅποτε ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν, ἀποφασισθέντος, διὰ τοὺς ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς ἐκλογῆς λόγους, «νὰ κατέχη προεδρικῶς καὶ τὴν ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς, μέχρις ἐσχάτης αὐτοῦ ἀναπνοῆς».

Ὁ Ἰωάσαφ διετέλεσε Ἀρχιεπ. Ἀχριδῶν ἐκλελεγμένος νομίμως, καὶ κυβερνῶν, ἀπὸ Φεβρουαρίου 1719 μέχρις Ὀκτωβρίου 1745, δηλ. ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἕξ περιπτῶν ἔτη.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὀπωσοῦν μακρᾶς ταύτης ποιμαντορίας, παρ' ὅλα τὰ ἀντίξοα, τὸ κλίμα βαθμηδὸν ἀπηλλάγη τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, τὸ ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς ἠδραιώθη, καὶ ἐδημιουργήθη κατάστασις, καθ' ἣν ἱκανὰ ἐπετελέσθησαν ἔργα ὑπὸ τὴν δε-

460 [1746-1762] Ἀμβρόσιος ἱερομόναχος ἠγούμενος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίτου Νικηφόρου, ἀπεκατέστη ἠγούμενος τοῦ ἁγίου Προδρόμου ὁ ἀμβρόσιος ἱερομόναχος εἰς ἔτος αψμστ'. [καὶ ἐπὶ τῆς ἠγουμενείας αὐτοῦ ἀναφέρονται διάφοροι ὡς συνήθως ἀγοραὶ μύλων, ἀμπέλων καὶ ἄλλων ἀκινήτων καὶ κινητῶν καὶ λοιπῶν μοναστηριακῶν κειμηλίων].

[1762-1764]. Σιμεὼν ἠγούμενος 1762, 8βρίου 17, ἔδωκε

ξιὰν ἐκείνην διεύθυνσιν, καὶ πανταχοῦ διέκρινέ τις, τὰ ἀγαθὰ εἰρήνης πολυετοῦς.

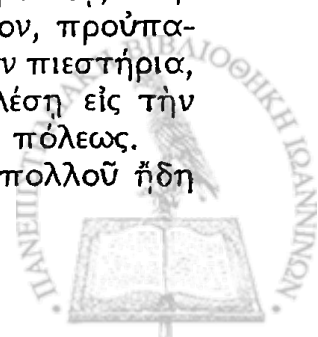
Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων τὸ Πατριαρχεῖον (ὅπερ κτιζόμενον ἀπὸ τοῦ 1730-1735 ὄριστο ν' ἀποτεφρωθῆ ὑπὸ πυρκαϊᾶς τῆ 17 Ἰουλίου 1862 μεθ' ὅλων τῶν πέριξ δωματίων), ἀναλώμασιν αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου, ἐκτίσθησαν οἱ τοῖχοι τῆς αὐλῆς καὶ ὅ,τι ἦν ἀπαραίτητον ἐκείσε παράρτημα, καὶ ὅπερ οὐσιωδέστατον, οὐδενὸς κόπου καὶ μέσων ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν ἐφείσθη, ὅπως καθ' ὅλον τὸ κλίμα ἐγείρωνται σχολικὰ κτίρια, καὶ προστατευθῆ ποικιλοτρόπως ἡ παιδεία, πανταχοῦ δ' ἐξαπλωθῆ τὸ ἱερόν φῶς τῶν γραμμάτων. . . . . Ὁ ἴδιος ἀφιέρωσε εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν Ἀχριδῶν, καὶ τὴν βαρύτιμον ἀργυρόχρυσον ἐγκεκαλλωπισμένην μετὰ πολυτίμων ἀδαμάντων καὶ ἐτέρων πολυτίμων λίθων μίτραν (κορώναν)» (Σημείωσις Γ. Ποτλῆ) ἦν συμπολίται αὐτοῦ πολυτάλοντοι τῷ εἶχον κατασκευάση ἐν Βιέννῃ (Gelzer, αὐτόθι 104-105).

Προεδρικῶς, δὲ κατέχων συγχρόνως καὶ τὴν ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς (1718-1745), ἐξηκολούθει νὰ κατέρχεται εἰς αὐτὴν συχνότατα, νὰ ἐπισκέπτηται δ' ἐν τῷ μεταξύ πάντοτε καὶ τὴν προσφιλῆ αὐτοῦ γενέτειραν, ἐν αὐτῇ διερχόμενος τοὺς θερινοὺς μῆνας, καὶ καταλύων ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ, ἦν αὐτὸς ἀνακαίνισε κατὰ τὸ 1731, καὶ ἀνήγειρε εἰς κτίριον μεγαλοπρεπές, καὶ ἐπιβάλλον, μετὰ αὐλῆς εὐρείας, κρήνης ἐν αὐτῇ, καὶ κήπων ἐκατέρωθεν ἐκτεταμένων, ἅτινα πάντα μέχρις ἐσχάτων ἐσώζοντο κείμενα ἐν κεντρικωτάτῃ τῆς πόλεως θέσει, καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ Φροντιστηρίου, ἐν τῇ συνοικίᾳ Σάρτζα, ἔνθεν καὶ ἐγγὺς τοῦ ἐκεῖ μικροῦ παραποταμίου καὶ τοῦ ἰδιοκτήτου αὐτῶν ὑδρομύλου.

Πατρικῇ αὐτοῦ προνοίᾳ καὶ ἐνδελεχῇ μερίμνῃ (1709-1745), ἐξεδόθησαν ὅλα σχεδὸν τὰ φερμάνια τῆς ἐκ βάθρων ἀνεγέρσεως τῶν τόσων ἱερῶν ναῶν μικρῶν ἢ μεγάλων τοῦ ὅλου κλίματος, ὧν τινῶν δὲν ηὐτύχησε νὰ ἐπευλογήσῃ τὴν διεκπεραιώσιν, καὶ τοῦτο παρ' ὅλας τὰς γνωστάς σχετικὰς ἀντιθέτους ῥήτρας τοῦ Κορονίου.

Πατρικῇ αὐτοῦ προνοίᾳ, ἀνελάμβανον φιλοτιμούμεναι αἱ Συντεχνίσι καὶ ἔστελλον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν νέους πρὸς σπουδὴν, φιλολογίας, θεολογίας ἢ ἰατρικῆς καὶ οὕτω ἐμορφώθησαν ἱκανοί, οἵτινες τόσῳ εὐεργετικῶς ἐπειτα ἔδρασαν ὑπὲρ τοῦ τόπου. Πατρικῇ αὐτοῦ ἐπίσης προνοίᾳ, ἀνηγέρθη τὸ Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον, ἰδρύθη τὸ Τυπογραφεῖον, προὔπαρασκευάσθη κατάλληλον δι' αὐτὸ προσωπικόν, μετεφέρθησαν πιεστήρια, καὶ ἐπετελέσθη πολλαχῶς πᾶν ὅ,τι εἶνε δυνατὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ὅσον οἶόν τε τελειοτέραν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν πρόοδον τῆς πόλεως.

Εἶχε πρὸς ἄλλοις καὶ ἀδελφὸν Γεώργιον τὸ ὄνομα, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη

τὸ κοινὸν χρέος ὁ Ἀμβρόσιος, μεθ' ὃ ἀπεκατέστη ἡγούμενος ὁ βυ-
 οικουικιώτης ἐν Ἱερομονάχοις Σιμεῶν, ἔχοντας καὶ ἐπίτροπον προ-⁴⁶⁵
 βεβλημένον ἀπὸ τῆν πολιτείαν τὸν Θεοδόσιον ἱεροδιάκονον, ἔπε-

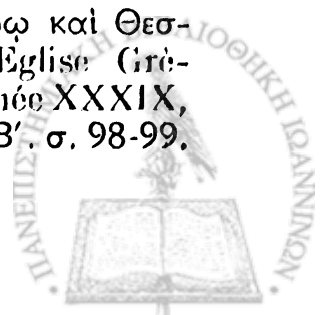
.....
 κεχειροτονημένον πρεσβύτερον, ὅστις τετιμημένος διὰ τοῦ ὄφφικίου τοῦ
 Οἰκονόμου, διετέλει Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος καὶ διηύθυνε τὰς ὑποθέ-
 σεις τῆς ἐπαρχίας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο, πανταχοῦ φερόμενος
 ἐν τοῖς κώδιξι καὶ ἀρχείοις τῶν ναῶν, ὡς ἐπικυρῶν λογαριασμούς, καὶ
 διάφορα ἔγγραφα, προεδρεύων συνελεύσεων, καὶ ὑπογραφόμενος «ὁ τοῦ
 Μακαριωτάτου Ἐπίτροπος Οἰκονόμος Παπᾶ Γεώργιος», ἐξακολουθῶν
 δὲ νὰ ἀντιπροσωπεύῃ καὶ τὸν μετὰ τὸν 1745 ἅγιον Κορυτσαῖς Νικηφόρον
 (1745-1756), ἀναγνωριζομένης καὶ χρησιμοποιουμένης τῆς μακρᾶς δι-
 οικητικῆς αὐτοῦ πείρας.

Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Ἰωάσαφ τῇ 22 Ὀκτωβρίου τοῦ 1745 καὶ ἐτάφη ἐν Ἀ-
 χρίδι, καθὰ ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπομένης σημειώσεως τοῦ ἐν Μοσχοπόλει
 «Ἐξοδιαστικοῦ Κώδικος». «1745 Ὀκτωβρ. 22 ἀπέθανεν ὁ μακαριώτατος
 Ἀχριδῶν Πατριάρχης Ἰωάσαφ, ἐν τῇ Ἀχρίδι, ἀπὸ γένους τοῦ Γκόντου,
 ὅστις ἔγεινε Πατριάρχης Ἀχριδῶν ἐπὶ 27 χρόνους» (ὑπολογίζει τὴν ἐκ-
 λογὴν γενομένην ἀπὸ Ἰουλίου τοῦ 1718), ὡς ἐξάγεται ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν
 ἐξῆς τοῦ μακαρίτου Γεωργίου Ποτλῆ (Göelzer, αὐτόθι πάλιν 104-109).

«Ὁ Μακαριώτατος κύριος Ἰωάσαφ, ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως, προβιβασθεὶς
 πατριάρχης Ἀχριδῶν κατὰ τὸ 1719 Φεβρουαρ. 4, καὶ πατριαρχεύσα,
 ἔτη 26 (εἴκοσι καὶ ἕξ), ἐτελεύτησε τῷ 1745, Ὀκτωβρίου 22, ὡς εὐρέθη ἐν
 τῷ τέλει ἐνὸς μηναίου, σωζομένου ἐν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις τῆς συνοι-
 κίας Τσελνίτσης ἐν Ἀχρίδι, ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἐκ παραδόσεως δὲ γινώ-
 σκομεν, ὅτι ὁ τάφος τοῦ μακαριωτάτου ἀειμνήστου κυρίου Ἰωάσαφ, ὑπάρ-
 χει εἰς τὸν ἐνδότερον νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς μητροπόλεως, τιμωμένου ἐπ'
 ὀνόματι τῆς κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου, νῦν δὲ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, πρὸς τὸ
 δεξιὸν μέρος, ἔμπροσθεν τῆς ἀγίας εἰκόνας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ». L'époque de l'archevêque Ioasaph (1719-1745) paraît être
 τῶν νεωτέρων, βαθὺς ἀνιχνευτὴς τῶν πηγῶν τῶν χρόνων τούτων, fut vrai-
 ment remarquable à tous les points de vue, de sorte que, cette région,
 naguère misérable, attirait maintenant de queteurs de Lavra, de Si-
 nai et des autres pays.

Le soin que prit l'archevêque de favoriser le culte de saint Clement,
 saint Naoum, et saint Jean Vladimir, saints locaux, son ardeur à main-
 tenir la discipline chrétienne, son zèle pour le relèvement moral de son
 peuple, ne manquèrent pas d'obtenir d'heureux résultats.

C'était une belle aurore qui promettait, mais comme il est arrivé plu-
 sieurs fois dans l'histoire, elle fut suivie d'une longue période de mal-
 heurs. Ὑπονοεῖ πάντως ὁ γράφων διὰ τῶν τελευταίων λέξεων τὰ ἐπι-
 προσθέντα τῇ περιφερείᾳ δεινὰ, κατόπιν ἰδίᾳ τῆς καταργήσεως τῆς
 Ἀρχιεπισκοπῆς, καὶ τῆς ὡς μὴ ὠφέλε, μετὰ διετίαν μόλις, κατὰ τινα
 μοιραίαν ὅλως σύμπτωσιν δηώσεως τῆς Μοσχοπόλεως, ὡς καὶ τόσων
 ἄλλων συγχρόνως περίπου φωτεινῶν ἐν Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Θεσ-
 σαλίᾳ ἐπαρχιῶν. (Recaut Histoire de l'état present de l'Eglise Grè-
 que....). traduit—Rosemont. σ. 339-347.—Échos d'Orient, année XXXIX,
 σ. 192-204.—Κουτσονίκα, Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, Β'. σ. 98-99.

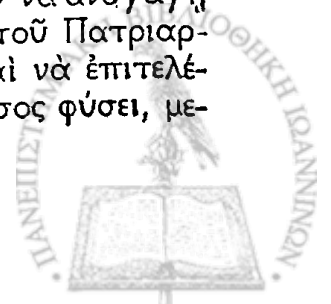
στάτησεν τὴν ἡγουμενίαν κατὰ δύο χρόνους, καὶ ἀπέθανεν, ὁ δὲ Θεοδόσιος ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἡγουμενίας αὐτοῦ, ὁ Μιχάλης Θεοδώρου

Παπαρρηγ. Ἱστορία Ἑλλ. Ἔθνους, 1925, σ. 193-202.—Κυριακίδου, Ἱστορία, τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ, 1892. τόμ. Α. σ. 43. κ.έ.—).

Ὁ Ἰωάσαφ, πράγματι, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἐξεταζόμενος, ὑπῆρξε φυσιογνωμία μεγάλη καὶ ἐπιφανής, εἶναι ὁ τελευταῖος δύναται τις εἰπεῖν, λόγου ἄξιος Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ θρόνου Ἀχριδῶν. Δι' ἰδιοφυΐας ἐκτάκτου καὶ ἀντιλήψεως βαθείας πεπροικισμένος, χωρεῖ ἐν ὅλαις ταῖς πνευματικαῖς αὐτοῦ ἐνεργείαις μὲ ὀρίζοντας εὐρυτάτους καὶ ὀξυδέρκειαν σπανίαν, περὶ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ὑπεράσπισιν καὶ περίσωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ θρόνου, καὶ τὴν καθόλου ἐξύψωσιν τοῦ γοήτρου καὶ τοῦ κλέους αὐτοῦ. Ρίπτων τις βλέμμα ἐφ' ὅλων τῶν φυσιογνωμιῶν, αἵτινες ἦλθον, διώκησαν καὶ παρῆλθον ἀπὸ τοῦ 535 μέχρι τοῦ 1767 διὰ τοῦ θρόνου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, καὶ πρὸ τῆς μεταθέσεως αὐτῆς εἰς Ἀχρίδα, καὶ μετ' αὐτὴν μέχρι τέλους, δύναται ἐν μέρει νὰ ποραλληλίση αὐτὸν ὡς ἰσοφαρίζοντα πρὸς οὐδένα ἕτερον, ἢ μόνον πρὸς Θεοφύλακτον τὸν Βουλγαρίας, καὶ τὸν Χωματιανὸν ἐν μέρει, ὧν καὶ πάλιν ὑπερίσταται καθ' ἡμᾶς ὁ Ἰωάσαφ· διότι ἐκεῖνοι μὲν ἐν οἰαδῆποτε περιπτώσει εὐρισκὸν ἔρεισμα καὶ προστασίαν πανίσχυρον εἰς τὰ βασιλικά ἀνάκτορα, οὗτος δὲ ὑπὸ πάντων ἐγκαταλελειμμένος, ἄνευ οὐδεμιᾶς προστασίας, εἶχεν ἀπέναντι αὐτοῦ, ὁσάκις καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐζήτηι στήριγμα, τὸ ἀπαίσιον φάσμα τῆς ἀκορέστου πλεονεξίας τῶν τούρκων πασσάδων καὶ λοιπῶν φεουδαρχῶν, τῶν ἀφ' ἑτέρου ἀγρίως ἅμα ἐπιζητούντων τὴν ἐξισλάμισιν τοῦ ποιμνίου του, ὡς καὶ τὰς ἀτελευτήτους ῥαδιουργίας καὶ συκκοφαντίας τῆς κλίμας τῶν ἑτεροχθόνων. Ἐκεῖνοι ἀφ' ἑτέρου ἀνῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ εὖρον ἐκκλησίαν τελείως ὀργανωμένην, καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης διατελέσασαν ὑπὸ ἐξουσίαν κρατικὴν καὶ τὴν ἔξιν ἔννομον, ὁ δὲ Ἰωάσαφ ἀνέλαβε νὰ διοικήσῃ τὴν ἐκκλησίαν οἰκονομικῶς κατεστραμμένην, καὶ κανονικῶς καὶ πειθαρχικῶς τελείως παραλελυμένην, συνεπιεία τῶν μακροχρονίων σπαραγμῶν ἐν τῇ ἐμφυλίῳ διαπάλῃ τῶν δύο ἀντιπάλων μερίδων. Οἱ σύγχρονοι, ὡς Μιχαήλ ὁ τοῦ Γκόρρας, καὶ ἄλλοι, ἐν προλεγομένοις Ἀκολουθιῶν, ἢ ἐπιγράμμασι καὶ στίχοις ἰαμβικοῖς, χαρακτηρίζουσι αὐτὸν ὡς πραῦναντα τὰς τέως ἔριδας καὶ συγχύσεις, ὡς δόντα ὑπογραμμὴν ὀρθῆς πορείας εἰς τοὺς ποιμένας, «τῇ δωδεκαχόρδῳ ὀρφεῖα κιννύρῳ τῆς σῆς χάριτος», ὡς χρυσοῦν καὶ φασφόρον ἥλιον, ὡς καλὸν καὶ ἀσφαλῆ λιμένα, ὡς αὐγὴν τῆς Ἀχρίδος, καὶ ἄλλα.

Ἡ ἐκλογή τοῦ Ἰωάσαφ μετὰ τὴν ἐπαίσχυντον πτώσιν τοῦ Φιλοθέου, ἐχαιρετίσθη ὑφ' ὅλων, ὡς ὁ ἱκανοποιητικώτερος θρίαμβος τῆς ἰθαγενοῦς μερίδος. Τὴν ἀμέριστον ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην ἔχων παρὰ πάντων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἀνθους τῶν χριστιανῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ηὐτύχησε διὰ διαφορῶν ἐκκλήσεων καὶ ἐνεργειῶν νὰ δέχεται ποσὰ μεγάλων δωρεῶν, δι' ὧν κατάρθωσε μετὰ φειδοῦς καὶ χρήσεως λελογισμένης, πρῶτον νὰ ἀνογάγη εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν τὰ τέως ἐν χρεωκοπιᾷ οἰκονομικὰ τοῦ Πατριαρχείου, νὰ ἐπιχειρήσῃ τελείαν τῶν κτιρίων ἀνακαίνισιν, καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ ἐν γένει ἔργα διάφορα κοινωφελῆ, οὐχὶ τυχαῖα. Φιλόμουσος φύσει, με-

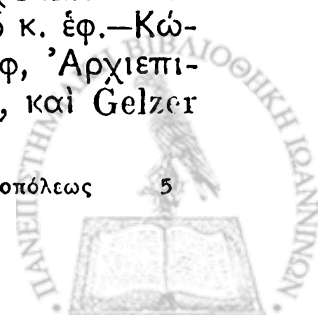

Μπήτρα, ἀφιέρωσεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Προδρόμου 470 ἄσλάνια 100, διὰ νὰ φκιασθῇ τὸ καλλιτήρι ἀπὸ τὴν ἁγίαν Παρασκευὴν ἕως τὸ ἄλῳνι τοῦ μοναστηρίου. καὶ διὰ στερέωσιν τοῦ καλλιτηρίου, ὅπου ποτε νὰ μὴ χαλάσῃ, ἀφιέρωσε νὰ παρθοῦν κατ'

γαλεπήβολος, καὶ μεγαλοπράγμων, εἰργάσθη πολλαχῶς καὶ ποικιλοτρόπως ὅπως καὶ τυπογραφεῖον ἰδρυθῆ ἔν τῇ περιφερείᾳ τοῦ θρόνου, καὶ οἱ ναοὶ ἀνακαινισθῶσι κατὰ τὰ τρία σχεδὸν τέταρτα ἀνὰ ὅλην τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ὡς μαρτυρεῖται τοῦτο σήμερον ὑπὸ τῶν ἑκασταχοῦ ἐπιτοπίων ὑπερθυρίων ἐπιγραφῶν, αὐτοῦ τοῦ Ἰωάσαφ κατέχοντος τὸ ἀπόρρητον μέσον, δι' οὗ ἐνήργει, ὥστε σωρηδὸν νὰ ἐκδίδωνται τὰ σχετικὰ φερμάνια. Εἰργάσθη ὡσαύτως ὅπως πανταχοῦ ἐγερθῶσι κτίρια δι' ἐράνων σχολικά, ὅπως συντεχνίαι εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις ἀνσλάβωσι τὴν ἴδρυσιν βιβλιοθηκῶν καὶ τὸ δὴ κυριώτερον, τὴν δι' ἰδίων ἐξόδων, ἐπὶ τέσσαρα μέχρι ἑπτὰ ἔτη ὑποτροφίαν διαφόρων φιλοτίμων καὶ ὑποστηρίξεως ἀξίων μαθητῶν, στελλομένων εἰς Ἰωάννινα, Κοζάνην, ἢ Ἀθῶνα παρ' Εὐγενίῳ τῷ Βουλγάρει, εἰς Βενετίαν, Κωνσταντινούπολιν, Πατάβιον καὶ ἄλλαχοῦ, ἵνα συμπληρώσωσι σπουδὰς καὶ ἐπανερχόμενοι εἶτα μεταλαμπαδεύσωσι τὰ ἐκεῖθεν φῶτα εἰς τὰ ἴδια. Εἰργάσθη περὶ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ πατριωτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ γοήτρου καὶ τὴν ἐν γένει ἀναγωγὴν τοῦ θρόνου εἰς εὐκλειαν καὶ δόξαν, ἐν ἣ ἡννόει οὗτος νὰ ἴσταται ἡ παλαίφατος καὶ παλαίδοξος ἐκείνη Ἀρχιεπισκοπῆ.

Πεποίθαμεν ἀδιστάκτως ὅτι ὅλη ἐν πολλοῖς ἐκείνη ἢ σχετικῶς μακρὰ, ἐπὶ ἔτη εἴκοσι ἑπτὰ, ποιμαντορία τοῦ Ἰωάσαφ, παραμένει ἄγνωστος καὶ τεθαμμένη ἐν τοῖς ἀρχείοις ἱερῶν μονῶν καὶ ναῶν, ἐν ἀρχείοις οἰκογενειακοῖς, ἐν ἐγγράφοις ἰδιωτικοῖς, τῆς περιφερείας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου, τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου, ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ἱερῶν ναῶν Βιέννης, Βουδαπέστης, Μισκόλτς καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Οὐγκαρίας, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀρχείοις οἰκογενειῶν τῆς σήμερον Ἀλβανίας, ἐξισλαμισθεισῶν βραδύτερον, ὧν οἱ πρόγονοι διετέλουν τότε ἐν τοῖς πράγματι. Ἡ περαιτέρω ἀνίχνευσις, εἰς φῶς ἐπαναφορὰ καὶ χρησιμοποίησις τῶν στοιχείων τούτων, ὅπως ὅσον οἶον τελεία καταστῆ ἢ εἰκὼν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ποιμενάρχου, ἐπαφίεται πλέον τοῖς μεθ' ἡμᾶς.

Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας τοῦ Ἰωάσαφ, ὑπερμεσοῦντες Μαΐου τοῦ 1745, ἀπεφασίσθη, ὅπως καὶ ἡ ἑορτὴ καὶ Πανήγυρις, ἢ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ὁσίου Ναούμ, ἢ τέως τελουμένη τῇ 23 Δεκεμβρίου, ἡμέρα δηλ. καθ' ἣν, λόγῳ τῆς ἀνυπερβλήτου κακοκαιρίας, καὶ δὴ τῶν παραμονῶν τοῦ Δωδεκαήμερου ἦτο ἀδύνατος ἡ μετάβασις τῶν πιστῶν ἐκεῖσε, μετετέθη εἰς τὴν 20 Ἰουνίου, ὡς δείκνυται ἐκ μακρᾶς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἐγκυκλίου, ἣν, μεθ' ἑτέρων σχετικῶν τῷ βίῳ τοῦ ἀνδρός, ἔχομεν καταστρώσει ἐν τῇ διαληθεῖσιν ἡμετέρᾳ ἀνεκδότῳ εἰσέτι Μονογραφίᾳ, (Gelzer Der Wiederant..., Kodex de..... Klement..... Leipzig 1903, σ. 46 κ. ἐφ.—Κώδιξ Ἀλεξούδη ἐν τοῖς Πατριαρχείοις 161-197, καὶ Σνεγάρωφ, Ἀρχιεπισκοπῆ Ἀχριδῶν, τόμ. Β' σ. 293-294, 227-229 βουλγαριστί, καὶ Gelzer πάλιν, Der Patriarcha von Achrida σ. 85-90, 104-105.

ἔτος ἀπὸ δέκα γρόσια, ἀπὸ τὸ νοίκη τοῦ ἐργαστηρίου εἰς τὸ ὄ-
 475 ποῖον ἐκάθητο ὁ Θανάσης γκραίκου. Εἰ δὲ καὶ ἤθελε πουληθῆ
 ποτε αὐτὸ τὸ ἐργαστήρι ἀπὸ τινος τῆς γενεᾶς του μετὰ τὸν θά-
 νατόν του, ἀπὸ τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως τοῦ ἐργαστηρίου,
 νὰ δοθοῦν πενήντα ἀσλάνια εἰς τὸ μοναστήριον, διὰ νὰ ἔχη νὰ
 δώση κατ' ἔτος εἰς τὸ μοναστήριον ἀπὸ δέκα γρόσια, τὸ διάφο-
 480 ρον δηλ. τῶν πενήντα γροσίων, ὅπως, ἐὰν χαλασθῆ τὸ καλλι-
 ρῆμι εἰς κανένα μέρος, νὰ μεμετρισθῆ μὲ τὰ δέκα γρόσια.

Τότε καὶ ὁ ἱερομόναχος Θεοδόσιος ἔδωκεν ἀσλάνια 80 διὰ τὸ
 φκιάσιμον αὐτοῦ τοῦ καλντιρημίου, χωριστὰ ἀπὸ τὰ 100 ἀσλά-
 νια τοῦ Μιχάλη Θεοδ. Μπήτρα.

485 Ὁ αὐτὸς ἱεροδιάκονος, Θεοδόσιος ἔδωσε διὰ καλλωπισμὸν τοῦ
 τιμίου ξύλου τοῦ σταυροῦ ἔξοδα, ἄσπρα 3840.

[Σχετικὰ ἀπαντῶ εἰς τὸν κώδικα τῆς Παναγίας:] «τῷ 1753, Ἰα-
 νουαρίου 9, ἀφιέρωσεν ὁ μακαρίτης Θεόδωρος παπᾶ μιχάλη
 μπεντέλα ἓνα διαμάντι διὰ στολισμὸν τοῦ τιμίου ξύλου, ὅπου εἶναι
 ἡ ἀγορά του φλωρία ιβ': αἰωνία ἡ μνήμη.

490 ὁ δὲ κύρ Θεόδωρος τοῦ μακαρίτου γιάνκου κοησόρου, ὀκτῶ
 διαμάντια δι' ἀγορὰν ἄσπρων 6000.

ὁ δὲ μακαρίτης Θεόδωρος μπεντέλας, ἓνα διαμάντι δι' ἀγορὰν
 9000 ἄσπρων, πρὸς στολισμὸν τοῦ αὐτοῦ σταυροῦ».

[Ἐπίσης ἐν τῷ κώδικι τῶν Ταξιαρχῶν ἕτερα σχετικὰ:]

«1720: ὁ μακαρίτης Σωφρόνιος, Πρωτοσύγγελος τοῦ Ἁγίου
 495 Τάφου ἐγράφηκεν εἰς τὴν πρόθεσιν, διὰ τὴν δωρεὰν τοῦ τι-
 μίου καὶ ζωοποιοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἀφιέρωσεν εἰς τὴν
 χώραν μας διὰ σκέπην καὶ βοήθειαν». 19)

19) Ἐν τῇ πόλει ὑπῆρχεν ἀπὸ ἐτῶν, πολλῶ πρὸ τοῦ 1650 ἤδη, μετό-
 χιον τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἀκριβῶς πρὸ τῆς ἔξω θύρας τοῦ Μητροπολιτικοῦ
 Ναοῦ, περαιτέρω παρὰ τῇ ἐκεῖ πηγαία κρήνῃ· ἐν ᾧ ἔμενε εἰς ἀντιπρόσω-
 πος τῶν Ἁγίων Τόπων, ὑπογραφόμενος πάντοτε, μέχρις ἔτι τοῦ 1798,
 ὡς «Πρωτοσύγκελλος τοῦ Ἁγίου Τάφου», ὃν τρόπον ὑπῆρχε τοιοῦτος
 καὶ εἰς τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, ἐνοικῶν ἐν τοῖς ἀριστερόθεν τῷ
 εἰσερχομένῳ κελλίῳ, τοῦ Μητρ. Ναοῦ, ὅστις ὁμως δὲν φαίνεται ἢ μετὰ
 τὸ 1710 καὶ ἐκλείπει μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς πόλεως. Εἰς λοιπὸν τοι-
 οῦτος ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἁγίου Τάφου, ὁ Πρωτοσύγκελλος Σωφρόνιος,

[1765—1783] Παρθένιος ἡγούμενος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σιμεών, κατὰ τὸ ἀψξέ'. ἀπεκατέστη ἡγούμενος ὁ ἱερομόναχος παπαῖ κὺρ Παρθένιος, ὁ ὁποῖος ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων μετὰ τοῦ 500 πατρὸς αὐτοῦ ἐστάθησαν ὑπηρεταί τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου Προδρόμου, ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς ἡγουμενίας τοῦ μακαρίτου Νικηφόρου.

ἀποθνήσκων, ἐδώρησεν «εἰς τὴν χώραν», τὸ ὃ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐκέκτητο ἐκ τῆς μετανοίας του ἰδιόκτητον κειμήλιον ὅπερ δι' ἐράων τῶν εὐσεβῶν πολιτῶν, περιβληθὲν πολυτιμοτάτην θήκην κατασκευασθεῖσαν ἐν Βιέννῃ, ἐφρουρεῖτο ἐν ἐπὶ τούτῳ πολυτίμῳ ἐρμαρίῳ, κειμένῳ δεξιόθεν τῷ εἰς τὸ ἱερόν τοῦ ἁγίου βήματος εἰσιόντι ἐκ τοῦ νοτίου κλίτους, ἐρμαρίῳ, φέροντι ὡς προθήκην πολύτιμον εἰκόνα τοῦ ἐσταυρωμένου, πρὸ τῆς ὁποίας διαρκῶς ἔκαιε κανδήλα, τοῦ ἐλαίου προσφερομένου ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, «πρὸς σκέπην καὶ βοήθειαν». Ὁ σταυρός, καθ' ἃ ἐνθυμούμεθα, ἐξαγόμενος ἐτίθετο εἰς προσκύνημα ἐν τῷ Ναῶ τῆ πρώτῃ Αὐγούστου, τῆ 14 Σεπτεμ. ἡμέρᾳ τῆς Ὑψώσεως, καὶ τῆ Γ'. Κυριακῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. Ἡ δὲ ἱερά αὕτη παράδοσις ἐξηκολούθει καὶ μέχρι τέλους ἔτι, ὅποτε κατὰ τὴν δῆωσιν τῆς 16 Ὀκτωβρ. 1916, ἐσυλήθη, ἐγένετο κτήμα ἀλλοθρήσκου ἐκ Κρουσόβας, καὶ προσεφέρετο εἶτα εἰς πώλησιν, καθὰ εἶχομεν πληροφορηθεῖ κατὰ Ὀκτώβρ. τοῦ 1923 ἐν Κων)πόλει, Συνοδικὸς τότε ἐκεῖ διατελοῦντες (1922-1925).

Ἐκ τῆς ἄνωθι περὶ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου σημειώσεως τοῦ κώδικος τῶν Ταξιαρχῶν, δείκνυται πόσον ἔωλα, μυθώδη, καὶ ἀβάσιμα παραμένουσιν ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ μέχρι κόρου καὶ ἀηδίας ἐν τῷ τύπῳ μετὰ περισσῆς τῆς ἀνακριβείας οὐχὶ ἅπαξ ἐπανελήφθησαν, ὅτι δηλ. δῆθεν ἡ Βοσκόπολις μετωνομάσθη τὸ πρῶτον εἰς Μοσχόπολιν, ἐν τινι γράμματι τοῦ ἱεροῦ κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐν ᾧ ἐξεφράζοντο εὐχαριστίαι, διὰ σημαντικὴν χρηματικὴν δωρεὰν γενομένην ἄλλοτε ὑπὸ τῆς πόλεως εἰς κρισίμους περιστάσεις ἐν αἷς διετέλουν οἱ Ἅγιοι Τόποι, εἰς ἀντίδοσιν τῆς ὁποίας ἐστάλη ἐκεῖθεν καὶ τεμάχιον τιμίου ξύλου, τὸ μέχρι πρό τινος ἐν τῇ πόλει ὡς κειμήλιον ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῶ περισωζόμενον. Βεβαίως δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔλαβε χώραν καὶ μία καὶ πολλὰ τοιαῦτα κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐκ συνεισφορῶν δωρεαί, καὶ ὡς εἴθιστο εἰς καιροὺς μάλιστα πυρκαϊῶν, οἷαι αἱ γνωσταί, αἱ τοιαῦτα ζητήματα κατὰ καιροὺς διπλωματικὰ δημιουργήσασαι, ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἐκείνων σκηνωμάτων, ἀφοῦ μάλιστα καὶ Μετόχιον ἐνταῦθα, ὑπῆρχε, καὶ ἀντιπρόσωπος, ὡς βλέπομεν ἰδιαίτερος διαρκῶς παρέμενε, καὶ κυτίον μέχρις ἔτι ἐσχάτων ὡς δίσκος κατὰ τὰς μεγάλας Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς καὶ λοιπὰς ἑορτὰς περιεφέρετο, ἀλλ' οὔτε ἡμεῖς ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς πόλεως τοιοῦτον ἐνετύχομεν, οὔτε οἱ τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχείων τοῦ κοινοῦ τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἐξουχίσαντες, οἷοι οἱ ἀείμνηστοι Ἄθαν. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, Κύριλλος Ἀθανασιάδης, Φιλαδελφεὺς καὶ ἄλλοι, οὔτε τις ἕτερος τῶν ξένων τοιοῦτόν τι ἐδημοσίευσεν σχετικόν, οὔτε ἡμεῖς καὶ αὐθις ἐξ ὧν ἐπὶ τούτῳ διεπυθανόμεθα καὶ ἡρευνῶμεν ἐκάστοτε τοιοῦτόν τι σχετικόν ὡς ἀληθὲς ἐπιληροφορήθημεν. Ἐκ τῶν σημειώσεων δείκνυται σαφέστατα πόθεν προῆλθε τὸ κειμήλιον, καὶ πῶς περιῆλθε ἐν τῇ πολυτίμῳ ἀδαμαντοποικίλτῳ καὶ καλλιτεχνικωτάτῃ ἐκείνῃ θήκῃ.

Καί εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἡγουμενίας του ἀπόκτησε καὶ τὸν
 505 παρόντα σεπτὸν Κώδικα, καὶ κατέστρωσεν ἐν αὐτῷ, τὴν ἀπ’
 ἀρχῆς θεμελίωσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Σεβασμίου Μοναστηρίου,
 τὴν τε τῶν κτητόρων διασάφησιν, καὶ τὴν τῶν ἀπ’ ἀρχῆς μέχρις
 τοῦ νῦν ἀλληλοδιαδόχως ἡγουμενευσάντων ἐπίσκεψιν, καὶ τὴν
 δι’ ἐπιμελείας καὶ προθυμίας αὐτῶν τῶν κειμηλίων ἀπόκτησιν,
 510 καὶ τὰ ὑπὸ τῶν φιλαρέτων καὶ εὐσεβῶν χριστιανῶν γενόμενα
 ἀφιερῶματα ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Ἀπὸ τὰ ὁποῖα
 προτερήματα, τινὰ μὲν ἦσαν πάντῃ ἄγνωστα, καὶ μετ’ ἐρεύνης
 μεγάλης ἔγνωσται καὶ ἐκ παραδόσεως, τινὰ δὲ γνωστὰ μὲν ἦσαν,
 ἀλλὰ σποράδην καὶ ἐν ἀύχμηροῖς πινακιδίοις εὕρισκόμενα ἐσυ-
 515 νάχθησαν, καὶ μὲ σαφήνειαν κατεστρώθησαν ἐν τῷ παρόντι
 σεπτῷ κώδικι, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Παρθένιος ἡγούμενος ἔλαβε τὴν ἐπιστασίαν
 τῆς ἡγουμενίας, ἔβαλε ὅλην τὴν προθυμίαν, ἀνεκαίνισεν ἤδη
 ὅλα τὰ κτίρια χαμερπῆ ὄντα καὶ σεσαθρωμένα, ἀνεγείρας εἰς ὕ-
 520 ψος τὰ τεῖχη κ.λ.π., καὶ ἐπέφερε πανταχοῦ ἐπιδιορθώσεις καὶ με-
 ταβολάς.

Ἄλλ’ ἐπειδὴ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν (1767-69) ἠκολούθησαν
 διάφοραις ἀνωμαλίαις καὶ ταραχαῖς εἰς τὴν Βοσκόπολιν, καὶ κατ’
 ἀλλήλων τῶν προεστώτων καταδρομαί, ὁ ἡγούμενος Παρθένιος,
 525 ἐμίσησε πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ Βενετίαν ἀρκετοὺς χρόνους
 [1767-1773] ²⁰⁾ διατρίψας ἐκεῖ, καὶ εἰς τὸ μοναστήριον οἱ προε-
 σστοὶ ἔβαλαν τὸν παπᾶ βασίλειον, καὶ ἐπιστάτησεν οὗτος ἐπι-
 τροπικῶς, ἕως οὗ διέτριβεν ὁ ἡγούμενος εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη.

Εἰς 1768 9βρίου, ἀφιέρωσεν ὁ Μιχαήλ ὁ τοῦ Γκόρας ἀπὸ Σί-
 530 πισχαν εἰς τὸν ἅγιον Πρόδρομον τὰ δύο χωράφια, ὅπου εἶναι
 εἰς τὴν λευκόπετραν, τὸ μὲν ἓνα ὅπου εἶναι ἐπάνω εἰς τὴν ράχην
 τῆς λευκόπετρας, καθ’ ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν, καθὼς κρατεῖ ὁ
 ρύακας, τὸ δὲ ἄλλο εἶναι εἰς τὴν ὑπώρειαν, καθὼς κρατεῖ ὁ μέγας
 λάκκος, ἐπιτροποηγουμενεύοντος τοῦ κυροῦ Βασιλείου εἰς μνη-

20) Περιερχόμενος ἀνὰ τὰς ἐκεῖ ὀρθοδόξους κοινότητας, συλλέγων κατὰ
 τὸ σύνθημα, ὡς ταξειδιώτης μοναχός, ἐράνους ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς Μονῆς, ἴσως
 δ’ ἐν τῷ μεταξύ διατελέσας προσωρινῶς καὶ ἐφημέριός που ἐν αὐταῖς,
 ἐν Ζέμονι, ὡς φαίνεται, ἢ ἀλλαχοῦ.

μόσουνον αἰώνιον τῶν ὑπογραφομένων ὀνομάτων Θεοδοσίου 535
 Ἄρχιερέως, Μιχάλη, Νίκος, Ἡλία.

[1768. Ἀφιερώνω ἐγὼ ὁ Ναοῦμ Γκούστας ²¹⁾ τὸ μερτικὸν τοῦ

21) Ναοῦμ Γκούστας, 1730-1788. Φέρεται ὡς ὀρμώμενος ἐκ μιᾶς τῶν μᾶλλον ἀρχαίων καὶ ὀνομαστῶν ἀρχοντικῶν ἀνέκαθεν οἰκογενειῶν τῆς πόλεως. Τὰ προκαταρκτικὰ καὶ λοιπὰ ἀνώτερα μαθήματα, διήνυσεν ἐν τῇ ἀκμαζούσῃ Σχολῇ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, παρὰ τοῖς τότε ἐνταῦθα διδάσκουσι Σεβαστῶ, Λεοντιάδῃ, Θεοδώρῳ Καβαλλιῶτῃ καὶ Γρηγορίῳ Ἱερομανάχῳ, τῷ μετέπειτα Δυρραχίου.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν, φαίνεται ὅτι ἀποδημεῖ εἰς Οὐγγαρίαν παρὰ τοῖς ἐκεῖ οἰκείοις καὶ συμπολίταις, κατέρχεται μετὰ τινα ἔτη εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι τέλους ἔπειτα συνεχίζων τὸ ἐμπόριον, ὡς βοηθὸς κατ' ἀρχὰς καὶ διάδοχος εἶτα τοῦ ἰδίου πατρός.

Ἐν ἀρχῇ τῆς Γραμματικῆς Θεοδώρου Καβαλλιῶτου, παρατίθεται ἐπίγραμμα τι καὶ αὐτοῦ, ἐν ὅλοις ἐπίσης τοῖς κώδιξιν, ἐν ὅλοις ἐν γένει τοῖς Ἄρχείοις, ἀπαντῶσιν ἐξ ἴσου πλεῖστα ὅσα ἐγγραφα, δηλ. πρακτικά, συμφωνητικά, προικοσύμφωνα, καὶ ποικίλης ἄλλα παρομοίας ὕλης, ἐν οἷς πᾶσι διαλάμπει ἡ σπανία αὐτοῦ ἑλληνομάθεια, ἰδιάζουσά τις χάρις, διαύγεια καὶ σαφήνεια ἐν τῇ διατυπώσει τῶν ἐννοιῶν, ἡ εὐγένεια τοῦ χαρακτήρος, ἰδιαίτερός τις εὐανάγνωστος καὶ καλλιγραφικὸς ἐν τῇ γραφῇ χαρακτήρ, καὶ πρὸ παντὸς τὸ εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον, καὶ ἡ ὄντως παραδειγματικὴ, εἰς τὰ ἰδίως συμφέροντα τῆς πατρίδος, ἀφοσίωσις.

Παρῶν καὶ οὗτος, ὡς ἀρχῶν εὐγενέστατος καθ' ὅλας τὰς λυπηρὰς διαμάχας καὶ κοινοτικὰς ἀντεγκλήσεις, τὰς προηγηθείσας τῆς διαλύσεως τῆς πόλεως, ἀπαντᾷ κοῖ βραδύτερον μετὰ ταῦτα, ὡς ἐν τῶν τὰ μάλα δρώντων ἐν τῇ κοινότητι, πρὸς ἀνασύνταξιν τῆς πόλεως, προσώπων, διακρινόμενος ἰδίως ἐπὶ σθένει ἠθικῶ καὶ πείρᾳ ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν κοινῶν, οὐ τῇ τυχοῦσῃ, πάντοτε δὲ καὶ πολλαχοῦ ἐκ τῶν πρώτων συνήθως πρωτοστατῶν, λαμβάνων τὸν λόγον ἐν ὀνόματι τῶν ἄλλων, καὶ ἐν τοῖς ἐγγράφοις πρῶτος ὑπογραφόμενος.

Τοιοῦτος ὅμως χαρακτήρ ἐν τῇ πνιγερᾷ, καὶ ἀσφυκτικῇ ἐκείνῃ πανταχόθεν ἀτμοσφαίρᾳ τῆς τρομοκρατίας καὶ ἀναρχίας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναπνέῃ καὶ συνεπῶς νὰ ζῇ. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι, ἀπὸ τοῦ 1788 ἐξαφανίζεται ὁ ἀνὴρ ἐκ τοῦ μέσου, διάδοσις δὲ τις ἀκολουθῶς, πολὺ μετέπειτα κατὰ παράδοσιν καὶ ὑπὸ ἐχεμύθειαν κατ' ἀρχὰς καὶ μέχρις ἡμῶν περιελθούσα, διεπίστου, ὅτι ἀπηγχοῖσθη ἔμπροσθεν τῆς μεγάλης πρὸς Β. Πύλης τοῦ Κονακίου, ἀνωθι τοῦ νῦν μεγάλου λειβαδίου Οἰκονόμου, διὰ λόγους πάντως σχέσιν ἔχοντας πρὸς τὰ τότε γεγονότα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ καταπαύσεως τῆς ἐπαναστάσεως Ὀρλώφ. Ἐνῶ δὲ πάντες οἱ κώδικες καὶ τὰ λοιπὰ ἐνθεν κἀκεῖθεν κατάστιχα ἰσναφίων, οὐδὲν περὶ τούτου ἀναφέρουσι, καθ' ὃν τρόπον σιγὴν ἐξ ἴσου βαθεῖαν τηροῦσι ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἐπίσης αἰφνιδίως ἐκ τοῦ μέσου ἐξαφανίσεως τοῦ Ἄρχοντος Θεοδώρου Βρέτα, ἐν τῷ «Ἐξοδιαστικῶ» τῷ πολὺ βραδύτερον περιελθόντι εἰς χεῖρας ἡμῶν, ἀπαντᾷ ἡ σημείωσις, «1788, Μαρτίου 23, ἡμέρα ε', ἔπνιξεν ὁ Ζαμπίτης Ἰσάτ-μπέης τὸν λογιώτατον ἀρχοντα κύριον Ναοῦμ Γκούστα,

λιβαδίου μου τοῦ Λιόπα, ὅπου εὐρίσκεται εἰς τὰ σύνορα τοῦ χω-
 540 ρίου Λιαβδάρη, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τῶν παρόντων ὀνο-
 μάτων, Ἀθανασίου, μαρίας, ναοῦμ], [ταῦτα γράφονται χειρὶ τοῦ
 ἡγουμένου Παρθενίου, ἀμέσως δὲ καὶ τὰ ἐξῆς, ἄλλη ὁμως χειρὶ].
 «Ἀντικρὺ ἀπὸ τὸ μεγάλο αὐτὸ λιβάδι, εἶναι καὶ ἓνα ἄλλο κομμάτι
 τοῦ μοναστηρίου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ λιβάδι τοῦ
 ναοῦμ νάστου, διό, τὸ ἐσημειώσαμεν πρὸς μνήμην τῶν μεταγε-
 545 αἰωνίαν τῶν ἀφιερωτῶν καὶ τῶν γονέων αὐτῶν».

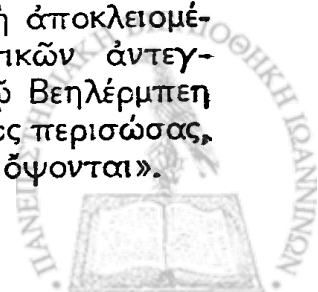
[Ἐν τῇ ἐπιτροπικῇ ὁμως ταύτῃ ἐπιστάσει, ὁ παπαῖ Βασίλειος οὗτος,
 ὑπέπεσεν, ὡς φαίνεται, εἰς ἀτασθαλίας δῆθεν καὶ πράξεις ἀντικανονικάς,
 συνεπέα τῶν ὁποίων ὁ τότε Μητροπολίτης Κορυτσαῖς Γεννάδιος (1767
 -1779), κατόπιν δυστρόπου αὐτοῦ διαγωγῆς δῆθεν πρὸς τὸν κυριάρχην
 του, τὸν ἤδη πρῶτον ἐκεῖ Μητροπολίτην μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ἀρ-
 χιεπισκοπῆς, καὶ κατόπιν προσκλαύσεων δῆθεν τῶν ὑπὸ κλύδωνα καὶ σάλον
 κοινοτικῶν διατελούντων ἀρχόντων Μοσχοπολιτῶν, ἀνεφέρθη ἐπανειλημ-
 μένως εἰς τὴν ἐν Κων)πόλει Ἱ. Σύνοδον, ἣτις τὰ πράγματα σταθμίσασα
 ὠρίμως, ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἰδίον γνώμην ἔχοντα κληρικὸν τὴν ἐσχάτην
 κανονικὴν ποινήν, τὴν τῆς καθαιρέσεως. Καὶ τὸ μὲν ἔγγραφον τῆς πράξεως
 αὐτῆς ταύτης δὲν περιεσώθη ἡμῖν, ἐπετύχομεν δὲ τυχαίως κατ' Ἀπρίλιον
 τοῦ 1895 ἐν τῷ ἐν Μάργιανι τῆς Ὀπάρεως ἀρχαιοπρεπεῖ βραχῶδει οἴκῳ
 τοῦ ἀπόπαπα Ναοῦμ, τὸ ἔγγραφον ἐτέρας Συνοδικῆς ἀποφάσεως, καθ'

αἰωνία του ἢ μνήμη, οἱ δὲ αἴτιοι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἄς
 ὄψονταί».

Ἐπιτροπὴ ἐπιτροπικῆ ὁμως ταύτῃ ἐπιστάσει, ὁ παπαῖ Βασίλειος οὗτος,
 ὑπέπεσεν, ὡς φαίνεται, εἰς ἀτασθαλίας δῆθεν καὶ πράξεις ἀντικανονικάς,
 συνεπέα τῶν ὁποίων ὁ τότε Μητροπολίτης Κορυτσαῖς Γεννάδιος (1767
 -1779), κατόπιν δυστρόπου αὐτοῦ διαγωγῆς δῆθεν πρὸς τὸν κυριάρχην
 του, τὸν ἤδη πρῶτον ἐκεῖ Μητροπολίτην μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ἀρ-
 χιεπισκοπῆς, καὶ κατόπιν προσκλαύσεων δῆθεν τῶν ὑπὸ κλύδωνα καὶ σάλον
 κοινοτικῶν διατελούντων ἀρχόντων Μοσχοπολιτῶν, ἀνεφέρθη ἐπανειλημ-
 μένως εἰς τὴν ἐν Κων)πόλει Ἱ. Σύνοδον, ἣτις τὰ πράγματα σταθμίσασα
 ὠρίμως, ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἰδίον γνώμην ἔχοντα κληρικὸν τὴν ἐσχάτην
 κανονικὴν ποινήν, τὴν τῆς καθαιρέσεως. Καὶ τὸ μὲν ἔγγραφον τῆς πράξεως
 αὐτῆς ταύτης δὲν περιεσώθη ἡμῖν, ἐπετύχομεν δὲ τυχαίως κατ' Ἀπρίλιον
 τοῦ 1895 ἐν τῷ ἐν Μάργιανι τῆς Ὀπάρεως ἀρχαιοπρεπεῖ βραχῶδει οἴκῳ
 τοῦ ἀπόπαπα Ναοῦμ, τὸ ἔγγραφον ἐτέρας Συνοδικῆς ἀποφάσεως, καθ'

αἰωνία του ἢ μνήμη, οἱ δὲ αἴτιοι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἄς
 ὄψονταί».

Ἐπιτροπὴ ἐπιτροπικῆ ὁμως ταύτῃ ἐπιστάσει, ὁ παπαῖ Βασίλειος οὗτος,
 ὑπέπεσεν, ὡς φαίνεται, εἰς ἀτασθαλίας δῆθεν καὶ πράξεις ἀντικανονικάς,
 συνεπέα τῶν ὁποίων ὁ τότε Μητροπολίτης Κορυτσαῖς Γεννάδιος (1767
 -1779), κατόπιν δυστρόπου αὐτοῦ διαγωγῆς δῆθεν πρὸς τὸν κυριάρχην
 του, τὸν ἤδη πρῶτον ἐκεῖ Μητροπολίτην μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ἀρ-
 χιεπισκοπῆς, καὶ κατόπιν προσκλαύσεων δῆθεν τῶν ὑπὸ κλύδωνα καὶ σάλον
 κοινοτικῶν διατελούντων ἀρχόντων Μοσχοπολιτῶν, ἀνεφέρθη ἐπανειλημ-
 μένως εἰς τὴν ἐν Κων)πόλει Ἱ. Σύνοδον, ἣτις τὰ πράγματα σταθμίσασα
 ὠρίμως, ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἰδίον γνώμην ἔχοντα κληρικὸν τὴν ἐσχάτην
 κανονικὴν ποινήν, τὴν τῆς καθαιρέσεως. Καὶ τὸ μὲν ἔγγραφον τῆς πράξεως
 αὐτῆς ταύτης δὲν περιεσώθη ἡμῖν, ἐπετύχομεν δὲ τυχαίως κατ' Ἀπρίλιον
 τοῦ 1895 ἐν τῷ ἐν Μάργιανι τῆς Ὀπάρεως ἀρχαιοπρεπεῖ βραχῶδει οἴκῳ
 τοῦ ἀπόπαπα Ναοῦμ, τὸ ἔγγραφον ἐτέρας Συνοδικῆς ἀποφάσεως, καθ'

ἦν ἡ Ἐκκλησία, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν μεταμέλειαν τοῦ ἡγουμενεύοντος ἱερομονάχου διαβιβασθεῖσαν κατόπιν ἐπανειλημμένων σιτήσεων τῶν προυχόντων τῆς κοινότητος, καὶ τοῦ τότε Μητροπολίτου Κορυτσαῶς, ἐξέδωκε βραδύτερον μετὰ ἔνδεκα ἔτη, τῷ 1778, ἄφεςιν, καὶ ἀπεκατέστησεν αὐτὸν ἐν τῷ ἀξιώματι τῆς ἱερωσύνης. Τὸ ἔγγραφον ἔχει ὡς ἐξῆς:]

«Σωφρόνιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων)πόλεως
Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Ἱερώτατε μητροπολίτα, Κορυτζᾶς καὶ μοσχοπόλεως, ἐν ἀ-
γίῳ πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, καὶ ἐντιμότατοι
κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ ρουφφέτια χρήσιμα καὶ προε-⁵⁵⁰
στῶτες τῆς ἐπαρχίας ταύτης, χάρις εἴη ἡμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ
Θεοῦ. Παιδιόθεν εἴωθεν ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τοὺς
ἐκκλίνοντας ἀπὸ εὐθείας ὁδοῦ καὶ τὴν ἐναντίαν δραμόντας, καὶ
πάλιν ἰᾶσθαι τούτους χριστομιμήτως, διορθωθέντας καὶ μετα-
νοήσαντας καὶ τῷ ἐλέει ταύτης προσπεσόντας καὶ αἰτησαμένους⁵⁵⁵
τὴν ἄφεςιν. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ ὁ Ἱερομόναχος Βασίλειος,
ἀπὸ τοῦ αὐτόθι ἐνοριακοῦ ἱεροῦ καὶ σεβασμίου μοναστηρίου
τοῦ τιμίου ἐνδ.προφ. Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, καθαι-
ρέσει τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ καθυπερβλήθη δι' ἡμετέρου πατρι-
αρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος, διὰ τινὰ ἐγκλήματα ρητῶς⁵⁶⁰
περιεχόμενα ἐν ἐκείνῳ, ἥδη δὲ μετὰ μέλος γενόμενος, ἐφ' οἷς ἐπλημ-
μέλησε καὶ διορθώσας τὰ παραπτώματα αὐτοῦ, καὶ ὑποσχεθεὶς
κρείττονα βίον καὶ διαγωγὴν καὶ μεταβολὴν, ναὶ μὴν καὶ
εὐπίθειαν καὶ ὑποταγὴν πρὸς τὴν ἀρχι-
ερωσύνην σου, τὸν κατὰ τὸν ἄρχιερέα⁵⁶⁵
καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ ποιμένα, καὶ κυ-
ριάρχην τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ μητρο-
πόλεως, προσέδραμεν ἐπομένως τῷ ἐλέει τῆς Ἐκκλησίας,
καὶ ἐδεήθη θερμῶς τυχεῖν ἀθωώσεως, τούτου χάριν γράφοντες,
ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς⁵⁷⁰
ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγ. πνεύματι ἀ-
γαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ὁ ρηθεὶς ὀσι-
ώτατος ἐν Ἱερομονάχοις Βασίλειος, ὡς μεταμεληθεὶς ἐφ' οἷς ἐπλημ-
μέλησε, καὶ κρείττονα βίον ὑποσχεθεὶς, καὶ ὡς προσπεσῶν τῷ

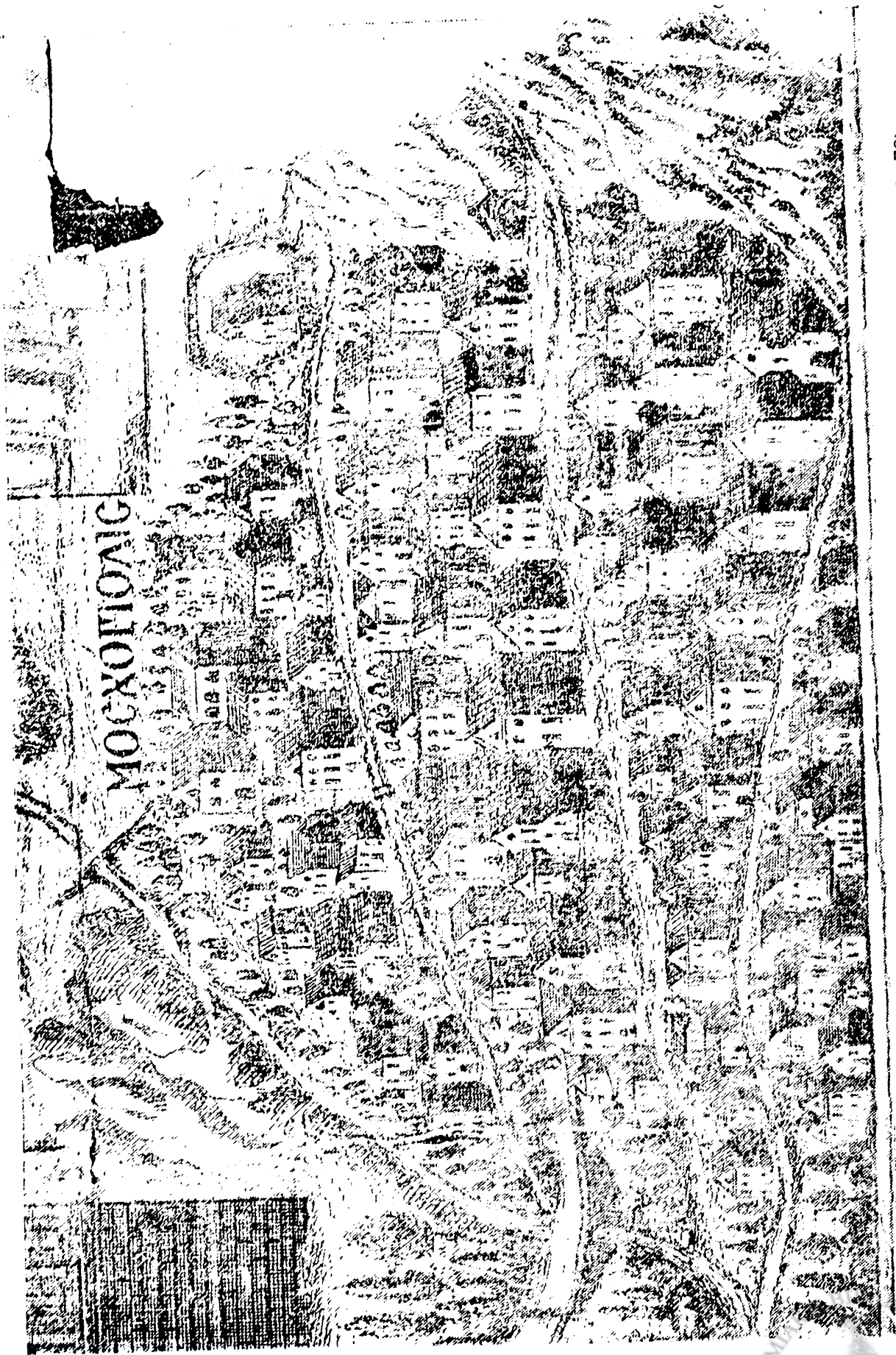
575 ἑλέει τῆς ἐκκλησίας, ἀθῶος ὑπάρχη τῆς κατ' αὐτοῦ προσενεχθεί-
σης ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς καὶ παιδείας, ἔχων καὶ τὸ ἐνεργοῦν
τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ ἀκωλύτως, ὡς καὶ πρότερον, συμφορού-
μενος δηλαδὴ καὶ συλλειτουργούμενος καὶ τὴν χεῖρα ἀσπαζό-
μενος, καὶ ὡς ἱερεὺς τιμώμενος, καὶ εἰσόδημα ἐκκλησιαστικὸν καὶ
580 μοναστηριακὸν λαμβάνων, καὶ καρπούμενος, καὶ ὅσοι τυχὸν
ὑπέπεσαν τοῖς ἐν ἐκείνῳ τῷ γράμματι περιεχομένοις ἐπιτιμίαις
καὶ συνανεστράφησαν μετ' αὐτοῦ, εἶησαν συγκεχωρημένοι καὶ
εὐλογημένοι παρὰ Θεοῦ Παντοκράτορος, ἔχοντες καὶ τὰς εὐχὰς
καὶ εὐλογίας πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ὁσίων καὶ θεοφόρων τῆς
585 ἐκκλησίας ἁγίων πατέρων, ἐξ ἀποφάσεως. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ
χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ ὀγδόῳ, κατὰ μῆνα
Νοέμβριον.

Ἐπινεμέσεως δεκάτης δευτέρας.

590 † Ὁ Ἐφέσου Μελέτιος † ὁ (δυσαναγν.), ὁ Κυζίκου Ἀθα-
νάσιος (ἢ Ἀνθιμος), † ὁ (δυσαναγν.), ὁ Χαλκηδόνος Μα-
κάριος. [Ἐπονται καὶ ἕξ συμπεπλεγμένοι συνοδικαὶ ὑπογρα-
φαί, ὧν πᾶσαι ἐκτὸς τῆς Καστορίας Γενναδίου (ἢ Ἰγνατίου)
τυγχάνουσιν ὅλως δυσανάγνωστοι].

Εἰς δὲ 1769 Μαΐου 21, ²²⁾ ἐπειδὴ ὁ Ναοῦμ Πεσχάρου εἶχε βάλει

22) Οἱ Μπορτζιλῆδες ἰδιαίτατα εἶχον καταστήσει ἢ ἀληθῆς μᾶστιξ,
ἀφ' ἧς ἐποχῆς, χωρία, κωμοπόλεις, πόλεις, ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ ἐλεηλατοῦντο,
κατεστρέφοντο, καὶ ἀφότου καὶ αὐταὶ ἔτι αἰ ὑπὸ τὸν Βοεβόδαν τῆς Βαλιντέ
Σουλτάνας ἢ τὸν Σελιχτάρην κοινότητες, αἱ ὅπως οὖν μέχρι τινὲς σεβαστοί,
καὶ αὐταὶ ἔτι εἶχον καταστήσει ἔρμαιον τῶν ληστοσυμμοριῶν. Ἡ πόλις
οὐχὶ σπονίως εὐρίσκετο ἐν τῇ ἀκαταλήπτῳ δι' ἡμᾶς, τοὺς σήμερον ζῶντας,
πιέσαι, καὶ ἀνάγκη, νὰ ἀναχαιτίζη ὀρμὴν προπαρεσκευασμένην, ἐπιδρο-
μὴν ὠρισμένην, ἢ διάβασιν κοί παραμονὴν ἐπὶ ἡμέρας Ἀλβανικῶν ὀρ-
δῶν, ἢ νὰ ἀποτρέψη ἀπαιτήσεις ἐπιτακτικώτερος ληστανταρτῶν, ὄντων
εἰς θέσιν νὰ διαπράττωσι πᾶν εἶδος λεηλασίας καὶ ἀτιμασμοῦ, καὶ νὰ ἐπι-
τύχη τοῦτο διὰ δώρων καὶ χρημάτων πρὸς τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν ἰσχυρὸν
τῆς ἡμέρας, ὅπως συγχρόνως προστατεύηται κατὰ τῶν ἐπιτρεχόντων
καὶ ληϊζόντων, καὶ πρὸς τοῦτο ἐξευρίσκοντο τὰ δῶρα πάντοτε ἀπὸ κοινοῦ
δι' ἑράνωι. Ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς συμπλήρωσιν, ἐνεχειρίζον καὶ
ὁ μ ο λ ο γ ῖ σ ς χ ρ ε ω σ τ ι κ ᾶ ς. Οἱ τοιοῦτοι δὲ ἰσχυροὶ ἦσαν πάντο-
τε Μπέηδες ἢ Σπαχῆδες τὴν ἰδιότητα, καὶ ἡγέται ἐν κρυπτῷ ληστοσυμ-
μοριῶν, κακοῦργοι, ἀριθμούμενοι πολλάκις εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας ἢ καὶ δέκα
καὶ πλεόν, οἱ ἔχοντες λαμβάνειν ἐξ ὁμολογιῶν χρεωστικῶν καὶ εἰς ὅσους

ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ

Ἡ Μοσχόπολις ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς τῷ 1767, δύο δηλ. πρὸ τῆς ἀποσυνθέσεως ἔτη (σελ. 78).

τόν Μουσταφᾶ κόρτζια μπουλιουκπασην με διακοσίους νομάτους εἰς τὴν Κορυτζᾶν καὶ μοσχόπολιν, μάλιστα δὲ νὰ φυλάξουν τὴν

ἐπλήρωνον καὶ διάφορον, ὡς πολλαχόθεν ἐξάγεται, δηλ. τόκους, τοῦ χρέους ὁλονέν οὔτω ἐξογκουμένου αἱ δὲ ἀπαιτήσεις, ἐπιβουλαὶ καὶ ποικίλαι ὅσαι θηριώδεις πιέσεις ἐνὸς ἐκάστου τούτων, ἀντιζήλων εἰς ἐπίμετρον τὸ πλεῖστον πρὸς ἀλλήλους, εἶχον καταντήσει ἀβίωτον τῶν ἐνοικούντων τὸν βίον.

Ἔχομεν εἰς χεῖρας ἡμῶν κατάλογον, ἐν τῷ κώδικι τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ, ἐπιγραφόμενον, «τ α ξ ἦ μ ι τ ῶ ν Σ π α χ ἰ δ ῶ ν κ α τ' ὄ ν ο μ α», ἐν ᾧ καταγράφονται τὰ ὀφειλόμενα ἐνὶ ἐκάστῳ, φέροντι καὶ τὸν ἴδιον πάντοτε στρατιωτικὸν τίτλον, ὡς λαγουμτζῆς (ὁ ἐπὶ τῶν ὑπονόμων), κουμπαρατζῆς, χάς-χουμαγιούνκ.λ.π. Ὁ κατάλογος μεταγενέστερος, μεταξύ 1828-32, περιέχει, μ π ε κ α ἔ δ ε ς, δηλ. ὑπόλοιπα τῶν καθυστερουμένων εἰς τοὺς ἐπιγόνους τῶν μπορτζιλήδων, ὑπόλοιπα ἐκ τοῦ παρελθόντος χρέους, διὰ τὸ ὁποῖον διαρκῶς καὶ ἀτελευτητῶς ἐπλήρωνον, ἀ π ἔ ν α ν τ ι, ἦτοι χ α λ ἰ λ - ἔ σ α π ἰ, ὡς σημειοῦται πολλαχοῦ, καὶ τὸ χρέος μετεβιβάζετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ ἡ πόλις ἐθεωρεῖτο ἤδη, ἀπὸ τοῦ 1760 ἰδίως, εἴλωσ καὶ αἰχμάλωτος εἰς τοὺς τοιούτους. Συνηθέστατα οὔτοι ἦσαν οἱ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἡγέται τῶν διαφόρων φυγοδίκων καὶ φυγοποιόνων, τῶν ὑπὸ τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν λήσταρχον διατρεχόντων, καὶ ποικιλαχῶς λεηλατούντων τὴν περιφέρειαν, ἐπιτιθεμένων νύκτωρ καὶ ἡμέραν κατὰ τῶν εἰρηνικῶς εἰς τὰς ἰδίας ἐστίας ζώντων κατοίκων, καθ' ὧν, ἐπαναλαμβάνομεν, οὐδὲν εἶδος ἀνθρωπίνης κτηνωδίας καὶ ἀπογυμνώσεως ἀφήκαν ἀνεφάρμοστον, κοινοτήτων ὀλοκλήρων ἐν μέση ἡμέρᾳ ὑπὸ τοιούτων ἀπαισιῶν λεηλατουμένων καὶ πυρπολουμένων ἢ διαβατῶν φιλησύχων παραμονευομένων, θηριωδῶς ἐνεδρευομένων, καὶ ἀγρίως ἀπογυμνουμένων ἢ φονευομένων κατὰ τὴν μετὰ τῆς περιοικίδος ἐπικοινωνίαν.

Οἱ μπορτζιλιῆδες εἶχον συνήθως στόχον πρῶτιστα πάντων τὸν ἐκάστοτε Μ. Ἀρχοντα, τοὺς λοιποὺς Ἀρχοντας, καὶ πάντα προύχοντα ὅπως οὖν εὐποροῦντα, ὅτε δὲ ἐπετείνοντο, αὐταὶ μέχρι σημείου ἀφύκτου, τότε πολλοὶ ἔχοντες ἀλλαχοῦ τὰ κέντρα τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν ἐργασιῶν, ὡς ἐν Βιέννῃ, Πέστη, Βούδα, Βελιγραδίῳ, Τρανσυλβανίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ, ἀμα ὡς ἐδράττοντο τῆς πρώτης εὐκαιρίας, ἀπεχώρουν τοῦ μέσου ἀθορύβως καὶ διηυθύνοντο ὅπου ἐλεύθερος ἔπνεεν ἀήρ, μετακαλοῦντες ἐν περιστάσει καταλλήλῳ καὶ τοὺς ἰδίους ἐκεῖ οἰκείους ἕκαστος κοτ' ὀλίγον ἢ ὁμαδόν, καταλείποντες δὲ τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ἰδίων εἰς τοὺς πλησιεστέρους συνήθως συγγενεῖς.

Τὰ πράγματα βεβσίως, τὰ ἐν Μοσχόπολει οὕτως καὶ ἐκάστην ἐξελισσόμενα, δὲν ἦσαν ἀγνωστα οὔτε εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ὀδῶν, Δερβεντάτ-Ναζιρῆ, Βεζύρην τοῦ Βερατίου, οὔτε εἰς τὸν Μουσελίμην ἢ Βοεβόδαν τῆς Κορυτσαῆς, οὔτε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐν Μοναστηρίῳ Βεηλέρβεην τῆς Ρούμελης, ἀλλ' ὡς μὴ ὠφελεν, ἢ ἐξάρθρωσις ἢ κυβερνητικὴ ἢ πανταχόθεν, καὶ ὁ ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἀναρριπισμὸς τῶν πνευμάτων, ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε πᾶσα οἰαδήποτε φρουρά, ἄ ν ε π ἰ σ η μ ο ς ἢ ἔ π ἰ σ η μ ο ς, ἰ δ ι ω τ ι κ ῆ ἢ δ η μ ο σ ἰ α, ἦσαν πρὸς τὸ θεαθῆναι καὶ κατὰ τύπους μόνον. Τὸ δὲ κακὸν ἐχώρει διαρκῶς ἐπιτεινόμενον, ἔξωθεν μὲν ἑλλειπούσης πάσης ἀσφαλείας, ἔσωθεν δὲ ὡς ἔλσιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς

Μοσχόπολιν, καὶ νὰ ἀποδιώξη τοὺς μπορτζιλῆδες, νὰ μὴ τοὺς
595 ζυγώσῃ εἰς τὴν χώραν, νὰ γυρεύσουν οὔτε διάφορον οὔτε κε-

ἐπερχομένων τῶν ἀντεγκλήσεων, διχονοιῶν ἀντεκδικήσεων, καὶ ποι-
κίλων ἐτέρων προσωπικῶν παθῶν, ἡ δὲ διαρροὴ ἐντεῦθεν τῶν ἀριστο-
κρατικωτέρων τάξεων ἐξηκολούθει, ἐκφευγουσῶν ἀδιαλείπτως ἅμα τῇ
πρώτῃ καταλλήλῳ, ἐπαναλαμβάνομεν, εὐκαιρίᾳ, μετὰ δακρύων ἀποχαι-
ρετουσῶν τὸ πάτριον ἔδαφος, καὶ ἐκεῖ ἐν τῇ ξένη καὶ εἰς τὸ ἄγνωστον ἐ-
πιζητουσῶν τὴν ἀπὸ τῶν καθ' ἑκάστην δεινῶν καὶ τῆς τρομοκρατίας ἀ-
παλλαγὴν, ἐν τῇ ξένη, καὶ εἰ τῷ ξενιτεύεσθαι, προσωρινῶς ἢ μονίμως,
ἐνθα κοῖ ἀνέμενον τὴν ὀριστικὴν ἔκβασιν τῶν γεγυρότων.

Ἀπήχησιν, καίτοι ἀμυδράν, τῆς τοιαύτης καταστάσεως διακρίνει τις,
καὶ ἐν οἷς ὁ κῶδιξ, ἀναφέρει ἔστω καὶ παρεμπιπτόντως ὀλίγα τινά, δυνά-
μενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπίκαιρα οἰκτικά, τὰ ἑξῆς:

«1765, ὁ ἡγούμενος Παρθένισ, ἀφοῦ ἔλαβεν τὴν ἐπιστάσιαν τῆς ἡγου-
μενίως, ἔβαλεν ὄλην τὴν προθυμίαν. . . . ., καὶ ἔφερε πανταχῶς ἐπιδιορ-
θώσεις καὶ μεταβολάς, ἀλλ' ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν
(1765-69) ἠκολούθησαν διάφοροι ἀνωμαλίαι καὶ
ταραχασί εἰς τὴν Μοσχόπολιν, καὶ κατ' ἀλλήλων
τῶν προεστώτων καταδρομαί, ὁ ἡγούμενος Παρθένισ, ἐ-
μίσησεν πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ Βενετίαν ἀρκετοὺς χρόνους (1767-
1777) διατρίψας ἐκεῖ, καὶ οἱ προεστοὶ ἔβαλαν ὡς ἡγούμενον τὸν ἱερομ.
παπᾶ Βασίλειον καὶ ἐπεστάτευσεν. . . ., εἰς δὲ τῷ 1777 ἔλθων ὁ Παρθέ-
νιος. . . . .»

Πάντως «ἠκολούθησαν ἀνωμαλίαι καὶ ταραχαί»,
λέγων, οὐδὲν ἄλλο ἐννοεῖ συγκεκαλυμμένως ὁ γράφων, ἢ τὰς τῶν μπορ-
τζιλῆδων ιδίως πιέσεις, «καταδρομαὶ δὲ κατ' ἀλλήλων τῶν
προεστώτων» ἀναφέρων, ὑπονεί βεβαίως τὴν ἐπάρατον διχό-
νοιαν, συνεπιεία τῆς ἐποίας κατέθηκε τὴν ἐντολὴν τῆς κοινότητος, καὶ ἀ-
πεχώρησεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, κατευθυνόμενος καὶ οὕτως πρὸς ἔργον κατ-
ηυθύνετο ἡ διαρροὴ τῶν πλείστων.

Τί δὲ συνέβαινε ἐν τῷ μεταξὺ ἐν τῇ κοινότητι; λεπτομέρειαι θετικοὶ
δυστυχῶς οὐδαμῶς ἀπαντῶσι, πολλαχόθεν ὁμως δείκνυται ὅτι ἡ ἀτμό-
σφαιρα εἶχε καταστήσει ὀσφυκτικώτατη, ἡ ἀσφάλεια εἶχεν διασαλευθῆ μὲχρι
σημείου ἀφαντάστου, ὡς ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἀπειλῶν, πιέσεων καὶ διαφο-
ρων τρομοκρατικῶν μεθόδων τῶν μπορτζιλῆδων, διάφορα πραξικοπή-
ματα ἐλάμβανον καθ' ἑκάστην σχεδὸν χώραν, ἐν τε τῇ πόλει καὶ τοῖς πέ-
ριξ, «καὶ μετ' ὀλίγον οὐδεὶς τῶν ὀπισθοῦν πρου-
χόντων ἐτόλμα νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως καὶ μεταβῆ
κατὰ τὸ σὺνηθες εἰς Κορυτσᾶν ἢ Βεράτιον διὰ τὰς
ιδίους ὑποθέσεις». Καὶ τοῦτο, δύναται τις εἰπεῖν, ἐπεκράτησε καθ'
ὄλην τὴν τριετίαν, 1766—1769.

Πρὸ τῆς ἀπροχωρήτου καὶ ἀγρίας αὐτῆς καταστάσεως, δι' ἣν τόσαι
συσκέψεις, ὡς φαίνεται (Πβλ. κῶδ. Ἀγίου Νικολάου), ἐγίνοντο μεταξὺ
τῶν ταλοπύρων προυχόντων, ἐλήφθη ἀπέφρασις ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν
τῆς Κορυτσᾶς προκρίτων, ἵνα συστήθῃ μία φρουρά, τίς οἶδε διὰ τίνων
πόρων, πάντως ὁμως τῶν δι' ἐράνων ἀναλόγων ἢ καὶ ἐκ τῶν ταμείων
τῶν ἱερῶν ναῶν, καὶ ὁ τότε τῆς πόλεως Ἄρχων Ναοῦμ Πεσχάρεν μεγάλης
καθ' ὅλον τὸ Βιλαέτιον ἐπιρροῆς, μεγαλέμπορος ἐν Βενετίᾳ καὶ ἤδη ἀπό-

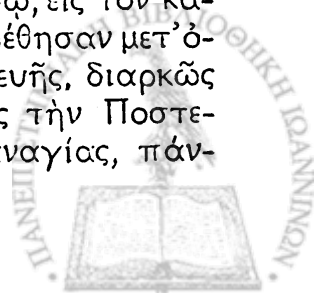
φάλαια, διὰ τοῦτο καὶ οἱ μπορτζιλῆδες, γενόμενοι ὡς τριακόσιοι νομάτοι, καὶ κρυφίως ἐλθόντες, ἐσέβησαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ

μαχος, κατήρτισεν ἐκ διακοσίων τοιαύτην μισθοφόρων, ὑπὸ Μπουλιούκμπασην, τὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πανίσχυρον ἐν Κορυτσᾶ, Μουσταφᾶ Κόρτζαν, πρὸς φρούρησιν καὶ ἀσφάλειαν ἀπὸ κοινοῦ τῆς Κορυτσᾶς καὶ τῆς Μοσχοπόλεως, καὶ μάλιστα τῆς τελευταίας, ἀφ' ἧς, ἡ συμφωνία ἦν νὰ ἀποδιώξη ὀλοτελῶς τοὺς Μπορτζιλῆδες «μὴ ζυγῶνων πλέον αὐτούς».

Ἄλλὰ τοῦτο ἐν ὄλαις ταῖς ἐξωτερικεύσεσιν αὐτοῦ ἐξηρέθισεν, ὡς εἰκός, τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὰ πάθη ἔτι μᾶλλον, καὶ εὐρεθέντες οἱ Μπορτζιλῆδες οὕτω πρὸ σκληροῦ ἀποτόμου καὶ κοινοῦ μέτρου, θανασίμως ὅλους πλήττοντος, μένεα πλέον πνέοντες, θηριωδῶς μνησικακοῦντες, ἔχοντες δ' ὡς συνέβσιν ἐν, ἀναμεταξὺ αὐτῶν καὶ ἕτερα ἕκαστος διάφορα προηγούμενα, ἐν ἀναφορᾷ καὶ σχέσει πρὸς τὸν ἀγέρωχον Μουσταφᾶ Κόρτζαν, συνεσματοῦθησαν, συνησπίσθησαν ἤδη ἐν ἀπογνώσει, καὶ συμπαραλαβόντες καὶ ὅσους ἂν ἕκαστος πιστούς, οἰκείους καὶ φίλους, εἶχεν, καὶ συμποσούμενοι οὗτοι εἰς 300 περίπου, ὥρμησαν ἀποφασιστικώτατοι, εἰσέβαλον κρυφίως εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τοῦ Προδρόμου, ὠχυρώθησαν ἐκεῖ, με σκοπόν, ὅπως ἐκεῖθεν, ὡς ἐξ ὀχυρώματος ὀρμῶντες, ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς πόλεως καὶ λεηλατήσωσιν αὐτήν, εἰσπράττοντες οὕτω ὅσῳ ἠδύναντο τὰ δίκαια αὐτῶν, καὶ ἀντεκδικούμενοι ἀφ' ἑτέρου ἐν τούτῳ προσωπικῶς τὸν ἐπηρμένον τῆς φρουρᾶς μπουλιούκμπασην. Τούτων δὲ γνωσθέντων, ὁ τῆς πόλεως φρούραρχος πληγεὶς καὶ οὗτος καιρίως ἐν τῷ ἰδίῳ ἐγωϊσμῷ, περισυνέλεξεν ἐν ἀκαρεὶ ὅ,τι ἂν ἠδύνατο ἕτερον πρόσθετον ἐξ 700 ἀνδρῶν σῶμα. τοῦτο ἠκολούθησαν καὶ τινες ἐκ τῆς πόλεως ἐθελοντοί, καὶ μετὰ δυνάμεως οὕτω ἐν ὄλῳ 1000 καὶ πλέον μισθοφόρων, κατῶρθευσε νὰ φθάσῃ ἐγγύτατα τῆς μονῆς καὶ κυκλώσῃ πανταχόθεν τοὺς ἐκεῖ εἰσβολεῖς.

Ἦκολούθησεν, ὡς ἐπόμενον, ἐπίθεσις καὶ ἄμυνα, ὁ ἀγὼν παρετάθη ἐπὶ ἐπτὰ ἐν ὄλῳ ἡμερονύκτια, καθ' ἃ οἱ ἐν τῇ πόλει περίτρομοι καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἄγρυπνοι, παρηκολούθουν τὰ γινόμενα, οἱ ἐν τῇ μονῇ ἄγριοι κατέτρωγον εἰς τὸ διάστημα τοῦτο ὅ,τι ἂν ὑπῆρχε τρόφιμον, ἐλεηλάτησαν ποικιλαχῶς τὸ ἱερὸν ἴδρυμα, ἀπεγύμνωσαν αὐτὸ παντὸς κειμηλίου, πάντων ἅμα καὶ τῶν ξένων πολυτίμων πραγμάτων, καὶ κοσμημάτων, τὰ ὅποια οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι, ἀφ' ἧς διεσαλεύθη ἡ τάξις, εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τινος καὶ ἐξηκολούθουν, ἔθει πατροπαροσδότη ἀρχαίῳ ἐπόμενοι, νὰ μετακομίζωσιν ἐκεῖ, καὶ παρακαταθέτωσιν, «διὰ σιγοῦράδα», διαρκῶς ὑφορῶντες ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν καὶ λεηλασίαν.

Μὴ δυνάμενοι δ' ἐπὶ πλέον ν' ἀντιστῶσιν, ἐλλείπει μάλιστα τροφίμων οἱ εἰσβολεῖς, ἄτε πάσης ζωοτροφίας σπανιζούσης κατ' αὐτήν τὴν ἐποχὴν, παραμονὴν ἤδη τῆς συγκομιδῆς, ἔλαβον ἐν ἀπογνώσει τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξέλθωσι, καὶ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, 21 Μαΐου τοῦ ἔτους ἐκείνου 1769, διέσχισαν ἐκ τῶν κάτω τὴν γραμμὴν, ὀρθρου βαθέος, κατὰ τὴν εἰσέτι ζωηρὰν παράδοσιν, προσολισθήσαντες, ἐν τῇ ἀπελπιστικῇ ἐκείνῃ ἐξόδῳ, εἰς τὸν κάτωθι πλήρη δένδρων, πευκῶν ἰδίᾳ καὶ θάμνων χείμαρρον, εὐρέθησαν μετ' ὀλίγον κάτω εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, διαρκῶς ἀμυνόμενοι, καὶ ἐν οἰκτρᾷ φυγῇ ἄλλοι μὲν ἐτρέποντο πρὸς τὴν Ποστενίκαν, καὶ ἄλλοι πρὸς τὸν Σάρτζα Μαχαλᾶ, δηλ. τὸν τῆς Παναγίας, πάν-

Ἁγίου Προδρόμου, καὶ αὐλιζόμενοι ἀπὸ μέσα αὐτοὶ καὶ ἀπὸ ἔξω ὁ μουσταφᾶ κόρτζιας μὲ κάπου χιλίους νομάτους, ναφιδά-

τοτε τὰ πλάγια καταλαμβάνοντες, προσβάλλοντες ὅ,τι εὕρισκον ἔμψυχον ἢ ἄψυχον, πυρπολοῦντες ἐκατέρωσε, λεηλατοῦντες ἐφ' ἑσόν εἶχον καιρόν, φονεύοντες καὶ ἀνθρώπους, καὶ πᾶν ὅ,τι ἠδύναντο πράττοντες, μέχρις οὗ ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ εὕρωσι σωτηρίαν ἄλλοι πρὸς δυσμάς, καὶ ἄλλοι εἰς τὰς μεσημβρινὰς τῆς πόλεως ἄκρας, τοῦ Στρούγου ἢ τοῦ Κροη-ι-φίκουτ, συντετριμμένοι ὅμως καὶ τελείως κατησχυρμένοι.

Τὴν πλήρη τρόμου, καὶ ἀγριωτάτην ὡς εἰκός, ταύτην ἐπίθεσιν, περιέσωσεν ἡμῖν μεθ' ἱκανῶν λεπτομερειῶν ἢ παράδοσις, περιέσωσε δὲ ἔστω καὶ συντομώτατα, ἀλλ' ὡς σύγχρονος καὶ Μιχαήλ ὁ τοῦ Γκόρας, μάρτυς αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος, διὰ τῶν ἀνωθι, καὶ μόνον ἐφ' ὅσον ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ ἐκφράζηται, βαρυσημάτων, καὶ ἀποπνεόντων ὅλον τὸ ἄρωμα τῶν χρόνων καὶ περιστάσεων ἐκείνων.

Τὰ ἴδια περίπου περισώζονται, ἀλλὰ λακωνικώτατα, καὶ ἐν τῷ γνωστῷ μικρῷ καὶ ἐν ἀποσυνθέσει καταστίχῳ, τῶν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἐτησίων συνεισφορῶν τοῦ Δίσκου, διὰ τῶν ἑξῆς: «1769 Ἰουν.24. δὲν ἔδωκαν οὔτε ὀβολόν, ὅτι κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἦλθαν οἱ Κολωνιάται, καὶ ἐδιαγούμησαν τὸ μοναστήριον, καὶ τὴν πολιτείαν ἐπάτησαν, καὶ πολλὰ σπίτια ἔκαυσαν». Ὁ Κῶδιξ δὲν πρῶτα λόγον περὶ Φρασαρλήδων, ἀλλὰ μόνον περὶ Κολωνιάτων, ὡς τῆς πλεοναζούσης μερίδος. Ὡστε Κολωνιάται καὶ τότε καὶ μετὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἐπιτὰ ἔτη τῷ 1916, ἀπόγονοι αὐτῶν τὸ πλείστον, ὠριστο νὰ ἐπενέγκωσιν ἀγρίως καὶ ἀπανθρώπως, τῆς φωτοβόλου ταύτης χριστιανικῆς ἐστίας, τὴν τελείαν ἐξόντωσιν.

Τί δ' ἐπὶ πλέον ἠκολούθησε μετέπειτα:

Οἱ οὕτως ἐκτοπισθέντες Μπορτζιλῆδες, μεθ' ὅλων τῶν ἰδίων ὀπαδῶν, βαρέως φέροντες ἐπὶ τῇ ἐπαισχύντῳ κατατροπώσει, ἐν ἀπογνώσει δὲ καὶ μένεα πνέοντες κατ' αὐτοῦ τε τοῦ κυρίου τῆς πόλεως μοχλοῦ Ναοῦμ Πεσχάρου καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τοῖς πράγμασιν, ὡμοσαν. ὅπως πᾶν ὅ,τι εἶχον λαμβάνειν δι' ὁμολόγων, εἰσπράξωσιν οἱ ἴδιοι μετὰ τῶν περὶ αὐτοῦ διὰ μιᾶς γενικῆς διαρπαστῆς καὶ λεηλασίας. Διαρκῶς δ' ἐν τοῖς σχεδίοις τούτοις μηχανώμενοι καὶ παρασκευαζόμενοι, ἐνήργουν ἅμα καὶ συνετέλου ἐμμέσως εἰς ἀντιζηλίως ἀγρίας κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ Κόρτζια, καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ φρουρούντων ἀνδρῶν, ἐπιτιθέμενοι ἀναφανδὸν πανταχοῦ, ὥστε ἡ κατάστασις νὰ ἐπιδεινωθῇ ἔτι μᾶλλον, καὶ οὐδεμία οὐδαμοῦ νὰ ὑπάρξῃ ἀσφάλεια εἰς τὰ πέριξ, ἀδιαλείπτως καθ' ἑκάστην διαλαμβανόντων χώραν ποικίλων ἐπιθέσεων, ληστειῶν, ἀπαγωγῶν, τῶν προκρίτων δ' οὐδενὸς τολμῶντος νὰ ἐξέλθῃ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ὅπου οὐ μόνον ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ, δὲν ἠδύνατό τις νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ἐν ἀσφαλείᾳ (Κουτσονίκα Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. Ἐπαν. Α, σ. 98 κ. ἐφ. Κωδ. Ἁγίας Βαρβάρας, Ἁγίου Νικολάου).

Οἱ κάτοικοι προσέφυγον διὰ μίαν ἔτι πολλοστήν φορὰν τότε εἰς τὴν προστασίαν τῆς κυβερνήσεως, ἐξητήσαντο καὶ πάλιν διὰ τοῦ ἐν Κορυτσᾷ Μουσελίμη τὴν ἀντίληψιν αὐτῆς, ἀλλ' ἄνευ δυστυχῶς τοῦ προσδοκωμένου ἀποτελέσματος. Προσέφυγον τέλος καὶ πρὸς τὸν γέροντα Βεζύρη τοῦ Βερατίου, ὡς ντερβεντατ-ναζιρῆ, ὅστις ἀκούραστος ὡς πάντοτε ὑπὸ

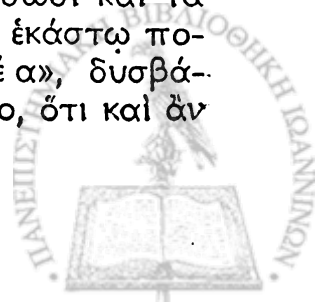
μι, έπολέμησαν ώς μίαν έβδομάδα, και ούτως οί μπορτζιλήδες 600 τρώγοντες τόν ζαχιρέν τοϋ μοναστηρίου όλον, και διαγουμιζοντες του όλα, ό,τι και άν είχε τó μοναστήριον, τó έξεγύμνωσαν από όλα τά είδήσματα, άσημικά, χαλκωματικά, στρωσήματα, ένδύματα (ίσως άμφια), λείψανα, άγιοκέρια, λαμπάδες· και οϋ

σπουδαίαν λαβών έποψιν τά πράγματα, διέταξε και έστάλη άμέσως εκεί ώς φρουρά, έν όλόκληρον τάγμα τών τότε Μπεκιάρηδων, άλλ' ώς μή ώφελε, και έντεϋθεν μάλλον πλείονα και μείζονα δεινά έπεσωρεύθησαν.

Ήσαν οϋτοι σώμα τι ιδιαίτερον φρουρς, έστίαν και έδραν έχοντες κυρίως τó Βεράτιον, και έστελλοντο ώς έκτακτος δύναμις, έπρου άν προϋκειτο περι έκτάκτων γεγονότων ή επανειλημμένων διαταράξεων τής δημοσίας ασφαλείας. Γέννημα δέ και θρέμμα τών τότε περιστάσεων τó ντερεμπέϊκο σώμα, καιτοι κατ' αρχάς ευφήμως έν Μουζακία ειργάζετο, έξώκειλε μετέπειτα, συνιστάμενον έκ τούρκων έπιτοπίων προπετών, και έμφανιζόμενον με όψιν και πρόγραμμα Γενιτςάρων υπό άλλο όνομα, κατ' ουδέν δέ παραλλάσσον τά ήθη και έθιμα εκείνων. Έπί ώρισμένη ιερᾶ άποστολή σταλέντες και εις τήν Μοσχόπολιν, έλάμβανον ώς πρόσφασιν τός τών ληστών και κακούργων εκείνων επιθέσεις και ήρχισαν μετ' όλίγον νά παρεκτρέπωνται και αύτοι οί ίδιοι εις πλείονας και χειρόνας έκ τοϋ πλησίον άρπαγάς και καταδυναστεύσεις τών εμπόρων, άφόβως και άσυστόλως πολλάκις διαπράττοντες έν μέση οδῶ κακουργήματα και άρπαγάς εις βάρος αδυνάτων, τοϋθ' όπερ έδωκε νέας άφορμάς έν τή άπογνώσει εκείνη, ίνα οί όπωσοϋν δυνάμενοι άνευ αναβολής πλέον αναζητῶσι τήν απαλλογήν από τοϋ εκεί περιβάλλοντος δια μιᾶς άποφασιστικής, έστω μετὰ πόνου και δακρύων έκ τής πεφιλημένης των γενετείρας άπομακρύνσεως.

Έξωντώθησαν δ' έν τέλει, βροδύτερον, οί πραιτωριανοί οϋτοι, διωγμοϋ κατ' αυτών εμειλίκτης κηρυχθέντες, κατ' αρχάς μέν έν τῷ τμήματι Αϋλωνος υπό τοϋ αγαθοϋ εκείνου Τοπαρχου Τζαφέρ Πασσα, υιου τοϋ Καπλάν Πασσα, όστις καιτοι επ' όλίγα έτη διοικήσας (1763-1769), όμως ευεργετικώτατα έδρασεν υπέρ τοϋ τόπου, εππειτα δέ και έν Βερατίω και τοίς πέριξ, συνωδᾶ τῶ παραδείγματι εκείνου, μέχρις οϋ έντός μικροϋ έξέλιπε τέλειον τó προπετές εκείνο και άγρίου πραιτωριανισμοϋ όζον σώμα (Πρβλ. Άραβαντινοϋ χρονογρ. Ήπειρου Α', σ. 269-270, ένθα όμως ανακριβῶς μεταφέρονται τά γεγονότα ταϋτα εις τó μετὰ τήν έρήμωσιν διάστημα 1770-1780, όποτε έξ έναντίας συνελθοϋσα ή πόλις, διετέλει έν τινι σχετικῶς ικανή ήσυχία, ώς πληροφορεί ήμᾶς πρακτικόν τών παντοπωλῶν τής έποχῆς ταύτης, ιδιόγραφον αυτου τοϋ Καβαλλιῶτου).

Μετ' όλίγον ή φρουρά άνεκλήθη και άπηλλάγη οϋτως ή πόλις μιᾶς, τῆς είδεχθεστέρας έκ τοϋ σύνεγγυς μάστιγος, άλλ' ή δήωσις επεκρέματο εισέτι, οί δέ υπολειφθέντες δυστυχείς προϋχοντες έν ταίς άπιαύστοις ταύταις στενοχωρίαις τηκόμενοι, και διαρκῶς συσκεπτόμενοι, ήρχισαν νά έρχωνται εις διαπραγματεύσεις προς τούς κορυφαίους τών Μπορτζιλήδων, και κατένειμαν από κοινοϋ τέλος τó χρέος εις τούς κατοίκους, αναλόγως τής κοινωνικής εκάστου καταστάσεως, άποφασίσαντες νά πωλήσωσι και τά κτήματα άπάντων τών φυγάδων. Τά αναλογήσαντα όμως εκάστῳ ποσά, και δοσίματα, έξήχθησαν έντεϋθεν λίαν μεγάλα, «β α ρ έ α», δυσβάστακτα, εκαστος δέ μή δυνάμενος νά πληρώνη, έσκεπτετο, ότι και άν

μόνον τὰ τοῦ Μοναστηρίου εἰδήσματα, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀνθρώπων ὅπου εἶχαν ὑπάγει διὰ φύλαξιν καὶ σιγουράδα, τὰ πλέον ἐκλεκτά τους εἰδήσματα, ὅλα τὰ ἐσήκωσαν καὶ τὰ ἐπῆραν καὶ οὕτω κάμνοντες τὴν ἐβδόμην ἡμέραν ἔφοδον μὲ τὸ ντουφέκι καὶ σπαθὶ στὸ χέρι, ἐσέβηκαν εἰς τὰ σπήτια τῶν πουστενίκηδων

ἔτι ἐκποίηση ἐκ τῶν ἑαυτοῦ ὅ,τι ἂν εἶχε, καὶ πάλιν οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας διὰ τὸ μέλλον. Ἐν τῷ μέσῳ λοιπόν, ὡς εἰκός, μυρίων ὡς ἐκ τούτου ἀμφιταλαντεύσεων, ἐμελέτα τίνι τρόπῳ καὶ μέσῳ, θέλει δυνηθῆ τις νὰ ἐξέλθῃ ἀθουρύβως τοῦ τόπου ἐκείνου, καὶ ἀσφυκτικώτατα συνεῖχεν ἡ μετέωρος αὕτη κατάστασις, πάντα τὸν ὑπολειπόμενον πληθυσμόν, μέχρις οὗ, συνεπέεια συμβεβηκότος τινός, ὡς φαίνεται, ἀπροόπτου, ἐν τῇ πόλει, καὶ ὅλως ἐν ταῖς λεπτομερείσις, αὐτοῦ ἀγνώστου ἡμῖν, ἐδημιουργήθη αἰφνιδίως τῇ 2ᾳ Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, δηλ. μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας πανικός, τρομοκρατία, καὶ ἐξ αἰτίας ταύτης, ὡς ἐκ συμφώνου, καὶ μάλιστα πάντων, ἐξ αἰτίας ἰδίως τοῦ φόβου τῶν Μπορτζιλήδων, διαρκῶς ἐτοιμαζομένων νὰ λεηλατήσωσι τὴν πόλιν, καὶ «διὰ τὰ βσρέα δοσῆματα», ἤρξαντο πάντες ὡς παράφρονες νὰ ἐγκαταλείπωσι τὰ ἴδια, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, καὶ νὰ διευθύνωνται, ὅπου ἂν ἕκαστος εἶχεν ἢ ἐμπόριον ἢ συγγενεῖς ἢ φίλους ἢ ὀπωσοῦν γνωστούς, καὶ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἐξεκενώθη ὁλόκληρος ἡ πόλις ἐκείνη, «καὶ δὲν ἀπόμεινεν εἰς τὴν χώραν οὔτε σκυλί», ὡς λέγει ὁ κώδιξ.

Ποῦ δὲ κατηυθύνθησαν; ἕκαστος ἀναλόγως τῶν μέσων καὶ τῆς ἰδίας κοινωνικῆς θέσεως, ὅπου ἂν ἠδύνατο καὶ ἠλπιζεν ἀνακούφισιν καὶ σωτηρίαν, εἰς Κορυτσᾶν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν, εἰς Βεράτιον, Δυρράχιον, Τύρανα, Καβάϊαν, Ἐλβασάνιον, Βελεσσά, Σκόπια, Πρισρένην, καὶ εἰς Βιτώλια πρό παντός, ἐνθα ἀπὸ πολλοῦ συσσωρεύονται καταφεύγουσαι ἱκαναὶ εὐποροῦσαι οἰκογένειαι, καὶ ἐνθ' ἐξήσκησαν, ὡς πολλοὶ πολλάκις παρετήρησαν, «ἐπίδρασιν ἐξημερωτικὴν εἰς τὰ τέως ἐκεῖ ἄξεστα τῶν ἐν πολλοῖς σλαυφῶνων ἦθη», ἐν ᾧ ἄλλοι καὶ εἰς τὰ περίξ ἔτι τῶν Βιτωλίων, τὸ Κρούσουβον, Ἀχρίδα, Πρέσπαν, Κλεισοῦραν, Μεγάροβον, Βλάτσην, Καστορίαν, Καβάλλαν, Δράμαν καὶ ἰδίως Σέρρας, ὅπου ὁ τότε δυνάστης τῆς περιφερείας Ἰσμαήλ Βέης ἐδέχθη αὐτοὺς λίαν φιλοφρόνως καὶ παρέσχεν ὅλα τὰ μέσα πρὸς ἀποκατάστασιν (E. Cousinery, Voyage dans la Macedoine, Paris, 1831, σ. 17 τόμ. I, κ. ἐφ.) καὶ ἄλλοι πάλιν εἰς Βιέννην, Πέστην, Βούδαν καὶ τὰς κυριωτέρας τῆς Οὐγγαρίας πόλεις, εἰς Βελιγράδιον, εἰς διάφορα κέντρα τῆς Μολδοβλαχίας καὶ Τρανσυλβανίας, ἐν ἐνὶ λόγῳ «ἐσκόρπισαν οἱ πλούσιοι, ἢ νὰ εἰπῶ καλλίτερα οἱ πραγματευταὶ εἰς ταῖς Φραγκίαις, οἱ κατώτεροι δὲ τεχνῖται εἰς διάφορα μέρη τῆς Τουρκίας» (Γεωργ. Νεωτερ. ἐνθ' ἀνωτέρω Α. σ. 262-264) 1835. W. Leake, Travels in Northern Greece, London, 1835, t. 343-344.—G. Weigand, αὐτόθι Globus, σ. 379-380.—Rouqueville αὐτόθι II. σ. 392-395.

[τὸ ἔσχατον πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως προάστειον, ὡς ἀπομεμονωμένον, μᾶλλον Ποστενανίκηδων, ὡς ἐκ τῆς παρὰ τῇ Πρεμετῇ Ποστενανῆς, προερχομένων, ὡς καὶ τὰ ἄλλα Σκαμνεληκι, Μετζοβῆκι] καὶ εἰς τὸ κάτω 610 μέρος τῆς σαρτζα — μαχαλᾶ [=τοῦ νῦν τῆς Κοιμήσεως,] καὶ ἐδιαγούμισαν, καὶ ἔκαψαν καὶ σπήτια [ἔθος τοῦτο παρὰ τοῖς Τούρκοις, λεηλατεῖν τὰ πράγματα τοῦ γκιαούρη, τοῦ πιστοῦ εἰς τὰ πάτρια, καὶ εἶτα παραδίδειν τῷ πυρὶ τὴν ἐστίαν] καὶ ἐσκότωσαν καὶ ἀνθρώπους [=τοὺς ἀνθισταμένους, καὶ ὑπεραμυνομένους τῶν οἰκείων πραγμάτων, τέκνων καὶ ἐστιῶν.].

Εἰς δὲ 1769 Σεπτεμβρίου 2, ἀπὸ τὸν φόβον τῶν μπορτζιλῆδων 615 καὶ ἀπὸ τὰ βαρεῖα δοσῆματα, [=τὰ ὀρισθέντα ὅπως πληρώση ἕκαστος τῶν πολιτῶν πρὸς ἀπόσβεσιν τῶν χρεῶν τῶν μπορτζιλῆδων], εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν, ἐχάλασεν [=διελύθη] ἡ Μοσχόπολις, καὶ σκορπιζόμενοι οἱ ἀνθρώποι πανταχοῦ γῆς, δὲν ἀπόμεινεν εἰς τὴν χώραν οὔτε σκυλί. Μετὰ δὲ τέσσαρες καὶ πέντε μῆνας, ἀπὸ ὀλίγον ἄρχισαν καὶ ἐμαζεύθησαν ὡς διακόσια σπήτια, 620 καὶ οὕτω τοῦ χρόνου προβαίνοντος ἔγιναν ὡς πεντακόσια σπήτια [τόσα ἦσαν τῷ 1779, ὅτε ἐγράφετο ὁ κώδιξ].

Εἰς δὲ 1772: ὁ Μεχμέτ πασσᾶς υἱὸς τοῦ μουστᾶ πασσᾶ φρασιαρλῆ, ἠγόρασεν ἀπὸ τὸν ἐντρενελη Ζαήμην, τὴν Σίπισχαν καὶ τὴν Νικολήτσαν διὰ 16 πουργία, ἠγόρασε καὶ τὴν Μοσχόπολιν 625 ἀπὸ τὸν Κωνσταντινουπολίτην Ζαήμη διὰ 27 πουργεῖα, καὶ ἔγεινε πλέον καθολικὸς σπαχῆς τῶν χωρίων. 23)

23) Ὡσεὶ μὴ ἤρκει δὲ ἡ τοιαύτη ἐρήμωσις, διεδόθη πανταχοῦ ἡ εἶδησις τῆς διαλύσεως τῆς τέως ὀλβίας καὶ περιφήμου πόλεως, καταφθάσασα καὶ μέχρι τῶν ὠτων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κτήτορος καὶ φεουδάρχου αὐτῆς μεγιστᾶνος Ζαίμη, ὅτι αὕτη ἐθεωρεῖτο πλέον νεκρά, ὄν τρόπον πρὸς ἄλλαις καὶ αἱ δύο γείτονες Σίπισχα καὶ Νικολίτσα, ἐθεωροῦντο ὀνόματι μόνον ὑπάρχουσαι, κοὶ τῆς εὐκαιρίας τῶν τοιούτων δυσφημήσεων καὶ τῆς καθόλου ἀκαταστασίας, ἐπωφελοῦμενος τότε ὁ υἱὸς τοῦ ἐν Κορυτσᾶ, Μουστᾶ-πασσᾶ Φρασσαρλῆ, Μεμέτ πασσᾶς, ἐπιχειρεῖ καὶ κατορθώνει, ὅπως καὶ αὐτὴν τὴν ἐκ τῆς πρωτεύουσῆς προστασίαν καὶ ἐξάρτησιν τῆς ἡμιθανοῦς πόλεως ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου, καὶ ἀγοράσῃ καὶ ταύτην δι' εἴκοσι ἐπτὰ πουργία (δηλ. φρ. 13500) καὶ τὴν Νικολίτσαν καὶ Σίπισχαν διὰ δέκα ἕξ πουργία (8,000 φρ.), καὶ καταστήσῃ ὑποχειρίους καὶ τὰς τρεῖς αὐτάς, ὡς ἴδιον σπαχιλῆκι, δι' ὧν ἐπλήρωσε ἀσημάντων σχετικῶς ποσῶν εἰς τὸν Κωνσταντινουπολίτην Ζαίμην, πρὸς ὃν, τις οἶδε πῶς παρεστάθησαν τὰ πράγματα, καὶ ἡ πόλις οὕτως ἀπώλεσεν ἕκτοτε διὰ

Εἰς δὲ 1773 ἦλθεν ὁ ἡγούμενος Παρθένιος ²⁴⁾ καὶ ἔφερε καὶ τὴν

παντὸς τὴν προστασίαν ἐκείνην, τὴν προνομιοῦχον, τῆς ἐκ τῆς Βασιλομήτορος καὶ εἶτα τοῦ Σελιχτάρη, ἐξαρτήσεως, ὑφ' ἣν ὄντως καὶ ἐνηλικιώθη καὶ ἐμεγαλοῦργησεν, ἀνεξάρτητος, καὶ αὐτονομουμένη.

Καὶ μετὰ τὸν ὀπωσοῦν ὁμως ἐπιτελεσθέντα νέον συνοικισμόν, ἡ μῆνις τῶν Μπορτζιλήδων ἐξηκολούθει, ἀπαιτούντων ἐπιτακτικώτατα τὴν ἀπόσβεσιν τῶν εἰς χεῖρας αὐτῶν χρεωστικῶν γραμματίων, αἱ δὲ ἀπειλητικαὶ αὐταὶ ἐνοχλήσεις ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ ἕξ ἀκόμη περίπου ἔτη, μέχρι δηλ. τέλους τοῦ 1776, συντελοῦσαι οὕτως εἰς τελείαν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων ἀποθάρρυνσιν, καὶ δίδουσαι ἅμα ἐν τούτῳ ἀφορμὴν, ὅπως ἀνακοπῆ μὲν ὀριστικῶς πᾶσα ἑτέρα παλινόστησις, συσκέπτονται δὲ διαρκῶς ἐν μελαγχολίᾳ καὶ ἐτοιμάζονται καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ πρὸ μικροῦ ἐπιστρέψαντες, πρὸς φυγὴν καὶ τελειωτικὴν μετοίκησιν.

Ἄρχοντες τότε καὶ προύχοντες καὶ συντεχνίαι, τὰ ὑπολειφθέντα ταλαίπωρα στοιχεῖα, ἀποφασίζουσιν ἐν κοινῇ συσκέψει νὰ πωλῶσι τὰ ἱερὰ σκευὴ τῶν ἐκκλησιῶν, πολυκάνδηλα, κανδήλας, δυσκοπότηρα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, διὰ νὰ ἐξοικονομήσωσι τὰ μᾶλλον ἐπείγοντως ἀπαιτούμενα ποσά, πρὸς ἀποτροπὴν, τίς οἶδε πάλιν, τίνος μοιραίου καὶ ἀνεπανορθώτου ὕστερον κακοῦ, οὐδεμιᾶς ἑτέρας ἐν τῷ μεταξύ σχετικῆς λεπτομερείας περισωζομένης, ἐν τοῖς κώδιξιν.

Καὶ τίνων μὲν καὶ ἄλλων ἱερῶν ναῶν ἡ περιουσία ἐθίγη, εἰδήσεις ἐλλείπουσιν. Ἐχομεν ὁμως ἱκανὰ σημεῖα, δι' ὧν γνωρίζονται τὰ περὶ πωλήσεως τοῦ πολυκανδήλου τοῦ Τιμίου Προδρόμου, καὶ ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν καὶ ἐξαγάγωμεν πολλὰ περὶ πολλῶν, περὶ ὧν πάντως σαφῶς θὰ ἐγιγνώσκομεν τὰ λαβόντα χώραν ἐν τῇ ἐξακολουθούσῃ ἐκείνῃ ἀπαισίᾳ τρομοκρατίᾳ, ἐὰν περιεσώζοντο ὅλοι οἱ Κώδικες τῶν ἱερῶν ναῶν, τοῦ Σκαμνελίκι (Ἄγ. Ἀθανασίου), Ἡλιοῦ (Ταξιαρχῶν), Μετσοβῆς (Ἄγ. Γεωργίου), ὡς καὶ ἕτεροι τῶν συντεχνιῶν, καὶ δὴ, «τὸ κατὰ στίχον τῆς χώρας», ὁ κυριώτερος κώδιξ ὅσῳ ἐὰν ἠδύνατο βεβαίως ὁ γράφων νὰ σημειώσῃ τι καὶ περὶ τούτων ἐν καταστίχῳ δημοσίῳ, τὸ ὅποιον ἐν οἰαδήποτε ᾠρᾷ καὶ στιγμῇ, ἦν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐν τῷ Κονακίῳ, καὶ τῶν ἐν Κορυτσᾷ διοικούντων, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν Μπορτζιλήδων, οὓς τὰ γραφόμενα, ἤθελον ἀφορᾶ καὶ ἀναποφεύκτως ἐμμέσως ἢ ἀμέσως θίγει.

24) Κατωτέρω, λόγου γινομένου περὶ τῆς ἐξ Οὐγγαρίας ἐπιστροφῆς τοῦ φιλοκάλου ἡγουμένου Παρθενίου, τῷ 1773 καὶ ὅτι μεταξύ ἄλλων ἱερῶν ἀντικειμένων, «ἔφερεν οὗτος καὶ τὴν ἱστοριογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Προδρόμου», ἐννοεῖ ὁ γράφων, οὐχὶ τὴν ἀπέναντι τοῦ Θρόνου ἐν τῷ κυρίως τῆς μονῆς ναῶ εἰς ὕψος ἐστημένην μεγάλην εἰκόνα, ὡς πολλάκις ὑπελήφθη, ἀλλ' ἐκείνην, ἣ τις εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων τυπωθεῖσα ἔκτοτε, καὶ ἐπὶ πολὺ ἔτι, καὶ μέχρι περίπου τοῦ 1872, ὡς λέγεται, διενέμετο ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἰθυνόντων, τοῖς ἐπισημοτέροις τῶν προσκυνητῶν, ὡς τε κειμήλιον καὶ ἔναυσμα μνήμης εὐλαβοῦς, εἰς σκέπην καὶ βοήθειαν, ὡς ἔλεγον, ἀπαραλλάκτως, ὡς ἔθος τοιοῦτον ἱερὸν παμπάλαιον ἐπεκράτει καὶ παρὰ ταῖς ἐν Ἀθῶν καὶ ἀλλαχοῦ Μοναῖς.

Εἶναι δὲ αὕτη ἐπὶ χάρτου καλοῦ, μήκους καὶ πλάτους 0,85×0,64, τύπου ἀρκούντως ζωηροῦ, καὶ περιέχει:

Ιστοριογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Προδρόμου, καὶ ἀνέλαβε ..

α') ἐν τῷ μέσῳ, δύο μεγάλας εἰκόνας, $0,15 \times 0,15$, τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ τιμίου Προδρόμου.

β') ἐκατέρωθεν καὶ ἄνωθι περίξ, δέκα ἑπτὰ ἐν ὄλῳ εἰκονίδια τετραγώνων, σχήματος $0,10 \times 0,10$, ἐκ τῶν διαφόρων σκηνῶν τοῦ βίου τοῦ Ἀγίου.

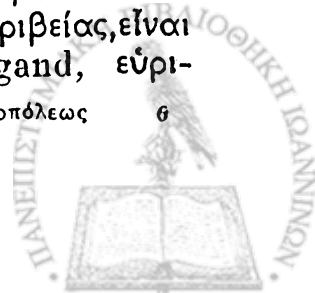
γ') κάτωθι, ζωηρὰν εἰκόνα τῆς μονῆς, $0,19 \times 0,14$, ἐμφανίζουσιν εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν τῶν σήμερον, μετὰ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἔτη, τὴν μορφήν τοῦ τότε ἰδρύματος, οὗτινος τὰς γενικὰς γραμμὰς τοῦ σχεδίου, διέκρινε τις καὶ μέχρις ἔτι τοῦ 1900 περίπου, πρὸ τῆς τελευταίας δηλ. ἀνακαινίσεως, καὶ ἐξ οὗ σχήματος μεγάλου τετραγώνου, σώζονται εἰσέτι ἄθικτοι οἱ δύο μεγάλοι πυλῶνες, ἄνωθεν τοῦ δευτέρου τῶν ὁποίων, δηλ. τοῦ πρὸς τὴν μεγάλην κάτωθι, καὶ εὐκρινῶς διακρινομένην θολοσκεπῆ κρήνην, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς μεταγενέστερον κιόσκιον, φέρεται τὸ κωδωνοστάσιον, τὸ ἀκολούθως μεταφερθέν, ὅπου καὶ σήμερον ὑψοῦται.

δ') δεξιόθεν φέρεται ἡ Κορυτσᾶ, μικροσκοπικὴ τότε μεθ' ἐνὸς μιναρῆ, καὶ κάτω μετὰ τὸν χεῖμαρον, τὸν λεγόμενον συνήθως τῆς Γορρίτσας, ἐνθα κατὰ λάθος τίθεται ὁ πευκὼν ἐντεῦθεν, προβάλλει ἡ Μοσχόπολις, μὲ τὰ τέσσαρα αὐτῆς τμήματα, ὧν τὸ πρῶτον, τὸ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἢ Ζώμορι (Μετζοβῆκι), ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ δευτέρου, τοῦ τῆς Παναγίας—Ἀγίου Νικολάου (Σάρτζα—Ροῦε), διὰ τεσσάρων γεφυρῶν, τοῦτο, τὸ καὶ πολυπληθέστερον καὶ ὁ πυρὴν τῆς πόλεως, μετὰ τοῦ τρίτου, τοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου—Ἀγίου Ἰωάννου (Σκαμνεληκι) δι' ἑπτὰ γεφυρῶν, καὶ τοῦτο πάλιν ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ τελευταίου, τοῦ τῆς Ποστενανίκας, διὰ τεσσάρων γεφυρῶν, ἐν οἷς ὅλοις, τῶν οἰκιῶν, ναῶν καὶ γεφυρῶν εὐκρινέστατα διακρινόμενων, δείκνυται ἡ ὅλη ἔκτασις καὶ τὸ ἐν γένει μεγαλεῖον τῆς τότε εἰς περιοχὴν, πληθυσμόν, ἐμπορίον, βιομηχανίαν καὶ γράμματα, ὀλβίας πόλεως.

ε') ἀριστερόθεν εἰκονίζονται ἡ Σίπισχα μεγάλη καὶ εὐδαίμων ἐκατέρωθεν τοῦ ρύακος, πρὸ αὐτῆς μία Κούλια, φυλάκιον πυργοειδές, καὶ ἐσώτερον, ἅμα τῇ εἰσόδῳ εἰς αὐτήν, μεγάλη θολωτὴ γέφυρα, ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ διερχομένου τὰ τέσσαρα τῆς Μοσχοπόλεως παραποτάμια, καὶ περαιτέρω, ἐν τῇ εἰκόνι παρελαύνουσι εἰς τὴν οἰκείαν ἕκαστον θέσιν, ἡ Ὀχριδα, ἡ παρ' αὐτῇ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Ναούμ, ἡ Μπήτολις, τὸ Ἐλβασάνιον, καὶ τὰ Βελάγραδα.

στ') κάτωθι πάλιν ὄλων ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή. «Ἡ σεβασμία αὕτη εἰκὼν τῆς γεννήσεως τοῦ Τιμίου Ἐνδόξου Προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου τῆς Μοσχοπόλεως, ἐχολκοχαράχθη ἐν Βιένᾳ, σπουδῆ καὶ ἐπιμελείᾳ, συνδρομῆ καὶ ἐπιστάσι, τοῦ Πανοσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις, καθηγουμένου τῆς αὐτῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παρθενίου. Δαπάνη δὲ τοῦ ἐντιμοτάτου καὶ χρησιμωτάτου Κυρίου Κυρ. Ἀνδρέου Τήρκα, εἰς μνημόσυνον καὶ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ καὶ τῶν γονέων, καὶ διανέμεται πᾶσι τοῖς πιστοῖς μετ' εὐλαβείας προσιοῦσιν, εἰς βοήθειαν καὶ ἀντίληψιν ἐν τῷ νῦν καὶ μέλλοντι, Ἀμήν. Ἐν ἔτει 1767 (καὶ ἀμέσως εἶτα διὰ μικροτέρων στοιχείων:) ἐπιμελεία καὶ σχεδιογραφεία Θεοδώρου Σίνα Κρούνητῃς».

Ἡ εἰκὼν παρ' ὅλας τὰς τυχόν ἀσημάντους ποῦ καὶ που ἀνακριβείας, εἶναι πολυτιμοτάτη διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, ὁ δὲ C. Veigand, εὐρι-

630 πάλιν τὴν ἡγουμένην, καὶ ἀνεκαίνισε πολλὰ πράγματα, καὶ κτήματα ἡγόρασε τῷ μοναστηρίῳ ²⁵⁾ [Πρὶν ἢ ἀναλάβῃ ὁμως τὸ δεύτερον, ὀρμώμενος ἴσως ἐξ ἐπεισοδίων τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ δημιουργηθείσης καταστάσεως καθ' ἣν εἶχεν ἐκλείψῃ ἐκεῖ ἡ μοναστηριακὴ τάξις καὶ πειθαρχία, ἀπήτησε νὰ τεθῶσι βάσεις μοναστηριακαί, καὶ προυκάλεσεν γενικὴν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ συνέλευσιν κλήρου καὶ λαοῦ, περὶ ἧς τηρεῖ σιγὴν ὁ κῶδιξ, περισώζει δὲ ἡμῖν σχετικὸν πρακτικὸν τὸ διαληφθὲν Κατάστιχον, τὸ ἀναγράφον συνήθως τὰς ἐπὶ τῇ πονηγύρει συνεισφορὰς τοῦ δίσκου, ὡς ἐξῆς:]

«Ὁ Κορυτσαῖος καὶ Μοσχοπόλεως Γεννάδιος ἐπιβεβαιοῖ Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ αὐτοθελήτου γράμματος τῶν πατέρων τοῦ Προδρόμου.

635 Ἐπειδὴ πολλοὶ ποιμένες διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνα μου, ὁ προφήτης καὶ πρόδρομος διὰ τοῦ Ἡσαΐου παραπονούμενος φωνάζει, καὶ ὁ οἶκος μου ἀπὸ τὴν πολυαρχίαν καὶ ἀκαταστασίαν ἢ μᾶλλον εἶπεῖν φθοροποιὸν ἀσυμφωνίαν τῶν ἐν αὐτῷ συνασκουμένων ἐρημώθη, γενόμενος οἶκος ἐμπορίου, διὰ τοῦτο εἰς αἴσθησιν

σκόμενος ἐνταῦθα τῇ 25 Αὐγούστου τοῦ 1889, ἀφηγεῖται σχετικῶς: «...κατὰ πρῶτον ἐπεσκέφθην τὸν ναὸν τῆς Ἱ. Μονῆς, ἀλλ' οὐδὲν παρουσιάζει τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ οὐδὲν ἐπέτυχον ἀνασκαλίσας τὰ βιβλία αὐτοῦ. Εὖρον ὁμως μετ' ὀλίγον ἐν τῷ δωματίῳ ἐνὸς τῶν ἐκεῖ μοναχῶν, χαλκογραφίαν, λίαν ἐνδιαφέρουσαν, ἣν προθύμως ἐπεθύμουν νὰ ἀγοράσω, ἀλλ' οἱ μοναχοί, εἰ καὶ εἶχον καὶ ἕτερον ἀντίτυπον, δὲν ἤθελον νὰ παραχωρήσουν αὐτήν. Τὴν ἐπομένην ἀπήτησαν 10 Ὁθωμ. λίρας, καὶ εἶτα κατέβησαν, μέχρι τῶν 5, ἀλλ' ἐγὼ ἠρκέσθην εἰς φωτογραφίαν αὐτῆς, ἣτις καθίστα περιττὸν τὸ πρῶτότυπον. . . . Παρετήρησα δὲ μεταξύ ἄλλων, καὶ ὅτι οἱ δύο μοναχοί, εἰ καὶ ἐφαίνοντο οὐχὶ μορφωμένοι, ἀπέδειξαν ἐν τούτοις, ἅμα τῇ ἐκεῖ μεταβάσει ἡμῶν, μίαν οὐσιωδεστάτην ἀρετήν, ἣτις συνίσταται εἰς τὸ ὅτι πάντα προσερχόμενον, ἄνευ διακρίσεως προσώπου ἢ θρησκείας, φιλοξενουσι μετὰ προθυμίας ὅσῳ δύνανται, καὶ τὰ ἀρχαῖα αὐτὰ αἰσθήματα, ἐπέδειξαν καὶ ἐπ' ἐμέ (Globus, ἐφημ. ἐθνολογική, 1892, τόμ. 61, ἀριθ. 24. Braunschweig.—καὶ τοῦ αὐτοῦ Die Atomunen, I, 343-345.—Ἡ εἰκὼν εἴλκυσεν ἐπομένως τὴν προσοχὴν τοῦ Οὐσκένσκη, (Εἰδήσεις τοῦ ἐν Κων)πολεὶ Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, 1898, τόμ. IV, σ. 145-6.)—ὡς καὶ τοῦ Celzer (Der Wiedereuefgefundene Kodex des hl. Klemens...1902, σ. 57, § 62).—(Παραβλ. καὶ Hahn ἐνθ' ἀνωτέρω, Reise durch die gebiete des Dzin und Wardar, 1863, 4, 132).

25) Ἐκ τῶν χρημάτων ἅτινα εἶχε συλλέξει ἐκ τῶν ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ παροικιῶν, ὡς ταξιδιωτῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

ἔλθόντες ἡμεῖς οἱ ὑπογραφόμενοι καὶ εὕρισκόμενοι ταπεινοὶ πα- 640
 τέρες τοῦ εὐαγοῦς οἴκου τοῦ προδρόμου, ἀποφασίζομεν, νὰ ἀ-
 πέχωμεν παντοίῳ τρόπῳ ἀπὸ τὴν ἐπιζήμιον ταύτην ἀκαταστα-
 σίαν, διάγοντες τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰ-
 ρήνῃ ἀγάπῃ τε καὶ ἀληθείᾳ ἀνυποκρίτῳ, ὁ μέγας ὑπὸ τοῦ μι-
 κροῦ εὐλαβούμενος καὶ ὁ μικρὸς ὑπὸ τοῦ μεγάλου βοηθούμενος. 645
 Ὅθεν μετὰ τὴν στερρὰν ἀποκατάστασιν τοῦ ἐνὸς πληρεξουσίου
 κοινῇ τῇ γνώμῃ, ἡμετέρου ἐπιστάτου, ὑποσχόμεθα αὐτοθελή-
 τως καὶ αὐτοπροαιρέτως, ὅτι ὅποιος ἡμῶν τῶν ὑπογραφομένων
 ἤθελεν εὐρεθῆ εἰς τὸ ἐξῆς ὅπου νὰ ἀνακυκᾶ καὶ νὰ συγχέῃ τὸ
 Μοναστήριον καὶ νὰ προξενήσῃ σκάνδαλα εἰς τὴν ἀδελφότητα, 650
 ζητῶν τὰ ἀνάρεστα καὶ κακὰ θελήματα τῆς καρδίας του, καὶ δὲν
 ἤθελε καταπεισθῆ εἰς τοὺς προεστῶτας μοναστηριακοὺς ἐπιστά-
 τας, ὡσὰν ὅπου ἡ σκιά παρέδραμε καὶ ἡ κατὰ χριστὸν ἐν μέσῳ
 ἡμῶν ὁμόνοια ἔλαμψεν, ὁ τοιοῦτος, ὡς φθορεὺς τοῦ μοναστηρίου,
 ὡς ὀπαδὸς τοῦ μισοκάλου δαίμονος καὶ ἐχθρὸς τοῦ προφήτου 555
 καὶ Προδρόμου, ἀφ' οὗ παρουσιασθῆ τὸ πολὺ ἢ ὀλίγον σκάν-
 δαλὸν του, νὰ γυμνωθῆ κατὰ πάντα καὶ νὰ διωχθῆ μὲ μεγάλην
 πομπὴν καὶ ἀτιμίαν ἀπὸ τὸ ἱερόν μοναστήριον. Ὅθεν ἐδώσαμεν
 καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον αὐτοθέλητον γράμμα, ἔχον τὸ κῦρος
 ἀδιάσειστον.

αψογ', Ἰουλίου κ.

660

† ὁ ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Προδρόμου Παρθένιος στέργω
 † Κύριλλος ἱερομόναχος στέργω † Θεόδωρος βρέτας μάρτυς
 † Βασίλειος ἱερομόναχος »²⁶⁾ † Ἰωάννης Οἰκονόμου μάρτυς
 † Διονύσιος μοναχὸς » † Μήτρος Ἀθανασίου μάρτυς
 † Γρηγόριος μοναχὸς » † Φίλιππος Ἀθανασίου μάρτυς 665
 † πρῶην Κόρρας Σεραφεῖμ μάρτυς † βρέτας μάνου μάρτυς
 † Πρωτοσύγγελος τοῦ ἁγίου Τάφου Διονύσιος ἱερομόναχος μάρτυς
 † Μανασσῆς ἱερομόναχος μάρτυς † Νικόλαος καλούδας μάρτυς
 † ὁ ἐν ἱεροδιδασκάλοις πρωτοπαππᾶς Θεόδωρος μάρτυς
 † ὁ Κωνσταντῖνος Ἀδάμης μαρτυρεῖ. ὁ Στεφανῆς Θεοδώρου μάρτυς]. 670

26) Καίτοι καθηρημένος, ὑπεγράφεται, ἱε ρ ο μ ό ν α χ ο ς, οἶονεὶ ἐν
 συνειδήσει μὴ ἀναγνωρίζων τὴν ἐπιβεβλημένην αὐτῷ καθαίρεσιν.

Ἐπὶ τῆς ἡγουμενίας τοῦ αὐτοῦ οἱ προεστοὶ καὶ τὰ ρουφέτια, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Μοσχοπόλεως, ἔχοντες χρεῖαν καὶ ἀνάγκην εἰς 1774, ἔλαβον τὸ πολυκάνδηλον τοῦ ἁγίου Προδρόμου, ὅπου ἦτα φτιασμένο μὲ χίλια γρόσια, καὶ ἀναλιούντες το τὸ ἐπούλησαν 675 διὰ ἀσλ. 700, τὰ ὅποια πέρνοντάς τα οἱ προεστοὶ τὰ ἔδωκαν διὰ τὴν ἐπείγουσαν χρεῖαν καὶ ἀνάγκην τῆς πατρίδος Μοσχοπόλεως. Διὰ τὰ ὅποια ἄσπρα τοῦ πολυκανδήλου, ἐπειδὴ καὶ ἡ Μοσχόπολις ἐσκορπίσθη καὶ ἔφυγαν οἱ κάτοικοί της, ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώθη, καὶ οἱ προεστοὶ πανδημεὶ ἐψήφισαν νὰ πουλη- 680 θοῦν τὰ τε σπίτια καὶ τὰ κειμήλια τῶν φευγάντων διὰ τὸ καντεμὶ μπόρτζι ὅπου ἄφηκαν ὑποχρεωτικὴν τὴν πατρίδα τους Μοσχόπολιν, ἐπούλησαν καὶ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Προδ. διὰ αὐτὰ τὰ ἄσπρα, δύο ἐργαστήρια φευγάντων, ὅπου εἶναι εἰς Κορυτζᾶν, τὸ μὲν ἓνα ὅπου ἦταν τοῦ Ἀθανασίου Πρέντου, τὸ δὲ ἄλλο ἦταν 685 τοῦ γεωργίου Τούπου μὲ κοινὴν ὁμολογίαν τῶν πάντων, ἧς τὸ ἀπαράλλακτον ἴσον ἔχει :

«Ἡμεῖς οἱ τῆς πολιτείας Μοσχοπόλεως εὐρισκόμενοι ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι δημογέροντες καὶ ρουφέτια πάντα, γνώμη κοινῇ καὶ ἀσαλεύτῳ ἀποφάσει δηλοποιοῦμεν: ὡς ἐπειδὴ τὰ κτήματα 690 πάντα τῶν φευγάντων ἔμειναν νὰ δοθοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ χρεῖα τῆς πολιτείας, διὰ τὸ βαρὺ φορτίον ὅπου ἐφορτώθη εἰς τὰ λείψανα τῶν δυστυχισμένων τούτων πτωχῶν, Τούτου χάριν ἐθελουσίως τὴν σήμερον ἐπουλήσαμεν δύο ἐργαστήρια εἰς Κορυτζᾶ εὐρισκόμενα, τὸ μὲν τοῦ Ἀθανασίου Μπρέντου, τὸ δὲ τοῦ 695 Γεωργίου Τούπου. . . καὶ τὰ ἔδώσαμεν κατὰ πάντα εἰς τὸ σεβασμιον Μοναστήριον τὸ ἐν Μοσχοπόλει τοῦ ἁγίου Προδρόμου, διὰ ποσότητα ἄσπρων γροσίων ἑπτακοσίων ἀμφοτέρω, τὰ ὅποια λαβόντες ἐπὶ χεῖρας ἀνελλειπῶς τὰ ἔδώσαμεν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς κοινότητος: ἀπὸ δὲ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, εἰς αἰῶνα 700 τὸν ἅπαντα λέγονται καὶ εἶναι κτῆμα γνήσιον τοῦ σεπτοῦ μοναστηρίου, καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πάντα τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν, μηδενὸς ἐναντιουμένου ἢ ἀντιλέγοντος, ὡσάν ὅπου πληρεξουσίως ἐπουλήθησαν. Εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν γέγονε καὶ τὸ παρὸν πάγκοινον ἡμῶν γράμμα, ἔχον τὸ βέβαιον ἀμε- 705 τάπτωτον κατὰ διαδοχὰς διαδοχῶν. Ἐάν ὅμως ἤθελεν ἀκολου-

θήσει καμμία ζημία τοῦ μοναστηρίου, ἔχει νὰ ἀποκριθῆ ἡμεῖς ἡ κοινότης ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ.

Ἐν Μοσχοπόλει ,αψοδ' Ἰανουαρίου κζ'.

	βεβαιοῖ	
Θεόδωρος Βρέτας (Ζουπὰν)		
Ἰωάννης πρῶην Γεωργίου Νικοδήμου	»	710
δημήτριος κόστα ναστραντίνη	»	
γεώργιος μιχάλη	»	
ὁ γράψας Ναούμ Γκούστας	»	
κώστας γιάνη	»	
γεώργης μποῦε	»	715
κοστῆς μπόντα	»	
Κοστῆς γεόργη	»	
κωσταντῖνος μιχαλη	»	
γιάνκος κακογγέλου	»	
σίμος καλούδη	»	720
γεωργης νικολα	»	
γεωργης νικόλα	»	
γεώργης παπα μιχάλη	»	
μιχάλης γκατέσια	»	
τήμητζας γιάνκου (Δήμητσας)	»	725
ναστος Χατζῆ	»	
στάβρος μητζοτήνας	»	
μήτρος βρούσιας	»	
ναούμ βρέτου	»	
νάσης μπόζτας	»	730
σοτήρας ντρίου	»	
νίσκος παπαναστάση	»	
ναούμ σίνκου (Σίνας)	»	
Θεόδωρος ντῆμα	»	
Λιάσκος καρκανιώτου	»	735
γιάνκος τζουμετήκου	»	
γιανκος λιάτση	»	
Εὐθήμιος Κότης	»	
κοσταντινος σπήρου	»	
κότσος μάκρης	»	

		βεβαιοί
	μητρος κότε μαργαρίτου	
	στάβρες μηχου γκρέκου	»
	ναούμ δημητρίου	»
	σωφρόνιος βεβαιοί	»
745	άνδρέας ντουά	»
	βρέτος σιράνης	»
	τζιότζας μίχου	»
	Θύμιος τζουμετήκου	»
	μιχάλης μοσιάρου	»
750	Εύθύμιος μπάρκολης	»
	Θεόδωρος θανάσης	»
	Θανάσης κιούρκα παπαστάβρου	»
	μανος τέζια	»
	κωσταντινος νάτζιου	» 27)

755 Είς 1777: έλθών ό Κούρτ άχμέτ πασσάς [ό βεζύρης του Βεράτιου έμπεπιστευμένος παρά τής Πύλης, από έτών τό ύψηλόν άξίωμα του Ντερβεντάτ-ναζιρύ, φρούραρχος επί των κλεισωρειών, δηλ. ό διευθυντής τής δημοσίου ασφαλείας μέχρι του νομού Τρικκάλων συμπεριλαμβανομένου και περαιτέρω έτι] με άσκέρι τήν έκυρίευσε, και τήν έβαλεν υπό τήν σκέπην του, να τήν έλευθερώση όλίγον κατ' όλίγον και από τούς σατανικούς μπορτζιλήδες. ²⁸⁾

27) Έν τῷ άνωθι έγγραφῷ έχομεν πλήρη κατά τό μάλλον και ήττον κατάλογον των σημαινόντων πολιτών, των έπιστρεψάντων και εύρισκομένων εν τῇ πόλει, πέντε έτη μετά τήν έρήμωσιν.

28) Παρ' όλα όμως τά μέτρα ταύτα, αί άγριαί πιέσεις των θηριωδών μπορτζηλίδων έξηκολούθουν και πάλιν, οί δέ δυστυχείς κάτοικοι παρά τάς θυσίας, λέγομεν, εις άς άνω των Ιδίων δυνάμεων υπεβάλλοντο, καταφεύγοντες εις συνεισφοράς, πωλοῦντες τά κτήματα των «φευγόντων», και έκποιοῦντες σκεύη και άμφια έκκλησιών, δέν ήδύναντο να Ικανοποιήσωσιν αυτούς, και δίκην αίχμαλώτων έρμαία των Ιδιοτροπιών αυτών μένοντες, όν τρόπον και πρό δεκαετίας, άπηνθύνθησαν μίαν έτι φοράν εις τό Βεράτιον, διεκτραγωδοῦντες τήν κατάστασιν. Έδέησε, τότε, ίνα κατά Φεβρουάριον του 1777, εν μέσω βαρυτάτου χειμῶνος, έκκινήση επί τούτω και έλθη αυτοπροσώπως εις Μοσχόπολιν ό Βεζύρης Κούρτ-πασσάς, μετά δυνάμεως Ισχυράς, όστις έξεκαθάρισε τήν πόλιν και τά περίξ των τοιούτων ταραχοποιών στοιχείων, ανέλαβεν αυτήν υπό τήν Ιδίαν προστασίαν, ενεκατέστησεν Ιδίαν άρμοδιαν φρουράν, εις τε τήν πόλιν και τάς περίξ Κούλιας (φυλάκια), Γιονομάδι, Σίπισχας Γκόρας (Πρβλ. Κώδ.

Εἰς 1780 ἐπάτησεν ὁ Θεοδόσιος εἰς νεψίαν διὰ ταξείδιον τοῦ 760 μοναστηρίου, καὶ ἔφερε κυβέρνησιν ἄσπρων 180 χιλιάδες, καὶ παρέδωκε αὐτὰ εἰς χεῖρας τοῦ προηγουμένου Παρθενίου, παρῶν καὶ ὁ ἅγιος Γκόρρας κύρ Σεραφεῖμ. 29)

Ἁγίου Νικολάου), Γκούρι-ι-πρερε καὶ Κροϊ-ι-φίκουτ, καὶ ἔλαβεν οὕτω πάντα τὰ ἐπιβαλλόμενα καὶ δυνατὰ μέτρα, ὅπως ἐντεῦθεν λείψη πᾶσα τυχὸν οἰαδήποτε ἐκ τῶν τοιούτων κακοποιῶν, ἐνόχλησι, καθὰ συντόμως ἐπιμαρτυρεῖ καὶ περὶ τούτου ὁ αὐτὸς Κῶδιξ.

Καὶ πράγματι, ἐπὶ τι διάστημα ἱκανόν, ἐπεκράτησεν ἀληθῆς ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια, καὶ ἡ πόλις ἀνέπνευσεν ἐπὶ τέλους, ἀναδιοργανουμένη βαθμηδὸν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἔξωθεν ἐπιρροῆς ἢ ἐνοχλήσεως, ὡς ὑπεμφαίνεται ἡ τοιαύτη ποθητὴ κατάστασις καὶ ἐκ τινος πρακτικοῦ τῆς συντεχνίας τῶν παντοπωλῶν, ἀνασυγκροτουμένης μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐπὶ νέων βάσεων, ἐν ᾧ πρὸς ἄλλοις ἀπαντῶσιν, ἀπὸ 2 Ἰανουαρίου 1779 καὶ αἱ φράσεις: «τώρα ὅπου ἔχομεν διὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου, ἄκραν ἐλευθερίαν καὶ μεγάλην ἡσυχίαν, θεσπίζομεν», τοῦ γράφοντος τυγχάνοντος, τοῦ ἀοιδίμου Θεοδώρου Καβαλλιώτου.

Ἡ κατάστασις αὕτη, εἶναι ἀξία ἀναγραφῆς καὶ ἐξάρσεως τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ πολλοὶ ἐκ τῶν Μπορτζηλίδων, διετέλουν ἐν πολλοῖς εἰς σχέσεις ποικίλας καὶ πρὸς τὸν τότε μόλις πρὸ σμικροῦ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐμφανισθέντα, καὶ ἐν ἀρχῇ ἤδη τοῦ ἰδίου ληστρικοῦ τυχοδιωκτικοῦ σταδίου ὄντα Ἁλῆν Τεπελενλῆν, καὶ ἄλλους ἐκ τῶν ἐπιτιθεμένων καὶ ἀναφανδὸν ληϊζομένων, ἦσαν ὀπαδοὶ αὐτοῦ τοῦ Ἁλῆ, τοῦ ἀγρίως ἀφορμὰς ἐπιζητοῦντος καὶ ἀείποτε ἐπιτιθεμένου, κατὰ παντός ὑπαγομένου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Βερατίου, ὅπως ποικιλαχῶς παρέχῃ δυσχερείας καὶ πράγματα εἰς τὸν Κούρτ-Πασσαῶν.

29) Ὁ Γκόρας Σεραφεῖμ 1698-1762. Διεδέχθη τὸν πατέρα Μιχαήλ τοῦ Γκόρας Θεοδόσιον ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Γκόρας-Μόκρας, πρὸς ὃν ἐτύγχανε συγγενῆς, καθὰ μαρτυρεῖ ὁ ἐπίσης συγγενῆς αὐτοῦ Ἰωάννης Οἰκονόμου, ἀνεψιὸς ἐξ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰωάσαφ, ἐν τῇ ἰδίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν σωζομένη αὐτογράφῳ διαθήκῃ, λόγον ποιούμενος περὶ τινῶν ἀτομικῶν δοσοληψιῶν καὶ λέγων «... τὸν θεῖον μου ἅγιον πρῶην Γκόρας Σεραφεῖμ. . . .», ἔπεται ὅτι ἐτύγχανεν ἄμεσος αὐτοῦ συγγενῆς, ἄμεσώτερος δὲ μᾶλλον αὐτῷ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ, εἰμὴ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Οἰκ. Π. Γεωργίου, καὶ τοῦ Ἰωάσαφ συγχρόνως, ἢ ἀδελφὸς τῆς πρεσβυτέρας τοῦ Οἰκονόμου.

Εἰδήσεις λεπτομερεῖς ἐλλείπουσιν. Ἁλλ' οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι ὡς τοιοῦτος δὲν ἦτο ἄμοιρος γραμμάτων καὶ μορφώσεως τῆς τότε ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐν τοῖς σχολείοις διδομένης, καὶ ὅτι προήχθη προσκεκολλημένος ἴσως ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐν ἐκκλησιαστικῇ διακονίᾳ ἐμμέσῳ ἢ ἀμέσῳ, παρὰ τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ.

Ψηφισθεὶς ἐπίσκοπος Γκόρας τῷ 1753, φαίνεται ὑπογεγραμμένος ἐν διαφόροις πράξεσιν ἢ ἐγγράφοις μέχρι τοῦ 1766, μεθ' ὃ αὐτὸς μὲν ὑπογράφεται, ὁ πρῶην Γκόρας, ἕτερος δὲ τις ἄγνωστος ἀλλαχόθεν ἐμφανίζεται, καὶ σημειοῦται ὁ Γκόρας καὶ Μόκρας Ἀβέρκιος, ὅστις, μόλις ἐπὶ ἔτος παραμείνας, τίθεται εἰς διαθεσιμότητα, εὐθύς ὡς ἅμα ἐγένετο ἡ

Ἐν ἔτει 1783 Φεβρουαρ. 2 ἔδωκε τὸ κοινὸν χρέος ὁ Παρθένιος 765 καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔμεινε τὸ μοναστήριον πολλὰ ἐπικίνδυνον.

[Τούντεῦθεν λείπει πλέον, ὁ καλλιγραφικὸς χαρακτήρ, ὅστις καθ' ἃ ἐξ ἄλλων ἐγγράφων, ἐν οἷς ὑπογράφει ἢ σημειοῖ, βεβαιούμεθα, ἦν αὐτοῦ τοῦ ἡγουμένου Παρθενίου, ἀντιγράφοντος συνήθως σημειώσεις συντεταγμένας ὑπὸ Μιχαήλ τοῦ Ὑπισχιώτου].

προσάρτησις εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, καταργηθείσης τῆς Ἐπισκοπῆς.

Θετικῶς, οὐδαμόθεν δυστυχῶς δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὀρίσωμεν τίνων ἔνεκεν λόγων, μετὰ δεκατριετῆ περίπου ποιμαντορίαν ἀποσύρεται οὕτω ἀκουσίως ἢ ἔκουσίως τοῦ ἰδίου ποιμνίου, ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς δυνάμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ ἀποπνίξωμεν ὑποψίαν ἐν ἡμῖν ἐγγιγνομένην, ὅτι πάντως καὶ οὗτος συμμετέσχεν εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἐκείνην καὶ εὐθαρσῆ ἀντίδρασιν, ἣν ἐπιτοπίως ἠγείρε μερίς, ὡς ἀλλαχοῦ καὶ ἐνταῦθα ἔστω καὶ μικρά, ὅτε Σαμουήλ ὁ Χαντζερῆς, ἤρχισε νὰ θέτῃ εἰς ἐνέργειαν αὐθαιρέτως ὅ,τι ἀπὸ πολλοῦ ἐσκέπτετο αὐθαίρετον σχέδιον περὶ καταργήσεως τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, καὶ σπεύδων νὰ ἀποσοβῆ, δι' ὧν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως διέθετε ὀργάνων, πᾶσαν ἀντίδρασιν, προέβαινε εἰς παύσεις ἀρχιερέων ἢ ἐξορίας προυχόντων, τοῦθ' ὅπερ σημεῖον τῆς ἱστορίας, οὐδέποτε σχεδὸν ἐπαρκῶς ἐπεχειρήθη νὰ μελετηθῆ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν συγχρόνων πηγῶν, ἔστω καὶ πενιχροτάτων, ἀλλὰ πάντοτε συγχρόνων.

Σχετικῶς πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ἀναφέρομεν, ὅτι κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν, Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, τυγχάνει ὁ Διονύσιος, ἀποκατασταθεὶς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ τῷ 1757, μετὰ τὴν ἔκπτωσιν αὐτοῦ ἀπὸ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν (1752-1756), ἐνθα εἶχε διαδεχθῆ τὸν Ἰωσήφ (1746-1751), διαδεχθέντα ὡσαύτως ἐκεῖ τὸν θανόντα Ἰωάσαφ, (1719-1745). Προκαλοῦνται, ὡς φαίνεται, ἀναφοραὶ ἐκ Κορυτσᾶς, Πρεμετῆς καὶ Μοσχόπολεως, (Ἐκκλ. Ἀλήθειαι 1904, σ. 254-6), καὶ ὁ ἐπὶ δεκαετίαν ἤδη ἐκεῖ ἀρχιερατεύων, καὶ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη Πατριαρχεύσας τέως Ἀχριδῶν, ὅστις, ὡς φαίνεται, δυσμενῶς διέκειτο Σαμουήλ τῷ Χαντζερῆ, κηρύττεται ὑπόδικος, καθαιρεῖται, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1765 ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Σαμουήλ, ἀναφανδὸν πλέον ἐπεμβαίνοντος εἰς τὰ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, καὶ ὑπὸ τῆς μετ' αὐτοῦ Συνόδου, ἐν ἣ παραδόξως καὶ τυπικῶς παρακάθηται, ἐκ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς του ἀσφαλῶς μεταπεμφθεὶς, καὶ ὁ Ἀχριδῶν Ἀρσένιος, παύεται ὁ Κορυτσᾶς Διονύσιος, διὰ λόγους δῆθεν πολλοὺς καὶ διαφόρους, καὶ καλεῖται ὑπὸ τῆς Συνόδου (Κων)πόλεως ὁ ἐκεῖ Ἀχριδῶν Ἀρσένιος, ὁ αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπίσκοπος, ἵνα μετὰ τῶν ὡς ὁμήρων προσκεκλημένων καὶ ἐκεῖ ἐπίσης παραδοκούντων τὸ τέλος τῆς κωμωδίας ὀλιγίστων Μητροπολιτῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, προβῶσι εἰς πλήρωσιν τῆς χηρευούσης ἑδρας Κορυτσᾶς, ἐκλέγοντες ὑποδειχθέντα ἀφανῆ τινα ἐκεῖ ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ μοναχὸν Γεννάδιον, ἄνθρωπον τοῦ Χαντζερῆ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο, τῆς ἐκλογῆς γε-

[1783—1809] Θεοδόσιος Ἡγούμενος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παρθενίου ἀποκατέστη ἡγούμενος ὁ ἐν Ἱερομονάχοις Θεοδόσιος, ἀπὸ γένους τοῦ ντούζη καταγόμενος, τῷ 1783 ἐπὶ ἀρχιερέως Ἰωακείμ [1779—1797], καὶ ἄνοιξε χωράφια χωριστὰ 770 διὰ στερέωσιν τοῦ μοναστηρίου, ὥστε ὅπου τὸ ἀποκατέστησε τὸ μοναστήριον εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν, ὅτε ἦρχον οἱ προηγουμεναῖοι Νικηφόρος καὶ Ἀμβρόσιος.

Εἰς δὲ 1788 δεκεμβρ. α': εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Τούρκου μετὰ τοῦ νέμτσου, ὅπου ἐσκλαβώθησαν πολλοὶ ἀπὸ τὰ μέρη τοῦ δουνά-775

νομένης τῆ 6 Ὀκτωβρ. 1766, τοῦ δὲ τέως Κορυτσᾶς καθαιρεθέντος καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν λαϊκῶν παραπεμφθέντος. Πάυεται δὲ συγχρόνως, καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ 1753 δέκατον ἤδη τρίτον ἔτος, ὡς εἶπομεν, ἐκεῖσε ἀρχιερατεύων Γκόρας- Μόκρας Σεραφεῖμ, ὑποβάλλεται μετ' οὐ πολὺ εἰς καθαίρεσιν καὶ ὁ ἡγουμενεύων τοῦ τιμίου Προδρόμου Ἱερομόναχος Βασίλειος, ἐνῶ ταῦτα συγχρόνως ὑφίσταται καὶ ὁ Πρεσπῶν Ἡσαΐας, καὶ εἴ τινες ἄλλοι ἐκεῖσε ἐντόπιοι κληρικοί, ἅτινα ζητήματα οὐδέποτε, ἐπαναλαμβάνομεν ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ἀλήθεια, ἐμελετήθησαν καὶ ἐξωνυχίσθησαν μέχρι τοῦδε, ἀμερολήπτως, πάσης τυχόν σχετικῆς ιδέας φυλετικῆς, μετ' ἀγανακτήσεως ἀπορριπτομένης, διότι φυλετισμὸς κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν δὲν ὑπῆρχε, μόνον δὲ πατριδοκάπηλοι δύνανται νὰ προβάλωσιν ἀπὸ τινος τοιαύτας χυδαίας καὶ βανούσους φαντασιοπληξίος εἰς βάρος τῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς ἀληθείας. (Ἐκκλ. Ἀλήθειαι, αὐτόθι, σ. 253 κ.έ.).

Σχετικῶς πάλιν πρὸς τὰ ἀνωτέρω καὶ ἕτερον θεωροῦμεν ἐπίκαιρον νὰ παραθέσωμεν σημεῖον, δηλ. τὸ κάτωθι χρονογραφικὸν σημεῖωμα ὅπερ ἀποσπῶ ἐκ τοῦ πολλάκις μέχρι τοῦδε ἀναφερθέντος «καταστίχου τῶν συνδρομῶν καὶ ἀφιερωμάτων τῆς Μονῆς», καὶ τὸ ὅποῖον ἰκανὸν φῶς ρίπτει ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν ὅσα συνέβαινον ἐν τοῖς παρασκευνίοις, ὀλίγον τι πρὸ τῆς καταργήσεως τῆς ταλαιπώρου, καὶ ὡς ἀρνίου ἀκάκου ἰσταμένης, Ἀρχιεπισκοπῆς, ἔχον ἐπὶ λέξει ὡς ἐξῆς:

«αψε. (1765) Νοεμβρίου κδ'.

ὁ μακαριώτατος καὶ σεβασμιώτατος πατὴρ ἡμῶν καὶ πατριάρχης κύρ Ἀρσένιος, ἔγραψεν εἰς σαρανταλείτουρον ἄσπρα 1200.

ὁ Καστορίας κύρ Εὐθύμιος

» 600

ὁ Βοδενῶν κύρ Γερμανὸς

» 600

ὁ Σισανίου Νικηφόρος

» 600

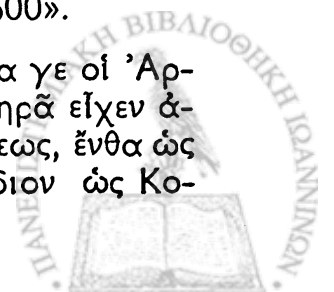
ὁ Γρεβενῶν Γρηγόριος

» 600 καὶ

ὁ Πρεσπῶν Παρθένιος ἅπαντες ὁμοῦ ἀνά

» 600».

Καὶ διερωτῶμαι καὶ διερωτῶ, τί ἐζήτησαν ἄρα γε οἱ Ἀρχιερεῖς οὗτοι μετὰ τοῦ Προέδρου τῶν ἐκεῖ, καὶ τίς ἀνάγκη σιδηρᾶ εἶχεν ἀναγκάσει αὐτούς, τοὺς μὲν τότε ἐπιστρέψαντας ἐκ Κων/πόλεως, ἐνθα ὡς ὄργανα τοῦ Σαμουήλ ἐξέλεξαν ἄξιστον τινὰ μοναχὸν Γεννάδιον ὡς Κο-

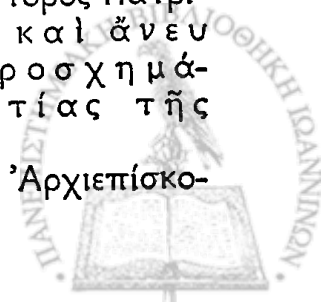

βεως ποταμοῦ [=δηλ. οἱ ἐκεῖ στρατευθέντες καὶ πολεμήσαντες οἱ ἐκ τῆς περιοικίδος Μοσχοπόλεως, ἔλαβον ὡς συνήθη λείαν αἰχμαλώτους ἀνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ σύροντες αὐτοὺς ὡς κτήνη ἄλογα καὶ ἀνδράποδα, διήρχοντο καὶ ἐκ Μοσχοπόλεως] καὶ ἔφεραν πολλοὺς σκλάβους εἰς τὴν Μοσχόπολιν, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀγόρασεν ὁ κύρ Θεοδόσιος

ρυτσαῖς, νὰ ἀναλάβωσιν τοιαύτην μακρὰν τριῶν ἡμερῶν ὁδόν, δι' ἀτραπῶν δυσβάτων, οἶαι αἱ ἀπὸ Ἀχριδῶν μέχρι Μοσχοπόλεως, καὶ μὲ μέσα συγκοινωνίας ἐν καταστάσει πρωτογόνῳ, καὶ πάντως ὑπὸ χιόνα καὶ ψυχὸς δριμύτατον, ὅπερ γινώσκομεν ἡμεῖς οἱ γεννηθέντες ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων Ὀκτωβρίου, ἀρχίζει νὰ χιονίζῃ καὶ σχηματίζονται βραχώδεις πάγοι; τί ἐζήτουν νὰ εὐρίσκωνται ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ; Πάντως νὰ προετοιμάσωσι τὰ πράγματα, εἰς εὐόδωσιν τῶν σχεδίων περὶ τῆς καταργήσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τῆς ἐκ τοῦ σύνεγγυς δραστηριωτάτης προστάτιδος ὁλῶν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν, ἃς ἔπειτα ἀφῆκαν ἐγκαταλελειμμένας ἐν ταῖς ἀποκέντροις ἐκείναις γωνίαις, ἄνευ προστασίας, οἰκτρὸν ἔρμαιον τῶν ἐξισλαμίσεων.

Ἀπέρριψαν δὲ τὰ σχέδια μετ' ἀγανακτήσεως, φαίνεται, ὡς ἐπιζήμια διὰ τὸν τόπον, ὁ κυριάρχης τῆς ἐκεῖ ἐπαρχίας Κορυτσαῖς, Διονύσιος, μὴ δεχθεὶς καὶ τὴν ἄδικον καθαίρεσιν, καὶ ἐμμένων, καὶ ὁ Γκόρρας Σεραφεῖμ, καὶ παύονται ἀμφοτέρω διὰ τῶν ἐμμέσων ἐνεργειῶν τοῦ τότε παντοδυνάμου, Χαντζερῆ. Ἀντικαθίσταται δηλ. ὁ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1756 Διονύσιος, ὁ Κοριτσαῖς Μητροπολίτης, ὁ ἐπὶ δέκα ἐκεῖσε ἔτη ποιμαίνων, δι' ἐνὸς ἀσήμου ὡς ἐλέχθη μοναχοῦ, Γενναδίου, ἀντικαθίσταται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ δέκα ἑπτὰ ἐκεῖσε ἔτη, δρῶν καὶ τὸν τόπον πονῶν, ὡς πατριώτης Γκόρρας Σεραφεῖμ, δι' ἐνὸς Ἰωακείμ ἢ Ἀβερκίου, ἐπίσης καὶ τούτου καθαιρεθέντος, καὶ εἰς ἐπίμετρον καθαιρεῖται βραδύτερον, μόλις μετὰ μῆνας ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως, ὁ ἡγουμενοεπιτροπεύων κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Παρθενίου δραστήριος ἱερομόναχος Βασίλειος, ὡς διεγείρων δῆθεν σκάνδαλα φανερώς κατὰ τῆς ὄντως ἀντικανονικῆς Πράξεως, δι' ἣν πάντως εἶχε διαιρεθῆ εἰς δύο στρατόπεδα ἢ ὅλη Ἀρχιεπισκοπή. Οἱ αὐτοὶ δὲ Μητροπολίται μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, καὶ δὴ καὶ ἐκ τούτων μόνον κυρίως ὁ Καστορίας, ὁ Βοδενῶν καὶ ὁ Τιβερουπόλεως, ἀνέρχονται εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ὡς ἔχοντες δῆθεν τὴν γνώμην καὶ τούτων ἢ ἐκείνων τῶν λοιπῶν Μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, ὧν ὁ μὲν αἱ ἐν ὑπόγραφοι πληρεξουσιοδοτήσεις τῶν ἐπαρχιῶν, οὐδαμοῦ τῶν Ἀρχείων τοῦ Πατριαρχείου ὑπάρχουσι, καθὰ αὐτοπροσώπως ἄλλοτε συνοδικὸς τότε ἐκεῖ ἡμεῖς διατελοῦντες, 1922-1925, εἶχομεν ἐρευνήσει, καὶ αἴτινες ἐὰν ὄντως ὑπῆρχον, πάντως θὰ ἐσώζοντο, ὡς δὲν σώζονται καὶ αἱ ἀναφοραὶ, αἱ δῆθεν καταφθάσασαι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ζητοῦσαι τὴν προσάρτησιν, μὴ ὑπάρχουσαι διότι οὐδέποτε κατέφθασαν. Καὶ ἡ ἐν γένει δὲ ἄλλως τε ἐκεῖ διαχείρισις τοῦ ζητήματος, ἐκ μέρους τοῦ βιαίου ἐκείνου ἰθύντορος Πατριάρχου, τυγχάνει ἄνευ βάσεων κανονικῶν, καὶ ἄνευ τῶν ἀπαιτούμενων στοιχείων ἢ καὶ προσχημάτων, τοῦλάχιστον, πλὴν τῆς τρομοκρατίας τῆς πανταχόθεν ἐκδήλου.

Καὶ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς ἐξαναγκάζεται εἰς παραίτησιν ὁ Ἀρχιεπίσκο-

ἓνα μικρὸ παιδί, ἀπὸ δέκα ἕξ μῆνας δι' ἄσπρα χιλιάδες δέκα, τὸ ὄνομά του Κοσμᾶς, τὸ ὁποῖον παιδί τὸ ἄφισάν εἰ γονεῖς του εἰς τοῦ κίπρι τὴν στράταν, ὅπου τοὺς ἔφεραν ἐκεῖνοι ὅπου τοὺς εἶ-780 χαν σκλαβώσει.

[«αψπθ, Ἰουνίου κδ'. οὐδ ὀβολὸν ἐσυνάχθη, ἐπεὶπερ ἡ περιώ-
νυμος μοσχόπολις ἐκαταχαλάσθη καὶ παντελῶς ἀφανίσθη, πο-

πος Ἀρσένιος, μετατίθεται εἶτα εἰς Πελαγονίαν, κοὶ τέλος παύεται ὁ τα-
λαίπωρος ἐκεῖθεν, καὶ στέλλεται εἰς Ἅγιον Ὄρος ἐξόριστος, ἔνθα καὶ ἀ-
ποθνήσκει μετὰ ἔτη, καὶ τὰ πάντα συγκαλύπτονται,
ἀλλ' «ἀμέραι ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι», κατὰ τὸν Πίνδαρον. Οὐ-
δεὶς δύναται νὰ διαφύγη τὸν ἔλεγχον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἱστορίας,
ἐν μέλλοντι ἐγγύς, ἢ ἄπω.

Ἀρχεται δὲ μετ' ὀλίγον τοῦ ἰδίου ἔργου καὶ ἡ νέμεσις, καὶ ὁ τέως ἀγέ-
ρωχος Πατριάρχης ὁ μηδενὶ ἐπιτρέπων ἐλευθερίαν λόγου καὶ σκέψεως,
ἀπάγεται ὑπερόριος εἰς Ἄθωνα συνοδεία δύο μπουμπασήριδων ἐν μέσῳ
χειμῶνι, καὶ ἐγκλείεται ἐν τῷ πύργῳ τῆς Λαύρας, ἐν Καρυαῖς δ' εἶτα
δέχεται καὶ τὰς ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς πλέον διαμαρτυρίας τοῦ δυστυχοῦς
Ἀρσενίου, ἐφησυχάζοντος ἐκεῖ. Τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο τῆς ἱστορίας χρή-
ζει, ἐπαναλαμβάνομεν, ἡρέμου καὶ ἐπιμόνου ἐρεύνης καὶ ἐξουχιείας,
μακρὰν πάσης προκαταλήψεως, χάριν αὐτῆς τῆς ἀληθείας, αὐτῆς τῆς
ἐπιστήμης. Ἐὰν εὐκαιρήσωμεν, θέλομεν ἐπανέλθει καὶ αὖθις, ἐπὶ τῇ βάσει
τῶν στοιχείων, ἅτινα ἔχομεν περισυλλέξει. Φρονοῦμεν δὲ ἀδι-
στάκτως ἐν τούτοις ὅλοις, ὅτι, ἡ κατάργησις τῆς
Ἀρχιεπισκοπῆς, ἀφ' ἐνός μὲν ἐπήνεγκε τὸν μαρ-
σμον τοῦ τέως ἀκμάζοντος ἐν ταῖς χώραις ἐκεῖ-
ναις ἐλληνισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρήγαγε τὸ ἐ-
πάρατον Βουλγαρικὸν ζήτημα καὶ τὸ Βουλγαρι-
κὸν σχίσμα, ὅλα ἀποτελέσματα τοῦ ὑπερφιάλου Χαντσερῆ. (Δή-
μιτσα, Μακεδονικά, Β', ἐν Ἀθήναις, 1874, σ. 627-8 καὶ τοῦ αὐτοῦ,
Αἴτια καὶ ἀποτελέσματα τῆς καταλύσεως τῆς αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπι-
σκοπῆς Ἀχριδῶν, Ἀθῆναι, 1867, σ. 37-49 καὶ Gelzer, ἐνθ' ἄνωτέρω, σ.
82-85).

Ἐπανερχόμενοι δὲ κατόπιν τούτων τῶν διασαφήσεων, ὅθεν παρεξέ-
βημεν, προσθέτομεν ὅτι ὁ Σεραφεῖμ, ἰδιωτεύων μετὰ τὴν τοιαύτην παῦ-
σιν ὡς πρώην Γκόρρας παρὰ τῇ ἰδίᾳ οἰκογενείᾳ, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡτ-
τον οὐχὶ ἀπόρῳ, φαίνεται ὅτι διέρχεται τὰ ἐπίλοιπα τοῦ βίου ἔτη ἐν ἀ-
πάσαις ἐκείναις ταῖς θλίψεσι καὶ στενοχωρίαις, ἃς ἐδημιούργησαν τὰ πρὸ
καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν ἔτι τῆς πατρίδος του ἐξακολουθοῦντα γεγονότα,
λαμβάνει μέρος εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς κοινοτικὰς ἀρχόντων καὶ συντεχνιαρ-
χῶν συνελεύσεις, εἰς ἃς καὶ προσυπογράφεται, ὡς ἐπίσης φέρεται ὑ-
πογραφόμενος καὶ εἰς πλεῖστα τῶν ἐν τῷ μεταξύ ἄλλων κοινοτικῶν ἢ ἰ-
διωτικῶν ἐγγράφων, ποθεῖ πάντοτε νὰ ἀποσύρεται καὶ νὰ ὀνέρχηται εἰς
τὴν προσφιλεῖ αὐτοῦ Ἱερὰν Μονήν, εἰς ἧς τὰ σχετικὰ δοσοληψιῶν ἢ ἀ-
γοραπωλησιῶν ἔγγραφα φέρεται συνηθέστατα ὡς βεβαιῶν, μένει ἐκεῖ
ἐπὶ ἑβδομάδας ἢ καὶ μῆνας, παραμυθῶν κοὶ παραμυθούμενος οὕτως, ἐν
τῷ μέσῳ τῶν συμπολιτῶν του διὰ τὰς θλίψεις, καὶ τὰ εἰς τὰ περίξ εἰς
ἐξιλαμίσεις συμβαίνοντα, καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν μάλιστα ἐν τῇ γενετείρᾳ.

λεμοῦντες ἀλλήλους ὅτε ἀλήπασσας ἀπὸ τεπελένη ὁ καρμα-
σάτης, σὺν τῷ ἱμπραήμ πασσᾶ ἀπὸ βελάγραδα, οἱ δὲ αἰτίοι
785 τοῦ τοιοῦτου ἀφανισμοῦ ἀνάθεμα»].

[Ἡ σημείωσις ἀπαντᾷ ἐν ἐτέρῳ κώδικι, τῷ γνωστῷ καταστίχῳ ἐράνων
ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ πανηγυρικῇ μνήμῃ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. Εἰκάζομεν νὰ εἶναι ση-
μείωμα τοῦ τότε ἡγουμένου Θεοδοσίου, καὶ οὐχὶ τοῦ Μιχαήλ τοῦ Γκόρρας
ἢ Ὑπισχιώτου, ὅστις ἦν πλέον ὑπέργηρος καὶ πάντως δὲν ἐδύνατο νὰ
ἀνέρχηται εἰς τὴν προσφιλῆ αὐτῷ Ἱ. Μονήν.] ³¹⁾

ἐρήμωσιν, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ προεξάρχων ἀρχιερατικῶς ἐν ταῖς ἱεροτελε-
στίαις κατὰ τὰς πλείστας τῶν δεσποτικῶν ἰδίως καὶ θεομητορικῶν ἢ καὶ
ἄλλων ἑορτῶν, προεξάρχων δὲ καὶ ἐν πάσῃ συνεργασίᾳ καὶ συσκέψει
ὑπὲρ θεραπείας τῶν ἐκάστοτε ζωτικωτέρων τῆς πατρίδος ἀναγκῶν, καὶ
ἀποχωρεῖ τέλος τοῦ βίου ἐν ἡλικίᾳ ἀρκούντως προκεχωρηκυῖα (πρβλ.
παλαιὸν Κωδ. Ἀγίου Νικολάου). Ἐν τῷ Ἐξοδιαστικῷ κώδικι:
φέρεται σχετικῆ πρὸς τὸν χρόνον τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, ἡ ἐξῆς σημείωσις
«1782. Αὐγούστου κ'. ἡμέρα κυριακῆ, ἀνεπαύθηκεν ὁ μακαρίτης Γκόρρας
Σεραφεῖμ, ἐν τῷ κοινῷ χρέει, αἰωνία ἡ μνήμη τρίς».

30) Ὡς καταφύγια ληστῶν καὶ τόπον ἀτιθάσσω Μπέδων καὶ χαλκεῖα
ἀνταρσιῶν χαρακτηρίσας ὁ Ἀλῆς τὰ μέρη Ἀχρίδος, Κορυτσᾶς Βιγλί-
στης, κατώρθωσε νὰ ἐκδοθῇ φερμάνιον, καὶ νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὴν ἰδίαν
του δικαιοδοσίαν καὶ ὅλα τὰ μέρη ταῦτα, ἔνθα εἶχεν ἰσχυροὺς ἐχθροὺς,
καθ' ὧν ἀγρίως ἐμνησικάκει. (πρβλ. Gabriel Remerand, Ali de Terelen-
Pacha de Ianina (1744-1822) Paris 1928. σ. 79-85, 114-119).

Τοῦτο ἀμέσως πληροφορηθεὶς παρὰ τῶν ἰδίων ἐκεῖ ὀργάνων, πρὶν ἢ
εἰσέτι ἔλθῃ ἡ σχετικὴ διὰ φερμανίου ἐγκρισις, εἰσήλασεν οὗτος διὰ Τεπε-
λένης εἰς Πρεμετῆν, τῷ ἰδίῳ ἀξιώματι τοῦ Ντερβεντὰτ-Ναζιρὶ χρώμενος,
καὶ ἐκεῖθεν προσορμήσας εἰς τὸ τμήμα Φράσσερι-Κολώνιας καὶ ἱκανὰ ἐκεῖ
διευθετήσας, διέσχισεν τὴν περιφέρειαν Κορυτσᾶς καὶ Βιγλίστης, παντα-
χοῦ ἐπιβαλλόμενος καὶ τρομοκρατῶν, ὡς ἀληθῆς δικτάτωρ, καὶ τῷ 1788,
συναντῶμεν αὐτὸν ἐστρατοπεδευμένον ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Κορυτσᾶς, περὶ
οὗ οὐδέν, ὡς καὶ περὶ τόσων ἄλλων τοῦ βίου αὐτοῦ σημαντικῶν σημείων,
ἀναφέρει ἢ περὶ Ἀλῆ Πασσᾶ μονογραφία τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ἡ πάντων
τελειότερα σχετικῶς μελέτη, ἑτοιμος, ὅπως ἐπελάσῃ πρὸς τὴν Μοσχό-
πολιν, τμήματα, ἅτινα διετέλουν ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἄλλων προσωπικῶν
ἐχθρῶν, καὶ δὴ ἀπὸ τῆς 3 Φεβρουαρίου τοῦ 1777, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν
τοῦ Κούρτ-Πασσᾶ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου, καὶ πάλιν τὸ καθεστῶς
ἐξηκολούθει ὑφιστάμενον, ὑπὸ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν υἱοῦ του, Ἰμβραήμ
Πασσᾶ.

Οὗτος, τὰ τοιαῦτα κινήματα, ὡς ἀντελήφθη, καὶ ἐπέισθη περὶ τῆς μελε-
τωμένης εἰσβολῆς, τοῦ τοιοῦτου ἀρχαίου ἐχθροῦ τοῦ ὀτζακίου, τῆς ἀρ-
χῆς γενομένης ἤδη ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Λιμποχόβας, ἔλαβεν ὅλα τὰ
ὅσα ἠδύνατο ἐπιβαλλόμενα μέτρα, ὡς καὶ ὅ,τι ἕτερον ἀπήτει τὸ ἴδιον
γόητρον, καὶ προπαρασκευασθεὶς ἐκ τῶν ἐνόντων, ἔστειλε στρατὸν ἱκανὸν
ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν Τζαφφὲρ-μπέην, ὑπερέβη τὸν τομέα τοῦ Γούρι-ἰ-πρέρε
(=κομμένο λιθάρι) καὶ κατελθὼν εἰς τὴν Μοσχόπολιν, ἀντεπεξῆλθεν εἰς
ἀναχαίτισιν τῆς τοιαύτης ζορμπαδικῆς περιουσίας τοῦ Ζορμπᾶ Λιάπη,
ὡς ἐνόμιζεν, καὶ ἀντελαμβάνετο αὐτόν. Ἡ συνάντησις ἐγένετο ὀλίγον τι

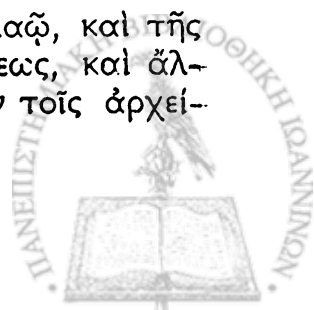
[1793 Ἰανουαρίου ια'. Πρὸς ἡδησιν. ἡ μουσικὴ καμπάνα, ἐβάλλθη εἰς αὐτὸ τὸ ἔτος εἰς τὸ μοναστήρι πρὸς ἀγορὰν ἀσλανίων 100· διὰ τὴν ὁποῖαν καμπάνα, εἰς καιρὸν τοῦ Θεοδοσίου ἀφιέροσεν ὁ κύρ μητρος τοῦ νάσιου νέτου, ἄσπρα 3000, καὶ ἔγραψεν ὄνόματα εἰς μνημόσυνον αἰόνιον (ἀναστασίου κωνσταντίνου, 790 θεοδοσίου, δημητρίου)].

[Ἔτι ἀφιέροσεν ὁ γεοργης σιουλῆρα διὰ τὴν εἶδειαν καμπάνα

παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Γκιονημάδι, ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Κορυτσᾶς-Μοσχοπόλεως, καὶ ἀκριβῶς ὀλίγον τι μετὰ τὴν πρὸς Δυσμάς ἔξοδον ἐκ τοῦ πευκῶνος, ἐν τῷ ἐκεῖ ἀμέσως ἀρχομένῳ λειβαδίῳ, οὗ τὰς ἐκατέρωθεν κλιτύας, ὡς φαίνεται, ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ὄχυρώματα. Τῆς συγκρούσεως ταύτης, ζωηροτάτη διετηρεῖτο παρὰ τοῖς γεροντοτέροις ἢ παράδοσις, ὡς αὐτοὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν διαπνυθανόμενον, πολλάκις ἐν τῇ πολυπαθεῖ πόλει.

Ἀρξαμένη δηλ. κατ' ἀρχὰς δι' ἀκροβολισμῶν ληστρικῶν, καὶ χωρήσασα εἰς τὴν δι' ἀλαλαγμῶν, ὡς ἔθος τοῖς Μουσουλμάνοις, ἔφοδον, ἡ σύρραξις ὑπῆρξεν αἰματηροτάτη, καταλήξασα ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἐκ τοῦ συνέγγυς ξιφήρη διαπάλην, καὶ ἀμφίροπος κατ' ἀρχὰς παραμείνασα, ὡς ἐκ τοῦ ἐκατέρωθεν μένους, ἔκλινε μετ' οὐ πολὺ πρὸς διαταλαντεύσεις τῶν περὶ τὸν Ἰβραῆμ Πασσᾶ, ἡ δὲ ὑποχώρησις ἀρξαμένη ἅπαξ, ἐξήκολούθησε γενομένη διὰ τῶν ἀμφοτέρωθεν ὁδῶν, κλιτύων καὶ ἀτραπῶν, ὡς καὶ δι' αὐτῆς τῆς πόλεως, ἥτις φόβῳ καὶ τρόμῳ συσχεθεῖσα ἔτι μίαν φορὰν μετὰ τὴν πρότερον ἅπαξ κατὰ τὴν ἐν διαρπαγαῖς καὶ λεηλασίαις διέλευσιν τοῦ στρατοῦ τὴν προτεροῖαν, ἐδέχετο καὶ αὖθις νέαν ἐπέλασιν στρατοῦ καὶ δὴ κατεστραμμένου, προτροπάδην ὀπισθοχωροῦντος, καὶ ἐπιδιδομένου, ὅπου ἂν ἠδύνατο, εἰς πᾶν εἶδος λεηλασίας. Τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ διὰ τῶν συνήθων τιμῶν ὡς νικητοῦ εἰσελθόντος εἰς τὸν Μοσχόπολιν, δι' ἡγεμονικῶν δὲ τιμῶν γενομένου δεκτοῦ ὑπὸ τε τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ περιτρόμου λαοῦ, καὶ διανυκτερεύσαντος ἐν τῷ ἀρχαιοπρεπεῖ μεγάρῳ Οἰκονόμου-Ἰωάσαφ, τῷ διὰ τοιαύτην φιλοξενίαν καταλληλοτάτῳ, ἡ καταδίωξις ἐξήκολούθησεν ἀκατάπαυστος τὴν ἐπομένην καὶ μεθεπομένην, καὶ ἐπὶ ἐβδομάδα ἔτι ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς Ὀπάρεως, πολλάκις ἐν τῷ μεταξύ λαβουσῶν χώραν ἐκ τοῦ συστάδην ἐπιθέσεων, μέχρις οὗ οἱ ἠττηθέντες ἀνέκαμψαν τὸν τομέα τοῦ Γούρι-ι-πρερε καὶ ἐκεῖ ἔπαυσεν ἡ καταδίωξις, ἔσχε δὲ πέρασ καὶ ἡ μάχη. Τότε δέ, ὡς λέγεται, περισυλλεγέντων τῶν ἀνὰ ὅλον τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἐκατέρωθεν πεσόντων νεκρῶν, πολλῶν ὄντων, ἐσκάφη εὐρυτάτη τάφρος, ἐν ἣ κατετέθησαν τὰ πτώματα, ἀνωθεν δὲ αὐτῆς ἠγέρθη τύμβος ἀναμνηστικός, ὅστις καὶ μέχρι πρό τινος ἐσώζετο ὑπὸ τὸ ὄνομα Βάρρι-ι-Πασσᾶϊτ, ὁ τύμβος δηλ. ὃν ἠγειρεν ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, χωρὶς νὰ δυνάμεθα ἐκ τούτου μετὰ βεβαιότητος νὰ διαπιστώσωμεν, καὶ ὅτι δὲν ἐτάφη ἐκεῖσε καὶ εἰς Πασσᾶς, ἀποβιώσας καθ' ὁδόν, πρὸ ἢ βραδύτερον, ἢ ἔχων ἴδια κτήματα ἐκεῖ καὶ ὀρίσας νὰ ταφῆ παρ' αὐτοῖς.

Τῶν ἐντυπώσεων τῶν ἐκ τῶν γεγονότων τούτων παρὰ τῷ λαῷ, καὶ τῆς ἐπὶ πολὺ ἔτι μετὰ ταῦτα κρατούσης ἐκεῖ ἐντρόμου καταστάσεως, καὶ ἄλλας μὲν σποραδικὰς τῆδε κάκεισε ἐνδείξεις ἀνακαλύπτει τις ἐν τοῖς ἀρχεί-

ἄσπρα 3000, καὶ ἐγράφη ὀνόματα εἰς μνημόσυνον (δημητρίου, κωνσταντίνου, ἔβρετου, μηχαήλ, γεωργίου).

795 Ἀφιέρωσαν διὰ τὴν ἴδιαν καμπάνα οἱ ραπτάδες καὶ τακια-
τζίδες ἄσπρα 840: αἰωνία τους ἢ μνίμι].

[1793 Ὀκτωβρίου 16 ἦλθεν ὁ κύρ γιάννης τοῦ κύρ ἰάνκου.
Οἰκονόμου, [μετ' ἀποδημίον εἰς Οὐγγαρίαν καὶ Βιέννην].

διὰ τὴν ἄνωθι καμπάνα ἔδωσεν ὁ κύρ ναούμ τοῦ γιάνκου Ἰκο-
νόμου ἄσλάνια 50, καὶ ἔγραψε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα του
800 εἰς τὴν παρρησίαν, ὄνομ. Ἰωάννου, μαρίας, νὰ μνημονεύωνται
αἰωνίως, ἕως ὅπου νὰ ἦναι τὸ μοναστήρι]. [ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐφαρ-
μένου καταστίχου τῶν ἐράνων].

[1809—1820] Στέφανος ἡγούμενος. 1809 νοεμβρίου 20 ἐλήλυθεν
ὁ νῦν ἡγουμενεύων Στέφανος ἐκ τοῦ ἀγίου Ναούμ τοῦ ἐν Ἀχρίδι,
καὶ δραπετεύσας ἐκεῖθεν ἔφθασεν ἐδῶ, μεταλλάξαντος τὸν βίον
805 τοῦ πρώην ἡγουμενεύοντος Θεοδοσίου.

[1820—1922] Παπαῖ Θωμάς ἡγούμενος. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν
ἦτον ἡγούμενος ὁ ἐξ Ὀπάρεως καὶ χώρας Γκούρας³¹⁾ Χατζῆ πα-
παῖ Θωμάς.

οις, ἐξ ὧν καταφαίνεται ἅμα καὶ ἡ ἐπελθοῦσα συνήθης ταῖς παρομοίαις πε-
ριστάσεσιν ἀχώριστος διαρροή καὶ ἐρήμωσις, ἀλλ' ἀληθῆ ἀπήχησιν ἀπο-
τελεῖ ἡ ἄνωτέρω σημείωσις, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν πολυτιμοτάτη, ἦν ἀπαν-
τώμεν ἐν τῷ διαληφθέντι Καταστίχῳ τῶν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς Ἱερᾶς Μο-
νῆς συνεισφορῶν.

Καὶ αὐτὰ λοιπὸν τὰ συμβάντα, καὶ οὐδὲν ἕτερον τι γεγονός, ἐθεωρήθησαν
ὡς δευτέρα καταστροφή, καὶ πολλοί, ὡς ὁ Rouqueville, ὁ Leake, ὁ Hahn
ὁ Cousinery, ὁ Decouvennatti ὁ Weigand καὶ ἄλλοι συγκεχυμένως πολ-
λάκις ποιοῦνται λόγον περὶ αὐτῶν, ἐν ᾧ δὲν πρόκειται παρὰ περὶ συρ-
ράξεως μεταξύ δύο ἐπάρχων, λαβούσης χώραν πρὸς Ἀνατολάς, μίαν καὶ
ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἕξωθι, τῆς ὁποίας συρράξεως δὲν ἦτο δυνατόν, ἢ νὰ
δοκιμάσῃ ὅλας τὰς ἐν ἀγρίοις λεηλασίαις συνεπείας ἢ πόλις, καὶ ὅλη ἡ Ὀ-
παρις, ὡς ἐκ τῶν δι' αὐτῆς δις διελεύσεων τοσοῦτου θορυβώδους στρατοῦ,
καὶ τῶν αὐτοῖς ἐπομένων λοιπῶν ἀνδρῶν καὶ ὑποζυγίων.

31) Χωρίον ἀπέναντι σχεδὸν τῆς Μάργιαννης, ἄνωθι τῆς Σκοζάννης,
σήμερον τουρκικόν, τῷ 1827 ἔχον 23 οἰκίας χριστιανικὰς καὶ 439 νοφού-
σια, ἐξ ὧν εὐρίσκοντο 106 ἐν Κων)πόλει, 221 ἐν Βερατίῳ, 61 ἐν Ὀπά-
ρει, 43 ἐν Ἀθήναις, 6 ἐν Βερροῖα, καὶ 2 ἐν Πρέσπα, κατὰ σύγχρονον εἰς
χεῖρας ἡμῶν φορολογικόν σημείωμα.

1822 Ἰουλίου 20. ἔπεσε μιὰ πυρκαϊὰ εἰς τὴν κοριτζάν, ἀπὸ ἄνωθεν καὶ κάτω, τὸ παζάρι, τὰ τσαρτσιά, τὰ χάνια ἐκάηκαν⁸¹⁰ ὅλα. καὶ εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν, ἀπὸ τὸν φόβον τῶν κλεπτῶν κερατομπισκαλήδων [=τῶν ἐκ τοῦ χωρίου Κερατομπίσκα, τοῦ ἐν τῷ τμήματι Σκραπαρίου, εἰς τὰς δυτικὰς ὑπωρεῖους πλευρὰς τοῦ Τομάρου, ΝΑ τοῦ Βερατίου], παραπάνω εἶχαν συνενώσει ἢ αὐτὴ πολιτεία μοσχόπολις ὅλα τὰ ὀσπητιακὰ πράγματα, καὶ τὰ εἶχαν πάη ἐκεῖ διὰ σιγουράδαν, καὶ εὐθύς ὅπου τὰ ἐπήγαμεν τὴν αὐτὴν ἑβδομάδα ἐκάηκαν ὅλα, καὶ ἀφανίσθηκαν ὁ κόσμος ὅλος,⁸¹⁵ καὶ μάλιστα ἢ αὐτὴ πολιτεία, καὶ ἔμεινεν ὁ κόσμος γυμνὸς καὶ τετραηλισμένος.

Εἰς αὐτὸν δὲ τὸν καιρὸν ἦτον αἰάννης [μουτεσαρίφης περίπου] ὁ Σουλεϊμάν μπέης τοῦ Κεχαγιαμβεη κόρτζας.

Εἰς 1822 10βρίου 25. Ἀπέθανεν ὁ ἐνδοξότατος καὶ πολυχρο-
 μένος καὶ φρονιμώτατος ζαμπίτης μας Τζερτζῆς μπέης, υἱὸς τοῦ⁸²⁰
 μεχμέτ πασσᾶ φρασαρλῆ ὁ ὅπιος μὲ τὸ νὰ ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ
 τοὺς ἰδίους του ραγιαδες, τοὺς ἐπροξένησε μεγάλην λύπην, ὅχι
 μόνον τῶν ἀνδρῶν τῶν μεγάλων, ἀλλὰ καὶ τῶν μικρῶν. Ἐχάρη-
 κεν ὅμως ἐχθροπαθῶς ὁ Σουλεϊμάν μπέης υἱὸς τοῦ μεχμέτ-μπεη
 κόρτζια, ὅτι ἀναμεταξύ εἰς τὸν αὐτὸν μῆνα 10βριον τοῦ εἶχε ζα-⁸²⁵
 πτώση ὁ ἀποθανὼν τζερτζῆς μπεης τὸ Ὀπάρι δυναστικῶς, ὅπου
 τοῦ τὸ εἶχε δώσει ὁ Χουρσίτ-πασσᾶς, ρούμελη-βαλῆς μὲ μπου-
 γιουρλντί του, διὰ μουσελῆμι καὶ ζαμπιτλῆκι. [ἀποθανόντος
 ὅμως, καὶ ἐκλείψαντος τοῦ προστάτου του Χουρσίτ-πασσᾶ], ὁ Σου-
 λεϊμάν μπεης κόρτζιας, ὄντας καὶ εἰς κοριτσάν αἰάννης, καὶ
 θυμωθεὶς κατὰ τοῦ ἄνω τζερτζη-μπεη ἔμασεν ὡς 500: ὀνομά-
 τους διὰ νὰ ἔλθῃ νὰ τὸν βαρέσῃ. Ὁ δὲ τζερτζῆς-μπεης ἔστειλε⁸³⁰
 πανταχόθεν εἰς φίλους καὶ χουσμετκαραίους του, ὡς πασσᾶ
 ζαδὲς ὅπου ἦτο, καὶ τοῦ ἦλθαν τουλάχιστον ὡς 2000. καὶ ἐκά-
 θησαν ἐδῶ εἰς Μοσχόπολιν ἡμέρας 15. καὶ οὕτως ἢ δουλειὰ ἡ-
 σύχασεν. Μετὰ ταῦτα, καὶ μὲ τοὺς ἀνεψιούς τοῦ μεχροῦμ [μα-
 καρίτου] τζερτζῆς μπεη ἐσυγχίσθησαν, ἦτοι ἠθέλησε νὰ τοὺς⁸³⁵
 βαρέσῃ πάλιν, διὰ νὰ ζαπτώσει τὸ Ὀπάρι, ἀλλὰ ματαίως καὶ
 ἀνωφελῶς. διότι καὶ αὐτοὶ ἀυγάτισαν τὴν δουλειὰ, περισσό-

τερον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τζερτζήσμπη, καὶ ἠκούσθη τὸ ὄνομά των εἰς τὸν τότε καιρὸν πανταχόθεν. ³²⁾

32) Ὡς γνωστόν, ἡ Μοσχόπολις ἀπ' αὐτῆς σχεδὸν τῆς ἰδρύσεως διετέλει ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Βαλιντέ-Σουλτάνας, δι' οὗς διὰ μακρῶν ἐκθέτομεν λόγους, ἐν ἀνεκδότῳ Μονογραφίᾳ ἡμῶν, μετέπειτα περιῆλθεν ὑπὸ τὴν Σπαχιδικὴν προστασίαν τοῦ Σελιχτάρη, καὶ ἐκ τούτου ἀκολούθως ὑπὸ τινὰ ἕτερον μεγιστᾶνα, ὃν ὁ Κῶδιξ ὀνομάζει «Κωνσταντινου πολίτην Ζαήμην», καὶ παρ' αὐτοῦ ἠγόρασε ταύτην, τρία ἔτη μετὰ τὴν τελείαν ἐρήμωσίν της, ὃ ἐν Κορυτσᾷ Μεμέτ Πασσᾶς, υἱὸς τοῦ Μουσαῖ Πασσᾶ Φρασσαρλῆ, μετὰ τῆς Σίπισχας ὁμοῦ καὶ Νικολήτσας «καὶ ἔγεινε καθολικὸς Σπαχῆς τῶν χωρίων».

Ὡς φαίνεται λοιπὸν ὁ νέος οὗτος δυνάστης καὶ ζαμπίτης, μὴ ἀρκούμενος εἰς ταῦτα, εἶχε προσαρτήσῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν σπαχιδικὴν ταύτην περιφέρειαν καὶ τμῆμά τι τῆς Ὀπάρεως, ἐφ' ἧς κυρίως σπαχιδικὴν ιδιότητα ἐξήσκουν ἀνέκαθεν ὅτε μὲν οἱ Μπέηδες τοῦ Πρωτόπαππα, ὅτε δὲ καὶ τινες τῆς Κορυτσᾶς.

Ὁ δὲ Ἄλῃ Πασσᾶς, κατὰ τὴν ἐν Ὀπάρει διαμονὴν καὶ ἐπιτοπίως διευθέτησιν τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τοῦ τμήματος ἐκείνου, ἀνεγνώρισε τὸ καθεστῶς τοῦτο, παρ' ὅλα τὰ ὅσα ὑπέσειε καὶ διεξεδίκει, ὡς συμπεραίνεται, δικαιώματα σπαχιδικά, εἰς Σουλεϊμᾶν Κεχαγιαμπης ἢ Κεχαγιαῖς ἕως τότε τῆς Βασιλομήτορος ἢ τοῦ Σιλιχτάρη, ὅστις ἐννοεῖ νὰ κρατῆ τὴν ἐπαρχίαν καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ζαήμη, καὶ τὴν μεταπώλησιν καὶ ἀγορὰν ἐκ μέρους τοῦ Φρασσαρλῆ Μεχμέτ Πασσᾶ.

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν δὲ τοῦ Σουλτανικοῦ διατάγματος τῆς ἐπικηρύξεως τοῦ Ἄλῃ, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820, διορισθέντος μετὰ τινὰς μῆνας Στρατάρχου καὶ γενικοῦ πληρεξουσίου τῆς Πύλης τοῦ τέως Διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ-Πασσᾶ, ἐξηκολούθησε οὕτω νὰ διατελῆ τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς Ὀπάρεως, κυρίως ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μεχμέτ-Πασσᾶ-Φρασσαρλῆ, μέχρις ὁπότε ὁ Σουλεϊμᾶν Μπέης ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ Χουρσίτ-Πασσᾶ κατὰ τὴν ἀφίξίν του ἐν Βιτωλίοις, ὡς περιοδεύοντος, καὶ κατορθοῖ, τίς οἶδε πῶς δικαιολογηθεὶς, καὶ διὰ τίνων ἐπιχειρημάτων παραστήσας ἑαυτὸν θῦμα αὐθαιρεσίας καὶ ζορμπαδικῆς βίας τοῦ Ἄλῃ, καὶ ἀποσπᾷ τοῦτο ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπὶ ἔτη δικαιοδοσίας τοῦ ἀποβιώσαντος ἤδη Μεχμέτ-Πασσᾶ Φρασσαρλῆ, καὶ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν διαδόχου του, Τζερτζῆ-μπέη, ἐφοδισθεὶς ἅμα ἐν τούτῳ καὶ διὰ μπουγιουρλντί, «νὰ τὸ ἔχη διὰ μουσελῆμι καὶ ζαμπιτλήκι» διορισθεὶς δὲ ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτη, ὡς ἀλλαχόθεν προκύπτει, καὶ Ἀγιάννης ἐν Κορυτσᾷ, ἀντὶ τοῦ τέως ἐκεῖ Ἀγιάννη, τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ὑπὸ ἐπικήρυξιν Ἄλῃ. Δὲν παρήλθεν ὁμως καιρὸς, καὶ ἀποχωρήσαντος ἐκ τοῦ μέσου τοῦ Χουρσίτ-Πασσᾶ, τοῦ οἰκτρῶς θανατωθέντος ἐν Λαρίσση μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἄλῃ, ὁ Τζερτζῆ-μπέης, καταλαμβάνει καὶ αὐθις διὰ τῆς βίας κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1822 τὰ πρότερον ἀνήκοντα αὐτῷ χωρία. Θιχθεὶς ἐντεῦθεν ὁ Σουλεϊμᾶν μπέης καὶ βαρέως φέρων τὴν προσβολήν, χρώμενος δὲ καὶ τῷ ἀξιώματι τοῦ Ἀγιάννη, περισυνέλεξε σῶμα πεντακοσίων περίπου ἀνδρῶν, καὶ ἠτοιμάζετο ὅπως ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Τζερτζήμπη ἐδρεύοντος προφανῶς, ὡς φαίνεται, ἐν Μοσχόπολει, ἀλλ' οὗτος κατήρτιζεν ἐπίσης στρατὸν τετραπλάσιον, ἐκ δύο χιλιάδων περίπου ἀνδρῶν, σταλέντων αὐτῷ παρὰ τῶν ἑκασταχοῦ οἰκείων καὶ φίλων πρὸς οὗς ἀπετάθη, καὶ καθ' ὅλα ἔτοι-

[1822—24] Παπαῖ Θεοδόσιος—ἡγούμενος· 1824: μαρτίου 4, ἄ-840
ναπαύθηκεν ὁ παπαῖ Θεοδόσιος ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Προδρόμου.
αἰωνία ἡ μνήμη τρίς.

[Πάντως ὁ παπαῖ Θεοδόσιος οὗτος εἶναι χηρευσάμενός τις ἱερεὺς ἐκ Μο-
σχοπόλεως, διορισθεὶς ἐκεῖ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χατζηπαπαθωμᾶ, καὶ
ἡγουμενεύσας μόνις δύο ἔτη, μεθ' ὃ οὐδαμοῦ γίνεται μνεῖα ἡγουμένου ἀπὸ
τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1837 δηλ. ἐπὶ δέκα τρία ἐν ὅλῳ ἔτη, καὶ ὡς φαίνεται
ἄρχεται βαθμηδὸν νὰ διοικεῖται τὸ εὐαγὲς ἴδρυμα ὑπὸ ἐπιτροπῆς διμε-
λοῦς ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει κυρίων ἀρχόντων, καὶ ὡς τοιοῦτοι παρουσιάζ-
ονται οἱ ἐκ τῶν προκρίτων Σπυρίδων Ναοῦμ Οἰκονόμου, καὶ Μπούσιας
Θεοδώρου Πλάχας, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν κάτωθι ἐγγράφων, ἅτινα καὶ
παραθέτομεν ὡς οὐχὶ ἄσχετα, τυχαίως που αὐτὰ τυχόντες.]

μος πρὸς ἀντεπίθεσιν, ἐκαραδόκει οὕτω ἐπὶ δύο περίπου ἑβδομάδας, τοῦ
ἀντιπάλου συνεχῶς ἀπρακτοῦντος. Μόνις δὲ διελύθη ἡ φρουρὰ αὕτη, ἐ-
πῆλθεν αἰφνηδίως ὁ θάνατος τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τὸν τόπον ζαμπίτη, ὃν καὶ
ὡς ἄτεκνον διεδέχθησαν οἱ ἀνεψιοὶ αὐτοῦ. Καὶ ἐδράξατο μὲν καὶ αὐθις
εὐκαιρίας ὁ Σουλεϊμάν μπέης καὶ περιῆλθεν καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰς ρῆξιν, καὶ
ἐπιπεσῶν καὶ πάλιν ὅπως ἐπιχειρήσῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν δῆθεν δικαιο-
δοσίαν τῆς Ὀπάρεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἀπέτυχεν, τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ
ἐγκαίρως λαβόντων, ἅπαντα τὰ ἀπαιτούμενα καὶ ἐπιβαλλόμενα μέτρα,
ὡς ἀκριβῶς ἀναφέρει ὁ Κῶδιξ.

Οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ Τζερτζῆ-μπέη, παρ' ὅλας τὰς μεγαλαυχίας τοῦ Σουλε-
ϊμάν-μπέη, ἐξηκολούθησαν νὰ κρατῶσι τὴν ἦν παρέλαβον τοῦ ἰδίου θείου
σπαχηδικῆν ἰδιοκτησίαν, καὶ ἐπὶ πολὺν ἔτι καιρόν, ἐπωφελοῦμενοι ἴσως
καὶ τῆς καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως συγχύσεως καὶ
ἀνεμοζάλης, καὶ ἴσως καὶ μέχρι τοῦ 1840, μέχρι δηλ. τῆς καταργήσεως τοῦ
Σπαχηδικοῦ συστήματος, ὅποτε καὶ ἡ Μοσχόπολις φύσει καὶ αὐτοδικαίως
περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τῆς Ὑ. Πύλης.

Ἡ Ὀπαρις κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπὶ τουρκοκρατίας διοικητικὴν διαί-
ρεσιν, τὴν μέχρι Δεκεμβρίου 1912, ὑπήγετο ὑπὸ τὸ Μουτσαριφλήκιον
Κορυτσᾶς (περιλαμβάνον τρία καϊμακαμλήκια—ὑποδιοικήσεις, δηλ. τὴν
τοῦ Σταρόβου, τὴν τῆς Καστορίας, καὶ τὴν τῆς Κολώνιας, καὶ ἓνα Μου-
δηρλήκιον, τὸ τῆς Ὀπάρεως), καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ τριάκοντα ἕξ χωρίων,
μετὰ πληθυσμοῦ 4640 νοφουσίων, δηλ. ἀρρένων κατοίκων, κατὰ πῖνακα,
ἀπεσπασμένον ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπισήμων ἐν Κορυτσᾶ κυβερνητικῶν ἀρ-
χειῶν, τῷ 1886 (Γεωγραφία Χ. Καρμίτση, Θεσσαλονίκη 1888 σελ. 74—
76). Κῶμαι καὶ χωρία προβάλλουσιν πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ὀπάρεως
ἐρειπιώδη. Τὰ δὲ ὑπολειφθέντα σήμερον εἶναι, Λιάβδαρι, Πρωτόπαπα,
Καρμπανιόζη, Πεστάνη, Βαρβάρη, Ντουσιάρρη (τῷ 1510 ἀναφέρεται
ὡς Ντουσκάρη), Βρέπτακα, Ρουσοβέροι, Ζερέτση, Ντοβρουτσάνη, Μο-
γκλίτσα, Νικολάρα, Κουτσάκα, Μοναστηρέτσι, Ποπτσιόστη, Κινίκαση,
Ὀσόγια, Ντέναση, Πουνημοῖρα, Τζέργεγια, Λεϊκάση, Καλαβάρησι,
Κρουσσόβα, Σκοζάνη, Γκιονμπάμπαση, Μαριάνη, Τούνταση, Μπροσντο-
βέτση, Μαζαρρέκα, Μίσραση, Ὀπάρη, Μούγιαση, Γκοππέστη, Γκούρα.

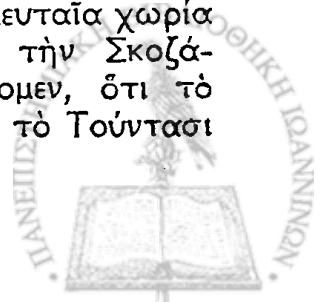
Αἱ ὀνομασίαι, ξέναι σχεδὸν ὅλαι, χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς καὶ ἐνταῦθα

† Ὁ Κορυτζᾶς Κύριλλος ἐπιβεβαιοῖ.

[Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ γράμματος, δῆλον γίνεται, 845 ὅτι ἀφιερῶθη ὁ γιάννης πιστικὸς διὰ νὰ βόσκη τὰ πρόβατα

μακρᾶς σλαβοβουλγαρικῆς κυριαρχίας, χωρὶς οὐδαμόθεν νὰ δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν καὶ τίνα ἦσαν τὰ ἀρχικὰ ἐνὸς ἐκάστου τῶν συνοικισμῶν τούτων ὀνόματα, ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ ὑπεχώρησαν, καὶ ἅπαξ διὰ παντὸς ἀπεσβέσθησαν, οὔτε μνεῖαν ρητὴν ποιεῖται ἡ ἱστορία τοῦ ἐν λόγῳ τμήματος, ἂν καὶ πολλαχόθεν φαίνεται ὅτι ὁ τομεὺς τῆς Γκούρι-ι-Πρέρε, ἀνεκαθεν ἐχρησίμευεν ὡς μεθόριον διακριτικὸν τῆς ἐντεῦθεν χώρας, ἀπὸ τῆς πέραν περὶ τὸ Βεράτιον καὶ τὸν Αὐλῶνα περιοχῆς, τοῦ Τομάρου ἀποτελοῦντος πάντοτε αἰθέριόν τι εἰς τὸ μέσον κέντρον, εἰς οὗ τοὺς πρόποδας εἶναι συνωκισμένα διάφορα ἐκατέρωθεν χωρία, ὧν πάντων ἐκυριάρχει ἐντεῦθεν μὲν ἡ Τομορίτσα, ἐκεῖθεν δὲ τὸ Σκραπάρι, μετὰ φρουρίου ὀχυρωτάτου, γνωστοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκεπάρνιον.

Τὸ τμήμα διατελέσαν, ὡς καὶ ὅλα τὰ περίξ, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ τῶν πολυποικίλων καιρικῶν περιστάσεων πρὸ καὶ μετὰ Χριστόν, ἔρμαιον ἀναμφιβόλως τῶν εἰσβολῶν, ἐπελάσεων, ἐπιθέσεων, καὶ ἐγκαταστάσεων προσωρινῶν, τῶν πολυποικίλων ἐκείνων ἔθναρίων, ἅτινα ἤλθον καὶ παρῆλθον ἄλλοτε διὰ τῶν ὁρέων τούτων, οὐδὲν ἄλλο καταλιπόντα κυρίως, ἢ μόνον ἐρείπια, καὶ τὰς ὀνομασίας αὐτὰς τὰς σλαυικὰς ἢ καὶ σκυθικὰς, ὡς τὰ μόνα λείψανα τῆς ἐντεῦθεν ἀγρίας διαβάσεως αὐτῶν, ἐδέχθη ἐνωρίς, ὡς φαίνεται, τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐκκλησίας Δυρραχίου, εἰ μὴ Βερροίας (A. Harnack, *Mission Ausbreitung des Christentums*, ἐκδ. Β'.—σ. 90, ἐπὶ τοῦ χωρίου τῆς πρὸς Ρωμ. 15, 19. σ. 237. περὶ τῆς Ἰλλυρικῆς Διοικήσεως, καὶ 241.—Ὀριγένους, παρ' Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορ., VI. 16.—Dobnik F., *Les Slaves, Byzance et Rome*. Paris. 1925. σ. 4-31, 32-40. 47, 71. 312-318.—) καὶ ἀπετέλεσεν ἕκτοτε ἰδίαν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν, ὑπὸ τὴν γενικωτέραν κανονικὴν δικαιοδοσίαν ἀναμφιβόλως τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ὑπέκυψε μετὰ ποικίλας ὅσας ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ Σταυροφοριῶν περιπετείας εἰς τὴν βίαν, ἅμα ὡς ἤρξατο νὰ ἐξισλαμιζῆται καὶ ἡ γωνία αὕτη, τμηματικῶς κατ' ἀρχάς, καὶ συστηματικῶς ἔπειτα, ἀπὸ τοῦ 1380, καὶ ἐφεξῆς, καὶ κατήντησε τέλος βαθμηδὸν ὥστε ἐκ τῶν πολυαρίθμων χωρίων, ν' ἀποτάσσωνται τῇ ἐκ προγόνων θρησκείᾳ, πλέον ἢ τὰ τρία τέταρτα τοῦ ἀρχικοῦ πληθυσμοῦ, συμπαγεστέρου ἀναμφιβόλως τότε, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἐρείπιων, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀποσώζωνται ἐν τέλει περὶ τὸ 1840, ὡς φαίνεται εἰς κατάστιχον τοῦ Ἀρχείου Λιαβδάρεως, ἡ Λιάβδαρις, τὸ Καρμπανιόζι, ἡ Ντούσσαρη, ἡ Κουτσάκα, τὸ Μοναστηρέτσι, τὸ Ποπτιστι, ἡ Σκοζάνη, τὸ Κινίκαση, ἡ Ὁσόϊα, ἡ Ντένασι ἢ Τζέργεγια τὸ Καλαβάρασι. ἡ Μαργιάνη, τὸ Τούντασι, ἡ Μίσραση, ἡ Γκούρα, καὶ ἡ ἰδίως τὸ Ὀπάρη, καὶ ταῦτα ὅλα ἀνεξαιρέτως συντετριμμένα, ἐξουθενημένα, ἡμιθανῆ. Ἐνῶ δὲ ἀπὸ τοῦ 1786 πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας τὸ ρεῦμα τῶν ἐξισλαμίσεων εἶχεν ἀναχαιτισθεῖ, συνεπεῖα τῆς τότε μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσίας συνθήκης, ἐν Ὀπάρει συνεχίζεται καὶ μέχρι ἔτι τοῦ 1830, σχεδόν, καὶ ὡς ἐξισλαμισθέντα τελευταῖα χωρία δύναται τις νὰ θεωρήσῃ, τὸ Ντούσσαρη, τὸ Ποπτιστι, τὴν Σκοζάνην καὶ τὴν Γκούραν. Ἐκ παραδόσεως δὲ γερόντων, ἔχομεν, ὅτι τὸ Ντούσσαρι μέχρι τοῦ 1879, καὶ ἡ Γκούρα, ἡ Σκοζάνη, καὶ τὸ Τούντασι

τοῦ μοναστηρίου ἐφ' ὄρου ζωῆς του, καὶ τὸ μοναστήρι νὰ εἶναι εἰς χρέος νὰ τρέφῃ, καὶ νὰ τὸν ἐνδύῃ. παρελθούσης δὲ τῆς ἡλικίας του καὶ δὲν ἤμπορέσῃ νὰ δουλεύσῃ, τὸ μοναστήρι πάλιν

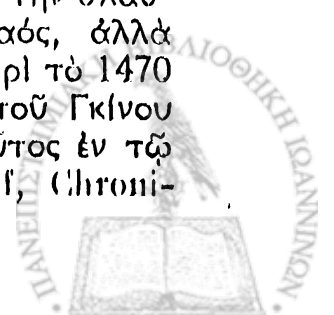
μέχρι τοῦ 1880, ἡ δὲ Ποπτοῖστε μέχρις ἐσχάτων, περιέσωζον εἰσέτι χριστιανούς.

Κέντρα, πρὸς ἃ ἀνέκαθεν διετέλουν οὗτοι ἐξοικειωμένοι ἦσαν, βεβαίως ἡ Μοσχόπολις, πρῶτον, καὶ εἶτα ἡ Κορυτσᾶ, διό, καὶ ὅλοι οἱ ἀπὸ τοῦ 1860 περίπου ἀρξάμενοι τότε, βίᾳ ἐμμέσῳ ἢ ἀμέσῳ, ἐκ τῶν ἰδίων νὰ ἀποικίζωνται, πρὸς τὴν Μοσχόπολιν κατηυθύνοντο, ἵκανὰ τὰ ἀκατοίκητα οἰκήματα διαθετοῦση· ἡ τοιαύτη δὲ κάθοδος ἐξηκολούθησε βαθμιαία καὶ ἀδιάλειπτος καὶ μέχρις ἔτι αὐτῆς τῆς δηώσεως τοῦ 1916.

Διοικητικῶς ἡ Ὀπαρις ὑπήγετο ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν, κατ' ἀρχὴν, ὑπὸ τὴν ἔμμεσον κυριαρχικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ Μπεϊλέρμπεη τῆς Ρούμελης (Ἀραβαντινοῦ, Χρον. Ἡπείρου, τόμ. Α. νελ. 173), συνδεδεμένη ἅμα ἀνέκαθεν ἐν τούτῳ, ὡς φέουδον, ἀναποσπᾶστως πρὸς τὴν Μοσχόπολιν, καὶ διετέλει συγχρόνως καὶ ὑπὸ τὴν προνομιούχον ὡσαύτως προστασίαν τῆς Βαλινδῆ—Σουλτάνας, καθὰ παράρτημα τῆς ἡμετέρας πόλεως, περιῆλθεν ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, εἶτα ὑπὸ τὴν τοῦ Σιλιχτάρη τοῦ Σουλτάνου, ἐκ τούτου εἰς τὴν τοῦ Κωνσταντινουπόλιτου Ζαήμη, καὶ τέλος ἐγένετο ἰδιοκτησίᾳ, τῷ 1772, τοῦ ἐν Κορυτσᾶ Μεχμέτ—πασᾶ, υἱοῦ τοῦ πανισχύρου καὶ αἰμοβόρου Μουστᾶ—μπέη Φρασαρλή Κόρτζα. Παρέμεινε δὲ τοιαύτη, μέχρις τοῦ 1826, ὅτε παυθέντος τοῦ Μουσταφᾶ—μπέη Πλιάσια, ἀγρίας τοῦ τόπου μάστιγος ὑπὸ τοῦ τότε στρατάρχου καὶ εἶτα Μ. Βεζύρου Ρεσσήτ Πασᾶ, ἡ διοίκησις περιῆλθεν εἰς αὐτόν, καταλιπόντα πληρεξούσιον ἐπίτροπον ἐν Κορυτσᾶ, καὶ ἔκτοτε τὰ μέρη ταῦτα διετέλουν φυσικῶς ὑπὸ τὴν ἄμεσον σπαχηδικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ὑ. Πύλης, ἣτις καταργηθέντος μετ' οὐ πολὺ καὶ τοῦ ἐπαράτου συστήματος τῶν Σπαχήδων, ἕμισθου πλέον τὰ δέκατα καὶ τὴν καθόλου ἐπικαρπίαν εἰς διαφόρους φερεγγύους, ὡς ἰχτιζάμι, καὶ πάντοτε κατ' ἀποκοπὴν.

Περιηγούμενοι ἡμεῖς τὴν Ὀπαριν πρὸ τεσσαρακονταετίας καὶ πλέον, διὰ λόγους ἐξιχνιάσεως τοῦ παρελθόντος, παρετηροῦμεν, ὅτι ἠγείροντο τῆδε κάκεισε πολλαχοῦ ναοὶ λόγου ὁμολογουμένως ἀξιοί, ὅσον ἀφορᾷ τὴν οἰκοδομήν, τὰς τοιχογραφίας καὶ τὸν καθόλου ἱερὸν διάκοσμον, ὡς ἐπὶ παραδειγματι ἐν Σκοζάνῃ, καρὰ τῷ ποταμῷ, ἱερὸς ναὸς τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς, ἀλώβητος εἰσέτι σωζόμενος, καίτοι οὐδεὶς ἐν τῷ χωρίῳ ὑπελείπετο χριστιανός, ἐν Γκούρα, τῇ ἐπίσης ἀνευ χριστιανῶν, ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐν Τούντασι, ἐνθα τὸ ἱερὸν εἶχε τελείως καταρρεύσει, καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐδρα τοῦ τόπου διοικητικῆ, ἦν ἀνέκαθεν ἡ Λιάβδαρις, καὶ πρὶν ἢ ἔτι ἐκριζωθῆ ἡ χριστιανικὴ κυριαρχία, παρ' αὐτῇ δὲ καὶ οὐχὶ εἰς μακρὰν Ν.Α. ἀπόστασιν, ἐπὶ ὄροπέδιου ομικροῦ καὶ μαγευτικοῦ, ἴσταται ὡς κουβούκλιον, ναΐδριον καθαρωτάτου βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος, περισώζων εἰσέτι ἀνὰ τὰ στόματα τῶν πέριξ καὶ τὴν σλαβικὴν ὀνομασίαν, Τρόϊτσα. Τὸ ἴδρυμα φαίνεται ὅτι εἶναι ναός, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καθ' ἡμᾶς νὰ εἶναι καὶ μαυσωλεῖον. Ἐκτίσθη περὶ τὸ 1470 περίπου ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς ἀρχοντίσεως Κυράννης, μητρὸς τοῦ Γκίνου Μουζάκη, καὶ μάμμης τοῦ Ἰωάννου Μουζάκη, ὡς ἀναφέρει οὗτος ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ, *Historia della casa Musachia* (C. Hopf, Chroni-

νά εἶναι εἰς χρέος νά τὸν περιθάλη, καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, 850 εἴ τι εὐρεθῆ κινητὸν πράγμα, νά εἶναι τοῦ μοναστηριοῦ. Καὶ ὁ-

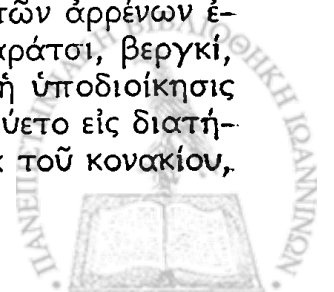
ques greco—romanes. ἐν Βερολίῳ 1873, σ. 314 κ. ἐφ.—) γράφων τῷ 1510, ἐν Νεσπόλει, ἐνθα εἶχε προσφύγει ὁ δυστυχῆς καὶ ἔμενεν οἰκογενειακῶς, μετὰ τὸν θάνατον Γεωργίου τοῦ Καστριώτου, 17 Ἰανουαρίου 1468 (Giorga N., Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt, Gotha 1908-1909 τομ. II, σ. 141.

Ἄνὰ ὄλην τὴν Ὀπαριν, ὅπου ἂν τις στραφῆ, ἀκούει ὀνόματα, ὡς εἴπομεν, χωρίων, δασῶν, ὀρέων, ἀγρῶν, κρηνῶν, γεωργικῶν ἐργαλείων, ὅλα σλαυικά, ὡς καὶ περίξ ἐν γένει τῆς Μοσχοπόλεως καὶ Κορυτσαῖς. Ἡ σλαυοβουλγαρικὴ κατοχὴ ἐξήσκησεν ἐπίδρασιν ἐπίσης εἰς παροιμίας, εἰς ἦθη, εἰς ἔθιμα, εἰς στολὴν, εἰς μύθους, χωρὶς ὅμως νά κατορθώσῃ ποτὲ νά ἐκριζώσῃ καὶ τὴν γλωσσάν. Δύο χωρία παρὰ τῆ Κορυτσαῖ, τὸ Δρένοβον (κρανεῶν) καὶ ἡ Μπομποστίτσα (φασίολοι) ἀποσώζουσιν ἀκόμη ἀρχαϊκὸν τι γλωσσικὸν τῆς σλαυικῆς ἰδίωμα, ἀλλ' ἐν Ὀπάρει καὶ περὶ αὐτὴν οὐδαμοῦ ἐκατέρωθεν ἐξηλείφθη ἢ ἐξ ὑπαρχῆς ἐνταῦθα ἰλλυρικὴ διάλεκτος.

Ἄν ἡ λέξις Ὀπαρις ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν σλαυικὴν oparitu (ζεματίζω), ἢ ἂν ἐκκλησιαστικῶς συσχετίζεται πρὸς τὴν ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐπισκοπῆν Τοπαρχοῦ, τῆς λέξεως πάντως, κατὰ προφορικὴν ἀλλοίωσιν, ἀπορρεούσης ἐκ τοῦ τοπάρχης ἢ τοπαρχία, ἀγνοοῦμεν, αἰσθηθέντες οἱ μετ' ἄλγους καὶ ἐνταῦθα τὴν παντελεῆ ἔλλειψιν συγχρόνων ἐπισκοπικῶν καταλόγων, ἀφοῦ οἱ τῆδε κάκεισε περισωζόμενοι πενιχροὶ νεώτεροι τοιοῦτοι, εἰς οὐδὲν δύνανται νά διαφωτίσωσιν ἡμᾶς, ἐν τῷ ὑπ' ὄψει σημείῳ.

Καὶ τὸ τμῆμα ὅμως τοῦτο μετὰ τῶν ἐτέρων ἐντεῦθεν τοῦ Τομάρου συνοικισμῶν, θὰ ἀπετέλει ἰδίαν ἐπισκοπικὴν περιφέρειαν, πρὶν ἢ ἐπέλθωσι περιστάσεις καιρικαὶ ἄλλαι, καθ' ἃς ὅλαι αὐταὶ αἰθάλλουσαι χριστιανικαὶ κοινότητες ἀπεσβέσθησαν ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, καὶ ἐξηλείφθησαν ὀλοτελῶς, μετ' ὅλων τῶν ὑπ' αὐτὰς χριστιανῶν, ἱερέων, καὶ τῶν ἐπὶ κεφαλῆς ἀρχιερέων, οὕτως ὥστε, σήμερον δὲν ἀπαντῶμεν ἢ μόνον ὀλιγίστους χριστιανούς ἐν Λαβδάρει, ἐν Καρμπανιόζῃ, ἐν Κουτσακά, ἐν Ὀσόϊα, Πουνημίρα, Μάργιανη, Μίσραση, Ὀπάρει, συγκροτοῦντες, ἀντὶ τῶν τότε τεσσαράκοντα, μόλις τρεῖς μόνον ἐνορίας, με κέντρα τὴν Μάργιανην, τὴν Ὀπαριν καὶ τὴν Ὀσόϊαν, ἀγιαζομένας ὑπὸ δύο ἢ τριῶν τῶν πολὺ ἱερέων.

Περὶ τοῦ ἐνταῦθα ἄλλοτε πληθυσμοῦ οὐδὲν τέως ἐγινώσκομεν, κατ' Ἀπρίλιον δὲ τοῦ 1895, εἶχομεν εὖρει, στοιχεῖα τοιαῦτα ἀναζητοῦντες, ἐν Μαργιάνῃ, ἐν τῷ ἐπὶ βράχου κρημνώδους αἰωρουμένῳ ἀρχαιοπρεπεῖ οἴκῳ τοῦ ἄλλοτε Ναοῦμ Τσεπρίφτη, ἢ Schkembi, φύλλα τινὰ καταστίχου, ἀνήκοντος εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ κονακίου τῆς Λιαβδάρεως, ἔδρας τοῦ Δήμου, καὶ περιέχοντος ἔσοδα καὶ ἔξοδα τῆς διαχειρίσεως κατὰ τὰ ἔτη 1838 μέχρι 1842. Τὰ φύλλα, καίτοι ἐξεσχισμένα, ἄνευ σελίδων, ἄνευ πρὸς ἄλληλα πολλάκις συνεχείας, δύνανται ἐν τούτοις ἱκανὸν νά ρίψωσι φῶς εἰς πλεῖστα ὅσα σημεία, ἀφορῶντα τὸν κατ' αὐτὰ τὰ ἔτη χριστιανικὸν καὶ μὴ τῶν χωρίων τούτων πληθυσμὸν, τὸν τόπον ἐν ᾧ ἕκαστος ἐκ τῶν ἀρρένων ἐξενητεύετο, τοὺς οὖς εἰς τὸ κονάκι ἐπλήρωνον φόρους, χαράτσι, βεργκί, δέκατα καὶ τζελέπι, τὸν ἀριθμὸν τῶν χωροφυλάκων οὖς ἢ ὑποδιοικήσεις διέθετε, τὸν μηνιαῖον ἐκάστου μισθόν, τὸ τί ἐν γένει ἐξωδεύετο εἰς διατήρησιν τοῦ κονακίου, τί ἐστέλλετο εἰς τὸν χαζινέ, τὰ ἔξοδα τοῦ κονακίου,

ψέποτε ἤθελεν ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὸ μοναστήρι, νὰ πάρῃ ὡς μισθὸν ἀπὸ ἑκατὸν γρόσια τοῦ χρόνου.
διὸ ἔγινε τὸ παρὸν μεμαρτυρημένον, καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ ρη-

τί μισθὸν ἐλάμβανε μηνιαίως ὁ διαχειριστής, ὁ γραμματεὺς, διατελοῦντος ὡς τοιούτου ἐν τῷ μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ Ναοῦμ Τσεπρίφτη, καὶ ἄλλα περίεργα καὶ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα. Ἐπιφυλασσόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τὰ περισωθέντα αὐτὰ φύλλα, διασώζοντες ἀπὸ τῶν ὀδόντων τοῦ χρόνου, καὶ καταλείποντες τὴν περαιτέρω ἐπεξεργασίαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ὁπότε πάντως θέλει ἀσχοληθῆ ποτέ τις περὶ τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν ταλαιπώρων τούτων χωρίων, τὰ ὁποῖα καὶ πρότερον ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἰδίᾳ καὶ ἐντεῦθεν, σπανιώτατα, εἰ μὴ οὐδέποτε, ἐγνώρισαν χαράν.

Τῆς φεουδαρχικῆς δικαιοδοσίας τοῦ οἴκου Μουζάκη ἐπεκτεινομένης ἐπὶ τῶν σήμερον ἐπαρχιῶν, Βελεγράδων (Βερατίου—Αὐλῶνος), Κορυτσᾶς, καὶ Καστορίας, μὲ ὄριον ἀπώτατον τὰ χωρία, ἐκεῖθεν μὲν Σελενίτσα, παρὰ τὸν Αὐλῶνα, ἐντεῦθεν δέ, τὸ Νεστράμη ἢ Ἅγιος Νέστωρ παρὰ τὴν Καστορίαν, ἔδρα κεντρικὴ ἦν ἡ Τομορίτσα, ἐνθα καὶ ἡ αὐλὴ τοῦ οἴκου Μουζάκη, μὲ ὅλον ἀναμφιβόλως τὸ ἰδιόρρυθμον καὶ πολυποίκιλον ἐκεῖνο κυβερνητικὸν ἐπιτελεῖον κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς ἐποχῆς. Παρ' αὐτῇ δὲ ἐν Ζερέτση, χωρίῳ σήμερον ὀθωμ. ἀσήμῳ, εὐμοιροῦντι ὅμως κλίματος, ὑδάτων καὶ φυσικῶν καλλονῶν, ἔκειντο, ὡς φαίνεται, ἐν τῷ τμήματι Βυηγα τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ καθόλου ἐνδιαιτήματα τῶν Μουζάκη. Ὁ Ἰωάννης Μουζάκης, ἐν τῷ αὐτῷ χρονικῷ, ὅπερ παρ' ὅλας τὰς μεταγενεστέρας προσθήκας, δικαίως ὁ Πάππ ἀποκαλεῖ ἀδάμαντα τοῦ περὶ Ἀλβανίας σχετικῆς ὑλικῆς (Reise durch die Gebiete des Drin und Warlar. Wien, 1867. σ. 272). ἀναφέρει, ὅτι, «ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ginno Musachi, ἀπέθανεν ἐν Zereci—Βυηγα καὶ ἐτάφη ἔξωθι τοῦ ἐκεῖ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου, ὃν αὐτὸς εἶχεν ἀνεγείρει, ἐν μνήματι, à la banda del scirocco, καὶ ὅτι καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, τοῦ ἐν λόγῳ Ginno Μουζάκη, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Κυράννα, δηλ. ἡ μάμμη τοῦ γράφοντος, εἶναι ἐπίσης τεθαμμένοι ἐκεῖ à la banda della tramondana, προσθέτων, καὶ ὅτι ἡ μάμμη Κυράννη fece l'eccelesia de la Trinifa in Laudari di Ceria, τῆς Σχερίας, ὡς καὶ σήμερον λέγονται ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὡς ἀναφέρει καὶ ἄλλην ἅμα ἀλλαχοῦ ἐπίσης ἐνδιαφέρουσαν, εἴδησιν, ὅτι, ἐν Τομορίτση παρὰ τῷ χωρίῳ Ηορεονα, καὶ παρὰ τινι ἐκεῖ ὑψώματι, ἐνθα passa un rivo d'acqua et apresso a detto rivo d'acqua verso la montagna, c'è una vena d'oro, sicché ne siati, avertiti...»

Ἐκ τοῦ χρονικῆς μανθάνομεν ὡσαύτως, ὅτι καὶ ἐκεῖ πλησίον, ἐνθα διήρχετο τὸ Devol maggiore, εἶναι καὶ ἓνας τόπος, ὀνόματι Vesceor, ὅστις ἦτο distrusta, κατεστραμμένος, οὐχὶ βεβαίως τότε, οὔτε ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγκατελίμπανε τὴν κρατικὴν αὐτοῦ περιφέρειαν ὁ Μουζάκης, δηλ. περὶ τὸ 1470 περίπου, ἀλλὰ πολλῶ ἀρχαιότερον, τοῦθ' ὅπερ συμπίπτει κατὰ τι καὶ πρὸς τὴν σχετικὴν παράδοσιν περὶ τῆς ἀρχικῆς συστάσεως τῆς Μοσχοπόλεως, ὡς καὶ τῆς αὐτῆς συμπαρομαρτούσης ὀνομασίας, Βοτσκόπη, καὶ Βοτσκὸπ-πόλιε, δηλ. πόλιε=ὄροπέδιον τῶν ἐκ Βοτκόπ. Μανθάνομεν πρὸς τούτοις καὶ ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, δηλ. τῷ 1500 περίπου, ἐν τῇ κωμοπόλει Ὀπάρει κατώκου Schiavoni (Σκλαβοῦνοι!), ἐνῶ εἰς ὅλα τὰ περίξ μέρη, Féstazzi (;!), Beci, Maserechi, Laudari, Mariani, è Ceriaace (!!), habitano tutti d'Albanesi (αὐτόθι, Hopf C., Chro-

θέντος γιάννη δι' ασφάλειάν του. 1836: αὐγούστου 18. ἐν τῇ
835 ἱερᾷ μονῇ τοῦ τιμίου Προδρόμου, τῆς μοσχοπόλεως.

‘Ο Σπυρίδων Ναούμ μαρτυρεῖ.

‘Ο μπούσιας (Χαραλα-μπούσιας) Θεοδόρου Πλάχα μάρτυρας.]

[1837—1841] Λεόντιος Γραμβοβάρης ἡγούμενος.

[Φῶς ἰδίως ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐν συνεχείᾳ ἐξελίξεως τοῦ ἰδρύ-
ματος, ρίπτει καὶ τὸ ἐξῆς ἔγγραφον:]

860

[† ὁ Κοριτζᾶς Κύριλλος ἐπιβεβαιοῖ

† Ἡ ταπεινότης ἡ ἐμὴ διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ γράμ-
ματος δηλοποιεῖ, ὅτι ἐπειδὴ καὶ τὸ κατὰ τὴν μοσχόπολιν κεί-
μενον ἱερὸν μοναστήριον τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρό-
μου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας, ἔχει σ τ ε -
865 ρ η θ ἦ π ρ ὸ χ ρ ὸ ν ο υ ἡ γ ο υ μ ἔ ν ο υ, κοινῇ γνώμη καὶ
ἀποφάσει μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς προκρίτων τῆς πολιτείας μοσχο-
πόλεως, ἀποκαθιστῶμεν ἡγούμενον τὸν πανοσιώτατον κύρ
Λεόντιον γραμποβάρην, ἄνδρα τίμιον καὶ σεμνοπρεπῆ, ὁ ὁποῖος
ἀποδέχεται νὰ μονάσῃ εἰς τὸ ἱερὸν μοναστήριον μέχρι τελευταί-
870 ας του ἀναπνοῆς. διὸ καὶ ὅλα τὰ τοῦ μοναστηρίου πράγματα,
δηλ. σκεύη τῆς ἐκκλησίας, ἀσημικά, μπακιρικά, πρόβατα, ἀγε-
λάδια, ἄλογα, μουλάρια, καὶ λοιπὰ ὅσα παρεδόθησαν παρὰ
τοῦ πρώϊν ἐπιτρόπου κύρ νικόλα, ὡς φαίνονται καταγεγραμ-
μένα εἰς τὸ κατάστιχον [καὶ τοιοῦτον κατάστιχον, περιέχον κατά-
λογον τῶν ἐν τῇ ἱ. Μονῇ πραγμάτων, οὐδαμοῦ εὔρομεν], τὰ παρέ-

piques grecoromanes σ. 294, 304 κ. ἐ.—) Ἐντεῦθεν δῆλον γίνεται, ὅτι
τὰ διάφορα καὶ πολυώνυμα τῶν Σλαβοβουλγάρων φύλλα, ὡς καὶ
οἱ Οὔνοι, Γότθοι, καὶ τόσαι ἄλλαι ἐπιδρομαί, καίτοι ἐπανειλημμένως
καὶ ἐπὶ μακρὸν πρὸς τόσοις ἄλλοις, καὶ τῶν μερῶν τούτων ἐκυριάρχησαν,
ἐν τούτοις δὲν κατέστρεψαν τὴν ἐκεῖ ἀνέκαθεν ἀπεκατεστημένην πελα-
σγικὴν φυλὴν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας αὐτοὶ ἐν τὸς αὐτῆς
συνεχωνεύθησαν καὶ ἀπερροφήθησαν, οὐδὲν ἕτερον, ὡς εἶπο-
μεν, καταλιπόντα σημεῖον τῆς ἐνταῦθα ὑπάρξεως αὐτῶν, ἢ ὀνόματα ὀρίων,
ποταμῶν, χωρίων, καὶ ἐργαλείων χρησίμων τῇ γεωργίᾳ καὶ τῇ κτηνο-
τροφίᾳ. (F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome* κ.τ.λ., σ. 377 κ. ἐφ.
—Παπαρηγοπούλου Ἰστ. Ἑλ. Ἔθνους, ἐκδ. 1925, τομ. Δα', σ. 64-72.
158-159. 179 κ. ἐφ.

λαβεν ὁ ρηθεις λεόντιος, τὰ ὅποια, ὡς ὑπεσχέθη, διὰ τῆς κα-875 λῆς του καὶ προθύμου ἐπιμελείας, εἶναι εἰς χρέος νὰ τὰ φυλάξῃ καὶ νὰ τὰ αὐξήσῃ. Πρὸς τούτοις θέλει βαστᾶ καθαρὸν κατάστιχον τῶν ἐσόδων του καὶ ἐξόδων, καὶ κατ' ἔτος ἐνώπιον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ τῶν προκριτοτέρων τῆς πολιτείας, νὰ θεωρεῖται ὁ λογαριασμός του, καὶ νὰ ἀπερνᾶται εἰς τὸν ἱερὸν κώδικα τοῦ 880 μοναστηρίου [καὶ αὐτὸς ὁ κώδιξ δὲν ὑπάρχει, ἐξηφανισμένος ἤδη, ἴσως, δ' ἦν συνέχεια εἰς τὸν παλαιόν, τὸν ἤδη ἐπίσης ἐξηφανισμένον].

Ἔτι διορίζεται καὶ ἐπίτροπος ὁ ἐντιμώτατος κύριος Σπυρίδων Ναουμίδης, τὸν ὅποιον θέλει ἐρωτᾶ καὶ συμβουλευῆται [= μὴ ἔχων ἐλευθερίαν δράσεως ἡγουμενικῆς καὶ ἐνεργείας ἀτομικῆς] διὰ κάθε ἐμπίπτουσαν ὑπόθεσιν τοῦ μοναστηρίου.

Καὶ ὅστις ἐκ τῶν πολιτῶν ἤθελε φερθῆ ἑναντίως λόγῳ ἢ ἔργῳ, χωρὶς τινὰ αἰτίαν καὶ καθαρᾶς ἀποδείξεως, γινόμενος 885 πρόσκομμα τούτου τοῦ καλοῦ ἔργου, ὁ τοιοῦτος θέλει ἔχει ἀντίδικον τὸν ἐν προφήταις μέγιστον τίμιον Πρόδρομον.

Προσέτι, ὁψέποτε ὁ ρηθεις Λεόντιος δυσσαρεστούμενος ἤθελε νὰ ἀναχωρήσῃ, ὀφείλει νὰ παραδίδῃ τὸν λογαριασμὸν τῆς ληψοδοσίας του, ὡς καὶ ὅσα πράγματα παρέλαβε, καὶ ἀκολούθως 890 νὰ λαμβάνῃ διὰ μισθὸν του, ἀπὸ ἕκαστον χρόνον γρόσια 150, ἦτοι ἑκατὸν πενήντα, καὶ τότε νὰ ἀναχωρήσῃ.

Διὸ εἰς τὴν περὶ τούτου ἔνδειξιν ἔγινε τὸ παρὸν συμφωνητικὸν γράμμα, βεβαιούμενον μὲν παρὰ τοῦ ἰδίου, παρ' ἡμῶν δὲ ἐπιβεβαιωμένον, καὶ παρὰ τῶν προκρίτων μεμαρτυρημένον, ἵνα ἔχη 895 τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν εἰς διηνεκῆ ἀσφάλειαν.

1837, Ἰουλίου α'. ἐγράφη ἐν τῇ μητροπόλει τῆς μοσχοπόλεως

Σπυρίδων Ναουμίδης [=Οἰκονόμου] βεβαιοῖ.

κώστη μπαλαούρη βεβεῆ.]

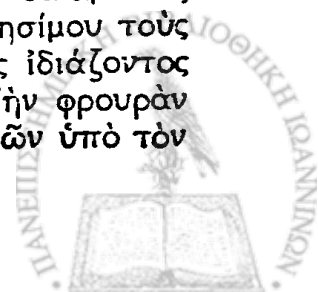
1841. ἐχρημάτισεν ἡγούμενος ὁ γραμπόβαρλῆς Λεόντιος, ὅστις 900 ἐπὶ τινὰ καιρὸν καλῶς ὑπηρέτησεν ἐνταῦθα, εἶτα δὲ δυσσαρεστηθεὶς μέ τινὰς τῶν πολιτῶν, [=κατόπιν συκοφαντιῶν] ἔφυγεν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Λούγκας [τῆς Ὁσιομάρτυρος ἀγίας Μαρίνης, ἐν Μπογραδεσίῳ τῆς ἐπαρχίας Δυρραχίου].

1850. ἀπὸ τούτου τοῦ ἔτους, φύλαξ τῆς μοσχοπόλεως ἐχρημάτισεν ὁ οἶκος τοῦ Ὁμέρ-ἀγᾶ Μπίτσκας, καζᾶ Σταρόβας (1850-905 1865), μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου, τὸ τοῦ φύλακος ἔργον ἀνέλαβεν ὁ Ἀσλάνης (1865-1883).³³⁾

33) Συνεπεία ἐλλείψεως πάσης ἀσφαλείας, ὡς ἐκ τῶν ἀνταρτικῶν ἀτασθαλιῶν, τῶν ἀνὰ ὅλην τὴν Ἡπειρον, Μακεδονίαν καὶ Ἀλβανίαν, ἅμα ὡς ἤρξατο νὰ ἐφαρμόζηται ἡ νέα θεσμοθεσία τοῦ Γιουλχανέ, τῷ 1839, δι' ἧς οἱ μᾶλλον πληττόμενοι ἦσαν οἱ βέηδες καὶ ἐν γένει οἱ σπαχῆδες, οἵτινες καὶ ἐντεῦθεν ἤρξαντο νὰ προπαρασκευάζωσι κρυφίως ἐπαρχίας ὀλοκλήρους πρὸς ἀνταρσίαν (Baron de Testa, Recueil des traités de la Porte Ottomane Vol. V σ. 132-144) οἱ ἐν Μοσχοπόλει ἰθύνοντες, ὡς καὶ ἅπασαι αἱ ὁμοροὶ χριστιανικαὶ κοινότητες, περίτρομοι ἀπέναντι τῶν ὅσα μακρὰν ἢ ἐγγύς ἠκούοντο πραξικοπήματα ἐπιστράτων ἢ λιποτακτούντων ἀπὸ στρατοπέδων, καὶ ἀναφανδὸν καὶ ἐν μέσῃ συνήθως ἡμέρᾳ ἐπιτιθεμένων καθ' ὁδόν, χωρὶς οὐδεὶς νὰ δύναται νὰ ἀναχαιτίζη αὐτούς, οἱ ἐν Μοσχοπόλει, ἀνάγκη ὑπέεικοντες, ἐξηκολούθουν νὰ διατηρῶσιν ὡς πρότερον, καὶ πάλιν κατὰ τε τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, καὶ πολὺ μετέπειτα, ἔνοπλον δι' ἰδίων συνεισφορῶν φρουρὰν, 1847-1854-1884. Αὕτη, πρὸς τὴν πόλει, ἐπέβλεπε κυρίως νύκτα καὶ ἡμέραν τὴν ἀπὸ Βοτοκόπι καὶ ἐντεῦθεν ὁδόν, τὴν πρὸς Δ. μέχρι τοῦ Γούριϊ—πρέ-ι-τρέρε διὰ τὰ καραβάνια, καὶ τὴν εἰς τὸ Κροϊ-ι-φίκουτ ΝΑ., ἐγγύς τοῦ ὁποίου καὶ μέχρι τῆς χθὲς ἤδη ἐσώζετο ἡ Κούλια. Τοῦ ἀποσπάσματος τούτου δεκαμελοῦς ἢ δεκαπενταμελοῦς ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ὁ ἀρχηγὸς ἐλέγετο Μπουλιούκ—μπασῆς, καὶ κατῶκει μετὰ τὴν ἐρείπωσιν πλέον καὶ ἀχρησίαν τοῦ παλαιοῦ Κονακίου, τοῦ ἄλλοτε μεγάρου τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Σιλιχτάρη, ἢ τοῦ Ζαίμη ἢ τῶν Σπαχῆδων τῆς Φράσαρης, τῶν ἐν Κορυτσᾶ ἐγκατεστημένων συνήθως, καὶ κειμένου ἐν τῷ εὐόπτῳ λειβαδίῳ τοῦ Ἀναστασίου Οἰκονόμου, κατῶκει, λέγομεν, ἐν ἑτέρῳ ἰδρύματι, ἐν αὐτῷ ἀκριβῶς τῷ κέντρῳ τῆς περιοχῆς τῆς ἐβδομαδιαίας ἀγορᾶς, τοῦ κτιρίου, ἐπίσης καὶ πάλιν Κονάκι ἐπωνυμουμένου, καὶ ἀνεγερθέντος ὀλίγον τι μετὰ τὸ 1845.

Πάντως οἱ μισθοὶ ἦσαν ὅποιοι καὶ οἱ τῆς ὑποδιοικήσεως Λιαβδάρεως, Μπουλουκ-μπασῆς δέ, δηλ. Φρούραρχος, μὲ ἰκανὸν τὸ ἐπιβάλλον, ἐμφανίζεται εἰς τὰ κατάστιχα τῆς πόλεως εἰς Ὁμέρ-Ἀγᾶς ἐκ Μπίτσκας, ὅστις μετὰ τῶν ἰδίων οἰκείων καὶ συγγενῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ κῶδιξ, ἀνδρῶν, ἐπιτυχῶς διεξήγαγε τὸ ἔργον τοῦτο μέχρι σχεδὸν τοῦ 1865, ὁπότε θανόντα διεδέχθη αὐτὸν καὶ μετ' ἐξ ἴσου ἀρκετῆς ἐπίσης εὐστοχίας τὸ τοῦ Φρουράρχου ἐπετέλει ἔργον ἐπὶ δέκα ἐπτὰ περίπου ἔτη, εἰς Ἀρσλάν Μπίτσκας, ἀπολυθεὶς κατ' Αὐγουστον τοῦ 1883, διὰ τινὰς ἐπισυμβάσας τότε ζωοκλοπᾶς, ὧν ἐθεωρήθη φέρων τὴν εὐθύνην. Ἀναπολοῦμεν καὶ ἡμεῖς τὴν μορφήν καὶ φυσιογνωμίαν τοῦ Μπουλουκ-Μπασῆ τούτου, ἡγουμένου ἀκολουθίας ἐνόπλου δεκαμελοῦς καὶ πλέον, ἐπισκεπτομένου κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς Διακαινησίμου τοῦς κυριωτέρους τῆς κωμοπόλεως οἶκους, ἀρειμανίου, μετὰ τινος ἰδιάζοντος φύσει σοβαροῦ ὕφους, καὶ ἐπιβλητικότητος καὶ γοήτρου. Τὴν φρουρὰν ταύτην, λείψανον ἀξιοσημείωτον τῶν μπουλιουκίων ἐκείνων, τῶν ὑπὸ τὸν

[1842—1851] Χρύσανθος Ζαζής, ἡγούμενος 1851 Ἰουνίου α', ἐτελεύτησεν ὁ ἡγούμενος Χρύσανθος Ζαζής ἐκ Ζαγορίου, φονευθεὶς ἐπὶ τῆς ξυλογεφύρας, καθ' ἣν ὥραν κατήρχετο εἰς μοσχόπολιν [ἐννοεῖ τὴν ἄλλοτε ξυλογέφυραν, τὴν ἐπὶ τοῦ ρύακος τοῦ, ἀμέσως ἅμα ὡς παρακάμπτομεν ἀνερχόμενοι τὸν λόφον τῆς ἀγίας Παρασκευῆς, δεξιόθεν τοῦ ὁποίου πλαγίως διέρχεται σήμερον ὁ νεοκεχαραγμένος δρόμος αὐτοκινήτου].

1855. Διωρίσθη, διδάσκαλος πρῶτος, τῆς ἑλληνικῆς 910 Σχολῆς, ὁ Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης. ³⁴⁾

Κούρτ-πασσᾶν, ὡς ντερβεντάτ-Ναζιρῆ, τῶν ὑπὸ τὸν Ἀλῆ Πασσᾶ Τεπελενλή καὶ ἔπειτα, διεδέχθη σμικρὸν ἑπταμελὲς ὑπὸ ἓνα Τσαούσην ἀπόσπασμα τῆς χωροφυλακῆς Κορυτσᾶς, τὸ ὁποῖον καὶ ὑφίστατο μέχρι τέλους, δηλ. μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς, Δεκεμβρίου τοῦ 1912.

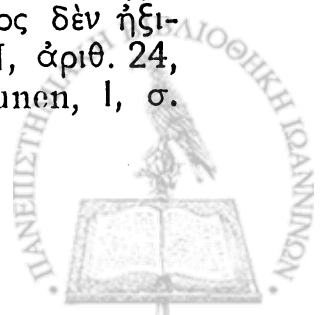
34) Ὁ Κων. Σακελλαρίδης, ἐκ τῶν ἀρίστων, ὡς φαίνεται, τροφίμων τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἐκ Καλωτᾶ τοῦ Ζαγορίου, καθὰ σημειοῖ, ὀρμώμενος, ἐδραϊὰν κεκτημένος μόρφωσιν, καὶ ζήλου διδασκαλικοῦ μετ' ἰδιοφυίας παιδαγωγικῆς εὐμοιρῶν, διετέλεσεν ἑνταῦθα σχολάρχης ἀπὸ τοῦ 1855-1859, καὶ πάλιν τὸ δευτέρον 1866-69, καρποφορώτατα διδάξας, καὶ ἴχνη ἀγαθώτατα τῆς διαβάσεως ἐπαφεῖς τοῖς ἐπιγιγνομένοις. Ζωηροτάτη καὶ εὐγνωμοσύνης μεστὴ διατηρεῖται ἡ μνήμη αὐτοῦ παρὰ τοῖς εἰσέτι ποῦ καὶ ποῦ μέχρι τῆς χθὲς ἔτι ἐπιζῶσι μαθηταῖς. Εἰλικρινῶς ἀγαπήσας τὸν τόπον, ἐνέκυπτεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον τῷ ἦν δυνατόν, καὶ ἄλλοτε μὲν κατεχώρει ἐν τῇ Πανδώρα (1858 σελ. 44-47), «περὶ Μοσχόπολεως», ὄντως ἐμβριθῆ μελέτην, ἣτις βραδύτερον ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις εἰς πολλοὺς ἐπιχειρήσαντας νὰ γράψωσι τι μετ' αὐτόν, καὶ ἄλλοτε ἐν στιγμαῖς νηφαλιότητος, ἀλλὰ καὶ πιτήσεως ἅμα ψυχικῆς, ἐκ τῆς ἄνωθι Ἱερᾶς Μονῆς ρεμβώδης περισκοπῶν καὶ παρακολουθῶν τὰ κάτωθι συντρίμματα τῆς ἄλλοτε περικαλλεστάτης πόλεως, καταθέτει ἐν τῷ κώδικι τὰ ἐξῆς ὡς ἀλγεινοτάτην αὐτοῦ ἐντεῦθεν ἐντύπωσιν, περιεκτικώτατα καὶ παραθέσεως ἑνταῦθα ἄξια.

᾽ὦ Μοσχόπολις! ᾽ὦ Μοσχόπολις! Ποῦ τὸ κάλλος σου; Ποῦ ἡ μορφὴ σου, ἦν περὶ τὸν ΙΖ'. αἰῶνα εἶχες;

᾽Εχθιστοὶ μερόπων προὔξενήσαν μοι τὸν ὄλεθρον!

Δώη σοι Κύριος τὴν προτέραν σου μορφήν, πρεσβείαις τοῦ τιμίου Προδρόμου».

Ὁ δὲ G. Weigand, ὁ δι' ἄλλους καθ' ἡμᾶς σκοποὺς καὶ οὐχὶ καθαρῶς ἐπιστημονικοῦς, φθάσας ἐκ Βερατίου καὶ εἰς Μοσχόπολιν, περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 1889, ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ παρατυχῶν, καὶ τὸν κώδικα διεξερχόμενος, ἴσταται πρὸ τῶν ἄνωθι ἐντυπώσεων, καὶ φωνεῖ «Ζωηρὰ καὶ πράγματι ἀληθὴς ἡ ἐντύπωσις αὕτη, ἦν ἐξωτερικεῦει σοφὸς τις μοναχὸς τοῦ ἰδρύματος, ἀλλ' ἡ εὐχὴ αὐτοῦ δὲν ἐξεπληρώθη, καὶ ὁ τόπος δὲν ἤξιώθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν προτέραν μορφήν» (Globus, ἔτος LXI, ἀριθ. 24, Καινιξβέργη, 1892—καὶ τοῦ αὐτοῦ Weigand, die Aromounen, I, σ. 343—345).

[1856—1858] Παπα Κωνσταντῖνος Μπούσια Πλάχας. Τῷ 1856, ἐδιορίσθη ἡγούμενος παρὰ τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου μας κυρίου Νεοφύτου, ὁ κύρ Παπαῖ Κωνσταντῖνος Μπούσια Πλάχας [ἐτύγχανεν υἱὸς τοῦ ἐν ἔτει 1836 μετὰ τοῦ Σπυριδ. Ναουμίδου (Οἰκονόμου) συνεπιτροπεύσαντος ἐν τῇ ἱ. μονῇ ἐπὶ τι διάστημα, Μπούσια Θεοδώρου Πλάχα, καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1857, κατὰ σχετικὴν ἐν τῷ Ἐξοδιαστικῷ κώδικι σημείωσιν].

- 915 1856. - ὦ Μοσχόπολις, ὦ Μοσχόπολις! Ποῦ τὸ κάλλος σου; ποῦ ἡ μορφὴ σου, ἦν περὶ τὸν ΙΖ αἰῶνα εἶχες; Ἐχθιστοὶ μερόπων προυξένησάν μοι τὸν ὄλεθρον. — Δῶν σοι Κύριος τὴν προτέραν σου μορφὴν, πρεσβεΐαις τοῦ Τιμίου Προδρόμου.

[1858-1873] Μελέτιος ὁ ἐκ Ζάρκαλης, ἡγούμενος. Τῇ 25 Νοεμβρίου 1873, ἐτελεύτησεν ὁ ἡγούμενος Μελέτιος ὁ ἐκ Ζάρκαλης.

[Ἀπὸ τοῦ 1873—1877 ἐπιτροπεύω διωρισμένος παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Κοριτσᾶς Νεοφύτου, ἐγὼ ὁ Παπαῖ Λάζαρος Πλάχας, υἱὸς τοῦ παπαῖ Π. Κωνσταντῖνου Πλάχα, ἐφημέριος ὄντας καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ Ἰωάννου Θεολόγου ἐν Μοσχοπόλει].

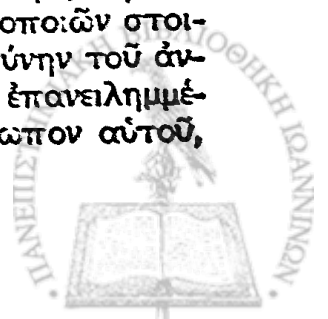
- 925 Ἀπὸ τοῦ 1861 εἰσηλθε διδάσκαλος ἐνταῦθα ἐν τῷ ἀλληλοδιδασκτικῷ, ὁ Χαρίλαος Παπαῖ Ἰωάννου ἐκ Ζαγορίου. [ὑπηρέτησεν εὐδοκίμως μέχρι τοῦ 1886, ἐπιτελῶν ἅμα καὶ καθήκοντα ἱεροψάλτου ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ ἁγίου Νικολάου, μεθ' ὃ παραιτηθεὶς διωρίσθη ἐν τῷ κεντρικῷ Παρθενναγωγίῳ Κορυτσᾶς, ἐνθα διετέλεσε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, περὶ τὸ 1912].

[Τῷ 1866 ἀπέθανεν ὁ Ταφίλ Μπούζης.

Ὁ Ταφίλ Μπούζης ³⁵⁾ κατήγετο ἀπὸ τὸ χωρίον Μπούζη (τοῦ

35) Ἡ σημείωσις φέρεται γεγραμμένη ἐπὶ χάρτου πεπαλαιωμένου καὶ προσεραμμένου περὶ τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ κώδικος· ὁ γράφων δὲν ἠῦκαίρησε νὰ καταχωρήσῃ αὐτὴν ὅπου ἔδει.

1827—1834. Ἀφ' ἧς διωρίσθη ὁ Μεχμέτ Πασσᾶς Κιουταχῆς, ὡς Σατράπης τῶν Ἰωαννίνων, Ρούμελη—Βαλοῆ, καὶ Στρατάρχης τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ περιφέρεια ὅπως οὖν ὅλη ἡ περὶ τὸ Μοναστήριον—Κορυτσᾶ, ὑφίστατο ὀλιγώτερα δεινά, τῶν κακοποιῶν στοιχείων καλῶς εἰδότην καὶ χαρακτῆρα καὶ ὄργην καὶ δικαιοσύνην τοῦ ἀνδρός ἐκείνου, ὅστις ἀγρύπνως παρακολουθῶν ἐμερίμνα, καὶ ἐπανειλημμένας διεβίβαζε διαταγὰς, πρὸς τὸν ἐν Μοναστηρίῳ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ,

Τεπελενίου). Ἦτανε ὀπαδὸς μὲ τοὺς Χριστιανούς, εἰς τὰς ἀρχὰς 930 τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ τὰ χάλασε μὲ τούτους, καὶ ἔχοντας μαζύ του τὸν Γκιώνη Λέκα, καὶ Μαχμούτ Μπαϊρακτάρη

ἐννοῶν τὴν ἄπαξ διὰ παντὸς παῦσιν τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ ἀρπαγῶν, ἐνῶ ἤλγει βαρύτερα συγχρόνως καὶ ἡδημόνει καὶ ἡγωνία διὰ τὰ διάφορα ἄγρια μπουλούκια τῶν Ἀλβανῶν, τὰ ὁποῖα λιποτακτοῦντα ἐκ τοῦ ἐκεῖσε στρατοπέδου, ἀπολυόμενα, διήρχοντο διὰ μέσου ἡ ἐγγύς χριστιανικῶν χωρίων, καὶ ἐπεδίδοντο εἰς βιαιότητος καὶ καταπιέσεις κτηνώδεις, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὰ μέρη, αὐτοῦ ἀπουσιάζοντος, διωκοῦντο ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Ἐμὶν—Πασσᾶ, νεαροῦ καὶ μὴ πω εἰσέτι ἔχοντας τὸ ἐπιβάλλον.

Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη οὗτος συνεργαζόμενος, μετὰ τῶν νεοφωτίστων ὀπλαρχηγῶν Τουρκαλβανῶν, μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἱκανὰ ἐπὶ ἔτη εἶχε ποτισθῆ ποτήρια πικριῶν, καὶ ἀρκούντως εἶχε διεισδύσει εἰς τὴν κυρίως αὐτῶν συνείδησιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ καιρὸς παρήρχετο καὶ αἱ δυσκολίαι τῆς ἐκστρατείας σχεδὸν ἀνυπέρβλητοι ἐγίνοντο, τὰ δὲ τοιαῦτα στίφη ἀπὸ τῶν ἀρχηγῶν μέχρι τοῦ τελευταίου ὀπλίτου, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, διετέλουν ἀπαθέστατα ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι, καὶ ἐπηυξόνητο ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ἢ δυσμένεια, ὥστε διαρκῶς μένεα κατ' αὐτῶν ἐνδομύχως ἔπνεε, καὶ εὐκαιρίαν μόνον ἐζήτηι, ὅπως ἐπιβάλη ὅ,τι ἀ π ἤ τ ε ι ἢ δ ι κ α ι ο σ ὕ ν η π α ρ' α ὐ τ ο ὦ, ὡς Σ τ ρ α τ ᾶ ρ χ ο υ, κ αὶ π λ η ρ ε ξ ο υ σ ῖ ο υ ἀ π ο λ ὄ τ ο υ τ ο ὦ Σ ο υ λ τ ᾶ ν ο υ.

Ἐκστρατεία ἔβαινε πρὸς τὸ τέλος, ὁ δὲ Στρατάρχης τὴν 28ην Δεκεμβρίου 1928, ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα, κατάκοπος, καὶ διὰ προκηρύξεως ἀπέλυσε πάντας τοὺς τῶν ἐπαρχιῶν Ἠπείρου—Ἀλβανίας ἐπιστράτους. Οὗτοι ὅμως ἐξωθούμενοι ἐν κρυπτῶ ὑπὸ τῶν ἰδίων ὀπλαρχηγῶν, ἤρχισαν νὰ παρεκτρέπωνται καὶ νὰ προβῶσι μάλιστα ἀνευλαβέστατα εἰς ἀποδοκιμασίαν τῶν διαταγῶν ὡς ἄλλοι Γενίτσαροι, κατήντησαν δὲ εἰς ἀληθῆ ἀνταρσίαν, κραυγάζοντες, θορυβοῦντες, καὶ ἀπαιτοῦντες μέχρις ὀβολοῦ τὴν ἐξόφλησιν τῶν μισθῶν, τοῦ ταμείου ἐν τούτῳ ὄντος κενοῦ. Εἰς δ' αὐτῶν ὁ Ἀσλὰν μπέης, ὀπλαρχηγὸς ἐκ Καραμουτάτων, ἐν ἀγανακτῆσει προέβη ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτοῦ τοῦ Στρατάρχου εἰς λεηλασίαν τῆς Κοζάνης, ἀναφανδὸν δ' ἐλεηλάτησε καὶ ὅλα τὰ χωρία τοῦ Ζαγορίου, λόγῳ ὅτι ἔχει λαμβάνειν μισθοὺς τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁ Στρατάρχης ἀτρόμητος ἐκ χαρακτῆρος, οὐ μόνον κατεφρόνει τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀξέστων ἐκείνων ὀρεσιβίων, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὰς ἔχων ποικίλας προέβη ἀμέσως καὶ εἰς τὸν θάνατον τοῦ πανισχύρου Ἰσμαὴλ μπέη Αὐλωνίτου, τοῦ ὁποίου ἐν τῷ μέσῳ ἑκατοντάδων ὀπλοφόρων ὀπαδῶν, ἐτόλμησε καὶ διέταξε νὰ ἐκτελέσῃ τὸν θάνατον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ διοικητηρίου, καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν ἐκεῖνος ἤρχετο εἰς προσκύνησιν. Διέμενε δ' ἐν Ἰωαννίνοις μνησικακῶν, τὰ μέγιστα στενοχωρούμενος, καὶ παντοιοτρόπους ἀγῶνας καταβάλλων, ὅπως περιορίζη τὰς τοιαύτας αὐθαιρεσίας καὶ λεηλασίας τῶν τοιούτων κακούργων ἐξ ἀνατροφῆς στοιχείων, ὅτε ἀπροσδοκῆτως ἠγγέλθη αὐτῷ, ὅτι διωρίσθη Μ. Βεζύρης. Ἀνελογίζετο τότε ὁποῖα καὶ ἡλίκα ἤθελον κακουργεῖ οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ λοιποὶ τουρκαλβανοὶ ἐκεῖνοι, αὐτοῦ ἀπουσιάζοντος, ἐφ' ᾧ καὶ ἐξερχόμενος τῶν Ἰωαννίνων ἐδάκρυσε, καὶ ηὐχῆθη, ἵνα ἀξιώσῃ αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ ἐπιστρέψῃ ὅσον τάχος, ἵνα τέλος τιμωρήσῃ ὡς δεῖ τοὺς τοιούτους καταπιεστὰς τῆς ἀνθρωπότη-

καὶ ἄλλους Ἀλβανούς, ὡς 800 νομάτους, μὲ πολλοὺς Χριστιανούς, διαγοῦμιξαν ἀνενοχλήτως τὰς Θεσσαλικὰς χώρας. Παγέ-935 νοντας πλησίον τοῦ Βελέσσα, καὶ παρακολουθεῖς ὑπὸ τοῦ στρα-

τητος, καὶ ἀναφανδὸν κεκηρυγμένους ἐχθροὺς τῆς τάξεως καὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ κράτους.

Καὶ πράγματι, καθὰ προέβλεπε, μόλις ἦ ὡς ἔλειπεν ἐκ τοῦ μέσου ὁ σιδηροῦς ἐκεῖνος βραχίων, καὶ οἱ ἐν λόγῳ ὀπλαρχηγοὶ ἀπέπτυσαν πάντα χαλινόν, λόγῳ ὅτι ἕκαστος ἔχει λαμβάνειν μισθοὺς τόσων ἀνδρῶν, τόσων ἐτῶν, καὶ συνεπῶς δικαίωμα κέκτηται ἀναφαίρετον, νὰ λεηλατῆ, νὰ γυμνῶνῃ ὅποῖον ἤθελε ἐκ τῶν χριστιανικῶν χωρίων. Πανταχοῦ ἀψηφοῦντες τὰς διοικητικὰς ἀρχάς, παριστῶντες ἑαυτοὺς θύματα ἀδικιῶν, ἐμεμψιμοῖρουν, ἐκράυγαζον καὶ ἐν τέλει ἐξέσπων ἐπὶ τῆς πλησιεστερας πόλεως ἢ κώμης, ἦν ἀπὸ καιροῦ ἐπὶ τῷ πλούτῳ ἰδίως καὶ τῇ εὐημερίᾳ τῶν κατοίκων ἐπωφθαλμίων, ἐφορολόγουν πρότερον, εἰσπράττοντες διὰ τῶν ἀπανθρωποτέρων βιαιοτήτων, καὶ τέλος προέβαινον εἰς λεηλασίας. Οὕτω κατεστράφησαν τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ κυριώτερα χωρία τοῦ Ζαγορίου, παθόντα καὶ ἐκ προηγουμένων παρομοίων ἐπιδρομῶν, πολλὰ τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἡπείρου, καὶ πολλὰ τῆς Ἀλβανίας, ἐναγωνίως δὲ λεηλασίαν νυχθημερὸν караδοκοῦντα ἦσαν καὶ τὰ ἐπίλοιπα τῶν περιφερειῶν Πρεμετῆς, Κορυτσαῆς, Ὀπάρεως καὶ ἄλλων, ὧν οἱ εὐπορώτεροι ἔγκατλίμπανον τὰ πάντα, καὶ ἐζήτουν σωτηρίαν ἐν τῇ φυγῇ.

Ἡ Κυβέρνησις ἐν γνώσει ὄλων τούτων, ἠγωνίζετο καὶ πᾶν δυνατόν μέτρον ἐλάμβανεν, ὅπως ἐπιθέσῃ τέλος εἰς τὰ τοιαῦτα τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων δεινοπαθήματα, πλὴν τὰ μέτρα, καὶ τώρα ἐδείκνυντο ἐκ τῶν ὑστέρων ὅλως ἀτελεσφόρητα, χρονολογουμένης τῆς ἐξαρθρώσεως κυρίως ἀπὸ τῆς ἐξοντώσεως τοῦ Ἀλῆ—Πασσᾶ.

Σμήνη συμμοριῶν περιήρχοντο ἀγερώχως πανταχοῦ, κατέθλιβον ποικιλοτρόπως τὰς περιφερείας Πρεβέζης, Ἄρτης, Ἰωαννίνων, Πωγωνιανῆς, Κορυτσαῆς καὶ ἄλλων, τυραννίσκοι διάφοροι μὲ ἴδια καπετανᾶτα ὡς μύκητες ἐν κοπρίᾳ φυτρῶσαντες πανταχόθεν ὄζουση, καθίστων τὸν βίον ἀβίωτον πάσης φιλησύχου χριστιανικῆς κοινότητος, ἐφορολόγουν εἰς χρήματα, εἰς τροφάς, εἰς εἶδη λησταῖς χρήσιμα, εἰς ἀπαγωγάς, καὶ ἄλλα παρόμοια, ὧν ἐπίτασις ἀνέκαθεν κτηνώδης ἀείποτε μετ' αὐθαιρεσιῶν καὶ βιαιοτήτων ἀπεριγράπτων, παρετηρεῖτο μάλιστα ὡσάκις ἂν ἡ Τουρκία περιήρχετο εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, Ρωσσίαν, Σερβίαν, τὰς Παρστρίους Ἡγεμονίας ἢ ἄλλο τι χριστιανικὸν κράτος.

Ὁ ἀγαθὸς Μ. Βεζύρης Ρεσίτ Πασσᾶς, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν, διώρισεν ὀρυστικῶς Σατράπην Ἰωαννίνων τὸν μονογενῆ υἱὸν Ἐμῖν—Πασσᾶν, εἰς ὃν μετέπειτα ἀνετέθη καὶ τὸ Βαληλήκι τῶν Βιτωλίων, καὶ τοῦτο, ὅπως δι' αὐτοῦ δύνηται νὰ διατελῆ ἐνήμερος ὄλων τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ τῶν ἐν ταῖς χώραις τῆς Ρούμελης ἐν γένει ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου τουρκαλβανοῦ εἰς βάρος τῶν χριστιανῶν διαπραττομένων, ἐνδιαφερόμενος ἰδιαζόντως πατρικῶς διὰ τὸν ραγιαῖν τῶν μερῶν τούτων, ποθῶν δὲ καὶ διατάττων, ὅπως ἐκείσε μένων ἔχη διαρκῶς τὸ βλέμμα πρὸς τοὺς προὔχοντας ὀπλαρχηγούς καὶ ὀπλίτας οὓς κάλλιστα εἶχε σπουδάσει, ὅτε εἰσέτι διετέλει ἐν ἀρχῇ συστρατηγὸς μετὰ τοῦ Ὁμέρ—Βρυώνη καὶ ἀκολουθῶς ἀπόλυτος Στρατάρχης, Ρούμελη—Βαλεση καὶ Γενικὸς τῆς Ὑ. Πύλης πληρεξούσιος.

Ἐν ταῖς πανταχόθεν τοιαύταις ἀφορήτοις ληστανταρτικαῖς καταθλί-

τοῦ τοῦ Ἐμὶν πασσᾶ, κατέφυγε μαζὺ μὲ τοὺς συντρόφους εἰς τὸ ὄρος Γούρα, καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴν νύκτα φεύγοντας καὶ περνώντας μέσα τῶν Ἀγράφων καὶ τῆς χώρας τοῦ Ἀχελώου, ἔπεσεν κατὰ

ψεσι, δὲν ἦτο ἀναμφιβόλως δυνατὸν νὰ ἐξαιρῆται καὶ ἡ Μοσχόπολις, ἥς οἱ ταλαίπωροι κάτοικοι ὑφίσταντο, ὅ,τι καὶ αἱ πέριξ ἐγγύς ἢ μακρὰν ὁμοροὶ κοινότητες, μετὰ βίας μόλις, ἐν τῇ ἰδίᾳ συνέσει τῶν ἀρκούντως πεπειραμένων, περὶ τὴν τοιαύτην ἄμυναν, γερόντων πολιτῶν, ἐξοικονομοῦντες ὅπως οὖν τὰ πράγματα ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ὡς πείθεται ὁ μεθ' ὑπομονῆς, προσοχῆς καὶ στοργῆς πρὸς τὸ παρελθόν, διεξερχόμενος πᾶν ὅ,τι ἡμῖν ἔκτοτε περιῆλθε γραπτόν, τῶν χρόνων ἐκείνων, σχετικὸν μνημεῖον.

Καιρὸς πολὺς δὲν παρήλθε, ὁ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσίας ἐξακολουθεῶν πόλεμος ἔληξεν τέλος, ἡ ἐκατέρωθεν συνθήκη εἰρήνης ὑπεγράφη, καὶ ὁ Μ. Βεζύρης, ἐν πλήρει ἤδη ἀνακουφίσει ἀπὸ τῶν προτέρων πολεμικῶν περισπασμῶν, κατόπιν ὠρίμου μελέτης καὶ συνεννοήσεως μετ' αὐτοῦ, τοῦ ἀγερῶχος τότε προκαθημένου αὐταρχικωτάτου πείσμονος καὶ πολυμηχάνου Σουλτᾶν Μαχμούτ, ἔλαβε διαταγὴν, ὡς ἐν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ἐπιβαλλόμενον ὑπ' αὐτοῦ πλεον τοῦ γοήτρου τῆς Αὐτοκρατορίας, ἵνα κατέλθῃ αὐτοπροσώπως καὶ διευθετήσῃ ἅπαξ διὰ παντὸς τὰ τοιαῦτα φύρδην καὶ μίγδην, ὡς ἐπανελάμβανε, πράγματα τῆς Ρούμελης. Διὸ καὶ μεσοῦντος ἤδη Ἰουλίου τοῦ 1830, τῶν πάντων παρασκευασθέντων, κατῆλθεν εἰς Μοναστήριον μετὰ σπουδῆς, συνεπάγων ἅμα στρατὸν ἱκανόν, τακτικὸν τε καὶ ἑλαφρόν, ἐκ τῶν ἐμπίστων αὐτῷ ἀνέκοθεν.

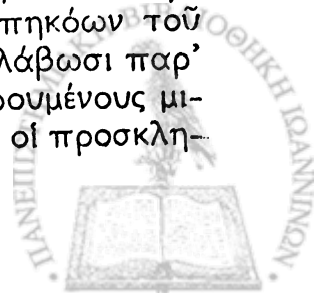
Νύκτα δὲ τότε καὶ ἡμέραν μελετῶν, τὸ πῶς νὰ δύνηται νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὰς ἀποκέντρους ταύτας περιφέρειάς τῆς Ρούμελης, ἡμέρας ἀσφαλείας ζωῆς, τιμῆς, περιουσίας ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἐν αὐτοῖς δὲ πᾶσι τὸν χαρακτῆρα ἐνὸς ἐκάστου Σατραπίσκου, ὑπὸ τὸ πέλμα τοῦ ὁποίου ἐκάστη γωνία ἐστέναζεν, διαρκῶς ἔχων ὑπ' ὄψιν, συνέλαβε σχέδιον, ὄντως γενναῖον, ὀφειλόμενον ἴσως καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Σουλτᾶνον· δηλ.

α) τὴν ἄμεσον ἐξόντωσιν ὅλων τούτων τῶν ἀτιθάσσων ὀπλαρχηγῶν·

β) τὸν βαθμηδὸν ἐξαφανισμὸν πάντων τῶν τυχόν ὑπολειφθησομένων διὰ τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν λόγον, καὶ

γ) τὴν σύστασιν Δικαστηρίου ἐπὶ τούτῳ, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἐξέτασιν καὶ ἔρευναν παντὸς μέχρι τοῦδε λαβόντος χώραν ἀδικήματος, τὴν παραδειγματικὴν παντὸς ἀδικήσαντος τιμωρίαν, καὶ συγχρόνως ἀπόδοσιν καὶ ἀποζημίωσιν πάσης ἀρπαγῆς, μεμαρτυρημένης.

Πρὸς τοῦτο λοιπόν, ἅμα ὡς ἔφθασεν εἰς Μοναστήριον, διὰ μέσων ἐπιτηδείων διεφημίσθη, ὅτι ἔρχεται ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Ἄνακτος ὅπως πληρῶς ἅπαντα τὰ καθυστερούμενα εἰς τοὺς σπαχήδας καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς. Μεθ' ἡμέρας, ἀπέστειλε γράμματα φιλοφρονητικώτατα καὶ ἀνύποπτα εἰς τοὺς πλείστους ἐκ τῶν ἀνωτέρω τούτων, τοὺς διαβοήτους ἐπὶ ἐγκλήμασι θρασύτητος, ἀπειθείας καὶ ἐκβιασμῶν κατὰ τῶν ὑπηκόων τοῦ κράτους, μετακαλεσάμενος ἕνα ἕκαστον, ἵνα ἔλθωσι δῆθεν καὶ λάβωσι παρ' αὐτοῦ τὴν ἀμοιβὴν τῆς πιστῆς ὑπηρεσίας καὶ τοὺς καθυστερουμένους μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν. Μετὰ χαρᾶς καὶ ἐλπίδων παχυτάτων οἱ προσκλη-

τῆς Νάρτας ("Αρτης), τὴν ὁποῖαν ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησε, 940 τῇ 15 Μαρτίου 1833. (κατὰ λάθος ἀντὶ 5 Μαΐου 1833). Ἐδῶ ἔπιασε τὸν Δεσπότην, (Νεόφυτον τὸν Σίφνιον, 1830—1842), ἀπὸ τὸν

θέντες ἀνῆλθον εἰς Μοναστήριον, ἄνευ καὶ τῆς ἐλαχίστης ὑποψίας, αὐτοὶ τε καὶ πλεῖστοι ὅσοι ὄργανα αὐτῶν τέως, ὑπάλληλοι καὶ ὄπαδοί, καὶ φθάσαντες ἔτυχον ἐκ τῶν πρωτίστων, δεξιώσεως φιλοφρονεστάτης εἰς καταλύματα, καὶ σιτηρέσια ἄφθονα, καὶ παρέμενον ἀναμένοντες τὴν ἐκτέλεσιν τῆς χάριτος καὶ ἀμοιβῆς τοῦ Μ. Βεζύρου.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Ρεσιτ—Πασσᾶς, ἐπὶ λόγῳ εὐαρέστου καὶ πρωτοφανοῦς θαύματος κατὰ τὴν 20ὴν τοῦ Ἰουλίου, διέταξε τὴν ἐκτέλεσιν πολεμικοῦ γυμνασίου τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, καὶ, μεταξύ ἄλλων, προσεκάλεσε καὶ τοὺς προειρημένους Ἀλβανούς μετὰ τῶν ἀκολουθῶν αὐτῶν, ἵνα καὶ οὗτοι συμπαραυρεθῶσι θεαταί, προδιαθεῖς ὁμως ἐγκαίρως τὸν Ταχίρ—Ἀμπάζην καὶ τοὺς ὁμοίους αὐτῶ, τοὺς ἀνέκαθεν αὐτῶ ἀφωσιωμένους κατὰ τὴν εὐπείθειαν καὶ τὸ ἀνεπίληπτον τῆς διαγωγῆς, ἵνα οὗτοι μὴ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν σκηνὴν. Πάντων λοιπὸν οὕτω τῶν σπαχήδων, βέηδων καὶ ἀγάδων καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῶν προσελθόντων, καὶ τὰς ὑποδειχθείσας θέσεις καταλαβόντων, ἤρξατο, καὶ προὔχῳ τὸ πολεμικὸν γυμνάσιον, ὅτε, αἴφνης διετάχθη πῦρ σφαιροβόλον, καὶ αἱ σφαῖραι τῶν τηλεβόλων καὶ τῶν τουφεκίων διηυθύνοντο καθ' ὃ μέρος ἀκριβῶς ἀμέριμνοι καὶ θεαταὶ περιέργοι, εὐρίσκοντο οἱ δυστυχεῖς Ἀλβανοί, ἐξ ὧν ἐν ὀλίγαις στιγμαῖς ἐγένοντο θῦμα πλείονες τῶν χιλίων, πάντων ἐνόχων. Εἶχεν εἰδοποιήσει συγχρόνως ἐγκαίρως καὶ τὸν υἱὸν Ἐμὶν—πασσᾶν, ὅπως τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐξοντώσῃ καὶ οὗτος τινὰς ἐν Ἰωαννίνοις, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ κίνημα ἠστόχησε. Ἰκανὰς σχετικὰς λεπτομερείας ἀφηγεῖτο ἡμῖν ἄλλοτε, (τῷ 1917) ἐν Κερκύρᾳ, ὁ σεβαστὸς πρεσβύτης Μεχμέτ—Ἀλῆ Πασσᾶς Δελβίνα, ἔχων ἐκ παραδόσεων τοῦ ἰδίου πάππου Πασσᾶ σωθέντος τότε τυχαίως ἐν τῇ πανωλεθρίᾳ ἐκείνῃ, καὶ εὐρεθέντος αἰμοσταγοῦς ἀλλὰ ζῶντος μετὰ τὴν σωρείας τῶν νεκρῶν. Μετὰ τὸν πυροβολισμόν, ἐγερθεὶς ἀμέσως ἀτάραχος ὁ Στρατάρχης, ἀνέγνωσε τὸ σχετικὸν Αὐτοκρατορικὸν φερμάνιον.

Ἡ πρᾶξις, διακηρυχθεῖσα πανταχοῦ, ἐνέπλησε τρόμου ἀληθοῦς ὅλην τὴν Ἀλβανίαν, χαρὰν δὲ δικαίαν διέχυσεν εἰς ὅλους τοὺς φιλησύχους χριστιανούς καὶ πιστοὺς ὀθωμανοὺς ὑπηκόους (Ἄραβ. Χρονολογ. Ἡπείρου ἐν Ἀθήναις, 1856, τομ. Α σελ. 387—389).

Ἐπὶ τὸ κράτος τοῦ τοιοῦτου τρόμου ἐτράπησαν ἀμέσως εἰς φυγὴν οἱ ἅπανταχοῦ κλέπται καὶ κακοῦργοι.

Αὐτοὶ μάλιστα οἱ βέηδες τοῦ Δελβίνου, οἱ κεκηρυγμένοι πανταχοῦ ἀποστάται, ἐγκαταλείψαντες τὰς οἰκογενεῖας, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ποινῶν τῶν πολλαπλῶν ἀξιοποιῶν πράξεων, ἃς ἐν τῇ ἀναρχικῇ ἐκείνῃ ἐποχῇ κατὰ τῶν χριστιανῶν, διέπραττον, κατέφυγον εἰς Κέρκυραν, ἀνεκδιήγητος δὲ τρόμος ἐξ ἴσου κατέλαβε καὶ ἅπαντας τοὺς ἅπανταχοῦ ἐπιλοίπους ἀγερώχους Τουρκαλβανούς.

Ὁ δὲ Ρεσιτ—Πασσᾶς, ἀνὴρ ρέκτης καὶ ὄντως φιλοδίκαιος, συναισθανόμενος τὴν τε ἰδίαν θέσιν καὶ ἀποστολὴν, ἤρξατο ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναβολῆς, νὰ ἐκκαθαρίσῃ διαφοροτρόπως τὰ διάφορα τῆδε κάκεισε ὑπολειπόμενα ἄλλα ληστρικά στοιχεῖα, ἀκαταπαύστως καὶ μετὰ ζήλου ἀκραιφνεστάτου ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς σταθερᾶς ἡσυχίας καὶ βελτιώσεως τῆς γωνίας ταύτης, καὶ κατώρθωσε νὰ ἀνατείλωσιν ὄντως ἐκεῖ ἡμέραι ἡσυχίας, τάξεως

ὅποιον ἐπῆρε πολλὰ χρήματα λύτρα, καὶ μετὰ τὸν ἀπέλυσεν. Πλησιάσας τοῦ Ἐμὴν πασσᾶ τὴν Νάρτα, ὁ Ταφίλ Μπούζης γεμᾶτος ἀπὸ λάφυρα ἔφυγε καὶ μετέβη στὸ Μπεράτι, κηρυχθεὶς

καὶ ἀσφαλείας δημοσίου, ἱκανοὶ χριστιανοὶ ἀπεζημιώθησαν παρὰ τῶν πρότερον λεηλατησάντων ὀθωμανῶν, ἱκανοποιουμένης πανταχοῦ πληρέστατα πάσης αἰτήσεως χριστιανῶν, καὶ ἀνεπηρεάστου ἐπιβραβευομένης τῆς δικαιοσύνης. Ὁρεσίβιοι πλεῖστοι ὅσοι, ἑξαλλοὶ ἐξωντοῦντο ἢ ἀφωπλίζοντο καὶ προσεκύνουν, καὶ οὐδαμοῦ τοῦ λοιποῦ ληστής ἀνεφαίνετο.

Ἐπελείποντο εἰσέτι καὶ ὀλίγοι τινὲς τῆδε κάκεισε ὑποκρυπτόμενοι καὶ διφεύγοντες ὀπλαρχηγοὶ σπαχῆδες, στοιχεῖα κακοποιᾶ, καὶ περὶ τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ τούτων, ἦν νυχθημερὸν ἀπησχολημένος, ὅτε αἴφνης τὸ ἔργον ἀποτόμως ἦλθε νὰ διακόψῃ ἀνταρσία ἀγέρωχος τοῦ Σατράπου τῆς Σκόδρας Μουσταφᾶ—πασσᾶ, ἐγγόνου τοῦ ἄλλοτε δι' ἀνταρσίας ἐπίσης ἀπασχολήσαντος τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν ἐκεῖ τόπον τότε, Μαχμουτ πασσᾶ.

Διετάχθη λοιπόν, καὶ τῇ 10ῃ Μαρτίου τοῦ 1831 ἠναγκάσθη ἀνυπερθέτως νὰ ἀπέλθῃ εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, ἡ ἐκστρατεία ἔλαβε τέλος πέρασ μετὰ ἓνα μῆνα, ὁ δὲ ἀντάρτης παρεδόθη ὑπὸ συνθήκας.

Ἡ ἀγνώμων ὁμως στάσις τοῦ φεουδάρχου τούτου καὶ ἡ ἀποδεδειγμένη συνεννόησις, ὅπως συγχρόνως ἐγερωθῶσι τότε ὁ τοπάρχης Σκοπίων καὶ οἱ Τσάμηδες Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, εἶναι ἱκανὰ νὰ δείξωσι τὴν καθόλου μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐκασταχοῦ τοπαρχῶν ἀτασθαλίαν, ἀλλ' ὁ εὐσυνείδητος Μ. Βεζύρης εἰς οὐδὲν λογιζόμενος ταῦτα, καὶ πρόγραμμα τὴν ἐκκαθάρισιν ὄλων αὐτῶν ἔχων, ἐπὶ πεντάμηνον ἡσχολήθη περὶ τὴν ἐξόντωσιν παντὸς ἀτιθάσσου στοιχείου. Ἐπέτυχε δὲ πανταχοῦ, καὶ τέλος ἐπέστρεψεν κατάκοπος εἰς Μοναστήριον, ἵνα ἄνευ ἀναβολῆς ἐπαναλάβῃ τὸ ἔργον, ἀγωνιζόμενος περὶ τὴν ἐκρίζωσιν παντὸς οἰουδήποτε ἐτέρου τολμητίου. Σωρηδὸν περίτρομοι παρεδίδοντο καὶ οἱ τελευταῖοι ἐγκληματῖαι ἢ ἄλλοι ὅπως οὖν ὑποπτοὶ θεωρούμενοι, ἐδημεύετο παντὸς φυγοδικούντος ἢ περιουσίας, διεσκορπίζετο ἡ οἰκογένεια, καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ ὑπ' αὐτὸν χώρα ἔξηπλοῦτο ἀσφάλεια τῶν χριστιανῶν, οἷαν πρότερον οὐδέποτε εἶχον αἰσθανθῆ.

Νυχθημερὸν δ' οὕτω ἀγωνιζόμενος, ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἠτύχει νὰ δρέψῃ ὅλους τοὺς καρπούς τῶν ἰδίων κόπων, ὅτε, αἴφνης λήγοντος Μαρτίου τοῦ 1832 ἀνεκλήθη, καὶ διετάχθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἰμπραῆμ πασσᾶ, υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, εἰσελάσαντος τότε εἰς τὴν Συρίαν. Προυνόησεν ὁμως ὅπως μὴ ἀνακοπῆ τὸ ἔργον.

Τοποτηρητῆς ἐν Βιτωλίαις, ὡς Ρούμελη—Βαλεσῆ, παρέμεινεν ὁ ἀντάξις υἱὸς Ἐμὴν—πασσᾶς, συνεχίζων ἐπιτυχῶς τὸ εὐεργετικὸν ἔργον. Ἡ ἐν Μοναστηρίῳ δικαστικὴ ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπὴ εἰργάζετο ἀνευδότης, τρόμος καὶ φόβος εἶχεν ἐμβληθῆ εἰς τὰ πολλαχοῦ ἐκάστης γωνίας στοιχεῖα, καὶ πᾶς ἐπὶ μικρῷ ἢ μεγάλῳ κακουργήματι φωρῶμενος ἐφονεύετο ἀμειλίκτως. Οὕτω ἐφονεύθησαν τότε καὶ ὀθωμανοὶ, ἀλλὰ καὶ χριστιανοὶ οὐκ ὀλίγοι, οὓς ἐν τοῖς μεθορίοις ἢ ἐν ὑπόπτοις μέρεσι συνελάμβανον οἱ ὁδοφύλακες. Οἱ θανατούμενοι ἦσαν τὸ πλεῖστον ἔνοχοι ἐγκλημάτων, ἢ δὲ αὐστηρότης καὶ τὸ ἄκαμπτον τῆς γνώμης τοῦ Σατράπου κατὰ τὰς διαδικασίας, ἐξησκοῦντο ἄνευ διακρίσεως θρησκευματος, εἰς θάνατον βραδύν καὶ ὀδυνηρὸν καταδιωκομένων πολλακίς οὐ μόνον τῶν ἐπὶ κλεπτοβιώσει, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ὡς λιποτακτῶν, καταμνηυομένων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1833 ἀνεκλήθη

945 ἔπειτα φερμανλῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἐζήτησε ἄσυλον παρὰ τοῦ συμπατριώτη του πασᾶ τῆς Κρήτης, Κηριτλῆ Μουσταφᾶ πασᾶ, (Κοριτσαίου, πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ

ὡς μὴ ὄφειλε, μετατεθεὶς καὶ ὁ πατρώζων Ἐμὶν—πασᾶς, διωρίσθη δ' ἐν Μοναστηρίῳ εἰς Μαχμούτ—πασᾶς, καὶ τὸ οὕτως ἐπιτυχῶς συνεχιζόμενον ἔργον τοῦ ὄντως μεγάλου ἐκείνου Βεζύρου, ἀνεκόπη ἀποτόμως ἅπαξ διὰ παντός, μηδενὸς ἔκτοτε κατορθώσαντος νὰ συνεχίσῃ τοῦτο ἔπαξίως.

Τοιούτων ἐπὶ δικαστηρίου ἐκζητήσεων ἀδικημάτων τοῦ παρελθόντος, διεξαγομένων, καὶ ἐπὶ δύο καὶ πλέον ἔτη πανταχόθεν ἐκείσε προσκλαύσεων ἀπευθυνομένων ἐξ ὅλων τῶν ὑπὸ τὸ Βαληλῆκι ἐπαρχιῶν, πάντως ἐκ τῶν πρώτων ὑπεβλήθησαν ἐκεῖ, καὶ ἀναφοραὶ κατοίκων τῆς Μοσχόπολεως, Κορυτσαῶν, ἀναφερόμεναι, εἰ μὴ ἀρχαιότερον, ἀφεύκτως ὅμως εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἄλῆ—Πασᾶ καὶ ἐντεῦθεν δεινοπαθήματα, καὶ τὰς ὅσας ἀτελευτήτους πιέσεις, ὑφίσταντο ἐν μέρους τῶν παλαιῶν μπορτζιλήδων ἢ καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, μετὰ θάνατον. Ἰχνη ἀποφάσεων βεβαίως ἢ καὶ ἀποζημιώσεων σχετικῶν οὐδαμοῦ ἐν τοῖς ἀρχείοις ἀπαντῶμεν, διὰ λόγους πάντως εὐνοήτους φόβου καὶ τρομοκρατίας, μὲθ' ὅλα τὰ ὅσα ἀφηγοῦντο ἡμῖν γέροντες, ἐκ παραδόσεως ἔχοντες, οὓς ἐπιζῶντας προεφθάσαμεν, ἀλλ' ἀπαιτήσεις μπορτζιλήδων πρὸς ἐξόφλησιν τῶν εἰς χεῖρας τῆς πόλεως χρεωστικῶν ὁμολογιῶν δὲν ἐμφανίζονται πλέον ἀπὸ τοῦ 1832 καὶ ἐφεξῆς, ληφθεῖσης, ὡς φαίνεται, ἀποφάσεως, ὅπως θεωρῶνται αὐταὶ παραγεγραμμένοι, ἢ δὲ τοσαύκις καὶ τοσαῦτα διὰ πληρωμῶν κεφαλαίων καὶ τόκων ἐξοφλήσασα κοινότης, παραμένη ἀνενόχλητος, τοῦ λοιποῦ, ἀπηλλαγμένη παντός ἵχνους τοῦ βάρους ἐκείνου, ὑφ' ὃ ἐπὶ ἔτη μακρὰ, καὶ μαῦρα, καὶ σκοτεινὰ ἐστέναζεν, ἀπὸ προγόνων εἰς ἀπογόνους.

Ἐκ παραδόσεως ἐπίσης ἔχομεν, ὅτι ἱκανοὶ τῶν ἐκ Κορυτσαῶν καὶ πέριξ, Κολώνιας, Φράσαρης, Γκόρας, Βέρτσας, Μογλίτσας, Πρωτόπαππα, Σκραπαρίου, Ντούσαρη, καὶ ἄλλων, σπαχηῆδες ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἀγάδες, ἀπωλέσθησαν, ἄλλοι μὲν ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Μοναστηρίου, καὶ ἄλλοι κατὰ τὰς δισδικασίας τοῦ δικαστηρίου, ἀφοῦ ἐννοεῖται, ἐπέστρεψαν πᾶν ὅ,τι εἶχον ἀρπάσει, ἐνῶ ἕτεροι φυλακισθέντες, βασανισθέντες καὶ πολλαχῶς συντριβέντες ἠθικῶς, ἐπέστρεψαν πρότυπα φιλησύχου ὑπηκόου καὶ ἱκανοπεποιημένοι δι' ὅσα ἔμενον ζῶντες, ἀπέναντι τόσων ἄλλων συνεγχωρίων οἵτινες κληθέντες, καὶ ἀναγκασθέντες ν' ἀποδώσῃ ἕκαστος ὅ,τι εἶχον ἀρπάξει καὶ τελείως τοῦ ἰδίου πλοῦτου ἀπογυμνωθέντες, ἐκλήθησαν διὰ τρίτην ἢ τετάρτην φορὰν ἐπισήμως, βία συνήθως προσαγόμενοι, καὶ ὠδηγήθησαν τέλος εἰς τὴν ἀγχόνην, ἐπ' ἀγαθῶ τοῦ πολυπαθοῦς τόπου, καὶ πρὸς πρόληψιν ὁμοίων ἐκτρόπων ἀνὰ τὸ μέλλον.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τὸ δικαστήριον ὑπῆρξεν ἀμείλικτον, διὸ καὶ ἐπὶ δεκαετηρίδας ὅλας ἔπειτα, θέμα ἀφηγήσεων ἐπανειλημμένων καὶ φρίκην ἐμποιοῦσῶν ἀπετέλουν, καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν περιφέρειαν Κορυτσαῶν καὶ ἰδίᾳ τὰ τουρκικὰ χωρία τῆς Γκόρας καὶ Ὀπάρεως, τὸ τε αἵματηρὸν γεγονός τοῦ Μοναστηρίου, καὶ αἱ διάφοροι κλήσεις, βία ἀπαγωγαὶ καὶ ἀποφάσεις τοῦ δικαστηρίου, γέροντες, δὲ καὶ γραῖαι μετὰ φρίκης ἀφηγοῦντο εἰς τε τοὺς περὶ ἑαυτοὺς καὶ λοιποὺς ἔξωθι οἰκείους καὶ φίλους πᾶν ὅ,τι ἐκείσε ἐξετυλίσσετο, παιδαγωγικώτατα δ' ἐντεῦθεν συνετέλεσεν ἢ ἐντύπωσις τὰ μάλιστα με ἐπίδρασιν ὀλοφάνερρον ἐπὶ πολλῶν ἐκ τῶν μετέπειτα

έν Κρήτη 1855—1869, πανισχύρου) οὗ τῆ μεσιτεία ἀμνηστευ-
θείς, ἀπεστάλη παρὰ τῆς Πύλης μετὰ 2500 Ἀλβανῶν εἰς Με-
σοποταμίαν, κατὰ τῶν Κιούρδων, ἐπαναστατησάντων. Νι-950

γενεῶν, εἰς ἀναχαίτισιν τοιοῦτων ἀπαισίων ἐκτρόπων, τὴν γένεσιν αὐ-
τῶν ἐχόντων νηπιόθεν, ἐν αὐτῇ τῇ ἀνατροφῇ παντὸς ἐξωμότου.

Δὲν παρῆλθον δὲ μῆνες καὶ ἐκρήγνυται καὶ νέα ἀνταρσία, ἣτις δὲν ἦτο
δυνατὸν ἢ νὰ συντελέσῃ νὰ ἀναθαρρήσωσι οἱ τυχὸν τετιμωρημένοι ἢ
καὶ εἰσέτι φυγόδικοι ἐγκληματῖαι.

Κατὰ Μάρτιον δηλ. τοῦ 1834, οἱ λησταντάρται Ταφίλ—Μπούζης, Γκιώνη-
Λέκας, Μαχμούτ—Μπαϊρακτάρης καὶ Νοῦρτσος Τότσκας, οἱ ἐκφυγόντες
ἐπὶ Ρεσίτ—Πασσᾶ τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ φονικοῦ συμβάντος καὶ καταφυγόν-
τες εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη, ἀναθαρρήσαντες ἐπὶ τῷ ὅτι, ἀνεχώρησεν
ὁ Ἐμὶν πασσᾶς καὶ ἐχαλαρώθη ἡ ἐν Μοναστηρίῳ κατὰ τῶν κακοποιῶν
στοιχείων ἀυστηρότης, κατέλιπον τὰ ἑλληνικὰ σύνορα, καὶ ἐξῆλθον ἤδη
ὡς λησταντάρται, καταλαβόντες δὲ τὸν Δομοκόν, διοικοῦντος ἐν Θεσσαλίᾳ
τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ, κατεπόνουν τὰς πέριξ χώρας ἀνενοχλήτως, μετὰ
ληστοβίων Ἑλλήνων τινῶν. Τοῦ ρηθέντος Πασσᾶ μὴ ὄντος ἱκανοῦ εἰς τὸ
ἀποδιῶξαι τοὺς ἐν λόγῳ λησταντάρτας, διετάχθη ὁ Ἐμὶν Πασσᾶς, ἵνα
ἐκστρατεύσῃ ἐκ τῆς Ἠπείρου, ἐφ' ᾧ καὶ διέβη μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ εἰς
Θεσσαλίαν, προσέβαλε τοὺς συσσωματωμένους ἤδη λησταρχηγούς πλη-
σίον τῆς Ὄθρου (Βελέσσι), ἀπέκρουσεν αὐτοὺς ἀγρίως, καὶ περιεκύ-
κλωσε, καταφυγόντας εἰς τὸ ὄρος. Διὰ νυκτὸς ὅμως ἐκεῖνοι διαφυγόντες
καὶ διὰ τῶν Ἀγράφων καὶ τῆς χώρας τοῦ Ἀσπροποτάμου διελθόντες,
ἐπέπεσον αἰφνηδίως τὴν 5 Μαΐου 1833, κατὰ τῆς Ἄρτης, κατέσχον
ἄνευ ἀντιστάσεως αὐτήν, ἐλεηλάτησαν τοὺς πολίτας ὅλους ἀνεξαιρέτως
καὶ ἐπὶ ἡμέρας παρέμενον ἐκεῖ εὐωχούμενοι ἀνενοχλήτως. Ἀνεχώρησαν δὲ
καὶ εἰσῆλθον ἐκ νέου εἰς τὴν Ἑλλάδα πλήρεις λαφύρων, ὅμα ὡς ἐπληρο-
φορήθησαν, ὅτι ἐπλησίαζεν εἰς Ἄρταν ὁ Ἐμὶν Πασσᾶς, ὅστις ἀνιχνεύων
καὶ διαρκῶς βαίνων εἰς καταδίωξιν ἐν Θεσσαλίᾳ, βραδέως ἔμαθε τὴν εἰς
Ἠπειρον μετάβασίν των, τὴν ἀθλίαν τῆς Ἄρτης τύχην, καὶ τέλος τὴν
ἐκεῖθεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ σύνορα δραπέτευσιν.

Μετὰ διετίαν, τὸ ἔτος 1835, κατὰ μῆνα Μάρτιον, πάλιν οἱ ἐν λόγῳ λη-
σταντάρται, ἡγουμένου τοῦ Ταφίλ Μπούζη, Γκιώνη Λέκκα, Μαχμούτ Μπαϊ-
ρακτάρη καὶ Νούρτζου Τότζκα, ὀρμηθέντες ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἀπέβησαν
εἰς τὴν κώμην Δουκάτων ἐν τῷ τμήματι τοῦ Αὐλῶνος, μετέβησαν ἀνε-
νοχλήτως εἰς Τεπελένι, ἐσχημάτισαν εὐκόλως στρατὸν 2000 Ἀλβα-
νῶν, καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναβολῆς διηθύνθησαν εἰς Μπεράτι, ὅπερ ἐκυ-
ρίευσαν ἐγκλείσαντες εἰς τὸ φρούριον τρεῖς λόχους στρατιωτῶν.

Ἐκεῖσε δὲ, μικρὸν μείναντες, καὶ στρατιώτας πλείονας συλλέξαντες, διη-
θύνθησαν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, με σκοπὸν νὰ λαφυραγωγῆσωσι τὴν πό-
λιν, ὃν τρόπον ἄλλοτε τὴν Ἄρταν. Ἐμαθον ὅμως καθ' ὁδόν, ὅτι ἐπῆρχετο ὁ
Χασάναγας, τοποτηρητῆς ἐν Ἰωαννίνοις τοῦ Ροῦμελη—Βαλησί, εἰς συνάν-
τησιν αὐτῶν, ἐπάγων 8000 τακτικοῦ καὶ ἐλαφροῦ στρατοῦ καὶ ὠχυρώθη-
σαν εἰς τὸ Τσερβάρι, χωρίον τοῦ Ζαγορίου, ὅπου ἀφίχθεις ὁ Χασάναγας
περικύκλωσεν αὐτοὺς πανταχόθεν, καὶ ἐν ἐπιφυλακτικῇ τοιαύτῃ θέσει ἔμει-
νεν ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἐπὶ πέντε ἡμέρας, ἐν μηνὶ Ἀπριλίῳ. Τῇ πέμπτῃ δ'
ἡμέρᾳ οἱ περὶ τὸν Ταφίλην ἐξελθόντες ἐκ τοῦ χωρίου ὀρμητικῶς, ἠνέωξαν
δρόμον, καὶ σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς διελθόντες ἀπῆλθον εἰς Μπούζι. Ἐντεῦθεν

κήσας δὲ τοὺς Κιούρδους, προήχθη διορισθεὶς Πασσᾶς καὶ διοικητῆς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σκουταρίου, καὶ Μαμπεϊντζῆς τοῦ Σουλτάνου. Ἀπέθανε τῷ 1866.

Παρακάτω γράφομεν ἓνα φερμάνι τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ, 955 πρὸς τὸν Μαχμούτ Πασσᾶν διοικητὴν τοῦ Αὐλῶνος, κατὰ τοῦ Ταφίλ Μπούζη, [τὸ ὁποῖον ὡς φαίνεται, ἀπηύθυνεν ὁ Σουλτάνος μᾶλλον πρὸς τὸν τότε σατράπην τῶν Ἰωαννίνων Μαχμούτ Πασσᾶν (1833—1836) ἱεραρχικῶς, ὅστις διαβιβάζει αὐτὸ πρὸς τὸν διοικητὴν Αὐλῶνος· (Σκαρ. Βυζαντίου, Κων/πολις, 1869, τόμ. Γ' 18 καὶ 145)]. Ἔχει τοῦτο ὡς ἑξῆς·

«Ὁ Μεχμέτ ρεσιτ πασσᾶς, ἐσυγχώρησεν ἤδη ἐν τῇ εὐσπλαγ-

πάλιν 1000 περίπου ἐξ αὐτῶν, ἀνήλθον εἰς λαφυραγωγίαν τοῦ Μπερατίου, καὶ κατάληψιν ἐκ τῶν πρώτων τοῦ φρουρίου· ἀλλ' οἱ Μπερατιανοὶ σπεύσαντες προσήνεγκον εἰς τὸν Ταφίλην ἱκανὴν χρηματικὴν ποσότητα, καὶ ἀπέτρεψαν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βλάσαι ἐκ νέου τὴν πόλιν. (Ἀραβαντ. χρονογραφία Ἡπείρου τόμ. Α., σελ. 394—95, 398—99).

Διὰ τῆς μισιτείας τοῦ Τσέλιου Πιτζάρη ἀκολούθως, ἐδόθη ἀμνηστία καὶ προσεκύνησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ληστρικῶν ἐκείνων στιφῶν, καὶ ἀπηλλάγη οὕτως ἡ Ἡπειρος ἐκ τοιοῦτης ἐπικινδύνου μάστιγος, ἀλλ' ὁ Ταφίλ Μπούζης δὲν ἠμνηστεύθη, ἐκηρύχθη φερμανλῆς, καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἀναφέρεται τὸ ἄνωθι φερμόνιον, τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται εἰς τὸν τότε τοπάρχην Αὐλῶνος Μαχμούτ πασσᾶν, ὃν ἀποκαλεῖ, τὸν ἀρχαιότερον καὶ ἀξιώτερον ἀρχηγὸν τῆς Ἀλβανίας καὶ πιστὸν τοπάρχην τῆς Αὐτοκρατορίας». Τοῦτο δέ, διότι ὁ Αὐλῶν, ἀποσπασθεὶς ἐκ τῆς Δεσποτείας τῆς Ἡπείρου, καὶ συνηρτημένος τῇ Μουζακίᾳ, ἐδεσπόζετο ὑπὸ τοῦ οἴκου Βάλσα, ὃν ὁ τελευταῖος καταπολεμηθεὶς ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν, ἠναγκάσθη κατὰ τὸ 1460 ἵνα παραχωρήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Ἑνετικὴν Ἀριστοκρατίαν, ἐπὶ ἀντιτίμῳ μετὰ τῆς νήσου Σάζωνος, ἐκ δὲ τῶν Βενετῶν ἀπέσπασεν ἀκολούθως αὐτὸν ὁ ἐκστρατεύσας Χαλίλ Πασσᾶς, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1518 αἰῶνος.

Διωρίσθη εἶτα μόνιμος διοικητῆς τῷ 1518 ὁ ἀρνησίχριστος Λιάζ—πασσᾶς, γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Παλιάσσης, κόμης τῆς Χειμάρρας, καὶ τούτου ἀκολούθως μετατεθέντος εἰς Αἰτωλίαν, διετάχθη ὁ ἐν τῇ μεσογειῷ τότε περιπλέων ναύαρχος Σισάν Πασσᾶς, ὁ ἐπανειλημμένως ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν ἀνυποτάκτων στοιχείων τῶν Ἀκροκεραυνίων, νὰ ἀναλάβῃ προσωρινῶς τὴν τοπαρχίαν Αὐλῶνος. Παρέμεινε μετὰ καιρὸν οὗτος ὡς μόνιμος, καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπεδέχθη πανηγυρικῶς εἰς τὸ Γοῦρι—πρέρε μετὰ τοῦ λαοῦ τοῦ τῷ 1532, τὸν καὶ διὰ τῆς Κοριτσᾶς Μοσχοπόλεως τότε διελθόντα, καὶ εἰς Οὐγγαρίαν ἐκστρατεύοντα, Σουλτᾶνον Σουλεϊμάν, ὅστις εὐαρεστηθεὶς διώρισε, διὰ φερμανίου ἐπὶ τούτῳ, ἰσόβιον μετὰ κληρονομικῶν δικαιωμάτων, τὸν Σινάν πασσᾶν. Κατήγετο οὗτος ἐξ Ἰκονίου, ἐκ τοῦ γένους τῶν ἐκεῖ Ἐμίρηδων, καὶ τοῦ οἴκου τούτου, ἀνέκαθεν πιστοῦ τῇ Ὑ. Πύλῃ, ἕκγονος ἦν ὁ τοιοῦτος τοπάρχης Αὐλῶνος Μαχμούτ—πασσᾶς, ὃν διακαίως χαρακτηρίζει, ὡς ἄνωθι, ἡ ἐν λόγῳ διαταγή. (M. Sufflay, αὐτόθι Städte und Burgen Albaniens 1924, σ. 25, 39, 49, 52).

χνία αὐτοῦ τὸν Ταφίλ, ἀλλ' οὗτος, ὡς φύσει μοχθηρός, ἀντὶ νὰ δοξάσῃ διὰ τοῦτο τὸν Θεόν, ἐπανέστη ἐναντίον ἡμῶν· καταπολεμηθεὶς δέ, συνεκεντρώθη μετὰ τῶν ὁμοίων του εἰς Βεράτι, 960 ὅπου πράττει τὰ πάντα δεινά. Ἐδέησεν ἄρα πρὸς περιορισμὸν αὐτῶν, νὰ συλλέξωμεν νέα στρατεύματα· ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων, αἵτινες ἤθελον ζημιώσῃ τοὺς εἰρηνικοὺς κατοίκους, ἐσκέφθημεν, ἄλλως πως, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ χορηγήσωμεν ἀμνηστειὰν πρὸς ἅπαντας, ὅσοι ἠκολούθουν 955 τὸν Ταφίλ, τὸν ὁποῖον καὶ μόνον ἐξεπέσαμεν ταύτης τῆς ἀμνηστείας, καταδικασθέντα.

Σὺ λοιπόν, ὅστις εἶσαι ὁ ἀρχαιότερος καὶ ἀξιώτερος ἀρχηγὸς τῆς Ἑλβανίας, τοπάρχᾳ πιστὲ τῆς Ἡμετέρας Αὐτοκρατορίας, θέλεις προσπαθήσει μετὰ τῶν λοιπῶν 970 Ἡμετέρων πιστῶν, νὰ λάβητε ὑποχείριον ἀνδρικῶς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, καθ' ὃν ἂν ὑμεῖς ἠθέλετε κρίνη καταλληλότερον τρόπον, μεταχειριζόμενοι πρὸς τοῦτο πάντα τὰ ἐφ' ὑμῖν μέσα. Τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἀπεκδέχεται παρ' ὑμῶν ὁ ὑψηλὸς Μονάρχης ἡμῶν. Αὐτοκρατορικαὶ διαταγαὶ ἀπεστάλησαν ἐπίσης 975 καὶ πρὸς τὸν Ρούμελη Βαλισῆ Μεχμέτ Πασσᾶν, διὰ τὸν ἀφανισμόν τοῦ Ταφίλ, ὅστις πρέπει νὰ ἐκλίπη ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Ἔστὲ πάντες ἠνωμένοι, ὅπως μὴ ἀποτύχητε τοῦ σκοποῦ. Τοῦτο βούλεται τὸ Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα, πρὸς τὸ ὁποῖον θέλετε συμμορφωθῆ]. (Ὁ ἀντιγράφος παρέλειψε τρυς ἐν ἀρχῇ συνήθεις εἰς τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα πομπῶδεις τίτλους ἄς καὶ τὴν ἡμερομηνίαν, ἣτις θετέα περίπου κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1835).

Τῷ 1875 ἦλθεν εἰς Μοσχόπολιν ὁ Κουμαντὰρ πασσᾶς Μεχμέτ 930 ἀλλῆ πασσᾶς, ἐπιτετραμμένος παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὅπως καταστρέψῃ τοὺς ληστὰς καὶ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην πανταχοῦ Ἑπείρου καὶ Ἑλβανίας» 36).

36) Ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι παρ' ὅλα τὰ ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ κέντρου λαμβανόμενα μέτρα, καὶ τὴν διηνεκῆ ὑπὸ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν ἐπαγρύπνησιν, ἢ ἀσφάλεια ἐξηκολούθει νὰ χωλαίνῃ, ὁ δὲ ἐν Μοναστηρίῳ τότε Ρούμελη-Βαλισσῆ Στρατάρχης, Μεχμέτ-Ἀλλῆ πασσᾶς, κατ' ἕκτακτον παρὰ τῆς Πύλης ἐντολὴν καὶ πληρεξουσιότητα, περιοδεύει τὰς ἐπαρχίας τῆς ἰδίας δικαιοδοσίας, ἐπισκέπτεται δὲ καὶ τὴν Μοσχόπολιν, ἣτις, οὐκ ἀπίθανον, νὰ εἶχεν ἀναφερθῆ προηγουμένως ἐν Μοναστηρίῳ, ἐξαιτουμένη ἐμπέδωσιν τῆς ἀσφαλείας περί τε αὐτῆν, καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βερατίου

1879, 9 Ἰουλίου.

985 Σεισμός τρομερός ἔγεινεν εἰς τὴν χώραν μας, καὶ περίχωρα ὡς καὶ εἰς Κορυτσᾶν, καὶ μεγάλη ζημία ἔγεινεν εἰς τὰ κτίρια· ἐπὶ δέκα ἕως δέκα πέντε ἡμέρες δέ, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ διανυκτερεύσῃ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, φοβούμενος τὴν ἐπανάληψιν τοῦ τρομεροῦ σεισμοῦ, ἀλλ' ἅπαντες ἐκοιμῶντο εἰς τὸ ὕπαιθρον».

1879, 13 Αὐγούστου,

990 Ἐπυρπολήθη ὅλη ἡ ἀγορὰ τῆς Κορυτσᾶς, καὶ ἐζημιώθησαν ἐπαισθητῶς πολλοὶ πατριῶται μας, ἔχοντες κτίρια καὶ ἐμπόριον εἰς τὰ ἐκεῖσε.

1893, 23 Ἰουλίου. Σεισμός τρομερός, διαρκέσας ἐπὶ ἓνα καὶ ἐπέκεινα μῆνα, ἔγεινεν εἰς τὴν χώραν μας, ὡς ἐπὶ τὸ
995 πλεῖστον δὲ εἰς Κορυτσᾶν, καὶ εἰς τὰ περίχωρα αὐτῆς. Πολλὰ καπνοδόχοι ἔπεσαν ὡς καὶ τινὰ σπήτια, πάμπολλα δὲ σπήτια ἐβλάβησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον. Συνεπεία τούτου οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ διανυκτερεύσῃ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ἀλλ' ἅπαντες εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ εἰς τὸ τσαντήρι, καὶ καλύβας τὰς ὁποίας ἔκαμαν
1000 ἐπίτηδες.

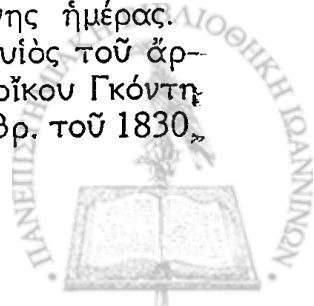
1895, Μαρτίου 30. Μεγάλη Πέμπτη.

Ἐὸ Ἀναστάσιος Σ. Οἰκονόμου, ³⁷⁾ τυχὼν εἰς Κορυτσᾶν, ἐκίνησε:

μέχρι Γκούρι-ι-πρέρε καὶ Κορυτσᾶς, πρὸς ἐλευθέραν διὰ τε τὰς ἰδίας συναλλαγὰς, καὶ τὰς καθόλου βιωτικὰς ὑποθέσεις ἐπικοινωνίαν.

Ἐπίσκεψιν παρομοίαν ἐν περιοδείᾳ, ἐποιήσατο εἰς Μοσχόπολιν, ἀρχομένου Νοεμβρίου τοῦ 1888 καὶ ὁ τότε Νομάρχης Μοναστηρίου, καὶ εἶτα Μ. Βεζύρης Χαλῖλ-Ριφαὰτ πασσαῶς (1892-1902), προερχόμενος ἐκ Γκόρρας καὶ Ὀπάρεως, μετὰ λαμπρᾶς ἀκολουθίας, πομπῆς ἡγεμονικῆς θαμβούσης, καὶ γοήτρου αὐτοκρατορικοῦ. Ἐφιλοξενήθη ἐν τῷ ἀβραμιαίῳ μεγαλοπρεπεῖ καὶ εὐρυχώρῳ οἴκῳ τῶν φιλομούσων ἀδελφῶν Νικ. Βαλαούρη, μετ' ἐνδιαφέροντος πολλὰ διαπυνθανόμενος περὶ τε τῆς κοινότητος καὶ τῶν περὶ αὐτήν, καὶ τῆ ἐπομένῃ, ὑπὸ πυκνὰς νιφάδας χιόνος, διηυθύνθη πρὸς τὴν Κορυτσᾶν, προπεμπόμενος ὑπὸ τε τοῦ λαοῦ καὶ τῆς κατὰ τὴν ἔξοδον, ἄνωθι τοῦ Ζώμορη, ἀναμενούσης μαθητιώσης νεολαίας, ἐν ἣ ἠτύχει νὰ συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ τὰς γραμμὰς ταύτας χάρασσων, μετὰ συγκινήσεως, κατόπιν τόσων ἐτῶν, μιμησκόμενος, τῆς ἀξιοσημειώτου καὶ διὰ τὴν γηραιὰν πόλιν ἐνδόξου ἐκείνης ἡμέρας.

37) Ἐὸ Ἀναστάσιος Οἰκονόμου (1830-1902) υἱὸς τοῦ ἀρχοντος Σπυριδῶνος Οἰκονόμου (1788-1860), βλαστοῦ τοῦ οἴκου Γκόντη—Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ), ἐγεννήθη ἐν Μοσχοπόλει τῇ 10 Ὀκτωβρ. τοῦ 1830.

μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Χρυσάνθης, ἡ ὁποία ἔνεκα τοῦ θανάτου τῆς θυγατρὸς της Αἰκ. εἶχεν ὑπάγει εἰς Κορυτσᾶν. Πλησιάσαντες δὲ εἰς Μοσχόπολιν, πλησίον τῆς γεφύρας τοῦ Π'' Νικόλα, αἴφνης 1005 καὶ παρ' ἐλπίδα εὐρέθησαν μεταξὺ ἑπτὰ αἰμοβόρων ληστῶν,

καὶ ἔτυχεν ἐξ ἀπαλῶν ἔτι ὀνύχων ὅλης τῆς δυνατῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐκ μέρους τόσῳ τοῦ εὐπαιδευτοῦ πατρός, ὅσῳ καὶ ὅλης τῆς φιλομούσου οἰκογενείας προνοίας, ὅπως ἀναπτυχθῆ ὅσον οἶόν τε τελειότερον.

Ἐπὶ ἀτμόσφαιραν δ' ἐξαιρετικῶς οὕτω φιλογράμματον ζῶν, ἀποπνέουσιν πρὸς τῆ φιλομαθείᾳ καὶ ὅλον ἅμα τὸ ἄρωμα τῶν τότε ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἐκ τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐπιτοπίων οἰκογενειακῶν παραδόσεων, καὶ ὑπὸ ἐπίβλεψιν ἐνδελεχῆ διατελῶν, ὡς εἰκός, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, διήνυσε καρποφόρως τὰ ἐν τῇ ἀνακαινιζομένη πατρίδι διδασκόμενα κατώτερα καὶ ἀνώτερα μαθήματα, σχολαρχοῦντος τότε ἐν Μοσχόπολει εὐπαιδευτοῦ τινος Α. Ἀβακούμ, ἐφ' ἱκανὸν διδάξαντος καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βελεγράδων, ἔχων συγχρόνως, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ ἔτη συνεχῆ, κατ' οἶκον παραδόσεις, μετ' ἄλλων συνομηλίκων, μελῶν πάντων τοῦ ἰδίου ἀβραμιαίου οἴκου.

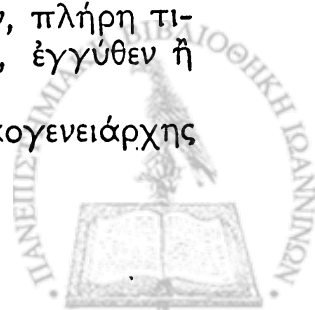
Τὴν τοιαύτην παιδείωσιν συνεπλήρωσεν ἀκολούθως, ὡς ὁ ἴδιος ἀφηγεῖτο ἡμῖν, ἐν τινι ἰδιωτικῷ ἐν Βιτωλίαις Λυκείῳ, εὐδοκίμως ὅπως οὖν, ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ 1840 ἤδη περίπου λειτουργοῦντι, καὶ ὅπερ πρὸς ἄλλοις διηύθυνεν ἐπὶ τι διάστημα, καὶ ὁ καθηγητῆς καὶ εἶτα Γυμνασιάρχης, τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸ πρῶτον συσταθέντος Γυμνασίου, Μαργαρίτης Δήμιτσας, ὁ σοφὸς καὶ ἀκαταπόνητος τῶν Μακεδονικῶν συγγραφεύς.

Παρακολουθοῦμεν εἶτα αὐτὸν ἐπιχειροῦντα συχνὰ ταξείδια εἰς Βιέννην, πρὸς ἣν ἀρκούντως ἐκ προγόνων ἐξοικειωμένοι ἦσαν οἱ κυριώτεροι τῶν ἐν τῷ οἴκῳ ἐπιζώντων, πάππος, πατήρ, θεῖος καὶ ἄλλοι, καὶ ἀσχολούμενον κατ' ἀρχὰς μάλιστα ἐν συνεργασίᾳ αὐτῶν περὶ τὸ ἐμπόριον.

Αἱ ἀποδημίαι ἀκριβῶς αὗται, ἔδωκαν καὶ τὴν ἀφετηρίαν, ἵνα μετ' οὗ πολὺ ἐπιγαμβρεύσῃ τὴν ἀδελφὴν Βήλκαν ἢ Βασιλικὴν (1844—1910) ἐπιτυχέστατα, μετὰ τοῦ τότε ἐν τῇ ἐπιμελητείᾳ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς μεθορίου γραμμῆς, ἀνωτέρου ὑπαλλήλου, Πέτρου Θεοδωρίδου ἢ Θεοδώροβιτς, ἐκ Ντούσσαρην τῆς Ὀπάρεως ὀρμωμένου, παιδιόθεν δ' ἐν Σεραγέβῳ τῆς Βοσνίας ἀποκατεστημένου, παρ' ᾧ καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἀκολούθως ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν, ἣν ἐπὶ περιόδους ὅλας ἐτῶν φιλοπονῶτατα ἐξηκολούθησεν:

Ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ἐργαζόμενος, ἔνθα κατὰ πλήθη ἄλλοτε ἦσαν διεσπαρμένοι ἀρχαῖοι αὐτοῦ συμπολίται, (1790—1860), τὸ ἔργον ἐκείνων ζηλῶν, καὶ ἀπαρεγκλίτως τῷ παραδείγματι στοιχῶν, οὐδεμίαν παρέλειπεν εὐκαιρίαν νὰ ἀναπτύσῃ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ συμπληροῖ τὴν καθόλου πνευματικὴν, καὶ κοινωνικὴν μόρφωσιν, προσπαθῶν ἅμα ὅπως ἐν φιλοπονίᾳ, καὶ λελογισμένη διαβιῶν οἰκονομίᾳ, καταστήσῃ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἑαυτὸν οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητον. Τοιοῦτον δὲ βλέπομεν τὸν ἄνδρα καὶ κοπιῶντα καὶ ἀναστρεφόμενον ἐν τῇ ξένη ἐκείνῃ κοινωνίᾳ, καὶ κατὰ περιόδους εἶτα κατερχόμενον εἰς τὴν πεφιλημένην γενέτειραν, πλήρη τιμῆς καὶ γοήτρου, χωρὶς ἐν τούτῳ νὰ παύσῃ ἀγωνιζόμενος, ἐγγύθεν ἢ μακρόθεν, ὑπὲρ τῶν τιμαλφεστέρων αὐτῆς συμφερόντων.

Χαρακτῆρ φύσει μεγαλόφρων, ἐκτάκτως νουεχής, καὶ οἰκογενειάρχης

ῶν ἀρχηγός ἦν ὁ ἐκ Μπαμπιάνα τῆς Γόρρας Κάγιος, οἵτινες συλλαβόντες αὐτούς ἀπήγαγον εἰς πλησίον εὕρισκομένην τινα κοιλάδα, (=ὄχι μακρὰν τῆς Ἱ. Μονῆς) ἕως ὅτου ἐνυκτέρευσεν. Ἄκο-

ἐν ἐπιγνώσει φιλόστοργος, οὐδὲν ἐξίσου παρέλιπε, ὅ,τι ἀφεώρα τὴν, ὡς ἐπόθει, ἀποκατάστασιν τῶν ἰδίων τέκνων.

Ἄλλ' ὠριστο ὅπως ἐν ταῖς ἀνεξερευνητοῖς τοῦ Θεοῦ βουλαῖς, καὶ οὐκ ὀλίγας ὑποστῆ πικρίας καὶ δοκιμασίας, ἅς μετ' ἐγκαρτερήσεως χριστιανικῆς ὑπέμενεν.

Ἐκ Βιέννης δῆλον ὅτι κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1879 ἐπιστρέφων, μέσῳ Αὐλῶνος καὶ Βερατίου, περιέπιπτε ἄγνωστος εὐτυχῶς ἐν ἐνέδρῳ καὶ ἐπιθέσει κατὰ τοῦ караβανίου παρὰ τῷ Πορρῶν-ι-φέλλε (βαθεῖ Λάκκῳ), καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἐσώζετο ἀπὸ θανάτου βεβαίως, πληγωθεὶς μόνον, εἰ καὶ οὐχὶ ἐλαφρῶς, κατὰ τὸν βραχίονα, καὶ τὴν σωτηρίαν, ὡς ἔλεγε, μετὰ Θεόν, ὀφείλων εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχραιμίαν καὶ τὸ ἄφοβον.

Ἄλλοτε ἐπίσης, λήγοντος ἤδη Μαρτίου τοῦ 1895, ἐπιστρέφων ἐκ Κορυτσᾶς ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς τοῦ Πάσχα, περιέπιπτε ὡσαύτως εἰς ἐνέδραν ἄλλην τοῦ ληστάρχου Κάγιου, (καραδοκοῦντος ἐκεῖ ἐκ προδοσίας τὸν ἐπιζῶντα Ναοὺμ Στίργιαν) καὶ συλληφθεὶς ἀπήγετο ἐπὶ λύτροις, γέρων ἐβδομηκοντούτης περίπου, συρόμενος βίᾳ ὑπὸ τῶν τεράτων ἐκείνων εἰς λόχμας καὶ δρυμούς, καὶ ἀνόδους βραχῶδεις, ἐπὶ τέσσαρας περίπου μῆνας. Τὸ ἀπάνθρωπον τόλμημα ἀφηγεῖται ὁ ἀείποτε λευκὸς τὸ μέτωπον πρεσβύτης ἐν τῷ ἄνωθι σημειώματι, προσερραμμένῳ διὰ λωρίδος χάρτου τῷ κώδικι, ὅσῳ ἀφελῶν τόσῳ καὶ βαρυσημάντων γραμμῶν, ἐν σίς ἀποκατοπτρίζεται καὶ ὁ ἰδιαίτερος αὐτοῦ χαρακτήρ.

Ἄριστο, πρὸς τούτοις, καὶ ἕτερα νὰ καταπῆ πικρίας δακεθύμου, ποτήρια. Τὴν πρόωρον δηλ. ἀπώλειαν τοῦ δευτεροτόκου τῶν ἀρρένων τέκνων Σπυρίδωνος, ὃν μετὰ τῶν ἱερωτέρων πόθων καὶ ὀνείρων εἶχεν μεριμνήσει καὶ ἀναδείξει ἰατρὸν ἐπιστήμονα οὐχὶ τῶν συνήθων, συμπληρώσαντα τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Βιέννῃ, ὡς καὶ τὸν ἐπίσης ὀλίγῳ πρότερον ἄκαιρον θάνατον, τῆς πολυφιλήτου θυγατρὸς Δομνίκης Γ. Βαλαούρη, ἀρχομένου Ἰουνίου τοῦ 1894.

Τοῦτα κοί ἰδίως τοῦ ἱατροῦ υἱοῦ ὁ θάνατος ὑπέσκαψαν σπουδαίως τὴν ὑγείαν, καὶ παρ' ὅλας τὰς περιθάλψεις καὶ τῆς ἐπιστήμης τὰ μέσα, τῇ 28 Δεκεμβρίου τοῦ 1902, περὶ τὴν 1 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον τέλος, ἐν ἡλικίᾳ περίπου 71 ἐτῶν, καίτοι ἱκανὰ πρότερον ἐν τῇ ἰδίᾳ θαλερότητι, παρεῖχεν ἐχέγγυα, ὅτι καὶ ἐφ' ἱκανὸν καὶ δὴ ἐπὶ αἰῶνα περίπου, ἤθελε παρατείνει τὸν βίον.

Ἡ κηδεῖα ὑπῆρξε πάνδημος, συνωστιζομένης περὶ τὸ φέρετρον ἀπάσης ὀνεξαιρέτως τῆς ἐν Κορυτσᾷ Μοσχοπολιτικῆς παροικίας, ἐπομένου τοῦ ἄνθους τῆς πόλεως, καὶ προεξάρχοντος μετὰ τοῦ κλήρου τοῦ τότε Μητροπολίτου Κορυτσᾶς ἀοιδίμου Φωτίου, ὅστις καὶ διὰ μακρῶν ἐν τέλει ἐξῆρε τὴν καθόλου φυσιογνωμίαν τοῦ μεταστάντος, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου «λυγρὸν κωκύουσα γόνον» καὶ «π α ρ ε ι ἄ ς ἄ μ ὄ σ σ ο υ ς α», ὠδύρετο μακρόθεν ἢ ταλαίπωρος πατρίς, θρηνοῦσα τὴν μόρσιμον πτώσιν τοῦ σπανίου σχεδόν, ἐκ τῶν ἄλλοτε, ὑπολειφθέντος αὐτῇ μεγάλου στύλου, τοῦ ἐπὶ ἡμισυ ἤδη αἰῶνα ἐν συνέσει ἀραρότως ὑποβαστάζοντος μετὰ στοργῆς καὶ φίλτρου ἰδιάζοντος, τὸ ὅλον αὐτῆς οἰκοδόμημα.

Τὰς γραμμάς ταύτας ἡμεῖς μετὰ τόσα ἔτη χαράττοντες, ἐν συγκινήσει

λούθως ἀπολύσαντες τὴν ἀδελφὴν του Χρυσάνθην μετὰ τῶν 1010 ἀγωγιατῶν, ἀπήγαγον αὐτὸν (μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Μπάλτα : διὰ Κρουσόβας πρὸς τὸ Γράμποβον) εἰς μακρύνὰ μέρη, ὅπου ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ὑπέφερε τὰ πάνδεινα. Τέλος πληρώσας λύ-

βαθεῖα ἀναπολοῦμεν τὸ παράστημα τοῦ ἀνδρός, τὸ μείλιχον καὶ ἡδυεπές, τὸ ἀπαράμιλλον ἐν τῇ εὐγενείᾳ τῶν τρόπων, τὸ ἀπαράμιλλον ἐν τῇ φιλομουσίᾳ καὶ φιλοπατρίᾳ, καὶ τὸν ὅλον αὐτοῦ ἐν γένει χαρακτῆρα, ὡς τέκνου τῆς ἐκκλησίας, μετὰ στοργῆς πατροπαραδότου ἐξ αἰσθήματος ἀφωσιμένου εἰς τὰς παραδόσεις τῆς ὀρθοδοξίας, ὡς πατρὸς φιλοστόργου, καὶ ὡς πολίτου τῆς παλαιδόξου πόλεως, εἰς ἧς τὰ κοινοτικά ἔδρασε καθ' ὅλον τὸν βίον, διακριθεὶς μάλιστα πάντων ἐπὶ εὐγενείᾳ, ἐπαναλαμβάνομεν, τρόπων, εὐσταθείᾳ χαρακτῆρος, καὶ ιδέαις πάντοτε ὑψηλαῖς καὶ πόθοις μὲ ὀρίζοντας εὐρεῖς, ὑπὲρ τῆς καὶ αὐθις ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκεῖ ἀρχαίας εὐκλείας.

Τὴν πρόοδον τῶν σχολείων ὑπὲρ πᾶν ἄλλο αἰείποτε θέμενος, ἦν ὁ ἐν παντί καὶ πάντοτε πρόθυμος προστάτης καὶ ὁ τὸν ἀληθῆ αὐτῶν προορισμὸν, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, διαγινώσκων, κόπου οὐδενὸς ποτὲ φειδόμενος, ἢ μόχθου, ὅπως ἐφάμιλλα καταστήσῃ ταῦτα τῆς κλήσεως, καὶ οὐδέποτε παύσας νὰ θεωρῆ ὡς ζώπυρα διασωθέντα ὑπὸ τὴν τέφραν, καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δίδοντα ἀναλαμπάς, καὶ ὡς τὴν μόνην ἐναπολειφθεῖσαν μετὰ τὰ ἀπέραντα ἐρείπια οὐσιώδη κληρονομίαν, ἐκ τῆς πρότερον εὐκλείας, καθὰ σπουδάζων, οὐχὶ σπανίως, προσέθετεν, ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ πειθοῖ.

Ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου δέ, ὑπὲρ τῆς γενετήρας ἐνδιαφέροντος, καὶ τῆς, ἧς ἐτύγχανε κάτοχος, ἀμφιλαφοῦς παιδείας, ἀπεθησαύριζε μετὰ στοργῆς, καὶ ὡς τιμαλφῆς τοῦτ' αὐτὸ κειμήλιον ἐθεώρει, πᾶν ἀρχαῖον ἔγγραφον, καὶ πᾶσαν παράδοσιν ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, καὶ μετὰ σεβασμοῦ, ὡς ἱερὰ τοιαῦτα κειμήλια ἐπεδείκνυε πᾶσι τοῖς παρ' αὐτοῦ αἰτουμένοις πληροφορίας σχετικὰς, ὡς καὶ ἡμῖν αὐτοῖς συνέβη, κατὰ τὸ ἔτος 1894—1895, διαπυθνομένοις, οὐχὶ ἅπαξ, ἀνελίπτουσι κώδικας, καὶ ἀρχεῖα τότε οἰκογενειακά, ὡς καὶ πᾶν ἔγγραφον παρεμφερές, καὶ ἐν τούτῳ ἀνεπαισθήτως περισυλλέγουσιν ὕλην καὶ συμβολὰς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, ἐν γραφῇ ἢ παραδόσεσιν.

Τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα μετὰ προσοχῆς καὶ γενικώτερον ἐπισκοποῦντες, δυνάμεθα ἐν συνειδήσει πλήρει νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν σπανιωτάτων καὶ ὀλιγίστων τύπων τῆς ἐπὶ φιλογενείᾳ, φιλομουσίᾳ καὶ φιλοξενίᾳ, ὅλοῦ ἐκλειπούσης γενεᾶς τῆς πόλεως, ἐν τῷ ὅλῳ αὐτοῦ ἐναποτετυπωμένον καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐνσεσαρκωμένον φέρων, πᾶν ὅ,τι μέγα καὶ ὑψηλὸν ἐχαρακτήριζε τοὺς πλέον ἀξιολογώτερος καὶ ἐπιφανεστέρος τῶν παρωχημένων ἐκείνων χρόνων συμπολίτας.

Ἐπιζῆ υἱὸς αὐτοῦ πατρῶζων, ὁ ἀρχιτέκτων κ. Ναοῦμ Α. Οἰκονόμου, εὐθαλὲς βλάστημα τοῦ Πολυτεχνείου Ἀϊδελβέργης, τέως μηχανικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης—Βιτωλίων, καὶ νῦν ἐφησυχάζων οἰκογενειακῶς ἐν Γενεύῃ. Ἐπιζῆ ἐπίσης καὶ ἔγγονος, ὁ ἔγκριτος ἐν Θεσσαλονίκῃ δικηγόρος κ. Μάνθος Λουκᾶ Οἰκονόμου, ἀμφότεροι διὰ τε τῶν φώτων καὶ τοῦ ὅλου χαρακτῆρος, τιμῶντες ἐν τῇ ξένη τὸν τε ἴδιον αὐτῶν αἰείποτε ἐκ προγόνων κοινωνικῶς περίλαμπρον οἶκον, καὶ τὴν ἴδιαν παλαιδόξον γενέτειραν.

τρα καὶ μεσιτείας 400 λίρας ὀθωμανικάς, ἠλευθερώθη, δόξα τῷ
 1015 Θεῷ, ἀλλὰ τὰς κακοπαθείας καὶ τυραννίας αἷς ὑπέφερε, ποτέ δὲν θὰ
 τὰς λησμονήσῃ. Ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ τὸ εὔρουν οἱ αἴτιοι τῆς στυ-
 γερᾶς αὐτῆς πράξεως, καὶ προδόται. Ἔνεκα τούτου, καὶ φοβού-
 μενος τὸν ἐπανάληψιν τοιούτου κακουργήματος, μὲ μεγάλην του
 λύπην, ἄφησε τὴν φίλην του πατρίδα Μοσχόπολιν καὶ μετώ-
 1020 κησεν εἰς Κορυτσᾶν, τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1895, οἰκογενειακῶς.
 Ἐλπίζουσιν ὁμως, αὐτὸς καὶ οἱ πατριῶται, ὅτι θὰ ἔλθωσιν ἄλ-
 λαι καλαὶ περιστάσεις, καὶ θὰ ἐπιστρέψωσι πάλιν εἰς τὴν φίλην
 των πατρίδα, εἴθε, γένοιτο γένοιτο».

Ἐνταῦθα λήγει τὸ περιεχόμενον τοῦ κώδικος, οὔτινος, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ
 1631-1790 ἐξιστορούμενα, εἰσὶν, ὡς εἶπομεν, σύνταξις Μιχαήλ τοῦ
 Γκόρας, τὰ δὲ μετέπειτα μέχρι τέλους, γράφονται παρὰ διαφόρων ἐκά-
 στοτε λογίων ἢ μὴ, στοιχοῦντων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τῷ ἐπικρα-
 τήσαντι ἐν τῇ γραφῇ τοῦ κώδικος καθεστῶτι, καὶ πληρούντων τὰ κενὰ
 μέρη μὲ ὅ,τι ἂν κατ' αὐτοὺς περισώσιμον καὶ μνείας ἄξιον ἐνομιζέτο.

Παρῆλθον ἕκτοτε ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἑπτὰ περίπου ἔτη, καὶ ὀλίγι-
 στοί, ὡς φαίνεται, ἐσκέφθησαν ὠρίμως βαθύτερον, ὅπως ἔνθεν κάκειθεν
 περισυλλέγοντες στοιχεῖα οὐσιώδη, συμπληρωματικὰ ἐκ τοῦ παρελθόν-
 τος, καταχωρῶσι ταῦτα εἰς τὰ οἰκεία ἕκαστον κατὰ σειρὰν χρονολογι-
 κήν μέρη, κενὰ, ἅτινα μετὰ τόσης περισκέψεως καὶ σκοποῦ ἀφῆκαν οἱ
 τὸν κώδικα καταρτίσαντες.

Ἡ ἐξιστόρησις τῶν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἰδρύματος παρουσιάζει προ-
 φανεστάτα πολλὰ χάσματα, παραλειπομένων βεβαίως ὅλων ἐκείνων
 τῶν ἐν τῇ πόλει κατὰ καιροὺς καὶ περιστάσεις συμβάντων γεγονότων,
 ἅτινα ἴσως δὲν ἐτόλμων οὔτε κἂν νὰ προφέρωσιν ὑπὸ τὴν τρομοκρα-
 τίαν ἐκείνην, καὶ οὐχὶ νὰ σημειώσωσιν ἐν κώδικι δημοσίῳ. Τὰ χάσματα δύ-
 νανται καὶ νῦν ἔτι νὰ πληρωθῶσι σήμερον, κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκ τῶν κω-
 δίκων τῶν ἐκκλησιῶν, ἐκ τοῦ «Καταστίχου τῆς χώρας», ἐὰν ποτέ που αὐ-
 τὸ ἀνακαλυφθῇ, ἐκ τῶν κωδίκων τῶν Συντεχνιῶν, ἐκ κώδικός τινος ἐν ᾧ
 ἐγράφοντο τὰ ἐπὶ τῇ πανηγύρει, ἐκ μικροῦ ἑτέρου καταστίχου τῆς
 Μονῆς, ἐν ᾧ ἀντεγράφοντο τὰ χοτζέτια καὶ πωλητήρια τῶν ἐκάστοτε
 ἀγοραζομένων ἐργαστηρίων ἢ ἀγρῶν ἢ λειβαδιῶν, τόπον ἐπέχοντι
 κτηματολογίου, ἐκ τοῦ Ἐξοδιαστικοῦ κώδικος, καὶ ἐξ ἄλλων ἐν γένει ση-
 μειώσεων ἢ ἐγγράφων ἰδιωτικῆς ἢ κοινοτικῆς φύσεως, τῆδε κάκεισε ἐγκα-
 τεσπαρμένων. Ἐν τῷ κώδικι τῷ Ἐξοδιαστικῷ, ἐγράφοντο οἱ ἐκάστοτε
 θάνατοι τῶν ὀπωσοῦν προυχόντων ἀρχόντων, ἐσώζετο δ' οὗτος μέχρι
 τοῦ ἔτους 1937, ἀλλὰ σήμερον δὲν ὑπάρχει, συληθεὶς ὑπὸ χειρὸς ἱερο-
 σύλου· ἀντίγραφον σώζεται παρ' ἡμῖν.

Συμπληρώσεις τοιαύτας ἐποησάμεθά που ἡμεῖς τῆδε κάκεισε, ἐφ' ὅσον διεθέτομεν ἀλλαχόθεν στοιχεῖα. Παρ' ὅλα δὲ πάλιν τὰ τοιαῦτα χάσματα, καὶ παρ' ὅλας τὰς σχετικὰς ἐλλείψεις, τὸ ἐν γένει περιεχόμενον τοῦ κώδικος παραμένει πηγὴ πολύτιμος διὰ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς πόλεως, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς ἱκανὰ αὐτοῦ σημεία, ἀπαραίτητον ἐθεωρήσαμεν νὰ ὑποτάξωμεν οὐκ ὀλίγας δισσαφήσεις ἐν εἴδει ὑποσημειώσεων, πορίσματα ὅλα ἡμετέρων ἀπὸ ἐτῶν μελετῶν, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τούτων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τῶν ἀρχείων τῆς πόλεως.

Ὡς ἐν ἐπιμέτρῳ, παραθέτομεν ἐν συνεχείᾳ, εἰ καὶ πως ἀτάκτῳ, καὶ ὅ,τι ὑπελείφθη ἔκ τινος κώδικος, ὃν εἶχομεν διεξέλθει κατ' Αὐγουστον τοῦ 1895, καὶ οὔτινος ἐπανειλημμένως μέχρι τοῦδε ἐποησάμεθα μνεῖαν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἄρχεται πρὸ τοῦ 1650 εἰμὴ ἀρχαιότερον, καὶ ἐχρησίμευε νὰ καταχωρῶνται τὰ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς συνήθως γραφόμενα ὀνόματα προσκυνητῶν, μνημονευόμενα κατὰ τὴν μοναστηριακὴν τάξιν ὡς παρρησία, ἢ προσκομιδὴ, ἢ σαββατικά, ὡς καὶ τὰ εἰς χρῆμα ἢ ἀκίνητα ἀφιερῶματα, πρὸς δὲ καὶ τινες χρονικαὶ ὑπομνηματικαὶ σημειώσεις. Ἐχρησίμευσε καὶ οὗτος πρὸς τόσοις ἄλλοις, ὡς πηγὴ τοῦ ἄλλου μεγάλου κώδικος. Ἐξ αὐτοῦ ἀντεγράψαμεν καὶ ἡμεῖς ἄλλοτε χρονικὰ τινὰ σημειώματα. Καὶ τότε τὰ φύλλα ἦσαν ἐν ἀτάξιᾳ καὶ ἐσκορπισμένα, ἀνερχόμενα ὅμως εἰς ἑκατὸν καὶ πλεόν. Ἐν χρόνοις, ὡς φαίνεται, ἀρχαιοτέροις, περιηγητῆς τις ἢ ἄλλος, βαρυνόμενος νὰ ἀντιγράψῃ ὅ,τι ἀν αὐτῷ ἐθεώρει χρήσιμον, ἀπέσπα ταῦτα διὰ μαχαιριδίου· τῷ παραδείγματι αὐτοῦ, ἠκολούθησεν μετὰ ἔτη καὶ ἄλλος εἰς ἢ καὶ πλείονες, καὶ ὁ κώδιξ βαθμηδὸν ἀπεσυνετέθη καὶ περιῆλθεν εἰς ἣν σήμερον διατελεῖ κατάστασιν, ἐκ φύλλων μόνον 21, καὶ τούτων κατακερματισμένων, καὶ φύρδην μίγδην ἐσκορπισμένων. Αὐτὰ ἀκριβῶς, καὶ μάλιστα ὡς ἔχουσιν, ἀνορθόγραφα, κακοσυντεταγμένα, ἀτάσθαλα, πρὸς περίσῳσιν ἀπὸ περαιτέρω συλήσεως ὡσαύτως καταστρώνομεν ἐνταῦθα, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι πάντοτε ὅτι δύνανται νὰ ρίψωσιν ποῦ καὶ ποῦ φῶς, ἔστω καὶ ἀμυδρὸν ἐπὶ σημείων τοῦ ὅλου βίου τοῦ ἰδρύματος, καὶ δὴ καὶ τῆς πόλεως, ἀφοῦ πρὸς ἀσφάλειαν κατεχωροῦντο ἐν αὐτῷ καὶ διάφορα ἀντίγραφα, ἀγοραπωλησιῶν ἢ καὶ ἀφιερωτηρίων ἀκινήτων, σχετικῶς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς.

Τετράδιον περιεχομένου παρομοίου, ἕτερον, μὲ στάχωσιν δερματίνην, σχήματος 8ου καὶ σελ. 200 περίπου, εἶχομεν διεξέλθει ἐν τῷ αὐτῷ τῆς μονῆς ἀρχεῖῳ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον. Ἦτο μᾶλλον τοῦτο μικρὸς κώδιξ, ἐν ᾧ κατεχωροῦντο, ἐπίσης ἀντίγραφα πράξεων ἀγοραπωλησιῶν.

Ἐχουσι δὲ τὰ φύλλα ταῦτα ὡς ἐξῆς.

Κώδιξ άνευ Έπιγραφής

Στάχωσις δερματίνη, φύλλα έσκορπισμένα, σωζόμενα δέ 21 (σελίδες 42). Μήκος και πλάτος σελίδος 0,40×0,30.

Έπί τής πρώτης σελίδος έχει κολληθῆ μικρά λωρίς χάρτου, τμήμα φύλλου, μήκους 0,10×0,20, με τήν έξῆς σημείωσιν:

«Έπί έτους αχλδ' έθεμελιώθη ό ναός του Τιμίου ένδόξου προφήτου προδρόμου και Βαπτιστοῦ 'Ιωάννου έν μηνι 'Ιουλίω ΙΗ' έν ημέρα Παρασκευῆ, Και πρώτος κτήτορας καθηγούμενος του κύρ άντωνίου ιερομονάχου. Και εισιν βοηθοῦντες αὔτου, Κτήτορες: Τόν μέν πρότον Γκούτζος του μυλιγγέρι».

Ό γράφων απομιμείται γραφήν αρχαϊκώτεραν. Οι καταρτίσαντες όμως τον κώδικα βραδύτερον, δέν έλαβον τήν σημείωσιν ταύτην υπ' όψιν, ως όζουσαν ανακριβειών.

σ.1 «υπερ έλέους, 1843, 'Απριλίου 15
σπηρίδων αναστασίου ιρήνης, δημητρίου, 'Ιωάννου, ναούμ
[άκολουθοῦν και άλλα κύρια όνόματα, άνευ επιθέτων]

υπερ αναπαύσεος

'Ιωάννου, αναστασίου, ναούμ, θοδόρου, μαρίας [άκολουθοῦν
και άλλα κύρια όνόματα].

Έτους 1843, άπριλίου 15
έσυνάχθησαν γρ. 210.

σ. 2

1813: 24 'Ιουνίου:

σιμαδέβομε τὸ μάζωμα ἀπὸ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου προδρόμου	
ἀπὸ τὸ χρίσμα ἐμαζόχθηκαν	105.10
ἀπὸ ἐβαγγέλια καὶ παρακλισες	18:—
ἀπὸ ρουφέτι ραπτάδες ἐμαζώχθηκαν καὶ τακιατζίδες	108:—
ἀπὸ ρουφέτι χαλκιάδων	10.30
	<hr/>
	241:00
ἀπὸ ὀπαρλήδες ἔγραψαν καὶ ἐμαζόχθηκαν	42.20
ἀπὸ τὴν κοριτζὰν γράψιμον	30:—
ἀπὸ λάδι μάζωμα	5.—
	<hr/>
	318.20
ἀπὸ ρουφέτι τοὺς πασκαλήδες τὴ ἔχομεν μαζόξει	100.—
	<hr/>
	418.—

1814 'Ιουνίου 24

συμαζέβουμε τὸ μάζωμα ἀπὸ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Προδρόμου	
ἀπὸ τὸ χρίσμα ἐμαζώχθηκαν	61.—
ἀπὸ εὐαγγέλια καὶ παράκλυτες	13.20—
ἀπὸ ρουφέτι ραπτάδες καὶ τακιατζήδες	96.—
» » μπακάληδες	140.—
» » χαλκιάδες	13.—
εἰς μίαν παρησήαν τὸν ραπτάδων καὶ τακιατζήδων	140.—
εἰς γράψιμον ἀπὸ Κωριτζὰν	44.—
ἐκ ὀπαρλῆδες, ολα	18.—

1814 'Ιουνίου 24

ἔδοσεν ὁ νζέλνικας Κώστας ἔγραψε τὸ ὄνομά του	2.30
» » » νικόλας » » » »	1.—
» » » θανάσης » » » »	3.—
» » » χρίστος » » » »	3.—
» » » θανάσης βύσας » » » »	5.—

γράφοντες εἰς παρισίαν τὰ ὀνόματα.

σ.3 1831 Ἰουλίου 25: ὑπὲρ ἀναπαύσεως ἐλαμάτων γεωργίου, ζόγ-
γας, δημητρίου, μιχσήλ. θεοδώρας, Νικολάου ἱερέος, μαρίας πρε-
σβητέρας, μαρίας ἔβρετοῦ, καλίας.

1715

σ.4

Ἐγραψεν ἡ δαμασκηνία τοῦ λόγου της παρησία δαμασκηνίας
μοναχῆς διὰ ἄσλάνια 1200.

Ἐγραψεν ἡ μάρα της κάτζας τὸν υἱὸν της μιχάλη καὶ τοῦ λόγου
της μαρίας εἰς τὴν παρησίαν.

[Ἐκολουθοῦν ἕτερα 28 ὅμοια «γραψίματα» εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα καὶ
6 ἄλλα εἰς τὴν σελίδα 5].

σ.5

«Ἐτος 1733 μὴν ὀκτώβριος λα΄

Ἐχοντας ἐγὼ ὁ θεόδωρος Βρέττας [ἡ Ζουπάν] τοῦ μακαρί-
τη γιάνη, πατρικὸν ληβάδη μαζί με τὰ ἀδέλφιά μου, τὸν ποτὲ
Βρέτω, καὶ κωστή, καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ληβάδη τὸ μερτηκὸν μου
ὅπου ἔχο διὰ κληρονομίαν, τὸ ἔδοσα ἦγουν τὸ ἀφιέρωσα. καὶ
Γράφομεν ὀνόματα τοῦ λόγου μου θεοδώρου καὶ ζόγας εἰς τὴν
παρησίαν, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον μερτηκὸν νὰ εἶναι εἶδειοι οἰκοκυρέει
καὶ κληρονόμοι, παρουνενὸς ἐμποδιζόμενοι ἢ ἐνοχλούμενοι, μή-
τε ἀπὸ υἱὸν ἢ θυγατέραν, ἢ ἄλλον τηνὰ συγγενή, καὶ διὰ ταῦτα
ἐγράφη ἡ παροῦσα εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλιαν.

†

ἔγραψαν ὁ θεόδωρος καὶ ὁ νηκόλας, καὶ ἡ τουνάνου
τὸν κίωση, πατέραν τους εἰς τὴν ἁγίαν παρησίαν, εἰς σα-
βατικά, διὰ ἄσπρα

6.400

1804 Ἰουλίου 9.

ἐγράφη ὁ δημήτριος Φινιτζιάνου εἰς παρησίαν τὸ ὄνο-
μά του

1.800

σ.6 [Εἰς τὴν σελ. 6 σημειοῦνται τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα συνήχθησαν κατὰ τὰ
ἔτη 1835 (Ἰουνίου 24 καὶ Αὐγούστου 15), 1836, 1837, 1831, 1838.
Τὰ ὀνόματα καταλαμβάνουν ὀλόκληρον τὴν 7ην σελίδα].

σ.7 Ἐτοῦτα τὰ ὀνόματα εἶναι ἀπὸ παρισίαν καὶ τὰ γράφομεν κατὰ ὄνομα [Τὰ ὀνόματα καταλαμβάνουν ὁλόκληρον τὴν 7ην σελίδα].

σ.8 Ἐν ἔτει 1855 Μαΐου 19. Μοσχόπολις.

Ἐσυνάχθημεν ἡμεῖς οἱ σύντροφοι τῆς Μοσχοπόλεως Θεοχάρης Μούλας, δημήτριος Γεωργίου κιριντζῆς ἀπὸ Σέλτσα, Νικόλαος Κ. Κλάβας, Σωτήρ. Ἰώκας γκιορτσάνος, Ἀναστάσιος Ναοῦμ μπαλαούρας, Ἀναστάσιος Μιχαήλ Μπαλαούρας, Ναοῦμ Θεοδώρου Κοντατσίς.

Καὶ εὐχαριστίθει τὸ Μοναστήριον γρ.

70.—

σ 9 ,αψκγ' δεκεμβρίου 18'.

Ἐνθάδε σημειοῦμεν τὰ κτήρια ὅπου ἔκτησαν τὸ τιμιμένον ρουφετίον τῶν χαλκιάδων, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τὴν βοήθειαν καὶ διαφένδουσιν τῆς σήμερον, ὡς παλαιοὶ κτήτορες, ὅπου ἐφάνηκαν διὰ τὰ θεάρεστα ἔργα ὅπου ἔγιναν διὰ μέσου αὐτοῦ τοῦ τιμημένου ρουφετίου ἐν τῇ ἀγίᾳ μονῇ ταύτῃ. τὰ ἀναγράφομεν ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος κατὰ στυχα³⁸⁾ εἰς τὸν κώδικα τοῦ μοναστηρίου αὐτόν.

καὶ πρῶτον μὲν κτήριον ἔγινεν ὁ ζαπανᾶς ὅπου εἶναι πρὸς τὸ βόριον μέρος, ὡς φαίνεται, διὰ	120.000
μετὰ ταῦτα ἀνεκαίνησαν ἐκ βάρων θεμελίων τὸν μύλον, ὅπου εἶναι ὑποκάτω τοῦ μύλου τοῦ μπένδου, μετὰ τὰ ἔξοδα τοῦ ρουφετίου, καὶ λαμβάνει τὸ μοναστήριον τὸ κατ' ἔτος ἰσιοῦρι [εἰσόδημα] διὰ	60.000
προσέτι κρατεῖται ὁ σταυρὸς τῶν Θεοφανίων ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα τοῦ ρουφετίου κατ' ἔτος τοῦλάχιστον,	3.000
καὶ τὰ συνειθισμένα τὰ κατ' ἔτος διδόμενα κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων	600

38) Ὑπῆρχον πολλὰ τοιαῦτα κατάστιχα, τὰ ὅποια, κειμήλια διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς καὶ τῆς πόλεως, ἐγένοντο βαθμηδὸν ἄφαντα, συληθέντα.

καὶ διὰ συνδρομῆς αὐτοῦ τοῦ ρουφετίου, ἐστερεώθη
 τὸ βουνόν, διὰ ἀφιέρωμα τοῦ μοναστηρίου κατ' ἔτος, 3.600
 μετὰ καιρὸν δὲ ἀνεκαινίσθη ὁ τοῖχος τοῦ ζαπανᾶ ἐκ
 θεμελίων, μὲ τὸ καινούργιον ὄντά, ὡς φαίνεται σή- 60.000
 μερον κατὰ ἀνατολὰς
 ἔκτισαν ἐκ βάθρων θεμελίου, ἀκόμη τὸν ὄντάν μὲ κε-
 μέρι μὲ τὸ κελάρι [ἀριστερὰ τῆ κυρία εἰσόδῳ] καὶ τὰ 78.000
 ἀπάνω κτίρια τοῦ ὄντά

Πλὴν ἐπειδὴ ἔγραψε τὸ ρουφέτιον ὀνόματα δέκα πέντε εἰς τὴν
 παρησίαν τοῦ ἀγίου Προδρόμου, καὶ διὰ τὰ ὅποια ὀνόματα
 χρεωστᾶ τὸ ρουφέτιον νὰ δώκη τοῦ μοναστηρίου ἀσλάνια
 [= γρόσια] ἑκατὸν πενήντα, καὶ οὕτως ἔχει τὸ ρουφέτιον τὸ
 κτιρίου τοῦ ἀπάνω ὄντά καὶ κάτω, δηλ.: τὸ κεμέρι νὰ εἶναι ἐδι-
 κό τους, εἰδὲ καὶ δὲν δεινῆ τὰ 150 γρόσια πρὸς τὸ μοναστήριον,
 μένουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ μοναστηρίου οἱ δύο ὄντάδες· καὶ
 οὕτω σημειοῦνται εἰς ἐνθύμισιν:

[Δύο ἀκόλουθοι σημειώσεις ἀναφέρουν ποῖος ἐκράτησε τὸν σταυρὸν
 κατὰ τὰ ἔτη 1829 καὶ 1830].

σ.10

1752, μαίου 5

«Διὰ ἐνθύμισιν γράφω ἐγὼ ὁ παπᾶ Ἀμβρόσιος καὶ καθηγού-
 μενος τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου προδρόμου, πῶς ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ
 νεωφύτου καὶ στάμο παπάντζα, ἡγουμενεύοντος τοῦ γέροντος
 παπᾶ κύρ νικηφόρου, τὸ ρουφέτιον τῶν παπουτζιάδων ἔφτιασαν
 τὸ μικρὸ τὸ κιόσκι, καὶ ὅπου εἶναι πρὸς τὴν σίπισκα, μὲ τὰ ἔξο-
 δά τους ὅλα, αἰωνία τους ἡ μνήμη.

1752, Ἰουνίου 1, διὰ ἐνθύμισιν γράφο ἐδὼ ἐγὼ
 ὁ παπᾶ Ἀμβρόσιος καὶ καθιγούμενος, πῶς ἐφιλονικοῦσαν μετε-
 μάς ἡ γυνὴ τοῦ ποτὲ γεωργάκη πέντου, καὶ γυνὴ τοῦ ποτὲ κον-
 σταντίνου τοῦ μικροῦ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς ναούμ, πῶς νὰ εσφετε-
 ρισα(μεν) ἡμῆς τὸν μήλον τους καὶ νὰ ἐσηκώσαμεν τάχατες τὰ
 φτερούγια ὅπου ἔρχοντε ὀλόγερα· ὅθεν ὑπὸ ετρεβόμενοι [;]
 οὕτως ἐσίναζαν τοὺς μηλονάδες κατὰ τὴν τύχην τους τὸ ὅποιον

τερεζί, τὸ σιμάδι του εὐρίσκεται οὕτως: ἀντίκρις ἀπὸ τὸν μήλον, πέραν τὸ ποτάμι, εἶναι μία πέτρα εἰς τὴν ὁποίαν πέτραν εἶναι μία τρίπα, καὶ ἀπὸ τὴν τρίπαν αὐτὴν ἔβαλαν τὸ τερεζί, ἔγινε τὸ ρεῦμα, καὶ ἔρχετε ἕως τὰ πτερούγια τοῦ μήλου, τρία δάκτυλα κάτω ἀπὸ τὰ αὐτὰ πτερούγια, κι' ἔτζι στέκεται αὐτὴ ἢ τρίπα, παντοτινὸν σιμάδι, διὰ νὰ μὴν εχομεν καμίαν ἀλληλομαχίαν καμίαν φοράν.

σ.11 [Εἰς τὴν σελίδα αὐτὴν σημειώνονται τὰ χρήματα ποὺ ἐσυνάχθησαν τὴν 24ην Ἰουνίου τῶν ἐτῶν 1815 καὶ 1816].

σ.12 Ἀφιέρωσεν τὸ ρουφέτι τῶν κοντακτζήδων εἰς τὸ μοναστήρι, τοῦ ἄγρου προδόμου, ἐκ χιρὸς τοῦ κώστι τοῦ μήσια σάρου, καὶ μαζί με τὸν ἰὸν τοῦ στάση κοτζιλιάκα, τὸ πῖε χοράφι ὁποῦ εἶνε στὴν λίραζι, ἀπάνω στὴν βρύση, αἰωνία τους ἢ μνήμη· καὶ ἔγραψε τὰ ὀνόματά τους νὰ μνημονέβονται αἰωνίως ἀμήν. στάμω, μιχαήλ, θεωδόρου, ἔβρετώ, θεωδόρου, ἀναστασίου, μάρκου.

[Ἀκολουθοῦν τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα ἐσυνάχθησάν τὴν 29ην Μαρτίου 1817 (=Τρίτη τῆς Διακαινησίμου) καὶ 24ην Ἰουνίου 1817].

σ.13 [Σημειοῦνται τὰ ποσὰ τὰ συναχθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1818].

σ.14, 15 [Σημειοῦνται τὰ ποσὰ τὰ συναχθέντα ὑπὸ τῆς μονῆς Προδόμου, κατὰ τὰ ἔτη 1819, 1820, 1821, 1822, 1823].

σ.16 [Ὅμοιαι σημειώσεις διὰ τὰ ἔτη 1824 καὶ 1825. Κατόπιν]:

Ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς κουμπανίας, τῆς γ' τῆς διακαινησίμου, ὁποῦ ἐσκότωσαν τὸν θεώδορον γκόντου, τὸν Κώστην, Πιζούκαν, καὶ τὸν νίσκον Πισχάρου εἰς τὸν Ἅγιον Πρόδρομον, ἦτις κουμπανία εἶχεν ἀρχηγούς τὸν Τζιόκα μπρατάνη, τὸν θελίπ τοπάλη, τὸν θανάση γκόστου, οἵτινες ἄρχησαν τὴν θεοστηγῆ κουμπανία, ἀπὸ 1732 ἕως 1735: εἶναι γραμένον εἰς τὸ μεγάλο κώδιξ.

ο.17 1763: Ιανουαρίου 2. Τὸ παρὸν ἀφιέρωμα ἔγινεν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἁγίου ἡγουμένου παπᾶ κὺρ συμεών, καὶ ἐπιτρόπου ἁγίου σκευοφύλακος, θεοδοσίου ἱεροδιακόνου.

Ἀφιέρωσεν ὁ κὺρ θεόδωρος μακαρήτου μιχάλη μπίτρα εἰς τὸν ἅγιον Πρόδρομον 100.

Ἐξαναφχιάσθη ὁ κανθαρμᾶς [=τὸ καλντιρῆμι] ἀπὸ τὸ ἀλώνη τοῦ μοναστηρίου νὰ ἀρχηνισθεῖ, ἕως εἰς τὸν κιοσσέν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, καὶ αἰωνία του ἡ μνήμη, καὶ νὰ μερεμετευθεῖ τὸ κατῶι, ἡγουν ὅταν χαλασθῆ, νὰ φτιασθεῖ μὲ τὰ ἔξωδά του αἰωνίως, καὶ πάλιν αἰωνία του ἡ μνήμη, εἰς αἰώνας αἰώνων, ἀμήν.

1763 Ἰανουαρίου 18.

Ἀφιέρωσεν ὁ χρησιμότατος κύριος ἀθανάσιος πρέντου εἰς τὸν ἅγιον πρόδρομον, παρησίας δύο· τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου, καὶ τῆς μητρὸς τὸ ὄνομα Κωστήνας, καὶ ἔδωκε τὸν ἀριθμὸν ἀσλλάνια πενήντα πέντε ἡγουν 6600 ἄσπρα, ὅθεν ἔστω ἡ μνήμη αὐτοῦ τε καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ. [ἕκαστον ασλ=120 ἄσπρα].

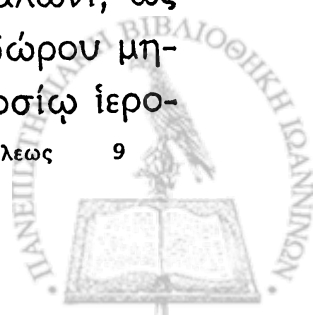
αψιγ' Δεκεμβρίου α'.

Ἀφιέρωσεν ὁ σκευοφύλαξ ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Θεοδόσιος, διὰ τὸ εὐτιάσιμον τοῦ καλτιριμίου, ἔξω ἀπὸ τὰ ἄνω ἑκατὸν ὀσλλάνια τοῦ κὺρ δροῦ μπίτρα, τὸν ἀριθμὸν 9560 ἔτι διὰ καλοπισμὸν τοῦ τιμίου ξύλου, τὰ ἔξωδα ὅπου εὐτιάσθη τὸν ἀριθμὸν 3840, ὅθεν ἔστω εἰς ἔνδειξιν, πρὸς αἰωνίαν μνήμην αὐτοῦ τε καὶ τῶν γονέων.

αψξγ' Δεκεμβρίου ιδ'.

† ἡγουμενεύοντος τοῦ Πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυρίου παπᾶ συμεών, καὶ ἐπιτροπεύοντος τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις (πνευματικοῖς) πατράσι κυρίου παπᾶ παρθενίου. ἀπὸ τὰ ἑκατὸν ὀσλλάνια ὅπου ἔδωκεν διὰ τὸ εὐτιάσιμον τοῦ καλτηρημίου ἀπὸ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἕως τὸ παλαιὸν ἀλώνι, ὡς ἄνωθεν εἴρηται. ἐδώθησαν διὰ χειρὸς τοῦ κυρίου θεοδώρου μιχάλη θροῦ μπήτρα, καὶ ἐνεχειρίσθησαν τῷ κὺρ Θεοδοσίῳ ἱερο-

Μητροπολίτου Ξάνθης Ἰωακείμ Μαρτινιανοῦ. Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Μοσχολέως

διακόνω, τῷ καὶ ἐπιτρόπῳ τοῦ μοναστηρίου. ἠθέλησεν διὰ νὰ στερεώσῃ τὸ εὐτιάσιμον τοῦ καλτηριμίου ὅποταν χαλάσῃ μέχρι αἰώνως. καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸ μοναστήριον τὸ νίκη τοῦ ἐργαστηρίου ὅπου κάθεται ὁ ἀθανάσιος γκρέκου τὰ νῦν, νὰ λάβῃ τὸ μοναστήριον κατ' ἔτος ἀπὸ τὸ αὐτὸ ἀργαστήριον, ἀπὸ ἀσλλάνια δέκα ἡγουν 10, καὶ νὰ ἔχῃ τὸ μοναστήριον νὰ μερεμετήσῃ τὸ καλτηρίμη πάντοτε, ὁπόταν χαλασθῇ ἀπροφασίστως, διὸ ἐγράφη τὸ παρὸν εἰς τὸν κώδικα τοῦ μοναστηρίου, ἵνα τὸ κύρος ἔχῃ καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἀδιάσειστον, καὶ οὕτως βεβαιοῦται ἰδίᾳ χειρὶ αὐτοῦ. πρὸς τούτοις ἀναφέρομεν, ὅτι εἰ μὲν θελήσῃ ὁ ἴδιος κύρ Θεόδωρος νὰ πωλήσῃ τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον, ὅπερ μὴ γένοιτο, ἢ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν τιμὴν τοῦ πωλήματος τοῦ ἐργαστηρίου νὰ ἀφήσῃ εἰς τὸ μοναστήριον ἀσλλάνια 50 ἡτοι πενήντα.

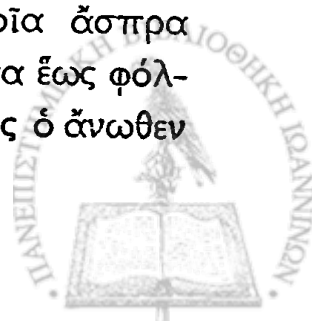
Ἐβρέτης Κωνσταντίνου βεβαιοῖ
θεόδωρος μπίτρα στρέγω τὰ ἄνωθεν

σ.18 [Περιέχει τέσσαρα σύντομα σημειώματα περὶ ἀφιερωμάτων με χρονολογίαν 1762, 1863, 1852, 1899].

σ.19 [Τὸ φύλλον εἶναι ἐντελῶς κεχωρισμένον ἀπὸ τὰ λοιπὰ καὶ πιθανῶς νὰ εὑρίσκετο ἀρχικῶς εἰς ἄλλην θέσιν].

Τὸ ἴσον. 1742 Ἰουνίου 8.

Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος φανερώνο καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ γεώργιος τοῦ σόντη, καὶ ἐγὼ ἡ μήτηρ τοῦ γεωργίου κιουράνα, καὶ γυνὴ τοῦ θροῦ, ὅτι πῶς σήμερον θεληματικῶς μας, τὸν τόπον ὅπου εἶχαμεν κῆπον πρὸς τὴν μικρὰν θύραν ὅπου ἀποβλέπει πρὸς τὸν γεώργιον σκαμπάλε, τὸν ἐπουλήσαμεν εἰς χεῖρας τοῦ ἀγίου ἡγουμένου τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ κύρ νικηφόρου, χωρὶς τινὸς βίας καὶ ἀνάγκης διὰ ἄσπρα τὸν ἀριθμὸν χιλιάδες δέκα ἐπτὰ ἡγουν χιλιάδες ἄσπρα 17000, τὰ ὅποια ἄσπρα τὰ ἐλάβομεν ἐπὶ χεῖρας ὅλα μετρητὰ σῶα καὶ ἀνέλληπα ἕως φύλλα, καὶ ἀπὸ τοῦ νῆν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι ἴδιος νοικοκύρης ὁ ἄνωθεν

καθηγούμενος, παρούδενός ἐνοχλούμενος ἠπειραζόμενος, ὡσάν
 ὅπου θεληματικῶς τὸν ἐπουλήσαμεν, καὶ ἐλάβομεν τὰ ἄσπρα.
 Ἡ δὲ περιοχὴ τοῦ τόπου εἶναι, καθὼς κρατεῖται ἀπὸ τοὺς τοίχους
 ὀλοτρόγυρα, καὶ ἀπὸ τὸ ἀπάνω μέρος καὶ κάτωθεν πρὸς ἀνατο-
 λὰς, καὶ πρὸς τὸν γεώργιον καμπάλε, ὁμοίως ἔχεται ὑπὸ τοῦ τοί-
 χου, πρὸς δὲ τὸν τοῖχον πάλιν τὸ καινούργιο, ὅπου ἀπὸ
 βλέπει πρὸς τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ σπητιοῦ μας, ὁμοίως εἶναι
 κοινῶς τῶν δύο μερῶν: δηλαδή τὸ μὲν μέρος πρὸς τὸν τοῖχον
 τοῦ κήπου εἶναι τοῦ ἡγουμένου, ὅλον τὸ πρόσωπον τοῦ τοίχου
 μὲ ὄλαις ταῖς πέτραις. πρὸς δὲ τὸ μέρος μας πάλιν εἶναι κοινῶς
 διὰ τὰ δύο μέρη νὰ βάλωμεν τζατὶ ἂν κάμι χρεῖα, τὸ δὲ φάρδος
 τοῦ τόπου τὸ κάτωθεν εἰς τὴν μικρὰν θύραν καθὼς εἶναι, ἀπὸ δὲ
 τὴν μικρὰν θύραν καὶ ἀπάνω νὰ ἔλθῃ ἴσια εἰς τὸ φάρδος, ὅσον
 εἶναι πλατὺ ἀπὸ τὴν θύραν ἕως εἰς τὸ πέρα τοῖχον, καὶ ὄλαις
 οἱ πέτραις ὅπου περιέχεται ὁ τοῖχος εἶναι ὄλαις τοῦ αὐτοῦ ἡ-
 γουμένου ἰδίας. δύο ἐγράψαμεν τὸ παρὸν οἰκειοθελῶς γράμμα,
 καὶ ἐδώσαμεν εἰς χεῖρας τοῦ ἡγουμένου, ἔχον τὸ κύρος ἐν πασι
 δικαιοσύνη, καὶ ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

ἐγὼ ἡ κυράνα, γυνὴ θεοδώρου σόντες στρέγω
 ἐγὼ ὁ γεωργίος τοῦ θεοδώρου σόντες, στρέγω τὰ ἄνωθεν
 Ἀθανάσιος ἱερεὺς τοῦ Λαζάρου, γράψας, μαρτυρῶ
 Καλλε θροῦ σόντες στέργω
 ζογκα θεοδώρου στέργω
 γεώργιος σαγγούνη στέργω
 γεώργιος δημητρίου [τὸ ἐπίθετον δυσανάγνωστον].
 τὸ ἐπίτροπος τοῦ μακαριωτάτου Γεώργιος ἱερεὺς καὶ οἰ-
 κονόμος βεβαιοῖ. [αὐτάδελφος τοῦ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ]

σ.20 [ὀπισθία ὄψις τοῦ ἰδίου κεχωρισμένου φύλλου, καὶ περιέχει σημειώ-
 σεις ἀφιερωμάτων (εἰς παρ:σίαν)].

σ.21

Τὸ ἴσον

διὰ τῆς παρούσης μου ὁμολογίας καὶ καθολικῆς ἀποδείξεως,
 ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Μίχος τοῦ γκιόκα βοληᾶ, ὅπως τὸ μῆλον ὅπου
 εἶχα πατρικὸν εἰς μετζοβίκη μαχαλᾶν, ἦγουν ἀπὸ τὰ τέσσαρα

μερτικά, τὸ ἓνα ἦταν ἐδικόν μου, καὶ τὸ ἐπούλησα τοῦ μοναστηρίου τῆς μοσχοπόλεως ἤγουν τοῦ ἁγίου Προδρόμου, διὰ ἀσλλάνια τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα πέντε: ἤγουν ἀσλλ. 55, τὰ ὁποῖα τὰ ἔλαβα εἰς χεῖρας διὰ χειρὸς τοῦ ἁγίου καθηγουμένου παπαῖ κὺρ δανιήλ, σῶα καὶ ἀνέλειπα. Τὰ σύνορά του μύλου ἀπὸ πάνω μερῆα πέρνετε τὸ νερὸ στὸν μῆλον τοῦ στήλα, καὶ ἄλλο νερὸ πέρνετε στὸ χωράφι τοῦ ἀλέξη κόνα, καὶ ἀπὸ τὸ μῆλο κάτω πέρνετε τὸ νερὸ καὶ παένη στὸν μῆλον τοῦ κάτζοτα, καὶ στὸ ἄλλο μέρος εἶναι ἡ βρῆση τοῦ γυιόκα πέζου, καὶ διὰ τοῦτο ἔδωκα τὴν παροῦσαν ὁμολογίαν νὰ εἶναι στερεομένο καὶ καλὰ πουλημένο, εἰς τὸν ἅγιον ἄνωθεν μοναστήριον, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐπούλισα καὶ ἔλαβα τὰ πεντήκοντα πέντε ἀσλλάνια ἐπὶ χεῖρας μετριτά, ἐπὶ ἔτους 1686 ἀπριλίου 7. [Ἐνορία Ἁγίου Γεωργίου].

Ἰλαζάρου ἱερεὺς μὲ ἔβαλεν καὶ ὑπέγραψα καὶ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

Ἰωάννης ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

γεώργιος πέντο μάρτυρας, γεώργιος δέρι μάρτυρας, στάμο πουδενίκα μάρτυρας, παπαῖ πέτρο μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν, μήτρε μήγο μαρτυρῶ, δῆμο δημήτρι μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν, στέφο γεωργῆ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν, Τίμα χούλο μαρτυρῶ, γεώργιος μανώλη ματυρῶ τὰ ἄνωθεν, δημήτρη πέτο μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

Τὸ ἴσον. 1699 Νοεμβρίου 5 εἰς Βοσκόπολιν.

διὰ τῆς παρούσης μου οἰκειοθελοῦς ὁμολογίας ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ μίχος τοῦ γεωργίου τοῦ παπαμιχάλη βολιάε, ὅτι τὸ μερτικόν μου ὅπου εἶχα ἀπὸ τὸν πατρικόν μου μῆλον ἀπὸ τὰ ὠκτὸ (8), τὸ ἓνα τὸ ἐπούλησα εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου διὰ ἄσπρα χιλιάδες τέσσαρες καὶ τὰ ἔλαφα. Ὅθεν ἀπεδὸ καὶ ἐμπροσθεν νὰ μὴ λογίζεται ἐδικόν μου πλέον, οὔτε νὰ ἠμποροῦν αἱ ἐξάδελφαί μου νὰ τὸ ζητοῦν, ὅτι καθὼς αὐτό, ἐπώλησα εἰς τὸ ρηθὲν μοναστήριον τὸ μερτικό τους καὶ τὰ ἄσπρα του ἔλαβαν χωρὶς νὰ λάβω ἐγὼ τέτοια, κατὰ θέλημα τοῦ νόμου καὶ τῶν ἀρχόντων, ἐπούλησα καὶ ἐγὼ τὸ μερτικόν μου, ὅπου μοῦ ἔτυχεν, χωρὶς νὰ λάβουν αὐταῖς, ὅθεν ἔγινεν ἡ παροῦσα ὁ-

μολογία μου κατέμπροσθεν τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

†μίχος γεωργῆ τοῦ παπαμιχάλη βολιάε, στέργω τάνωθεν
†χρῦσανθος ἱερομόναχος, παρακληθεὶς ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μί-
χον, ἔγραψα τὴν παροῦσαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, καὶ ὡς ἐκ
στόματος αὐτοῦ εἶκουσα, μαρτυρῶ.

†ἀγιοταφίτης σωφρόνιος μαρτυρῶ τ' ἄνωθεν.

†δημήτρης πένδο μαρτυρῶ τάνωθεν.

†δημήτρης γεωργίου πένδου μαρτυρῶ.

†κώστα θροῦ μαρτυρῶ.

†ἡγοράσθη τὸ μερίδιον τοῦ μήλου, ἡγουμενεύοντος δα-
νιήλ ἱερομονάχου.

Τὸ ἴσον. 1700 Ἰουλίου 5.

σ.22 Διὰ τῆς παρουσίας ὁμολογίας καὶ ἀπὸ καθαρᾶς συνειδήσεως ἀποδείξεως, ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ φιλίππης τοῦ παπᾶ μιχάλη γκί-
στου, ὅτι πῶς ἔχοντας μῆλον πατρικὸν τὸ ὁποῖον τὸ μισὸν τὸν εἶχα μαζί με τὸν ἀδελφόν μου τὸν θανάση, καὶ τὸ ἄλλο τὸ μισὸν εἶναι τοῦ τιμίου προδρόμου, λοιπὸν θέλοντας ἐγὼ νὰ πουλίσω τὸ τέταρτον ἀπὸ τὸ μερτικόν μου ἀσποῦ μου τυχαίνει, καὶ ρω-
τόντας τὰ ἀνήψια τίμου (δηλονότι) τὰ παιδιὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, θανάση, καὶ μὴ δυνάμενοι λαβεῖν τὸν μύλον, ἐπροσκάλεσα τὸν ἅγιον καθηγούμενον τοῦ προφήτου προδρόμου διὰ νὰ τὸ που-
λήσω, κι' ἔτσι ἐκάμαμεν τὸ παζάρι τοῦ τετάρτου μερτικοῦ, διὰ ἄσπρα τὸν ἀριθμὸν δέκα ὀκτῶ χιλιάδες, ἦγουν 18.000, τὰ ὁποῖα τὰ ἔλαβα σῶα καὶ ἀνέλειπα, ἐπὶ χεῖρας ἀπὸ τὸ χατζῆ κύρ δανιήλ καὶ οὕτως ἀπὸ τὴν σήμερον εἶναι ὅλως διόλου ἀφιερωμένον καὶ πουλημένον τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἡμετέρου, καὶ νὰ μὴ ἔχη τινὰς νὰ κάμη καμίαν ἐναντιότητα, ἐπειδὴ οἰκεία τῇ βουλῇ ἔδωσα τὴν παροῦσάν μου ὁμολογίαν ἔμπροσθεν τῶν εὐλαβεστάτων ἱερέων καὶ ἐντιμοτάτων ἀρχόντων, καὶ νὰ εἶναι ὁ λόγος μου ἀσάλευτος ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλιαν.

†φίληπου παπαμιχάλη στέργο τάνωθεν
†διδάσκαλος τοῦ πένδου μαρτυρῶ τάνωθεν.

†γεώργιος τοῦ παπασίμου γράφοντας ταῦτα καὶ μαρτυ-
 ρῶ ὡς ἄνωθεν.
 †γεώργιος σίδερι μάρτυρας
 †κώστα βροῦσα μάρτυρας
 †βρετος ἰωάννου μάρτυρας
 †ἐγὼ ὁ γεώργιος τοῦ παπαμιχάλη μάρτυρας.
 †σίμος γεωργίου μάρτυρας.
 †μίχο κώστα σαγουνίζη μαρτυρῶ τ'άνωθεν.
 †κώστα θροῦ μάρτυρας
 †μηχοχατζῆ σωφρόνι μάρτυρας
 †τότο γεώργη τούτζα μάρτυρας †στεφωγιάνκα μάρτυρας,
 †τότος τοῦ χατζῆ τιβετση μάρτυρας.

σ.23

Τὸ ἴσον. 1670 Νοεμβρίου 8.

†ἐνόποιον τοὺς εβρισκομένους ἄρχοντας καὶ κληρικούς καὶ
 ἱερομονάχους τῆς χώρας μοσχόπολις, ἀνήφερον καὶ ὁμολόγησεν
 ὁ ἄρχον κύρ σοφρόνιος τοῦ παπᾶ γεώργη, τὸ πῶς ἔχει ἓνα μύλο
 στὴν κολόνια, καὶ τὸν ἐχάρισεν νὰ εἶναι τοῦ μοναστηρίου τοῦ
 ἁγίου Προδρόμου, νὰ μὴν ἔχη πλέον ἀπὸ τὸν μύλον ὁ κύρ σω-
 φρόνιος μήτε τὰ παιδιὰ του, καὶ γιὰ τοῦτο γράφομεν τὴν ὁμο-
 λογίαν νὰ εἶναι εἰς ἐνθύμησιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας, ἐνό-
 ποιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς εὑρισκομένους
 μάρτυρας, καὶ κληρικούς τοὺς ἀπὸ κάτωθεν γεγραμμένους, κα-
 θὼς τὸ ἤθελεν μαρτυρία κάτωθεν, χαριστιακῶς ἀτός του.

†γεωργί κώστα παρακαλεστικῶς με ἔβαλεν καὶ ἔγραψα,
 καὶ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

†γιάνι βρούσια τζουπάνι, μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν.

†ϊάνο ρουὲ ματρῶ

†παπᾶ μιχάλης μάρκα μαρτυρῶ

†γηέρις παπαγιάνη μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

†νάστο πάνο μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

†γιάνι νικόλα μάρκου μαρτυρῶ τ'άνωθεν.

†κωστομιχάλης μαρτυρῶ τ'άνωθεν.

†κώστα μιχάλη μαρτυρῶ τ'άνωθεν.

†νικόλα θροῦ μαρτυρῶ.

†χρίστο κώστα μαρτυρῶ.

†μιχάλη, γιάνι σταμπολίζι μαρτυρῶ τάνωθεν.

†ἐγὼ ὁ σοβρονίος τοῦ παπαγεώργη καὶ λογοθέτη,
στέργο τάνωθεν.

[Εἰς τὸ περιθώριον:] Καὶ τὸ χωράφι ὅπου εἶναι ἔναντι τοῦ μοναστηρίου, τὸ ἐχάρισεν τὸ μερτικό του ὁ κύρ σωφρόνιος εἰς τὸ μοναστήρι, καὶ τὰ δεκατια νὰ τὰ πληρώνη ὁ κύρ σοφρόνιος.

Τὸ ἴσον. 1670 νοεμβρίου εἰς 8.

ἐνόποιον τοὺς εβρισκομένους μαρτύρους ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ γιάνης τοῦ Βροῦσα τζουπάνου, πὼς ἐγράφηκα στὴν παρρησίαν διὰ ἄσπρα χιλιάδες ὀκτώ, ἦγουν 8000, καὶ τὰ ἔδωσα τὰ ἄσπρα μόνον ἀπὸ μένα στὸ μοναστήρι, πακὴ πρόβατα πενήντα πέντε ἦγουν 55, διὰ τοῦτο ἐγράψαμεν τὴν ὁμολογίαν νὰ εἶναι εἰς ἐνθύμισιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς εὐρισκομένους μάρτυρας καὶ κληρικούς: γεώργη κώστα, καὶ ἔξαρχος, παρακαλετικῶς μὲ ἔβαλε καὶ ἔγραψα, καὶ μαρτυρῶ τάνωθεν.

†σωφρόνιος παπαγεώργη μαρτυρῶ τάνωθεν.

†παπαμιχάλη μάρκο μαρτυρῶ τάνωθεν.

†νικόλα θροῦ μαρτυρῶ τάνωθεν.

†γεώργη παπαῖ μαρτυρῶ

†γιάνι νικόλα μαρτυρῶ

†καὶ ἐγὼ ὁ στέφος τοῦ γεώργη γκότα νὰ δώσω στὸν ἄγιον πρόδρομον πρόβατα δέκα.

[Εἰς τὸ περιθώριον:] Καὶ τὸ μύλο καὶ ἓνα ἄλογο.

σ.24

Τὸ ἴσον. 1670 νοεμβρ. 8.

[Πράξις δι' ἧς ὁ κύρ Ρίζος τοῦ Κώστα ἐχάρισεν εἰς τὸ Μοναστήρι δύο λιβάδια].

σ.25 Διὰ τοῦ παρόντος, ἐμοῦ ἐπιτροπικοῦ γράμματος διαλαμβάνω ἐγὼ ὁ νάστα εἰὼς ντούμα ποστινιτζιάνου ἀπὸ βοσκώπολη, κα-

τοικούμενοι εἰς μαχαλάν τοῦ ἁγίου ἀθανασίου, ἔστω δὲ γνω-
στή ἐν πᾶσι τοῖς [πολιτείας] ἢ ἐμῇ πρόρησις, τὸ πῶς ὡς εἶδος
τοῦ ἄνωθεν ρηθέντος οὕτως καὶ κληρομόνος, ὡς οἱ θεῖοι
καὶ ἱεροὶ νόμοι ἀπαιτοῦν, λοιπὸν καὶ ἐγὼ ἔχοντας πατρικὴν μου
κληρονομίαν ἕνα ὁσπῆτη εὐρισκόμενον εἰς βοσκόπολιν, εἰς μαχα-
λάν ὡς ἄνωθεν ἐδεικνείθη, καὶ ἠθέλησα ἐξ ἰδίας μου προεραίσεως
ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐκ θείας προνοίας, νὰ τὸ ἀφηρώσω εἰς τὰς θείας
Μονὰς εἰς μνημόσινον τῶν κεκοιμημένων γονέων μας. ντούμας
καὶ ζώγκας, τὰς ὁποίας ἐκκλησίας ὀνομάζω, εἰς τὸν ἅγιον Πρό-
δρομον, εἰς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον, καὶ εἰς τὸν ἅγιον ναοῦμ
καὶ εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου ἀθανασίου. ἐν τούτῳ δὲ
κάμνω ἐπίτροπον καὶ καθολικὸν νοικοκῆρη τὸν ἅγιον παπᾶν
κὺρ ἀμβρόσιο, ἱερέαν ἀπὸ τὴν Μοῆν τοῦ ἁγίου Προδρόμου,
νὰ ἔχει τὸ κῆρος, νὰ παραδίδη τὴν ἄνω λεχθεῖσαν ἀφιέρωσιν
τῆς κληρονομίας μου ἡγουν τὸ πατρικὸν μου ὁσπίτι, εἰς τὰς ρη-
θέντας ἁγίας Μονὰς καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.
τελειώνοντας τοῦτο ὁ παπᾶ κὺρ Ἀμβρόσιος ἀνεμποδίστως καὶ
ἀνώχλητος ὑπὸ τινος, ἐπειδὴ καὶ ἕτερον πρόσωπον εἰς κληρο-
νομίαν πληστότερον δὲν εἶναι ἐξ ἐμοῦ, ὡς γνωστὸν πᾶσι τοῖς
εὐρισκομένοις, ἀλλ' οὔτε εἰς οὐδέν τι, ἕτερον ὑποθεσιάρην ὑπὸ
τινος χρέος τόσον τῶν γονέων μου, ὡσάν καὶ ἐδικόν μου· ὅθεν
ἔδωσα τὸ παρόν μου τοῦ ἄνωθεν παπᾶ ἀμβροσίου, κατέμπρο-
σθεν τῶν ὑποκάτωθεν ἀξιωπίστων μαρτύρων, ἵνα ἔχει τὸ κύρος
καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὴ κριτηρίῳ, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

1740 μαΐου 10.

ἐγὼ ὁ νάστα τοῦ μακαρίτη ντούμα, δεῖνο τὸ παρόν Γράμα,
νὰ εἶναι εἰς βεβαίωσιν καὶ στρέγο.

νικόλα τζέτζι μαρτυρὸ τὰ ἄνωθεν.
θεόδωρος στόβα μάρτυρας
νάστο μηλόση μάρτυρας τὰ ἄνωθεν
Κότζα πουστένηκα μάρτυρας
μιχάλη ἀδάμη χατζὴ μάρτυρας
νάστο γιόργη μάρτυρας

...ια δὲ παρονοίας ὁμοσασάν οἰκίαις οἰκιστάδε φησὶ ὁ δὲ ἐν ὀργάνῳ ...
...αὐτῶν ἀπολύον μαντεῖα κτλ. ...

ἔγωγε οὐκ εἶμι ...
... ἀνάσσει ...

... ἀνάσσει ...
... ἀνάσσει ...

... ἀνάσσει ...
... ἀνάσσει ...

... ἀνάσσει ...

... ἀνάσσει ...

... ἀνάσσει ...

Και ἄλλη σελίς τοῦ ἀνευ ἐπιγραφῆς κώδικος (σελ. 143).

Τὸ ἴσον

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιοῦ γράμματος, φανερόνωμεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς οἱ δύο αὐτάδελφοι, ὁ τίμας καὶ λιάσκος σκ[α] μπάλη, καὶ ἔχωντας ἀγοράσι τὸ ἐργαστήριον, ὅπου εἶναι ἀπὸ κάτω τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ τότου δάμε, καὶ ἀπὸ πάνω τὸ ἐργαστήριον τοῦ καλούδα, σήμερον τὸ ἐπουλήσαμεν τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Προδρόμου διὰ ἄσπρα χιλιάδες εἴκοσι τέσσερες ἦγουν 24.000, τὰ ὅποια ἄσπρα πέρνοντας τα εἰμείς οἱ δύο ἐπὶ χεῖρας μετρητὰ σῶα καὶ ἀνέληπα ἕως φόλα, διὰ χεῖρὸς τοῦ ἁγίου καθηγουμένου τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου παπαῖ κὺρ ἀμβρωσίου, μένει τὸ ἐργαστήριον ἴδιον κτῆμα τοῦ μοναστηρίου ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξίς, καὶ τινὰς δὲν θέλει εἶσθε ἐνάντιος οὔτε ἀπὸ τεμάς οὔτε ἀπὸ τὰ παιδιὰ μας, οὔτε ἀπ' ἄλλου τινός, ὡσὰν ὅπου τὸ εἶχαμεν ἡμεῖς οἱ δύο ἀγορασμένο κτῆμα ἐδικόν μας, καὶ τῶρα τὸ ἐπουλίσαμεν τοῦ ἁγίου Μοναστηρίου, ἐνώπιον τῶν παρεβρεθέντων ἀξιοπίστῳ μαρτύρων. διὸ γράφοντες τὸ παρὸν ἐπιδείδομεν εἰς χεῖρας τοῦ ἁγίου καθηγουμένου παπαῖ ἀμβρωσίου, ἔχων τὸ κύρος καὶ τὴν βεβαίωσιν, ἐν πάσι δικαιοσύνη, 1750: ἰουνίου 22.

ἀδάμη ἱεροδιάκονος τοῦ νικαρούσου, Γράφοντας μαρτυρῶ
καὶ ἐγὼ ὁ λιάσκος τοῦ γιάννη σκαμπάλε στέργω,
καὶ ἐγὼ ὁ δίμος πελέντζα σκαμπάλε στρέγω.

Γιόργι Τόπα μαρτιρῶ
Κώστη ζάβα μαρτυρῶ.
Κύργα γιανάκι μαρτυρῶ
Μίχο Μούτου μαρτυρῶ
Τότο τζούμλλη μαρτυρῶ
Μιχάλι Κόρτι μαρτυρῶ.

Τὸ ἴσον.

Γιὰ τοῦ παρόντος δηλοποιοῦ καὶ θελιματικοῦ γράμματος, ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ τίμζας θανάσι Παπαδανήλη, ὅτι πῶς τὴν σήμερον οἰκειοθελῶς ἐπούλησα τὰ ἐργαστήρια ὅπου ἔχω ἀπὸ τὴν πόρταν τοῦ μιχάλη τοῦ ἀβλιου τοῦ σπητίου μου, καὶ ὅσον κρατεῖ τὸ ὀσπίτιον τοῦ στέφου μπορορρονίου, αὐτὰ τὰ ἐργαστήρια μὲ ὀ-

λον τὸν τεῖχον ὅπου ἔχει πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀβλῆς μου, καὶ κολιμένα εἰς τὸ σπήτι καὶ ἐργαστήρια τοῦ στέφου, τὰ ὅποια ἐργαστήρια τὴν σήμερον τὰ ἐπούλησα εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἦγουν εἰς τὸ Μοναστήριον αὐτοῦ, διὰ ἄσπρα 40000 ἦγουν διὰ ἄσπρα σαράντα χιλιάδες, τὰ ὅποια λαμβάνωντας ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἁγίου ἠγουμένου παπαῖ κὺρ νικηφόρου μετριτὰ εἰς τὸ χέρι, καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ μέχρι αἰωνίως εἶναι ἴδιος οἰκοκύρης τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου Προδρόμου, παρουδενὸς ἐμποδιζόμενον, εστώντας ὅποῦ τὰ ἐπούλησα μὲ τὸ ἴδιον μου θέλημα, καὶ ὁψὲ πότε ἠθελεν σηκώσῃ τὰ ἐργαστήρια, ὁ ἠγούμενος με τουσεμέν παράνω, ἕως εἰς τὴν ζωὴν μου, νὰ μὴ τὰ σηκώσῃ διὰ νὰ μὴ τηφλοθῇ. τὸ Μοναστήριον καθὼς νὰ τοῦ ἀρέσῃ, καὶ οὕτως ἔστω ἡ συμφωνία μας θεληματικῶς, καὶ οὕτω δίδω τὸ παρὸν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἁγίου καθηγουμένου παπαῖ κὺρ κικηφόρου τοῖς αὐτοῖς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου, νὰ ἔχει τὸ κύρος καὶ τὴν βεβαίωσιν ἐν πασι δικαιοσύνην, 1734, μαΐου 15.

†καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν πόρταν ἕως εἰς τὸν στήλον, ὅποῦ εἶναι καὶ τὸ ἀγκόνι, πρᾶτζαις 12, καὶ ἀπὸ τὸν τίχον τοῦ ἐργαστηρίου ἦγουν πρὸς τὸ μέρος τοῦ σπητίου τοῦ στέφου, εἶναι φαρδὴ μὲ ὅλον τὸν τύχον, πρᾶτζαις 13 καὶ πηθαμῆ.

†τίμζα θανάσι στρέγω τὰ ἄνωθεν.

†δημήτριος ἱερεὺς σκευοφύλαξ γράψας μαρτυρῶ

†θεόδωρος ἱερεὺς τοῦ οἰκονόμου μαρτυρῶ

†μιχάλη χοτζόλη μαρτυρῶ

†Γιόργιος τζάρε μαρτυρῶ

†ἀθανάση σήμου μαρτυρῶ

†ναοῦμ θεοδώρου μάρτυς

†άντόνις τοῦ χατζῆ γιόργι μαρτυρῶ

†σωφρόνης μαρτυρῶ.

†Κώστη ζάβα μαρτυρῶ.

†θανάση μουκουλῆς μαρτυρῶ

†νικόλα κούτζε μαρτυρῶ

†θεόδωρος πλακαμένης μαρτυρῶ

†Γεώργιος Βρέτου μαρτυρῶ.

†σίμος γηανάκι μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

†λέκο πήζο μαρτυρῶ.

Τὸ ἴσον.

Διὰ τοῦ παρόντος ὁμολογοῦμεν οἱ μεις οἱ δύο ἀδελφοί, ὅτι ἐγώ, ὁ γιώργης τοῦ τίμζου τῆς δάφνας καὶ ἐγώ ὁ εὐθύμιος υἱὸς τοῦ τίμζου, ὅτι πῶς εἶχαμεν ἀγοράσει ἓνα ἐργαστήριον ἀπὸ τὸν γιάνη κλέτζη, ὅποῦ εἶναι σιμὰ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ νίσκου πε-
 χτέσα, καὶ τὴν σήμερον αὐτὸ τὸ ἐργαστήριον τὸ ἐπουλήσαμεν τοῦ τιμίου Προδρόμου διὰ ἄσπρα 22000 ἤγουν χιλιάδες εἴκοσι δύο, τὸ ὅποῖον ἐργαστήριον περιέχει ὀλόγυρα τοὺς στύλους καὶ ταῖς σταλαγματαῖαις ὅμως θέλει νὰ ἀνταμωθεῖ, ἂν εὐφιασθῆ κανένα ἐργαστήριον σιμὰ, καθὼς ὅλα τὰ ἐργαστήρια, καὶ πρὸς τὸ σπήτι μας εἰς τὸ πρὸς ἥλιον νὰ εἶναι ἀνταμομένο τὸ τζατή, ἂν κάμομεν ἡμεῖς τίποτε φιαστικὸν πράγμα. καὶ οὕτως ἐπείρα-
 μεν τὰ ἄσπρα ἐπεὶ χεῖρας μετριτά, καὶ ἀπὸ τῶρα καὶ ὀμπρῶς νὰ μένη ἴδιος οἰκοκύρης ὁ τίμιος πρόδρομος, καὶ διὰ τοῦτο δεῖνομεν τὴν παρούσαν μας ὁμολογίαν νὰ ἔχει τὸ κύρος καὶ τὴν βεβαίωσιν:

1719 Αὐγούστου 20.

ἐγώ ὁ εὐθύμιος τοῦ τίμζου κέρκα δάννα στρέγω τὰ ἄνωθεν.
 ἐγώ ὁ γιόργης τοῦ τίμζου στρέγω τὰ ἄνωθεν.
 δημήτριος ἱερεὺς γράφας μαρτυρῶ
 θεόδωρος ἱερεὺς μαρτυρῶ
 ἀθανάσιος ἱερεὺς τότο μαρτυρῶ
 Γεώργιος Κώστη μαρτιρῶ
 Κέκα πεχτέση μάρτυρας
 Ἀλέξιος γόργη μαρτυρῶ.

Τὸ ἴσον

Μὲ τὸ παρὸν ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς ὅτι ἐγώ ὁ γιώργης τοῦ τίμ-
 ζου δαύφνα, καὶ ἐγώ ὁ εὐθύμιος υἱὸς τοῦ τίμζου, ὅτι πῶς ἔχοντες
 ἀγοράση τόπον ἀπάνω τοῦ ὀσπητίου μας, ἀπὸ τὸν κύρ δημήτριον
 μπέντου, καὶ τὴν σήμερον τὸν πουλοῦμεν τοῦ ἡγουμένου τοῦ τι-
 μίου Προδρόμου, νὰ εἶναι βαγκούφηκο, καὶ τὸν ἐπωλήσαμεν διὰ
 ἄσπρα 10800 ἤγουν δέκα χιλιάδαις καὶ ὀκτακόσια, καὶ πέρνοντες
 τὰ ἄσπρα ἐπὶ χεῖρας μετριτά, καὶ ἀπὸ τῶρα καὶ ὀμπρῶς νὰ μεί-

νη εἶδιος οἰκοκύρης ὁ τίμιος Πρόδρομος, καὶ περιέχει ὁ τόπος ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον τὸ δεξιόν, καθὼς ἔρχεται ὁ τύχος αὐτοῦ νοῦ ἴσα ἕως τὸν τύχον τοῦ ὀσπιτίου, καὶ ἐργαστήριον τοῦ θανάση γιωργούσιν, καὶ νὰ ἔχωμεν ἄδιαν νὰ ἀκολήσομεν ἀπὸ κάτω τοῦ ἐργαστηρίου τὸν τύχον τοῦ ὀσπητίου μας, καὶ νὰ ἀνταμόσωμεν καὶ τὸ τζατῆ, καὶ οὕτω νὰ εἴμεθα ἡρηνιμένοι, ἔσωντας ὀποῦ ἐπουλήσαμεν μὲ τὸ ἴδιον μας θέλημα, καὶ νὰ μένη ἀνόχλιτος, καὶ ἀπήραστος παρουθενός, καὶ διὰ τοῦτο δείνομεν τὴν παροῦσαν μας, ἔχουσιν, τὸ κοίρος καὶ ἀσφαλές, ἐν παντὴ κριτηρίῳ ἐσωτερικοῦ τε καὶ ἐξωτερικοῦ. 1719 Σεπτεμβρίου 17.

ἐγὼ εὐθύμιος τοῦ τίμζου
στρέγω τὰ ἄνωθεν

Κωνσταντίνος ἱερεὺς καὶ
οἰκονόμος μάρτυρας

ἐγὼ ὁ γιώργις τοῦ τίμζου
κέρκα στρέγω τὰ ἄνωθεν

δημήτριος ἱερεὺς
γράψας μαρτυρὸ
γιάνκα χατζῆ
μάρτυρας

σ.30 Ἐνώπιον τοὺς εὕρισκομένους ἄρχοντας καὶ κληρικούς, ἀνήφεν καὶ ὁμολόγησεν ὁ κυρ Σοφρόνης τοῦ παπαῖ Γιόργη, τὸ πῶς ὁ παπαῖ γιώργης ὁ πεθερός του τὸ ἔκαμεν ἐπίτροπον νὰ δώσῃ στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Προδρόμου τὸ ληβάδι του [ποῦ] εἶναι ἀπὸ κάτω τὸ μοναστήρι, καὶ τὰ χωράφια ποὺ εἶναι σιμὰ στὸ ληβάδι, ἤγουν ὅσα τοῦ πέφτουν στὸ μερτικό του παπαῖ γεώργη, καὶ τὰ ἐδωσεν εἰς τὸ Μοναστήρι, ποῦ ἄνωθεν γράφει κύρ Σοφρόνης ὁ ἐπίτροπος, γιὰ τοῦτο γράφο τὴν ὁμωλογίαν ἐνώπιον τοὺς εὕρισκομένους κληρικούς καὶ ἄρχόντους, νὰ εἶναι εἰς ἐνθύμησιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ Χοῦ, ὡς καθὼς τὸ εἶχεν μαρτυρήσει ἀπο κατοθεν. γιόργη κώστα, παρακαλόντας με εβαλεν καὶ εγραφα καὶ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

γιάνη βροῦσα τζουπάνου μαρτυρῶ τὰ ἀνωθεν
σοφρόνη παπαῖ γιώργη μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

Ἀθανάσιος μαρτυρῶ τὰ ἀνωθεν
Κώστα Παπουτζῆ μάρτυρας

παπαῖ μιχάλης μάρκο μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.
 νάστο τᾶνα μαρτυρῶ
 νικόλα θεοδώρου μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
 γιάνης νικόλα μαρτυρῶ τᾶνωθεν.

[Εἰς τὸ τέλος ὑπάρχει μία χρονολογία 1557. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἔχει γραφῆ ὑπὸ ἄλλης, κακογράφου χειρός!].

Μὲ τὸ παρὸν μας θεληματικὸς ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς, ὅτι ἐγὼ ὁ αθανασίος τοῦ βρέτω, καὶ ἐγὼ ὁ θεώδορος τοῦ Βρέτω, τὸ πῶς πήραμεν καὶ χρεωστοῦμεν τοῦ ἁγίου καθηγουμένου τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Προφ. Προδρόμ. τὸν ἀριθμὸν χιλιάδες εἴκοσι τρις, ἤγουν χιλιάδες 23000, τὰ ὅποια ἄσπρα τὰ ἐλάβομεν διὰ χάριν φηλείας, καὶ ἔχουμε τὴν συμφονίαν νὰ τὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν ἄλλον ἀποστόλου Πέτρου, καὶ χωρὶς καμίαν πρόφασιν, καὶ διὰ τοῦτο ἔδωσαμεν τὸ παρὸν εἰς χεῖρας τοῦ ἁγίου καθηγουμένου κυρίου νικηφόρου, νὰ ἔχη τὸ κυρος ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ, 1733 ὁ κ τ ω - β ρ ί ο υ 8.

αθαναση βρετα
 στρέγω
 Κωστη Βρετα
 μάρτυρας

θεωδορος βρετα
 στρέγω

αδαμη βρετα
 μάρτυρας

σ.31 Μὲ τὸ πως φανερώνο καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ γεώργιος τινος τοῦ γιάνο γκεμπάλε, ὅτι πῶς ἐπούλισα σήμερον τὸ μερτικὸν τοῦ ἐργαστηρίου, ὅπου εἶναι τὸ ἐργαστήρι τοῦ ποτέ ἀδάμι, μὲ ὄλο τὸ τζα ἦρη τοῦ γιάνη μπούκουρη, καὶ ἐπούλησα ἤγουν 10.000. πένται ἔλαβα ἀπὸ τὸν τίμα, καὶ πένται ἀπὸ τὸν λιάσκο, τὰ ἔλαβα καὶ ἀνέλειπα, καὶ διὰ τοῦτο ἔδωσα τὴν παροῦσάν μου ὁμολογίαν. εἰς χεῖρας τοῦ τίμα καὶ τοῦ λιάσκω νὰ ἔχουν τὸ κύρο, ἐν πάσῃ κριτηρίῳ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἐγὼ ὁ γιόργης πλέον, ἰλιακάντα βα πλεων δὲν ἔχω ἀπὸ τὸ ἐργαστήρι, καὶ ἀπὸ τὸ τζαῆρη, ὅπου ἦχαμε ἀντάμα.

Ἔτος 1748 Ἰαν. 20

γεώργιος στρέγω τὰ ἄνωθεν
 γεώργιος ἱερεὺς τούκα ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

ἔγώ ἢ γυνή τοῦ γεωργίου σκαμπάλε στρέγω τὰ ἄνωθεν
 ἐγώ ὁ Κωνσταντῖνος υἱὸς τοῦ γιώργη στρέγω.
 γιάγκου δάμα πουβαλάρου μαρτυρῶ
 θανάση δάμα κόστου μαρτυρῶ.

Τὸ ἴσον

Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος φανερώνω καὶ ὁμολογῶ ἐγώ ὁ
 νίσκος πεχτεσα, καὶ ὁ γὼ ὁ γιάγκος νικόλα, ὅτι πῶς σήμερον
 θεληματικῶς μας ἐπουλήσαμεν τὸ ἐργαστήρι ὅπου ἔχωμεν εἰς
 κοριτζὰν κολητὰ ἀπὸ τὸ χάνι τοῦ γκούστα, καὶ κολητὰ ἀπὸ
 ἐργαστήρι τῶν πετκολάρου ἔσωθεν τῆς πόρτας, καὶ τὸ ἐπουλή-
 σαμεν εἰς χεῖρας τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἁγίου Προδρόμου διὰ ἄσπρα
 χιλιάδες 8000, ἡγουν χιλιάδες ὀκτώ, τὰ ὅποια τὰ ἐλάβομεν ὅλα
 ἐπὶ χεῖρας μετριτὰ, καὶ ἀνέλλιπα καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς
 εἶνε ἴδιον οἰκοκύρης εἰς αὐτὸ ὁ ἡγούμενος, παρουθενός ἐνοχλού-
 μενος, οὔτε ἀπὸ τοὺς υἱούς μου οὔτε ἀπὸ ἄλλον συγγενῆν ἢ
 ἰδικόν. εἶδὲ καὶ τῆς τὸν πειράξει νὰ ἔχωμεν ἡμεῖς νὰ ἀποκρι-
 θοῦμεν καὶ ὁ ἡγούμενος νὰ εἶναι ἀπείραχτος· διὸ ἐγράψαμεν τὸ
 παρὸν καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν

1741 Σεπτεμβρίου 26

νικόλαπεχτεσα στρέγω.
 γιάνγκου νίσκου πεχτέσε στέργω,
 γεώργιος ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος βεβαιοῖ,
 ἀθανάσιος ἱερεὺς τοῦ καὶ λαζαρίκη, γράψας μαρτυρῶ.

Τὸ ἴσον. 1739 ὀκτωβρίου 22

Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος φανερώνωμεν καὶ ὁμολογοῦμεν,
 ἐγώ ὁ νικόλαος μίχα πεχτέσα, καὶ ἐγώ ὁ νικόλας πεχτεσα, ὅτι
 πῶς σήμερον θεληματικὸς μας ἐπουλήσαμεν τὸ ἐργαστήριον μας
 ὅπου ὀνομάζεται τοῦ μίχα δαύφνου κολυτὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐργα-

στήρια τοῦ μοναστηρίου προδρόμου, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι τὸ ἐργαστήρι τοῦ μίχου δαύνου, καὶ τὸ ἐδώσαμεν τοῦ ἁγίου καθηγουμένου παπαῦ κὺρ νικηφόρου διὰ ἄσπρα τὸν ἀριθμὸν χιλιάδαις εἴκοσι τρεῖς ἤγουν χιλιάδες 23.000, καὶ ἀπὸ τὸ νῆν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς πλέον δὲν εἶναι ἐδικόν μας, ἀλλὰ εἶναι ἴδειον τοῦ ἁγίου Προδρόμου κτῆμα καὶ ἀπόκτιμα, καὶ νὰ μὴν ἔχη τινὰς νὰ τοὺς ἐνοχλῆ νὰ μένη ἀπεύραχτον, ὅταν ὁποῦ θεληματικῶς μας τὸ ἐπουλήσαμεν, καὶ ἐλάβομεν ἄσπρα ἐπὶ χεῖρας μετρητὰ σῶα καὶ ἀνέλειπα, διὰ τοῦτο ἐγράψαμεν τὸ παρὸν καί, ἐδώθη εἰς χεῖρας τοῦ ἄνωθεν ἡγουμένου, ἔχον τὸ κῦρος καὶ τὸ βέβαιον καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

Ἀθανάσιος ἱερεὺς τοῦ λαζαρίκη γράψας καὶ μαρτυρῶ
νικόλα πεχτεσα στρέγω.
γιάγκος υἱὸς τοῦ νίσκου πεχτέσα στρέγω.
Κώστη ζάβα μάρτυρας.

Τὸ ἴσον. 1670 νοεμβρίου 2

Ἐνώπιον τοὺς εὐρισκομένους μαρτύρους κληρικούς καὶ ἀρχόντους, ἀνήφερον ὁ κὺρ Γιώργης τοῦ κὺρ Παπαμιχάλη καὶ ὁ κὺρ Θανάσης τοῦ παπαῦ μιχάλη, πως ἐχάρισαν τὸ ἀμπέλη στὸ μοναστήρι, ὅπου ἔχουν στὴν ὁσόγια, ὁποῦ εἶναι ἀπὸ πάνω τῆς Παναγίας, καὶ διὰ τοῦτο γράφομεν τὴν ὁμολογίαν νὰ εἶναι εἰς ἐνθύμιση καὶ ἀσφάλειαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς εὐρισκομένους μαρτύρους καὶ κληρικούς, ὡς καθὼς τὸ ἠθέλαμε μαρτυρίσει, ἀπὸ κάτωθεν ἀτῆ τοὺς χαριστικός· γιόργη κόστα παρακαλόντας μὲ ἔβαλαν καὶ ἔγραψαν, καὶ μαρτυρῶ. Σωφρόνιος Παπαγιώργη μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν:

ὁ μιχάλης μάρκα μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
ἄθανάσιος παπαμιχάλη μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
ρίζο κόστα μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

α.33 [Εἰς τὴν σελίδα ταύτην σημειοῦνται ποσὰ συναχθέντα ὑπὸ τῆς Μονῆς Προδρόμου κατὰ τὰ ἔτη 1825, 1826, 1827, 1828].

σ.34 [“Ομοίαι σημειώσεις επίσης διὰ τὰ ἔτη 1828, 1829, 1830, 1831, 1834].

σ.35

α ψ ε μα ῖ ω

τῆ ρουσο θηγάτηρ τοῦ παπα δημητρῆ βολέα, ἀφιέροσεν δύο χωράφια ἀποῦ εἶχε ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς εἰς τόπον λεγόμενον τζου κάστρε, καὶ εἶνε ἀπὸ κατο εἰς μίαν πέτρα [μία λέξις δυσανάγνωστος] καὶ συνορήτης εἶνε πρὸς τὰ ἀνατολικά δεξιὰ χωράφια τοῦ κέρκα νίτκου παπαδημήτρῆ, καὶ ζερβία τῆς στακος, καὶ ἀπάνο ἢ πέτρα, καὶ κάτω τοῦ μιχάλη γκέκε βολέα, καὶ ἔγραψεν δ' ὀνόματα πρόθεσιν, μητροφάνη ἱερομονάχου ζοκο πρεσβητέρα, θροῦ, ρουσω.

[Ἀκολουθεῖ σημείωσις μὲ χρονολογίαν 1707 κατὰ τὴν ὁποίαν] «ὁ δημήτριος ἔξαρχος ἀπὸ τὴν πολέναν» [ἐχάρισεν εἰς τὴν Μονὴν Προδρόμου χωράφι εὐρισκόμενον] «ἀντίπεραν ἀπὸ τὸ ποτάμι τὸ ὀνομαζόμενον ντουναβέτζι».

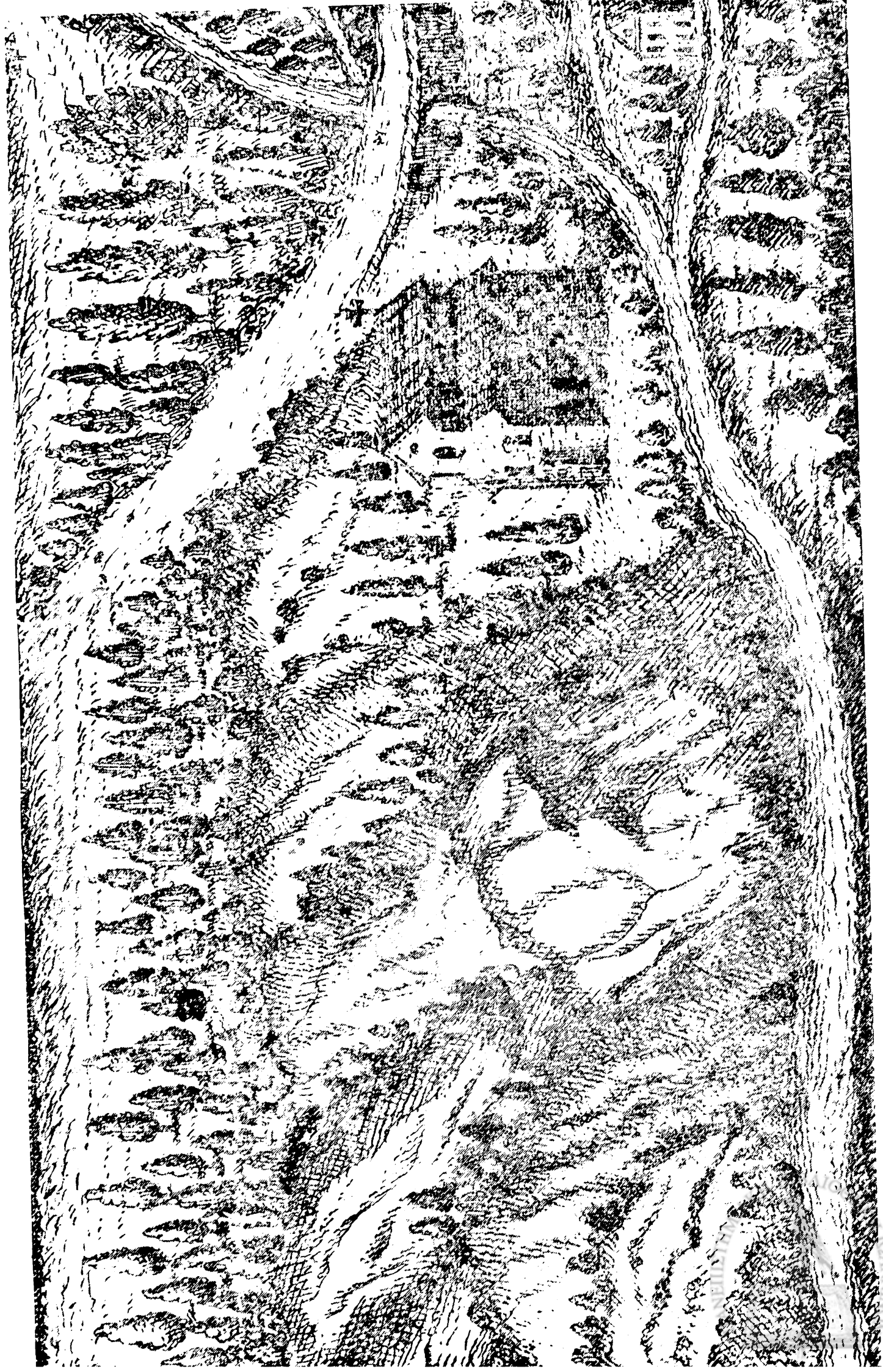
[Μετ' αὐτὴν ἀκολουθεῖ ὁμολογία, δι' ἧς] «ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος ἰγνάτιος ἐκ χώρας Πολένας, οἰκεία βουλεῖ, ἀφιεροῖ πρῶτον μὲν τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, δεύτερον τὴν πατρικὴν του κληρονομίαν, [χρονολογία] 1696. [Ἀκολουθεῖ κατόπιν μία τελευταία σημείωσις ἀφορῶσα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ νικολάου πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ του δημητρίου, ἀφιέρωσιν δύο χωρσφίων].

σ 36

1692.

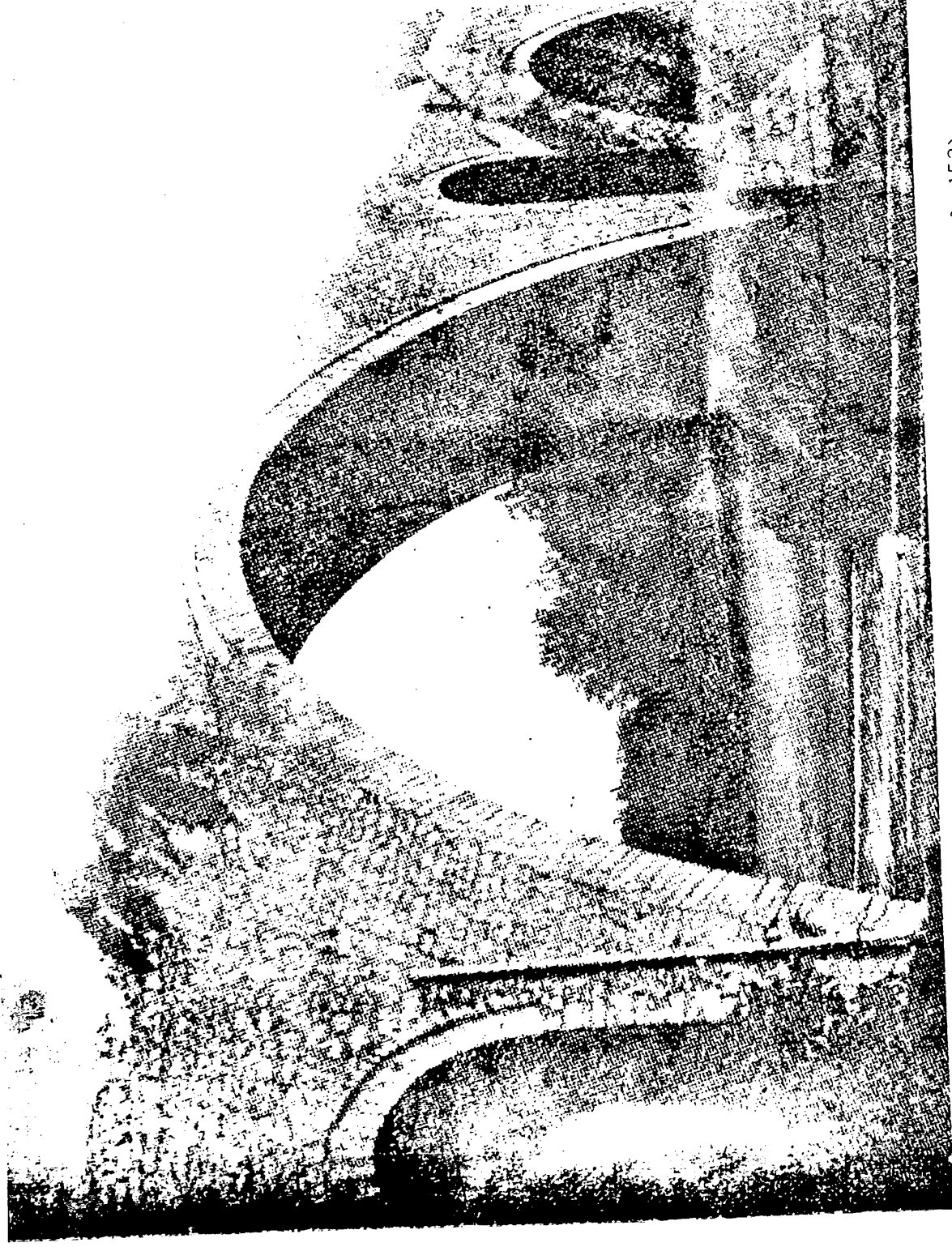
Διὰ τῆς παρούσης μου ὁμολογίας καὶ καθαροῦ συνειδότως ἀποδείξεως, ὁμολογῶ καὶ φανερώνω ἐγὼ ὁ τότες τοῦ Γεωργίου Δάφνου, ἐπειδὴ ζῶντός μοι ἠθέλησα ἐξ ἰδίας μου προαιρέσεως νὰ ἀφιερῶσω τὸ ἐδικόν μου ἐργαστήριον ὅπου εἶναι πλησίον τοῦ μίχου πεχτέσε, τὸ ὅποιον τὸ ἀφιέρωσα εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου προφήτου Προδρόμου εἰς μνημόσυνον καὶ ψυχικὴν ἡμῶν σωτηρίαν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μου οὕτως ἠγάπησεν καὶ οὕτως ἐποίησα ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ νὰ μὴ τολμήσει τινὰς ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μου, εἴτε ἀπὸ τὰ ἐγγόνιά μου, νὰ ἐναντιωθῆ εἰς ταύτην μου τὴν θεληματικὴν διαθήκην, διότι τὸ ἐδικόν

Ο ιερός ναός Αγίας Παρασκευής, τῷ 1767, ὡς εἰσπρακτικός.

Ἡ παλαιὰ γέφυρα (1762-1895) ἁγίας Παρασκευῆς (σελ. 153).
(Ἀρχεῖον Ἀποστόλου Σίπσχά)

μου πράγμα κανένας δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὸ ὀρίζη, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὸ ἄνωθεν ἐργαστήριον, εἶναι ὅλως διόλου ἀφιερωμένο καὶ ἀποφασισμένο τοῦ μοναστηρίου. Καὶ ὅποιος ἤθελε ἐναντιώσῃ εἰς τὴν θεληματικὴν μου δίκαιταν, εἴη ἡ μερὶς αὐτοῦ ἐν ἀσβέστῳ πυρί, καὶ διὰ τὸ ἀσφαλὲς ἔγραψα τὴν παροῦσαν μου ὁμολογίαν, ἐν τῷ παρόντι κόνδικι, τῆς σεβασμίας αὐτοῦ μονῆς καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν 1692 Νοεμβρίου 2 οἱ μάρτυρες οὔτοι εἰσί:

γρηγόριος ἱερομόναχος μάρτυρας   μίχο σκάε μάρτηρας
νήκας τοῦ βρουσα μάρτηρας   νητζήκου πεντίκης μάρτυρας.

α ψ ι θ'.

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἀγίου καθηγουμένου, κυρίου νικηφόρου ἱερομονάχου.

Τὸ ἄνωθεν ἐργαστήριον, ὅπου γράφει ἡ ἄνωθεν ὁμολογία, ἐπουλήθη δι' ἄσπρα 7000, ἤγουν 7 ἑπτὰ χιλιάδες, μὲ τὰ ὅποια ἠγοράσαμεν τὸν τόπον τοῦ γεωργίου καὶ τοῦ εὐθυμίου, τῶν υἱῶν τοῦ τίμζα λεγομένο δαφνο, ὁ ὅποιος τόπος εἶναι ἀπάνωθεν τοῦ σπιτιοῦ αὐτῆς, καὶ εἶναι ὁ τόπος διὰ δύο ἐργαστήρια, καὶ ἠγοράσθη ὁ αὐτὸς τόπος διὰ 10.800 ἤγουν δέκα χιλιάδες ὀκτακόσια (αψιθ').

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἰδίου καθηγουμένου κυρίου νικηφόρου ἠγοράσθησαν τὰ δύο ἐργαστήρια ἀπὸ τὸν γεῶργο καὶ εὐθύμιο, υἱῶν τοῦ Τήμζα δάφνο, ὅπου εἶναι σιμὰ τοῦ μπεχτέσα, διὰ ἄσπρα 22.000 ἤγουν δύο χιλιάδες, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

σ.37

1701

Διὰ τῆς παρούσης μου δηλοτικοῦ γράμματος, φανερώνω ἐγὼ ἡ νίκα θυγάτηρ τοῦ βρούσου λέκα δάφνου, ὅτι πῶς ζῶντος μοι, ἐπανέβηκέ με ἀσθένεια, ἀνίατη, δηλονότι ἡ δίστομος ρομφαία ἡ πανούκλα, καὶ ἀγροικῶντας τοῦ λόγου μου ὅτι τετέλεσται ἡ πρόσκαιρή μου ζωὴ, κράζοντας θεληματικὴ μου τὸν πανοσιώ-

Μητροπολίτου Ξάνθης Ἰωακείμ Μαρτινιανοῦ. Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Μοσχολέως

10

τατον ἐν ἱερομονάχοις παπαῖ κὺρ γρηγόριον, τὸν ὁποῖον τὸν ἔ-
καμα ἐπίτροπον καὶ κυβερνήτην τῆς τε ψυχῆς, νὰ μὲ κυβερνήσῃ
εἰ βούλεται, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἐγὼ βλέποντας τὴν ἀδυναμίαν
μου καὶ πῶς τινὰ κληρονόμον γνήσιον δὲν ἔχω, οὔτε γονεῖς,
οὔτε ἀδελφόν, μηδὲ τέκνα, μήτε ἀδελφάς, καὶ ἐπρόκρινα ἐθελου-
σίως ὅτι τὸ ἐργαστήριον ὅπου εἶναι στοὺς χαλκιάδες, σιμὰ τοῦ
ἐργαστηρίου τῆς Παναγίας καὶ τοῦ στέφου, τὸ ἀφιέρωσα εἰς τὸ
μοναστήριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτι-
στοῦ Ἰωάννου εἰς μνημόσυνον καὶ ψυχικὴν ἡμῶν σωτηρίαν. καὶ
ἔγραψα καὶ τὰ ὑποκάτωθεν ὀνόματα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ νῦν
καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ δύναται τις ἀπὸ τὴν γενεάν μου, ἢ ἀπὸ τοὺς
συγγενεῖς νὰ ἐναντιωθῇ τῆς θεληματικῆς ταύτης διαθήκης, ὅπου
ζῶντάς μοι ἔκαμα, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὅλως διόλου τῆς μονῆς τοῦ ἁ-
γίου, ὡσὰν ἐξ ἰδίας μου προαιρέσεως ἠθέλησα, καὶ ὅστις ἤθελε
φανεῖ ἐνάντιος καὶ καταφρονίση τὴν παροῦσάν μου βιαίως, νὰ
ἔχη ἀντίδικον τὸν ἅγιον Πρόδρομον, ἐν τῇ φοβερᾷ ὥρᾳ τῆς κρί-
σεως, καὶ δικαίας τοῦ θεοῦ ἀνταποδόσεως, καὶ διὰ τὸ ἀσφαλές
ἔγραψα τὴν παροῦσαν μου ὁμολογίαν ἐν τῷ κώδικι τῆς μονῆς
ταύτης, εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας.

Ἰουλίου 5 νίκα βρουσοῦ λέκα δάφνου.

Καὶ τὰ ὀνόματα ὅπου ἐγράφηκα νὰ μνημονεύονται εἰς τὴν πα-
ρουσίαν ταῦτα εἰσὶ: ὁ πάππος αὐτῆς, ἀλέξιος, καὶ ὁ πατήρ Βροῦ-
σος, καὶ ἡ μήτηρ Ἀγγέλω, καὶ ὁ ἀδελφὸς πίνου, καὶ τοῦ λόγου
της, Νίκας, καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς Μιχάλη: μίχα.

σ.38 [Ἡ σελὶς αὕτη περιέχει τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ἡ Μονὴ Προδρό-
μου κατὰ τὰ ἔτη 1831, 1832, 1833, 1834 καὶ 1835].

σ.39 [Εἰς τὴν σελίδα ταύτην ὑπάρχει σημείωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ παι-
διὰ τοῦ Γκίκα, ἀπὸ τὸ χωρίον Γκενίκασι, λεγόμενοι Ντέτε καὶ . . . . .
. . . . . ἀνεχώρησαν παντελῶς ἀπὸ τὸ χωρίον των δι' ἄλλον τόπον,
καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Μονὴν Προδρόμου τὰ πατρικά των ἀμπέλια,
«διὰ νὰ μνημονεύωνται εἰς ἁγίαν παρρησίαν ἀκατάπαυστον».

Εἶναι δὲ τὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ μνημονευθοῦν, Ντέντε, Ἄθανάσιος, Ἀγγελίνα, Ἀθανάσιος, Γκίκας, Μαρία, Τζέγκας].

σ.40

Ἐπὶ ἔτους 1693: νοεμβρίου 20.

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν ἅπασ ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἀποθανεῖν, ὡς ἀναγκαῖον τὸ τέλος τῆς φθαρτῆς φύσεως, ἀλλὰ ἄδηλος ἡ ὥρα καὶ ἡ ἡμέρα καὶ μάλιστα, ὅπου συχνὰ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν νουθεσίαν, ὡς κλέπτῃς ἔρχεται ὁ θάνατος ἢ ὥρα οὐ προσδοκῶμεν, καὶ τὴν ἡμέραν οὐ γινώσκομεν: Διὰ τοῦτο ἐγὼ ὁ νίσκας τοῦ Κήτζα, δοῦλος ἀνάξιος τοῦ Χριστοῦ, ὅπου Θεοῦ χάριτι χρόνους ἱκανοὺς ἔζησα, ἕως ἑξήντα χρόνους, καὶ ἀπὸ ταῖς πολλαῖς καὶ συχναῖς ἀσθενείαις προβλέπω τὸν θάνατον, ὅπου καταρρέουν τοὺς τοίχους τῆς οἰκίας μου, λέγω δὲ ταῖς δυνάμεις τοῦ σώματός μου, μὴν ἀναμένοντες ἄλλην ἀναβολὴν καὶ θεωρίαν, ἔχοντας τὰ νῦν Θεοῦ προνοίᾳ σώας τὰς φρένας καὶ τὸν νοῦν καὶ μετρίαν ὑγείαν τοῦ σώματος, ἐβουλήθηκα νὰ διατάξω καὶ ἀφιερῶνω τὰ νῦν ἐξ ἰδίας μου προαιρέσεως, τὸ μισὸν τὸ μῆλόν μου, ὅπου ἔχω ἀντάμα μὲ τὸν στέφο μάρκα καὶ μὲ τὸν κώστα γκουβόσου, νὰ εἶναι ἀφιερωμένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὰ ἐξῆς μέχρι τερμάτων αἰῶνος, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου ἐνδόξου Προφήτου Προδρόμου διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν γονέων μου, νὰ μνημονεύωνται ἀκαταπαύστως, τὰ ὁποῖα ὀνόματα εἶναι τὰ κάτωθεν γεγραμμένα, καὶ εἴ τις δὲ μεταγενέστερος ἤθελε συγχίσει τίποτες ἀπὸ τὰ ἄνωθεν, ἢ ἤθελεν τὰ παραλάβῃ καθὼς ἐγράψαμεν. Ἄς εἶναι εἰς τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ, καὶ νὰ ἔχη ἀντίδικον τὸν ἅγιον καὶ τίμιον πρόδρομον, ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως.

Ταῦτα ἰδοὺ τὰ ὀνόματα τῶν γονέων τοῦ νίσκα κήτζα νικολάου, ἐρίνα, ἀλέξω, καλία, νικόλα, μαρία, θεοδώρου ἱερέως, πρεσβυτέρα ἀλέξης, καλίας, ἀδάμη, ἰωάννου, βάγγιου.

στέφανος κότος

μάρτυρας

[αἱ ἄλλαι ὑπογραφαὶ δυσανάγνωστοι].

σ ψ α—Ν ο ε μ β ρ ί ο υ 9.

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἰδίαν μου ὁμολογίαν, ἦνπερ ἔδωσα ἐνώπιον τῶν ὑπογεγραμμένων, ὡς δηλοποιεῖ σαφέστατα, οὕτω καὶ νῦν ᾧδε ὁμολογῶ καὶ στέργω τὰ κάτω εἰρημένα, πῶς ἐξ ἰδίας μου βουλῆς καὶ προαιρέσεως, ἐπούλησα, ἐγὼ ὁ μιχάλης τοῦ Χατζῆ σοφρόνη, τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως, μερικὰ κομᾶτια ἀμπελίων, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς χώραν λεγομένη ὄσοϊας, καὶ εἶναι κομᾶτια πέντε, δύο εἶναι εἰς τὸ προσήλιον, πλησιαστάς εἶναι οὗτοι, εἰς μὲν τὴν μίαν μερέαν ὁ μῆτρος καὶ κορτάσης, εἰς δὲ τὴν ἄλλην τὸ παλαιὸν ἀμπέλιον τοῦ ἁγίου Προδρόμου, καὶ τὰ ἕτερα τρία κομᾶτια εἶναι ἐδῶθεν τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸν ἴσκιον, εἰς τὸ ἕνα εἶναι συνορίτης ὁ ἀντώνης τοῦ γήρου, μὲ τὸν γκέκα κορατζῆ, εἰς τὰ ἄλλα δύο εἶναι συνορίτες τὰ ἀνεψιά τοῦ ποίικου μὲ τὸν μῆτρο τῆς ζαρίφας, τὰ ὁποῖα τὰ ἐπούλησα τοῦ ἁγίου μοναστηρίου τοῦ προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, διὰ ἀσλάνια τῶν ἀριθμῶν ὀγδοήντα, τὰ ὁποῖα τὰ ἔλαβα ὅλα ἀνελλειπῆ, καὶ διὰ τὸ ἀψευδὲς ἔστρωσα τὴν ἰδίαν μου ὁμολογίαν ἐν τῷ παρόντι κόνδικη, διὰ σύστασιν τοῦ μοναστηρίου καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν, καὶ οἱ ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες οὗτοι εἶναι: 1701

ἐγὼ ω μ η χ ο ς τοῦ χ α τ ζ ι σ ω φ ρ ο ν ι, ὄ τ ρ ἔ γ ο τ α ἀ ν ω θ ε ν

[Εἶτα ἀκολουθεῖ σημείωσις:]

[Ὅτι εἶναι ὁ Μιστρᾶς διὰ τὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνισμόν, τοῦτο καὶ ἡ Μοσχόπολις διὰ τὸν Τουρκοκρατηθέντα. Χριστιανικὸν Μουσεῖον τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, τὸ ὁποῖον μετὰ συγκινήσεως ἐμελέτησα. Εὐχόμεαι νὰ διαφυλάξουν οἱ Μοσχοπολίται τὰ ἐναπομείναντα κειμήλια.

1 Ἰανουαρίου 1913.

Δ. Καλλίμαχος
Ἱεροκῆρυξ τῆς Ε' Μεραρχίας].

σ.42 Ἐνθάδε γράφω καὶ τὰ ὀνόματα τῆς παρρησίας:

Διονυσίου Ἀρχιερέως
 αἰσενίου ἀρχιερέος
 αντονίου ιερομοναχοῦ
 μακαρίου »
 ἰγνατίου »
 Γαβριήλ »
 Σάββα »
 νικοδήμου μοναχοῦ
 Γεωργίου ἱερέως
 λαζάρου »
 ....- »
 Δανιήλ »
 Μιχαήλ »
 Αντωνίου »
 Ἰωάννου »
 Ανδρέου »

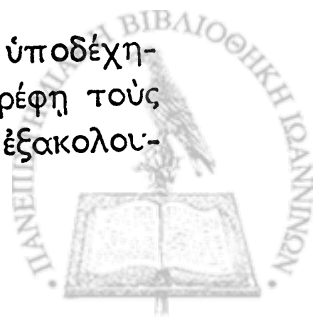
[ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλα ὀνόματα μοναχῶν καὶ λαϊκῶν].

Βλέμμα ἐν τέλει ρίπτοντες ἐπὶ τῆς ἐξελιξέως τοῦ ὅλου μέχρι τοῦδε βίου καὶ τῆς καθόλου δράσεως τῆς ἱερᾶς Μονῆς, παρατηροῦμεν, ὅτι, ὡς πανταχοῦ σχεδόν, καὶ ἐνταῦθα, ἐν τῷ κλίματι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, αἱ μοναὶ ἀνηγείροντο συνήθως δαπάναις πλουσίων ἰδιωτῶν, καὶ συνετηροῦντο δι' ἀφιερωμάτων, κληροδοτημάτων καὶ τῶν τακτικῶν καθόλου προαιρετικῶν συνδρομῶν, διετέλουν ὑπὸ τὴν ἄμεσον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς αἰγίδα, καὶ ἐλέγοντο σταυροπηγιακαί, ἢ παρέμενον ὑπὸ τὴν κανονικὴν ἀπλῶς ἐπίβλεψιν τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου, καὶ ἐλέγοντο ἐνοριακαί, παρ' ὅλαις δὲ ταῖς χριστιανικαῖς κοινότησι, ἱερὸν ἀνέκαθεν ἐθεωρεῖτο χρέος νὰ ἀφιερώνωσι τι ἐκ τῶν αὐτοῖς ὑπαρχόντων εἰς τὰ μοναστήρια, χρήματα ἢ κτήματα, καὶ νὰ γράφωσιν ἐκεῖ ζώντων καὶ τεθνεώτων ὀνόματα, ὅπως ταῦτα ἀναγινώσκωνται καὶ μνημονεύωνται, ὡς πρόθεσις, ἢ παρρησία ἢ σαρανταλείτουργα, καὶ τοῦτο διὰ τὴν ψυχὴν των, ὡς ἔλεγον. Οὐκ ἄπορον ἐντεῦθεν, ἐὰν παρελάνωσιν ἐκάστοτε διάφορα διαφόρων Μοσχοπολιτῶν ὀνόματα ἐν τοῖς ἀρχείοις, οἵτινες ἀφιερώνουσι ἀδιαλείπτως χωράφια, ἀμπέλια, ἐργαστήρια, σκεύη λατρείας, ζῶα καὶ ἀντικείμενα χρειώδη τῇ Μονῇ, καὶ γράφουσιν ὀνόματα, ὡς π.χ. ὁ σοφὸς Σχολάρχης Πρωτόπαπας Θεόδωρος Καβαλλιῶτης, τὴν ἡμέραν τῆς ἐπετείου μνήμης, 24 Ἰουλίου 1765, ἀνέρχεται οἰκογενειακῶς ὡς εὐλαβῆς προσκυνητῆς, γράφει τὰ ὀνόματα, Θεοδώρου, Κυράνης καὶ Ἀναστασίου, καὶ φιλοδωρεῖ, ὡς ἐπίσης, ὁ ἀρχων Ναοῦμ Γκούστας ἀφιεροῖ χωράφια, καὶ γράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἰδίων γονέων, καὶ ἄλλοι τόσοι διαφόρου τάξεως καὶ ἡλικίας πολῖται.

Οἱ μονάζοντες ἠσχολοῦντο περὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀνηκόντων τῇ Μονῇ γαιῶν, ἢ ἠνοιγον χέρσους, μεταβάλλοντες αὐτὰς εἰς ἀγρούς, λειβάδια ἢ ἀμπέλους, ἅτινα καὶ σήμερον βλέπομεν ἔργα ἐν πολλοῖς τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἢ ἐπεδίδοντο καὶ εἰς ἑτέρας ἀσχολίας, μὴ συγκεκριμένας. Ἦσαν ἄλλοτε πολλοί, καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ περιφερείᾳ ἠύξανεν ἡ τυραννία, οἱ φόροι, αἱ ἀγγαρεῖαι, καὶ τὰ καθόλου δεινὰ τῆς καταστάσεως τοῦ βασιᾶ.

Τὸ ἴδρυμα πρὸς ἄλλοις, προορισμὸν εἶχεν ἀνέκαθεν καὶ τὸ νὰ ὑποδέχεται, φιλοξενῇ καὶ περιθάληται ὁδοιπόρους, νὰ νοσηλεύη ἢ διατρέφῃ τοὺς μὴ ἔχοντας ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι ἐγχωρίους ἢ ξένους, καὶ νὰ ἐξακολου-

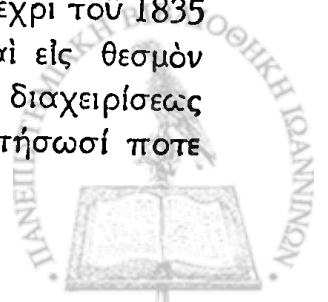
θῆ νὰ στοιχῆ κατὰ τὸ δυνατὸν τοῖς ἔθεσι καὶ ἐθίμοις τῶν ἀρχαίων, παρὰ ταῖς πόλεσι, μονῶν. Ἡ κατάστασις βεβαίως, ὡς πολλαχοῦ μετὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐνταῦθα, δὲν ὑπῆρξε πάντοτε ἡρεμος καὶ κινδύνων ἀμέτοχος, διότι καθὰ ἡ παράδοσις ἀναφέρει, οὐχὶ ἅπαξ τὸ ἴδρυμα ὑπέστη ἀνεκδιήγητα, εἰς ἐποχὰς μάλιστα ἀρχαιοτέρας, ἐξ ἀποσπασμάτων ξένων στρατιωτικῶν, διερχομένων ἐν ἐκστρατείαις διὰ τῶν πλησίον ὁδῶν, ἐπιτρεχόντων ἐνταῦθα, ποικιλαχῶς ἐνοχλούντων, καὶ διὰ δαρμῶν ἀπαιτούντων συνηθέστατα διατροφήν καὶ χαρτζηλῆκι, πανθομολογουμένου ἐν τούτοις ἀφ' ἐτέρου ὄντος, ὅτι αἱ περίξ κοινότητες, οἱ ἰθαγενεῖς, καὶ βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐαυτῶν ἔτι ἐξισλάμισιν, οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ περιβάλλωσι δι' εὐλαβῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον αἰσθημάτων τὸ κατάστημα.

Ἐχουσιν ὑποστῆ ἐπίσης ἱκανά, καὶ ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐκάστοτε μπουμπασίρηδες τῶν ἱερῶν ναῶν, ἂν δηλ. οὗτοι εἰσὶν ἰδρυμένοι διὰ φερμανίων, καὶ κατὰ πόσον ἐν τῇ ἀνεγέρσει εἶχον τηρηθῆ, ὡς γνωστόν, πιστῶς ταῦτα, ἧτις ἐν γένει περὶ οἰκοδομῆς ναῶν ἀπαγόρευσις, ἐξετείνετο ἀναμφιβόλως καὶ ὡς πρὸς τὰ μοναστήρια, τοῦ σεριάτ (=ἱεροῦ νόμου) ρητῶς ἐπιτρέποντος μόνον ἐπισκευὰς βακουφίων, αὐστηρῶς δὲ ἀπαγορεύοντος οἰανδήποτε προσθήκην, ἐφ' ᾧ καὶ φαντάζεται τις, κατὰ πόσον δυσχερεῶν ἔχουσι ἤδη παλαίσει, οἱ τὰ πρῶτα ἐνταῦθα θέντες θεμέλια, καὶ δὴ πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς τὰ πράγματα ὁ καλὸς Σουλτάν Ἀχμέτ (1705—1730) καὶ ὁ οἶκος τῶν Κιουπρουλήδων ὡς Μ. Βεζύρηδων, δηλ. πρὸ τοῦ 1700 περίπου, μέχρις οὗ ἐλάμβανον τὴν σχετικὴν ἄδειαν, καὶ εἰς τοῦτο ἴσως ἀποδοτέα καὶ ἡ βραδύτης, ὡς πρὸς τὴν ἀποπεράτωσιν ἐν ταῖς πλείσταις τῶν οἰκοδομῶν ἐκκλησιῶν, παρατεινομένη πολλάκις ἐπὶ εἴκοσι, τριάκοντα ἢ καὶ πενήκοντα ἔτη.

Κατήντα πολλαχοῦ καὶ τείχη ἀπλᾶ αὐλῆς ναοῦ ἀνεγειρόμενα ἄνευ ἀδείας, νὰ κρημνίζωνται, τῆς αὐτοψίας ἐκ μέρους τοῦ οἰκείου ἀρμοδίου ὑπαλλήλου οὐσης ἀπαραιτήτου, ἐξ οὗ καὶ οὐχὶ σπανίως ἀναγράφονται εἰς λογαριασμοὺς ναῶν, κονδύλια τόσα ἢ τόσα, «δοσμένα εἰς τὸν μπουμπασίρη τῶν ἐκκλησιῶν».

Παρενέβαλλον τοιαῦτα κωλύματα αἱ τοπικαὶ ἀρχαί, ἐνεκα λόγων διαφορῶν, καὶ ἠρνοῦντο καὶ δὴ ἀκάμπτως πολλάκις τὴν αἰτουμένην ἄδειαν, ἔστω καὶ ἀπλῆς ἐπισκευῆς, ἀλλ' οἱ δραστήριοι ἐνταῦθα πολῖται ἐφεύρισκον εὐσχήμως τρόπους, καὶ κατώρθουν νὰ προστρέχωσιν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν βασιλεύουσαν, καὶ ἐκεῖθεν, διὰ τῆς βαλιντέ Σουλτάννας, ἢ τοῦ Σιλιχτάρη, νὰ προκαλῶσι φερμάνια, δυνάμει τῶν ὁποίων ἐχορηγεῖτο ἀμέσως διαταγή, ὅπως μείνῃ τελείως «ἀνενόχλητον τὸ βάκφι».

Παρατηρήσεως ὅμως ἰδιαιτέρας ἄξιον, ὅτι, οἱ ἐν Μοσχόπολει ἐκάστοτε ἰθύνοντες καὶ ἐντεῦθεν Ἄρχοντες ἐπονομαζόμενοι, καὶ τοῦτο μέχρι τοῦ 1835 περίπου, ἀνέκαθεν ἐννόουν κατὰ τι ἔθιμον ἐπικρατήσαν καὶ εἰς θεσμὸν ἀναχθέν, ὅπως, ἔστω καὶ ἐμμέσως, ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ τῆς διαχειρίσεως τῆς ἱερᾶς μονῆς, καὶ δὴ μέχρι τοῦ σημείου ἔτι, τοῦ νὰ ἀπαιτήσωσιν ποτε

Ὁ ἀείμνηστος Ναοὺμ Κων. Μπαλαούρας (1804—
1897), ἐπιτροπεύων ἀπὸ Αὐγούστου τοῦ
1877 μέχρι Σεπτεμ. τοῦ 1887, εὐεργετικώτατα
ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἰδρύματος δράσας (σελ. 153).
(Ἀρχεῖον Ἁγίου Νικολάου).

νά πωληθῆ, ἐν μιᾷ τῆς κοινότητος ἀνάγκῃ, καὶ αὐτὸ τὸ πολυκάνδηλον, τὸ κάλλιστον τοῦ ναοῦ κόσμημα, ὅπερ πνεῦμα ἐπεμβάσεως παρατηρεῖται καὶ ἀκολούθως, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ 1824—1837, ὅποτε χηρεύει, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ δεκατρία ἐν ὄλῳ ἔτη ἢ θέσις τοῦ ἡγουμένου, καὶ ἐπιτροπεύουσιν οἱ ὁμολογουμένως κράτιστοι μὲν πρόκριτοι, Σπυριδῶν Ναοῦμ Οἰκονόμου καὶ Μπούσιας Θεοδώρου Πλάχας, ἀλλ' οὗτοι διαχειρίζονται τὰ τῆς Μονῆς, ὃν τρόπον ἐπετρόπευον καὶ ἐν τοῖς κάτωθι τῆς κοινότητος ναοῖς, καὶ μάλιστα πολλῶ ἔτι βραδύτερον, ἐπενέβαινε ἡ ἰδιοτέλεια, μέχρι τοσοῦτου, ὥστε θανόντος τῷ 1873 τοῦ ἡγουμένου Μελετίου τοῦ Ζάρκαλη, διωρίσθη ἐπιτροπεύων καὶ ἡγουμενεύων ὁ ἐφημέριος Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Παπαῖ Λάζαρος Πλάχας, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου, διαρκῶς ἀπησχολημένου μὲ τὰ ἐφημεριακὰ καθήκοντα, κατήντησεν, ὡς λέγεται, ἡ Μονὴ νὰ μὴ ἔχη οὔτε ἐν ζευγος πρὸς ἀροτρίωσιν.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 1877-1887, ἐπιτροπεύει ὁ ἀείμνηστος, εὐσεβόφρων, φιλακόλουθος καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀριστοκράτης ἐν τῷ τόπῳ, Ν α ο ὦ μ Κ ω ν. Μ π α λ α ο ὦ ρ α ς, ὅστις διὰ ζήλου καὶ στοργῆς, οὐδενός ποτε ἐφείσθη, ὅπως ἐπουλωθῶσιν αἱ πληγαὶ τοῦ παρελθόντος, καὶ ἀναχθῆ καὶ ἐπανέλθῃ τὸ ἴδρυμα, ἐντὸς δεκαετίας, εἰς ὃ σημεῖον εὐημερίας εὕρισκετο κατὰ τὰς καλλιτέρας ἄλλοτε αὐτοῦ ἡμέρας. Τῆς καλαισθησίας τοῦ εὐσεβοῦς καὶ λευκοῦ γέροντος λείψανον, πρὸς τοῖς ἄλλοις, προσφιλὲς εἰσέτι, καὶ τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀρχαιοπρεπῆ αὐτοῦ φυσιογνωμίαν ὑπομιμνήσκον, τυγχάνει καὶ τὸ ἄνω τῆς κάτωθι ἀρχῆθεν πολυκρούνου κρήνης, κομψόν, σύσκιον, καὶ δρόσῳ, γοητεία καὶ χάριτι περιρρέομενον κιόσκιον, τὸ ἄλλοτε τόσῳ περιζήτητον, καὶ νῦν τελείως παρημελημένον, μετὰ τὴν τελευταίαν ἀνακαίνισιν, καὶ ἐν τελείᾳ ἀχρηστία κείμενον, διὰ λόγους, νομίζω, καὶ φυματικῆς μολύνσεως, ὡς λέγεται.

Ἀκολούθως ἀπὸ τοῦ 1888-1930, ἐπιτροπεύουσι διάφοροι πολῖται, οἱ πλείονες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐσυνειδήτως καὶ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ὑπεραμυνόμενοι τῶν ζωτικῶν τοῦ μοναστηρίου συμφερόντων, οἷοί τε ἄλλοι, καὶ μάλιστα οἱ ἀείμνηστοι Ἀναστάσιος Σπυριδ. Οἰκονόμου, βλαστὸς τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ ἐξ ἀρρενογονίας, καὶ ὁ καλὸς καὶ φρόνιμος πολίτης Δημ. Μπαλαούρας, ἀλλ' ἐπιτροπεῖα, ἥτις ἐπίσης ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως καὶ μνείας τυγχάνει ἀξία, εἶναι ἐκείνη ἡ τοῦ ἐπιζῶντος εἰσέτι κ. Ναοῦμ Νικ. Στίργια, (1890-1916) καθ' ἣν, χάρις εἰς τὴν λελογισμένην αὐτοῦ διαχείρισιν, ἀνηγέρθη ἀνακαινισθεῖσα τελείως ἡ λιθίνη γέφυρα Ἀγίας Παρασκευῆς, ἐπετελέσθη γενικὴ σχεδόν, ἐξαιρέσει τοῦ ναοῦ, ἀνακαίνισις, ὅλων τῶν πεπαλαιωμένων καὶ σεσαθρωμένων τέως κτιρίων τοῦ παρελθόντος, καὶ ἐδημιουργήθη νέα, οὕτως εἰπεῖν, σύγχρονος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐν τῷ ἰδρύματι μορφῇ,³⁶⁾ διὸ καὶ ἐν

36) Ἐκ τούτων, ἡ Ν.Α. πλευρὰ τοῦ ξενῶνος, ἐγένετο πυρὸς παρανάλωμα τῇ 30 Νοεμβρ. τοῦ 1937, κατ' ἀσύγνωστον ἀβλεψίαν τῶν ἐκεῖ ἰθυπόντων.

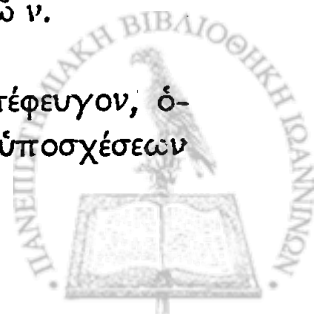

ταῖς σελίσι τῆς ἱστορίας τῆς ἐξελίξεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, φαεινὴ θέλει παραμένει ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἢ ἐν γένει φυσιολογία τοῦ Ναοῦ Στίργια, βλαστήματος ἄλλως τε εὐθαλοῦς, ἀρχαιοτάτης ἀριστοκρατικῆς τοῦ τόπου οἰκογενείας.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ τελευταίου ἡγουμένου, τῷ 1873, ἄρχονται οἱ ἐν τῇ πόλει, ἀπ' εὐθείας ὡς εἶπομεν, καὶ ἀμέσως νὰ ἐπιτροπεύωσι καὶ ἡγουμενεύωσιν ἀναφανδὸν αὐτοί, θεωροῦντες περιττὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου, καὶ ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν ἐκεῖ διατήρησιν ἑνὸς ἀπλοῦ ἐμπίσθου ἐγγάμου συνήθως ἀμαθοῦς κληρικοῦ, τακτικοῦ ἢ καὶ ἐκτάκτου, καλουμένου ἐκ τῶν κάτωθι ἐφημερίων κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας, τῆς ἐξουσίας ὅλης καὶ διευθύνσεως, ἐπὶ προφάσεσι πικικίλαις, περιελθούσης εἰς χεῖρας αὐτῶν.

Οὕτω ὁ ἀνέκαθεν τόσῳ εὐεργετικὸς θεσμὸς τῆς ἡγουμενίας, εἰς ὃν ὀφείλεται ἢ τε ἐκ βάρων ἱδρυσις καὶ μετέπειτα συντήρησις καὶ γιγαντιαία ἐξέλιξις τοῦ ἰδρύματος, κατηργήθη, τὰ πάντα περιῆλθον εἰς χεῖρας διαφόρων λαϊκῶν, ἢ ἄνωθεν καὶ ἐξ ὑπαρχῆς ἐκεῖ πνοῇ μοναχικοῦ βίου ἐξέλιπε, ἢ ἐν αὐτῷ μοναστηριακῇ τάξις τῶν ἐσπερινῶν, ὀρθρῶν, ἀγρυπνιῶν καὶ λοιπῶν ἀκολουθιῶν ἀπέπτη, τὸ ἄλλοτε ἄμεσον πρὸς τὸ εὐαγὲς ἐνδιαφέρον τῶν ἀδελφῶν μοναχῶν, θεωρούμενων αὐτὸ ὡς ἴδιον οἶκον, ὡς τὴν ἰδίαν αὐτῶν μετάνοιαν, καὶ ἐν συναισθήματι τοιοῦτῳ, πάντων ἀπὸ πρωΐας ἄχρις ἐσπέρας καθ' ὅλας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους ἀμισθεὶ γεωργοῦντων τὰς πέριξ γαίας, ἐξέλιπε διὰ παντός. οἱ μοναχοὶ ἐξέλιπον, ὑπείσῃ λθε πνεῦμά τι λαϊκὸν με' ἀπωτέρω σκοπούς, δύναται τις εἰπεῖν, ἐκμεταλλεύσεως, ἐμπορικῆς, καὶ ἤρχισε τέλος ἀνεπανορθώτως νὰ πνέῃ αὔρα τελείως κοσμικῆ, καὶ δὴ μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ μετατραπῇ τὸ ἴδρυμα εἰς τοῦτ' αὐτὸ πανδοχεῖον παραθεριζόντων, μεθ' ὅλων τῶν ἀναποσπαστως συμπαρομαρτουσῶν συνεπειῶν τῶν οἰκογενειακῶν διασκεδάσεων καὶ λοιπῶν διαχύσεων, τῶν ἀλλαχοῦ ποῦ ἔχουσῶν τὸν οἰκείον τόπον, καὶ ἀντίκρυς ἀντιπιπτουσῶν πρὸς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ τῶν λοιπῶν περὶ τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς ἐν γένει νυχθημερὸν διαίτης τῶν Ἱερῶν Μονῶν, Κανονικῶν ἀνέκσθεν Διατάξεων τῆς ἐκκλησίας, καὶ δὴ Μονῶν, διὰ σιγιλλίων πατριαρχικῶν κεκηρυγμένων ὡς σταυροπηγιακῶν.

Ἐν ταῦθα οἱ χριστιανοὶ τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ κατέφευγον, ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ υἰοθετήσεων, ἀδελφοποιήσεων, ὄρκων, ὑποσχέσεων

ἀμφοτεροβαρῶν, καὶ ἄλλων παραπλησίων ἐπιτοπίων συνήθως, τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐθίμων.

Ἐν ταῦθα κατέφευγον ἐν περιστάσεσι ἐνσκηπτουσῶν ἐπιδημιῶν, πανώλους, χολέρας, τύφου, εὐλογίας κ.τ.τ., καθ' ὅς μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐζήτουν ἄσυλον, ἢ προσέτρεχον ὡς εἰς καταφύγιον ἀσφαλές.

Ἐν ταῦθα φέροντες κατέθετον εἰς τῆς μονῆς τὰς κρύπτας, καὶ ὅ,τι ἂν εἶχον τιμαλφές, ἀσφαλίζοντες ἐν αὐτῇ, βεβαιότατοι ὄντες, ὅτι οἱ Τοῦρκοι, οἰονδήποτε καὶ ἂν συνέβαινε, ἐσέβοντο, ὡς καὶ πάντοτε τὸ ἴδρυμα, ὃν τρόπον ἠύλαβοῦντο καὶ πάντα ἱερωμένον, ἢ ὁπωσοῦν ὑπηρετοῦντα ἐν αὐτῷ.

Ἐν ταῦθα ἐπίσης κατέφευγον ἐν ὥραις μεγάλων ἠθικῶν στενοχωριῶν, ἐν ὥραις κινδύνων ἀφύκτων, ὡς συνέβη καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν λεηλασίαν τῆς 16 Ὀκτωβρίου τοῦ 1916, κατὰ τὸν πανικὸν ἐκείνον, τὸν καταλαβόντα ὅλους, μετὰ τὴν πανταχόθεν, ἐν ἀρχῇ, γενίκευσιν τῶν πυροβολισμῶν, καὶ τὴν ἀμέσως ἐπακολουθήσασαν ἀνάφλεξιν καὶ πυρπόλησιν τῆς οἰκίας Κύργιου Ντάλτα, ὡς πρώτης, ἥς αἱ τῶν φλογῶν καὶ τῶν σπινθήρων ἀνσλαμπαί, ἀπεκατοπτρίζοντο εἰς τὸν ὀρίζοντα, φρίκην ἀληθῆ ἐμποιοῦσαι.

Ἐν ταῦθα τότε ἤρχισαν νὰ καταφεύγωσιν ἄνδρες καὶ γυναικόπαιδα ἀλλόφρονα, καὶ ὡς παρὰ βωμῶ ἰκέται, παρέμενον οἱ δυστυχεῖς περιδεεῖς καὶ ἔντρομοι ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ, κλαίοντες καὶ ὀδυρόμενοι καὶ ἐν λιποψυχίᾳ ἀπεριγράπτῳ παρακολουθοῦντες τὰς κάτωθι φλόγας τῶν ἰδίων οἰκιῶν, ὅτε ὅλως ἀπροόπτως ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ ἐκείνῃ, προέκυψεν ἐκ τῶν χαραδρῶν τῶν ὀπισθεν τοῦ ἐγγύς ἀλωνίου, αἰφνιδίως συμμορία τις τριακονταμελῆς μὲ ἐπὶ κεφαλῆς γνωστὸν τινα ληστοσυμμορίτην ἐκ Σβαρίστης τοῦ Ντεβολίου, ἀνώνυμον, διότι οἱ κακοῦργοι ὄνομα δὲν ἔχουσιν, ὅστις μόλις ἢ ὡς εἰσηλθεν εἰς τὴν παραπλεύρως πρὸς τὸ καθίδρυμα ὁδόν, ἤρξατο ἐκβάλλων κραυγὰς ἀγρίας καὶ ἀπειλητικὰς, «ποῦ εἶναι οἱ παληάνθρωποι, κανεῖς νὰ μὴ μείνη ζωντανός» αὐτολεξεί, καὶ προτρέχων ἔφθασε καὶ ἐπλησίασε πρὸς τὴν μεγάλην εἴσοδον, ὅπου ἐξελθόντες ἀνέμενον τεταπεινωμένοι καὶ οἰοῦντες εἰς τιμητικὴν ὑποδοχὴν, πάντες οἱ ἐντὸς εὐρισκόμενοι ἄνδρες. Προηγῆθη ἀμέσως σχετικὴ τις προανάκρισις καὶ ζήτησις, ἠκολούθησεν ἐπισταμένη ἀνὰ τὸ εὐαγές σκῆνωμα ἔρευνα, ὡς καὶ δαρμὲς μέχρις αἱματώσεως ἐνὸς τῶν ἐκεῖ ὑπηρετῶν, καὶ διέταξεν ἔπειτα νὰ παρελάσωσι πρὸ αὐτοῦ κατὰ σειρὰν πάντες, νὰ καταθέσωσι ὅ,τι ἂν ἕκαστος ἔφερεν ὄπλον ἢ χρῆμα ἢ ὠρολόγιον ἢ ὅ,τιδὴποτε πολύτιμον, καί, εἶτα νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς ἐγγύς που γωνίαν, καθὰ αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος ἐκεῖ τότε παριστάμενος ἀφηγεῖτο ἡμῖν μάρτυς. Ἄμα δ' ὡς τοῦτο ἐγένετο, προσέταξεν ὁ ἄνθρωπος καὶ χυδαῖος, ντεβολίτης, νὰ παρέλθωσι καὶ ὅλα τὰ γυναικόπαιδα, καὶ καταθέσωσι καὶ ταῦτα ἐπίσης ὅ,τι ἂν μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον κόσμημα, ἐπανωφόριον ἢ τι ἕτερον τιμαλφές, καὶ τούτου συντελε-

σθέντος καὶ τῶν ἀντικειμένων ἐντὸς σακκίων ἐναποτεθέντων, διέταξε νὰ δέσωσιν ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀνδρῶν τὰς χεῖρας εἰς τὰ ὀπίσω, προσδένοντες ἅμα ἀνὰ δύο καὶ τρεῖς πρὸς ἀλλήλους, καὶ γενομένου καὶ τούτου, ὑπὸ τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ὀλοφυρμούς τῶν θεωμένων ἰδίων οἰκογενειῶν καὶ γυναικοπαίδων, ἔδωκε τελευταίαν, δι' ἀγροίκου φωνῆς καὶ αἰκισμῶν καὶ ἐξευτελισμῶν ποικίλων, ἐντολήν, νὰ ἐκκινήσῃ ἢ συνοδεῖα πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὰς ἄνω τῆς Μονῆς κλιτύας, καὶ εἰς τὸ οὐχὶ μακρὰν ἐκεῖθεν ὄροπέδιον, ἔνθα καὶ πᾶν, ὅ,τι εἶχον ἀφαιρέσαντες ἔνδυμα, καὶ πάντας ἀπογυμνώσαντες, παρέδωκαν ὅλους ἀγρίως εἰς τὸν διὰ τουφεκισμοῦ θάνατον.

Ἐν τὰ ὕθρα αἱ οἰκογένειαι τῶν φονευθέντων παρέμενον, διατελοῦσαι ἐν ἀγνοίᾳ πλήρει τῶν ἄνωτέρω εἰς τοὺς ἰδίους οἰκείους ἐπισυμβάντων, καὶ ἐλπίζουσαι ἔτι ἐπὶ πολὺ, ὅτι πιθανὸν θὰ εἶναι πού κεκρυμμένοι καὶ δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ ἐμφανισθῶσι, καὶ ἐν συναισθήμασι ἀπαισίοις κατώδυνοι, ὡς εἰκός, παρηκολούθουν τὰς πυρπολήσεις τῶν κάτωθι οἰκιῶν, ἐξακολουθησάσας ἀπὸ τῆς Κυριακῆς μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς Τετάρτης 19 Ὀκτωβρίου, τῶν φλογῶν μῆπω σβεννυμένων, καὶ ἀποτρόπαιον καθ' ὅλην τὴν νύκτα θέαμα, παρουσιαζουσῶν ἐπὶ τῶν ὀρίζοντος, ὄρατὸν καὶ ἀπ' αὐτῆς ἔτι τῆς Κορυτσᾶς. Φαινόμενα καπνῶν καὶ φλογῶν ἀσθενῶν καὶ αἰθάλης ὑποτυφούσης, διεκρίνοντο καὶ μέχρις ἔτι τῆς ἐπομένης Κυριακῆς, καὶ μετ' αὐτὴν ἔτι καὶ μέχρι τέλους τοῦ μηνός, παρ' ὅλην τὴν κακοκαιρίαν, ἐπὶ τῆς νεκρᾶς πόλεως, καθ' ὃν ἀφ' ἑτέρου χρόνον, παρετήρει τις σμήνη ἀλλόκοτα ἐν καταστάσει ἐξάλλω γυναικοπαίδων καὶ ἀνδρῶν, μετ' ὑποζυγίων ἐκ τῶν πέριξ τῆς Κορυτσᾶς, μέχρι τῆς περιφέρειᾶς Τομορίτσας—Βερατίου, μηδ' αὐτῶν ἐξαιρουμένων, προστρέξαντα καὶ ἀσχολούμενα καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν ἀγρίως, ἐπιμελῶς καὶ δι' ὄλων τῶν αὐτῶν δυνάμεων, περὶ τὴν ἐκσκαφὴν δαπέδων πρὸς ἐξεύρεσιν θησαυρῶν, περὶ τὴν ἐξεύρεσιν λείας ἐν αὐτῇ ἢ ἐκείνῃ τῇ οἰκίᾳ, περὶ τὴν ἀπόσπασιν παραθύρων, θυρῶν, δαπέδων καὶ ἄλλης ὑπολειπομένης οἰκοδομησίμου ὕλης, διαφυγούσης τὸ παμφάγον στοιχεῖον, καὶ περὶ ἄλλα τοιαῦτα παρόμοια.

Ἡ τοιαύτη δ' ἐν πρὸς ἐν οὕτω μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῶν περισωθέντων ὑπολειμμάτων ἀγρία σύλησις, ἐξηκολούθει πυρετωδῶς, καὶ πάντως ἐπὶ πολὺ ἔτι ἤθελε παραταθῆ, εἰ μὴ ἀποτόμως ἐπήρχετο, ὁ πρωῖμος συνήθως εἰς τὰ ὑψηλὰ ταῦτα μέρη ἐνσκήπτων χειμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν χαινόντων ἐρειπωμάτων ἠπλοῦτο παχύτατον παγετώδους χιόνος στρώμα.

Ἀπεχώρησαν τέλος βαθμηδὸν εἰς Κορυτσᾶν καὶ τὰ ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ ὑπολειπόμενα δύσμοιρα γυναικόπαιδα, πενθοῦντα, οἰμώζοντα, δακρύνοντα διαρκῶς, τῶν πάντων στερούμενα, ἢ μονὴ ἐξεκενώθη, ὑπολειφθέντων ἀσημάντων τινῶν ἀτόμων καταφυγίου ἄλλου παντελῶς ἑστερημένων, καὶ ἢ περιοχὴ ὅλη ἢ κάτωθι πρὸ δεκαημέρου μόλις πλήρης χαρᾶς, κινήσεως καὶ ζωῆς, ἔκειτο πλέον πτώμα ἢ δὴ ἐκτὰ δὴν νεκρόν, φρικωδῶς ἠκρωτηριασμένον,

παραμεμορφωμένον, ὑπὸ στρώματος χιόνος κεκαλυμμένον, καὶ ἐν τούτῳ ὡς διὰ τινος λευκῆς νεκρικῆς σινδόνος, ἐπιμελῶς σεσαβανωμένον, ἐνῶ αἱ τῆδε κάκεισε μέλαιναι πυρίκαυστοι δοκοί, ἠωροῦντο ἄνωθεν, ἐπιταφίων σημάτων δίκην, καὶ εἰς ἐπίμετρον, ἐντάφια οἶνεὶ νόμιμα θρηνωδῶς συγχρόνως τελοῦντα, διεκρίνοντο περὶ αὐτὰ περιϊπτάμενα τὰ συνήθη ἐκέισε πτηνά, ἐπιζιτ- τῶντα ἐν φωναῖς ἀλλοκότος καὶ ἀπογνώσει, ὡς ἐλέγετο, καὶ αὐτὰ, νὰ εὕρωσι τροφήν, ὅπου ἀνέκαθεν πάντοτε τὰ ταλαίπωρα ἐφοίτων.

Ἐνταῦθα καὶ ἀκολούθως ἐφεξῆς κατηυθύνοντο μετὰ τῶν αὐτῶν ἀείποτε στοργῆς αἰσθημάτων, ὅτε, μετὰ τὴν οὕτως εἰλημμένην τῆς λεηλασίας καὶ τὴν πανταχόσε πλέον φρικώδη προβάλλουσαν ἐρήμωσιν, πολλοὶ τῶν ἐν Κορυτσᾷ ἢ πέριξ ταλαιπῶρων προσφύγων, ἅμα ὡς κατῶρθον νὰ ὑπεκφεύγωσι τὰς παραμεθορίους προφυλακὰς, μετὰ πόθου καὶ δακρύων ἤρχοντο ὅπως ἐπισκεφθῶσιν, εἰ δυνατὸν, προσεγγίσωσι καὶ ἀσπασθῶσι τὰ προσφιλῆ αὐτοῖς ἐν ἐρειπίοις οἰκήματα, ἐνῶ στρατοῦ ἀυστρογερμανικοῦ ἀποσπάσματα δὲν ἔπαυον ἐν τῷ μεταξύ νὰ ἐπισκέπτονται, ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου ἰδίως, τὸν ἐν ἐρημώσει τόπον, ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς καταυλιζόμενα, διαρκῶς ἐναλλασσόμενα, καὶ ἐν ἐπιφυλακῇ οὕτως οἶνεὶ παρακολουθοῦντα τὰς κινήσεις τοῦ μόλις εἰς μίαν καὶ ἡμισείας ὥρας ἐκεῖθεν ἀπόστασιν ἐσκηνωμένου ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Καὶ ἀκολούθως, ὅτε, μετὰ τὰς ἀρξάμενας πρῶτας ἐκατέρωθεν ἐπιθετικὰς διαθέσεις καὶ ἀψιμαχίας, ἔπαυσαν ταῦτα νὰ ἐμφανίζονται, συμμαχικοῦ δὲ μόνον στρατοῦ τμήματα ἐν κρυπτῷ κατ' ἀρχὰς ἐπιχειροῦντα ἀνιχνεύσεις, κατῶρθωσαν τέλος νὰ κατασκηνώσωσιν ἐπὶ τῆς ἐρειπωμένης περιοχῆς, πρὸς τὸ ἴδρυμα τοῦτο εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματα οἱ αὐτοὶ τῶν ἐν λόγῳ προσφύγων, οἵτινες ἀνυπομόνως, ἐν στερήσεσι μυριάσι, καὶ ὑπὸ τὴν εὐνόητον μελαγχολικὴν καὶ πνιγηρὰν ἀτμόσφαιραν τῆς ἀπαισίας ἐμπολέμου καταστάσεως, τὸν χειμῶνα ἐκεῖνον διελθόντες, ἤρχισαν ἅμα ὅπως ν' ἀνακουφίζονται καὶ θάρρος καὶ ἐλπίδας νὰ ἀντλῶσιν, ἐφόσον ὁσημέραι θετικώτεροι ἐγίνοντο αἱ ἀρξάμεναι τῶν συμμάχων ἐκεῖ ἐγκαταστάσεις. Καὶ ἀκολούθως ἔτι, ὅτε, τῆς ὀριστικῆς πλέον ἀδείας τυχόντες, καὶ ἀρξάμενοι νὰ κατέρχονται εἰς τὰ ἴδια, δύο ἢ τρεῖς κατ' ἀρχὰς ἄτολμοι, καὶ πλείονες βαθμηδὸν εἶτα, καὶ ἐν καλύβαις προχείροις σκηνοῦντες, ἐνταῦθα καὶ πάλιν καὶ πάντοτε μετὰ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ σκηνώμα φίλτρου, προθύμως, πεζοί, καὶ κατ' αὐτὰς τὰς μᾶλλον παγετώδεις τοῦ ἔτους ὥρας, ἀνῆρχοντο, οἱ δυστυχεῖς, ἐκκλησιάζοντο, καὶ παραμυθίαν καὶ ἐλπίδας ἠρύοντο ἐν ἐκχύ-

σει, αἰσθημάτων θρησκευτικῶν, μέχρι τέλους τοῦ 1921, ὅποτε ἐκ τῶν ἐνόντων διηυθετήθη ὅπως οὖν εἰς ἱερός ναός, ὀρισθέντος καὶ ἔφημερίου ἐνοριακοῦ.

Ἐσώζοντο εἰσέτι, ὡς καὶ πολὺ ἀκόμη μετὰ τὴν ἐρήμωσιν χρόνον ὄρθια τὰ ἐρείπια τῶν οἰκοδομῶν, ὑψηλά, καπνισμένα, με ἀγρίως χαίνοντα μακρόθεν παράθυρα, καὶ θύρας, ἀπαισία καθόλου, τῆς συνεχείας τῆς κατεδαφίσεως καὶ τελείας ὄλων διαλύσεως ὀφειλομένης, οὐχὶ τόσῳ εἰς τὴν βροχὴν, τὴν χιόνα, καὶ τοὺς πάγους, ὅσῳ εἰς τὴν σκαπάνην τῶν ἐκεῖ ἐσκηνομένων. Ἦσχοιοῦντο οὗτοι ἀφ' ἧς ἐνεκατεστάθησαν, εἰς τὸ νὰ κρημνίζωσι καθ' ὀμίλους σκαπανέων ἄνευ διακοπῆς καὶ παύσεως τοὺς τοίχους, ν' ἀποσπῶσιν ἐπιμελῶς διαζώματα καὶ δοκοὺς μεσαίων ἢ κάτω πατωμάτων, καὶ νὰ χρησιμοποιῶσι αὐτὰ πρὸς θέρμανσιν ἢ, διὰ κλιβάνους καὶ μαγειρεῖα. Ἐκ διαθέσεων καὶ ἀναγκῶν παρομοίων, προῆλθε καὶ ἡ μετ' ὀλίγον ἐκκοπή καὶ ἐκκαθάρισις, ὄλων ἐκείνων τῶν γηραιῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν λευκῶν, ἰτεῶν, τῶν τῆδε κάκεισε ὑπὸ χειρῶν φιλοκάλων ἐπιμελῶς ἐν ἐποχαῖς ἐυημερίας πεφυτευμένων, ὡς καὶ ἐτέρων, τῶν ἐν τῷ κεντρικῷ λεβαδίῳ Οἰκονόμου—Ἰωάσαφ, ἢ καὶ ἀλλαχοῦ μεγαλοπρεπῶς ὑψουμένων, καὶ τόσων ἄλλων ἔτι διαφόρων, μεγέθει καὶ ποιότητι, ἐν αὐλαῖς οἰκιῶν, ἀγροῖς καὶ κήποις, δένδρων, καὶ δὴ καρποφόρων, μετὰ στοργῆς ἐπὶ δεκαετηρίδας ἐκεῖ ὄλας, συνεχῶς ἀνέκαθεν κηπευομένων. (General Sarrail, Mon commandément en Orient, Paris, 1922 40—41 καὶ κεφ. IV.—Revue de la Guerre Mondiale, No Octobre 1929, et Janvier 1930.—General Decoins, Six mois en Albanie, Novembre 1916—Mai 1917 σελ. 17-25).

Ἐνταῦθα τέλος, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον, καὶ ὑπὸ τὰ αὐτὰ σχεδὸν πένθους καὶ τρομοκρατίας μεστὰ αἰσθήματα, κατηυθύνοντο καὶ τῷ 1769, ὡσαύτως, ὅτε, τῆς ἀπὸ 2 Μαΐου ἰδίως ἀρξαμένης κατὰ τμήματα μεγάλης διαρροῆς, συντελεσθείσης διὰ τῆς ἀπαισίας ἐκείνης τῆ 2 Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἐν τρομοκρατίᾳ παντελοῦς ἐκκενώσεως, ἡ ὅλη ἰδία αὕτη περιὸχὴ μέχρι Μαρτίου τοῦ ἔτους 1770 παρέμενε ὡς καὶ ἐσχάτως, ἀκατοίκητος καὶ τελείως ἔρημος, μηδενὸς τολμῶντος ἵνα ἐπιστρέψῃ, ἐξ ἀφορμῆς τῶν τότε ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ τὸν ἐκπλοῦν τοῦ Ὀρλώφ λαβόντων χώραν, τῆς ἀνὰ ὄλην τὴν Ρούμελην συνεχιζομένης τελείας ἀναρχίας, τοῦ ἐντεῦθεν φόβου τῶν Μπορτζιλήδων, καὶ τοῦ τρόμου ἐν τῇ πόλει ἐκ τῶν ὄσα περίξ διεδραματίζοντο, χωρίων, κωμῶν, πόλεων καὶ κοινοτήτων ὀλοκλήρων ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ λαφυραγωγουμένων. Παρέμενον τὰ οἰκήματα κεκλεισμένα καὶ τότε, τὰ καταστήματα ὡσαύτως, ἔρημοι καὶ βωβοὶ ὑψοῦντο ἔνθεν κάκειθεν οἱ ναοί, καὶ μόνον ἡ ἱερὰ Μονή

κατ' ἐξαίρεσιν κατωκείτο, ἂν καὶ αὕτη θανασίμως τετραυματισμένη καὶ γεγυμνωμένη, ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ πρὸ ὀλίγου ἀγρίων τότε αίματηρῶν συγκρούσεων, καὶ οἰονεὶ τις μάρτυς καὶ φρουρὸς τῆς καταστάσεως ἵσταμένη, ἐδέχετο τοὺς μακρὰν ἢ ἐγγὺς ἐσκορπισμένους καὶ ἐνταῦθα προστρέχοντας, ξενίζουσα, καὶ παραμυθοῦσα ὡς μήτηρ φιλόστοργος, ἐκράτει δ' ἐνημέρους καὶ τοὺς μακρόθεν πρὸς αὐτὴν γράφοντας, περὶ τοῦ πῶς τὰ ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν ιδιόκτητα εἶχον. (Ἄρχεϊον Ἀποστόλου Σίπισχα).

Ἄνωθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως, ἡ ἱερὰ Μονή, ἦν ἀναποσπάστως διὰ παραδόσεων ἱερωτάτων, καὶ δεσμῶν ἀρρήκτων πατροπαραδότων ἠθικῶν συνδεμένη, πρὸς τὴν συνείδησιν τῶν ἐκάστοτε γενεῶν, πρὸς αὐτὴν καθόλου τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, ὡς ὁ μέγας πάντοτε καὶ ἐν παντὶ προστάτης, ὁ ἰδίως τῆς πόλεως καὶ ἀπάσης τῆς περιοικίδος πολιοῦχος καὶ ρύστης, ἡ γλυκεῖα καὶ παρήγορος ἐλπίς τῶν πτωχῶν, τῶν τεθλιμμένων, τῶν ἐγκαταλελειμμένων, τῶν μὴ ἔχόντων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει, τῶν ἀπηλπισμένων.

Ἐτη τριακόσια περίπου διέρρευσαν, ἀφ' ἧς αἱ πρῶται ἐνταῦθα ἐτέθησαν τοῦ εὐκτηρίου βάσεις, «τὸ σπήλαιον τοῦ ἱερέως», χάρις τῇ εὐλαβείᾳ τῶν χριστιανῶν, ἀνήχθη σὺν τῷ χρόνῳ βαθμηδὸν εἰς περιωπήν, γενεαὶ ἀνθρώπων ἔκτοτε ἦλθον καὶ παρῆλθον, καιρικαὶ περιστάσεις πολυποίκιλοι διεδέχθησαν ἀλλήλας, καὶ τὸ ἱερὸν σεμνεῖον ἐξακολουθεῖ ἔτι νὰ ὑφίσταται, χωρὶς οὐδὲν σχεδὸν νὰ ἔχη ἀποβάλλῃ ἐκ τῆς ἀρχαίας αἵγλης.

Ἐξακολουθοῦσι νὰ σκιάζωσι εἰσέτι ὀλόγυρα, ἐκεῖ δένδρα ἀμφιλαφῆ, ἀπλοῦται μυροβόλος πέριξ δαψιλῆς πόα καὶ πρόσωπον ἐπίχλοον, κελλαρῦζουσιν αἱ κάτωθι, ἄνω, καὶ πολλὰ τοῦ τῆς περιοχῆς ἀναβλύζουσαι κρῆναι, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀπλοῦται ὡσαύτως πανταχοῦ καὶ μυστηριῶδες τι ἱεροπρεπές, αἰσθητὸν παντὶ τῷ προσερχομένῳ.

Ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτὴ ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι ἡμερῶν συρροὴ τῶν προσκυνητῶν ἔκτε τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ, μὴ ἐξαιρουμένων μηδ' αὐτῶν τῶν νεοφωτίστων, τῶν ἐκ τῆς Κρουσόβας, Γκόρρας, Μπίτσκας, καὶ ἄλλων, συρροὴ εἰσέτι ἄένναος, συντρεχόντων ἐνταῦθα μετὰ πίστεως ζεούσης, ὡς εἰς ἀγίασμα, ὡς εἰς ἰατρεῖον ἄμισθον,

συνωδὰ τῷ, «κατὰ τὴν πίστιν σου γεννηθήτω». Οἱ σοφοὶ καὶ εὐφυεῖς γελῶσι βεβαίως, βλέποντες τοὺς πιστοὺς συντρέχοντας εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς θαυματουργοὺς εἰκόνας, εἰς τὰς ἱεράς μονάς, εἰς τὰ ἁγιάσματα, καὶ σχετλιάζουσι γελῶντες, ὅταν αἱ μητέρες ἢ αἱ σύζυγοι καὶ θυγατέρες αὐτῶν, τάζουσι καὶ φέρουσι θυμιάματα ἢ λαμπάδας, εἰς τὸ δεῖνα μοναστήριον, εἰς τὸν δεῖνα ἅγιον, ἢ ὅταν προσκαλοῦσι τὸν ἱερέα νὰ ἀναγνώσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ νοσοῦντος νηπίου εὐχάς, ἀλλὰ δὲν λέγουσι ἡμῖν οἱ τοιοῦτοι, οἱ ὀξυδερκεῖα προνομιοῦχῳ, καὶ πανδαημοσύνη τῇ ὑπερφύσιν κομόωντες, ποῦ πρέπει νὰ προστρέξῃ ἡ πονεμένη χήρα, ὁ ξένος ἀσθενής, ἡ αἰδουμένη παρθένος, καὶ ποῦ νὰ προσδράμῃ παρὰ εἰς τὴν εἰκόνα, εἰς τὸ ἁγίασμα, εἰς τὸν ἱερέα, ὅστις οὐδέποτε ἀπήλπισεν αὐτήν, εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν θρησκείαν τὴν παρήγορον, τὴν γλυκεῖαν, τὴν λαλοῦσαν διὰ τύπων κατανουκτικῶν, θελκτικῶν, εἰς αὐτὴν ἀμέσως τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν θρησκείαν τῶν τεθλιμμένων, τῶν ἀπηλπισμένων. Δὲν ἀπέβαλεν ὁ Σωτὴρ τὴν αἰμορροοῦσαν, ὅταν ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, «ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ, ὅτι κἄν τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄψωμαι, σωθήσομαι», τοῦθ' ὅπερ πράττει καὶ σήμερον ἡ ἀπτομένη τῶν ἀμφίων τοῦ ἱερουργοῦντος λευίτου, ἢ ρίπτουσα τὸ νοσοῦν αὐτῆς βρέφος ὑπὸ τὰ ἅγια, ἢ τὸ εὐαγγέλιον (Σ. Βυζαντίου, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθήνησιν 1860. τομ. Γ'. σελ. 537..538).

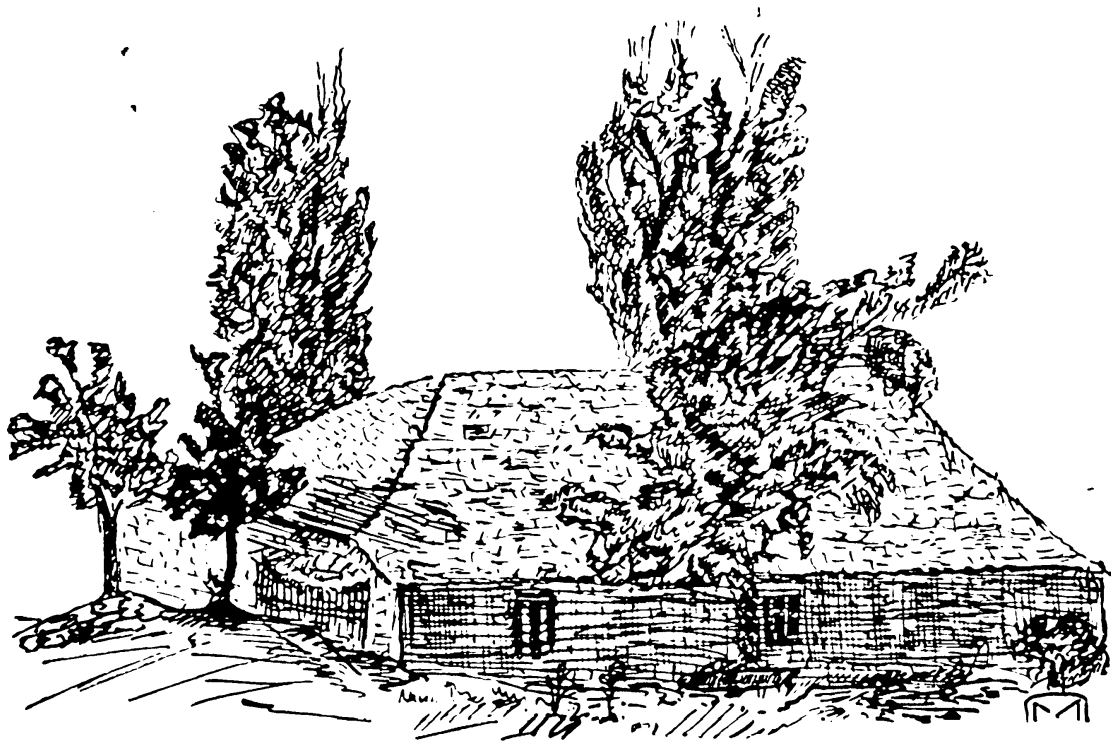
Ἐξακολουθεῖ εἰσέτι νὰ ἐφελκύη ἡ ἱερά Μονὴ καὶ σήμερον, ὡς καὶ ἄλλοτε κατὰ τὰς λαμπροτέρας τῆς πόλεως ἡμέρας, ἀμέριστον τὸ σέβας καὶ τὴν εὐλάβειαν τῶν χριστιανῶν τῶν τε κάτωθι καὶ τῶν ἐν Κορυτσᾷ καὶ τοῖς πέριξ, οἵτινες νῦν μάλιστα, διὰ τοῦ νεοσκαφέντος αὐτοκινήτων δρόμου, ἀπέρχονται κατὰ τὰς κυριακὰς καὶ ἑορτὰς συνήθως, καὶ μάλιστα ἐν ἔαρι καὶ θέρει, οἰκογενειακῶς, ἐκκλησιάζονται, παραμένουσι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, διασκεδάζουσι εὐωχούμενοι ἐπὶ τῆς δίκην τεχνητῶν ταπήτων ἀνθούσης τὴν ὥραν ταύτην χλόης, καὶ οὐχὶ σπανίως ὑπὸ δένδρα κατάσκια, πλουσίως ἐξανθοῦντα κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, ἐνῶ ἄνωθι ἢ καὶ εἰς τὰς παρακειμένας λόχμας ἀηδόνες καὶ παντὸς εἴδους πτηνὰ, περιίπτανται καὶ τιτιβίζουσιν, ἀμιλλώμενα διὰ τοῦ ἰδίου κελαδήματος πρὸς τὴν τερπνὴν καὶ γελῶσαν φύσιν. Ἐπανέρχονται δὲ τῇ ἐπομένῃ ἢ καὶ τῇ μεθεπο-

Ἡ νέα γέφυρα, ἡ ἀπὸ Αὐγούστου τοῦ 1895 (σελ. 154).

Ὁ ἱερός ναός τῆς ὀσιομάρτυρος ἁγίας Παρασκευῆς,
ἐκ τῆς ὀπισθεν δυτικῆς πλευρᾶς. κατὰ σκιτσογράφημα Π. Μαρτ.

μένη, εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐστίας, πλήρεις ἀνακουφίσεως, αἰσθανόμενοι, ὅτι, τὸ δάσος, οἱ εἰς ἀπαλούς ἀγρούς λειμῶνες διὰ τόσων ἀνθέων ποικιλλόμενοι, αἱ γαληνὸν καὶ πόσιμον πανταχοῦ ὕδωρ ἀναβρύουσαι πηγαί, ὁ δροσερός καὶ ζωογόνος ἀήρ, τὸ κατάφυτον τῶν πανταχόθεν δένδρων, οἱ τόσοι πέριξ ὠραῖοι καρποί, καὶ ἡ καθόλου εὐθαλῆς καὶ παρὰ τὸ ὄρεινὸν χόρτα ἄφθονα μυροβόλα ἀναβλαστάνουσα γῆ, ἱκανὴν αὐτοῖς ἐπέφερεν ἄνεσιν, ἀπαλλαγὴν πρὸς ὦραν ἀπὸ τῶν φροντίδων καὶ τοῦ φαραχώδους βίου τῆς πόλεως, καὶ ἐν γένει, ἡρεμίαν ψυχῆς.

Δὲν δύναται ὁμως ἐν τούτῳ, νὰ μὴ μένη τις ἔκπληκτος τὰ κατὰ τὸ παρελθὸν τοῦ ἰδρύματος μεθ' ὑπομονῆς ἐρευνῶν, κώδικας, ἔγγραφα σχετικὰ, καὶ ὅτι ἂν ἐν τῷ ἐκεῖ πενιχρῷ Ἀρχεῖῳ ὑπελείφθη ἀνελίπτων, ἢ κώδικας ἐπίσης, γραμματοφυλάκια ἱερῶν ναῶν, ἀρχεῖα οἰκογενειῶν, δεσμίδας ἐγγράφων ἀγοραπωλησιῶν, ἢ ἄλλα παρεμφερῆ σχετικὰ στοιχεῖα μετὰ στοργῆς ἐξιχνιάζων καὶ διεξερχόμενος ἐν τῇ πόλει, δὲν δύναται νὰ μὴ μένη ἔκπληκτος ἀπέναντι τοῦ πλούτου, τῆς εὐημερίας, καὶ τῆς ἐν γένει ἐν τῇ ἀποκέντρῳ ταύτῃ γωνίᾳ ἀναπτυχθείσης καὶ σφυζούσης ἄλλοτε ἐν τῷ μεταξὺ ζωῆς κοινωνικῆς καὶ κινήσεως ἐν πᾶσι τὰ μάλιστα ἐξειλιγμένης, νὰ μὴ μένη ἐννεὸς καὶ πρὸ τῶν ὅσα ἀνὰ πᾶν βῆμα συναντᾷ ἐρείπια ἀρχαίου μεγαλείου, νὰ μὴ καταλαμβάνηται ὑπὸ σκέψεων σοβαρῶν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ νὰ μὴ πληρῶσι καὶ συστέλλωσι τὴν καρδίαν αἰσθήματα ἔτι σφοδρότερα.

Ἀκουσίως δ' οὕτω, ἀνεπαισθήτως, καὶ κατὰ τινὰ συνειρμὸν τῶν ἐννοιῶν εἰς τὸ παρελθὸν τῆς πόλεως καὶ αὐθις ἐπανερχόμενοι, λέγομεν, ὅτι οἱ περὶ Μοσχοπόλεως γράφοντες τονίζουσι συνήθως, ὅτι ἦν μεγάλη, διότι εἶχε 12.000 οἰκίας καὶ 60.000 κατοίκους, καὶ ἐν τούτῳ ἐννοοῦσι νὰ ἐξαγάγῃσι τὸ ἐν περιστάσει μελαίναις ἐξελιχθὲν ποτὲ ἐνταῦθα μεγαλεῖον. Ἄλλ' οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, οὔτε ἡ κατάστασις ἐνὸς τόπου, ἀρκοῦσι κυρίως καὶ κατ' οὐσίαν νὰ χαρακτηρίσωσιν αὐτόν, ὡς χωρίον ἢ πόλιν.

Τὸν ἀληθῆ χαρακτήρισμόν, εἰς τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν συνοικισμόν, προσδίδει κυρίως, ὁ ἰδιωτικός, ὁ κοινωνικός καὶ ὁ πνευματικός τῶν κατοίκων βίος, ἐν ταῖς ἐπιμέρους ἐκφάνσεσι καὶ τῇ καθόλου ἐξωτερικεύσει τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἔπειτα τὰ ἐπιφανῆ γένη, καὶ τὸ λαογραφικὸν σύνολον.

Ἡ Μοσχόπολις, ὄντως, ἂν καὶ τόσῳ ἀπόκεντρος καὶ ἐξ ἀσῆμων ἀρξαμένη, δὲν ἔπαυσεν ἐν τούτοις καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἐξελίξεως καὶ διαρκείας, νὰ ἔχη μέχρις ἔτι ἐσχάτων ἀναλαμπὰς σπουδαίας, εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις.

Καὶ δὴ πρῶτον, τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἐκαλλιεργήθη, καὶ ποικιλαχῶς ἐξωτερικεύετο, πρὸς ἄλλοις, καὶ διὰ τῆς ἀνεγέρσεως μεγαλοπρεπῶν ναῶν, προικίσεως καὶ ἐπενδύσεως αὐτῶν δι' ἀναλόγου σπανίου ἱεροῦ διακόσμου, ἱερῶν πολυτελῶν σκευῶν, ἀμφίων καὶ λοιπῶν κειμηλίων, διὰ κλήρου σπανίας διὰ τοὺς τότε χρόνους μορφώσεως, δι' ἀφοσιώσεως, ἐνδομύχου εἰς ὅλας τὰς παραδόσεις καὶ λοιπὰ θέσμια τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ τέλος δι' ὀργανώσεως ἐκκλησιαστικῆς τῆς ὅσον οἶόν τε τελειότερον ἀνταποκρινομένης εἰς τὰς σχετικὰς ἀνάγκας.

Τὰ γράμματα εἶτα, παρὰ τὸ ἀντίξοον τῶν περιστάσεων, δὲν ἔλειψαν νὰ ἔχωσιν ἐκάστοτε τοὺς ἐργάτας αὐτῶν· λόγιοι ἐπιφανεῖς δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναφαίνωνται, καὶ τὸ πνεῦμα παρήγαγε μνημεῖα σπουδαιότατα, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς πανταχόθεν ἀγραμματοσύνης.

Διεξερχόμενοι διάφορα εἰς χεῖρας ἡμῶν ἔνθεν κάκεῖθεν περισυνειλεγμένα μαθητικὰ τῶν χρόνων ἐκείνων τετράδια, ἀναλύσεις δηλ. κλασσικῶν κειμένων κατὰ τὰ τότε ἐν τῷ ἔρμηνεύειν συστήματα, ἐκθέσεις ἰδεῶν, συνθέσεις ἐν ὑποδείγμασι τῶν Ἐπιστολικῶν τύπων τοῦ Κορυδαλέως, λόγους διωρθωμένους ἐπὶ παραδόσεως καὶ ἐπ' ἐκκλησίας ἐκφωνουμένους, σημειώσεις ἢ γραπτὰ μαθημάτων φιλοσοφικῶν, Λογικῆς Μεθόδου Ἀνθρακίτου ἢ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, Ψυχολογίας, Μεταφυσικῆς, ἡ μαθημάτων θεολογικῶν, Δογματικῆς δηλ. τοῦ Βουλγάρεως, ἐξηγητικῆς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα παρεμφερῆ, πειθόμεθα, ὅτι ὁ ὅλος ὀργανισμὸς τῆς ἐνταῦθα κεντρικῆς Σχολῆς, τῆς «Νέας Ἀκαδημίας» κατ' ἀρχάς, καὶ εἶτα ἀπὸ τοῦ 1750 «Ἑλληνικοῦ Φροντιστηρίου» ἦν τοιοῦτος, ὥστε οἱ μαθητεύοντες, ἐνῶ διήνυον τὸν μαθημάτων τὸν δόλιχον, ἀνέπνε-

ον τὴν αὔραν τῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων τοῦ ἀειθαλοῦς διανοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ παραδείσου τῆς ἀρχαίας ἐλλάδος καὶ τοῦ χριστιανικοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ἀγαπῶντες αὐτά, καὶ τείνοντες ὀλοψύχως ὡς πρὸς ἰδεῶδες, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ρυθμίζωσι πρὸς αὐτὰ τὸν ἴδιον βίον· αἱ δὲ ἀναμνήσεις, αἱ παραδόσεις, καὶ μέχρι τινὸς τὰ φρονήματα ταῦ ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ, ἐπλήρουν τὴν ἀτμόσφαιραν ἐν ἧ ἀνέπνεον, καὶ ἐπενήργουν θαυμασίως ἐπὶ τῶν πνευμάτων αὐτῶν.

Ὁ κοινωνικὸς ἀκολουθῶς βίος, ἀνεπτύχθη, κοινοτικὴ ὀργάνωσις ἐδημιουργήθη πολυσχιδῆς, καὶ κατ' ὀλίγον ἀνήχθη αὕτη εἰς βαθμὸν τελειώσεως ἀξιολογωτάτης.

Αἱ συντεχνίαι ἐπίσης ὠργανώθησαν θαυμασίως, ἀνεπτύχθησαν ἐπαρκέστατα, ἀπέκτησαν κολοσσιαῖα κεφάλαια καὶ ἐχώρουν εἰς ἐπιχειρήσεις διαφόρους συντεχνιακὰς καὶ ἐμπορικὰς, βραχίονες στιβαροί, σπεύδοντες προθυμότατοι εἰς οἵανδήποτε ἀνάγκην τῆς πατρίδος.

Τὸ ἐμπόριον τέλος, ἀνῆλθε βαθμηδὸν ἐν τῇ ἐξελίξει εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον, εἰς ὅποτε ἐν πόλει ἐπαρχιακῇ δύναται τοῦτο νὰ φθάσῃ, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐνεργείαις καὶ τῇ καθόλου δράσει εἶχεν ὄργανον πλήρες ζωῆς καὶ σθένους, ἀναποσπάστως πρὸς αὐτὸ συνδεδεμένον, τὸ καραβάνιον, διωργανωμένον καὶ ἐνταῦθα, καθ' ὃ σύστημα ἐλειτούργουν τότε τὰ τοιαῦτα πανταχοῦ τῆς Τουρκίας καὶ Εὐρώπης συγκοινωνίας μέσα. Παρ' ὅλην τὴν ἀσημότητα αὐτοῦ, συνήργησεν ἀφαντάστως εἰς τὴν καθόλου πρόοδον τοῦ συνοικισμοῦ, τὸ πρωτόγονον τοῦτο μέσον, ὑπῆρξεν ἡ γέφυρα δι' ἧς οἶεν τῇ πόλει ἐπεκοινωνοῦν ἐμπορικῶς μέσῳ Βερατίου—Αὐλῶνος καὶ Δυρραχίου μετὰ τῆς Βενετίας, Γενούης, Ἀγκῶνος καὶ ὅλης τῆς ἐκατέρωθεν παραλίας τοῦ Ἀδρία· ὑπῆρξεν ἡ ἐμπορικὴ ὁδός, δι' ἧς καὶ τὸ πλεῖστον ἔτι τῆς Μακεδονίας ἐπεκοινωνοῦν πρὸς τὴν Δύσιν, τὸ ἀσφαλέστατον μέσον συγκοινωνίας καὶ διευκολύνσεως ἐν παντὶ σημείῳ θρησκευτικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς μορφώσεως, ἐν παντὶ σημείῳ κοινωνικῆς καὶ ἐμπορικῆς συναλλαγῆς, καὶ ἀνήγαγε πρὸς τῇ Μοσχοπόλει τὴν Ἀχρίδα, Καστορίαν, Σιάτισταν, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν Κορυτσάν βραδύτερον, εἰς κέντρα διανοήσεως καὶ κινήσεως ἐμπορικῆς με-

ταξὺ Μακεδονίας Ἀλβανίας καὶ Δύσεως, καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀποθήκας προϊόντων εὐρωπαϊκῶν. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἢ τέως ἀγέρωχος νύμφη τοῦ Ἀδρία ἤρξατο νὰ ὠχρηῆ καὶ κλίνη ὀ-ἀστήρ αὐτῆς πρὸς τὴν δύσιν, τὸ πρωτόγονον μέσον ἀκούρα-στον ἐν τῇ δράσει, ἔλαβε τὴν πρὸς τὸ Σεμλῖνον, Σεράγεβον καὶ Οὐγγαρίαν καταεύθυνσιν, καὶ, ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ πολὺ ἔτι τὴν ἰδίαν σταδιοδρομίαν, συνεχίζον ἅμα μέχρι τοῦ 1932 καὶ τὰ μεταξύ Βερατίου—Κορυτσᾶς πατροπαράδοτα πρωτόγονα ταξείδια, ὅθεν τὸ πρῶτον εἶχεν ὀρμηθῆ.

Δὲν δύναται ἐπίσης νὰ μὴ μένη τις ἐκπληκτος, ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ἐξ αὐτῆς ἔτι τῆς ἐρειπιώδους καταστάσεως, καὶ τῶν καθ' ἑκάστην πρὸς οἰκοδομὴν ἐκθαπτομένων θεμελίων, ἐνθα ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀποκαλύπτεται ἀνέλπιστος πολιτισμός, ὁδοὶ ἐστρωμέναι, τοιχογραφίαι οἰκιῶν καὶ στοιχεῖα ἄλλα διάφορα ποικίλα, λείψανα εὐπορίας ἀρχαίας καὶ πλούτου, ὅστις ἐπεσωρεύετο ἐνταῦθα. Περιέσωζεν ἢ πόλις πρὸς ἄλλοις, ἱκανὰ λείψανα τοιαῦτα καὶ μέχρις ἔτι τῆς 16 Ὀκτωβρίου τοῦ 1916, ὅτε παρ' ὄλην τὴν βαθμηδὸν καὶ κατὰ διαστήματα πρότερον ἀπὸ τοῦ 1769 καὶ ἐντεῦθεν ἐρήμωσιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐρείπωσιν τῶν ἐκκενουμένων οἰκημάτων, ὠρθοῦντο εἰσέτι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ὄχι ὀλίγα στοιχεῖα παλαιά, αἱ ὑπολελειμμένοι δηλ. οἰκίαι καὶ οἰκοδομαί, ὧν οὐκ ὀλίγαι παρουσίαζον ὄψιν ἐπιβάλλουσαν, μεγαλοπρεπῆ, οἶονεῖ τινες ἐξοχικοὶ πύργοι, περιφραττόμενοι ὑπὸ τῶν συνήθων λιθίνων περιβόλων, καὶ ἐν αὐτοῖς, πλήν τῆς ἰδίως οἰκίας, ἐγκλείοντες αὐλάς εὐρυχώρους, κήπους μετὰ δένδρων καὶ κρήνην ἅμα ἀένναον κελαρύζουσαν ἐν τῷ βάθει. Ἡδύνατό τις εὐχερῶς νὰ σχηματίσῃ ἐκ πολλῶν καὶ μίαν ἰδέαν σαφῆ περὶ τῆς ἄλλοτε μορφῆς καὶ τῆς καθόλου πετρίνης ἐμφανίσεως αὐτῆς. Ἦσαν δηλονότι τὰ οἰκήματα ὄλα σχεδόν, ἐκτισμένα μεθαυμασίως πελεκητὰ ἀγκωνάρια, καλοθεμελιωμένα καὶ σφικτοδεμένα, αἱ ὁδοὶ στεναὶ κατὰ τὸ ἐνετικὸν σύστημα, καλτηριμοστωμένοι καὶ πάντοτε κατακάθαροι, αἱ αὐλαὶ ἀρμονικώτατα ἐπενδεδυμένοι διὰ τοῦ συνήθους ἐν Μακεδονίᾳ πλακοστρώτου ἐξ ἐπιτοπίων πλακῶν λευκοῦ, ἢ ἐρυθροῦ μαρμαρογενεοῦς σχιστολίθου, αἱ θύραι λελαξευμένα καὶ θαυμασίως, θολωταὶ τὸ πλεῖστον καὶ πολλαχοῦ μεῖ ἰδίας διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον πολεμίστρας, καὶ τὰ παράθυρα πανταχοῦ περίπου θολωτά, σφικτοπλαισιούμενα μεδαντελωμένα κάγκελλα τῆς Ἀγκῶνος, Βενετίας ἢ Οὐγγαρίας. Ὠρθοῦντο τοιαῦτα στοιχεῖα εἰσέτι πολλά, λείψανα

ὅλα θαλλούσης ποτε εὐημερίας ἐνταῦθα καθ' ὅλας τὰς ἐξωτερικεύσεις τοῦ ἀνθρώπινου βίου, μέχρις οὗ ἡ λύσσα τῶν ἀνθρώπων ἠρήμωσε πᾶν ὅτι ἐκ τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων ἡμερῶν περιεσώζετο, καὶ μετέβαλεν εἰς κόνιν, τέφραν, καὶ ἐρείπια, ἐν φανατισμῷ ἰδίᾳ θρησκευτικῷ, καὶ ἔθνικῷ.

Συνετέλεσε μὲν εἰς τὴν ἐκπλήσσοσαν εὐημερίαν καὶ ἡ ἀπ' εὐθείας ἀνέκαθεν σχεδὸν ἐξάρτησις ἐκ τῆς βασιλομήτορος, Βαλιντέ—Σουλτάνας, καὶ εἶτα τοῦ Σιλιχτάρη, καὶ ἡ ἐν τεῦθεν ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ προνομιοῦχος αὐτόνομος διοικήσις, ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ οὐδείς, διεξερχόμενος ὅτι ἂν περιεσώθη καὶ αὐτὸ τὸ ἐλάχιστον σχετικὸν γραπτὸν μνημεῖον, δύναται νὰ ἀρνηθῆ ἀμβλυωπῶν, εἶναι, ὅτι τῆς ἐν λόγῳ ὀλβίας καταστάσεως ἐργάται, κυριώτατοι, ὑπῆρξαν τὸ ἐμπόριον, αἱ ἀποδημίαι, καὶ ἡ μακρὰν τῆς πατρίδος βιοπάλη.

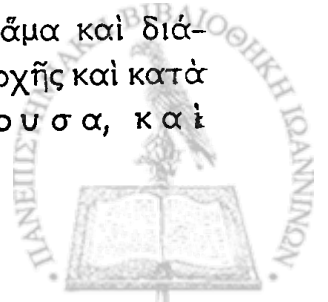
Ἡ Μοσχόπολις δηλονότι ἀπ' ἀρχῆς διατελεῖ εἰς ἄμεσον πάντοτε ἐπικοινωνίαν πρὸς τὸν ἐκάστοτε ἐν Μακεδονίᾳ ἢ ἀλλαχοῦ τῆς Ἡπείρου ἐπίτροπον τῆς βασιλομήτορος ἢ τοῦ Σιλιχτάρη, «τὸν Βοεβόδαν», καὶ διὰ τῆς τοιαύτης προστασίας ἐξακολουθεῖ μία αὐτόνομος ἐν αὐτῇ προνομιοῦχος διοικήσις, ἀπίστευτος, ἀφάνταστος, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἐμπεδοῦται ἡ ἀσφάλεια ζωῆς, τιμῆς, καὶ περιουσίας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς πέριξ ἀναρχίας, εὐρύνεται καὶ συστηματοποιεῖται, τελειοποιουμένη ἡ ὀργάνωσις τῆς κοινότητος, καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ σημεῖα, καὶ συνεχίζεται ἀφ' ἑτέρου ἀκατάπαυστος ἡ ἔξωθεν συρροή καὶ προσφυγή, καὶ συσώρευσις τῶν καλλιτέρων ἐν αὐτῇ τὸ πλεῖστον στοιχείων, ἐκ τῶν πέριξ ἐγγύς ἢ μακρὰν διαλυομένων κοινοτήτων, βλαχοφώνων, ἑλληνοφώνων ἢ καὶ περὶ τὰ τέλη ἀλβανοφώνων, ἀδιακρίτως. Ἀπὸ τοῦ 1600—1769, ὡς ἐν οὐδενὶ ἑτέρῳ πρότερον τοῦ βίου αὐτῆς σημείῳ, παρατηρεῖται σπανία κίνησις, δρᾶσις τῆς κοινότητος πολυσχιδῆς, σπανία ζωὴ, ἐν γένει καί τις, συνεπείᾳ πάντως εὐημερίας, τάσις καὶ ἄμιλλα, τίνι τρόπῳ νὰ ἐγείρωσιν μεγαλοπρεπέστερα τὰ ἴδια οἰκήματα, εἰ καὶ τέως ἀρκούντως εὐπρόσωπα, τίνι τρόπῳ νὰ ἀνακαινίσωσιν, μεγαλοπρεπέστερον συντρέχοντες ἀφειδέστατα, τοὺς κυριώτερους προγονικοὺς ναοὺς, νὰ ἐγείρωσιν ἄλλους ἐκβάθρων, νὰ

ιδρύωσι σχολεία, τεμένη ἀληθῆ Μουσῶν, νὰ στέλωσιν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὑποτρόφους παρασκευάζοντες τάξιν λογίων, νὰ ὀργανῶνται συντεχνίαι, ἐν οἷαδήποτε περιστάσει πρόθυμοι ὅπως ἀνταποκρίνωνται εἰς πᾶσαν αἴτησιν τῆς πατρίδος, νὰ ἐγείρωσι γεφύρας, νὰ συντηρῶσιν ὀρφανά, νὰ προικίζωσιν ἄπορα κοράσια, νὰ ἐννοῶσιν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ οἱ ἐξ ἀνάγκης ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, «ἀνὰ τὰς Φραγκίας», ὡς ἔλεγον, ἀποδημοῦντες καὶ ἐργαζόμενοι, νὰ ἐπισκέπτονται κατὰ διαλείμματα συχνὰ τὸ πατριὸν ἔδαφος, καί, ἐκγηράσκοντες, νὰ ἐπιστρέψωσι μετὰ πόθου καὶ ἐφησυχάζωσι ὑπὸ τὸν γλυκύν τῆς ἰδίας γενετείας, οὐρανόν, συναποκομίζοντες ἅμα πλοῦτον καὶ πολιτισμὸν ἄλλοθεν, ἀκουσίως δ' οὕτω ἐξασκοῦντες ἐπίδρασιν ποικίλην ἐπὶ τῶν παρ' αὐτοῖς. Τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ Σάρτζα (Παναγίας), καὶ Ροῦε (Ἁγίου Νικολάου), τμήματα, δηλ. τὰ τοῦ Μετζοβῆκι (Ἁγίου Γεωργίου), καὶ Σκαμνεληκι, ὅλοεν πυκνοῦνται κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, καὶ ἡ πόλις διαρκῶς χωρεῖ ἄλμασι γιγαντιαίοις πρὸς πᾶν ὅτι δύναται νὰ συντελεῖ εἰς τὴν ἀληθῆ ἀνάπτυξιν, ἀληθῆ πρόοδον, καὶ ἀληθῆ κοινωνικὴν εὐημερίαν.

Ἐπρεπε ν' ἀναδιφήσῃ τις τὰ μέχρι τῆς χθὲς ἔτι περισωζόμενα ἀρχεῖα τῶν ἱερῶν ναῶν, τοῦ Μητροπολιτικοῦ τῆς Κοιμήσεως, τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ τῶν Ταξιαρχῶν, Προφήτου Ἡλιοῦ, νὰ ἀνασκαλίσῃ τὰ ἀρχαιοπρεπῆ, βαρύφορτα καὶ ἐκ σιδήρου ἢ χαλκοῦ στερεὰ ἐκεῖνα κιβώτια, ἔργα τέχνης, ἐνετικῆς, ἐν οἷς ἦσαν ἐστιβασμένα, ἔγγραφα ἐνοριτῶν, ἀφιερωτήρια συνδρομητῶν εἰς ἀκίνητα τὸ πλεῖστον, πρακτικὰ ἀδελφοτήτων, πρακτικὰ καὶ βιβλία συντεχνιῶν, ἀξιοθαυμάστως ὀργανωμένων, καὶ κεφάλαια ἕκαστον, ἱκανὰ κεκτημένων, ὡς καὶ ἄλλα τοιαῦτα σχετικὰ, ὅπως ἦ εἰς θέσιν καὶ θαυμάση ὀργάνωσιν ἀρίστην ἐπιχειρήσεων συντεχνιακῶν καὶ ἐμπορικῶν, πατριωτισμὸν ἀγνόν, ἐντιμότητα πολιτῶν, δύναμιν ἐν ἀλληλεγγύῃ ἐπιβλητικὴν, ἀφοσίωσιν εἰς τὰς παραδόσεις τῆς ὀρθοδοξίας, ἀφοσίωσιν εἰς τὰς παραδόσεις τὰς πρὸς περιφρούρησιν τοῦ πατρίου ἔδαφους καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, ἐκ παντὸς ξένου στοιχείου καὶ δὴ ἀλλοθρήσκου ἢ νεοφωτίστου. Τὰ πρακτικὰ τῶν συνελεύσεων ἰδίᾳ παρουσιάζουσιν ὀργάνωσιν κοινοτικὴν, ἀλλ' ἅμα καὶ διακρισιν τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐν οἷς πρωτοστατεῖ ὡς ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἡ ὄντως ὑψηλὴ, ἐπιβάλλουσα, καὶ

εἰς ἔργα φιλοπατρίας, φιλανθρωπίας καὶ πολιτισμοῦ ἔξωθεν μεταφερομένου γόνιμος δρᾶσις τῆς ἀριστοκρατίας ἢ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἐν συνόλῳ, παρουσιάζουσι καταπλήσσουσαν ἀνιδιοτελεῖαν, ἀγνήν καὶ ἰδεώδη ἀντίληψιν ἐν τῇ καθόλου μερίμνῃ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, σχολικῶν, καὶ κοινοτικῶν αὐτοῖς πραγμάτων. Σελαγίζουσιν ἐν ὅλοις τούτοις τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχόντων, ὡς ἐπιτλοφοροῦντο, μετὰ προθυμίας ἀγαστῆς καταβαλλόντων ποσὰ μεγάλα, τῶν ἐκ τοῦ ἐμπορίου ἰδίως κερδῶν, δι' ἀνάγκας τῆς ὀλοῦν μεγαλυνομένης πατρίδος, καὶ πείθεται τις, ὅτι πράγματι, «τὸ ἐμπόριον δύναται λεληθότως πως νὰ καταστῇ πρόξενος μυρίων ὄσων εὐεργετημάτων, ἠθικῶν ἅμα, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν, καίτοι κατ' ἀρχὰς φαίνεται ἀπασχολούμενον ἐγωῖστικῶς εἰς ὑλικά μόνον συμφέροντα», καὶ ὅτι πράγματι, πᾶν ὅ,τι ἐπετελέσθη, ὀφείλεται πρῶτιστα πάντων εἰς τὸ εὐρὺ καὶ ἐκτεταμένον ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον, δι' οὗ σὺν τῷ χρόνῳ ἰδρύθησαν τόσοι ἐμπορικοὶ οἴκοι μεγάλοι, καὶ γραφεῖα ἐμπορικὰ ἐν Βιέννῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅθεν εἰσέρρεεν ἐν τῷ μεταξὺ πλοῦτος καὶ χρῆμα εἰς τέχνας καὶ βιοτεχνίαν, εἰς γράμματα καὶ εἰς πολιτισμὸν καθόλου, καὶ ἐνθα ὠριστομοιραίως ὅπως μίαν ἡμέραν βραδύτερον μεταφερθῆ τὸ κέντρον τῶν ἐργασιῶν ἐκάστου τῶν τοιούτων. Πείθεται τις, μετὰ ζήλου ἀγνοῦ καὶ ὑπομονῆς, πᾶν τοιοῦτον σχετικὸν γραπτὸν μνημεῖον, ἀνελίσσων, ὅτι πράγματι τὸ ἐμπόριον, αἱ ἀποδημίαι, καὶ δὴ ἡ μακρὰν τῆς πατρίδος βιοπάλη καὶ ἡ συμπαρομαρτοῦσα ἐν τούτοις πᾶσι νοημοσύνη, θαρραλεότης, φιλοπονία καὶ τιμιότης, ταῦτα ὑπῆρξαν οἱ κυριώτατοι τῆς τοιαύτης προόδου, κοινῆς τε καὶ ἰδίας, ἐργάται, ὅτι πράγματι ἀπὸ περιωπῆς πάντοτε ἐξεταζομένης τῆς καθόλου βαθμιαίας ἐξελίξεως, ἀναπτύξεως καὶ ἀναγωγῆς εἰς ὃ ἀνῆλθε σημεῖον προόδου, καὶ τῶν κυρίων αἰτίων ἀναζητουμένων, ἐφελκύνουσι τὴν προσοχὴν αἱ μεταναστεύσεις, αἱ ἀποδημίαι, καὶ τὸ ἐκ τούτων ἐπικερδὲς ἐμπόριον.

Τοῦτο ἀκριβῶς, συνετέλεσεν, ἐν τῶν πρωτίστων, εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν μάλιστα ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως, αἱ μεταναστεύσεις καὶ ἀποδημίαι, αἱ τε ἐγγύς ἐν Τουρκίᾳ, καὶ ἰδιαίτατα αἱ μακρὰν ἀνὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν, ἐν μέρει δὲ καὶ Σερβίαν, Ρουμανίαν, ὡς καὶ Τρανσυλβανίαν, αἱ ἀποδημίαι, δι' ὧν, ὡς πολλάκις παρετηρήθη, τελειοποιεῖται βαθμηδὸν τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀτόμου θάρρος, προέρχεται καὶ ἐπακολουθεῖ ἀνεπαισθήτως ἡ συμ-

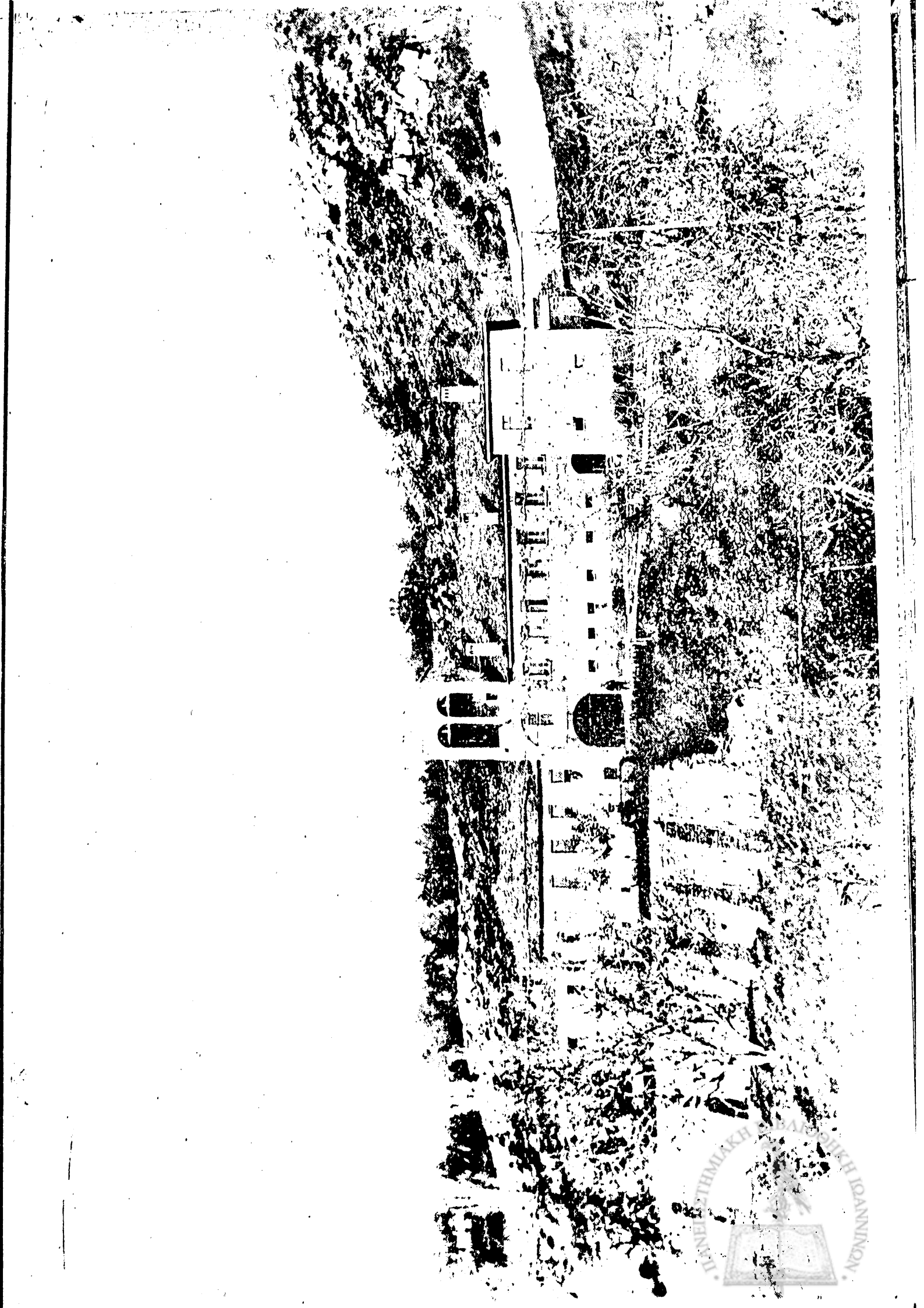
παρομαρτοῦσα ἠθικὴ ἐν γένει καὶ νοερά βελτίωσις, καὶ ἐπισωρεύονται πλούτη. Αἱ ἀποδημίαι ἀναδεικνύουσι πάντοτε καὶ πανταχοῦ τοὺς μεγαλειτέρους χορηγούς, τοὺς φιλοπάτριδας εὐεργέτας, τοὺς ἀφειδῶς καὶ μετὰ στοργῆς υἱικῆς συνεισφέροντας εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς γενετείας, αἱ ἀποδημίαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπιστρέφοντες ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς ἀνεξάρτητοι, οἱ Μοσχοπολίται, καὶ ἐν τοῖς μητρικοῖς τῆς πατρίδος κόλποις εἴτε προσκαίρωσ ἀναπαυόμενοι, εἴτε καὶ ἐν καταστάσει ἀπομάχου ἐφησυχάζοντες καὶ γηροκομούμενοι, εἶναι παράγοντες δαψιλέστατοι, ἀενάως συνεργοῦντες εἰς τὴν ὁσημέραι προαγωγὴν τῆς ἰδίας γενετείας. Εὐρίσκομεν αὐτοὺς ἐνωρίτατα ἐξοικιζομένους εἰς τὴν ξένην, καὶ πηγνύοντας ἀφιδρύματα τῆς ἰδίας πατρίδος ἐν χώραις ἀπρωκισμέναις.

Βεβαίως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία, αἱ χῶραι αὗται, δὲν ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον καὶ μάλιστα εἰς τοὺς πληθυσμούς τῆς Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας, ἀρκετὰ ἤδη ἔτη πρὸ τοῦ 1453. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως ἰδίως παρακολουθοῦμεν, ἱκανοὺς ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ μάλιστα τῆς Μακεδονίας, καὶ ὀριστικώτερον ἐκ Κοζάνης, Θεσσαλονίκης, Ἰωαννίνων Καστορίας, Μοναστηρίου, Μελενίκου, βραδύτερον δὲ καὶ ἐκ Βυθικουκίου, Μοσχοπόλεως—Γραμπόβου, Νικολίτσας, Σίπισχας ὡς καὶ ἄλλων μερῶν, κυρίως μὲν τῆς Μακεδονίας, ἀραιότατα δὲ Τιράνων ἢ ἄλλων πόλεων τῆς Ἀλβανίας, ὁμαδὸν μεταναστεύοντας ὡς πρὸ τινος παρηκολουθοῦμεν ρεῦμα τοιοῦτον πρὸς τὴν Ἀμερικὴν. Ἐφευγον οἱ δυστυχεῖς τὸν βαρὺν τότε τουρκικὸν ζυγόν, καὶ ἐζήτουν νὰ ἀπολαύσωσι τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνομίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ἡ μὲν πατρίς ἔπασχε δουλεύουσα, αἱ δὲ χῶραι ἐκεῖναι εἶχον προαχθῆ ἐν τῷ μεταξύ, τυγχάνουσαι ἱκανῶν εὐεργετημάτων τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εἰς τὴν πρόοδον ἐξελίξεως.

Δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς μεταναστεύσεις ταύτας μεθ' ὑπομονῆς διερχόμενοι αὐτὸ τὸ Δημ. Ἀρχεῖον τῆς Βουδαπέστης, τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἄλλα Ἀρχεῖα τῆς Βιέννης. Παρελάυνουσι συνοικισμοὶ μεταναστῶν, παροικίαι κυριώτατα Μακεδονικαί, συγκεκριημένοι, ὀλιγοπληθεῖς εἴτε πολυάνθρωποι, αἵτινες ζῶσιν καὶ ἀναπνέουσιν ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς δεδουλωμένης πατρίδος ἢ τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἔχουσι τὸν ναὸν αὐτῶν, τὸν ἱερέα, συμπολίτην, ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὠργανωμένον τὸ ἐμπόριον, καὶ τὰς ἐργασίας, καὶ ἀρκούντως κεκαυονισμένας τὰς πρὸς τὴν ξενίζουσαν αὐτοὺς πολιτείαν σχέσεις. Οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι ἔχουσι βεβαίως, ἀντιπαρέλθει τὸ στάδιον τῆς πρώτης συστάσεως, καὶ ἔχουσιν ἀκεραίαν ἤδη τὴν συνείδησιν, ὅτι τὰ μέλη αὐτῶν συνανήκουσιν εἰς ἄλληλα, καὶ εἰς μίαν κρατοῦσαν ἰδέαν.

Εἰς τὰς παροικίας ταύτας συναντῶμεν καθ' ὁμίλους Μοσχοπολίτας, προσ-

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

Ἡ ΝΑ πλευρά τοῦ ξενώσιος πρὸ τῆς 30 Νοεμβρ. 1937 (σελ. 158).

κεκολλημένους κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἀρχαιότερον ἐκεῖσε ἐγκαταστάνας οἰκείους, συμπολίτας, ἢ ἄλλους ὁπωσοῦν γνωστούς.

Ἐγκατελίμπανον οἱ ταλαίπωροι τολμηταὶ τὰ προσφιλεῖς αὐτοῖς ὄρη τῆς Μοσχοπόλεως, ἐν μέσῳ τῶν συνήθων θρήνων καὶ ὀδυρμῶν τῶν οἰκείων, τῶν γερόντων γονέων καὶ ἀδελφῶν, καὶ μὴ ἀποδειλιῶντες, ἐλάβανον ἐπ' ὤμων τὴν πῆραν καὶ ἐν χειρὶ τὴν βακτηρίαν τοῦ πλάνητος, καὶ διηθύνοντο εἰς τὸ ἄγνωστον, ὅπως πῆξωσι νέαν φωλεὰν ἐπὶ γῆς ἀγνώστου καὶ ξένης, στηριζόμενοι εἰς τὴν τυχὸν προστασίαν ἢ καὶ ἀπλήν γνωριμίαν τῶν ἐκεῖ συμπολιτῶν. Ἐνεφανίζοντο ἐν τῷ μέσῳ τῆς ξένης ἐκείνης κοινωνίας, προσεχώρουν εἰς τὰ κελεύσματα νέας πολιτείας, ἀνερμάτιστοι, ἀνευ γνώσεως τῆς γλώσσης τῆς νέας χώρας, ἐν ἧ ἐνεκαθιδρύνοντο, καὶ ἀρχόμενοι τοῦ ἐργάζεσθαι, εἶχον πάντοτε τὸν νοῦν ἐστραμμένον πρὸς τὴν γενέτειραν, ἧς ἔφερον διαρκῶς ἐν αὐτοῖς τὴν ὀδύνην ἐπὶ τῇ ἐγκαταλείψει, καὶ τὸν μύχιον πόθον τῆς ἀνακουφίσεως τῶν ἐκεῖ οἰκείων διὰ τακτικῆς ἀλληλογραφίας καὶ ἀποστολῆς τῶν χρεωδῶν, ὡς καὶ τῆς μίαν ἡμέραν τέλος ἐντίμου καὶ εὐυπολήπτου παρ' αὐτοῖς παλινοστήσεως.

Εἰς ἀρχαιότερας ἐποχὰς αἱ τοιαῦτα ἐγκαταστάσεις ἐγίνοντο εἰς τὰ ἀπεραντα τσιφτλήκια τοῦ μεγαλωνύμου οὐγγρικοῦ οἴκου Ῥακόζη, ἐνθα εὐρίσκουμεν πλείστους ὅσους ἐκ τῶν πρώτων ἐκ Μακεδονίας μεταναστῶν, ἐγκαθισταμένους καὶ προσκεκολλημένους παρ' οἰκείοις ἢ γνωρίμοις. Μία τῶν τοιούτων ἐπιφανεστάτων κοινοτήτων εἶναι καὶ ἡ Τοκαΐα, ἐνθα ἀπαντῶμεν πολλοὺς ἐπίσης Μοσχοπολίτας, παρ' οἷς προσεκολλήθη καὶ ὁ σχολάρχης Θεόδ. Καβαλλιῶτης, ὅτε μετὰ τὴν δῆωσιν τοῦ 1769 ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῆ, καὶ μετῆρχετο ἐκεῖσε ἐπὶ τι βραχὺ χρονικὸν διάστημα τὸν κατασκευαστὴν καὶ πωλητὴν οὐγγρικῶν οἴνων (Johann Thunmanus. Ἐρευνα περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν, Μέρος Α. σελ. 169—366, «uber Geschichte und Sprache der Albaner, und der Vlach»). Ἐκτὸς τῆς Τρανσυλβανίας καὶ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Οὐγγαρίας συναντῶμεν μάζας μεταναστῶν Μακεδόνων, Ἑπειρωτῶν, καὶ δὴ Μοσχοπολιτῶν.

Κέντρα πρὸς ἃ προσανατολίζονται οὗτοι, ἔχουσι τὴν Βιέννην, κατὰ πρώτιστον λόγον, ἔπειτα τὴν Βουδαπέστην καὶ τὴν Τεργέστην. Τὸ δὲ Σεμλίνον, κείμενον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Δουνάβεως καὶ ἀμέσως ἀντιπέραν τοῦ Βελιγραδίου, ἀποτελεῖ τὸν κύριον διαμετακομιστικὸν σταθμὸν τοῦ πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν ἑλληνικοῦ ἐμπορίου. Ἡ μετανάστευσις πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν τῶν τε Μακεδόνων καὶ τῶν λοιπῶν συνοίκων λαῶν τῆς

χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἐγίνετο συνήθως διὰ μέσου Σερβίας, ὡς καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἐκ τῶν νοτιωτάτων τούτων χωρῶν εἰς τὰς βορειότερας ἐκείνας μετακομιζομένων ἐμπορευμάτων, καθ' ἃ τὸ Βουκουρέστιον, ἡ Κραϊόβα καὶ ἡ 'Ρουστάβα τῆς 'Ρουμανίας, εἶνε οἱ διάμεσοι σταθμοὶ τῶν πρὸς τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ δι' αὐτῆς εἰς Οὐγγαρίαν καὶ Αὐστρίαν μετοικίσεων καὶ μεταφορῶν ἐμπορευμάτων. Αἱ δύο δὲ αὐταί, ἐμπορικαὶ ὁδοί, ἡ διὰ τῆς Σερβίας καὶ ἡ διὰ τῆς 'Ρουμανίας, χρησιμεύουσιν καὶ εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ λόγου, δι' ὃν μεταξὺ τῶν μεταναστῶν τὴν μεγίστην πληθὺν ἀποτελοῦσιν οἱ Μακεδόνες, παρὰ πολὺ δὲ ἀραιότερον καὶ σπανιώτερον Ἡπειρῶται καὶ Θεσσαλοί, ὧν αἱ πατριοὶ ἐστίαὶ ἔκιντο ἀπώτερον τῶν χωρῶν, πρὸς ἃς ἔφερε τὸ ρεῦμα τῶν μεταναστῶν, παράμερα δὲ τῶν δι' ὧν ἐτελεῖτο, ὁδῶν.

Ἐν ταῖς ἀπογραφαῖς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ταῖς τοῦ 1530, τοῦ 1704, 1754, 1759 καὶ τοῦ 1771 καὶ ἄλλαις μεταγενεστέραις, ἔχομεν πλούσιον ὑλικόν, οἱ δὲ περισωθέντες πίνακες περιλαμβάνουσιν εἰδήσεις πολλάκις καὶ περιττάς. Ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Gsongrad εὐρίσκονται ἐν διαφόροις πολισίμασιν ἀρκεταὶ ἀποικίαι Μακεδόνων, ὡς π.χ. ἡ τοῦ Στέστες, ἐν ἣ εὐρίσκομεν μετανάστας πολλοὺς ἐκ Κοζάνης, Σιατίστης, Κολώνιας, Ναούσης, Σέλιτσης, Γραμπόβου, καὶ μάλιστα πάντων ἐκ Μοσχοπόλεως. Οἱ τοιοῦτοι σημειοῦνται ὡς γράφοντες τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ λαλοῦντες πρὸς τούτοις καὶ τὴν Βλαχικὴν ἢ Σερβικὴν, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν Ἀλβανικὴν. Πολλοὶ ἐκ τῶν τοιούτων ἐπηλύδων εἶναι ἐγκατεστημένοι ἀπὸ χρόνου μακροῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ, ὁμιλοῦσι κατὰ τι μαθόντες καὶ τὴν Οὐγγρικὴν ἢ καὶ ἀγνοοῦσι ταύτην ὀλοτελῶς, περιβάλλοντα οἱ πλεῖστοι ἐνδυμασίαν οὐγγρικὴν, ἣ τις συνίσταται ἐκ χλαμύδος κυανῆς βραχείας, ἣ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ποδηῆρους (chlamiden casruleam), μετὰ κομβίων ἐπιδεικτικῶν χαλκῶν, ἢ ἀργυρῶν, ἔχουσιν ἐνίοτε ῥῶν ἐκ μελανῆς ἀρνακίδος ἢ ἐξ ἄλω πεκῆς, πολλοὶ δὲ φέρουσι καὶ τοὺς συνήθεις μέλανας κοθόρνους, τὴν στολὴν δὲ αὐτὴν φέρουσι καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς ξένης, ὡς πείθουσι καὶ αἱ περισωθεῖσαι προσωπογραφίαι εὐεργετῶν ἢ ἐπιτρόπων, αἱ ἐζωγραφισμένοι ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, δεξιᾷ τῷ εἰσιόντι εἰς τὸν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ. Ἄλλοι πάλιν ἐξακολουθοῦσι καὶ ἐν τῇ ἀποδημίᾳ φέροντες τὴν ἐγχώριον περιβολὴν τῆς μακεδονικῆς πατρίδος.

Ἐν ταῖς ἀπογραφαῖς ταύταις, βλέπομεν, ὅτι ὁ μετανάστης Μοσχοπολίτης ἢ Μακεδὼν ἐν γένει, ἀποκαθίσταται ἐν ἀρχῇ μόνος, ἀκολούθως μετακαλεῖ τὸν ὀπωσοῦν ἐνηλικιωθέντα υἱόν, σπανιώτατα δὲ συναποκομίζει γυναῖκα καὶ τέκνα, καθὰ καὶ σήμερον οἱ πλεῖστοι τῶν εἰς Ἀμερικὴν μεταναστευόντων. Τινὲς ἐπιδιώκουσι τὴν Οὐγγρικὴν ἢ τὴν Αὐστριακὴν ὑπηκοότητα, ἀναδείκνυνται κατὰ μικρὸν εὐπατρίδι, χωροῦσι δυστυχῶς εἰς μικτοὺς γά-

μους τῶν τέκνων των, καὶ οὕτως ἀποξενοῦνται τῶν πατριωτικῶν παραδόσεων, καὶ ἀνεπαισθήτως ὑφίστανται καὶ τὸν ἐξουγγρισμὸν ἢ τὸν ἐξαυστριασμόν. Οὕτως ἀπώλεσθησαν τόσαι καὶ τόσαι, ἰδίως μετὰ τὴν λεηλασίαν τοῦ 1769 οἰκογενεῖαι Μοσχοπολιτικαί, ἅπαξ διὰ παντός μεταφυτευθεῖσαι ἐκ τοῦ πολυπαθοῦς πατρίου ἐδάφους, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπολέσασαι καὶ ἦθη καὶ ἔθιμα οἰκογενειακὰ καὶ ἐθνισμόν καὶ θρησκείαν, ὃν τρόπον καὶ σήμερον, ὡς μὴ ὠφελεν, ἀπόλλυνται, ὡς σταγόνες ἐν τῷ ὠκεανῷ τοῦ ἐξαμερικανισμοῦ, τόσαι ἐπίσης μεταναστεύουσαι εἰς τὴν Ἀμερικὴν οἰκογενεῖαι.

Τὰ τοιαῦτα ὁμως πρὸ τῆς λεηλασίας τῆς πόλεως, ἦσαν σπανιώτατα. Συνήθως οἱ Μοσχοπολίται, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Μακεδόνες, καὶ κατ'οἶκον καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ γλῶσσαν ἔχουσι τὴν πάτριον, ἐν τῷ ἐμπορίῳ δὲ καὶ ἐν τῷ ναῷ τὴν ἑλληνικὴν. Ἡ σύζυγος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνα! ἐκ τῆς πατρίδος, τὰ τέκνα νυμφεύονται νύμφας αὐτόθεν καταγομένας, καὶ καθ' ὅλα τὰ πάτρια ἔθιμα. Ὁ ἱερεὺς τῆς κοινότητος εἶναι συνήθως πατριώτης, καὶ ἀπόδειξις, Ἀμβρόσιος ὁ Πάμπερις ἐν Βιέννῃ, Κωνσταντῖνος ὁ Ἀγιοναυμίτης Ἀρχιμ. ἐν Οὐγγαρίᾳ, Γρηγόριος ὁ Κωνσταντινίδης καὶ ἄλλοι. Πολλάκις δὲ ὁ ἱερεὺς εἶναι καὶ διδάσκαλος ἅμα τῶν τέκνων, ὁ δὲ οἶκος διατελεῖ ἀφίδρυμα τοῦ ἀπομεμακρυσμένου πατρικοῦ οἴκου, καὶ ἡ κοινότης πρότυπον τῶν οἰκείων κωμολέων. Ἐν ταῖς ἐργασίαις δὲ αὐτῶν, ὅσοι εἶχον μόνιμα ἐμπορικὰ καταστήματα ἐν τῇ πόλει, συνειργάζοντο μετὰ συνεγχωρίων ἢ συμπολιτῶν ὡς συνεταίρων ἢ ὑπαλλήλων, τῶν τραπεζῶν, ὡς ἀποκαλοῦσιν οἱ ἀπογραφικοὶ πίνακες, τὰ τσιράκια ἢ τοὺς νεανίσκους, οὓς μετεπέμποντο ἢ ἦγον ἐκ τῶν πατρίδων ὡς βοηθοὺς ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν.

Αἱ δὲ πατρίδες τῶν Μακεδόνων μεταναστῶν εἶναι σπανιώτατα μὲν ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Ἀδριανούπολις, τὰ Ἰωάννινα, συχνότατα δὲ ἡ Κοζάνη, τὸ Μπογατσικόν, τὸ Μελένικον, ἡ Δοϊράνη, ἡ Σιάτιστα, τὸ Γράμποβον, ἡ Σιπίσχα καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ Μοσχόπολις, ἡ Νικολίτσα, ἡ Λάγγα. Πολλοὶ Μοσχοπολίται, διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων, καὶ ἤδη ἀπὸ ἐποχῆς παλαστέρας καὶ πρὸ τοῦ 1700, πλὴν ἄλλων διαφόρων ἐγγύς τε καὶ μακρὰν ἐγκαταστάσεων καὶ μετοικήσεων εἰς τὴν ξένην, εἶχον τραπῆ χάριν ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν κυρίως εἰς διάφορα μέρη τῆς Αὐστρίας, ἔχοντες ὀρμητήριον πάντοτε, ὡς εἶπομεν, τὴν Βιέννην, καὶ τὴν Τεργέστην, ἐνεκαθίσταντο δ' ἅμα καὶ πολλαχοῦ τῆς Οὐγγαρίας. Αἱ δὲ μεταναστεύσεις αὗται γίνονται πολυπληθέσταται μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἰδίας γενετείας, οὕτως ὥστε, οἱ πρόσφυγες τῆς διαλυθείσης πόλεως διευθύνονται πρὸς ἐγκα-

τάσασιν ἐκεῖ, ὅπου ἔχουσιν οἰκείους ἢ συγγενεῖς αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἐν Οὐγγαρία μακεδονικῶν παροικιῶν, ἐπιφανέσταται καὶ πολυανθρωπόταται ἀπέβησαν ἡ Βουδαπέστη ἡ πολυπληθεστέρα ἀλλὰ καὶ ἡ σπουδαιότερα ἀπασῶν τῶν ἐν Οὐγγαρία. Κτιζομένου τοῦ ναοῦ ἐκεῖ τῆς κοινότητος, ἐκληροδότησαν 400,000 φρ. χρυσᾶ ὁ Ἀλέξανδρος Λέπωρας, καὶ 400.000 ἡ Σοφία Λύκα, ἀμφότεροι ἐκ Μοσχοπόλεως· λεπτομέρειαι δὲ τῶν κατ' αὐτὴν θέλουσι πληρῶσαι μίαν ἡμέραν πολλὰς καὶ ἀξίας προσοχῆς σελίδας τῆς ἱστορίας τοῦ Γένους. (Γ. Γώγου, ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ, 1883—1884, σ. 339. κ.έ.—Ἐσπερος, 1884—1885. Τεργέστη, σελ. 130, 146, 862).

Ἐπίσης λόγου ἀξία δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐγκαταστάσεις, καὶ ἡ κοινότης τῆς Τεργέστης, ἐν ἣ ἐπὶ ἔτη μακρὰ, σχεδὸν ἀπὸ τοῦ 1759-συναντῶμεν ἐμπορευόμενον τὸν Μιχαήλ Κιοπέκων, Μοσχοπολίτην, συγγενῆ καὶ συνεργάτην τοῦ Σίνα, ὡς καὶ Ἀναστάσιον τὸν Καζαντζῆν. Οὗτος ἀπεβίωσεν τῷ 1828, ἀφιερῶσας 200 τάλληρα νὰ σταλῶσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἀπόρων τῆς πολιτείας, ὁ δὲ κῶδιξ τῆς Παναγίας, προσθέτει, «διὰ τὸ εὐσεβέστατον τοῦτο φρόνημα, καὶ φιλογενέστατον τοῦ ἀοιδίου ἐκείνου πατριώτου μας, νὰ εἴπωμεν πάντες ἐκ συμφώνου, αἰωνία ἡ μνήμη τρίς». Ἀμφιβολία οὐδεμία, ὅτι ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἦν συγχρόνως προστάτης ὄλων τῶν εἰς τὰ πέριξ ἐγκατεσπαρμένων ἐπιβιοπορισμῶν καὶ ἐμπορίῳ Μοσχοπολιτῶν, ἔχων ἐστραμμένον πάντοτε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν γενέτειραν, συντελέσας καὶ ἵνα δι' ἐκεῖ περισυλλέξῃ ἐκ συνδρομῶν 12000 φρ., ὡς πυρῆνα κεφαλαίου, διὰ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀνέγερσιν τῆς Σχολῆς, ἣτις ἐπραγματοποιήθη μόλις κατὰ τὸ 1844. Περὶ Τεργέστης δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι μᾶλλον ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν ἐστρατολογήθησαν οἱ ἀποτελέσαντες αὐτὴν, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐκταθῶμεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου (Μαργ. Κωνσταντινίδου. Ἡ ἐν Τεργέστη Ἑλληνικὴ Κοινότης, «Νέας Ἡμέρας», 22 Δέκεμ. 1906—19, Ἰανουαρ. 1906, 29 Ἰουνίου, 13 Ἰουλίου, 9 Νοεμβρίου καὶ 30 Νοεμβρίου 1907).

Ἐξ ὄλων ὁμως τῶν ἐν Αὐστρία κοινοτήτων, ἡ μᾶλλον περισπούδαστος, καὶ ἡ μᾶλλον ἀξιόλογος διὰ τὴν ἐνεργητικωτάτην ἔμμεσόν τε καὶ ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐφ' ὄλων τῶν, ὡς περὶ ἄξονος περὶ αὐτὴν στρεφόμενων, μεταναστῶν ἑλληνομακεδόνων καὶ μάλιστα Μοσχοπολιτῶν, ἐγγὺς εἴτε μακρὰν αὐτῆς ἐγκατεστημένων, καὶ ἡ ἰδιαιτέρως τοσοῦτον συντελέσασα εἰς τε τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Μοσχοπόλεως, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν καὶ μητρικὴν περίθαλψιν τῶν προσφυγόντων εἰς αὐτὴν

μετὰ τὴν διάλυσιν, δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ἡ Βιέννη.

Αἱ πρῶται ἐν αὐτῇ ἐγκαταστάσεις ἑλληνομακεδόνων, εἶχον γίνεαι κατὰ τὰς πρῶτας δεκαετηρίδας τοῦ 1600. Ἐξ ἀφανῶν δ' οὗτοι τὸ πρῶτον ἀφορμηθέντες, κατήντησαν βαθμηδὸν σὺν τῷ χρόνῳ κύριοι τῆς ἀγορᾶς τῆς Βιέννης, ὡς ἔμποροι τῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς εἰδῶν, καὶ αὐτοῦ μετέπειτα τοῦ χρηματιστηρίου, διὰ τῆς μεγάλης Τραπεζῆς Σίνα. Ἐκορυφώθη μάλιστα ἡ δύναμις αὐτῶν ἀρχομένου τοῦ 1800, καὶ μέχρις ἰδίως τοῦ 1840, ὅποτε ἀφορμαὶ ποικίλαι ἐπήνεγκον τὴν ὑπερευδοκίμησιν τῶν Ἑβραίων, καὶ τὸν περιορισμὸν καὶ τὴν βαθμιαίαν κατάπτωσιν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἐπίδρασις ἐπεξετεινετο καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κοινωνίαν. Ὁ λόκληρος ἡ μέχρι τῶν παροχθίων τοῦ Δουνάβεως περὶ τὸ Fleischmarkt, τὸ Harnersteig Hohen-Mark, τὴν Rothgasse, τὴν Sonnenfelsgasse συνοικία, ἦτο ἑλληνομακεδονικὴ καὶ κατὰ τὰ δύο τρίτα Μοσχοπολιτικὴ, μετὰ τὴν λεηλασίαν (Σ.Π. Λάμπρου, Λόγοι καὶ Ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ Βορρά. Ἐν Ἀθήναις 1909 σσμ. 65—75 κ.έ.).

Ἀντικείμενα κυριώτατα τοῦ ἐμπορίου ἦσαν καὶ ἐνταῦθα τὰ ἐγχώρια προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, προοριζόμενα εἴτε δι' αὐτὴν τὴν Αὐστρίαν, εἴτε καὶ πέραν αὐτῆς, διὰ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν. Ἐξεῖχον μεταξὺ αὐτῶν ὁ βάμβαξ, τὰ αἰγόμαλα, ἔρια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Βλαχίας, καὶ τὰ νήματα. Τὰ μέγιστα δ' ὠφέλησε τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικὴν ναυτιλίαν, ὁ ἐμπορικὸς, ὡς γνωστὸν, ἀποκλεισμὸς τῶν ἡμερῶν τοῦ Μ. Ναπολέοντος, ὅτε πάντα τὰ ἀγγλικά προϊόντα καὶ τὰ δι' Ἀγγλίας ἐρχόμενα εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην, ἐτύγχανον φανατικοῦ διωγμοῦ. Τότε ἀκριβῶς συνέπιπτε καὶ ἡ ἀκμὴ καὶ πρόοδος τῆς συνεργατικῆς ἐταιρείας τῶν Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας μετὰ τῶν συνεργείων αὐτῆς, βαμβακοκλωστηρίων, καὶ νηματουργείων, ἐξ ὧν ἀφθονώτατα ἐγένετο καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐξαγωγή.

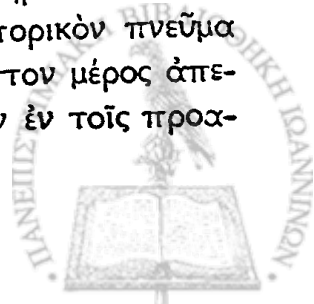
Ἐπίσης καὶ ἄλλα παντοῖα φυσικὰ καὶ τεχνικὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Μακεδονίας, μάλιστα δὲ ἀλατζάδες καὶ γιασμάκια, ἦσαν ἀντικείμενα εὐρυτάτου ἐμπορίου. Ἐπηύξανε δὲ ἰδίως τὴν δραστηριότητα τῶν ἐμπόρων μεταναστῶν τῆς Μακεδονίας, καὶ παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν εἰσαγωγὴν τῆς πρώτης ὕλης ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἡ τότε ἐν Αὐστρίᾳ μεγάλη αὕξησις τῆς βιομηχανίας τοῦ βάμβακος. Παραλλήλως πρὸς τὴν τοιαύτην ἐμπορικὴν κίνησιν, ἔβαινε καὶ ἡ τραπεζιτικὴ, ἧς ἐπίσης συμμετεῖχον ἑλληνομακεδόνες, ἰδίως δ' ὁ οἶκος Σίνα, παρ' ᾧ ἐτροφοδοτοῦντο δι' ἐργασίας ποικίλης καὶ πολυσχιδοῦς, σμήνη Μοσχοπολιτῶν, καὶ πρότερον καὶ μάλιστα μετὰ τὸ 1769. Τοῦθ' ὅπερ,

καὶ ἴσως καὶ τὰς ἰδιαιτέρας πατριωτικὰς αὐτῶν συναναστροφὰς παρακολουθῶν ὁ ἐκεῖ τότε Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς μετὰ τοῦ συνεργάτου του, γράφει: «Οἱ Μοσχοπολίται εἶναι ἄνθρωποι φιλόξενοι, φιλότιμοι, φίλαλλοι, φιλόπονοι, ὅλοι σχεδὸν τεχνῖται, εἰς τὴν πραγματείαν πολλὰ ἐπιτήδειοι· διὰ τοῦτο, καὶ ὅπου εἶναι καταστημένοι ἐν ταῖς ἐπικρατείαις τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου, εἶναι ὅλοι σχεδὸν κυβερνημένοι καὶ πολὺ πλούσιοι, μάλιστα ἐκεῖνοι ὅπου εἶναι καταστημένοι ἐν ταῖς ἐπικρατείας τοῦ Αὐστριακοῦ Οἴκου. Ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται, ἔχουν ἓνα καλόν, ὅπου δὲν τὸ ἔχουν οἱ ἄλλοι ἰδικοὶ μας, νὰ βοηθοῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, μάλιστα τοὺς ἀπόρους τόσον, ὅπου Βοσκοπολίτης σπανίως προστρέχει εἰς ξένον, νὰ βοηθηθῆ, τὸ ὁποῖον θὰ τὸ ἀπέκτησαν βέβαια μετὰ τὸν κοινὸν ἀφανισμόν των· διότι ἂν τὸ εἶχαν πρότερον δὲν θὰ ἐπάθαιναν αὐτὸ τὸ ἐλεεινὸν ναυάγιον (ὑπονοεῖ τὰς διχονοίας τῆς πόλεως). (Γεωγραφία Νεωτερικὴ ὑπὸ Δανιήλ. καὶ Γρηγορίου τῶν ἱερομονάχων, Βιέννη τόμ. Α'. σελ. 263—205).

Τὴν ζωὴν, τὴν κίνησιν, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐμπορίου τῶν μεταναστῶν, Μακεδόνων ἰδίως, καὶ ἐν μέρει τῶν ἄλλων ἑλλήνων ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, δύναται νὰ μαρτυρήσῃ καὶ τὸ μέχρι καὶ τῆς σήμερον ἐν τῇ Ungargasse σωζόμενον λείψανον τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, καθ' ὅς οἱ ἔμποροι ἦσαν οἱ ἔχοντες ἐν χερσὶ τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν ὡς πρὸς τὸ ἐμπόριον μετὰ τῆς Τουρκίας. Εἶναι μακρὸν μονώροφον οἶκημα, ἄγον διὰ πυλῶνος κολοσσιαίων διαστάσεων εἰς παμμέγιστον τετράγωνον αὐλήν, περιστοιχιζομένην ὑπὸ εἴκοσι καὶ τριῶν ἀποθηκῶν, φερουσῶν τὰ κοινῶς λεγόμενα πατάρια. Διὰ τοῦ πυλῶνος ἐκείνου εἰσῆρχοντο εἰς τὴν αὐλήν τὰ μεγάλα φορτηγὰ ἀμάξια ἢ καὶ καραβάνια, τὰ μεταφέροντα διὰ μακρῶν ὁδῶν τὰ ἐμπορεύματα τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ἅτινα ἐναπετίθεντο μέχρι καταλλήλου κατανομῆς εἰς τὰς ἀποθήκας. Καὶ τὰ μὲν ὑποζύγια ἐποτίζοντο εἰς τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς λεκάνην μεγάλου φρέατος, οἱ δὲ ἀμαξηλάται καὶ ἵππεῖς διενυκτέρευον ἐν τῷ ἐμπροσθίῳ πρὸς τὴν ὁδὸν οἰκίματι, ὅπερ ἦν ὁ ξενῶν. Ἐχομεν οὕτω σωζόμενον ἀκόμη, ἐν μέσῳ τῶν νεωτερικῶν οἰκιῶν τῆς Βιέννης, ἐν ἀκόμη τῶν χανίων ἐκείνων, τῶν ὑπομιμνησκόντων τὰ καραβανσεράϊα τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ἅτινα ἀπομνημονεύουσι σωζόμεναι εἰκόνες παλαιῶν εὐρωπαϊῶν περιηγητῶν.

Εἰς τὰς τοιαύτας μεγάλας ἀποθήκας ἐστίβαζεν ἐπὶ δεκαετηρίδας ὅλας τὰ ἐμπορεύματα τῆς ἀνατολῆς, ἡ δραστηριότης καὶ τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα τῶν πολυαριθμῶν μεταναστῶν τῆς Βιέννης, ὧν τὸ κράτιστον μέρος ἀπετέλουν οἱ ἐκ Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου. Ἐξαιρουμένων τῶν ἐν τοῖς προα-

στείοις πολυαρίθμων ἐργαστηρίων μικρῶν ἢ μεγάλων, ἀσχολιῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς ἑκατὸν καὶ πλέον ἀνήρχοντο οἱ ἰδίως ἐμπορικοὶ οἴκοι, οἱ μόνον ἐντὸς αὐτῆς τῆς Βιέννης, οἱ πλεῖστοι ἐξ ἑλληνομακεδόνων μεταναστῶν, ἐν οἷς ἐξέχουσιν ἰδίως, οἱ τοῦ Δούμπα, Μοσχοπολίτου, μεταναστεύσαντος εἶτα εἰς Σέρρας καὶ ἐντεῦθεν Σερραίου λογιζομένου παρὰ πολλοῖς, Κούρτη, (Μοσχοπολίτου), Δούκα (Μοσχοπ.) Ντίρα (Μοσχ.) Τύρα ἢ Τέρκα, Σπίρτα, Γύρα, Κάπρα, Τζόττα (ἀπάντων Μοσχοπολιτῶν) Τοσίτσα (Ἡπειρώτου), Χρηστομάνου Μακεδόνας καὶ ἄλλων. Τῶν ἀνωτέρω οἰκογενειῶν τὰ ἐπώνυμα ἀπαντῶσι καὶ εἰς διάφορα ἔγγραφα τῶν κωδίκων τῶν ἱερῶν ἐνταῦθα ναῶν μέχρι τοῦ 1850 περίπου, ἐν οἷς γίνεται συνήθως λόγος περὶ συνδρομῶν καὶ μερίμνης διὰ τὰ σχολικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ τῆς πατρίδος αὐτῶν πράγματα.

Τυγχάνουσι ἅμα οὗτοι καὶ τιμῶν καὶ ἀξιωματῶν, διακρίνονται πολλάκις οἱ μετανάσται Μακεδόνες καὶ ἐν τῇ Αὐστριακῇ ὑπαλληλίᾳ, ὡς ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ τῷ Χρηματιστηρίῳ, ἐξίσου δ' ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ αὐστριακῇ ἐπιστήμῃ, καὶ τῷ κοινοβουλίῳ. Πλὴν τοῦ Σίνα καὶ τοῦ ἀοιδίμου Ἀνδρέα δέ-Σαγκούνα, Ἀρχιεπισκόπου Τρανσυλβανίας, ἐπίσης Μοσχοπολίτου, ἀναφέρομεν προχείρως τὸν μέχρι πρότινος διακεκριμένον φιλόλογον, καθηγητὴν, ἀκαδημαϊκὸν καὶ διευθυντὴν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης Θεόδωρον Καραγιάννην, οὗ ὁ πατὴρ Γεώργιος, ἦτο Κοζάντης. Ἀπαντῶμεν δ' ἐν αὐτῷ τὸν Κούμαν, τὸν Δάρβαριν, τὸν Γαζῆν, τὸν Δούκαν, τὸν Κ. Σταγειρίτην, τὸν Κομμητᾶν, τὸν ἐκ Κοζάνης ἱερέα Χαρίσιον Μπογδάνον, τοὺς ἀδελφοὺς Καπετανάκη καὶ ἄλλους.

Εἰς τὴν Βιέννην συρρέουσιν ἐν γένει οἱ φεύγοντες τὰς συνθήκας τοῦ ὑφ' ἃς ἔζη ὁ ραγιαῖς βίου, καὶ οἱ ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ θρησκείας ἐπιζητοῦντες, ὡς καὶ πάντες οἱ ἐφιέμενοι ἀνωτέρας παιδείας, οἱ θέλοντες νὰ φωτίσωσιν ἑαυτοὺς, ἵνα ὑψώνωσι τὸ δουλεῦον γένος.

Ἰδιαιτέρως δεόν νὰ τονισθῇ περὶ Μοσχοπόλεως προκειμένου, ὅτι ἡ κοινότης τῆς Βιέννης ὑπῆρξε τὸ κέντρον καὶ ὀρμητήριον τῶν ἀνὰ ὅλην τὴν Αὐστρίαν διεσπαρμένων Μοσχοπολιτῶν, τὸ κέντρον τοῦ πλουτισμοῦ, τὸ φυτώριον τῆς μορφώσεως, τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Μέγιστα δ' εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι ἃς παρέσχον ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς Μοσχοπόλεως αἱ τοιαῦται τῶν ἀνὰ τὰ πεδία καὶ τὰ κοιλάδας τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας ἀποδημούντων Μοσχοπολιτῶν παροικίαι καὶ ἀξιαλαμ-

προτέρας θέσεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτῆς. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ κύκλου τοιούτων πολυποικίλων φιλοπατρίδων ἐμπόρων, τοιούτων εὐπαιδευτῶν ἐπιστημόνων, ρηξικελεύθων προδρόμων τοῦ μέλλοντος γένους πατριωτῶν, ἀνεφάνη αἴφνης μίαν ἡμέραν τοῦ 1797 ὁ πρῶην διδάσκαλος τοῦ θεσσαλικοῦ Κισσοῦ, ὁσ- τις εἶχε πσιδεῖαν δυναμένην νάφωτίση, καὶ λύραν δυναμένην νὰ ἐξάρη, καὶ καρδίαν δυναμένην νὰ πυρακτώσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἄλλων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· καὶ ἐξάγων ἐκ τοῦ θεσσαλικοῦ αὐτοῦ τζουμπέ, ἐνεχείριζε κρύφα εἰς τοὺς θαμῶνας τοῦ, εἰσέτι δακτυλοδεικτουμένου, ἐκεῖ ἑλληνικοῦ καφενεῖου, τὰς ἐν ὥραις σκοτίαις τυπωθείσας πατριωτικὰς προκηρύξεις, ὑγράς ἔτι, καὶ ἐτόνιζεν αὐτὰς πρὸς τὸν ἦχον τῆς Μασσαλιώτιδος ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ, περιχορευόντων καὶ ἀδόντων τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ συνωμοτῶν τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Οἱ ἔμποροι, ἐξ ὧν καὶ οὐκ ὀλίγοι Μοσχοπολίται, καθὰ περισώζει ἢ παράδοσις, ἢ σπουδάζουσα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης νεότης, καὶ ἄλλοι, περιστοιχίζουσι τὸν ψάλτην τοῦ Βελεστίνου, καὶ ὁμνύουσι πάντες εἰς τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος, ὅπως στραγγαλισθῶσι μετ' ὀλίγον εἰς τὰ γαλανὰ ὕδατα τοῦ Δουνάβεως. (Σ. Λάμπρου Ν. Ἑλληνομνήμων, Η, σελ. 257—κ.ἑφ. 464.—Ἀναστ. Παλατίδου, ἱατροῦ. Ἀρχὴ καὶ πρόδος τοῦ ἐν Βιέννῃ ἑλληνικοῦ συνοικισμοῦ. Ἐν Βιέννῃ 1845, σελ. 10-32, 65-9.—Πανδώρας τομ. Ζ'. φυλλάδ. 155, σελ. 41-44.—Illustration 1859, σελ. 258-70).

Τὸ ἐμπόριον, τὸ εὐρύ, πολυσχιδὲς καὶ ἐκτεταμένον ἐσωτερικόν τε καὶ ἐξωτερικόν, αἱ μεταναστεύσεις, καὶ ἀποδημίαι, αἱ κυρίως ἀνα ὅλα τὰ τμήματα τῆς Αὐστρίας, Οὐγγαρίας, Τρανσυλβανίας καὶ Μολδοβλαχίας, ἀρχαιότερον δὲ καὶ ἀνα τὴν Βενετίαν, συνετέλεσαν ὡς οὐδὲν ἄλλο, ὥστε καθ' ὅλην τὴν περίοδον 1600—1769 ἡ πόλις νὰ προεξάρχη, μέχρι σημεῖου ἀφαντάστου, ὅλων σχεδὸν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ πόλεων.

Τῆς τοιαύτης, λοιπόν, τῆς οὕτως εὐσεβείᾳ, πλούτῳ, εὐημερίᾳ καὶ αἴγλη κοσμικῆ κομώσεως καὶ προεξαρχούσης πόλεως, μία τῶν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ βίου ἱερωτέρων αὐτῆς ἐκφάνσεων, τυγχάνει καὶ ἡ ἴδρυσις, διὰ τόσων ἀφιερωμάτων προικοδότησις, καὶ

Ἡ ΝΑ πλευρὰ τοῦ ξενῶνος παρανάλωμα πυρός,
τῆ 30 Νοεμ. τοῦ 1937 (σελ. 160).

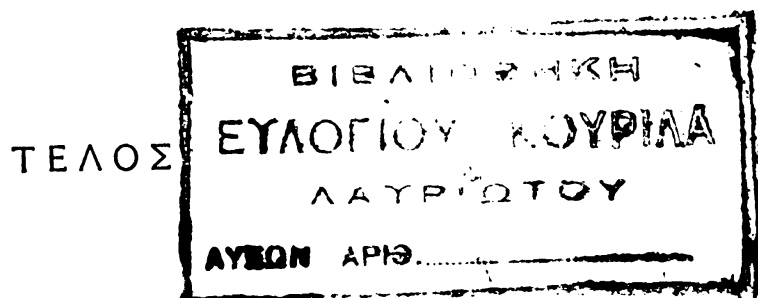

Ἡ Ἱερά Μονή μετὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 1937 (σελ. 165).

μέχρι τοῦδε ἐν εὐλαβεῖ στοργῇ πατροπαραδότῳ
περίσωσις τῆς ἐν λόγῳ ἱερᾶς μονῆς, ἥτις, παρ' ὅλας
τάς ἐλλείψεις, ἐν ἧ περιῆλθε καταστάσει, ὑψοῦται
σήμερον ἐνώπιον ἡμῶν, ὡς τι σύμβολον μιᾶς πα-
λαιᾶς ἀκμῆς, ὡς τι βιβλίον μιᾶς ἱστορίας, τὴν ὁ-
ποῖαν ἀφηγοῦνται εἰς τὸν ἐπισκέπτην, εἰς τὸν προ-
σκυνητὴν, οἱ κώδικες, τὸ γραμματοφυλάκιον, ἢ καὶ
τὰ ἀρχεῖα τῶν κάτωθι ἱερῶν ναῶν, τὰ ἐρείπια καὶ
ἡ καθόλου πένθιμος κατάστασις, ὡς τι σύμβολον
τοῦ ἀγνοῦ πυρὸς τῆς θρησκείας, τὸ ὁποῖον πάν-
τοτε ἐθέρμαινε τὴν καρδίαν τῶν ἐνταῦθα ποτε
καὶ τοῖς πέριξ βιούντων, ὡς τι ζώπυρον τῆς εὐσε-
βείας καὶ ἀρετῆς τῶν γενεῶν ἐκείνων, ὅπερ ἐπὶ
ἔτη τόσα διετήρησεν ἄσβεστον ἡ Θεία πρόνοια, καὶ
ὡς ἔναυσμα τέλος μνήμης ἀγίας πρὸς τοὺς τότε καὶ
μετέπειτα ἐν τῇ πόλει ἰθύνοντας, **ΩΝ ΑΙΩΝΙΑ Η ΜΝΗΜΗ.**

Ἡ «Οἱ θεσμοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι, παρατηρεῖ που ὁ ἀείμνηστος
Παπαρρηγόπουλος, πρέπει πάντοτε νὰ κρίνονται κατὰ
τάς ἐντυπώσεις ἃς ἐπροξένουν εἰς τοὺς συγχρό-
νους, καὶ οὐδέποτε κατὰ τὰς ὑπὸ μεταγενεστέρων
περιστάσεων καὶ συνθηκῶν, τροπολογηθείσας
«διαθέσεις» (Ἱστορ. τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐν Ἀθήναις, 1925. Ε.β'.
σελ. 142).

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

A

- 'Αβακούμ 'Α. 117
 'Αβέρκιος 37, 87
 'Αγιάζ μπέης 51
 'Αγιάννης 70
 'Αγία Παρρασκευή 65
 'Αγίας Βαρβάρης ναύδριον 27
 'Αγίας Παρρασκευής ναός 17, 36, 99, 129
 'Αγίας Τριάδος ναός 99
 'Αγιωναουμίτης Κων. 19
 "Άγιον όρος 91
 "Άγιος Νέστορ 101
 'Αγίου 'Αθανασίου μαχαλάς 136
 'Αγίου 'Αθανασίου ναός 25, 27, 40
 'Αγίου Γεωργίου ναός 34
 'Αγίου 'Ιωάννου Βλαδιμήρου παρεκκλήσιον 43
 'Αγίου 'Ιωάννου Βλαδιμήρου τοιχογραφία 42
 'Αγίου 'Ιωάννου του Θεολόγου μοναστήριον 27
 'Αγίου Κωνσταντίνου μονή 16
 'Αγίου Κλήμεντος τοιχογραφία 42
 'Αγίου Μεθόδιου τοιχογραφία 42
 'Αγίου Ναούμ μοναστήριον 41, 44
 'Αγίου Νικολάου ναός 15, 25, 26, 27, 34, 40, 99, 106
 'Αγίου Νικολάου έν Βάστανη ναός 46
 'Αγίου Σπυρίδωνος παρεκκλήσιον 27
 'Αγίων 'Αρχιεργέλων ναός 42
 'Αγίων 'Αναργύρων ναός 51
 "Άγραφα 109, 113
 'Αγρικίλιας ήγεμόν Δυρραχίου 35
 'Αδάμ Δημητρίου 40
 'Αδάμης Μεγίλης 136
 'Αδάμης Κωνσταντίνος 83
 'Αδάμ παπᾶ 40
 'Αδριατική 24
 'Αθανασιάδης Κύριλλος Φιλαδελφεύς 67
 'Αθανάσιος Ιερέυς 50, 139
 'Αθανάσιος Ιερέυς του Λαζαρίκη 140, 142, 143
 'Αθανάσιος (ή "Ανούμος) ό Κυζίκου 72
 'Αθανασίου Μητρος 83
 'Αθανασίου Φίλιππος 83
 'Αθηναί 5
 'Αθήναι 94
 "Αθως 65
 Αικατερίνη Β' 11
 Αιτωλία 114
 'Ακολουθία όσιου Ναούμ 58
 'Ακολουθία άγιου Κλήμεντος 58
 'Ακροκεραυνία 37, 114
 Acta conciliorum 19
 'Αλβανία 2, 9, 46, 101, 104, 108, 110, 115
 Albania past and present 46
 Albanie et les Albanaïs 6
 'Αλβανική 'Εθνοσυνέλευσις 46
 'Αλέξανδρος της Σερβίας 43
 'Αλέξη 'Ιωάννης 40, 41
 'Αλεξιάς 37
 'Αλεξούδης "Ανούμος 37
 Ali de Tepelen Pacha 92
 'Αλή πασᾶς 15, 70, 87, 92, 93, 96, 105, 108, 112.
 "Αλωσις 2, 40
 'Αμβρόσιος 53, 62, 63, 89
 'Αμβρόσιος ήγούμενος μονής Προδρόμου 127, 136, 137
 'Αμβρόσιος ό Πάμπερις 171
 'Ανδρέας Ιερέυς 149
 "Αννα Κομνηνή 37
 'Αντίβαρι 37
 'Αντώνιος Ιερέυς 149
 'Αντώνιος Ιερομόναχος 123, 149
 'Αντώνιος Σιπισχιώτης 28, 32, 33, 34, 38
 "Απαντα Μεγάλου Βασιλείου 32
 'Απόστολος Παύλος 37
 'Αραβαντινός 77, 92, 99
 Arapinen 6
 'Αρσένιος 37, 88, 89, 91
 'Αρσένιος Κόρας και Μόκρας 47, 48, 149
 'Αρσλάν, άσλάν 38
 'Αρσλάν Μπίτακας 104
 "Άρτα 24, 108, 113
 'Αρχεΐα Κονακίου Λιαβδάρεως 100
 'Αρχεΐα Μοσχοπέλειως 27
 'Αρχεΐον 'Αποστόλου Σίπισχα 159
 'Αρχεΐον Λιαβδάρεως 98
 'Αρχεΐον Μονής Προδρόμου 44
 'Αρχή και προβος του έν Βιέννη 'Ελληνικού Συναϊκισμού 176
 'Αρχιεπισκοπή Α. 'Ιουστινιανή 35
 'Αρχιεπισκοπή 'Αγριδών 10, 15, 19, 21, 36, 88
 'Ασλάνης 104
 'Ασλάν μπέης 107
 "Ασπρας Πέτραις 40
 'Ασπροπόταμος 113

"Αστριος 35
 Αύλων 45, 77, 97, 101, 114
 Αύλωνείας ἐπισκοπή 45
 Αύστρια 24, 25, 57, 82
 Αύστριακὰ ἀποσπάσματα 8
 Αύστογερμανοβούλγαροι 9
 'Αχελῶος 109
 'Αχμέτ ὁ Α' 52
 'Αχρίς 35, 41, 43, 70, 78, 92

B

Βαθύλακκος 26
 Valaques du Pinde 5
 Βαλαούρη Γ. Δομνίκη 118
 Βαλαούρης Νικόλαος 116
 Βαλιντέ-Σουλτάνα 4, 96, 99, 152, 165
 Βαλκάνια, Βαλκανική 2, 12
 Βάλσα Βάλσις 45
 Βίλσας 114
 Balsiniano 'Ιάκωβος Καστελλάνος 45
 Βαρβάρη 97
 Baron de Testa 104
 Βάρρι-ι-πασσάιτ 93
 Βασίλειος Βουλγαροκτόνος 36
 Βασίλειος ἱερομόναχος 71, 83, 89, 90
 Βεζούβιος 32
 Βεζύρης τοῦ Βερατίου 16, 73
 Βεγλέμπεης Μοναστηρίου 70
 Βεγλέμπεης τῆς Ρούμελης 15, 73, 99
 Weigand G. 6, 7, 12, 14, 78, 94, 107
 Βελεγράδα 101, 117
 (Βελεστινλῆς Ρήγας) ψάλτης Βελεστίνου 176
 Βελεσσά 78
 Βελέσσης 108
 Βελημίροβιτς Νικόλαος μητροπολίτης 'Αχριδῶν καὶ Ποσειδῶν 44
 Βελιγράδιον 73, 78
 Βελλιανίτης Θ. 12
 Βενετία 24, 65, 68, 73
 Βένιτσα 5
 Beulé 49
 Βεράτιον 15, 26, 70, 74, 77, 78, 86, 87, 94, 98, 115
 Bernatzik Hugo 7, 12
 Βέρροια 94, 98
 Βέρτσα 112
 Beci 101
 Vescop 101
 Βιβλιοθήκη Μοσχοπόλεως 14
 Βιγλίστα 92
 Βιέννη 73, 173
 Βιέννης Κοινότης 175
 Βιτώλια 43, 78, 96, 108
 Βλάτση 78
 Vlaques 5
 Βλάχοι 5
 Βλαχομπογδανία 25
 Βλαχόφωνοι "Ἕλληνας 3, 5
 Βοεβόδας τῆς Κορυτσᾶς 73
 Βοεβόδας τοῦ Γαλατᾶ 51
 Βολέα παπα Δημήτρη Ρούσω 144

Βορίσης Μιχαήλ 41, 42
 Βοσκόπολις 7, 39, 67, 68, 132, 135, 136
 Βοσνία 53
 Βοτοκόπη 101, 104
 Βοτοκοπ-πόλιε 101
 Βούδα 78
 Boué A. 45
 Bunga 101
 Burhardt 6, 12
 Voyage dans la Grèce 1
 Voyage dans la Macedoine 78
 Βουλγαρικὸν ζήτημα 21
 Βουλγαρικὸν σχίσμα 91
 Βρέπτσινα 97
 Βρέτα 'Αδάμης 141
 Βρέτα 'Αθανάσιος 141
 Βρέτα Θεόδωρος 141
 Βρέτα Κώστας 141
 Βρέτας Μᾶνος 83
 Βρέτας (Βρέτιος) Θεόδωρος (Ζουπάν) 69, 70, 83, 85, 125
 Βρέτας Τήρκας 53
 Βρετὸς 'Ιωάννου 134
 Βρέτος Ναούμ 85
 Βρέτου Γεώργιος 138
 Breto Marino P.
 Brocsteanou P. 5
 Βρούσα Γιάννης Τζουμπᾶνος 135, 140
 Βρούσα Κώστας 139
 Βρούσα Νήκας 145
 Βρούσια Γιάννης Τζουπάνια 40, 41
 Βρούσια Δόσιος Τζουπάνια 41
 Βρούσιας Μητρος 85
 Βυζαντινὸς Σ.58

Γ

Γαβριήλ ἡγούμενος 31, 42
 Γαβριήλ ἱερομόναχος 149
 Γαβριήλ 'Ιωάννης 42
 Γαλλικὴ κατοχὴ 8
 Γεννάδιος Μητροπολίτης Κορυτσᾶς 70, 82, 88, 90
 Γεννάδιος (ἢ 'Ιγνάτιος) Καστορίας 72
 Γεντίτσαροι 77
 Γερμανὸς ὁ Βοδενῶν 89
 Γερμανὸς Σάρδεων 29
 Geschichte des Osmanichen 100
 Γεωγραφία Νεωτεριστικὴ 7, 24, 25
 Γεώργη Νάστο 136
 Γεωργιάδης Α. Λευκ. 5
 Γεώργιος Γκούτζου τοῦ καὶ Μιλιγγέρου βλ. Κόντζου
 Γεώργιος ἱερεὺς 149
 Γεώργιος ἱερεὺς (ἀδελφὸς 'Ιωάσαφ) 131
 Γεώργιος ἱερεὺς Τούκα 141, 142
 Γεωργίου 'Αθανάσιος 40
 Γεωργίου Δημήτριος (κιριντζῆς) 126
 Γεωργίου Σίμος 134
 Γεωργούσης 'Αθανάσιος 54, 140
 Γιάγκοβλετο μοναστήριον 43
 Γιάγκος Τήμζας (Δήμητσας) 85
 Γιαννάκης Σίμος 138

Γιάννη Κώστας 85
 Γιάννης, πιστικός 98, 102
 Γιαννιτσάραγας 51
 Γιονομάδι, Γιονημάδιον, Γιονομάδι 40, 86, 93
 Giorga N. 5, 100
 Γιούλ χανέ 104
 Γκατέσια Μιχάλης 85
 Gelger 19, 35, 37, 44, 45, 62, 63, 65, 82, 91
 Γεμπάλε Πάνο Γεώργιος 141
 Γκίκα τέκνα από Γκενίκαση 146
 Γκίκας Γρηγόριος 52
 Γκίκα Βοληζ Μίχος 131
 Γκίστος Παπα Μιχάλη Φιλίππης 133
 Γκίτας 36
 Γκιώνη Λέκας 107, 113
 Globus 7, 12, 78, 82, 105
 Γκόντου Θεόδωρος 128
 Γκόντου Ίωάσαφ, υρα Ίωάσαφ Ἀχριδῶν
 Γκοπέστη 97
 Γκόρα 86, 112
 Γκόρα—Μόκρα 9, 27, 29, 35, 36
 Γκόρας Ἐπισκοπή 28
 Γκόρας Μιχαήλ, υρα Μιχαήλ Γκόρας
 Γκότα Γεώργη Στέφος 135
 Γκότζου Θανάσης 54, 128
 Γκότου ἢ Γκόνδου ἢ Γκόντου Θεόδωρος 54, 55
 Γκούρα 97, 98, 99
 Γκούρι-ι-Πέρε 87, 93, 98, 114, 116
 Γκούστας Ναούμ 69, 70, 85, 151
 Γκούστας Σίμος 40
 Γκούτα χάνι 56
 Γκούτζος τοῦ Μιλιγγέρι 123
 Γκούτζου Γεώργιος καὶ Μιλλιγγέρου 28, 33, 34, 38
 Γκραίκου Θανάσης 66, 130
 Γκρέκου Μίχου Σταῦρος 86
 Gsongral κομητεία 170
 Γόργη Ἀλέξιος 139
 Γότθοι 102
 Γούρα 109
 Γούρι-ι-πέρε 92, 104
 Γραμπόβαρλης Λέντιος 103
 Γράμποβον 3
 Γρηγόριος 37
 Γρηγόριος Ἀχριδῶν 36, 47
 Γρηγόριος ὁ Γρεβενῶν 89
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Διαβολέως 44
 Γρηγόριος ἱεροδιδάσκαλος 27, 45, 69
 Γρηγόριος ὁ Κωνσταντῆς 7, 14, 24, 25, 174
 Γρηγόριος Μπεχτέσιε ἡγούμενος μονῆς Προδρόμου 49, 83, 145, 146
 Γυμνάσιον Μοσχοπόλεως 24
 Γυναικῶν μοναστήρια ἐν Μοσχοπόλει 27
 Γύρας 175
 Γώγος Γ. 172

▲

Dacoromania 5
 Δάμε Τότος 137
 Δανιήλ Δυρραχίου 47

Δανιήλ ἱερεὺς 149
 Δανιήλ ἱερομόναχος, ἡγούμενος 7, 24, 35, 44, 45, 46, 48, 49, 132, 133.
 Δανιήλ Κορυτσᾶς 48
 Δάρβαρις 175
 Δαῦνος (Δάφνος) Μίχος 56, 143
 Δάφνου Γεωργίου Τότος 144
 Dvornik F. 98, 102
 Δέβολις 7
 Devol maggiore 101
 Degouernatti 4, 14, 94
 Décoins 9, 158
 Δελικάνης Καλλίνικος 19
 Δελτίον Ἐθνολογικῆς ἐταιρείας 58
 Δέρη Γεώργιος 132
 Δε-Σαγκούνας Ἀνδρέας, ἀρχιεπίσκοπος Τρανσυλβανίας 175
 Δεσποτᾶτον Ἰπείρου 36
 Δημήτρη Δῆμος 132
 Δημήτριος ἱερεὺς 138, 139, 140
 Δημήτριος ἐξάρχος Πολένας 144
 Δημητρίου Ναούμ 86
 Δήμητσας Μαργαρίτης 117
 Διάβια 41
 Διάβολις 41
 Δίμιτσας 19, 45, 91
 Διονύσιος 38, 46, 90
 Διονύσιος ἀρχιερεὺς 149
 Διονύσιος Ἀχριδῶν 50
 Διονύσιος ἡγούμενος 43
 Διονύσιος ἱερομόναχος 83
 Διονύσιος ἱερομόναχος Πρωτοσύγγελος Ἀγ. Τάφου 83
 Διονύσιος Καστορίας 47, 48, 88
 Διονύσιος ὁ Κορυτσᾶς 90
 Διονύσιος Μολενῶν 47
 Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως 49
 Δομοκῆς 113
 Δούκας 175
 Δουκάτα 113
 Δούμπας 175
 Δουσάν Στέφανος 45
 Δράμα 78
 Δρέλων 24
 Δρένοβον 100
 Δυρράχιον 35, 78, 98
 Δυρραχίου καὶ Γκόρα-Μόκρας ἐπαρχία 36

Ε

Ἐγιοῦπ 52
 Ἐγνάτιος 38
 Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 38, 46, 88, 89
 Ἐκτακτοὶ Συνοδικαὶ Συνεδριάσεις Κων)πόλεως 36
 Ἑλλάς 108, 113
 Ἐλβασάνιον 36, 78
 Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις 97
 Ἑλληνικὴ κατοχὴ 105
 Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον 14
 Ἐμιν πασᾶς 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113

- Ἐνετικὴ Πολιτεία 57
 Ἐξοδιαστικὸν τῶν ἱερέων καὶ ἀρχόντων 30
 Ἐξοδιαστικὸς κώδιξ 63, 92, 106
 Ἐρευνα περὶ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν 169
 Ἴσπερος 172
 Etudes sur le Peloponèse 49
 Εὐγένιος Βούλγαρις 65
 Εὐθύμιος ὁ Καστορίας 89
 Echos d'Orient 19, 63

Z

- Ζάβα Κώστης 137, 138, 143
 Ζαβίρας 14, 16, 29
 Ζαγόριον 4, 107
 Ζαήμης (ἐντρεναλῆς) 79
 Ζαήμης Κωνσταντινουπολίτης 79, 96, 99,
 Ζέμονι 68
 Συμβολὴ εἰς τὴν Ἰστορίαν πόλεως τεμ. 3ον.
 Ζερέτσα, Ζερέτση 97, 101
 Zereci—Bunga 101
 Ζόγκια Θεοδώρου 131
 Ζουπάν (Θεόδωρος Γιάννη) 56
 Ζώμορη 116
 Ζωσιμαία Σχολή 105
 Ζωσιμᾶς 46, 47

H

- Ἡμερολόγιον Μεγ. Ἑλλάδος 12
 Ἡπειρος 2, 98, 103, 114, 115
 Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ
 Ἡπείρου Δεσποτᾶτον 45
 Ἡσαΐας Πρεσπῶν 19, 89

Θ

- Θανάσης Θεόδωρος 86
 Θελίπ Ἰοπέλης 128
 Θεοδόσιος 37, 87, 90, 93, 94, 129
 Θεοδόσιος ἀρχιερεὺς 68
 Θεοδόσιος ἡγούμενος 39, 41, 42, 89, 92, 97
 Θεοδόσιος ἱεροδιάκονος 63, 64, 66
 Θεοδόσιος τοῦ Γκόρας 29, 30, 34, 35
 Θεοδωρίδης ἢ Θεοδώροβιτς Πέτρος 117
 Θεόδωρος ἱερεὺς 138, 139
 Θεόδωρος Πρωτοπαππᾶς 83
 Θεοδώρου Γεώργης 57
 Θεοδώρου Ναοῦ 138
 Θεοδώρου Νικόλας 141
 Θεοστυγῆς Κουμπανία 54, 55
 Θεοτόκου—Ἀγ. Κλήμεντος ναὸς 25, 42, 63
 Θεοτόκου Ζαχαλιμσκὰ ἢ Ζαχλουμιτίσκι
 ναὸς 44
 Θεοτόκου ναὸς 101
 Θεοφύλακτος ὁ Βουλγαρίας 37, 64
 Θεοχάρου Νίκος 54
 Θεσσαλία 2, 4, 113
 Θεσσαλονίκη 4
 Θράκη 2
 Θροῦ Κιουράνα 130
 Θροῦ Κώστας 133, 134
 Θροῦ Νικόλας 135

- Ἰάκωβος Πελαγονίας 47
 Ἰβραήμ Βιζύρης 51, 52
 Ἰγνάτιος 39, 42, 46,
 Ἰγνάτιος Ἀχρίδος 48
 Ἰγνάτιος Βελεγράδων 47
 Ἰγνάτιος ἐκ Πολένας 144
 Ἰγνάτιος ἱερομόναχος 149.
 Ἱερά Σύνοδος Κων)πόλεως 70
 Ἰκόνιον 114
 Ἰλλυρικὸν 97
 Illustration 176
 Ἰμβραήμ πασᾶς 70, 92, 93, 111
 Ἰσάτ μπέης 69
 Ἰσμαήλ βέης 78
 Ἰσμαήλ Κεμάλ 46
 Ἰσμαήλ μπέης Αὐλωνίτης 107
 Histoire de l'état present de l'Eglise
 Grèque 63
 Histoire de la Haute Albanie 37
 Ἱστορία ἀνθρωπίνων πράξεων 52
 Ἱστορία Ἑλλην. ἔθνους, Παπαρρηγοπού-
 λου 64, 102
 Ἱστορία Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας 52
 Ἱστορία τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως 63
 Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ 64
 Istorija na Okridskata arkiepiscopija
 Patriarchija 45
 Ἰταλία 25
 Itinereurs dans la Turquie d'Europe 45
 Ἰωάννης ἱερεὺς 32, 33, 132, 149
 Ἰωάννινα 15, 65, 107, 108, 113
 Ἰωάννου Θεολόγου ναὸς 106
 Ἰωακείμ 89· ἢ Ἀβέρκιος 90
 Ἰωάσαφ Ἀχριδῶν 31, 34, 41, 49, 58, 61,
 63, 64, 65, 87, 116
 Ἰωάσαφ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς καὶ Σε-
 λασφόρου 50
 Ἰωσήφ 46
 Ἰωσήφ Ἀχριδῶν 47, 88
 Ἰώκας Σωτῆρ γκιουρτσάνος 126

K

- Καβατα 78
 Καβάλλα 78
 Καβαλλιῶτης Θεόδωρος 19, 69, 87, 151, 169
 Κάγιος 118
 Καζαντζῆς Ἀναστάσιος 172
 Καῖσαρ ἐκ τῶν Ο' 35
 Καῖσαρ Γαργούρ 44
 Κακογγέλου Γιάγγος 85
 Καλαβάρασι 97, 98
 Καλαρύται 3
 Καλλίμαχος ἱεροκῆρυξ Ε' Μεραρχίας 148
 Καλλίνικος ἱερομόναχος 26, 36, 38
 Καλούδας 137
 Καλούδας Νικόλαος 83
 Καλούδης Σίμος 85
 Κλωτᾶ Ζαγορίου 105
 Καμενίτσα 51
 Καπετανάκη ἀδελφοὶ 175

- Καπλάν πασᾶς 77
 Κάπρας 175
 Καραγιάννης Θεόδωρος 175
 Καραμουτάτα 107
 Καρατομπίσκα 95
 Καρκανιώτου Λιάσκος 85
 Κάρλοβιτς συνθήκη 49
 Καρμίτση Χ. 97
 Καρμπανιόζη 97, 98, 100
 Κάσσα τῶν πτωχῶν 14, 16
 Καστορία 78, 97, 101
 Καστριώτης Γεώργιος 46, 100
 Κατάστιχα μονῆς Προδρόμου 126
 Κατάστιχον πραγμάτων μονῆς Προδρόμου 102
 Κατάστιχον τῆς χώρας 80
 Κατάστιχον τῶν συνδρομῶν καὶ ἀφιερωμάτων τῆς Μονῆς 89, 94
 Κάτζοτας 132
 Κάτζου τοῦ καὶ Μιλιγγέρου Γεώργιος, δρα Γκούτζου
 Κεζτ Χανέ 52
 Κεμπρέ Μήχα Γεώργης 41
 Κεραμόπουλος Ἄντ. 7
 Κερατομπισκαλῆδες 95
 Κηριτλῆς Μουσταφᾶ πασᾶς 112
 Ceriaace 101
 Κήτζα Νίσκας 147
 Κινίαση 97, 98
 Κιοπέκας Μιχαήλ 172
 Κιουπροληδες 152
 Κιοῦρδοι 113, 114
 Κιπρί στράτα 91
 Κλάβας Κ. Νικόλαος 126
 Κλεισούρα 3, 78
 Κλέτζης Γιάννης 54, 139
 Κόγκας Γιάγκος 53
 Κοέστου-άλ-Μάντουκα 6
 Κοζάνη 65, 107
 Κοησόρου Γιάγκου Θεόδωρος 66
 Κοινόβιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου 27
 Κολιώνια 56, 97, 112
 Κολωνιάται 76
 Κομητᾶς 175
 Κομνηνὸς Ἀσάν 45
 Κομνηνὸς Μιχαήλ Α' Ἀγγελώνυμος 45
 Κομνηνὸς Μιχαήλ Β' 45
 Κονάκιον 104
 Κόννας Ἀλέξης 132
 Κόνσελος Φράντζας 36
 Κοντατσῆς Θεοδώρου Ναοῦμ 126
 Κόρτι Μιχάλης 137
 Κορυτσᾶ 6, 35, 43, 73, 74, 75, 78, 84, 88, 92, 95, 97, 99, 100, 101, 108, 112, 116, 117, 156, 157
 Κοσμᾶς 91
 Κόστου δάμα Θανάση 142
 Κοτζιλιάκας Στάσης 128
 Κότης Εὐθύμιος 85
 Κότος Στέφανος 147
 Κουβαρᾶς 5
 Κούλια 26, 104
 Κουμαντάρ Μεχμέτ ἀλή πασᾶς 115
 Κούμας 20 175
 Κούμας Κ. 52
 Courier d'Orient 5
 Κούρτ Ἀχμέτ πασᾶς 86, 87, 92
 Κούρτης 175
 Κούρτ πασᾶς 105
 Cousinery 4, 14, 78, 99
 Κουττσε Νικόλας 138
 Κουτμητσεβίτσα 42
 Κουτσάκια 97, 98, 100
 Κουτσοβλάχοι καὶ Ἀλβανοὶ 5
 Κουτσονίκας 63, 76
 Κρήτη 113
 Κριμαϊκὸς πόλεμος 104
 Κρόη-ι-φίκουτ 76, 87, 104
 Κρούνη Δημ. Ρίζος 40
 Κρούσοβα 27, 67, 97
 Κρούσοβον 3, 78
 Κυράννα 99, 101
 Κύργα Γιαννάκη 137
 Κυριακή μοναχὴ 27
 Κυριακίδης 64
 Κύριλλος Α' τοῦ Ἀνζού 45
 Κύριλλος ἱερομόναχος 83
 Κύριλλος Κορυτσᾶς 98, 102
 Κύριλλος μέγας 41
 Κώδιξ Ἀγ. Βαρβάρας 76
 Κώδιξ Ἀγ. Νικολάου 76, 87, 92
 Κώδιξ Ἀλεξούδη 19, 65
 Κώδιξ Μονῆς Προδρόμου 48, 55
 Κώδιξ Παναγίας 35, 56, 66, 172
 Κώδιξ Ταξιαρχῶν 66
 Κώδιξ τῆς ἐν Ἐλβασανίῳ Μητροπολιτικῆς Ἐκκλησίας 36
 Κώδιξ τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος (τῶν ὑπομνημάτων) 36
 Κωνσταντινίδης Γρηγόριος 45, 171
 Κωνσταντινίδης Μαργ. 172
 Κωνσταντῖνος ζωγράφος ἐκ Κορυτσᾶς 42
 Κωνσταντῖνος ἱερεὺς 50, 140
 Κωνσταντῖνος ἱεροδιάκονος 42
 Κωνσταντῖνος ὁ Ἁγιοναουμίτης 171
 Κωνσταντῖνου καὶ Ἑλένης μοναστήριον 25
 Κωνσταντῖνου καὶ Ἑλένης ναὸς 25
 Κωνσταντινούπολις 51, 58, 65, 67
 Κώστα Γεωργῆς 134, 143
 Κώστα Χρῖστος 135
 Κώστη Γεώργιος 139
 Κωστῆς Γεώργη 85
 Κωστομιχάλης 134

Λ

- Λάγκκα 3
 Λαζάρου Ἀθανάσιος ἱερεὺς 131, 132
 Λαζάρου ἱερεὺς 149
 Λάμπρος Π.Σ. 173, 176
 Laudari 101
 Λάρηδζας Πέτκο 56
 Leake 4, 14, 78, 94
 Λεϊκάση 97
 Lequien 37
 Λεοντιάδης 69

Λεόντιος Γραμπόβαρης 102
 Λέπωνας Ἀλέξανδρος 172
 Les Slaves Byzance et Rome 98, 102
 Λευκόπετρα 30, 68
 Λεχία 25
 Λιαβδάρη, Λιάβδαρι, Λιάβδαρις 70, 97, 98,
 99, 100, 104
 Λιάζ-πασᾶς 114
 Λιάτσης Γιάγκος 85
 Λιμποχόβα 92
 Λινοτόπι 3
 Λιόπα 70
 Λόγοι καὶ Ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ Βορρά 173
 Λούγκας μοναστήριον 103
 Λουμπάνιτσα 43, 44
 Λύκα Σοφία 172
 Λυχνίτις λίμνη 37

M

Μαζερέκκα 26, 97
 Μακάριος ἱερομόναχος 149
 Μακάριος ὁ Χαλκηδόνος 72
 Μακεδονία, 2, 56, 59, 60, 98, 104
 Μακεδονικά 41, 91, 117
 Μακεδονική Ἰλλυρίς 37
 Μάκρης Κώτσοσ 85
 Μαμφρέδος βασιλ. Νεαπόλεως καὶ Σικε-
 λίας 45
 Μανασσῆς ἱερομόναχος 83
 Mansi 19
 Μάντουκας Διονύσιος 6
 Μανώλη Γεώργιος 132
 Μαργαρίτου κότε Μῆτρος 86
 Μάργιανι 70, 94, 100
 Μαριάνη 97, 98
 Mariani 101
 Μάρκου Νικόλα Γιάννης 134
 Μάρκου παπαμιχάλη 135, 141, 143
 Masarechi 101
 Ματθαῖος ἀρχιμανδρίτης Πατριαρχείων 44
 Μαχμούτ Μπαϊρακτάρης 107, 113
 Μαχμούτ πασᾶς 111, 112, 114
 Μεγάλη Ἐκκλησία 15
 Μεγάροβον 3, 78
 Μέγας Βασίλειος 17, 32
 Meyer C. 14
 Μεθόδιος Ἀχιριδῶν 36
 Μεθόδιος Βελεγράδων 36,
 Μελέτιος ὁ Ἐφέσου 72
 Μελέτιος ὁ ἐκ Ζάρκαλης 106
 Μελλιγγέρου Τότο Δημήτρης 41
 Μέναση 97, 98
 Μεσοποταμία 113
 Μετζοβῆχι 156
 Μετζοβίκη μαχαλάς 131
 Μετόχιον Ἀγ. Τάφου Μοσχοπόλεως 66
 Μέτσοβον 4
 Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶς Δελβίνα 110
 Μεχμέτ πασᾶς 79, 99
 Μεχμέτ πασᾶς Κιουταχῆς 106
 Μεχμέτ πασᾶς Ρούμελης 115
 Μεχμέτ πασᾶς Φρασαρλῆς 95, 96

Μεχμέτ Ρεσίτ πασᾶς 114
 Μῆγος Μῆτρος 132
 Μήλιος Ἰωάννης 36
 Μηλόση Νάστο 136
 Μῆρξε Ζάγκος 45
 Μητζοτήνας Σταῦρος 85
 Μῆτρος Γεώργιος 41
 Μητρόπολις Δυρραχίου 36
 Μητρόπολις Κορυτσᾶς 21
 Μητροπολιτικὸς νῆος Μοσχοπόλεως 27
 Μικρά Ἀσία 2
 Μικρὸς Κωνσταντῖνος 127
 Μιλιγγέρου τοῦ καὶ Γκούτζου Γεώργιος,
 ὄρα Γκούτζου
 Mission Ausbreitung des Creisten-
 tums 98
 Μίσραση 97, 98, 100
 Μιστρέας 148
 Μιχαήλ Γκόρρας ἡ Ὑπισχιώτης 18, 19, 28,
 29, 30, 31, 35, 56, 58, 64, 68, 76, 87,
 88, 92, 120
 Μιχαήλ ἱερομόναχος 149
 Μιχαήλ Μιλιγγέρου ἡ Κασίδα 28, 33, 35
 Μιχάλης Γεώργιος 85
 Μιχάλης Κωνσταντῖνος 85
 Μίχος Γεωργίου παπα-Μιχάλης Βο-
 λιάς 132, 133
 Μίχου Τζιότζας 86
 Μιχογατζῆ Σωφρόνης 134
 Μογκλίτσα 97, 112
 Μνήματα Γκιολομάδων 31
 Μόκρα 37
 Μόκρος ἡ Μῶκρος 37
 Μολδαβία 24
 Μολδοβλαχία 78
 Μοναστηρέτσι 97, 98
 Μοναστήριον 15, 109, 110, 111, 112, 113,
 115
 Mon Commandement en Orient 158
 Μοροζίνης Φραγκίσκος 49
 Μοσιάρου Μιχάλης 86
 Μοσχόπολις 1, 3, 6, 12, 26, 27, 28, 29, 31,
 34, 35, 38, 40, 44, 46, 47, 48, 50, 56,
 61, 63, 67, 70, 73, 74, 75, 77, 79, 84,
 86, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 100,
 101, 102, 103, 105, 106, 109, 112, 114,
 116, 117, 134, 162
 Μούγιαση 97
 Μουζάκης 25, 26
 Μουζάκης Γκίνοσ 99
 Μουζάκης Ἰωάννης 99, 101
 Μουζακία 77, 114
 Μουκουλῆς Θανάσης 138
 Μούλας Θεοφάνης 126
 Mousachi Ginno 101,
 Μουστάμπερς Φρασαρλῆς Κόρτζας 99
 Μουστᾶ πασᾶς Φρασιερλῆς 79
 Μουσταφᾶ Κόρτζας 73, 75, 76, 111
 Μουσταφᾶ μπέτης Πλιάσας 99
 Μουσταφᾶ πασᾶς 113
 Μούτου Μίχος 137
 Μπακάλιδων ρουφέτιον 53
 Μπαλαούρα Ναούμ 26

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ σήμερον, μακρόθεν (σιλ. 190).

Μπαλαούρας Δημ. 153
 Μπαλαούρας Κων. Ναούμ 153
 Μπαλαούρας Μιχαήλ Ἀναστάσιος 126
 Μπαλαούρας Ναούμ Ἀναστάσιος 126
 Μπαλαούρη Κώστης 103
 Μπάλτας 119
 Μπαμπάνα 118
 Μπαμπούνη 46
 Μπάρκολης Εὐθύμιος 86
 Μπάρτζι 51
 Μπεκιάρηδες 77
 Μπένδος Δημήτριος 49, 54, 55, 139
 Μπένδου Γεώργιος 41
 Μπεντάλας Παπαμιγάλη Θεόδωρος 66
 Μπεράτι 111, 113, 114
 Μπεχτέσιε Μ. Νίκος 56
 Μπεχτέσιε Ν. Γιάννης 56
 Μπήτολις 81
 Μπήτρα Θεοδώρου Μιχάλης 64-5, 66, 129
 Μπιζούκας ἢ Πιζούκας Κώστης 54, 55
 Μπίτσκα 27, 56
 Μπλάτσι 3
 Μπογάτζες Τζότζος 41
 Μπογδάνος Χαρίσιος ἱερεὺς 175
 Μπογραδέτσιον Δυρραχίου 103
 Μπόζτας Νάσης 85
 Μπομποστίτσα 100
 Μπόνης Κ. 37
 Μπόντα Κωστής 85
 Μπορορόνιος Στέφος 137
 Μπορτζιλῆδες 72, 75, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 86, 87, 112
 Μπούε Γεώργιος 85
 Μπούζη 106, 113
 Μπούκουρης Γιάννης 141
 Μπουλιούμπαση 15
 Μπουλουκ-Μπασῆς 104
 Μπουμπασίρηδες τῶν ἐκκλησιῶν 152
 Μπούσια Θεοδώρου Πλάχας 106
 Μπράνκο Μπλαντινοβιτς 44
 Μπρατάνης Τζιόγκας 54, 128
 Μπράτι Κόστα 41
 Μπροσντοβέτση 99
 Μυσλῆς 52,
 Μωρέας 49, 55

N

Ναουμ (ἰδῆς) Σπυρίδων 102, 103
 Νάρτα ("Ἄρτα) 110, 111
 Νάσιου Νάτου Μῆτρος 93
 Νάστος Ναούμ 70
 Νάστος Ντούμα Μποστινιτζιανού 56
 Νάστος Πῆνος 134
 Ναστραντίνης Κόστα Δημήτριος 85
 Νάτζιου Κωνσταντίνος 86
 Νέβεσκα 3
 Νεκτάριος Βελεγράδων 48
 Νεκτάριος Τέρπος 19
 Νέμτζωφ Κ. 19
 Νέος Ἑλληνομνήμων 176
 Νεόφυτος μητροπολίτης 106
 Νεόφυτος Σίφνιος 110

Νεστράμη ἢ "Ἄγ. Νέστωρ 101
 Νεψία 87
 Νικα Ουγάτηρ Βρούσου Λέκα Δάφνου 145, 146
 Νικαρούσου Ἀδάμ ἱεροδιάκονος 137
 Νικηφόρος Κορυτσᾶς 63
 Νικηφόρος Κούρτης ἡγούμενος μονῆς Προδρόμου 49, 51, 53, 54, 57, 60, 62, 67, 89, 130, 138, 141, 143, 145
 Νικηφόρος ὁ Σισανίου 89
 Νικόδημος μοναχὸς 149
 Νικοδήμου Ἰωάννης πρῶτον Γεωργίου 85
 Νικόλα Γεώργιος 85
 Νικόλα Γιάννης 135, 141, 142
 Νικολάρα 97
 Νικόλας ἐπίτροπος μονῆς Προδρόμου 102
 Νικολίτσα 3, 79, 96
 Νίτσα 3
 Ντάλτας Κύργιος 155
 Ντήμας Θεόδωρος 85
 Ντίρας 175
 Ντοβρουτσάνη 97
 Ντονα Ἀνδρέας 86
 Ντούμα Νάστα 136
 Ντούσσαρη 26, Ντούσσιαρη 97, 98, 112
 Ντούτσος Τότσκας 113
 Ντρίου Σωτήρας 85

Ἵθρυς (Βελέτσι) 113
 Οἰκονόμου 34
 Οἰκονόμου Α. Ναούμ 119
 Οἰκονόμου Ἀναστάσιος 104, 116
 Οἰκονόμου Γιαγκου Ναούμ 94
 Οἰκονόμου Ἰωάννης 83, 87, 94
 Οἰκονόμου—Ἰωάσαφ 93
 Οἰκονόμου Λουκά Μάνθος 119
 Οἰκονόμου Ναούμ Σπυρίδων 97, 116, 153
 Οἰκονόμου Σπυρίδ. Ἀναστάσιος 153
 Οἰκουμενικὸς θρόνος 10, 36
 Ὁμὲρ ἀγὰ Μπίτσκας κατὰ Σταρόβας 104
 Ὁμὲρ Βρυώνης 108
 Ὁπαρις 6, 19, 27, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 112
 Oriens Christianus 37
 Ὁρλώφ 69
 Ὁσίετ Ναούμ παρεκκλήσιον 27 λείψανον 42, πανήγυρις 65
 Ὁσόγια 43, 48, 97, 98, 100
 Ὁστροβίτσα 6, 7
 Οὐγγαρία 24, 25, 34, 38, 68, 74, 82
 Οὐννοι 102
 Οὐσκένσκης 82

Π

Παλαγονία 91
 Παλατίδης Ἀναστ. 176
 Παλιάσσα 114
 Πανάγιος Τάφος 67
 Πανδώρα 6, 105, 176
 Παντοπωλῶν συντεχνία 87

- Παπα-Βασίλειος 19, 30, 68, 70, 74
 Παπαγεώργη Σωφρόνης 41
 Παπαγεώργης Σωφρόνιος 134, 135, 140, 143
 Παπα Γεώργιος 63
 Παπαγιάννης γκέρης 134
 Παπαδανήλη Θανάσι Τίμιζα 137
 Παπαδημήτριος 44
 Παπαδόπουλος Ἀθανάσιος Κεραμεύς 67
 Παπα Θεωμᾶς, ἡγούμενος 94
 Παπα Κωνσταντῖνος Μπούσια Πλάχας 106
 Παπαλάζαρος Πλάχας 106
 Παπαμιχάλη Ἀθανάσιος 43
 Παπαμιχάλη Γιώργης 85, 134, 143
 Παπαμιχάλη Γεώργιος 43
 Παπαμιχάλη Θανάσης 143
 Παπαμιχάλης (μάρκα) 134
 Παπαναστάσης Νίσκος 85
 ΠαπαΠέτρος 132
 Παπαρηγόπουλος 64, 162
 Παπασίμου Γεώργιος 134
 Παπασταύρου Κιούρκα Θανάσης 86
 Παπουτζή Κώστας 140
 Παπουτσάδες
 Παρθεναγωγεῖον Κορυτσᾶς 106
 Παρθένιος ἡγούμενος 67, 68, 74, 80, 83, 87, 88, 89,
 Παρθένιος πανοσιώτατος 28, 30, 31, 129
 Παρθένιος Πρεσπῶν 47, 89
 Πατάβιον 65
 Πατριαρχικά ἔγγραφα 19
 (Der) Patriarchat von Ahrida 19, 35
 Πατρικίος Π. 5
 Πέζος Γκιόκας 132
 Πελοπόννησος 49
 Πένδου διδάσκαλος 133
 Πεντίκης Νητζήκος 145
 Πέντος Γεωργάκης 127, 132
 Περιγραφή ἀπεργίας Βελεγράδων 37
 Περσία 51
 Πεστάνη 97
 Πέστη 73
 Πεσχάρου Θεόδωρος 51
 Πεσχάρου Ναούμ 72, 74, 76
 Πεσχάρου Νικόλαος 54, 55
 Πέτο, Πένδος Δημήτρης 132, 133
 Πεχτέσας Νίκος 139, 142, 143
 Πεχτέσας Νίσκου Γιάγκος 143
 Πεχτέσης Κέκας 139
 Πήζο Λέκο 138
 Πιζούκας Κώστας 128
 Πίνδαρος 91
 Πισχάρος Νίσκος 128
 Πλάκα 45
 Πλακαμένης Θεόδωρος 138
 Πλάχας Θεοδώρου Μπούσιας 97, 102, 153
 Ηλιάτου Πάνου Πάνος 43
 » » Κώστας 43
 » » Γεώργιος 43
 Πόγιανη 43
 Πολένα 48, 50
 Πολίτης Ι. 58
 Πολωνία 39
 Ποπ(τ)σί(τ)στ(η,ε) 97, 98, 99
 Πορρώη-ι-φέλλε 118
 Ποστένανη 79
 Ποστινιτζιάνου Ντούμα Νάστα 135
 Ποτλής Γ. 62, 63
 Πουβαλάρου Δάμα Γιάγκου 142
 Πουδενίκας Στάμος 132
 Rouqueville 1, 4, 14, 78, 94
 Πουνημοῖρα 97, 100
 Πουστένικα Γεώργιος 41
 Πουστένικα Κότζα 136
 Πουστένικηδες 78
 Πρακτικά συντεχνίας Καλαντζήδων 27
 Πρέβεζα 108
 Πρεμετή 92
 Πρέντος Ἀθανάσιος 84
 Πρέντου Ἀθανάσιος 129
 Πρέσπα 43, 78, 94
 Πρισρένη 78
 Προδρόμου εἰκῶν 80, 81
 Προδρόμου μονή 16, 17, 25, 27, 32, 33, 38, 39, 41, 43, 46, 47, 54, 55, 62, 65, 68, 71, 75, 76, 80, 83, 84, 102, 123, 126, 130, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 177
 Προκοπίου Δημ. 16,
 Προφήτου Ἡλιοῦ ναός 25, 27, 33, 34
 Πρωτόπαππα 26, 56, 97, 112
 Πτολεμαῖος 45
 Πύλη 113
 Πωγωνιανή 108

P

- Ρακόζη 169
 Ραπτάδων ρουφέτιον 53, 94
 Ραφαήλ 46
 Ραφαήλ Ἀχριδῶν 47
 Revue d'Histoire de la guerre Mondiale 8, 158
 Recueil des traites de la porte Ottomanne 104
 Recaut 63
 Remerandt Gabriel 92
 Ρεσσήτ πασᾶς 99, 108, 110, 113
 Ρίζος τοῦ Κώστα 135, 143
 Ρεῦε 40, 166
 Ρουέ Ιάνο 134
 Roumanen in Macedonien, Thracien, Thessalien, Epirus, Griechenland 5
 Ρούμελη 59, 109
 Roumains des Balcans 5
 Ρουσοβέρη 97
 Ρωμαῖοι ἀποικοι 3
 Ρωσσία 57, 98, 108, 109
 Ρώσσιοι ἐν Καββάτια 36

Σ

- Σάββας ἱερομόναχος 149
 Σαγγούνης Γεώργιος 131

- Σαχουνίζη Κώστα Μίχο 134
 Σάζων 114
 Σάθας 14
 Σακελλαρίδης Κωνσταντίνος 6, 14, 105
 Σαμουήλ Χαντζερής 19, 89
 Sarrail 8, 158
 Σάρος μίσια Κώστας 128
 Σάρτζα 166
 Σάρτσα 40, 62, 79
 Σεβαστός 69
 Σελενίτσα 101
 Σεραφείμ 37
 Σεραφείμ Γκόρας 19, 83, 87, 89, 90, 92
 Σερβία 108
 Σερβική κατοχή 43, 44
 Σέρρι 53, 78
 Σήμου 'Αθηνάσης 138
 Schiavoni 101
 Σιβίρης Γεώργιος 40
 Σίδερι Γεώργιος 134
 Σιλωχάρης τῷ Σουλτάνου 99
 Σίνκς Γ. υἱός 26
 Σίνας Κρούντης Θεόδωρος 81
 Σίνα τράπεζα 173
 Σίνκου (Σίνας) Νζούμ 85
 Six mois en Albanie 158
 Σιουλήρας Γεώργιος 93
 Σίπισακ, Σίπισακ, Σείπ-σ-ακ 3, 28, 30, 33, 39, 79, 86, 96
 Σιράνης Βρέτος 86
 Σισάν πασάς 114
 Σκάνε Μίχος 145
 Σκαμνελήμι 40, 79, 80, 166
 Σκαμνελίτης 26
 Σκαμπάλε Γεώργιος 130
 Σκαμπάλε Πελέντζα Δίμος 137
 Σκαμπάλε Λιάσκος 137
 Σκαμπάλε Τίμας 137
 Σκαμπάλε Γεώργιος 59
 Σκάρδος 24
 Σκαρλάτος Βυζάντιος 49, 114, 160
 Σκεπάρμιον 98
 Σκόδρα 15
 Σκοζάνη 94, 97, 98, 99
 Σκόπια 78
 Σκούταρι 114
 Σκραπάρμιον 95, 98, 112
 Snegarof Ivan 45, 65
 Σόντες Θεοδώρου Γεώργιος 131
 Σόντες Θεοδώρου Κυράνα 131
 Σόντες Θροῦ Κάλλα 131
 Σόντη Γεώργιος 130
 Σοῦά Μανόλης 31
 Σουλεϊμάν μπέης τῷ Κεχαμιάμπεη Κόρ-
 τζας 95, 96, 97
 Σουλτάν 'Αχμέτ 152
 Σουλτάν 'Αχμέτης 51, 52, 53
 Σουλτάν Μαχμούτ 109, 114
 Σουλτάν Μαχμούτης 51, 52, 59
 Σουλτάν Σουλεϊμάν 114
 Σπαθία 46
 Σπαχήδες 99, 104
 Σπηλιωτόπουλος Γ'
- Σπίρτας 175
 Σπύρου Κωνσταντίνος 85
 Σταγειρίτης Κ. 175
 Städte und Burgen Albaniens 114
 Σταμπολτζής Γιάννη Μιγάλης 135
 Σταμπολτζής Γιάννης 41
 Στέγια 43
 Στέστες ἀποικία 170
 Στεφανής Θεοδώρου 83
 Στέφανος ἐκ Φιλιππουπόλεως ἡγούμενος 42
 Στέφανος ἡγούμενος 42, 94
 Στέφανος Οὐρέσης 44
 Στέφος Γεωργῆ 132
 Στερωγιάννα 134
 Στήλας 132
 Στίργιας Ναούμ 118
 Στίργιας Νικ. Ναούμ 153, 154
 Στόβα Θεόδωρος 136
 Στροῦγος 76
 Συμεών 41, 62, 63, 67, 129
 Συμμαχικός στρατός 8
 Συνεργατική Ἐταιρεία τῶν Ἀμπελακίων
 Θεσσαλίας 173
 Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων 36
 Συντεχνία 16, 62
 Συντεχνιακὰ συμβούλια 15
 Συράκιον 3
 Συρία 111
 Sufflay M. 114
 Σχεζία 101
 Σχολεῖον Μοσχοπόλεως 24
 Σχολή Μοσχοπόλεως 16, 26, 31, 162, 172
 Σχολή προκαταρκτικῆ Μητροπόλεως 26
 Σωφρόνιος 86, 138
 Σωφρόνιος Οἴκουμ. Πατριάρχης 71
 Σωφρόνιος πρωτοσύγγ. Ἀγ. Τάφου 66, 133
- Τ**
- Taglianini 5
 Τακιατζήδες 94
 Thaloczzy 46
 Τάνη Νάστος 141
 Ταξιαρχῶν ναός 25, 48, 56
 Ταξίμι τῶν Σπαχίδων κατ' ὄνομα 73
 Τατάνης Μήτρα Γεώργιος 41
 Ταφιλ Μπούζης 106, 111, 113, 114, 115
 Ταχίρ Ἀμπάσης 110
 Τέζια Μάνος 86
 Τεκές τῆς Βρέπτικας 26
 Τεπελένι 113
 Τεργέστης Ἑλληνικῆ Κοινότης 172
 Τέρπος 42
 Τζάρε Γεώργιος 138
 Τζαφέρ μπέης 92
 Τζαφέρ πασάς 77
 Τζέρβεγια 97, 98
 Τζερετζής μπέης 95, 96, 97
 Τζέτζι Νικόλαος 136
 Τζεχάνης Κ. 19
 Τζότας 175
 Τζουμετήκου Γιάγκος 85
 Τζουμετήκου Θόμιος 86

Τζούμλη Τότο 137
 Τήμζας 53
 Τήμζας Γεώργιος 54, 139, 140, 145
 Τήμζας Εβθύμιος 54, 139, 140, 145
 Τήρκας Ἀνδρέας 81
 Τήμζας Θανάσης 138
 Τοκαία 169
 Τόμαρος 6, 12, 95, 98, 100
 Τομορίτσα 98, 111
 Τόπα Γεώργιος 137
 Τοπάλης Φίλιππος 54
 Τοπάλ Ὀσμάν πασᾶς 53
 Τοπαρχοῦ 100
 Τοσίτσας 175
 Thunmanus Johan 169
 Τούνταση 97, 98, 99
 Τουντέλλας Βενιαμίν 4
 Τοῦπος Γεώργιος 84
 Τουρκία 15, 24, 25, 59, 51, 57, 98, 108, 109
 Τούτζας Γεώργιος Τότο 134
 Travels in Northern Greece 78
 Τραϊανὸς αὐτοκρ. 35
 Τρανσυλβανία 24, 34, 73, 78
 Τρίκαλα 86
 Τρόιτσα 99
 Τσέλιος Πιτζάρης 114
 Τσελνίτσα 63
 Τσεπρίφτης ἢ Schkembι Ναοῦμ 100, 101
 Τσερβάρι 113
 Τσουπάνι βρούσια Γιάννης 134
 Τυπογραφεῖον Μοσχολέως 14, 62
 Τύρανα 78
 Τύρας ἢ Τέρκας 175
 Τύρνοβον 3

Υ

Ἰψηλὴ Πύλη 97, 99, 114, 115

Φ

Festazzi 101
 Φιλήμων J. 49
 Φιλόθεος Ἀχριδῶν 47, 64
 Φιλόθεος Κορυτσᾶς 21
 Φιλόθεος ὁ Ναουσαῖος 46
 Φινιτζιάνου Δημήτριος 125
 Forhiger 1
 Φούζα 3
 Φράσσαρη 112
 Φρασαρλῆδες 76
 Φράσσερι—Κολώνια 92
 Φροντιστήριον 26, 31, 62

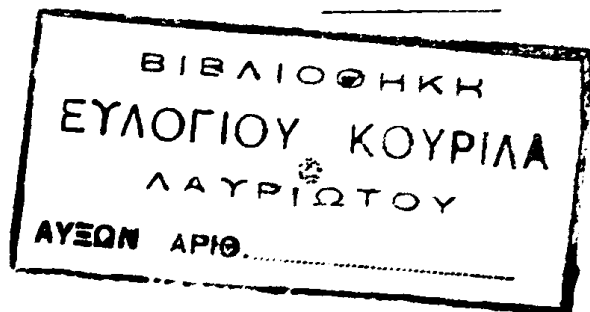
Φώτιος Κορυτσᾶς 118
 Φωτίου Μυριόβιβλος 32

Χ

Χαλλί ντερέμπεης τῆς Γκόρας 51
 Χαλλί πασᾶς 114
 Χαλλί Πατρόνας 51, 52
 Χαλλί Ριφαῦτ πασᾶς 116
 Χαλκιδῶν ρουζέτιον 48, 53
 Hammer 52, 83
 Χαμζάμπεης 45
 Hahn 14, 43, 44, 94, 101
 Handbuch der alten Geographie 1
 Χάνης τῶν Τατάρων 52
 Χαντζερῆς Σαμουήλ 88, 89 (ὄρα κ. Σα-
 μουήλ) 90, 91
 Harnack 98
 Χαρίλαος Παπᾶ Ἰωάννου 106
 Χασάνινας 113
 Χασάνιδες 26
 Χατζῆ Γαβριήλ 39, 41
 Χατζῆ Γιάννα 140
 Χατζῆ Γιώργιος Ἀντώνης 138
 Χατζῆ Δημήτριος 40
 Χατζῆ Ἰάκωβος 42
 Χατζῆ παπα Θωμᾶς 94, 96
 Χατζῆς Νάστος 85
 Χατζῆ Σωφρόνη Μιχάλης 148
 Χατζῆ Τιβετζῆ Τότος 134
 Χειμάρρα 114
 Hequart 37
 Chekrexι A.C. 46
 Historia della casa Musachia 99
 Hopf. C. 99, 101
 Horeova 101
 Χοτζόλης Μιχάλης 138
 Χούλο Τίμα 132
 Χουρσίτ πασᾶς 95, 96
 Χουσεῖνιδες 26
 Χρηστομᾶνος 175
 Χριστιανικὴ καὶ Ὀρθόδοξο-
 παιδεία 37
 Χρονικὰ Ἡπείρου 99
 Chroniques greco—Romanes 99, 101
 Χρονογραφία Ἡπείρου 77
 Χρυσάνθος Γαζῆς 105
 Χρυσάνθος ἱερομόναχος 133
 Χωματιανὸς 64

Ω

Ὠριγένης 98

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	σελ. ζ'—ι'
Βιβλιογραφία	σελ. ια'—ιδ'

I.

Ἡ Μοσχόπολις σήμερον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν διερευνωμένη, σελ. 1—2.—Συνοικισμοὶ ὀλόκληροὶ διατελοῦντες ἐν ἀναστατώσει καὶ διαρροῇ συνεχεῖ, συνεπεῖα περιστάσεων ἀλλοπροσάλλων, καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν Βλαχόφωνοι, ἐν διαρκεῖ ἀμύνη, ἐστὶναι πολιτισμοῦ χριστιανικοῦ, ἐστὶναι γραμμάτων καὶ θρησκείας, ἐστὶναι ἐμπορίου, σελ. 2—5.

II.

Ἡ Μοσχόπολις ὡς εἰς τῶν τοιούτων συνοικισμῶν.—Θέσις καὶ ἡ σήμερον αὐτῆς κατάστασις σελ. 6—13.

III.

Αἱ μέχρι τοῦδε περὶ Μοσχοπόλεως γενόμεναι μελέται, στοιχεῖα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπαρασταθῆ ἢ κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀληθῆς αὐτῆς φυσιογνωμία καὶ μορφή, σελ. 14—16.

IV.

Ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, θέσις, ἴδρυμα, καὶ ὁ ἐν αὐτῇ κώδιξ, ὡς κειμήλιον πολύτιμον, σελ. 17—22.

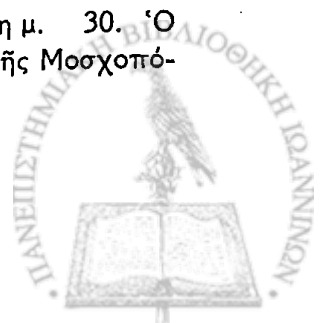
Κείμενον κώδικος.

Στίχ. 1—85. Εἰσαγωγή. [Διασαφήσεις ἐν ὑποσημειώσεσιν: Σημ. 1. Αἱ ἀποδημῖαι, οἱ κάτοικοι, καὶ ἡ καθόλου ἐν γένει ἐμφάνισις τῆς πόλεως (1660—1769), σελ. 23—25 —Σημ. 2. Ἡ ἐν τῷ φερωνύμῳ δάσει ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, καὶ τὰ παρὰ τοῖς ἱεροῖς ἐν τῇ πόλει ναοῖς ἰδιόρρυθμα ἐν ἀφανείᾳ σεμνεῖα γυναικῶν, σελ. 25—28.—Σημ. 3. Μιχαήλ ὁ τοῦ Γκόρρας, σελ. 28—31]

Στίχ. 85—125.—Αἱ πρῶται καὶ ἀρχικαὶ βάσεις τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Ἰδρυσις τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ, τοῦ νάρθηκος καὶ τῶν ἐγὺς λοιπῶν ἀπαραιτήτων ἐγκαταστάσεων (1630—1649). [Σημ. 4—5. Ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως, καὶ ὁ ἀναχωρητῆς παπὰ Ἰωάννης, ὡς ὁ ἰδίως ἰδρυτῆς τῆς ἱερᾶς Μονῆς σελ. 31—33.—Σημ. 6. Ἡ Σίπι-σχα, ὁ Γκόρρας Θεοδόσιος (1667—1752), ἡ Ἐπισκοπὴ Γκόρρας—Μόκρας, ἡ ἐν γένει ἐπαρχία Δυρραχίου, σελ. 33—38].

- Στίχ. 126—145. Ἀντώνιος Ὑπισχιώτης ἡ γούμενος (1649—1660). [Σημ. 7. Ἐπιγραφή ὑπερθύριος, σελ. 38.—Σημ. 8. Ἡ λέξις ἀρσλάν=γρόσιον· σελ. 38—39].
- Στίχ. 145—229. Θεοδόσιος καὶ Γαβριήλ, ἡ γούμενοι (1660—1687) [Σημ. 9. Ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Ναοῦμ, καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἐξέλιξιν (893—1936), σελ. 41—47].
- Στίχ. 229—325. Δανιήλ ἡ γούμενος, (1687—1696). [Σημ. 10. Ἡ πόλις Αὐλών, σελ. 45—46.—Σημ. 11—12. Ἀρχιεπίσκοποι Ἀχριδῶν ἐπικυροῦντες ἔγγραφα σχετικὰ τῇ ἐξελίξει τῆς ἱ. Μονῆς, 46—47].
- Στίχ. 326—335. Γρηγόριος, ἡ γούμενος (1696—1761). [Σημ. 13. Κατάληψις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, καὶ εἶτα ὑπὸ τῶν Τούρκων, σελ. 49].
- Στίχ. 335—459. Νικηφόρος, ἡ γούμενος (1716—1754). [Σημ. 14. Ὁ ἐκ Γκόρρας παλαιοπώλης Γιενίτσαρος Χαλίλ—Πατρώνας, ἀρχιστασιαστής ἐν τῇ πτώσει Σουλτάν Ἀχμέτ τοῦ Γ'. τῷ 1730, σελ. 51—52.—Σημ. 15. Ὁ Τοπάλ Ὁσμάν πασσᾶς στέλλεται εἰς τὴν Ρούμελην πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ἐπιτοπίων σατραπίσκων ντερεμπέδων, σελ. 53.—Σημ. 16. Ἡ ἐν Μοσχοπόλει «θεοστυγῆς κουμπανία», καὶ τὰ τῇ Τρίτῃ τῆς Διακαινησίμου, 1735, λαβόντα χώραν εἰς τε τὰ προπύλαια καὶ ἐντὸς τῆς ἱ. Μονῆς. σελ. 55—56.—Σημ. 17. Τὰ κατὰ τὴν σιτοδείαν τοῦ 1740, ἔμμετρος ἐξιστόρησις Μιχαήλ τοῦ Γκόρρας σελ. 56—61.—Σημ. 18. Ὁ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ, (1660—1754), ὡς μία τῶν ἐν γένει φωτεινοτέρων μορφῶν τῶν ἀνελθουσῶν ποτε ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς (535—1767), σελ. 61—65].
- Στίχ. 460—463. Ἀμβρόσιος, ἡ γούμενος (1745—1762).
- Στίχ. 464—497.—Συμεών, ἡ γούμενος, (1762—1764). [Σημ. 19. Τὸ ἐν τῇ πόλει, ὡς κειμήλιον, τεμάχιον τιμίου ξύλου, δεδωρημένον τῷ 1720 ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ ἐκεῖ Μετοχίῳ ἀντιπροσώπου τοῦ Παναγίου Τάφου, Σωφρονίου, σελ. 66—67].
- Στίχ. 497—764. Παρθένιος, ἡ γούμενος (1765—1783). [Σημ. 21. Ὁ Ἀρχων Ναοῦμ Γκούστας (1730—1780) καὶ τὰ κατὰ τὸ τραγικὸν αὐτοῦ τέλος, σελ. 68—70.—Σημ. 22. Μπορτζιλῆδες, Μουσταφᾶ Κόρτζας, τὰ κατὰ τὴν δῆωσιν τῆς πόλεως (21 Μαΐου—25 Σεπτεμ. 1760). Τελεία ἐρήμωσις, σελ. 72—78.—Σημ. 23.—Ἡ Μοσχόπολις πωλεῖται ὡς ἴδιον σπαχηλῆκι εἰς τὸν ἐν Κορυτσᾶ Μεχμέτ—Πασσᾶν, υἱὸν τοῦ Μουστᾶ πασσᾶ Φρασαρλῆ, ἀγωνία ἀρχόντων ἀπέναντι τῶν πιεζόντων Μπορτζιλῆδων, σελ. 78—80.—Σημ. 24. Ἡ ἱστοριογραφικὴ εἰκὼν τοῦ τιμίου Προδρόμου, σελ. 80—82.—Σημ. 28. Μοσχοπολίται, καὶ ὁ Βεζύρης τοῦ Βερατίου ὡς Ντερβεντάτ—Ναζιρῦ, Κούρτ—Πασσᾶς, προσαρτῶν τὴν Μοσχόπολιν, καὶ θέτων ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ αἰγίδα.—Σημ. 29. Ὁ Γκόρρας Σεραφεῖμ (1698—1762), καὶ τὰ κατὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, σελ. 87—92].
- Στίχ. 767—801. Θεοδόσιος ἡ γούμενος (1783—1800). [Σημ. 30. Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐπελαύνων ἀρχομένου Ἰουνίου τοῦ 1788 κατὰ τῆς Μοσχόπολεως καὶ Ὀπάρεως, σελ. 92—94].
- Στίχ. 802—805.—Στέφανος, ἡ γούμενος (1809—1820).

Στίχ. 806—839. Παπαῖ Θωμάς, ἡγούμενος (1820—1822). [Σημ. 32. —'Αν-
τεγκλήσεις καὶ ἔριδες σπαχηδικαὶ περὶ Ὀπάρεως, Τζερτζῆς—μπεης,
ὁ υἱὸς τοῦ δικαιοῦχου Μεχμέτ πασσᾶ Φρασαρλή, καὶ Σουλεϊμάν—μπεης, ὁ
υἱὸς τοῦ ἀντιζήλου, Μεχμέτ Κόρτζια. Ὅτι ἐν γένει γνωστὸν ἡμῖν, τό γε νῦν
περὶ τοῦ παρελθόντος τῆς Ὀπάρεως, σελ. 96—102].

Στίχ. 840—857. Παπαῖ Θεοδόσιος ἡγούμενος, (1822—1824), σελ. 97
—102.

Στίχ. 858—900. Χρῦσανθος Ζαζῆς, ἡγούμενος (1842—1851). [Σημ.
34. Ὁ Σχολάρχης Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης, σελ. 105].

Στίχ. 901—918. Παπαῖ Κωνσταντῖνος Μπούσια Πλάχας, ἡγούμε-
νος (1856—1858).

Στίχ. 919—921. Μελέτιος ὁ ἐκ Ζάρκαλης, ἡγούμενος (1858—1873).
[Σημ. 35. Ὁ λησταντάρτης Ταφίλ Μπούζης. Ὁ Ρεσσήτ Πασσᾶς (1827—1834)
δυσφορῶν βαρύτατα δι' ὅσα ἐκακούργουν λαφυραγωγῶντα τὰ τῆδε κάκεισε μπου-
λιούκια τῶν ἐπιστράτων Ἀλβανῶν. Ἡ τραγωδία τοῦ Μοναστηρίου.
Μέτρα δρακόντεια κατὰ τῶν ὑπολειφθέντων. Ταφίλ Μπούζης καὶ λοιποὶ κατὰ τοῦ
Βερατίου. Ἀμνηστία. Φιρμάνιον ἐπικηρύξεως κατὰ τοῦ Ταφίλ. Ἀποστολή εἰς ἐκ-
στρατείαν κατὰ τῶν Κούρδων, θάνατος αὐτοῦ ἐν Σκουτάρει Κων)πόλεως, τῷ 1866,
σελ. 106—114].

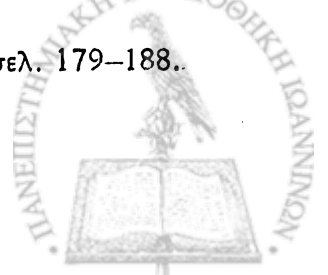
Στίχ. 921—1023. Ὁ θεσμὸς τοῦ Ἠγουμένου καταργεῖται ἅπαξ
διὰ παντὸς (1873—1939). [Σημ. 36. Ὁ ἐν Μοναστηρίῳ Ρούμελη Βαλισή,
Στρατάρχης Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶς, ἐπισκέπτεται ἐν περιοδείᾳ καὶ τὴν Μοσχόπολιν,
τῷ 1875. Ἐπίσκεψιν παρομοίαν ἐν περιοδείᾳ, ἐποίησατο κατὰ Νοέμ. τοῦ 1888 καὶ ὁ
τότε Νομάρχης Μοναστηρίου καὶ εἶτα Μ. Βεζύρης, Χαλίλ Ριφάτ Πασσᾶς (1892—1902),
σελ. 115—116.—Σημ. 37. Ὁ Ἀναστάσιος Σπυρ. Οἰκονόμου (1830—
1902) ὡς φυσιογνωμία ἐπιφανῆς, σελ. 116—122].

Κώδιξ ἀνεπίγραφος.

Σελ. 127—154 παρατίθεται, ὡς ἐν ἐπιμέτρῳ, καὶ ὅ,τι ὑπελεί-
φθη ἐκ τινος κώδικος, ἐν ᾧ συνήθως πρὸς ἄλλοις κατεχωροῦντο κυρίως,
ἀφιερῶματα, καὶ ἀντίγραφα διαφόρων ἐγγράφων ἀγορα-
πωλησιῶν.

Σελ. 154—177. Ἐπίλογος [Αἱ μοναὶ ἀνηγείροντο δαπάναις πλουσιῶν ἰδρυτῶν,
καὶ συνετηροῦντο δι' ἀφιερωμάτων, συνδρομῶν. Τὸ ἴδρυμα εἶχε προορισμὸν, νὰ φι-
λοξενῇ, νὰ περιθάλη ὁδοιπόρους, καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι.
Μπουμπασίρηδες (σελ. 151—153).—Διοίκησις τοῦ ἰδρύματος. Ἡ Ἱερά Μονὴ
ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως συνδεδεμένη πρὸς τὴν συνείδησιν
τῶν ἐκάστοτε γενεῶν (σελ. 154—159).—Τὸ ἴδρυμα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφί-
σταται καὶ νὰ ἐφελκῆ τὸ σέβας καὶ τὴν εὐλάβειαν ἀμέριστον μέχρι σήμερον, σελ.
163—165. Ἐξιχνιάζων τις τὰ κατὰ τὸ παρελθὸν αὐτοῦ, μένει ἐκπληκτος πρὸ τοῦ πλου-
του καὶ τῆς εὐημερίας τῆς πόλεως, ὧν ὄλων ἐν ὄλαις ταῖς ἐπὶ μέρους διαφόροις ἐκ-
φάνσεσιν, ἐργάται ὑπῆρξαν τὸ ἐμπόριον, τὸ πολυσχιδές
καὶ ἐκτεταμένον, ἐσωτερικόν τε καὶ ἐξωτερικόν, αἱ μετα-
ναστεύσεις καὶ αἱ ἀποδημίαι (σελ. 161—177].

Πίναξ ὀνομάτων ..... σελ. 179—188.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ἡ Μοσχόπολις, λήγοντος Αὐγούστου τοῦ 1888, ἐκ τῶν κάτωθι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ὑψωμάτων.

Ἡ Κορυτσᾶ τῷ 1767, μικροσκοπική, μετὰ τοῦ πευκῶνος τοῦ Γκιονημαδίου.

Τύπος τῶν τότε (1600—1830), συνήθων ἐνετομακεδονικοῦ ρυθμοῦ οἰκιῶν.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου τῷ 1767, κατὰ χαλκογραφίαν-Πανομοιότυπον σελίδος τοῦ κώδικος.

Ἡ Σίπισχα τῷ 1767.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Ναοῦμ τῷ 1767, μετὰ τῆς παρακειμένης Ἀ. χρίδος.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Ναοῦμ τῷ 1938.

Ἡ Μοσχόπολις ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, τῷ 1767, δύο δηλ. πρὸ τῆς ἀποσυνθέσεως ἔτη.

Ὁ ἱερός ναός τῆς ὀσιομάρτυρος ἁγίας Παρασκευῆς, ἐκ τῆς ὀπισθεν δυτικῆς πλευρᾶς, κατὰ σκιτσογράφημα Παντ. Μ. Μαρτινιανοῦ.

Πανομοιότυπον χειρόγραφον τοῦ ἄνευ ἐπιγραφῆς κώδικος.

Καὶ ἄλλη σελίς τοῦ ἄνευ ἐπιγραφῆς κώδικος.

Ἡ παλαιὰ γέφυρα (1752—1895) ἁγίας Παρασκευῆς. (Ἀρχεῖον Ἀπ. Σίπισχα).

Ἡ νέα γέφυρα, ἡ ἀπὸ Αὐγούστου τοῦ 1895.

Ἡ αὐτὴ νέα γέφυρα.

Ὁ ἀείμνηστος πρεσβύτερος Ναοῦμ Κων. Μπαλαούρας, (1804—1897), ἐπιτροπεύσας καὶ εὐεργετικώτατα ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἰδρύματος δράσας (1877—1887).

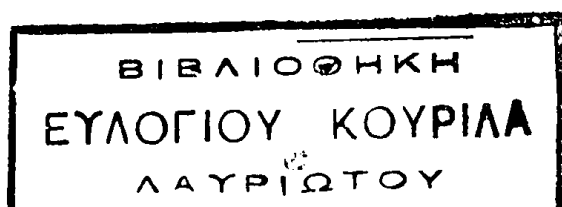
Ἡ Ἱερὰ Μονή, κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆς μέχρι τοῦ Νοεμ. τοῦ 1937, ἐμφάνισιν.

Ἡ Ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ξενῶνος τῆς Ἱ. Μονῆς, παρανάλωμα πνρὸς τῇ 30 Νοεμ. τοῦ 1937.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ μετὰ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1937.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ κατ' ἄλλην ἀποψιν μετὰ τὸ 1937.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ σήμερον, μακρόθεν.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

σελ.	στίχ.	ἀντὶ	=	ἀνάγνωθι
45	14	Itinerairos	=	Itinereures
87	28	1782	=	1762
105	43	Braunschweig	=	Καινξβέργη
121	5	ἐφ' ᾧ	=	ἐφ' ᾧ
162	τελευτ.	τὸν μαθημάτων	=	τῶν μαθημάτων
167	11	πρόξενος	=	πρόξενον
169	22	τοιαῦτα	=	τοιαῦται
171	31	Στάτιστα	=	Σιάτιστα
173	4	τοῦ	=	τοῦ
175	22	διακεκριμένον	=	διακεκριμένον
176	20	ὁμνύουσι	=	ὁμνύουσι
176	33	Ἡπείρω	=	Ἡπείρω

OK
M492

Αριθ. ερω. 131683

ΚΩΝ. Χ. ΣΚΕΝΔΕΡΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ

ΜΕΤΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΣ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΥΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΑΘΕ-
ΣΤΩΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ, ΤΗΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΧΡΙΔΩΝ,
ΤΩΝ ΕΝ ΤΩΙ ΚΡΥΠΤΩΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΣΠΑΘΙΩΤΩΝ, ΤΟΥ
ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ, ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΑΥΤΗΣ
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΚΤΛ. ΚΤΛ.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΠΗΥΞΗΜΕΝΗ

ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

«Ὅτι μὲν οὐδὲν γλύκιον ἦς πατρίδος,
φθάνει προτεθρυλημένον».

Λουκιανός
(Ἐκ τῆς α' ἐκδόσεως).

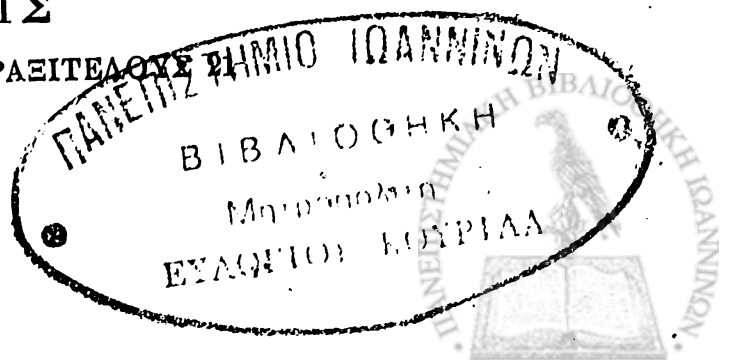
«Εἰς οἰωνός ἄριστος ἀμύγεσθαι περὶ
πάτρης».

Ἰλιός

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Ι. ΒΑΡΤΣΟΥ, ΟΔΟΣ ΠΡΑΞΙΤΕΛΕΟΥΣ

1928

Πάν αντιτυπον δέον νά φέρη τήν υπογραφήν του πονήσαντος.

[Handwritten signature]

(ΤΗΣ Α' ΕΚΔΟΣΕΩΣ)

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Πρὸ πολλοῦ σχηματίσας συλλογὴν τινα ἕξ ἐπιτοπίων ἐρευνῶν ἐπὶ διαφόρων κωδίκων καὶ ἐκ παραδόσεων, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μοσχοπόλεως, ἐδημοσίευσα μέρος αὐτῶν διὰ τοῦ «Ταχυδρόμου» Κωνσταντινουπόλεως (11 Ἰουλίου 1903).

Ἡ εὐμενὴς κρίσις, ἣν ἐπὶ τῷ δημοσιεύματι ἐκείνῳ ἐξήνεγκον πολλοὶ φίλοι μου καὶ αἱ συνεχεῖς αὐτῶν προτροπαί, παρώτρυνάν με, ὅπως εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης ἐκδώσω.

Ἐνδύσας λοιπὸν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν ταύτας, ἐπιθυμῶν δὲ ἕξ ἄλλου, ὅπως καὶ γὰρ διὰ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀνεπαρκῶν μου δυνάμεων, (μολονότι ἐπιλείπει μοι ὁ πρὸς τοῦτο εὐθετος χρόνος ὡς ἐκ τῶν ἰδιαίτερων ἐνασχολήσεών μου) καταθέσω ἔστω καὶ μικρὸν εἰς τὸν βωμὸν τῆς γενετείρας μου ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι ἐπιθυμῶν ἵνα διὰ τούτων νύξιν τοῖς εἰδικοῖς καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένοις δώσω, ὅπως ἀρμοδιώτερα καὶ λυσιτελέστερα τοῦ ἀνά χειρας συγγράψωσιν, ἐκδίδωμι σήμερον τύποις τὴν παραμεληθεῖσαν ταύτην τῆς ἱστορίας σελίδα, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγγρόνου Μοσχοπόλεως».

Καὶ τὰς μὲν βιογραφίας τῶν λογίων ἀνδρῶν τῆς πόλεως ταύτης ἐκ τοῦ Λεξικοῦ Γεωγραφίας καὶ Ἱστορίας Βουτυρᾶ ἠρῶσθην· τὰς δὲ περὶ Σίνα καὶ τινα ἄλλα παρεμφερῆ, ἐκ τῶν παραλλήλων βίων Α. Γούδα· τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ διαφόρων κωδίκων, ἐπιτοπίων ἐρευνῶν καὶ παραδόσεων συνέλεξα.

Ἄνωτεροι ὅμως λόγοι ἠνάγκασάν με, ὅπως κατὰ πολὺν συτομεύσω τὴν ὕλην τοῦ ἀνά χειρας πονήματος, πολλὰς δὲ φράσεις δι' ἄλλων ἀντικαταστήσω.

Εὐελπιστῶν ὅτι θέλω τύχει τῆς ἐπιεικείας τῶν κ. κ. συνδρομητῶν καὶ λοιπῶν ἀξιολίμων ἀναγνωστῶν διὰ τὸ ἀτελὲς ἴσως τῶν ἐξιστορουμένων, ἔχόντων ὑπ' ὄψει τὰς δυσκολίας, ἐφ' ὧν προσκρούει πᾶς ὁ ἐπιχειρῶν ἐξιστόρησιν γεγονότων ἐξαφανιζομένων ἐν τῷ σκότει τῶν αἰώνων, καὶ ὡς ἐκ τούτου πεποιθῶς ὅτι τὸ ἀνά χειρας ἔργον θέλει τύχει εὐμενοῖς παρ' αὐτῶν ἀποδοχῆς, ἀφοῦ πρὸς οὐδὲν ἕτερον διέθεσα καὶ ἐθυσίασα τὰς ἄλλως ὀλίγας τῆς ἀναπαύσεώς μου ὥρας ἢ ὅπως φανῶ καὶ ἐγὼ κατὰ τι λυσιτελῆς εἰς τὸ Γένος, εὐχομαι, ὅπως ἀρμοδιώτεροι συγγράψωσιν ἐντελέστερα τοῦ παρόντος, ἐπισύροντες τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἐπαϊόντων.

Ἐν Κορυθαῖ, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1905.

ΚΩΝ. Χ. ΣΚΕΝΔΕΡΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ Β'. ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Πρὸ εικοσιδιετίας εἶχον προβῆ ἔν Κορυθαῖ, εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας καὶ Συγχρόνου Μοσχοπόλεως» μιᾶς παραμεληθείσης σελίδος τῆς ἱστορίας.

Δυστυχῶς ἡ τουρκικὴ λογοκρισία εἰς τοιοῦτον βαθμὸν περιέκοψε τὴν ὕλην ταύτης, ὥστε τὸ πλεῖστον δὲν κατωρθώθη νὰ συμπεριληφθῆ εἰς τὸ ἔγχειρίδιον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν δι' ἀρκετῆς ἐκτιμήσεως ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν του περιεβλήθη.

Ἡ λύπη ἡμῶν διὰ τὸ ἀτελὲς τοῦ πονήματος, συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως ἐν εὐθέτω χρόνῳ προβῶμεν εἰς *δευτέραν* αὐτοῦ ἔκδοσιν καὶ δημοσιεύσωμεν ὅ,τι κατὰ τὸ διαρρεῦσαν τοῦτο διάστημα, διὰ πολλῶν κόπων καὶ μόχθων ἐκ διαφόρων Βιβλιοθηκῶν καὶ ἄλλων μελετῶν, καὶ διερευνήσεων συνελέξαμεν.

Τῆς εὐκαιρίας ταύτης παρουσιασθείσης, προβαίνομεν σήμερον εἰς *δευτέραν* ἔκδοσιν κατὰ πολὺ ἐπηυξημένην, μὲ τὰ τελευταῖα ἐν ὅλαις αὐτῶν ταῖς λεπτομερείαις γεγονότα.

Εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων δὲν περιορίσθημεν εἰς ὅσα ὁ τίτλος ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ ἐπεξετάθημεν καὶ ἐπὶ ἄλλων, τὰ ὁποῖα εἶχον σχέσιν μὲ τὸ κέντρον τοῦτο, καὶ συνεπῶς μὲ τὸ σύνολον τῶν περιγραφομένων. Συνεπῶς ἀπὸ τῶν σελίδων τοῦ πονήματος θὰ παρελάσῃ ἡ ἱστορία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς (Πατριαρχείου) Ἀχριδῶν, τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ Χριστιανῶν Σπαθίας, σελὶς τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος ἰδιαιτέρον καὶ σπουδαῖον σταθμὸν διὰ τὴν χώραν ἀπετέλεσε, καὶ ὡς κορωνίδα θὰ ἔχη τὴν τελευταίαν (1916) ὑπὸ τῶν τουρκαλβανῶν καταστροφὴν τῆς πόλεως μὲ ὅλας τὰς δραματικὰς λεπτομερείαις, ἡ περιγραφή τῶν ὁποίων ἔχει ἀνάγκην καλάμου, ἀναλόγου πρὸς τὰ συμβάντα.

Ἡ μόνη ἱκανοποίησις ἡμῶν θὰ εἶναι ὡς καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς α' ἐκδόσεως γράφομεν, ἐὰν διὰ τοῦ ἀτελοῦς τούτου ἔργου, λάβωσιν ἀφορμὴν ἱκανώτεροι καὶ εἰδικοί, περὶ τὰ τοιαῦτα καταγινόμενοι, ἵνα τελειότερα εἰς φῶς φέρωσι, διὰ νὰ κατανοηθῇ ἀπὸ τοὺς διαστρεβλωτὰς τῆς ἀληθείας, ὅτι ἡ ἱστορία οὔτε παραγράφεται, οὔτε διαστρεβλοῦται.

Ἀθῆναι Ἰανουάριος 1928

ΚΩΝ. Χ. ΣΚΕΝΔΕΡΗΣ

Α'

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ

ΕΙΣ ΠΟΙΟΝ ΤΜΗΜΑ ΚΕΙΤΑΙ.

ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΥΠΟ ΤΙΝΟΣ ΕΚΤΙΣΘΗ.

Προτού εισέλθωμεν εἰς τὸν κυρίως σκοπὸν τοῦ παρόντος πονήματος, τὴν ἐξιστόρησιν δηλαδή τῶν κατὰ τὴν Μοσχόπολιν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὴν ἀφρηρίαν τοῦ σκοποῦ μας, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ γνωρίσωμεν ποῦ ἀκριβῶς κεῖται ἡ πόλις αὕτη μὲ τὴν σὺν αὐτῇ περιοχὴν. Τοῦτο δὲ διότι τινὲς μὲν κατατάττουσι ταύτην εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἄλλοι εἰς τὸ μεταίχμιον Ἡπείρου, Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ὡς γνωστὸν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἅπασα ἡ Ἡπειρος διηρέθη εἰς δύο τμήματα, τὴν *Παλαιὰν Ἡπειρον*, τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων ὄρεων, καὶ τὴν *Νέαν Ἡπειρον*, ἀπὸ τῶν Κεραυνίων ὄρεων μέχρι τοῦ Δρίνου ποταμοῦ διήκουσαν καὶ εἰς τὸ ἔνατον θέμα ὑπαγομένην. Συνεπῶς ἐν τῇ *Νέᾳ Ἡπειρῷ* ἀνήκον ἅπασα ἡ ἐπαρχία Κορυθαῖς (μὴ ὑπαρχούσης τότε), ἡ Μοσχόπολις, ἡ Πρεμετὴ μετὰ τοῦ Χορμόβου καὶ Τεπελενίου, ἡ Καυλωνεῖα (ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν ὠνομάζετο Καυλωνεῖα), ἡ Αὐλών, τὸ Βεράτιον, ἡ Μουζακιά, ἡ Σπαθία (περὶ ταύτης ἐκτενέστερον ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ) ἡ Γκόρα μετὰ τοῦ Σταρόβου, καὶ τῆς Ἀχρίδος (κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς), ἀφοῦ ὁ Προκόπιος λέγει: «σεισμοὶ δὲ καθείλον Ἀντιόχειάν τε Λυχνηδὸν τε τὴν ἐν Ἡπειρώταις καὶ Κόρινθον».

Βραδύτερον ὁμοίως τὸ πρὸς Β. ἔσχατον ὄριον τῆς Νέας Ἡπείρου (νῦν Βορ. Ἡπείρου) ἀπετέλεσεν ὁ Γενοῦσος ποταμὸς (Πανύασις Σκούμπης) ὥστε αἱ περιφέρειαι Δυρραχίου, Τυράννων, Ἐλβασανίου, Δεβρών καὶ Ἀχρίδος, ἔμειναν ἔκτοτε ἐν τῇ

Ἰλλυριδοὶ εἰς τὴν ἑποῖαν ὑπήγοντο τὸ πάλαι αἱ μέχρι Σαύου ἑπαρχίαι, πρὶν ἔτι εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἰλλυριαν οἱ Σκλαβοῦνοι (Βόσνιοι, Ἑρζεγοβῆνιοι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι).

Ὁὕτω λοιπὸν ἡ περιοχὴ τῆς γῶρας (Μοσχοπόλεως) ἀπὸ 14 αἰῶνων ἀποτελεῖ τμήμα τῆς Νέας Ἠπείρου, μόνον δὲ ἐπὶ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, πρὸς διάκρισιν τῆς Βορ. Ἀλβανίας, βαρβάρου Ἰλλυριδος καλουμένης, μέρος τῆς Ν. Ἠπείρου ὠνομάσθη «Ἑλληνικὴ ἢ Μακεδονικὴ Ἰλλυρις».

Ἡ Μοσχόπολις κεῖται πρὸς Δ. τῆς Κορυτσᾶς καὶ εἰς τετράωρον ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν.

Ἡ κατὰ τὸ 1330 μ. Χ. συνοικισθεῖσα καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐρισκομένης πόλις αὕτη, εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ ὄροπεδίου περικυκλουμένη ἀμφοτέρωθεν ὑπὸ ὄρειων ὕψωμάτων, ἀδένδρων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, περιρρέεται ὑπὸ τριῶν ποταμῶν, τὸ μεγαλύτερον τῶν ἑποῶν εἶναι ὁ Ἄζος.

Ἡ ἱστορία ταύτης πέρα τοῦ 1330 εἶναι λίαν σκοτεινὴ, ἀφοῦ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνησθεὶς ταύτης ποιεῖται. Μόνον ὁ Rouqueville⁽¹⁾ λέγει ὅτι «ὁ Κουίντος Μάξιμος ἀνήγειρε περὶ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἐπὶ τῶν ἑρείπων τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Μόσχων (des Mosches) τὴν Βοσκόπολιν ἣτις ἀπὸ ἀπλῶν σκηνομαμάτων ποιμένων κατέστη μητρόπολις τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἠπείρου. Κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος εἶχε 40 χιλ. ψυχῶν καὶ μέχρι τοῦ 1788 ὁ πληθυσμὸς ἠῤῥησε κατὰ ἕν τρίτον, διανοιγομένου λαμπροῦ μέλλοντος εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ μέρους ἐκείνου. Τὰ μὲν σχολεῖα τῆς Βοσχοπόλεως τότε ἦνθουν, ὁ δὲ διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς προστατευόμενος πολιτισμὸς προήγετο.»

Ὁ δὲ τῷ 1843 τὰ μέρη ταῦτα περιηγηθεὶς πρόξενος τῆς Αὐστρίας ἐν Ἰωαννίνοις Hahn τὰ ἑξῆς περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μοσχοπόλεως γράφει:

«Ἡ Μοσχόπολις κατὰ τὸν αὐτόθι, τῷ 1765, σωζόμενον κώδικα, ἐκτίσθη τῷ 1338 ὑπὸ τινος μεγάλου ἡγεμονεύοντος τοῦ οἴκου τῶν Μουζακαίων τῶν καταγομένων ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ

(1) Ἰδὲ Voyage en Grèce Tom. ij σελ. 392.

Μουσακίου ὅστις τῷ 1274 μετέβη εἰς Ἰταλίαν ὡς ἀπεσταλμένος, ἀλλὰ φυλακισθεὶς διὰ τὴν τοῦ δικαίου ὑπεράσπισιν, ἀπελύθη τῷ 1280. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ Ἰωάννου ἐγεννήθη ὁ Ἄνδρέας **Μουσακῆς** (1280—1318) καὶ ἐκ τούτου ὁ Ἄνδρέας **Μουσάτιος Α'** ὁ καὶ Σεβαστοκράτωρ κληθεὶς (1318—1337). Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου πάλιν γεννῶνται **Θεόδωρος ὁ Γκερσεσιῆς** (1) καὶ ὁ Ἰωνᾶς, καὶ ἐκ τοῦ Θεοδώρου Ἄνδρέας ὁ **Β'**. (1337—1378), ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ ὁποίου ὁ μὲν **Γκῖνος** κατέλαβε τὰ πλησίον τοῦ Ἰλλυρικοῦ Τομάρου μέρη ὅτε ἐκτίσθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ **Γκινόμαδι** (μέγας Γκῖνος), ὁ δὲ **Πέτρος** ἔκτισε τὴν **Μοσχόπολιν** ὁ δὲ **Θεόδωρος** κατέλαβε τὸ Βεράτιον καὶ τὴν **Μουζακίαν**, τὴν κληθεῖσαν οὕτω ἐξ αὐτοῦ τοῦ Οἴκου τῶν Μουζακαίων, (2) ὁ δὲ **Παῦλος Θώπιας**, ὁ Σεβαστοκράτωρ, κατέλαβε τὴν **Γκόραν**, ὁ **Στιῶιας** τὴν **Καστορίαν** ὁ **Βάλσας Κομίτας** τὴν **Σκόδραν** ὁ **Κυράνας Γρώπας** τὴν Ἀχρίδα. Ἐκ τοῦ **Γκίνου Α'** γεννῶνται ὁ Ἄνδρέας **Ματαράγκας** (ἐξ οὗ ὁ Γκῖνος τῆς **Γκόρας**) καὶ ὁ **Βλάσιος Βόγδανος**. Ἐκ δὲ τοῦ Ἄνδρέου **Γ'** τοῦ κατέχοντος τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δεβόλεως καὶ τὴν περιφέρειαν τῆς Ὀπάρεως (letzteres wahrse hein lynch Gopesch ein Dorf am rechten ufer des Devol im Bezirk von Orari) καὶ ἐκ τῆς **Κυράννας** θυγατρὸς τοῦ Ἰωάννου **Ζενεβίση Ἀργυροκάστρου**, ἐγεννήθησαν ὁ Γκῖνος **Β'**. ὁ Θεόδωρος τοῦ Κοσ-

(1) Καρηκομόων, ἀλβανιστὶ ἐκ τοῦ γκερσέτ=βρόστρυξ.

(2) Ὅτι οἱ Μουζακαῖοι οὗτοι κέντρον τῆς κυριαρχικῆς αὐτῶν περιφέρειας εἶχον τὴν Δέβολιν (Δεάβολιν κατὰ τοὺς Βιζαντινοὺς) ποτάμῳν καὶ ἅπασαν τὸν περὶ αὐτὸν νέαν Ἠπειρον ἀπὸ Γενούσου μέχρι Ἀφου (Αῦου) μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀνίου λέγοντος: Die Musakis welehe in den letzten Zeiten der byzantinischen Herrschaft in Albanien sich sogar den Titel Despoten von Epirus erwarben, obwohl ihre Herrschaft sich nie über das Wojussa verbreitete sondern sich auf das Flussgebiet des Dewol und seines Nebenflusses Beratino beschränkte Hier waren ihre Hauptgebiete des weite Küstenebene der nach ihnen benannten Muzakja zwischen Mundungen des Schkumbi und der Wojussa der abgesonderte mächtige Gebirgsstock des Tomoros und die ihm östlich enlagernden Ebenen des Maliksees, durch welchen der Dewol fließt und an deren Südraudie heutige Stadt Dschodcha (G. Hahn Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar Σελ. 247).

σόβου ἄτεκνος (ἀποθανὼν τῷ 1389) ἡ Μαρία συζευχθεῖσα Ἀριαντίνην Θώπιαν Κομνημὸν τὸν Μέγαν καὶ ἡ Ἑλένη συζευχθεῖσα τὸν Φίλιππον Δεσπότην τῆς Ἰλλυρικῆς Ραγούζης. Ἐκ δὲ τοῦ Γκίνου τοῦ Β' καὶ τῆς Κυράννας τῆς Γκόρας γεννῶνται ὁ Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας ὁ ὁποῖος μετῆ τῆς Ἰέλλας ἀνεψιάς τοῦ Σκενδέρμπέης ἐγέννησε τὸν Γκίνον. . . . » (G. Hahn, Reise durch. . .).

Ἄλλ' ὁ Κώδιξ οὗτος τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Hahn δὲν εὑρίσκεται καὶ συνεπῶς δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφομένων.

Ἡ πόλις αὕτη τῷ 1750 ἰδίως ἀνήλθεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἀκμὴν ὅτε καὶ ἤρίθμει ἄνω τῶν 12 χιλιάδων οἰκιῶν ἤτοι 60 χιλ. κατοίκους περίπου, μὲ 20 μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, ὁ πλοῦτος τῶν ὁποίων ἐθαυμάζετο ὑπὸ πάντων, ὁ δὲ ἐσωτερικὸς διάκοσμος ἀνθημιλλᾶτο μὲ τοὺς τῶν ναῶν τῆς Εὐρώπης ὅπου οἱ πλεῖστοι τῶν Μοσχοπολιτῶν ἐξενιτεύοντο.

Τόσον δὲ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως εἶχον ἐπιβληθῆ εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς ὥστε εἶχον τύχει-κάποιας ἰδιαιτέρας αὐτοδιοικήσεως, τὴν ὁποίαν διηύθυνον οἱ προεστοὶ ἐκάστου τμήματος μετὰ τῶν 12 Κοτζαμπασίδων, οἵτινες ἐβοηθοῦντο καὶ ἀπὸ τὰ ρουφέτια (ισνάφια) τῶν διαφόρων συντεχνιῶν, ἅτινα ἀνήρχοντο εἰς δέκα ἑπτὰ, καὶ τὰ ὁποῖα συνετέλουν εἰς τὴν πρόοδον ὑφ' ὅλης τῆς ἐπόψεως τῆς πόλεως, τὴν εὐημερίαν τῆς ὁποίας ἐποφθαλμιᾶσαντες οἱ περίοικοι Μουσουλμάνοι, τὴν ἐλεηλάτησαν τῷ 1769 ὡς κατωτέρω ἐν ἐκτάσει θὰ ὁμιλήσωμεν..

Ἄλλὰ εἰς τὴν εὐημερίαν ταύτης, συνετέλεσαν οὐχὶ ὀλίγον καὶ οἱ κατὰ καιροὺς Μητροπολίται οἱ ὁποῖοι πρωτίστως ἐφρόντιζον νὰ μορφώσουν κληρὸν ἱκανὸν ὅπως ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς πνευματικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀνάγκας τῶν ἀνεπτυγμένων τούτων κατοίκων.

Διὰ τοῦτο τὴν 20 Φεβρουαρίου, 1713, πρὸς διοίκησιν τοῦ ἱερατείου συνετάγη Κανονισμὸς περιέχων 36 ἄρθρα διὰ τῶν ὁποίων ἐκανονίζοντο, τὰ τῆς τάξεως, εὐκοσμίας καὶ βελτιώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς πόλεως.

Τὸ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ *Κανονισμοῦ* λήγει μὲ τὰ ἀκόλουθα : « . . . *Οὕτως δὴμολογοῦμεν καὶ οὕτως ὑποσχόμεθα ἀπαξάπαντες κατ' ὄνομα ὡς καὶ κάτωθι φαίνεται ἐνὸς ἐκάστου τὸ ἰδιόχειρον* ».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὑπογράφουν οἱ 63 ἐφημέριοι τῆς πόλεως, τὰς ὑπογραφὰς τῶν ὁποίων ὡς καὶ ὅλα τὰ ἔγγραφα προσεπικυροῖ, ὁ Πατριάρχης Α'. Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν, Ἰγνάτιος, ὑπογραφόμενος διὰ *πρασίνης μελάνης*.

Ἄλλ' ἢ δρᾶσις τῶν βουφειῶν (συντεχνιῶν) δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀπὸ ἐμπορικῆς ἰδίως ἀπόψεως ἀνάπτυξιν τῆς χώρας· ἐφρόντιζον ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας. Διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ χειμαρρῶδης αὐτῆς ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος ἀνάπτυξις.

Εἰς ἓνα ὀλιγοσέλιδον Κώδικα (1) τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας (Καθρεδικοῦ) ἀπαντᾷ μία σημείωσις μετὰ τὰς ἐξῆς φράσεις :

«*Τὰ εὐλογημένα βουφείτια ἀνέλαβον νὰ σπουδάζουν δαπάνη αὐτῶν ἀνὰ ἓν παιδίον εἰς τὰ Ἑλληνικά, φιλοσοφικά καὶ θεολογικά μαθήματα, κατὰ διαδοχὴν πάντοτε. Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη τρίς*».

Δηλαδή ἐκάστη συντεχνία ὑποχρεοῦται πάντοτε νὰ ἔχη ἓνα ὑπότροφον.

Ἡ πόλις οὕσα ἐκτισμένη ἐπὶ ὄροπεδίου καὶ ἐπὶ ἑπτὰ λόφων, διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου πυκνῶς κατφυκηνμένη, εἶχεν ὁδοὺς πολὺ στενὰς ὡς κατάδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων κτιρίων καὶ τῶν ἀνασκαπτομένων ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα στενωτάτη ὁδὸς διεχώριζεν· ὥστε σπανίως, ἀν' ὄχι οὐδέποτε, ἐβλεπον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀφοῦ τὰ εὐρέα καὶ ἐξέχοντα ὑπόστεγα ἀδύνατον καθίστων τὴν διαπέρασιν τῶν ἀκτίνων του. Τούτου δ' ἐνεκὸν κῆποι δὲν θὰ ἐστόλιζον τὴν πόλιν.

Ἐξιστοροῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης, πολλὰς

Ἄλλ' ἢ δρᾶσις τῶν βουφειῶν (συντεχνιῶν) δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀπὸ ἐμπορικῆς ἰδίως ἀπόψεως ἀνάπτυξιν τῆς χώρας· ἐφρόντιζον ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας. Διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ χειμαρρῶδης αὐτῆς ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος ἀνάπτυξις.

Ἡ πόλις οὕσα ἐκτισμένη ἐπὶ ὄροπεδίου καὶ ἐπὶ ἑπτὰ λόφων, διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου πυκνῶς κατφυκηνμένη, εἶχεν ὁδοὺς πολὺ στενὰς ὡς κατάδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων κτιρίων καὶ τῶν ἀνασκαπτομένων ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα στενωτάτη ὁδὸς διεχώριζεν· ὥστε σπανίως, ἀν' ὄχι οὐδέποτε, ἐβλεπον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀφοῦ τὰ εὐρέα καὶ ἐξέχοντα ὑπόστεγα ἀδύνατον καθίστων τὴν διαπέρασιν τῶν ἀκτίνων του. Τούτου δ' ἐνεκὸν κῆποι δὲν θὰ ἐστόλιζον τὴν πόλιν.

Ἐξιστοροῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης, πολλὰς

Ἄλλ' ἢ δρᾶσις τῶν βουφειῶν (συντεχνιῶν) δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀπὸ ἐμπορικῆς ἰδίως ἀπόψεως ἀνάπτυξιν τῆς χώρας· ἐφρόντιζον ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας. Διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ χειμαρρῶδης αὐτῆς ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος ἀνάπτυξις.

Ἡ πόλις οὕσα ἐκτισμένη ἐπὶ ὄροπεδίου καὶ ἐπὶ ἑπτὰ λόφων, διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου πυκνῶς κατφυκηνμένη, εἶχεν ὁδοὺς πολὺ στενὰς ὡς κατάδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων κτιρίων καὶ τῶν ἀνασκαπτομένων ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα στενωτάτη ὁδὸς διεχώριζεν· ὥστε σπανίως, ἀν' ὄχι οὐδέποτε, ἐβλεπον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀφοῦ τὰ εὐρέα καὶ ἐξέχοντα ὑπόστεγα ἀδύνατον καθίστων τὴν διαπέρασιν τῶν ἀκτίνων του. Τούτου δ' ἐνεκὸν κῆποι δὲν θὰ ἐστόλιζον τὴν πόλιν.

Ἐξιστοροῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης, πολλὰς

Ἄλλ' ἢ δρᾶσις τῶν βουφειῶν (συντεχνιῶν) δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀπὸ ἐμπορικῆς ἰδίως ἀπόψεως ἀνάπτυξιν τῆς χώρας· ἐφρόντιζον ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας. Διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ χειμαρρῶδης αὐτῆς ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος ἀνάπτυξις.

Ἡ πόλις οὕσα ἐκτισμένη ἐπὶ ὄροπεδίου καὶ ἐπὶ ἑπτὰ λόφων, διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου πυκνῶς κατφυκηνμένη, εἶχεν ὁδοὺς πολὺ στενὰς ὡς κατάδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων κτιρίων καὶ τῶν ἀνασκαπτομένων ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα στενωτάτη ὁδὸς διεχώριζεν· ὥστε σπανίως, ἀν' ὄχι οὐδέποτε, ἐβλεπον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀφοῦ τὰ εὐρέα καὶ ἐξέχοντα ὑπόστεγα ἀδύνατον καθίστων τὴν διαπέρασιν τῶν ἀκτίνων του. Τούτου δ' ἐνεκὸν κῆποι δὲν θὰ ἐστόλιζον τὴν πόλιν.

Ἐξιστοροῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης, πολλὰς

Ἄλλ' ἢ δρᾶσις τῶν βουφειῶν (συντεχνιῶν) δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀπὸ ἐμπορικῆς ἰδίως ἀπόψεως ἀνάπτυξιν τῆς χώρας· ἐφρόντιζον ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας. Διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ χειμαρρῶδης αὐτῆς ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος ἀνάπτυξις.

Ἡ πόλις οὕσα ἐκτισμένη ἐπὶ ὄροπεδίου καὶ ἐπὶ ἑπτὰ λόφων, διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου πυκνῶς κατφυκηνμένη, εἶχεν ὁδοὺς πολὺ στενὰς ὡς κατάδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων κτιρίων καὶ τῶν ἀνασκαπτομένων ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα στενωτάτη ὁδὸς διεχώριζεν· ὥστε σπανίως, ἀν' ὄχι οὐδέποτε, ἐβλεπον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀφοῦ τὰ εὐρέα καὶ ἐξέχοντα ὑπόστεγα ἀδύνατον καθίστων τὴν διαπέρασιν τῶν ἀκτίνων του. Τούτου δ' ἐνεκὸν κῆποι δὲν θὰ ἐστόλιζον τὴν πόλιν.

Ἐξιστοροῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης, πολλὰς

δυσκολίας ησθάνθημεν ἔλλειψει πολλῶν πηγῶν αἰτινες ἀπω-
λέσθησαν μετὰ τὴν ἐξαφάνησιν ἑνὸς ἀρχαίου καὶ πολὺ σπου-
δαίου Κώδικος, τὰς λεπτομερείας καὶ περιγραφὰς τοῦ ὁποίου δὲν
ἠδυνήθησαν διὰ τῆς ἀντιγραφῆς νὰ περισώσουν οἱ μεταγενέ-
στεροι ἐκ τῶν ὁποίων τὰς πλείστας τῶν λεπτομερειῶν ἀρυόμεθα.

B'

Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

ΑΠΟ ΒΟΣΚΟΠΟΛΙΣ, ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ.—Ο ΠΑΝΑΓΙΟΣ ΤΑΦΟΣ
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ.

Ἡ ἀρχαιοτέρα ὀνομασία τῆς *Μοσχόπολεως* εἶναι *Βοσκό-
πολις*. Ὀνομάσθη δὲ οὕτω κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἢ διότι οἱ
πρῶτοι κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν βοσκοί, ἢ διότι ὁ τόπος ἔχων ἀρκε-
τὰ βοσκήματα εἶναι κατάλληλος πρὸς κτηνοτροφίαν.

Ἐκ τῆς λέξεως *Βοσκόπολις* κατὰ παραφθορὰν ἢ κατ' εὐ-
φημισμὸν παρήχθη ἡ λέξις *Μοσχόπολις* καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ὀνό-
ματος ἰδιοκτῆτου τινὸς *Μόσχου* καλουμένου ὡς τινες διατείνονται,
διότι τότε ἔπρεπε νὰ γράφηται *Μοσχούπολις*, σχηματιζομένη
ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ κυρίου ὀνόματος, ὡς *Κωνσταντινού·πολις*,
Φιλιππού·πολις, *Ἀνδριανού·πολις* κτλ. μολοντί ὑπάρχουσι καί-
τινα ἰδιορρύθμως σχηματιζόμενα, ὡς *Πτολεμαῖς*, *Τεράσπολις*,
Κασάνδρα, *Ἰωάννινα*, κ.τ.λ. (1)

Μία δὲ παράδοσις λέγει, ὅτι ἐν προγενεστέρῃ ἐποχῇ, καθ'
ἣν ἡ πόλις ἦκαζε, τοῦ Παναγίου δὲ Τάφου οἰκονομικῶς ἐπι-
σκομένου ἐν ἡ καταστάσει εὐρίσκεται καὶ σήμερον, οἱ *Μοσχόπο-
λίται* διὰ γενναίων συνεισφορῶν ἤλθον ἐπίκουροι, ἐπαισθητῶς
ἀνακουφίσαντες αὐτόν. Ἡ Ἀγιοταφική Ἀδελφότης τότε ἀμεί-
βουσα τὴν φιλογένειαν καὶ φιλοφρονησίαν αὐτῶν, ὄχι μόνον

(1) Ὅρα καὶ διατριβὴν μας ἐν τῷ «Ταχυδρόμῳ» *Κωνσταντινῶν* τῆς
11 Ἰουλίου 1903.

Σταυρὸν ἐκ τοῦ Τιμίλου Εὐλου αὐτοῖς ἐδωρήσατο, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς ἀπὸ *Βοσκόπολιν* εἰς *Μοσχόπολιν* μετέτρεψε. Τοῦτο ἴσως νὰ ἔχῃται ἀληθείας τινός, ἀφοῦ οὐδεὶς ἄλλος γνωρίζει πότε καὶ πόθεν προῦμηθεύθη ὁ ἐκ τοῦ Τιμίλου Εὐλου Σταυρὸς εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Ἐν τοῖς δυσὶν ἀρχαιοτέροις κώδιξι τῆς μονῆς τοῦ Προδρομοῦ ἡ πόλις αὕτη μέχρι τοῦ 1700 σημειοῦται *Βοσκόπολις*· ἔκτοτε πλέον μετωνομάσθη *Μοσχόπολις*. Ἀπαντα δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ 1720 (χρονολογία συστάσεως τοῦ τυπογραφείου) ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐκτυπωθέντα βιβλία σημειοῦσ, τὴν λέξιν *Μοσχόπολις*.

Ὁ Rouqueville πάλιν ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι ⁽¹⁾ ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ταύτης ἐν τῇ λέξει *Μοσχόπολις*, λέγει ὅτι ὁ Στράβων ἀναφέρει καὶ παναρχαίου ναοῦ τινός οἰκοδομηθέντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀργοναυτῶν ὑπὸ τοῦ Φρίξου.

Εἰς ταῦτα ἀντεπεξέρχεται ὁ Α. Γούδας διὰ τῶν ἐξῆς: ⁽¹⁾ «Μελετήσαντες τὸν Στράβωνα (ἐπὶ τοῦ ὡς ἀνωτέρω ἀντικειμένου) εὐρωμεν τὰ ἐξῆς:» *ὑπέρεκείται δὲ τῶν λεχθέντων ποταμῶν ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Δευκοθέας ἱερὸν Φρίξου ἴδρυμα καὶ μαντεῖον ἐκείνου*. Ἄλλ' ἡ Μοσχικὴ ἐνταῦθα ἀναφέρεται εἰς πόλιν τινὰ κατὰ τὴν Κολχικὴν ἢ κατὰ τὰ Καυκάσια ὄρη, τοῦτέστι κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν νέαν Ἀλβανίαν καὶ ἔτι ὀλιγώτερον κατὰ τὴν Μακεδονίαν. Διότι ὁ αὐτὸς Στράβων παρακατιῶν τοῦ αὐτοῦ βιβλίου λέγει «ἡ δ' οὖν *Μοσχικὴ* ἐν ἣ τὸ ἱερὸν τριμερὲς ἔστι *Τὸ μὲν γὰρ ἔχουσιν ἐν αὐτῇ Κόλχοι τὸ δ' Ἰβηρες τὸ δὲ Ἀρμένιοι*».

Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι λαοὺς τινὰς οἰκοῦντας τὰ μεταξὺ Σιβηρίας, Κασπίας Θαλάσσης καὶ Καυκασίων ὄρων ὀνομάζει ὁ Στράβων Ἀλβανούς καὶ περιγράφει ὡς ὁμοιάζοντας τὰ τε ἡθῆ καὶ ἔθιμα πρὸς τοὺς πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐν τῇ Εὐρ. Τουρκίᾳ τὴν *Μοσχόπολιν* οἰκοῦντας. Λίαν ἀμφίβολον ὅμως εἶναι ἂν ἐκ τῆς *Μο-*

(1) Voyage en Grèce.

(1) Παρ. Βίου Γούδα Τομ. Δ.

σχικῆς ἐγένετο τὸ Μοσχόπολις, καὶ ἂν οἱ περιγραφόμενοι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος Ἀλβανοὶ εἶναι πρόγονοι τῶν Μοσχοπολιτῶν.

Ἡ εἰκασία ὁμοῦς αὕτη καθίσταται κατὰ τοσοῦτον πιθανωτέρα καθ' ὅσον ἅπαντα μὲν τὰ ἀφορῶντα τὴν Μακεδονίαν ὁ Στράβων περιγράφει ἐν τῇ τέλει τοῦ Ζ' βιβλίου τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. τῆς δὲ Μοσχικῆς καὶ τῶν περὶ Μοσχικῶν ὁρέων καὶ τῶν Ἀλβανῶν μνημονεύει ἐν τῇ ΙΑ'.

Τὸ ὅτι ὁμοῦς ἡ Μοσχόπολις εἶναι νεωτέρας ἐποχῆς πόλις ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οὐδὲν λείψανον ἢ ἀρχαῖον ἀνεκαλύφθη ὥστε σφάλλεται ὁ Rouqueville θέτων ἐνταῦθα τὴν ἀρχαίαν πόλιν τῶν Μόσχων (des Moches), ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκτίσθη ἡ νῦν Μοσχόπολις· ἄλλως τε καὶ ὁ χώρος τῆς νῦν πόλεως ἄλλοτε κατείχετο ὑπὸ ἀπεράντου καὶ συσκότου δάσους ἐκ τοῦ ὁποίου ἐλήφθη ἡ πρὸς οἰκοδόμησιν τῆς πόλεως ἀναγκαιοῦσα ξυλική. Ἐκτὸς ἂν ὁ Rouqueville ἐννοεῖ ὡς ταύτην τὴν ἄνωθεν τοῦ Βοσκοπίου χωρίου ἀριθμοῦντος ἄνω τῶν 100 Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν (1 1/2 ὥραν τῆς Μοσχοπόλεως ἀπέχοντος) ὑπάρξασαν ἄλλοτε πόλιν τῆς ὁποίας καὶ νῦν εἰσέτι τὰ ἐρείπια διακρίνονται.

Δι' αὐτὴν ἡ παράδοσις λέγει ὅτι εἶναι ἡ ἀρχαία Βοσκόπολις, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι μετὰ παρέλευσιν χρόνου πολλοῦ, προτιμήσαντες τὴν θέσιν τῆς Μοσχοπόλεως μετόκησαν ἐκεῖ. Ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ἐκ μετοίκων τῆς ἀρχαίας ἐκείνης πόλεως ἀπετελέσθη τὸ 1/4 ὥρας ἀπέχον ἐκεῖθεν νῦν Βοσκόπιον. Ἄλλ' εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως καὶ ἡ παράδοσις αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ παραδεκτὴ, ἀφοῦ καὶ ἡ ὀνομασία τούτων Βοσκόπι (ἐν τῇ ἐγγχωρῶν διαλέκτῳ) συγγενεῦει μὲ τὴν λέξιν Βοσκόπολις.

Γ'.

ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΥΠΟ ΤΙΝΟΣ ΙΔΡΥΘΗ—ΠΟΙΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΕΝ ΑΥΤΩ ΕΞΕΤΥΠΩΘΗΣΑΝ

Οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως ἐπιδοθέντες εἰς τὰ γράμματα καὶ τὸ ἐμπόριον ἀρκούντως ἀνεπτύχθησαν καὶ λίαν ἐπιζήλους

θέσεις ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἰδίως κατέλαβον, καὶ περιουσίας ἀνέκτησαν διὰ τῶν ὁποίων καὶ ἀνεδείχθησαν, ἀναδείξαντες συγχρόνως καὶ τὴν πατρίδα των, τὴν ὁποίαν καὶ διὰ τυπογραφείου (1720), σπανίου κατὰ τὴν τότε ἐποχὴν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετυπώθησαν διάφορα συγγράμματα ἰδίως ἐκκλησιαστικά, ἐπρόϊκησαν. Τοῦτο ἔκειτο ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως παρὰ τῷ Ἰ. Ναῶ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὅπου καὶ μέχρι σήμερον διακρίνονται τὰ ἐρεῖπια αὐτοῦ. (1) Ἡ Μοσχόπολις εἶναι ἡ δευτέρα πόλις μετὰ τὴν Κων)πολιν ἡ ἔχουσα τυπογραφεῖον, ἀφοῦ τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον συνέστη ἐν τῇ δευτέρᾳ (τῇ Κων)λει) χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1627 ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως. Πότε ὅμως ἔπαυσε λειτουργοῦν, οὐδὲν γνωρίζομεν. Μόνος ὁ Παῦλος Λάμπρου ἀφηγούμενος περὶ τοῦ τυπογραφείου τούτου, γράφει περὶ τῆς Μόσχοπόλεως τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Μοσχόπολις πόλις κειμένη κατὰ τὴν χώραν Κορυθῶσας ἤκμαζε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος διὰ τὸν πληθυσμόν, τὸν πλοῦτον καὶ τὸν ἐξευγενισμόν τῶν κατοίκων, τὸ μέγα ἐμπόριον καὶ τὰ πολλὰ βιομηχανικὰ καταστήματα. Ἐν τῇ πέλει ταύτῃ λοιπὸν τῇ οἰκουμένη ὑπὸ πενήκοντα χιλιάδων ψυχῶν ἐχούσῃ δ' ἀξιόλογον Σχολεῖον καὶ εὐμοιρούσῃ διαφόρων λογίων ἀνδρῶν, συνεστήθη τὸ δεύτερον τυπογραφεῖον ὑπὸ τοῦ ἱερομόναχου Γρηγορίου Κωνσταντινίδου. Ἄγνοοῦμεν ἂν ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος ἦτο Διευθυντὴς μόνον ἢ καὶ ἰδιοκτήτης τοῦ Τυπογραφείου, ἂν εἰς ἢ πλείονες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἰδρυσίν του καὶ πόθεν τοῦτο ἐκομίσθη εἰς τὴν Μοσχόπολιν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐλλείπουσιν πληροφορίαι καὶ εἰδήσεις ὅπως θετικῶς ἀποφανθῶμεν περὶ τούτου, δὲν σφάλλομεν φρονῶ ἀποδίδοντες τὸν περὶ τοῦ ἐπωφελοῦς ἰδρύματος ἔπαινον εἰς τὴν φιλομουσίαν καὶ φιλοκαλίαν καὶ τὴν περὶ τὰ γράμματα ἔφεσιν ἀπάντων τῶν λογίων ἀνδρῶν καὶ τῶν προϋχόντων τῆς φιλομούσου ἐκείνης πόλεως ἣτις σεμνύνεται ὡς ἀναδείξασα τοὺς πολλαχῶς θεραπεύσαντας τὰς ἐπιστήμας φιλογενεῖς Σίνας . . . »

(1) Ὅρα καὶ εἰκόνα Ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου: Τὰ πρὸ αὐτοῦ ἐρεῖπια εἶναι τῆς Ἀκαδημίας.

Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν μας πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία τυπωθέντα εἰς τὸ τυπογραφεῖον τοῦτο. Ὡς Ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου Ναοῦμ καὶ τῶν ἐν Τιβεριουπόλει μαρτυρησάντων, «Εἰσαγωγὴν Γραμματικῆς» ὑπὸ Θ. Α. Καβαλλιώτου Μοσχοπολίτου τῷ 1760. Κωνσταντίνου Μοσχοπολίτου ἱερομονάχου «Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» «Περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐλῆς» Περὶ «Μεταλήψεως» Ἐκτυπωθέντα ἐν Μοσχόπολει τῷ 1746. Μόνον ἡ «Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία» περιέχουσα καὶ λεξικὸν τετράγλωσσον τῆς ἀπλῆς *Ρωμαϊκῆς* (Ἑλληνικῆς) *Βλαχικῆς*, *Βουλγαρικῆς* καὶ *Ἀλβανικῆς* συνετάχθη μὲν ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ Οἰκονόμου τοῦ Μοσχοπολίτου, ἐτυπώθη δὲ μὴ ἐν Βιέννῃ τῷ 1802, ὡσαύτως ἡ «Πίστις» βιβλίον φιλοπονηθὲν παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Νεκταρίου Τέρπου «ἐκ τῆς Θεοφρουρήτου χώρας Μοσχοπόλεως» 1755.

Δ'

ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ

ΠΟΤΕ ΙΔΡΥΘΗ Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ.— ΠΟΙΟΙ ΟΙ ΔΩΡΗΤΑΙ ΑΥΤΗΣ.— Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Εἶπομεν προηγουμένως ὅτι οἱ Μοσχοπολίται ἦσαν τόσοι φιλόμουσοι καὶ φιλοπρόδοι ὥστε, καὶ τεμένη τῶν Μουσῶν περιώνυμα ἱδρυσαν. Ἐκτὸς τοῦ τυπογραφείου, τῷ 1744, πλησίον τούτου ἱδρύεται καὶ ἀνωτάτη Σχολὴ ἣτις *Νέα Ἀκαδημία* ὠνομάσθη, διότι τὰ διδασκόμενα μαθήματα ἔφερον ἀκαδημαϊκὸν χαρακτήρα. Εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην ἐδίδασκον οἱ καλλίτεροι τῶν λογίων, διὰ τοῦτο συνεχέντρωνε καὶ πολλοὺς μαθητάς. Κατ' ἀρχὰς τὸ κτίριον δὲν ἦτο ἀντάξιον τοῦ προορισμοῦ του. Διὰ τοῦτο τῷ 1750 ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας τοῦ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ (ἐκ Μοσχοπόλεως) ἐτέθησαν τὰ θεμέλια ἐπὶ τοῦ ἰδίου χώρου, μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος, ὅπερ ἐθεράπευσε τὰς ἀνάγκας τῆς Σχολῆς.

Εἰς τὸν κώδικα τῆς Μονῆς Προδρόμου φαίνονται γεγραμμένα τὰ σχετικὰ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου: «*Κατάλογος τῶν*

ἀφιερωσάντων ἐπὶ τοῦ Μακαριωτάτου καὶ λογιωτάτου πα-
τρὸς ἡμῶν καὶ Πατριάρχου τῆς Α'. Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν
κυρίου Ἰωάσαφ, συνεργασία καὶ προτροπῇ αὐτοῦ κατ'
ὄνομα εἰς σύστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Φροντιστηρίου διὰ ψυ-
χικὴν αὐτοῦ σωτηρίαν καὶ μνημόσυνον αἰώνιον». Τὰ ὄνό-
ματα τῶν δωρητῶν εἶναι: «ὁ Μητροπολίτης Καστορίας ἄσπρα
60.000, ὁ Ἡγούμενος τοῦ ὁσίου Ναοῦμ 12.000, οἱ πρόκριτοι
Μοσχοπόλεως, τῶν ὁποίων ἀναφέρονται λεπτομερῶς τὰ ὄνόματα
250.000. Ἐπειτα ἀκολουθοῦν τὰ ὄνόματα τῶν ῥουφετιῶν (συν-
τεχνιῶν) τῆς πόλεως, τῶν ὁποίων αἱ συνεισφοραὶ ἀνέρχονται εἰς
312.000 ἄσπρων.

Τὰ κολοσσιαῖα ταῦτα ποσὰ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην,
συνελέγησαν τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Πατριάρχης
Ἰωάσαφ συνεκάλεσε τοὺς κατοίκους καὶ δι' ἐνθουσιώδους καὶ
πατριωτικοῦ λόγου, ἀνέπτυξεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνε-
γέρσεως τοῦ κτιρίου τῆς Ἀκαδημίας.

Διὰ τὴν Σχολὴν ταύτην εἰς ἕτερον φύλλον τοῦ αὐτοῦ Κώ-
δικος τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Προδρόμου εἰς τὸ ὁποῖον συνοπτικῶς
ἐξιστορεῖται ἡ ἱστορία τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς,
ὑπάρχουν σημειωμένα τὰ ἑξῆς: «Κατὰ τὸ ἈΨΝ ἔτος σωτή-
ριον τοῦ Πανιερωτάτου Λογιωτάτου καὶ Θεοπροβλήτου Μη-
τροπολίτου τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Μοσχοπόλεως (1)
Κορυτσᾶς καὶ Σελασφόρου κυρίου Νικηφόρου, ἐπὶ τῶν
ἐντιμωτάτων καὶ εὐγενεσιῶτων ἀρχόντων τῆς καθ' ἡμᾶς
πολιτείας κυρίου κυρίου Θεοδώρου Βρέτα, κυρίου Ναοῦμ
Θεοδώρου καὶ κυρίου Κων. Βρέτα καὶ ἐπὶ τῶν χρησιμωτά-
των ἐπιτρόπων κ. κ. Θεοδώρου Μπάλλα, κ. Ἀναστ. Κωστῆ,
Μόσχα καὶ κ. Γεωργ. Μάνου, ἰθύνοντος τοὺς διδασκαλικοὺς
οἴκους, τοῦ Σοφωτάτου λογιωτάτου καὶ τῆς ἡμῶν πατρὸς
ἀρίστου διδασκάλου κ. Θεοδώρου Καβαλλιῶτου, ἐκτίσθη ἐκ
θεμελίων τὸ περίφημον Ἑλληνικὸν Σχολεῖον ὁ ἄκρος
στολισμὸς τῆς πολιτείας, ἡ εὐκοσμία τῶν ἡθῶν, τὸ φῶς
τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἐπὶ τὸ πρῶτον φῶς ἀνάγον καὶ διὰ τῶν

(1) Περὶ Μητροπολιτῶν κατωτέρω.

διαρκεστάτων αγωνισμάτων αὐτῶν καὶ ἐνθέου ζήλου καὶ προθυμίας εὐσεβοῦς, ἐστερεώθη κατὰ πάντα αἰωνία ἡ μνήμη τρις».

Προώδευον οἱ πρόγονοι ἡμῶν, διότι ἀφειτηρίαν εἶχον τὴν εὐκοσμίαν τῶν ἡθῶν, διὰ τῶν ὁποίων σφυρηλατοῦνται οἱ χαρακτῆρες, τὸ φῶς τῆς Ἐκκλησίας καὶ Ὀρησκίας, τὸ ὁποῖον ἀνάγει εἰς τὸ πρῶτον φῶς, τὴν ἡθικὴν, ἀνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν στερεοῦται καὶ προάγεται.

Οὕτως ἀνφοδομήθη καὶ ἀνωργανώθη τῷ 1750 ἡ νέα τῆς Μοσχοπόλεως Ἀκαδημία ἣτις πράγματι ἀπέβη «ὁ ἄκρος στολισμὸς τῆς πολιτείας». Ψυχὴ αὐτῆς ἐγένετο ὁ Θεόδ. Καβαλιώτης πολιτογραφηθεὶς εἰς τὴν πόλιν ταύτην, τὴν ὁποίαν δευτέραν πατρίδα του ἐθεώρησε καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀκαδημίας ἀφ'ερώσας τὸν βίον του. Οὗτος κατήγετο ἐκ Καβάλλας καὶ ἐσπούδασεν ὑπὸ τὸν Εὐγένιον Βούλγαρην εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, μετὰ ταῦτα δὲ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μοσχόπολιν καὶ διηύθυνε τὴν μεγάλην σχολὴν αὐτῆς, τὴν ὁποίαν μετέτρεψεν εἰς Ἀκαδημίαν.

Πόσα δὲν ὀφείλει εἰς τὸ ἴδρυμα τοῦτο τὸ εἰς τοὺς Τούρκους ὑπόδουλον ἔθνος!! Πόσῃν εὐγνωμοσύνην ὀφείλουν τὰ Ἑλληνικά γράμματα, διὰ τὴν διάδοσιν των ὑπὸ τῶν φυτωρίων τούτων!!

Καὶ ἐν τούτοις εὐρέθησαν ἰσχυροὶ τῆς Γῆς, οἵτινες ἀπεξένωσαν ταῦτα τοῦ Ἑλληνισμοῦ θεωρήσαντες τὸ τμήμα τοῦτο ξένον πρὸς αὐτό, μὴ λαβόντες ὑπ' ὄψει τὴν ἱστορίαν, τὴν δρᾶσιν καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ ἑλληνικωτάτου τούτου μέρους!

Ἦσαν ξένοι οἱ Μοσχοπολίται (οἱ Βορειοπειρώται δηλαδὴ) πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ἐτροφοδοτοῦν διὰ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν συγγραμάτων των, διὰ τῶν ὁποίων ὡς ἄλλος φάρος ἐφώτιζον ὄλον σχεδὸν τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν!

Διὰ τὸν τελειότερον προορισμὸν τῆς Ἀκαδημίας οἱ Μοσχοποπολίται ἐπροίκησαν τὴν πατρίδα των καὶ διὰ πλουσίας εἰς ἔντυπα καὶ χειρόγραφα Βιβλιοθήκης. Δυστυχῶς οὐδαμοῦ ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν κατάλογον τῶν ἐν αὐτῇ ὑπαρξάντων βιβλίων.

Μετὰ τὴν πρώτην καταστροφὴν τῆς (1769) τὰ ἐναπομείναντα βιβλία κατ' ἀρχὰς ἐνεκλείσθησαν εἰς τὰ δωμάτια τῆς Παναγίας, μετὰ ταῦτα δὲ μετεφέρθησαν εἰς ἓν τῶν κελλίων τοῦ Ἁγ. Νικολάου τεθέντα εἰς τὴν διάθεσιν καὶ διαφύλαξιν τοῦ κατὰ καιρὸν ἀγραμμάτου κανδυλανάπτου, ὅστις εἰς τὸν τυχόντα (καθὰ ἐνθυμούμεθα) τὰς κλειδας ἔδιδε.

Διὰ τὴν ἀδιαφορίαν ταύτην εἶναι ἀξιοὶ μομφῆς οἱ σύγχρονοι Μοσχοπολίται, καὶ ἰδίως οἱ Ἐπίτροποι καὶ Ἐφοροὶ τῶν Σχολείων. Τῆς Βιβλιοθήκης ταύτης τὰ τελευταῖα λείψανα ἀνερχόμενα εἰς ὀλίγους τόμους, διεσώζοντο μέχρι τοῦ 1916 (1) ὅτε κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ὀρδῶν τοῦ Σαλή—Μπούτκα. Ἡ Βιβλιοθήκη ἔσχε πολλοὺς δωρητάς· μεταξύ τούτων φέρεται καὶ ὁ αἰδεσιμώτατος Παπᾶ κὺρ Γεώργιος Σίνας (ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας Σίνα) ἀφιερῶντας εἰς τὸ σχολεῖον πολλὰ βιβλία Ἑλληνικὰ καὶ βιβλία ῥωμαϊκὰ (λατινικὰ) «ὁ δὲ πανιερώτατος λογιώτατος καὶ Θεοπρόβλητος Μητροπολίτης ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Δυρραχίου κὺρ Γρηγόριος, ἀφιέρωσεν ὅσα ἀξιόλογα βιβλία εὐρέθησαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην (Κώδιξ τῆς Παναγίας).

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἔδρυσιν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων δὲν ἠμέλησαν οἱ Μοσχοπολίται, διότι συγχρόνως μὲ τὴν Ἀκαδημίαν ἔδρυσαν καὶ τὸ Ὀρφανοτροφεῖον (2), τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο Ὀρφανοδιοικητήριον, καὶ εἶχεν ἴδιον ὄργανισμὸν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἀκαδημίας ὄντα. Διότι ἡ ἀνωτάτη αὕτη Σχολή, εἶχε τὴν κυριαρχίαν ἐλοκλήρου τοῦ λειτουργοῦντος ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, εἰς τὴν ὁποῖαν συνέρρεον πρὸς ἐκπαίδευσιν πανταχόθεν τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς τὸ Ὀρφανοδιοικητήριον τοῦτο ἐλάμβανον οἱ τρόφι-

(1) Τελευταίως, ὁ ἐκεῖθεν καταγόμενος κ. Θεόδωρ. Γεωργιάδης (Γκίλιας) ὁ ἐπὶ σειρᾶν ἐτῶν διευθύνων τὴν ἐκεῖ Σχολήν, κατώρθωσε νὰ περισυλλέξῃ τὰ ἐναπομείναντα εἰς τινα γωνίαν τοῦ Σχολείου, ἅτινα τῷ 1916 ἠκολούθησαν τὴν τύχην τῆς δυστυχοῦς πόλεως.

(2) Τινὲς διατείνονται ὅτι τοῦτο ἰδρύθη πρὸ τοῦ 1750,

μοί του τὴν πρώτην των παιδευσιν, ἐξ αὐτῶν δὲ τὰ Σωματεία καὶ αἱ συντεχνίαι ἐλάμβανον τοὺς ἀρίστους καὶ δαπάναις αὐτῶν (ὡς προηγουμένως εἶπομεν) τοὺς ἐξεπαίδευον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν.

Περὶ τοῦ Καταστήματος τούτου ἰδὲν τι ἐπὶ λέξει γράφει παλαιὸς τις Κώδιξ τῆς Παναγίας: «Κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν πεντηκοστὸν (1750) ἔτος ἐπὶ τοῦ Πανιερωτάτου λογιωτάτου καὶ Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Κορυθαῖ, καὶ Σελασφόρου κ. κ. Νικηφόρου ἐπὶ τῶν ἐντιμωτάτων ἀρχόντων τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας κ. κ. Θεοδώρου Βρέττα, Ναοῦμ Θεοδώρου, Κων. Βρέττα τοῦ καὶ ἀρίστου ἐξάρχου τοῦ Ὁρφανοδιοικητηρίου καὶ ἐπὶ τῶν χρησιμωτάτων ἐπιτρόπων κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀρχινήθηκεν εἰς στερέωσιν ἢ «Κάσσα τῶν πτωχῶν» τὸ καταφύγιον τῶν κακῶς ἐχόντων, τὸ πλήρωμα πασῶν τῶν ἀρετῶν αἰωνία ἢ μνήμη. Τοῖς μέλλουσι νὰ ἐπιτροπεύσουν καὶ νὰ πασχίσουν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ διὰ ἐτούτην τὴν κάσσαν τῶν ὀρφανῶν, αἰωνία ἢ μνήμη».

Διὰ τῶν γραμμῶν τούτων διαβλέπει ὁ ἀναγνώστης τὴν μεγάλην φιλοπατρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες παρ' ὅλας τὰς μερίμνας των περὶ διασώσεως ἑαυτῶν ἐκ τοῦ ἀναγκαστικοῦ ἐξισλαμισμού, τὸν ὁποῖον διὰ διαφόρων μέσων διὰ νὰ φανῶσιν ἀρεστοὶ εἰς τοὺς κυριαρχοῦντας Τούρκους, ἐπέβαλλον οἱ σύνοικοι ἀδελφοὶ (!!) Μουσουλμάνοι, μὲ ὅλας αὐτὰς τὰς μερίμνας λέγομεν, ἐφρόντιζον τίνι τρόπῳ νὰ ἀνακουφίσουν τὴν πτώχειαν καὶ δυστυχίαν τῶν συμπατριωτῶν των. Αἰωνία των ἢ μνήμη ὄντως οὐχὶ τρεῖς, ἀλλὰ χιλιάκις.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω συνάγεται ὅτι τὸ ἴδρυμα τοῦτο τὸ ὁποῖον περιεβλήθη διὰ τόσης φροντίδος καὶ μερίμνης, δὲν ἦτο μόνον Ὁρφανοτροφεῖον, ἀλλὰ καὶ Νοσοκομεῖον, τοῦ ὁποῦ βεβαίως ἀπόλυτον ἀνάγκην εἶχεν ἡ πολυανθρωποτάτη αὕτη πόλις.

Ε΄.

ΟΙ ΛΟΓΙΟΙ—ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ—ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ.
ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΑΥΤΩΝ

ΠΟΙΟΙ ΕΛΙΔΑΞΑΝ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΗΜΕ-
ΡΙΝΗΝ ΠΑΛ. ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗΝ. ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΑΙ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΙ (ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ) ΑΧΡΙΔΩΝ,
ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ
ΓΚΟΡΑΣ ΚΑΙ ΜΟΚΡΑΣ.

Ἐδῶ ἀνοίγομεν καὶ παρουσιάζομεν μίαν ἀδιάφυστον τῆς ἱστορίας σελίδα, ἓνα ντοκουμέντο διὰ τοῦ ὁποῦ ἡλίου φεινότερον ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον (Βόρειον καὶ Νότιον) καὶ Ἀλβανίαν, δὲν εἰσῆχθησαν προπαγανδιστικῶς τῷ τρόπῳ. Τούναντι ἡ Βόρειος Ἡπειρος ἐνήργησε προπαγανδιστικῶς ἔχι μόνον εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σημερινὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα, διδάσκουσα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, διὰ τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν τῆς, καὶ διὰ τῶν ἐν τῷ Ὑπογραφείῳ τῆς Μοσχοπόλεως (ἢ Βοσχοπόλεως) ἐκτυπωθέντων συγγραμμάτων.

Οἱ τοῦτο ἀμφισβητοῦντες ἂς ῥίψουν ἐν ἀμερόληπτον βλέμμα ἐπὶ τοῦ καταλόγου καὶ ὁρμαθοῦ τῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων τῆς, καὶ ἂς μὴ δικαιολογήσουν τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα τοῦ τόπου ἐκεῖνου. Ἐν τῇ Νέα Ἀκαδημίᾳ κατηρτίσθησαν δεινοὶ περὶ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ μάθησιν, Διονύσιος ὁ Μάντουκας Μητροπολίτης Καστορίας (1) ὁ ἱερεὺς Δανιήλ, ὁ Ἰωάννης Χαλκεύς, φιλόσοφος, θεολόγος, κήρυξ καὶ Καθηγητὴς τοῦ ἐν Βενετίᾳ Φλαγγιανοῦ Φροντιστηρίου, ὁ Ἀθανάσιος Στήριος, ὁ Νεκτάριος Τέρπος, ὁ Δημήτριος Πάμπερης, ὁ Ἀμβρόσιος Πάμπερης, ὁ Νομοφύλαξ Βρετὴς, ὁ Νικόλαος Σαμσάλας. ὁ Νασὺμ Γκούστας,

(1) Ἴσως ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ πρὸς Ν. καὶ ὑπερθεῖν τῆς πόλεως κειμένου ὄρους· Κώστα-ἀλ-Μάντουκα· Δηλ. ὁ Κώστας τοῦ Μάντουκα.

ὁ διδάσκαλος Σάθας, οἱ Τούρται, ὁ Κωνσταντῖνος Τζεχάνης, ὁ Ἰωάσαφ Πατριάρχης Ἀχριδῶν, ὁ Γεώργιος Παπᾶ Σίμος, Κωνσταντῖνος ὁ Μοσχοπολίτης, ὁ Ἱατροφιλόσοφος Ἰωάννης Ἀδάμης καὶ ἄλλοι.

Περὶ τούτων μόνον τὰς ἐπομένας πληροφορίας ἠδυνήθημεν ν' ἀρυσθῶμεν παρ' ὅσας τὰς ἐπὶ τούτῳ καταβληθείσας ἐπιτοπίους καὶ εἰς Βιβλιοθήκας προσπαθείας καὶ ἐρεύνας ἡμῶν.

Ὁ Ἀθαν. Στήριος ⁽¹⁾ ἐποίησε συγγράμματα (ἴσως ἐπιγράμματα) εἰς ἔπαινον τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου, συνεχδοθέντα τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ (1783).

Ὁ Νεκτάριος Τέρπος ἱερομόναχος ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα συνέγραψε σύγγραμμα καλούμενον «Πίστις». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ φέρει τὰς ἐξῆς φράσεις: «Βιβλίον ἀναγκαιοῦν εἰς κάθε ἀπλοῦν ἄνθρωπον, βεβαιωμένον ἀπὸ προφήτας Εὐαγγέλια, Ἀποστόλους καὶ ἄλλους σοφοὺς διδασκάλους. Εἰσι δὲ καὶ ἄλλοι λόγοι εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀναγινωσκόντων ὡς φαίνεται ἐν τῷ πλῆκτι, μεταγλωττισθέντα εἰς ἀπλήν φράσιν. «Φιλοπονηθὲν παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Νεκταρίου Τέρπου ἐκ τῆς θεοφρουρήτου χώρας Βοσκοπόλεως 1750. Ἐνετίησιν Α Ψ Ν'».

Ἐπίσης οὗτος συνέλεξεν ἐκ διαφόρων πατέρων καὶ πρὸ πάντων τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου «Ζητήματα Θεολογικά» κατ' ἐρωτηπόκρισιν συνταχθέντα καὶ ἐκτυπωθέντα ἐν Βενετίᾳ τῷ 1779.

Ὁ Δημήτριος Πάμπερης, γεννηθεὶς καὶ οὗτος ἐν Μοσχοπόλει καὶ ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὴν ἐν Κων)λει Πατριαρχικὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν, μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του ἀνεχώρησεν εἰς Δακλίαν, ἐνθα ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ Ἡγεμόνος Μαυροκορδάτου, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐστάλη ἔπειτα εἰς τὸ Πατάβιον, πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην.

Ἀποπερατώσας τὰς σπουδὰς του καὶ τυχὼν τοῦ διπλώματος τῆς ἰατρικῆς, ἐπέστρεψεν εἰς Βουκουρέστιον παρὰ τῷ εὐεργετῇ

(1) Ἀπόγονος τούτου σώζεται μέχρι σήμερον, ὁ κ. Ναοὺμ Στήριος.

αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Κων. Μαυροκορδάτου υἱοῦ τοῦ Ἡγεμόνος, συγχρόνως καὶ ἰατρὸς τῆς Ἡγεμονικῆς Αὐλῆς ὀνομασθεὶς.

Ὁ Πάμπερης οὗτος μὴ ὑπολειπόμενος τῶν λοιπῶν συμπολιτῶν του κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ λογίου Ἑρμοῦ, ἔγραψεν «*Ἐπη εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Ἡσιόδου*».

Διαταγῇ δὲ τοῦ αὐτοῦ Ἡγεμόνος, συνέταξε τῷ 1720 «*Ἀπαρίθμησιν τῶν λογίων Γραικῶν*» τὴν ὁποίαν ἐπεμψε πρὸς τὸν ἐν Ἀμβούργῳ αἰτήσαντα ταύτην Φαβρίκιον, ὅστις ἐδημοσίευσε ταύτην μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Bibliotheca Graeca Tom. X I.). ἔκτος τούτου συνέγραψε πολλὰς ἱστορίας καὶ διαφόρους ἐπιστολάς.

Ὁ Ἀμβρόσιος Πάμπερης ἦτο ἱερομόναχος τοῦ ἸΗ'. αἰῶνος. Περιηγηθεὶς τὴν Μολδαβίαν καὶ Οὐγγαρίαν, ἐχρημάτισε μετὰ ταῦτα ἐφημέριος τῆς ἐν Λειψίᾳ Ἑλληνικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας. Συνέγραψε «*Διδαχὰς*» ὡς καὶ τὸν «*Περὶ Ἐπιστολῶν τύπον*» τοῦ Κορυθαλλέως ἐκδοθέντα ἐν Χάλλῃ τῷ 1768. Ἐκτος τούτου συνέγραψε καὶ «*Ποίημα Καρκινικὸν*» ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ τῷ 1802 μετὰ σχολίων (1).

Ἦπ' ὄψιν ἔχοντες τὸ πόνημα τοῦ χαλκεντέρου τούτου συγγραφέως, νομίζομεν ὅτι εἶναι ἐκ τῶν περιέργων καὶ σπανίων, τόσῳ διὰ τὴν γλῶσσαν ὅσῳ διὰ τὴν πλοκὴν καὶ ποιήσιν, ἀφοῦ τὸ ὅλον ἔργον ἀπαρτιζόμενον ἐξ 100 περίπου σελίδων, εἶναι συντεταγμένον ἐμμέτρως καὶ καρκινικῶς, ἦτοι ἐκ τε ἀριστερῶν καὶ ἐκ δεξιῶν, τὰ αὐτὰ ἀναγινώσκονται.

Ἐπὶ παραδείγματι παραθέτομεν τὸ εἰς τὸν Εὐγενέστατον Βαρῶνον Λάγγεμφελδ κύριον Χριστόδουλον Γκέρλανδ ἐπίγραμμα τοῦ συγγραφέως :

«*Αἰνῶ ἴα ἃ αἴσια ἃ αἴσια ἃ αἰώνια*

«*Αἴνεσον ὦ ρεῖα ἐνὶ νέα, Ἰέρωνος ἔνια.*

«*Ἄσον ἔατ' ἄλλα ὦ σοφὸς ὦ ἄλλα τ' ἃ ἐν ὄσα.*

(1) Ὁ Ἀμβρ. Πάμπερης διέμεινε πολλὰ ἔτη ἐν Λειψίᾳ ὅπου ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἐκεῖ ἐκδιδομένων βιβλίων.

« Ἄλλὰ ἅμα φῖα ἃ μάθησις ἢ θαμὰ αἰ φάμα ἄλλα.
 « Ἦλιε, χαρᾶ ἄμωμα, ἃ σὰ ἄμωμα ἄρα χεῖλη (1).

Ὁ δὲ **Κωνσταντῖνος Τζεχάνης**, καὶ οὗτος ἐν Μοσχοπόλει γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς Χατζῆ Γεωργίου Τζεχάνη, ἐδιδάχθη τὰ τε γραμματικὰ καὶ τοὺς ποιητὰς παρὰ Θεοδώρῳ Καββαλιώτῃ. Ἀποδημήσας ἦλθεν εἰς Οὐγγαρίαν χάριν ἐμπορίου. Κεντούμενος ὁμως πάντοτε ὑπὸ τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν παιδείαν, ἐγκατέλειψε τὸν κερδῶν Ἑρμῆν μεταβάς εἰς τὸ ἐν Μυδὸρ Γυμνάσιον, ἔνθα ἐπὶ διέτριαν ἐφοίτησεν. Ἐγκρατῆς ὁπωσδήποτε γενόμενος τῆς τε Γερμανικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, προὔτίθετο νὰ μεταβῆ εἰς Χάλλην πρὸς τελειοτέραν καὶ ἀνωτέραν σπουδὴν. Ἀλλὰ διερχόμενος διὰ Βιέννης ἠμποδίσθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὃν μάτην ὁ Κωνσταντῖνος δακρύων παρεκάλει νὰ μὴ διακόψῃ τὰς σπουδὰς του. Τῷ 1766 ὁμως ἐγκαταλιπὼν τὸν πατέρα του, λάθρα ἀπῆλθεν εἰς Χάλλην πεζῆ καὶ ἀνεὺ σχεδὸν ὄβολου, γενόμενος ἀκροατῆς πολυμαθεστάτων διδασκάλων.

Μετὰ τριετῆ ἐν Χάλλῃ παραμονὴν ἦλθεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Γοτλγγης καὶ ὀλίγον ἐνταῦθα παραμείνας μετέβη εἰς Παρίσιους, ἐκεῖθεν εἰς Λονδῖνον, καὶ ἐν τέλει εἰς τὴν ἐν Λείδη τῆς Ὀλλανδίας Ἀκαδημίαν, ἔνθα ἀκούσας τὸν Καθηγητὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης χλευάζοντα τοὺς τότε Ἕλληνας, συνέταξε δύο ἔπη ὑπερεξηκοντάστιχα διὰ τῶν ὁποίων ἐπήγει μὲν τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Λογδούνου, ἠλεγχε δὲ τὸν γαυριῶντα καθηγητὴν αὐτῆς, καταδείξας συνάμα τὴν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ εἰς τὸ Λατινικὸν μετάφρασιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, σφαλερὰν πολὺ, καὶ ἐπιπολαίως γενομένην.

Ἐκ Λογδούνου μετέβη εἰς Ἀμστελὸδαμον, Βενετίαν καὶ Ρώμην καὶ ἐν ἔτει 1771 ἐπανῆλθεν εἰς Βιέννην, ὁπόθεν τὴν 1ην Ἰουλίου 1773 μετέβη εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐξ ἧς ἐπιστρέψας διὰ

(1) Ἡ οἰκία τῶν Πάμπερη ἐσώζετο μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἰς τὴν κάτω συνοικίαν τῆς Μοσχοπόλεως, παρὰ τὸν καθεδρικὸν Ναὸν τῆς Παναγίας.

διὰ Βιέννης κατέβη εἰς Κων)πολιν, τυχῶν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων, ὑπὲρ ὧν συνέθετο διάφορα ποιήματα πρὸς ἔπαινον αὐτῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ Κων)λεως, μετὰ βραχυτάτην ἐκεῖ διατριβήν, ἀναχωρήσας, μετέβη διὰ Βλαχίας εἰς Πολωνίαν, ὁπόθεν καὶ πάλιν ἐπέστρεφεν εἰς Λούγδουνον, ὅπου κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1776 συνέταξε καὶ ἐξέδοτο τὸ εἰς Αἰκατερίνην Β' πόλημα.

Ὁ Κων. Τζεχάνης ἐκτὸς τούτων, συνέγραψε α) ἐγχειρίδιον Ἀριθμητικῆς διὰ τοὺς ἀρχαρίους ἐν Χάλλῃ (1769). β) Ἑρωελεγείον Αἰκατερίνη τῇ Β'. (Lugduni Bata novrem 1776). γ) ἔπη δύο ἐν Λουγδούνῳ ἐπίσης ἐκδοθέντα, δ) ᾠδὴν σαπφικὴν Σκαρλάτῳ τῷ Στούρτζα ἐν Βιέννῃ. (15 Ἰουλίου 1771) ε.) Ἐπίγραμμα τῷ ἐν Βιέννῃ ἐφημερίῳ Ἀντίμῳ τῷ ἐκ τῆς Ἐλασσῶνος Μονῆς. στ) Ἑρωελεγείον Βικεντίῳ Ἰάνοβιτις ἐπισκόπῳ Τεμεσβαρίου. (25 Φεβρ. 1772). ζ) Ἐπίγραμμα τῷ κόμητι Φραγκίτῳ Κολλαρίῳ (15 Ἀπριλίου 1772). η) ᾠδὴν σαπφικὴν ἐπὶ τῇ γενεθλίῳ ἡμέρᾳ τοῦ Βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου τοῦ Β'. θ) Δύο ἐπιγράμματα πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ἀλεξ. Ὑψηλάντην ἐκδοθέντα μετ' ἄλλων ἐν Λειψία. ι) Προγύμνασμα γεωμετρικόν, ἣτοι νέαν θεωρίαν τοῦ τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου.

Πρὸς τούτοις, μετέφρασεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν τὴν Γραμματικὴν τοῦ Ρενίου ἐκ τοῦ Λατινικοῦ, τὴν Κατήχησιν τοῦ Πλάτωνος, καὶ τὸν Κανόνα τοῦ «ὀρθοῦ καὶ τιμίου βίου» ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ.

Ὁ δὲ ἱερεὺς Δανιὴλ ἐκτὸς ἄλλων συνέγραψε καὶ Λεξικὸν τετράγλωσσον Ἑλληνο-βουλγαρο-βλαχο-ἀλβανικόν, «συντεθὲν μὲν ἐν ἀρχῇ χάριν εὐμαθείας τῶν ἀλλογλώσσων νέων (λέγει ἢ προμετωπίς τοῦ βιβλίου, παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ λογιωτάτου διδασκάλου Οἰκονόμου καὶ ἱεροκέρου κ. Δανιὴλ τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως καλλυνθεῖσα δὲ καὶ ἐπαυξηθεῖσα τῇ προσθήκῃ τινῶν χρειωδῶν καὶ περιεργείας ἀξίων καὶ εὐλαβῶς ἀφιερωθεῖσα τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Πελαγονίας Ὑπερίμῳ καὶ Ἐξάρχῳ πάσης Βουλγαρικῆς Μακεδονίας, κυρίῳ κυρίῳ Νεκταρίῳ τῷ ἐκ Μουντανίων, οὗ καὶ τοῖς ἀναλώμασι τύποις ἐκδοθὲν, δι' ὠφέλειαν τῶν

ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ εὐλαβῶν χριστιανῶν, ἐν ἔτει σωτηρίου
αωβ' (1802) ἐν Βιέννῃ».

Ὁ Ἰωάννης Ἀδάμης (1) ἰατροφιλόσοφος γεννηθεὶς περὶ
τὰ μέσα τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων
μαθημάτων του ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Μοσχοπόλει, μετέβη εἰς
Γερμανίαν καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν τῷ διασήμε Πανεπι-
στημίῳ τῆς Χάλλης ἐν Σαξωνίᾳ. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐξεδόθη
ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1772 «Σύντομος ἐρμηνεὺς περὶ τῆς ἐνεργείας
καὶ ὠφελείας μερικῶν ἐκλεκτῶν καὶ δοκιμασμένων ἰατρικῶν
ὄπου πιστῶς καὶ εὐστόχως συσκευάζονται . . . παρὰ τοῦ
ἐξοχωτάτου ἐν ἰατροῖς καὶ ἐπιφανεστάτου κυρίου Δαβίδ.
Σαμουήλ Μαδάϊ ἀρχιάτρου καὶ αὐλικοῦ συμβουλάτορος με-
τὰ ὅποια ἰατρικὰ κατὰ τὴν πολλὴν πρᾶξιν καὶ δοκιμὴν, οὐ
μόνον αἱ ἐλαφραὶ ἀλλὰ καὶ αἱ βαρύτεραι ἀσθένειαι σὺν
Θεῷ εὐτυχῶς θεραπεύονται. Μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τὸ Λατινι-
κὸν εἰς τὴν ἀπλὴν τῶν σημερινῶν Γραικῶν διάλεκτον παρὰ
τοῦ ἐλαχίστου ἐν σπουδαίοις, Ἰωάννου Ἀδάμη.

Τὴν μετὰ ταῦτα δρᾶσιν τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἀγνοοῦμεν.

Γρηγόριος ὁ Κωνσταντινίδης ἢ Μοσχοπολίτης, ἱερεὺς ἐκ
τῶν λογίων ἀνδρῶν τῶν ἀχμασάντων περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ'. ἐκα-
τονταετηρίδος.

Ἔχει ἐκδώσει τοῦ Σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου Κορυθαλέως
τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ ὕστερον διὰ τοῦ θείου καὶ μοναχικοῦ σχήμα-
τος Θεοδοσίου μετωνομασθέντος, «περὶ ἐπιστολικῶν τύπων»
ἐν οἷς περιέχονται καὶ ἑτέρων διδασκάλων ἐπιστολαὶ καὶ ἀφθο-
νία προγυμνασμάτων. Ἔτι τοῦ αὐτοῦ Θεοφίλου περὶ ῥητορικῆς
ἐπιθέσεως. Δαπάνη μὲν τῶν ἱεροφιλομαθεστάτων Διακόνου
τοῦ Μακαριωτάτου Ἀχιδῶν Κυρίου Ἰωάσαφ, Παρθενίου,
Νικηφόρου καὶ Γερμανοῦ, τοῦ Βοδενῶν κ. Μητροφάνους,
τῶν καὶ ἀκροατῶν τοῦ ἱερολογιωτάτου ἐν διδασκάλοις».

Τὸν Ἰω. Ἀδάμη τὸ Λεξ. Ἐλευθερουδάκη ὀνομάζει ἀπλῶς Ἡπει-
ρώτην. Ἐνῶ ἢ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαίδεια τὸν θεωρεῖ Μοσχοπολί-
την ὡς καὶ πράγματι εἶναι.

Ὁ Γρηγόριος Κωνσταντινίδης ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισε καὶ διευθυντὴς τοῦ τυπογραφείου, ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων, φέρεται ὡς διορθωτὴς πολλῶν συγγραμμάτων ἐκτυποθέντων ἐν τῷ τυπογραφίῳ του, ἄλλων δὲ ποιητῆς καὶ συγγραφεύς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν κάτωθι ἐρανισμάτων :

« Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος Ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν, νεωστὶ καινῷ τύπῳ ἐκδιδομένη συλλεγεῖσα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ τε Δημ. Χωματινοῦ καὶ τοῦ Καβάσιλα Ἀρχιεπισκόπων τοῦ αὐτοῦ θρόνου (Ἀχριδῶν) χρηματισάντων, δαπάναις μὲν τῆς Σεβασμίας Μονῆς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ναοῦμ τοῦ Θαυματουργοῦ (1) καὶ τοῦ τυπογράφου. Διορθώσει δὲ τοῦ σοφολογιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις Κυρ. Γρηγορίου καὶ παρ' αὐτῶν ἀφιερωθεῖσα τῷ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν κυρίῳ Ἰωάσαφ. ἐν Μοσχοπόλει 1742. Παρὰ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Κωνσταντινίδῃ »

Ὡς ποιητῆς καὶ συγγραφεύς φέρεται τῶν ἐξῆς ἀκολουθιῶν. Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Βλαδιμήρου, τοῦ ἁγίου Ἐράσμου τοῦ ἐν Ἀχρίδι, τοῦ ὁσίου καὶ Θεοφάνους Ναοῦμ τοῦ ἐν Λιβανίσκῳ (παρὰ τὴν λίμνην Ἀχρίδος) τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Νικοδήμου τοῦ μαρτυρήσαντος ἐν τῇ πόλει Βελεγράδων (Βερατίου) κατὰ τὸ, ἀψὸς (;) Ἰουλίου ε'. ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Γρηγορίου Μοσχοπολίτου. Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ ἡ τῶν Ἐπιταφίμων ἐξεπονήθη καὶ ἐξεδόθη.

Ἐκτὸς τούτων, ὑπὸ θελοῦ ζήλου καὶ σεβασμοῦ, πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν φερόμενος συνέταξε τὸ κάτωθι ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἐξῆς :

«Θειότατ' Ἀχρίδος δὴ Σύλλογε Ἀρχιερέων
«πάρελε εὐμένεως Μοισόμελον κανόνα

(1) Ἡ παρὰ τὴν Διάβιαν, παρὰ τὴν Λυχνίτιδα λίμνην περιώνυμος Μονὴ τοῦ ὁσίου Ναοῦμ, τὴν ὁποίαν δυστυχῶς σήμερον κατέχουσιν οἱ Σέρβοι, εὐποροῦσα, διετήρει ἄλλοτε καὶ ὄργανοτροφεῖον. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀποκλήρων τῆς τύχης τῶν φρενοβλαβῶν εἶχε μεριμνήσει, ἰδρύσασσι Σωφρονιστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ φυσικὰ ἢ θεράπεια, ἐγένετο μὲ τὰ ὑπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑποδεικνυόμενα μέσα καὶ συστήματα.

«Ἀχριδῶν ἀγίων οὗς νῦν Ἰωάσαφ ἀλφῶν
 «ἀρχιεπίτης ἀμίμων εἰς ἐνὶ συνέθετο
 «ὄν γε μετερχόμενοι γ' ἀκεσίμβροτον ἀντιβολεῖτε
 «οἰκτρῶ μοι παρέχειν ἀμπλακιῶν πρέσιν».

Ἐπίσης ἐκ Μοσχοπόλεως κατήγετο καὶ ὁ 46ος Ἀρχιεπί-
 σκοπος τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ (1) ὁ

ὁποῖος ἐπὶ πολλὰ ἔτη (μέ-
 χρι τοῦ 1742) θεαρέστως
 ἐποίμανε τὴν μεγάλην
 ταύτην Ἀρχιεπισκοπὴν.

Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσο-
 λύμων Χρῦσανθος θεωρεῖ
 τοῦτον τελευταῖον Ἀρχιε-
 πίσκοπον Ἀχριδῶν.

Σφάλλεται ὁμως καθότι
 ὁ μὲν Δήμιτσας, ἐν τῇ
 περὶ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀρ-
 χιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν ἱστο-
 ρία λέγει: «Ἄδηλον δ'
 ἡμῖν ἐστὶν ἂν (ὁ Ἰωά-
 σαφ) παρέτεινε τὸν βίον
 μέχρι τοῦ 1767 ἔτους
 καθ' ὃ ἐγένετο ἡ καθαι-
 ρεσις τῆς αὐτοκεφάλου
 Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης».

† Ἀναστάσιος Σ. Οἰκονόμου
 ἀπόγονος τοῦ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἀφιερῶσωμεν
 ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ τελευταίου Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Πατριαρ-
 χείου τούτου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐχρημάτισε καὶ
 ἡ Μητρόπολις Κορυθαῖας καὶ Μοσχοπόλεως.

Τελευταῖος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν ὑπῆρξεν ὁ Ἀρσένιος,

(1) Οὗτος κατήγετο ἐξ ἐγκρίτου οἰκογενείας, τῆς Μοσχοπόλεως ἢ
 ὁποῖα σώζεται μέχρι σήμερον. Ἀπόγονος δὲ ταύτης εἶναι καὶ ὁ ἐν Γε-
 νεύῃ τῆς Ἑλβετίας οἰκογενειακῶς ἐγκαταστημένος καὶ τὴν πατρίδα τιμῶν
 κ. Ν. Ἀν. Οἰκιοῦμου.

ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἔχοντος ὡς ἐξῆς: (1)

«Διὰ τῆς παρούσης μου οἰκειοθελοῦς καὶ ἀβιάστου παραιτήσεως, φανερῶ ὁ κάτωθεν ὑπογεγραμμένος διὰ τὸ ἀδυνάτως ἔχειν με οἰκονομῆσαι καὶ διορθῶσαι τὰς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν χρεῖας ἀλλεπαλλήλλως ἐπισυμβάσας ἐπὶ τε τῶν πρὸ ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν λαβεῖν οὐ μικρὰν λαβόντων τῶν κακοποιῶν τὸ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ὄνομα εἰς τὸ κατατρέχειν καὶ ζημιοῦν καὶ βλάπτειν καὶ τὰς ὑποκειμένας τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀχριδῶν Μητροπόλεις καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πτωχοὺς καὶ διὰ τὸ μὴ ἄλλως ἔχειν ἐλευθερωθῆναι τῶν ΧΗρῶν αὐτῶν τὸ ἐκεῖσε κλῆμα... εἰμὴ τῇ ἀναιρέσει τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς δι' αὐτὰ ταῦτα παραιτοῦμαι ἤδη τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν οὐ μὴν δὲ καὶ τῆς προτέρας μου ἐπαρχίας Πελαγονίας.

«Ἐπὶ τοιαύτῃ δὲ συμφωνίᾳ μετὰ τῶν συναδέλφων μου ἀγίων Ἀρχιερέων ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα οἰκειοθελής καὶ ἀβλαπτος παραιτησις ἣτις ὀφείλει καταστρωθῆναι καὶ ἐν τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας».

ΑΨΞΖ' Ἰανουαρίου ΙΓ'

† Ὁ Ἀχριδῶν Ἀρσένιος ὑπόσχεται»

Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη ἢ ὅποια προήχθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τῷ 535 παρόντος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῦ Πάπα Ρώμης Βιργιλίου, κατηργήθη κατὰ τὸ ρηθὲν ἔτος 1767, ἐπὶ Οἴκουμ. Πατριάρχου Σαμουήλ Γ' ἐπιμόνῳ μάλιστα ἐνεργείᾳ τούτου.

Κατόπιν τῆς μικρᾶς καὶ ἀπαραιτήτου ἐνταῦθα περὶ τοῦ Θρόνου Ἀχριδῶν παρεμβάσεως ἡμῶν, διὰ τὸν ὅποιον κατωτέρω θὰ ἀφιερῶσωμεν ἰδιαίτερον κεφάλαιον, ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν βίον τοῦ Ἰωάσαφ, ὁ ὅποιος πολὺ σπουδαῖον πρόσωπον διεδραμάτισε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

(1) Ὁρα Σύντομ. Ἰστ. Περιγραφὴ τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων Βεράτιον) Ἀνθίμου Ἀλεοῦδη Σελ. 104, ἀλλὰ καὶ κατωτέρω.

Παρ' ὄλας τὰς ἐρεύνας, οὐδαμοῦ ἀπηντήσαμεν τὸν χρόνον τῆς τελευταίας αὐτοῦ.

Ἡ ὑπογραφή του ἀπαντᾷ ἐν τῷ κώδικι τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς. Φέρεται γεγραμμένη με *πρασίνην* μελάνην, καθότι οἱ κατὰ καιροὺς Ἀρχιεπίσκοποι Ἀχριδῶν ἐξ ἀρχαίας συνηθείας, ἢ ἰδίᾳ ἀρεσκείᾳ, εἴτε βασιλικῷ προνομίῳ, ὑπεγράφοντο διὰ *πρασίνης* μελάνης, ὡς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου δι' ἐρυθρᾶς. Ἡ φιλομάθεια καὶ φιλοπατρία τοῦ ρηθέντος Ἀρχιεπισκόπου Ἰωάσαφ, συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἰδρυθῶσι πολλὰ Σωματεῖα (ρουφέτια) εἰς τὴν πατρίδα του Μοσχόπολιν.

Τὰ δὲ ἐν Κορυτσᾷ ἢ ὅποια τότε ἦτο πολίχνη, κτήματά του ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἐν αὐτῇ Ἰ. Ναὸν τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς.

Τινὲς τῶν ἱστορικῶν μεταξὺ τῶν λογίων, κατατάττουσι καὶ τὸν Ὑπισχιώτην Μιχαήλ. Οὗτος δὲν κατάγεται ἐκ τῆς Μοσχόπολεως, ἀλλ' ἐκ τῆς δῶρον ταύτης ἀπεχούσης Σίπισχας (Ὑπισχίας) κουτσοβλαχοφώνου, γεννηθεὶς ἐκεῖ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς του ὁ πατήρ του χηρεύσας, προεχειρίσθη εἰς Ἐπίσκοπον *Γκόρας* καὶ *Μόκρας*.

Ὁ Μιχαήλ οὗτος ἐμαθήτευσεν ἐν Καστορίᾳ παρὰ τινι Σεβαστῷ Οἰκονόμῳ (ἴσως τῷ προμνημονευθέντι Σεβαστῷ Λεοντιάδῃ).

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του ἐχειροτονήθη εἰς πρεσβύτερον καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς πατρίδος του, Προεστὸς γενόμενος, ὁπότε διώρθωσε καὶ ἐξέδωκε τὴν ἀκολουθίαν τῶν *Πεντεκαίδεκα* Μαρτύρων, ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τῆς ὁποίας ἀπαντῶμεν τὰ ἐξῆς:

«Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Πεντεκαίδεκα Ἱερομαρτύρων τῶν ἐπ' Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου μαρτυρησάντων ἐν Τιβεριουπόλει τῇ κοινῶς ἐπικαλουμένη Στρουμνίτζῃ, νεωστὶ καινῷ τύπῳ ἐκδομένη δαπάνῃ μὲν τῆς σεβασμίας Μονῆς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ναοῦμ τοῦ θαυματουργοῦ, διορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου κυρίου Μιχαήλ τοῦ Γκόρας καὶ ἀφιερωθείσα παρ' αὐτοῦ τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν Κυρίῳ Κυρίῳ Ἰωάσαφ. Ἐν Μοσχόπολει 1741. Παρὰ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Κωνσταντινίδῃ».

Ὁ Ζαβίρας λόγον περὶ τούτου ποιῶν λέγει: «Σώζονται παρ' ἡμῖν καὶ ἔπη τινὰ αὐτοῦ εἰς Ἰωαννίκιον τὸν Χαλκηδόνας, τότε ὡς ἔξαρχον Πατριαρχικὸν ἐν Μοσχοπόλει ἐπιδημήσαντα. Τὰ ἔπη ταῦτα ἐγράφησαν τῇ 1 Μαρτίου 1750».

Ἄλλὰ καὶ τούτον, ἱστορικοὶ τινὲς φέρουσιν Ἐπίσκοπον Γκόρας καὶ Μόκρας (1), ὡς δηλοῦται ἐξ ἐκθέσεως ἐν ἣ διακρίνεται καὶ διαφαίνεται ἡ δύναμις τῆς παιδείας καὶ τῶν γνώσεών του καὶ τὴν ὁποῖαν ἀπευθύνει πρὸς τὸν Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ, ὑπογράφομενος: «Ὁ Γόρας Μιχαὴλ ἐλάχιστος δοῦλος, ἀλλὰ πιστός».

Ἄλλοι ἀμφισβητοῦσι τούτον ὡς Ἐπίσκοπον Γκόρας μολοῦντι εἰς τὸν κατάλογον τὸν ὁποῖον κατωτέρω παραθέτομεν ἀπαντᾷ δὲ Ἐπίσκοπος Μιχαὴλ, λέγοντες ὅτι διὰ τῆς ὑπογραφῆς του ὁ Γόρας Μιχαὴλ ὑπεννοεῖ τὸν πατέρα του, δηλαδὴ τυγχάνει υἱὸς τοῦ (Ἐπισκόπου) Γκόρας.

Ἔργα τούτου (τοῦ Μιχαὴλ) εἶναι καὶ τὰ παρὰ πόδας δύο ἐπιγράμματα:

Εἰς τὸν Μακαριώτατον Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ

«Δίσκουσ παγγενέτης κτίσειε πόρε δῆτα φάους δῖς.

«Τὸν μὲν ἀπόσει πρὶν παγγονίη σκοτίης.

«Τὸν δὲ ἔδει ζαθέω λυχνιδῶνος, Ἰωάσαφ, ἡῶ

«θεσπεσίων ζοφεροῦ ἡδ' ὀλετήρα κνέφους.

«Ζῆφης πλεῖν ἄρα διε Ἰωάσαφ ἐς λυκάβαντας

«αἰγέιν φρυκτωρέειν πάντα λεῶν Κυρίου».

Εἰς τὴν Ἀχρίδα

«Τοῦ πάλε γηθόσυνος; Χριστοῖσι πέλω διτὸ θράνος

«μυστῶν ἡδ' ἔδρας δωδεκάτων γε φέρω

«καὶ τί ἔρρει μου Ἀχρίς. Πρώτ' Ἰουστινιανή τε.

«Τοῦ Πατριάρχου διτ' εἰμι ἔδρ' Ἀρχιδύτου.

«Δῖς στηλιτευτοῦ τοῦ ἀμίμονος Ἰωάσαφ ἡμοι

«ἀρχιδυτῶν τε φέρω ἰσαρίθμως τὰ ἔδη

«Ἦη διστήβησε δ' ἔθ' ἄπαξ Ἡοῦς ὁ Τιθηγός,

«πόρτιον οὐ ποτ' ἰδως ἀνιαρὴν ἀνίην.»

(1) Τμήματα ὀλοτελῶς ἐξισλαμισθέντα ὥστε οὔτε Εἰς Χριστιανὸς ὑπάρχει ἐκεῖ!!

Ἐκ τῶν Συνοδικῶν πράξεων τῶν ἀπαντωσῶν ἐν τινι ἀρχαίῳ Κώδικι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, δηλον γίνεται ὅτι ὑπὸ τὸν τίτλον «Γκόρας καὶ Μόκρας» ἐχρημάτισαν οἱ ἐξῆς Ἐπίσκοποι:

Ἀρσένιος 1691—1709.

Θεοδόσιος 1718—1719.

Μιχαήλ 1742.

Σεραφεῖμ 1753—1760.

Ἀζέρκιος 1767 ὁ τελευταῖος Ἐπίσκοπος, ἀφοῦ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καταργηθείσης τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδων, τὸ τμήμα τοῦτο συνεχωνεύθη ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Δυρραχίου καὶ Βελεγράδων.

Τὴν Μοσχόπολιν ἐπίσης ἐτίμησε καὶ ὁ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας Κων. Ζουπάν ἱατρός. Οὗτος σπουδάσας τὴν ἱατρικὴν ἐν Χάλλῃ τῆς Πρωσσίας ἀπεφοίτησε τοῦ αὐτόθι Πανεπιστιμίου τῷ 1760 ἀνακηρυχθεὶς διδάκτωρ.

Σώζεται πραγματεία αὐτοῦ περὶ «Σφυγμῶν» ἐπιβληθεῖσα ὡς ἐναίσιμος διατριβὴ «Progratu doctoris» λατινιστὶ γεγραμμένη μετὰ τρυφερᾶς ἀφιερώσεως «πρὸς τὸν φιλόμουσον αὐτοῦ ἀδελφὸν Βρετὸν» καὶ τὸν ἐν Βιέννῃ Μοσχοπολίτην ἔμπορον Θωμᾶν Σταύρου Μπάρου «τὸν ἐν πραγματευταῖς ἀριστον» ἐκδοθεῖσα ἐν Χάλλῃ. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν γεννέτειραν, συναινῶν δὲ πρὸς τῇ βαθεῖα ἐπιστημονικῇ μορφώσει τὸ ἦπιον τοῦ χαρακτῆρος, ἐξήσκησεν οὐ μόνον εὐδοκίμως ἀλλὰ καὶ μετὰ σπανίας ἀφιλοκερδείας τὸ φιλόανθρωπον αὐτοῦ ἐπάγγελμα, τὴν τε ἱατρικὴν αὐτοῦ συνδρομὴν καὶ φάρμακα δωρεὰν παρέχων. Ἀπόγονοι τούτου εἶναι καὶ οἱ πρὸ ἀμνημονεύτων ἐτῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐγκατεστημένοι ἀδελφοὶ ἱατροὶ Νασὺμ καὶ Γεώργιος Κ. Ζουπάν, οἵτινες τὰ ἐν Μοσχοπόλει καὶ τῇ περιοχῇ αὐτῆς εὐρισκόμενα ἀκίνητα αὐτῶν κτήματα, ἀποτελούμενα ἀπὸ οἰκίαν, φοῦρνον, ἀγρούς, ἀμπελώνας καὶ λειμῶνας, ἀφιέρωσαν ἅπαντα πρὸς ἄθετίας διὰ τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας τῆς κοινότητος ταύτης, ἣ ὁποία τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεγάλας οἰκονομικὰς ἀνάγκας ἐκοκίμαζε.

Ἐπίσης ἐκ Μοσχοπόλεως κατήγετο καὶ ὁ διάσημος στρα-

τιωτικὸς δὲ τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα τῆ 1897 δοξάσας, Κων. Σμο-
λένσκη.

Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ ἐν Πέστη τῆς Οὐγγαρίας γεννηθέντος
Λεωνίδα Σμολένσκη. Ἐγεννήθη δὲ ἐν Ἀθήναις τῆ 1843.

Ἡ οἰκογένειά του ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἔκ τινος κτήμα-
τός των ἐν Οὐγγαρίᾳ ὀνομαζομένου Σμόλκ.

Οὗτος ἀποβλήθεις τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων συνεπέλα τοῦ
ζωηροῦ αὐτοῦ χαρακτήρος μετέβη καὶ ἐνεγράφη εἰς τὴν ἀνω-
τάτην Βελγικὴν Στρ. Σχολήν.

Κατὰ τὴν ἀποφοίτησίν του τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ κάτωθι
τοῦ διπλώματος ἐσημείωσαν οἱ διάσημοι καθηγηταὶ του. «Ὁ
ἀξιωματικὸς οὗτος θὰ φανῆ μίαν ἡμέραν πολὺ χρήσιμος εἰς τὴν
πατρίδα του».

Ἀνελθὼν ἔλους τοὺς βαθμούς, τῆ 1897 ἦτο Συνταγματάρ-
χος ὅταν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀτυχῆ ἐκεῖνον πόλεμον, δοξάσας
τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα ἐν Φρυσάλοις καὶ Βελεστίνῳ ἐπισύρας τὸν
θαυμαστὸν ἔλῶν τῶν στρατιωτικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης.

Περὶ τῆς τακτικῆς του εἰς Ἀλμυρὸν ὑποχώρησίν του (24
Ἀπριλίου 1897), τὰ ἐξῆς γράφει ἀξιωματικὸς τοῦ Γεν. Ρωσικοῦ
Ἐπιτελείου :

«Δὲν εἶναι τόσοι αἱ δύο νίκαι τοῦ Σμολένσκη ἐν Βελεστίνῳ,
ὅσον ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ ὑποχώρησις ἐκεῖθεν εἰς τὸν Ἀλμυρὸν,
τὴν ὁποῖαν θεωρεῖ ἡρωϊκωτάτην καὶ ἀριστούργημα, ὁμοιάζει δὲ
μὲ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Κοντούζωφ τῆ 1812.»

Συνεπέλα τῆς στρατηγικῆς του ταύτης ἱκανότητος, πολλὰ
πόλεις τοῦ Ἑλλ. Κράτους ἐπίτιμον δημότην ἀνεκήρυξαν τὸν Κ.
Σμολένσκη. Αἱ δὲ εἰκόνας του ἐκυριάρχουν πανταχοῦ.

Ὁ μετὰ ταῦτα εἰς στρατηγὸν προβιβασθεὶς Σμολένσκη, εἶχε
χρηματίση καὶ καθηγητῆς τῆς ὀχυρωτικῆς εἰς τὴν Σχολὴν
τῶν Εὐελπίδων.

ΣΤ΄.

Η ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

ΠΟΙΑ Η ΑΙΤΙΑ.—Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΟΡΑΩΦ. Η
ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ.
Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ

Ὁ πλοῦτος ἢ εὐμάρεια, αἱ μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυτελεῖς οἰκίαι, ἡ διακόσμησις τῶν πολυαριθμῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν Ναῶν, εἶχον ἐπισύρει τὴν βρυλιμίν τῶν περιόικων Τουρκαλβανῶν, τῶν αἰτίαν ἐπιζητούντων, ἵνα ἐπιπέσωσι καὶ λεηλατήσωσι τὴν πόλιν. Καὶ ἡ εὐκαιρία ἐδόθη.

Ἡ Ρωσία ἀπὸ τοῦ ΙΕ΄. ἰδίως αἰῶνος, ἀναλαβούσα τὴν προ-
στασίαν τῶν ὀρθοδόξων, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ
μόνη μετὰ Θεοῦ δύναμις, νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ
Λογάδες καὶ πρόκριτοι τοῦ Γένους ἠτένιζον πρὸς τὴν Ρωσίαν
ὡς μέλλουσαν νὰ ἀπελευθερώσῃ αὐτοὺς τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ.
Τοὺς πρὸς τὴν Ρωσίαν καὶ Μόσχοβον ἐκπεμπομένους εἰς τὰς
πόλεις καὶ κώμας ὕμνους (λέγει ὁ Π. Καρολίδης εἰς τὴν ἱστο-
ρίαν τῆς Ἑλλάδος) ἀντελάλει καὶ ἡ ἀνά τὰ ἔρη καὶ τοὺς δρυ-
μοὺς περιφερομένη ἔνοπλος ἔθνικὴ ἀλκὴ τῶν κλεφτῶν καὶ
ἀρματολῶν διὰ τοῦ γνωστοῦ ἄσματος:

- » Ἀκόμα τουτ' τὴν ἀνοιξι
- » βαγιάδες, βαγιάδες,
- » Τοῦτο τὸ καλοκαίρι
- » καϋμένη Ρούμελη
- » ἔσο ν' ἀρθῇ ὁ Μόσχοβος,
- » βαγιάδες, βαγιάδες
- » Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι
- » Μωριά καὶ Ρούμελη.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Μ. Πέτρου τῆς Ρωσίας, ἀνεπτέρωσε τὰς
ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων. Μία δὲ προκήρυξις του, ἡ ὁποία ἔχει ὡς
ἐξῆς, τοὺς ἐπεισε πλέον ὅτι ἡ μόνη σκέψις τοῦ Μ. Πέτρου εἶναι
νὰ ἀπελευθερώσῃ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἰδίως τοὺς Ἑλληνας.

Και ἡ πειστικὴ ἐκείνη προκήρυξις λέγει: «Πρὸς πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ πάντας τοὺς Μητροπολιτάδες ὅπου μᾶς ἀγαποῦν καὶ τοὺς βοηθοὺς καὶ σεργάριδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς καπειανέους καὶ τὰ ἄξια παλλικάρια καὶ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς ὅπου εἶναι εἰς τὴν πίστιν μας καὶ πάντας τοὺς παπάδες, ἐγὼ σᾶς κρᾶζω εἰς τὸ ἀσκέρι μου εἰς τὸ μεγάλο ταμπουρὸ μου καὶ ἔσεῖς νὰ φέρετε καὶ πιστοὺς σας φίλους. μὲ τὴν δύναμιν τοῦ σπαθιοῦ μου νὰ εὕρητε ἡσυχίαν καὶ γλυτώσετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Διὰ τὴν λύτρωσίν σας ἐμπαίνω εἰς τὰ βᾶσανα καὶ θέλω νὰ μὲ βοηθήσετε καὶ μετὰ ταῦτα θέλει σᾶς δώσει ὁ Θεὸς τὸ πᾶν καλὸν καὶ θέλετε εὕρει ἐκ μέρους μου τιμὴν καὶ εὐσπλαχνίαν».

Ἡ ἐνθαρρυντικὴ αὕτη προκήρυξις οὐδόλως ἐξεπλήρωσε τὸν σκοπὸν της, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δυστυχῶς!

Μετὰ τὸν θάνατον Πέτρου Γ' εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ἡ μεγαλοπράγμων Αἰκατερίνη Β'. Αὕτη πρὸς τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐζήτησε νὰ δημιουργήσῃ μεγάλον περισπασμὸν ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἐπὶ τούτῳ ἀπέστειλε τῷ 1766 πρᾶκτορας εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἵτινες πρωτίστως ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἡπειρον καὶ Ἀκαρνανίαν. Τοῦτο πληροφορηθεὶς ὁ Σουλτάνος Μουσταφᾶς ὁ Γ', προτροπῇ τῆς Γαλλίας κηρύττει τὸν πόλεμον (1768) κατὰ τῆς Ρωσσίας.

Αὕτη τότε ἐκ τῆς Βαλτικῆς ἀποστέλλει στόλον μεγάλον καὶ ἰσχυρὸν εἰς τὰ ἐλληνικὰ ὕδατα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν ἀδελφῶν Ὀρλώφ, Ἀλεξάνδρου καὶ Θεοδώρου.

Δυστυχῶς τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε καταστρεπτικὸν διὰ τοὺς Ἕλληνας, διότι οἱ Ρῶσοι μόλις περὶ τοὺς 400 στρατιώτας ἀπεβίβασαν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀποθαρρυνθέντες ἐκ τούτου, δὲν ἐπανεστάτησαν ὅλοι. Τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε ὁ ἀγὼν ν' ἀποτύχη, οἱ δὲ τουρκαλβανοὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέσφαξαν τοὺς κατοίκους ἀνεπανορθώτους καταστροφᾶς φέροντες. Τόση δὲ ἦτο ἡ ἐκ μέρους τῶν τουρκαλβανῶν καταστροφὴ ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Τούρκος Ναύαρχος καὶ πολέμαρχος Χασάν - Πάσσας ἀγανακτήσας, ἐπέτυχε τὴν καταστροφὴν τῶν τουρκαλβανῶν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν.

Οἱ Ἀλβανοὶ μένεα πνέοντες καθ' ὄλων ἐκείνων οὔτινες συνέδραμον τὴν ἐπανάστασιν, ἐστράφησαν καὶ πρὸς τὴν Ἑπειρον ἢ ὅποια ἀρκετὰ τὴν ἐβοήθησε διὰ χρημάτων καὶ δι' ἀνδρῶν. Ἡ δὲ Μοσχόπολις σπουδαία ποσὰ ἀπέστειλεν εἰς τὴν πρώτην ἐπαναστατήσασαν Μάνην.

Ἐκτὸς τούτων οἱ γενναῖοι Χειμαρριῶται ἀναφανδὸν ἀρωγοὶ ἦλθον εἰς τὸν Ἀγῶνα, ἀποστειλάντες εἰς τὸν Ὀρλώφ ἀντιπροσώπους των τὸν Πᾶνον Ματσίλην καὶ Ἀλέξ. Χριστοφόρου, τεθέντας διὰ τεσσάρων ἐγγράφων ὑποσχέσεων εἰς τὰς διαταγὰς του πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἦν ἐκεῖνος ἐν ὀνόματι τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης, ὑπέσχετο. Ὁ Φιλήμων (Τομ. Α'. σελ. 331) ἐδημοσίευσε τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ὀρλώφ πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους καὶ κατοίκους τῆς Χειμάρρας, ἧτοι περιοχῆς ἕξ χωρίων.

Τὸ ἐγγράφον ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ζήλου τὸν ὅποιον τρέφει ἡ Αὐτοκράτειρα πρὸς τὸ Ὑμέτερον Ἔθνος τὸ ἐλληνικὸν δηλαδή, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκε καὶ ἡ Χειμάρρα. Εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἐγγράφον ὁ Ὀρλώφ προσέθετε: «Ἰδοὺ εὐκαιρία νὰ δειξήτε τὸν ζήλόν σας διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὸ Ἔθνος. Ὑπηρετοῦντες τὴν ἀγίαν σας θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα σας, θὰ καταστήσητε εὐτυχεῖς τοὺς ἀπογόνους σας καὶ θὰ ἀφήσητε ὄνομα ἐνδοξόν καὶ αἰώνιον καθ' ὄλον τὸν κόσμον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἔθνους σας, καὶ ὅσους περισσοτέρους πολεμιστὰς θὰ μᾶς προσφέρητε, τόσον πλησιέστερον θὰ ἐκπληρώσητε τοὺς ἐθνικοὺς πόθους σας». Τοῖς ἔστειλε δὲ συγχρόνως 1100 τσεκίλια καὶ 5 χιλ. ρούβλια πρὸς ἀγορὰν τηλεβόλων καὶ πολεμεφοδίων.

Εἰς μίαν τιαυτήν ἐκκλησίαν ἦτο ἀδύνατον νὰ μείνουν ἀπαθεῖς οἱ Ἑπειρῶται καὶ ἰδίως οἱ εὐήμεροῦντες Μοσχοπολίται.

Ἀφορμὴν ἐκ τούτου λαβόντες οἱ Μουσουλμᾶνοι ἐπιτίθενται κατὰ τῆς πόλεως.

Στίφη τότε ἄγρια, μὲ τὸν διακρίνοντα αὐτὰ φανατισμὸν καὶ μῖσος, ἐπιπίπτουν κατὰ τῆς πολυαριθμοῦ καὶ εὐδαίμονος πόλεως ταύτης, τὴν ὅποیان ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν λεηλατοῦσι καὶ ὀλοτελῶς καταστρέφουσι!

Ἡ μετὰ τὴν πρώτην καταστροφήν (1769) Μοσχόπολις, μέχρι Ὀκτωβρίου 1916
ὅποτε ὀλοτελῶς κατεστράφη (ὄρα δευτέραν εἰκόνα τῆς πόλεως).

Ἀπερίγραπτα τὰ βάσανα διὰ τῶν ὁποίων ἐβασάνισαν τοὺς κατοίκους, ὅπως ὑποδείξουν τοὺς κεκρυμμένους θησαυροὺς των! Μόνον διὰ τῆς φαντασίας δύναται νὰ σχηματίσῃ τις ἀμυδρὰν ἰδέαν, περὶ τῶν ἐκεῖ ἐκτυλιχθέντων.

Τὸ ἐλεεινὸν συμβάν, διεκτραγωδεῖ ὁ ἐν τῇ I. Μονῇ τοῦ Προδρόμου σωζόμενος νεώτερος Κώδιξ διὰ τῶν ἐξῆς χαρακτηριστικῶν λέξεως γραφεισῶν πιθανῶς διὰ χειρὸς ἐπισκέπτου.

«ὦ! Μοσχόπολις, Μοσχόπολις! ποῦ τὸ κάλλος σου; ποῦ ἡ μορφὴ σου ἦν περὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἶχες;»

Αὕτη δὲ ἀπαντᾷ: «Ἐχθιστοὶ μερόπων προὔξενήσαν μοὶ τὸν ὄλεθρον!!»

Καὶ ὁ γράφων συγκεκινημένος εὔχεται ὑπὲρ τῆς πόλεως λέγων: «Δώη σοι Κύριος τὴν προτέραν σου μορφὴν, πρεσβείαις τοῦ Τιμίου Προδρόμου».

Ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία τῆς καταστροφῆς ἐκτὸς τοῦ ἔτους (1769) δὲν μᾶς εἶναι γνωστὴ. Φαίνεται ἔμως ἔτι ἀσφαλῶς ἐγίνετο πρὸ τῆς 24 Ἰουνίου, ἡμέραν καθ' ἣν πανηγυρίζει ἡ I. Μονὴ τοῦ Προδρόμου. Διότι ἐν τῷ Κώδικι αὐτῆς ἀπαντᾷ τὸ σημεῖωμα: «ΔΨΩΘ' Ἰουνίου 24. Οὐδὲ ὀβολὸς ἐσυνάχθη ἐπείπερ ἡ περιώνυμος Μοσχόπολις κατεχαλάσθη καὶ παντελῶς ἠφανίσθη». Ὁ ἴδιος Κώδιξ εἰς ἄλλην σελίδα ἐμιλῶν περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως λέγει: «Τῷ 1769 δὲν ἔδωσαν οὐδὲ ἓνα παρᾶν (δὲν συνεισέφερον δηλαδὴ εἰς τὴν Μονὴν) ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦλθαν καὶ διεγούμισαν τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Πολιτείαν καὶ πολλὰ σπήτια ἔκαυσαν».

Ἡ μοιραία αὕτη πόλις ἦτο πεπρωμένον νὰ ὑποστῇ πολλά, ἕως οὗτε τελείως πλέον κατεστράφη τὸ Ὀκτώβριον 1916.

Περὶ τούτου ἐν ἐκτάσει κατωτέρω.

Η ΕΠΙΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΩΝ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΝ ΕΙΣ ΤΙ ΕΠΕΔΟΘΗΣΑΝ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ.— ΠΟΙΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΕΦΙΛΟΞΕΝΗΣΑΝ ΤΟΥΣ ΠΛΕΙΣΤΟΥΣ. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΙΝΑ. ΑΙ ΔΩΡΑΙΑΙ ΤΗΣ.

Οί κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως ἐκτὸς τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ, ἐθεράπευον καὶ θεραπεύουν καὶ τὸν Κερδῶν, μετὰ μεγάλης μάλιστα ἐπιτυχίας, ἀναδειχθέντες οὐχὶ μόνον ἐν Κορυτσαῖ ἐνθά οἱ πλείστοι τῶν ὁποίων ἐγκατεστάθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ μάλιστα ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ συσσώρευσις καὶ ἀπόκτησις πλούτου πολλοῦ δὲν ἦτο εὐκολός.

Συνεπεία τοῦ εἴδους εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεδόθησαν, ἡ Δήμητρα, ἐλαχίστους ὁπαδοὺς εἶχεν, ὅλων ξενιτευομένων. Οἱ νῦν σωζόμενοι ἄγροί, ἠνεώχθησαν ἐκσκαφέντων τῶν θεμελίων τῶν ἐρείπῳ τῶν κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν τῷ 1769. Ὑδάτων δροσερῶν καὶ διαυγῶν διωχετευομένων εἰς κρήνας ἀφθονεῖ ἡ πόλις. Τὸ κλίμα τῆς εἶναι τόσον δροσερὸν καὶ ὑγιεινὸν (ὑψωμα 1240) ὥστε τὸ θέρος προσήλκυε πολλοὺς ἐκ Κορυτσαῖς, παραθερίζοντας ἐκεῖ καὶ ἀπολαμβάνοντας τῆς ζειδώρου αὔρας καὶ τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως.

Μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς πόλεως οἱ κάτοικοι ἐγκατεστάθησαν ἐν Μοναστηρίῳ, Περλεπέ, Βελεσσοῖς, Ἀχρίδι, Βελιγραδίῳ, Πολωνίᾳ, Βιέννῃ, Βουδαπέστη καὶ ἀλλαχοῦ, (διακρινόμενοι διὰ τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦ χαρακτήρος των), ἐπιδοθέντες εἰς τὸ ἐμπόριον.

Ἡ Βιέννη ἐφιλοξένησε τοὺς πλείστους, ἀφοῦ αὕτη καὶ προηγουμένως γνωστὴ ἐτύγχανεν εἰς αὐτοὺς διότι ἀντήλλασσον τὰ προϊόντα τῆς πατρίδος των μὲ τὰ τῆς Αὐστρίας. Μετῆρχοντο δὲ οἱ πλείστοι τὸ ἐμπόριον τοῦ ποδὸς λεγόμενον.

Τὸ ἐμπόριον τοῦτο μετῆλθε καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Οἰκογενείας **Σίνα, Σίμων.**

Δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ περιγράψωμεν τὸν βίον καὶ τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων ἐπλούτισαν οἱ ζάπλοιοι Σίναι.

Ἐς ἀκούσωμεν τὸν Α. Γούδα, τὸν ἐξ αὐθεντικῶν πηγῶν (καθ' ἃ γράφει) συντάξαντα τὴν βιογραφίαν τῶν Σίνα, τί λέγει περὶ αὐτῶν (1).

Ὁ τῷ ἔτει 1753 ἐν Μοσχοπόλει γεννηθεὶς Σίμων Σίνας ἔργαμος ὢν κατὰ τὴν παρακμὴν τῆς πατρίδος του, τὸν ἔμπορον μετερχόμενος καὶ σύζυγον ἔχων τὴν Εἰρήνην Τύρκα, μετόκησε τὸ μὲν πρῶτον εἰς Νύσσαν, ἔνθα ἐγεννήθη τὴν 20 Νοεμβρίου 1783 ὁ Γεώργιος. Μετὰ τὸν ἐνταῦθα ἐπισυμβάντα θάνατον τῆς συζύγου του Εἰρήνης, τὸν μὲν υἱὸν αὐτοῦ Γεώργιον ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ ἐπεμψεν εἰς Σέρρας παρὰ τῆ ἀδελφῆ τῆς ἀποθανούσης συζύγου του, Μαρίᾳ Βρέττα Τζεχάνη, οὗτος δὲ μετόκησεν εἰς Μοναστήριον.

Ἄλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἔμπορος κατεστραμμένος, πολλάκις δὲ εἰς πενίαν περιελθὼν; Μόλις ἐξοικονομήσας τὰ πρὸς ὁδοιπορίαν, ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην.

Αὐτόθι παρατηρήσας ὅτι καίπερ τοῦ ἔμπορου τῆς Ἀνατολῆς μὴ ὄντος εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν, τὸ μετὰ τῆς Αὐστρίας ὁμοῦ μάλιστα δὲ τὸ δι' ἀνταλλαγῆς Αὐστριακῶν βιομηχανικῶν προϊόντων πρὸς τὸν ἀκατέργαστον βάμβακα τῆς Εὐρωπ. Τουρκίας παρεῖχεν ἱκανὰ κέρδη, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Κατορθώσας λοιπὸν νὰ λάβῃ τοιαῦτα τινὰ μικρᾶς ἀξίας προϊόντα μετήνεγκεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἀντήλλαξε ταῦτα πρὸς τὸν εὐτελεστέραν ἔτι ἀξίαν ἔχοντα βάμβακα.

(1) Βίοι παράλληλοι Γούδα καὶ Λεξ. Γεωργ. καὶ Ἱστορ. Βουτυρά.

Κατὰ τινος ὁ Σίνας κατήγετο ἐκ Βιθυκουκίου μετοικήσας μετὰ ταῦτα εἰς Μοσχόπολιν, καὶ μετέπειτα εἰς Βιέννην, ὅπου μεταξὺ ἄλλων πολλῶν κατέφυγον καὶ οἱ ἐκ Λυνοτοπόλεως Μπέλλιος καὶ Κούρτης Πρόεδρος τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος. Οὗτος εἰς μίαν ἐπιστολὴν του λέγει ὅτι ὁ Σίνας ὁσάκις ὁμίλει μετὰ τοῦ Κιοπέκα, συνδιελέγετο ἄλβανιστί. Διὰ τούτου θέλει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Σίνας γνωρίζων τὴν Ἀλβανικὴν κατήγετο ἐκ τοῦ ἄλβανοφώνου Βιθυκουκίου καὶ οὐχὶ τῆς βλαχοφώνου Μοσχοπόλεως.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ κέρδη τῆς πρώτης ταύτης ἐπιχειρήσεως, ὥστε ὁ Σίνας πάραυτα ἐπανῆλθεν εἰς Αὐστρίαν καὶ τὸν βάμβακα πρὸς ἄλλα μεγαλητέρας ἀξίας Αὐστριακὰ προϊόντα ἀνταλλάξας, μετήνευκε καὶ ταῦτα ἐκεῖ ἔνθα καὶ τὰ πρῶτα, καὶ τοῦτο πολλάκις ἐπανελάβε παρὰ τοὺς μεγάλους κόπους τοὺς ὁποίους ἐδοκίμαζε.

Ἡ πρώτη αὕτη ἐπιχειρήσις ἐξίδαξε τὸν Σίμωνα Σίναν νὰ πράξῃ πολλὰ τοιαῦτα ταξείδια, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκέρδησεν ἄρκετά.

Ἀποκτήσας δὲ περιουσίαν τινά, ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς ἐν Βιέννῃ, πέμπων ἄλλους ἐμπίστους νὰ ἀνταλλάσσωσι τὰ ἐμπορεύματα τοῦ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Τόσῃν δὲ δευδέρκειαν καὶ μνημονικὸν εἶχεν, ὥστε ἐνεθυμείτο οὐ μόνον πάσας τὰς μεγάλας ἑδοὺς, τὰς ἀπὸ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν ἀγούσας, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἐπικαίρους θέσεις, πάσας τὰς ἀτραπούς, δι' ὧν εὐκολώτερον ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ τὰ ἐμπορεύματά του.

Μετ' ἀκριβείας ἐστάθμιζε πάσας τὰς περιπετείας, ὡς ἠδύνατο νὰ ὑποστῶσι καθ' ὁδὸν τὰ φορτία αὐτοῦ. Παρεῖχε τὰς ἀναγκαίας περὶ τούτων ὁδηγίας, ὑπελόγιζεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς ἀναχωρήσεως καὶ ἐπιστροφῆς ἐκάστου καραβανίου.

Ἐνήργει προπωλήσεις ἐπὶ τοῦ ἀναμενομένου ἐμπορεύματος, προὐμηθεύετο ἐγκαίρως τὰ ἀναγκαιῶντα, καὶ πάντοτε σχεδὸν ἐπετύγγανεν εἰς τοὺς δυσχερεῖς τούτους ὑπολογισμούς.

Τῷ 1791 μετεπέμψατο παρ' αὐτῷ καὶ τὸν προσφιλῆ υἱόν του Γεώργιον ὀκταετῆ ὄντα, τὸν ὁποῖον ἀπησχόλησεν ἀμέσως εἰς εἰς τὴν σπουδὴν γραμμάτων τινῶν, ὅσα ἐπέτρεπον αἱ τότε περιστάσεις, καὶ ὅσα ἦσαν ἀπαραίτητα εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον μετήρχετο ὁ Σίνας. Μετὰ ταῦτα πάλιν εὐνοϊκώτεραι περιστάσεις συνέτεινον, ὥστε ὁ Σίνας νὰ αὐξήσῃ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον τὴν περιουσίαν του. Οὕτω λοιπὸν ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ πένητος σχεδὸν ἐγένετο πλούσιος, χάρις εἰς τὴν δευδέρκειαν καὶ τὴν οἰκονομίαν, τὴν ὁποίαν μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐτήρησε. Καὶ ὁ μὲν Σίμων Σίνας οὐχὶ μόνον οὐδὲν τῶν πατρῶν καλῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἀπέμαθέ ποτε, ἀλλὰ καὶ αὐτῆν

τὴν πατριὸν ἐνδυμασίαν ἐπὶ πολὺ ἤ καὶ μέχρι τέλους τοῦ βίου κατ' οἶκον διετήρησε.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ τῆ 22 Αὐγούστου 1822 τελευτήσαντος γέροντος Σίμωνος Σίνα.

Ὁ δὲ τοῦτον διαδεξάμενος Γεώργιος βαίνων ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πατρὸς του, μετῆλθε τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ἐξέπληξεν ἅπαντα τὸν ἐμπορικὸν κόσμον διὰ τὴν δραστηριότητα καὶ νοημοσύνην, διὰ τῶν ὁποίων οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου τῆς Αὐστρίας μετὰ τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας.

Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν καθίδρυμα συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου, ὅπερ νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ ὡς ἰδρυτὴν τὸν Σίνα. Ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς κρεμαστῆς γεφύρας τῆς Βουδαπέστης, διὰ τὴν ὁποίαν ἐδαπανήθησαν 500,000 λιρῶν Ἀγγλικῶν, εἰς τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ ὀφείλεται. Ὡς ἐκ τῶν πανθολογουμένων ἐξόχων ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας παρέσχεν εἰς τὸ Αὐστριακὸν Κράτος, ἀνηγορεύθη βραδύτερον σὺν τῷ πατρὶ καὶ Βαρῶνος καὶ ἐγένετο Εὐγενής.

Ἄλλ' οὐδέποτε ἐπαύσατο νὰ εἶναι γνήσιος Ἕλληγ. «Μόνον τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ παράσημα, ἅτινα ἐνίοτε δὲν ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἀξίαν, συνήθως ἔλεγε, μοὶ ἐχορήγησεν ὁ τόπος οὗτος, τὰ δὲ ἐντίμως κτώμενα πλούτη, ἀπέκτησα ἐν ἰδρωτὶ τοῦ προσώπου μου». Ἐξακολουθήσας τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἐμπορικοῦ προγράμματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐβάδισε μετὰ τῆς αὐτῆς περισκέψεως καὶ εὐσταθείας, τούτου δὲ ἔνεκα οὐδεμίαν σχεδὸν ὑπέστη ζημίαν, ἀλλ' ἐξέτεινεν ἐπὶ τοσοῦτον τὸν κύκλον τῶν ἐμπορικῶν καὶ τραπεζιτικῶν ἐργασιῶν, ὥστε ἐπλήρωσε κατ' ἔτος τέλη εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς περὶ τὸ 1.000.000 φλωρινίων.

Πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ Σίνοι εἶχον ἰδρύσει μετ' ἄλλων ἐν Αὐστρίᾳ μεγάλα νηματουργεῖα καὶ ἐργοστάσια βαμβακερῶν ὑφασμάτων, τὸ πρῶτιστον τῶν ὁποίων ἦτο τὸ ἐν Petendorf νηματουργεῖον. Οἱ Σίνοι εὐγνωμότως φερόμενοι πρὸς τὴν χώραν καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, παρ' ἧ τοσοῦτον ἐθησαύρισαν πλοῦτον, συνετέλεσαν εἰς τὴν ῥύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἧς καὶ διευθυντῆς διωρίσθη ὁ Γεώργιος, εἰς τὴν ἰδρυσιν πολλῶν ταμειυτηρίων

(caisses d'épargnes), πολλῶν πυρασφαλιστικῶν ἐταιριῶν καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τέλος τοῦ Πολυτεχνείου τῆς Βιέννης, οὗ τὸν κατηρτισμὸν διηυκόλουναν μεγάλας γαίας εἰς συντήρησιν αὐτοῦ δωρησάμενοι.

Ἐπισκεφθέντος ποτε αὐτὸν κατ'οἶκον ὁ Καισαροβασιλεὺς Φραγκίσκος Ἰωσήφ ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν τὸ κράτος οἰκονομικῶς ἐπασχεν, οὗτος (ἄλλοι λέγουσιν ὁ υἱὸς τοῦ Σίμων) διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δύναμει τοῦ πλούτου εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἔλθῃ ἐπίκουρος, καὶ νὰ στηρίζῃ πολλὰς ἐλπίδας ἐπ' αὐτοῦ ἢ Κυβέρνησις, τὸ τέϊον ὅπερ προσέφερε τῷ Αὐτοκράτορι, ἐθέρμανε διὰ χαρτονομισμάτων πρὸς μεγάλην τοῦ Αὐτοκράτορος ἐκπληξιν.

Ὡς ἐκ τῶν πολλῶν προσόντων, ὅφ' ὧν ἦτο πεπροικισμένος ὁ Γεώργιος Σίνας, διωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τῷ 1834 καὶ Γενικὸς Πρόξενος καθ' ἅπασαν τὴν Αὐστρίαν.— Τῷ 1842 ὤκοδέμησεν ἰδίαις δαπάναις τὸ περικαλλές ἐν Ἀθήναις Ἀστεροσκοπεῖον καὶ ἐπροίκισεν αὐτὸ διὰ τῶν ἀναγκαιούντων ἐργαλείων καὶ διὰ σχετικῆς καταλλήλου βιβλιοθήκης.

Τῷ 1858 ὁμοῦς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σίμων ἐκπληρῶν εὐσεβῶς τὴν διαθήκην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀνεδέξατο σύμπασαν τὴν πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ δαπάνην. Ἀρεταὶ τοιαῦται, οἷαι αἱ τῶν Σίνα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐφελκύσωσι τὴν εὐμένειαν τῶν ἡγεμόνων. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν Ὄθωμ. Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ παράσημον Νισσάν-ι-ιφτιχάρ. Ἡ Ρωσικὴ τὸν σταυρὸν τῶν Ταξιαρχῶν τῆς Ἀγ. Ἄννης ἀδαμαντοκόλλητον. Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Ἰωσήφ τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Σιδηροῦ Στέμματος κτλ. Ἄπαντες οἱ τίτλοι τοῦ Γεωργίου Σίνα ἐκτὸς τὸν τοῦ Βαρόνου εἶχον ὡς ἑξῆς: Ἱππότης τοῦ Καισοροβασιλικῆς Αὐστριακοῦ τάγματος τοῦ Σιδηροῦ Στέμματος β' τάξεως. Τοῦ Αὐτοκρατ. Ρωσικοῦ Τάγματος Ἀγ. Ἄννης, κάτοχος τοῦ παρασήμου Νισσάν-ι-ιφτιχάρ, ἀνώτατος Ταξιάρχης τοῦ Βασιλ. Ἑλληνικοῦ τάγματος, ἐπίτιμος πολίτης τῶν Βασιλικῶν Οὐγγρικῶν πόλεων Βούδας, Σεγεδίνου καὶ Ἀράδ, Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ, ἀντιπρόεδρος τῆς Αὐστριακῆς Τραπεζῆς, πρόεδρος τῆς Καισαροβασιλικῆς προνομιοῦχου Ἑταιρίας τῶν Αὐστριακῶν σιδηροδρόμων καὶ τῆς Κρεμαστῆς γεφύρας

Βουδαπέστης. Ἀντιπρόσωπος καὶ μέτοχος τοῦ ἐν Petendorf
νηματοργείου, γαιοκτῆμων ἐν Αὐστρία, Βοεμία, Μοραβία, Σερ-
βία, Ρουμανία, κτλ. κτλ. Τοιοῦτος δὲ γενόμενος ὁ Γεώργιος
Σίνας ἐτελεύτησεν ἐν Βιέννῃ τὴν 6/18 Μαΐου 1856, ταφείς ἐν
τῇ κατὰ τὴν κάτω Αὐστρίαν ἐπαύλει αὐτοῦ τῇ καλουμένῃ
Rappolten - Kirchen.

Ἀλλὰ καὶ ὁ τούτου υἱὸς Σίμων οὐδόλως ἐγκατέλειψε τὰ ἴχνη
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Κληρονομήσας καὶ οὗτος μεγάλην περιουσίαν,
ἐπὶ τῶν ἀγαθοεργιῶν τῶν πατέρων αὐτοῦ προσέθεσεν ἑτέραν.
Τὴν ἀνέγερσιν τῆς ἐν τῇ ἐστία ἐκείνῃ τῶν φώτων Ἀκαδημίας,
τῆς ὁποίας τὰ θεμέλια ἐτέθησαν τῇ 2 Αὐγούστου 1859, καὶ ἦτις
ὡς ἐκ τούτου ὠνομάσθη Σινάτα. Αἱ εὐεργεσίαι ὁμοῦ τοῦ Σίνα,
δὲν περιορίζονται μόνον εἰς ἑσας ἐνταῦθα ἐμνημονεύσαμεν· εἶνε
καὶ πολλαὶ ἄλλαι, αἵτινες ἀδύνατον νὰ ἀπαριθμηθῶσι. Στερού-
μενος ἀρρένων γόνων, τὰς δύο θυγατέρας αὐτοῦ συνεζεύξατο με-
τ' Ἑλληνας, τὸν Γρηγόριον Ὑψηλάντην καὶ Γ. Μαυροκορδάτον,
προτιμήσας αὐτοὺς ἂν καὶ μετρίους πλουσίους, ἀντὶ ἄλλων με-
γάλων καὶ σπουδαίων Εὐρωπαϊῶν. Τῇ 3)15 Ἀπριλίου 1876 ἐτε-
λεύτησε καὶ οὗτος ἐν Βιέννῃ. Σὺν τούτῳ δὲ ἐξέλιπε καὶ ὁ τελευ-
ταῖος γόνος τῆς εὐεργετικωτάτης οἰκογενείας Σίνα τῆς ἐκπληξά-
σης τὸν ἐμπορικὸν κόσμον διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δραστηριό-
τητος. Οὗτοι δὲ μόνον ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τῇ ἱστορίᾳ πλέον ζῶσιν.

Ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας Σίνα καὶ πολλοὶ ἄλλοι Μοσχοπολίται
ἀνεδείχθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· ἀνεφέραμεν
ὡς παράδειγμα μόνον τοὺς Σίνεας, πρῶτον διότι ἡ δράσις των
ὑπῆρξε μοναδική, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, διότι ἡ βιογραφία
αὐτῶν μοῦ ἦτο γνωστή.

Τὸ μόνον δὲ ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι, ἐνῶ σχεδὸν ἅπαντες
οἱ Μοσχοπολίται ἀπέκτησαν κολοσσιαία πλοῖτη, ἐνῶ οἱ ζάπλου-
τοι Σίναὶ ἀλλαχοῦ ἀφιέρωσαν καὶ κατηνάλωσαν ἀρκετὰ ποσὰ ὡς
ἀνωτέρω λέγομεν, τῆς πατρίδος των, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγεννήθησαν
καὶ τὸ πρῶτον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶδον, αἱ ἀναμνήσεις δὲ τῆς
ἐποίας ζωῆς παρ' αὐτοῖς θὰ ἦσαν ἐντελῶς ἐπιλήσιμονες, ἐφάνη-
σαν, οὔτε ὀβολὸν ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν τουλάχιστον ἀναγκῶν
τῆς διαθέσαντες, πρᾶγμα ὅπερ οὐκ ὀλίγον ἐζημίωσε τούτην.

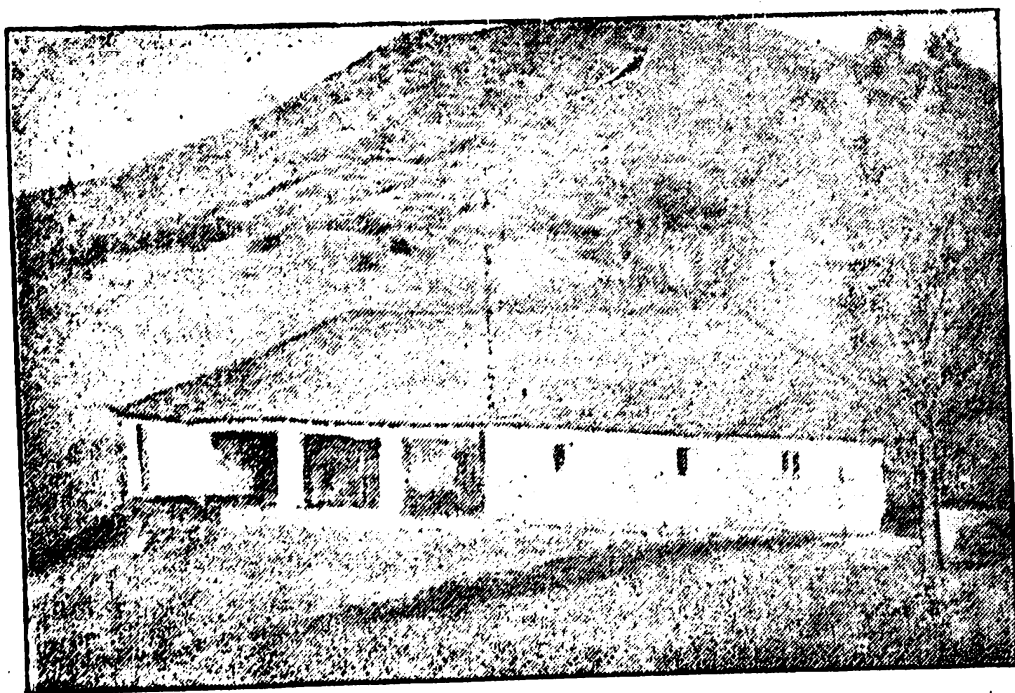
Ἐξ ὄλων τῶν Μοσχοπολιτῶν μόνον ὁ ἐν Βιέννῃ Μιχαὴλ Κιοπέκας καὶ ὁ ἐν Τεργέστη Ἄν. Καζαντζῆς κατώρθωσαν διὰ διαφόρων συνδρομῶν, νὰ εἰσπράξωσι παρὰ τῶν ἐκεῖ διαφόρων πατριωτῶν χρηματικὸν τι ποσόν, ὅπερ κατέθεσαν ἐν τινὶ τραπεζῇ τῆς Βιέννης, καὶ τοῦ ὀποίου ὁ τόκος (18 — 20 λίραι) ἀπεστέλλοντο κατ' ἔτος εἰς τὴν Μοσχόπολιν.

Η΄.

ΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

ΠΟΙΟΣ Ο ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΣ ΟΛΩΝ.—ΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΥΤΩΝ.

Οἱ ἱστορικοὶ ναοὶ τῆς πόλεως ταύτης, τοὺς ὀποίους διέκρινε τὸ μέγεθος, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ἀνέρχονται εἰς εἰκοσὶν περίπου.

Ὁ ἀρχαιότερος τῶν ναῶν (ἡ Ἁγία Παρασκευή).

Ὁ ἀρχαιότερος, ἀλλὰ καὶ πενιχρότερος εἶναι ὁ πέραν τοῦ Ἄξου χειμάρρου καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς πρὸς Β. κλυτὸς σωζόμενος εἰσέτι, τῆς δαιομάτρου Παρασκευῆς, παρὰ τῷ ὁποίῳ οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνεκαινίσθη τὸ παραπλεύρως κείμενον παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου.

Ὁ ναὸς οὗτος ἄγνωστον πότε ἐκτίσθη ἀφοῦ ἡ νεανικὴ καὶ ἀσθενὴς ἡμῶν μνήμη, δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὴν χρονολογίαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ τούτου, ἥτις ἦτο γεγραμμένη ἐπὶ τοῦ ἀσβεστώματος τῆς ἔσω θύρας αὐτοῦ καὶ τῆς ὁποίας δὲν ἐφείδθη τὸ σφυρίον τοῦ ἐπισκευαστοῦ καὶ ἡ ἀκηδία τοῦ τότε ἐπιστατοῦντος ἐπιτρόπου, ἐν ταῖς τότε γενομέναις ἐπισκευαῖς. Ἐν τῇ χρονολογίᾳ τοῦ ναοῦ τούτου καὶ μόνου, ἠδύνατό τις πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως νὰ ἐξακριβώσῃ, ἀφοῦ ἡ ἐκκλησία αὕτη κεῖται ἀκριβῶς ἐν τῇ θέσει ἐνθα ὁ πρῶτος ἄποικος ἔστησε τὴν καλύβην του, καὶ τὸν ὁποῖον πολλοὶ μετὰ ταῦτα ἠκολούθησαν καὶ ἐμιμήθησαν, ἀποτελέσαντες συνοικίαν ἀρκετὰ μεγάλην, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν περίξ τῆς ἐκκλησίας δισπαρμένων πολλῶν τάφων καὶ τοῦ πλήρους ὀστέων κοιμητηρίου.

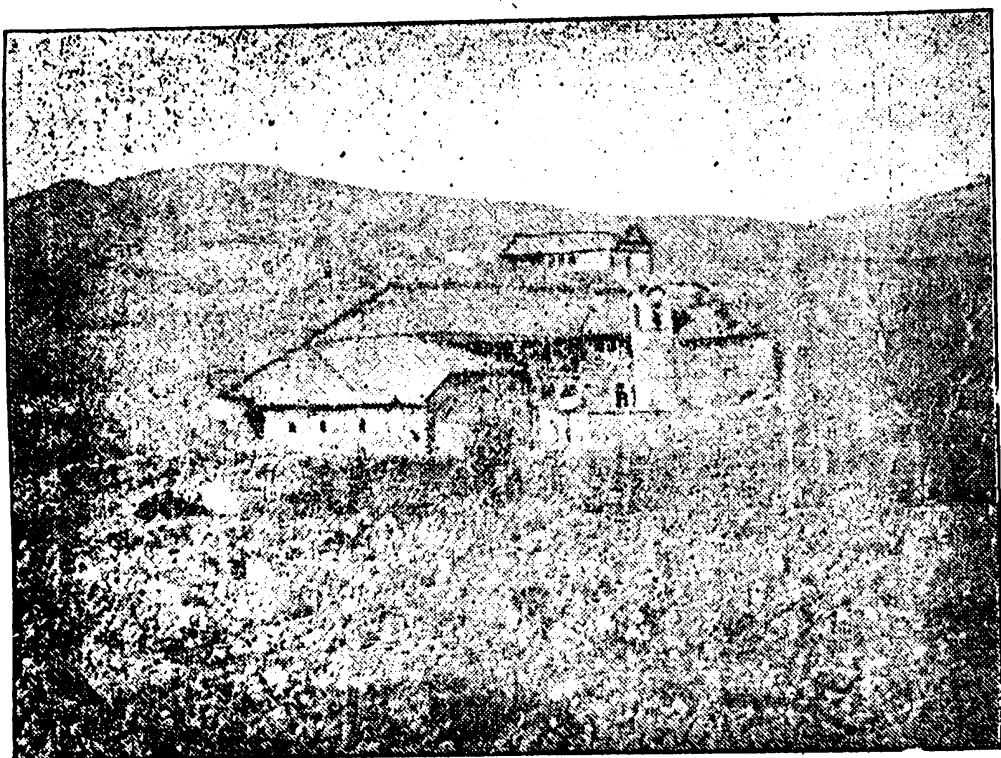
Ἐντὸς δὲ τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας Ἁγίας Παρασκευῆς ἐν τῇ ὑπάρχει καὶ ἄγισμα, εὑρίσκεται καὶ τάφος τις (1) τὸν ὁποῖον ἀποδίδουν εἰς τὸν ἰδρυτὴν καὶ θεμελιωτὴν τῆς πόλεως ταύτης, ὅστις οὐδέποτε θὰ ἐφαντάσθη, ὅτι ἡμέραν τινὰ ἔλος ὁ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ χῶρος καὶ οἱ δενδροσκεπεῖς λόφοι, θὰ κατελαμβάνοντο ὑπὸ οἰκοδομημάτων καλλιμαρμάρων καὶ μεγαλοπρεπῶν, ὅτι αἱ Μοῦσαι θὰ κατεσκήνων καὶ ἐνταῦθα, εὔρουσαι λάτρας θερμούς, καὶ ὅτι ἡ φωλεὰ αὕτη τῶν ἀγρίων θηρίων θὰ καθίστατο ἐστία τοῦ Κερδώου καὶ λογίου Ἑρμοῦ.

Ἀκμαζούσης τῆς πόλεως ἐκτίσθησαν πολὺ μεγαλοπρεπεῖς καὶ εὐρύχωροι ναοί, οἵτινες διὰ τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν μεγα-

(1) Εἰς δὲ τὸ προαύλιον ὑπάρχει τάφος τὸν ὁποῖον ἡ παράδοσις θεωρεῖ ὡς τελευταίαν κατοικίαν Ἀρχιερέως. Δυστυχῶς ὁ μονόλιθος (πλάξ) δὲν φέρει ἐπιγραφήν.

λοπρέπειαν ὑφ' ὧν θαυμάζονται, ὡς ὁ τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου*, ὁ καὶ Μητροπολιτικὸς, ἀφοῦ ἐκεῖ καταλύει ὁ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας, ἐπισκεπτόμενος κατ' ἔτος τὴν κωμόπολιν τὴν 15 Αὐγούστου, κτισθεὶς τῷ 1715, ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῷ 1750, ὁ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου

Ἡ ναὸς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Τὰ πρὸ αὐτοῦ διακρινόμενα ἐρείπια εἶναι τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ ἄνωθεν ναὸς τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων.

(παρ' ἧ καὶ τοῦ μνημονευθέντος Φροντιστηρίου καὶ Τυπογραφείου τὰ ἐρείπια) ἀποτελοῦντες τρεῖς ὁμωνύμους συνοικίας, ὁ τῶν Ταξιαρχῶν (τῷ 1724), ὁ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (1721), ὁ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ καὶ ὁ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, κτισθεὶς δαπάναις τῆς συντεχνίας τῶν Χαλκῆων ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ ἐπιγραφῆς. (1)

(1) Τὰς διαφόρους ἐπιγραφὰς ἀντιγράφομεν, ἀκριβῶς ὡς ἔχουσι.

«*Ανεγέρθη και άνεστορίθη ούτως ὁ Θιὸς και Πανσέ-
πτος ναὸς τὸν Ἅγιον Ἀποστόλον διὰ σηδρομῆς ἐξόδου
κε κόπου ἢ εβρισκόμενι μηκρίτε κε μεγάλη τὸ ρουφέτι τὸν
χαλκιάδον κε ἐπιτροπέβοντες ὁ κῆρ Μιχάλις τοῦ Παπα-
τέτε, 1752 Ὀκτοβρίου 20.»*

Ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν. Ὁ διακοινόμενος στύλος εἶναι τοῦ
ναοῦ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας.

Ἐκτὸς τούτων σώζονται και ἄλλοι ναοί, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς
παρακμῆς τῆς πόλεως ἔμειναν ἡμιτελεῖς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐσω-
τερικὴν αὐτῶν διακόσμησιν.

Παρ' ἐκάστω δὲ μεγάλῳ ναῶ ὑπάρχουσιν ἐν ἡ δύο παρεκ-
κλήσια πρᾶγμα, ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην εὐλάβειαν και
ζῆλον, τὸν ὁποῖον πρὸς τὰ θεία και ἱερὰ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι
εἶχον.

Ἐκτὸς τῶν τριῶν ἐνοριακῶν ναῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἐκκλη-
σιάζοντο κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν και ἑορτὴν, και ἄλλοι ἐλει-

τούργων κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς πανηγύρεως των ἡμέραν καὶ ὁσάκις εὐλαβῆς τις ἤθελε ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἱερουργίᾳ νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν ἀντίληψιν καὶ μεσιτείαν τοῦ Ἁγίου ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἐσεμνύνετο ὁ ναός.

Κατ' ἔθιμον διασωθὲν φαίνεται ἐκ παρωχημένων χρόνων, καθ' ὅλην τὰν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα ἑμονοεκκλησιάζοντο εἰς ἕλους σχεδὸν τοὺς ναοὺς ἐναλλάξ.

Ἀρχαῖα χριστιανικῆς ἐποχῆς κειμήλια δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Μοσχόπολις (ἀρχαιότερα δὲ ποσῶς), ἐκτὸς τοῦ προμνημονευθέντος καὶ ὑπὸ τῆς Ἀγιοταφίτικῆς Ἀδελφότητος δωρηθέντος Σταυροῦ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Τιμίου Εὐλύου, ἐφ' οὗ ἐσταυρώθη ὁ Θεάνθρωπος καὶ ἐνὸς χειρογράφου εὐαγγελίου εὕρισκομένου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Τὴν ἀντίληψιν δὲ τούτου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπεκαλοῦντο οἱ βαρέως ἀσθενοῦντες, παρ' οἷς ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ προσεκομίζετο.

Θ'.

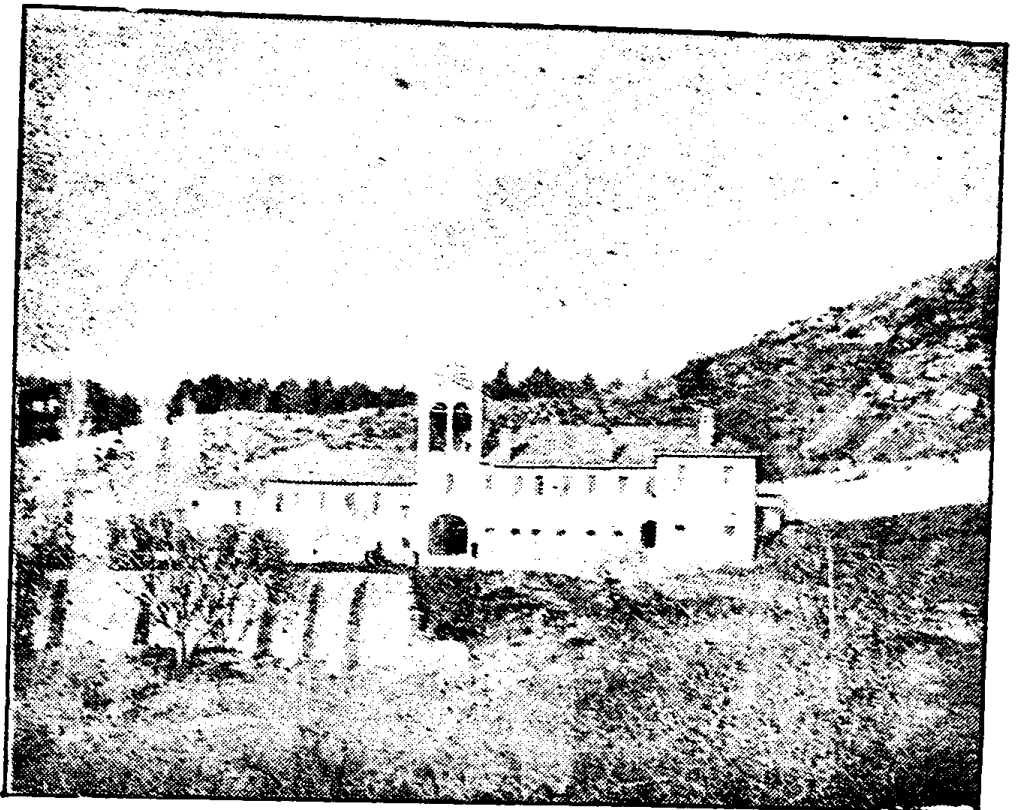
Ἡ ἹΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

Ἡ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΤΗΣ.—ΠΟΤΕ ΕΚΤΙΣΘΗ. — Ἡ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ.— Οἱ ΕΠΙΣΚΕΠΤΑΙ. — ΤΙ ΑΦΙΕΡΩΣΑΝ.

Εἰς ἡμίωρον ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν πρὸς Β. ἐν μαγευτικωτάτῃ τοποθεσίᾳ, ἐν μέσῳ ὑψικαρήνων δένδρων καὶ κελαριζόντων ὑδάτων, κεῖται ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου **Προδρόμου** καὶ **Βαπτιστοῦ Ἰωάννου** τιμωμένη Μονή. Τὸ θέαμα, ὅπερ παρίσταται ἐντεῦθεν ἐνώπιον τοῦ θεατοῦ εἶναι τόσῳ ἐξάλισιον, ὅσῳ μεγαλοπρεπὲς καὶ μελαγχολικόν. Ὡς ἐν πανοράματι ἐφαίνετο ἡ πόλις περικυκλουμένη ὑπὸ πολυαριθμίων ἑρειπίων ἀναμιμνησκόντων τὴν ἄλλοτε ἐνδοξον περιωπὴν τῆς. Ὁ εὐρύς ὄριζων, ὅστις πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ θεατοῦ ἐκτυλίσσεται πρὸς Ν. εἶναι ἐξάλισιος.

Τὰ τὴν πόλιν διαυλακοῦντα ποτάμια, φαίνονται ὡς ἄλλα χρυσοπάρυφα πλαίσια, αἱ τῆδε κάκεισαι διεσπαρμέναι ἐκκλησιαί οἱ πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ δίκην καταφύτων καὶ τεχνητῶν κήπων δενδροσκεπεῖς λόφοι καὶ σύσκιοι χαράδραι, ἐν ἀληθείᾳ ἐκστάσει κρατοῦσι τὴν ἐκπληκτον θεατὴν, ὅστις δὲν γνωρίζει τί πρῶτον

Ἱ. Μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου

νὰ θαυμάσῃ. Τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως ἐνταῦθα ἀπλοῦνται ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ ἀπλότητι συνάμα. Σμήνη φλυάρων πτηνῶν καὶ καλλικελάδων ἀηδόνων ἐκκωφεύουσιν αὐτόν. Ὁ ἐναρμόνιος ἤχος τῶν κωδῶνων τῶν ἐκ τοῦ βουνοῦ κατερχομένων ποιμνιῶν, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ βελάσματος τῶν προβάτων, σπευδόντων ὑπὸ τὸν μονότονον ἤχον τοῦ αὐλοῦ τοῦ βοσκῆ νὰ καταλάβωσι τὴν κατοικίαν των, ἀποτελεῖ συναυλίαν ὕμνελογοῦσαν τὸν Δοτῆρα τοσοῦτων πλουσιοπαρόχων ἀγαθῶν! Ἐντεῦθεν φαίνονται ἐπίσης ὑπερηφάνως ὑψούμενα, ἡ Δενία παράγουσα ἀξιόλογον ξυλικήν, ἡ Ὀστροβίτσα, ἥτις κατὰ πᾶν θέρος φιλο-

ξενεί πολλές χιλιάδας ποιμνίων, ὁ μεγαλοπρεπής καὶ πολὺς Ἰλλυρικὸς *Τόμαρος* (1), τοῦ ὁποῦ αἱ ἀπρόσιτοι ἀνθρωπίνῳ ποδὶ κορυφαὶ εἰσὶ πάντοτε χιονοσκεπεῖς. Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ κατ' ἔτος ἐπεσκέπτοντο τὸ πάλαι διὰ τὸ εὐκραές τοῦ κλίματος, ποιοῦντες τὰς θερινὰς αὐτῶν διατριβάς, οἱ Μητροπολίται *Δυρραχίου, Βελεγράδων, Κορυθῆς* καὶ ὁ Ἐπίσκοπος *Γκόρας καὶ Μόκρας* (ἐπισκοπῆς μὴ ὑπαρχούσης ἤδη, ἅτε συγχωνευθείσης ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Βελεγράδων καὶ Δυρραχίου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Ἐν τῇ 1765 ἦτοί τεσσαρα ἀκριβῶς ἔτη πρὸ τῆς παρακμῆς τῆς πόλεως, ἡ Μονὴ αὕτη ἐφιλοξένησεν ἐκτὸς τῶν τακτικῶν ἐπισκεπτῶν αὐτῆς Μητροπολιτῶν, καὶ ἐτέρους ὡς δηλοῦται ἐκ σημειώσεως ἀπαντήσεως ἐν Κώδικι ταύτης ἐχούσης ὡς ἑξῆς : «ΑΨΞΕ. 9 βρ. κδ. ὁ Μακαριώτατος καὶ Σεβασμιώτατος πατὴρ ἡμῶν ἀπάντων καὶ Πατριάρχης Ἀχριδῶν κ. Ἀρσένιος ἔγραψεν εἰς *σαρανταλείτουρον* ἄσπρα 1200

Ὁ Πανιερώτατος ἅγιος Καστορίας κ. Εὐθύμιος	»	600
ὁ » » Γρεβενῶν κ. Γρηγόριος	»	600
ὁ » » Σισανίου κ. Νικηφόρος	»	600
ὁ Θεοφιλέστατος » Πρεσπῶν κ. Παρθένιος	»	600

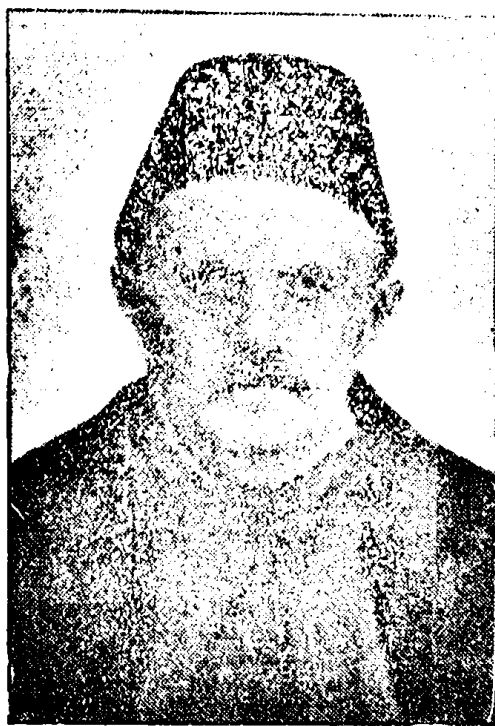
Ἡ Μονὴ αὕτη πολλὰς οἰκονομικὰς περιπετείας ὑπέστη ἀφοῦ πρὸ τριακονταετίας δὲν εἶχεν πλέον τῶν δύο ζευγῶν ἀροτήρων καὶ τινῶν μικρῶν ζήνων. Ἐὰ οἰκονομικὰ ταύτης ἐβελτιώθησαν εἰσελθόντα εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῶν τροχίαν, ἀφ' ὅτου τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἀνέλαβεν ὁ μακαρίτης *Ναοῦμ Βαλαούρης*, πολλὰ ὑπὲρ αὐτῆς πράξας. Ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐπίτροποι δειξάντες καὶ οὗτοι ζήλον ἱκανὸν καὶ προθυμίαν οὐ μικράν, τὰ εἰσοδήματα καὶ κτήματα αὐτῆς κατὰ πολὺ ἐπολλαπλασίασαν· ὁ δὲ κ. Ναοῦμ Στήργιας πολλὰ ὑπὸ τῆς Μονῆς πράξας κατηδάφισε

(1) Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Τομάρου (καθὰ ὁ Ἀνθιμος Ἀλεξούδης ἐν τῇ ἱστ. τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων γράφει) ὑπάρχει μέρος πεφραγμένον διὰ τοίχου, ἐνθα ματὰ Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν γιόνων, ἀνέρχονται πολλοὶ περιόικοι Ὀθωμανοὶ χάριν προσκυνήσεως. Ὀνομάζουσι δὲ τοῦτον «Μπαμπᾶ—Τομόρι».

ἅπαντα τὰ παλαιὰ κελλία, νέα καὶ πολυτελῆ ἐπὶ τούτων δώματα ἀνήγειρε, ὡς ἀκριβῶς φαίνονται μέχρι σήμερον.

Τὴν 24 Ἰουνίου ἑορτὴν τῶν Γενεθλίων τοῦ Τιμίου Προδρόμου

τελεῖ τὴν ἐπέτειον αὐτῆς πανήγυριν, εἰς ἣν συρρέουσιν ἐκ τῶν περιχώρων διάφοροι προσκυνηταὶ μεταξυτῶν ὁσίων καὶ πολλοὶ Μουσουλμᾶνοι ἰδίως Μουσουλμανίδες μετὰ πολλῆς εὐλαβείας καὶ ἀνυπέδητοι εἰσερχόμενοι εἰς τὸν ναοῦ.

Ἡ Μονὴ αὕτη ἰδρύθη τῷ 1634 ὡς δηλοῦται ἐκ τινος ἐκεῖ κώδικος ἔχοντος ὡς ἑξῆς: «Ἐπὶ ἔτους α χ λ δ. ἐθεμελιώθη ὁ Ναὸς τοῦ Τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ ἡ' ἐν ἡμέρᾳ Παρασκευῆ καὶ πρῶ-

† Ναοὺ Γαλασίῳ (σελ. 51)

τος κτήτορας καθηγούμενος κ. κυρ. Ἀντώνιος Ἱερομονάχου. Καὶ οἱ συνβοηθοῦντες αὐτοῦ κτήτορες τὸ μὲν πρῶτον Γκοῦτσος τοῦ Μελιγγέρι...» Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ φύλλου ἀπεκόπη ὑπὸ χεῖρὸς ἱεροτύλου.

Οὐχ' ἦντιον καὶ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς ἕσω θύρας τοῦ ναοῦ ἅπαντὰ ἢ παρὰ πόδας ἐπιγραφὴ, τὴν ὁποῖαν παραθέτωμεν ὅπως ἔχει, ὡς καὶ τὰς προηγουμένας διὰ τὴν σχηματίσθη τὴν ἰδέαν περὶ τῆς κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην πνευματικῆς καταστάσεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα, καθ' ἣν καὶ τυπογραφεία ἰδρύθησαν καὶ Ἑλλ. φροντιστήρια συνεστήθησαν ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐδίδαξαν ἄνδρες διακριθέντες ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ σοφίᾳ. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἑξῆς πιστῶς:

«Ἀνακαινήσθη ὁ θῖος καὶ πανσέπτος ναὸς οὗτος διὰ

συνδρομὶς καὶ ἐξόδου τοῦ τιμητοτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀρχοντος Κυρ. Κυρ. Γεωργίου Γκοῦτζο ἐπὶ αἵτους ΖΡΜ'

« Ἀνεστορίθῃ δὲ ὡ θίος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τοῦ ἀγίου ἐνδόξου προφήτου

προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου διὰ συνδρομὶς κόπου καὶ μόχθου τοῦ πανοσιοτάτου κέ καθυγουμένου κυρίου

Ἀντωνίου ἱερομονάχου καὶ διὰ ἐξόδων τοῦ τιμητοτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀρχοντος Κυρ. Μιχάλη λὸς μακαρίτου Κώστα (παραπλεύρως καὶ ὀλίγον ἄνωθεν) μοναχοῦ Καλινίκου ἐναικαῖν τις ψυχὴς αὐτοῦ ἅμα συνβίον καὶ τέκνης αὐτόν. Ἀρχιε-

ρατῆροντος τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς ἀγιοτάτης πρώτης Ἰουστιανῆς Ἀχριδῶν κυρ. κυρ. Ἐγνατίου.

Ἐπὶ αἵτους 1659 »⁽¹⁾ ἀμφότεραι αἱ χρονολογίαι συμφωνοῦσιν. Ἡ μὲν τοῦ κώδικος ἀναφέρει τὸν χρόνον καθ' ὃν ἀπεπερατώθη ὁ ναὸς, ἡ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ΖΡΜ' (7140 ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἰσοδυναμοῦσα τῷ 1632 μ. Χ.) τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἤρξατο ἡ οἰκοδόμησις, μολονότι λέγει ἀνεκαινίσθη.

Ἡ Μονὴ αὕτη συνείχετο μετὰ τῆς πόλεως διὰ λιθοστρώτου διασωζομένου μέχρι σήμερον εἰσέτι εἰς τινὰ σημεῖα, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσε « τῷ αψῆγ Δεκεμ. 14 ὁ σκευοφύλαξ καὶ ἐν ἱεροδιακόνις κ. Θεοδόσιος ἄσπρα 9560. » Ἐκατὸν εἴκοσι δὲ ἄσπρα ἀπετέλουν ἐν γρόσιον ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπομένης

Ὁ κ. Ναοῦμ Στήριος (σελ. 51)

(1) Ὅρα διατριβὰς μου ἐν τῇ « Ἀληθείᾳ » Θεσσαλίας τῆς 5ης Αὐγούστου 1904 καὶ 28 Ἰουλίου 1905.

δηλώσεως τοῦ ἰδίου κώδικος.» Τῷ 1765 ἀφιέρωσεν ὁ χρησιμώτατος κυρ. Ἀθαν. Πρέντου εἰς τὸν ἅγιον Πρόδρομον παρρησίας δύο, τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου καὶ τῆς μητρὸς του Κώστηνας ἔδωκε τὸν ἀριθμὸν πενήτηντα πέντε ἀσλάνια, ἦτοι ἄσπρα 6600 κ. τ. λ., τὸ δὲ ἄσπρον ἦτο ἐν χρήσει μέχρι τοῦ 1798.

Παρὰ τῇ Μονῇ ἦτο καὶ παρεκκλήσιον τῶν Ταξιαρχῶν, ὅπερ παραμεληθὲν κατέρρευσε, καὶ νῦν μόνον τὰ ἐρείπια φαίνονται.

Ὁ δὲ ἐν Δροβιάνῃ Β. Ἡπείρου περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν καταγινόμενος κ. Ν. Μυστακίδης, ἐκ διαφόρων σημειώσεων δύο διδασκάλων, τοῦ Χαρίτωνος Μαργαρίτη (1) καὶ Κοσμᾶ τοῦ Θεσπρωτοῦ πρὸ ἑκατονταετίας ἐπισκεφθέντων τὴν Μοσχόπολιν, ἠρᾶνισθη τινά, τὰ ὅποια ἀπέστειλεν ἡμῖν καὶ εὐχαρίστως δημοσιεύομεν :

«... Ἡ Μοσχόπολις ἦτο ἐμπορικωτάτη πόλις. Ἀπὸ διάφορα μέρη πῆγαιναν καὶ ἐπρομηθεύοντο τὰ ἐμπορεύματά των. Ἀπὸ τὸ Δέλβινον καὶ Δρόβιανη ἐπῆγαιναν δύο καὶ τρεῖς φορές τὸν χρόνον καὶ ἐψώνιζον διάφορα τοπικὰ πράγματα μεταξὺ τῶν ὀπείων καὶ φλωκάτες τὰς λεγομένας ἕως σήμερον «Μοσχοπολιάνικες» καὶ διὰ τὰς ὁποίας τραγουδῶντες κατὰ τοὺς γάμους ἔρωτοῦν τὴν νύμφη :

«... Τί καλάφερές τῶν πενθερικῶν σου ;
 » ἔφερα ρουτί (2) μὲ μύσκο καὶ τσεμπέρι μὲ μετάξι
 » ἔφερα καὶ τοῦ γαμβροῦ Μοσχοπολιάνικη φλωκάτα...»

«Τῆς Μονῆς Προδρόμου τὰ θεμέλια ἐτέθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ μοναχῶν *Μοσχοπολιτῶν*, *Μπουμπουσιτιτῶν* καὶ *Μποριατῶν* (3) οἵτινες ἐκαλοῦντο *Προδρομίται*, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐντεταφισμένοι εἰς τὸν περίβολον τῆς ἰδίας Μονῆς. Τὴν Μοσχόπολιν κατέστρε-

(1) ὁ Χ. Μαργαρίτης ἐξημάτισε γραμματεὺς τῆς Κυρᾶ — Βασιλικῆς τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ καὶ Βοϊβόδας (Διοικητῆς) Τρικκάλων.

(2) ὑποκάμισο.

(3) Ἴσως νὰ κατήγοντο ἀπὸ τὰ περὶ τὴν Κορυτσᾶν χωρία, Μπομποστίτσα καὶ Μπόρια.

φαν οι μπέιδες της Φράσσαρης. Τὸν χειμῶνα πίπτει χιῶν ἴσια μὲ 10 σπιθαμὲς τὴν δὲ 28 Αὐγούστου 1825 εὔρον ἀθέριστα τὰ στάρια· οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι εἶναι ὠρατοὶ τὰ φορέματα τσόχινα καὶ προτιμοῦν τὸ κόκκινο χρῶμα· αἱ γυναῖκες ἔχουν ἀργυρᾶ ζωνάρια, τζουμπέδες μὲ γοῦνες.

«Πρὸς Α. τῆς Βοσκοπόλεως εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας, ὑπάρχει βουνὸν ποῦ βγαίνουν τριῶν εἰδῶν μάρμαρα (1) μὲ λοῦστρον ὁμορφον. Ἐγγὺς τοῦ χωρίου Βοσκόπι εὔρον (ἐξακολουθεῖ ὁ Μαρ- γαρῖτης) ἀπολιθώματα ὀργανισμένα κογχυλιῶν κ.λ.π.

«Νοτίως τῆς Βοσκοπόλεως εἶναι τὸ Βιθυκοῦκι τὸ ὁποῖον ἔχει 70 οἰκίας, ἐνῶ ἄλλοτε εἶχε 4.000 μὲ ἀγορὰν εὐμορφην, ἐκκλη- σίας καὶ πηγὰς ὑδάτων. Ἐπὶ λόφου μὲ ἐρείπια πλαιιοῦ φρου- ρίου εἶναι τὸ μοναστήρι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων μὲ ἐρίζοντα κάλλιστον. Τὸ μοναστήρι ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν θεμελιῶν εἰδωλολα- τρικοῦ ναοῦ.

«Τὸ Βιθυκοῦκι εἶχε περίφημον σχολεῖον εἰς τὴν ἀκμὴν του. Εἶναι πατὴρ τοῦ μακαρίτου διδασκάλου καὶ Ἱεροκῆρυκος Ἰωαν- νίνων Εὐστρατίου, ὅστις ἐν Ἀργυροκάστρῳ εἶχε γράψει πολλοὺς κώδικας». Ὁ δὲ Κοσμάς ὁ Θεσπρωτὸς ἐκ Δροπόλεως λέγει τὰ ἐξῆς : «Ἡ Μοσχόπολις ἔχει 100 οἰκογενείας καὶ οἱ κάτοικοι ἔχουν χαρακτήρα καλὸν καὶ χρῶμα ροδόχρουν· οἱ ἄνδρες εἶναι ἔμποροι, αἱ δὲ γυναῖκες πλέκουν ὁμορφα τσουράπια καὶ ὑφαί- νουν πανιὰ καὶ φλωκάτες γιαμπόλ. Ὁ Σίνας ἀνεχώρησεν ἐκ Μοσχοπόλεως μὲ πέντε ἰδικούς του καὶ μέσον Πρεμετῆς καὶ Δροπόλεως ἐφθάσαν εἰς Δροβιάνην, ὅπου ἐφιλοξενήθησαν ἀρκε- τὰς ἡμέρας εἰς τὰ τότε πεφημισμένα κελλία τοῦ Ἁγίου Ἀθα- νασίου. Ὑπερθεν τῆς Κορυτσᾶς εἶναι τὸ ὄρος «Μοράβα» τὸ ὁ- ποῖον εἶναι συνέχεια καὶ κλωνάρι τοῦ Πίνδου. Ἐπὶ μιᾶς κορυφῆς σώζεται ἐν παλαιὸν φρούριον τὸ ὁποῖον οἱ κάτοικοι ὀνομάζουν «Κιουτέτ» εἰς τὰ κάτωθι χωρία «Μπόρια» καὶ «Δρένοβον» εὔρον

(2) Ἐιννοεῖ τὴν Πολένα ἐκ τῆς ὁποίας καὶ σήμερον προμηθεύονται τὸ κόκκινον ἰδίως μάρμαρον.

πέντε ειδών οστρακοδέρματα θαλάσσια έντελέστατα κατά τὸ σχῆμα. (1)

Γ.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

ΠΟΙΟΣ Ο ΤΙΤΛΟΣ ΚΑΙ Η ΦΗΜΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ—ΠΟΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΟΣΑΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΥΠΕΣΤΗ—ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΣΑΝΤΩΝ ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΝ
ΑΧΡΙΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΟΙΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως ταύτης ὁ Μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας, ὅστις ἅπαν τὸ θῆρος ἐν Μοσχόπολει διήνυεν, ἐπιτιλοφορεῖτο «*Κορυτζᾶς καὶ Μοσχόπολεως*». Εἶναι ἀνεξήγητον, πῶς ἐνῶ ἡ Κορυτσᾶ τότε μία ἄσημος πόλις, ἐνῶ συγχρόνως μὲ τὴν Μοσχόπολιν ἠκμαζον καὶ ἄλλαι πόλεις, ὡς τὸ *Βιθυκούκιον* ἢ *Ἵπιοχία* κ.τ.λ., ἔχουσαι ὑπὲρ τὰς 10 χιλιάδας οἰκιῶν ἐκάστη ὁ Μητροπολίτης ἔφερε τὸν τίτλον μιᾶς ἀσήμου πόλεως (Κορυτσᾶς).

Τὴν ἐξήγησιν μᾶς τὴν δίδει ἀμέσως ἀρχαῖος κώδιξ τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς, ὑπὸ χρονολογίαν 1676, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πληροφοροῦμεθα τὰ ἑξῆς :

«Ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Κορυτσᾶς συμβάσης τῷ 1490 ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ *Σουλτάν Βαγιαζίτ Β'* μέχρι τοῦ 1670 ἡ Μητρόπολις αὐτῆς ὑπήγετο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς *Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν*, ὅστις διετέλει διέπων προεδρικῶς καὶ τὴν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς.

(1) Ὅχι μόνον εἰς τὰ ρηθέντα χωρία τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ «*Μοράβα*» (1150 μ. ὕψος) ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους συχνὰ εὐρίσκονται ἀπολιθώματα θαλασσίων ειδῶν.

» Ἀλλὰ τῷ 1670 διετελεί Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν ὁ ἐκ Κορυθαῖς Παρθένιος, ὁ ὁποῖος ἀποδίδων τὰ τραφεῖα εἰς τὴν πατρίδα του ἀνύψωσεν αὐτὴν εἰς τὸν τίτλον *Κορυθαῖς, Σελασφόρου καὶ Μοσχοπόλεως*.

Ὁ προτελευταῖος οὗτος τίτλος παρήχθη ἐκ τῆς ὀνομασίας, καὶ δῖωρον πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κορυθαῖς ἀπεχούσης πόλεως, ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς νῦν *Σβέξντας* ἢ κατ'ἄλλους *Πλιάσσης* (τὸ πάλαι Πήλιον). Πότε ὅμως ἢ μὴ σωζομένη αὕτη πόλις ὠνομάσθη διὰ τοῦ ἐλληνικωτάτου ὀνόματος *Σελασφόρος* καὶ πότε ἀκριβῶς μετωνομάσθη *Σβέξντα* (βουλγαριστὶ πάλιν τὸ αὐτὸ σημαίνουσα), ἀδηλον.

Ὁ ρηθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος Παρθένιος συνεχῶνευσεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μητροπόλεως Κορυθαῖς τὴν ἐπισκοπὴν *Δεβόλεως καὶ Κολώνης* (Κολωνίας) εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπήγετο καὶ τὸ ἄλλοτε ἀκμάσαν *Βιθυνκούκιον* τμήμα ὅπερ μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1916 ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μητροπόλεως Καστορίας. Ἐκ τῆς αὐτῆς πρὸς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ εὐγνωμοσύνης ὀρμώμενος καὶ ἕτερος ἐκ Κορυθαῖς Ἀρχιεπίσκοπος Ἰωάσαφ⁽¹⁾ κατήλθε μεθ' ὄλων τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἀρχιερέων, ὡς καὶ ἄλλοτε κατήρχοντο καὶ ἄλλοι Ἀρχιεπίσκοποι, ἵνα λειτουργήσῃ εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς πατρίδος του καὶ ἔγραψε τότε πρὸς ἐκλογὴν τοῦ κατ' ἐνορίας ἀριθμοῦ τῶν ἱερέων τοῦ τόπου ἐκεῖνου ψήφισμα οὕτινος καὶ ἡ ὑπογραφή αὐτοῦ «ὁ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ ἐπιβεβαιοῖ» ἐν τῷ μητροπολιτικῷ Κώδικι Κορυθαῖς, σώζεται ὡς καὶ ἡ ἐπομένη μνημόνευσις αὐτοῦ. «*Κορυθαῖς καὶ Σελασφόρου πατρι-αρχεύοντος ἐν τῷ Ἀγιοτάτῳ Θρόνῳ τῆς Πρώτης Ἰουστιανῆς Ἀχριδῶν τοῦ Μακαριωτάτου, λογιωτάτου καὶ Θεοπροβλήτου Πατριάρχου κ. κ. Ἰωάσαφ*».

Ἀλλὰ ἡ Μητρόπολις αὕτη ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀναδείξεως μέχρι τῆς τῷ 1767 ἔτους καταργήσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρι-

(1) Δύο Ἀρχιεπίσκοποι Ἀχριδῶν καὶ συγχρόνως Μητροπολίται Κορυθαῖς, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ ἀπαντῶσιν· ὁ εἰς κατήγετο ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ ὁ ἕτερος ἐκ Κορυθαῖς. Περὶ τούτων εἰς τὸν κατάλογον τῶν Μητροπολιτῶν.

δῶν, φαίνεται πολλάκις μὲν ἔχουσα ἴδιον αὐτῆς Μητροπολίτην ἐνίοτε δὲ μεθ' ἄλλων τῶν ὑπ' αὐτὴν πόλεων καὶ χωρίων κατεχομένη καὶ διοικουμένη ὑπ' αὐτοῦ, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν ὡς προεδρικῶς διεπομένη.

Μετὰ τὴν διάλυσιν ταύτην τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, γενομένην ἐπὶ τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Γενναδίου, ἡ Μητρόπολις αὐτῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «**Κορυτσᾶς καὶ Σελασφόρου**» προσηρτήθη εἰς τὸ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοῦ διαδεξαμένου αὐτόν, Μητροπολίτου Ἰωακείμ (1769—1781), καθ' ὅσας αὐτῶς ἔκ τινος ἐν τῷ αὐτῷ Κώδικι ὑπογραφῆς δηλοῦται, ἔδωκεν ἕνεκα τῆς παρακμῆς τῆς Σελασφόρου τὸν τίτλον «**Κορυτσᾶς καὶ Μοσχοπόλεως**». Διτηρήθη δὲ ὁ διπλοῦς οὗτος τίτλος ἀκέραιος μὲν μέχρι τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Ἰωάσαφ (1797—1806) ἐπλεόναζεν δὲ μέχρι τοῦ μετ' αὐτὸν Ἀρχιερέως Μελετίου, (1806-1828), ὁ ὁποῖος ἐπίσης ὡς ἔκ τινος ἐν τῷ κώδικι ὑπογραφῆς αὐτοῦ ἐμφαίνεται, εἶχε προσθέσει ἄλλως αὐθαιρέτως καὶ τὴν ἐκ τοῦ τίτλου καταργηθεῖσαν **Σελασφόρον**, ἥτοι προσηγορεύετο : «**Κορυτσᾶς, Σελασφόρου καὶ Μοσχοπόλεως**». Ἐπειτα δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μοσχοπόλεως, ὁ διάδοχος τοῦ Μελετίου, Βησσαρίων (οὗτος συνετέλεσεν, ὥστε ἐν Κορυτσᾷ ἐπικρατήσῃ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ οὕτω μέχρι σήμερον πολλοὶ ὀνομάζονται **Βησσαρίωνες**) προσηγορεύθη ὑπὸ τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἐπὶ ἑπτὰ μόνον ἔτη διατηρηθέντος τίτλου «**Κορυτσᾶς καὶ Πωγωνιανῆς**» ἐξ ἧς μέχρι σήμερον διτηρήθησαν ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς καὶ δώδεκα χωρία (1), ἐνῶ ἡ ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, ἐξ οὗ καὶ **Πωγωνιανῆ** ἐκλήθη, κτισθεῖσα ἐπὶ τῇ τιμῇ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Ἰ. Μονῇ τῆς **Μολυβδοσκεπάστου**, προσηρτήθη ἔκτοτε εἰς τὴν ἐπισκοπὴν **Βελᾶς καὶ Κονίτισης**.

Τῷ 1835 ὁ ἐκ Βερροίας Κύριλλος, ἔλαβεν ἐπισήμως Συνο-

(1) Τὰ χωρία ὀνομάζονται : Λασόβα (Βλάσοβον) Ποστέβανη, Τσαρίσοβον, Ρατίχοβον, Ὀγδούβανη, Λιμπίβανη, Μαλίσοβον, Μερτσέκη, Ἰλιάρα, Τραπεζίστη, Μελιανή, Δέλβινον, (ὄχι ἐννοεῖται τὸ μέγα Δέλβινον). Τοῦ χωρίου τούτου τὸ ἡμισυ ἀνήκεν εἰς τὸν Μητροπολίτην Κορυτσᾶς καὶ τὸ ἕτερον ἡμισυ εἰς τὸν Μητροπολίτην Καστορίας.

δική ἀποφάσει, παρὰ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας τὸν τίτλον «*Κορυτσαῖς καὶ Πρεμετιῆς*», ὁ δὲ Φιλόθεος ὁ Κωνσταντινίδης (1885) προσέθεσε καὶ πάλιν τὸν τίτλον τῆς *Μοσχοπόλεως* καὶ προσηγορεύετο «*Κορυτσαῖς, Πρεμετιῆς καὶ Μοσχοπόλεως*», ἐπὶ δὲ τῆς Ἀρχιερατείας τοῦ διαπρεποῦς καὶ ἐγκρατοῦς τῆς τε ἔσωθεν καὶ τῆς θύραθεν παιδείας *Δωροθέου Εὐελπίδου*, «*τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ρέεν αὐδῆ*» καὶ κατὰ κακὴν μοῖραν τὴν 8ην Μαΐου 1875 ἐκ τοῦ αἰφνιδίως πλημμυρήσαντος Ἀψίου παρασυρθέντος καὶ πνιγέντος, ἢ ἐγγώριος Μοῦσα διὰ τῶν ἐξῆς στίχων ἔχει ἀποθανατῆσει τὸ θλιβερόν γεγονός :

«*Ἄτιέ κοῦ νοῦκ μπύττει ἄς νῆε πούλιε, οὐ μπύτ νῆε Δεσπότ με βούλε*», ἤτοι «*Ἐκεῖ ποῦ οὔτε μία ὄρνις δὲν πνίγεται, ἐπνίγη ἓνας Δεσπότης με βούλα (διάσημος)*».

Ἐπὶ τῆς Ἀρχιερατείας τοῦ Μητροπολίτου τούτου λέγομεν, ἢ Μεγ. Ἐκκλησία σφόδρα τιμῶσα αὐτὸν, ἀπένειμε τὴν μέχρι Ἑλληνοκρατίας (1916) διατηρηθεῖσαν τιμητικὴν φήμην : «*Ἵπερτίμου καὶ Ἐξάρχου Ἄνω Μακεδονίας*».

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΣΑΝΤΩΝ

Α'. ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΝ ΑΧΡΙΔΩΝ

1572—1580 Γαβριήλ.

1607 Ζωσιμᾶς. Οὗτος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν ὢν προεδρικῶς διηύθυνε τὴν Μητρόπολιν Κορυτσαῖς, ἢ ὑπογραφή τοῦ ὁποῦ πρᾶσινη μελάνη ἀπανιᾷ εἰς τὸν κώδικα τῆς Μητροπόλεως Κορυτσαῖς ὡς ἐξῆς : «*Ζωσιμᾶς ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν, Σερβίας, Βουλγαρίας, Ἀλβανίας, Δευτέρας Μακεδονίας καὶ ἄλλων τόπων*»

1634 Μητροφάνης.

1670—1676 Παρθένιος, ὅστις ἐκλεγείς μετὰ ταῦτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν, δὲν ἔπαυσε νὰ εἶνε κανονικὸς ποιμὴν τῆς πρώην ἐπαρχίας του (Κορυτσαῖος τὴν πατρίδα).

- 1691—1693 Μακάριος.
 1694—1696 Ἀθανάσιος.
 1696—1709 Δανιήλ, ὁ ἀπὸ Δυρραχίου.
 1709—1742 Ἰωάσαφ, διατελῶν συνάμα καὶ Ἀχριδῶν, Κορυτσαῖος.
 1743—1753 Νικηφόρος.
 1763 Διονύσιος.

Β'. ΥΠΟ ΤΟ ΟΙΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

- 1766—1769 Γεννάδιος (ἐπ' αὐτοῦ κατηργήθη τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἀρχιεπ. Ἀχριδῶν).
 1769—1781 Ἰωακείμ.
 1797—1806 Ἰωάσαφ, ὁ Μοσχοπολίτης.
 1806—1828 Μελέτιος.
 1834—1835 Βησσαρίων (Κορυτσαῖος καὶ Πωγωνιανῆς)
 1835—1845 Κύριλλος ὁ Βερροιαῖος, εἶτα Γάνου καὶ Χώρας (Κορυτσαῖος καὶ Πρεμετῆς).
 1845—1874 Νεόφυτος, ὁ ἀπὸ Δρυϊνουπόλεως.
 1874 Δωρόθεος ὁ Εὐελπίδης.
 1875—1885 Δωρόθεος ὁ Χρησιτίδης.
 1885—1892 Φιλόθεος Κωνσταντινίδης ὁ ἀπὸ Εἰάνθης (Κορυτσαῖος, Πρεμετῆς καὶ Μοσχοπόλεως).
 1892 Γρηγόριος ὁ ἀπὸ Ρόδου, μὴ δεχθεὶς.
 1892—1894 Ἀνθιμος ὁ Τσατσοῦς ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, μετὰ ταῦτα Λέρου καὶ Καλύμνου. Εἶτα ἐξελέγη Οἰκ. Πατριάρχης ὡς Ἀνθιμος ὁ Ζ'. (1)

(1) Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως καὶ Πωγωνιανῆς κ. Βασίλειος, εἰς μνήμην τοῦ ἀειμνήστου τούτου Ἡπειρώτου Πατριάρχου, ἀποστέλλει ὑμῖν τὸ ἐξῆς ἠρωελεγεῖον :

Ὡ Οἰκουμενικὴ κλεινὴ πρόφρον Πατριάρχα
 Ἀνθιμε γεραρὲ σεπτὲ Ἐθνάρχα
 ἄγλαέ Ἡπείρου γόνε εὐάνδροιο Σὸν οἶδε
 φιλογενείας θερμὸν ζῆλον Ἔθνος
 ἐν ζωηρᾷ Σῆ δράσει ἐν Μητροπόλεσι
 Παραμυθίας, ἠδ' Αἴνου, Κορυτσαῖς
 Καλύμνου καὶ ἐν Βύζαντος ἔδρα ὑψηλῆ
 Λίττου Ἀρχιεϋτα δ' Ὑψιμέδοντος.
 Χριστοῦ δοῦναι Ἔθνει κλέος ἰσὺν ρῶσιν ἰδ' ὄλβον
 Τοῦθ' ἔξει ἀγήρω δ' εὐκλεᾷ Σὴν μνήμην.

1894

Χρυσανθος, παραιτηθείς. μέχρι δὲ τελευτῆς τοῦ βίου του ἔφερε τὸν τίτλον «Πρώην Κορυθαῖς».

Ἡ. Α. Ζ. Ο. Κορυθαῖς Πάτριος
 Θεοφρονηθείς τῆς 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1906
 Πάτριος τῶν γυριῶν Μιῶνα Λέβου

† Ὁ ἀειμνήστos Μητροπολίτης Κορυθαῖς Φώτιος Καλπίδης
 ὁ δολοφονηθείς ὑπὸ συμμορίας Τουρκαλθανο-
 κουτσοβλαχικῆς τῷ 1906. (σελ. 62)

- 1895—1902 Γερβάσιος ὁ Ὁρολογᾶς, Πόντιος τὴν πατρίδα, μετὰ ταῦτα Καισαρείας εἶτα Ἰωαννίνων, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1916.
- 1902—1906 Φώτιος Καλλιίδης Πόντιος τὴν πατρίδα, ὁ δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καὶ Βλάχων τὴν 9 Σεπτεμβρίου 1906 παρὰ τὸ χωρίον Μπρατβίτσα (Δεβολίου).
- 1906 Γερβάσιος Σαρασίτης Πόντιος καὶ οὗτος τὴν πατρίδα εἶτα Ἀγκύρας, νῦν Ἀλεξανδρουπόλεως.
- 1910 Δημήτριος Γεωργιάδης Ἀρχιμανδρίτης καὶ καθηγητῆς τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης μὴ δεχθεὶς.
- 1910—1916 Γερμανὸς Ἀναστασιάδης ὁ ἀπὸ Στρωμνίτης, εἶτα Σισανίου, νῦν Λαγκαδᾶ, εὐρεθεὶς εἰς πολὺ δυσχερεῖς περιστάσεις τῆς ἐπαρχίας του, ἐναντίον τῶν ὁποίων σθεναρῶς ἀντεπεξῆλθε. (1)

Κατόπιν τῶν τότε γεγονότων τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐγκαταστησάντων καὶ Ἀλβανικὰς ἀρχάς, ἠναγκάσθη κατὰ Νοέμβριον 1916 νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας, ὅπου παραμένων ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ «Κορυτσᾶς» ὑφ' ὧν σεβόμενος καὶ τιμώμενος, μέχρι τοῦ 1921 ὁπότε διωρίσθη Μητροπολίτης Σισανίου, μετὰ ταῦτα δὲ Λαγκαδᾶ Χριστιανοπρεπῶς ποιμαίνων τὴν ἐπαρχίαν του.

- 1919 Ἰωακείμ Στρομπῆς, μὴ δυνηθεὶς νὰ μεταβῇ, νῦν Μητροπολίτης Καρδαμύλων Χίου.
- 1920 Ἰάκωβος Μητροπολίτης Δυρραχίου ἐκλεγείσ τῇ 11 Φεβρ. 1911 ἐστάλη Πατριαρχικὸς ἐξαρχος εἰς Κορυτσᾶν τὴν 20 Αὐγούστου 1919, διευθύνων τὴν ὄρφανὴν Μητροπολίτου, Ἐπαρχίαν ταύτην μέχρι τῆς 8 Νοεμβρίου 1921, ὁπότε ἀπηλλάθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν.
- Ἡ ἐκτίμησις τῆς ὁποίας ἔτυχεν ὁ ἱκανὸς

(1) Ὅρα τὰ «Κατὰ τὸν Ἀγῶνα Ἀνεξαρτησίας Κορυτσᾶς».

οὗτος Μητροπολίτης ὑφ' ὅλης τῆς ἐπαρχίας, εἶνε
ἐκ τῶν σπανίων. (1)

1921

Ἱερόθεος Γιαχόπουλος (Ἐπίσκοπος Μελιτουπό-
λεως) ἀποσταλεῖς ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἴκ.
Πατριαρχείου ἤτοι Ἐξαρχος. Κατάγεται ἐκ Τσαρι-
σόβας. Μετὰ τὴν ἐκδοσιν ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου
τοῦ τόμου καὶ τὰς μεταξὺ Οἴκ. Πατριαρχείου καὶ
Ἀλβανίας συμφωνίας θὰ θεωρηθῆ κανονικὸς
Μητροπολίτης Κορυτσᾶς.

ΙΔ'.

Η ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΧΡΙΔΩΝ

ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΥΠΟ ΤΙΝΟΣ ΠΡΟΗΧΘΗ ΕΙΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΝ. — Ο
ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ. — ΠΟΙΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΥΠΗΓΟΝΤΟ ΕΙΣ ΑΥΤΗΝ. — Η ΑΡΧΙΕ-
ΠΙΣΚΟΠΗ ΙΠΕΚΙΟΥ, ΜΕ ΤΑΣ ΥΠ' ΑΥΤΗΝ ΜΗ-
ΤΡΟΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΑΣ. — ΛΕΠΤΟΜΕ-
ΡΗΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΑΡ-
ΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΑΧΡΙΔΩΝ, Κ. Α. Π.

Ἄτελές πολὺ θὰ ἀπεδεικνύετο τὸ ἀνὰ χεῖρας, πόνημα ἐν
ἰδιαιτέρον κεφάλαιον δὲν ἀφιερῶμεν καὶ διὰ τὸν σπουδαῖον
τοῦτον σταθμὸν τὸν ἐν τε τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ σελίδα κατα-
λαβόντα ἤτοι Ἀρχιεπισκοπὴν ἢ Πατριαρχεῖον Ἀχριδῶν, ἐπὶ τοῦ
Θρόνου τοῦ ὁποῖου ἀπειράριθμοι ἐπίσκοποι καὶ Ἀρχιεπίσκοποι
ἐκάθησαν.

Ἡ τέως αὕτη Ἐπισκοπὴ προήχθη ἐπὶ τοῦ Ἐπισκόπου Θεοδο-
ρήτου τῷ 535 διὰ Νεαρᾶς (Διατάγματος) τοῦ Ἰουστινιανοῦ γεν.

(1) Τῷ 1918 συνέταξε ἐγκρίσει τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου τὴν ἀκολου-
θίαν τοῦ ἱερομάρτυρος Ἀσίου πρώτου Ἐπισκόπου Δυρραχίου.

νηθέντος ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ περιοχῇ τῆς Λυχνιδού (1) (Ἀχρίδος) εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν «Πρώτην Ἰουστινιανὴν κληθεῖσαν καὶ τὴν Δευτέραν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν ἐν τῇ ἑαυτῆς τίτῳ περιλαμβάνουσας καθ' ἣν ἐποχὴν δὲν εἶχον ἐπιδράμει εἰσέτι οἱ Βούλγαροι.» Ἐπειτα δὲ ἐκ μὲν τῆς 152 ἔτη βραδύτερον γενομένης ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων, ἧτοι τῷ 685 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου προσετέθη τότε τὸ πρῶτον καὶ ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἄγνωστος τίτλος τῆς *Βουλγαρίας*, ἐκ δὲ τῆς ἐπιμεταγενεστέρως τῶν Σέρβων εἰσβολῆς προσετέθη, καὶ ὁ τίτλος τῆς *Σερβίας*. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Φαρμακίδης (2) λέγων: «Ἡ παρὰ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ διὰ νόμου Αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπισκοπὴ ἀναδειχθεῖσα Πρώτη Ἰουστινιανὴ, διέμεινε τοιαύτη καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατάκτησιν τῶν τόπων ἐκείνων ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχριδῶν». Ἄλλως τε οἱ Βούλγαροι ἐπιδραμόντες εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίαν τῷ 685 καὶ ἐγκαταστάντες εἰς Λυχνιδὸν τὴν ὁποίαν πρωτεύουσας κατέστησαν καὶ Ἀχρίδα κατὰ Ἄνναν Κομνηνὴν ὠνόμασαν, διετέλεσαν ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη ἐθνικαί, ὥστε οὐδεμίαν μάλιστα τὸ κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἀνάγκην Ἀρχιεπισκόπου ἢ Ἐπισκόπου. Τῷ δὲ 865 ἧτοι μετὰ 180 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως, ἀσπασθέντες τὸν Χριστιανισμὸν διὰ τοῦ Κυρίλλου (3) καὶ Μεθοδίου ἀποκατέστησαν ἐν Ἀχρίδι τὸν ἐν τῇ *Πρώτῃ Ἰουστινιανῇ* ἑδρεύοντα Ἀρχιεπίσκοπον.

Εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀχριδῶν ὑπήγοντο οἱ Μητροπολίται, *Βελεγράδων, Κορυτσᾶς καὶ Σελασφόρου, Καστορίας, Γρεβενῶν, Σισανίου, Πελαγονίας, Βοδενῶν καὶ Τιβερίου πόλεως*, καὶ οἱ Ἐπίσκοποι *Αὐλῶνος, Κανίνων, Γκόρας* καὶ

(1) Ἐπειδὴ ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ὠνόμασε τὴν πατρίδα του πολλοὶ ἱστορικοὶ ἐξήτησαν νὰ εὑρωσι ταύτην εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰλλυρίας. Τὸ πιθανώτερον κατὰ τοὺς πλείστους εἶναι ἡ Ἀχρίς, ἢ πόλις ἀκμάσασα παρὰ τὴν Μογὴν ὀσίου Ναοῦμ. Ἄλλοι δὲ θεωροῦσι τὴν Δίβραν.

(2) Συνοδ. Τόμος. Σελ. 213

(3) Μαθητὴς τουτου ὑπῆρξεν ὁ Ἰλλυριὸς Ὅσιος Ναοῦμ, ὅστις τὰ ἐκεῖ βάρβαρα ἔθνη διδάσκων ἵδρυσεν τὴν ὁμώνυμον Μογὴν, ἐνθα καὶ ἐτελεύτησε.

*Μόκρας, Δεβρών, Πρεσπών, Κιτσάβων, Μολεσχοῦ, Μουλε-
νῶν καὶ Κατρανίτης, Βελεσσοῦ, Δεβόλεως, Κολωνίας, πρὶν
προαχθῆ ἢ τελευταία αὐτῇ Ἐπισκοπῇ εἰς Μητρόπολιν Κορυτσᾶς
καὶ Σελασφόρου.*

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ ἄνω Ἰλλυρίᾳ εἶχε συστηθῆ βραδύτερον ἢ
Ἀρχιεπισκοπῇ Ἰπεκίου, ἣτις ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοδώρου
τοῦ Λασκάρως (1216) ἀνεδείχθη *Ἀυτοκέφαλος Ἀρχιεπισκοπῇ.*

Χάριν τῆς ἱστορίας, μολονότι αἱ γραμμαὶ αὗται δὲν ἔχουν
καμμίαν σχέσιν μετὰ τὴν ὕλην τῆς ἀνὰ χεῖρας ἱστορίας, σημειοῦ-
μεν τὰς ὑπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην Ἐπισκοπάς, αἱ ὁποῖαι
εἶναι αἱ ἑξῆς: *Διακόβας, Γουσίνης Πλάβας, Κλεμέντης, Σκό-
δρας, Κροῖας, Μητροβίτης, Πριστινῆς, Ποτγορίτης καὶ
Ἀντιβάρεως, μέχρι Καλκανδελίου, ὡς καὶ τὰς Μητροπόλεις
Ρασκοπρεσρένης, Νυσσάβας (Νύσσης), Βελιγραδίου, Σκο-
πίων, Βόσνης, Ἐρσεκίου, Οὐζέτης, Κιοστεντελλίου, Σαμα-
κόβου, Γενῆ (ἢ Νόβι) Παζαρίου. Τζετίνας (Μαυροβουνίου),
ὡς καὶ ἄλλας ὑπαγομένας μέχρι ἐσχάτως εἰς τὴν Αὐστρίαν.*

Ἀμφότεραι αἱ Ἀρχιεπισκοπαὶ αὗται, κατελύθησαν τῷ 1767^ο
καὶ συνεχωνεύθησαν εἰς τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον. Τελευταῖος
Ἀρχιεπίσκοπος Ἰπεκίου ὑπῆρξεν ὁ *Καλλίνικος*, τῶν δὲ Ἀχρι-
δῶν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπομεν ὁ ἀπὸ Πελαγονίας *Ἀρσένιος*
παραιτηθεὶς.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΑΧΡΙΔΩΝ (1)

ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ὡς Ἐπίσκοποι Λυχνιδούς

Ἅγιος Ἐρασμος (μάρτυς) 284—305, Ἀντώνιος 353, Λαυ-
ρέντιος 492, Θεοδώρητος 519.

(1) Ὁρα «Πελασγόν» 26 Ἀπριλίου, 8 Μαΐου 1920, σημειώσεις κ. Π.
Καραϊσκάκη καθηγητοῦ, ἐκ Κρουσόβου (Μοναστηρίου).

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ὡς Ἀρχιεπίσκοποι Πρώτης Ἰουστινιανῆς

Κατελιάνος 535—550. Ἐπὶ τούτου προήχθη εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν, καὶ οὐχὶ ἐπὶ Θεοδωρήτου ὡς τινες διατείνονται, Βενετᾶτος 550, Ἰωάννης 687.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ὡς Ἀρχιεπίσκοποι Ἀχριδῶν

Σύλβεστρος 860—870, Γαβριήλ 870—879, Γεώργιος (;) Ἅγιος Κλήμης 914, Ἅγιος Νικόλαος (;) Δαμιανὸς 945—973, Γερμανὸς (;), Φίλιππος (;), Δαυὶδ 1016.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ὡς Ἀρχιεπίσκοποι Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας

Ἰωάννης 1018-1026, Λέων ὁ Εὐεργέτης 1025-1058, Θεόδουλος 1058-1065, Ἰωάννης Δαμπινὸς 1065-1068, Ἰωάννης ὁ Δοινοσ 1075, Θεοφύλακτος ὁ Μέγας 1078, Λέων ὁ Μουγγὸς (;), Μιχαήλ Μάξιμος (;), Εὐστάθιος 1134, Ἰωάννης Κομνηνὸς 1143—1157, Κωνσταντῖνος 1166, Ἰωάννης Καματερός 1213, Δημ. Χωματινὸς 1220—1234, Ἰωαννίκιος Σέργιος 1218—1241, Κωνσταντῖνος Καβάσιλας 1250—1261, Ἡφαιστος, Ἰάκωβος, Ἀδριανὸς, Γεννάδιος 1289, Μακάριος 1294—1299, Γρηγόριος 1316, Ἄνθιμος Μετοχίτης 1328—1355, Νικόλαος 1347, Γρηγόριος 1348—1378, Ματθαῖος 1408—1410, Νικόδημος 1452, Δωρόθεος 1456—1466, Νικόλαος, Ζαχαρίας, Πρόχορος 1533—1549, Συμεὼν 1549, Νικάνωρ 1557, Παῖσιος 1565—1572, Σωφρόνιος 1574, Γαβριήλ 1586, Θεόδωτος 1588, Ἰωακείμ 1593, Γαβριήλ 1507, Βααρλάμιος 1598, Νεκτάριος 1604, Πορφύριος (;), Ἀθανάσιος 1606, Νεκτάριος 1616—1622, Μητροφάνης 1623, Παφνούτιος Δαυὶδ 1624, Ἰωάσαφ 1628, Ἀβραάμ 1629—1634, Μελέτιος 1637—1644, Χαρίτων 1644—1646, Δανιήλ 1650, Ἀθανάσιος 1650, Ἀθανάσιος 1653, Γαβριήλ (;) Διονύσιος 1655,

Ἀρσένιος 1658, Ἰγνάτιος 1660, Ζωσιμᾶς 1665 — 1679, Πανάρετος 1671, Νεκτάριος 1673, Γρηγόριος (;) Θεοφάνης 1676, Ἀθανάσιος ἢ Ἀβράσιμος (;), Μελέτιος 1676—1679, Παρθένιος 1679—1683, Γρηγόριος 1683—1688, Γερμανός 1688 — 1691, Γρηγόριος 1691—1693, Ἰγνάτιος 1693—1695, Ζωσιμᾶς 1695—1699, Ραφαήλ 1699 — 1702, Ἰγνάτιος 1703, Γαβριήλ 1705, Διονύσιος 1706—1708, Φιλέθεος 1714—1718, Γερμανός 1718, Φιλέθεος 1720, Ματθαῖος 1743, Ἰωάσαφ 1714—1715, Ἰωάσαφ 1716—1732, Διονύσιος 1752, Μεθόδιος 1757—1759, Κύριλλος 1759 1762, Ἱερεμίας 1763, Ἀνανίας 1763, Ἀρσένιος 1764-1767.

Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης, Μητροπολίται ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν» ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς: (1)

1779	Ἡσαΐας.
1806	Κυπριανός.
1820—1846	Καλλίνικος.
1847	Ἰωσήφ.
1858	Διονύσιος, Παρθένιος, Ἰωαννίκιος.
1859—1879	Μελέτιος (μὲ ἔδραν τὸ Κρούσοβον Βιτωλίων).
1892	Ἀλέξανδρος. Ἄνθιμος ὁ γέρον.
1896	Ἀρβρόσιος. Πανάρετος. Ἄνθιμος Β'. Γερμανός. Ἰωακείμ.
1914	Ἄνθιμος, ὅστις μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σέρβων κατάληψιν τοῦ Κρούσοβου, ἐξεδιώχθη!! ὑπ' αὐτῶν!

(1) Ἐπίσης σημείωσις τοῦ φίλου κ. Π. Καραϊσκάκη καθηγητοῦ ἐκ Κρούσοβου (Μοναστηρίου).

IB'.

ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ

ΕΩΣ ΠΟΤΕ ΕΛΕΙΤΟΥΡΓΗΣΑΝ ΤΑΥΤΑ.—ΠΟΙΟΝ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.—ΠΟΤΕ ΑΝΗΓΕΡΘΗ Η ΜΕΧΡΙ
ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ
ΣΧΟΛΗ.—Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΣΙΝΑΣ».

Ἡ Μοσχόπολις μέχρι ἐσχάτων (1916), πρὸ τῆς ἐκδιώξεως
δηλονότι ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τῶν Ἑλληνικῶν Μουσῶν,
μετὰ τὴν πρώτην καταστροφὴν τῆς, δὲν ἔπαυσε συνεχίσασα
τὴν δρᾶσιν τῆς Ἀκαδημίας, διατηροῦσα σχολεῖα ἀκμαῖα, οἱ
ἀπόφοιτοι τῶν ὁποίων τὸ πάλαι ἐνεγράφοντο καὶ εἰς τὸ Πανεπι-
στήμιον, ὅταν δηλαδὴ δὲν ἀπητοῦντο τὰ τυπικὰ προσόντα.

Διετήρει πλήρες Δημοτικὸν Σχολεῖον μετὰ Σχολαρχείου,
(ἐνίοτε καὶ γυμνασιακῶν τάξεων) ὑπὸ τρεῖς διδασκάλους, Παρ-
θенаγωγεῖον, μετὰ Νηπιαγωγείου μὲ δύο διδασκαλίσσας, ἀρι-
στα ἐκπληροῦντα τὸν προορισμὸν των.

Ἵπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα
καὶ εἰς τοὺς Νάρθικας τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπου διὰ τὸν φόβον τῶν
Ἀλβανῶν, εἶχον καταφύγει αἱ Μοῦσαι, ἐδιδάσκετο καὶ ὁ Ὀμη-
ρος, ὁ γερωντότερος δὲ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, μεθ' ὑπερηφα-
νείας στίχους ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἀπήγγειλον.

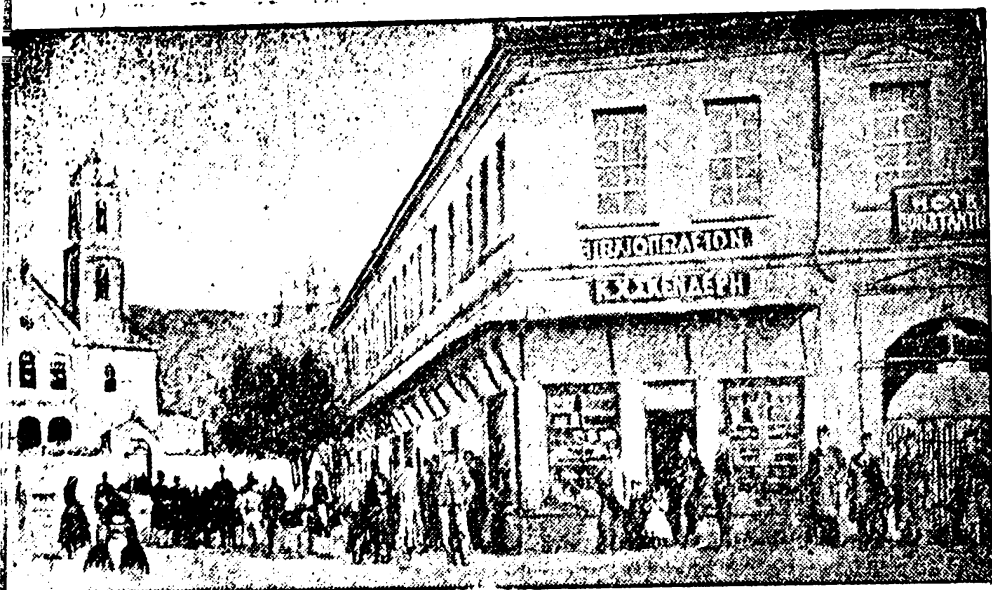
Ἡ διδασκαλία φυσικὰ τότε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐννοηθῆ
ἀνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς βέργας καὶ τοῦ φάλαγγα. Τὸ σου-
χτερόν τῆς βέργας δὲν θὰ ὑπάρξῃ μαθητῆς νὰ μὴ ἐδοκί-
μασεν. Ὁ φάλαγγας ἔμως κατὰ τὸν ὅποιον ὁ μαθητῆς ἐξα-
πλοῦτο κατὰ γῆς καὶ δύο κρατοῦντες δεμένους τοὺς πόδας
τρίτος διὰ βέργας ἔτυπεν αὐτοὺς κατὰ διαταγὴν τοῦ παρακο-
λουθοῦντος ἐν εἰδει ἱεροξεταστοῦ διδασκάλου, ἦτο προωρισμένος
διὰ τοὺς ἀτιθασσοτέρους καὶ ζῶηροτέρους, ἐνίοτε αἱ ξυλιεὶς
ὑπερέβαιναν τὰς παρὰ μίαν τεσσαράκοντα.

Ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι τιμωραὶ ἡπιώτεραι ὡς
ἡ κράτησις (φυλακὴ), νηστεία, ὀρθοστασία κ. τ. λ.

Παρ' όλα ταῦτα, οὐδὲν παράπονον ἢ μεμφιμοιρία ἠκούσθη
κατὰ τῶν διδασκάλων.

Μετὰ τὴν πρώτην καταστροφὴν καὶ παρακμὴν τῆς πόλεως
(1769) τὰ σχολεῖα ἐλειτούργουν (συνεκέντρουτο δὲ ὅλα εἰς μίαν
εριοχὴν) εἰς τὰ παρὰ τὴν Μητρόπολιν οἰκήματα καὶ τῶν
πολιῶν προΐστατο (1800) Δανιὴλ ὁ Μοσχοπολίτης.

Τὸ πρῶτον ἐν Κορυθῶ ὑπόθηματικὸν Βιβλιοπωλεῖον.

Ἡ δὲ μέχρι τοῦ 1916 ὑφισταμένη Σχολή, ἀνηγέρθη ἐκ θε-
μελιῶν τῷ 1840 συνδραμόντος τοῦ ἐν Τεργέστη ἐμπορευομένου
Μοσχοπολίτου Ἀν. Καζαντζῆ διὰ 200 ταλλήρων.

Μεταξὺ δὲ τῶν συνδρομητῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ τότε
ἡγεμὼν τῆς Σερβίας Μιλόσσης. (1)

Πρὸ πενήκονταετίας οἱ σύγχρονοι Μοσχοπολίται ἴδρυσαν
καὶ Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον, τὸν ὁποῖον προσωνόμασαν
«Σίνας».

Δυστυχῶς ὅμως οὗτος μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὸν

(1) Ὅρα τὰ ἐν «Ἠπειρῶ Ἀγαθοεργήματα» Ἰ. Λαμπροῦ, Σελ. 105.

σκοπόν, διὰ τὸν ὁποῖον προωρίσθη, ἔπαυσεν ὑφιστάμενος μικρὸν μετὰ τὴν ἴδρυσιν αὐτοῦ.

Οἱ ἐν Κων)πόλει ἐργαζόμενοι Μοσχοπολίται (Ὁπαρλίδες) συνέστησαν μίαν Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Προφήτης Ἡλίας». Ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν τύχην τοῦ Σωματείου τούτου, προορισμὸς τοῦ ὁποῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦτο ἡ συντήρησις καὶ καθωραϊσμὸς τοῦ Ναοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἐν Μοσχοπόλει.

ΙΓ.

ΓΛΩΣΣΑ — ΗΘΗ — ΕΘΙΜΑ

ΠΟΙΑ Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΓΗΓΕΝΩΝ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΩΝ. — ΠΟΙΟΙ ΜΕΤΩΚΗΣΑΝ ΕΚΕΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ. — ΑΡΧΑΙΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Οἰκογενειακὴν γλῶσσαν οἱ γηγενεῖς Μοσχοπολίται εἶχον τὴν λεγομένην *Κουτσοβλαχικὴν*, ὡς καὶ αἱ περιόικοι αὐτῆς ἐπίσης ἀκμάζουσαι πόλεις, Ὑπισχία, Νικολίτσα, Γράμπορον Νίτσα, Λάγγα κλπ. ἀναμεμιγμένην μετὰ πολλῶν ἑλληνικῶν λέξεων.

Ἡ Ἀλβανικὴ ἤρχισεν ἀκουσμένη πρὸ 60 ἐτῶν, ὅταν κατόπιν φοβερῶν πιέσεων, καὶ τυραννιῶν ἐκ μέρους τοῦ ὑπερτεροῦντος Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ πλεῖστοι ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Δήμου Ὁπάρεως, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν καὶ καταφύγωσιν εἰς τὴν Μοσχόπολιν, ἔπου δὲν ἐγκατεστάθη πρὸς τὸν τουρκαλβανοῦ. Ὄταν δὲ κάποτε πτωχὸς τις πιεσθεὶς ὑπὸ τινος Μπέη, ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ τὸν οἶκον τῆς πόλεως ἀπέχοντα ἀγρὸν του εἰς τινὰ Μουσουλμᾶνον ἐκ Λιαβδάρως, τῷ ἐπετέθησαν οἱ συμπολίται του καὶ ἠκύρωσαν τὴν πρᾶξιν.

Ὑπὸ τοιοῦτου πατριωτισμοῦ καὶ αἰσθημάτων ἐνεφοροῦντο οἱ τὸν κόσμον διὰ τοῦ ἐμπορίου κατακτήσαντες κάτοικοι τῆς ἐνδόξου ἐκείνης πόλεως!

Δυστυχῶς ὑπῆρξε καὶ ἐποχὴ καθ' ἣν μερικοὶ λιποψυχίσαν-
τες ὑπεστήριξαν ἐπὶ τι διάστημα τὸν ρουμανισμόν, διὰ τὸν
ὁποῖον κατωτέρω.

Οἱ ἐνταῦθα ἀπεικίσαντες ἄλβανόφωνοι ἐκ τοῦ Δήμου Ὁπά-

Ἐνδυμασίαι Ὁπάρεως

ρεως ἅπαντες σχεδὸν ἐν Κων)πόλει ἐργαζόμενοι, ἀρκετὴν ζωὴν
ἔδωσαν εἰς τὴν πόλιν τῆς ὁποίας αἱ οἰκογένειαι μετὰ τὴν κατα-
στροφὴν τῆς (1769) δὲν ἀνῆρχοντο ἄνω τῶν διακοσίων, περίπου,
καὶ ἡ ὁποία ἤρχισε φθίνουσα.

Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς τε πόλεως καὶ ἀπάσης τῆς περιοικί-
δος εἶναι συνέχεια καὶ ἀντιγραφὴ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν τοι-
ούτων. Τὴν ἐξιστόρησιν καὶ ἀπαρίθμησιν αὐτῶν δὲν θὰ ἐπήρχων
σελίδες δλόκληροι νὰ περιγράψωσι.

Συνοπτικῶς σημειοῦμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα τὰ ὁποία ἀποδει-
κνύουν τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων συγγένειαν, τὴν ὁποίαν οἱ τὰς
τύχας τῶν μικρῶν εἰς χεῖρας ἔχοντες ἰσχυροὶ κατέγιναν νὰ
παραχαράξουν, οἱ δὲ μισέλληνες Ἄλβανοὶ πλειοδοτοῦντες, νόθον
τὴν ἱστορίαν νὰ ἀποδείξουν καταγίνονται.

Αἱ τελεταὶ τοῦ γάμου, τῶν κηδειῶν τὰ μοιρολόγια, οἱ χαιρετι-

σμοί, τὰ συμπόσια κατ' οὐδὲν διαφέρουν τῶν τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων.

Ἄρκει νὰ σημειώσωμεν τινά, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ πορθμεῖα τοῦ Χάρωνος, τὰ ὅποια μετὰ φρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐκ τῶν μὴ ἐκφυλισθέντων εἰσέτι, μέχρι σήμερον τηροῦνται· ἦτοι εἰς τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ θέτουν τὸ λεγόμενον ἄσπρο ἐλάχιστον τμήμα τοῦ ἀργυροῦ τουρκικοῦ νομίσματος. Ἐκ κηδείας ἐπιστρέφοντες, νίπτουν εἰς τὴν ἐξώθηραν τὰς χεῖρας ἐπὶ δαυλοῦ καιομένου. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔνιπτον χεῖρας καὶ πόδας. Οἱ γάμοι ἐγίνοντο ἀκριβῶς ὅπως τῶν ἀρχαίων μὲ οὐδεμίαν παραλλαγὴν. Ἄναπόσπαστον μέρος τῆς τελετῆς τούτων ἦσαν καὶ τὰ ἐπιθαλάμια, ἄσματα ἀδόμενα τὴν πρώτην νύκτα, καθ' ἣν οἱ νεόνυμφοι κλειόμενοι εἰς τὴν νυμφικὴν παστάδα, ἐνανουρίζοντο ὑπὸ τῶν ἄσμάτων τούτων. Εἰς τὸ τμήμα Ὀπάρεως διατηρεῖται ἀκόμη ἐν πολὺ ἀρχαιότερον ἔθιμον.

Οἱ νεόνυμφοι τὴν πρώτην νύκτα, προτοῦ δηλαδὴ γνωρισθῶσιν ἔτρωγον, ἢ μᾶλλον ἐδάγκωνον, ἀπὸ κοινοῦ μῆλον, ὡς ἀρραβῶνα τρόπον τινά, δεσμοῦ ἀγάπης, ὁμονοίας. Τὸ ἔθιμον τοῦτο εἶχε καθιερώσει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Σόλων, ὅστις εἶχε θεσπίσει κυδώνιον.

Τί δὲ περὶ τῶν Νηρηϊδῶν, τῶν ἀρχαίων θεῶν, τῆς οἰωνοσκοπίας καὶ ὀστεοσκοπίας, ἢ ὅποια παρὰ τοῖς λησταῖς εἰσέτι διατηρεῖται; (1). Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πανάρχαιοι ὄρκοι, διὰ τῶν ὁποίων ὁμνύουσιν εἰς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν Σελήνην, τὰ ἄστρα, τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός, τὸ πῦρ, κ.λ.π. δὲν εἶναι ἱκανοὶ ν' ἀποδείξουν τὴν μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ συγγένειαν;

Παραλείπομεν τὰς παιδιάς, αἱ ὅποιαι εἶναι ἀκριβῆς ἀντιγραφή τῶν ἀρχαίων μὲ οὐδεμίαν παραλλαγὴν.

Μήπως τὰ ἄσματα, κατὰ τὰ ὅποια ἄδοντες ἐνὸς ὑψιφώνου, μεθ' ἐνὸς βαθυφώνου ἕκαστον στίχον, τῶν λοιπῶν μόνον παρα-

(1) Περὶ τούτων ἐν ἐκτίσει ἄλλοτε εἶχομεν γράψαι ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ «Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον» Σάμου τῆς ἀειμνήστου Ἑλένης Σβορώνου, ὡς καὶ εἰς τὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον».

κολουθούντων και τελευτώντων τὴν στροφὴν, δὲν ὑπομιμνήσκουν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὴν μουσικὴν ;

Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὄρχησις εἶναι ἡ αὐτὴ τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ πυρριχίου (τσάμικου) χοροῦ μετὰ τῶν στροφῶν, ἀλμάτων, καὶ ὑπτιασμῶν.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλα ἔθιμα, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ αἱ προπώσεις, (ἐντολή, κοινῶς εἰς τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν ντολή ὀνομαζομένη) ἀποδεικνύει, πόσον οἱ κάτοικοι ἐκεῖνοι στερρῶς ἔχονται τῶν ἀρχαίων ἡθῶν καὶ ἐθίμων.

ΙΔ'.

ΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ.—Ο ΥΜΝΟΣ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ.—Η ΔΙΑΚΑΙΝΗΣΙΜΟΣ ΕΒΔΟΜΑΣ.—ΑΙ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΩΝ.—Η ΥΠΟΔΟΧΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ.—Ο ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ.—Κ.Τ.Λ.

Οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως συνεπεία τῶν πολλῶν ἐκκλησιῶν τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ πόλις, ἐώρταζον ἀρκετὰς πανηγύρεις τὸ ἔτος, συγκεντρούμενοι εἰς τὸν ἐορτάζοντα Ναόν.

Ἡ μεγαλητέρα ὅμως τῶν πανηγύρεων ἐγένετο τῇ 30 Ἰανουαρίου, ἡμέρα τῶν *Τριῶν Ἱεραρχῶν*.

Ἡ θεία λειτουργία τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐτελεῖτο ἐν μονοεκκλησίᾳ εἰς τινὰ ἐκ τῶν δύο μεγάλων ἐνοριακῶν Ναῶν τῆς Παναγίας (Μητροπολιτικὸν) ἢ Ἁγ. Νικολάου, ἐναλλάξ.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπεδίδοτο ὁ φόρος τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς Τρεῖς τούτους φωστῆρας, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας των ἐφώτισαν τὸν κόσμον.

Οὐδεὶς ἔλειπεν ἐκ τῆς λειτουργίας ταύτης, καθ' ἣν εἰς ἐκ τῶν διδασκάλων θὰ ἐπλεκεν ἀπ' ἄμβωνος τὸ ἐγκώμιον τῶν ἐορταζομένων *Μεγάλων Διδασκάλων* καὶ συγχρόνως ἀπαγ-

γέλων τὰ δνόματα πάντων τῶν συνδραμόντων τὰ ἐκπαιδευτήρια, ἐτέλει τρόπον τινά, μνημόσουνον ὑπὲρ αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου οἱ μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι ἔψαλλον τὸν πρὸς τοὺς εὐεργέτας ὕμνον τοῦ ὁποίου αἱ πρῶται στροφαὶ εἶχον ὡς ἑξῆς :

- « Ὡ ψυχαὶ τῶν ἀθανάτων καὶ ἐνδόξων πολιτῶν μας
- « Καζαντζῆ τοῦ ἀειμνήστου καὶ λοιπῶν εὐεργετῶν μας.
- « Μιχαὴλ τοῦ Κιοπέκα, τῆς Σχαλῆς τοῦ προστάτου
- « Τοῦ εὐγενεστάτου Σίνα, συνεργοῦ καὶ συνεργάτου
- « Καὶ Ἀδάμ τοῦ Νικαρούση, πατριώτου φιλοτίμου κ.τ.λ.

Ἡ Διακαινήσιμος Ἑβδομάς ἐπίσης ἐωρτάζετο μετὰ μεγάλης ἀκριβείας καὶ τῶν τριῶν ἐνοριῶν ἐκκλησιαζομένων ἐπὶ τῷ αὐτῷ εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν μεγαλητέρων Ναῶν. Μετὰ τὸ πέρας δὲ τοῦ ἑσπερινοῦ ἢ τῆς λειτουργίας, προηγουμένων τῶν ἱερουργούντων ἱερέων ἐξήρχοντο εἰς τὸν περίβολον τῆς Ἐκκλησίας ἔπου ἀσπαζόμενοι τὸ Ἱ. Εὐαγγέλιον, ἠσπάζοντο ἀλλήλους. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ ἱερεῖς ἔψαλλον τὰ σχετικὰ ὠραία Πασχαλινὰ Τροπάρια.

Τὴν δὲ Παρασκευὴν τῆς ἰδίας (Διακαινησίμου) Ἑβδομάδος ἀνήρχοντο ὄλοι (κατὰ παλαιὰν συνήθειαν) εἰς τὴν Μοῆν τοῦ Προδρόμου, ὅπου μετὰ πλουσίαν πανδαισίαν, ἀφοῦ προσέφερον εἰς τὸν δίσκον ὅ,τι ἕκαστος προηρεῖτο, ἔφιπποι (1) κατήρχοντο εἰς τὴν πόλιν (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄχι καὶ νηφάλιοι) καὶ ἐπεσκέπτοντο μὲ τὴν σειρὰν τὰς οἰκίας τῶν εἰς τὴν πανήγυριν μεταβάντων, διασκεδάζοντες μέχρι βαθείας νυκτός. Ποῦ οἱ εὐτυχεῖς ἐκεῖνοι χρόνοι!

Ἐπίσημος ἐπίσης συγκέντρωσις ἐγένετο κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Μητροπολίτου ὡς καὶ κατὰ τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις.

Καὶ τὰς δύο ταύτας ἑορτάς ἐθεώρει ἐθνικὰς. Διότι κατὰ τὰς ἐξετάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο πομπωδέσταται, εὐτρεπιζομένων τῶν Σχολείων καὶ τῶν μαθητῶν ἀμιλλωμένων τίς τὸν ἕτερον ὑπερτερῆση καὶ κατὰ τὴν λαμπρότητα τῆς ἀμφιέ-

(1) Πρὸ ἐτῶν ὄλαι αἱ οἰκογένειαι τῆς πόλεως σχεδὸν ἔτρεπον ἵππους, καλῶς περιποιημένους.

σεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς σχετικὰς ἀπαντήσεις πρὸς τοὺς ἑρωτῶντας αὐτούς, ἐδίδετο κάποια ἐθνικὴ χροιά.

Πᾶς τις ὑπὸ δουλείαν ζήσας καὶ ζῶν φαντάζεται τι σημασίαν διὰ τοὺς κατοίκους ἐκείνους εἶχον αἱ ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν!

Ἡ δὲ ὑποδοχὴ τοῦ ἐκάστοτε Μητροπολίτου ἐπεσκεπτομένου τὴν πόλιν ἀπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀπὸ θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἰδίας ἀπόψεως εἶχε μεγάλην σημασίαν. Ἡ παρουσία τοῦ ἐθνάρχου, ἐνίσχυε τὸν ὑποφέροντα ὑπόδουλον Χριστιανόν. Τότε ἐπείθετο ὁ δυστυχής, ὁ γογγύζων ὑπὸ τὸ βάρος τῆς φτώχειας καὶ τῶν πιέσεων ἐκ μέρους τοῦ κατακτητοῦ, ὅτι δὲν εἶνε ὀρφανός! ὅτι ἔχει προστάτην τὴν Μητρόπολιν καὶ τὸ Πατριαρχεῖον.

Μόλις ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως ἀνεφαίνετο ἡ συνοδεία τοῦ Δεσπότη, εἰς τὴν ὁποίαν αἰγλήν ἀπέδιδε καὶ ἡ ἡμίσεια δωδεκάς ἐφιππων χωροφυλάκων (σουβαρίδων) ἐκτὸς τῆς λοιπῆς ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας του, ἡαρμοσύνως ἐκρούοντο οἱ κώδωνες ὄλων τῶν Ναῶν εἰδοποιούντων τοὺς κατοίκους νὰ ἐξέλθωσι πρὸς προὔπαντησιν καὶ ὑποδοχὴν τοῦ Δεσπότη.

Τὸ πλῆθος ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ἱερατεῖον, τοὺς διδασκάλους μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν, ἐξήρχετο ἔξω τῆς πόλεως, εἰς τὸν συνήθη παρὰ τὸν ποταμὸν τόπον καὶ ἀνέμενε τὴν συνοδείαν.

Ὅταν αὕτη ἐπλησίαζεν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, οἱ ἔνθεν κἀκεῖθεν παρατεταγμένοι μαθηταὶ καὶ μαθήτραι διὰ μέσου τῶν ἀποίων θὰ διήρχετο ὁ Μητροπολίτης, ἐφιππος πάντοτε, ἤρχιζαν ψάλλοντες τὸν ὕμνον αὐτοῦ ἔχοντα ὡς ἑξῆς:

- » Ἐξ Ἐώας (1) καθορμήσας ὡς ἀστὴρ φωτοφανής,
- » στὸν ὀρίζοντα ἐπέστης, τῆς πατρίδος τῆς κλεινῆς.
- » Φέρεις δὲ ὡς Μουσηγέτης θείων ἀρετῶν ἔσμον,
- » ἔρωτα πρὸς τὴν παιδείαν, ζήλόν τε πρὸς τὸ καλόν.
- » Δεῦτε παῖδες μετὰ πόθου ἀναπέμφωμεν ῥῆδᾶς
- » ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου (τάδε) Κορυτσαῶς.

(1) Ἄδηλον ὑπὸ τίνος ἐποιήθησαν τὰ δύο ταῦτα ποιήματα, καὶ ἀπὸ πότε χρονολογοῦνται.

Τοῦ πλήθους ἀκολουθοῦντος, μετέβαινον εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν (τῆς Παναγίας) ὅπου ἐψάλλετο δοξολογία μεγαλοπρεπῆς.

Τὴν ἐπομένην (μνήμη τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου) ἐτελεῖτο λειτουργία ἐν μονοεκκλησίᾳ λαμβανόντων μέρος ὄλων τῶν ἱερέων τῆς πόλεως. Ἡ κίνησις τὴν ἡμέραν ταύτην ἰδίως, τῶν κατοίκων φιλοτιμουμένων νὰ ἐπισκεφθῶσι τὸν Μητροπολίτην, εἶναι ἔκτακτος. Οἱ προὔχοντες φιλοτιμοῦνται τὴν ὑπερβάλλει τὸν ἕτερον φιλοξενῶν τὸν Δεσπότην, ὃ ὅποιος ἐπισκέπτεται ἓνα ἕκα στον ἰδιαιτέρως, μεθ' ὄλης τῆς ἀκολουθείας του.

Μετὰ παραμονὴν μιᾶς περιόδου ἐβδομάδος καθ' ἣν εἰσεπράττετο ἡ κανονικὴ αὐτοῦ, διὰ πάντα ἔγγαμον ἔτησις ἐπιχορήγησις, μετὰ τῆς αὐτῆς τιμῆς προεπέμπετο εἰς τὴν ἔδραν τῆς ἐπαρχίας του.

Δυστυχῶς ἡ περιοδεία τῶν Μητροπολιτῶν κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο, περιωρίζετο μέχρις ἐδῶ. Τὸ τμήμα Ὀπάρεως ἀποτελοῦμενον ἀπὸ 30 περίπου χωρία μεταξὺ ὑπερτεροῦντος Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ, ἀπὸ ἀμνημονεύτων ἐτῶν, δὲν ἠξιώθησαν εὐλογιῶν Μητροπολίτου! Ἄπρξ, τὸ 1913 ἐπεσκέφθη τοῦτο ὁ Σεβ. κ. Γερμανὸς Ἀναστασιάδης.

Ὁμολογοῦντες ὅτι πολλοὶ τῶν Ἱεραρχῶν εἶχον συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς των, ὑπῆρξαν ὁμως καὶ ἄλλοι, οἵτινες δι' οὐδὲν ἄλλο ἐφρόντισαν, ἢ πῶς νὰ εἰσπράξουν τὴν ἐπιχορήγησιν των!

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι τὸ χωρίον Στρέλτσα, ἀγανακτήσαν διότι ἐπὶ τρία ἔτη ὁ Μητροπολίτης ἐγκατέλειψε τοῦτο ἀνευ ἱερέως, μίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ κάτοικοι ὁμοφώνως, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξισλαμισθοῦν! Τόσον δὲ νωπὸν εἶναι τὸ γεγονός, ὥστε καὶ τώρα ἀκόμη τὰ ἐπίθετα αὐτῶν εἶναι χριστιανικά. Ἐπὶ παραδείγματι ὀνομάζονται: Χασάνης τοῦ Νικδλα, Ἀλῆς τοῦ Παπᾶ, κτλ. Τὴν δὲ ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου ἢ ὁποία σώζεται εἰσέτι, περιποιοῦνται, μέχρι βαθμοῦ ἀπιστεύτου.

Τίς πταίει, λοιπὸν διὰ τὸ θλιβερὸν τοῦτο γεγονός, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ὁποίου ὁ Ἅγιος Κοσμάς, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω περιήρχετο πόλεις καὶ χωρία κηρύττων καὶ ἐμψυχῶνων τοὺς Χριστιανούς;

Ἄλλὰ καὶ ἡ τῶν Θεοφανείων ἑορτὴ, μετὰ θρησκευτικῆς

εὐλαβείας ἐτηρείτο· εἶχε δὲ χαρακτήρα μᾶλλον εὐεργετικόν. Διότι κατ' αὐτὴν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸ τῆς καταδύσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ὑφ' ἐκάστης ἐνορίας (εἶπομεν ὅτι αὗται ἦσαν τρεῖς), εἰς τὸν ἐν τῷ ποταμῷ τῆς ἐνορίας ὀρι- σθέντα τόπον, ἐξήρχοντο ὄλοι εἰς τὸν ἐπιμήκη καὶ μεγάλο πρεπή νάρθηκα (πρόναον) ὅπου ἐκεῖ ἐξετίθεντο εἰς εἰκονικὴν πώλησιν οἱ Σταυροὶ τῶν διαφόρων καὶ πολλῶν σχολαζουσῶν Ἐκκλησιῶν, τὸν ὅποιον Σταυρὸν ὁ πλειοδοτῶν εἴτε εἰς χρῆμα εἴτε εἰς εἶδη (ἔλαιον κτλ.), ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκράτει εἰς τὴν οἰκίαν του, δεχόμενος συγχαρητήρια διὰ τὴν ἀγαθοεργὸν πράξιν, ἀφοῦ τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης δημοπρασίας προῖόν, προωρίζετο διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐκπαιδευτηρίων.

Ὁ Καθεδρικὸς Ναὸς (ἢ Παναγία) εἶχε τὴν τιμὴν νὰ φυλάττη τὸ ὑπὸ τοῦ Παναγίου Τάφου δωρηθὲν τεμάχιον τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιῦ Σταυροῦ, ὁ ὅποιος κατὰ τὴν τελευταίαν καταστροφὴν (Ὀκτώβριος 1916) διηρπάγη μετ' ἄλλων κειμηλίων ὑπὸ τῶν ἀπογόνων ἐκείνων, οἵτινες καὶ τῷ 1769 ἐπέφεραν τὸ πρῶτον κτύπημα κατὰ τῆς πόλεως!

Μάχη συνήπτετο τρόπον τινὰ ὑπὸ τῶν ἐνοριτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ξένων, ἐπίτηδες ἐρχομένων ὅπως πλειοδοτήσουν.

Ἡ πανουργία πολλάκις τοῦ ἐπιτρόπου καὶ τοῦ ἱερέως ἀπὸ τῆς παραμονῆς βολιδοσκοπησάντων τοὺς σκοποὺς καὶ προθέσεις τῶν προσελθόντων, συνετέλει ὥστε τῇ βοήθειᾳ ἐγκαθέτων, ἢ κατακύρωσις τῆς πλειοδοσίας φθάσῃ εἰς ποσὴν σπουδαίον, τὸ ὅποιον μετ' εὐχαριστήσεως κατέβαλεν ὁ πλειοδοτῶν.

Αἱ ἑορταὶ ἐν γένει μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐτηροῦντο.

ΙΕ΄.

Ο ΕΚ ΤΗΣ ΕΞΙΣΛΑΜΙΣΕΩΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

ΑΙ ΑΘΡΟΑΙ ΑΛΛΑΞΟΠΙΣΤΙΑΙ.—ΤΟ 1760 ΤΟ ΦΟΒΕΡΩΤΕΡΟΝ
ΕΤΟΣ.—Ο ΕΘΝΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ (ΑΓ.
ΚΟΣΜΑΣ).—ΤΑ ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ ΤΟΥ.—Η ΕΥΓΝΩΜΟ-
ΣΥΝΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ.—ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ:

Ἡ ἀθροὰ ἐξισλάμισις τῶν κατοίκων τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἡπείρου, ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ ἄλλους τοὺς Χριστιανοὺς, ἰδίως τοὺς Μοσχοπολίτας οἱ ὅποιοι τὸν κίνδυνον ἀντιμετωπίζοντες ἐνέτεινον τὰς ἐνεργείας των, καὶ ἐνεψύχωνον τὸν λαόν, διὰ κηρυγμάτων εἰς τὸ κρυπτὸν γενομένων διὰ τῶν διδασκάλων ἰδίως, οἱ ὅποιοι ἀνεδείχθησαν ἀξιοὶ τοῦ προορισμοῦ των. Τὸ 1760 ἦτο τὸ φοβερῶτερον ἔτος διὰ τοὺς Χριστιανοὺς. Αἱ πιέσεις ἐκ μέρους τῶν Τούρκων κατήντησαν ἀνυπόφοροι. Οἱ Χριστιανοὶ διὰ νὰ σώσουν τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των καὶ τὴν ζωὴν των, ἔδωροδόκουν τοὺς Τούρκους.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τῆς περιουσίας των δὲν τοὺς ἀπέμεινε τίποτε διὰ νὰ ἐξακολουθῶσι τὸ δέλεαρ, ὡς ἐκ τούτου αἱ πιέσεις ἦσαν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Ἡ κατάστασις ἦτο ἀπελπιστικὴ!!

Τότε ἕνα φῶς, μία παρηγορία ἐπεφάνη εἰς τὸν δριζόντα τῆς ὀρθοδοξίας, Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ἡ κοινῶς Ἅγιος Κοσμάς ὀνομαζόμενος.

Ὁ Ἐθναπόστολος οὗτος διαβλέπων τὸν κίνδυνον τὸν ὅποιον διέτρεχον τὰ μέρη ταῦτα σπεύδει καὶ διὰ τῶν διδασκαλιῶν καὶ νουθεσιῶν του, συνεχράτησεν εἰς τὴν πατριὸν θρησκείαν ἄλλους περισσοτέρους ἠδυνήθη, ἀρπάσας αὐτοὺς ἀπὸ τὸ φάσγανον τοῦ Ἰσλαμισμού.

Εὐγνωμοσύνης ἐνεκεν, ἀφιερῶμεν τὰς κάτωθι γραμμάς, αἱ ὅποιαί ἴσως νὰ εἶναι ἀγνωστοὶ εἰς τοὺς πλείστους.

Ὁ ἔθνομάρτυς Κοσμάς κατήγετο ἀπὸ τὸ χωρίον Ἀπόκορο

της Αιτωλίας. Μεταβάς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀκολουθήσας μαθήματα εἰς τὴν ἐκεῖ ἀκμάζουσιν Ἀθωνιάδα Σχολήν. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Κων)λιν καὶ ἔλαβεν τὴν ἀδειαν νὰ περιέλθῃ τὰς ἐκκλησίας καὶ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Τυχῶν τῆς ἀδειας ταύτης ἤρχισε νὰ περιέρχεται Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Ἀλβανίαν, Θεσσαλίαν καὶ Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἀλβανία ἰδίως, τότε εὕρισκετο ἐν παχυλῇ ἀμαθείᾳ. Τὸ κήρυγμά του γενόμενον εἰς τὴν δμιλουμένην γλῶσσαν, συνήρπαζε τὰ πλήθη τὰ ὅποια ἔτρεχον νὰ τὸν ἀκούσουν. Τοῦτο ἐξηρέθιζε τοὺς Τουρκαλβανούς, οἱ ὅποιοι πρόφασιν ἐζήτουν νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Ἦρχισαν νὰ τὸν κατηγοροῦν εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς ὡς ἐπαναστάτην.

Ὁ ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ θρησκείας ζῆλός του, φαίνεται ἀπὸ μίαν σωζομένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν του Χρῦσανθον, ἔχουσαν ὡς ἐξῆς :

«Πανοσιώτατε ἀγαπητέ μοι ἀδελφὲ κύρ Χρῦσανθε ἀσπαζόμενος προσκυνῶ σε καὶ παρακαλῶ τὸν ἅγιον Θεὸν διὰ τὴν ψυχικὴν σου καὶ σωματικὴν ὑγείαν. Χάριτι θεῖα ἀδελφέ, ὑγιαίνω ὀπωσοῦν, ψυχικὰ δὲ Κύριος οἶδε. Τὰ κατ' ἐμὲ δὲ καὶ περὶ ἐμὲ φαίνονται πολλὰ καὶ ἀπίστευτα εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ μήτε ἐγὼ δύναμαι νὰ καταλάβω. Τόσα δὲ μόνον λέγω σοι, διὰ νὰ δοξάσῃς τὸν κύριον καὶ νὰ χαρῆς ὅτι γίνεται ἀρκετὴ μετάνοια εἰς τοὺς ἀδελφούς. Ἔως τριάκοντα ἐπαρχίας περιῆλθον, δέκα σχολεῖα ἑλληνικὰ ἐποίησα, διακόσια διὰ κοινὰ γράμματα τοῦ Κυρίου συνεργούντος καὶ τοῦ λόγου μου βεβαιούντος διὰ τινῶν ἐπακολουθήσαντων σημείων, πλὴν δόξα τῇ λέγοντι : ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Περιέρχομαι δὲ κατὰ τὸ παρὸν τὴν Παραμυθίαν καὶ Μαργαρίτην, ἐλπίζω δὲ εἰς ὀλίγον καιρὸν νὰ σε ἀπολαύσω ἂν θέλῃ ὁ Θεός. Περιῆλθον δὲ καὶ τὴν πατρίδα καὶ πάντες οἱ συγγενεῖς σὲ προσκυνοῦσι καὶ οἱ φίλοι. Ἀσπάζομαι καὶ τὸν Πανιερώτατον Δεσπότην καὶ εὐχομαι πάντας τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς. Ὑγλαίνε ψυχικὰ καὶ σωματικὰ ἀφοῦ Μαρτίου β. Ὁ σὲ ἀδελφός, *Κοσμάς Ιερομόναχος*».

Εἰς ὅποιον μέρος ἐδίδασκε ἐστήνετο ξύλινος σταυρός, σημεῖον τῆς διαβάσεώς του.

Ὁ Τουρκαλβανός Κούρτ—Πασσάς τοῦ Βερατίου, βαρέως φέρων τὰς διδασκαλίας τοῦ γκιαούρ τούτου, διατάσσει νὰ τὸν συλλάβουν. Ὄταν δὲ οἱ δῆμιοι τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως καὶ τοῦ ἀνήγγειλον τὴν καταδικὴν ἀνεφώνησε : « Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν ». Μὲ χριστιανικὴν δὲ καρτερίαν, ὑπέστη τὸ μαρτύριον τὴν 24 Αὐγούστου 1779 εἰς τὸ χωρίον Μαγιακλή, δέκα δηλαδὴ ἀκριβῶς ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μοσχοπόλεως. Τὸ ἅγιον σῶμά του γύφτοι τὸ ἔρριξαν εἰς τὸν Ἄψον ποταμόν, ὁ ὁποῖος τὸ ἐξέβρασε παρὰ τὸ Κολικόντασι τῆς Μουζακιάς, ὅπου οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἔθαψαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Πάντων.

Εἰς τὴν Μοσχόπολιν ὁ Ἅγιος Κοσμάς δὲν εἶχε νὰ τοὺς ἀναπτύξῃ πολλὰ πράγματα, ἀφοῦ οἱ κάτοικοι καὶ ἀρκετὰ εἰς τὴν παιδείαν προηγημένοι ἦσαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἦσαν τὸ προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐκαυτηρίασεν ὁμως δριμύτατα τὸ φκιασίδι, ὁποῖον εἶχε λάβει διαστάσεις. Τὸ ψιμμύδιον μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν ἦτο ἀρκετὰ ἐν χρήσει παρὰ ταῖς γυναῖξι εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὴν περιοχὴν. Ἄγνωστον πόθεν ἢ συνήθεια αὕτη. Πάντως τουρκικὴ.

Ἐνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων, ἡ Ἐκκλησία τὸν ἀνεκήρυξεν Ἅγιον, οἱ δὲ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ εὐλαβείας ἀναφέρουν τὸ ὄνομά του.

ΙΣΤ'.

ΟΙ ΣΠΑΘΙΩΤΑΙ

ΕΝ ΤΩ ΚΡΥΠΤΩ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ. ΠΩΣ ΕΤΕΛΟΥΝ ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥ-
ΤΙΚΑ ΤΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ. ΠΟΥ ΕΙΧΟΝ ΤΟΥΣ ΝΑΟΥΣ
ΤΩΝ. ΠΟΤΕ ΩΜΟΛΟΓΗΣΑΝ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ
ΠΙΣΤΙΝ ΤΩΝ. Ο ΡΩΣΣΟΣ ΠΡΟΞΕΝΟΣ.
Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ
ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ.

Διὰ νὰ σχηματίσῃ ἀμυδρὰν ἰδέαν περὶ τῆς πάλης ἣ ὁποία τότε ἐγένετο μεταξύ Χριστιανικῆς καὶ Μουσουλμανικῆς θρη-

σκείας, ὁ ἀναγνώστης, ἀφιερῶμεν τὸ παρὸν κεφάλαιον, εἰς τὸν βίον τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ Χριστιανῶν Σπαθιωτῶν.— Οὗτοι ἰδόντες ὅτι ὄλη σχεδὸν ἡ περιοχὴ τῶν ἐξισλαμίσθη, καὶ ὅτι ὡς Χριστιανοὶ δὲν δύνανται νὰ ζήσουν πλέον, ἀπεφάσισαν νὰ μένουν ἐν τῷ κρυπτῷ τοιοῦτοι.

Μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν Ἑλβασανίου, Βερατίου, Γκόρας καὶ Μόκρας, εἶναι τμήμα ἐκ 35 περίπου χωρίων ἀποτελούμενον, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται Σπαθία (1) (ἀλβανιστὶ Σπάτ). Οἱ κάτοικοι τοῦ τμήματος τούτου ἢ ἀνδρεῖα τῶν ὁποίων εἶναι πασίγνωστος πρὸ εἰκοσιπενταετίας ἦσαν μόνον διὰ τὰ μάτια Μουσουλμᾶνοι.

Τὸ βαπτιστικὸν τῶν ὀνομα, ἢ περιβολή των, ἢ ἐξωτερικὴ συμπεριφορὰ των, ἐπαρουσίαζον Μουσουλμᾶνον φανατικόν. Διὰ νὰ κρύψη ὅτι ἀκριβῶς ἠσθάνετο καὶ ἐπόνει, προσεποιεῖτο τὸν φανατικὸν διώκτην τοῦ Χριστιανισμοῦ!

Οὗτοι ἔφερον δύο ὀνόματα· ἐν Μουσουλμανικὸν καὶ τὸ ἄλλο Χριστιανικόν. Ἐφρόντιζον ὅμως ἢ σημασία τοῦ Μουσουλμανικοῦ νὰ συμπέση μὲ τὸ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς: ὡς λ. χ. Ἄλης=Ἡλίας, Νταοῦ=Δαβίδ, Ἰμπραχὴμ=Ἀβραάμ, Νοῦχ=Νῶε. Τῶν Χριστιανικῶν ὀνομάτων ἐννοεῖται ὅτι ἔκαμνον χρήσιν, εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰς ἱεροτελεστίας, τὰς ὁποίας ἐτέλουν μετὰ μεγάλων προφυλάξεων εἰς τὰς οἰκίας των. Ἡ θρησκευτικὴ συνείδησις τόσοσ βαθέως ἐρριζωμένη ἦτο, ὥστε ἢ πρὸς τὸν Χριστὸν λατρεῖα καὶ τὰ δόγματα τῆς θρησκείας μετὰ μεγάλης εὐλαβείας ἐτηροῦντο, ἰδίως αἱ τεσσαρακοσταὶ αὐστηρότατα. Κατ' αὐτάς, μόνον ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, δσάκις Τοῦρκος ἐφιλοξενεῖτο παρ' αὐτοῖς, ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ παρακαθήσῃ μὲ τοὺς μουσαφηρέους εἰς τὴν τράπεζαν, καταλύων τὴν σαρακοστήν, τῶν ἄλλων μελῶν (τῶν ἀρρένων) ἰσταμένων ὀρθίων καὶ περιποιομένων τοὺς ξένους.

Τοὺς Ναοὺς εἶχον ὑπογείως, ἀνωθεν τῶν ὁποίων ὑψοῦτο πενιχρὸν κτίριον ἢ καλύβη ἵνα μὴ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἢ Ἐκκλησία.

(1) Ὅρα καὶ «Πελασγὸν» 30 Αὐγούστου καὶ 15 Σεβρίου 1919.

Διότι ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια, τὴν ὁποῖαν ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ ἡ Τουρκικὴ Ἀρχή, συνεπήγετο ἄφρευκτον καταστροφὴν.

Ὁ ἱερεὺς ἔφερεν ἀμφίεσιν μὴ διαφέρουσιν ἐκείνης τῶν λαϊκῶν. Ἡ φουστανέλλα, τὸ τσαρουῖχι, τὸ σιλάχι μετ' τὴν ἀπαρτίτητον κουμπούραν καὶ τὸ ντουφέκι, ἦσαν ἡ στολὴ του ἐπίσης.

Εἰσερχόμενος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπέβαλλε καὶ κατέθετε ταῦτα εἰς τὸν πρόναον καὶ μετ' εὐλαβείας μεγάλης εἰσήρχετο εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα.

Ὁ Σπαθιώτης ἐκτὸς τῆς οἰκίας του εὕρισκόμενος καὶ ἐν συναθροίσεσι καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὀργῶνων τὸν ἀγρόν του, οὐδέποτε ἐγκαταλείπει τὸ ὄπλον του.

Μεγάλην συμπάθειαν τρέφουν πρὸς τὸν Μωριᾶ (Ἑλλάδα). Τὰ γεγονότα τοῦ 1821 εἶναι γνωστὰ εἰς ὄλους, ἐν ὄλαις αὐτῶν ταῖς λεπτομερείαις. «*Εἴμεθα μιὰ φάρα μετ' τοὺς Ἕλληνας*» λέγουν.

Ἀναμεταξύ των ἀνεγνωρίζοντο διὰ συνθημάτων, ὡς οἱ ἐλεύθεροι Τέκτονες.

Τὴν μεγαλειτέραν δυσκολίαν καὶ λύπην ἠσθάνοντο κατὰ τὰς κηδεῖας. Ἐπειδὴ ἅπαντες ἐθεώρουν αὐτοὺς Μουσουλμάνους, ἔπρεπε νὰ κηδευθῶσιν ὑπὸ χότζα.

Διὰ τοῦτο προτοῦ προσκληθῆ ὁ χότζας καὶ ἐκτελέσῃ τοὺς ὑπὸ τοῦ Κορανίου ὀριζομένους καθαρισμοὺς, προσήρχετο προηγουμένως ὁ ἱερεὺς νύκτωρ καὶ ἀνεγίνωσκεν τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν εἰς ἐπήκοον μόνον τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ νεκροῦ. Μετ' ὃ ἀποχωροῦντος τοῦ ἱερέως, προσήρχετο ὁ χότζας καὶ ἀκολουθοῦντων μόνον τῶν ἀρρένων, συνώδευον τὸν νεκρὸν εἰς τὴν τελευταίαν κατοικίαν του, ὅπου ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τοῦ χότζα ἡ νενομισμένη εὐχή.

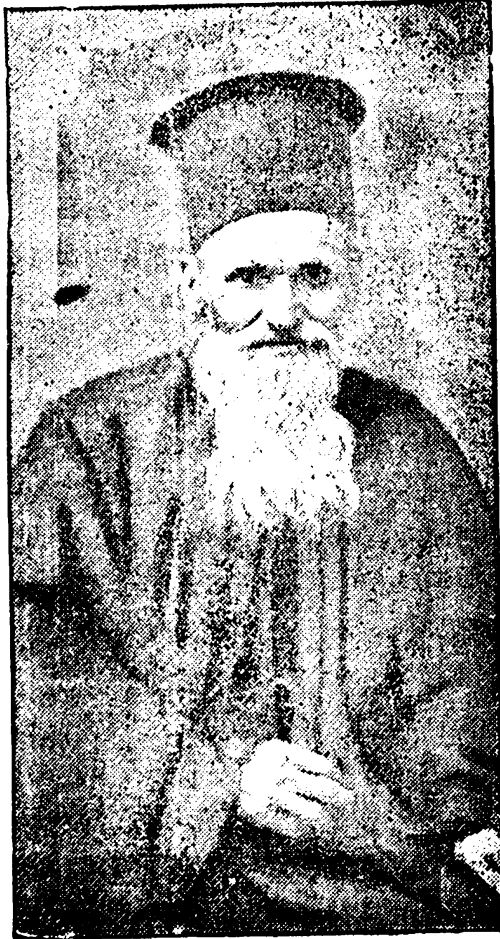
Τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον ἐν τῇ ἐνδελεχῇ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν μερίμνῃ, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχεν διορίσει γὰρ ὀνομάσει *Κατηχητὴν Σπαθίας*, τὸν ἐκ τοῦ χωρίου Λάγκας τμήματος Σταρόβου καταγόμενον, ἀείμνηστον *Παπᾶ Κωνσταντῖνον* Πηχειῶν, ὅστις κρυφίως περιερχόμενος τὰ χωρῖα ὑπὲρ τὴν ιδιότητα τοῦ Ἀρχιερ. Ἐπιτρόπου, τοῦ Μητροπολίτου Δυρρα

χλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται τὸ τμήμα τοῦτο, ἐκατήχει τὸν ἐν πρωτογόνῳ καταστάσει εὐρισκόμενον λαὸν ἐκεῖνον.

Ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Μητροπολίτου Βησσαρίωνος (ἐξ Ἐλμπασανίου) τὸ τμήμα τοῦτο εἶχεν ἀφεθῆ εἰς τὴν τύχην του ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκειᾶς καὶ γεροντικῆς του ἡλικίας.

Ἀποθανόντος τοῦ Βησσαρίωνος, Μητροπολίτης Δυρραχίου ἐξελέγη δὲ ἐξ Ἰκονίου Προκόπιος Λαζαρίδης (1) τῷ 1899. Ὁ Μητροπολίτης οὗτος μέσον τοῦ Μουτσαρίφη (Διοικητοῦ) Ἐλμπασανίου Ρετζήτ—Πασᾶ τοῦ ὁποῦ συμπολίτης ἦτο, πολλὰς εὐκολίας καὶ μεγάλην ὑποστήριξιν παρέσχεν εἰς τοὺς Σπαθιώτας, συμβουλευῶν αὐτοῦ συνάμα, ἕπως δημοσίᾳ πλέον κηρύξωσι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των. Ἀναθαρρησάντων ὀλιγοναυτῶν, ἐχειροτόνησε ἱερεῖς τινάς, τοὺς ὁποῖους προηγουμένως εἶχε προπονήσει ὁ μακαρίτης Παπᾶ Κωνσταντῖνος

† Παπᾶ Κωνσταντῖνος Πηχιῶν,
Κατηχητὴς Σπαθίας

Ὁ δὲ Μητροπολίτης μετὰ τινων ἐννοεῖται προφυλάξεων ἐπεσκέπτετο ἐνίοτε τὸ τμήμα ταῦτο, ἐμψυχῶνων τοὺς κατοίκους.

Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ 1904 ὁπότε τὴν Ρωσσίαν ἐν Μοναστηρίῳ (Βιτωλίοις) ἀντεπροσώπευεν ὡς Γεν.

(1) Οὗτος τελευταίως ἐξορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κεμάλ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπεβίωσεν ἐκεῖ ἐκ τῶν κακουχιῶν.

Πρόξενος ὁ Ροσκόφσκυ, φανατικὸς ὀπαδὸς τῆς Πανσλαβιστικῆς ιδέας καὶ ὁ ὁποῖος ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ καὶ ἐν μέσῳ Μοναστηρίου τῷ 1905 ὑπὸ Τούρκου στρατιώτου τὸν ὁποῖον προσέβαλε διότι δὲν τῷ ἐπαρουσίασεν ὄπλον, ἐφονεύθη.

Οὗτος ὑπὸ τῆς προπαγανδιστικῆς ὁρμῆς ἀγόμενος, εἰς μίαν περιοδεῖαν τοῦ ἀνά τὸ Βιλαέτιον Μοναστηρίου, κατέληξεν ἀπὸ σκοποῦ εἰς τὸ τμήμα Σπαθίας τῆς ὁποίας τὸν Χριστιανικὸν χαρακτήρα ἐκ τῶν προτέρων ἐγνώριζε. Προσκαλέσας τοὺς κατοίκους ὄλων τῶν χωρίων, τοῖς συνέστησε νὰ ὁμολογήσωσι φανερὰ πλέον τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι ἡ Ρωσσία θὰ τοὺς προστατεύσῃ. Κατ' ἀρχὰς ἔδειξαν ἐνδοιασμούς τινας κατόπιν ὁμῶς, ἐπέισθησαν καὶ διεκήρυξαν ὅτι εἶνε Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι.

- Οἱ Μουσουλμᾶνοι ἐκπληξιν ἐδοκίμασαν ἐπὶ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τούτῳ γεγονότι καὶ συναισθανόμενοι τὴν ἀδυναμίαν των (ἀφοῦ μία Μεγάλη Ρωσσία ἐπενέβη), διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποπλύνωσι μίαν τοιαύτην, πρὸς τὴν θρησκείαν των γενομένην ὕβριν (!) κατέφυγον εἰς θωπείας καὶ προτροπὰς, ὅπως τοῦλάχιστον ἐξακολουθήσουν ἐν τῷ κρυπτῷ πρεσβεύοντες τὸν Χριστιανισμόν, καὶ νὰ μὴ θελήσουν δημοσίᾳ νὰ ἐξευτελίσουν τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν.

Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐπισήμως πλέον λαβοῦσα γνῶσιν τοῦ πράγματος, ἔδειξε κάποιαν ἀνοχήν, μὴ δυναμένη νὰ πράξῃ ἄλλως ἀρκεσθεῖσα νὰ τοὺς ὀνομάσῃ ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις μὲ διπλᾶ ὀνόματα, μουσουλμανικὸν καὶ χριστιανικόν. θρησκευτικῶς δὲ νὰ τοὺς ἀποκαλέσῃ *τενεσσούρ* (ὀνομασία ἀποδιδόμενη εἰς τὸν ἐξ οἴουδῆποτε θρησκευματος εἰς τὸν Χριστιανισμόν προσελθόντα), ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν πιστοποιητικῶν ταυτότητος (*νοφούς—τεσκερε*) ἅτινα ἔφερον καὶ τὸ διακριτικὸν τῆς ἐθνικότητος *ροῦμ* (ρωμαῖος=Ἕλλην).

Ὁ ρηθεὶς δὲ Ρῶσσος Πρόξενος ἐπιστρέφων εἰς τὴν ἔδραν του (Μοναστήριον) παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ τοῦ τμήματος ἐκεῖνου καὶ δεκάδα νέων, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλεν εἰς Ρωσσίαν, ὅπως σπουδάσωσιν ἀναλώμασι τοῦ Ρωσσοῦ Κράτους.

Ταῦτα ἐν συντόμῳ περὶ ἐνὸς ἀγνώστου εἰς τοὺς περισσοτέ-

ρους τμήματος, τὸ ὁποῖον παρ' ὅλας τὰς πιέσεις καὶ καταδιωγ-
μοὺς καὶ ἐν γένει ἀντιξόους περιστάσεις, οὐδέποτε ἐλησμόνησε
θρησκείαν καὶ καταγωγὴν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, πόσον μέγαν κίνδυνον διέ-
τρεξαν τὰ μέχρι ἐκεῖνα ἀπὸ τὴν ἐξισλάμισιν, καὶ μὲ πῶσας
δυσίχας, στερήσεις, καὶ βασάνους, συνεκρατήθησαν εἰς τὴν θρη-
σκείαν τῶν πατέρων των.

ΙΖ'.

Η ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΚΟΡΥΤΣΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1821.

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΙΣ ΑΥΤΟΝ.—ΟΙ ΛΑΒΟΝΤΕΣ ΜΕΡΟΣ
' ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ.—Ο ΙΣΜΑΗΛ ΠΑΣΣΑΣ ΠΛΙΑΣΑ, ΚΑΙ
ΣΟΥΛΤΣΕ ΚΟΡΥΤΣΑ.—ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ-
ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ.

Περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ τμήματος Μοσχοπόλεως, εἰς τὸν
'Εθνικὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821, ὡς ἀκούσωμεν τι λέγει ἕνας ἱστο-
ρικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. (1)

«...Ἦτο Ἰούνιος τοῦ 1821. Τὰ ἐν Κων)πόλει καὶ ἄλλαις
ἐπαρχίαις τραγικὰ συμβάντα, οἱ διάφοροι καὶ ἀπαίσιοι ἱραδιέ-
δες οἱ καθ' ἑκάστην σωρηδὸν ἐκ τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων τοῦ
Σερᾶϊ—Μπουρνοῦ ἐξερχόμενοι καὶ διαβιβαζόμενοι διὰ τοῦ
τότε ἐν Βιτωλίοις (Μοναστηρίῳ) Μπεηλέρ—Μπέη τῆς Ρούμε-
λης, κοινοποιούμενοι ἐν Κορυτσαῖ διὰ τῆς θρηνώδους φωνῆς τοῦ
ἀγροίκου τελάλη σαρικοφόρου ἐξωμότου, αἱ θανατικαὶ ἐκτε-
λέσεις πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἐκραγείσης ἀνταρσίας, πάντα ταῦτα
εἶχον συνταράξει, καὶ ἐκνευρίσει καὶ τὸ τμήμα τοῦτο. Ἦτο δὲ
ἄλλως κουρασμένη, ἐκ τῶν πολλῶν συνεισφορῶν καὶ ἀφαιμά-

(1) Ὅρα καὶ «Πελασγός» τῆς 30 Σεπτεμβρίου καὶ 21 Ὀκτω-
βρίου 1921.

ξεων ἐκ μέρους τοῦ σατράπου Ἰωαννίνων *Ἀλῆ—Πασσᾶ*. Φόροι μεγάλοι ἐπεβάλλοντο, οἱ ὅποιοι διὰ τῶν βασανιστικωτέρων τρόπων εἰσεπράττοντο, ἀγγαρίαι εἰς ζῶα καὶ ἀνθρώπους, σταθμοὶ καὶ *κονάκια* διὰ τῆς μάστιγος καὶ τοῦ κοντακιῦ τοῦ δπλου ἐγένοντο.

«Καὶ ὅμως παρ' ὅλας τὰς πιέσεις, ἡ φιλότιμος Κοινότης, ἐστραμμένα τὰ ὄμματα πρὸς τὰ μακρὰν αὐτῆς συμβαίνοντα ἔχουσα, μετὰ δακρύων χαρᾶς, παρηκολούθει τὰς ἐπιτυχίας τῶν ἀγωνιζομένων.

«Παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα, παρὰ τὸν φόβον, καὶ τρόμον τὸν ὅποιον ἐπροξένουν οἱ ἀπαγχονισμοὶ τοῦ *Ἰσμαήλ Πασσᾶ Πλιάσσα* (1) καὶ ἐτέρου τινὸς ἀπαισίου *Σουῦλτσε—Κόρτσα*, δὲν ἐδειλίασαν οἱ κάτοικοι, ἀλλὰ διενήργουν ἐράνους διὰ νὰ ἐξαγοράσωσιν αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἠχμαλώτιζον αἱ Τουρκαλβανικαὶ ὀρδαὶ καὶ μετέφερον μετ' ἄλλων λαφύρων εἰς τὴν πατρίδα τῶν.(2)

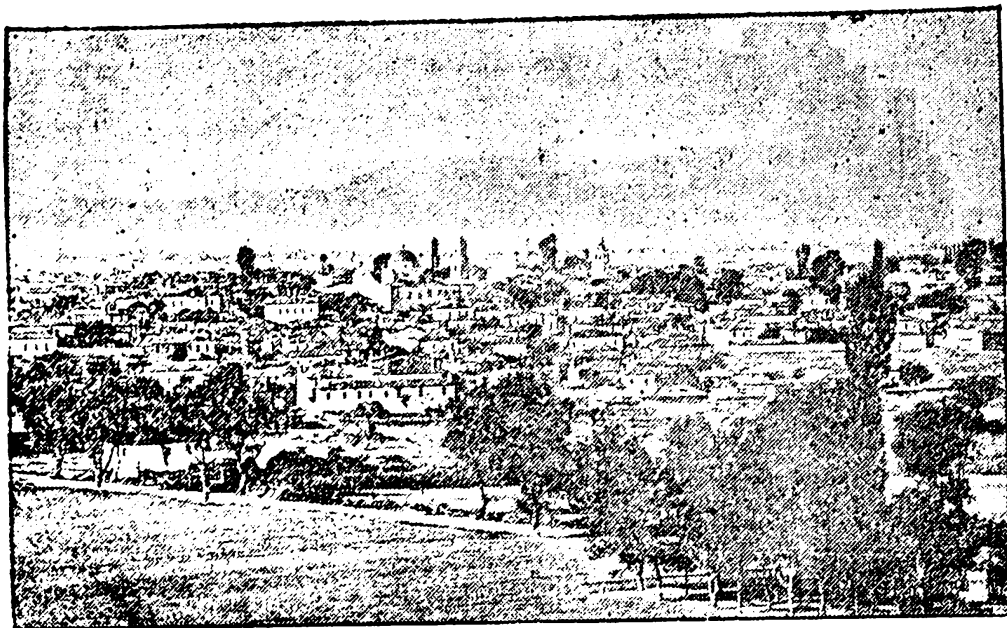
»Εἰς πεντακοσίους περίπου ἀναβιβάζει ἡ παράδοσις, τοὺς δι' ἀδροτάτων λύτρων ἐξαγορασθέντας ἐκ τῶν Τουρκαλβανῶν, ὑπὸ τῶν Κοινοτήτων Κορυτσᾶς καὶ Μοσχόπολεως, τοὺς ὁποίους μετημφισμένους διεσκόρπιζον εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κορυτσᾶς, ὡς χωρικοὺς ἀγρότας. Δυστυχῶς οὗτοι μὴ γνωρίζοντες τὴν ἀλβανικὴν, κατεπροδίδοντο ἀκουσίως.

«Τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε ὁ θηριώδης τότε Γενικὸς Στρατάρχης *Χουρσήτ Πασσᾶς* στρέψη τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν πεδιάδα Κορυτσᾶς, ὅπου κατώρθωσε τὴν 1ην Νοεμβρίου 1821

(1) Ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων του μέχρι σήμερον διακρίνονται εἰς τὸ παρὰ τὴν Κορυτσᾶν χωρίον Πλιάσσα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπίθετόν του.

(2) Ἐπειδὴ καταγόμεθα ἐκ τοῦ χωρίου Ντούσαρη (ἸΟπάρεως) ὀπόθεν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν καταστροφὴν μας μετοικήσωμεν εἰς Μοσχόπολιν, ἡ μάμμη μας διηγεῖτο ὅτι κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ ἑορτὴν προσήρχετο κρυφὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ντούσαρης γυνὴ τις μὲ Τουρκικὴν περιβολὴν καὶ σκεπασμένη, ἐδέετο πρὸ τῶν εἰκόνων, ~~ποιεῖσα~~ τὸ σημεῖον τοῦ Σιαυροῦ. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς αἰχμαλώτους Ἑλληνίδας. Ἡ Ντούσαρη τότε ἀπελεῖτο ἐξ ἡμισείας ἀπὸ Μουσουλμάνους καὶ Χριστιανούς οἱ ὅποιοι μετὰ ταῦτα (οἱ τελευταῖοι) ἐξεπατριώθησαν.

νά ἀποκαλύψῃ μόνον 18 ἀρχμαλώτους, καὶ πρόφασιν εὐρῶν ὑπέβαλε τὴν Κοινότητα Κορυτσᾶς εἰς πρόστιμον τετρακοσίων εἴκοσι χιλιάδων γροσίων.

Ἡ Κορυτσά

«Οὐχ' ἦττον, ὑπὸ ἀληθοῦς φιλογενείας διαπνεόμενοι, ἑξακόσιοι δέκα ὀκτώ νέοι ἐξ ἀπάσης τῆς περιουκίδος, πολλοὶ δὲ ἐκ Μοσχοπόλεως, βαθμηδὸν καὶ κατὰ μικροὺς ὀμίλους, ἐτράπησαν τὰς πρὸς τὸ Μάλ-ι-θὰτ (Ἐηροβοῦνι) κορυφάς, ὁπόθεν πεζῇ ἀπὸ κορυφογραμμῆς εἰς κορυφογραμμὴν, ἔφθασαν ὡς ἐθελονταὶ εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας, ὅπου μετὰ μεγάλης αὐταπαρνήσεως ἠγωνίσθησαν!

«Καὶ ἄλλοι μὲν τούτων ἔπεσαν ἐκεῖ, ἄλλοι περισώθησαν, ἀλλὰ τραυματῆται ἢ ἀκρωτηριασμένοι, οὐδέποτε ἠξιώθησαν νὰ ἐπανίδωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν πάτριον ἐστῖαν καὶ ἄλλοι πλάνητες μετέπειτα μόλις μετὰ ἔτη μακρὰ κατόρθωσαν νὰ παλινοστήσουν, ὅτε πλέον ὁ χρόνος εἶχε δαμάσει ἐν πολλοῖς καὶ πρόσωπα καὶ πράγματα!

! «Ὡς ἐπληρηγοῦς αὐτῶν ἡ ἱστορία ἀναφέρει τοὺς ἐξῆς, ὀλίγους ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ τοὺς πλείστους ἐκ Κορυτσᾶς: Φίλιπ-

πος Γάρος, Σταῦρος Ὑρίας, Χατζή Ἀδάμης, Ντάσσης, Μητρος Ζαγρανίστης, Χρ. Ἰω. Μητκος, Χαράλ. Βελῆς τοῦ Τζεμπετλή, Τέρπος, Ταντσιόλης, Χρ. Μπάζες, Καραμέτας, Λάμπρος Νοῦκε, Κ. Πρεβεζάρης, Κώστας Κόκκης, Ἀπ. Γρίζος, Βάσσος Γιάρης, Κώτσης Χαρμπάνης, Γεώργ. Κολιοπότης, Σιτώσης, Χρ. Στήργιας, Ντούμας (1) καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων τὰ φωτεινὰ μέτωπα θὰ σελαγίζῃ αἰωνίως ὁ φωτοστέφανος τοῦ μάρτυρος ἀνδ' ὧν ἠγωνίσθησαν.

«Καὶ βραδύτερον, διαρκούντος τοῦ Ἀγῶνος, δὲν ἔπαυσαν ἐνδιαφερόμενοι καθόσον βλέπομεν πάλιν τὸν Δεκέμβριον 1823, ἔτος ἐκτάκτως σημειωθὲν διὰ τὸ δριμύ τοῦ χειμῶνος, τὸν ἐν Λαρίσση ἐδρεύοντα Στρατάρχη **Μπαλαμοῦτ Πασσᾶν**, μετακαλεσάμενον ὑπὲρ τοὺς 32 προύχοντας Μοσχοπόλεως, Κορυτσᾶς καὶ Βιθυκουκίου ὀνομασί, ὁ ὁποῖος λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν καταγγελιῶν, ὅτι αἱ πόλεις αὗται συνεισέφερον καὶ συνεισφέρουν σπουδαῖα χρηματικὰ ποσὰ εἰς τοὺς *νίνι—ντουσμάν* (ἐχθροὺς τῆς θρησκείας—Ἕλληνας), ἀπήτησεν ἐν εἴδει δανείου 800 χιλ. γροσίων.

«Τῶν προκρίτων ὀρθίων πρὸ αὐτοῦ μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας ἰσταμένων καὶ δηλωσάντων, ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐνδυμάτων, τίποτε ἄλλο δὲν τοὺς ἀπέμεινεν, ὁ θηριώδης Τοῦρκος, διακόμενος αὐτούς, διέταξε τὸν *Μποσταντζή—Μπάσην*, Γενίτσαρον νὰ μεταφέρῃ τοὺς *ἐντεπισίζιδας* (ἀναγώγους) τούτους εἰς τὰς φυλακὰς *μπουδροῦμι*, προορισμένας μόνον διὰ τοὺς κακούργους.

«Ἐκεῖ οἱ δυστυχεῖς διήλθον τὰς ἐορτὰς τῶν Χριστουγέννων, ἐν μέσῳ τρομερῶν στερήσεων καὶ πιέσεων κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ καὶ βασανιστηρίων, τῶν τότε συνειθισμένων, ἵνα ἕκαστος μαρτυρήσῃ ποῖος ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ συνεισφέρῃ περισσότερα.

«Ἐπὶ τέλους μεσοῦντος τοῦ Φεβρουαρίου, ἀπέλυσεν αὐτοὺς

(1) Πολλοὶ οἰκογένειαι τῶν μνημονευθέντων, σώζονται ἐν Κορυτσᾷ ὡς καὶ Μοσχοπολιτῶν, καταφυγόντων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τῆ 1916, εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

ἡμιθάνεις σχεδόν, ἀφοῦ ἀπέσπασεν ἐνυπόγραφον αὐτῶν συνυποσχετικὸν ὁμολογὸν 200 χιλ. γροσίων καὶ συναπέστειλε συγχρόνως εἰς Κορυτσᾶν, καὶ τὸν παρ' αὐτῷ αἰμοβόρον *Μουστᾶ—Μπέην Πλιάσσαν* πρὸς εἰσπραξίν τοῦ ποσοῦ».

Φαντάζεται πᾶς τις τὴν δεινὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντοχὴν των, ἀντλούντων, δύναμιν ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῶν φιλοπατρίας.

ΙΗ'.

ΕΤΕΡΑΙ ΑΚΜΑΣΑΣΑΙ ΠΟΛΕΙΣ

ΤΟ ΒΙΘΥΚΟΥΚΙΟΝ, Η ΜΠΟΡΙΑ, Η ΣΙΠΙΣΧΑ, ΤΟ ΛΙΝΟΤΟΠΙ,
Η ΝΙΚΟΛΙΤΣΑ, Η ΑΡΖΑ, ΤΟ ΖΑΧΑΡΙ Κ.Τ.Λ.—ΑΝΑ
ΠΟΣΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΕΙΧΟΝ.—ΔΙΑΤΙ ΚΑΤΕ-
ΣΤΡΑΦΗΣΑΝ.—Η ΟΠΑΡΙΣ.

Παρά τὸ ἀπόκεντρον καὶ ἀπόκρημνον τῶν μερῶν τοῦ τμήματος τούτου, συστηματικῶς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἤκμασαν αἱ μεγαλύτεραι τῶν πόλεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν σπανίως ἀπῆντα τις συνοικισμὸν μὲ πληθυσμὸν 40 καὶ 50 χιλιάδων κατοίκων, ἀμιγῆ, ἐκ Χριστιανῶν ἀποτελούμενον.

Οὕτω συγχρόνως μὲ τὴν Μοσχόπολιν (σχεδὸν τὴν ἰδίαν τύχην εὐροῦσαι) ἤκμαζον, Ὑπισχία (Σίπισχα) Βιθυκούκιον (Μπιθκοῦκι) Ἐμπορία (Μπόρια), Λινοτόπολις (Λινοτόπι), Νικολίτσα καὶ ἄλλαι.

Ἡ Ὑπισχία ἠρίθμει τότε 8 χιλιάδας οἰκιῶν ἤτοι 40 χιλιάδας κατοίκους, ὁμιλούντων τὴν κουτσοβλαχικὴν διάλεκτον, μὲ ἰδιάζουσαν προφορὰν εἰς τοὺς ποιμενικὸν βίον διάγοντας βλάχους, πολὺ δασέως προφέροντας τὸ ρ. Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν συγγενεύουσι μὲ τοὺς κουτσοβλαχοφώνους ἐπίσης Μοσχόπολιτας, ἀν καὶ δίωρος σχεδὸν ἀπέστασις τοὺς χωρίζει. Νῦν δὲ δὲν ἀριθμεῖ ἄνω τῶν 30 οἰκογενειῶν.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιο-

δοσίαν τοῦ Μητροπολίτου Δυρραχίου, πολιτικῶς δὲ εἰς τὴν Κορυτσᾶν.

Τὸ δὲ Βιθυκούκιον (1) εἶναι πατρὶς ἀρκετῶν λογίων ἀνδρῶν τῶν ὁποίων τὰ ὄνόματα δὲν ἠδυνήθημεν δυστυχῶς νὰ ἐξακριβώσωμεν (2).

Τὰ κατὰ τὴν πόλιν ταύτην, ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ ἱστορικὸς Ἀραβαντινὸς («Χρονογραφία Ἡπείρου»).

«Τὸ Βιθυκούκιον (Μπιθυκοῦκι) εἶχεν ἄλλοτε οἰκητὰς περὶ τὰς 5000 οἰκογενειῶν βλαχικῆς καταγωγῆς, ὧν οἱ πλείστοι ἦσαν ἔμποροι. Ἡ κωμόπολις αὕτη κατὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Μοσχοπόλεως ὁμόρου εὐσης, ὑπέκυψεν εἰς τὴν αὐτὴν τύχην, καὶ μόλις σήμερον ἐνοικεῖται ὑπὸ 150 οἰκογενειῶν Χριστιανικῶν. Συγχρόνως λέγεται ὅτι ἠρημώθησαν καὶ δύο ἕτεροι γειτνιαζούσαι κωμοπόλεις, ἡ Νικολίτσα καὶ ἡ Ὑπισχία (Σίπσκα), ἐνοικούμεναι ἢ μὲν πρώτη ὑπὸ 5 χιλ. οἰκογενειῶν Ἀλβανικῆς φυλῆς, ἢ δὲ δευτέρα ὡσαύτως ὑπὸ 6 χιλ. οἰκογενειῶν».

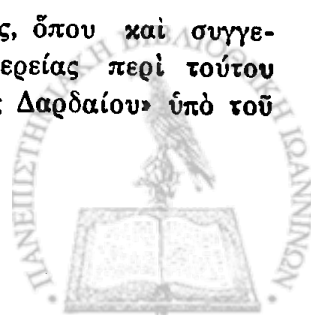
Σφάλλεται ὁ ἱστορικὸς οὗτος ἐκλαμβάνων τοὺς κατοίκους Βιθυκουκίου βλαχικῆς καταγωγῆς, ἐνῶ εἶναι ἄλβανικῆς. Οἱ κάτοικοι Βιθυκουκίου τῷ 1724 προσέφερον πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Κορυτσᾶς, 10000 ἄσπρα.

(1) Ἡ πόλις αὕτη ἰδρύθη πρὸ τῆς Μοσχοπόλεως εἶχε 24 συνοικίας, καὶ ὠνομάσθη οὕτω Βιθ—ι—κοῦκι ἀπὸ ἐν δένδρον ἄκαρπον ἔχον κόκκινον φλοιόν.

(2) Ἐντεῦθεν κατήγετο καὶ ὁ κατὰ τὸν ΙΗ'. αἰῶνα ἐν Βερατίῳ μαρτυρήσας Νικόδημος.

Ἐπίσης ἡ Μεγ. Ἐκκλησία πατρίδα τοῦ ὑπὸ τοῦ Μαχμούτ Πασσᾶ Δράμαλη τὴν 17 Σεπτεμβρίου 1821 παρὰ τὴν ἐν Λαρίσση γέφυραν τοῦ Πηνιοῦ, καρατομηθέντος ἱερομάρτυρος Πολυκάρπου Μητροπολίτου Λαρίσσης, πατρίδα θεωρεῖ τὸ Βιθυκούκιον, ἀφοῦ καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἐν Λαρίσση ἀρχιερατευσάντων, λέγει: «Πολύκαρπος ὁ ἀπὸ Βιθυκοΐκης».

Οὐχ' ἦντο ὁ Πολύκαρπος κατάγεται ἐκ Δάρδας, ὅπου καὶ συγγενεῖς εἰσέτι ἔχει, καὶ ἡ οἰκία του σώζεται. Λεπτομερείας περὶ τούτου ἀπαντᾷ τις εἰς τὴν «Βιογραφίαν Πολυκάρπου» τῆς Δαρδαίου ὑπὸ τοῦ Αἰδ. Παπᾶ-Σπύρου Ζέγκου.

Ἡ κωμόπολις σήμερον ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν συνοικιῶν, με ἀρκετὰ εὐρυχώρους καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς δὲ ἔχει τὴν περιώνυμον **Μονὴν τῶν 12 Ἀποστόλων**, ὅπου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τελεῖται πανήγυρις, εἰς τὴν ὅποιαν συρρέουν ὄλα τὰ περίχωρα.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκκλησιαστικῶς μέχρι τῆς ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐποχῆς, ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς, ὑπήγετο εἰς τὴν I. Μητρόπολιν Καστορίας.

Ἐπίσης ἄλλοτε ἠκμαζε καὶ τὸ τμήμα Ὀπάρεως. Τὸ τμήμα τοῦτο (Δῆμος) ἀποτελεῖται ἐκ 35 χωρίων (ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 22 Μωαμεθανικὰ) ἀντιπροσωπευόντων 4000 κατοίκους. Τὰ χωρία κείμενα μεταξὺ δυσβάτων καὶ ἀποκρήμων ὁρέων, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄγονα, μόνον ἢ κτηνοτροφία κάπως εὐδοκιμεῖ, ἀλλὰ καὶ αὕτη εἶναι ἀσήμαντος. Ἡ μετὰ τῶν χωρίων συγκοινωνία εἶναι ἐν πρωτογόνῳ καταστάσει. Οἱ κάτοικοι διακρίνονται ἐπὶ ἄκρα φιλοξενία. Ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν ὁ οἰκισμὸς τοῦ τμήματος τούτου, κατὰ πολὺ ἡραιώθη, τῶν Χριστιανῶν μετοικησάντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Μοσχόπολιν καὶ Κορυτσάν, διότι ἀπὸ τὰς πιέσεις τῶν Μουσουλμάνων ὁ βίος των εἶχε καταστῆ ἀβίωτος. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὰ ἄλλοτε ἀνθούοντα χριστιανικὰ χωρία, σήμερον δὲν ἀπαντᾷ οὐδεὶς Χριστιανός, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι ἐκρημνήσθησαν. Μόνον εἰς τινὰ χωρία σώζονται ἀκόμη περιποιούμεναι ὑπὸ κανενὸς Μουσουλμάνου, ἔχοντος συναίσθησιν τῆς Χριστιανικῆς του καταγωγῆς.

Τὸ τμήμα τοῦτο ὑπάγεται εἰς τὴν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς.

Ἡ **Νικολίτσα** εἶχε πλέον τῶν 6000 κατὰ τινὰς κατοίκων, κατ' ἄλλους οἰκογενειῶν. Ἦτο ἔδρα Ἐπισκόπου ἄλλοτε, ὑπαγομένη εἰς τὴν Μητρόπολιν Καστορίας.

Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ταύτης διακρίνονται καὶ σώζονται τὰ τοῦ Μητροπολιτικοῦ (Καθεδρικοῦ) Ναοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Νικολάου σεμνουμένου, καὶ τῶν περίξ αὐτοῦ οἰκημάτων. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως, πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὴν πλησιόχωρον καὶ φιλόξενον Δάρδαν, συμπεριλαβόντες τὰς Ἁγ. Εἰκόνας καὶ λοιπὰ ἱερά σκεύη τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἡ ἄλλοτε ἀκμάσασα πόλις αὕτη σήμερον δὲν ἀριθμεῖ ἢ

δέκα τρεῖς μουσουλμανικὰς οἰκογενείας, ἀπογόνους τῶν καταστροφῶν!

Σύγχρονον καταστροφὴν ὑπέστη καὶ ἡ Ἄρζα, τῆς ὁποίας μόνον τὰ ἐρείπια σώζονται μεταξύ τῶν ὁποίων διακρίνονται τὰ τῶν δύο μεγαλοπρεπῶν Ναῶν τῆς, τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Τελευταῖος ἐφημέριος τῆς Κοινότητος ταύτης φέρεται ὁ Παπᾶ Νικόλαος Ζέγκος ὁ ὁποῖος βλέπων, τὴν διὰ τῆς βίας ἐξισλαμισιν τῶν κατοίκων, μίαν Κυριακὴν, τὴν τελευταίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν γονυκλινῆς καὶ συντετριμμένος δι' ὅσα εἰς βάρος τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ ἐγίνοντο, ἀλλὰ καὶ φοβούμενος τοὺς ἐξωμόσαντας Χριστιανούς, νὰ μὴ τὸν καταγγείλουν εἰς τὰς Ἀρχάς, πρὸ τῆς ὥρας Πύλης στάς καὶ εὐλογήσας τὸ ποιμνιον λέγει εἰς τὸ ἐκκλησίασμα: « Ἀδελφοί! Βλέπετε τριγύρω μας τί γίνεται! Ἐγὼ ἀπεφάσισα νὰ φύγω ὁποῖος θέλει ἅς μὲ ἀκολουθήσῃ. Στήτε καλῶς! Στήτε μετὰ φόβου Θεοῦ, εἰς τὴν πίστιν τῶν Πατέρων μας ».

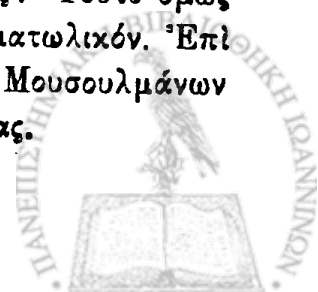
Ταῦτα εἰπὼν, παραλαμβάνει τὴν οἰκογένειαν καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Δάρδαν, ἣ ὁποία εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀντισταθῇ κατὰ τῆς βίας τῆς ἐξισλαμίσεως. Ὅποιοι ἀληθινὸι χρονοδουλεῖαι!

Περὶ τῆς ἐπίσης ἄλλοτε ἀκμασάσης πόλεως Ζαχάρι δυστυχῶς δὲν ἔχομεν θετικὰς πληροφορίες.

Ἡ πόλις αὕτη ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς I. Μονῆς τοῦ Προφήτου Ζαχαρίου, τῆς ὁποίας μόλις τὰ ἐρείπια διακρίνονται.

Περὶ τῆς Δάρδας προκειμένου καθήκον ἔχομεν νὰ χαράξωμεν πρὸς τιμὴν τῆς δύο γραμμᾶς.

Καὶ οἱ Δαρδαῖοι ἀπηνῶς κατεδιώκοντο, διότι ἐδέχοντο τοὺς πιστῶς εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ ἐμμένοντας. Τὰ πάνδεινα δὲ ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς ἐξισλαμισθέντας ἀδελφούς! Τοῦτο ἔμως τοὺς ἠνάγκασε νὰ διάγωσι βίον ἀμυντικόν, ἄρματωλικόν. Ἐπιῆτη ὀλόκληρα, ἐκ τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν Μουσουλμάνων προφυλασσόμενοι, ἔζων μετὰ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας.

Και τὴν κωμόπολιν ταύτην ἐπεσκέφθη ὁ ἅγιος Κοσμάς, τοῦ ὁποίου ὁ συστηθεὶς ξύλινος σταυρὸς μέχρις ἐσχάτων διεσώζετο (1).

ΙΘ'.

Η ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ ΥΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ

Η ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ.—Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.
Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΤΑΙ ΩΣ ΚΡΑΤΟΣ.—Η Β. ΗΠΕΙ-
ΡΟΣ ΚΗΡΥΣΣΕΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΝ ΤΗΣ — Η ΠΑΡΑΔΟ-
ΣΙΣ ΤΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΛΒΑΝΟΥΣ.—Η ΕΠΑΝΑ-
ΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ.—Η ΗΠΕΙΡΩΤ. ΑΜΥΝΑ ΘΕΣΣΑ-
ΛΟΝΙΚΗΣ.—ΤΟ ΛΓ. ΟΡΟΣ.— ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΚΕΡΚΥ-
ΡΑΣ.—ΤΟ ΕΝ ΔΕΛΒΙΝΩ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ.— ΑΙ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ
ΕΚΛΟΓΑΙ.—ΑΝΑΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ ΥΠΟ ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝ. ΣΤΡΑΤΟΥ.— Η ΑΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΑΥΤΟΥ ΕΚΕΙΘΕΝ.
ΟΙ ΑΛΒΑΝΟΙ ΠΟΛΕΜΟΥΝ ΠΑΡΑ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΤΩΝ ΣΥΜ-
ΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΥΣΤΡΟ - ΓΕΡΜΑΝΩΝ.— ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ
ΑΝΑΚΗΡΥΤΤΟΥΝ ΤΗΝ ΚΟΡΥΤΣΑΝ ΩΣ «ΑΛΒΑΝΙΚΗΝ ΑΥ-
ΤΟΔΙΟΙΚΟΥΜΕΝΟΝ ΤΜΗΜΑ».

Προτὸν παρουσιάσωμεν τὴν εἰκόνα τῶν μερῶν τούτων, ὑπὸ
διάφορα καθεστῶτα, ἐπάναγκες εἶναι νὰ κάμωμεν λόγον καὶ
περὶ τῶν προπαγανδῶν, αἵτινες μέχρις ἐδῶ ἐξήπλωσαν τοὺς
πλοκάμους των, καὶ δὴ ἡ Ρουμανικὴ, μοιραῶς δὲ ἡ πόλις αὕτη
ἐπέπρωτο νὰ ὑπόσθῃ πολλὰς δοκιμασίας. Ἡ προτελευταία ἦτο
ἡ ὑπείσχωρησις καὶ διελθούσις τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας.

Ὁ ἀπόστολος τῆς ιδέας ταύτης Ἐπίσκοπος *Μαργαρίτης*,
ὄργανον τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας, διὰ τοῦ χρυσίου καὶ
διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ παρὰ ταῖς Ἀρχαῖς τοῦ Βιλαετίου (Νομαρ-
χίας) Μοναστηρίου, ὅπου διοικητικῶς ὑπήγχετο σὺν τῇ Κορυτσᾷ

(1) Ὁρα Βιογράφου Πολυκάρπου τοῦ Δαρδαίου ὑπὸ Παπᾶ-Σπύρου Ζέγκου.

καὶ ἡ Μοσχόπολις, ἐδεδέασε εὐαρίθμους, οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν εἰς τὴν Ἱδρυσιν τοῦ Ρουμανικοῦ Σχολείου καὶ Παρθεναγωγείου, μὲ ἀρκετὸν διδάσκον προσωπικόν, ὑπερτεροῦν σχεδὸν τοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ἀλλὰ μὲ μαθητὰς καὶ μαθητρίδας, ἰσαρίθμους μὲ τοὺς διδάσκοντας.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ λυδία λίθος διὰ τοὺς πατριώτας Μοσχοπολίτας, τὰ πάθη εἶχον ἐξαφθῆ εἰς βαθμὸν μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε καὶ συνοικέσια ἐματαιώθησαν, καὶ συγγενεῖς ἀπηρνήθησαν τὸν μεταξὺ αὐτῶν δεσμόν!

Εὐτυχῶς καὶ ἡ προπαγάνδα αὕτη ἐπὶ βράχου προσέκρουσε, καὶ οἱ ταύτην ὑποθάψαντες κατενόησαν τὸ σφαλερὸν τοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦτο ἀνέκρουσαν πρῦμναν, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ πόλις αὕτη τῶν φώτων ἢ φωτίσασα ἅπαντα τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν, ἔμεινεν οἶαν τὴν Ἱδρυσαν, τὴν συνέστησαν, τὴν ἔκαμαν, οἱ φιλοπρόδοι καὶ πατριῶται κάτοικοι αὐτῆς.

Τῷ 1912 λαμβάνει χώραν ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος. Τέσσαρα Κράτη ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν ὁμαίμων ἀδελφῶν. Ἡεταῖά ἡ Τουρκία καὶ μέρος τῆς Θράκης, ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος (Νότιος καὶ Βόρειος) αἱ Νῆσοι, ἀπελευθεροῦνται καὶ ἐπ' αὐτῶν κυμματίζει ἡ σημαία τοῦ Σταυροῦ.

Ὁ Σταυρὸς λοιπὸν μετὰ τῆς Γαλανολεύκου φθάνει μέχρι Μοσχοπόλεως καὶ πέραν ταύτης. Ὁ λαὸς ἐορτάζει! Ὁ λαὸς ἐν θριάμβῳ ὑποδέχεται τὸν ἐλευθερωτὴν στρατόν! Ἡ ὑποδοχὴ τῆς ὁποίας ἔτυχεν παντοῦ, εἶναι ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς! Ἐξεπληροῦτο καὶ ἐνεσαρκοῦτο ἐν ὄνειρον!

Ἡ ἀντιζηλεῖα ὁμῶς μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας, συντελοῦσιν εἰς τὴν Ἱδρυσιν τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους καὶ ἐπιδίκασιν τῆς Βορ. Ἡπείρου, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ἡ Ἑλλάς, εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν συνείδησιν τῶν Βορειοηπειρωτῶν, οἱ ὅποιοι βλέποντες τὴν Ἑλλάδα ἀδύνατον νὰ τοὺς ὑποστηρίξῃ, ὡς ἐκ τῶν πιέσεων τῶν ἰσχυρῶν, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν (ἡ Κορυτσᾶ παρεδόθη διὰ πρωτοκόλλου τὴν 17 Φεβρουαρίου 1914 εἰς τοὺς Ἀλβανούς) ἐκήρυξαν τὴν Ἀυτονομίαν τῶν ὑπὸ τὸν ἀείμνηστον Γεώρ. Ζωγράφον.

Σχηματισθείσης τῆς Κυβερνήσεως Ἀυτονόμου Ἡπείρου, με Πρόεδρον τὸν Γεώρ. Ζωγράφον καὶ μέλη τὰς Α. Α. Σεβασμιότητας, τὸν Μητροπολίτην Δρυϊνουπόλεως κ. Βασιλείον, τὸν Βελλᾶς καὶ Κονίτσης (νῦν Ἰωαννίνων) κ. Σπυρίδωνα, τοὺς κ. κ. Δ. Δούλην, Συνταγματάρχην ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ἀλ. Καραπάνον ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, κηρύττουν τὴν 17 Φεβρ. 1914 τὴν Ἀυτονομίαν τῆς Β. Ἡπείρου. (1)

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων τμημάτων καὶ ἡ γενναία Χειμάρρα ὑπὸ τὸν γνωστὸν ἀγωνιστὴν καθ' ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας Ἀρχηγὸν τῆς κ. Σπ. Σπυρομήλιον, συγκλονίζεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ τρέχει ἐκεῖ, ὅπου ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος τὴν ἐκάλει, συσπειρωθεῖσα περὶ τὸν Ἀρχηγὸν τῆς.

Τὰ γεγονότα ταῦτα συνεκίνησαν τὸν Ἑλληνισμόν, ὃ ὅποιος βοήθειας ἀποστέλλει πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἀγῶνος.

Διὰ τὴν ἱστορίαν, δημοσιεύομεν τὸ *πρῶτον ἐπίσημον ἔγγρα-
φον*, τὸ ὅποιον ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Ἀυτονόμου Ἡπείρου, καὶ τὸ ὅποιον ἔχει ὡς ἑξῆς:

«*Πρὸς τοὺς Προέδρους καὶ τὰ μέλη τῶν κατὰ τόπους Ἐθνικῶν Ἀμυνῶν, τοὺς ἱερεῖς, Μουχτάριδας καὶ ὅλους τοὺς κατοίκους τῶν περιφερειῶν τῆς Ἀυτονόμου Ἡπείρου.*

»*Ἡπειρώται!*

Ὁ χάριν τῆς σωτηρίας καὶ τῆς τιμῆς τῆς πατρίδος ἀγῶν ἤρχισεν. Ἡ Βόρ. Ἡπειρος ἀνεκηρύχθη Ἀυτόνομος, ἡ δὲ ὑψωθεῖσα τιμὴ, Σημαία τῆς Ἀυτονομίας, μόνον χάρις εἰς τὴν φιλοπατρίαν, τὸν ἡρωϊσμόν καὶ τὰς θυσίας τῶν τέκνων τῆς Ἡπείρου θὰ κατορθώσῃ νὰ δοξασθῇ καὶ περιφρουρήσῃ τὸ πάτριον ἔδαφος ἀπὸ παντὸς ἐπιδρομέως.

»Ἡ Ἀυτόνομος Ἡπειρος στηρίζεται εἰς τὰ τέκνα τῆς καὶ τὰ τέκνα τῆς δὲν πρέπει νὰ διαψεύσουν τὰς ἐλπίδας τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἐκτίμησιν τὴν ἐπέλαν τὸ Πανελλήνιον καὶ ὁ κόσμος πρέπει νὰ τρέφῃ διὰ τοὺς Ἡπειρώτας.

(1) Ὁ κ. Γ. Δούμας τῆς γνωστῆς πατριωτικωτάτης Ἡπειρωτικῆς οἰκογενείας, ἀντεπροσώπευεν ἐνταῦθα τὴν Κυβέρνησιν Ἀυτονόμου Ἡπείρου.

»Δεδοκιμασμένοι όπλαρχηγοί, ύπακούοντες πιστώς εις τὰς διαταγὰς τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, ἔλαβον ἔντολήν νὰ περιέλθωσι τὰς περιφερείας σας στρατολογοῦντες μάχιμον δύναμιν, ἣ ὁποία θὰ φρουρήσῃ τὴν γῆν τῶν πατέρων μας.

»Όλοι οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὄπλα ἄνδρες τῆς περιφερείας σας, ὀφείλουσι νὰ ἀκολουθήσωσι τούτους ἀμέσως καὶ ἄνευ ἀναβολῆς, ὑποκείμενοι ἄλλως εἰς τιμωρίας τὰς ὁποίας θέλωμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ποτέ δὲν θέλομεν νὰ εὐρεθῶμεν εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην νὰ ἐπιβάλωμεν διότι ἡ Ἑπειρωτικὴ φιλοτιμία καὶ φιλοπατρία δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ γίνῃ τοῦτο ποτέ.

«Όσοι ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῆς περιφερείας σας, εἴτε λόγῳ ἡλικίας, εἴτε λόγῳ ἀνωτέρῳ δεδικαιοποιημένῳ, ἀδυνατοῦσι ν' ἀκολουθήσωσι τοὺς ὄπλαρχηγούς, ἂν κατέχωσιν ὄπλα μάουζερ καὶ φυσίγγια, ἄς τὰ παραδώσωσιν ἀμέσως εἰς τοὺς ὄπλαρχηγούς, ἵνα χρησιμεύσωσιν δι' ἐκείνους οἵτινες δύνανται νὰ τὰ μεταχειρισθῶσιν. Ἀξιῶμεν

τύπος ἱερολογίτου τοῦ 1914.
ταχεῖαν καὶ πιστὴν ἐκτέλεσιν τῆς παρουσίας.

Ἐν Ἀργυροκάστρῳ τῇ 18 Φεβρουαρίου 1914

Ὁ Πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως
(ὑπογρ.) **Γ. Χρηστάκης Ζωγράφος.**

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ἀμερόληπτοι δὲ δημοσιογράφοι ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίζοντες τὸν τόπον ἐκείνον, μετὰ συμπαθείας καὶ ἐνδιαφέροντος διάκεινται πρὸς τοὺς κατοίκους.

Πρὸς πίστωσιν τούτων παραθέτομεν περικοπὴν τοῦ συγγράμματος τοῦ διασήμου Γαλάτου κ. René Puaux (1) συντάκτου τοῦ «Χρόνου», Παρισίων ὁ ὁποῖος ἀμεροληπτότατα γράφει ὡς ἑξῆς:

«Ἡ Εὐρώπη πρόκειται νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διάπραξιν ἐνὸς ἐγκλήματος, τὴν στιγμὴν ποῦ τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον θὰ ἐκδίδεται ἢ τύχη τῶν μερῶν τῆς Βορ. Ἡπειρου θὰ ἔχῃ ἴσως κανονισθῆ καὶ ὑποκλινόμεναι πρὸ τῶν ἰταλικῶν ὀρέξεων αἱ Μεγ. Δυνάμεις θὰ ἔχουν παραχωρήσῃ εἰς τὸ ὑποθετικὸν βασίλειον τῆς Ἀλβανίας, ἐδάφη κατωκημένα ἀπὸ Ἑλληνας πατριώτας, παραδίδουσαι αὐτοὺς εἰς τὴν τυραννίαν τῶν Ἀλβανῶν Μπέηδων. Ἡ Ἰταλία ἔχει γράφει εὐγενικὰς σελίδας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου. Τώρα χαράσσει μίαν σελίδα μουσαρὰν, ἀπαρνούμενη τὰς ἠθικὰς ἀρχάς, ὅσαι ἕκαμον τὴν ἑνωσίν τῆς. Ζητοῦσα νὰ κάμῃ Ἀλβανίαν μεγάλην, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ τὴν μοιρασθῆ ἀργότερα μὲ τὴν Αὐστρουγγαρίαν (1). Ἡ Αὐστρουγγαρία ὅμως οὐδέποτε θὰ στέρξῃ ὅπως τῆς ἐπιτρέψῃ νὰ ἔχῃ τὰ δύο παράλια . . . . . Εὐτυχῶς ἅπαντες καὶ ἰδίως οἱ ἀμερόληπτοι συνάδελφοί μου κ.κ. Ch. Vellay καὶ De Jessen ἐπιστοποίησαν αὐτὰ ταῦτα, καὶ ὅλος ὁ κόσμος ἐπέισθη ὅτι ἡ Ἡπειρος εἶναι Ἑλληνική. Ἐν ἡδυνήθην, παρέχων πρῶτος πρὸς τὸ Γαλλικὸν Κοινὸν ἐπισκόπησιν τῆς ἐν Ἡπειρῷ καταστάσεως καὶ τῆς θαυμαστῆς πρὸς τὴν μητέρα Πατρίδα ἀφοσιώσεώς τῆς, νὰ συνεισφέρω κατ' ἐλάχιστον εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Ἀγῶνος τούτου τοῦ ὥραλου μεταξὺ τῶν ὠραιοτάτων, θὰ αἰσθανθῶ τὴν βαθυτέραν μυχίαν χαρὰν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἂν συμβῆ ἢ ἀνάμνησις ἦν ἔχω ἐκ τοῦ ταξιδίου τούτου, ἀπομένει τοιαύτη, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀναπολῶ ἤδη

(1) Ὅρα Πρόλογον συγγράμματος «Ἡ δυστυχισμένη Ἡπειρος» ὑπὸ René Puaux.

(2) Αὐτὰ γράφονται πρὸ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Αὐστρουγγαρίας.

χωρίς νὰ αισθάνωμαι δάκρυα, νὰ υγραίνουν τοὺς ὀφθαλμούς μου».

Τὴν ἡμέραν καὶ στιγμὴν καθ' ἣν ἡ Βέρ. Ἡπειρος ἀνεκήρυττε τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐν Δελβίνῳ, (17 Φεβρ. 1914) ἡ Κορυτσά παρεδίδετο διὰ πρωτοκόλλου εἰς τοὺς Ἀλβανούς.

Τὸ τί συνέβη τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶναι ἀπερίγραφτον! Οὐδεὶς ἐξῆλθε τῆς οἰκίας του! Διότι γενικὸν πένθος κατεῖχε τὴν πόλιν!

Δὲν ἐμετολάβησεν ἢ εἰς μὴν, ὁπότε ἡ πόλις ἐπαναστατεῖ (19—24 Μαρτίου 1914).

† Βασίλειος Γκιώνης, Διάκονος, ἡρωϊκῶς πεσὼν ἐν Κορυτσᾷ τῇ 21 Μαρτίου 1914.

Ἄνισος ἀγὼν διεξάγεται! Ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἐπολέμησαν οἱ κάτοικοι, βῆμα πρὸς βῆμα καὶ στήθος πρὸς στήθος διεκδικοῦντες τὸ πάτριον ἔδαφος!

Δυστυχῶς τὰ ἐφόδια ἐξηντλήθησαν! Κατόπιν τούτου, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοῦσι!

Κατὰ τὰς πενθημέρους μάχας, καθ' ἃς ἄνω τῶν 5.000 Γκέγκιδων κατήλθον ἐκ τῆς Ἄνω Ἀλβανίας καὶ περιέζωσαν τὴν πόλιν, ἔπεσαν 114 (ἐκ τῶν ὁπλοῶν καὶ 7 γυναῖκες).

Μεταξὺ τῶν πεσόντων συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἡρωϊκώ-

τατα πολεμήσας ἐφάμιλλος, τοῦ Διάκου τῆς Ἀλαμάνας, διάκονος Βασίλειος Γκιώνης ἐκ Λαμπόβου τοῦ Ἀργυροκάστρου.

Μνημόσυνον τρέπον τινὰ ἐπιτελοῦντας διὰ τὸν μάρτυρα τοῦτον, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐθελοθυσία ἔφθασε μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ ὥστε ὄρφανὰ νὰ ἐγκαταλείψη δύο τέκνα καὶ νεαρὰν σύζυγον, θὰ μᾶς ἐπιτρέψη ὁ ἀναγνώστης νὰ κάμωμεν μίαν παρέκβασιν σχέ-

σιν μὲ τὰ ἐξιστορούμενα ἔχουσιν, περικοπὴν τῆς ὁποίας μετὰ-
φέρομεν ἀπὸ τὸ «*Δεύκωμα Ἀγωνιστῶν 1912—1922*» εἰς
τὸ ὅποιον κατ' ἀπαίτησιν τῆς ἐπιτροπῆς, εἶχομεν ἐπιστελλεῖ
πρὸς δημοσεύσιν ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Τὸ Ντουφέκι μου*».

«...Ἦτο ἡ 12 πρὸς τὴν 13 Φεβρουαρίου 1914. Νῦξ ἀπο-
τροπαλα! Καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως διεμάρτύροντο διὰ
τὸν σφαγιασμὸν τῆς Β. Ἡπείρου. Μετὰ δύο ἄλλων εἶχομεν
ἀποφασίσει παρὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Διοικητοῦ, τὰ μεσάνυχτα
νὰ ἀναχωρήσωμεν διὰ τὴν Φλώριναν... Εἰς τὸν διάδρομον τοῦ
οἴκου μας κρέματαί ἓνα ντουφέκι· εἶναι ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιον ἐπι-
μῆνας δλοκλήρους, ὡς ἱερολοχίται ἐγυμναζόμεθα· εἶχε κατα-
στῆ ἀχώριστος σύντροφος. Καὶ αὐτὸ τὸν τρόπον τινὰ ἐπενθούσε,
διότι ἀνωτέρα θέλησις ἐν ἀχρηστία τὸ ἔθετε: "Ἐν βλέμμα ἤρχεσε
νὰ τὸ ἀποχαιρετίσωμεν!

Τῆς σκηνῆς ταύτης μάρτυρες ἦσαν ὁ Βασ. Γκιώνης ἱεροδιά-
νος καὶ ὁ Λεων. Παπαγεωργίου, ἀνθυπασπιστῆς τότε (νῦν ταχ-
ματάρχης). Ὁ ἀείμνηστος Διακοβασίλης διὰ νὰ μετριάσῃ
ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἠσθανόμην, ξεκρεμᾷ τὸ ὄπλον καὶ μετὰ φωνῆς
ἐκ σπανίου πατριωτισμοῦ δονουμένης, λέγει: «*Τὸ ὄπλον τοῦτο
ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης εἶναι ἰδικόν μου, δοκίξομαι ὅτι θὰ
τὸ τιμήσω!*»

Ἄθάνατε Διάκε!

Δὲν γνωρίζω διατί μὲ ἐπαρηγόρησαν καὶ μὲ ἀνεκούφισαν αἱ
ὀλίγαι αὐταὶ λέξεις, αἱ ὁποῖαι βαθειὰ εἰς τὴν καρδίαν μου εἶναι
ἐγκεχαραγμένα!

Δὲν παρέρχεται πολὺ χρονικὸν διάστημα καὶ ἡ Κορυτσᾶ ἐπα-
ναστατεῖ. Ἡ μάχη ἐντὸς τῆς πόλεως διαρκεῖ ἐπὶ πενθήμερον.
Κατ' αὐτὴν ἔπεσαν 114.

Ὁ ἀείμνηστος Διάκος εἶχε στήσει τὸ μετερίζι του εἰς τὸν
Ναὸν Ἁγίου Γεωργίου ὅπου καὶ ὑπηρέτει.

Ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν χριστιανικῶν ὄπλων μεθυσθεῖς,
(ἦτο ἡ δευτέρα ἡμέρα) ἀπροκαλύπτως ἐπολέμει, τὸ παράδειγμα
εἰς τοὺς ἄλλους δίδων. «*Τὸ ντουφέκι τοῦ Διακού, δὲν χωρατεύει,
θερίζει, ἔλεγον οἱ περὶ αὐτόν*».

Δυστυχώς, ένα απάντεχο βόλι από μίαν κρύπτην ριφθέν, άπνουν άφίνει τόν μετ' αὐταπαρνήσεως πολεμούντα Διάκον!

Τὸ αἷμά του βάφει τὴν οὐδὲν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου περιβόλου, ὁ ὁποῖος ἔχασε τὸν φανατικὸν ἐκείνον ὑπερασπιστὴν του, καὶ ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ὄρκον τοῦ ἱερολοχίτου ἐτήρησε καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τὴν ὁποῖαν ἔδωκε τὰ μεσάνυχτα τῆς 12 Φεβρουαρίου ἐξεπλήρωσε· διότι τὸ ντουφέκι μὲ τὸ ὁποῖον ἔπεσε καὶ τὸ ὁποῖον ἐδόξασεν, ἦτο τὸ δικό μου».

Ἄνω τῶν 800 ἐφυλακίσθησαν. Τριάκοντα δὲ πρόκριτοι μετὰ τοῦ Μητροπολίτου κ. Γερμανοῦ, (νῦν Μητροπολίτου Λαγκαδᾶ) δέσμοι εἰς Ἑλμπασάν ἀπήχθησαν, ὅπου ἀπηλευθερώθησαν ὑπὸ τῶν τοῦς Βιδιστὰς πολεμούντων Ἑσατιστῶν.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τότε εἶχεν ἰδρυθῆ ἡ «Βορειοηπειρωτικὴ Ἀμυνα» ἐργαζομένη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Γενναδίου.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως Κορυτσᾶς καὶ τὴν παράδοσιν τῶν κατοίκων, ἀπαγοήτευσις εἶχε καταλάβει τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης, τὰ ὅποια κατὰ τινὰ νυκτερινὴν συνεδρίασιν, ἤρχισαν νὰ ἐξωτερικεύουν τὴν ἀπαγοήτευσιν καὶ ἀπελπισίαν τῶν καὶ τρόπον τινὰ παραιτηθῶσι τοῦ ἀγῶνος.

Ἐν μέσῳ τοιαύτης ψυχολογικῆς καταστάσεως, ἀναστὰς ὁ Μητροπολίτης καὶ διὰ φωνῆς αἰσθησὶν ἐμποιοῦσης, ἀλλὰ καὶ ἀποφασιστικῆς, «Ὁχι!, λέγει, ὄχι! Ἀπὸ σήμερον ἀρχεται ὁ ἀγὼν».

Αἱ ὀλίγαι αὗται λέξεις, ὡς διὰ μαγείας ἠλέκτρισαν ἅπαντας. Καὶ ἀμέσως αἱ σκέψεις ἤλλαξαν, εὐελπι δὲ τὸ μέλλον ἠνόηγετο.

Μετὰ πολὺῶρον σύσκεψιν, ἀπεφασίσθη ὅπως τριμελὴς Ἐπιτροπὴ μεταβῆ εἰς Ἅγιον Ὄρος, πρὸς συλλογὴν ἐφοδίων. Ὁ κληρὸς ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ Ἐπισκόπου (νῦν Μητροπολίτου) Πολυανῆς κ. Φωτίου, τοῦ κ. Μανδαλάκη Τραπεζίτου καὶ ἐπὶ τοῦ γράφοντος τὰς γραμμὰς ταύτας, ὁ ὁποῖος μετὰ δυσκολίας ἐδέχθη τὴν τιμητικὴν ταύτην ἀποστολὴν, διὰ λόγους τοῦς ὁποῖους ἐν ἐκτάσει κατὰ τὸ συμβούλιον ἐκείνο ἀνέπτυξε.

Παμφηφεὶ καὶ πάλιν ἀπάντων ἐπιμενόντων εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης, ἀπεδέχθημεν.

Εὐλογον θεωροῦμεν ὅπως περιγράφοντες τὴν ἐν Ἑλίφ Ὀρει μετάβασιν, λόγον νὰ κάμωμεν καὶ περὶ τοῦ Ἑλιωνύμου τούτου Ὀρους.

Ἄς ἀφήσωμεν τὴν φαντασίαν καὶ μνήμην ἡμῶν νὰ διατυπώσῃ, ὅσα συνεκρατήσαμεν ἐκ τοῦ ἐκεῖ ταξιδίου (1), τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ἐκ τῶν πλέον ἀληθομονήτων.

Εἶναι ἡ 3 μ. μ. ὥρα τῆς 23 Ἀπριλίου (1914) δταν τὸ μεγαλοπρεπὲς ῥωσικὸν ἀτμόπλοιον «Τσεχατσῶφ» ἀνέσυρε τὴν ἄγκυραν ἐκ τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης, καὶ μεγαλοπρεπῶς διασχίζει τὰ κυανὰ νερά τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Τὸ βλέμμα τῶν Ἑλλήνων ἐπιβατῶν διευθύνεται πρὸς τὸ μέγα κατόρθωμα τοῦ Βότση, τὸ Φέτχι-Μπουλέντ, τοῦ ὁποῦ ἐν ἰστίον, ἐπικλινές, φαίνεται, μόλις διακρινόμενον. Ὅποια ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια! ὁποῖος ἐγωϊσμός! τὴν στιγμὴν ἐκείνην συνεχίνησεν αὐτοῦς!

Τὸ τρομερὸν τοῦτο πλοῖον, διὰ μιᾶς ἑλληνικῆς τορπίλλης, πτώμα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης κεῖται.

Τὸ ἀτμόπλοιον ὀλοταχῶς ἀπομακρύνεται ἵνα διακόψῃ τὰς σκέψεις ἡμῶν, πρὸς ἄλλα σημεῖα ἡμᾶς φέρον. Τὸ Καρὰ Μπουροῦ δὲν ἀπέχει. Ἀπέναντι προβάλλει ὁ μεγαλοπρεπὴς Ὀλυμπος, ἡ κατοικία τῶν θεῶν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ τῶν ἡμιθέων τοῦ 21 μετὰ ταῦτα. Ὁ ἥλιος ῥίπτων τὰς τελευταίας καὶ ἀσθενεῖς αὐτοῦ ἀκτίνας, κρύπτεται ὀπισθεν τῶν χιονοσκεπῶν κορυφῶν τοῦ κολοσσοῦ τούτου.

Τὸ σκότος ἀναγκάζει τοὺς ἐπιβάτας νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς τὸ καπνιστήριον, ὅπου ὁ ἐκ τῶν ἐπιβατῶν κ. G. Tupper Ἀμερικανὸς δημοσιογράφος καὶ περιηγητὴς, πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ συνεπιβάτης εἶναι Ἐπίσκοπος, καὶ δὴ ὁ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸ 1912 ἀπαχθεὶς, ὑπὸ τῶν Ρουμούνων δὲ ἀπελευθερωθεὶς, παρακαλεῖ τὴν Θεοφιλίαν του, ὅπως τοῦ περιγράψῃ, ὅσα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὑπέστη. Ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἑλίφ Πολυανῆς ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν ἔκαμεν εἰς τοῦτον, κρατῶντα πάντοτε σημειώσεις.

(1) Ὅρα καὶ «Ἀλήθειαν» Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1914 καὶ ἐφεξῆς, εἰς συνεχῆ φύλλα.

Περὶ τὴν 10 τῆς νυκτός, μακρόθεν διακρίνεται ὁ πελώριος Ἄθως. Ἡ ἑλιξ, ὀλοταχῶς ὠθεῖ τὸ πλοῖον πρὸς τὴν ἄκραν ἐκείνην, ὅπου τὰ μεσάνυχτα ῥίπτει τὴν ἄγκυραν, εἰς τὸν λιμένα τῆς Δάφνης, τὸ ἐπίνειον τοῦ Ἁγίου Ὀρους.

Τὰ ὀλίγα φῶτα τοῦ λιμένος τούτου, παριστῶσι θέαμα φαντασμαγορικόν, ὑπὸ ἀνεξηγήτου μυστικισμοῦ περιβαλλόμενον.

Ἐξερχόμεθα εἰς τὴν προκυμαίαν ὅπου αἱ δημόσιοι ὑπάλ-
ληλοι (προειδοποιηθέντες περὶ τῆς ἐκεῖ μεταβάσεως ἡμῶν), τὰς
δυνατὰς περιποιήσεις καὶ εὐκολίας παρέχουσιν ἡμῖν.

Εἶναι πανσέληνος! Τὰ περίξ δάση καὶ αἱ δενδρόφυτοι χα-
ράδραι ἐκ τῆς σκιᾶς τῶν ὑψηκαρῆνων δένδρων, τὴν ὅποιαν λαμ-
βάνουσιν ἀπὸ τὴν φωταύγειαν τῆς σελήνης, φαίνονται μεγαλο-
πρεπῆ. Ἡ θάλασσα εἶναι γαληνιαία καὶ τὸ ἐλαφρὸν κύμα προσ-
ψαύει τὸ ἀκρογιαλί, τὸ ὅποιον μὲ παραφορὰ φιλεῖ τὴν ἀμμουδιά.
Εἶναι πολὺ ἤσυχη ἢ «λεβεντοπνίχτρα» τὴν βραδυὰ αὐτή. Ἴσως
σέβεται τὴν παρουσίαν ἀνθρώπων ἀποσταλέντων γιὰ κάποιον
ἱερὸν σκοπὸν! Διὰ τοῦτο ὁ μεγιστὰν τῆς ὑγρᾶς καὶ ἀπεράντου
αὐτῆς ἐκτάσεως, ἐκοιμήθη καὶ ἡ τρῖαινά του ἀδρανεῖ! Κάτω
ἐκεῖ εἰς τὴν ἔρημον ἀκρογιαλιὰν ζῆ κανεῖς τὰς ὥρας αὐτὰς, μὲ
ἀναμνήσεις συγκινητικὰς. Ἡ σκέψις ἡμῶν γίνεται βαρκοῦλα ποῦ
λικνίζεται μὲ τὸ ἄδηλον μέλλον τῆς δυστυχούς πατρίδος, ἣτις
ἀγωνίζεται, ἐνῶ αἱ ἀηδόνες διὰ τοῦ ἐκκωφαντικοῦ αὐτῶν τερε-
τίσματος αἶνον πρὸς τὸν Θεὸν, ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου ἀνα-
πέμπουσι.

Εἶναι πρωία τῆς ἐπομένης καὶ ἀναμένομεν εἰς τὸν κῆπον
τοῦ μοναδικοῦ ἐν Δάφνη πανδοχείου τὴν ἀφιξιν τῶν ἡμιόνων,
διὰ νὰ μᾶς μεταφέρωσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου
ἐκείνης.

Εἰς τὸ Ἁγιὸν Ὄρος πληθῶρα ἐργατῶν, κτιστῶν καὶ ὑλοτόμων
ἐκ τοῦ τμήματος Κορυτσαῆς ἐργάζεται.

Ἐξῶθεν τοῦ ξυλίνου κιγκλιδώματος τοῦ κήπου, διακρίνονται
τρεῖς τοιοῦτοι, ὀμιλοῦντες ἀλβανιστί. Εἰς ἐκ τούτων γνωρίσας
ἐμὲ λέγει εἰς τοὺς ἄλλους ὅτι εἶναι ὁ κ. *. Τῶν λοιπῶν ἐπι-
μενόντων τὸ ἀντίθετον, διευθύνεται οὗτος πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἀφοῦ
μᾶς ἐχαιρέτισε καὶ ἠσπάσθη τὴν δεξιὰν τοῦ Δεσπότη, ἀπευ-

θύνεται πρὸς ἐμὲ καὶ μοῦ λέγει ὅτι κάπου, σὲ ἔχω ἰδῆ.
Ἴσως τῷ ἀπαντῶ. «Μήπως εἰσθε ὁ κ. *. ἐρωτᾷ. «Ὁχι. Τῷ
ἀπαντῶ.

Φαίνεται εἶχαν στοιχηματίσει, διότι μεταβὰς πρὸς συνάν-
τησιν τῶν δύο πατριωτῶν του, ἠκούσθη λέγων : «ἔχασα τὸ
στοιχημα».

Ὅποια ἔμως ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ του, ὅταν, μετὰ παρέλευσιν
δέκα ἡμερῶν, μᾶς συνήντησαν εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν Βατοπαιδίου,
ὅπου ἐφωράθη ὁ * ποῖος ἦτο, καὶ ἐκέρδισε τὸ στοιχημα. Ἀλλὰ
καὶ ἡ χαρὰ τῶν ἄλλων δὲν ἦτο μικρά, διότι συνήντησαν
ἐκεῖ ἓνα πατριώτην των, ὁ ὅποιος ἀθορύβως εἰργάζετο ὑπὲρ
μιᾶς ἰδέας.

Ἀφικθέντων τῶν ὑποζυγίων, λαμβάνομεν τὴν πρὸς τὴν Ἱ.
Μονὴν Ἐηροποτάμου ἀγούσαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πρωτεύου-
σαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τὰς Καρυάς, φιλοξενηθέντες εἰς τὸ
Κονάκιον τῆς Ἱ. Μονῆς Βατοπαιδίου, ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου
ταύτης Πανοσιολ. Ἀρχαδίου, ἐκ τῶν πεπαιδευμένων Μοναχῶν,
καὶ μὲ πολλὰ προσόντα.

Δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν περιγράφοντες τὴν ἐξισία, τοποθε-
σίαν τῶν Μονῶν, ἢ ὅποια ἀναπαριστᾷ τὴν Ἑλβετίαν μὲ τὰς
φυσικὰς καλλονὰς, οὔτε τὴν φιλοξενίαν τῶν ἐνταῦθα μοναζόν-
των πατέρων. Θὰ περιορισθῶμεν ἐν ὀλίγοις εἰς ὅσα ἔχουν σχέσιν
μὲ τὴν ὕλην τοῦ κεφαλαίου τούτου.

Μίαν πρῶταν εὐρισκόμεθα εἰς τὸν ἐξώστην τοῦ μοναδικοῦ
ἐστιατορίου τῶν Καρυῶν. Ὁ ἀστυνόμος ἀνθυπασπιστῆς (νῦν
ταγματάρχης) τῆς Χωροφυλακῆς κ. Παντούλης πολυγλωσσό-
τατος καὶ ἐξυπνότατος, παρακολουθεῖ ἡμᾶς εἰς ὅλας τὰς ἀνά
τὸ Ὄρος περιηγήσεις, παρέχων ἡμῖν πᾶσαν εὐκολίαν, ἀλλὰ καὶ
εὐχάριστον συνανατροφήν.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνηντήθημεν ἐνταῦθα πάλιν μὲ τὸν
Ἀμερικανὸν κ. Turner, ὁ ὅποιος ἐπὶ ὥραν ἀρκετὴν, παρηκο-
λούθει ἐν πυκνὸν σύννεφον, τὸ ὅποιον κατεῖχε ἀκριβῶς τὴν
κορυφὴν τοῦ Ἄθω, ἐφαίνετο ὡς βᾶμβαξ, τεχνιέντως τοποθετη-
θεὶς ἐκεῖ. Ἀφοῦ ἐφωτογράφησε τὸ θέαμα, ἐρωτᾷ : ἐὰν τὰ σύν-
νεφα αὐτὰ εἶνε συνηθῆ ἐκεῖ.

Ὁ ἔξυπνος ἀστυνόμος, ὃ μὴ παραλείπων εἰς πᾶσαν στιγμήν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ῥωμαϊκὴν ἔξυπνάδα καὶ εὐφυΐαν, προλαβὼν λέγει: «Τὸ σύννεφο αὐτὸ πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἤρχισε νὰ φαίνεται, εἶναι δὲ ἀχνὸς τοῦ χυνομένου Χριστιανικοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ αἵματος, ὃ ὁποῖος ἀχνὸς μαζεύεται εἰς τὸν ἅγιον αὐτὸν Τόπον, καὶ ἀπ' ἐδῶ, ὡς διαμαρτυρία, ἀνεβαίνει στὸν οὐρανόν». Τόσῃ ἐντύπωσιν τῷ ἔκαμεν ἢ παρομοίωσιν αὐτῇ, ὥστε ἑλληνιστὶ (μὲ λατινικοὺς χαρακτήρας) καὶ ἐν μεταφράσει, ἔσημείωσε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀστυνόμου λεχθέντα.

Ὁ εὐφυὴς ἀστυνόμος ἰδὼν τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποῖαν ἔκαμον αἱ λέξεις αὗται, προσθέτει καὶ τὰ ἑξῆς: «Δὲν εἶναι κρῖμα τοιαύτην τοῦ ἔτους ἐποχὴν, ποῦ ὅλα γελοῦν, νὰ σκοτώνονται Χριστιανοὶ, διότι ζητοῦν τὴν ἐλευθερίαν των;!!» Ἡ ἐντύπωσις τοῦ Ἀμερικανοῦ ζωηρὰ φαίνεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς του, διὰ τοῦτο λέγει: Ἰδοὺ διατὶ ἡ Ἑλλὰς θαυματουργεῖ! Διότι ἔχει τοιοῦτους πατριώτας! Τοιοῦτους ὑπαλλήλους!!

Τὸν θαυμασμόν του πρὸς- ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσεν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ἐξεδήλωσε μετὰ ταῦτα, ὅταν ἐπιστρέψας εἰς Ἀμερικὴν, ἐν ὀμίλῳ καὶ διαλέξει πρὸ πλήθους διανοουμένων, μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος, τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς ὠμίλησε.

Κατόπιν ὅμως τῶν συμβαινόντων ἐνταῦθα, ἀπὸ τοῦ 1914 καὶ ἐντεῦθεν τί νὰ λέγῃ τώρα ἄραγε (1);

Ἦτο ἡ 25 Ἀπριλίου. Ὑποζύγια τῆς Βασιλικῆς I. Μονῆς Βατοπεδίου, προωρίσθησαν νὰ μεταφέρουν ἡμᾶς ἐκεῖ. Ὁ δρόμος εἶναι ἐλικοειδῆς καὶ δύσκολος. Αἱ ἡμίονοι εἶναι λίαν εὐεργετικαὶ διὰ τὰς διαδρομὰς αὐτάς. Μόνον ὃ ἐπισκεφθεὶς τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἶναι εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ καὶ ἐκτιμῆσῃ τοῦτο.

Μακρόθεν διακρίνομεν τὰς ἐπάλξεις τῆς Μονῆς ἐπὶ τῶν

(1) Ἐπιστρέψαντες εἰς Θεσσαλονίκην ἀμέσως ἐζητήσαμεν ἀπὸ τὰς προϊσταμένας Ἀρχὰς τὴν προαγωγὴν τοῦ κ. Παντούλη, ὃ ὁποῖος μετὰ ἓνα μῆνα ἔφερε τὰς ἐπωμίδας τοῦ ἀνθυπομοιράρχου.

ὁποίων ἠγωνίσθη ἢ θρησκεία καὶ ὁ ἔθνισμός· οἱ τροῦλλοι εἶναι ἐπιβλητικοί, οἱ πύργοι, ὅπου καὶ ἡ πλουσία Βιβλιοθήκη τῆς, ἀπόρθητοι.

Πόσα λέγουν τὰ ἄψυχα ταῦτα ὄντα!

Δὲν ἀπέχομεν ἢ ὀλίγον τῆς Ἱ. Μονῆς ὁπότε οἱ βαρύγδουποι ἤχοι τῶν κωδῶνων, εἰς συναγερμὸν καλοῦσι τὰς ἑκατοντάδας τῶν Μοναχῶν!

Ὑποδέχονται τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος!

Πρὸ τῆς πρώτης Πόρτας (ἡ Μονὴ ἔχει τρεῖς Πόρτας μὲ ἰσάριθμα τείχη) οἱ ἅγιοι πατέρες φέροντες ἐπανωκαλύμμαχα καὶ μανδύας, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἱερεῖς καὶ διακόνους, ὑποδέχονται τὴν Ἐπιτροπὴν (1).

Ἐνδύουν τὸν Ἅγιον Πολυανῆς μὲ τὸν Μανδύαν καὶ ἐν ψαλμωδίαις τὰς ὁποίας δὲν ἀπαντᾷ τις ἢ μόνον ἐκεῖ, εἰσερχόμεθα εἰς τὸν Καθεδρικὸν Ναόν.

Ἐκεῖ ψάλλεται δοξολογία. Καὶ ὅταν ὁ διάκονος διὰ φωνῆς γλυκειάς καὶ ἱκευτικῶς δεηθεῖς, εἶπε :

Καὶ ὑπὲρ τοῦ κατενοδῶσαι τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῶν Βορειοηπειρωτῶν . . . » ἅπαντες ἐγονυπέτησαν!

Ὅταν δὲ ἄλλη δέησις, ὑπὸ ἐτέρου διακόνου δεηθέντος «**ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀγῶνα πεσόντων ἀδελφῶν ἡμῶν . . . »** ἄλλη γονυκλισία εἰς βαθμὸν ποῦ τὰ μέτωπα τῶν δεομένων, ἔψαυον τὸ ἔδαφος! Ἡ Ἐπιτροπὴ, ἐξ ἱερᾶς συγκινήσεως ἐδάκρυε!!

Κατὰ τὸ τέλος τῆς δοξολογίας ὁ ἅγιος Πολυανῆς ὡς γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ὠμίλησε τὰ εἰκότα. Ὁ δὲ γράφων ταῦτα, ὡς Βορειοηπειρώτης, ἠὲ χαρίστησε τοὺς Πατέρας, διὰ τὰς πρὸς τὸν Ὑψιστὸν ἀναπεμφθείσας εὐχάς.

Ὅποιαν κατάνυξιν φέρουν καὶ ὁποιαν αἴτησιν κάμνουν αἱ τελεταὶ ἐνταῦθα!

(1) Εἰς Ἅγιον Ὄρος μᾶς ἠκολούθησεν ὁ κ. Δ. Κερασόπουλος ἀνθυποφαρμακοποιὸς (νῦν φαρμακέμπορος) παρευρεθεῖς ἐν Κορυτσᾷ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ πολλὰ συνεισφέρειας.

Χάριν ἑνὸς ἐπεισοδίου, ἀναγκαζόμεθα μεταξὺ ἄλλων, νὰ ση-
μειώσωμεν καὶ μίαν ἄλλην περιοδεῖαν εἰς Ἑδεσσαν, ἐπὶ τῷ
ἰδίῳ σκοπῷ γενομένην. Ὡς συνοδοὺς εἶχομεν δύο συμπολίτας μας.

Ὁ Σεβ. ἅγιος Βοδενῶν, εἰς τὸν ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἀπετά-
θημεν, μὲ τὴν ὑπ' αὐτὸν δημογεροντίαν, ἔδειξαν μέγα ἐνδιαφέ-
ρον ὑπὲρ τοῦ Ἑπειρ. Ἀγῶνος. Τὰ ὄπλα καὶ λοιπὰ πολεμοφόδια
τὰ ὁποῖα οἱ φιλότιμοι Ἑδεσσαῖοι προσέφερον, ὄγκον ὀλόκληρον
ἀπετέλουν εἰς τὴν εὐρείαν αἵθουσαν τῆς Μητροπόλεως. Μεταξὺ
αὐτῶν προσεφέρθησαν καὶ ὀλίγαι χειροβομβίδες.

Καὶ τὰ μὲν ὄπλα μετὰ μεγάλων προφυλάξεων, (διότι ἡ Κυ-
βέρνησις κατεδίωκε τὸ κίνημα) ἐναπεθέσαμεν εἰς τὰ βαγόνια τοῦ
διὰ Φλώριναν σιδηροδρόμου. Τὰς ὀβίδας πρὸς περισσοτέραν ἀσφά-
λειαν παρελάβομεν μαζί μας, ἀφοῦ μὲ τὸ ἴδιον τραῖνο μετεβαί-
νομεν εἰς Φλώριναν. Ἐξερχόμενος ἐκεῖ ὁ ἐπιμελούμενος τῶν
ὀβιδῶν ἐλησμόνησε ταύτας, εἰς τὸ ῥάφι τοῦ βαγονίου· ὅταν ἀντε-
λήφθημεν τὸ λάθος ὁ σιδηρόδρομος εἶχε κινήσει διὰ τὸ Μονα-
στήριον (Βιτώλια).

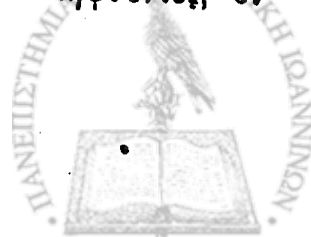
Μεθ' ἡμῶν συνεταξείδευον καὶ δύο κύριοι ἐκ Μοναστηρίου.

Εἰς τὰ Σερβοελληνικὰ σύνορα τότε ἐγίνετο ἀστυνομικὴ ἐξε-
λεγξίς τῶν ἐπιβατῶν. Ὅταν ἐξηλέγχοντο τὰ διαβατήρια τῶν δύο
συνεπιβατῶν μας, οἵτινες κατήρχοντο εἰς τὸ Μοναστήριον, ἐμφα-
νίζονται καὶ αἱ βόμβαι, τὰς ὁποίας εἶχομεν λησμονήσει!

Φαντάζεται τις τὴν θέσιν τῶν ἀθῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, τοὺς
ὁποίους ἅμα τῇ ἀρίξει των, ἰσχυρὰ δύναμις στρατοῦ τοὺς παρέ-
λαβεν ἐκ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ καὶ τοὺς ὠδήγησεν εἰς
τὰς φυλακὰς, ὁπόθεν ἀμέσως θὰ εἰσήγοντο εἰς τὸ στρατοδικεῖον.

Τὴν ἐπομένην πληροφορηθέντες τὰ γεγονότα ἀπὸ τοὺς σιδη-
ροδρομικοὺς ὑπαλλήλους, σπεύδομεν πρὸς τὸν Νομάρχην Φλω-
ρίνης καὶ τὸν παρακαλοῦμεν, νὰ τηλεγραφήσῃ πρὸς τὰς Σερβι-
κὰς Ἀρχὰς Μοναστηρίου, ἐξηγῶν τὴν ὑπόθεσιν τῶν εὐρεθειῶν
χειροβομβιδῶν καὶ συνεπῶς συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀθωότητος
τῶν ἀδίκως συλληφθέντων.

Ἡ μεσολάβησις τοῦ Ἑλληνος Νομάρχου, συνετέλεσεν ὥστε
μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι οἱ συλληφθέντες, οἱ
ὁποῖοι ἔπесαν θῦμα ἐπιπολαιότητος ἄλλων.

Περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἰδίου ἔτους ἀντιπρόσωποι τῶν ἑξ Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῆς Ἀλβανίας ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς Βορ. Ἡπείρου, κατέρχονται εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖ συντάσσεται καὶ ὑπογράφεται τὸ γνωστὸν *Πρωτόκολλον τῆς Κερκύρας*.

Τὸ πρωτόκολλον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐξησφάλιζε πολλὰ δικαιώματα εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ τμήματος ἐκείνου, χωρὶς νὰ ἀδικηθῶσι ποσῶς καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι, εἶναι ἄξιον μεγάλης προσοχῆς.

Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ 13^ο ἀρθρῶν (ἐκτὸς τοῦ ἰδιαιτέρου διὰ τὴν Χειμάρραν) τὸ ὁποῖον ὑπέγραψαν τὴν 17 Μαΐου 1914 οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων, (Διεθνῆς Ἐπιτροπὴ Ἐλέγχου) ἦτοι ὁ Βενσαή, Α. Λεόνι, Κράλ, Χάρυ Λάμο, Λέων, Κραγέβσκυ, Α. Πετριέβ, ἐκ μέρους τῆς Αὐτονομῆς Ἡπείρου ὁ Γ. Χρ. Ζωγράφος καὶ Ἀλ. Καραπάνος, ἐκ δὲ τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως ὁ Μαλικ Φράσσαρη.

Κατ' Ἰούνιον συνέρχεται ἐν Δελβίνῳ τὸ Πανηπειρωτικὸν Συνέδριον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀντεπροσωπεύθησαν διὰ 32 ἀντιπροσώπων, ἅπαντα τὰ τμήματα τῆς Βορ. Ἡπείρου.

Διὰ τὴν ἀντιπροσωπεῖαν Κορυτσᾶς, ἐν συνεδριάσει τῆς «Βορειοηπειρωτικῆς Ἀμύνης» Θεσσαλονίκης, ὁ κλῆρος ἔπεσε ἐπὶ τοῦ κ.Ι. Ἀδαμίδου δικηγόρου, καὶ τοῦ γράφοντος τὴν ἱστορίαν ταύτην. Μετὰ ταῦτα ἀφίχθησαν ἐκεῖ ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. Γερμανὸς μετὰ τινος ἑτέρου συμπολίτου μας, οἵτινες μόλις κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, εἶχον ἐλευθερωθῆ ἐν Ἐλμπασάν, ὑπὸ τοῦ Μουσᾶ Κεμάλ, πολεμοῦντος τοὺς Βιδιστάς.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀπελευθεροῦται καὶ ἡ Κορυτσᾶ ὑπὸ τοῦ κ. Γεωρ. Τσόντου Βάρδα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀξίων ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, καὶ ἀφομοιοῦται μὲ τὴν λοιπὴν Β. Ἡπειρον.

Ἡ Διοίκησις τῆς Αὐτονομῆς Ἡπείρου δὲν διήρκεσε πέραν τῶν ὀκτῶ μηνῶν καθ' ὅτι τὴν 18 Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους διαταγῇ τῶν Δυνάμεων, καταλαμβάνει ἡ Ἑλλάς ὅσα μέρη κατεῖχε.

Τότε ἀφομοιοῖ πρὸς τὸ λοιπὸν Κράτος καὶ τὴν Βορ. Ἡπειρον, τὴν ὁποῖαν στρατολογεῖ καὶ ἡ ὁποῖα στέλλει τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον.

Ἐπειδὴ ἡ ἐκλογὴ (31 Μαΐου 1915) ἐγένετο δι' ἐκλεκτόρων, οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι δὲν ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τῆς τότε Κυβερ-

νήσεως Βενιζέλου, ἐνῶ σύσσωμος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ συγκινήσεως, ἐχαιρέτησε τὴν ἀντιπροσωπείαν ἐκείνην.

Ἀντιπρόσωποι Κορυτσᾶς τότε ἐξελέγησαν οἱ κ. κ. Βασ. Κόνδης, Ἰω. Βάρδας, Ἐφρ. Γκίνης (ἔπειτα ἐν Κορυτσᾷ δολοφονηθεὶς) Κωνσταντῖνος Σκενδέρης, Ἐπαμ. Χαρισιάδης καὶ Χρ. Πήλικας.

Τοῦ δὲ Νομοῦ Ἀργυροκάστρου δέκα, ἦτοι τὸ ἔλον δέκα ἐξ.

Κατὰ Δεκέμβριον ἰδίου ἔτους γενομένων νέων ἐκλογῶν εἰς τὸν Νομὸν Κορυτσᾶς ἀνεδείχθησαν οἱ κ. κ. Ἰω. Ἀδαμίδης, Κων. Πολένας, Δ. Ζήκος, Ε. Χαρισιάδης, Εὐκλ. Σιώμος καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου ὁ γράφων τὸ παρὸν βιβλίον, ἦτοι ἐξ τῶν ἀριθμῶν ὡς καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας ἐκλογὰς τοῦ Νομοῦ Ἀργυροκάστρου ἐκλέξαντος πάλιν δέκα τοιούτους.

Ἐπειδὴ τὴν δευτέραν ταύτην φορὰν αἱ ἐκλογαὶ ἐγένοντο σύμφωνα μὲ τὸν ἐκλογικὸν Ἑλληνικὸν Νόμον, οἱ 16 βουλευταὶ τῆς Βορ. Ἠπείρου μετὰ ἀνυποκρίτου ἐνθουσιασμοῦ, δεκτοὶ ἐν τῇ Βουλῇ ἐγένοντο!

Ὁ Πανευρωπαϊκὸς ὁμῶς πόλεμος, τὸ πεδῖον τῆς μάχης, μετέφερε μέχρις Ἠπείρου.

Οἱ Ἰταλοὶ ἀρχὰς Αὐγούστου εἶχον καταλάβει τὸ Ἀργυροκάστρον καὶ τὸ μέχρι Κονίτσης τρίγωνον. Οἱ Γάλλοι ἐξ ἄλλου, ἐκ Μακεδονίας τὴν 10 Ὀκτωβρίου (1916) καταλαμβάνουσι τὴν Κορυτσᾶν, ὁπότε τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν, μὴ προσχωρησασῶν εἰς τὸ κίνημα Βενιζέλου (Θεσσαλίας), ἐξετοπισθῆσαν εἰς Μυτιλήνην καὶ Γαλλίαν, ὅπου ἐπὶ δύο περὶ τοῦ ἔτη τὰ πάνδεινα ὑπέφεραν!

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς ὑπὸ τῶν Γάλλων, οὗτοι θέλοντες νὰ κολακεύσωσι τοὺς Ἀλβανοὺς, προσκαλοῦσι τὸν μετὰ τῶν Αὐστρογερμανῶν συμπολεμοῦντα Θεμιστοκλῆν Γερμενλῆν⁽¹⁾ εἰς τὸν ὁποῖον ὑπόσχονται τὴν εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐπιδίκασιν

(1) Μετὰ ἐν ἔτος, τὸν ἐτουφέκισαν οἱ Γάλλοι εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Γαλλ. Στρατοδικείου. Καὶ πόσους δὲν ἐτουφέκισαν οὗτοι σὰν σπουργίτια, ἀδίκως!..

τοῦ τμήματος Κορυτσᾶς, ἀναγνωρίζοντες Ἕλβανικὰς ἀρχάς,
ὕπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἐπίβλεψιν τῶν Γάλλων.

Οἱ βουλευταὶ Κορυτσᾶς κατὰ τὰς πρώτας ἐκλογάς. (Μάιος 1915)

Ἰπὸ τὴν διπλὴν ταύτην διοίκησιν ἡ χώρα ἐκείνη ἐδοκίμασε
τὰς δυσκολωτέρας ἡμέρας. Οὐδεὶς ἦτο κύριος τῆς παρουσίας
του, καὶ βέβαιος περὶ τῆς ζωῆς του.

Ἐὰν μερὶς ὑπὸ τὸν Θεμ. Γερμενλὴν προσεχώρησεν εἰς
τοὺς Γάλλους, ἄλλη μερὶς ὑπὸ τὸν Σαλῆ Μπούτκαν καὶ λοι-
ποὺς μπαϊρακτάριδες, συνεπολέμει μετὰ τῶν Αὐστροβουλγά-
ρων περὶ τὴν Κολωνίαν καὶ Ὀπαρην, καταλήξασα εἰς τὴν
Μοσχόπολιν, τῆς ὁποίας ἐπέφερε τὴν τελείαν καταστροφὴν, ὡς
δὲ ἴδωμέν εἰς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον κεφάλαιον.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

ΑΤΑΚΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ.—ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΣΑΛΗ
ΜΠΟΥΤΚΑ ΚΑΙ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΩΝ.—Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΕΙ-
ΤΟΥΡΓΙΑ.—Η ΠΟΛΙΣ ΚΑΙΕΤΑΙ.—ΤΟΥΦΕΚΙΣΜΟΣ ΠΟ-
ΛΙΤΩΝ.—ΟΙ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΑΙ ΩΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΕΝ
ΚΟΡΥΤΣΑ.—Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΥΠΟ ΤΩΝ ΓΑΛΛΩΝ.
Η ΔΙΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΞΙΑ ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΟΥ.

Ἐὰν διὰ τὴν ἀφήγησιν καὶ περιγραφὴν τῶν προηγουμένων κεφαλαίων ἠσθάνθημεν τὴν συνήθη δι' οἰανδήποτε πιστὴν περιγραφὴν δυσκολίαν, διὰ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὡς τὸ δραματικώτερον, ἀδυναμίαν αἰσθάνεται ὁ κάλαμος ἡμῶν, νὰ περιγράψῃ γεγονότα περιβαλλόμενα ὑπὸ φρίκης καὶ ἀποτροπιασμοῦ, ὑπενθυμίζοντα τοὺς μαύρους χρόνους δουλείας, καὶ σφαγῶν ἀποτροπαίων, διὰ τῶν ἐποῶν, διήλθε καὶ ἐδοκιμάσθη ὁ Χριστιανισμός!!

Ἡ Μοσχόπολις, ἡ εἰρηνικὴ αὕτη πόλις, ἡ κοιτὶς τῶν γραμμάτων, ἡ πεπολιτισμένη, καὶ τὸν πολιτισμὸν διαδόσασα, καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον διὰ τῶν διδασκάλων τῆς διδάξασα, ἐπέπρωτο, φεῦ! καίριον καὶ τελειωτικὸν τραῦμα δεχθῆ!!

Τὸ ἡμιτελὲς ἔργον τοῦ 1769, τὸ ὁποῖον ὡς κληρονομίαν ἀφησαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των, οἱ περίοικοι Μουσουλμᾶνοι, ἐπεστεγάσθη ἐλοκληρωτικῶς, τῶρα ἀπὸ τοὺς ἀξίους διαδόχους των, ἵνα μετὰ φρίκης ἐμιλήσῃ ἡ ἱστορία πάλιν δι' αὐτούς!

Οἱ Τουρκαλβανοὶ καὶ τινες τῶν ἀλβανιζόντων (1) Χριστιανῶν, ἦσαν διηρημένοι κατὰ τὸν Πανευρωπαϊκὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν ἐπολέμουν μετὰ τῶν Συμμάχων, καὶ ἄλλοι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Αὐστρογερμανῶν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν.

Ὁ Σαλή-Μπούτκας συνεπολέμει μετὰ τῶν Αὐστρογερμανῶν, οἵτινες εἶχον κατέλθει καὶ εἰς τὴν Βόρ. Ἠπειρον. Εἶχον

(1) Ἀλβανίζοντες ὠνομάσθησαν, οἱ ἐκ τῶν Ἀλβανῶν μισέλληες.

δὲ εἰσβάλλει καὶ εἰς τὸν Νομὸν Κορυτσᾶς, καταλαβόντες τὴν Ὀπαριν κατ' ἀρχάς.

Ἦτο Ὀκτώβριος τοῦ 1916.

Ὁ Σαλῆ-Μπούτκας εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ πατάξῃ πᾶσαν κορυφὴν Χριστιανικὴν, ἀντιτασσομένην εἰς αὐτόν.

Ὁνειρόν του ἦτο ἡ κατὰ τῆς Μοσχοπόλεως ἐπίθεσις μετ' σκοπὸν πάντοτε τὴν λεηλασίαν.

Κατ' ἀρχάς ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Μαργιάνης (Ὀπάρεως) διὰ νὰ ἐξοντώσουν τὸν ἀτρόμητον Σίμον Τσίκον, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου ἀντεπροσωπεύετο ὁ ἀρματωλὸς τοῦ 21, οὐδέποτε προσκυνήσας Τούρκον. Ἀφοῦ κατέστρεψαν τὴν Μαργιάνην, ἐτράπησαν πρὸς τὸ Λάβδαρη μετ' τὸν ἴδιον σκοπὸν νὰ ἐξοντώσωσι τὸν ἐπίσης λεβέντην Γεώργιον Λένον, ὁ ὁποῖος πιστεύσας καὶ βασισθεὶς εἰς τὴν μπέσαν, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ Σαλῆ-Μπούτκα, παρὰ τοῦ ὁποίου ἰδιαιτέρων τιμῶν καὶ περιποιήσεων ἠξιώθη.

Ἐνῶ ὅμως οὐδὲν σημεῖον, δυσπιστίας ἐφαίνετο, αἴφνης ἡ παμπεισιὰ ἐν ὄλῃ αὐτῆς τῇ ἀγριότητι εἰς ἐνέργειαν ἐτέθη.

Εἰς μίαν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ Λένος, ἦτο ἀλλοῦ ἀπησχολημέγος, αἴφνης συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν μεμυημένων ὁπαδῶν τοῦ Σαλῆ καὶ διὰ σχοινοῦ ἰσχυρῶς δένεται. Ἰδὼν τὴν παγίδα εἰς τὴν ὁποίαν ἐνέπεσεν, ὡς ἄλλος Διάκος τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ θάρρους δέχεται τὸν θάνατον, εἰπὼν ὅσα καὶ ὁ ἥρωας ἐκεῖνος πρὸς τοὺς ἰδίους Τουρκαλβανούς εἶπε.

Οἰκία ἐπὶ βράχου
ἐν Μαργιάνῃ Ὀπάρεως.

Τὸ θάρρος του εἶναι ἀξίον θαυμασμοῦ!

«Ὅρὲ σεῖς πάντοτε παμπέσιδες Τοῦρκοι, λύστε τὸ ἓνα χέρι μου μόνον, γιὰ νὰ ἰδῆτε ποῖος εἶναι ὁ Γκέρκη-Δένος ἀπὸ τὸ Λάβδαρη!!»

Οὗτοι ὁμως, τίποτε μὴ ἐκτιμῶντες, οὔτε αὐτὴν τὴν παλληκαριά ἢ ὅποια πολλάκις καὶ αὐτὰ τὰ θηρία καταδαμάζει, ἀντὶ νὰ σεβασθῶσι τὸ σθένος του τοῦλάχιστον, τὸν ἔρριψαν ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρημνον βράχον τοῦ χωρίου Ντούτασι, χαίροντες διότι ξέκαμαν ἓνα παλληκάρι!

Τὰ λαμβάνοντα χώραν εἰς τὸν Δῆμον Ὀπάρεως γεγονότα ἀμέσως ἐγνώσθησαν εἰς τὴν Μοσχόπολιν.

Ὅποτε ὁ Δήμαρχος συγκαλέσας τὴν Δημογεροντίαν καὶ ὅλους τοὺς κατοίκους, ἐγνώρισεν εἰς αὐτοὺς τὸν ἐπαπειλοῦντα τὴν πόλιν κίνδυνον. Αἱ ἰδέαι ἐδιχάσθησαν. Τινὲς μὲν ὑπεστήριζαν τὴν ἀντίστασιν, ἄλλοι δὲ τὴν ἐκκένωσιν καὶ ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως, μὲ κατεύθυνσιν τὴν Κορυτσάν.

Ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα τῆς ἀμύνης διαταχθέντος τοῦ Δημάρχου, νὰ μεταβῆ εἰς Κορυτσάν καὶ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τὸν τότε Νομάρχην τῆς Ἐθνικῆς Ἀρῦνης Θεσσαλονίκης κ. Ἀργυρόπουλον καὶ τοὺς κατέχοντας τὴν Κορυτσάν, Γάλλους.

Ὁ κ. Ἀργυρόπουλος ἐκθέσας τὰ καθέκαστα εἰς τὸν Γάλλον διοικητὴν De Bourgnasel, ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ στείλῃ περίπολον ἐκ 50 ἰππέων!!

Τὴν 13 Ὀκτωβρίου αἱ Γαλλικαὶ Ἀρχαὶ Κορυτσαῖς ἀποστέλλουν τρεῖς δεκάδας ἰππέων μόνον, οἵτινες ἀφοῦ ἔδωσαν μερικὰς ὁδηγίας, ἐπέστρεψαν εἰς Κορυτσάν, ὑποσχεθέντες ὅτι καθ' ἑκάστην θὰ ἀποστέλλεται περίπολος.

Τὴν 15 Ὀκτωβρίου, περὶ τὴν 10 π. μ. ἐμφανίζονται εἰς τὴν Μοσχόπολιν 50 ἔθελονταὶ ἐκ Καστορίας ἐκ τοῦ Βενιζελικοῦ στρατοῦ Θεσσαλονίκης (στρατὸν νὰ τὸν ἔκαμνεν ὁ Θεός!!) Ἐθν. Ἀμύνης, οἱ ὅποιοι μετὰ τῶν ἐγχωρίων καταλαμβάνουν τὰ πλέον ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς πόλεως.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην (Σάββατον), ὁ Σαλή Μπούτκας ἀποστέλλ-

λει ἀγγελιοφόρον εἰς Μοσχόπολιν, μετὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν ἀλβανιστὶ γεγραμμένην :

Ἐν Λάβδαρη τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1916

Εἰς Μοσχόπολιν

Ἀξιότιμοι Κύριοι Μοσχοπολίται.

Διαταγὴν ἔχω νὰ καταλάβω τὴν Μοσχόπολιν, καὶ ὑψώσω τὴν ἀλβανικὴν σημαίαν.

Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ μᾶς δεχθῆτε μετὰ χαρᾶς, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει καὶ ἐν ὄπλον ἐὰν ῥίψητε κατὰ τοῦ στρατοῦ μου, θὰ τιμωρῆσω αὐστηρῶς τοὺς κατοίκους.

Σαλῆ - Μπούτκα

Ἀμέσως συγκαλεῖται δευτέρα γενικὴ συνεδρίασις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθησαν τὰ ὑπὲρ καὶ κατὰ, ὁπότε ἀπεφάσισαν τὴν ἀντίστασιν, ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν πάντοτε ἀναμένοντες, καὶ ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ ἀπὸ τὸν Βενιζελικὸν στρατὸν Ἀμύνης ἀπὸ τοὺς ὁποίους δυστυχῶς ἐξηπατήθησαν!!!

Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Μοσχοπόλεως ὡς ἐξῆς ἀπήντησαν εἰς τὴν ἐπιστολήν :

Ἀξιότιμε Σαλῆ Μπέη

Εἶδοποιοῦμεν ὑμᾶς ὅτι ἡ Μοσχόπολις κατελήφθη ἐν ὀνόματι τῆς «Ἐθνικῆς Ἀμύνης» καὶ παρακαλοῦμεν ὅπως μὴ ἐπιχειρήσης νὰ τὴν καταλάβῃς διότι θὰ ἀντισταθῶμεν.

Ἵπογραφαί: Βούζας, Μαυρομάτης, Δούκας, Ζησιάδης καὶ λοιποί.

Ἄρχαι ὠδύνων!!

Ἀνέτελλεν ἡ Κυριακὴ τῆς 16 Ὀκτωβρίου. Ἡμέρα ἐκτάκτως ὠραία. Ὁ ἥλιος ἐχρύσωνε τὰ πέριξ ὡσάν διὰ τελευταίαν φορὰν θὰ ἀντίκρυζε τὰ καλλιμάρμαρα σπήτια τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους, εἶχε συνηθίσει νὰ τὰ περιλούη διὰ τοῦ ἀπλέτου φωτός του!

Εἶναι πρῶτα, καὶ οἱ κώδωνες τῶν τριῶν ἐνοριακῶν Ναῶν προσκαλοῦν τοὺς κατοίκους εἰς κοινὴν προσευχήν!

Εἶναι ἡ τελευταία λειτουργία καθ' ἣν ὁ ἕνας θὰ ἐβλεπε τὸν

ἄλλον. Μετέβησαν ὄλοι, μηδὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀσθενῶν ἐξαιρουμένων, διὰ νὰ δεηθῶσι, διὰ νὰ παρακαλέσωσι τὸν Θεὸν νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς!!

ᾠ! πόσον ἡ σκηνὴ αὕτη ὑπενθυμίζει καὶ ἀντιγράφει τὴν τελευταίαν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ τὴν 29 Μαΐου 1453 λειτουργίαν!! Ὁ ἴδιος ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ ἐλευθερίας ἀγὼν!! Ἡ αὕτη ἐθελοδοσία! Τὰ ἴδια ἰδανικὰ!!

Ἄπαντες γονυκλινεῖς ἐδεήθησαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τῆς δυστυχοῦς πατρίδος! Τὸ αὐτὸ ἔκαμαν καὶ οἱ ἐπὶ τῶν διαφόρων κορυφογραμμῶν τεταγμένοι φρουροί, τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

Ἦνωσαν τὰς δεήσεις των μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, αἵτινες μετελάμβανον συχρόνως τῶν ἀχράντων μυστηρίων!!

Πόσῃν δύναμιν δίδει ἡ θρησκεία! Πόσον θάρρος ἀντλεῖ κανεὶς εἰς δεδομένην περίστασιν, ἀπὸ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον!!

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην σῶμα τουρκαλβανῶν, ἐκ 300 - 400 ἀποτελούμενον μέχρις ὀδόντων ὀπλισμένων, ἀνεφάνη πρὸς Δ. πρὸς τὸ Κροῦϊ - Ἰ - Φίκουτ (Βρύσι τῆς συκιάς) παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους. Ἔτερον πρὸς τὸ Ζόμορι.

Ὁ δὲ διάσημος Μαλικ - Σβάριστη⁽¹⁾ ἐπεφάνη πρὸς τὰ ὑψώματα τῆς Μονῆς Προδρόμου.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ πόλις ἦτο πολιορκημένη.

Ἐν ὄπλον ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν ριφθὲν, ὑπῆρξε τὸ σῆμα τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως.

Ὁ Δήμαρχος τηλεφωνεῖ εἰς Κορυτσάν: « Ἡ μάχη ἤρχισε». Ἡ Κορυτσᾶ ἀπαντᾷ: » Κρατήσατε θέσεις. Γάλλοι ἰππεῖς μὲ μυδραλλιοβόλα φθάνουν».

Ἡ μάχη γενικεύεται. Οἱ πολιορκούμενοι μὲ τὰς μικράς των δυνάμεις, κρατοῦσι τὰς θέσεις των, γενναίως πολεμοῦντες.

Μετ' ὀλίγον ἡ μάχη γίνεται ἐκ τοῦ συστάδην! Οἱ ἀπεγνωσμένως πολεμοῦντες Χριστιανοὶ μὲ τὰς λόγχας σχεδὸν ἀπο-

(1) Ἐφονεύθη πρὸ ἐνὸς ἔτους.

κρούουν τούς έπιτιθεμένους. Οί Τουρκαλβανοί πολυπληθέστεροι άπωθοῦσι τούς άμυνομένους πρὸς τήν χαράδραν **Στρούγου**.

Τά πυρομαχικά ἤρχισαν νά εκλείπουν !! Τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε οί άμυνομένοι κατέλθωσιν εἰς τήν πόλιν καί ὀχυρωθῶσιν εἰς τὰς οἰκίας!

*Άλλοι ἐγκατέλειψαν τήν πόλιν, διευθυνόμενοι πρὸς τήν Μονήν Προδρόμου, πρὸς περισσοτέραν άσφάλειαν.

Διὰ νά μή διαδοθῆ δὲ ὁ πανικός άπηγορεύθη ἡ ἐκ τῆς πόλεως έξοδος εἰς πάντας.

Οί κάτοικοι ἰδόντες, τήν διάσπασιν τῆς γραμμῆς **Άγίου Χαράλάμπους—Στρούγου** άπηλπίσθησαν. Ἡ στιγμή ἐκείνη ἦτο τραγική. Γνωρίζοντες τὰ άγρια ἐνστικτα τῶν έπιτιθεμένων, εἰξεύρουν ποία τύχη τούς άναμένει! Οί άνδρες εἶχαν ἐγκαταλείψῃ τὰς οἰκογενείας των πολεμοῦντες! Αἱ οἰκογένειαί των μόναι μείνασαι δὲν ἐγνώριζαν ποίαν κατεύθυνσιν νά λάβωσιν.

Εἰς τὸν κυκεῶνα αὐτὸν τῆς άπελπισίας, προσετίθεντο καί τὰ νήπια, τὰ ὁποία ἔφεραν τήν μεγαλειτέραν δυσκολίαν εἰς τὰς κινήσεις των.

Οί πλειστοί ἔλαβον διαφόρους κατευθύνσεις, με τήν ἐλπίδα ὅτι θά συναντήσωσι τούς ἰδικούς των.

Οί γέροντες καί οί άσθενεῖς ἔμειναν εἰς τὰς οἰκίας ὅπου τούς άνέμενεν ὁ βέβαιος θάνατος!

*Άπερίγραφτος εἶνε ὁ τρόμος καί ἡ σύγχυσις τῶν κατοίκων. **Ἡ μάνα ἔχανε τὸ παιδί καί τὸ παιδί τήν μάνα.** Τήν σύγχυσιν καί άπογοήτευσιν ἐπηύξανε ἡ ραγδαία βροχή καί ἡ καταίγλις αἱ ὁποῖαι μετὰ ταῦτα σώττειραι απέβησαν.

Οί Άλβανοί πλησιάσαντες τήν πόλιν, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰς πρώτας οἰκίας.

Τότε πλέον ἡ άπαγοήτευσις καί ἡ άποθάρρυνσις ἐφθάσε εἰς τὸ άπροχώρητον.

*Άπεφασίσθη γενική έξοδος πρὸς διάφορα σημεῖα, άλλ' αἱ έξοδοι, ἰδίως αἱ πρὸς τήν Κορυτσάν ἦσαν κατειλημμένοι ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν, οἱ ὁποῖοι άδιακρίτως ἔβαλλον κατὰ τῶν γυναικοπαίδων. Τήν έξοδον ταύτην δύναται τις νά παρομοιάσῃ

μέ τήν τοῦ Μεσολογγίου ὁπου, ὅπως τότε οὕτω καί τώρα, ἀπληγισμένοι ἀντίκρυζον τόν θάνατον κατά τῆς ἰδίας φυλῆς πολεμοῦντες!

Τοὺς δὲ πρὸς τὸ Μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τραπέντας, ὑπέδεχτο πῦρ ὁμαδὸν τοῦ αἰμοβόρου Μάλκα Σβαρίστη, ὁ ὁποῖος ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, εἶχε καταλάβει τοὺς ἀνωθεν τῆς Μονῆς βράχους, ἐκ τῶν ὁποίων βάλλων, εἶχε φέρει καταστροφὴν εἰς τὰ γυναικόπαιδα, τὰ πτώματα τῶν ὁποίων ἐκάλυπτον τὸν πρὸς τὴν Μονὴν ἄγοντα δρόμον!

Οἱ πλείστοι οἵτινες ἤλπιζαν εἰς τὰς ἐκ Κορυτσᾶς ἐπικουρίας, εἶχον ἐγκλεισθῆ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημάρχου καὶ τινὰς ἄλλας, ἐπέθεν ἀπελπιστικῶς ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων, οἵτινες εἶχον συλλάβῃ κάποιον Χριστιανὸν, τὸν ὁποῖον ἐξηνάγκαζον διὰ τῆς λόγχης νὰ περιλούσῃ διὰ πετρελαίου τὰς οἰκίας καὶ θέσῃ πῦρ εἰς αὐτάς.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἦτο ἀπελπιστικὴ, διότι ὀλονέν ἤϋξανε ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκούντων.

Εὐτυχῶς ὁ οὐρανὸς ἤνοιξε τοὺς καταρράκτας του καὶ ἔδωσε καιρὸν εἰς τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἐξέλθωσιν.

Ἐνεκα τῆς βροχῆς, οἱ σκοπεῖ εἶχαν ἐγκαταλείψει τὰς θέσεις των. Διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον συνεστήθη εἰς τοὺς ἀποπειραθέντας νὰ ἐξέλθωσιν, ὅπως προσαγρευόονται μὲ Μουσουλμανικὰ ὀνόματα. Τοῦτο δὲ τοὺς ὠφέλησε. Διότι ὅταν συνητήθησαν μὲ τὰς περιπόλους ἔδωσαν τουρκικὰ ὀνόματα καὶ ἐθεωρήθησαν Μουσουλμᾶνοι.

Εἰς τὸ Μοναστήριον Προδρόμου κατέφυγον τὰ περισσότερα γυναικόπαιδα, ἕσα ἐννοεῖται διεσώθησαν ἀπὸ τὰς σφαῖρας τοῦ Μάλκα Σβαρίστη.

Τὸ Μοναστήρι ἐκλείσει τὰς θύρας, ἀναμένον ἐπικουρίας ἐκ Κορυτσᾶς.

Ταύτης μὴ ἐρχομένης, ὁ ρηθεὶς κακοῦργος προσκαλεῖ τοὺς δύο ἱερεῖς τῆς Μονῆς, οἱ ἑποῖτοι τρέμοντες ἐμφανίζονται πρὸ αὐτοῦ. Ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν τὴν παράδοσιν τῶν ἐν τῇ Μονῇ

καταφυγόντων, ἢ ὅποια θὰ γίνῃ εἰς τὸν Καπετὰν - Κάγιο (1).

Μετ' ἀνακουφίσεως ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν ταύτην οἱ πολιορκούμενοι, δι' ὃ καὶ παρεδόθησαν.

Ὅποια ὁμως ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξις καὶ ἀπαγοήτευσίς των, ἔταν ἀντὶ τοῦ Κάγιο, εὐρέθησαν πρὸ τοῦ αἰμοβόρου Μάλκα Σβαρλίστη!!

Ἐπειδὴ δύο κρυμμένοι εἰς τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Μονῆς, δὲν παρεδόθησαν ἀμέσως, ἐσφάγησαν κυριολεκτικῶς ἐνώπιον τῶν γυναικοπαίδων καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς ὁποίους εἶχεν ἤδη δέσει διὰ σχοινίων. Ἡ Μονὴ ἀντήχει ἐκ τῶν φωνῶν καὶ τῶν θρήνων τῶν γυναικοπαίδων!

Ἔτσι δεμένους (ἄφροῦ ἀπεγύμνωσαν αὐτοὺς καὶ τὰ γυναικόπαιδα) τοὺς ὠδήγησαν ἔξω πρὸς τὴν Σίπισχαν, ὅπου εἰς μίαν χαράδραν τοὺς ἔβαλαν εἰς τὴν γραμμὴν, καὶ τοὺς ἐτουφέκισαν!

Ὅλοι οἱ τουρκεμισθέντες ἀνῆρχοντο εἰς 42 (1). Ὅταν ἠτοιμάζοντο νὰ τοὺς τουρκεύσουν, κάποιος ἐκ Σίπισχας, ὁ Περικλῆς Γεωργίου λύσας τὸ σχοινίον, καὶ ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ἀπελπισίας του, ῥίπτεται πρὸς τὴν χαλκοῦσαν ἐνώπιόν του χαράδραν.

Οἱ δῆμιοι τὸν κυνηγοῦν καὶ τὸν πυροβολοῦσι. Τὸ ἀνώμαλον τοῦ κατωφεροῦς ἐδάφους τὸν προφυλάσσει καὶ σώζεται.

Ἡ μῆνις ὁμως τῶν θηρίων τούτων ξεσπᾷ εἰς τοὺς εἰς γραμμὴν τεθέντας καὶ τὸν θάνατον ἀναμένοντας λοιποὺς!

Εἰς μάτην οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἐπικαλοῦνται τὴν εὐσπλαχνίαν των! Ὑποσχόμενοι ἀρκετὰ χρηματικὰ ποσά, ἰδίως ὁ Μηνᾶς Ἀποστόλου Σίπισχα! Οἱ Μουζουλμᾶνοι ἐδίψων αἷματος χριστιανικοῦ!

Πῦρ δμαδὸν ἐκτοξεύεται κατὰ τῶν δυστυχῶν τούτων, καὶ ἔλκει σωριάζοντα: κατὰ γῆς σφαδάζοντες!!!

(1) Οὗτος ἐπὶ 40ετία ἐχορημάτισεν ἀρχιεπιστῆς, οὐχὶ ὁμως κακῶν ἐνστίκτων, διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν ἐτίμων δι' ἐμπιστοσύνης. Ἦτο **μπεδαζ.ης.**

(1) Ἐκ τούτων μόνον τὰ ἐξῆς ὀνόματα κατορθώσαμεν νὰ μάθωμεν: Κωνστ. Θεοφίλους, Γεώργιος, Βασίλειος καὶ Περικλῆς; Σίπισχα, Μηνᾶς Ἀποστόλου Σίπισχα, Εὐάγγελος καὶ Παναγιώτης Πήνας, Ἀλέξιος Τζέγας, Κόλης Στίκα, Μ. Παραβάνης, Πέτρος Γιαννάκης καὶ ὁ υἱός του, Ἰωάννης Τούκας καὶ ὁ υἱός του, Μπάνα Λιάρα, Δανιὴλ Τζούλης Σπύρος Ντόκου.

Με τὴν συνείδησιν ἀναπεπαυμένην (!) ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ καθήκον των (!) οἱ δῆμιοι ἀνεχώρησαν πρὸς συνάντησιν τοῦ κυρίου σώματος Σαλῆ - Μπούτκα.

Ἐκ τῶν τουφεκισθέντων, θεῖος δάκτυλος ἔσωσε τρεῖς! Ὁ Θωμᾶς Μανοῦσος καὶ ὁ Χαράλ. Ντέτσης ἦσαν μαζῆ δεμένοι. Κατὰ συγκυρίαν ἐτραυματίσθησαν ἀκινδύνως, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος Λένος.

Ὁ Χαρ. Ντέτσης μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν κακούργων, ἐγερθεὶς ὀλίγον καὶ ἀνασκοπήσας τὰ περίξ, εἶδεν, ὅτι εἶχον ἐξαφανισθῆ οἱ δῆμιοι. Ἐνθαρρυνθεὶς λύει τὰ σχοινία. Εἰς τοῦτο καταγινόμενος, ἀντιλαμβάνεται ὅτι καὶ ὁ σύντροφός του ἔζη! Ἀπὸ κοινοῦ καταγίνονται ὅπως ἀπελευθερωθῶσι τῶν δεσμῶν. Ὀλίγον περαιτέρω διακρίνουν ἄλλον, τὸν Ἀπόστ. Λένον καταγινόμενον ἐπίσης νὰ ἀπελευθερωθῆ τῶν σχοινίων τὰ ὅποια τὸν συνείχον μεθ' ἑτέρου τουφεκισθέντος καὶ ἐκπνεύσαντος.

Οἱ ὡς ἐκ θαύματος σωθέντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κρύπτονται εἰς τὸ δάσος ἐπὶ δύο ἡμερονύκτια μὴ τολμώντες νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν Προδρόμου (ἡ πόλις κάτω ἐπυρπολεῖτο!), ὅπου οἱ κακούργοι ἐώρταζον τὸν φόνον τῶσων γκιαούριδων (Χριστιανῶν). Ἐνῶ εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν αὐτὴν κατάστασιν εὕρισκοντο, ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς εἰς τὸν ὀλίγον παρὰ πέρα ἀγρὸν, παρουσιάζονται μερικὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα τὰ ὅποια τοὺς σώζουν. Ἐπ' ὧμων λαβόντες ταῦτα, διευθύνονται πρὸς τὴν Μονὴν, ὡς ὑπηρετᾶται (γεωργοὶ) ταύτης, χωρὶς νὰ ἀναγνωρισθῶσιν, εὐτυχῶς, ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν.

Φαντάζεται τις, τὴν χαρὰν τῶν ὀλοφυρομένων οἰκογενειῶν των, ὅταν εἶδον τούτους διασωθέντας, ἐνῶ οἱ Ἀλβανοὶ μὲ γυμνάς μαχαίρας, ἀπὸ δωματίου εἰς δωμάτιον περιφερόμενοι, ἐφοβέριζον τὰ γυναικόπαιδα, ὅτι θὰ τὰ σφάξουν ἐὰν δὲν τοὺς παρέδιδον ὅτι τοῖς ἀπέμεινεν.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων γυναικῶν ἦτο πολὺ δεινὴ! Τοὺς φονευθέντας συζύγους πατέρας ἢ υἱοὺς καὶ τὰς καιομένας οἰκίας των, ἢ λάμπις τῶν φλογῶν, τῶν ὁποίων μέχρι τοῦ ὑψώματος ἐκείνου ἐφθανε, νὰ θρηνήσωσι, ἢ τὴν πείναν τῶν τέκνων των νὰ κορέσωσι!! ἢ ἀπὸ τὰ γιαταγάνια τῶν Τουρκαλ-

βανῶν νὰ σωθῶσιν! Ἐπεκαλοῦντο τὸν θάνατον! Ἐὰν πρὸ αὐτῶν ἐπεξετείνετο χαράδρα ὁμοία τοῦ Ζαλόγγου, ἀσφαλῶς τὸ ἴδιον δράμα, ὑπὸ ὁμοίας περιστάσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἴδιαν φυλὴν θὰ ἐπαναλαμβάνετο!

Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε.

Εἶναι ἡ 17η Ὀκτωβρίου, ἡμέρα Δευτέρα.—Ἡ Μοσχόπολις καλεῖται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον!! Οἱ τῶν περιχώρων Τουρκαλβανοὶ μὲ ἀξίνας, γιγταγάνια, καὶ ἄλλα δξέα ὄργανα καὶ μὲ σακκιά, συγχρόνως ἐφωδιασμένοι, ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἐρήμων οἰκιῶν, τὰς ὁποίας λεηλατοῦσι, σφάζοντες τοὺς γέροντας καὶ τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ ὅποιοι ἐναπέμειναν εἰς τὴν πόλιν!! Πολλοὶ ἐκάησαν ζῶντες!!

Τὴν ἀγριότητα τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὴν ἀσυνειδησίαν αὐτῶν, κάλαμος δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ! Ἡ μανία μὲ τὴν ὁποίαν ἐπετέθησαν κατὰ τῆς δυσμοίρου ταύτης πόλεως, ἦτο πρωτοφανὴς διὰ τὴν ἀγριότητα.

Οὗτοι δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὰς οἰκίας, ἀλλὰ ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῶν πλουσιῶν ἐκκλησιῶν διαρπάσαντες ὅλον αὐτῶν τὸν πλοῦτον, ὡς καὶ τὸν Τίμιον Σταυρὸν, διὰ τὸν ὅποιον προηγουμένως ὠμιλήσαμεν.

Οἱ φονευθέντες κατέκειντο εἰς τὰς ἐδοὺς, εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀγρῶν θηρίων, (ἦτο Ὀκτώβριος, ἡ ἀρχὴ τοῦ χειμῶνος εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα) ὅταν οἱ ἱερεῖς τῆς Μονῆς ἐζήτησαν τὴν ἀδειαν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν Τουρκαλβανικῶν ὀρδῶν νὰ ἐνταφιάσωσι τοὺς φονευθέντας. Ἡ ἀδεια μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐχορηγήθη. Οἱ ἱερεῖς ἐπὶ ἡμέρας ὀλοκλήρους ἔθαπτον ἐπὶ τόπου σωροῦς φονευθέντων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔλειπον, μέλη τοῦ σώματός των καταβροχθισθέντα ἀπὸ σκύλλους καὶ ὄρνεα! Ἐπειδὴ οἱ τάφοι δὲν ἐσκάφησαν βαθεῖς, ἐβλεπέ τις μετὰ ταῦτα σκύλλους μεταφέροντας εἰς τὸ στόμα των μέλη ἀνθρώπινα!!

Αὐτόπτης μάρτυς διαβιβάζει ἡμῖν τὰς ἐξῆς πληροφορίας: «Ἐκκλησίαι, ἰδιωτικαὶ κατοικίαι ἐγιναν ἀμέτῳς λεῖα βαρβάρων καὶ ἀνόμων. Θησαυροὶ, βωμοὶ καὶ ἱερὰ ἔμειναν ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ἀχαλίνωτον μανίαν τῶν Τουρκαλβανῶν.

«Οἱ ἀτυχεῖς κάτοικοι ὅσοι εἶχον τὸ θάρρος νὰ μείνουν ἢ δὲν

ἐπρόφθασαν νὰ φύγουν, ὑπεβλήθησαν εἰς ὄλας τὰς φρικαλεότητες τῆς κτηνώδους βίας των. Χρυσαικὰ, κοσμήματα πλούσια καὶ βαρύτιμα ἐξηφανίσθησαν ἐντὸς ὀλίγων ὥρων· καὶ ἀπὸ τὰ βόθρη τῆς πόλεως ἡ ὁποία ἐπαρουσίαζεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν εἰκόνα τῆς ἐρημώσεως καὶ τοῦ ὀλέθρου, ἤρχοντο αἱ κραυγαὶ τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ τρόμου τῶν θυμάτων, ἀναμεμιγμένα μετὰ τὰς φωνὰς ἐκείνων ποῦ εἶχαν ἀκόμη τὸ θάρρος, νὰ ὑπερασπίζονται τὰ σπύτια των ἀπὸ τοὺς ἀμειλίχτους καταστροφεῖς των. Καὶ αἱ ἐκκλησῖαι ἀκόμη, ἐκηλιδώθησαν ἀκόμη μετὰ τὸ αἷμα τῶν ἀθλίων ἀρπάγων οἵτινες διημφισβήτουν πρὸς ἀλλήλους τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ τὰ κανδήλια ποῦ ἦσαν ὄλα καμωμένα ὡς γνωστὸν ἀπὸ ἀσῆμι.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν τῆς πόλεως, οἱ τουρκαλβανοὶ τὴν 21 Ὀκτωβρίου ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ἐν τῇ Μενῇ Προδρόμου συγκεντρωθέντας, νὰ μεταρῶσιν εἰς Κορυτσάν, ἀφοῦ πληρῶση ἕκαστος ἀνὰ 10 γρόσια.

Τότε καὶ μόνον ἐπετράπη ἡ ἐκ τῆς Μονῆς ἐξοδος. Ὡς ἐν νεκρικῇ πομπῇ ἐβάδιζον οἱ δυστυχεῖς διὰ μέσου τῶν βραχυδίων μερῶν, διευθυνόμενοι πρὸς τὴν Κορυτσάν, διὰ τελευταίαν φορὰν ῥίπτοντες τὸ βλέμμα των κάτω πρὸς τὴν καταστραφεῖσαν πατρίδα των!

Φθάσαντες εἰς τὸ τουρκοχώρι, Γκινομάδι σταματῶνται ὑπὸ ἄλλων Ἀλβανῶν, ζητούντων χρήματα διὰ νὰ τοὺς ἀφήσουν ἐλευθέρους! Ἀγανακτοῦντες διότι δὲν ἱκανοποιοῦντο μετὰ τὴν φτώχεια των, πρὸς ἐκδίκησιν, συλλαμβάνουν ἕνα νέον καρηκομόωντα 15ετῆ Θεμ. Μίσραση ἐξ Ὀπάρεως ὡς ἀντάρτην δῆθεν, νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν!

Ἡ μήτηρ του καὶ ἡ ἀδελφὴ του ὀλοφυρόμεναι δὲν ἀποχωρίζονται τούτου!

Ὅταν εἶδον ὅτι, οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπάρχει, τοῦ λέγουν: «Θάρρος, παιδί μας, διότι τὰ παλληκάρια ἔτσι σκοτώνονται διὰ τὴν ἱερὰν ἰδέαν των».

Μήπως ὑπάρχει διαφορὰ τῆς Σπαρτιάτιδος εἰπούσης: ἡ τὴν ἡ ἐπὶ τῆς;

Οἱ Τουρκαλβανοὶ θαυμάσαντες τὴν πίστιν καὶ ἀνδρείαν μητρὸς καὶ ἀδελφῆς, δὲν ἐφόνευσαν τὸν νέον.

Πρὸς ἀντεκδίκησιν ὁμοῦ συνέλαβον τὸν Ἀλέξιον Δήμα ἐκ

·Η δαμφορνή Μουχόπολις μετά την καταστροφήν της (16 'Οκτωβρίου 1916)
(Σήμερον μόλις 50 νεοκτισθείσας οίκιτας ἀριθμει)

Κινικάσεως, φανατικὸν τῆς πατρῴας ιδέας ὀπαδὸν, τὸν ὁποῖον ἀφοῦ ἀπήγαγον ἀνωθεν τοῦ χωρίου Πολένα, τὸν ἐφόνευσαν κατὰ τὸν οἰκτρότερον τρόπον. Ἐμεινε δὲ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀταφος, διότι οἱ χριστιανοὶ Πολένας τρομοκρατηθέντες, δὲν ἐτόλμων νὰ τὸν ἐνταφιάσουν.

Ἐπίσης εἰς τὸ ἴδιον χωρίον οἱ ἀγριάνθρωποι οὗτοι συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν ἓνα εὐγενέστατον καὶ ἡσυχώτατον γέροντα, τὸν Πέτρον Ντέρη ἀποσπάσαντες αὐτὸν τῆς γραμμῆς συζύγου του!! Διατί; Διότι δὲν ἀπεμακρύνθη τῶν πατρῶων!! Διότι ἐπρέσβευεν ὅτι ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοῦς προγόνους! Διότι ἦτο ἀγνὸς πατριώτης!!

Ἀλλὰ ἃς στρέψωμεν ἐπ' ὀλίγον τὸ βλέμμα μας πρὸς τὴν καταστραφεῖσαν πόλιν! ἀφοῦ αἱ φωναὶ τῶν καιομένων ἐφθάνον πέραν τῶν ὄρων ταύτης!!

Φρικιαστικὴν καὶ ἀποτρόπαιον συναυλίαν, λέγει ἄλλη ἀφήγισις ἀπετέλουν οἱ θρήνοι καὶ αἱ φωναὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ γέροντων ἐν τῇ καιομένῃ πόλει, οἱ ὅποιοι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των μὴ δυνηθέντες νὰ ἀκολουθήσωσιν τοῦς φεύγοντας, ἐκάησαν ζωντανοί! Μεταξὺ αὐτῶν ἐκάησαν εἰς τὰ κελλία τοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὁ Λεων. Τζέρια, Μιχαὴλ Νοβάκου, Μαρία Γεωργίου Γιανκούση καὶ ἄλλοι τὰ πτώματα τῶν ὁποίων ἀπανθρακωθέντα, δὲν ἀνεγνωρίζοντο.

Ἐπίσης τὸν αὐτὸν μαρτυρικὸν θάνατον εὔρον καὶ ὁ Χρῆστος Τζώτζης (Τερζῆς) τὸν ὁποῖον ἀφοῦ θανασίμως ἐτραυμάτισαν, ζῶντα τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν πυρὰν τῆς καιομένης οἰκίας του, οἱ Κρουσοβάριδες ἐκεῖνοι τοῦς ὁποίους εἶχεν εὐεργετήσει, ὁ Μάρκος Λουκέρης καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μοσχοπόλεως Αὐστριακοὶ ἀξιωματικοὶ ἐπισκεφθέντες ταύτην, ἐφριξάν πρὸ τῆς καταστροφῆς.

Ἐκάλεσαν πρὸς ἀπολογία τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τμήματος ἐκεῖνου, Σαλῆ Μπούτκας, τὸν ὁποῖον ἔθεσαν ὑπὸ ἀνάκρισιν, μὲ σκοπὸν νὰ τὸν εἰσάξουν εἰς τὸ Στρατοδικεῖον.

Συγκρίνατε Αὐστριακὴν καὶ Γαλλικὴν δικαιοσύνην!

Ὁ Σαλῆ - Μπούτκας, ἀντιληφθεὶς τὸ δύσκολον τῆς θέσεώς του, παρουσιάζει μίαν πλαστὴν ἐπιστολήν, δηθεν ὑπὸ τῶν Μο-

σχοπολιτών ἀποσταλείσαν πρὸ τῆς ἐπιθέσεως, καὶ ἡ ὁποία εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Πρὸς τὸν Σαλῆ Μπούτκαν

«Δὲν εἶσαι ἄξιος νὰ πατήσης τὰς πέτρας τῆς Μοσχοπόλεως μὲ τὰ βρωμερὰ σου ποδάρια. Θὰ σὲ δεχθῶμεν μὲ τὸ ντουφέκι στὸ χέρι. Κόπιασε ἂν θέλῃς»

Οἱ Μοσχοπολίται

Ἡ πλαστὴ αὕτη ἐπιστολὴ ἔσωσεν ἐκ βεβαίας καταδίκης τὸν ρηθέντα καταστροφέα.

Τὸ δὲ πλαστὸν τῆς ἐπιστολῆς, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἄνυπτων ὑπογραφῶν, ἐνῶ εἰς τὴν πρώτην φαίνονται εὐδιάκριτοι αὐταί.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὡς κειμήλιον κρατεῖ ὁ ρηθὲς Σαλῆς φοβούμενος μετατροπὴν τῆς καταστάσεως, καὶ διὰ τῆς ὁποίας πιστεύει ὅτι θὰ δικαιολογηθῆ.

Ἄπκντες οἱ πρόσφυγες κατέφυγον εἰς τὴν Κορυτσάν, φιλοξενηθέντες εἰς συγγενικάς καὶ φιλικὰς οἰκογενεάς, αἵτινες παρέσχον εἰς τοὺς δυστυχεῖς τούτους πᾶσαν εὐκολίαν καὶ περιποίησιν.

Τὴν 9 Δεκεμβρίου 1916, οἱ Γάλλοι ἐν ἄδυναμίᾳ εὐρισκόμενοι καὶ θέλοντες νὰ κολακεύσουν τοὺς Ἄλβα-

Νεῶνις Κορυτσάια με τὸ ἐθν. ἔνδυμα.

νοὺς, ἀφοῦ ἐξεδίωξαν τὰς Ἑλληνικὰς (βενιζελικὰς) ὑπὸ τῆς Ἀμύνης Θεσσαλονίκης ἀποσταλείσας ἐν Κορυτσᾷ Ἀρχάς, ἀνακηρύττουν τὴν Κορυτσάν εἰς Ἀλβανικὸν Ἀυτοδιοικούμενον Τμήμα, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ μισέλληνος Διοικητοῦ, συνταγματάρχου De-Coins, καὶ προσκαλοῦσι πάντας τοὺς Τουρκαλβανοὺς νὰ ἀναλάβωσι καὶ καταλάβωσι θέσεις.

Τὴν ἐπομένην ἡ Κορυτσά ὑπερεπληρώθη τοιούτων, ἰδίως ἀπ' ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐσφαζάν καὶ ἐπυρπόλισαν τὴν Μοσχόπολιν.

Μετὰ πόνου ἀνεκφράστου, ἔβλεπον οἱ δυστυχεῖς πρόσφυγες τοὺς σφαγεῖς των φέροντας τὰ ἐνδύματα τῶν σφαγέντων οἰκειῶν των καὶ τὰ διαρπαγέντα ἐπιπλα καὶ λοιπὰ κινητὰ! Ποῖος ἔμως ἐτόλμα νὰ διαμαρτυρηθῇ; Ποῖος εἶχε τὸ σθένος νὰ συλλάβῃ τὸν φονέα, καὶ τὸν παραδύσῃ εἰς τὰς Γαλλικὰς Ἀρχάς, αἵτινες ὑπῆρξαν ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς;

Τὴν κορωνίδα τῆς καταστροφῆς τῆς Μοσχόπολεως ἐπέθεσαν οἱ Γάλλοι, οἱ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας (!) τῶν λαῶν πολεμήσαντες(!)

Ἐκτὸς τῆς διαρπαγῆς, ἡ πυρκαϊὰ ἐφείσθη τῶν Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τοὺς στερεοὺς ὡς φρουρίων τοίχους των.

Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐν τῇ γενικῇ ἐκείνῃ συγχύσει ἀρπάσαντες τὰ εὐχρηστότερα καὶ εὐκόλως μετακομιζόμενα, ἐγκατέλειψαν ἀνέπαφα εἰκόνας, πολυελαίους καὶ λοιπὸν διάκρομον τῶν Ἐκκλησιῶν.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ψυχὴ ζωσα δὲν εὗρεσκετο εἰς τὴν Μοσχόπολιν!!! Μόνον ὁ καπνὸς τῶν καιομένων εἰσέτι οἰκιῶν, ἐκάλυπτε τὸν ὀρίζοντα ταύτης, ἀπομακρύνων τοὺς κόρακας οἵτινες περιίπταντο, ὅπως ἐπιτεθῶσι, κατὰ τῶν τῆδε ἐκεῖσε κειμένων εἰσέτι ἀτάφων!!

Ἐπιπίπτουν ἔμως ἄλλοι, χειρότεροι τούτων, οἱ Γάλλοι! Δυστυχῶς οὐδὲν τὸ δικαιολογητικὸν ὑπὲρ αὐτῶν ὑπάρχει!!

Δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως ἐκείνης τῆς ὁποίας ὑπαίτιοι εἶναι οὗτοι ὡς ἀνωτέρω λέγομεν, ἀλλὰ κα ταφέρουν καὶ κάριον τραῦμα κατ' αὐτῆς. Τὸ τραῦμα ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὸν μισελληνισμόν των, κατὰ τοῦ φάρου ἐκείνου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐτοκίνητα φορτηγά, ἐπὶ ἐβδομάδας ὀλοκλήρους, ἀπέσπων ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας ἐκεῖνας, αἱ ὅποιοι σπανίας εὐμαρείας καὶ δόξης ἡμέρας εἶχον εἶδει, ὅτι ἡ τουρκαλβανικὴ ἀγριότης εἶχε σεβασθῆ. Πολυέλαιοι ἀφαντάστου μεγέθους, εἰκόνας ἀξίας ἀναλόγου τῶν μεγαλοπρεπῶν Ναῶν! Τέμπλα, Κουζούκλια, Ἄμβωνες, Ἀρχιερατικοὶ Θρόνοι, προκαλοῦντες τὸν θαυμασμόν, διὰ τοὺς ὁποίους κατὰ σειρὰν περιηγηταὶ οἱ θαυμάσαντες τὰ κειμήλια ἐκεῖνα σελίδας ὀλοκλήρους διὰ τὴν περιγραφὴν τῶν εἶχον ἀφιερῶσει, μετεφέρθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν! ὅπου φυσικὰ τὰ τεκμήρια ταῦτα θὰ διαλαλήσουν τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας, καὶ τὸν βανδαλισμὸν τῶν πεπολιτισμένων (1)

Καὶ τίς ἐκ τῶν ἐν Κορυτσᾶ καταφυγόντων, οἵτινες εἶδον διαρπαζομένας τὰς περιουσίας καὶ ἱερά των κατὰ τὸν πλέον ἀτιμώτερον τρόπον, ἐτόλμα νὰ διαμαρτυρηθῆ, ἀφοῦ ἡ σπάθη τοῦ Δαμοκλέους ἐκ μέρους τῶν κολακευθέντων Ἀλβανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν κατεχόντων τὴν χώραν Γάλλων οἵτινες ἀθρόως καθημερινῶς ἀνευ λόγου πρὸς τρομοκράτησιν ἐτουφέκιζον, ὡς ἄλλη λαιμοτόμος τοὺς ἠπείλει;

Τίς ἐτόλμα νὰ ὑψώσῃ φωνὴν κατὰ τῆς ἀδικίας, τῆς ἐνσαρκωθείσης εἰς τὰς ψυχὰς τῶν κατακτητῶν;

Κλείοντες τὸ πενιχρὸν τοῦτο πόνημα, τὸ ὅποιον ὁὐκ ἔχει φωνὴν μεγαλητέραν ταύτης, διὰ τῆς ὁποίας μαζὶ μὲ τὸν δυστυχῆ καὶ πατριώτην ἐκεῖνον λαὸν, διὰ τὰ ἐπιτελεσθέντα διαμαρτυρηθῆ, εὐχεται ὅπως ἐκ τῆς τέφρας τῆς ὀλοτελῶς τὸ δεύτερον κατὰστραφείσης πόλειος ἐκεῖνης, ἀναφανῆ ὁ φοῖνιξ, τὸ σύμβολον τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ζωῆς, τὴν ὁποίαν προσδοκῶσι τὰ τῆδε κακείσε διασκορπισμένα τέκνα τῆς! Εἶθε!

Τ Ε Λ Ο Σ

(1) Αὐτόπτης μάρτυς βεβαιοὶ ἡμᾶς ὅτι εἰς Παρισίους ἰδρύθησαν παλαιοπωλεῖα, πωλοῦντα τὰ ἐκ Μοσχοπόλεως ἰδίως ἐκεῖ μεταφερθέντα κειμήλια.

Διάφορα συμπληρωματικά.

Ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου.

«Ανεστορήθει αὕτη ἡ στέγη ἡς 1745 ἐπιτροπεύοντος τοῦ Κυρ Βρούστου Σοφρωνίου διὰ χειρὸς ἀδελφῶν Κωνσταντίνου καὶ Ἀθανασίου ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ 28».

Ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου.

«Ἀνεστορήθη ὁ ναὸς οὗτος εἰς τὰ 1750 ἐπὶ τοῦ λογιωτάτου Μητροπολίτου Κοριτζᾶς κ. Νικηφόρου, διὰ χειρὸς Κωνσταντίνου καὶ Ἀθανασίου ἐκ Κοριτζᾶς».

Ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου τοῦ ἰδίου ναοῦ.

«Ὁ παρὼν θρόνος μαζῆ μετὸν ἄμβωνα ἐκαλοπεύσθη ἐν ἔτη 1758 ἐπιστατοῦντος τοῦ πανιερωτάτου ἀγίου Δυρραχίου κ. Νεοφύτου καὶ ἐπιτροπεβόντος τοῦ κ. Αργύρη Αθ. Γκόζτου δαπάνη μὲν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Νικολάου χειρὸς δὲ ἐμοῦ τοῦ Ἀντωνίου Κερκηραίου εἰς ἐνθύμησιν αἰώνιον».

Σημειώσεις ἐπὶ διαφόρων κωδίκων καὶ ἄλλων ἐγγράφων.

Ἐτὸ 1768 συνήχθησαν νάχτι (ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Προδρόμου τὴν 24 Ἰουνίου ἄσπρα 31,870, τὸ ἐπόμενον ἔτος (ἔτος καταστροφῆς) καθόλου· εἰς τὰ 1770 ἄσπρα 2,700.

1738. Χειμῶνας μέγας ἐγένετο ὥστε οἱ κάτοικοι ἔκαψαν τὰ πατώματα τῶν ὀσπητίων των.

1739. Τὸ κοιλὸν τοῦ σιταρίου ἐγένετο ἄσπρα 65.

1786. Ἀπριλ. 28 ἡμέρα Τρίτη, σεισμὸς καταστρεπτικὸς ἐγένετο.

α. χ. λ. α. (1631) 10/βρίου· ἐπέσε στάκτη καθ' ὅλην τὴν Ρούμελην ἕως μίαν σπιθαμὴν. (Ἐποχὴ, καθ' ἣν ἐγένετο ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου νομίζομεν).

Ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς θύρας τοῦ ναοῦ τῶν Εἰσοδίων (Παναγίας).

«Εἰ μὲν φίλος πέφυκες εἰσελθε χαίρων· εἰ δὲ ἐχθρὸς καὶ βάσκανος καὶ γέμων δόλου, πόρρω πόρρω πέφυγε τῆς πύλης ταύτης. α. ψ. ιε.»

**Ἀπόσπασμα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου ἱερομονάχου
τοῦ Παμπέρεως «Καρρινικοῦ ποιήματος».**

(Ὅρα σελ. 23)

Νέαν ἄσω μελίφωνον, ὦ φίλε μῶσαν ἄει.

1. Ρυπαρά, ἄνομα τά, ἄτα μόνα, ἄρα πῦρ.
2. Ἔθνη ἢ νομῆ πᾶσα πημονῆ ἦνθε.
3. Νέα αἰνὰ τὰ νῦν, ἄτ' ἀνιᾶ ἄέν.
4. Ἀτᾶ ἄ, λέγω τῷ κακῷ τῷ, γελᾶ ἄτα.
5. Ἄε τὰ λέγε κακῷ τῷ, κακὲ γέλα τεά.
6. Ἀλλὰ κ' ἀνὸς λέγε λῶνα κ' ἄλλα.
7. Αἰνὰ ἀρχῆ σοὶ ἀβέβαιος, ἢ χρᾶ ἀνία.
8. Ἀτεράμονα ἀγαπᾶν ἀ πάγα, ἄνομ' ἀρετά;
8. Ἄτι με θωά, λέγε λαῷ θεμιτά;
10. Σῆ δάη εἰ ἄτα μάταιε ἢ ἀδής.
11. ὦ κακε, γῆ χρᾶ, ἄτα ἀρχηγέ κακῷ.
12. Ἄτη λαῷ, σοὶ βοᾶ ὁ βίος, ὦ ἀλήτα.
13. Αἰὲν μάταιε, ἢ θῆρ ἦθη, εἰ, ἄτα μνεία.
14. Ἐχε ἔ κακέ, ὀλοὲ κακὲ ἔχε.
15. ὦ ἀτᾶ, κενεὲ ἐνεὲ ἐνεκα Τάω.
16. Ἦν χαρὰ νόμος· ὁμως ἔχες ὠμὸς ὀμὸν ἀράχνης.
17. Αἰνὰ, ὅτε θεα ἔθετο ἀνία,
18. Εἰ ἔφα λεώς, Αἴας, ὦ Ἐλάφειε;
19. ὦ κακία, ἦς ἢ Γύγης ἢ αἰ κακῷ.
20. Σὲ πόρε μέδων, ὦ Λέχε Χελών; ὦδε μέροπες.
21. Ἐνα ἐκὼν ὄψιν, ὦ τὰ καλὰ κάτω νίψου Ὠκεανέ.
22. Αἰβοὶ ἐκ λέω ἐῷ ἔλκει, ὁ βία.
23. Ἀτρεμία, τᾶ μάχα ματᾶ, ἱμερτά.
24. Ἀρχατα, καλά· ἀλλὰ νῦν ἄλλα ἄλω, καὶ ἄ χρᾶ.
25. Ἄεν ἄτε αὐδᾶς, ἀ δύα, εἰ ἀ νέα.
26. Αἰ· ἄε κακωσις, Ἄμασις, ὦ κακὲ αἴα.
27. Ἐκάκωσας ἡμᾶς ἄμησας, ὦ κακέ.
28. ὦ Λακωνικέ, σὲ μόνω τῷ νόμε, σὲ κινῶ, καλῶ.
29. Ἄφες αἰνὰ συ, ἄ ποιεὶ ὁ Πausανίας, ἔφα.
30. Ἐτάροι ὄρανὸν ὄναρ οἱ ὄρατε.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ Κ.Κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

ΑΘΗΝΩΝ

- Νικ. Τσίπουρας, Συν)χης
Μιλτ. Βίμπλης, Ταγ)χης
Μιλτ. Πάλλας
Θωμᾶς Σ. Γιούσης
Θεοδ. Σ. Γιούσης
Γεωρ. Πισόπουλος
Θεοδ. Χ. Ζήσου, φοιτητῆς
Γεωρ. Βλάχου, ἀπ. ἀντι)χης
Θεοδ. Πίσσαλας
Ἡλίας Πάντος, εἰσ. Ὑπ. Πρ.
Βασ. Βοΐλας, ἱατρὸς, Σωμ. 3
Στέφ. Φάνης
Λαζ. Νικολάου
Δημ. Τσάρας
Γεωργ. Τσάρας
Παναγ. Καρράς,
Εὐσιᾶθ. Καββαδάς, ἱατρὸς
Πανοσιολ. κ. Εὐ. Ἀντωνιάδης,
διευθ. Ριζαρείου Σχ. Σωμ. 2
Ριζάρειος Σχολῆ
Ἀδελφοὶ Καίσαρη
Γ. Κερασόπουλος, φαρμ)ρος Σ. 5
Κατίνα Ι. Κοράκη
Τάκης Ι. Κοράκης
Νικ. Πέτσος
Εὐθ. Θ. Κύρκου
Φιλ. Πέτσος
Ἀργ. Α. Νικολάου
Βασ. Παπᾶς
Θεοδ. Β. Βλάνης φοιτ. ἱατρικῆς
Σπ. Γ. Σουτερίκης (Δροβιάνη)
Ἀποστ. Παπαχρήστου, δικηγ.
Ἀριστ. Γεωργίου
Μιχαὴλ Πάντος
Σπ. Ζουπάνος, φοιτητῆς
Χαρ. Σταμούλης
Κων. Ἀνδρεάδης εἰσ. Ὑπ. Ἐξ.
Σπ. Α. Οἰκονόμου
Χ. Παπᾶς, τμ. Ὑπ. Ἐθ. Οἰκ. Σ. 2
Γ. Παπακωνσταντίνου, δικηγ.
Δημ. Π. Κ. Οἰκονόμου, δ. νομ.
Δημ. Ν. Οἰκονόμου, φοιτ. ἱατρ.
Εὐ. Ν. Λίλλης, τελειοφ. νομ.
Γεωρ. Νάκος, φοιτ. ἱατρ.
Χρ. Παπασταύρου, δικηγόρος
Σπ. Μάσσιος
Χρ. Λιάκος τελειοφ. ἐμ. Σχολ.
Πέτρος Λέκκας
Νεοκλῆς Φατῆς
Γεώρ. Σταμούλης
Θωμᾶς Β. Σταμούλης
Κων Μάσσιος
Θεμ. Σπυρᾶκος
Μιχαὴλ Λέζος
Σταῦρος Λέζος
Εὐγενεὶ φροντιδί κ. Ἀπ. Παπαγεωργίου
Ταγματάρχου.
Ἀπ. Παπαγεωργίου
Στεφ. Κομπλῆς, συμβολαιογρ.
Βάγιας Τσαρουχᾶς, ἱατρὸς
Κ. Παπαγεωργίου διδ. (Κανάλια)
Ξ. Παπαγεωργίου τμ. Ἀπ. Πρ.
Κ. Παπαγεωργίου πρτδ. (Ἡρακλ.)
Λεων. Μανωλίδης, ταγ)χης
Ἰωάν. Ἐμμανουήλ, ταγ)χης
Παν. Βασιλάκης, λοχαγὸς
Θεμ. Κουτρουβίδης, ἱατρὸς
Γεώρ. Σαράφης, ταγ)χης
Βασ. Φλούλης, ἀνθ)γὸς
Κων. Κεχαγιᾶς, λοχαγὸς
Εὐγενεὶ φροντιδί κ. Ἀντ. Ντάκου
Ἡλίας Ι. Γεωργάκης
Σωτ. Βέλιος
Νικ. Π. Κτώνας
Νικ. Λιόντας, συμβολγ. (Κοζάνη)
Κ. Καλαμάρας πολ. τ. Ν. (Φλωρ.)

- Λαζ. Γεωργάκης
 'Αντ. Ντάκος
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Μιχ. Πασχοπούλου
 τμηματάρχ. 'Υπουργ. Περιοίας
- Δ. Φραγκόπουλος Διευθ. 'Υ. Πρ.
 Μ. Πασχόπουλος Τμ. » »
 Γεώρ. Μουστάκας Γραμ. » »
 Μ. 'Αραβανόπουλος Τμ. » »
 Νικ. Τσέτσης φοιτ. φαρμακευτ.
 'Ανδρ. Ψαρρᾶς Τμ. 'Υπ. Πρ.
 Κ. 'Αντωνόπουλος » » »
 Θεόδ. Ζέης
 'Αριστ. Ευγκάκης ἔμπορος
 Κων. Χατζηανδρέου, ἀρχιτέκτων
 'Αλ. 'Αθανασιάδης, μηχανικὸς
 Σπ. 'Αντωνιάδης
 'Αλέξ. Βαξεβάνος, εἰς. 'Υπ. Πρ.
 Εὐ. Σκούρας, γραμ. » »
 Νικ. Κόρδας, τμημ. » »
 Πέτρος Χέλμης, ὑπαλ. » »
 Δνις Βούλα 'Αθανασιάδου
 'Ιωάν. Καμπίρης, τμημ. 'Υπ. Πρ.
 Θεοφ. Παπᾶς
 'Αχ. Παπαδάτος, βουλευτῆς
 'Αλέκος Ζέρης φοιτ. ἰατρικῆς
 Φιλ. Μαρτόπουλος
 Λεων. Τσέλιος, φαρμακοποιὸς
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Παντ. Τσάρα
- 'Ι. 'Ανάγνου
 Δημ. Μπετσάκος
 Βασ. Ζῶγκος, φοιτ. νομικῆς
 Γρηγ. Λαμποβιτιάδης
 Παντ. Δ. Τσάρας
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Φωτίου Τσαβίδη
- 'Αδελφοὶ Παπαδάτου, Σωμ. 5
 'Ελένη Σ. Σταυρίδου » 2
 Σταῦρος Σταυρίδης » 3
 Φώτιος Τσαβίδης » 2
- 'Ι. Βάρτσος
 Νεβρουζ Ταχῆρ
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Κ. Πύρρου, δικηγόρου
- 'Αν. Γ. Μαρτίνος
 Κων. Πάνου
 Κων. Πύρρος
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Κων. Γκίκα
- Κων. Γκίκας
- Βασ. Γκίκας
 Κων. Μαργαρίτης
 Εὐάγ. Στεργίου
 Νικ. Βίτης
 'Αν. Στεργίου
 Παναγ. Οἰκονόμου
 Βασ. Οἰκονόμου
 Βασ. Βιέρρος
 Θεοδ. Σῶκος
 Θωμᾶς Γκούζουμας
 Γρηγ. Κ. Μάργας
 Β. Βαλαβάνης
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Σ. 'Εξάρχου δικηγόρου
- 'Αριστ. Χαρίτου (Λαρίσσης)
 'Αθαν. Μαντέλος, ἰατρὸς
 Φωτ. Τζελλάτης
 Θωμ. Γιάνναρος
 Θωμ. Βασιλείου (Ιωάννινα)
 Σοφ. Χ. 'Εξάρχου.
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Θεοφ. Βενακίδου,
 ὑπαλλήλου 'Εθν. Τραπεζῆς
- Κων. Βασιλειάδης
 Βασ. Δημητριάδης
 Κων. Καλλιωντζῆς
 Χαράλ. Καροῦσος
 Γεώρ. Δαβόπουλος
 'Ανδρ. Δημητρακόπουλος
 Θεμιστ. Μάρτος
 Βασ. Γρίβας
 Λεων. Μαρτόπουλος
 Γεώρ. Παυλάκος
 Κων. Παπᾶς
 'Αθαν. Στραγανιώτης
 Θεόφ. Σ. Βενακίδης.
- ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ
- Διάφοροι, Σώμ. 6.
- ΑΜΦΙΛΟΧΙΑ
- Βασ. Σωκρατείδης, Ταμίας.
 Εὐγένιος Στράτος
- ΑΥΛΩΝ
- Διάφοροι Σώματα 30.
- ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ
- Δανιήλ Μοναχός, 'Αγιογράφος
 Φιλ. Π. Λιάκος, πράκτωρ

Γεντ. Γεγένης

Σωτ. Σαμαράς, ἔμπορος
 Η Χαϊντάρης (Ι.Μ. Παντοκράτ.)
 ημ. Π. Δήμας (Καρυαί)
 Β. Π. Γάκης Ι. Μ. Φιλοθέου
 Ι. Β. Γάκης » » »
 Γ. Ρισκάκης » » Ζωγράφου
 Α. Τζάσκος » » Καρακάλου
 Κ. Κανάνης » » »
 Α. Βοιλειάδης » » »
 Αγιογραφικός Οἶκος Ἀδελφότητος Ἰωασαφαίων (Καλύβια).

Εὐγενεὶ φροντίδι τοῦ Ὁσολογ. κ. Βαρλαάμ Γρηγοριάτου

Μονὴ Γρηγορίου, Σώμ. 2
 Ὁσολ. κ. Βαρλαάμ » 2
 Ηλίας Τάφης
 Παντελῆς Τάφης
 Γω. Σπύρου

ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

Π. Βιζουκίδης, καθ. Πανεπ. Σ. 3

ΒΟΛΟΥ

Αντ. Τσαπουλάρης

BIDDEFORD - ME

Θ. Κύρκου, Σωμ. 10

ΒΟΥΚΟΥΣΕΣΤΙΟΥ

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Σπ. Γκιώνη

Σπ. Γκιώνης
 Αντ. Εὐφροσύνη Σακελλαρίδου
 Νικ. Φύλας
 Γεώργιος Βόγλης

Νικ. Ν. Κονταξῆς Σωμ. 10

Ἀδελφοὶ Κ. Νώτη » 5

ΒΑΛΤΙΣΤΑ (ΠΩΓΩΝΙΟΥ)

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Σ. Τσιούπη, διδασ.

Μιχ. Παρτάλης
 Θεοδόσιος Ζαφείρης
 Νικ. Βασίλη
 Νικ. Βόκολος
 Σωκρ. Τσιούπης

WATERBURY - CONNE

Στάθης Παύλης

ΓΕΝΕΥΗΣ

Αἰκατερ. Ν. Οἰκονόμου Σωμ. 2
 Μαρίκα Ν. Οἰκονόμου
 Ναοῦμ Α. Οἰκονόμου » 5
 Tassy Ν. Εσπομος
 Michel Ν. Εσπομος
 Anais Kessmanin
 Δεσποινὶς Ζιζίνια

GARY - JND

Σπ. Ι. Γιαννολάρης Σωμ. 2

ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΟΥ

Εὐγενεὶ φροντίδι Δδος Ἑλένης Νοτίδου
 Σεβ. Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως καὶ Πωγωνιανῆς Σωμ. 5
 Ἰ. Μ. Μακραλέξη (Δάβδανης), Σωμ. 2

» » Ποδγορίανης » 2
 Ἀριστ. Γκιόλιμαν Ἐπ. Δημ. Σχ.
 Ἑλλ. Ἑλένη Νοτίδου παρθεναγ.

Σ. Τσιούπης διδ. Βαλτίστης

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Ν. Μέξη, εἰρηνοδίκ.

Κοινότης Δελβινακίου Σωμ. 2

Ἐκκλ. Συμβούλιον

Σωκρ. Γκιόκας, δικηγόρος

Χαρ. Ἰατρίδης, ταμίας

Παν. Οἰκονομίδης, Οἰκ. ἔφ.

Σωκρ. Δημόπουλος, συμβολαιογ.

Κοινότης Δολιανῶν

» Ἄνω Ραββενίων

Β. Τσαντῆς, δικ., (Δολιανὰ)

Ἐμ. Κιτσώνης, δικ., (Βολίνα)

Θεοφ. Μέντζος δικ., (Βήσσανη)

Κοινότης Βήσσανης,

Μ. Βαλκώνης, δ. οἰκοτρ. Βολίνης

Μ. Νιάρος, φαρμακοπ., (Βολίνα)

Κοινότης Τσαραπλανῶν

Σ. Κοντονάσος, διευ. σχ. Τσα)γῶν

Νικ. Μέξης, εἰρηνοδίκης

ΔΡΑΜΑΣ

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. κ. Β. Πάγκου καὶ Ἡρ. Γρηγορίου

Β. Δ. Πάγκος, ἔμποροκτηματίας

Ἡρ. Γρηγορίου »

Ἡλίας Τουτούνης »

Χρ. Δημόπουλος, σχεδιαστής

- 'Αθ. 'Αναγνώστου, ἔμπορ)κτίας
 καὶ πρ. περιφ. ἐπιμελητηρίου
 Δημ. Μπέκος, ἔμποροκτηματίας
 Γιαννούλης Δάκου, καπνεμπορ.
 'Αδελ. Σιολίδου, ἔμποροκτηματ.
 καὶ καπνεμποροι
 'Ηλίας Τζήμας, ἔμπ. καὶ κτημ.
 ΕΡΜΙΟΝΗΣ
 'Ι. Βογαδίνος
 ΕΔΕΣΣΗΣ
 *Αγγελος Ν. Δεσποιοπούλος
 *Αδελαῖς Ν. Δεσποτοπούλου
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Σπ. Γιώτη
 Σπ. Γιώτης
 Νικ. Βρεχάλης
 Στ. Γιώτης (Θεσσαλονίκης)
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. 'Αλ. Παπαϊωακείμ
 *Αλ. Παπαϊωακείμ
 *Αναστ. Τσικάρης, διδάσκαλος
 Γ. Ανδρεάδης διδ. (Μονα]ράκι)
 'Ι. Παπᾶ 'Αβραᾶμ, διδ. (Ξ|νέρι)
 Κ. Πολυχρονιάδης (Σκόδρα)
 Θ. Θέμελης διδ. (Κάτω Λουτράκ.)
 Θ. Μῖστος > (Μοναστηριζικ)
 ΕΛΕΥΘΕΡΟΧΩΡΙΟΥ
 Θεόδ. Πετρόπουλος
 'Ανδρ. 'Αν. Κατσάνος
 JAMESTOWN- N. Y.
 'Ιερεὺς Γ. Σ. 'Ιωαννίδης Σωμ. 5
 ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΗΣ
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Θωμᾶ Χατζηβασι-
 λείου ἱατροῦ
 Κων. Φωλλίδης
 Χαρίλαος Λούκας
 Παρασκευᾶς Ζλατόγλου φαρμα-
 κοποιὸς (Καστρί) Σωμ. 2
 Θωμᾶς Χατζηβασιλείου
 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Χαρ. Σωτηρο-
 πούλου, Χημικοῦ κτλ.
 Νικ. Σούντας
 Μιχ. Ν. Κονταξῆς (Philadelfia)
 'Ασπασία Π. Φούντου (Κορυτσά)
 'Αλεξάνδρα Σωτηροπούλου
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Μιχ. Τουρτούλης
 Νικ. Α. Μπορόβα (Φλώρινα)
- Γ. Τζηρίδης, ἱατρὸς
 Τεκτ. Στοᾶ δ «Φίλιππος» Σωμ. 3
 » δ «Φοῖνιξ»
 Μιχ. Τουρτούλης
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Θεμ. Κ. Βαλασθεῖ
 Δημ. 'Ηλιόπουλος
 Περ. Τριανταφυλλίδης
 Χαραλ. 'Ηλιόπουλος, ἱατρὸς
 Μηνᾶς 'Ωρολογᾶς, συμβολαιογ.
 Θεμ, Κ. Βαλαούρης Σωμ. 2
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Μιχ. Κρίκη
 Δημ. Στεφάνου, διευ. Πρ. Λυκ.
 Μιχ. Κρίκης, καθηγητῆς
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. 'Αρ. Οικονόμου
 Κων. Λαζαρίδης
 'Αθαν. Παμσίρας
 Μιχ. Παπακωνσταντίνου
 Παντελῆς Πανταζῆ
 'Αδελ. Ζαχαρᾶ
 Κων. 'Αντωνιάδης, πρόεδρος
 Σωματείου, Δασικῶν προϊόν-
 των Μακεδονίας Σωμ. 10
 'Ι. Παπαβασιλείου Σωμ. 10
 Θεόδ. Παπαδάμος, ξενοδόχος
 Εὐ. 'Ηλ. Τοτοκώτης
 Δημ. Κολεβίτσας, τελωνοφύλαξ
 ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 'Ο Σεβ. Μητροπολίτης Σπυρί-
 δων Βλάχος Σωμ. 50
 Νικ. Διαμαντόπουλος
 Γεώρ. Μιλιγκᾶνος, μηχανικὸς
 Σωτ. Μαρτίνης, ἔμπορος
 Δημ. Καραλῆς
 'Ιω. Καλλιβᾶς, ἔφορ. ὑπάλληλος
 Εὐάγγελος Κολοβὸς
 Γεώρ. Β. Γκιώνης
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Χ. Δονάτου, καθηγ.
 Π. Φιλιππαῖος, καθηγητῆς
 Χ. Δονάτος
 Σχολ. Ταμ. Β. Γυμνασίου
 Γρηγ. Κιτσάτης, ἱατρὸς
 Κων. Λούτσης, καθηγητῆς
 Σχολ. Ταμ. Α. Γυμνασίου
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Α. Παπαδοπούλου
 Λουκᾶς Τάσσιος

Χρ. Σιμάκου
 Ἡλίας Θεοδώρου
 Νικ. Διαμαντῆς, χωροφύλαξ
 Παναγ. Χρήστου
 Ἄβρ. Παπαδόπουλος
 ΚΟΥΡΤΕΖΗΣ (ΒΟΥΠΡΑΣΙΩΝ)
 Ἀθ. Κανέτης, στασιῆς ΣΠΑΠ.
 ΚΟΥΡΤΣΑΣ
 Διάφοροι Σωμ. 52
 ΚΡΙΕΚΟΥΚΙΟΥ (ΘΗΒΩΝ)
 Γεώρ. Δ. Ζήσης
 ΚΙΑΚΙΣ
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πολυ-
 νῆς κ. Φώτιος 2
 Α. Παπαγεωργίου, ταγματάρχης
 CLINTON - MASS
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Σπ. Τσάρα
 Σπυρίδων Δ. Τσάρας
 Πέτρος Ε. Τζιάς
 Χαράλ. Β. Κάτσης
 ΚΑΒΑΛΛΑΣ
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Β. Μπεθάνη
 Βασ. Μπεθάνης
 Εὐθ. Γαργάλας
 Χρ. Παπαδόπουλος
 Ἄνδρ. Ἰωάννου
 Ναοῦμ Γαργάλας
 Ἐμμ. Μάνου
 Κων. Παπακοσμᾶ
 ΚΗΦΙΣΣΙΑΣ
 Κων. Δ. Ζήκος
 ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης κ. Ἰωα-
 κείμ Σωμ. 3
 Θ. Γεωργιάδης (Γκίτας) Σωμ. 2
 Γεώρ. Παπαϊωάννου, διδ.
 Δημ. Γεωργιάδης
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Ἀθ. Ἀπ. Μπίτζου
 Ἀπ. Μπίτζος
 Διαμ. Πουλούκη
 Κων. Ἰωσηφίδης
 Ἄριστ. Λένος
 Κων. Δοβρένη
 Θεμ. Μίσραση

Συμεὼν Χ. Νόβα
 Διαμ. Ἀλ. Εὐθυμιάδης
 Ἀθην. Ἀ. Μπίτσος
 Εὐγενία Ἀθ. Μπλήδα (Σόφια)
 ΚΟΖΑΝΗΣ
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Στ. Σαμαρά, δικηγ.
 Νικ. Κουμπαροῦσος
 Συμ. Παπαϊωακείμ, μηχανικός
 Χρ. Παύλου
 Παντ. Κάλιος
 Στ. Σαμαράς
 ΚΟΥΡΕΝΤΩΝ (ΠΙΠΙΡΕΥ
 Ἡλίας Σέμης, ἐλληνοδιδάσκαλ.
 ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Σπ. Κυρίτση
 Σπύρος Γατσόπουλος
 Σπύρος Κυρίτσης
 Βασ. Παπαδόπουλος
 ΚΕΡΚΥΡΑΣ
 Ὁ αἰδ. Παπᾶ Πέτρος οἰκονόμ.
 ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ
 Ἄνδ. Πῶρρος
 Ἄν. Δημάσης
 Σωτ. Βραμόπουλος
 ΚΡΑΝΙΑΣ (ΟΛΥΜΠΟΥ)
 Εὐ. Δημητρίου
 ΛΑΓΚΑΔΑ
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης κ. Γερ-
 μανὸς Σωμ. 3.
 ΛΕΙΨΙΣΤΗΣ
 Ἰσιδ. Σιδέρης.
 ΛΑΡΙΣΣΗΣ
 Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Π. Καραϊσκάκη καθ.
 Π. Κ. Καραϊσκάκης. Σωμ. 3
 Μ. Κ. Παπᾶς.
 Π. Γ. Νίσκας, χρυσοχόος
 Δ. Γ. Νίσκας, ὥρολογοποιὸς
 Ι. Παπαγιαννόπουλος, γυμ]ρχης
 Ζ. Μότιος, καθηγητῆς
 Κ. Χ. Τσακατούρας
 Θ. Ν. Κυπαρίσσης
 Φ. Ἄρ. Παπᾶς
 Π. Α. Γέμπτος, ἔμπορος
 Μ. Σάπκας, ἱατρὸς δήμαρχος
 Δ. Νίτσος, ἱατρὸς (Λαμία).

ΝΕΑ - ΟΡΕΣΤΙΑΣ

Εὐ. Α. Τσάκος, συμβολαιογρ.

ΝΕΟΣ - ΚΑΥΚΑΣΟΣ

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Βασ. Βοδίτσα διδασκάλ.

Π. Γαδέσης, (διδ. Χασανόβου)

Αἰδес. Παπα Νικόλαος Μελίδης

Ἄθαν. Γιαλαμᾶς

Γεώρ. Ἀσλανίδης

Ἀναστασία. Πασχαλίδου

Βασ. Βοδίτσας

ΝΙΚΙΣΙΑΝΗΣ (ΠΡΑΒΙΟΥ)

Ἡλίας. Χρ. Κώτσης

ΕΑΝΘΗΣ

Ἰωάννης Γαργάλας

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Σωτ. Κοιμάκη, φαρμ.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης κ. Πυ-

κύκαρπος Σωμ. 2

Ἀνάργ. Σιγάλας

Χρῆστος Μπιτσιάνος

Γυμνάσιον Ξάνθης

Σωτ. Κοιμάδης

ΕΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ

Θεοχ. Εὐαγγελίου, ἐργοστέλης

Αἰδ. Παπα Βασίλειος, Ἐξάρχου

ΟΡΕΣΤΙΚ. ΑΡΓΟΣ (Χρούπιστα)

Ἀνέστης Δ. Σούκας

ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Εὐστ. Καλούδη λοχαγ.

Γεώρ. Δρούγκας

Ἀναστ. Σκαρόπουλος

Φίλ. Στεφάνου

Ἰω. Λιάσκος

Ν. Παπαϊωάννου, λοχαγός

Εὐστ. Καλούδης

Θεοδ. Μουκέλης

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Στ. Φάνη

Βασ. Παπα Πέτρου

Γρ. Μάρκου

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Εὐ. Ζάππα

Γεώρ. Ἀναστασιάδης

Π. Σοφιανόπουλος

Γ. Σταυρίδης (Π. Φάληρον)

Εὐ. Ζάππας

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Γ. Ματσόπουλου ἱατρ.

Παν. κ. Προχ. Παπαδόπουλος

Ἀρχ. Προῖσ. Ἀγίου - Δουκᾶ

Γεώρ. Ματσόπουλος ἱατρός,
πρόεδρος Ἑπειρ. Συνδέσμου

Ἰω. Πούλιος, ἱατρός

Δις Εὐχ. Πετρίδου, δικηγόρος

Δ. Ζῶτος, δικηγόρος

Βασ. Δάλμας, ἱατρός

Ἄθαν. Δενδούλης καπνέμ.

Νικ. Μπακάλης, βιομήχανος

Γεώρ. Δρούγκας

Παῦλος Μάνος, βιομήχανος

Ἄθαν. Ράμος ἀρτοπ. (Καστέλλα)

ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Ἀνδρέας Παπαπαύλου

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ

Ὁ Σεβ. Μητροπ. Παραμυθείας

καὶ Πάργας κ. Ἀθηναγόρας

σωμ. 4

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Κ. Ντιντοπούλου ἱατρ.

Κων. Ντεντόπουλος

Σωτ. Κουτούπης, ζαχαροπλ.

Βασ. Βλαχούρας, ἔμπορος

Χαῖμ Μπακόλας, ἔμπορος

Μιχ. Χ. Ἀθανασίου, διδάσκαλος

Ἄθ. Μαζαράκης, διευθ. οἰκοτρ.

ΠΟΠΟΖΙΑΝΗΣ (ΦΛΩΡΙΝΗΣ)

Ἀντ. Φρόντζος, διδάσ. σώμ. 3

ΠΥΡΓΟΥ (ΗΛΙΑΣ)

Δημ. Βιέρρος, ὑπάλ. ΣΠΑΠ

σωμ. 2

ΠΙΛΚΑΤΗΣ (ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ)

Ἀνδρέας Βενέτης

ΠΡΑΒΙΟΥ

Εὐγενεὶ φροντίδι κ. Κυρ. Δεῦτον

Νικ. Νικολάου, Δήμαρχος

Π. Ἐμμανουηλίδης

Εὐρ. Χατζηνικολάου

Κυρ. Δεῦτος

Ἡλίας Μανδύλης

Γεώρ. Σέμης

ΠΑΡΑΛΙΑΣ ΒΡΩΜΕΡΗΣ

Δημ. Α. Κανόπουλος

ΠΑΡΓΑΣ

Μιχ. Τσάκος, ἱατρός

ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Μιχ. Ντίλιος τεχ. ἐπὶ ἄλλης

ΡΟΔΟΛΕΙΒΟΣ

Ἰωάννης Ράκος

ΣΕΡΡΩΝ

Σωτ. Ὁρολογᾶς, διευθ. γραφ.

Διοικ. ὑποθέσεων.

CHICAGO - ILL

Εὐγενεῖ φροντίδι κ. Γεωρ. Γεροντάκη

Γεωρ. Γεροντάκης σωμ. 2

Σοφ. Χατζηγιάννης

Παν. Ἀντωνίου

Μενέλαος Μάνζας

Πέτρος Κόρης

Σπύρος Κώτης

Εὐ. Δεσπότης

Σπ. Ζῶτος

Χ. Σούκας

Χρ. Πάλλας

Εὐγενεῖ φροντίδι κ. Γ. Κόλτσε

Ἄνδρ. Δημ. Πόνης

Ἄχ. Ἰσκάλης

Ἥλιος Νικολάου

Δημ. Π. Σαμσούρης

Χρ. Α. Σαμσούρης

Σωτήριος Παύλου

Ἥλιος Β. Παύλου

Γεώργιος Κόλτσε Σωμ. 2

ΣΩΧΟΥ

Χρ. Γεωργάκης, δικολάβος

ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Τρίκκης

καὶ Σταγῶν κ. Πολύκαρπος

Σωμ. 10

Εὐ. Τσουμένης, φαρμακ. Σωμ. 5

ΤΣΑΤΑΛΑΡ (ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ)

Μιχ. Γαρούλης, διδάσκαλος

ΦΛΩΡΙΝΗΣ

Δ. Τούσης, ἀρχιτέκτων κτλ.

Χρ. Ἀθανασιάδης.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

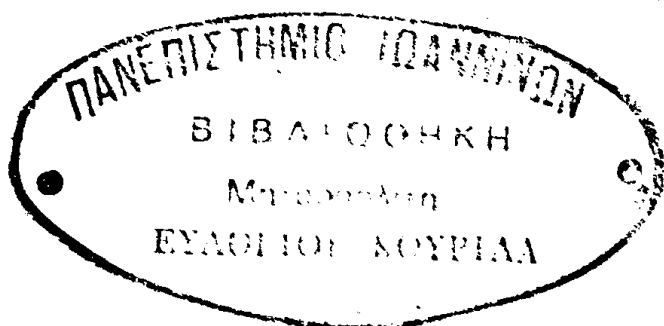
ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελίς	6	στίχος	18	ἀντι	Καυλωνεία,	ἀνάγνωθι	Κολωνία
»	9	»	25	»	τὴν Δέβολην	»	τὸν Δέβολην
»	10	»	5	»	μετὴ	»	μετὰ
»	13	»	18	»	εὐρωμεν	»	εὐρωμεν
»	15	»	15	»	χώρον	»	χώραν
»	28	»	2	»	ἀμίμων	»	ἀμύμων
»	31	»	10	»	τούτον	»	τούτων
»	32	»	16	»	ἐπιβληθεῖσα	»	ὑποβληθεῖσα
»	32	»	21	»	συναίνων	»	συνενῶν
»	38	»	19	»	ΑΨΩΘ	»	ΑΨΟΘ
»	39	»	18	»	προσήλκυε	»	προσείλκυε
»	41	»	6	»	ἐξίδαξε	»	ἐδίδασκε
»	44	»	12	»	Σινάια	»	Σιναία
»	»	»	17	»	μετρίως	»	μετρίως
»	»	»	35	»	τούτων	»	ταύτην
»	45	»	6	»	ἀπεστέλλογτό	»	ἀπεστέλλετο
»	46	»	2	»	κλιτύς	»	κλιτύος
»	57	»	2	»	τροφεῖα	»	τροφεῖα
»	71	»	1	»	λιποψυχίσεντες	»	λιποψυχήσαντες
»	72	»	7	»	ἐξώθηραν	»	ἐξώθηραν
»	85	»	5	»	μέχρι	»	μέρη

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Πρόλογος τῆς α' ἐκδόσεως	3
» » »	5
Ἡ γεωγραφικὴ θέσις Μοσχόπολεως	7
Ἡ ἀρχαιότερα ὀνομασία τῆς πόλεως	12
Τὸ Τυπογραφεῖον	14
Τὰ Φιλανθρωπικὰ Καταστήματα	19
Οἱ Λόγιοι, ἐπιστήμονες κ. λ. π.	21
Ἡ πρώτη καταστροφή τῆς πόλεως	34
Ἡ ἐπίδοσις τῶν Μοσχοπολιτῶν	39
Οἱ Ναοὶ	45
Ἡ Μονὴ Προδρόμου	49
Ἡ Ἐκκλησι. διοικήσεις καὶ διαίρεσις	56
Κατάλογος Ἀρχιερέων	59
Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχριδῶν	63
Κατάλογος Ἀρχιεπισκόπων Ἀχριδῶν	65
Τὰ σύγχρονα ἐκπαιδευτήρια Μοσχόπολεως	68
Γλῶσσα - Ἡθῆ - Ἔθιμα	70
Αἱ ἑορταὶ	73
Ὁ ἐκ τῆς ἐξισλαμίσεως κίνδυνος	78
Οἱ Σπαθιῶται	80
Ἡ Μοσχόπολις καὶ Κορυτσά κατὰ τὸ 1821	85
Ἔτεροι ἀκμάσασαι πόλεις	89
Ἡ Μοσχόπολις ὑπὸ διάφορα καθεστῶτα	93
Διάφορα συμπληρωματικὰ	126
Κατάλογος Συνδρομητῶν	129

49.3
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ

Η ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ
ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑ ΑΥΤΗΣ

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΩΝ
ΚΑΙ Η ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΥΤΩΝ

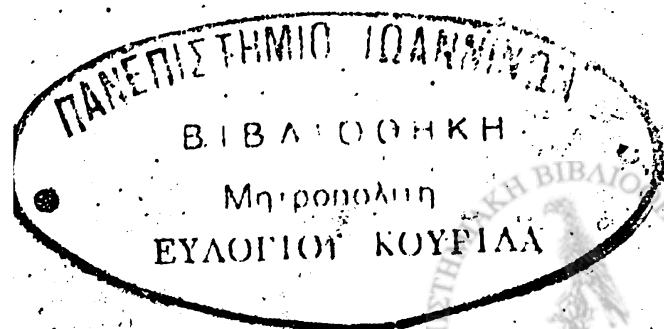

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΦΟΙΝΙΚΟΣ", ΟΔΟΣ ΛΕΟΝΝΑΤΟΥ 4
1935

Η ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ
ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑ ΑΥΤΗΣ

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ

Η ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ
ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑ ΑΥΤΗΣ
Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΩΝ
ΚΑΙ Η ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΥΤΩΝ

(ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΗΣ "ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ,, ΤΟΜΟΣ ΙΒ΄.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΦΟΙΝΙΚΟΣ,, ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 44
1934

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐν τῇ συγγραφῇ ὑπὸ τὸν τίτλον «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης»¹, πραγματευόμενος περὶ τῶν ἀπαρχῶν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ περὶ τῆς γενέσεως τῆς μεταφράσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἠσχολήθη ἐν τῷ II κεφάλαιον τοῦ Γ' μέρους ἀδρομερῶς καὶ περὶ τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχόπολεως², καὶ ἀπεφαινόμενη, ὅτι ἐνταῦθα ἡ Ἀλβανικὴ ἔλαβε σάρκα καὶ ὄστέα καὶ ὅτι τὸ κέντρον πάσης τῆς ἐξόχου πνευματικῆς κινήσεως κατὰ τὴν δυσχείμερον ἐκείνην ἐποχὴν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ, καὶ πέραν αὐτῆς ἔτι, ἦν ἡ Μοσχόπολις, ἐνθα ἀμφιλαφῶς ἡ ζωογόνος αὔρα τῶν ἑλληνίδων ἔπνεε σπουδῶν, καὶ αἱ ζεῖδωροι πνευματικαὶ ἀκτῖνες ἐξεπέμποντο πανταχοῦ διασκορπίζουσαι τὰ ζοφερὰ τῆς δουλείας νέφη³. Ἀριδῆλως μαρτυρεῖ τοῦτο ἡ περὶ τοῦ νέου μεγάρου τῆς Ἀκαδημείας ἀναγραφὴ, ἣν καὶ ἐπαναλαμβάνω ὧδε :

«Κατὰ τὸ ΑΨΝ' ἔτος σωτήριον ἐπὶ τοῦ Πανιερωτάτου, Δογιωτάτου καὶ Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μοσχόπολεως Κορυτσαῆς καὶ Σελασφόρου κυρίου Νικηφόρου, ἐπὶ τῶν ἐντιμωτάτων καὶ εὐγενεσιτάτων ἀρχόντων τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας κυρίου Θεοδώρου Βρέτα κτλ. ἰθύνοντος τοὺς διδασκαλικοὺς οἶκας τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ τῆς ἡμῶν πατρίδος ἀρίστου διδασκάλου κ. Θεοδώρου Καβαλιώτου, ἐκτίσθη ἐκ θεμελίων τὸ περίφημον Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, ὁ ἄκρος στολισμὸς τῆς πολιτείας, ἡ εὐκοσμία τῶν ἡθῶν, τὸ φῶς τῆς ἐκκλησίας, τὸ ἐπὶ τὸ πρῶτον φῶς ἀνάγον, καὶ διὰ τῶν διαρκεσιτάτων ἀγωνισμάτων αὐτῶν καὶ τοῦ ἐνθέου ζήλου

1. Θεολογία τόμ. Ζ' σ. 348-363, Η' σ. 53-71, 170-124, 253-272, Θ' σ. 46-63, 138-152, 318-326, Ι' σ. 233-249, ΙΑ' σ. 43-58, 210-239 κ. ἐ. (Ἀθῆναι 1928-1932)· ἐξεδόθη καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τεῦχος περιέχον 200 καὶ πλέον σελίδας, εἰς ὃ καὶ παραπέμπω.

2. Βλ. αὐτ. σ. 75-89.

3. Αὐτ. σ. 76.

καὶ προθυμίας εὐσεβοῦς ἐστερεώθη κατὰ πάντα αἰωνία ἡ μνήμη τῆς»¹.

Τὸ συμπλήρωμα τῆς Ἀκαδημείας ὑπῆρξε τὸ ὀνομαστὸν τυπογραφεῖον τῆς Μοσχοπόλεως, ὅπερ περὶ τὸ 1730 μτέφερεν ἐκ Βενετίας ὁ φιλογενής **Γρηγόριος Κωνσταντινίδης** καὶ εἶναι τὸ δεύτερον ἐν Ἀνατολῇ τυπογραφεῖον². Τῶν ἐντεῦθεν ἐκδοθέντων βιβλίων γνωστὰ μέχρι τοῦδε εἰσὶ τὰ ἑξῆς :

1. Ἀκολουθία τῆς ἁγίας Θεοδώρας τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ 1731*
2. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους 1734.
3. Ἀκολουθία τοῦ ὁσιομάρτυρος Νικολάου τοῦ νέου 1736.
4. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ ἀρχιεπ. Φαναρίου 1740.
5. Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Ναοῦμ τοῦ Θαυματουργοῦ 1740³.
6. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Κλήμενος Ἀχιιδῶν 1742.
7. Ἀκολουθία τῶν 15 ἱερομαρτύρων τῶν ἐν Στρουμνίτῃ μαρτυρησάντων 1741.
8. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Βλαδιμήρου τοῦ βασιλέως 1741.
9. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἐράσμου τοῦ ἐν Ἀχρίδι 1741.
10. Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Ναοῦμ τοῦ θαυματουργοῦ 1741.
11. Ἀκολουθία τοῦ ὁσιομάρτυρος Νικοδήμου τοῦ ἐν Βελεγράδοις 1741.
12. Ἀκολουθία τῶν ἁγίων ἑπταεπίθμων μαρτύρων 1741.
13. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης 1744.
14. Κορυθαλλέως Περὶ ἐπιστολικῶν τύπων καὶ Ῥητορικῆ 1744.
15. Συνταγματίον κατὰ τοῦ Παπισμοῦ Κωνσταντίνου Ἀγιοναμίτου 1746.

1. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 81.

2. Βλ. Αὐτ. σ. 84-86 τὸ πρῶτον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ **Νικοδήμου Μεταξά** πρόνοια **Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως** συσταθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐλάχιστον χρόνον διαρκέσαν (δύο μόνον ἔντυπα ἐξεδόθησαν).

* Οἷκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἐκάστη Ἀκολουθία παρέπεται καὶ ὁ ἕκτενης βίος τοῦ ἁγίου καὶ διάφορα ἐγκώμια.

3. Ἐν τέλει ὑπάρχει καὶ «Σύντομος ἱστορία τῆς κατὰ τὸ 1742 ἔτος μεγάλης γενομένης πείνης καὶ ἀκριβείας συντεθείσα παρὰ τοῦ κ. **Μιχαὴλ Γκόρας...** ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ μακ. **N. Πολίτου** ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. Α' (1783) σ. 266—273.

16. Εἰσαγωγή γραμματικῆς Θ. Καβαλλιώτου 1760¹.

17. Ἡ ἀλήθεια κριτῆς εἰς τὰς μεγάλας διαφορὰς τῶν 4 χριστιανικῶν λατρειῶν τοῦ πατρὸς Βεντζόνη ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦ-τῶν 1769.²

18. Ὁρθόδοξος διδασκαλία τοῦ Μελετίου Πηγᾶ 1765³.

Αἱ περίκοσμοι αὗται ἐκδόσεις, διακρινόμεναι διὰ τῶν πολυπληθῶν χαλκογραφιῶν, συνοδεύονται καὶ ὑπὸ σειρᾶς ἐπιγραμμάτων ἐν ἀρχαῖα καλλιπεῖ φράσει συντεταγμένων, ὁ δὲ γενικώτερος σκοπὸς αὐτῶν ἐκτίθεται ἐν ταῖς ἀφιερωτικαῖς ἐπιστολαῖς καὶ τοῖς προλεγομένοις, δι' ὧν ὁ ἀριστος ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς καταρτισμὸς τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τῆς Μοσχόπολεως καὶ ὁ ἀκραιφνὴς αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐνθουσιασμός, δι' ὧν προσεπάθουν νὰ κατασυντρίψωσι τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας⁴. Καὶ ἐγράφομεν: «νομίζει τις, ταῦτα διεξιὼν, ὅτι αἱ Μοῦσαι τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ τὰς ἐρατεινὰς αὐτῶν ἐστίας καταλιποῦσαι ἠράσθησαν περιπαθῶς τοῦ Βοίου ἢ Βοῖου ὄρους καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ Τομόρου καὶ ἐπεφοίτησαν ἐκεῖσε, ἵνα μεταλλάξωσι τὰ δωρικά καὶ τραχέα τῶν ἐγγεσιμόρων Πελασιγιδῶν ἤθη πρὸς τὰ τοῦ κλεινοῦ τῆς Παλλάδος ἄστεος, ἵνα κατ' ἀκρίβειαν τὰ τοῦ ἀγαθοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἐνταῦθα ἀληθῆ ἀποδειχθῶσιν: «...καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείσεως γῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετασχόντας»⁵.

Ἄλλ' ἐκεῖνο ὅπερ ἰδιαζόντως ἐξαίρει τὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς Νέας Ἀκαδημίας εἶναι ἡ πληθὺς τῶν ἐν αὐτῇ διδασκόντων καὶ ἐξ αὐτῆς ἀνά τὴν ὑφήλιον διασκορπισθέντων Ἀκαδημαϊκῶν, ὧν ἡμεῖς μόνον Μοσχοπολίτας καὶ ἐκ τῆς πλησιοχώρας ἀπηριθμήσαμεν ἐν ὄλφ 32 κατὰ τὸ ἐνὸν βιογραφήσαντες αὐτοὺς καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν περιγράψαντες⁶.

1. Περιγραφὴν τούτων βλ. ἐν Γρηγορίῳ τῷ Ἀργυροκαστρίτῃ σ. 86—89.

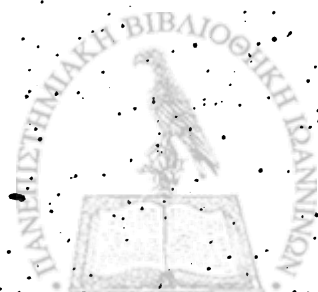
2. Βλ. ἐκτενεστάτην περιγραφὴν τοῦ περιέργου τούτου βιβλίου κατωτ. κεφ. V, § 8.

3. Βλ. ἐν ἐκτάσει καὶ πλήρει τοὺς τίτλους τῶν Ἀκολουθιῶν ἐν Γρηγορίῳ τῷ Ἀργυροκαστρίτῃ σ. 86-89. Ταῦτά μόνον ἠδυνήθη νὰ ἀνακαλύψω. ἐσχάτως ἔμαθον παρὰ τοῦ παλαιοβιβλιοπώλου φίλου κ. Γ. Λαδᾶ, ὅτι εὑρέθη ἐν Ἀθήναις καὶ Ἀκολουθία τοῦ ἀγίου Ἰανουαρίου τυπωθεῖσα ἐν Μοσχόπολει.

4. Βλ. Ἀργυροκαστρίτης σ. 81—83 καὶ κατωτ. κεφ. V, § 5 καὶ 8.

5. Βλ. αὐτ. σ. 83.

6. Βλ. αὐτ. κεφ. III τοῦ Γ' μέρους σ. 90—159.

Εἶναι δὲ οὗτοι οἱ ἑξῆς κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν:

1. Ἀθανάσιος Δημητρίου Στήριας.
2. Ἀμβρόσιος ἱερομόναχος ὁ Πάμπερις.
3. Γεώργιος παπᾶ Σίμος.
4. Γρηγόριος Κωνσταντινίδης ὁ τυπογράφος.
5. Δανιὴλ ἱερομόναχος ὁ Βοσκοπολίτης.
6. Δημήτριος Προκοπίου ὁ Πάμπερις.
7. Δημήτριος Χαλκεὺς ἱεροδιδάσκαλος.
8. Διονύσιος Μάντουκας μητροπολίτης Καστορίας.
9. Θεόδωρος Καβαλλιώτης πρωτόπαπας.
10. Θεόδωρος Χατζηφιλιππίδης Ἐλβασανιώτης.
11. Ἰωάννης Ἀδάμης ἱατροφιλόσοφος.
12. Ἰωάννης Νικολίδης Γραμμοστηνός ἱατρός.
13. Ἰωάννης ὁ Χαλκεύς.
14. Ἰωάσαφ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν,
15. Κωνσταντῖνος Ἀγιοναουμίτης ἱερομόναχος.
16. Κωνσταντῖνος Ζουπάνος ἱατρός.
17. Κωνσταντῖνος Τζεχάνης ἱατρός.
18. Μιχαὴλ Γκόρας Ὑπισχιώτης.
19. Νεκτᾶριος Τέρπος ἱερομόναχος.
20. Νικηφόρος μητροπολίτης Σισανίου Ἀχριδηνός.
21. Νικόλαος Κωστίκας.
22. Νικόλαος Στίγνης.
23. Πολύκαρπος μητροπολίτης Λαρίσης Δαρδαῖος.
24. Σεβαστὸς Λεοντιάδης Καστοριανός.
25. Χρῦσανθος ὁ Ἡπειρώτης ἱερομόναχος, διδάσκαλος ἐν Μοσχοπόλει.
26. Γεώργιος Κων. Σακκελᾶριος Κοζανίτης (Γρηγ. ὁ Ἄργυρ. σ. 156).
27. Ἰωάννης Εὐστρατίου Βυθκουκιώτης (αὐτ. σ. 104, 158).
28. Κῦρος ἱερομόναχος (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 153—154).
29. Γεώργιος Δημητρίου (αὐτ. σ. 154).
30. Πολυζῶης Σπῦρος (αὐτ. σ. 156).
31. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου Τζελεχούρης (αὐτ. σ. 156—157).
32. Ἀλέξανδρος Βασιλείου (αὐτ. σ. 157—158).

Οἱ διάφοροι οὗτοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ περιφανεῖς λόγιοι διὰ τε τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας καὶ τῶν πολυπληθῶν συγγραφῶν ἀνεξωογόνησαν τοσοῦτον τὸν Ἑλληνισμόν καὶ ἐνεψύχωσαν τὸ ἔθνικόν φρόνημα, ὥστε κατέστησαν ἀθάνατον τὸ ὄνομα τῆς Μοσχοπόλεως.

Ἡ ἑξάκοντος φήμη τῆς Νέας Ἀκαδημίας ἐξῆλθε τῶν ὁρίων τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου, καὶ διὰ τοῦτο ἀνακαλύπτω σχέσεις αὐτῆς καὶ ὁμοιότητα προγράμματος πρὸς τὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἰασίου¹.

Ἄλλὰ τίνες οἱ κάτοικοι τῆς περιπύστου ταύτης πόλεως καὶ ποδαποί, οἵτινες ὄντως καταπλήσσουσιν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐπὶ τῷ πρὸς τὰ ἔλλ. γράμματα διακαῆ ζήλῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ εἰς τὸ ἐμπόριον ἀξιαγαστῷ ἐπιδόσει αὐτῶν; ἐκ τούτου ἀμύθητα κομισάμενοι οὔτοι πλούτη τὴν τε πόλιν ἐκόσμησαν γεραροῖς ἰδρύμασιν, ἀπέδωκάν τε αὐτῇ τὴν ἀρίστην πολιτείαν. Τὸ δὲ ὄνομα τῶν Μοσχοπολιτῶν ἀστραπιαίως ἐξελθὼν τῶν στενῶν ὁρίων τῆς γενετείρας αὐτῶν διέδραμε σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἰλλυρικὴν Χερσονήσον καὶ ἐθαυματούργησε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ξένη, διακριθὲν διὰ τῆς εὐφυΐας, γεναίων πράξεων καὶ ἀγαθοεργιῶν. Δεδομένου, ὅτι οἱ Μοσχοπολίται ἦσαν Κουτσόβλαχοι καὶ Ἀλβανοὶ προΐμως διησθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς πρὸς πρακτικούς πάντως λόγους ἐγγραμματίσεως τῆς γλώσσης αὐτῶν. Καὶ περὶ μὲν τῆς Ἀλβανικῆς ἱκανὰ ἐλέχθησαν ἐν Γρηγορίῳ τῷ Ἀργυροκαστοίτῃ, ὑπολείπεται δὲ μόνον κατωτέρω νὰ διαλάβωμεν μετὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν λοιπῶν τὴν Μοσχόπολιν ἀφορῶντων καὶ περὶ τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης.

Οὕτω μετὰ τὸ δημοσιευθὲν γραμματολογικὸν τοῦτο μέρος, ἐθεώρησα πρὸς συμπλήρωσιν ἀπαραίτητον νὰ ἐκθέσω διὰ βραχέων, καὶ ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπόν μοι τὰ μέσα, ἐν ἀποκέντρῳ τοῦ Ἄθωνος γωνίᾳ γράφοντι, τὸ ἱστορικὸν τῆς περισπουδάστου ἐκείνης πόλεως καὶ τὴν γνώμην μου περὶ τῆς τῶν Κουτσοβλάχων οἴοι ἦσαν καταγωγῆς οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ὡς καὶ τὴν γενικωτέραν ἀπὸ ἐθνικιστικῆς Βαλκανικῆς ἀπόψεως δρᾶσιν τῆς Ἀκαδημίας, προῖον οὔσαν καὶ ἀπαύγασμα τῆς σπουδῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Πρὸς τὴν περικλεῆ λοιπὸν πόλιν, ἣτις ὕψωσεν ἐν μέσῳ τῆς βαρβαρότητος τοῦ πολιτισμοῦ τὴν σημαίαν, ἣτις ὑπῆρξεν οὕτω περιπαθῆς τροφὸς τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν κατὰ τὴν δυσχείμερον ἐκείνην περίοδον, καὶ ἐν ἧ ἔκνοφορήθη ἡ ἰδέα τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνότητος καὶ ἡ ἐγγραμμάτισις τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης, πρὸς τὴν πόλιν τὴν οὕτω διαπρέψασαν σταματᾷ τὸ βῆμα καὶ ἀποκαλύπτεται μετὰ θαυμασμοῦ πᾶς ὁ ἀναδιφῶν τὴν πάτριον ἱστορίαν· διὸ ὀφείλομεν νὰ γνωρίζωμεν κάλλιον τὴν ἀρχαιότητα καὶ σύστασιν αὐτῆς, τὴν θαυμασίαν πολιτικὴν ὁργάνωσιν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὴν τέχνην τῶν πολυπληθῶν ναῶν καὶ μονῶν αὐτῆς, τὰ τῆς περικλεοῦς Ἀκαδημίας

1. Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. κεφ. IV, § 8 σ. 195 ἐ. Σχέσεις Ἰασίου καὶ Μοσχόπολεως.

καὶ ἐν γένει τὴν εὐκλεῆ σταδιοδρομίαν, ἣν διήνυσεν ἐν μέσῳ μυρῶν ἐμποδίων καὶ ἀντιξόων περιστάσεων. Ἀγόμενον τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς ὑπὸ τοῦ δημοσιολόγου συμπατριώτου μου κ. **Κων. Σκενδέρη**, «Ἱστορίας τῆς Μοσχοπόλεως» (Ἀθῆναι 1028), ἀλλὰ παρατηρήσας, ὅτι ἡ μόνη σχεδὸν ἀξιόλογος προσθήκη, ἣν οὗτος ἐποίησατο, εἶναι ἡ ἐξιστόρησις τῆς τελευταίας τῆς πόλεως καταστροφῆς (1916), ἐπεχείρησα ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ δώσω ἐμφανεστέραν τὴν μεγαλειώδη εἰκόνα τῆς μουσοτρόφου Μοσχοπόλεως.

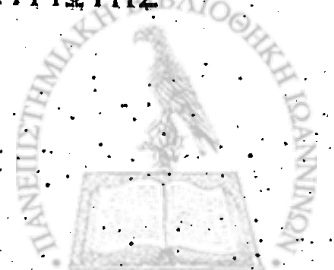
Ἡ μόνη περισωθεῖσα αὐθεντικὴ πηγὴ ἦσαν οἱ δύο Μοσχοπολιτικοὶ κώδικες, ὁ τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου καὶ ὁ τῆς Παναγίας, περιέχοντες διάφορα ἔγγραφα, ἐπισήμους πράξεις καὶ ἀναγραφὰς, καὶ ἐν γένει πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως καὶ τῶν εὐαγῶν αὐτῆς ἰδρυμάτων, καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν. Δυστυχῶς καὶ οὗτοι ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν καταστροφὴν, καὶ νῦν γνωρίζομεν αὐτοὺς ἐκ μόνων τῶν περιγραφῶν καὶ ἀντιγραφῶν τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπισκεψάμενων τὴν θρυλικὴν πόλιν. Συμπληροῦσι τὰς εἰδήσεις ταύτας τὰ ἀποσημειώματα τῶν διαφόρων Μοσχοπολιτικῶν ἐκδόσεων, τὸ ἀρχεῖον τῆς Βουδαπέστης, καὶ οἱ διὰ βραχέων τὰ κατ' αὐτὴν ἐξιστορήσαντες, ὁ **Δανιὴλ καὶ Γρηγόριος οἱ Δημητριεῖς**, ὁ **Ρόζιας**, ὁ Rouqueville, ὁ **Κούμας**, ὁ **Σακελλαρίου**, ὁ **Ἀραβαντινός**, ὁ **Γούδας**, ὁ **Π Δάμπρος** καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Σπ. Δάμπρος**, ὁ **Οἰκονόμος Δημ. Καλλίμαχος**, ὁ **Βελλιανίτης**, ὁ **Σκενδέρης** καὶ εἴ τις ἄλλος, ἰδίως δὲ οἱ πολυπληθεῖς Ῥουμᾶνοι καὶ οἱ Ῥουμανολόγοι Γερμανοὶ, Αὐστριακοὶ καὶ Οὐγγροὶ, οὓς βλέπει τις ἐν τῇ προσηρητημένῃ ἐν τέλει δαψιλεῖ βιβλιογραφίᾳ.

Οἱ τελευταῖοι, (καὶ δὴ ὁ πρῶτανις αὐτῶν Γουσταῦος Weigand) καίπερ ἐξ ἄλλων ὀρμώμενοι ἐλατηρίων, εἰργάσθησαν ἀξιοθαυμάστως εἰς τὴν ἔρευναν περὶ καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν, διαφόρους ἀξιολόγους πραγματείας κατ' ἰδίαν τε δημοσιεύσαντες, καὶ δὴ ἐν τῷ περιφήμῳ Περιοδικῷ τοῦ ἐν Λειψίᾳ Ῥουμανικοῦ Σεμιναρίου, τῷ Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache κτλ.

Οὕτω μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἀπαρτισθεῖσα ἴδε ἡ πραγματεία ἡμῶν προβάλλεται εἰς τὴν εὐμενῆ τοῦ ἀναγνώστου κρίσιν.

Ἐγγραφον ἐν τῇ κατ' Ἀθῶν Ἱερᾷ μονῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1933 ἔτους.

Γέρων ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ

Η ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑ ΑΥΤΗΣ

1. Ἀρχαιότης καὶ ὀνομασία τῆς Μοσχοπόλεως, Ἐπισκοπή—Κοριτσᾶ.

Ἄλλὰ τίς ἡ πόλις, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ ἑστία τοιαύτης καὶ τοσαύτης πνευματικῆς κινήσεως ἐν μέσῳ τῆς ἀκμαζούσης τότε ἐν τῇ περιφερείᾳ ἐκείνῃ βαρβαρότητος; Δυστυχῶς ἐκ τῶν ἐξελθόντων ἐκεῖθεν Ἀκαδημαϊκῶν οὐδεὶς ἐφιλοτιμήθη νὰ χαράξῃ τι — καὶ εἶναι περίεργον λίαν τὸ φαινόμενον — ἢ διὰ μνήμης νὰ ἀπαθανάτιση τὴν δόξαν αὐτῆς. Οἱ τὰ τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας ιστορήσαντες ἐλάχιστα παρένειραν περὶ τῆς Μοσχοπόλεως, καὶ δὴ ὁ Rouqueville, ἐξ οὗ ἀντέγραφον ἔπετα οἱ λοιποὶ. Πρῶτος ὁ ἐκδότης τοῦ «Πελαγοῦ» κ. Κων. Σκενδέρης ἐφιλοτιμήθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κώδικος τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου νὰ συγράψῃ τὴν γνωστὴν μονογραφίαν¹. Ταύτην συνεπλήρωσαν ἱκανῶς ἔπειτα ὁ τε οἰκονόμος Δημ. Καλλιμάχος² καὶ ὁ Θ. Βελλιανίτης. Οὕτω πενιχραὶ λοιπὸν αἱ περὶ τῆς πόλεως περιελθοῦσαι εἰς ἡμᾶς εἰδήσεις, ὥστε οὔτε περὶ τοῦ ἀληθινοῦ ὀνόματος αὐτῆς νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ἐφ' ὅσον τὸ Μοσχόπολις εἶναι κατασκευάσμα τῶν λογίων στηριζομένων ἐπὶ τοῦ περιφήμου χωρίου τοῦ Γαλάτου, ὅπερ ἐπὶ λέξει ἔχει ὧδε:

«Les Valaques Massarets ou Dassarets qui restaurèrent Moschopolis, à laquelle ils donnèrent le nom de Voschopolis, ville des pasteurs, à cause de leur titre de Vlach, cette valeureuse peuplade, dont les tribus sont disséminées dans les cantons de Caulonias (Kolonje), de Ghéortcha (Korça), et jusuq'au voisinage de Durazzo, sont à les entendre, la posterité d'une colonie établie par Quintus Maximus dans la Taulantie, ou Musaché, d'où ils seraient passés dans les monts Cantaviens au temps dès invasions des barbares. Pour ce pui est des tribus Valaques voisines du Parnasse et du Céphisse de la

1. Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Μοσχοπόλεως κλπ. βλ. Γρ. ὁ Ἀργυρ. σ. 77 σημ. 1.

2. Δυστυχῶς ὁ κ. Σκενδέρης κατὰ τὴν β' ἐκδοσιν δὲν συνεβουλεύθη καὶ τὴν λαμπρὰν πραγματείαν: «Περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μοσχοπόλεως» τοῦ πατριώτου κληρικοῦ (Παναθήναια τόμ. Κς', Ἀθῆναι 1914 σ. 5—12. Ὁ Καλλιμάχος ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὸν κώδικα κατὰ τὴν τοῦ 1912 ἐκστρατείαν, καθ' ἣν ὑπηρετεῖ ὡς ἱερεὺς.

Phocide, elles prétendent avoir une origine commune avec les Megalovlachites ; et toutes en général revendiquent avec orgueil le nom de Romoûnis (Αρομουνες) ou Romaines»¹.

Κατανοήσας δὲ ὁ ἱστορικὸς τὸ ἀκροσφαλὲς τῆς ἐπινοήσεως αὐτοῦ συνεπλήρωσεν αὐτὴν εἰς τὸν ἐπόμενον τόμον ἀποφαινόμενος, ὅτι «ὁ Κόϊντος Μάξιμος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Μόσχων (Mosches) ἀνήγειρε τὴν Βοσκόπολιν, ἣτις ἀπὸ ἀπλῶν σκηνοματίων ποιμένων κατέστη μητρόπολις τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἠπειροῦ»². καὶ προχώρησε μυθοπλαστῶν ἔτι περαιτέρω καὶ μέχρι τοῦ Καυκάσου, ἔνθα εὔρε τὴν Μοσχικὴν πόλιν τῶν Μόσχων καὶ ναὸν πανάρχαιον πρὸ τῆς ἐκστρατείας οἰκοδομηθέντα τῶν Ἀργοναυτῶν· ἐυέρχεται δὲ τῶν λεχθέντων ποταμῶν ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερόν, Φοῖξου Ἰδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκείνου»³. Τοῦτον τὸν ναὸν ὁ Rouqueville ἀφέλεστατα τοποθετεῖ εἰς τὴν ἡμετέραν Μοσχόπολιν μὴ ἀναγνοῦς τὸν Στράβωνα, ὅστις παρακατιῶν «τριμερὲς ἔστι τὸ ἱερόν, λέγει· τὸ μὲν γὰρ ἔχουσι... Κόλχοι, τὸ δὲ Ἴβηρες, τὸ δὲ Ἀρμένιοι»⁴. Τοῦτου ἕνεκα κίβδηλος κατὰ πάντα τοῦ Γαλάτου ἢ παράδοσις καὶ ἀληθοφανεστέρα τυγχάνει ἢ τοῦ εἰρημένου κώδικος ἀναγραφῆ, καθ' ἣν ἐν ἔτει 1630, ὅτε ἐκτίζετο ἢ μονὴ τοῦ Προδρόμου, ἢ πόλις εἶχεν ἡλικίαν 250—300 ἐτῶν⁵. Μετὰ τὴν πάροδον τῶν σταυροφοριῶν, ὅτε πολλὰ ἠρημώθησαν πόλεις, ἀνεφάνη ἢ Μοσχόπολις, τίς οἶδε τίνας καταστραφείσης

1. Rouqueville Voyage de la Grèce (Paris 1826) τόμ. II, βιβ. 6 κεφ. 1, σ. 329—330. Σύντομον ἐράνισμα τῶν ἀνωτέρω· τυγχάνει καὶ τὸ ἐν τῷ Ν. Ἑλληνισμῶν τόμ. ΚΑ' (1927) σ. 159—164 δημοσίευμα τοῦ μακ. Δάμπρου: Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ οἰκογένεια Σίνα, (μετάφρασις ἐκ τῆς Vita Internationale τοῦ Μιλάνου (20 Μαρτ. 1913), ἔνθα ἐδημοσίευσεν αὐτὴν τὸ πρῶτον.

2. Αὐτ. τόμ. III (1824) σ. 45—46. Ἴδου ὁλόκληρον τὸ χωρίον: Pasteurs vigilants, ouvriers économes, ces Valaques, qui se prétendaient descendus des Romains, établis dans la Candavie par Quints-Maximus, avacent relevé, dans le onzième siècle sur les ruines de l'antique ville des Mosches, celles de Voschopolis ; et d'un sémple camp de bergers, cette colonie était devenue le métropole commerciale de l'Épire. On y comptait, vers le milieu du siècle dernier, près de quarante mille ames ; et en 1788 sa population, augmentée d'un tiers, promettait des superbes destinées aux chrétiens-de cette partie presque ignorée de la Grèce. Les écoles de Voschopolis floris-saient. la civilisation s'annooait sous les auspices de la religion et de ses ministres ;

3. Στράβων γεωγραφία τόμ. Β', βιβλ. 11, 498.

4. Αὐτ. 499. βλ. Γούδα, Βίοι παράλληλοι τόμ. Δ', Ἀθήναι 1871 σ. 2—4.

5. Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σελ. 78.

διάδοχος· ὥστε ἡ ζῶσα παράδοσις δὲν ἐθεώρει τὸ κτίσμα ἀρχαιότερον τοῦ 1300. Ἐπὶ τοῦ σημειώματος τούτου στηριζόμενος καὶ ὁ Ηάηη γράφει, ὅτι ἡ Μοσχόπολις ἐκτίσθη τῷ 1338 ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἡγεμόνου ἐκ τοῦ μεγάλου οἴκου τῶν Μουζακαίων¹ καὶ συνάπτει τὴν ἀκμὴν αὐτῆς πρὸς τοὺς φυγάδας τοῦ Βυζαντίου². Εἶχε δὲ ἐνώπιον ὁ μέγας ἀλβανολόγος τὸ πολυθρύλητον χειρόγραφον τοῦ Ἰωάννου Μουζάκη ὑπὸ τοῦ Καρόλου Πορφί τότε ἀνακαλυφθὲν *Historia e genealogia della casa Musachia scritta da Giovanni Musachio despoto d'Epìro a suoi figli nel 1510*³. Ἐν τοῖς προλεγομένοις (σ. 280) ἀναφέρεται καὶ τὸ γνήσιον ὄνομα τῆς Μοσχόπολεως *Veskor*⁴ (νῦν δὲ λέγεται ὑπὸ τῶν κατοίκων Ἰκουτσοβλάχων *Moskorolie* καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ἀλβανῶν *Voskorò* ἢ *Voçkorò*). Τὴν σήμερον *Voskor* ὀνομάζεται χωρίον δίωρον ἀπὸ τῆς Μοσχόπολεως ἀπέχον⁵, καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκ τούτου μετὰ πολὺν χρόνον μετοικήσαντες βλαχοποιμένες ἀνήγειραν τὴν Βοσκόπολιν, μετονομασθεῖσαν οὕτως ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν κατοίκων⁶. «ἀλλ' ἀκολουθῶς ἀποχωροῦντων βαθμηδὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ποιμενικοῦ σταδίου, ὅπως ἀναλάβωσι τὸ ἐμπορικόν, μετωνομάσθη Μοσχόπολις»⁷. Τοῦτο δὲ γέγονε πάντως ἅμα τῇ

1. *Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar* (Wien 1867) σελ. 247. ὀλόκληρον τὸ χωρίον, ἐνθα ἐκτίθεται ἡ γενεαλογία τῶν Μουζάκων ὑπὸ τοῦ Ἰω. Μουζάκη βασιλευόντων ἐπὶ τῆς μέσης Ἀλβανίας περιλαμβανομένης καὶ τῆς Καστορίας, παρὰ *Δασσαρήτη* ἐν *Δελτίῳ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας* τόμ. Ε' (Ἀθήναι 1896) σ 153—4· ἐντεῦθεν ἐσφαλμένως ἀνετυπώθη καὶ ὑπὸ *Σκενδέρη* (σ. 9).

2. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σελ. 53.

3. C. Porf, *Chroniques Gréco-Romans* (Berlin 1873) σ: 281—340.

4. Περὶ τὸ 1280 ἴσως ἦτο τότε χωρίον καὶ ἔπειτα ἐκτίσθη ἡ πόλις (βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 77—78). Ὁ ἅγιος Πτολεμαῖδος Ἰωακείμ διΐσχυρίζεται, ὅτι κατέχει σημεῖωμα τοῦ Μοσχοπ. κώδικος τοῦ 1510, ἐν ᾧ ἀναφέρεται Μοσχόπολις (τὴν ἴδρυσιν καὶ ὁ Λάμπρος ἀνάγει εἰς τὸ 1500, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 160). Ἀσύστατα πάντη τὰ περὶ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ἀναγόμενα εἰς Μόσχον τινὰ ποιμένα ἐκ τοῦ ὄρους κατελθόντος εἰς τὴν πεδιάδα (*polie* βλαχιστί), ὅθεν Μοσχόπολις = πεδιάς ἢ κοιλάς τοῦ Μόσχου.

5. *Leake Travels in Northern Greece I* (London 1835) σ. 343, καὶ *L. Reyl. Guide de l'Albanie* (Paris 1930) σ. 135.

6. Ὁ Ἀθηναῖος *Μελέτιος* ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ (σ. 396 β) γράφει: «κληθεῖσα οὕτως, ὅτι οἱ πλείους αὐτῆς βοσκοὶ προβάτων εἶναι» (τῷ 1728).

7. Ἀραβαντινὸς *Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων* (Ἀθήναι 1905) σ. 4· Ὁ *Σκενδέρης* (σ. 13) ἀναφέρει παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Πανάγιος Τάφος μετὰ τοῦ τιμίου ξύλου ἐδωροφόρησε καὶ τὴν μετωνυμίαν.

ἀναστηλώσει τῆς 'Ακαδημείας. Τὸ Βοσκόπι φρονῶ, ὅτι προέρχεται ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ὀνόματος 'Επισκοπή'· εὐτὼ δὲ ὀνομάζετο, ὡς ᾄδεται, τὸ πάλαι ἢ Κοριτσᾶ, ἄσημον τότε οὔσα χωρίον, ὑπαγομένη εἰς τὸν ἐπίσκοπον Κολώνης καὶ Διαβόλεως². Ἡ ἀρχαία Διάβολις ὡς ὀνομάζετο παλαιότερον, ἔκειτο κατὰ τὸν Leuclavius καὶ Lequiens εἰς τὰ στενὰ τῆς Τσαγκώνης, ἔνθα ἔπειτα ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῶν Σλάβων ἀνηγέρθη ἢ Σελασφόρος (Σβέσδα), ἧς διακρίνονται τὰ ἐρείπια³. Ὁ Μουζάκης τῷ 1280 ἀναφέρει τὸ φρούριον Corizza ὡς νέαν πόλιν· ἰδοὺ ὀλόκληρον τὸ χωρίον, οὗ ἀνεμνήσθημεν καὶ ἀνωτέρω: Il signor Andrea Mosachi sebaston Crator (sic) ha posseduto e signoreggiato lo sotto scritto paese . . . . E più possedi e signoriggio il paese de Devoli maggiore, e nota, che c'e una terra che si chiana Vescop, la quale è distrutta. E più possedi e signoriggio la citta de Corizza per inseno alla villa nomine Savoiana, et anco lo casale de Vioda, dove se pigliano gran pesci a capituni. E più possedi e si . . . il paese de Devoli minore insino à Nestramo la quale è una città ruinata⁴. Δὲν εἶναι δὲ ἄπορον πῶς ἡ 'Επισκοπή ἐγένετο Βοσκόπι (πρβ. Bischof ἢ Bishop κττ.=ἐπίσκοπος). ἡ παραφθορὰ τῶν τοπωνυμιῶν εἶναι τὸ γνώρισμα τῶν μερῶν ἐκείνων πρβλ.: Βουτέλια—Βιτώλια, 'Αχρίς, 'Οχρίς—Uri, Ori, Εὔροια—Βρόνα, Ἄμινα—Κάρινα· τὰ δὲ Βελέγραδα ἐλέχθησαν Βαλάγραδα, Μπελογράδι καὶ Βελογράδι καὶ Πελογράδον. τὸ κορύφωμα παρουσιάζεται εἰς τὴν προφορὰν τῆς Ηριζρένης, τὴν πάντων δυσκολωτάτην κατὰ τὸν Griesebach: Prisdren, Prisdra, Pisdra, Pisdren, Pisren, Pista, Pisdrend, Prisdrend, Prisdrend, Prisdrend κτλ.⁵. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον κτίσμα τῆς Μοσχοπόλεως ἀνάγεται καὶ εἰς 'Αλβανούς (καὶ οὐχὶ Βλάχους), καὶ ὑπάρχουσι κατὰ τὸν Δασσαρήτην μαρτυραὶ⁶. Μετὰ ταῦτα οἱ ἐκ Μουζεκιάς Βλάχοι

1. Κατὰ τὴν μέσην 'Αλβανίαν ὑπάρχει χωρίον Πισκόπι καλούμενον, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ 'Αργυροκάστρου.

2. Βλ. 'Η. Δασσαρήτη (=Ὁρολογᾶς) Περὶ τῆς Κοριτσᾶς ἐν Δελτίῳ κτλ. σ. 143 καὶ 147.

3. P o u q u e v i l l e, ἐνθ' ἀνωτ. τόμ. III σ. 39-45.

4. H o p f Chroniques Gréco-romanes inédites ou peu connues publiques avec notes et tables généalogiques (Berlin 1873) σ. 280. Ὁ Κοιζᾶ Ἰμπραχώρης ἔπειτα τῷ 1490 ἔκτισε τὴν πόλιν καὶ μετέβαλε καὶ τὸν ναὸν τῆς ἁγ. Παρασκευῆς εἰς τέμενος.

5. Reise durch Rumelie II (βλ. Diturijsa III, σ. 491).

6. Γρηγ. ὁ 'Αργυρ. σ. 124 σημ. 4.

περιπλανώμενοι ὡς νομάδες εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Φράσσορας (ὄθεν καὶ Φρασσουλήδες ἢ Φρασσεριῶται καλοῦνται οἱ Μοσχοπολίται Βλάχοι) ἐστράφησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Μοσχοπόλεως διακρ.νομένης διὰ τὰ ὠραῖα δάση καὶ τὴν πλουσίαν νομὴν¹. Ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης συρροῆς οἱ Ἡπειρῶται τὸ πρῶτον ἐπωνόμασαν αὐτὴν Βοσκόπολιν· οἱ δὲ ἐγγώριοι ὠνόμαζον, ὅπως καὶ νῦν, Βοτσκολό² ὅπως καὶ τὴν Δεάβολιν Devoli.

2. Ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Μοσχοπόλεως καὶ ἡ ἐξαίρετος τοποθεσία Ἡ Ἀκαδήμεια καὶ ἡ βιβλιοθήκη, ἔντυπα καὶ χειρόγραφα.

Ἡ χώρα αὕτη, ἡ ὀριζομένη, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τῶν δύο Τομόρων, ἡ Δασσαρητία, ἦν τὸ λαμπρότερον μέρος τῆς Ἰλλυρίδος³. Οἱ δὲ Δασσαρηῖται ἐκ πάντων τῶν Ἰλλυρικῶν φύλων ἀπέβησαν οἱ ἐπικινδυνωδέστεροι τοῖς Μακεδόσι πολέμιοι. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Βάρδυλις μέγα καὶ ἰσχυρὸν ἰδρύσας κράτος τῷ 385 π. Χ. κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὴν Μακεδονίαν, ἣτις ἐπὶ Περδίκᾳ ἐκινδύνευσε νὰ ὑποδουλωθῆ τέλεον⁴. Ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐκ τῆς περιφέρειας ταύτης ἀνεφάνη εἰς τῶν μεγαλητέρων αὐτοκρατόρων, ὁ Ἰουστινιανός. Οὗτος προπωδῶς τὴν ἑαυτοῦ γενέτειραν, τὴν Ἀχρίδα, τιμήσας καὶ πρώτην Ἰουστινιανὴν μετονομάσας, ἀνεκήρυξεν αὐτοκέφαλον τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς, περιλαμβάνουσαν πλὴν τῆς Ἀλβανίας μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου. Ἡ Ἀχρὶς ἔπειτα ἐχημάτισε καὶ ἔδρα τῶν Βουλγάρων βασιλέων. Τὴν ὀσημέραι φθίνουσαν τῆς Ἀχρίδος δόξαν προώριστο νὰ συνεχίση ἡ κλεινὴ Μοσχόπολις «δυναμένη νὰ ἐξομοιωθῆ μὲ μίαν **τερπνοτάτην ὄασιν**, κατὰ Κουτσονίκαν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρημίας καὶ τῆς ἀπογνώ-

1. Fulv. Cordignano, Në lamë të kulturës shqipëtare (Vuillet i prpullit. Tiranë, 20 Νοεμβρ. 1931).

2. Πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ Ἀραβαντινοῦ καὶ Λαμπρίδου ἐξαιρουμένου, γράφουσι Βοσκόπολις.

3. Βλ. ἀξιόλογον περιγραφὴν ὑπὸ Δήμιτσα ἐν Μακεδονικοῖς Γ' σ. 598 ἐ. Ἡ κοιλὰς τῆς Κοριτσᾶς, ἣς τὸ δυτικὸν κατέχει ἡ Μοσχόπολις, εἶναι ὑψηλοτέρα πάντων τῶν ἄλλων ὄροπεδίων (Ἀραβαντινὸς ἐν Πανδώρα ΙΘ' σ. 196). Εἶχεν ὅλα τὰ προσόντα ἡ τοποθεσία αὕτη πρὸς σύστασιν μεγάλης πόλεως, ὅπως τὸ Βυζάντιον ἐκτισμένον ἐπὶ 7 λόφων διασχίζεται ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τῆς θαλάσσης, οὕτω καὶ ἡ Μοσχόπολις ἀνεγερθεῖσα ἐπὶ ἰσαριθμῶν λόφων διασχίζεται ὑπὸ τριῶν ποταμιῶν, καὶ παρὰ τὰς στενωποὺς ῥύμας (ὡς πᾶσαι αἱ τουρκ. πόλεις) ἦν πανταχοῦ ἀναπεπταμένη εἰς εὐρὺν ὀρίζοντα καὶ ἀνέπνεε τὸν καθαρὸν ἀέρα.

4. Δήμιτσας, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 599.

σεως τῆς βαρβαρότητος»¹. Ἐνταῦθα ὡς ἐν θεοσώστῳ κιβωτῷ διετηρήθη ἡ πατροπαράδοτος ἐθνικὴ κληρονομία, τὰ τιμαλφῆ λείψανα τῆς βυζ. δόξης, τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν πολιτείαν, τὴν ἐκκλησίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ δὴ εἰς τὰ γράμματα. «τὰ μὲν σχολεῖα τῆς Βοσκοπόλεως τότε ἦνθουν, ὁ δὲ διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς προστατευόμενος πολιτισμὸς προήγετο, ὥσπερ ἄλλοτε κατὰ τὰς εὐτυχεῖς ὄχθας τῆς Περούβιας»². Ἡ Νέα Ἀκαδημία ὡς τηλαυγῆς φάρος ἐξέπεμπε τὰς ἀκτῖνας καὶ πέφραν τῆς εὐρωπ. Τουρκίας, ὡς εἰς τὴν Ῥουμανίαν π.χ. ἀριπρεπεῖς φιλόλογοι, θεολόγοι καὶ ποιηταὶ ἀνέθροσκον ὡς Ἀνταῖοι ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα ἐκ τοῦ «Ἑλληνικοῦ φροντιστηρίου». «μεγίστη ἦτο ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἡ Σχολὴ διὰ τῶν καθηγητῶν καὶ μαθητῶν αὐτῆς διὰ πάντα τὸν δοῦλον τότε ἑλληνισμόν, δημιουργήσασα πρωτοφανῆ πνευματικὴν κίνησιν καὶ διαδίδουσα τὰ φῶτα τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ δαψιλέστατα καὶ καρποφορώτατα»³. Βεβαίως καὶ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας αἱ Μοῦσαι περιπαθῶς ἐθεραπεύοντο ἐνταῦθα. Περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΖ' ἑκατ. συνεστάθη Ἑλληνικὴ Σχολὴ παρὰ τῶν ἐν Ἑνετίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐμπορευομένων Μοσχοπολιτῶν καὶ ὑπὸ τῶν διαφόρων τῆς τότε ἀνθηρᾶς πόλεως συντεχνιῶν σπουδαίως προικοδοτεῖται⁴. Εἰς τὴν ἀνέγερσιν ὅμως τῆς Ἀκαδημίας πλὴν ἄλλων συνέδραμον καὶ οἱ εὐγενεῖς καὶ φιλόμουσοι Κοριτσαῖοι δι' ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως Θεοδ. Μπάλλα, Αναστασίου Κωστῆ Μόσχα καὶ Γεωργ. Μάνου⁵. Ἀλλὰ πόλις ἦτις «ἡμιλλᾶτο νὰ γείνη ἕξαρχος τοῦ φωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων μὲ τὰ κοινωφελῆ ἔργα της»⁶, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ στερηθῆ καὶ βιβλιοθήκης, τοῦ ἀπαραιτήτου ἐφορκίου τῆς τε Ἀκαδημίας καὶ τοῦ τυπογραφείου. Αὕτη οὖσα ἀνάλογος πρὸς τὰ εὐαγῆ ταῦτα ἰδρύματα περιεῖχεν οὐ μόνον τὰς ἐκδόσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας πατέρων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας πληθὺν συγγραμμάτων, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τῶν παραδιδομένων μαθημάτων καὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ τυπογραφείου. καὶ ταῦτα πάντα προουμήθευον ἐξ Εὐρώπης οἱ καὶ τοῦ κερδῶου Ἑρμοῦ λάτραι Μοσχοπολίται. Πρὸς τούτοις καὶ πολύτιμα χειρόγραφα δὲν

1. Γενικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλ. Επαναστάσεως τόμ. Α'. (Ἀθῆναι 1863) σ. 98.

2. Ρ ο υ μ ε ν ἱ λ λ e, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 393 σημ.

3. *Ἐδαγγελίδης*, ἐνθ' ἄν. σ. 93· περὶ τῆς Ἀκαδημίας ἐλέχθησάν ἐν Γρηγ. τῷ Ἀργυρ. σ. 79 ἐ. τὸ δέοντα, συμπληρωθῆσονται δὲ καὶ κτωτέρω, κεφ. VI

4. *Δαμπρίδης*, Περὶ τῶν ἐν Ἠλείῳ ἀγαθοεργημάτων Α' σ. 103.

5. Ἐν τῇ ἀναγραφῇ τοῦ Κώδικος βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 80-81.

6. *Κούμας*, Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τόμ. ΙΒ' σ. 531.

ἔλειπον ἐκεῖθεν. Ἐν τῷ κώδικι τῆς Παναγίας πλὴν τῆς τοῦ μητροπολίτου Λυρραχίου Γρηγορίου ἀφιερώσεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ βιβλιοθήκης¹, σημειοῦται καὶ τόδε : «Ὁ αἰδεσιμώτατος παπᾶ κὺρ Γεώργιος παπᾶ Κώστα, παπᾶ Σίνα ἀφιέρωσεν εἰς τὸ σχολεῖον βιβλία ἑλληνικὰ καὶ ῥωμαϊκὰ κομμάτια πέντε αἰωνία ἢ μνήμη»². Ἀλλὰ νῦν μετὰ τὰς τῶσας καταστροφὰς τῆς πόλεως καὶ ἡ βιβλιοθήκη συναπώλετο. Τὰ ἐκ τῆς πρώτης καταστροφῆς διασωθέντα βιβλία περιουνελέγησαν τὸ πρῶτον ἐν τοῖς κελλίοις τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας (εἶτα τοῦ ἁγ. Νικολάου), καὶ τὴν ἐπιτήρησιν αὐτῶν ἐνεπιστεύετο ἡ ἐφορεία εἰς τὸν ἐκάστοτε κανδηλανάπτην³. Ἐντεῖθεν, ὡς φαίνεται, λεηλατηθεῖσιν τῆς βιβλιοθήκης ἔχουσι τὴν προέλευσιν διάφορα χειρόγραφα, ἅπερ πρὸ τοῦ εὐρ. πολέμου ἐκόσμου τὴν τοῦ γυμνασίου Κοριτσᾶς βιβλιοθήκην⁴. Ὁ νῦν ταμιακὸς ἐν Καστορίᾳ ὑπάλληλος κ. Θεόφραστος Γεωργιάδης εἶχε κατορθώσει ὡς διδάσκαλος ἐν Μοσχολόλει νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Σχολῆς πολλὰ ἐκ τῶν βιβλίων, καὶ δὴ Εὐαγγέλιον εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ ἁγ. Νικολάου, «ζῶν εὐαγγέλιον» ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλούμενον, τοῦ Θ'. αἰῶνος ἐπὶ μεμβράνης διὰ τὴν τε καλλιγραφίαν καὶ μυκκυλογραφίαν θαυμάζομενον⁵. Ὁ Καλλιμαχος (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 9) εἶδε τὰ χειρόγραφα ταῦτα, μεμβράϊνα καὶ βομβύκινα καὶ χαρτῶα, εἰς τὴν τοῦ Προδρόμου μονήν, ὡς καὶ εὐαγγέλιον ἐπὶ μεμβράνης εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, τοῦ Χρυσσοστόμου κώδικα ἐπίσης μεμβράϊνον φυλαττόμενον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ παπᾶ Πέτρου, ὧν πάντων ἐποίησατο κατάλογον, ὅσους ἀμφιβάλλω, ἐὰν εἶδε τὸ φῶς διὰ τοῦ τύπου. Καὶ συνδρομηταὶ δὲ καὶ ἐκδόται πολλῶν ἔργων ἐμφαίνονται οἱ Μοσχολῖται, καὶ δὴ καὶ μετὰ τὴν τῆς πόλεως καταστροφὴν. Καὶ ἀναφέρω ὅδε ταῦτα : «Πραγματεία περὶ παιδῶν ἀγωγῆς, ἢ παιδαγωγία συντεθεισα παρὰ Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος καὶ τυπωθεῖσα δαπάνῃ φιλοτίμῳ τοῦ ἐντιμοτάτου καὶ

1. Ἄνωτ. σ. 65, καὶ Κωδ. φ. 28α Κατάλογος κτλ. βλ. ἄνωτ. σ. 80. Ὁ Βελλιανίτης ἀναφέρει, ὅτι τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς βιβλιοθήκης ἀνερχόμενα εἰς 1700 τόμους ἐσώζοντο μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1916, ὅτε κατεστράφησαν ἢ διηρηπάγησαν ὑπὸ τῶν λεηλατησάντων τὴν πόλιν . . . (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγ. Ἑλλάδος 1922 σ. 234).

2. Κωδ. φ. 33β (Παναθήναια τομ. 26 σ. 9) τὸ Ῥωμαϊκὰ ἐνταῦθα σημαίνει Ῥουμανικά, ὡς ὀψόμεθα. Βλ. Περιγραφὴν τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων ὑπὸ Ἀνθ. Ἀλεξούδη σ. 75.

3. Σκευδέρης σ. 19.

4. Καὶ ἐντεῖθεν, ὡς μανθάνω, ἐλεηλατήθησαν ἤδη πρωτοστατοῦντος εἰς τὴν ἀπεμπόλησιν αὐτοῦ τοῦ κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἁλβ. ἐκκλησίας.

5. Βελλιανίτης, Ἡμερολόγιον τῆς Μεγ. Ἑλλάδος (Ἀθήναι 1922) σ. 234.

χρησιμωτάτου ἐν πραγματευταῖς κ. κ. Θεοδώρου Ἐμμανουὴλ Γκίκου τοῦ ἀπὸ Μοσχόπολιν, 1779. Ἐνετίησιν παρὰ Νικ. Γλυκεῖ, 8ον σ. 175¹. (βλ. καὶ κατωτ. κεφ. VI, 7).

Δεύτερον ἔργον ἐκδοθὲν παρὰ Μοσχοπολίτου εἶναι ἡ ἀκολουθία τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Βλαδιμήρου, ἣτις ἐτυπώθη ἐν Βενετία τῷ 1776 (κακῶς γράφεται «τὸ πρῶτον» διότι ἔχομεν τῷ 1741 τὴν ἐκδοσιν τῆς Μοσχοπόλεως) «ἀναλώμασι τοῦ τιμωτάτου καὶ χρησιμωτάτου κ. Νικολάου Δημητρίου Ντορούγα εὐπατρίδου Μοσχοπόλεως εἰς Σίπησχα» (παρὰ Legrand ἀρ. 796). Πρὸς τούτοις καὶ «Ἐπιτομὴ γραμματικῆς περιέχουσα τὰ ὀκτὼ μέρη τοῦ λόγου ἐπὶ βοήθειά τῶν ἀπορωτέρων νέων εἰς εὐχερῆ ἔναρξιν τῆς σπουδῆς δαπάνη καὶ συνδρομῇ εὐγενεῖ τε καὶ θεοφιλεῖ Σωφρονίου Γεωργίου τοῦ Μοσχοπολίτου, νῦν πρῶτον τυπωθεῖσα καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθείσα. Ἐνετίησι, 1763 παρ' Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι (τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ἔτει 1764 παρὰ Legr. 588, 600).

Ἄλλὰ τὰ τῆς φιλομουσίας ζώπυρα καὶ τῆς εὐγενείας τὰ καλὰ δὲν ἠδυνήθη παρὰ τοῖς Μοσχοπολίταις νὰ ἐξαλείψῃ ἡ ἀγρία ἐκείνη ἐρήμωσις. Τῷ 1800 καθορᾶται τῆς νέας Σχολῆς προϊστάμενος ἀνὴρ μάλα ταῖς Μούσαις πεφιλημένος, ὁ Βοσχοπολίτης Δανιήλ². καὶ τῷ 1840 διὰ ποσοῦ 200 ταλλήρων ὁ Ἄν. Καζαντζῆς ἀνήγειρε τὴν μέχρις ἐσχάτως σωζομένην σχολήν, καὶ ἕτερος Μοσχοπολίτης, ὁ Μιχαὴλ Κιοπέκας, συνέλεξεν ἐν Βιέννῃ ποσὸν 400 φιορινίων κατατεθέντων ἐν τῇ τραπέζῃ πρὸς διατήρησιν αὐτῆς (τόκοι 200 φιορ. ἑτησίως)³. Ἄλλ' ἡ Μοσχόπολις, ἂν καὶ ἀπέβαλε τὴν ἀρχαίαν εὐκλειαν, εἶχεν ὅμως μέγα καὶ ἐπίφοβον ὄνομα, ὅθεν ὑπῆρχεν ὁ στόχος οὐ μόνον τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων. Οὗτοι κατὰ τὸν ὄσσοτουρκ. πόλεμον μετὰ τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Ναοῦμ ἐπυρπόλησαν καὶ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Μοσχοπόλεως⁴.

1. Βλ. καὶ *Σκενδέρη* σ. 32. Σημειῶδες ἐνταῦθα τὸ ἐπίθετον *Γκίκας*, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Ῥουμανίας διεδόθη εἰς Ἀλβανίαν.

2. Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 94.

3. *Λαμπρίδης*, ἐνθ' ἀνωτ. 104. Μεταξὺ τῶν συνδρομητῶν φέρεται καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας *Μιλόσχης*. ὁ συγγραφεὺς μέμφεται τῷ βαρόνῳ *Σίνα* μὴ συμμετασχόντι τῆς συνεισφορᾶς, ἀλλ' ὁ *Δραβαντινὸς* μαρτυρεῖ τὸ ἀντίθετον, (Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων (Ἀθῆναι 1905) σ. 45). Τὰ 200 φιορίνια ἐσχάτως πρὸ τοῦ εὐρωπ. πολέμου εἶχον καταντήσει 18-20 λίραι Τουρκίας, αἵτινες διετίθεντο ὑπὲρ τῶν σχολείων (*Σκενδέρη* Ἱστορία τῆς Μοσχοπόλεως ἐκδ. α' (Ἀθῆναι 1906) σ. 21).

4. *Ζώτου Μολοσσοῦ*, Ἱπειρ. Μελέται Δ' τευχ. 2 (Ἀθῆναι 1882) σ. 55.

3. Ὁ πολιτισμὸς τῆς Μοσχόπολεως—*Αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίαι— Αἱ συντεχνίαι καὶ ἡ φιλομουσία αὐτῶν— Ἡ ἀγορά, τὰ διάφορα ἐργοστάσια ἢ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορικὴ κίνησις— Τὸ ὄρφανο-διοικητήριον καὶ τὸ ὄρφανοτροφεῖον— Ἡ Κάσσα τῶν πτωχῶν.*

Ἡ εὐεργετικὴ τῆς Ἀκαδημίας ἐπίδρασις ἀπεδείχθη ἀμέσως ἐπ' αὐτῆς τῆς πολιτείας διὰ τῆς θαναμασίας καὶ πρωτοφανοῦς ὀργανώσεως, δι' ἧς ἡ Μοσχόπολις ἀνῆλθεν εἰς περιωπὴν εὐνομίας καὶ πλοῦτου ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας προερχομένου· συνεδέετο γὰρ μετὰ τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν οἰκῶν τῆς Εὐρώπης καὶ εἶχεν ἐγκαταστήσει παρ' αὐτοῖς παραρτήματα. Οὐδεμία τῶν πόλεων τῆς εὐρωπ. Τουρκίας ἠδύνατο ἐν τούτῳ νὰ συναγωνισθῇ αὐτῇ. εἰς τὰ τραχεῖα ἐκεῖνα ὄρη ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρομοκρατίας τῶν τουρκ. ὀρδῶν, λυμαινομένων ἐπὶ αἰῶνας τὴν πέριξ χώραν, συναντῶμεν ἓνα ἀφάνταστον πολιτισμὸν διὰ τὴν ἐποχὴν¹. Ἴδον πῶς περιγράφει τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν ἢ ξυνωρὶς τῶν συντακτῶν τῆς πρώτης εἰς δημῶδη γλῶσσαν ἐκδοθείσης γεωγραφίας: «αὐτὴ ἡ πόλις προτίτερα δὲν ἦταν τίποτε. οἱ Βοσκόπολιται ἔχουν ἐκ παραδόσεως πῶς ἦταν δεκαεὶς καλύβαις βοσκῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ ὠνομάστηκε Βοσκόπολι· μετὰ ταῦτα ὅμως αὐξήσῃ καὶ ἔγινε αὐτὸ, ὅπου ἀκούομεν, μάλιστα εἰς τὸν τρέχοντα αἰῶνα εἰς τέτοιαν ἀκμὴν ἦταν, ὅπου εἶχε 12000 σπίτια, 14 ῥουφέτια τεχνῶν, σχολεῖο καλόν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐπρόκοιψαν πολλοὶ καὶ ἐντόπιοι καὶ ξένοι, τυπογραφίαν, πλοῦτον πολύν, καὶ ἐνὶ λόγῳ ἦταν εἰς τὴν Τουρκία μία πόλις στολισμένη μὲ ὅλα ἐκεῖνα, ὅπου στολίζουσι μία πόλις Εὐρωπαϊκὴ»². Εἶναι ἡ μόνη σχεδὸν ἱστορικὴ σύγχρονος ἀφήγησις καὶ ὑπὸ αὐτοπτῶν γενομένη ἀρκούντως διαφωτιστικὴ. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα δὲν ἀποσαφηνίζονται τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης προόδου. Ὅπως ὁ Παῖνι πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀκμῆς τῶν γραμμῶν ἀναφέρει τὴν πρώτην ὄθησιν εἰς τοὺς φυγάδας τοῦ Βυζαντίου³, οὕτω καὶ ὁ ἐν Σκόδρα Ἰησοῦιτης Cordignano ἀναζητῶν τοὺς λόγους τῆς ἐνταῦθα ἀκμῆς τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀποδίδωσιν εἰς τοὺς φυγάδας τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γενουηνοῖς, εἰσαγαγόντας ἐνταῦθα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐμπορίου μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων. Χωρὶς νὰ συζητήσω, ὅπως τὴν πρώτην οὕτω καὶ ταύτην τὴν γνώμην, κα-

1. Καλλιμάχος, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 5.

2. Γεωγραφία νεώτερικὴ ἐρανισθεῖσα ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς παρὰ Δανιὴλ ἱερομονάχου καὶ Γρηγορίου ἱεροδιακόνου τῶν Δημητριέων κτλ. Τόμ. Α' (Βιέννη 1791) σ. 27.

3. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 79.

ταχωρίζω ἐνταῦθα αὐτολεξεί τὴν περικοπὴν τοῦ διατριβογράφου:

Si do qi të jet puna, ska farë dyshimi se ky qytet mrrijti në kulm të lulzimit të vet tregtije dhe kulture në shek. e XVII. e XVIII. Tregu i tynë ishte sidomos me Italin e me Austrin.

Duhet me vu oroe se kishin pasë fatin me pritë mbrenda mureve të veta mbas rrximit të Stambolles prej Sulmit te Turqve t' ikun Gjenoves (tregtarë në Stambollë prej Genova t' Italis), të cillët shkaktuen një perparim të math tregtije në Moskopole; qi kje e zoja tash ma më cuc kolonit e veta gjithkund n' Europen e mjesme¹.

Βεβαίως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναπαραστήσῃ τις σήμερον τὸ μεγαλεῖον τῆς Μοσχοπόλεως. Οἰκίαι μεγαλοπρεπεῖς ἐκ λίθων πελεκητῶν ἐκτισμέναι, ὑψηλαὶ μετὰ στοῶν καὶ ἐξωστῶν, ὧν ἕστεροῦντο αἱ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῆς Τουρκίας οἰκίαι, κατελάμβανον τὴν περιοχὴν τῶν ἐπτὰ λόφων. Τὸ ἐσωτερικὸν ἦν ἀνώτερον περιγραφῆς. ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ τις, ὅτι πολλαὶ εἶχον ὡς διακόσμησιν τοιχογραφίας θεμάτων τῆς ἑλλ. μυθολογίας². Πρὸς τὴν λαμπρὰν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν λοιπὴν καλαισθητικὴν διαρρύθμισιν τῆς πόλεως ἀνθημιλλῶντο καὶ οἱ εὐγενεῖς φιλοπρόοδοι κάτοικοι, ὄργανοι εἰς ἀξιόλογα ἐπαγγελματικὰ καὶ κοινοτικά σωματεῖα, ἀπερ ἀπέδειξαν, ὅτι ἐνεφοροῦντο αἰσθημάτων μαρτυρούντων ἠθῶν εὐγένειαν, ἀριστοκρατίαν καὶ πολιτισμόν, οἷα σπανίως εὐρίσκωμεν ἐν τῇ τουρκοκρατούμενῃ Ἑλλάδι κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους. Ταῦτα συνέστησαν συνεταιρικῶς καὶ τὸ τυπογραφεῖον³. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀδραῖς δαπάναις, ἐν αἷς συμμετέσχον καὶ αἱ τῆς περιοικίδος πόλεις, ἀνεστηλώθη ἡ Νέα Ἀκαδημία, τὸ σέμνωμα τῆς πόλεως⁴. Τότε τὰ σωματεῖα ἀξιεπαίνως ἀνέλαβον τὴν ἐν αὐτῇ ἐκπαίδευσιν νέων εἰς διαφόρους ἀνωτέρας τάξεις. ἕξ ἄλλου ἐφιλοτιμοῦντο νὰ μετακαλέσωσι σοφοὺς καὶ διαπρεπεῖς καθηγητάς, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ σχέσεις καὶ συζητήσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς συναδέλφους τῶν εὐρ. πανεπιστημίων. Ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς θεραπείας τῶν Μουσῶν ἦσαν προσιτὰ εἰς εὐαρίθμους. οἱ πολλοὶ εὐρίσκον αὐτὰ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ. Μεγάλῃ ἀγορᾷ διὰ καλλιρρόων κρη-

1. *Vulneti i ropullit* κτλ.

2. Τοιαῦται σώζονται εἰς πολλὰ ἐν Σιατίστη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέγαρον. Τίς οἶδε καὶ ὁ Ζίνας, ἃν δὲν ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀξιοθαύμαστον τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἀκαδημίας διακόσμησιν.

3. Βλεπ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 84-89.

4. Βλέπ. περὶ τῆς ἰδρύσεως αὐτ. σ. 79 ε.

νῶν ἐστολισμένη ἦτο ἀναπεπταμένη ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς πόλεως· οἱ γουναράδες, οἱ ταλαγαντζῆδες, οἱ φλοκατάδες, οἱ ταπητουργοί, οἱ ὄπλοποιοί, οἱ μαχαιροποιοί, οἱ σμηγματοποιοί, οἱ κουγιουμτζῆδες ἢ χρουσικοί, οἱ χαλκιάδες καὶ μπρουτζάδες, οἱ μεταξουργοὶ καὶ ἀμπατζῆδες καὶ κεντηταὶ τσοχίνων ἐνδυμάτων, οἱ φουστανελλοποιοὶ καὶ τζαρουχάδες, οὗτοι καὶ ἄλλοι παρόμοιοι ἀπετέλουν τὸ bon marché τῆς Μοσχόπολεως, ἔνθα συνέρρεον ἐξ Ἠπείρου Μακεδονίας καὶ ἐκ πάσης Ἀλβανίας ἄπειρα πλήθη. Ἐν Ἠπείρῳ π. χ. τραγωδοῦντες τὴν νύμφην ἐρωτῶσιν αὐτήν :

Τί καλάφερές τῶν πενθερικῶν σου ;

Ἔφερα ῥουτί¹ μὲ μόσκο καὶ τσεμπέρι μὲ μετάξι,

ἔφερα καὶ τοῦ γαμπροῦ Μοσχολιάνικη φλοκάτα².

Ἐθάμβωνον τὸν ἀγοραῖον ἐπισκέπτῃν τὰ μεγάλα ἐργοστάσια ἐριούχων, τὸ πλῆθος τῶν δημητριακῶν καὶ ὀπωρικῶν, καὶ τὰ περίφημα μῆλα τῆς Ἀχρίδος εἰς ἀτελευτήτους στίχους πυραμίδων τοποθετημένα, καὶ πρὸς ἃ συνωθοῦντο αἱ μιλιτάριοι Ἀλβανίδες καὶ Βλάχισσαι ὑπὸ τοῦ βαθέος ἐρυθροῦ χρώματος καὶ τοῦ ἀρώματος τοῦ μεθυστικοῦ παγιδευόμεναι³. Πρὸς δὲ τούτοις περιζήτητοι ἦσαν οἱ ἐγγέλεις τῆς Μαλίκης καὶ τὰ κοράνια (πέστροφες) τῆς Ἀχρίδος, ὧν εὐγεστοὶ ἰχθύς οὐδαμοῦ ὑπάρχουσι. Τὰ προϊόντα τὰ ἀφθόνως ἀποκομιζόμενα ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἀφειδῶς διετίθεντο ὑπὲρ εὐαγῶν σκοπῶν καὶ πρὸς ἴδρυσιν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ὧν διέπρεπε τὸ Ὀρφανοδοικητήριον, μέγα τριώροφον οἰκοδόμημα ἐκ 40 δωματίων καὶ εὐρυχωροτάτων αἰθουσῶν διδασκαλίας, τὸ alter ego τῆς Ἀκαδημίας⁴, ὑφ' ἧς τὴν ἐποπτεῖαν διετέλει. Πλὴν τούτου ὑπῆρχε καὶ τὸ Ὀρφανοτροφεῖον χάριν τῶν ἀπανταχοῦ τῶν ὑποδούλων χωρῶν παιδείας τε καὶ ἀρετῆς πάσης ὀρεγομέ-

1. Ὑποκάμισον.

2. Κατὰ τὸν Ν. Μυστακίδην παρὰ Σκενδέρη σ. 54.

3. Εἶχεν ἀναπτυχθῆ, γράφει ὁ Βελλιανίτης, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶδος ταπητουργίας προσομοιαζούσης τὴν ταπητουργίαν τῆς Μ. Ἀσίας, ἢ ὅποια ὅμως εἰς τὰ σχέδιά της διετήρησε τὰς ἀρχὰς τῆς Βυζ. κοσμητικῆς. Ἐκ τῶν προϊόντων τῆς λαμπρᾶς ταύτης βιομηχανίας ὑπάρχουν πολλὰ εἰς τὰς πόλεις τῆς Δυτ. Μακεδονίας. Ἐν δὲν ἀπατῶμαι δέ, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως φυγάδες Μοσχολῖται, ἔμπειροι ταπητουργοί, μετέφεραν εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας τὴν τέχνην των καὶ διέδωκαν αὐτήν· οἱ δὲ τάπητες οἱ ὠραῖοι τῆς Κοζάνης δὲν εἶναι, εἰ μὴ ἡ συνέχισις τῆς μεγάλης ἐκείνης βιομηχανίας τοῦ καταστραφέντος ἐκπολιτιστικοῦ; πολιτισμοῦ; τῆς βορείου Ἠπείρου (ἔνθ' ἄνωτ. σ. 236).

4. Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 81.

νων νέων. Ἐνταῦθα παρείχεται αὐτοῖς ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδεισις καὶ προπόνησις, καὶ ἐντεῦθεν ἐστρατολόγουν αἱ συντεχνίαι τοὺς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ ὑποτρόφους αὐτῶν Κατὰ τὸν κώδικα οἱ χαλκιάδες καὶ καλαϊτζίηδες καὶ χρυσοὶ καὶ παπουτσηδες καὶ αἱ ἄλλαι συντεχνίαι τῶν -τζήδων «ἀνέλαβον νὰ σπουδάσουν ἀνὰ ἓν παιδίον εἰς τὰ ἑλληνικά, φιλοσοφικά καὶ θεολογικά μαθήματα κατὰ διαδοχὴν παντοτεινά»¹. Πρὸς τούτοις οἱ Μοσχοπολίται συνέστησαν καὶ φιλόπτωχον ἀδελφότητα καὶ τὴν «Κάσσαν τῶν πτωχῶν», περὶ ἧς ἔχομεν τὴν ἐξῆς ἀξιόλογον ἀναγραφὴν: «κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν ἔτος ἐπὶ τοῦ πάνιερωτάτου, λογιωτάτου καὶ θεοπροβλήτου μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κοριτσᾶς καὶ Σελασφόρου κυρίου κυρίου Νικηφόρου ἐπὶ τῶν ἐντιμωτάτων ἀρχόντων τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας κ.κ. Θεοδώρου Βρέττα, Ναοῦμ Θεοδώρου, Κωνσταντίνου Βρέττα, τοῦ ἀρίστου ἐξάρχου τοῦ Ὁρφανοδιοικητηρίου, καὶ ἐπὶ τῶν χρησιμωτάτων ἐπιτρόπων κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀρχινήθηκεν εἰς στερέωσιν ἡ «Κάσσα τῶν πτωχῶν», τὸ καταφύγιον τῶν κακῶς ἐχόντων, τὸ πλήρωμα πασῶν τῶν ἀρετῶν αἰωνία ἡ μνήμη, Τοῖς μέλλουσι νὰ ἐπιτροπεύσουν καὶ νὰ πασχίσουν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ διὰ ἐτούτην τὴν κάσσαν τῶν ὀρφανῶν αἰωνία ἡ μνήμη»².

4. *Τὸ ἰδιόρρυθμον καὶ προνομιούχον πολίτευμα—Οἱ ἄρχοντες καὶ τὰ συμβούλια τῶν συνοικιῶν, ὁ μέγας ἄρχων ἢ ζουπάνος Θεόδωρος Βρέτας—Οἱ πρωτομαῖστορες καὶ τὰ συντεχνικὰ συμβούλια, τὰ δικαστικά.*

Ἀλλὰ πρὸς ἐπίτευξιν καὶ διατήρησιν τῶν ἀγαθῶν τούτων, δι' ὧν

1. Παναθήναια, Τόμ. ΚΖ', σ. 7.

2. Κώδ. τῆς Παναγίας φ. 27β. Βλ. Σκευδ 20. Παρόμοιον κοινοτικὸν ταμεῖον, ἀλλὰ γενικώτερον σκοπὸν ἐπιδιώχον καὶ δὴ τὴν συντήρησιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων, εἶναι τὸ Λάσσαν τῆς Κοριτσᾶς (καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἡπείρου ἐπειτα ἰδρύθησαν Λάσσα), συσταθὲν τῷ 1850 γενναίᾳ συνδρομῇ πάντων τῶν πολιτῶν καὶ δὴ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Κοριτσιῶν ἡγουμένου τοῦ ἀειμνήστου μεγάλου τῆς Κοριτσᾶς εὐεργέτου Ἰωάννου Μπάγκα. (βλ. Χαράλ. Καρμίση Γεωγραφία τῆς Κοριτσᾶς καὶ περιοικίδος (Θεσσαλονίκη 1888) σ. 15). Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως, ἧτις εἶναι ἀλβανικὴ καὶ εὐρίσκεται εἰς ὅλα τὰ Βαλκάνια, λέγει ὁ Α. Παλατίδης: «Λάσα καλοῦσιν οἱ ἐνταῦθα ὁμογενεῖς ὅλας ἐκεῖνας τὰς χερματικὰς καταβυλὰς τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει εὐσεβῶν, φιλογενῶν καὶ αἰλοχρίστων πατέρων μας. νὰ δαπανῶνται εἰς τὴν συντήρησιν τῶν.. σχολείων καὶ εἰς περίθαλψιν ἐνδεῶν, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν» Ὑπόμνημα...περὶ τοῦ ἐν Βιέννῃ Ἑλλ. συνοικισμοῦ σ. 11.

πλείστοι τῶν μερῶν ἐκείνων ἐρρόντο τῶν δεινῶν καὶ δὴ τοῦ ἐξισλαμισμού, ὅστις ἠράϊου τὰς χριστιανικὰς φάλαγγας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, συνετέλεσαν ἄλλα τε καὶ ἡ προνομιοῦχος θέσις, ἣν διὰ πολλῶν ἀγῶνων ἐξησφάλισαν οἱ Μοσχοπολίται παρὰ τοῖς κρατοῦσι, καὶ κατόρθωσαν ν' ἀποτελέσωσιν ἐν τῇ ἀπωτάτῃ ἐκείνῃ τοῦ Κράτους γωνίᾳ ἰδιόρρυθμον πολιτείαν καὶ σύστημα ἀποκεντρικῆς διοικήσεως, οἷον μόνον σχεδὸν ἡ αὐτόνομος τοῦ Ἄθωνος πολιτεία παρουσιάζει. ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐπολιτευθέντες δὲ ἐπιτηδείως πρὸς τὰς ἰσχυρὰς Ἀλβινικὰς οἰκογενεῖας τῶν πέριξ χωρῶν, γράφει ὁ Ἀραβαντινός, καὶ προμηθευθέντες καὶ Σουλτανικὸν φριμάνιον χορηγοῦν αὐτοῖς ἴδιον πολίτευμα καὶ μεγάλα προνόμια, ὡς λ. χ. τὸ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ πόλει αὐτῶν οὐδεὶς Μουσουλμάνος κτλ. κατέστησαν αὐτὴν τὸ μέγιστον τῶν ἐμπορικῶν κέντρων ἀπάσης τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου¹. Ἡ λαμπρὰ τῆς πολιτείας ὀργάνωσις ἀνεπτύχθη βαθμιαίως ἀξιοσημεῖωτος δὲ εἶναι ἡ περίοδος ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ', ὅτε ἐφηρμόζετο ὁ νόμος τοῦ Γκιουλ — Χανέ. Μέγα κατόρθωμα ἦν τὸ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ Μοσχόπολις ὡς βασιλικὸν κτῆμα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βασιλομήτορος διατελοῦσα καὶ διὰ τοῦ αὐλάρχου διακυβερνωμένη, ἦν ἄρα ἐκ τῶν προνομιοῦχων πόλεων, αἵτινες εἶχον τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Βοεβόδαν καὶ ἀμέσως πρὸς τὴν αὐλήν, καὶ δὲν ἦσαν ἕρμαιον τῶν Σπαήδων².

Ἡ Μοσχόπολις μετὰ τὴν Θεσσαλονικὴν ἦν ἡ πολυανθρωποτέρα

1. Ἀσπαστέος ὁ ὄρος οὗτος (ἀφ' οὗ Ἑλληνικὴν χερσονήσον οὐδεὶς ὀνομάζει αὐτὴν νῦν) ἀντι Βαλκανικῆ, ὡς κάλλιστα ἀνταποκρινόμενος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἐθνολογίαν (Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων σ. 44). Βεβαίως εἶχον καὶ τινες ἄλλαι πόλεις τινὰ τῶν προνομίων τούτων, ὡς π. χ. τὰ Ἰωάννινα, ἀλλ' ἐν Μοσχόπολει ἀπέβησαν ταῦτα κοινωφελέστατα ἐπιδόντα σπουδαίως καὶ παρασκευάσαντα τὴν ἀκμὴν αὐτῆς (βλ. Ἀραβαντ. Χρονογραφίας τόμ. Β' σ. 259 «περὶ ἀστυκοῦ πολιτεύματος» τῶν Ἰωαννίνων, καὶ δὴ τὰ Μαδεροχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, τὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας καὶ τὸ Σούλιον (βλ. Φιλαδέφῳς Ἱστορ. τῶν Ἀθηνῶν τόμ. Β' 1901, σ. 244—249 καὶ Γ. Φιλαρέτου, Πολιτεία καὶ Κοινότητες, Ἀθῆναι 1902, σ. 17—19)

2. Βλ. Ἀνακοίνωσιν τοῦ σεβ. Πτολεμαΐδος Ἰωακείμ, Μεσαιωνικὰ γράμματα Α' 2 (Ἀθῆναι 1931) σ. 115. Οὗτος ἀπὸ 40ετίας καταρτίζει τὴν Ἱστορίαν τῆς Μοσχόπολεως, καὶ ὑπάρχει φόβος, ὅτι οὐδέποτε θὰ τελειώσῃ αὐτὴν, ἵνα ἀεὶ εἰς Ζωῖλος ἐκτοξεύῃ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἐπικρίσεις κατὰ τῶν δημοσιευόντων, ἐνῶ αὐτὸς δὲν τολμᾷ νὰ παρουσιάσῃ πρὸ τοῦ κοινοῦ τὸ βέλτιον, ἔστω καὶ ὑπὸ τύπον βιβλιοκρισίας, ἵνα διδαχθῶμεν ἐκ τῆς πολυχρονίου αὐτοῦ ἐργασίας καὶ πληθυνθῇ ἡ γνώσις.

τῆς εὐρ. Τουρκίας πόλις, εἶχε σχεδὸν τὸ διπλάσιον τῶν Ἰωαννίνων κατοίκους, ἦτοι κατὰ ὁμόφωνον παραδόσιν περὶ τοὺς 60,000 ἐν 12000, οἰκίαις οἰκοῦντας, ἣν διηρημένη εἰς 6 συνοικίας (ἢ εἰς 12 κατὰ Βελιανίτην σ. 233), ὧν ἑκάστη ἐξέλεγε τὸν προεστῶτα ἄρχοντα καλούμενον διοικῶντα 2000 οἰκογενείας. Οὗτος μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς ἐλογοδότει παραδιδούς εἰς ἄλλον τὴν ἀρχήν. Τοῦ συμβουλίου τῆς ἐξάδος προϊστάτο ὁ μέγας ἄρχων (Ναζίρης) ἐκλεγόμενος μὲν ὑπ' αὐτῆς τῆς προτάσει δὲ τοῦ αὐλάρχου ἢ Σιλικτάρη ἀναγνωριζόμενος διὰ Σουλτανικοῦ φερμανίου. Φαίνεται ὅτι ὁ ἄρχων οὗτος ἐπιχωρίως ἐκαλεῖτο Ζουπάν¹. Τούτων ὁ Θεόδωρος Βρέτας κατηγορήθη, ὡς συνήθως τότε, ὅτι ἔχων κεκρυμμένα ὄπλα 12000 παρασκευάζει ἐπανάστασιν². κληθεὶς εἰς Κ)πολιν καὶ ὀπεραπολογηθεὶς ἠθώθη, ἀλλ' ἐξωρίσθη εἰς Καστοριαν³, εἶτα ἐν Βιτωλίαις ὑπέστη τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον⁴. Ἐκαστον τοῦ συμβουλίου μέλος εἶχεν ἴδια καθήκοντα, καὶ ἦσαν ὁ ἄρχων τῶν θρησκευτικῶν, ὁ τῆς παιδείας, ὁ σούμπασης (ὕδρονομίας), ὁ τοῦ παζαρίου, ὁ τῆς ἀσφαλείας καὶ ὁ τῆς φορολογίας⁵. Καὶ τοιαύτη μὲν περίπου ἡ ἀστική διοίκησις. Παρὰ ταύτην δὲ ὑπῆρχε καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν δημιουργῶν τοῦ Πλάτωνος, αἱ συντεχνίαι ἢ τὰ ῥουφέτια καὶ συνάφια, 14 τὸν ἀριθμόν⁶. Ἐκάστη τούτων διωκεῖτο ὑπὸ συμβουλίου ὑπὸ συντεχνι-

1. Ἐν τῇ Ἡπειρωτικῇ χρονογραφίᾳ τῶν μοναχῶν *Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου* φέρεται «τοὺς μὲν κεφαλάδες (ἦτοι στρατηγούς κατέστησεν (ὁ Θωμᾶς), ἄλλους δὲ *Ζουπαναίους* τετίμηκε» (Ἑλληνομν. *Μουστοξύδου* σ. 529) *Ζουπάνος* (ἢ Τσόπανος) λ. Σλαβική ἐλέγετο ὁ ἑπαρχος ἢ πολιτάρχης, ὅθεν καὶ *Ζουπανία* τὸ θέμα (*Πορφυρ.* περὶ θεμ. κεφ. 29. Βλ. ἀνωτ. τὸν *Κων. Ζουπάνον* σ. 125.

2. Ἴσως τοῦτο συνέβη κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὁρλώφ

3. Βλ. ὅτι ἀπὸ τῶν Βυζ. χρόνων ἡ Καστορία ἦν τόπος ἐξουρίας. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πραγματείᾳ ἐν τῷ Μακεδικῷ Ἡμερολ. 1909 σ. 289. Περὶ τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ἀπογόνων αὐτοῦ καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν σχολείων διαθέσεως τῶν ἐν Μοσχοπόλει ἀκινήτων βλ. *Σκενδ.* σ. 32.

4. Το χαρακτηριστικὸν τοῦτο ἐπεισόδιον διηγεῖται ὁ *Κουτσονίκας*, (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 98), ὅστις «*Περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον... Βλάχων καὶ ἰδίως περὶ τῶν κατοίκων τῆς Μοσχοπόλεως*» ἀναφέρει πολλὰς λεπτομερείας. Κατὰ τὸν κώδικα τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου τότε συγχρόνως καὶ ἐν Μοσχοπόλει ἐμπροσθεν τοῦ κονακίου ἐκρεμάσθη εἰς τῶν μαθητῶν τοῦ *Καβαλλιώτου* ὁ *Ναοὺμ Γκοῦστος*.

5. Μεσ. Γραμμ. σ. 115.

6. Ὁ *Κουτσονίκας* ἀναφέρει 50 σ. 96. ἀλλὰ τὰς ἀναφέρει καὶ ἡ Νεωτ. Γεωγραφία σ. 27.

ἀρχὴν, ὅστις ὅμως, ὅπως καὶ ἐν Ἰωαννίνοις, ἐλέγετο πρωτομαῖστωρ. Οἱ 14 πρωτομαῖστορες ἀπετέλουν τὸ εἰρηνοδικεῖον, ὅπερ ἐδίκαζε πάσας τὰς ὑποθέσεις καὶ διαφορὰς τῶν συντεχνιῶν, πλὴν τῶν ἐμπορικῶν, αἵτινες παρεπέμποντο εἰς τοὺς ταχμητζίδης¹ ἢ εἰς διοιτητάς. Ὑπὸ τοῦ μισθωτοῦ (μπουλούκμπασης) ἀγᾶ ὅστις μετὰ 300 ἀνδρῶν δαπάνη τῆς κοινότητος τροφοδοτουμένην κατώκει εἰς τοὺς πύργους (κουλάδες) πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως, ἐδικάζοντο αἱ π.ν. ὑποθέσεις· ἐφεσιβάλλοντο δὲ αὐταὶ εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βεραίου. Σπανίως ὅμως αἱ δικαστ. ὑποθέσεις ἐφέροντο καὶ ἐνώπιον τοῦ ἐν Κοριτσᾷ ἐδρεύοντος Καδῆ πρὸς ὃν ἡ Μοσχόπολις ἀπέτιε τακτὸν φόρον. Ἡ ἀκρῆ καὶ εὐημερία τῶν συντεχνιῶν μαρτυρεῖται ἐκ τῶν γενναίων ποσῶν, ἅπερ ὑπὲρ εὐαγῶν σκοπῶν συνεισέφερον (312000 ἄσπρα ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας).

Ἐκ τοῦ τοιούτου τῶν συντεχνιῶν ἐν Μοσχόπολει ὄργανισμοῦ ἀφορμὴν λαμβάνοντες παρατηροῦμεν ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ σπουδαῖον φαινόμενον καὶ ἀποτελεῖ στερεὸν βῆμα εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἀδελφοποίησιν τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ τῆς παγκοσμίου εἰρήνης ἣτις ἐπιτευχθήσεται διὰ δύο κινήσεων, τῆς ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ τῆς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, καὶ καταχωρίζω ἐνταῦθα τὴν λίγει ὁ Φραγκίσκος Viganò ἐν La fraternité humaine, ἔνθα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἁρμονία καὶ ἡ παγκόσμιος εἰρήνη ἔγκειται ἐν τῇ ἐνώσει· ἕκαστος διὰ πάντας καὶ πάντες δι' ἕκαστον—ὑψηλὴ εὐαγγελικὴ ἀρχή.

«Ἡ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω ὥθησις... παρήγαγε πάντα τὰ καθιδρύματα τῆς ἀγαθοεργίας ἐκείνης, ἣτις εἶναι ἡ καθιέρωσις τῶν καθηκόντων τῶν πλουσίων καὶ εὐδαιμόνων ἀδελφῶν τοῦ νὰ βοηθῶσι τοὺς πτωχοὺς, τοὺς ἀσθενεῖς τῷ σώματι καὶ πνεύματι καὶ τοὺς ἐργάτας ἀδελφούς αὐτῶν. Διὰ τῶν ὥθησεων τούτων ἐνοῦνται οἱ ἐπίλεκτοι τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες προλειάνουσι τοῖς ἔθνεσι τὴν ὁδὸν τοῦ μέλλοντος καὶ ὑποστηρίζουσι τὰ πρῶτα αὐτῶν βήματα ἐν ταῖς μεταρρυθμίσεσι καὶ ταῖς νέαις ἰδρύσεσιν, ἃς διὰ προτροπῆς ἀκαταμαχῆτου ὑληγόρευσαν αὐτοῖς... Ἡ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ὥθησις, δεύτερος ὅρος τοῦ νόμου τῆς συμπράξεως, ὅστις δέον νὰ τείνη εἰς τὴν παγκόσμιον εἰρήνην. Οἱ ἐργάται ὑπὸ τῆς σπινθῆρος τῆς ἀποκαλύψεως ἐμψυχούμενοι καὶ παροτρυνόμενοι.. μεγίστας καταβάλλουσι προσπαθείας τῶν πάντων στερούμενοι, ὅπως μικρόν τι οἰκονομήσωσι καὶ ἐνοῦσιν εἴτα τὰς πολυτίμους ταύτας οἰκονομίας, ὅπως προσέλθωσιν ἄρωγοὶ τῶν ἀσθενῶν, τῶν ἀδυνάτων καὶ πάντων τῶν ὑπὸ τῆς δυστυχίας καταβαλλομένων.

1, Μεσ. Γραμμ. σ, 116.

Καὶ ἐκ τῆς ἐνώσεως ταύτης τῶν μικρῶν δυνάμεων προέκυψαν αἱ ἐταιρεῖαι τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας, εἶτα δὲ καὶ τὰ καθιδρύματα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐσχημάτησαν τὴν ἰδίως καλουμένην σύμπραξιν: «ἐνωθῶμεν, ὅπως μόνοι βοηθηθῶμεν», εἶπον οἱ δυστυχεῖς, αἰσθανόμενοι ἑαυτοὺς ἀδυνάτους, ὅπως διὰ τῶν ἀτομικῶν αὐτῶν δυνάμεων βελτιώσωσι τὴν ὑγιεινὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῶν κατάστασιν... Καὶ ἐξακολουθεῖ ἐν τῷ γ'. κεφαλαίῳ περὶ συντεχνιῶν: «ἡ ἕξις τοῦ νὰ συγχρωτίζηται τις μετὰ ἀνθρώπων τῆς αὐτῆς τέχνης καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος νὰ συναντᾶται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ συχνάκις μετ' ὁμοίων πελατῶν καὶ μετὰ τῶν αὐτῶν συντρόφων.. ἐγέννησε μικρὸν κατὰ μικρὸν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐμπιστεύωνται ἀμοιβαίως τὰς σκέψεις των, καὶ συνεπῶς τοῦ νὰ ἐνῶνται πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως αὐτῶν, εἴτε τελειοποιῦντες τὸ ἑαυτῶν ἐπάγγελμα, εἴτε ἀσφαλίζοντες τὴν ἐργασίαν, διοργανοῦντες μέσσω προόδου διὰ τοὺς ἐργάτας, οἵτινες ὀφείλουσι κατ' ἀρχὰς μὲν νὰ εἶναι ἀρχάριοι, εἶτα πρόεδροι, ἀνυψούμενοι οὕτω μόνον διὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐξειδίσεως καὶ τῆς ἀναγκαίας μνήσεως. Πρὸς τὰ ἔργα ταῦτα τῆς τέχνης προσειτέθησαν φυσικῶς ἕτεροι σκοποὶ, ὡς ἡ ἀλληλοβοήθεια ἐν ἀσθενείᾳ ἢ ἐν ἐκτάκτοις ἀνάγκαις. ἡ φροντίς ὑπὲρ τῶν χηρῶν καὶ τῶν τέκνων τοῦ θνήσκοντος, εἶτα δὲ σκοποὶ ὑψηλότεροι, ὡς ἡ ὑπεράσπισις αὐτῆς τῆς κοινωνίας ἐν περιπτώσει ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν δυστυχημάτων...» (Βλέπ. τὸ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο βιβλίον τοῦ κ. Λεωνίδα Ζώη, αἱ ἐν Ζακύνθῳ συντεχνίαι, ἐν Ζακύνθῳ 1893, 8ον σ. 191, τὰ ἀνωτ. ἐν σ. 8—10, 15). Περὶ τούτων τῶν συντεχνιῶν οὗτος λέγει ὅτι ἴδρουν οἰκοδομὰς, ἐκαλλῶπιζον τοὺς ναοὺς, κατηνάλισκον μεγάλα ποσὰ ὑπὲρ ἀγαθοεργιῶν, διένειμον ἐτησίως πλέον τῶν 80 000 δρ. εἰς ἐλεημοσύνας καὶ ἐκάστη τῶν πέντε κυρίως συντεχνιῶν ἠρτίθμει ἄνω τῶν 1200 συνεταίρων, αἱ δὲ δευτερεύουσαι συντεχνίαι πολυάριθμοι οὔσαι συνέκειντο ἐκ διαφόρων τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων. (σ. 23).

5. *Οἱ ναοὶ μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν, ὁ διάκοσμος αὐτῶν καὶ ἡ καλλιτεχνία. — Αἱ τοιχογραφίαι καὶ οἱ Κοριτσαῖοι ζωγράφοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἀθανάσιος, οἱ ἀδελφοὶ. Τὸ ἱερατεῖον καὶ τὸ Καταστατικόν. 13 16.*

Καὶ τὰ μὲν ἀνωτέρω εἰσὶν ἔκφανσις τῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Μοσχοπολιτῶν· ἡ δὲ παραδειγματικὴ αὐτῶν εὐσέβεια καὶ ὁ πρὸς τὰ θεῖα διάπυρος ζῆλος ἐκδηλοῦται εἰς τὸ πλῆθος τῶν μωνῶν καὶ ναῶν, δι' ὧν διέπρεπεν ἡ πόλις. 24 ναοὶ ἐκτίσθησαν ἐντὸς ἑκα-

τονταετηρίδος (1650—1740), οἵτινες κατὰ τὸ ἐν Ἀθῶν σύστημα τῶν μονῶν εἶχον καὶ 1—2 συνημμένα παρεκκλήσια¹, ἧτοι ἐν ὄλῳ 15. Ἀρχαιότερος εἶναι, ἀλλὰ καὶ λιτότερος, ὁ πέραν τοῦ χειμάρρου Ἀζου τῆς ὁσιομάρτυρος Παρασκευῆς σὺν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ ἁγ. Διονυσίου. Ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ ἀρχαῖον νεκροταφεῖον, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ τῆδε κακεῖσε διεσκορπισμένοι τάφοι, ὧν ὁ εἰς τὸν θεμελιωτὴν τῆς πόλεως ἀναφερόμενος. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπάρχει καὶ ἀγίασμα². Ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ναῶν, οἵτινες ἐκτίσθησαν ἀκμαζούσης τῆς πόλεως ἦν ὁ μητροπολιτικὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἰδρυθεὶς τῷ 1715. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς θύρας ὑπῆρχεν ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

Εἰ μὲν φίλος πέφυκες, εἴσελθε χαίρων.

εἰ δ' ἐχθρὸς καὶ βάσκανος πέφευγε τῆς πύλης ταύτης. ρψιε'.³

Ὁ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου:

«Ἀνεστορήθει αὕτη ἡ στέγη ἡς 1745 ἐπιτροπεύοντος τοῦ κτῆ Βρούστου Σοφρωνίου διὰ χειρὸς αὐταδέλφων Κωνσταντίνου καὶ Ἀθανασίου ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ 28».⁴

Ὁ τοῦ προφ. Ἡλιοῦ, ὁ τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ 1724:

Πέριξ ἦν ἡ ἀριστοκρατικὴ συνοικία Βεηλέρ, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐρεῖπια.

Ὁ τοῦ ἁγίου Νικολάου:

«Ἀνεστορήθη ὁ ναὸς οὗτος εἰς τὰ 1750 ἐπὶ τοῦ λογιωτάτου μητροπολίτου Κοριτζᾶς κυρίου Νικηφόρου διὰ χειρὸς Κωνσταντίνου καὶ Ἀθανασίου ἐκ Κοριτζᾶς».⁵

Ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου:

«Ὁ παρὸν θρόνος μαζῇ μὲ τὸν ἄμβωνα ἐκαλοπείσθη ἐν ἔτη 1758 ἐπιστατοῦντος τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Δυσραχίου κυρίου Νεοφύτου καὶ ἐπιτροπέβοντος τοῦ κυρίου Ἀργύρη Ἀθανασίου Γκότζου δαπάνη μὲν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου χειρὸς δὲ ἐμοῦ τοῦ Ἀντωνίου Κερκηραίου εἰς ἐνθύμησιν αἰώνιον».⁶

Ὁ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, παρ' ᾧ καὶ τὰ ἐρεῖπια τῆς

1. Οὕτω καὶ ὁ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Κοριτζᾶ.

2. Σκενδ. σ. 46 μετὰ εἰκόνας· εἶναι ὁ μόνος ναὸς ὅστις ἐσώθη ἐκ τῆς τελευταίας (1916) καταστροφῆς· οἱ λοιποὶ διαρπαγέντες μένουσιν ἠρειπωμένοι.

3. Σκενδ. 126 παραλαμβάνομεν ὀλίγας ἐνταῦθα ἐπιγραφὰς ὁ οἶκον. *Καλλίμαχος* εἶχε πλήρη συλλογὴν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων τῶν ναῶν ἀνερχομένων εἰς 150, ἦν δὲν γνωρίζω, ἐάν ἐξέδωκεν (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 9):

4. Σκενδ. 126.

5. Αὐτ.

6. Σκενδ. 126

Ἀκαδημίας καὶ τοῦ τυπογραφείου (βλ. εἰκόνα παρὰ Σκενδ. 47), καὶ τελευταῖος ὁ τῶν 12 Ἀποστόλων δαπάναις τῆς συντεχνίας τῶν χαλκῶν ἀνεγερθεὶς ὡς ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ (ἢ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀκμὰ ζουσαν παιδείαν εὐρισκομένη) μαρτυρεῖ :

«Ἀνεγέρθη καὶ ἀνεστορίθη οὗτος ὁ Θεὸς καὶ Πάνσεπτος ναὸς τὸν ἅγιον Ἀποστόλον διὰ σηδρομῆς ἐξόδου καὶ κόπου ἢ εβρισκόμενι μηκρίτε κε μεγάλη τὸ ρουφέτι τὸν χαλκιάδον κε ἐπιτροπέβοντος ὁ κύρ Μιχάλις τοῦ Παπατέτε 1752 Ὀκτωβρίου 20».¹

Ὅσοι ἔτυχε νὰ ἀξιωθῶσι νὰ ἴδωσι πρὸ τῆς καταστροφῆς τὰ μνημεῖα ταῦτα τῆς Βυζ. τέχνης ἐθαύμαζον τὸ καλλιτεχνικὸν τῶν Μοσχοπολιτῶν αἴσθημα, οἵτινες διὰ τὴν ἀνέγερσιν τούτων καὶ τὴν πολυτελεῖ διακόσμησιν οὐδεμιᾶς ἐφείδοντο δαπάνης, μελεπεμπόμενοι πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος διαπρέποντας ἀρχιτέκτονας καὶ ζωγράφους, «τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν κατάπληξιν ἐπροκάλουν ἰδίως τὰ ἐπίχρυσα ἐκεῖνα τέμπλα, τὰ θαυμασίως λεπτορρηγμένα ἐπάνω εἰς ξύλον καρυᾶς, οἱ ξυλογλυπτοὶ ἄμβωνος, οἱ θρόνοι τῶν ἀρχιερέων, τὰ διαμερίσματα τῶν ψαλτῶν καὶ τὰ στασίδια τῶν προϋχόντων ἢ ξυλογλυπτικῆ... ἔφθασε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς τὸ κατακόρυφον αὐτῆς σημεῖον καὶ ἐφιλοτέχνησαν εἰς μικροὺς καὶ μεγάλους ναοὺς τέμπλα εὐγενεστάτης μορφῆς»². Ὁ δὲ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ νῦν καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης κ. Δημ. Εὐαγγελίδης, ἐξυμνῶν τὴν τέχνην καὶ διακόσμησιν τῶν ναῶν ἐπιφέρει : «Ἡ φαντασία τοῦ ξυλογλύφου ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τῆς εὐσυνειδήτου καὶ ὑπομονητικῆς ἐργασίας ἔλαβεν ἐλευθέραν πτῆσιν καὶ ἐσκόρπισε τὴν ζωὴν εἰς τὰ λιγηρόβλασια πλαίσια τῶν εἰκονοστασιῶν καὶ τὰς περικλειομένας ἢ ἐμπλεκομένας μορφὰς τῶν ζώων, πτηνῶν καὶ λοιπῶν παραστάσεων τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Βυζ. διακοσμητικῆς»³. Σπανιώτατον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ συναντήσῃ τις τοιχογραφίας καὶ ἀνισιορημένους ναοὺς—καὶ

1. Αὐτ. σ. 48, ἐνθα καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ναοῦ.

2. Βελλιανίτης ἐνθ. ἀνωτ. 235—6 εἶναι δὲ οὗτος ὁ διαπρεπέστερος τεχνοκρίτης ἐν Ἑλλάδι καὶ πρύτανις τῶν δημοσιολόγων. Σύμπας ὁ κόσμος οὗτος ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός! Ὅ,τι εἶχεν ὑπολειφθῆ καὶ συμπληρωθῆ ὑπὸ τῶν εὐλαβεστάτων Μοσχοπολιτῶν ἐσύλησαν οἱ εὐγενεῖς Γάλλοι εἰς τὴν τελευταίαν καταστροφὴν, ἀποκομίζοντες δι' αὐτοκινήτων ἐπὶ ὄλην ἑβδομάδα, καὶ ἄπερ μετενεχθέντα εἰς Παρισίους ἐπλήρωσαν τὰ παλαιοπωλεῖα (ὁ δὲ κ. Σκενδέρης βεβαιοῖ ὅτι καὶ Μοσχοπολιτικὰ παλαιοπωλεῖα ἰδρύθησαν! ἐνθ. ἀνωτ. σ. 125).

3. Ἡ Βορ. Ἡπειρὸς σ. 94.

νῦν ἐν Ἀθήναις οὐδεὶς τοιοῦτος ναὸς ὑπάρχει—ἐφιλοτεχνήθη δὲ ἡ ζωγραφία τῶν ναῶν ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ἁγίου Νικολάου παρὰ δύο ἀδελφῶν διακεκομμένων τοῦ τότε καιροῦ ἀγιογράφων ἐκ Κοριτσᾶς, οἵτινες εἰσι γνωριμώτατοι ἐν Ἄθῳ ὡς τοιχογραφήσαντες πολλοὺς ἱεροὺς ναοῦ. π. χ. τῆς μονῆς Ξηροποτάμου τῷ 1783.

... σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τῶν Ὀρθοδόξων ζωγράφων

τοῦ τιμίου Κωνσταντίνου καὶ κυροῦ Ἀθανασίου

καὶ Ναοῦμ λογιωτάτου τῶν ἐκ Κοριτζᾶς τελούντων. »¹

τῆς μονῆς Φιλοθέου τῷ 1765², τῆς Σλαβ σκήτης Βογορόβιτσα ἢ Βλαγόβιτσα τῷ 1757³, τῆς Λαυριωτικῆς σκήτης τῆς ἁγίας Ἄννης τῷ 1755 ἐπὶ δύο συνεχῆ ἐργασθέντες ἔτη⁴. Ἐπίσης ἡ ξυνωρίς αὕτη ἐζωγράφησε καὶ τὸν ναὸν τῆς ἐν Βυθκουκίῳ μονῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων⁵, ὡς καὶ τὸ ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Ἀναργύρων κοιμητήριον αὐτῆς ὡς ἐν εἰρημένῳ κώδικι αὐτῆς βλέπομεν :

«Κατὰ τὸ ἀψέγ' ἔτος τὸ σωτήριον ἱστορήθη καὶ ἐζωγραφήθη ὅλη ἡ ἐκκλησία διὰ χειρῶν τῶν ἀδελφῶν ζωγράφων κυρ Κωνσταντίνου καὶ κυρ Ἀθανασίου ἀπὸ Κοριτζᾶς μισθαποδοσίας ἕνεκα ἑπτακοσίων γροσίων, τὰ ὅποια τὰ ἤφευρον ἀπὸ Οὐγκαριαν ὁ πανοσιώτατος καθηγούμενος π π κυρ Γαράσιος αἰωνία ἡ μνήμη τρίς»⁶. Ἀναφέρονται δὲ οἱ αὐτοὶ ὅτι κατὰ τὸ 1720 ἱστόρησαν⁷ τὸν ἐν Κοριτσᾶ ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς⁸, καὶ κατὰ ταῦτα μετὰ 63 τῷ 1783 ἐζωγράφιζον τὸν τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου. Ἀνάλογος βεβαίως πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ναῶν ἦν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερέων. Τὸ ἐν ἔτει 1713 συνταχθὲν καταστατι-

1. Remeil des inscriptions chrétiennes de l' Athos par MM G. Millet, J. Parqoirc et L. Petit I. Paris 1904 ἀριθ. 542.

2. Αὐτ. ἀρ. 295.

3. *Ὀσπένσκη*, δευτέρα περίοδος εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἄθῳ (Μόσχα 1880) σ. 412.

4. *Μ. Γεδεών*, Ὁ Ἄθῳς (Κ]πολις 1885) σ. 328 ἐπὶ τοῦ τέμπλου τοῦ Κυριάκου ἢ Παναγία ἐπιγράφεται: «*Χεῖρ Παπακωνσταντίνου ἀρβανίτου 1753 Ἀπριλλίου 6*» καὶ εἰς τὴν καλύβην Γενέσιον τῆς Θεοτόκου, ἅγιοι πάντες: «*διὰ χειρὸς Κωνσταντίνου Ἀλβανίτου ἔτει 1766*». Νομίζω ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

5. Βλ. ἄνωτ. σ. 105.

6. Ἐκκλ. Ἀληθ. τομ. Κ' (1900) σ. 319.

7. Τὸ ῥῆμα *ἱστορῶ* (Γαλ. 1, 28) καὶ ἱστορία ἐν τῇ χριστ. τέχνῃ ζωγραφία. τὸ περιέργον ὅτι οἱ Ἰταλοαλβανοὶ (de Raela) διετήρησαν τὸ *istori*, ἀντιζογραφί.

8. *Χ. Καρμίση*, Γεωγραφία τῆς Κοριτσᾶς (Θ]νίκη 1888) σ. 17.

κὸν ὑπογράφεται ὑπὸ βιβλίου ἱερέων¹, ἐνῶ ἐν Κοριτοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ἀκριβῶς τῷ αὐτῷ ἔτει ὁρίζονται δι' ἐπίσημον πράξεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν Διονυσίου ἡ ἱερεῖς καὶ εἰς ἱεροδιάκονος². Ἦν δὲ τὸ ἱερατεῖον τελείως ὀργανωμένον εἰς ὁφφικιαίλους καὶ τιτλοῦχους κατὰ τὴν Βυζ. ἐθιμοτυπίαν· οὕτως ὁ Καβαλλιότης ἦν πρωτόπαπας καὶ ἱεροκῆρυξ, ὁ Βρέτας νομοφύλαξ κ. ο. κ.

6. *Ἡ μονὴ τοῦ τιμίου Προδρόμου, οἱ κτίτορες—Ἡ ποιητικὴ θέσις—ἐνδιαίτημα θερινοῦ τῶν ἀρχιερέων, δύο ἐπίσημοι πράξεις ὑπὲρ τῆς μονῆς—Ἡ ἀποστολὴ αὐτῆς—χαρακτηρισμὸς τῆς τέχνης ἐν Μοσχοπόλει. 16—22.*

Τὸ πνευματικὸν κέντρον, ἐξ οὗ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐπεφοίτησαν τῇ πόλει ἦν ἡ ἐκ τῆς τελευταίας πανωλεθρίας εὐτυχῶς διασωθεῖσα ἱερὰ μονὴ τοῦ τιμίου Προδρόμου εἰς ἡμίωρον κειμένη ἀπόστασιν³. Κατὰ τὸ διαληφθὲν τοῦ κώδικος σημεῖωμα ἡ μονὴ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῷ 1630 ἰδρυτῆς αὐτῆς ἐγένετο ὁ πρῶτος ἡγούμενος Ἀντώνιος συνεργούντων καὶ τῶν ἐκ Μοσχοπόλεως, Μπομποσιτίσης καὶ Μπόριας μοναχῶν αὐτῆς⁴. Ἡ κτιτορικὴ ἀναγραφὴ ἐσώθη ἡμίτελης ἐν τῷ κώδικι ἀποκομέντος τοῦ φύλλου καὶ ἔχει ὡδε :

«Ἐπὶ ἔτους αχλδ⁵ ἐθεμελιώθη ὁ ναὸς τοῦ Τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ τῇ ἐν ἡμέρῳ Παρασκευῇ, καὶ πρῶτος κτήτορας αὐτῆς καθηγούμενος κ. κύρ Ἀντώνιος ἱερομόναχος, καὶ οἱ συνβοηθοῦντες αὐτοῦ κτήτορες τὸ μὲν πρῶτον Γκοῦτσος τοῦ Μελιγγέρι.⁵»

Ἐπὶ τῆς ἔσω πύλης τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται ἡ λίαν διαφωτιστικὴ ὕσον καὶ πλημμελὴς τὴν γραφὴν ἐπιγραφὴ :

«Ἀνακαινήσθη ὁ θίος καὶ πασέλιος ναὸς οὗτος διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ τιμησιτάτου καὶ ενεργεσιτάτου ἀρχοντος κυρ. κυρ. Γεωργίου Γκοῦτζο, ἐπὶ αἴτους ΖΡΜ (=1632).

1. Λάμπρος ἐν Ν. Ἑλληνομν. τομ. Γ' (1913) σ. 384.

2. Ἐγγραφα Πατρ. Γ' σ. 836.

* Κατὰ τὸν σεβ. μητροπολίτην Πτολεμαῖδος Μιχαὴλ δ' (ἀνεψιὸς) τοῦ (ἐπισκόπου) Γκόρας συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς εὐρισκομένην ἐν τῷ κώδικι αὐτῆς.

3. Ν. Μυστακίδης παρὰ Σκενδ. 54.

4. Ἀσφαλῶς ἐγένετο λάθος ἢ ἐν τῇ ἀνεγραφῇ ἢ τυπογραφικόν, διότι δὲν συμβιβάζεται πρὸς ὅσα κανωτ. λέγει ὁ ἐκδότης, ὅστις οὐδόλας παρετήρησε τὴν ἀντίφασιν.

5. Σκενδ. 52.

«Ἀνεστορίθῃ δὲ ὡ θίος καὶ πανσέλιτος ναὸς οὔτος τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου Προδρομοῦ καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου διὰ συνδρομῆς κόπου καὶ μόχθου τοῦ παροισιτάτου καὶ καθηγουμένου κυρίου Ἀντωνίου ἱερομονάχου καὶ διὰ ἐξόδων τοῦ τιμησιτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀρχωντος κυρ. Μιχάλη ἰδὸς μακαρίτου Κώστα, μοναχοῦ Καλινίκου ἐναϊκαῖν τις ψυχὴς αὐτοῦ ἅμα συνβίον καὶ τέκνης αὐτόν. Ἀρχιερατέβοντος τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς ἁγιοιότης πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχεδῶν κυρ. κυρ. Ἐγγατίου. ἐπὶ αἵτους 1659».

Τὴν λιθόστρωτον, δι' ἧς ἐπεκοινωνεὶ πρὸς τὴν πόλιν ἡ Μονή, διακρίνομεν εἰς τινὰ σημεῖα μέχρι σήμερον, δι' ἣν ἔδωκε κατὰ τὸ σημεῖωμα: «τῷ ἀψξγ', Δεκεμ. 14 ὁ σκευοφύλαξ καὶ ἐν ἱεροδιακόνοις κ. Θεοδόσιος ἄσπρα 9560»¹.

Ἡ τοποθεσία τῆς μονῆς ἐν μέσῳ πυκνοτάτου δάσους εἶναι μοναδική καὶ μαγευτικωτάτη· ὁ ἔκκληκτος θεατῆς θαυμάζει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν πέριξ ὕλομανοῦσαν βλάστησιν καὶ τὴν ποιητικὴν φύσιν, καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐκτείνων τὸ βλέμμα αὐτοῦ εἰς τὰ πλαισιοῦντα αὐτὴν ὄρη τῆς Λένιας καὶ Ὀστροβίτσας καὶ περαιτέρω τὸν Ἰλλυρικὸν Τόμορον συλλαμβάνει γραφικωτάτην εἰκόνα· τούτων ἕνεκα καὶ διὰ τὸ εὐκραέστατον κλίμα τὸ κράτος μεταβάλλει τὴν πάλαι ἔνδοξον ταύτην μονὴν εἰς θεραπευτήριον (Sanatorium), ἐνῶ οἱ πατέρες ἡμῶν εἶχον ταύτην «ψυχῆς ἰατρεῖον»². Οὕτω παντοδαπαῖς ἡ μονὴ ἐπιστεφομένη χάρισιν

1. Αὐτ. σ. 53 ἐκ τοῦ κώδικος. Ὁ κ. Σκενδέρης μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τῆς μονῆς τάσσει καὶ τὸν *Ναοὺμ Βαλαούρη* καὶ *Ναοὺμ Στήριαν*, ὧν παρατίθεται καὶ τὰς εἰκόνας σ. 51-52.

2. Ἴδου τι γράφει ἐν τῷ *Vulneti i popullit* ὁ πατὴρ Cordignano: «Kush s' ja ka ndi emnin qytetit të Moskopolës a Voskopojës? Kush, tue pasë rasë t' udhtojë kahë Korça në ditët e bukura të prendverës a të vjeshtës, s' ka ndi vedin të terhjekun me shkue në ket vënd të rrethuem prej njëj kunnore pishash në heshtje poetike të jeremivet e të lartsinave të veta? Rruga, qi pat cilë Franca në kohë të sundimit të vet mibi krahinë e Korçës, të çon pa vështirësi n'atë luginë qi mënjia politike e fanatizma e partive dogj e shkretnoi». Συνήθως τὰ πέριξ βουνὰ πληροῦνται ὑπὸ τῶν ποιμνίων τῶν σκηνικῶν, οἵτινες μνήμονες τῆς παραδόσεως δὲν ἀφίστανται τῆς ἀρχαίας αὐτῶν κοιτίδος, ἐντεῦθεν καὶ ὁ κ. Σκενδέρης (σ. 50) ἐν ποιητικῷ οἴστρω γράφει: «Τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως ἐνταῦθα ἀπλοῦνται ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ μεγαλοπρεπεῖα καὶ ἀπλότῃ συνάμα. Σμήνη φλυάρων πτηνῶν καὶ καλλικελάδων ἀηδόνων ἐκκωφεύουσιν αὐτὸν (τὸν θεατῆν). Ὁ ἐναρμόνιος ἦχος τῶν κωδῶνων τῶν ἐκ τοῦ βουνοῦ κατερχομένων ποιμνίων, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ βελάσματος τῶν προβάτων, σπευδόντων ὑπὸ τὸν μονότονον ἦχον τοῦ αὐλοῦ τοῦ βοσκῶ νὰ καταλάβωσι τὴν κατοικίαν των, ἀποτελεῖ συναυλίαν ὕμνουλο-

ἦν τὸ θερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν εὐλαβῶν ἀρχόντων τῆς περιφερείας καὶ δὴ καὶ τῶν ἀρχιερέων τῶν πέριξ μητροπόλεων Κορυτσᾶς, Καστορίας, Δυρραχίου, Βελεγράδων καὶ τοῦ ἁγίου προέδρου Ἀχαιδῶν¹. Πολλάκις ἐνταῦθα συνεκρότου τὸ θέρος τὴν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς σύνοδον, ἴσως καὶ ἐπαρχιακὰς δι' ἐπίλυσιν σπουδαίων ζητημάτων. Δυστυχῶς ὁ περίφημος κώδιξ τῆς μονῆς, ὅστις περιεῖχε πολλάς τοιαύτας ἐπισημοὺς ἀποφάσεις ἀπωλέσθη, καὶ ἀπωλέσθη ἀνεξεροφύνητος. Μόνος ὁ Βελεγράδων Ἀνθιμος Ἀλεξούδης ἐσταχυολόγησέ τινα ἐξ αὐτοῦ καταρτίσας τὸν Θ' Πατριαρχικὸν κώδικα, ἐξ οὗ προέροχεται καὶ ἡ ἐξῆς (Ἔγγρα Πατρ. Γ' σ. 790).

Τῆς ἡμῶν Μετριότητος μετὰ τῶν παρευρεθέντων ἀρχιερέων προκαθημένης ἐν τῇ Ἁγίᾳ ταύτῃ Μονῇ τοῦ Τιμίου Προδρόμου τῆ πλησίον τῆς Μοσχόπολεως κειμένη, ὤφθη ὁ ἱερώτατος Μητροπολίτης Βελεγράδων κύρ Ἰγνάτιος, καὶ ἐκουσία γνώμη αὐτοῦ καὶ προαιρέσει ἐζήτησεν ἀφιερωθῆναι ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ ταύτῃ Μονῇ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ λεγομένου εἰς τὸ Βάστακ εἰς σύνορον χώρας Μπαμπούνης τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰσπαθίου εὐρισκομένης. Τὸ ὅποσον ὡς ἀρεστὸν καὶ εὐλογον, καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν γνώμη κοινῇ, καὶ τῶν παρευρεθέντων αὐτῆς Ἀρχιερέων τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν ἀπεφάσισεν, ὡς ἀπὸ τὴν σήμερον ἡ Ἐκκλησία ἐκείνη τοῦ Ἁγίου μου λέγω, Νικολάου νὰ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸ Ἅγιον τοῦτο Μοναστήριον τοῦ Τιμίου Προδρόμου, καὶ νὰ λέγηται ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μετόχιον τοῦ διαληφθέντος μοναστηρίου μέχρι τερμάτων αἰῶνος· καὶ μηδεὶς πλέον ἀπὸ τοῦδε τῶν κατὰ καιρὸν ἀρχιερατευόντων ἐκεῖσε ἔχειν ἰδιοποιεῖσθαι ἢ σφετερίσασθαι ἐν οὐδὲ μηδεὶς τρόπῳ. Ὅτι καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσίν τε καὶ ἀσφάλειαν ἐγράφη Συνοδικῶς καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον βεβαιωτικὸν ἐπίγραμμα, καὶ ἐστρώθη ἐν τῷ θείῳ τούτῳ Κώδικι, καὶ ὅστις τῶν μεταγενεστέρων βουλῆθῃ ἐκείνην διασεῖσαι ἢ ἀπεξενῶσαι ἐστω ἀφορισμένος καὶ ἀσυγχώρητος· καὶ οὕτω ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀποφαινόμεθα ἐν ἔτει αὐτῷ μὴν Μαΐου Δ'.

† Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχαιδῶν Γρηγόριος. † Καστορίας Μιχαήλ. † Σιτανίου Ζωσιμᾶς. † Πελαγονίας Ἰάκωβος. † Βελεγράδων Ἰγνάτιος.

γοῦσαν τὸν Δοτήρα τοσοῦτων πλουσιοπαρόχων ἀγαθῶν». Βλ. τὴν χωρογραφίαν τοῦ Herbert Louis: Albanien, eine Landeskunde vornehmlich auf Grund eigener Reisen (Stuttgart 1927) σ. 124 - 125.

1. Ἀραβαντινοῦ Χρονογρ. Β'. 35.

τιος. † Δυρραχίου Δανιήλ. † Μογλενῶν Διονύσιος. † Κόρρας καὶ Μόκρας Ἀρσένιος. † Πρεσπῶν Παρθένιος.

Ἐιέρι ἐπίσημος πρῶξις ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς Μονῆς ἀναγνωριζομένης ὡς σιανροληγιακῆς (Ἔγγρ. Πατρ. Γ'. 809).

Μονῆς Προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου.

Ῥαφαήλ ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν Α'. Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας.

Ὁ Ἀχριδῶν Φιλόθεος. Ὁ Ἀχριδῶν Ἰωσήφ ἐπιθεβαιοῖ.

Περιερχομένης τῆς ἡμῶν Μετριότητος, ὡς τὸ κατ' ἔτος ἔθος, πρὸς διοίκησιν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν τε τοῦ ἡμετέρου θρόνου Σταυροπηγίων καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν τελούντων ἐπισκόπων, εὕρηται πλησίον τῆς πολιτείας Μοσχοπόλεως μοναστήριον, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου τιμώμενον, σταυροπηγίου μὲν ὄνομα περιφέρων, ἐκ τῶν πρὸ αὐτῆς Πατριαρχῶν ἔκπαλαι δοθέν, Κωδικέλλου δὲ τοῦ μὴ ὑπ' ἐξουσίᾳ τινὸς τῶν Μητροπολιτῶν διατελεῖν ἀλλὰ παντελεύθερον εἶναι, ὡς καὶ ἄλλους Σταυροπηγίους ἔνεστιν εὑρεῖν ὑστερούμενον. Καὶ δὴ ἡ μετριότης ἡμῶν, μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι κτλ. μὴ καλῶς ἔχειν τὸ πρᾶγμα κρίνασα ἀποφαίνεται, καὶ ἀμετατρέπτως καὶ ἀπαρασαλεύτως διὰ τοῦ παρόντος συνδικου γράμματος ἐπικυροῖ, τοῦ λογίζεσθαι καὶ ἀληθῶς ὑπάρχειν τὸ ρηθὲν μοναστήριον σταυροπήγιον τοῦ ἡμετέρου πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ εἶναι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ τὸ ἐξῆς παντελεύθερον. Καὶ δίδωσιν ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν τῇ τανῦν τῆς Μονῆς Ἡγουμένῳ τέκνῳ ἐν Κυρίῳ κτλ. κ. Δανιήλ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ὁμοίως ἀλληλοδιαδόχως τὸν τοῦ ἡγουμενεύειν ἐνταῦθα κλῆρον λαχοῦσι καλεῖν ἀκωλύτως οἷους ἂν τῶν Ἀρχιερέων θελήσειε (μὴ ὑπ' ἀργίας ἕως ἢ καθαιρέσεως τελούντων) καὶ δίδόναι αὐτοῖς ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν τὴν θεῖαν μυσταγωγίαν τούτους ἐκτελεῖν, χειροτονίας τε πράττειν, ἐγκαίνια ἐκπληροῦν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἡμετέραν ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν ἐν αὐτῇ ἔχειν τοῦτε εὐλογεῖν καὶ ἀγιάζειν καὶ ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ θρόνῳ ἵστασθαι, καὶ ταῦτα πάντα γενέσθαι ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν συνθρόνου τῆς ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν εἰς ἀσφάλειαν καὶ βεβαίωσιν τῶν δοθέντων προνομίων καὶ παντελευθέρου ἀδείας καὶ ἐξουσίας τῇ ρηθέντι μοναστηρίῳ γέγονε τὸ παρὸν καὶ δι' ἡμετέρου ἰδιοχείρου ὑπογραφῆς ἐσφράγισται καὶ κεκύρωται, καὶ ἐν τῷ Κώδικι τῆς Μονῆς τοῦ προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου τῆς πλησίον τῆς πολιτείας Μοσχοπόλεως κατεστρώθη καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

αγγυθ' ἐν μηνί Αὐγούστῳ Ἰνδικτ, Ζ',

Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ἰγνάτιος † Καστορίας Λιονύσιος. † Κορυτῆς Λαυρήλ. † Βελεγράδων Νεκτάριος. † Κόρρας καὶ Μόκρας Ἀρσένιος.

Ἐν ἐτέρῳ Συνοδικῷ εὐρίσκεται κατὰ τὸ ἀψιγ' ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ Πατριάρχης Ἀχρίδων Λιονύσιος ἐπιβεβαιοῖ, Μηνί Ἰανουαρίῳ, κγ'.

Ταπεινὸς Μητροπολίτης Κοριτῆς καὶ Σελασφόρου Ἰωακείμ βεβαιοῖ. Καὶ πάλιν ἐν ἔτει 1753 Νοεμβρίου 23.

Πατριάρχης Ἀχρίδων Λιονύσιος.

Διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἐπιδαφιεύονται τῇ μονῇ προνόμα οἷα τὰ τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μονῶν καὶ μόνον τοπικὴν αὐτῇ ἔχει τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Ἀχρίδων (οὐχὶ πρὸς τὸν Κοριτῆς), «**παντελεύθερος**» οὕσα καὶ καλοῦσα οἷον ἀρχιερέα βούλεται δι' ἱεροπραξίας. Ἄλλων τε εὐεργετημάτων παρὰ τῶν παρεπιδημούντων μητροπολιτῶν ἀπελάμβανε πάσῃ εὐνοίᾳ καὶ στοργῇ περιεπόντων αὐτήν· π. χ. ὁ Καστορίας προσφέρει διὰ τὴν τῆς Ἀκαδημίας ἴδρυσιν τὸ γενναῖον ποσὸν τῶν 60.000 ἄσπρων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἡμέραι ἦσαν πονηραὶ καὶ τὰ ὄμματα τῆς τυραννίας παρηκολούθουν ἀτενῶς πᾶσαν αὐτῶν ἐθνικὴν χειρονομίαν συνεκάλυπτον οἱ φιλόμουσοι ἀρχιερεῖς ποικιλοτρόπως τὰς ὑπὲρ τῆς καλῆς προκοπῆς καὶ λειτουργίας τοῦ τεμένουσ τῶν Μουσῶν συνεισφορὰς, ὡς συνάγομεν ἐκ τοῦ ὄδε τοῦ κώδικος σημειώματος.

Ἐψέξ' νοεμβρίου κδ' ὁ μακαριώτατος καὶ σεβασμιώτατος πατὴρ ἡμῶν ἀπάντων καὶ Πατριάρχης Ἀχρίδων κὺρ **Ἀρσένιος** ἔγραψεν εἰς σαρανταλείτουργον ἄσπρα 1200, ὁ Πανιερώτατος ἅγιος Καστορίας κὺρ **Εὐθύμιος** ἄσπρα 600 ὁ πανιερώτατος ἅγιος Γρεβενῶν κὺρ **Γρηγόριος** ἄσπρα 600, ὁ πανιερώτατος ἅγιος Σισανίου κὺρ **Νικηφόρος** ἄσπρα 600, ὁ Θεοφιλέστατος ἅγιος Πρεσπῶν κὺρ **Παρθένιος** ἄσπρα 600¹. Φαίνεται ὅτι τοιοῦτοι ἔθρανοι διενηγοῦντο ἐν τῇ μονῇ κατὰ τὴν πανήγυριν τακτικῶς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς: «**Τὸ 1768 συνήχθησαν νάχτι τὴν 24 Ἰουνίου ἄσπρα 31870, τὸ ἐπόμενον ἔτος καθόλου εἰς τὰ 1770 ἄσπρα 2700**»². Κατὰ τὴν ἐπέτειον πανήγυριν συνέρθεον πανταχόθεν ἄθροοι οἱ προσκυνηταί, οἷς συγκαταλέγοντο καὶ Μουσουλμάνοι καὶ δὴ Μουσουλμανίδες, αἵτινες εἰς ἔνδειξιν βαθέος σεβασμοῦ γυμνόποδες εἰσήρχοντο εἰς τὸν ναόν. Διὰ πολλῆς δὲ εὐλαβείας ἔχει ὁ κόσμος τὸ τιμαλφές τῆς Μονῆς κειμήλιον τὸν τίμιον Σταυρόν, ὅστις θαν-

1. Σκενδ. 51.

2. Αὐτ. 126.

ματουργεῖ ἀεννάως τοῖς πιστῶς προσερχομένοις¹. Κατὰ ταῦτα ἡ Μονὴ ἐκέκτητο πάντα τὰ προσόντα, ἅπερ ἀνεδείκνυον αὐτὴν ἀληθῶς Βυζαντινὴν, ἱερὰν ἐτίαν θρησ. παραδόσεων καὶ τὸ κέντρον τῆς εὐλαβείας τῶν περιουκούντων ἀδιακρίτως θρησκευματος ἐνουμένων ἐν αὐτῇ καὶ ἀναμιμνησκομένων τὴν πρόφην αὐτῶν εὐτυχίαν καὶ κατάστασιν. Ἐκ τοῦ σελτοῦ τούτου τεμένους ἐδίδετο τὸ σύνθημα τῆς ἀδελφοποιήσεως, καὶ οἱ σεμνοὶ ἐκεῖνοι τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι ἐκάλουν εἰς ἡμερότητα βίον τὸν λαὸν καὶ τὰ ἀτίθασσα στίφη τῶν ἐξωμοτῶν καὶ τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἀποστολὴν ἐξετέλεσαν ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους αἰῶνας τεκμήριον δὲ τῆς πρὸς τὴν μονὴν εὐλαβείας τῶν τυράννων εἶναι τοῦτο, ὅτι καὶ κατὰ τὰς δύο ἐπιδρομὰς τὰ πάντα παραδόντες τῷ πυρὶ ἐσεβάσθησαν ταύτην. Λυνάμεθα ὅθεν καὶ νῦν νὰ λάβωμεν ἐντεῦθεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν λοιπῶν καταστραφέντων μνημείων τῆς Μοσχοπολιτικῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, περὶ ὧν ὁ εὐπαίδευτος καὶ φιλόρχαιος κληρικὸς Καλλιμάχος² ἔγραψεν ἐν ἐξάλλῳ ἐπὶ τῷ θεάματι ἐνθουσιασμῷ τάδε: «ἀμφιβάλλω ἂν τέτοια μνημεῖα ξυλογλυπτικῆς καὶ ἀριστουργηματικῆς (sic) ἐφιλοτεχνήθησαν εἰς ἄλλην πόλιν τῆς ἑλλ. Ἀνατολῆς. Ἡ ἄνθησις τῆς τέχνης, τὸ λεπτοφυῆς αὐτὸ καὶ ἀραχνοῦφρασμένον ἄνθος προαπαιτεῖ συνθήκας εἰδικάς, θέλει ἀτμόσφαιραν κατάλληλον γιὰ νὰ ἀνθοβολήσῃ; προαπαιτεῖ χρυσίον, κοινωνικὴν εὐημερίαν, πολιτειακὴν ἀκμὴν, καὶ ἐκ τῶν πρώτων στοιχείων πνευματικὴν κίνησιν, λογοτεχνικὴν παραγωγὴν. Θέλει περιβάλλον, ἀνάπτυξιν αἰσθητικὴν τῶν πολιτῶν, θέλει ἀτμόσφαιραν πλημμυρισμένην ἀπὸ καλλιτεχνικὸν μικρόβιον». Οὕτως δὲ βαθυστόχως προἰδεάζων τὸν ἀναγνώστην ἐπιφέρει: «καὶ ἐδῶ εἰς τὴν Μοσχόπολιν... ἔπρεπε νὰ προῦπάρξουν τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα, καὶ ὑπῆρχαν ὅσον εἰς καμίαν ἄλλην πόλιν τῶν γύρω χωρῶν... ἀνέδειξαν τὴν μοσχομυρισμένην πατρίδα τοῦ Σίνα καὶ Σμολένσκη εἰς ἀληθῆ Μιστροῶν τοῦ

1. Πλὴν τούτου, καὶ τὸ ἄνω Λάμποβον ἔχει τεμάχιον ἀφίερωμα ὡς ἕδεται τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ ναὸς ἐνθα φυλάσσεται ἀφίερωται τῷ τιμῷ Στανρῷ, τοῦ ΙΒ' αἰῶνος (βλ. *Εὐαγγελίδην* ἐνθ' ἄνωι. σ. 46) Κατὰ τὴν παράδοσιν ἐντεῦθεν κατήγετο ὁ πρωτοσπαθάριος τοῦ αὐτοκράτορος *Κωνσταντῖνος*, καὶ κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἐκτίσθη ὁ ναὸς (αὐτ. 115).

2. Οὗτος ὅταν ἔγραφε ταῦτα εὗρισκετο πατριαρχικὸς ἐν Καίρῳ ἀντιπρόσωπος καὶ ὑπῆρξεν εἰς τῶν συνεργατῶν τοῦ «Ἐκκλ. Φάρου» τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκτοτε ἐγκατασταθεὶς εἰς νέαν Ἰόρκην διευθύνει τὸν Ἐθνικὸν κήρυκα (Ἐφημερίς καὶ περιοδικὸν) ἐν τῶν μεγαλητέρων καὶ διαπρεπεστέρων εἰς ἑλλ. γλῶσσαν δημοσιογρ. ὀργάνων τοῦ νέου Κόσμου. Οὗτος ἐδημοσίωσεν καὶ περὶ Κοριτσῆς ἐν Παναθηναίσις τομ. ΚΖ' σ. 9-13 τῷ 1914.

τουρκοκρατουμένου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἔκαμαν ἀπὸ Βοσκόπολιν Μοσχόπολιν ἀληθινήν»¹.

7. Τὸ μοιραῖον! Ἡ συρροὴ τῶν πέριξ ἐν Μοσχοπόλει.—Ἡ ἐπιβουλὴ τῶν πέριξ ἀτάκτων στοιχείων καὶ ἡ ἐποφθαλμίας τῶν ἰσχυρῶν.—Οἱ αὐτόκλητοι ὑπερασπισταί.—Ἡ διαρροὴ τῶν κατοίκων.—Ἡ ἐπάρατος διχόνοια.—Βραδεῖα ἢ καταστροφὴ, ἐπετάχυνεν αὐτὴν καὶ ἡ ἄρσις τοῦ αὐτοκεφάλου Ἀχρίδος.—Ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου, ἡ μῆνις κατὰ τῆς Μοσχοπόλεως.—Ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ διασπορά.—Ὁ περιπλανώμενος πτωχοπρόδρομος.—Ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ ἡ νέα σχολή, καὶ ἀνασύστασις τῆς Ἀκαδημίας ἐν Ἀθήναις.—«Τὸ ἥρωϊκὸν τέλος μιᾶς ἱστορικῆς πόλεως».

Πόλις οὕτως ὑπὸ τῆς φύσεως πεπρωκισμένη καὶ καταπληκτικῶς προικθεῖσα ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις διὰ συστηματικῆς ὀργανώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐξωραϊσθεῖσα δι' ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, εἶχε πάντα τὰ ἐφόδια νὰ συνεχίσῃ τὴν ἔνδοξον αὐτῆς σταδιοδρομίαν. Λόγω τῶν πλεονεκτημάτων τούτων πολλοὶ ἐκ διαφόρων πόλεων τῶν γειτνιαζουσῶν ἐπαρχιῶν συνδεόμενοι διὰ συναλλαγῆς καὶ χάριν τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων ἐγκαθίσταντο ἐν αὐτῇ καὶ οὕτως ἐξηγεῖται ἡ τεραστία τοῦ πληθυσμοῦ αὐξήσις. Ἄλλοι δ' αὖ πρὸς, μόρφωσιν τῶν τέκνων, καὶ ἕτεροι πάλιν χάριν ἀσφαλείας μετώκουν ἐν τῇ προνομιούχῳ καὶ ἐλευθέρῳ ταύτῃ πολιτείᾳ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ λόγοι ἐξώθουν αὐτοὺς εἰς τὸ Παρίσι αὐτὸ τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου. Τοῦλάχιστον δύο ἐκ τῶν 6 συνοικιῶν ἀπετελοῦντο ἐκ τοιούτων μετοίκων ἐκ Μετσόβου καὶ τοῦ Σκαμνελίου τοῦ Ζαγορίου προερχόμενοι (Μετσοβίτ μαχαλεσί, Σκαμνελίτ μαχαλεσί ἢ Σκαμνελιά)². Ἡ ἀλματικὴ πρόοδος καὶ ὁ δαψιλῆς πλοῦτος τῶν Μοσχοπολιτῶν ἐφείλκυσε τὴν βουλμίαν τῶν πέριξ ἀγρίων Μοισουλμάνων, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ ἰσχυροὶ ὄντες κατεδυνάστευον τοὺς δυστυχεῖς χριστιανούς, ἢ πτωχοὶ καὶ ἄστατοι ὡς πόρον ζωῆς εἶχον τὴν

1. Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 10-11.

2. Ζακελλαρίδης, περὶ Μοσχοπόλεως ἐν Πανδώρα τομ. Θ'. (Ἀθῆναι 1858) σ. 41. καὶ Δαμπριδῆς, Ζαγοριακά (Ἀθῆναι 1870) σ. 87. ἐκ τῆς Σκαμνελιάς, λέγει οὕτως κατήγετο ὁ Ζίνας, ἀλλ' ἡ ἐγχώριος παράδοσις θέλει αὐτὸν οὐχὶ κουτσόβλαχον, ἀλλ' ἀλβανὸν ἐκ Βυθκουκίου, διὸ καὶ ὡς ἰδιαιτέραν γλῶσσαν ἐλάλει τὴν Ἀλβανικὴν (βλ. περὶ τούτου σημείωσις παρὰ Σκενδ. σ. 40).

ληστείαν. Δύο ἐπαρχίαι ἐκ τῶν ἐγγύτατα κειμένων ἡ Κολώνεια καὶ ἡ Προμετιὴ μέχρι πρό ἰνων ἔτι δεκαετηρίδων ἦσαν διαβόητοι ἐπὶ τῷ ἐν-
τίμῳ τούτῳ ἐπαγγέλματι. Ἦτο τῶν ἀμηχάνων ἐκ τῆς ξένης ἢ τῆς ἀγο-
ρᾶς ἐπανερχόμενός τις νὰ μὴ προὔπαντηθῆ καθ' ὁδὸν ὑπὸ ληστῶν καὶ
νὰ μὴ ἀποτίη αὐτοῖς τὸν φόρον τοῦ αἵματος. Διὸ οἱ συμπατριῶται μου
ἐβράδιζον ὁμοθυμαδὸν καὶ ὡς ἐν ἐκστρατεία ὤπλισμένοι¹. Ἐντεῦθεν δύ-
ναταί τις νὰ φαντάζηται ὅποια δεινὰ ὑφίσταντο οἱ Μοσχοπολίται καὶ
μετ' αὐτῶν συναλλασσόμενοι καὶ φοιτῶντες εἰς τὴν μεγάλην ἐμπορι-
κὴν ἀγορὰν. Πρὸς ἐπὶ τούτοις καὶ αὐτῶν τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν ἐκίνουν
τὸν φθόνον καὶ τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης μεγάλης κινήσεως καὶ προόδου
ὑπόνοιαν· ὥστε δὲν ἐχρειάζετο, εἰ μὴ μικρὸν ἔναυσμα, ἵνα τὴν κατ'
αὐτῶν ἀνάψη πυρκαϊάν. Καὶ ἡ ἀφορμὴ ἐδίδετο ἀπὸ τῶν Κολωνειατῶν
καὶ Προμετινῶν (κυρίως τῆς περιφέρειας Δαγκλῆ). Οὗτοι ἐχθρικότατα
διακείμενοι πρὸς αὐτοὺς ἐδολοφόνουν καὶ ἐλίψτευον τοὺς παροδίτας οὐ
μόνον κρύφα, ἀλλὰ καὶ ἀναφανδόν· ὅσάκις δὲ ἐκεῖνοι δὲν ἱκανοποιοῦν
τὴν ἀπλησίαν αὐτῶν καὶ τὰς μεγάλας εἰς χρῆμα ἀπαιτήσεις παρεδί-
δουν τὰς οἰκίας καὶ ὀλοκλήρους συνοικίας τῆς Μοσχοπόλεως εἰς τὸ
πῦρ. Κατὰ τὸν *Ἀραβαντινὸν* ἐπὶ 10ετίαν (1770-1780) αὕτη εὐρίσκειτο
ἐν διαρκεῖ πολιορκίᾳ². Καίτοι δὲ οἱ εἰρημένοι λησταὶ ἐκίνησαν (ἐξ ἀν-
τιζηλίας βεβαίως) εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πολιορκουμένης πόλεως τοὺς
Ἀλβανοὺς βέηδες τῆς Μουζεκιάς, οἵτινες καὶ ἔσπευσαν νὰ ἀποστεί-
λωσιν ἐπὶ τόπου φρουράν, ἀλλ' ἦτο ἄδωρον δῶρον τὸ τοιοῦτον, καὶ
ἐληύξησεν ἐπὶ πλεόν διὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ διαρταγῶν τὰ δεινὰ τῶν
ἐν μέσῳ δύο πυρῶν διατελούντων κατοίκων, ὥστε ἡ ἀκμάζουσα καὶ πε-
ρικαλλὴς ἐκείνη πόλις ἔβαινεν ὁσημέραι εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ ἐξαφανι-
σμόν. Πρὸς τὴν τοῦ μοιραίου ἀποτροπῆν οἱ κάτοικοι δι' ἀναφορᾶς
ἐξητήσαντο παρὰ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως τὴν ἐκ Σόφιας μετάθε-
σιν τοῦ Μπελέρμπεη ἢ Ρουμελί Βαλεσί (διοικητῆς) εἰς τὴν πλησιεστέ-
ραν πρὸς αὐτοὺς πόλιν, τὰ Βιτώλια, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἰσηκούσθη-
σαν³. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἤρξατο συντελουμένη βαθμιαίως ἡ διαρ-

1. Χάρις εἰς τὰ δραστήρια μέτρα ἅπερ ἔλαβον αἱ Κυβερνήσεις τῆς Α. Μ. τοῦ *Ἀχμέτ Ζώνου*, ἡ ληστεία ἀπὸ πολλοῦ ἤδη τελείως ἐξωστρακίσθη ἐξ Ἀλβανίας. Ἄκρα δὲ εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια βασιλεύει (ἀπίστευτον πρᾶγμα, ἀλλ' ἀληθέστατον).

2. Χρονογρ. Α' 270.

3. *Κουτσονίκας* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 98. Τοῦτο ἐπραξε βραδύτερον ἡ κυβέρνησις, ὥστε ἐπὶ Ἀλῆ ἔδρα τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ρούμελης ἦσαν τὰ Βιτώλια. Οὗτοι πάντες ἠντήσαν τὰς μαρτυρίας ἐκ τοῦ P. P o u q u e n i l l e, ὅστις χα-

ροή, διότι οἱ εὐπορώτεροι τὴν καταδυναστείαν μὴ ὑποφέροντες προυτίμων νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ πάντα πρὸ τῆς διαρκοῦς ἀγωνίας, καὶ μετὰ δακρύων τὸ πάτριον ἔδαφος ἀποχαιρετῶντες ἐγκαθίσταντο εἰς Ἀχρίδα, Βιτώλια, Κρούσοβον, Σέρρας, Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἄ. Ἐκτοτε νέον αἷμα ἐχύθη εἰς τὰς φλέβας τῶν τέως φυτοζωούντων κατοίκων τῶν εἰρημένων πόλεων τῆς Δυτ. Μακεδονίας, ἀντάλλαγμα τῆς διαλυομένης μεγαλοπόλεως, ἣτις δὲν κατώρθωσε νὰ κατευνάσῃ τὴν θρησκομανίαν καὶ τὰ ἄγρια ἔνστικτα τῶν ἐν λόγῳ ὁμιμόνων συμπατριωτῶν, οὓς ἀείποτε θὰ στιγματίσῃ ἡ ἱστορία¹. Τοιαῦτα εἶχον πάθει πρὸ τῆς Μοσχοπόλεως καὶ τὸ εὐανθοῦν Βυθκούκιον, ὅπερ ἀπὸ πληθυσμοῦ 60.000 περιορίσθη, ὡς καὶ ἡ Μοσχόπολις εἰς 1000 καὶ ἡ Ὑπισχία (Σίπσκα) καὶ ἄλλαι ἀκμάζουσαι πόλεις τῆς περιφερείας ἐκείνης.

Οὗτοί εἰσιν οἱ γενικώτεροι τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως λόγοι δηλ. ὁ φθόνος, ἡ ἀπληστία καὶ ἡ κακεντρέχεια τῶν πέριξ ἀλλοδόξων, οἵτινες ἐλλοχεύοντες πᾶσαν ἐξεμεταλλεύοντο τῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν Μοσχοπολιτῶν δυσαρέσκειαν, ἵνα λάβρως κατ' αὐτῶν ἐπιπίπτωσι² καὶ τοῦτο ἀκριβῶς συνέβη καὶ μετὰ τὸ πάθημα τοῦ εἰρημένου μεγάλου ἄρχοντος **Βρέτα Ζουπάν**. Χιλιάδες ἐπιπεσόντες ἐλεηλάτησαν καὶ κατέκαυσαν μέγα μέρος τῆς πόλεως³. Πολλάκις οἱ κακοῦθεις ἐκεῖνοι ἄρπαγες προυκάλουν ὡς ἐκ τούτου διὰ διαφόρων διαβολῶν καὶ συκοφαντιῶν τὴν κατ' αὐτῆς δυσμένειαν τῆς ἐξουσίας. Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ ἄλλος μεγαλύτερος ἴσως ἐντὸς τῆς πόλεως ἐμφωλεύων ἐχθρὸς, ἡ διαίρεσις καὶ ἡ ἐπ' ἀράτος διχόνοια, ἣτις καὶ ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ ἐξωτερι-

---

ρακτηριστικώτατα γράφει: Mais la genie du despotisme, ennemide faite prosperite, peinait-il souffrir qu' une ville libre s' elevant dans le sein de son empire! (Voyage τόμ. III σ. 46).

1. Ὁ Ρουμηνὸς εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐνδόξου Μοσχοπόλεως εὗρεν 200 ἀθλίαις σκηναῖς οἰκουμένας ὑπὸ πενομένων ποιμένων. Ἐλεεινολογῶν δὲ γράφει: «ὁ φθόνος καὶ ἡ θρησκομανία κατέστρεψαν τὸ ἔργον τῆς φρονήσεως» Voyage dans la Grece II σ. 32 πρβλ. καὶ Cousinery, Voyage dans la Macedoine τόμ. I σ. 170.

2. **Κουτσονίκας Α'** σ. 98. Οἱ Ζουπάνοι εἶχον μέγαν ἐμπορικὸν οἶκον καὶ συνηλλάσσοντο μετὰ τῆς Βενετίας, Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων μερῶν. Ὁ Ἰωάννης Κώστα Ζουπάν τῷ 1706 συνιστᾶται εἰς τὸν βασιλεὺς τῆς Βενετίας ἐν Κπόλει Ἀσκάνιον Ἰουστινιάνην ὑπὸ τοῦ ἐν Δυρραχίῳ προξένου τῆς Βενετίας Πέτρου Ρόζα (βλέπ. Βαλερίου P a p a h a g i, Les Roumains de l' Albanie et le Commerce venetien ἐν Melanges de l' école roumaine en France 1931 Paris σ. 54).

κοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ διαλύσῃ αὐτὴν, ὡς κράτη μεγάλα διέλυσεν. «Μὰ ἡ ἀρχεὶα διοικήσεις τοῦ βασιλείου, ἡ δικόνοια τῶν κατοίκων ἄρχισαν νὰ τὴν κλίνουν πρὸς τὸν ἀφανισμόν της καὶ ἀπὸ τοῦ 1760 ἕως τὰ 1769 τὴν ἐρήμωσαν τόσον, ὅπου τώρα μόλις σώζονται 500 φαμηλιαῖς, ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δὲν εἶχαν τὸν τρόπον νὰ φύγουν· οἱ ἄλλοι ἐσκόρπισαν, οἱ πλούσιοι, ἢ νὰ εἰπῶ καλλίτερα οἱ πραγματεῦται εἰς ταῖς Φραγκιαῖς, οἱ κατώτεροι καὶ τεχνῖται εἰς διάφορα μέρη τῆς Τουρκίας...»¹. Κατὰ ταῦτα ἡ καταστροφὴ δὲν ἐπῆλθεν, ὡς νομίζεται ἐξαπίνης, ἀλλ' ὑπῆρξε βραδεῖα ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 1760 καὶ διαρκέσασα πλέον εἰκοσαετίας. Καὶ ὁ μὲν Geiger τὸ τέλος ταύτης ἀποδίδωσιν εἰς τὰς ληστοσυμμορίας τῶν Πομάκων, ἤτοι τῶν ἐξωμοτῶν Βουλγάρων τῶν λεγομένων Krdzalijen, καὶ τὰς διαφόρους πιέσεις τῆς κεντρ. διοικήσεως². Ἐνταῦθα δέον νὰ σχετισθῇ ἡ κατάρρευσις τῆς Μοσχόπολεως καὶ πρὸς ἕτερον ἀξιοσημεῖωτον γεγονός, ᾧ οὐδεὶς τῶν γραψάντων ἐπέστησε τὸν νοῦν καὶ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ Χαντζεοῦ ἄρσις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος καὶ ὑπαγωγὴ αὐτῆς ὡς ἐπισκοπῆς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Συνέβη δὲ τοῦτο, ὡς γνωστὸν ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἀρχιεπισκόπου Ἀρσενίου τῷ 1767³. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι πάντα τὰ μουσοτραφῆ ἰδρύματα ἔλαβον τὴν γένεσιν, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἐκ πρωτοβουλίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐκάστοτε ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος καὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν διηνεκῆ αὐτοῦ μέριμναν, ἦτο δηλονότι ἡ Ἀκαδημία, ὅπως ἡ Θεολ. Σχολὴ τῆς Χάλκης, ἐξάρτημα Πατριαρχικόν, τότε βεβαίως θὰ ἀνομολογήσωμεν ὅτι ἡ διάλυσις τοῦ ἐνὸς συμπαρέσυρε καὶ τὸ ἕτερον. Καὶ τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου, ὡς εἶδομεν, περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο οἱ ἀρχιεπίσκοποι, καὶ τοῦ τυπογραφείου ἦσαν οἱ ἐμψυχωταί, διὸ καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἐκδόσεις εἰσὶν ἀφιερωμέναι εἰς αὐτούς. Ὡστε μετὰ τῆς ἀπωλείας τοῦ αὐτοκεφάλου Ἀχρίδος συναπώλεσεν ἡ Μοσχόπολις τὸν σπουδαιότερον τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως αὐτῆς ἠθικὸν παράγοντα, καὶ τὸ ἔρεισμα.

1. Νεωτερικὴ Γεωγραφία σ. 270. περὶ τῶν αἰτίων τῆς δικονοίας, ἣτις ἐξηκολούθησε καὶ εἰς τὰς νέας αὐτῶν ἑδρας κατωτέρω.

2. Vom Heiligen Berge und aus Makedonien, (Leipzig 1904) σ. 205.

3. Ὁ τόμος τῆς συνενώσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος σὺν ταῖς ὑπ' αὐτὴν μητροπόλεσι καὶ ἐπισκοπαῖς μετὰ τοῦ οἰκ. θρόνου ἐδημοσιεύθη πολλάκις τελευταῖον ἐν Πατρ. Ἐγγρ. Γ' σ. 895· 898, ἐνταῦθα ἐκτίθεται ἡ κακοδαιμονία εἰς ἣν ἔνεκα χρεῶν καὶ ἄλλων ἀτασθαλιῶν εἶχε περιέλθει ἡ ἀρχιεπισκοπή. Ἐπομένως εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν δέον νὰ τάξωμεν καὶ τὴν ἐν Μοσχόπολει κατάστασιν.

Ἄλλὰ πάντως τὸ καίριον τραῖμα ἐδόθη εἰς αὐτὴν κατὰ τὴν ἐπὶ Μεγ. Αἰκατερίνης ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἣτις ἀκριβῶς ἐξεροάγη τῷ 1769, διαβληθεῖσαν, ὡς φαίνεται ἐπὶ ἀναμίξει· οὐχὶ δὲ ἀδίκως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὡς ἀποδείξομεν. Εἶναι δυνατὸν ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος μοναχὸς **Στέφανος ὁ Ψευδόπειτρος** τῆς Ρωσσίας, ὁ ἐν Μαυροβουνίῳ τὸ πρῶτον ἐμφανισθεὶς καὶ ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἄλβανίαν κηρύττων ἐπικειμένην τὴν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἀπολύτρωσιν, νὰ ἀφήκεν ἀμυήτους τοὺς λογάδες τῆς Μοσχοπόλεως; Ἡ ὁ Σιατιστεὺς **Γεώργιος ὁ Παπαζώλης** ὁ ἀκατάβλητος ἐκεῖνος ἐθναπόστολος νὰ μὴ ἐτραγούδησεν εἰς αὐτοὺς τὸ ἐγερτήριον ἐκεῖνο ᾄσμα;

Ἄκόμα τούτ' τὴν ἀνοιξη,

ῥαγιάδες, ῥαγιάδες,

Τοῦτο τὸ καλοκαῖρι

καῖμένη Ρούμελη

Ὅσο νάρθη ὁ Μόσκοβος

ῥαγιάδες, ῥαγιάδες·

Νὰ φέρη τὸ σφέρι²,

Μωρηὰ καὶ Ρούμελη³.

Καὶ φαίνεται ἡ Μοσχόπολις πρώτη ἐδοκίμασε τὴν μῆνιν τῶν Μουσουλμάνων Ἀλβανῶν στρατολογηθέντων διὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐξεγέρσεως ἐνθα ἀφήκιν ὄνομα ἀείμνηστον σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας. Ἡ μεγάλη ἐκείνη καὶ ἐκπρεπὴς πνευματικὴ κίνησις, ἡ καλλιέργια καὶ διάδοσις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐπωφθαλμῆτο καὶ ἐχαρακτηρίζετο ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς τυρηνίας ὡς ὑπονόμευσις τοῦ καθεστώτος. Διὸ καὶ ἡ πόλις ἐκείνη ἐγένετο ὁ στόχος τῶν ἐκδικητῶν. Ἐχομεν περὶ τῆς ἀγορίας ταύτης καταστροφῆς ὀλίγας μὲν, ἀλλὰ χαρακτηριστικὰς ἐν τῷ κώδικι τῆς μονῆς τοῦ Προδρομοῦ γραμμίς.

«*Καὶ κατὰ τὴν 21 Μαΐου 1761 ἐπέπεσαν (οἱ Ἀλβανοὶ) κατ' αὐτῆς ὡς θῆναι τὴν ἐλεηλάτησαν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα, τὴν ἐκρεοῦργησαν, τὴν ἐπυρπόλησαν καὶ τὴν ἔκαμαν γῆς Μαδιάμ, ἀμορφον μᾶζαν καπνιζόντων ἐρειπίων* ⁴

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ μνήμῃ τοῦ τιμίου Προδρομοῦ ἐνηργήθη ἔρανος:

«*αψξθ' Ἰουνίου κδ' οὐδὲ ὀβολὸς ἐσυνάχθη, ἐπέπερ ἡ περι-*

1. Τοῦτον θαυμασίως περιγράφει ὁ **Σέργιος Μακρὰτος** Μεσ. Βιβλ. Σάθα Τόμ. Γ' σ. 263 ἐ.

2. σφέρι=ἐπανάστασις.

3. **Σάθα** Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς ('Αθῆναι 1869) σ. 449. **Π. Κοντογιάννη**, οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' πόλεμον 1768-1774 ('Αθῆναι 1903) σ. 68 ἐ.

4. Κῶδ. φ. 9α (Παναθ. Κς' σ. 11).

ώνυμος *Μοσχόπολις κατεχαλάσθη καὶ παντελῶς ἠφανίσθη*» καὶ ἄλλαχού :

«*Τῷ αφεῖδ' δὲν ἔδωσαν οὐδὲ ἓνα παρᾶν, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦλθαν καὶ διεγούμισαν τὸ μοναστήριον καὶ τὴν πολιτείαν καὶ πολλὰ σπήτια ἔκαυσαν*»¹.

Ὡστε τὰ σημειώματα ἀντιφάσκουσιν ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς: ὅπωςδὴ:τοτε ὅμως κατὰ τὴν φρονίαν ταύτην ἐπῆλθε τοιαύτη πανωλεθρία, ὥστε οἱ ἱστορικοὶ ἀπ' ἐντεῦθεν θεωροῦσιν ἠρῆμομένην καὶ ἀναξίαν πλέον λόγου πόλιν. Οὕτως ὁ *Κούμας*: «*τὴν Μοσχόπολιν ἐληλάτησαν καὶ ἠρῆμωσαν τόσον, ὥστε ἔκτοτε ἐξέλιπεν ἀπὸ τὴν γῆν ἢ πρὸ ὀλίγου εὐτυχῆς πόλις*»². Καὶ πάλιν ὅμως ἠρῆμισαν ἀνοικοδομοῦντες οἱ φιλοπάτριδες Μοσχοπολίται τὰς κατοικίας αὐτῶν, ὥστε νὰ παρέχωσιν ἀείποτε ἔδαφος πρὸς καταστροφήν εἰς τοὺς νικητὰς τῆς Πελοποννήσου, οἷινες ἐπανακίμωσαν τῷ 1770 εἰσήλασαν εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν χερσόνησον καὶ ἐπὶ 9 ἔτη ὅλα τόσον ὁμῶς καὶ ἀνηλεῶς ἐμαίνοντο, ὥστε πανικὸς κατέλαβε πάντα τοὺς ἐν τῷ Τουρκ. κράτει ὁαγιαδες, καὶ εἰς τὰς ἀρχιεπισκοπὰς τοῦ Ἰπεκίου καὶ τῆς Ἀχρίδος ἠρῆμισαν ἐκ νέου αἱ πρὸς τὸν Ἰσλαμισμόν ἀποστασίαι³. Αἱ βιαιότητες καὶ διαρπαγαὶ αὐτῶν ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 1784, ὅτε ὁ *Ἀλῆ Πασᾶς* ἀπαλλαγεῖς τοῦ ἀσπονδοτέρου αὐτοῦ ἐχθροῦ *Ἰμπραήμ πασᾶ* τοῦ Βερατίου γαμπροῦ τοῦ *Κούρη πασᾶ* ἐστράφη κατὰ τῆς Μοσχοπόλεως καὶ ἠνάγκασε καὶ τοὺς ἐναπομείναντας τῶν κατοίκων νὰ διασπυρῶσιν ἀνά τὴν *Ρούμελην* καὶ *Οὐγγαρίαν*⁴. Τοιοῦτον σκληρὸν τέλος ὑπέστη κλεινὴ καὶ ἔνδοξος πόλις, ἀρίζηλος τῶν Μουσῶν ἐστία, καὶ ἥς ὀλιγόστιχον *Ἱερουμίδα* ἀνέγραψεν ὁ θρηνηδὸς ἐκεῖνος ἐν τῷ νεωτέρῳ κώδικι τῆς μονῆς⁵ ἐπευχόμενος :

1. Σκενδ. σ. 38. διαγουμίζω=διακομίζω. λεηλατῶ βλ. *Κοραῖν* Σχόλια εἰς τὸν Ἰσοκράτην, Ἀθῆναι 1841 σ. 81.

2. Ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. X σ. 384.

3. Ἱστορία τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ *Γ. Γεωβίνου* κατὰ μετάρ. Περβανόγλου Τομ. Α' (Ἀθῆναι 1884) σ. 35.

4. *Κουτσονίκας* Α' σ. 193 ὁ σελ. Ἱστολεμαΐδος ἀναφέρει τὸν *Κούρη πασᾶ* (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 116). Ὁ ἐγγὺς πρὸς τὰ πράγματα Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀρχομένου τοῦ XIX αἰῶνος Esprit—Marie Cousinery: ἔγραψεν ὅτι ἡ ἄλλοτε διὰ τοῦ ἐμπορίου ἀκμάσασα «Μοσχόπολις» ἦτο μεταβεβλημένη εἰς ἐρείπια (Voyage dans la Macédoine τομ. I (Paris 1831) σ. 17).

5. Βλ. σπ. ἄνωτ. σ. 76. Ἐπειδὴ ταῦτα πάντως διὰ μεταγενεστέρως ἐγγράφησαν χειρὸς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ γράψας εἶναι ὁ Μοσχοπολίτης *Κων. Σακελλάριος*, ὁ τὴν ἀξιόλογον περὶ Μοσχοπόλεως ἐν Πανδύργῳ ἐκπονήσας πραγματείαν.

«*Δώη σοι Κύριος τὴν προτέραν σου μορφὴν πρεσβείαις τοῦ τιμίου Προδρόμου.*»

Περὶ τῆς μετοικήσεως καὶ διασπορᾶς τῶν Μοσχοπολιτῶν, ἣτις ἐγένετο ὡς εἵπομεν οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ μετὰ ἐκάστην καταστροφὴν, τὴν καλλιτέραν παράδοσιν παρέχει ἡμῖν σύγχρονος λόγιος Θεσσαλός ὁ **Φιλίππιδης**, ἣν παραλαμβάνομεν ὀλόκληρον ἐνταῦθα :

«Πλείους (Ρουμοῦνοι) κατοικοῦσι περὶ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ πόλιν Πιτόλια, ὅπου καὶ κῶμαι Ῥουμούνων εἰσίν... μέχρι τῆς πρώην ἀκμαζούσης διὰ τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον, μόνης ἐκεῖ πόλεως Βοσκοπόλεως· τὰ νῦν δὲ λείψινα τῆς πρώην καὶ παρελθούσης αὐτῆς λαμπρότητος καὶ ἀμυδρὰ πάντη μνημόσυνα, οἰκιαρχίαι τινες περίπου διακόσμαι σῴζονται. Οἱ πολλοὶ τῆς Βοσκ. κάτοικοι διὰ τοὺς ἀλλεπαλλήλους ἐπηρρασμοὺς ἐκτοπισθέντες, ἄλλος ἄλλη ἐτραίποντο, ὅπη ἕκαστος ἡσυχαιότερον οἱ καὶ κερδαλεώτερον καὶ εὐκολώτερον βίον ἔχειν ἐνόμιζεν. Καὶ εἰσι τούτων πολλοὶ ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Μοαγγορίας παντοῖον εἶδος ἐμπορίας μετιόντες, καὶ ἐν Βιέννῃ ἔτι καὶ ἐν ἑτέραις πόλεσι τοῦ Αὐτίζλανδ καὶ τῆς Πολόκης¹. Πλείους ἔτι ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κωμολέσι καὶ κώμαις τῆς Τουρκίας καὶ ἐν τῇ ἡμετ. πατρίδι ταῖς Μηλαῖς ὑπὸ τὸ Πήλιον ὄρος πρὸς νότον κειμέναις, βοσκοπολιταὶ μέτοικοι εἰσὶ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις αὐτῶν ἰκόμενοι ὧν δύο χαλκευτικῇ, μᾶλλον σιδηρευτικῇ τὸν βίον ἐπορίζοντο, ὁ δὲ τρίτος πυροβολουργὸς ἐτύγγανεν αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν περικνημίων καὶ περίποδιων ἦσαν ἄρισταί τε πλέκτριαι. »².

Ἄλλὰ καὶ ἡ τύχη τῆς κλεινῆς τῶν λογίων ἐκείνων φάλαγγος «οἵτινες διὰ τῆς φιλεργείας καὶ τῶν συγγραφῶν αὐτῶν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἀγωγῆς τοῦ ὑπὸ τῶν τυράννων δυναστευομένου ἔθνους ;»³ Βεβαίως ἡ δεινὴ λαΐλαψ διεσκόρπισεν αὐτοὺς εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης πέρατα, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ παρακολουθῶμεν τὰ ἴχνη αὐτῶν· ἰὼν πρῶτανιν αὐτῶν π. χ. Καβαλλιώτην συναντῶμεν εἰς τοῦ **Ῥόξια** τὸ βιβλίον μεταξὺ τῶν ἐν Μισκόλιτση (ἔνθις ὑπῆρχεν ἑλλ. γυμνάσιον) τῆς Οὐγγαρίας συνδρομητῶν. Τραγικὴν βε-

1. Οἱ Ἄγγλοι W a c e καὶ T h o m p s o n γράφουσι περὶ τούτου: the wealthy Greek Colony in Vienna was largely composed of Ulahs from Muskopole (The Nomads of the Balkans σ. 214 πρὸβλ. καὶ Em. P i c o t, Les Roumains macedoniens en Autriche et en Hongrie. Album Macedo-român 1880).

2. Γεωγραφικὸν τῆς Ῥουμανίας. Τόμ. Α' (Ἰάσιον 1816) Μέγ. 2.

3. Δάμπρου Νέος Ἑλληνομν. τομ. Ι'. (1913) σ. 384.

βαίως ὑπέστησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν περιπέτειαν, τῆδε κάκεισε περιφερόμενοι ὡς ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ «**κακοδαίμονος Γεωργίου**» μανθάνομεν.

Τῷ σοφωτάτῳ ἀγίῳ ἐκκλησιαρχῇ πᾶν εἶτε ἀγαθὸν καὶ θυμῆρες.

Ὅκ οἶδ' ὅπως ὁ κακοδαίμων ἐγὼ διαφυγὼν τὸ τῶν ἀγαρηνῶν ξίφος ἐνέπεσον δεινῇ τι καὶ πέρα δεινῆς ἀπορίᾳ. Καὶ ἀπέφυγον μὲν κρημνόν, ἐνέπεσον δὲ ῥεύματι κατὰ τὸ κοινολογούμενον ὥστε ἔπεται μοι βοᾶν κατ' Εὐριπίδην: "ὦ μοι ἐγὼ! πᾶ βῶ; πᾶ σιῶ; πᾶ κέλσω; ἐν γὰρ τῇ ἢ νῦν ἀφίγμα δυστυχία πόρος ὅλως οὐδεὶς ὥστε δυοῖν θάτερον ἔπεται μοι, ἢ θάττον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας τυχόντι ζῆν, ἢ λιμώττειν κατὰ κύνας καὶ τεθνάναι ἀποτυχόντι ἢν μὴ γὰρ πόρος τε καὶ μηχανή τις διευρεθῆ, ὅλως ὁ τάλας ἀπόλλυμαι. Ξένος γὰρ τοί εἰμι καὶ ἀνάργυρος καὶ ἄστεγος καὶ μονοχίτων ῥθειρῶν γ' ἄριθμῶν, οὐδὲ λέγω, αἱ λυποῦσαί με ἐτι οὐδέποτε παύσωσι μυσαιτόμενος οἷν τὸ ζῆν, τούτου ἀνθαιροῦμαι τὸν θάνατον κρείττον γὰρ μοι καθέστηκεν ἅπαξ ἀποθανεῖν ἢ ὁσημέραι μυρίων θανάτων πειρῆσθαι. Ὅθεν δακρῶν ἀνάπλεως ἡμῶν ἀντιβολῶ δοῦναι χεῖρα, δοῦναι κειμένῳ μοι καὶ μ' ἀπαλλάξαιτε θάττον τῆς τούτου τοῦ θηρίου βορᾶς ὁδὸν γὰρ οὐδαμοῦ πενίας ἐξωλέστερον (ἵνα κατ' **Ἀριστοφάνην** εἶπω). Ἔσεσθε χαριούμενος ἡμῖν τὰ μέγιστα μηδὲν μελλήσαντες ὅσον γὰρ ἂν βραδύνητε, τοσοῦτον λυπήσητε ἀμβλυτέραν τῇ ἀναβολῇ τὴν χειραγωγίαν ἐνδεικνύμενοι. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ὡς ἐπῆλθέ μοι γραφέντα, ὑμεῖς δ' ἔξετε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβὰς μυριοπλασίως. 1770 Ἰουνίου κθ'.

*Ὀλος αὐτῆς ἐκκρεμῆς **Γεώργιος**, ὁ κακοδαίμων ὁ ἐκ **Μοσχοπόλεως**,

Τῷ σοφωτάτῳ ἀγίῳ ἐκκλησιαρχῇ κυρίῳ κυρίῳ Νεοφύτῳ προσκυνητής!

Λὲν παρῆλθεν ὡς φαίνεται δεκαετία καὶ τὰ ἐλεεινὰ ἐκεῖνα καὶ ἀξιοδάκρυτα λείψανα περισωθέντα ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ μαχαίρας κατῶρθωσαν περὶ τὰς 200 οἰκογένεια νὰ ἐπανέλθωσι καὶ νὰ ἀνοικοδομήσωσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τὰς οἰκίας αὐτῶν. Πρώτη δὲ φροντίς αὐτῶν ἦν ἡ σύστασις ἑλληνικῆς Σχολῆς, τῇ συνδρομῇ τοῦ βαθυπλούτου βαρόνου **Σίνα** καὶ ἄλλων ἐν Εὐρώπῃ Μοσχοπολιτῶν². Ὅτι κατ' μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν κατὰ τὸ 1770 καταστροφὴν τῆς πόλεως καὶ διετηρήθη ἀποδεικνύει ἔγγραμνον τοῦ 1779 ἰδ' αὐγούστου εἰς ὃ ὑπογράφονται :

Γκόρας καὶ Ληροαχίου Κωνστάντιος ὑποβεβαιοῖ

Ὁ πρῶην Γκόρας Σεραφεῖμ μαρτυρεῖ

1. **Π. Κοντογιάννη** ἐνθ' ἄνωτ. σ. 494—495 (ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος ἀρ. 7143).

2. **Ἀραβαντινὸς** Περὶ Κουτσοβλάχων σ. 45. Ὁ **Leake** (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 343) περὶ τὸ 1800 εὔρε 200—300 οἰκίσκους διὸ καὶ ἀμφιβάλλει ἂν καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πόλεως ἦσαν πλέον τῶν 1000.

Ὁ οἰκονόμος ἐν ἱερεῦσι Κωνσταντῖνος μαρτυρεῖ
 Ὁ ἐν ἱερεῦσι σακελλάριος Δανιὴλ μαρτυρεῖ
 Ὁ ἱεροδιδάσκαλος πρωτοπαπᾶς Θεόδωρος μαρτυρεῖ
 Θεόδωρος Χατζῆ Φιλιππίδης μαρτυρεῖ
 Βρέτος Κωνσταντίνου μαρτυρεῖ.

(Σύντομος ἱστορικὴ περιγραφή τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Βελεγράδων καὶ τῆς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν ὑπαγομένης χώρας... ὑπὸ Ἀνθίμου Ἀλεξούδη (Κέρκυρα 1868) σ. 73. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Θεόδωρος εἶναι ὁ Καβαλλιώτης καὶ ὁ Δανιὴλ ὁ γνωστὸς Λεξικογράφος ὁ ἔπειτα προαχθεὶς εἰς τὸ ὄψικιον τοῦ οἰκονόμου· καὶ ὁ Χατζῆ Φιλιππίδης φαίνεται ἐγκατεστημένος ἐν Μοσχοπόλει).

Ὁ **Κούμας** ὅμως παραπονεῖται ὅτι «πολλοὶ εὐκατάστατοι κατέφυγαν εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ διὰ τῆς ἐμπορίας ὑπερεπλούτησαν χωρὶς νὰ ἐνθυμῶνται πλέον τὸν ὑπὲρ τῆς ἑλλ. παιδείας ζῆλον τῆς πατρίδος των, οἱ δὲ μικρότεροι διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Τουρκ. ἐπικρατείας»¹. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην περίοδον ἀνελθὼν τῷ 1796—1806 εἰς τὸν μητροπ. θρόνον τῆς Κοριτσᾶς ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως **Ἰωάσαφ Β** προσέθετο εἰς τὸν τίτλον τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ὅπερ διετηρήθη καὶ ἐπὶ διαδόχου αὐτοῦ **Μελετίου** (1806—1828), ὅτε ὁ **Βησσαρίων** (1828—1835) ὠνομάσθη Κοριτσᾶς καὶ Πωγωνιανῆς καὶ εἶτα ὁ **Κύριλλος** (1835—1845) Κοριτσᾶς καὶ Ἰρεμετῆς ὅπερ καὶ ἰσχύει μέχρι σήμερον². Ἄλλ' οὔτε ὁ τίτλος οὔτος οὔτε ἡ νέα σχολὴ ἠδυνήθη νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Μοσχόπολιν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ἀκμὴν καὶ δόξαν. Ὁ τε συσταθεὶς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος «Σίνας» οὐδὲν ἤνυσε καὶ ἡ ἑλληνικὴ Σχολὴ ἐφυτοζῶει μέχρι τοῦ 1916. Οἱ ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ ἀποκατασταθέντες φυγάδες οἱ μὲν ἀποδυσπετήσαντες ἐκ τοῦ πολλοῦ καμάτου τῆς κλασικῆς ἑλλ. γλώσσης ἠβουλήθησαν νὰ καλλιεργήσωσι τὴν μητρικὴν αὐτῶν διάλεκτον—εὐάριθμοι ἐναπελείποντο θιασῶται τῆς Ἑλληνίδος ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω—ὁ δὲ **Γεώργιος Σίνας** ἐκ τοῦ τραγικοῦ ἐπιλόγου τῆς πατρίδος αὐτοῦ πεισθεὶς ὅτι ἀδύνατον ἄνευ ἐλευθερίας νὰ ζήσωσιν αἱ Μοῦσαι ἐστράφη πρὸς τὰς ἐλευτέρας Ἀθήνας καὶ συνέστησε τῷ 1842 τὸ λαμπρὸν Ἀστεροσκοπεῖον, ὅπερ καὶ βασιλικώτατα ἐπροίκισε. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Σίμων Σίνας** τὴν δόξαν τῆς πατρίδος ἐκείνης ὄνειροπολήσας οἶονεὶ ἐξ ὀρμεμφύτου

1. Ἐνθ' ἄνωτ. τομ. XII σ. 531.

2. Βλ. *Δασσαρήτην* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 153 καὶ 158.

ἀνήγειρεν ἐν μέσαις Ἀθήναις τῷ 1859 τὴν καλλιμάρμαρον καὶ περι-
καλλῆ Ἀκαδημίαν ἐπίδοξον θυγατέρα τῆς Μοσχοπολίτιδος.

Περὶ τῆς τελευταίας καταστροφῆς τῆς ἀτυχοῦς ὄσω καὶ ἐνδόξου
Μοσχοπόλεως πολλὰ ἐγράφησαν, τὰ πλεῖστα βεβαίως ὑπερεξωγκω-
μένα. — Δὲν ἠθελήσαμεν νὰ παραλάβωμεν τὴν περιγραφὴν οὔτε παρὰ
τοῦ Βελλιανίτου οὔτε παρὰ ἡμεδαποῦ κ. Σκενδέρη, ἀλλὰ παρὰ τοῦ
τέως μὲν Κοριτσιᾶς μητροπολίτου, νῦν δὲ Μυτιλήνης σεβ. **Ἰακώβου**.

Τὸ ἥρωϊκὸν τέλος μιᾶς ἱστορικῆς πόλεως.

Ὁ 8)βριος τοῦ 1916 ἦτο ὁ τελευταῖος τῆς Μοσχοπόλεως μῆν, καὶ
ἡ 16 αὐτοῦ ἡ ἀποφρὰς τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς ἡμέρας. Αἱ πρωτοπορεῖαι
τῶν Αὐστροβουλγαρικῶν ὄρδων ἀπαρτιζόμεναι ἐκ μισθοφόρων Ἀλ-
βανῶν ληστροσυμμοριτῶν μὲ τὸν περίφημον **Σαλῆ Πούτκαν** ἐπὶ κε-
φαλῆς ἐπέπεσαν ὡς σαρκοφάγα ὄρνεα ἐπὶ τῆς δυστυχοῦς πολίχνης,
ἀρνηθείσης νὰ παραδοθῆ. Τὰ γυναικόπαιδα γυμνά καὶ τετραχλησιμένα
ἔφευγον προτροπάδην πρὸ τῶν ἐπιδραμόντων ἀπαισίων τεράτων καὶ
ἐπαράτων μαστίγων τῆς δυστυχοῦς ταύτης χώρας, καὶ ἐζήτουν ἄσυ-
λον εἰς τὰς Ἱερὰς Ἐκκλησίας τῆς Κορυτζᾶς. Οἱ ἥρωϊκότεροι τῶν
κατοίκων ὅσοι εἶχον ὄπλα, ἐνεκλείσθησαν ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἀπεπει-
ράθησαν ν' ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ἐδάφους τὰς ἐπερχο-
μένας δηλητηριώδεις ἐχίδνας. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις ἦτο ματαία. Τὸ ὑπὸ
τῶν ἐπιδρομέων τεθὲν πῦρ ἐμαίνετο εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς πολί-
χνης σκορπίζον τὴν φρίκην καὶ τὸν ὄλεθρον. Τριάκοντα τέσσαρες ἄν-
δρες ἐκ τῶν παραμεινάντων συλληφθέντες ἀπήχθησαν εἰς τὴν ἐγγυὲς
Ἱερὰν Μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ ἐκεῖ κατεχορευοργήθησαν
ἀσπλάχνως ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἀγρίων λησιτῶν. Καὶ οὔτω τὸ δρᾶμα
συντελέσθη. Ἡ Μοσχόπολις δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἡ Μοσχόπολις
ἠροιδμεῖτο μὲ τὰς πόλεις τὰς νεκράς. Καὶ τοιουτοτρόπως ἐκεῖ ὅπου
ἐπὶ αἰῶνας ἐγαλουχήθησαν τόσαι ἑλληνικαὶ γενεαί, καὶ ἐσφυρηλαιτή-
θησαν τόσαι ἥρωϊκαὶ ψυχαί, δὲν μένει πλέον ἄλλο εἰμὴ ἐρείπια ἐπὶ
ἐρείπιων καὶ θρύμματα ἐπὶ θρυμμάτων, μαρτυροῦντα μὲ ὀδύνην τὰ
«περασμένα μεγαλεῖα» τῆς Μοσχοπόλεως. Καὶ μόνον ὀρθοποδοῦσιν

1. Βλ. **Γούδα** ἐνθ' ἄνωτ. σ. 35 καὶ 48. Ἡ Ἀκαδημία καθῆκον ἔχει
νὰ τιμήσῃ τὸν ἰδρυτὴν αὐτῆς δι' ἐκδόσεως ἀναμνηστικοῦ τεύχους. Δυ-
στυχῶς καίτοι παρῆλθεν ἑκατονταετηρίς ὄλη, οὐδεμία βιογραφία πληρεστέρα
περὶ τῶν **Σινῶν** ἀνεφάνη τῆς τοῦ **Γούδα** (σ. 1--51) κοσμήσαντος τὴν ἀρχὴν
τοῦ τόμου Πλοῦτος καὶ Θυσίας καὶ «πρόσωπον τηλαυγὲς» προτάξαντος.

ὄκτω ὄραῖοι ἀλλὰ καὶ τέλεον ἀπογεγυμνωμένοι ναοί, τὰ ἱερά ταῦτα σύμβολα τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν θρησκείας, καλοῦντες οἶονεὶ τοὺς πιστοὺς εἰς ἀνέγερσιν τῆς ἀπετεφρωθείσης πόλεως. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μετὰ τὴν ἐπιπόθητον ἀποκατάστασίν του τὸ ἔθνος θὰ σπεύσῃ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν καὶ μαρτυρικὴν πόλιν πολλήν του εὐγνωμοσύνην ἀνεγείρον αὐτὴν ἐκ τῆς τέφρας τῆς πρὸς δόξαν μὲν καὶ τιμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ὄνειδος δὲ καὶ αἰωνίαν κατασχύνην τῶν βαρβάρων καὶ ἀσυνειδήτων καταστροφέων τῆς!»¹

8. Ὁ ὑψιστος σκοπὸς τῆς Ἀκαδημείας καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν διδασκάλων.— Αἱ ἐκδόσεις τῶν Ἀκολουθιῶν τί ὑπέκρυπτον;— Ὁ βίος τοῦ ἀληθοῦς συντάκτου Ἰησοῦ του Λομβάρδη.— Ὁ Παπισμὸς βαλλόμενος.— Τὸ βιβλίον τοῦ Ἀββᾶ Βενιζόνη.— Ἡ ἀλήθεια κριτής.— Ἡ ἀνάλυσις καὶ αἱ σπουδαῖαι τοῦ βιβλίου χαλκογραφαί.— Τὰ ἀδιαφιλονίκητα μαρτύρια τῆς ἐκδόσεως ἐν Μοσχοπόλει, προανάκρουσμα τῆς ἐπαναστάσεως.— Οἱ Μοσχοπολιταὶ διδάσκαλοι δαδοῦχοι τῆς ἐλευθερίας τῶν Βαλκαν. λαῶν.— Ἡ Ὁρθόδοξος διδασκαλία τοῦ Μελετίου Πηγᾶ— Ἀκριβὴς περιγραφή. Τὰ Μοσχοπολιτικὰ τεκμήρια.— Ἡ ἀνωνυμία τῶν Μοσχοπολιτ. ἐκδόσεων.

Οἱ πνευματικοὶ τῶν Ἀκαδημεικῶν τῆς Μοσχοπόλεως ἀγῶνες ἦσαν διμέτωποι, κατὰ τῆς τυραννίας καὶ κατὰ τοῦ Παπισμοῦ εἶναι τὰ δύο σημεῖα εἰς ἃ πᾶς διανοούμενος μετὰ τὴν ἄλωσιν βίλλει. Αἱ ἐκδόσεις τῶν διαφορῶν Ἀκολουθιῶν τοιοῦτον ἀπώτερον ἐπεδίωκον σκοπὸν, διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους εὐλαβείας νὰ στηριξῶσι τοὺς Χριστιανοὺς ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων— καὶ προῆλθον εἰς φῶς ἐκεῖθεν 13 ἐν ὄλῳ ἀκολουθίαι μέχρι σήμερον γνωσταί— ἐνῶ διὰ τῶν διαφορῶν προλεγόμενων καὶ τῶν πολυπληθῶν ἐπιγραμμάτων προσεπάθουν οἱ ἐμπνευσμένοι ἐκεῖνοι ἐκδῶται νὰ ὑποκαύσωσι τὸν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματι ἔρωτα τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν, ἅπερ προώριστο νὰ δωροφορήσωσιν αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν². Μετὰ τῆς Ἀκολουθίας συνεξεδίδετο

1. Χριστιανικὸν Ἡμερολόγιον Τομ. Β' (Ἀθῆναι 1925) σ. 127-128.

2. Βλ. *Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου* Ρήγας ὁ Φεραῖος καὶ τὰ ἀνέκδοτα αὐτοῦ ποιήματα ἐξ ἀθωνικοῦ χειρογράφου (Θεσσαλικά Χρονικά, Τομ. Γ' 1932 σ. 35 ἐ. ἐνθα ἀποδεικνύομεν, ὅτι ὁ κῆρυξ οὗτος τῆς ἐλευθερίας τρία τινὰ ἐθεώρησε καθήκον νὰ καλλιεργήσῃ ὡς τὰ δραστηριώτερα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας μέσα, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν παιδείαν, τὴν αὐτοπεποιθήσιν καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ τυράννου καὶ ἐπέτυχεν εἰς τὸ ἔργον πληρέστατα).

καὶ ὁ βίος τοῦ ἁγίου καὶ τὸ μαρτύριον, οἷονεὶ κρυπτόμενον ἐν τῷ μέσῳ τῆς φυλλίδας ἀπὸ τῆς τυραννικῆς ἐπιβουλῆς, καὶ τοῦτο ἴσως ἦν τὸ κύριον εἰς τὰς ἐκδόσεις ταύτας. Σπουδαία ἦν ἡ ἀναζωπύρησις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηήματος, τῶν πιστῶν καὶ ἡ προσήλωσις αὐτῶν εἰς τὰ θεῖα πρὸς ἐγκαρτέρησιν εἰς τὸν ἀπηνῆ διωγμὸν καὶ τοὺς πρὸς ἐξώμοσιν παντοειδεῖς ἐκβιασμοὺς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν μαρτυρολογίων καὶ βαθεῖα ἡ ἐκ τῶν θαυματουργιῶν ἐντύπωσις, καμπτουσῶν πολλάκις καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν τὴν ἐπιμονὴν καὶ σκληρότητα. Ἀλλὰ δὲν ἐλησμόνουσιν ἐν ταῖς Ἀκολουθίαις καὶ τὸν ἕτερον ἐπίβουλον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, τοὺς Παπιστάς. Ὡς βλέπομεν καὶ ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις προτάσσεται καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα «κατὰ τῶν ἱεροσύλων Παπιστῶν».

Μητροφάνους (τοῦ Ἀργυροκαστρίτου τοῦ Γρηγοῤῥᾶ ;)

Βησσαρίωνος δοθέοις κλυτὸν δέμας
Ἀγιστῆς Παπισταῖς ἀμπεπωλεῖ χρυσίου.
Μένει δὲ ἡ κράς εὐσεβείας τροφίμους
τὸ στερρὸν ἡμῖν δογμάτων ἐκκλησίας
τῆς καθολικῆς, θαυμάτων δι' ἀφθόνων
κυροῦσα πιστοῖς, φιλεόρτοις τε σφόδρα.

Ἰδίως ἀνεζωπύρουσιν τὸ φρόνημα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας οἱ αἰοίδιμοι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι καὶ ἐξησφάλιζον τὸ πλήρωμα τῶν Ὄρθοδόξων ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων προβάλλοντες ὡς τηλαυγῆ πρόσωπα τοὺς ὁμογενεῖς μάρτυρας καὶ πολιούχους τοὺς τε παλαιότερους καὶ δὴ τὸν ὄσιον **Ναοῦμ** καὶ τὸν μάρτυρα βασιλέα **Ἰωάννην τὸν Βλαδίμηρον**, οὗτινος τὸ λείψανον σωζόμενον ἐν τῇ παρὰ τὸ Ἐλβασάτιον ἐπωνύμφ Μονῇ διὰ πολλῆς φέρεται τιμῆς, καὶ τὸν ὄσιομάρτυρα **Νικόδημον** τὸν Ἀγιορείτην. Τούτων αἱ Ἀκολουθία μετὰ παρέλευσιν 30άδος ἐτῶν ἀπὸ τῆς Μοσχοπολιτικῆς ἐκδόσεως ἐπανελήφθησαν ἐν Βενετίᾳ τοῦ μὲν Ἰωάννου τῷ 1774 «ἀναλώμασι τοῦ τιμιωτάτου καὶ χρησιμωτάτου κυρίου **Νικολάου Δημητρίου Ντορούγα** εὐπατρίδου Μοσχοπόλεως εἰς Σιλήσχα» ὡς ἐλέχθη ἡ δὲ τοῦ Νικοδήμου τῷ 1781 «διορθωθείσα ἐπιμελῶς τῇ σπουδῇ καὶ δαπάνῃ τῶν τιμιωτάτων καὶ φιλοθέων εὐπατριδῶν (sic) πόλεως Βελεγραίδων κυρίου **Κωνσταντίνου Νικολάου καὶ Δημητρίου Τζεκούρη**» (παρὰ Legrand 1029).

Διέκρινε πρὸ παντὸς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους φρόνημα κατὰ τοῦ τυράννου ἀδούλωτον καὶ πλήρης αὐταπάρησις, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω

τὸν *Χατζηφιλιππίδην* καὶ τὸν *Νεκτάριον Τέρπον*¹. Βεβαίως θάρρος οὐ σμικρὸν ἀπηρεῖτο νὰ ἐκδίδωσι τὰς Ἀκολουθίας τῶν νεομαρτύρων, καὶ νὰ ρίπτωσιν αὐτὰς ὡς κόλαφον κατὰ πρόσωπον τῶν δημίων. Πολλάκις δ' ἐν τοῖς ὕμνοις ἐποιοῦντο καὶ πρὸς τὸν Ὑψιστον ἀποστροφὴν, ἐφ' οἷς ὑφίσταντο δεινοῖς καὶ ἐξελιπάρουν τὴν ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπαλλαγὴν. Ἀναγινώσκωμεν π. χ. εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ἱερομάρτυρος *Σεραφείμ* ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, ὅστις ἐμαρτύρησε κατηγορηθεὶς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Τρίκκης Διονυσίου (1611)² τόδε τὸ συγκινητικὸν τροπάριον τῆς Θ' ᾠδῆς :

Ἴδε τὴν ἡμῶν—ὀδύνην καὶ κάκωσιν ὡς πάλαι, Δέσποτα—ἐν Αἰγύπτῳ ἔβλεπας—κεκακωμένους Ἰσραηλίτας σου—οὐχ ἦντον γὰρ δεδούλωται καὶ κατατρώχεται—τῶν πιστῶν σου τὸ σίφος, φιλάνθρωπε—Ἰσμαὴλ ἀπηνούς τῇ θρασύτητι.

Ἄλλὰ βλέπομεν καὶ συστηματικὰ πονήματα τῶν Μοσχοπολιτῶν ἰδίως κατὰ τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας, ἣτις ἀληθῶς μεγάλας κατέβαλε προσπαθείας πρὸς ἀποπλάνησιν τῶν πιστῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὡς τὴν *Πίστιν τοῦ Τέρπου* καὶ τὸ *Συνταγμάτιον τοῦ Ἀγιοναουμίτου Κωνσταντίνου*, δι' ὧν θαρσαλέως οὗτοι ἀντεπεξήρχοντο ὑπεραμυνόμενοι τῶν πατρῶων δογμάτων. Ἀλλὰ τῆς ἐκ τοῦ συστάδην μάχης ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας—καὶ ἀγνοεῖται τὸ τέλος καὶ τῶν δύο τούτων προμάχων τῆς πίστεως—διὸ οἱ συνετοὶ τοῦ τυπογραφείου ἰθύντορες ἐπενόησαν τῆς ἀνωνυμίας ἢ κλεψιτυπίης τὸν τρόπον, συνήθη ἄλλως εἰς τὰς δυσχειμέρους ἐκεῖνας περιστάσεις. Ἐπιημονεύσαμεν ἀνωτέρω³ τοῦ περιφήμου βιβλίου τοῦ *Ἀββᾶ Βεντζόνη*, ὅπερ ἐν τῷ Ἰταλικῷ πρωτοτύπῳ ἐπεγράφετο : «*Ἡ ἀλήθεια κριτῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς Βεντζόνη Ἰησοῦίτου ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν τὴν Ἀνατολικὴν*»⁴. Κατὰ τὴν ὑπόπτῃν τοῦ Ἀγγλοῦ περιηγητοῦ Chandler μαρτυρίαν συνετάχθη αὐτὸ ὑπὸ τοῦ νεοφωτίστου Ἰταλοῦ *Δομβάρδη*, ὅστις ὡς ὀρθόδοξος ἤδη εἶχε μετοικήσει οἰκογενειακῶς ἐν Ἀθήναις

1. σ. 113 (Θεολ. Θ' σ. 326) καὶ σ. 140 (Θεολ. ΙΑ' σ. 52 ἐ.). Πρόδρομος τοῦ *Ῥήγα* δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν εἰς τὴν Ἑπείρον καὶ Ἀλβανίαν ὑπῆρξεν ὁ ἰσαπόστολος *Κοσμάς* ἰδρύσας περὶ τὰ 300 σχολεῖα !

2. Αὕτη ἐντὸς 10ετίας περίπου ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ δάκις ἦντοι τῷ 1732, 1750, 1755, 1756 καὶ 1779.

3. σ. 88—89 (Θεολ. Θ' σ. 62—63).

4. Συνήντησά που καὶ Ἰταλιστὴ τὸν τίτλον τούτον, ὅπερ πιστοποιεῖ τὴν γνώμην τοῦ Chandler ὅτι προέρχεται ἐκ μεταφράσεως.

καὶ ἐξετιμᾶτο τὰ μᾶλα ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὀνομαζόμενος «δεσβίσης»¹. Ἀλλὰ μᾶλλον κατέφυγεν εἰς Ἑλλάδα διότι ἔκλειπε τὰ ἱερά τοῦ ναοῦ σκεύη καὶ ὡς μὴ δυνάμενος νὰ διάγῃ ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι τὸν ἐπιλήψιμον βίον, ὃν συνέχισεν ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἀπεκήρυξε καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν τουρκεύσας καὶ νυμφευθεὶς νέαν Ἀλβανίδα² προσεπάθει δὲ καὶ τὴν σύζυγον νὰ συμταρασύρῃ εἰς ἐξώμοσιν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ. Ἐξ ὧσων ἐξιστορεῖ μετὰ πολλῆς ὀξύχολίας καὶ εἰρωνείας ὁ καθολικὸς Ἄγγλος, ὁ Λομβάρδης οὐχὶ μόνον σχέσεις δὲν εἶχε καλὰς πρὸς τὰς ἐκκλησ. ἀρχὰς ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ κατεδίωξεν ἀτηνῶς τοὺς μητροπολίτας Ἀθηνοῦν καὶ Λαρίσσης Διονύσιον, διαβάλλον καὶ συκοφαντῶν αὐτοὺς πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Βοεβόδαν, οὗ ἀπήλαυσεν ἐξαιρέτου εὐνοίας. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους ἀρχοντας δὲν ἀφῆκεν ἡσύχους καὶ πάντας ὅσους ἐμίσει προσιδίου τοῖς Τούρκοις μεταβαίνων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν. Τοιοῦτον κατάπτυστον ὄργανον βεβαίως ἐχρησιμοποίησεν ὡς διερμηνέα καὶ ὁ εὐγενὴς Ἄγγλος καὶ πάντες οἱ μετὰ τὰ μέσα τοῦ 17 αἰῶνος ἐπισκεπτόμενοι τὰς Ἀθήνας Εὐρωπαῖοι. Ἔνεκα τούτου ὁ ἀείμνηστος **Νικ. Δραγούμης** ὁ εἰς Ἑλληνικὴν μετενεγκὼν τὰ ὑπὸ τοῦ C h a n d l e r περὶ **Λομβάρδη** γραφέντα³ ἐκφράζει τὴν ἀμφιβολίαν «μὴ ἢ διαβεβαίωσις τοῦ περιηγητοῦ ὅτι συγγραφεὺς τῆς Ἀληθείας ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ Λομβάρδης δὲν εἶναι ἀκριβής»⁴.

Θὰ συνεφωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν παρατήρησιν ταύτην τελείως, εἴαν μὴ τὸ ἐν τῷ τέλει τοῦ πρώτου μέρους ἀναγεγραμμένον ὄνομα BONDHΛAP μετεφράζετο ἀκριβῶς εἰς ΛΟΝΒΑΡΔΗ (κατ' ἀναγραμματισμόν). Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἕτερον κρυπτογραφικὸν ὄνομα ἐν τέλει τοῦ πρώτου ἐπιγράμματος, ὅπερ εἰς δώδεκα κακοτέχνους στίχους ἐξυμνεῖ τὸν συγγραφέα: Λυβάργιος, ὅπερ ἄδηλον τίνα συμβολίζει, (ἴσως: Γαβριήλιος ἢ ὡς ἐκαλεῖτο ὁ Πάτας λίβας ἄγριος). Προβαίνομεν εἰς σύντομον περιγραφὴν τοῦ περιέργου βιβλίου:

1. Οἱ Τούρκοι οὕτως ὀνομάζουσιν ὡς γνωστὸν τοὺς ἑαυτῶν μοναχοὺς, ἀλλὰ πολλάκις καὶ τοὺς ἡμετέρους ἀντὶ queschis (=κεχωρισμένος)

2. Ἴσως ἔπραξε τοῦτο ὁ Ἄγγλος ὡς φανατικὸς καθολικὸς ἵνα ἐκμυκτηρίσῃ τὸ βιβλίον μᾶλλον ἢ τὸν συγγραφέα, ὅπερ μετὰ τῆς δυνάμεως διεπόμενε τὰ δόγματα τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς τῶν Διαμαρτυρομένων Ἐκκλησίας. Πανδώρα τόμ. Η' (1858) σ. 234-235.

3. Αὐτ. σ. 235. Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι τὸ βιβλίον δὲν φέρει τὸ ἔτος τῆς ἐκτυπώσεως δι' εὐνοήτους λόγους καὶ ἐπειδὴ ὁ C h a n d l e r ἐπεσκέψατο τὰς Ἀθήνας τῷ 1765 καὶ ἤκουσε παρὰ τοῦ **Λομβάρδη** περὶ αὐτοῦ ὑπατίθεται ὅτι τῷ 1765 αὐτὸ ἦν ἐκδεδομένον.

«*Ἡ ἀλήθεια κριτής. Εἰς τὰς μεγάλας διαφορὰς τῶν τεσσάρων Χριστιανικῶν λατρειῶν τῶν Γραικῶν, Παπιστῶν, Καλβινιστῶν καὶ Λουθηρανῶν, πρᾶξις δικαστικῆ ἠθικῆ τοῦ πατρὸς Βεντζόνη ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν Ἰησοῦιτῶν, τοῦ ὕστερον ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν τὴν Ἀνατολικήν. Μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν εἰς τὴν κοινὴν τῶν Γραικῶν διάλεκτον, διηρημένη εἰς τόμους δύο. Τόμος πρῶτος, τύπος πρῶτος*» εἰς 8 σ. 184, 106, 38. 8 φύλλα· ἐν ἀρχῇ ἐκτὸς ἀριθμοῦ, 10 τῶν ξυλογραφιῶν καὶ 5 ἄγραφα.

Περιέχει τὸ βιβλίον καὶ δέκα ξυλογραφημένας εἰκόνας· ἡ πρώτη εἰκονίζει τὸν συγγραφέα φέροντα λευκὸν πώγωνα καὶ ἐνδεδυμένον ἱερατικὴν τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας στολήν, κρατοῦντα δὲ ἐν τῇ δεξιᾷ κάλαμον καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς βιβλίον ἀνοικτὸν ἐπὶ τινος τραπέζης, ἐν ᾧ ἀναγινώσκονται ταῦτα: «*Ἀλήθεια κριτής*»· ἀνωθεν τῆς κεφαλῆς ἐπίπτει τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς· κάτωθι δὲ ἀναγινώσκει τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως «*Πατὴρ Βεντζόνης*».

Ἄλλὰ τὸ σύμβολον, ὅπερ ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν Μοσχόπολιν κεῖται ἐν σελ. 10 (κεφ. ι' ἐν τέλει) *ἡ εἰκὼν τοῦ ὁσίου Ναοῦμ* (ὅπερ δὲν παρετήρησεν ὁ L e g r a n d) μικρὰ ξυλογραφία, ἣς ἐν τῷ μέσῳ εἰς σύμπλεγμα κλήματος ἢ φύλλον (vignette) ἴσεται ὁ ἅγιος ἔχων ἐκατέρωθεν δύο ναοὺς· κάτωθεν ἡ δήλωσις: «*Ὁ ἅγιος Ναοῦμ*». Εἶναι τὸ κόσμημα τοῦ πολιούχου καὶ προστάτου, -τῆς τυπογραφίας, ὅπερ ἐν ἀρχῇ τε καὶ τῷ τέλει φέρουσιν αἱ Μοσχολ. ἐκδόσεις. Αἱ λοιπαὶ 9 μεγάλα ξυλογραφίαι εἰκονίζουσιν ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχας, τὸν πάπαν, Ἰησοῦιτας, τὸν *Λουθηρον* καὶ τὸν *Καλβινον*, καὶ τέλος πάντων μίαις ἐξ αὐτῶν εἰκονίζει δράκοντα ἐν τῇ κολιάσει ἀποχρεμτομένους μετὰ

1. Λεπτομερὴς περιγραφή καὶ ἀνάλυσις τοῦ βιβλίου τούτου ὡς καὶ μεταφρασίς τῶν ὑπὸ τοῦ C h a n d l e r γραφέντων καὶ σχετιζομένων πρὸς τὸν συγγραφέα ἐγένετο ἐν τῇ Πανδώρα (Ἀθήναι 1858) τομ. Η' σ. 434—439 ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη καὶ περίληψις ταύτης μετὰ τινων προσθηκῶν ὑπὸ Π. Λάμπρου ἐν Χρυσασίδι τομ. Γ' (Ἀθήναι 1865) σ. 401—402, ἐξ ἀμφοτέρων τούτων σταχυολογοῦμεν ἐνταῦθα τὰ σπουδαιότερα (καὶ ἐκφράζομεν ἅμα καὶ τὰς ἡμετέρας ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου). Ἐπίσης ἔχομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν διεξοδικὴν περιγραφὴν τοῦ L e g r a n d (ἐνθ' ἄνωτ. 387—399). Τὸ μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι ἀντίτυπον ὑπάρχον τέως ἐν τῇ Ἐθνικῇ τῶν Ἀθηνῶν βιβλιοθήκῃ μετεκομίσθη ἔπειτα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς. Κατὰ τὸν L e g r a n d ἕτερον ἀντίτυπον ὑπάρχει ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι (Καδήκισσι) βιβλιοθήκῃ τῶν ἀσσομψιονιστῶν.

φλογῶν τὴν μέλαιναν ψυχὴν τοῦ **Καλβίνου** καὶ ἐκσφενδονίζοντας αὐτὴν πρὸς τὸν Λούθηρον. Ἔτερον ἐνδεικτικὸν τῆς ἐκ τῆς Μοσχολιτικῆς τυπογραφίας προελεύσεως, εἶναι καὶ ἡ τριμερὴς σελίδωσις, ἣν παρατηρήσαμεν καὶ εἰς τὰ: Ἀκολουθίας τοῦ ἁγ. Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν, ὡς καὶ τόδε τὸ ἐπίγραμμα.

σ. 4. *Τέρον, διὰ μᾶτερ, ξὸν Ἰσραὴλ νεολέκτω,
ὀρθοφρονιζῶ, ὡς (γρ. ὅς) ὀρίνει κινύρην.
οἶά περ Ὀρφεύς τις Νεοαρδῆς δὴ Λεόναρδος
ἦδ' ὡς Ἡρακλῆς, Ἰλίας ἠὲ πάλαι
ὑδρης τρικρανίου πολυδύσγονον ἐκκαταπέφει
τριαίνῃ ζαθέω εὐσεβοφροσύνης,
τοὺς αἰσχύνῃς Λατινοκαλβινολουτερίτας τε
πάντας ἀποσφάττει Πνεύματος ξίφει.*

Ὡς ἐδηλώσαμεν εἶναι πόνημα τοῦ **Μιχαὴλ Γκόρας**¹ τὸ **Λεόναρδος**, εἰμὴ ἐστὶ λογοπαίγιον τοῦ **Λουβαρδῆ**, ἀσφαλῶς τότε εἶναι ὁ **Λεονάρδος Καφεντζῆς** Σπαρτιάτης (βλ. κατωτ.) ὅστις ἴσως συνέδραμεν εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ ἔργου.

Περιεχόμενον. Εἰς τὴν 2 σελίδα: «Παρησιασὶς α' τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς».

Εἰς τὸ σεβάσιμον καὶ Ἱερὸν κριτήριον τῆς ἀδεκάστου δικαιοσύνης τῆς ἀληθείας: Κύριε, τὰ χεῖλη μου ὀνοίξεις, καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν ἀλήθειάν σου.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἰυμνὴ ἀπὸ κάθε πάθος καὶ τέλος δεύτερον, παρησιάζεται τὴν σήμερον δικάσιμον ἡμέραν ἢ ταπεινὴ καὶ ὑπήκοος Ἀνατολικῆ Ἐκκλησία μετὰ τὴν συνακολούθησιν ὅλων τῶν πιστῶν τῆς καὶ φιλοπτῶχων Χριστιανῶν, καὶ μαρτυρομένη λέγει πῶς δὲν ἐφάνη ἐδῶ διὰ τὰ ἐκδικηθῆ εἰς τὰ ἄδικα ὅπου τῆς προξενοῦνται ἀπὸ τὰς τρεῖς ἐκκλησίας (ἂν ὄνομα ἐκκλησίας εἰς αὐτὰς ἀρμόζει, καὶ ὄχι συναγωγῆς Ἑβραίων, καθὼς τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ) τῶν Παπιστῶν, λέγω, τῶν Λουθηρανῶν καὶ τῶν Καλβινιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐναντίον ὀρθῶν νόμων καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀγωνίζονται, κατὰ διαφόρους τρόπους (ἂν καλὰ μεταίως) τὰ κατεδαφίσουν καὶ τὰ ἐξαλείψουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν ἀληθινὴν καὶ ἁγίαν πίστιν τῶν ἀνατολικῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι μάρτυρες ἀληθινοί, καὶ φύλακες πιστοὶ τῶν θείων νόμων, καὶ λατρευταὶ καὶ πληρωταὶ τοῦ πάθους, τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὰς ὁποίας Ἐκκλησίας ἢ μία, δηλαδή οἱ Παπισταὶ θέλουσι καὶ διίσχυρίζονται ὅτι ἡ ἀρχαία καὶ πατροπαράδοτος τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησία, ὡς ἀπὸ τὴν Λατινικὴν χωρισθεῖσα, εἶναι σχισματικὴ, μὴ ἐννοοῦντες πόσον ἄλογος καὶ ἄδικος εἶναι ἡ τοιαύτη κατηγορία, ὄντας ἀληθῆς, φανερὸν καὶ ἀναμ-

1. σ. 89 (Θεολ. Θ' σ. 69).

φίβολον πῶς ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης εἶναι σχισματική, καὶ κεχωρισμένη ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὄχι αὕτη ἀπὸ τὴν Δυτικὴν, κτλ. κτλ.

Σελ. 11. Παραρησίαις πρώτη. Τῆς Ῥωμαϊκῆς παρατάξεως, καὶ Γερουσίας ἐναντίον τοῦ *Καλβίνου*, καὶ *Μαρτίνου* (sic) τοῦ *Λουθήρου*, νομιζούσης πῶς ἐπαρρησιάσθησαν αὐτοὶ εἰς τὸ Δικαστήριον.

Σελ. 36. Ὁ *Λούθηρος* ἐνδεδεμένος (sic) φόρεμα καινούριον, ὑπάγει νὰ χαιρετήσῃ τὸν *Καλβῖνον* μὲ τὸ νὰ εἶναι ἡμέρα τοῦ ὀνόματός του. σελ. 37. Ἀπόκρισις τοῦ *Καλβίνου* πρὸς τὸν *Λούθηρον*. σελ. 51. Ἀπόκρισις τῶν δύο ξένων. σελ. 54. Συνομιλία τῶν ξένων εἰς τὸ σπῆτι τοῦ *Λουθήρου*. σελ. 76. Ἀπόκρισις τῶν πατέρων Ἰησουϊτῶν. σελ. 99. Εἴσοδος τοῦ *Λουθήρου* εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ *Καλβίνου* ὁμοῦ μὲ τοὺς δύο Πατέρας Ἰησουίτας, οἵτινες ὠμολόγησαν, ἤδη, καὶ ἠσπάσαντο τὴν αἴρεσιν, τοῦ *Λουθήρου*, ὄντες πρότερον εἰς τὸ φαινόμενον Παπισταί. σελ. 108. Διήγησις ἀληθεστάτη, τοῦ *Λουθήρου* πρὸς τὸν *Καλβῖνον* περὶ τινων γενικῶν καὶ μερικῶν διαφορῶν θεωρουμένων μεταξὺ τῆς δυτικῆς, καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. σελ. 149. Ὁ ἐρχομὸς τοῦ σεβασμίου Πατρὸς *Μολύνα*¹ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ *Καλβίνου*, διὰ νὰ τὸν χαιρετήσῃ, καὶ νὰ συγχαρῆ μὲ τοὺς δύο συναδέλφους τοῦ Ἰησουίτας. σελ. 181. Ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς Πατέρας Ἰησουίτας. σελ. 3 (δευτέρα σελίδωσις): Ὀπτασία τῆς ψυχῆς τοῦ *Καλβίνου* εἰς τὸν *Λούθηρον* κοιμώμενον. σελ. 47. Ὁ *Λούθηρος*, ὁ *Μολύνας* καὶ οἱ δύο πατέρες Ἰησουίται μαυροφόροι, ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν τὴν ἐπιτήδειον δέησιν ὑπὲρ τοῦ κεκοιμημένου *Καλβίνου*, ὑπάγουν νὰ προὔπαντήσουν τοὺς Μακαριωτάτους, καὶ Σεβασμιωτάτους Πατριάρχας, τὸν Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων, ἐρχομένους εἰς τὴν Μεγάλην αὐλὴν τῆς δικαζούσης ἀληθείας, ὅπως θεωρήσωσι τὸ συμφέρον τῆς αὐτῶν ὑποθέσεως. σελ. 66. Ἐρώτησις τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας, πρὸς τὸν πατέρα *Μολύναν*, μὲ τὴν ἐξομολόγησίν του, πρὸς τὴν αὐτοῦ Μακαριότητα. σελ. 96 (δευτέρα σελίδωσις): Ὁ *Λούθηρος* δι' ἐπιστολῆς αὐτῷ ἀπὸ Ῥώμης σταλείσης, μανθάνει ὅτι ὁ Πάπας ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν Θρόνον του, διὰ νὰ φθάσῃ τὸ ὀγληγορώτερον εἰς τὴν Ῥατισβόναν, ὅθεν χωρὶς ἀναβολὴν τρέχει εἰς τρεῖς λεγάτους συναδέλφους Πατριάρχας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ μετ' αὐτῶν συμβουλευέται περὶ τῶν συνοδικῶς ἐξετασθησομένων ὑποθέσεως (sic) σελ. 1 (τρίτη σελίδωσις): Ἐρχομὸς καὶ συνομιλία πάσης τῆς ἐκεῖ συνηθροισμένης Συνόδου (τὸ κεφάλαιον τοῦτο φθάνει μέχρι τῆς τελευταίας σελίδος 38 τοῦ τρίτου μέρους).

1. Michel de Molinos Ἴσπανὸς μυστικιστῆς θεολόγος γενν. τῷ 1640, τὸσούτημα τούτου (Quietismus) ἠκολούθει καὶ ὁ *Μεθόδιος Ἀνθρακίτης* διὸ καὶ καταδικασθεὶς τῷ 1723 ὑπὸ τῆς Κ' πόλει Πατρ. Συνόδου ἠναγκάσθη νὰ ἐκδῶ λίβελλον: Ὁ *Ἀνθρακίτης* ἐδίδεσκεν ἐν Καστορίᾳ καὶ ἐπομένως ἐν Μοσχοπόλει ἦσαν γνωστὰ τὰ κατὰ τὸν Μολίνον (ἐτέρα ἀπόδειξις ὅτι καὶ συνετάχθη ἐν Μοσχοπόλει τὸ βιβλίον). Περὶ τοῦ Ἀνθρακίτου τελευταῖος ἔγραψεν ὁ μακαρ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν *Χρυσόστομος* (Θεολογία Δ' 1926 σ. 10-17).

Ἐκ τῶν λοιπῶν ξυλογραφιῶν λίαν χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐν σελ. 10-11 (α' σελίδι). **Ὁ πάπας καὶ ἡ ἀλήθεια.** Ὁ Ποντίφηξ φέρων τὴν τιάραν καὶ πολυτελεῖ ἔσθῃτα ἐμφανίζονται παρρησιᾶ κρατῶν εἰς μὲν τὴν δεξιὰν ξίφος εἰς δὲ τὴν ἀριστερὸν τὰς κλεῖς κάτωθεν τῆς δεξιᾶς: «**Ὅποιος δὲν φέρει εἰς τὸ σακί (sic) φλωρία**» καὶ παραπλεύρως βαλάντιον πλήρες ἀργυρίων· κάτωθεν τῆς ἀριστερᾶς: «**Δὲν ἀνοίγουν (sic) τὰ κλειδιά**». Δεξιόθεν τοῦ Πάπα κάθεται ἡ Ἀλήθεια τρεῖς βαθμίδας κατωτέρω ρακένδυτος καὶ δακτυλοδεικτεῖ τὸν πάπαν περιφρονητικῶς. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τῶν προλεγομένων εἶναι ἡ **προσφωνητικὴ τοῦ συγγραφέως ἐπιστολὴ** (σ. 5-13) ἐν ἣ ἀσχέτως πρὸς τὸ θέμα τοῦ βιβλίου **ἐγκωμιάζονται οἱ προκριτώτεροι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχιερέων καὶ προυχόντων μεθ' ὧν, κατὰ τὸν Σάθαν, ὁ Παπάξωλης εἶχε τελείως συνεννοηθῆ πρὸς ἐπανάστασιν.** Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ἡ ἐπιστολὴ δὲν εἶναι τοῦ Δομβαρδῆ, ἀλλὰ τοῦ Ἑλληνοῦ μεταφραστοῦ. Ἀναδημοσιεύομεν ταύτην ὁλόκληρον.

*Ἴδιον εἶναι τῶν συγγραφέων ἀπὸ παλαιῶν ἔθος, νὰ ἐκλέγῃσι, εἰς τὰ συγγράμματά τους ἓνα ὄνομα μεγαλοπρεπὲς καὶ μεγαλόφρον, καθὼς πολλοὶ κάμνουσιν καλλωπίζοντές το με χρυσοπόρφυρα ἄνθη ἀπὸ τὰ ἔσωθεν, μόνον διὰ νὰ φανερώσῃσι πόση εἶναι ἡ τούτου μεγαλοπρέπεια εἰς τὰ ἔσωθεν. Ἐγὼ ἐπειδὴ ἐσυνήθισα (θέλεις ἀπὸ προορισμόν, θέλεις ἀπὸ τύχην τῶν ἰδίων μου πράξεων), νὰ γράφω πάντοτε ὑποκάτω εἰς τὴν μελαγχολικὴν σκιὰν τῶν κυπαρισσιῶν, καὶ ὄχι πλέον ἀνάμεσα εἰς τὰς τρυφὰς τῶν μυρτιῶν, καὶ τῶν δαφνῶν ὀνομάζω τὸ πενιχρὸν τοῦτο βιβλίον, ὅπου δὲν ἠμπόρεσα, διὰ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ νὰ τὸ σχεδιάσω με μικροτέρας ἀτελειότητος, ἢ ΑΛΗΘΕΙΑ Κριτής, διὰ τὸ ὅποιον ἐδυνάμην νὰ ἐκλέξω ἡγεμόνα τινὰ ὑψηλοῦ αἵματος, καὶ βασιλικῶν γενεθλίων νὰ τὸ ὑπερασπισθῆ ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ παρὸν σύγγραμμα φιλοπονεῖται ἀπὸ ἓνα συγγραφέα ὅπου ἔκαμε παραίτησιν, ὅλως διόλου τῶν κοσμικῶν μεγαλειότητων, σκιῶν σκοτεινῶν, καὶ ἐλεεινῶν ἐπιδόσεων τῶν τάλαιπῶρων, καὶ ματαίων ἀνθρώπων, ἐπρόκρινα χρεωστικῶς νὰ ἀφιερῶσω τὸ βιβλίον τοῦτο, γεγραμμένον πλέον ἀπὸ δάκρυα μετανοίας, παρὰ ἀπὸ μελάνι, πρὸς τοὺς κραταιοὺς Ἀτλαντας τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ζώσης ιδέας τοῦ καλάμου τῆς σωφροσύνης, καὶ τῆς ἀνδρείας, ὡσὰν ὅπου ἀπὸ τὸ παράδειγμα τούτων ἔλαβα τὴν καλὴν τύχην νὰ ἀποδοκιμάσω, καὶ νὰ ἀποστραφῶ τὴν κακόδοξον **Αἵρεσιν τῶν Λουθηρανῶν**, ὑποκάτω εἰς τὴν ὁποίαν ἐγὼ ἐγεννήθην, καὶ εἰς διάστημα τεσσαράκοντα χρόνων ἔζησα, ἕως τὸ παρὸν μέτρον τῆς ἡλικίας μου, εἰς τὸ ὅποιον συνέβη ἡ Πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς ἐπιστροφῆς μου ὄχι τόσο ἀπὸ δύναμιν ἐπιχειρημάτων, καὶ λόγων ἀνθρώπων ὅπου νὰ ἴσχυσαν νὰ με σαλεύσουν ἀπὸ τὴν ψευδῆ μου καὶ ἀπατηλὰ δόγματα, ὅσον ὑπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἐναρέτων ἡθῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ἐσακληραγωγημένην ζωὴν, καὶ εἰς τὸν Θεὸν προσηλωμέ-

ων τῶν Σεβασμιωτάτων, καὶ Θαυμασιωτάτων Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων τῆς Πελοποννήσου, καθὼς ἀκόμη καὶ τῶν φρονίμων προστάτων, Χριστιανικωτάτων ἐπαρχιωτῶν τῆς, μεταξὺ τούτων συναριθμοῦνται πρῶτον.

> Ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Κορίνθου ὅστις ὡς ἄλλος Ἀπόστολος Παῦλος ὄχι μὲ τὸ ξίφος ἀρματωμένος, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρετὴν κεκοσμημένος διοικεῖ, καὶ κρατύνει τὴν ἐκκλησίαν ἀναμέσον τῶν *Βαρβάρων ἀνεπηρέαστον*, καὶ διατηρεῖ εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀκρίβειαν τὴν ἀγιωτάτην, καὶ παλαιὰν αὐτοῦ ἐπαρχίαν.

• Ὁ Σοφολογιώτατος καὶ Θεοπρόβλητος Μητροπολίτης τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Παλαιῶν Πατρῶν, ὅστις ὡς ἄλλος Ἀπόστολος Ἀνδρέας τῆς Ἀχαΐας διοικεῖ καὶ προνοεῖ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν περιούσιον λαὸν τοῦ Κυρίου ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ.

> Ὁ Θεοπρόβλητος Μητροπολίτης τῆς Λακεδαιμονίας ἐπώνυμος τῆς παρθενίας Παρθένιος, Σπαρτιάτης, Λυκοῦργος τῆς ἰδίας του ἐκκλησίας, ὅστις ὡς ἄξιος ἀρχιερεὺς διεμέρισε τὴν ζωὴν του εἰς τε τὴν θεραπείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν κηδεμονίαν, καὶ φροντίδα τῶν λογικῶν του προβάτων, πρὸς τὸν ὁποῖον μένω νὰ χρεωστῶ τοῦς τόκους βαρυτάτων, καὶ ἀνεξαλείπτων χρεῶν διὰ τὴν ἐνθερμον ἐπιθυμίαν, καὶ τὸν διακαῆ ζῆλον ὅπου ἔδειξεν εἰς τὸ νὰ μὲ χρίση μὲ τὸ Ἅγιον, καὶ θαυματουργὸν ἐκεῖνο Μῦρον, τὸ ὁποῖον ἐκαθάρισε, καὶ ἐφώτισέ μου τὸν νοῦν εἰς τὸ νὰ συγγράψω μὲ ἔμφασιν μεγαλητέραν τοῦτό μου τὸ βιβλίον, ἔργον ἔμμεσον τῶν παρακινήματων τοῦ ἀγίου τούτου ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἔδειξε περισσοτέραν τὴν εὐφροσύνην ὅταν εἶδεν ἐμὲ ἐπιστρέψαντα εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Ὁρθόδοξον πίστιν, παρὰ ὅποταν εἶδε ἑαυτὸν ἰστολισμένον μὲ ἐκεῖνον τὸν Χαρακτῆρα, τοῦ ὁποῖου ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία κρηπόντως αὐτὸν ἠξίωσεν.

> Ὁ Πρῶην Παλαιῶν Πατρῶν, καὶ τὰ νῦν Πρόεδρος Κερνίκης, καὶ Καλαβρυτῶν Δανιὴλ, ὅστις ἀνταγωνίζεται ἀληθῶς ὡσάν Δανιὴλ ὁ Προφήτης ἐναντίον τῶν λωσσομένων λεόντων, τῶν ἀντικειμένων αἰρέσεων, καὶ μὲ ἐνθεον φρόνησιν διέπει τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀρκαδίων.

> Ὁ Θαυμάσιος καὶ Λιδέσιμος ἐν Πρεσβυτέροις Παναγιώτης, ἀληθινὸς καὶ ἐνθερμος δοῦλος τῆς Παναγίας Παρθένου, Μέγας Οἰκονόμος τῶν Καλαβρυτῶν, ὑψωμένος εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Γερουσιοῦ, καὶ τῆς Προεστότητος ἀπὸ τὸ κοινὸν καὶ νόμιμον συγκρότημα τοῦ λαοῦ ὡς ἄξιος διορισθεὶς εἰς τὴν τοιαύτην ἐπιστασίαν καὶ ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, διότι φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Κυρίου.

> Ἀπὸ δὲ τοῦς προεστῶτας τῆς Πελοποννήσου ἢ Κορωνίς τῶν ἄλλων, καὶ ἡ κρηπίς εἶναι ὁ γενναῖος τὴν ψυχὴν Ἰωάννης ὁ Μελετάκης ὁ Σπαρτιάτης, ὄχι μυθῶδες μαντεῖον τῆς Μιλήτου, ἀλλὰ αὐτόχρημα Σόλων τῆς τεθλιμένης Πελοποννήσου, ἀληθινὸς καὶ δίκαιος δικαστὴς τῶν πολιτικῶν πράξεων, διὰ μέσον τοῦ ὁποῖου ἀκόμη εὐρίσκεται εἰς τὴν ζωὴν τὸ πυρπολημένον Βασίλειον τοῦ Μωρέως. Τὰ ἐνδοξα ἔργα ἐνός τοιούτου ὑποκειμένου εἶναι τόσον θαυμάσια καὶ μεγάλα ὅπου μὲ σέβας μὲ παρακινουοῖ νὰ εἰπῶ.

• Ἴσως τολμήσει καὶ ποτὲ τὸ χέρι νὰ ἀπλώσῃ

• Ἐκεῖνα ὅπου ἠθέλησε τώρα νὰ σημειώσῃ.

» Ὁ Κύρ *Γεωργαντᾶς* ὁ Κορίνθιος, ὅστις ὡς ἀληθέστατος καὶ ὄχι μυθολογικός Ἄργος εἰς τὸ νὰ προβλέπῃ, καὶ νὰ καταβάλλῃ τὰς βλάβην ἐμπούσας τῇ Πατρίδι ὀρμὰς καὶ κινήσεις, διεχώρισεν εἰς τὸ μέσον τὴν δυσμενεσιᾶτην Ὑδραν τῆς διχονοίας χωρὶς φόβον νὰ ἀναδώσῃ νέας κεφαλὰς, καὶ ὡς θαλάσσιος σκόπελος ὁποῦ δὲν φοβῆται τοὺς ὀρμητικοὺς καὶ σφοδρότατους βορρέας, ἢ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀλλεπαλλήλων κυμάτων, ἀνεδείχθη εἰς τὰς μεγαλητέρας καὶ ἀναγκαιοτέρας ὑποθέσεις τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, πληρώνωντας μὲ τοῦτο τὸ χρέος τῆς φύσεως ὁποῦ τὸν ἔκαμε νὰ γεννηθῇ καταγόμενος ἀπὸ μίαν Σειρὰν εὐγενῆ διὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ διὰ τὰ ἔνδοξα, καὶ ἡρωϊκὰ κατορθώματα, καὶ τὰς ἀριστείας τῶν προγόνων του.

» Ὁ Τίμος καὶ κόσμος νέος *Σπυρίδων Νοταρᾶς* ὁ Κορίνθιος ὁποῦ διαφυλλάττει ἀκηλίδωτον τὸ ἐξαίρετον αἷμα τῶν προγενεστέρων του, οἱ ὁποῖοι πρὸ πολλῶν χρόνων ἐλάμπρυναν τὸν κόσμον ὑποκάτω εἰς τὰ λαμπρὰ ἀξιώματα τῶν Αὐτοκρατόρων αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κεκοσμημένος μὲ μίτρας καὶ στέμματα πατριαρχικά κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους, καὶ ὁποῖαις δόξαις ἄλλαις εὐρίσκονται συνηθροισμέναις τὴν σήμερον εἰς τὸ προειρημένον ὑποκείμενον, διὰ τὸν ὁποῖον πρεπόντως δύναται νὰ εἰπῇ καθ' εἷ, ὅτι γηραλέον φρόνημα εἰς νεαρὰν ἡλικίαν.

» Ὁ Κύριος *Λεονάρδος Καφεντζῆς* Σπαρτιάτης, λέων δυνατὸς καὶ γενναῖος εἰς τὸ νὰ ἀνθίσταται εἰς τὰς σφοδρὰς προσβολὰς τῶν πλέα ἱεροσύλων πολεμίων τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ Νάρδος εὐσισμος, τῶν ἱερῶν γραφῶν, διὰ τὴν τῶν ἡθῶν κοσμιότητα, περὶ οὗ ἀληθεύει τὸ λεγόμενον, *τί πνέει ὁ λέων; ρώμη· τί δὲ νάρδος; εὐωδία· ἔστιν ἄρα ὁσμή τε καὶ ρώμη, οὐ Λεονάρδος.*

» Ὁ Κύριος *Πόλος* ἀπὸ τὴν Πάτραν εἰς τῶν πλέων ἐξαιρέτων προσώτων τοῦ Μωρέως, ὅστις στολισμένος μὲ ὅλας τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς, παρίσταται ἀληθῶς ὁ πλέων ζηλωτὴς Πατρικίος, ὁποῦ νὰ ἔλαβε ποτὲ ὅλη ἡ Πελοπόννησος.

» Ὁ Κύριος *Παναγιώτης Μπενάκη* ἀπὸ Καλαμάτα, ὅστις ἂν καλὰ καταγόμενος ἀπὸ αἷμα τίμιον καὶ ἐξαίρετον τοῦ Μωρέως, ὅμως εἰς οὐδὲ καμμίαν ποτὲ περίστασιν, ὑψηλόφρων ἐδείχθη, μάλιστα ταπεινός, καὶ σώφρων, ὅσα σπουδαῖος ἐπεμελήθη πάντοτε μὲ ἀδελφικὴν καὶ χριστιανικὴν ἀγάπην, ὅμοια τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἐχθροὺς του.

» Παμφίλτατε καὶ εὐμενέστατε ἀναγνώστα, ὁμιλῶ μὲ ἀλήθειαν, ὅτι δὲν εἶναι χριστιανὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον μέσα ὁποῦ νὰ μὴ εἶναι ἄξιος ἐγκωμίων· διὰτὶ εἰς ὅλους λάμπει ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ δικαιοσύνη, τὰ ἐλλόγια (sic) τῶν ὁποίων τὰ παρατρέχω εἰς τὸ παρὸν σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐπονήθη μὲ ἄλλον σκοπὸν· ἔλιπε ὅμως αὐτὰ ὀγλίγωρα εἰς ἄλλο πόνημα, ἂν ὁ Θεὸς χάριση εἰς ἐμὲ ἡμέρας, καὶ ζῆθι εὐδαιμόνως».

Οὐδεμία ἀμφιβολία μένει πλέον ὅτι τὸ βιβλίον, ὡς καὶ ὁ *Σάθας* πιστεύει, ἐξετυπώθη ἐν Μοσχόπολει «ὑπὸ τοῦ *Παπάζωλη* ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ρώσσω ἀποστόλων»¹. Οὕτως ἡ *Μοσχόπο-*

1. Τουρκοκρ. Ἑλλάς σ. 465 ὑπάρχει σχεδὸν ὁλόκληρος ἡ ἐπιστολή. Ἐτέρα ἐνδειξεις περὶ τοῦ σκοποῦ ἦν ἐπεδίωκον τὰ σχολεῖα εἰς τὰ μέρη ταῦτα

λις ἀποδείκνυται καὶ πολεμικὸν ἐργαστάσιον καὶ χαλκευτήριον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ Γένους καὶ οἱ λόγοι αὐτῆς πρωτοπόροι δαδοῦχοι τῆς ἐλευθερίας τῶν Βαλκανικῶν λαῶν. Ἐτερον, ὅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶδε τὸ φῶς ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς Μοσχοπόλεως εἶναι τὸ ἐξῆς :

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Συγγραφεῖσα μὲν παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου καὶ Σοφωτάτου Πατριάρχου τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας
Κυρίου ΜΕΛΕΤΙΟΥ τοῦ Πηγᾶ.

Πάνυ ὀφέλιμος τοῖς ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς καὶ ἐσκεμμένως ταύτην ἀναγινώσκουσι.

Νῦν δὲ δεῦτερον τύποις ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τῆς θεοφρουρήτου ἡγεμονίας τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ φιλοχρίστου Αὐθέντου, πάσης Οὐγκροβλαχίας,
Κυρίου ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Ἀλεξάνδρου Γκίκα Βοεβόδα

ἐπιμελεία καὶ δαπάνη τοῦ Μακαριωτάτου καὶ Σοφολογιωτάτου τῶν Ἱεροσολύμων ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ, Κυρίου ΕΦΡΑΙΜ

ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τοῦ Πανιερωτάτου καὶ Λογιωτάτου Μητροπολίτου Κυρίου ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ἤδη ἀρχιερατεύοντος

Δι' ἐπιδιορθώσεως τοῦ πανοσιολογιωτάτου Πρωτοσυγκέλλου Καισαρίου φψξθ'.

Παρὰ γρηγορίῳ ἱερομονάχῳ Τυπ.

δον ἐν ἀρχῇ 7 φύλλα ἐκτὸς ἀριθμοῦ περιέχουσι τὰ προλεγόμενα.

φ. 1β. Τὸ οἰκόσημον τοῦ **Γκίκα** ἐν μέσῳ δύο ἀντιμετώπων κορυφῶν συγκρατούντων τὸ στέμμα, καὶ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τὰ γράμματα :

εἶναι τὸ σιγίλλιον τοῦ Ἀρχίδου Ζωσιμᾶ ὑπὲρ τῆς Ἱερατ. σχολῆς Καστορίας ἐκδοθὲν ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, καὶ ἐνθα οἱ ἴδιοι τῆς Μοσχοπόλεως ἐδιδασκον καθηγηταὶ (*Μαντούκας Σεβαστός*). Ἐνταῦθα γράφει ὅτι ἡ παιδεία καὶ τὰ Ἑλλ. γράμματα ὀποδιδόασιν τὰ ἀπολεσθέντα τῷ γένει ἀγαθὰ «... ὁ ἐπιφανέστατος καὶ περίδοξος ἄρχων... *Γεώργιος Καστριώτης* καὶ εἰς νοῦν ἀναλαβὼν τὴν ἐσχάτην δυστυχίαν τοῦ γένους ἡμῶν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν... καὶ τὴν παντελῆ γύμνωσιν καὶ ἀπόπτησιν τῶν καλῶν, οἷς πρότερον τὸ ἡμέτερον φύλον ἦνθει, ἦν βασκανία τοῦ ἀλάστορος καὶ τυραννικῆ ἐκστρατεία κριμασιν, οἷς οἶδεν ὁ Θεός, ἐλεεινῶς ὑπέστη...» Ἐγγρ. Πατρ. τόμ. Γ' σ. 828. Φιλελληνισμοῦ ὡς εἰκὸς δείγματα διὰ τῆς λατρείας τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν ἐκδηλουμένου συναντῶμεν κατὰ πᾶν βῆμα τρανότατον ἢ ὑπὸ τοῦ *Κων. Τζεχάνη* ὑπεράσπισις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοῦ Ὀλλανδοῦ καθηγητοῦ καθαφαιμένου αὐτῆς (*Ζαβίρα 395*) δι' ἐκτενεστάτου ἔπους (βλ. ἀνωτ. 114).

ΙΩ(αννης)¹ Γγ (=Γρηγόριος) Γκ(ίκας) Βδ (=Βοεβόδας) Εἶτα
τὰ ἐξῆς δύο ἐπιγράμματα :

Καὶ σταυρὸν παράσημον τὸ δεῖγμα τῆς εὐσεβείας,
Ἀνθέντα φίλε τῶν μοναῶν κλέος ἡγεμονίας.
Φέρων διὰ τοῦ κόρακος ἐκίνησας εἰς ζῆλον,
Κῦριν Ἐφραιμ τὸν ζηλωτὴν σοφὸν τὸν πατριάρχην
Τυπῶσαι περιέχουσαν βίβλον τὰ εὐσεβείας,
Χρόνοις καθ' οὓς ἠνθέντευσας λαμπρῶς ἐν τῇ Βλαχίᾳ.
Τῷ ἀναγνώσῃ.

Βούλει ἐπίστασθαι Πιστὲ ἢ ἐπείσθης πίστιν ;

Π...² πόμ' ἀπὸ πηγῆς Πηγᾶ τοῦ Μελετίου.

φ. 2α—4β. «Τοῖς ἐντευξομένοις εὖ καὶ φρονεῖν καὶ πράττειν». Ὁ
βίος τοῦ **Μελ. Πηγᾶ** ἐν τέλει : «αφξθ' Γαμηλιῶνος δ, φθίνοντος.

Νεόφυτος Ἱεροδιάκονος Πελοποννήσιος

Τίς ἄλλος ἦν ἰκανώτερος τοῦ Καυσοκαλυβίτου, ἵνα σχεδιάσῃ τὸν
βίον τοῦ διαπρεποῦς Πατριάρχου ; Οὗτος διέτριβε τότε, τῷ Ἀθωνι
χαίρειν εἰπών, ἐν Βουκουρεστίῳ διδάσκων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ ἔχων
μεταξὺ τῶν μαθητῶν καὶ τὸν **Γρηγόριον Ἀλέξανδρον Γκίκαν**³. Εἰς
τοῦτον πρὸ ἔτους (τῷ 1768) ἀφιερῶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ Γραμματικὴν
(1330 σελ. εἰς 4ον), ἣν κατὰ προτροπὴν τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Ἱερο-
σολύμων **Ἐφραιμ** εἰς τύπον ἔδωκεν.

φ. 5α—7α. Ὁ πρόλογος καὶ ἐπιστολὴ τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸν
Πατριάρχην :

«Πατριάρχῃ δεσπότῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θείῳ, πᾶσαν ἐν Κυρίῳ
ὕπακοὴν **Μελέτιος Πρωτοσύγγελος Ἀλεξανδρείας ὁ Κρής**».

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 315 κώδικι τῆς ἐν Μόσχᾳ συνοδικῆς βιβλιοθή-
κης τὸ μὲν σύγγραμμα ἐπιγράφεται ἀπλῶς **Ἐγχειρίδιον**⁴, ἡ δὲ ἐπι-
στολὴ **Ἱερεμία** τῷ παναγωγιάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπό-
λεως...ἐκατομβαιῶνος ἕκτῃ ἐπὶ δεκάτῃ ἔτει σωτηρίῳ αφπγ'⁵

φ. 7β «Τοῦ αὐτοῦ ἐπίγραμμα εἰς τὸ ἐν χειρίδιον» (sic).

1. Περὶ τοῦ συμβόλου ΙΩ βλ. ἡμετέραν πραγματείαν ἐν τῷ ἀναμνηστικῷ
τεύχει Σπ. Λάμπρου (Ἀθῆναι 1933) σ. 223 233.

2. Ἡ πρώτη λέξις δὲν ἐξετυπώθη ἴσως : Πίνε.

3. **Σάθας**, Νεοελλ. Φιλολ. σ. 510.

4. Οὕτω καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ Προλόγου : Ἐκθήμενος ὡς ἐν ἐγχειρίδιῳ...
(βλ. καὶ τὸ ἀκόλουθον ἐπίγραμμα).

5. **Δημητρακοπούλου**, Προσθῆκαι καὶ Διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελλ. Φιλολ.
τοῦ Σάθα σ. 19.

Οἷς πόθος ἀργαλέης ὑπαλύξαι ἄρκεα ὕλας,
 Ἴφ' ἰμειρομένους οὐδεὸς ἀθανάτων.

Οἷς πόθος εὐσθενέος παρὰ πνεύματος ἄρμενος εἶη
 ὃν Μελετίοιο χεῖρ σοι ξένη φίλε φέρει.

Ὅφρα δὲ ἀτραλέως πολύολβον οἶδμα περίσης (sic)
 εὐδαίμων τε νίχης (sic) ὄλβον ἀκηράσιον,

Πηροσέυει τι παρολβι'οἰ (sic) ὄλβια μαργαρίτων.

Αὐγαῖσιν ἄλλαις βένθεα μαργαρίτα.

φ. 8 ἄγραφον.

σελίδες α'—τκ'. **Μελετίου Πηγᾶ** τὸ σύγγραμμα

Ἐν τέλει ἐκτὸς ἀριθμοῦ δύο φύλλα περιέχοντα τὴν «τῶν πικραδρομῶν τοῦ τύπου» διόρθωσιν.

Τὸ βιβλίον κοσμεῖται ὑπὸ τῶν κοσμημάτων τῶν προσιδιαζόντων, ὡς ἐλέχθη, *εἰς τὴν τυπογραφικὴν καλλιτεχνίαν τῆς Μοσχοπόλεως*, ἐπὶ πλεον δὲ καὶ ἐπὶ ἐλάστης σελίδος ἐν τῇ ἄνω ὡς φέρει σημεῖα τινά: Ἐν τέλει τῶν Προλεγομένων παρίστανται δύο δράκοντες ἀντιμέτωποι ἐπὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν διακρίνομεν καλῶς τὴν ἐπιγραφὴν ΓΡΗΓΟΡΙΕ ΙΕΡΟΜΟΝ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐξ ἀριστερῶν δυσξύμβλητά τινα, (ἴσ. ΠΑΠΑΝ ΜΑΧΟΥ) Εἶδομεν ὅτι καὶ ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ τὸ ὄνομα **Γρηγόριος** συναντᾶται δις (ὡς ἀρχιερεὺς καὶ ὡς ἱερομόναχος). Ἡ ἐπιγράφησις τοῦ ὀνόματος παρετηρήθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκδόσεις τῆς Μοσχοπόλεως¹. Ἡ δήλωσις «ἤδη ἀρχιερατεύοντος» ἦν ἀναγκαία ἵνα μὴ νομίση τις, ὅτι πρόκειται περὶ δύο προσώπων. Ἀπεδείξαμεν δὲ ἀνωτέρω ὅτι ἦν ἀρχιερεὺς ὁ Γρ. κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῷ δὲ 1767 ὑπογράφεται ἐν τῇ Κ)πόλει περὶ γάμων συγκροτηθεῖση Συνόδῳ ὡς Διραχίου. Οὕτως ὁ ἀρχιερεὺς, **Γρηγόριος** δὲν ἐλησμόνει ἑαυτὸν ὡς ἱερομόναχον καὶ ἰδρυτὴν τοῦ τυπογραφίου, (τύπος καθιερωμένος ἤδη εἰς πάσας τὰς αὐτοῦ ἐκδόσεις)². Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ πολυμερὴς δρᾶ-

1. Μέγ. Γ' I, 5 (Θεολ. Θ' σ. 262-63).

2. Δὲν ἀγνοῶ, ὅτι ἐν Γραμματικῇ τοῦ **Νεοφύτου**, ἐν τῇ προμετωπίδι, μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος **Γκίκα** καὶ τοῦ Ἱεροσ. **Ἐφραίμ** ὑπάρχει: «ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Οὐγκροβλαχίας κυρίου **Γρηγορίου**». (οὗτος ἦν Ῥουμάνος συμμαθητὴς τοῦ **Δαπόντε** προβιβασθεὶς ἀπὸ Μυρέων Μεσ. Βιβλ. **Σάθα** τομ. Γ' σ. 103) καὶ ἐκτενεστέρον N. JORDA, *Istoria Bisericei Romanesti* κτλ. II (Valeni-de-Munte 1909) σ. 145 ἔ. καὶ 330 ὑπῆρξε δὲ μητροπολίτης ἀπὸ 1760-1787) ἐν τέλει δέ: «Ἐν τῇ νεοεργηθείσῃ τυπογραφίᾳ, ἐν Βουκουρεστίῳ ἀψξή». Ἐλλείπει ὅπως καὶ εἰς ἄλλας ἐκδόσεις, ἢ δήλωσις! «ἐν τῇ τυπογραφίᾳ» . . . παρὰ Γρηγορίῳ ἱερομόναχῳ τυπ.» καὶ

σις τῶν Ἀκαδημεικῶν τῆς Μοσχοπόλεως εἶχεν ὡς φαίνεται καταστῆ ὑποπτος εἰς τὰ βλέμματα τοῦ τυράννου καὶ ἐξησκεῖτο αὐστηρὰ ἢ λογοκρισία ἐπὶ τῶν ἐντεῦθεν ἀναθροσκόντων ἐντύπων, ἄπερ δίκην πυραύνων μετέδιδον τὴν φλόγα τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς ὑπὸ ζυγὸν Χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς. Εὐρέθη δὲ πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ κακοῦ τὸ μέσον τῆς ἀνωνυμίας ἢ κλειψιτυπίας, ὡς νῦν λέγομεν. Ἐν τῶν σπουδαιότερων τῶν λογίων τῆς Μοσχοπόλεως γνωρισμάτων, ἦν ὁ κατὰ τοῦ Παπισμοῦ πόλεμος καὶ κατ' ἀρχὰς τὰ πολεμικὰ αὐτῶν ἔργα μόλις ἦσαν ἀνεκτὰ ἐκτυπούμενα οἴκοι (ὡς τὸ Συνταγμάτιον τοῦ **Κωνσταντίνου**) εἶτα ἐπειδὴ ἐξήγειρον τὴν ἀντίδρασιν τῶν ὀργάνων τοῦ Πάπα ἐξετυποῦντο ἐν Εὐρώπῃ (ὡς ἡ **Πίστις τοῦ Τέρπου**) καὶ ἐν τέλει ἐπενοήθη ἡ λαθροτυπία. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔχοντες ὑπ' ὄψιν **ἠὲξήσαμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκδόσεων τῆς Μοσχοπόλεως ἀπὸ 16 εἰς 18**. Ἡ αὐστηρὰ διάγνωσις εἰς τὰς τοιαύτης φύσεως ἐκδόσεις δύναται νὰ αὐξήσῃ ἐπὶ πλεον τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν δόξαν τῶν Μοσχοπολιτῶν ὡς ἀπολογητῶν καὶ ὑπερμάχων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐκ τῶν ἀκραιφνεστέρων. Γενομένου ἀποδεκτοῦ ὅτι ἀμφοτέρω τὰ βιβλία, ἢτε «Ἡ ἀλήθεια κριτῆς» καὶ ἡ «Ὁρθόδοξος διδασκαλία» ἐξετυπώθησαν ἐν Μοσχοπόλει ὁ βίος τοῦ τυπογραφείου παρατείνεται οὕτως ἕως τοῦ 1769 ἴσως δὲ ταῦτα ὡς ἐπιλήψιμα θεωρηθέντα ἐπετάχυναν τὴν καταστροφὴν, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ διὰ τὸ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξ Εὐρώπης μετακομισθὲν τυπογραφεῖον ὑπὸ τοῦ Κεφαλλῆνος ἱερομονάχου **Νικοδήμου Μεταξᾶ** τῷ 1627'. Οὕτω συμβιβάζεται καὶ ἡ εἶδησις τοῦ

τὸ «ἦδη», ὅπερ μετὰ τὸ «ἀρχιερατεύοντος» παρατηρεῖται ἐν τῇ ἡμετέρῃ ἐκδόσει. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον πάντων τὰ τυπογρ. στοιχεῖα εἰσι πάντῃ διάφορα, καίτοι δὲ αὕτη ἐξεδόθη μετὰ ἐν ἔτος δὲν ἔχει τὰ νέα, ἀλλὰ παλαιὰ στοιχεῖα **παρεμφερῆ πρὸς τὰ γνωστὰ τῆς Μοσχοπόλεως**. Ταῦτα πάντα διέφυγον τὸ ὀξύδερκὲς ὄμμα τοῦ σοφοῦ Ῥουμάνου ἱστορικοῦ, ὅστις ἐν τῇ ἀνωτ. συγγραφῇ σ. 154 λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ἐκδόσεων τῶν ὑπὸ τὴν ἐποποιεῖαν τοῦ Ριμνιχίου **Καισαρίου** ἐν Βουκουρεστίῳ γενομένων ἀναφέρει ἀκροθιγῶς καὶ τὴν ἐκδοσιν ταύτην. Φρονῶ ὅτι **διὰ τῆς ὁμωνυμίας ταύτης ἠθέλησεν ὁ ἐκδότης νὰ διαλάθῃ ἑαυτὸν πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν κρατούντων** διαρκῶς ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ὑποδαυλιζομένων, καὶ νὰ παρασύρῃ αὐτοὺς εἰς τὰς παριστρίους χώρας. Ἴδιον δὲ τοῦ τυπογράφου τῆς Μοσχοπόλεως τὸ ἐπαναλαμβάνειν, ὡς ἀνωτέρω παρατηρήσαμεν (τομ. II' σ. 264. 63) τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ δίσ.

1. Τῷ αὐτῷ ἔτει ἐξεδόθη τὸ α' βιβλίον: **Τοῦ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου . . . τὰ νῦν οἰκουμενικοῦ (πατριάρχου) Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου σύντομος πραγματεία κατὰ Ἰουδαίων . . .** ὅπερ σπανιώτατον ἔν

Δήμιτσα, ὅτι μετὰ τὴν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδας κατάλυσιν τὸ τῆς Μοσχοπόλεως μετηνέχθη εἰς Φανάριον¹. Πιθανὸν τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ πρῶτον, ὡς φρονεῖ οὕτω, διότι καὶ μετὰ τὸ τοῦ Μεταξᾶ ὑπῆρχεν ἕτερον, ἐν ᾧ τὸ 1757 εἶδον τὸ φῶς αἱ «Διαταγαὶ γάμων». Ἐν τέλει ἀναφέρομεν καὶ τὴν εἶδησιν τοῦ *Γεωργ. Κωνσταντίνου*, ὅστις ἐκδιδούς τὸ τετραγλωσσον αὐτοῦ Λεξικὸν τῷ 1786 εἰς τὸν «Κατάλογον τῶν σχολείων, ὅπου τὴν σήμερον σώζονται εἰς τὸ ἡμέτερον γένος» γράφει: «Εἰς Μοσχόπολιν σχολεῖον καὶ μία τυπογραφία» ὅτι δηλ. ἐσώζοντο ταῦτα ὅτ' ἔγραφεν! Ταῦτα μετὰ πολλοῦ κόπου ἠδυνήθημεν ἐκ τῶν τῆδε κάκεισε διεσκορησιμένων εἰδήσεων νὰ ἐρανισθῶμεν περὶ τῆς πόλεως, ἧς τὸ ὄνομα ἢ ἱστορία διὰ τῶν αἰώνων θ' ἀναφέρῃ μετὰ θαυμασμοῦ ἅμα καὶ συγκινήσεως. Περαίνοντες τὴν συμβολὴν ταύτην ἐπισφραγίζομεν δι' ὧν λέξεων καὶ ὁ καλὸς πατριώτης *Cordigna* τὸ ἐν *Vulneti i ropullit* ἀξιόλογον ἄρθρον περὶ Μοσχοπόλεως, ὅπερ ἐπέγραψεν «ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Ἀλβανικοῦ πολιτισμοῦ», ὅστις γράφει: «Αἱ ζημειώσεις αὗται, ἂν καὶ ὀλίγαι μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς Ἀλβανίας ἔχει σελίδας τινὰς ἀκμῆς καὶ εὐημερίας, ἃς μόνοι οἱ ἀκούραστοι σκαπανεῖς ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ προοδευτικῶν Ἰνστιτούτων ἠδύναντο ν' ἀνακαλύψωσι, ἐμφανίζοντες τῇ Εὐρώπῃ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον, τοὺς θησαυροὺς ἑνὸς ἔθνους ἔνθα ταῦτα συμπληροῦνται καὶ τελειοποιῶνται, ἵν' ἀποτελέσωσι τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα αὐτοῦ, ἐγκαινιάζοντος νῦν τὴν ἐξαιρέτην δρᾶσιν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν πλεονεκτημάτων καὶ παραδόσεων αὐτοῦ»

ἔδωρησάμην ἐκ τῆς ἐμῆς βιβλιοθήκης εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴν τῷ 1910. Περὶ τοῦ τυπογραφείου ἀπὸ τοῦ *Π. Λάμπρου* (ἐνθ' ἄνωτ.) καὶ *Γούδα* (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 5—10), ἔγραψαν οὐκ ὀλίγοι· ἐσχάτως δὲ καὶ ὁ σεβ. Ἡλιουπόλεως *Γεννάδιος* ἐν τῇ «Ὁρθοδοξία» τῆς Κ)πόλεως ἔτ. ζ' (1931) σ. 295—300 μετὰ τῆς Τουρκ. βιβλιογραφίας, ἣν τὸ πρῶτον γνωρίζομεν.

1. Μακεδονικά Γ' σ. 358.

2. Διευθυντῆς τούτου φέρεται ἐπὶ τῆς ἐπιφυλλίδος ὁ *Παναγιώτης Κυριακίδης*, ὡς λέγει ὁ *Π. Λάμπρος* ἐν Χρυσασίδι τόμ. Δ' 1867 σ. 172· τὸ βιβλίον τοῦτο φέρει σχεδὸν παρόμοια κοσμήματα τῶν τῆς Μοσχοπόλεως.

3. *Ne lame le kulture Shqiptare* (1930, 28 Νοεμβ. Τιране) εἰς ὠραίαν Γεγικὴν διάλεκτον.

Μοσχοπολιτῶν ἔπαινος,

Ἐν τῷ ἐπισήμῳ τῆς Βουδαπέστης ἀρχεῖῳ ὑπάρχει ὑπόμνημα περὶ Μοσχόπολεως ἀξιόλογον, συγγραφέν ἐν Πέστη τελευτῶντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ὑπὸ Γεωργίου Ἀλεξίκη, τὸ πρῶτον δημοσιευθὲν ἐν Convorbiri Litterare τόμ. XXXVII σ. 951, τὸ δεύτερον δὲ ὑπὸ Περιπέου Ραραχαγι ἐν Scriitori Armani κτλ. (Bucuresti 1909) σ. 20—21, ὅθεν καὶ ἀναδημοσιεύεται ἐνταῦθα ἐν μεταφράσει γενομένη ὑπ' ἐμοῦ. Τοῦ κειμένου προτάσσεται ἐπεξηγηματικὴ τις περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Μοσχοπολιτῶν σημείωσις, ὅτι οὗτοι ὀνομάζονται ἐν αὐτῷ Ἀρβανῖται ἢ Βλάχοι :

Natio quae passim Ainaut'ica v. Valachica hic loci nuncupatur, oritur ex civitate Moscopoli.

Ἡ Μοσχόπολις κεῖται ἐν Μακεδονίᾳ ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀλβανίας, πόλις ἐνδοξοτάτη οὐ μόνον ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸ τουρκικὸν κράτος. Περιβόητος τῷ πλήθει τῶν οἰκιῶν ἐκ στερεᾶς ἐκτισμένων ὕλης, αἵτινες ἀναμφιβόλως ἀνίρχοντο εἰς χιλιάδας δώδεκα, καὶ ἰδιαιτέροις προνομίαις, ἐλευθερίαις καὶ ἀσυδοσίαις ὑπὸ τῶν Τούρκων αὐτοκρατόρων παραδειγματικῶς κεκοσμημένη. Οἱ ταύτης πολῖται τῆς αὐτῆς εἰσιν ἐθνικότητος καὶ θρησκείας, χριστιανικῆς δόγματος ἑλληνικοῦ, καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης, ἥτις ὑ' τῶν ἰδίων ὀνομάζεται Ῥωμαϊκῆ, ἅτε δὴ κατὰ μέρος πλασθεῖσα ἐκ λατινικῶν λέξεων, καὶ οἱ ἴδιοι ἀναμεταξὺ Ῥωμαῖοι λέγονται καὶ ὀνομάζονται διότι τὴν ἑαυτῶν καταγωγὴν ἀνά-

γοῦσιν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους Ῥωμαίους, οἵτινες πρῶτοι τὴν Μακεδονίαν κατέλαβον ὑπὸ Παῦλον Αἰμίλιον καὶ ἔπειτα ὑπὸ τὸν Πομπήιον Μάγνον κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ὑπὸ τὸν Βροῦτον πολεμοῦντες. ἠϋξήθη ἔπειτα ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων διὰ τῶν Βυζαντινῶν πολιτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τοῦ Θεοδοσίου καὶ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἐκ τῆς Ῥώμης προσῆλθον εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσιν κατέφυγον εἰς Μακεδονίαν πρὸς τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν, ἐνθα πλείονες κατώκησαν, καὶ ἐπιθυμοῦντες τῷ πατρίῳ Ῥωμαϊκῷ ἔθει καὶ τῇ λαλιᾷ νὰ ζῶσι, πόλεις κειχωρισμένας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων εἰς ἐκεί-

νους τοὺς τόπους ἴδρυσαν πλείστας, καὶ λέγονται καὶ πράγματι εἶσιν ὥστε οὐδόλως νὰ ὦσιν ἐκτεθειμένοι. Ἐπειδὴ οὐ μόνον τὴν ἀγνότητα εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων καὶ τοῦ ἀρχαϊκοῦ γένους καὶ τὴν ἀρρητὴν ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ μολύπτων πολέμων. Τούτων ὁ ἀριθμὸς εἰς ρετὴν ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ μολύ- 60 χιλ. ἔξακολουθεῖ μέχρι σήμερον, σματος τῶν ἀρχόντων ἐν μέσῳ αὐ- καὶ διαβιοῦσι μακρὰντῶν Ἑλλήνων, τοῦ τοῦ κράτους ἀβλαβῆ καὶ σῶαν Ἐλβανῶν καὶ Βουλγάρων, χρώμενοι διεφύλαξαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πάλιν ἐ- τοῖς αὐτῶν ἀρχαίοις ῥωμαϊκοῖς ἠ- κράτυναν, οὐ μόνον διὰ σημαντι- θεσι. καὶ τῇ ῥωμαϊκῇ ὡσαύτως κωτάτου ἀριθμοῦ οἰκιῶν, ἀλλὰ καὶ γλώσση, διαφθαρείση ὅμως διὰ το δι' εὐπορίας καὶ διὰ βίου λίαν πε- σούτων αἰώνων καὶ διὰ τῆς μετὰ πολιτισμένου καὶ ἡμερωτέρου, δι' τῶν ἄλλων γλωσσῶν γειτνιασεως, ἀρίστου γυμνασίου ἑλληνικῶν γραμ- ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος τὴν ἑαυτῆς μάτων καὶ διὰ τυπογραφίας καὶ μητέρα, τὸν λατινισμόν προδίδωσιν. πραγμάτων προοιωνιζόντων κατὰ στασιν μὴ συμβιβαζομένην πρὸς τὴν τῶν Τούρκων, καὶ δι' ἔδρας ἀρχιεπισκοπικῆς. Διαλέκτῳ ἑλληνίδι ἐχρῶντο πολλῶ καθαρωτέρῳ ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι, ἅτε δὴ μὴ προερχομένη ἐκ τῆς συνήθους ὀμι- λίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας. Τοσοῦτῳ πρὸς τούτοις τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ἔρωτι διαπλέ- γονται πάντοτε, ὥστε ἐπειδὴ ἀπέρχον- ται ἐμπορίας ἕνεκα εἰς διαφόρους τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ἐπαρχίας οὐδέ- ποτε τῆς ἑαυτῶν ἐπελανθάνοντο πάτρης, καίτοι ὄλλαχοῦ ἐνυμφεύον- ται καὶ ἐκτῶντο παντοῖα ἀγαθὰ. ὕπαρχουσι δὲ καὶ πολλοί, οἵτινες μετὰ τριακονταετῆ ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀπουσίας προουτίμησαν νὰ ἐπανέλ- θωσιν οἴκαδε, ἵνα ἐν τῇ πατρίῳ γῆ τελευτήσωσιν. Τοσαύτη δὲ ἐφε- δίδουσι τὴν εἰκόνα τῶν ἡθῶν τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, ὧν ἀπόγονοι ἐδίμων καὶ τῆς μετὰ τῶν συμλο

λιτῶν αὐτῶν ἀναστροφῆς ὑπῆρχεν, νὰ ὀποδημῶσιν, καὶ φρονοῦσιν ὅτι ὥστε πλεῖστοι οἵτινες παρὰ τῇ ὀ-
θωμανικῇ Πύλῃ καὶ εἰς τὴν ἡγε-
μονίαν τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας
ἀνελάμβανον μεγάλα ἀξιώματα καὶ
ἄφθονα ἐπεζήτουν πλοῦτη, προυτί-
μων τὰ λέγωσι τούτοις χαίρειν, καὶ
ἐν τέλει τοῦ βίου αὐτῶν νὰ ἐπα-
νέρχωνται οἴκαδε. ἐνταῦθα δὲ νὰ
καταλείπωσι τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἐαν-
τῶν περιουσίας. ταῦτα πάντα οὐκ
εἰσὶ κοινὰ τεκμήρια. ὅτι ἡ πολιτεία
ἐκείνη ἐστηρίζετο ἐπὶ ἀρίστων ἢ
θῶν, ἧς οἱ πολῖται μετὰ τοσοῦτου
εἰργάζοντο ἔρωτος; Αὐτὴ αὕτη ἡ
πολιτεία εἰς μέγαν ἐξετέθη κίνδυνον
ἔτει 1769 διὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν
Ἀλβανῶν Τούρκων ἐκραγέντος τοῦ
μεταξὺ Τούρκων καὶ Ῥώσων πο-
λέμου, οἵτινες βεβαίως Ἀλβανοὶ
ἐκ τῆς φήμης τοῦ πλούτου τῆς πό-
λεως ταύτης παρορηθέντες παμ-
πληθεῖς πρὸς διαρπαγὴν αὐτῆς ἐξ-
ώρησαν, καὶ παμπληθεῖς ἀπεκρού-
σθησαν τόσῳ τῇ πολιτῶν ἀνδρεία,
ὅσῳ ἐπίσης καὶ τῇ τῶν ἐπικουρία ὀ-
λοκλήρου τῆς ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἅμα ἰ-
σχυρὰ τῶν ἐχθρῶν δύναμις ἤρχισε
νὰ ἐνσχύπη, ἀποφασισθέντος ὑπὸ
τῶν ταγῶν τῆς πολιτείας, ἵνα ἕκα-
στος ἑαυτὸν σώξῃ, διασκορπισθέν-
τες ἀνὰ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας
καὶ τὰ κράτη, πολλοὶ τούτων εἰς τὴν
Οὐγγαρίαν μετώκησαν. Οὗτοι ἀπὸ
πολλοῦ εἰώθεσαν ἐμπορίας ἕνεκα

νὰ ὀποδημῶσιν, καὶ φρονοῦσιν ὅτι
διὰ τοῦ ἡθους αὐτῶν ἀνταξίαν ἔ-
πηξαν ἐνταῦθα μόνιμον θέσιν, ὅθεν
πλεῖστοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα
ἐκομίζοντο. Τότε διὰ τὴν τοῦ λαοῦ
φιλοφροσύνην καὶ φιλοξενίαν ἐνε-
φιλοχώρησαν σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς
πόλεις δικαιομάτων ἀπολαύοντες
πολιτῶν μετὰ τῶν τέκνων, συζύ-
γων καὶ τῶν προσόντων αὐτοῖς.
Οὐδεὶς τούτων ἐν εἰρήνῃ, πλεῖστοι
δὲ εἰσὶν, οἵτινες, ὁσάκις ἐστεροῦντο
προσόδων ἐν τῷ κράτει τούτῳ με-
τέβαινον εἰς ξένα ἔθνη, ἐπανερχον-
ται πλούσιοι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ
εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, καὶ εὐπορώ-
τατοι ἀπόγονοι τούτων καθ' ὅλον
τὸ κράτος καὶ ἀγλικοὶ εἰσι. οὐδέ τις
ὑπάρχει ἀνωφελῆς καὶ ἄχθος ἀρου-
ρης εἰς τὸ κράτος, ὅπως συκοφάν-
ται τινὲς τῶν Ἑλλήνων ἀνταποδί-
δουσιν ἡμῖν, οἵτινες βεβαίως ἔδει
νὰ αἰσχύνωνται νὰ ἄγωσιν εἰς κίν-
δυνον τῆς καλῆς φήμης συμπολί-
τας τιμίου; καὶ φιλοπόνους καὶ εἰ-
ρηνικούς, εἰμὴ ἔλλειψις ἀνατροφῆς
καὶ πλήρης τοῦ καθήκοντος αὐτῶν
ἄγνοια καὶ φθόνος ἀφήρει αὐτῶν
τὸν νοῦν. Ἐκ τούτου ὅμως τοῦ
κινδύνου τῆς τιμῆς θὰ διαφυλάξῃ
ἡμᾶς ἀσφαλῶς ὁ ἀκοίματος ὀφθαλ-
μὸς τῆς συνετῆς καὶ εὐτυχῶς ἀρί-
στης ἀνάσεως καὶ τοῦ ἐνδόξου συμ-
βουλίου φρονοῦ τοῦ δημοσίου
πλούτου καὶ τῆς ἡσυχίας.

ΣΗΜ. Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ὑπόμνημα περὶ τῆς ἐνδόξου Μοσχό-
 πόλεως συνετάχθη ἐκπνέοντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ εἶναι τόσῳ πολῦτι-
 μος αὐθεντικὴ πηγὴ ὅσῳ σπάνιαί εἰσι τοιαῦται σύγχρονοι εἰδήσεις.
 Ὁ Ἀλεξίκης φαίνεται Μοσχοπολίτης γνωρίζων εὖτε καὶ καλῶς τὰ
 πράγματα, καὶ ἐν ὀλίγοις παρέστησε ἄδρὸν τὸν μεγαλειώδη χαρακτήρα
 τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτῶν αὐτῆς. Ἐν ἀρχῇ ἀναφέρει περὶ τῶν πρὸς
 αὐτοὺς «ἰδιαιτέρων προνομιῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἀσυδοσιῶν τῆς Τουρ.
 Κυβερνήσεως», καὶ ἐπειδὴ οὐδεμία πόλις τῆς ἐπικρατείας εἶχεν εἰς τοι-
 οῦτον βαθμὸν τὰς ἐλευθερίας, πολλοὶ ἐζήτησαν τὸν λόγον. καὶ ὁ Para-
 hagi (ἐνθ' ἄνωτ' σ. 30—1) ἀναφέρει περὶ τῶν Βλάχων τῆς Πίνδου, ὅτι
 ἐπειδὴ ὑπετάγησαν τῷ Σουλτάνῳ ἄνευ ἀντιστάσεως παρέσχεν αὐτοῖς
 μεγάλα προνόμια καὶ ἡμιανεξαρτησίαν μέχρι τοῦ 1821. Σπουδαία εἶ-
 ναι ἡ ἔξαρσις τῆς τῶν Μοσχοπολιτῶν ἀπαραμίλλου φιλοπατρίας, τη-
 ρούντων αὐτὴν ἀμείωτον καὶ ἐν τῇ ξένη, ἔνθα διακρίνει αὐτοὺς ἢ
 εἰς τὰ πάτρια ἐμμονή. Ἐνταῦθα καὶ περ εὐδοκιμοῦντες τὰ μέγιστα ἀν-
 ερχόμενοι καὶ εἰς τὰ ὕπατα ἀξιώματα, πολλάκις ἐπανήρχοντο ἐν τῇ
 πατρίδι, ἀφέντες τὰ πάντα, ἵνα ταφῶσιν εἰς τοὺς τάφους τῶν γο-
 νέων αὐτῶν. Ἀναφέρει ὡσαύτως περὶ μετοικήσεως Βυζαντινῶν μετὰ
 τὴν ἄλωσιν τῆς Κ)πόλεως εἰς Μοσχόπολιν, ὅπερ εἶναι σπουδαιότατον
 διὰ τὴν καταπληκτικὴν πρόοδον τῆς πόλεως. Ὅπερ μικροχόλως τονί-
 ζει περὶ τῆς ἀντιπαθείας Ἑλλήνων τινῶν, τοῦτο ἀναφέρει, ὡς θὰ ἴ-
 δομεν, καὶ ὁ Νεοφ. Δούκας.

ΚΕΦ. ΥΙ. Ο ΙΔΙΑΖΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑΣ ΤΗΣ
ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΥΡΥΤΕΡΟΙ ΑΥΤΗΣ ΣΚΟΠΟΙ.—
ΟΙ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΥΤΩΝ ΣΥΝΕΙ-
ΔΗΣΙΣ. — Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙ ΗΣ
ΓΛΩΣΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΙΣ ΑΥΤΗΣ.—Η ΔΡΑ-
ΣΙΣ ΤΩΝ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ.—
ΑΙΩΝΕΣ ΠΡΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΝ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΕΝ
ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ.—ΤΑ
ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΑ
ΔΟΚΙΜΙΑ.

1. *Ὁ ἑλληνιστικὸς χαρακτῆρ τῆς Νέας Ἀκαδημείας—Ἡ δὴ
οὐργία τοῦ νέου, ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐγχωρίων γλωσσῶν—Ἡ γένεσις
τῆς ἀλβανικῆς γραμματείας—Αἱ πρῶται μεταφραστικαὶ ἐργασίαι—
Τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα—Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης.*

Ἡ Νέα Ἀκαδημία ἀναντιρρήτως εἶχεν ἑλληνιστικὸν χαρα-
κτῆρα, ὅπως πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῆς του κοκρατίας ἑλληνικαὶ σχολαί. Ὅπως
τὸ πρωτόπρασμα αὐτῆς, τὸ ἴαν εὐδοκίμως ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' αἰῶ-
νος λειτουργοῦν ὑπὸ τὸν *Ζιτσαῖον Χρῦσινθον, Νικ. Στίγγην* τὸν
Ἰωαννίτην καὶ τὸν *Ἰωάννην Χαλκέα* Μοσχοπολίτην «Ἑλληνικὸν
Σχοεῖον»¹, οὕτω καὶ αὕτη εἶχεν ὡς διευθυντὰς δεινοὺς ἑλλη-
στὰς καὶ ἐμπνευσμένους πατριώτας, οἷος ὁ Καστοριεὺς *Σεβαστὸς*
*Λεοντιάδης*² καὶ ὁ Μοσχοπολίτης *Θεόδωρος ὁ Καβαλλιώτης*³. Ὁ
ἄκρατος ἑλληνισμὸς ἄλλως ἐμφαίνεται, ὡς ἐ'έχθη, καὶ ἐν τοῖς κατα-
λοίποις τῶν διδασκάλων αὐτῆς, οἵτινες διαπρυσία φωνῆ καὶ διατόρω
γλώττη διετρέφουν τὸ αἴσθημα τοῦτο, καὶ μετὰ φ'ογεροῦ ζή'ου ἐμύ-
ουν εἰς αὐτὸ τοὺς τροφίμους. Ἐκ προοιμίον ἐφρόνουν, ὅτι μόνος τοι-

¹ Βλέπ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 79, 119, 147, 152 καὶ 153.

² Αὐτ. 151—152.

³ Αὐτ. σ. 105—111. Ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν μαθητῶν
πρὸς τὸν σοφὸν καθηγητὴν ἐκχυλίζει εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραμμάτων τῶν
προτασσομένων τῇ Γραμματικῇ αὐτοῦ, ὧν τὸ πρῶτον ἠρφελεγεῖον ἀρχεται
οὕτω:

Πανδώρης πῖθος γαλακτόμβρυτός ἐμμι φιλέλλην.

Θεοδώρου πρώτου πρεσβυτέρου πόνος (αὐτ. σ. 109).

οὗτος ἀκήρατος φιλελληνισμὸς ἦν ἱκανὸς ν' ἀποσκορακίσῃ τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν καὶ βαρβαρότητα τῶν ἀλλογλώσσων καὶ ἑτεροδόξων περιόικων, ὧν ἐν μέσῳ σκοπίμως ἀνυψώθη ἡ Ἀκαδημία. Τοῦτο διαδηλοῖ καὶ εἰς τῶν ἐμπνευσμένων αὐτῆς ἀποφαιτών, ὁ τοῦ Γκόρας *Μιχαήλ, ὁ Ὑπισχιώτης*,¹ τὸν κείνὸν ἐκθειάζων δομῆτορα Ἰωάσαφ τὸν Ἀχριδῶν: «τῆς γὰρ δνοφερῆς ἀχύρος, πάσης ταραχῆς καὶ ἀνωμαλίας τὸ χαίρειν εἰπούσης καὶ τοῦ ἐν σκότει διαπορεύεσθαι τῆς ἀγνοίας ἐκποδῶν ἀπηλαγμένον, δόξα Κυρίου περιέλαμψε καὶ πάντας θεσπεσίως τῇ δωδεκαχόρδῳ ὀρφεῖα κινύρα τῆς σῆς χάριτος ἐφωταγώγησεν, ἦν Πιερίδες θησαυρίσασαι, ὡς σμήνος ποῦδαίδαλον καὶ λειμῶνα ἀνθεμόεντα... ἐπεσώρευσαν ἐν ἀφθονίᾳ».²

Ἡ τοιαύτη ἐλληνιστικὴ ἀποστολὴ τῶν νέων Ἀκαδημαϊκῶν ἐξεδηλώθη καὶ τούτῳ, ἐν τῇ ἀναπτέρωσει τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν ὑποδοῦν Χριστιανῶν καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες προωδοποίησαν οὕτω μεγάως τὴν ἐποχὴν τοῦ μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας *Ρήγα τοῦ Φεραίου*³.

Ἄλλ' ἢ σπουδαιότης τῆς Νέας Ἀκαδημείας ἐξαίρεται ἐπὶ μᾶλλον διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ νέου, ὅπερ προέκυψεν ἐξ αὐτῆς. Ἐκ πολλῶν διαφαίνεται τεκμηρίων, ὅτι προτόντος τοῦ χρόνου ἐνεκολλάθη ὑπὸ τῶν διδασκάλων αὐτῆς ἡ ἰδέα τῆς ἐγγραμματίσεως τῶν ἐγχωρίων διαλέκτων τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς (ἴσως καὶ τῆς Μακεδονοσλαβικῆς) καὶ τῆς καλλιεργίας αὐτῶν, ἰδίως πρὸς πρακτικούς σκοπούς. Ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς μητρικῆς γλώσσης θὰ ἠδύναντο

¹ Βλέπ. αὐτ. σ.131—133 καὶ 81—83 περὶ τοῦ μουσοτραφοῦς τούτου ἀνδρός, οὗ βρῖθουσιν ἐπιγραμματῶν ἀρχαϊκῶν αἱ Μοσχοπολιτικαὶ ἐκδόσεις. Καταπλήσσει ὄντως τὸν ἀναγνώστην ἡ περὶ τὴν ἀρχαίαν ποιησιν, καὶ τὰ διάφορα ἐπιγράμματα ἐπίδοσις, ἐν οἷς θαυμασία γίνεται χρῆσις πάντων τῶν μέτρων μετὰ σπανίας εὐχερείας. πρβλ. τὸν *Κων. Τζεχάνην*, οὗ ἐξεπίτηδες κατεχωρίσαμεν οὐκ ὀλίγα τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἐν Γρηγ. Ἀργυροκ. σ. 126-130.

² Αὐτ. 82.

³ Ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν «Ρήγας ὁ Φεραῖος καὶ τὰ ἀνέκδοτα αὐτοῦ ποιήματα ἐξ Ἀθωνικοῦ χειρογράφου» (Θεσσαλικά Χρονικά ἔτ. Ε'. 1933 σ. 1-96 Ἀθῆναι) ἀπεδείξαμεν, ὅτι εἰς τῶν κυριωτέρων σκοπῶν, οὗς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Γένους ἔθετο οὗτος, ἦν καὶ ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἡ γαλούχησις τῶν νέων διὰ τῶν φιλελευθέρων διδαγμάτων καὶ ἡρωισμῶν τῶν προγόνων.

οἱ νέοι νὰ διεισδύσωιν εὐχερέστερον εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἄγευστοι ἑλλ. παιδείας θὰ προσεπορίζοντο εὐμαρῶς τὰς ἀναγκαιούσας θρησκευτικὰς γνώσεις. Καὶ τοῦτο διακηρύττει εὐπαρηγοιάστως ὁ ἐκδότης τοῦ τετραγλώσσου Λεξικοῦ τοῦ **Δανιὴλ Μοσχοπολίτου** ὑπερθεματίζων εἰς φιλελληνισμόν ἐν τοῖς προτιτασσομένοις στίχοις.

Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε,
 κ' ἐτοιμασθῆτε ὅλοι σας Ρωμαῖοι νὰ γενῆτε,
 βαρβαρικὴν ἀφίνοντες γλῶσσαν, φωνὴν καὶ ἦθη...
 γένη σας νὰ τιμήσητε ὁμοῦ καὶ τὰς πατρίδας
 τὰς Ἀλβανοβουλγαρικὰς κάμνοντας Ἑλληνίδας.
 Λέν εἶναι πλέον δύσκολον νὰ μάθητε ρωμαίϊκα
 καὶ νὰ μὴ βαρβαρίζετε μὲ λέξεις πέντε δέκα...
 λαοὶ οἱ πρὶν ἀλλόγλωσσοι, ἀλλ' εὐσεβεῖς τὰ θεῖα...
 ξυπνήσατε ἀπὸ τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀμαθείας,
 ρωμαίϊκα γλῶσσα μάθετε, μητέρα τῆς σοφίας...²

Τὸ ἀληθές ὅμως εἶναι ὅτι, ὁ σκοπὸς τῆς ἐκμάθησεως τῶν διαλέκτων τούτων ἦν εὐρύτερος. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ὀκτωήχου ἐν Κουτσοβλ. μεταφράσει ἐν τέλει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ **Καβαλλιώτου**, καὶ ἡ εἰς Ἀλβανικὴν μεταβολὴ τοῦ **Ἐρολογίου τῆς Ἐκκλησίας** ὑπὸ τοῦ **Ὀυκούτα**, τῆς θείας Λειτουργίας κτ'.

Βεβαίως τοιαύταις μεταφράσεσι καὶ θρησκευτικὰ ἔτι βιβλία εἰς

¹ Τοιοῦτον πρακτικὸν σκοπὸν πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ἑλλήνων συνεννοήσεως ἐν ταῖς παρρημοναῖς τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἐπέδωξε καὶ ὁ **Μάρκος Μποτσαρης** γράφων τὸ ἑλληνοαλβανικὸν Λεξικόν (βλ. Γρ. Ἀργυρ. σ. 30—32). ² Ἰὺτ. σ. 96.

³ Ὁ Σκοδρᾶνος πατὴρ Cordignano ἐν ἐμπνευσμένῳ ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ Ἀλβανικῇ ἐφημερίδι *Vulneti i popullit* (Tirana 1931, Νοεμ. 20) ἐξαίρων τὴν Μοσχόπολιν ὡς τὴν ἐστίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βαλκανίων ἀναφέρει, ὅτι ἐν τῷ τυπογραφείῳ αὐτῆς ἐξετυπώθησαν καὶ ἀλβανικὰ βιβλία ἐπὶ λέξει οὕτω: *Një pronë e kësaj miqsiqe janë disa vepra në gjuhë shqipe, që kanë pasëdalë prej shqyrëhkronejavet ase prej shkrintarvet të këtij qyteti κτλ.*

Ἑλληνικὴν συναντῶμεν καὶ πρωϊμότερον, ἰδίᾳ παρὰ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Ἀλβανοῖς καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἀλβανίᾳ παρὰ τῆς ἁγίας προπαγάνδας διαδιδόμενα, ὧν κοινοτάτη ἡ Doctrina christiana τοῦ Πέτρου Budī καὶ ἡ Verita infalibile τοῦ Ἀλβανοῦ ἀρχιεπισκόπου Σκοπίων Πέτρου Μπογδάνου καὶ τὸ Cuneus prophetarum. Ἱ Περὶ εὐρογος εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς Catechismo Albanese τοῦ Λουκά Matrangha συγγραφείσης τῷ 1592 ὑπὲρ τῶν ἐνοριτῶν αὐτοῦ ἐν Piana di Greci Ἀλβανῶν² διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἑλλ. λέξεων, ὅσαι οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Ἡπειρωτικῇ Ἀλβανικῇ ὑπάρχουσιν. Εἰς δέησιν πρὸς τὴν Θεοτόκον ἐκ 12 ἡμιστιχίων περιέχονται αἱ ἑξῆς λέξεις: eleimosini, pandohi (ἀπανταχή=ἐλπίς), parakales, sosem (σώζομαι), leftherosem, sinodherse, filakos (φυλακίζω), shkef (σκάφος=κοιλία), pararonesme, lipisem lipisi (καὶ lipi), hri (χρεία)³. ἄλλὰ τὰ τοιαῦτα μεταφραστικὰ ἔργα ἐγένοντο πρὸς τὸν προφανῆ σκοπὸν τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐθνικὸν χαρακτηριστῆρα φέροντα ἔργα πρὸς καλλιέργειαν τῆς Ἀλβανικῆς εὐρίσκομεν εἰς κώδικας μεταφραστικὰ τινὰ δοκίμια τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων· π. χ. τὸ ἀρχαιότατον πάντων ἀποτελούμενον ἐκ φύλλ. 37 καὶ περιέχον τὴν ἀκολουθίαν τοῦ βαπτίσματος γεγραμμένην τῷ 1503 ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου Παύλου Ἀγγέλου, τοῦ γνωστοῦ μυστικοσυμβούλου τοῦ Σκενδέρβη, ἀνεκαλίφθη ἐσχίτως ὑπὸ τοῦ ῥουμάνου καθηγητοῦ N. Iorga ἐν τῷ Λαυρεντιανῷ κώδικι 1167 Ashburnham⁴. Ἄλλο ἐν Ἰταλικῇ διαλέκτῳ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ μακ. Σ. Δάμπρου ἐκ τοῦ Ἀμβροσιανοῦ κώδικος B, 113 Suppl. (IZ', αἰῶνος) περιέχον ἐν φύλλ. 63 τὸ Χριστὸς ἀνέστη καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ ὁρθοῦ τοῦ μεγ. Σαββάτου⁵. Ἀλλὰ συστηματικώτερα ἔργα πρὸς μόρ-

¹ Νῦν ὁ σεβ. ἀρχιεπ. Σικελίας Shciro ἐτοιμάζει μετὰ τοῦ Ἀλβανολόγου Petrotta τὴν ἔκδοσιν ἀρχαιοτέρου Ἀλβανοῦ συγγραφέως, τοῦ Bugaku.

² Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ M. Ia Piana ἐν Grottaferata τῷ 1912 μετὰ μεταφράσεως Ἰταλικῆς καὶ πολλῶν σημειώσεων ἐκ τοῦ Βαρβεριανοῦ Κώδικος 3454 (ἄλλοτε XIII, 2) ἐκ φύλλ. 87 γεγραμμένων τῷ Λατ. Ἀλφαβήτῳ συμπληρωμένῳ.

³ Il Catechisme albanese di Luca Matrangha σ. 32.

⁴ Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 70. τοῦτο ἀριδῆλως μαρτυρεῖ, ὅτι καὶ περὶ δημιουργίας γραπτῆς γλώσσης διανοήθη ὁ μέγας τῆς Ἀλβανίας ἥρωες.

⁵ Βλ. αὐτ. σ. 68-71

⁶ Βλ. αὐτ. 91-93.

φωσιν γραπτῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης συνετελέσθη ἀδιαφιλονεικῆτως ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μοσχόπολεως. Αὕτη ὑπῆρξε τὸ λίκιον, ἐν ᾧ ἐξεκολλάφθη ἡ γραμματεία αὐτῆς ὑπὸ τὴν φιλελευθέραν πρῶτην τῶν ἐλληνίδων Μουσῶν. Ἐν τῇ Σλαβικῇ, τῇ Γερμανικῇ καὶ ἀλλαχοῦ τὴν βάσιν, καὶ ἀπαρχὴν τῆς γραφομένης γλώσσης ἀπετέλεσεν ἡ μετάφρασις τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐπομένως τοιαύτης βάσειος ἐλλειπούσης ἐν τῇ Ἀλβανικῇ, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις τὸ τε λεξικὸν καὶ ἡ γραμματική, πῖντα τὰ ἄλλα ἦσαν παροδικά. *Περὶ μεταφράσεως λοιπὸν τῆς ἁγίας Γραφῆς εἰς τὸ Ἀλβανικὸν πρῶτον συνέλαβον τὴν πρωτοβουλίαν οἱ διδάσκαλοι τῆς Μοσχόπολεως, ὧν πολλοὶ ἦσαν Ἀλβανοὶ* (ἀλλὰ καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι λαλοῦσιν ὡς μητρικὴν καὶ τὴν Ἀλβανικὴν) καὶ δὴ ρητῶς ἀναφέρεται, ὅτι *Γρηγόριος Κωνσταντινίδης*, ὁ διαπρεπὴς τυπογράφος τῆς Μοσχόπολεως, ἔφερεν εἰς πέρας τοιοῦτον γιγάντειον ἔργον, ἐπινοήσας μάλιστα καὶ ἰδιόρρυθμον ἀλβάρητον πρὸς ἀκριβῆ παράστασιν τῆς ποικιλοφθόγγου ἀλβανικῆς γλώσσης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ *Zabira*, ὅστις ὡς ἐγγὺς τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων ἠδύνατο κάλλιστα νὰ γνωρίζῃ τὰ κατ' αὐτόν¹. Ἀκριβέστερον γνωρίζομεν περὶ τοῦ ἐκ τῶν τροφίμων τῆς ἱριστοτόκου Ἀκαδημίας *Θεοδώρου Χατζηφιλιππίδου* τοῦ Ἑλβασανιώτου. Οὗτος ἀνὴρ ἐλληνομαθέστατος καὶ γλωσσομαθέστατος κατήρτισεν ἕτερον ἀλφάβητον, τὸ λεγόμενον *Πελασγικὸν*, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ γραφομένη Ἀλβανικὴ εἶχε καταστῆ τὸσφ δημώδης, ὥστε ἐγένετο αὐτῆς χρῆσις καὶ ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς συναλλαγαῖς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ πολὺς Joh. Hahn ἀνεκάλυψεν ἐκ τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τούτου χειρογράφων 21 φύλλα περιέχοντα μεταφράσεις ὕμνων ἐκκλησιαστικῶν καὶ τὸ 16 κεφ. τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου². Ὁ Ἀλβανὸς διδάσκαλος Dot Biba κατέχει ἐμπορικὸν κατάστιχον γεγραμμένον τῷ πελασγικῷ τούτῳ ἀλφάβητῳ, ὡς καὶ ἱερὸν κατήχησιν³. Τὸ κέντρον τῶν τοιούτων μεταφραστικῶν ἐργασιῶν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Ἀκαδημίας ὑπῆρξεν ἡ παρὰ

¹ Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυροκ. σ. 62 καὶ 64 σημ. 2. Ὅτι *Γρηγόριος ὁ τυπογράφος*, ὁ καὶ καθηγητὴς τῆς Ἀκαδημίας καὶ *Γρηγόριος ὁ Δυρραχίου* ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀπέδειξα ἱκανῶς αὐτόθι.

² Βλ. αὐτ. 56 καὶ τὰ τοῦ βίου αὐτοῦ 112-113. Πανομοίωτον τοῦ κεφ. τοῦ Ἰωάννου παρὰ Hahn Albanesische Studien I, σ. 300.

³ Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. 56.

τὸ Ἑλβασάνιον περιώνυμος μονὴ ἐπ' ὄνοματι τιμωμένη τοῦ πολιούχου τῆς Ἀλβανίας **Ἰωάννου Βλαδιμήρου**, τοῦ βασιλέως. Καὶ ἡ μὲν παρὰ τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος, ἐγγὺς τῆς Μοσχοπόλεως κειμένης, πανσέβαστος μονὴ τοῦ **Ὁσίου Ναοῦμ** ὑπῆρξεν ἡ ἐστία.¹ Αὕτη ἡ μονὴ διετήρει ἀξιόλογον ἑλληνικὸν σχολεῖον μετ' οἰκοτροφείου.² Ἐνταῦθα παρὰ τοῦ ἐκ τῶν ἱερομονάχων αὐτῆς **Κωνσταντίνου τοῦ Ἀγιονάουμίτου** ἐξετυπώθη τὸ κατὰ τοῦ παπισμοῦ **Συνταγματικόν**³, καὶ **Ἀμβρόσιος ὁ Πάμπερις** συνέγραψε τὸ καρκινικὸν σύγγραμμα⁴ καὶ μετὰ ἄλλων σοφῶν καὶ ἐποικοδομητικῶν πονημάτων ἐκυφορήθη καὶ ἡ Ἀλβανικὴ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς. ἡ δὲ τοῦ **ἀγίου Ἰωάννου** ὑπῆρξεν ἡ σχολή, ἐν ἣ ἔξεκολλάφθησαν τὰ μεταφραστικὰ δοκίμια καὶ ἀπεκρυσταλλώθη ἡ γραφομένη Ἀλβανικὴ ὥστε ἔχομεν κέντρον μὲν ταύτης τὴν Νέαν Ἀκαδημίαν, πόλους δὲ τὰς δύο σεβασμίας μονάς.⁵ Ἄλλ' ἡ βιβλιοθήκη καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς μὲν τοῦ **ὁσίου Ναοῦμ** ἀπετεφρόθησαν ὑπὸ κομιτατζήδων Βουλγάρων, τῆς δὲ τοῦ **ἀγίου Ἰωάννου** δὲν ἐξερευνήθησαν τελείως. Ὁ ἐν Βιέννῃ καθηγητῆς τῆς Ἀλβανικῆς **Rekmezi** τῷ 1901 ἐπισκεψάμενος ταύτην ἐγνώρισε μοναχοὺς χρωμένους εἰσέτι τῷ πελασγικῷ ἐκείνῳ ἀλφαβήτῳ, καὶ ἀνεκάλυψε πολλὰ χειρόγραφα περιέχοντα ἔκκληο. ἄσματα ἀνήκοντα ἢ εἰς τὸν **Χαιζηφιλιπιδην**, ἢ εἰς ἡγούμενον τῆς μονῆς, ὅστις ἦν μαθητῆς ἐκεῖνου.⁶ Ὁ δὲ ἐν Ἑλβασανίῳ πρό-

¹ Ὅτε ἡ μονὴ αὕτη παρεδίδοτο πυρὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς ἀδίκως καὶ παραλόγως εἰς τοὺς Σέρβους διὰ δύο ἐκτεταμένων ἀρθρῶν δημοσιευθέντων ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῶν Ἀθηνῶν (24 καὶ 30 Μαΐου 1923) ἠγείρα φωνὴν διαμαρτυρίας, καὶ ἀπέδειξα ὅτι, οἷος διὰ τοὺς Χριστιανοὺς εἶναι ὁ Πανάγιος Τάφος, τοιοῦτος διὰ τοὺς Ἀλβανοὺς ὁ **ὁσιος Ναοῦμ**.

² Βλ. **Μ. Γεδεῶν** Ἀποσημειώματα χρονογράφου, Ἀθῆναι 1982, σ. 156-7.

³ Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 85 καὶ 125-126.

⁴ Αὐτ. σ. 71-73.

⁵ Τῷ 1928 ἐγράφομεν «*ἡμεῖς τὴν πνευματικὴν κίνησιν περὶ τὴν Ἀλβ. γλῶσσαν ἀποδίδομεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ζεῖδωρον αὔραν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἣτις ἔπνευσεν ἀπὸ τῆς Νέας Ἀκαδημίας.., ἣτις ἐπὶ ἡμιόλιον ἐσελάγριζε τὴν Νοτ. Ἀλβανίαν καὶ συνετέλεσεν ὥστε ἡ χώρα αὕτη νὰ αἰσθανθῇ πρώτη τοὺς ἐθνικοὺς παλμοὺς καὶ διακριθῇ εἰς πρόοδον καὶ πολιτισμὸν ἀπὸ τῆς Βορείου, βραδύτερον ἀφρηπισθείσης (Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 54).*

⁶ Αὐτ. 57. Δυστυχῶς δὲν εἶδον τὸ Anzeiger der philos. histor. Classe der Akad. d. Wiss. Wien 1901, ἀρ. IX, σ. 39 ἐ. ἐνθα δημοσιεύεται ἡ ἔκθεσις τοῦ **Rekmezi**, ὅστις εἶναι Ἀλβανὸς ἐκ Μπογραδετσίου καταγόμενος.

κριτος *Δέων Νόση* κατέχει χειρόγραφον τοῦ *Χατζηφιλιππίδου*, περιέχον τὴν θεϊαν λειτουργίαν τοῦ Χροουστόμου. ¹

Καὶ τὰς μὲν μεταφράσεις τοῦ *Γρηγορίου Δυρραχίου* καὶ τοῦ *Χατζηφιλιππίδου* δὲν προέλαβε νὰ ἀποθανάτιση ὁ τύπος, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἠτύχησεν ἕτερος *Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης*, ἀρχιεπίσκοπος Εὐβοίας καὶ εἶτα μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὅστις τῷ 1827 ἐξέδοτο ἐν Κερκίρα τὴν μετάφρασιν ὀλοκλήρου τῆς Κ. Διαθήκης. ² Δὲν γνωρίζομεν, ἂν οὗτος ἐφοίτησεν ἐν Μοσχόπολει, ἀλλὰ πάντως σπουδαίως ἐπηρεάσθη ἐκ τοῦ ἐκεῖθεν καθ' ὅλην τὴν Ἀλβανίαν καὶ Ἡπειρον ἐπιπολάζοντος μεταφραστικοῦ ρεύματος, ἴσως καὶ ἐξεμειαλλεύθη τὴν ἐργασίαν τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ, καὶ ἐπέθηνεν οὗτος τὸν κολοφῶνα εἰς τὰς προηγηθείσας προσπαθείας. Τὸ ἔργον τοῦ *Ἀργυροκαστρίτου* παρ' ὅλας τὰς συμπαραρομαρτούσας ἀτελείας ³ εἶναι ἀξιόλογον διὰ τὴν φυσικὴν χάριν καὶ ἀπλότητα τῆς γλώσσης, καὶ θεωρεῖται μνημεῖον διὰ τὸ ἄλβανικὸν ἔθνος θρησκευτικὸν ἅμα καὶ γλωσσικόν· διότι ἐπ' αὐτοῦ οἱ μέγροι τοῦδε Ἀλβανολόγοι ἐστηρίχθησαν, ἐνθουσιωδῶς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποφαινόμενοι. οὕτω ὁ *Γρηγόριος ἐγένετο ὁ θεμελιωτὴς τῆς γραμματείας τῆς ἄλβ. γλώσσης*. ⁴ Ἀλλ' ἡ προσωπικότης αὐτοῦ ἐξαιρεται ἐπὶ πλέον καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς ἔλυσε καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ἄλβαν. ἀλφαβήτου, υἱοθετήσας μετὰ τῶν ἀναγκαίων συμπληρώσεων τὸ ἑλληνικόν. Πρῶτος εἶχε καθιερώσει αὐτὸ εἰς τὸ τριγλωσσον Λεξικὸν ὁ πρῦτανις τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχόπολεως *Καβαλλιῶτης*, ὅπως καὶ ὁ *Δανιὴλ Μοσχολίτης* διὰ τὴν Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν. Φαίνεται ὅτι, ὅταν ὁ *Δυρραχίου Γρηγόριος* ἐπενόησεν ἴδιον, ὅπερ ἀσφαλῶς εἶναι

¹ Μέρος ταύτης ἐδημοσίευσεν οὗτος κατ' Αὐγουστον τοῦ 1918 ἐν τῷ ἐν Ἑλβασανίῳ ἐκδοθέντι ἄλβαν. περιοδικῷ *Kopeshti Ietrag*. Ὁ *Baric* καθηγητῆς τῆς ἄλβανολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βελιγραδίου, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ *Arhiv za Arbanasenu Starinu, Jeziki Etnologju*, I, σ. 160έ. (Βελιγράδιον 1923) ἐρεῦνας ἐπὶ τοῦ Πελασγικοῦ ἀλφαβήτου τοῦ Ἑλβασανίου τοῦ γιουγκοσλάβου καθηγητοῦ *K. Nachtigall*.

² Πλήρη τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ ἐδημοσίευσάμεν ἐν τῷ Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 4-21, τὸ δὲ ἱστορικὸν τῆς μεταφράσεως ἐν σ. 25-54.

³ Βλ. περὶ τούτων ἐν Ἀλβανικαῖς Μελέταις σ. 201.

⁴ Ἀλβ. Μελέται σ. 8-12.

τὸ Πελασγικὸν τοῦ *Χατζηφιλιππίδου* κατ' οὐσαν ἑλληνικόν,¹ διεξήγοντο συζητήσεις, καὶ ἐνῶτινες συνίστων τὸ Κυριλλικόν, ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ, τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τῆς Μοσχολόεως πλειοδοτησάντων, ἅτε τῶν Ἀλβανῶν θεωρουμένων παρὰ πάντων ἀπογόνων τῶν Πελασγῶν. Τοῦτο ἄλλως ἐπέβαλλεν ἡ συγγένεια Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν καὶ ἡ ἀναλογία ἐν τῇ φθυγγολογίᾳ τῶν δύο γλωσσῶν· τῷ ἑλληνικῷ δὲ ἀλφαβῆτῳ ἐχρήσαντο μέχρι πρὸ ὀλίγου πάντες οἱ ἀλβανολόγοι, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Ἰταλοαλβανοῦ *Δημητρίου* Camarda ἐξαιρουμένου.² Δυστυχῶς τὸ ἀπὸ τοῦ 1908 καθιερωθὲν ἐν Ἀλβανίᾳ Λατ. ἀλφάβητον ἀπομακρύνει τὸν ἀλβαν. λαὸν ἀπὸ τῶν πατροπαράδοτων καὶ ἐξωθεῖ αὐτὸν πρὸς τὰ νεολατινὰ κράτη. Ἄλλος παρὰ τὸν Ἀργυροκαστροίτην κληρονόμος καὶ φορεὺς τῶν τῆς Ἀκαδημίας παραδόσεων ἐν Ἑλβασανίᾳ εἶναι ὁ *Κ. Χ. Ἰστοφορίδης*, ὁ γνωστός συντάκτης τοῦ σπουδαίου ἀλβανο-ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ καὶ εἰσηγητῆς τῆς λογίας ἐν Ἀλβανίᾳ γλώσσει. Οὗτος ἐξεπόνησε νέαν τῷ 1870-1872 μετάφρασιν τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τῆς Πεντατεύχου εἰς τε Τοσκικὴν καὶ Γεγικήν.³ Οὕτω ἐντὸς ἑκατονταετηρίδος τὸ ἔργον τῆς Ἀκαδημίας ἐκαρποφόρησε πλουσίως λαβὸν σάρκα καὶ ὄστέα πρὸς ἀναβίωσιν τοῦ εὐκλεοῦς αὐτῆς ὀνόματος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς Ἀλβανικῆς περὶ δὲ τῆς Κουτσοβλαχικῆς κατωτέρω.

¹ Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. Τὸ Πελασγικὸν ἀλφάβητον ἦτο ἑλληνικόν σ. 57—58 πρὸβλ. καὶ Διοδ. Σικελ. τόμ. Α'. 292 Bekker : «τὰ γράμματα φοινίκεια κληθῆναι διὰ τὸ παρὰ τοὺς Ἑλληνας ἐκ Φοινίκων μετενεχθῆναι, ἰδίᾳ δὲ τῶν Πελασγῶν πρώτων χρησθέντων τοῖς μετατεθεισὶ χαρακτῆρσι Πελασγικά προσαγορευθῆναι».

² Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου βλ. ἐν ἐκτάσει Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 54-60

³ Βλ. Ἀλβ. Μελέτας σ. 21-28, καὶ περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου σ. 23 25, 199.

2. Οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως. — Οἱ τόποι τῆς διασπορᾶς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Κουτσοβλάχων. Ἡ ἐτυμολογία τῆς ἐπωνυμίας Βλάχος καὶ Κουτσόβλαχος — Μετάστασις τῶν νομάδων εἰς ἀστικὸν πληθυσμὸν. — Τὸ ἐμπορικὸν τῶν Μοσχοπολιτῶν πνεῦμα — Ἡ πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἐπίδοσις.

Οἱ κάτοικοι τῆς περιωνύμου Μοσχοπόλεως, ἥτις παρουσιάζεται ὡς λαμπρὸν μετέωρον κατὰ τὴν δυσχείμερον περίοδον τῆς δουλείας καὶ ἐγέννησεν ἓνα μεγαλεπήβολον Σίναν, ἵνα μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῆς Νέας Ἀκαδημίας ἀναστηλώσῃ τὴν διάδοχον αὐτῆς ἐν μέσαις Ἀθήναις. ἦσαν Κουτσόβλαχοι, καὶ εἶναι ζήτημα ἂν πάντες οἱ τοσοῦτον ἐπιδειξάμενοι ζῆλον πρὸς μεταφύτευσιν ἐν τῇ ἀγροίκῳ ἐκείνῃ χώρᾳ τῶν ἑλληνίδων σπουδῶν, ἐλάλουν τὴν Ἑλληνικὴν. Οἷας ἐκπλήξεις παρουσιάζει ἡ ἑλλ. ἱστορία! Αἱ ἑλληνίδες Μοῦσαι ἐκ τῶν ἐρατεινῶν αὐτῶν ἐκβληθεῖσαι ἐστιῶν καὶ ἀπηνῶς ὑπὸ τῆς τυραννίας καταδιωκόμεναι ἐτράπησαν πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τὰ ἀπρόσιτα ὄρη κατευθυνόμεναι, ὡς ποτε ὁ Κάδμος μετὰ τῆς Ἀρμονίας, πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν. Καθ' ὁδὸν περὶ τὴν Ὀρεσιάδα συναντήσασαι τὰ ὄρεσιάδας Νύμφας περιπαθοῦς ἔτυχον ξενίας παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις ποιμέσιν, ἥτοι τοῖς Βλάχοις, καὶ οὕτω τῆς πρὸς τὰ πρόσω ἀνεχαιτίσθησαν πορείας. ¹ Ἐντεῦθεν οἱ λόγοι Μοσχοπολίται πρὸς τῇ ἀμφιλαφεῖ αὐτῶν μερφώσει διακρίνονται καὶ διὰ τὸ ποιητικὸν τάλαντον διότι ποιοῦσι στίχους καὶ ἐπιγράμματα ἐν ἀρχαίᾳ ἀπταιστῷ ἑλληνικῇ οὐ μόνον κατ' εὐθείαν ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως. ² Τὸ δ' ἀληθὲς συνετέλεσεν εἰς τοῦτο μενάλως καὶ ἡ ἑξαιρετικὴ τοποθεσία τῆς Μοσχοπόλεως, ἥς αἱ καλλοναὶ συναρπάζουσιν εἰς αἰθέρια τὸν ἄνθρωπον ὕψη καὶ μεταφέρουσι πρὸς τὰς χάριτας. Οἱ

¹ Ὁ Ναιη ἠθέλησε ν' ἀναγάγῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μοσχοπόλεως εἰς τοὺς φυγάδας λογίους τοῦ Βυζαντίου, οἵτινες διὰ τῆς Ἑγνατίας βαδίζοντες ἐστάθμευσαν ἐν Ἀχρίδι καὶ ἐδίδαξαν πρῶτοι τὰ γράμματα ἐν τῇ νεοδημίτῳ Μοσχοπόλει (ἐνθ' ἄνωτ. I, 296 βλ. καὶ Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 78-79).

² Βλ. τὸ καρκινικὸν ποίημα εἰς 416 στίχους / τοῦ Ἀμβροσίου Πάμπερος (αὐτ. σ. 92). καὶ ἐνῶ ὁ τέως ἡ καρκ. ποίησις μόνον εἰς μεμονωμένους στίχους παρουσιάζεται ἐν Μοσχοπόλει εἰς ὁλόκληρα βιβλία!

Κουτσόβλαχοι ἕνεκα στενότητος χώρου ἐκ τοῦ ἔσωτερικοῦ τῆς Ἀλβανίας ἐκκινήσαντες, καὶ δὴ ἐκ Μουζεκιάς καὶ τῆς περιφήμου Φράσσας ἧτις παρήγαγε τὸν *Ναήμ μπέη*, τὸ μεγαλῆτερον τῆς νεωτέρας Ἀλβανίας ποιητὴν, ἐβάδισαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν, καὶ πρὶν ἢ παρακάμψωσι τὸ Βόϊον ἐσταύθμευσαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Δασσαρητίᾳ, καὶ ἐξέλεξαν ὄροπέδιον, ὅπερ ἕνεκα τοῦ προνομιούχου κλίματος καὶ τῶν ἐξόχων φυσικῶν καλλονῶν τοιοῦτον ἠγάπησαν, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐκεῖ μονίμως κτίσαντες ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος τὴν Μοσχόπολιν. ² Αὕτη κειμένη εἰς ἐπίκαιρον σημεῖον μετὰξὺ Ἀλβανίας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας παρὰ τὴν Ἐγγατίαν, ἔμελλε νὰ ἀποβῆ τὸ κέντρον τῆς τε ἐμπορικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως. Τιμῆς ἕνεκεν πρὸς τὴν ἱερὰν μνήμην τῶν μεγαλοεργῶν κατόικων τῆς κλεινῆς ταύτης πόλεως εἴπωμεν βραχεία τινὰ καὶ περὶ τούτων εἶναι ἀλήθες ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι οὐδέποτε ἀπετέλεσαν συμπαγῆ πληθυσμόν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν ἔτι ἦσαν διεσκορπισμένοι καθ' ἅπασαν τὴν Ἰλλυρικὴν Χερσόνησον καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν Πελοπόννησον καλούμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Βλάχοι ὡς καὶ νῦν. ³ Παρόμοιοι παρουσιάζονται νῦν καὶ οἱ

¹ Ὅθεν καὶ Φράσσερῶται ἢ Φρασσουλῆδε: οἱ Μοσχολίται λέγονται καὶ κατὰ παραφθορὰν Φασσερίται. Κατὰ τὸν *Ἀλέξ. Rubin*, φαντατικὸν ρουμανιστὴν, τὸ ὄνομα τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ Φάρσαλος (ἀλλὰ τότε ἔδει νὰ λέγονται Φαρσαλιῶται. *Les Roumains de Macedoine*, Bucarest 1313, σ. 63) Τὴν γνώμην ταύτην πρῶτος ἐξήνεγκεν ὁ Rouqueville ἐν τῷ *Voyage dans la Grèce* (Paris 1820, τομ. II, σ. 328 330) δογματίζων, ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι προέρχονται ἐκ τῶν ἐν Φαρσάλαις στρατιωτῶν τοῦ *Ηομπηίου*, καταλειφθέντων εἰς τὰ ὄρη τῆς Πίνδου καὶ τὰ Ἀεροκεραῦνια μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ *Καίσαρος* καταστροφὴν αὐτοῦ.

² Βλ. προηγ. κεφ. § 1-2, κοινότερον Βοσκόπολις (βοσκῶν πόλις καὶ Ἀλβανιστί, *Voskoroj*). Ἡ γνώμη τοῦ Rouqueville, ὅτι ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ *Κουίντου Μάξιμου* τὸν ΙΑ' ἐπὶ τῶν ἔρειπιων τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Μόσχων, μετακησάντων ἐκ τοῦ Καυκάσου εἶναι ἀστήρικτος βλ. αὐτ. καὶ Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 77. Οἱ Κουτσόβλαχοι λέγουσι Μοσχόπολιε. καὶ ἐπειδὴ *polie* παρ' αὐτοῖς ἢ πεδιάς, ἐπλάσθη ὅτι αὕτη ἀνήκεν εἰς Μόσχον τινὰ ὡς ἰδιοκτήτον.

³ Πρῶτος ὁ *Κεδρηγός* (2,435) ὀνομάζει αὐτοὺς Βλάχους. *Ἄννα* δὲ ἢ *Κομνηνῆ* ὀητῶς λέγει: *ὀπόσοι τὸν τομάδα βίον εἴλοντο Βλάχους τούτους ἢ κοινῇ καλεῖν οἶδε διάλεκτος* (τόμ II σ.3, ἐκδ. Reifferscheid) ἀλλ' ἐπεκτείνει τὴν ὀνομασίαν ταύτην καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Πατιναίους καὶ Σχύθας. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ *Τζέτζη* (Ἀλληγορία εἰς Ἰλιάδα, ἐκδ. Boissonad, Lutetiae 1851 σ.28) γράφει: Σικυῶν ἐστὶν ἡ χώρα τῶν Ἑλλαδικῶν Βλάχων βλ. περὶ τῶν νῦν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς διασπορᾶς αὐτῶν Ν. Popilian, Ro-

Σαρακατσαναῖοι. ¹ Καὶ νῦν ἔτι ὑπάρχουσιν διεσκορπισμένοι οἱ Κουτσοβλάχοι ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ, Ἀλβανίᾳ Ἡπείρῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλίᾳ, λ' ἐγκατεστημένοι μεταξὺ ἑλληνοφώνων πληθυσμῶν καὶ συνεσφιγμένοι, εἰς 150000 ἀνερχόμενοι κατὰ τοὺς μετριοτέρους ὑπολογισμούς. ² Εἰσὶν οὗτοι μᾶλλον νῦν ἐμπορικὸς καὶ βιομηχανικὸς ἢ, ὡς κακῶς νομίζεται, ποιμενικὸς λαός. ³ ἄλλ' ἀπὸ τοῦ προτέρου αὐτῶν βίου οἱ τε Βυζαντινοὶ καὶ ἐφεξῆς πάντες οἱ ἑκασταχοῦ ἐγγχώριοι ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς Βλάχους. «ἐπειδὴ Βλάχος ἢ Βαλλάχος σημαίνει ποι-

manii din Peninsula Balcanică, București 1885 καὶ J. Caragiani, Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică, καὶ τελευταῖον ἔργον Θεοδώρου Caridau (διάσημος καθηγητῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκ Περλεπέ τῆς Αυτ. Μακεδονίας καταγόμενος) Români nomagi Studiu din viața românilor din sudul peninsulei Balcanice, Cluj 1926. Ὁ συγγραφεὺς τυγχάνει κάτοχος τοῦ θέματος.

¹ Ἀρίστην μονογραφίαν ἔγραψεν ὁ Δανὸς C. Hög, Saracatsans, une tribu nomade grecque, I. Etude linguistique, précédée d' une notice ethnographique, II. Textes vocabulaire technique, Index verborum, Paris—Copenhague 1925 1926, 8ον. σ. XX, 12, 212.

² Βλέπε βραχέα τινὰ ἐν τοῖς Προλεγόμενοις τῆς ἡμετέρας βιβλιογραφίας Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας: [ἀποσπ. Ἡπειρ.] Χρον. 1928 31, σ. 14—15. Κατὰ τὸν Weigand οὗτοι κατοικοῦσιν εἰς 154 τόπους ἢ περιφερείας καὶ ἀνέρχονται εἰς 150000, βλ. καὶ Spiro. Parageorges, Les Koutsovalaques, Athènes 1908 σ. 6 7, Ἀραβαντινοῦ Μονογραφίαν περὶ Κουτσοβλάχων, Ἀθήναι 1905 σ. 48-52. Ἐν τούτοις αἱ στατιστικαὶ τῶν Ρουμάνων ὑπερβάλλουσι τὸ ἑκατομμ. π. χ. ὁ διάσημος ποιητῆς καὶ ὑπουργός ἐπὶ **Καῦζα** A. Valintineanu ἐν Calatoriî la Rumâniî din Macedonia si la Muntele Atîos (ἐτυπώθη μὲν τῷ 1863, ἀλλ' ἐγράφη τῷ 1858) ἔχει 120000 βλ. ἀνατροπὴν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ὑπὸ Ἀραβαντινοῦ ἐν Πανδώρα Ἀθήναι 1867. σ. 42, 96, 110). Ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι Ρουμάνοι παραπλησίως ἔχουσιν. οἷτω ὁ μνημονευθεὶς A. Rubin σ. 86-96, κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1894 ἔχει 1,037,900 συμπεριλαβὼν καὶ 100000 τῆς νῦν Βουλγαρίας. Μετὰ ἐν ἔτος ὁ πατριώτης Nenitzescu περιελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰ λοιπα μέρη, ὡς καὶ τὸ ἅγιον Ὄρος ἔγραψεν ὁγ-ῶδες καὶ λίαν ἐνδιαφέρον βιβλίον μετὰ πολλῶν εἰκόνων De la Români din Turcia europeana, studiu etnic si statistic asupra Arumânilor cu aproape una sută de gravuri si cu o hartă etnografica, Bucuresti 1895, 8ον. μέγ. σ. 641. Περὶ Μοσχόπολεως σ. 31-2, 450-2 καὶ δὴ 346-56. Οὗτος δίδωσι τὴν ἐξῆς στατιστικὴν: Μογλενῶν 27000, Ἡπείρου 170000, Μοσχόπολεως 142000, Ἀρβανιτόβλαχοι 200000, Γραμμόστας 48000. Φαρσερόται 210000, Ὀλύμπου 32000. Σερρών κτλ. 32000 αὐτ. σ. 607. Πρὸς ἀναίρεσιν τούτων ἔγραψεν ὁ μακ. **Σπ. Λάμπρος**, Dic Statistik der Koutsovalachen ἐν Pestler-Blotz, 28 Μαρτ. 1913, ἀφ. 74.

³ **Κ. Νικολαΐδου** Ἑτυμολ. Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, Ἀθήναι 1909, σ. μδ'.

μένας κατὰ τὴν σλαβωνικὴν διάλεκτον», ὡς ἀποφαίνεται ὁ Βλαχομακεδῶν *Ῥόζιας*¹ διὸ καὶ οἰοῦναι διαμαρτυρούμενος ὁ φιλογενῆς ἀνὴρ διὰ τὴν τοιαύτην ἀπὸ τῶν ξένων κλῆσιν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ ἐπιφέρει : «ἤδη ὁμως ἱκανῶς γνωρίζεται ἀπὸ τὰς ἱστορίας πῶς πολλὰ γένη κατ' ἀρχὰς ἕζων νομαδικῶς καὶ ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ μὴ ὀνομάζωνται αὐτὰ ἄλλως, παρὰ Βλάχοι... τὸ ὄνομα μόνον τὸ ἐργόχειρον αὐτοῦ τοῦ γένους δεικνύει, καὶ ὄχι ἄλλο καθὼς καὶ τὸ ὄνομα τῶν Πακινακίτων, σλαβωνικῶς Πιετζενέγγσι, σημαίνει μόνον πῶς αὐτοὶ τὸ ἐψητὸν κρέας ἔτρωγον μὲ μεγάλην σινήθειαν»². Φαίνεται ὁμως ὅτι τὸ πρῶτον ὄνομα ἐδόθη εἰς τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως νῦν Ρουμάνους καλουμένους ὄθεν καὶ Βλαχία ἢ Ρουμανία. Κατὰ τὸν *Δεϋγλαύιον* οἱ μεσημβρινοὶ Γερμανοὶ ἐν Τρανσυλβανίᾳ, διὰ τὴν Ῥωμαΐζουσιν αὐτῶν γλῶσσαν ὑπολαμβάνοντες αὐτοὺς ὡς Ἴταλοὺς ὀνόμασαν Βάλλους (ὡς καὶ τοὺς Ἴταλοὺς Βάλλους ἀντὶ Γάλλους)³, καὶ κατὰ τὴν προφορὰν αὐτῶν Walach, Wlach, ὄθεν καὶ Βλάχος.⁴ Τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι Κουτσοβλάχους.⁵ Καὶ ὁ μὲν *Ῥόζιας* καὶ οἱ Εὐρωπαϊοὶ θεωροῦσι σκωπτικὴν τὴν ἐπωνυμίαν, τὸ κουτσὸς ὁμως ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ ἔχει ἐν συνθέσει ὑποκοριστικὴν ἔννοιαν καὶ σημαίνει τὸ ὀλίγον (πρβλ. κουτσομύτης=ὁ ἔχων μικρὰν ῥίνα, κουτσαύτης, κουτσο-

¹ Ἐξέτασις περὶ τῶν Ῥωμαίων ἢ τῶν ὀνομαζομένων Βλάχων ὅσοι κατοικοῦσι πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐπὶ παλαιῶν μετρωτῶν τεθεμελιωμένα *Pesht* 1898, σ. 27, 31. πρβλ. καὶ Νικολαΐδην, ἐνθ' ἀνωτ. σ. μγ'. ἀπὸ τῆς Πέστης, ἐνθα ἐγράφη τὸ βιβλίον, οἱ ἀντίπεραν τοῦ Δουνάβεως Βλάχοι εἶναι οἱ Κουτσοβλάχοι, οἵτινες καὶ Μοισιόδακες λέγονται ὄθεν καὶ ὁ γνωστὸς διδάσκαλος τοῦ γένους *Ἰώσηπος Μοισιόδαξ* ἐπωνοιάζετο ἐκ Τσερναβόδας τῆς Δορρουτσῆς καταγόμενος, βλ. Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 146-147.

² *Ῥόζια* αὐτ. δικαίως γράφει ταῦτα ὁ πρῶτος οὗτος Βαλκανολόγος διὸ καὶ μέχρι σήμερον ἡ λέξις λεγομένη ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι χωρικῶν ἔχει χλευαστικὴν ἔννοιαν, ὄθεν καὶ ἡ παροιμία: *ὁ Βλάχος ἄρχος καὶ ἂν γενῆ πάλε πριτιαῖς μυρίζει* (ἐν Ἡπείρῳ. βλ. καὶ ἄλλας ἐν *Πολίτων* Παροιμίαις, τόμ. Γ', Ἀθήναι 1901, σ. 132 ε).

³ Ἔθος τῆς Γερμανικῆς ἢ τροπῆς τοῦ Γ εἰς Β ἢ W Γιλίμερος Βιλίμερος (*Wihlelm*), Γουέλφιοι-Βέλφιοι (*Well*) καὶ οἱ εἰς Ἀγγλίαν μετοικήσαντες μεωνομάσθησαν *Walli* ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ χώρα αὐτῶν Βαλία (*Walia*, Οὐαλία) καὶ νῦν ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα λέγεται *Waliche*, βλ. καὶ *Δεϋγλαύιον* ἐν τῇ Πανδέκτῃ τῆς Τουρκ. ἱστορίας

⁴ *Κούμα*, Ἱστορ. ἀνθρ. πράξ. τόμ. IB' (Βιέννη 1832) σ. 521-522.

⁵ Πρβλ. Μαυροβλάχους ἢ Καραβλάχους (ἐκ τοῦ μέλανος σίτου, ὃν ἡ Βλαχία εἰς ἀφθονίαν παράγει).

δάσκαλος=μικρός, ἄσημος, κουτσοπίνω=ὑποπίνω. Ἡ ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι οἱ Κουτσοβλάχοι εἶσι λείψανα τῶν Σταυροφόρων, τὸ δὲ κουτσὸς ἐγένετο ἐκ τοῦ κρουτσὸς (crux—crucis) καὶ ταύτην προτείνει ὁ ἐξ Ἰωαννίνων προηγούμενος **Θεοδώρητος** Λαυριώτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἄθωνος. Ἴδου ὁλόκληρον τὸ χωρίον: «Ἐπὶ τῆς βασιλείας **Ἀλεξίου Κομνηνοῦ** (1097 ἔτος) οἱ μοναχοὶ εἶχον διενέξεις καὶ διαφορὰς... περὶ ζώων καὶ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἐλθόντων τότε σταυροφόρων τῶν καλουμένων **Κρουτσο-Βλάχων** κρουτσε γὰρ παρ' αὐτοῖς ὁ σταυρός, Βλάχοι δὲ καὶ Βαλάχοι καὶ Βέλχοι οἱ Ἰταλοὶ ἐκαλοῦντο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. καὶ νῦν οἱ Γερμανοὶ Βέλχους τοὺς Ἰταλοὺς ὀνομάζουσιν. ² Εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐκστρατείας τῶν... σταυροφόρων ὅσοι ἐκ τῶν Ἰταλῶν ἔμειναν ἐν Γραικίᾳ καὶ Παιονίᾳ ἢ Οὐγγαρίᾳ ὀνομάσθησαν Βλάχοι... οἱ Γραικοὶ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης Κρουτσοβλάχους καὶ κοινῶς Κουτσοβλάχους ὀνόμασεν ...» ³ Τῆς γνώμης ταύτης ἔχεται καὶ ὁ πολὺς Tohmaschek ⁴. ἀλλ' εἶναι τὸ πλεον παραδόξον ἐν

¹ *Νικολαΐδης*, ἐνθ' ἄνωτ. μγ'-μδ'.

² Ὁ *Θεοδώρητος* διέτριψεν ἐν Λειψίᾳ πρὸς ἐκτύπωσιν τῆς Ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως (18.00) καὶ τοῦ Πηδαλίου τοῦ Ἀγιορείτου Νικοδήμου.

³ Παρ' *Οὐσπένσκη*, Χριστιαν. Ἀνατολή, Ἄθως III, (Κίεβον 1877) σ. 327. ὑπάρχει καὶ ἡ γνώμη ὅτι οὕτω ὀνομάσθησαν, διότι ἐκ τῶν ἄλλεπαλλήλων πολέμων οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀρτιμελεῖς. Λέγονται ἔτι καὶ *Τζιντζάροι* (βλ. *Ρόζια* αὐτ. σ. 37 41). Ὅποσδήποτε τὸ κουτσὸς δὲν σημαίνει μικρὸς ἐνταῦθα· διότι ἀπεναντίας οἱ τῆς Μεγάλης Βλαχίας ἐπωνομάσθησαν οὕτως, ἦτοι οἱ ἐν Ἑλλάδι Βλάχοι. Σημειωτέον ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς οἱ Βλάχοι καλοῦσι *Αγομυη* ἦτοι Ῥωμαίους, Ῥωμηοὺ. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας βλ. ἐν ἐκτάσει *Parahagi Scriptorii Aromâni* σ. 315-318 [ἐκ τοῦ *Romanus*].

⁴ *Zur Kunde der Hâmus Halbinsel* (Wien 1882 σ. 12) καὶ ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων ὁ *Κίναμος* ρητῶς λέγει Βλάχων πολὺν ὄμιλον οἱ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἀποικοὶ πάσαι εἶναι λέγονται (βιβ. VI, σ. 260 Α βλ. καὶ τὰς σημειώσεις). ἀλλ' οὗτος προφανῶς ἐννοεῖ τὰς ἀρχαίας στρατιωτικὰς ἀποικίας τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἐγκατασταθέντες εἰς τὰ ὄχυνά μέρη ἐξέμαθον τοὺς περιοίκους τὴν νεολατινικὴν αὐτῶν διάλεκτον (βλ. *Parageorges* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 10-11). Αὕτη εἶναι ἡ ἐπικρατεστέρα νῦν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων γνώμη· οὐδεμίαν δ' ἀξίαν ἔχει, ὅπερ ὑποφαίνεται ὁ *Χαλκοκονδύλης*, «ὅτι οἱ μὲν κατάγονται ἐκ Τριβαλλῶν, οἱ δὲ ἐκ Δακίας»· διότι τίνες οἱ Τριβαλλοὶ οὐ φέρει εἰς μέσον, ἀφ' ὅταν ἔγραψεν ἀπὸ πολλοῦ εἶχον ἐκλίπει οὗτοι; καὶ πῶς ἠλλαξαν τὸ ὄνομα καὶ ἐγένοντο Βλάχοι: (βλέπ. *Α. Πετρίδου*, Πολιτικὴ Ῥουμάνων παρὰ Βλάχοις ἐν τῇ Ἀττικῇ Ἡμερολ. τοῦ 1882, Ἀθῆναι 1881, σ. 295-296). Τὴν ἀνωτέρω ἀποψιν ὑποστηρίζει καὶ ὁ *P. Parahagi*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 10.

Ἄλλ' εἶναι τὸ πλεόν παρῖδοξον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Βαλκανίων φαινόμενον, ὅτι λαὸς ἀμόρφωτος, οὕτω διεσπαρμένος καὶ ὀρεσίβιος, μὴ ἔχων κατ' ἀρχὰς μονίμους κατοικήσεις, ἐπεδόθη μόλις ἐκτῆσατο τοιαύτας μετ' ἀπαρδειγματίστου ζωτικότητος καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν θεωραπειαν τοῦ κερδίου Ἑρμοῦ. καὶ ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ οἱ Κουτσοβλάχοι ἀριστεύσαντες ὑπερηκόντισαν πάντας, δρέψαντες δάφνας οὐ μόνον ἐν τῇ ἑαυτῶν πατρίδι, ἀλλ' αὖ, τὸ θαυμασιώτερον, καὶ ἐν τῇ ξένη (Σίνας, Δούμπις, Οἰκονόμος, Τσοίτσας, Στουρνιρας, Ἀβέρωφ κλπ.).¹ Φαίνεται ὅτι ὁ πρότερος τοῦ Κουτσοβλάχου πολὺπλαγκτος βίος, καθ' ὃν «πολῶν ἀνθρώπων εἶδεν ἄστυ καὶ νόον ἔγνω» προσεπόρισεν αὐτῷ ἰδιοφυίαν, ἐμπειρίαν καὶ ἰκανότητα ἐξαιρετικὴν εἰς τὰς μετὰ τῶν ἄλλων συναλλαγὰς. Οὗτοι ὡς ποιμένες μετὰ τῆς εὐρωσσίας τοῦ σώματος ἐκτῆσαντο καὶ τὰς ἀρίστας ιδιότητας τῆς τέχνης τοῦ ζῆν, ὄντες ἠναγκασμένοι πρὸς ἐπάργειαν νὰ πωλῶσιν εἰς εὐνοϊκὰς τιμὰς τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ἵνα προμηθεύωνται πάντα τὰ χρειώδη αὐτοῖς, ἀρχαῖκὸν εἶδος συναλλαγῆς ἐξασκῶντες καὶ ἅμα σπουδάζοντες οὕτω τὰς πρώτας τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης ἀρχάς. Ἄλλ' ὡς ποιμένες, δὲν εἶχον μόνον ποιμαίνον, ἀλλὰ διέτρεφον καὶ ἀγέλας ἵππων καὶ ἡμιόνων χρησίμων πρὸς τὴν ἐκάστοτε κατὰ τὰς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετακινήσεις μεταφορὰν τῶν ἀποσκευῶν, καὶ δὴ ἀπὸ τῶν ὄρειων εἰς τὰς θερμὰς περιοχὰς, καὶ διὰ τὴν μετακομιδὴν τῶν προϊόντων αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἀφ' ἑτέρου.² καὶ ἵνα μὴ ἀργῶσι τὰ ὑπόζυγια αὐτῶν εἰργάζοντο

¹ Βλ. V. Paparostea Theodor Anastasie Cavalioti κτλ. (Extrais din revista istorică româna IX), 1932 Bucuresti σ. 9—19.

² Βλ. προηγουμ. κεφ § 3. Περί τοῦ Θεοδώρου Καβαλλιῶτου ἀναφέρει ὁ Thiernann, ὅτι πρὶν μετερχόμενος ἐν Πολωνίᾳ τὸ ἐμπόριον τοῦ αἴνου ἐγένετο πλούσιος. Τοῦ πλάνητος τούτου βίου τῶν Κουτσοβλάχων διεσώθη χαρακτηριστικὸν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐτίθειν *ἀμπλιανίτες*, ὡς λέγονται οἱ ἐντὸς τῶν ὄρειων τοῦ κράτους περιπλανώμενοι καὶ κατοικοῦντες τὸ μὲν θέρος εἰς τὰ βουνά, τὸν δὲ χειμῶνα ἐγγὺς τῶν πόλεων ἢ κωμοπόλεων, ἐνθα αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐπιφαίνονται πωλοῦσαι γάλα (*Θ. Γενναίου Κολοκοτρώνη*, περί Ἀρβανιτοβλάχων, ἐν Ἑστία τόμ. IB', Ἀθῆναι 1881, σ. 279). Ἴσως σχετίζεται πρὸς τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην καὶ κοιλὰς τις ὑδατόρρυτος ἐν Χαλκιδικῇ παρὰ τὸν λιμένα ἁγίου Δημήτριος, *Ἑλιανὰ* ὀνομαζομένη, καὶ ἥτις εἰς παλαιότερους χρόνους ὡς ἀοίκητος ἐνέμετο (ὡς κισλᾶ.) ὑπὸ τῶν Ἀρβανιτοβλάχων.

καὶ ὡς ἀγωγιᾶται, διὰ καραβανίων μετακομιζοντες διάφορα ἀπὸ τῶν μεγαλοπόλεων ἐμπορεύματα, τὰ γεωργικὰ προΐοντα ὡς καὶ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον, ἐλλείψει σιδηροδρομοῦ καὶ ἀμαξιτῆς ὁδοῦ. Οὕτω ἐν ταῖς τοιαύταις ἐνασχο ἤσσει πᾶσα εὐκαιρία παρείχεται αὐτοῖς, οὐ μόνον, ἵνα ἐγκύπτωσι καὶ μυῶνται εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν ἐκμάθησιν διαφόρων γλωσσῶν, ἐφ' ᾗ ἐκτήσαντο ἔπειτα μοναδικὴν γλωσσομαθείας ἰδιοφυΐαν φύσει δὲ εὐμαθεῖς, ἀγγλῖνοι καὶ φιλοπονῶταιοι, ταχέως καί μετ' ἀκαθέκτου ζήλου ἐπεδόθησαν εἰς τὰ ἀστικά ἐπαγγέλματα ἀποχαιρετίζοντες τὸν νομάδα βίον. Εἰς τοὺς μεγάλους καὶ διηνεκεῖς τότε πολέμους ἢ τοιροκικῆ κυβέρνησις ἠνείχετο τὴν περίεργον αὐτῶν ταύτην ἐξέλιξιν, καὶ σχοῦσα ἀνάγκην διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν στρατευμάτων ἀνεγνώρισεν αὐτοῖς τὸ ἐμπορικὸν ἐπάγγελμα. Διεξάγοντες οὖν οἱ Κουτσόβλαχοι τὸ διαμετακομιστικὸν διὰ τῶν καραβανίων ἐμπόριον, ἐγένοντο κύριοι τῶν μᾶλλον ἐπικαιρῶν σημείων τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν ὁδῶν, καὶ ἐπὶ τῶν κυριωτέρων συναντήσεων ἐπήξαν τὰς σκηναὶς διάγοντες βίον ἐλεύθερον καὶ πατριαρχικὸν ἐκέκτηντο ἰδιόρρυθμον διοίκησιν καὶ συμπαγῆ ὄργανισμὸν συνφθὰ τοῖς ἡθέσι καὶ ἐθίμοις αὐτῶν ὑπαγόμενοι ὑπὸ ἀρχηγόν, αἱ δὲ κινήσεις τῶν καραβανίων ἐλάμβανον μορφήν ἐκστρατείας, ἕνεκα τῆς μαινομένης τότε ληστείας. Ὁ βίος καὶ ἡ δρᾶσις αὐτῶν προεκάλεσε τοὺς περιοίκους, ἵνα συγκεντρωθῶσι πέριξ τῶν βλαχικῶν σκηνωμάτων πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν. Οὕτω ἐσχηματίσθησαν τὰ ἀστικά ἐμπορικὰ κέντρα Μοσχόπολις, Κλεισούρα, Γράμμοστα, Μέτσοβον, Κατσοφύτες, Σηροίκον, Πισοδέριον εἶτα δὲ τὸ Μεγάροβον, Τύρναβον καὶ Κρούσοβον. Ἡ ἀκμὴ τῶν Κουτσοβλάχων εἰς τὸ ἐμπόριον ἀρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 15' αἰῶνος, ἀφ' ἧς ἡ τῶν Ἑνετῶν θέσις μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ Lepanto (1571) ἦν ἐπισφαλῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς Δαλματικὰς ἀκτᾶς (τὸ Δυρράχιον εἶχον ἀπολέσει ἀπὸ τοῦ 1501). ὑπολείποντο μόνον αἱ τῆς Ἠπείρου, ἀλλ' ἐνταῦθα εὗρον εἰς ἀκμὴν τὰ Κουτσοβλ. κέντρα. Μετὰ αἰῶνα ταῦτα εἶχον πλέον μεγάλην πελατεῖαν κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἑνετῶν καὶ Γάλλων, ὅτε ἤρξαντο ἀναπτυσσόμεναι αἱ τέχναι καὶ ἡ βιομηχανία, καὶ δὴ ἐν Μοσχόπολει, τῇ ἐμπορικῇ μητροπόλει τῆς Μακεδονίας¹⁾. Ἐκτοτε οἱ Κουτσόβλαχοι παρηυδοκίμη

¹⁾ Les Roumaine de l' Albanie et le commerce vénitien, ἐν Mélanges de l' école Roumaine en France Paris, 1931, σ. 62-63.

σον ἐν τούτῳ πάντας, διασκορπισθέντες καὶ εἰς αὐτὰ τὰ χωρία, καὶ κατὰ τὴν εὐφυΐαν ὑπερέβησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἑβραίους (καὶ οὕτω χαρακτηρίζονται μέχρι σήμερον ἐν Ροιμανίᾳ, γὰρ οὐ φιλάξῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ Κουτσοβλάχικο παζάρι λέγουν). Σὺν τῷ χρόνῳ ἐξησφάλισαν ἑαυτοῖς τὸ μονοπώλιον ἐν Μακεδονίᾳ, Ἡλείῳ, Ἀλβανίᾳ καὶ πέραν τούτων καὶ φιλοπονώτατοι ὄντες ταχέως ἐπεδόθησαν μετ' ἀκαθέκτου ζήλου εἰς πᾶν εἶδος ἐπαγγέλματος καὶ εἰς πᾶσαν ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν. Οἱ Κουτσοβλάχοι πρῶτοι ἐξήγαγον τὰ καπνὰ καὶ τὸν βάμβακα ὡς καὶ τὰ μαλλιά τῆς Μακεδονίας, καὶ δὴ τὰ γοινορικά καὶ τοὺς οἴνους εἰς τὰς ξένας ἀγοράς. Κέντρον καὶ ἔδρα τῆς τεραστίας ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς κινήσεως ἦν ἡ Μοσχόπολις, ἔνθα συνεωρεύθησαν, ὡς ἦν ἐπόμενον, πλούτη ἀμύθητα. *) Τὰ τῆς μεταβολῆς τῶν Βλάχων εἰς ἀστικὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν διασπορὰν αὐτῶν χάριν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων οὕτως περιγράφει ὁ Βαλέριος Παπαβαγί: La vie pastorale des Valaques du Pinde est tres intéressante à bien des points de vue ; elle a son charme sa poésie, mais c' est une erreur de s' imaginer que l' élevage du bétail constitue l' unique trait caractéristique, l' occupation essentielle de ce peuple. Elle n' est qu' un des nombreux travaux auxquels il se livre, avec beaucoup de succès du reste commerce, arts, industrie, lettres etc il n' ya pas un seul terrain sur lequel ne s' exerce cette infatigable et courageuse population. Ce n' est pas une affirmation en l' air, mais bien une vérité qui n' a pas manqué de frapper tous les voyageurs occidentaux, qui ont étudié de pres la vie de ces Valaques. Qu' on s' imagine ce peuple pastoral à l' origine, devenu pour une bonne partie commerçant et se répandant dans tous les grands centres de la Méditerranée et de l' Adriatique à Ragusa, à Venise, à Trieste, à Ancône, à Malte et jusqu' en Espagne à Cadix, puis à Vienne, allant jusqu' à Moscou et Leipzig, accumulant des richesses et bâtissant à des altitudes incroyables ces magnifiques petites villes et bourgades, transformées elles-mêmes en entrepôts de toutes sortes de marchandises, en centres commerciaux que desservent des interminables files de caravanes — un autre aspect, et pas des moins intéressants de la vie de ce peuple — qui sillonnent l' Albanie, l' Epire, la Macédoine, la Thessalie et l' on aura l' impression que ce petit peuple

remuant, entreprenant, hardi, industrieux était un des facteurs qui donnaient la vie, l' énergie, l' activité à la péninsule balcanique à l' époque où il n' existait encore ni bateaux à vapeur, ni chemins de fer. Et qu' on n' aille pas croire que c' est là un tableau de fantaisie, Les citations des autres occidentaux le confirment amplement. (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 62-3).

Ἀλλὰ τὰς καλλιτέρας περὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ εἰδήσεις διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἀκραιφνῆς φιλόπατρις καὶ λίαν μεμορφωμένος ἀνὴρ. **Γεώργιος Ρόξιας** Μοσχοπολίτης ἰατρός. Οὗτος μόνος ἐκ τῶν συγχρόνων ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἀρίστη μονογραφίᾳ περὶ τῆς ἱστορίας καὶ καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων ἀναφέρει καὶ περὶ ἐγγραμματίσεως ἐν Μοσχόπολει τῆς γλώσσης αὐτῶν καὶ περὶ Κουτσοβλαχικῶν βιβλίων. Περαιτέρω ὁ φιλογενῆς ἀνὴρ παρενείρει τιὰ περὶ τῆς διασπορᾶς τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ τῆς εὐδοκίμησεως αὐτῶν ἐν τε τῷ ἐμπορίῳ καὶ τοῖς γράμμασιν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ παριστὰς τοὺς Κουτσοβλάχους ὡς διεξαγαγόντας συνεχεῖς ἐν τῇ ἰλλυρικῇ χερσονήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ πολέμους, καὶ ὑποστάντας ἐν τέλει τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀπώλειαν διὰ τῆς Τουρκ. κατακτιήσεως. «μ' ὅλα αὐτὰ, ἐπιφέρει, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνησυχίαν οἱ Ρωμαῖοι προήγαγον πρότερον καὶ ἤδη προάγουσιν ὑποδείγματα τῆς αὐτῶν μεγάλης εἰς τὰ πράγματα ἀξιότητος». ¹⁾ Εἶτα ἐν τῷ 41 παραγράφῳ γράφει : «ἡ διὰ τὰς προορηθείσας αἰτίας κρυβεῖσα ἐπιτηδειότης τῶν Ρωμαίων διὰ καλλωπισμὸν, καλλιέργιαν καὶ βοήθειαν ἔλαμψεν ἔτι φανερώς, ἀφ' οὗ μετέβη τὸ περισσότερον μέρος αὐτῶν εἰς αὐτοὺς τοὺς εὐνομουμένους καὶ ἡσύχους τόπους. Ἐντεῦθεν γέγονασιν αὐτοὶ παντοχοῦ ἀξιότιμοι καὶ εὐρίσκονται μεταξὺ ἐκείνων ὄχι μόνον πλούσιοι οἴκοι, ἀμὴ καὶ ἀνθρώποι ἄξιοι μεγάλων ἔργων. Οἱ πλείους ἐκείνων ὑψώθησαν εἰς τοὺς βαθμοὺς τῶν εὐγενῶν τῆς Οὐγγαρίας καὶ προξενοῦσιν εἰς αὐτοὺς [τούς] τόπους μεγάλας ὠφελείας. Τὸ κύριον αὐτῶν ἔργον εἶναι ἡ ἐμπορία· συνιστῶσιν εἰς τὰς μεγαλητέρας πόλεις τὰς μεγάλας ἐταιρείας τῆς πραγματείας μόνοι καὶ μὲ ἄλλα γένη.

¹ Αὐτ. σ. 139. Περὶ τῆς σπουδαίας τῶν Βλάχων συμβολῆς εἰς τὸ ἔργον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀνάγνωθι ἀπὸ τῆς § 24: «οἱ περιφανέστατοι τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἱ κάτοικοι τοῦ ὄρους Αἴμονος (sic), οἱ ὅποιοι κατώρθωσαν ὁμοίως καὶ τὰ ἀξιόλογα ἔργα, ἀφ' οὗ ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Καισάρων τοῦ Βυζαντίου» καὶ οὕτω καθέξης σ. 103 ἔ.

Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, Σαξωνίαν καὶ ἅπασαν σχεδὸν τὴν Γερμανίαν δὲν εἶναι καμμία ἐμπορικὴ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔχουσι τὸν πρῶτον βαθμὸν τῆς ἐμπορίας. ¹⁾ Οἱ ἀγχίνοες αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι ὀλίγοι, μανθάνουσι τὴν σήμερον τὰς ὠραιοτάτας διαλέκτους· πολλοὶ αὐτῶν καθιεροῦσι τὸν ἑαυτὸν τους, μάλιστα εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰς διαφοροὺς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, δηλ. εἰς τὴν Θεολογίαν, Ἰατρικὴν, Νομικὴν καὶ ἄλλα πολλὰ μὲ εὐτυχεστάτην καὶ θαυμασίαν πρόβρισιν... ²⁾ Λοιπὸν δὲν ὑστεροῦντο οἱ Ρωμαῖοι τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὰ φυσικὰ δῶρα, ἀμὴ τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα διὰ νὰ δείξωσι τὸν ἑαυτὸν τους εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν λαμπρότητα τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς χρηστοηθείας. ³⁾

3. Καταγωγή τῶν Κουτσοβλάχων.—*Ἡ Βλαχικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Χεπορ.*—*Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ Pitsch: δὲν εἶναι οἱ Ρουμᾶνοι ἀπόγονοι τῶν Λακῶν, οὔτε συγγενεῖς τῶν Κουτσοβλάχων*—*Ἄ Ο Rösler, ἡ διαμόρφωσις τῆς Ρουμανικῆς γλώσσης ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ.*—*Ἡ συγγένεια Ρουμάνων καὶ Ἀλβανῶν.*

Πολυζήτητον τυγχάνει τὸ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσο-

¹ Περὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν Κουτσοβλάχων καὶ δὴ τῶν Μοσχοπολιτῶν Βλ. F. Kanitz, La Serbie (Leipzig 1868) σελ. 328. 332 Cvijic, Antropogeograf. ski problemi balkanskag paluostrava, (Beograd 1902) καὶ δὴ τὸν Pouqueville ἐνθ' ἀνωτ. τόμ. II σ. 174, 176, 403, 416. τὸν Leak, Travels in Northen Greece 1, σ. 343, καὶ τὸν Nic. Parahagi, Les Roumains de Turquie, Bucarest 1905, σ. 153-166 βλέπε τὰ κεφάλαια la vie économique, sociale et intellectuelle.

² Καὶ ἀναφέρει ὅτι ἐκ τῶν Μοσχοπολιτῶν λογίων (οὗς βιογραφοῦμεν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐν Γρηγ. τῷ Ἀργυρ. σ. 91έ), μόνον δὲ τὸν Νικ. Δάρβαριν μὴ Μοσχοπολίτην (ἐκ Κλεισούρας τῆς Καστορίας) παρενείρει, τὸν τὰ μέγιστα διὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τὸ γένος ὠφελήσαντα (βλ. κατωτ. § 8)· διὸ τὰ ἀνωτέρω ὁ Ῥόζιας ἐκτιθέμενος περὶ τῶν Μοσχοπολιτῶν κυρίως ἀποφαίνεται, ὡς προεξεχόντων πάντων τῶν Κουτσοβλάχων. Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διέπρηναν ἐν τοῖς γράμμασι Κουτσοβλάχοι, ὧν ὀνομάζομεν τοὺς καθηγητὰς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου Μιχ. Ποτλῆν, Πανταζίδην, Δάμπρον, τὸν ἐθνικὸν ποιητὴν Ζαλοκώσταν τὸν διαπρεπῆ πολιτευτὴν Κωλέττην καὶ πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Ὀθωνος καὶ τὸν δαφνοστεφῆ στρατηγὸν Κων. Σμολέσκην Μοσχοπολίτην.

³ Ῥόζιας ἐνθ' ἀνωτ. σ. 123—129.

βλάχων ζήτημα. ὅπως δὲ ἡ περὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῶν ἕρις δὲν ἔχει εἰσέτι περαιωθῆ 1) οὕτω εὐρίσκεται καὶ τοῦτο ἐν ἀκμῇ, καὶ συνδέεται κατὰ τοὺς πατριώτας Ρουμανιστὰς πρὸς τὸ γενικὸν περὶ τῆς τῶν Ρουμάνων καταγωγῆς. Ὁ Xenopol π. χ. διάσημος ἱστορικὸς τῆς Ρουμανίας γράφει, ὅτι εἰ καὶ γνωστόν, ὅτι αἱ Ρωμ. λεγεῶνες συνέκλειτο ἐκ βαρβαρικῶν φυλῶν λαλουσῶν παρεφθαρμένην καὶ μειζοβάροβαρον Λατινικὴν, οὐδὲν δὲ τὸ κοινὸν ἔχουσῶν πρὸς τοὺς Ρωμαίους, φρονεῖ ὅμως, ὅτι μετὰ τὴν ἐν Πύδνα μάχην (168 π.Χ.) καὶ τὴν τῆς Μακεδονίας κατάκτησιν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, πᾶσαι αἱ χῶραι τοῦ Αἴμου ἀπὸ τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας μέχρι τῆς Στερ. Ἑλλάδος ἐκλατινισθεῖσαι καὶ ἀσπασθεῖσαι τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν ἀπέτελεσαν μίαν μεγάλην Βλαχικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν Μεγάλην Βλαχίαν. καὶ αὕτη ἡ Βυζ. αὐτοκρατορία κατ' αὐτὸν δὲν ἦτο ἑλληνικὴ, ἀλλὰ Βλαχικὴ, ἡ δὲ Μεγ. Βλαχία ἐξηφανίσθη τὸ μὲν ὑπὸ τῶν Σλάβων, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς Τουρκ. κατακτῆσεως, ἣτις ἐχώρισε τοὺς Βλάχους εἰς δύο τμήματα καὶ τοὺς μὲν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστρου ἔρριψε πρὸς τὸν Πίνδον, τοὺς δ' ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Δακίαν, ἐνθ' ἀπέτελεσαν τὴν Μικρὰν Βλαχίαν, ἣτοι τὴν Ρουμανίαν ἀπὸ τοῦ 1866 οὕτω κληθεῖσαν. 2) Ὁ Νικόλαος Παραθαγι φρονεῖ ὅτι οἱ Ρωμαῖοι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κυριαρχίας

1 Περὶ τῆς μετωνυμίας Βλάχοι πρῶτος ἀναφέρει ὁ *Χωνιάτης* ἐν τοῖς περὶ *Ἰσαακίου Ἀγγέλου* ἱστορουμένοις (I, 237). Ἡ ἐμὴ γνώμη εἶναι ὅτι ἐκ τῶν Γερμανῶν, οἵτινες πάντας τοὺς ὀπωσθήποτε εἰς τὴν *Λατ. οἰκογένειαν ἀνήγοντας καὶ λαλοῦντας μίαν τῶν Ῥωμανικῶν διαλέκτων* καλοῦσι *Βλάχους*, διεδόθη καὶ ἐπεκράτησεν ἔπειτα τὸ ὄνομα διὰ τῶν Σλάβων, ὅτε ἡ Θεσσαλία ὀνομάσθη *Μεγάλῃ Βλαχία* (*Παχυμ.* I, 30, *Ἀκροπολ.* 38. *Χαλκοκονδύλ.* 319).

2 Une énigme historique. Les Roumains au moyen âge, Paris, 1885, σ. 54-5. καὶ Teoria lui Rösler, Studii asupra staruin tei Românilor in rascia Traiana, Jasi 1834, σ. 68. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων πρῶτος περὶ Κουτσοβλάχων ἔγραψεν ὁ *Μαρίνος Βρετός* ἐν *Mélanges neohelléniques*, Athènes 1856, σ. 21-26. Les Valaques ou Vlaques du Pinde et les Albanais καὶ ἐξετάσας τὰς δύο ἀνωτέρω γνώμας ἀποφαίνεται, ὅτι οὗτοι δὲν ἔχουσι πολλὴν πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως συγγένειαν, οὔτε προέρχονται ἐκεῖθεν, ἀλλ' εἰσὶ τῶν Ῥωμ. λεγεῶνων λείψανα, ὅπερ καὶ πολλὰ τεκμηριοῦσι τοπωνυμῖαι Περαιτέρω βλ. *Onciul, Dare de seamă critică despre «Teoria lui R. Roesler»* A. D. Xenopol, *Contorbiri literare*, Bucuresti I, Junie No 8 Anul XIX, s. 271-273.

τῆς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας ἐγκατέστησαν εἰς τὰς πλεον ἐπικαίρους ὄρεινὰς διαβάσεις στρατιωτικὰς ἀποικίας ἀποτελουμένας τὸ πλεῖστον ἐξ Ἰταλῶν ποιμένων. Τῷ δὲ 271 μ. Χ. ὁ *Δύρηλιανὸς* μετέφερεν ἐνταῦθα τοῦ Δουνάβεως τὰς ὑπὸ τοῦ *Τραϊανοῦ* ἐγκατασταθείσας πρὶν εἰς Δακίαν λεγεῶνας, αἵτινες κατακλύσαντες τὴν Μοισίαν καὶ Μακεδονίαν ἀπετέλεσαν ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ τὸ Βλαχοβουλγαρικὸν κράτος καὶ τὴν *Μεγάλην* λεγομένην *Βλαχίαν*.¹⁾ Κατὰ τὸν I. Lad. Pitsch ὁμως δὲν ἔχουσιν οὕτω τὰ πράγματα²⁾. Οἱ πέραν Β τοῦ Δουνάβεως Ρουμάνοι εἰσιν οἱ ἐκρωμαϊσθέντες Δᾶκες καὶ Γέται, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων μεταναστεύσεων καταφυγόντες εἰς τὰ ὄρη ἔζησαν ἐκεῖ καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα, μέχρις ὅτου εὐρόντες εὐκαιρίαν κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα κατῆλθον καὶ συνέστησαν τὰς ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Πρὸς Ν τοῦ Δουνάβεως μόνον 7 Ρωμ. ἀποικίαι ἰδρύθησαν, τὰ δὲ Θρακικὰ φύλα μέχρι τοῦ Γ' μ. Χ, αἰῶνος διετήρουν τὴν αὐτῶν ἐθνότητα. Ἡ Μοισία καὶ Θράκη δὲν ἐξερωμαϊσθήσαν, πολὺ ὀλιγώτερον ἢ Ἡπειρος καὶ Μακεδονία. Οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως *Ρουμάνοι οὐδεμίαν ἔχουσι συγγένειαν πρὸς τοὺς Βλαχοφώνους τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου*. Οἱ *Ρουμᾶνοι δὲν εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Δακῶν τῶν ὑπὸ ὑπὸ τοῦ Δύρηλιανοῦ εἰς τὴν Μοισίαν μετοικισθέντων*, καὶ ἐντεῦθεν ἔπειτα ἐπανελθόντων εἰς τὴν προτέραν χώραν. οὗτοι ἐξηφανίσθησαν, καὶ ἐὰν ἐλάχιστοι εἶχον ὑπολειφθῆ ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῶν Σλάβων. *Οὔτε οἱ τῆς Μακεδονίας Κουτσόβλαχοι προέρχονται ἐκ τῶν ἐκρωμαϊσθέντων Δακῶν*, καθόσον οὐδεὶς τῶν Βυζ. ἱστορικῶν ἀναφέρει πρὸς Β τοῦ Αἴμου Βλάχους. πρὸς Ν δὲ ὀλίγους ἐπὶ τῆς Ρο-

¹⁾ Les Ronmains de Turquie, Bucarest 1905, σ. 9—13.

²⁾ Ueber die Abstammung der Rumänen, Leipzig 1880 καὶ Zur rumänisch-ungarische Streitfrage Leipzig 1886, σ. 33, 35. Ἐν Οὐγγαρία καὶ δὴ ἐν Τρανσυλβανία, (ἧς μέγα μέρος νῦν προσετέθη τῇ Ρουμανίᾳ) κατοικοῦσιν ἀνέκαθεν πολλοὶ Ῥουμάνοι, οἵτινες ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς προλαγάνδας παρεῖχον ἀεὶποτε ταῖς κυβερνήσεσι πράγματα. Τούτου ἔνεκα γλωσσολόγοι Οὐγγροὶ καὶ ἱστορικοὶ ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς καταγωγῆς καὶ ἀρχαίας ἱστορίας τῶν Ρουμάνων καὶ τοιοῦτοι πλὴν τοῦ Pitsch ὑπῆρξαν ὁ διάσημος Rösler ὁ Rethy καὶ ἄλλοι νεώτεροι (βλ. T. Tamm, Ueber die Ursprung der Rumänen, Bonn 1891 καὶ Theod. Hartner, Ueber den Volksnamen der Rumänen, Gzernowitz, Ἀπόσπ. ἐκ τοῦ Bucoviner Nachrichten).

δόπης καὶ τὰ Β τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς Θεσσαλίαν, ὡς ποιμένας ὅμως, ὅπερ δηλοῖ τὸ ὄνομα Βλάχος. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορίας ὁ Pitsch ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἐκρωμαῖσθέντες Δακοὶ μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ πράξωσι καὶ ἀποκεκλεισμένοι ὑπὸ τῶν διαφόρων βαρβάρων ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν Τρανσυλβανίαν, ἔνθα ἔζησαν ἐπὶ 1000 ἔτη (Γ'—II' αἰ.), ὅτε εἰς τὰ ὄρη Fogaras κατελθόντες ἴδρυσαν τὴν τῆς Βλαχίας ἡγεμονίαν, ἕτεροι δὲ εἰς Magmaros τὸ τῆς Μολδαβίας, εὐρόντες καὶ ἐνταῦθα ἄλλους ὁμοφύλους συζῶντας μετὰ τῶν Σλάβων (ὄθεν καὶ ἐν τῇ Ρουμ. γλώσσει τὸ Σλαβ. στοιχεῖον). Τῆς ἀρχαιομανίας ἀπήλλαξε καθ' ὀλοκληρίαν τοὺς Ρουμάνους ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Gratz διαπρεπῆς Αὐστριακὸς φιλόλογος Rob. Rösler ¹⁾ περιφανῶς ἀποδείξας, ὅτι οἱ Ρουμᾶνοι δὲν εἶναι ἀπόγονοι τῶν Δακωρρωμαίων ἤτοι τῶν ἀρχαίων Δακῶν, καὶ διάδοχοι τῶν ἐν Δακίᾳ ἐγκατασταθέντων Ρωμαίων στρατιωτῶν τοῦ Τραϊανοῦ, ἀλλὰ διεμόρφωσαν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ὄντιότητα καὶ γλώσσαν πρὸς Ν τοῦ Δουνάβεως ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ ²⁾ κατὰ τὸν Γ' αἰ-

¹ Οὗτος ἀπὸ τοῦ 1870-1885 ἀνέπτυσε τὰς ἰδέας ταύτας διὰ τῶν Rumänische Studien καὶ ἀπεκλήθη ὁ Fallmerayer τῶν *Ρουμάνων*,

² Αὕτῃ ἦν καὶ ἡ γνώμη τῶν πρώτων ἐθνολόγων π.χ. ὁ Joh. Thunmann Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, I (Leipzig 1774) σ. 339 ἐ. (βλ. Γρηγ. Ἀργ. σ. 105 καὶ 108), φρονεῖ ὅτι οἱ Ρουμᾶνοι, εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Θρακῶν συνενωθέντες ὅμως πρὸς τὰ διάφορα ἐν Θράκῃ ἔθνη καὶ ἐκ τοιαύτης τινὸς συγκράσεως προελθόντες, ᾧ σχεδὸν συμφωνεῖ καὶ ὁ Ρόζια (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 59 καὶ 81). Ὅτι περὶ τὸ τέλος τοῦ 5' αἰῶνος μ. Χ. ὑπῆρχεν ὡς γλώσσα ἐθνικὴ ἐσχηματισμένη ἡ Βλαχικὴ μαρτυρεῖ τὸ τόρνα ἢ *τοῖρνα*, *τοῖρνα φράτε*! (στρέψον, στρέψον, ἀδελφέ!), ὅπερ οἱ στρατιῶται Θρακῆς ἐφώναζον καθ' ὁδὸν (Θεοφ. Χρον. 5,5, Μαυρικίου I 397 Βόνν. βλ. *Ρόζια* σ. 61-62). Πρὸς τὴν ἀνωτέρω γνώμην τοῦ Rösler συνεφώνησε μετὰ περὶ ταῦτα καὶ ὁ πολὺς W. Tomaschek ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ Zur Kunde der Haemus Halbinsel σ. 58 ἐ. καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Miklosich ἐν τῇ Die slavische Elemente im Rumänischen (Wien 1862) πρώτος τὴν θεωρίαν ταύτην ἐξενεγκῶν (βλ. Alex. Rubin, Les Roumains de Macédoines, Bucarest 1913, σ. 40-41). Ὁ εἰς τὰ ἐθνολογικὰ οὐχὶ βαθὺς Χαλκοκονδύλης λέγει: «τότε ὅρος Πίνδον Βλάχοι οἰκοῦσιν τῶν Δακῶν ὁμόγλωττοι τοῖς περὶ τὸν Ἴστρον Δαξίν ὁμοίωτον» (βιβ. 10, σ. 319 D, ἐνθ' ἀναφέρει καὶ τὴν Μεγ. Βλαχίαν), οὗτος καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς ταυτίζει τοῖς Μακεδόσιν: «οὐδενὶ γὰρ συμφέρονται, ὅτι μὴ τὸ Μακεδονικὸν γένος» (sic. αὐτ. σ. 531). Περὶ δὲ αὐτῶν τῶν Βλάχων ἀποφαίνεται, ὅτι οἱ μὲν κατάγονται ἐκ Τριβαλλῶν, οἱ δὲ ἐκ Δακίας· ἀλλὰ τίνες οἱ Τριβαλλοὶ οὗτοι. οὓς φέρει εἰς μέσον, ἀφοῦ ὅταν ἐγραφεν ἀπὸ πολλοῦ εἶχον

αἰῶνα πολλοὶ διέβησαν τὸν Δούναβιν, ὅτε τὸ πρῶτον συναντᾶται τὸ ὄνομα τῶν Βλάχων πέραν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐπιφέρει ὁ δεινὸς ἐθνολόγος «φρονῶ μᾶλλον ὅτι ἢ Θεσσαλία, ἢ Μακεδονία, τὸ ἐσωτερικὸν Ἰλλυρικὸν εἶτα ἢ Σκυθία περιεῖχον πλείω Ρωμαϊκὰ στοιχεῖα ἢ ἢ Θράκη, καὶ ὅτι ἐκεῖ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις ζητητέα ἢ γένεσις τοῦ Βλαχισμοῦ». ¹⁾ Τὸ ἀξίωμα ὅτι ἢ ἀρχαία Ἰλλυρίς, εἶναι ἢ πατρὶς τοῦ Ρουμανισμοῦ κατέστησεν ἀκαταμάχητον ὁ *Δαδισλάβος* Rethy ἐν τῷ «περὶ γενέσεως τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Βλάχων» ἔργῳ (1893), προβάς ἔτι περαιτέρω καὶ ἀποδείξας, ὅτι πυρὴν αὐτῆς εἶναι ἢ Ἰλλυρικὴ διάλεκτος καὶ ὅτι ἢ Ρουμανικὴ ἐκ πάντων τῶν νεολατινικῶν ἰδιωμάτων περιέχει τὸ ἐλάχιστον ἐκ τῆς Λατινικῆς παρηλλαγμένον ὕλικόν, τοῦτο

ἐκλείπει ; καὶ πῶς ἤλλαξαν τὸ ὄνομα καὶ ἐγένοντο Βλάχοι ; (Βλέπ. *Α. Πετρίδου* Πολιτικὴ Ῥουμάνων παρὰ Βλάχοις ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολ. τοῦ 1882, Ἀθήναι 1881, σ. 295—296 ἀνατρεπόντος τὴν θεωρίαν). Ὁ *Χαλκοκονδύλης* ἀσφαλῶς ἠντλησεν ἐκ τοῦ Στρατηγικοῦ τοῦ *Κεκαυμένου*, ὅστις ἔγραψε τὰ 1066 καὶ παρέχει ἐν τῷ περὶ ἀποικίας Βλάχων κεφαλαίῳ οὐχὶ τιμητικὰς περὶ αὐτῶν εἰδήσεις καὶ *ταυτίζει αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ῥουμάνους*. «οἱτοὶ γὰρ εἰσι, λέγει, οἱ λεγόμενοι Δᾶκαι καὶ Βέσοι· ὄκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου ἐν ἰσχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις... καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἡπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ὄκησαν τὴν Ἑλλάδα (Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regis libellus, edid. B. Wassiliewsky et V. Jernstedt, Petropli 1896, σ. 74, 4 ἔ. Βλ. περὶ τούτου ἐν Ἐγκυκλ. Λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη τόμ. Γ' σ. 330-332 ἐν λ. Βλάχοι τὸ περιληπτικόν, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖον ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ κ. *Ν. Βέη*). Ἄλλ' ὡς γράφουσιν καὶ οἱ ἐκδόται, ἢ γνώμη αὐτῆ, ἢ τις τοσοῦτον σάλον ἤγειρεν παρὰ τοῖς Βαλκανολόγοις (βλ. πρόλ. εἰς τὸν *Κεκαυμένον* σ. 13) *δὲν εἶναι τοσοῦτον σαφές, ἀλλ' οὐδ' εἶχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀναμείνωμεν νὰ λύσῃ τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἐθνολογικὸν ζήτημα ὁ Κεκαυμένος*, τὸ μόνον βέβαιον ὅπερ προκύπτει ἐντεῦθεν, εἶναι ὅτι *κατὰ τὸν ΙΔ αἰῶνα δὲν ὑπῆρχον πέραν τοῦ Δουνάβεως οἱ νῦν Ῥουμᾶνοι*. Οἱ τοὺς Κουτσοβλάχους ὑπὲρ ἑαυτῶν διεκδικοῦντες πατριῶται ἐκ Ρουμανίας καὶ πρὶν τῆς ἐκδόσεως περιέφερον ὡς τρόπαιον τὸ χωρίον τοῦ *Κεκαυμένου* (βλ. Simeon Mangiuca, Die Vlachen des Kekaumenos, (Romänische Revue, Wien, Marz, III, Heft, V. Jahrg. (1889 σ. 178—185). Onciul, Zur Geschichte der Romänen in Marmarosch αὐτ. VI, 1890, σ. 97.

¹ Rum. Studien σ. 136, Leipzig 1871. Τούτῳ συνετάχθη καὶ ὁ G. Meyer ἐν τοῖς Albanesischen Studien III, σ. 22 ὑποστηρίξας ὅτι ἢ Βλαχικὴ γλῶσσο καὶ ἐθνικότης διεμορφώθη ἐπὶ τῆς Ἰλλυρ. χερσονήσου πρὸς Ν. τοῦ Δουνάβεως.

δὲ δέον νὰ ἐρμηνευθῆ διὰ τῆς ἐπιδράσεως Ἰταλικῆς. Εἶτα ἐν νέφ ἔργῳ ἀναθεωρῶν πολλὰ τῶν πρότερον ἱερευθεισῶν θεωριῶν, καὶ ἀπρόσβλητος χωρῶν ἀπεδεικνύει, ὅτι τὰ μέρη τῆς Δαλματίας καὶ Ἀλβανίας παρουσιάζουσι κατὰ τὸ 146 π. Χ. τὸ θέαμα Λατινικῶν πληθυσμῶν κινουμένων. ἐνῶ ἡ Δακία, ἣτις κατελήφθη βραδύτερον, κατωκεῖτο ὑπὸ ἀποίκων προερχομένων ἐκ Μ. Ἀσίας. Ὁ σχηματισμὸς τῆς γλώσσης ὡς καὶ τοῦ Ρουμ. ἔθνος συνετελέσθη ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ (παρὰ τὸν Ἀδριαν). τεκμήρια δὲ, ὅτι ἐνταῦθα ὠμιλεῖτο τότε ἡ Ἰταλική, κατὰ τοὺς πρώτους δηλ. ἀπὸ Χριστοῦ χρόνους, καὶ ὅτι διὰ τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας εἰσῆχθησαν νέα Λατ. στοιχεῖα καὶ λέξεις, ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ ἐδάφους Βαλκανικοῦ διεμορφώθη ἡ Βλαχικὴ γλῶσσα, κατὰ τὸν VII—VIII αἰῶνα ἐκ τῆς ἀπολειφθείσης ἐκεῖ νεολατινικῆς ἢ Ἰταλικῆς.¹⁾ Ἐπεβεβαίωσαν δὲ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην καὶ γλωσσικῶς δύο σοφοὶ Ρουμᾶνοι ὁ Hasdeu (Strat si Substrat. Genealogia popoarelor balcanice (Ann de l' Acad. Roum. Ser. II, tom. XIV, 1892) καὶ ὁ Densușiano (Histoire de la langue roumain). Τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἀμέσως συνεληχθησαν μεγάλοι γνωσσολόγοι καὶ Ρουμανισταὶ ὡς ὁ Thomaschek (Paris 1901) καὶ ὁ Miklosich, ὅστις μάλιστα δεχόμενος, ὅτι ὁ Ρουμανισμὸς ἐγεννήθη ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Ἀδρία ἀποφαίνεται, ὅτι Ἀλβανοὶ καὶ Ρουμᾶνοι συνδέονται ἀναποσπᾶστως, καὶ οἱ μὲν εἰσι Ἰλλυριοὶ ἐκλατινισμένοι, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ οὐχὶ γελίως». ²⁾

¹ Βλ. Daco—Roumains ou Italo-Roumains (1897 σ. 7-10).

² Reitrage zur Lautlehre der rumänische Dialecte II, σ. 4. Τὸ αὐτὸ φρονεῖ καὶ ὁ Jojga: «οἱ ἀπὸ τοῦ I' αἰῶνος ἀναφανέντες ἀνά τὸν Αἴμον Βλάχοι ἦλθον ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας... κατάγονται ἐκ τοῦ ἐκλατινισθέντος λαοῦ τῶν Ἰλλυριῶν, ὡς καὶ οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι λείψανα τοῦ μὴ ἐκλατινισθέντος». Geschichte des rumänischen Volkes (Gotha 1905) σ. 100 καὶ 108. Fischer Die Herkunft der Rumänen, Bamberg 1904. Βλ. καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφῶν J. Peiker: Die Abkunft der Rumänen, wirtschaftsgeschichtlich untersucht (Berichtiger S.-A. aus der Festgale für Hofrat Loserth, Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark Tom. XV, Gratz 1917 σ. 48 ἐ.). P. Mutatschiev, Bulgares et Roumains dans l'histoire des pays Danubiens, Sofia 1932, 10ον, σ. 390. III. La question roumaine. 1. L'abandon de la Dacie par les Roumains. 2. Le sort de l'élément dans la Dacie, σ. 40-79. Καὶ ὁ φίλος καθηγητῆς κ. Κων. Ἀμαντος γράφει εἰς τὰ Μακεδονικά (σ. 23): «οἱ Βλάχοι λοιπὸν τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀρχαῖοι ἰθαγενεῖς (Θράκες, Ἰλλυριοὶ) τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἐκλατινισθέντες γλωσσικῶς». Κατὰ ταῦτα συνάπτονται τῇ Ἀλβανικῇ ἢ τῇ Ρουμανικῇ καὶ ἡ Κουτσοβλαχικῇ

4. Ὁ σχηματισμὸς τῆς Κουτσοβλαχικῆς διαλέκτου — Βάσις ἡ Ἀλβανικὴ καὶ Ἑλληνικὴ γλῶσσα— Ἀνομοιότης Κουτσοβλαχικῆς καὶ Ρουμανικῆς — Τὸ Ρουμ. Σεμινάριον τῆς Δειψίας— Ὁ νέος προσανατολισμὸς τοῦ Weigand.— Ἡ συγγένεια τῶν Βουλγαροαλβανιτοβλάχων».

Ἄλλὰ πῶς παρήχθη ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ ἡ Κουτσοβλαχικὴ; Ἴδου πρόβλημα, ὃπερ εὐρίσκεται ἐπὶ τάπητος καὶ θὰ ἀπασχολήσῃ ἐπὶ πολὺ ἔτι τοὺς Βαλκανολόγους. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι λείψανα τῶν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐκπεμπομένων ὑπὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων στρατιωτικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐγκαθιστάμενοι (ὡς εἴπομεν) εἰς τὰς ἐπιμαχωτέρας θέσεις μετέδωκαν τῷ χρόνῳ τὴν γλῶσσαν εἰς τοὺς πέριξ γηγενεῖς. αὕτη δὲ ἦν ἡ χυδαία Λατινικὴ, ἐξ ἧς διεμορφώθη, κατὰ μέγα μέρος συμβαλουσῶν καὶ τῶν ἐγχωρίων διαλέκτων, ἡ Κουτσοβλαχικὴ. Παρόμοιον φαινόμενον ἐξοβελίσσεως τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἔχομεν ἐν Μακεδονίᾳ ἐν χρόνοις Βυζαντινοῖς, ἔνθα οἱ μετοικισθέντες Βούλγαροι ἐξετόπισαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιβαλόντες τὴν Σλαβικὴν εἰς τοὺς πέριξ Ἑλληνας κατοίκους. ¹⁾ Βεβαίως οἱ νομάδες Βλάχοι εἰς διαρκῆ συνάφειαν μετὰ τῶν στρατιω-

κατὰ δὲ τὸν H. Hirt καὶ ἡ Βουλγαρικὴ (ἐν πραγματείᾳ Die sprachliche Stellung des Illyrischen δημοσιευθεῖση ἐν Beiſtrage zur alten Geschichte und Geographie. Festshrift für H. Kiepert, Berlin 1898 σ. 187. Περὶ τῆς ἐσφαλμένης ταύτης τοῦ σοφοῦ συγγραφέως τοῦ τρίτου ἐργου Die Indogermanen θεωρίας βλέπ. ἐν Ἀλβανικαῖς Μελέταις ἡμῶν σ. 86, σημ. 1). Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐγράφησαν καὶ τὰ ἐξῆς συγκριτικὰ τῶν γλωσσῶν τούτων ἔργα :

D. Michon, Die Anwendung des Bestimmten Artikels in Rumänischen, verglichen mit der in Albanesischen und Bulgarischen (ἐν τῷ τοῦ Weigand Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache, τόμ. XIV-Leipzig 1908, σ. 1-112.

Per. Papahagi, Parallele Ausdruck und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen (αὐτ. σ. 113-170 περὶ τῆς συγγενείας καὶ τῶν σχέσεων τῶν γλωσσῶν τούτων ἐν σ. 113-117).

Ἄλλὰ πρῶτιστος πάντων τὰς σχέσεις ταύτας ἐξήτασεν ὁ σοφὸς τῆς Βιέννης Βιβλιοθηκᾶριος Koritar : Albanische, Walachische und Bulgarische Sprache (ἐν Jahrbücher der Litteratur τόμ. 46, Wien 1829, σ. 59-106).

¹⁾ Ἄλλὰ μήπως καὶ νῦν δὲν ἐπαναλαμβάνεται ἐν Μακεδονίᾳ τοῦτ' αὐτό, οἱ ἐν μεθορίοις ἀποκατασταθέντες Πόντιοι ἐξέμαθον τελείως τὴν Βουλγαρικὴν, οὓς μετὰ αἰῶνας οἱ Βούλγαροι θέλουσιν ἀσφαλῶς διεκδικήσει ὡς συμπατριώτας.

τῶν διατελοῦντες Ρωμαίων παρέλαβον μὲν πολλὰς, πλείστας παρ' αὐτῶν Λατ. λέξεις, ἀλλὰ διετήρησαν καὶ οὐκ ὀλίγας τῆς προτέρας αὐτῶν γλώσσης, Ἀλβανικὰς ἢ Ἑλληνικὰς, αἷς προσῆψαν μόνον τὰς καταλήξεις ξενικὰς. Ἐκ τῆς στατιστικῆς τοῦ μακ. *Νικολαΐδου* καταφαίνεται, ὅτι βάσις τῆς Κουτσοβλαχικῆς εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤτοι ἐκ τῶν ἐν τῷ Λεξικῷ αὐτοῦ 6657 λέξεων, 3469 εἰσὶν Ἑλληνικαί, 2095 Λατινικαί, 150 Ἀλβανικαί (,) καὶ 185 Σλαβικαί (Προλεγ. σ. κγ'). Τῶν ἀντιστοιχῶν Ρουμανικῶν 3562 εἰσὶ Λατινικαί, 685 Ἑλλην. 1165 Σλαβ. 295 Τουρκ. 192 Γαλλ. καὶ 87 Οὐγγρικαί. Κατὰ τὸν Ρουμανολόγον Hovelâcque αἱ Σλαβικαὶ λέξεις ἐν τῇ Ρουμανικῇ εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ ἐκλάβῃ τις αὐτὴν ὡς Σλαβικὴν (longtemps on á supposé que le Roumain etait une langue slave) Ἐκ τούτου βλέπει τις τὴν οὐκ ἀσήμαντον τῶν δύο γλωσσῶν διαφορὰν, ὥστε συμβαίνει ὁ Κουτσόβλαχος νὰ μὴ δύναται ἀπ' εὐθείας νὰ συνεννοῆται μετὰ τοῦ Ρουμάνου. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ *Νικολαΐδου* (σ. κ'—κγ') ὑπάρχει διάλογος ὑπὸ τοῦ G. Weigand συντεταγμένος Κουτσοβλαχιστὶ καὶ Δακορρουμανιστὶ (ἐκ τοῦ Olymro—Walachen σ. 121—122). Ἐκ τούτου βεβαιοῦται ἡ ἀλήθεια τῶν εἰρημένων ²). Λέξεων ἀσυμφωνία παρενεβλήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρα-

¹ Αἱ Ἀλβανικαὶ εἶναι πλείονες βεβαίως, ὡς καὶ ὁ Weigand παρετήρησεν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ Κουτσοβλαχικὴ ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἐπὶ Ἀλβαν. ἐδάφους, ἀλλ' ὁ *Νικολαΐδης* ἠγνώνει τὴν Ἀλβανικὴν. καὶ α') τὸ Ἰαπετικὸν στοιχεῖον, ἤτοι τὸ ἀρχαῖον εἶναι ἀλβανικὸν (ἀφοῦ ἡ χώρα, ἐνθ' ἡ Κουτσοβλ. ἀνεπτύχθη ἦν ἡ Ἀλβανία), β') πολλὰ νομιζόμενα Λατινικαὶ εἶναι ἀληθεῖς ἀλβανικαί· π. χ. *querre*, ἄμαξα (ἀλβ. *qerre* Λατ. *currus*), *scriu* γράφω (ἀλβ. *shikryj*, Λατ. *scribo*) κτ. γ') οὐκ ὀλίγαι τῶν ἑλληνικῶν ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ Ἀλβανικῇ, ἐξ ἧς καὶ ἐλήφθησαν: *ἄγγελος ἀναφορὰ* (*naforë* ἀλβ.=ἀντίδωρον), *δῶρον, κοπάδι* (ἀλβ. *kopë*), *βλασφημῶ, τάλαρος, δράστης, φάρμακον, φρίκη, κορμός, πίσσα* κτ. αὗται προὔπηρχον τῶν Κουτσοβλάχων ἐν τῇ Ἀλβανικῇ. Βλ. C. Burileanu, *De la Romani din Albania*, Bucuresti 1906 καὶ Const. Noe, *Les Roumains Koutzo-Valaques*, Bucuresti 1908.

² Βλ. καὶ Parageorges ἐνθ' ἀνωτ. σ. 21. Βλέπε περὶ τῆς διαφορᾶς καὶ κατωτ. § ὁ. Κατὰ ταῦτα ἐπειδὴ ἡ Κουτσοβλαχικὴ ἐσχηματίσθη ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἢ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι γνωρίσαντες τοὺς Ῥωμαίους καὶ προσομιλήσαντες αὐτοῖς δὲν ἦσαν ξένοι, ἐλθόντες ἐξωθεν, ἀλλ' ἰθαγενεῖς Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοί, διατηρήσαντες ἀμείωτον τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. καὶ ἐὰν οἱ ἐκλατινισθέντες ἐν τῷ συνόλω Ρουμᾶνοι δὲν ἀπώλεσαν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν συνείδησιν, ἤτοι διέμειναν οἱ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν καὶ δὲν ἐγένοντο Λατῖνοι, πολλῶ μᾶλλον οἱ Κουτσόβλαχοι ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἀναμῆξι ἐγκαταβιοῦντες, καὶ οὐδόλως τῆς πρὸς αὐτοὺς συναφείας καὶ ὁμιλίας ἀποστή-

βαντινοῦ ἐν τῇ περὶ Κουτσοβλάχων μονογραφίᾳ τῇ κατὰ πρῶτον δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ Πανδώρα. ¹⁾ Ἐπὶ τέλους τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ρουμάνων ἱστορικῶν κ. N. Iorga. «ἡ Κουτσοβλαχική, γράφει, εἶναι διάλεκτος Ρουμανική, ἀλλὰ μόνον, εἰάν θεωρήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς Ρουμ. γλώσσης ὑπὸ εὐρύτεραν σημασίαν. κατὰ τὸ λεξιλόγιον ὅμως... καὶ κατὰ τὴν ὅλην ἔξωτερικὴν μορφήν αἱ διάλεκτοι αὗται φαίνονται ὡς δύο διάφοροι γλῶσσαι, καὶ ὁ Ρουμᾶνος τοῦ Βουκουρεστίου οὐδόλως δύναται νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Κουτσοβλάχου τοῦ Μοναστηρίου» ²⁾

Ἐπ' ἐσχάτων ὁ περίφημος Βαλκανολόγος G. Weigand, ἰδιαζόντως ἐγκύβας ἐπιτοπίως διὰ δύο περιοδειῶν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ (τῷ 1889 καὶ 1890) εἰς τὴν μελέτην τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ἰδιώματος, ³⁾ ἀπεπειράθη νὰ ταυτίσῃ τοὺς Κουτσοβλάχους πρὸς τοὺς Ρουμάνους. ⁴⁾ Ὁ γνωστὸς δημοσιολόγος καὶ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας

σαντες. Ὡστε ἡ νέα διάλεκτος οὐ μόνον δὲν μετέβαλεν αὐτοὺς φυλετικῶς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας κατέστησεν αὐτοὺς πατριωτικότερους, καὶ οἰοεὶ θέλοντες οὗτοι νὰ πιστοποιήσωσι τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν κατέλιπον διὰ γενναίων πράξεων ἀειμνηστον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὄνομα, γενόμενοι οἱ δορυφόροι τοῦ νεωτέρου ἑλλ. πολιτισμοῦ. Βλ. J. Parahagi, Aromâni din punct de vedere istoric, cultural si politic, (Bucuresti 1915) καὶ Dem. Abeleanu, Neamul aromânesc din Macedonia (Bucuresci 1916).

¹⁾ Τόμ. Κ' 1867 σ. 41 πλέον ἐκτεταμένη ὑπάρχει ἐνταῦθα. Οἱ μετὰ τὸν θάνατον ἀνατυπώσαντες αὐτὴν υἱοὶ αὐτοῦ συνέταμον αὐτὴν ἐν πολλοῖς.

²⁾ Geschichte des Rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen I (Gotha 1905) σ. 99,

³⁾ Κύριον σύγγραμμα: Die Aromunen, Ethnographisch-philologisch-historisch Studien über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen τόμ. I-II 1893, 1895· προηγήθησαν τούτου τὸ Die Sprache der Olympto-Wallachen, 1888, Die Wlacho Moglen (Leipzig 1892, καὶ ἄλλαι διατριβαί.

⁴⁾ Ὅτι γλωσσικῶς δὲν ἀποδεικνύεται ἡ ταυτότης αὕτη προκύπτει ἐκ τούτου, ὅτι ἀδύνατον ὁ Κουτσοβλάχος νὰ συνεννοηθῇ μετὰ Ρουμάνου παρὰ τὴν τῆς γλώσσης συγγένειαν (βλ. παρὰ **Νικολαΐδη** ἐνθ' ἄνωτ. διάφορα παραδείγματα). Μία ἐκ τῶν οπουδαίων δυσκολιῶν εἶναι καὶ τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν σλαβικῶν ἐν τῇ Ῥουμανικῇ λέξεων, ὡς παρετήρησε καὶ ὁ διαπρεπὴς λόγιος Ῥουμᾶνος Hovelacque (Parageorges ἐνθ' ἄνωτ. σ. 20). Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν περιοδειῶν τοῦ Weigand συνοψίζεται πλὴν τῶν μνημονευθέντων ἔργων καὶ ἐν ταῖς ἑξῆς συγγραφαῖς: Die rumänische Dialekte der kleinen Valachei, Serbiens und Bulgariens, (Leipzig 1900) σ. IV, 92, 8ον, καὶ ἐν τῷ Χάρτη

τῶν Ἀνατ. λαῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης κ. *Κλεάνθης Νικολαΐδης* ἔσχε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ζητήσῃ ἐπὶ τοῦ Die Aromunen τὴν γνώμην 32 σοφῶν τῆς Γερμανίας ἐκλεγέντων μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἐξεχόντων εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῶν Ἀνατ. λαῶν. ἀπάντων αἱ ἀπαντήσεις ὑπῆρξαν ἄρνητικάι. Ὁ Moinsen π.χ. ἀπεφάνθη, ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε ἐκφρασθεῖσαι γνώμαι περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνεπίληπτον προῖόν πραγματικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης». Ὁ Krumbacher ἐπίσης ὅτι «ἡ σπάνις ἱστορικῶν πληροφοριῶν ἐπὶ τοῦ θέματος καθιστᾷ ἀδύνατον πᾶν ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα, κατὰ συνέπειαν ἢ ἐκάστοτε διδομένη εἰς αὐτὸ μορφή ἕξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐθνικότητος ἢ ἐκ τῶν ἐθνικῶν συμποθειῶν τοῦ συζητητοῦ». Ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κιέλου Körtling¹ ἀπεφάνθη ὡσαύτως «ὅτι μόνη ἡ συγγένεια τῆς γλώσσης πρὸς τὴν Λατινικὴν δὲν εἶναι ἱκανὸν τεκμήριον τῆς ἐκ Ρωμαίων καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων. Οἱ Κουτσόβλαχοι δὲν εἶναι δυνατὸν κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ κατήλθον ἐξ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ εἰς τὴν βαθμῖδα τῶν νομάδων. ἀνῆκον ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς οἰκογενεῖας ποιμένων καὶ ἔμειναν διαπαντὸς ποιμένες». Ὁ A. Philipson ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ: «Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ θέσις αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ», ἀνατρέπων τὰς θεωρίας τοῦ Weigand λέγει: «εἴτε Ἀρωμοῦνοι κληθῶσιν εἴτε Βλάχοι δὲν θέλουσι νὰ εἶναι, εἰμὴ μόνον Ἑλληνας». ² Τὸν ἀκραιφνῆ τῶν Κουτσοβλάχων ἑλληνισμὸν μαρτυρεῖ ἡ νεωτέρα ἑλλ.

Linguistischer Atlas der daco-rumänischer Sprachgebiete (Leipzig 1908), ἔνθα καθορίζονται οἱ 150 τόποι ἐν οἷς κατοικοῦσιν οἱ Κουτσόβλαχοι. Πρὸς τούτοις καὶ ἐν τοῖς: Die Dialekte der groschen Walachen (Leipzig 1901) 8ον, σ. IV, 92, καὶ Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha (Leipzig 1902) 8ον, σ. IV 48. Die aromunen in Nordalbanien (Jahresbericht der Instituts für rumänische Sprache, τόμ. XVI (Leipzig 1910), σ. 193-212.

¹ Οὗτος εἶναι ὁ συγγ. τοῦ περιφήμου Lateinisch-Romänisches Wörterbuch (Paderborn 1891).

² Griechenland und seine Stellung im Orient (Geograf. Zeitschrift III τεῦχ. 4 Leipzig 1897 παρὰ Cléanthes Nicolaïdés, La Macedoine (Berlin 1899) σ. 60. δέχεται ἐν τούτοις καὶ ὁ Körtling τὴν ἐξ Ἰταλῶν μεταναστῶν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις καταγωγὴν τῶν Κουτσοβλάχων. «Je vois dans les Koutso-Vlaques, λέγει, des descendants des paysans italiques émigrés qui résidaient primitivement dans l'enceinte des places coloniales romaines, et qui, plus tard, se retirèrent dans les montagnes avec leur troupeaux, afin de ne pas les laisser tomber entre les mains des barbares» βλέπ. σ. 192-203.

ἱστορία καὶ διεπίστωσεν ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁ Weigand ἔξ αὐτηκοίας. Παρὰ ταῦτα πάντα ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ δεινοῦ Βαλκανολόγου ὑπερβαλλόντως ἐξετιμήθη ὑπὸ τῆς Ῥουμανικῆς κυβερνήσεως. Αὕτη τότε προσέφευγεν αὐτῷ γενναῖον ποσὸν πρὸς ἴδρυσιν ἐν Λειψίᾳ Ῥουμανικοῦ Φροντιστηρίου τοῦ Rumänische Sem. nar (1895), οὐ σκοπὸς ἡ ἐρευνα τῆς Ῥουμανικῆς γλώσσης καὶ ἡ προπὸνησις ἱεροφαντῶρων τοῦ Μακεδονικοῦ Ῥουμανισμοῦ, οὐ πρωτοστάτης εἶχεν ἀναφανῆ ὁ ἐξ Ἀβδέλλας τῆς Μακεδονίας ὑπερπατριώτης Ἀπόστολος Μαργαρίτης ταυτίζων τοὺς Κουτσοβλάχους πρὸς τοὺς Ρουμάνους ¹). Χάρις εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ Weigand ἐκδιδοὺς ἐπὶ 30ετιαν ὄλην (1877-1927) καὶ ἐπίσημον ὄργανον τὸ Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache an der Universität Leipzig, ²) ἐγένετο ὁ δορυφόρος τῆς Βαλκανολογίας καὶ δὴ δεινὸς ἐρευνητῆς τῆς Κουτσοβλ. διαλέκτου. συνετέλεσε δ' οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ ἀναδειχθῶσι καὶ οὐκ εὐάριθμοι νέοι Μακεδόνες Κουτσόβλαχοι ἀγαστοὶ μελετηταὶ τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης κατασχόντες σπουδαίας θέσεις ἐν τοῖς Ρουμ. Πανεπιστημίοις καὶ διακριθέντες ἐν τοῖς γράμμασιν. Τούτων ἀναφέρομεν ὧδε τὸν Γεωργιάδην Μιρνα, τὸν ἐκ Βεροῦσίας συγγραφέα τῆς Istoria Românilor din Pind ³) καὶ Studiu supra Elementului grec ante-phanariot in limba Româna ⁴) κλπ. τὸν Μοσχοπολίτην Ἰούλιον Βαλαούρη

¹ Παρὰ Σπηλιωτοπούλου ἐνθ' ἄνωτ' σ. 73. Ὁ Μαργαρίτης ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Valaque du Pinte ἔγραψε: Les Grecs, les Albanais et les Valaques de l'empire Ottoman, 1886.

² Τοῦτο διεδέξατο τὸ Balkan-Archiv, ἐνθ' ἐπὶ 4 ἔτη (1925-1928) ἐδημοσιεύθησαν ἀξιόλογοι διατριβαὶ περὶ τῆς Ρουμανικῆς, Κουτσοβλαχικῆς καὶ Ἀλβαν. γλώσσης.

³ Βουκουρέστιον 1913 (μετεφράσθη καὶ Γαλλιστί), ἐξετάζει τὴν Βυζαντ. περίοδον [980-1259].

⁴ Βουκουρέστιον 1894. Περιλαμβάνονται 200 ἑλλην. λέξεις εἰς —ach [=asus]. βλ. καὶ A. Philippide, Altgriechische Elemente im Rumänischen [ἐν Festschrift für A. Mussafia, Halle 1905, ἰδίως πραγματεύεται περὶ φωνητικῶν τιῶν φαινομένων]. Ὁ μακ. Ἀθ. Μπούτουρας ἀπηρτίθμησεν ἐν τῷ Dictionnaire d'Etymologie dacoromaine τοῦ A. de Cihac [Frankfurt à Main 1879] περὶ τὰς 60 ἑλλ. λέξεις εἰσαχθείσας εἰς τὴν Ῥουμανικὴν πρὸ τῶν Φαναριωτῶν (βλ. Ein Kapitel der historischen Grammatik der griech. Sprache, Leipzig 1910 σ. 95) Ἀσυνκρίτῳ τῷ λόγῳ πλείονας ἑλληνικὰς λέξεις περιλαμβάνει ἡ Κουτσοβλαχικὴ [βλ. Parageorges ἐνθ' ἄνωτ. σ. 13-19]. Τῶν Κουτσοβλάχων ἐπιστημόνων διάφοροι γλωσσικαὶ ἐργασίαι εὑρηνται ἐν τῷ

καθηγητὴν τῆς Ἑλλ. κλασσικῆς γλώσσης ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ οὐ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρῳ Θεοδ. Caridan καθ. τῶν Ῥουμ. γλωσσῶν ἐν Τσέρνοβιτς. Ἐπίσης ἀναφέρομεν τὸν ἐκ Μηλοβίτσης **Παπακώσταν**, ὅστις συνέταξε τὸ Σλαβο-Ἑλληνικὸν Λεξικόν, καὶ τὸν ἐξ Ἀβδέλλας **Περικλῆν Παπακατζίην** συγγραφέα τοῦ ὀγκωδεστάτου καὶ χρησιμωτάτου διὰ τὴν σπουδὴν τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἔργου :

Din literatara popolarana a Aromânilor colectiune formată si rinduirea de—profesor la scola comerciala romana din Salonic.

Tom. I. Bucuresci, 6ον, σ. XXIII, 1072. 1900.

Tom. II Materialuri Folkloristice culese si publicate sub auspicii le ministerulûi culteror si invétamintulûi public prln îngrijiréa lûi Gr. G. Tocilescu membru al Academiéi Romane κτλ. Ἀπὸ γενικωτέρας βαλκανικῆς ἀπόψεως ἔγραψεν οὗτος ἐν Jahresberichte des Balkan. Seminar zu Leipzig Τόμ. XII, (1908) σ. 113—170 τὸ Parallele Ausdrücke aus den Rumänischen, Bulgarischen, Albanesischen und Nentiegchichen.

εἰρημένῳ σπουδαιοτάτῳ περιοδικῷ, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ τόμ. 20 [1894—1913], καὶ εἶναι ἀπαραίτητον βοήθημα παντὶ βαλκανολόγῳ ὡς π.χ. τοῦ Θεοδ. Caridan, Die Nominalen Suffixe im Aromunischen. τόμ. XV, 1909, σ. 1-88 καὶ ἄλλων. Ἡ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν θεωρεῖται κατὰ πάντα ἀσφαλές καὶ αὐθεντικόν· διότι τὴν ὕλην ὁ συγγραφεὺς συνέλεξεν ἀπὸ μαθητῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐνθα ἦν καθηγητὴς ἐν τῇ Ῥουμανικῇ Ἐμπορικῇ Σχολῇ (βλέπ. περὶ τούτων ἐκτενέστερον Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου. Αἱ Βαλκανικαὶ σπουδαὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι Ταχυδρόμος (Θεσσαλονίκη 1925, 17 Ἰουλ. σ. 3). Κείμενα πρὸς τοῖς εἰρημένοις λαογραφικὰ εἰς τὴν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης χρήσιμα ἐδημοσίευσαν οἱ ἐξῆς : Miklosich, Macedorumunische Sprachdenkmäler (Leipzig 1882), Obedenatu, Texte Macedo-Român basme si poesii poporale de la Crusova culese κτλ. publicate dupâ manuscrilese originale cu un glossar complet de prof. J. Biana (Bucaresti 1891). Weigand ἐν ταῖς γνωσταῖς εἰδικαῖς συγγραφαῖς καὶ ἐν Beitrag zur Kenntnis des Meglen [Jahresber. des Instituts κτλ. τόμ. V, 1898, σ. 144-157] καὶ ἐν III τόμῳ τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ (1896) σ. 162-169 : Aromunische Texte aus Monastir ὑπὸ τοῦ φίλου Γ. Σαγιακτοῦ, ὅπερ αὐτὸς ὁ Weigand μετέφρασεν εἰς τὸ Γερμανικόν. Ἐπὶ πλέον βλ. καὶ τοῦ Kurt. Schladebach, Der Stil der aromunischen Volkslieder (αὐτ. σ. 71-138). Πρὸ τοῦ ὀγκώδους ἀνωτέρῳ ἔργου ὁ Papahagi ἐδημοσίευσεν (αὐτ. τόμ. II, 1895 σ. 247-192) : Sammlungen aromuniser Sprichwörter und Ratsel. τῷ δὲ 1906 (τόμ. VII, σ. 101-104) καὶ Rumânische Etymologien. Ἐκ τῶν

Τοιαύτην ζωηρὰν ἐδημιούργησε κίνησιν ὁ Weigand ὑπὲρ τῶν Κουτσοβλάχων ἀφειδῶς μισθοδοτούμενος ὑπὸ τῆς Ρουμ. Κυβερνήσεως, διὰ τε τὸ Λειψιακὸν Σεμινάριον,¹⁾ καὶ τὸ Jgbr, ὅπως συντόμως ἐκαλεῖτο τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ φανατισμοῦ ἐξυπηρέτησε τοὺς πολιτικοὺς σκοπούς, ἕως οὗ ἀνέκυψεν ἐσχάτως εὐρῶν τὴν ἀληθῆ ἐπιστημονικὴν μετὰ τοσαύτην περιπλάνησιν ὁδόν. Εἰς τὸ νέον Περιοδικὸν Balkan—Archiv (1925) ἐστράφη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης ὡς ἀσφαλοῦς βάσεως διὰ τὴν σπουδὴν τῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν.²⁾ Τὸ πλεῖστον τοῦ Α' τόμου καταλαμβάνουσι διατριβαὶ περὶ τῆς Ἀλβανικῆς. Ἐν τοῖς προλεγομένοις ὁ Weigand πραγματεύεται περὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς καὶ τῆς διδασκαλίας εἰς τὰ Εὐρ. Πανεπιστήμια³⁾. Ἐπίσης ὁ ἐν Σόφια καθηγητῆς St Mladenof περὶ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐν τῇ βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ παλαιᾷ Σερβίᾳ (σ. 1ἔ. Γερμανιστῆ). ἐνταῦθα ἀναδημοσιεύεται τοῦ διακεκριμένου Ἀλβανοῦ ποιητοῦ πατρὸς *Γεωργίου* Fishta ἢ Lauta e Malcis.⁴⁾ Προσημαζόμενος ὁ Weigand λέγει, ὅτι πολλοὶ σοφοὶ θεωροῦσι τὴν Ρουμανικὴν γλῶσσαν ὡς Ῥωμανικὴν δηλ. ὡς ἐκ τῆς Λατινικῆς προερχομένην, «ἀλλ' ἡ γνῶσις τῆς Βουλγαρικῆς καὶ μᾶλλον ἡ σπουδὴ τοῦ πνεύματος καὶ χαρακτῆρος τῆς Ἀλβανικῆς διήνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς μου νὰ ἴδω, ὅτι ἡ Ῥουμανικὴ εἶναι πλησιεστέρα ἢ ὅσον ἐπιστεύειο πρὸς τὴν Ἀλβανικὴν. Ἡ Ἀλβανικὴ διὰ τῶν Θρακοῦλλουριῶν ἐπέδρασεν εἰς τὴν Ρουμανικὴν καὶ

ἐξοχωτέρων ἔργων αὐτοῦ ἀσφαλῶς εἶναι τὸ Scriitori Arumani in secolul al XVIII (Cavalioti, Ucuta, daniil), Bucuresti 1909 (βλ. κατωτ.).

¹⁾ Ἐπειτα προσετέθη εἰς αὐτὸ καὶ ἡ Βουλγαρικὴ ἢ πρότασις δὲ τῆς ἑλλ. Κυβερνήσεως νὰ μεταβληθῇ τὸ Σεμινάριον εἰς Βυζ. Ἰνστιτούτον ἀπερρίφθη, καὶ οὕτω μετεβλήθη εἰς κέντρον μισελληνικόν· διὸ ὁ Weigand θεωρεῖται ἐν Ἑλλάδι ὡς εἷς τῶν ἀσπονδοτέρων ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' εὔρε τον ἀντίτεχνον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ σεβ. καθηγητοῦ *Γ. Χατζηδάκι* (βλ. περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων Ἀθῆναι 1925 ἀπάντησις εἰς τὴν Ethnographie von Makedonien, Leipzig 1924).

²⁾ Αἱ μελέται τοῦ Weigand διὰ τὴν Ἀλβανικὴν ἀρχονται κυρίως ἀπὸ τοῦ 1913, ὅτε ἐν Λειψίᾳ ἐξέδουτο τὴν Albanesische Grammatik in südgegis-schen Dialekt.

³⁾ Περίληψις ἐν Ἀλβαν μεταφράσει ἐν τῇ Diturija τῶν Τιράνων, II (1927) σ. 161-166.

⁴⁾ Αὐτ. σ. 173-255 μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ἐκπονηθείσης ὑπὸ τοῦ ἰδίου Weigand, ὅστις ἐν τῷ II τόμ. 1926 σ. 167-220 ἐδημοσίευσεν ἀξιόλογον διατριβὴν Das Albanische in Attika.

Βουλγαρικὴν, ἐκ τῶν τριῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν ἡ Ἀλβανικὴ εἶναι γνησίᾳ ἢ κατ' ἐξοχὴν Βαλκανικὴ, ἐνῶ ἡ Ῥουμανικὴ κατάγεται ἐκ τῆς Λατινικῆς καὶ ἡ Βουλγαρικὴ ἐκ τῆς Σλαβικῆς». ¹⁾ προσδίδωσι δὲ ὅλην τὴν σπουδαιότητα εἰς τὰς Ἀλβανικὰς μελέτας διὰ τῶν ἐξῆς: «ὀπωσποιοὶ ἂν ἦ τοῖς φιλολόγοις, τοῖς Ἰνδογερμανισταῖς πρόκειται πολλὴ ἔτι ἐργασία, καὶ πᾶσα σπουδὴ, πᾶσα ἔρευνα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης παρέχει τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐπιστήμης πρὸς διασάφησιν τοῦ προβλήματος τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν, πρὸς διαφώτισιν τοῦ προϊστορικοῦ ἑρέβους». Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν. καὶ ἐνῶ αἱ συζητήσεις ἐξακολουθοῦσιν ²⁾ οἱ Κουτσόβλαχοι διατόρως διαμαρτύρονται, ὅτι θέλουσι νὰ εἶναι Ἑλληνες, ὅπως καὶ ἐμπράκτως ἀπέδειξαν οἱ μεγαλύτεροι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀναδειχθέντες εὐεργέται ³⁾. Ὁ δὲ πλέον ἀπομακρύνει φυλετικῶς τοὺς Κουτσοβλάχους ἀπὸ τῶν Ῥουμάνων—καὶ εἶναι τὸ τριουῖτον ἀναντίρρητον γεγονός—τυγχάνει ἢ καταπληκτικὴ συγγένεια καὶ ὁμοιότης Ἀλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ πλήρης αὐτῶν συγχρωτισμὸς καὶ ἡ ἐκμάθησις ὑπ' αὐτῶν ἑκατέρας τῶν γλωσσῶν καὶ προφορᾶς ὡς μητρικῆς· ἐν Μοναστηρίῳ π. χ. Τιράνοις, Κρουσσόβω κτλ. ⁴⁾ ἀδιακρίτως ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενεῖᾳ ὁ-

¹ Κατὰ τὸν Oniciul τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Δακίᾳ δηλ. ἡ ἐπίδρασις τῆς σλαβικῆς ἐπὶ τῆς Ῥουμανικῆς (βλ. A. Rubin, Les Roumains de Macedoine Bucarest 1913) σ. 3). Πόσον δίκαιον εἶχομεν ἄλλοτε νὰ ἐπιτεθῶμεν κατὰ τοῦ Jorga ἀποφαινομένου ὅτι «οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι Λατινικῆς καταγωγῆς ἀπὸ δύο χιλιάδων χρόνων καὶ κατὰ συνέπειαν ἀδελφοὶ τῶν Ῥουμάνων» (Ἐμπρὸς 19 Μαρτίου 1923 Ἀθῆναι).

² Βλ. S. Romansky: Encore sur les Roumains de la Macèdoine (Revue macedonienne τόμ. Α' σ. 167—174, 194—197 τῷ 1928).

³ Βλ. τας ἐντόνους διαμαρτυρίας τῶν κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου κατὰ τῆς Ῥουμανικῆς προπαγάνδας πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ τόμ. ΚΖ' 1907 σ. 261-266, καὶ ΚΗ' 1908 σ. 617—621 ἐ. ἐπιθι τὸ ὠραῖον βιβλίδιον τοῦ κ. Σπηλιωτοπούλου. «Οἱ Βλαχόφωνοι Ἑλληνες καὶ ἡ Ῥουμανικὴ προπαγάνδα», ἣτις ἐσχάτως κατέληξεν εἰς τὸ κλείσιμον ὅλων τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ σχολείων τὴν ματαιοπονίαν κατανοήσασα τοῦ ἐγχειρήματος.

⁴ Εἰς τὸ Κρούσσοβον κατέφυγον πολλοὶ Ἀλβανοὶ ἐκ Μοσχόπολεως καὶ δὴ ἐκ Βυθκουκίου ὅθεν καὶ ἰδίᾳ συνοικία ὑπάρχει ἡ Mahalalu Arbinshescu. Πάντες ὅμως οἱ Κρούσσοβίται λαλοῦσι καὶ τὴν Ἀλβ. γλῶσσαν.

μιλείται ἢ τε Ἀλβανικὴ καὶ ἡ Κουτσοβλαχικὴ, πρὸς δὲ καὶ ὁ πλήρης τῶν Κουτσοβλάχων ὁσημέραι ἑξαλβανισμός (πρβλ. καὶ Ἀρβανιτοβλάχους), ὅστις ἐξηγεῖται ὡς ἀτταβισμός. Ἐπὶ πλέον τοῦτο παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Κουτσοβλάχων ἐν Θεσσαλίᾳ π.χ. τῇ ἄλλοτε Μεγάλῃ Βλαχίᾳ, ἡ Κουτσοβλαχικὴ σχεδὸν μόνον εἰς τὰ ὄρεινὰ περὶωρίσθη χωρία, τὰ ὑπὸ τῶν λεγομένων Καραγκούνιδων οἰκούμενα, οἷτινες ὡς σαλεπιτζῆδες καὶ καστανάδες καὶ ἐν μέσαις ἔτι Ἀθήναις τὴν ἑαυτῶν λαλοῦσι διάλεκτον. Ὅμοίως καὶ ἐν Ἡπείρῳ, ἐν Ζαγορίῳ π.χ. ὅτ' ἔγραψεν ὁ Rougenille ὑπῆρχον ἔτι 10 χωρία ὁμιλοῦντα τὴν Κουτσοβλαχικὴν 1) νῦν ὅμως περὶωρίσθη αὕτη μόνον εἰς 2-3 2). Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν Ἀλβανικῶν πληθυσμῶν συγγρωτιζομένων τοῖς Ἑλλησιν. Οὗτοι βαθμηδὸν ἀποβάλλουσι τὴν Ἀλβανικὴν, καὶ τοῦτο κάλλιον ἐννοοῦμεν, ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ἐν τῇ ἄλλοτε πρωτεύουσῃ τῶν ἐποίκων Ἀλβανῶν, τῷ Ναυπλίῳ, οὔτε ἀκούεται νῦν ἡ Ἀλβανικὴ ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθίας ὀλίγα μόνον ὑπολείπονται χωρία τῷ ἰδιώματι τούτῳ λαλοῦντα 3). Καὶ ἐγγὺς δὲ τῶν Ἀθηνῶν τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν συντελούμενον. Ἐν τῷ προαστείῳ π.χ. Χαλανδρίῳ μετὰ τὴν ἐκεῖ ἐγκατάστασιν τινῶν προσφύγων ἔτι δὲ καὶ ὀλίγων Ἀθηναίων παρηγκωνίσθη τελείως σχεδὸν ἡ Ἀλβανικὴ, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀκούει τις πάντας διαλεγόμενους Ἑλληνιστί, ὅπερ πρωιμώτερον συνέβη ἐν Ἀμαρουσίῳ καὶ Κηφησίᾳ. Τὸ Μενίδιον ἐπιμένει 4). Δὲν παρατηρεῖται ὅμως ὁ ἐκφυλισμὸς οὗτος. ἔνθα ὁ πληθυσμὸς δὲν εἶναι ἀνάμεικτος, ὡς ὡς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θηβῶν. ἐν τῇ πόλει

1 Voyage en Grèce, τόμ. I σ. 209-210 (ἔκδ. β').

2 Ἀρβαντινοῦ Χρονογρ. τόμ. β', σ. 55 καὶ Λαμπριδίου Ζαγοριακά, ἐν ἀρχῇ.

3 Περὶ τῶν ἐγκατεσπαρμένων ἐν Ἑλλάδι βλ. ἐν Dituria τόμ. II 1927, τὴν ὡραίαν διατριβὴν τοῦ φίλου κ. Midhat Frashari, τοῦ πρώτου ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Ἀλβανίας τῷ 1923 χρηματίσαντος, ὅστις εἰς σειρὰν ἀρθρῶν ἐπὶ τῇ βᾶσει σπουδαίων μαρτυριῶν ἔρριψε ἄπλετον φῶς ἐπὶ τοῦ θέματος.

4 Μεγάλη ἡ ἐπίδρασις τοῦ σχολείου, ἔνθα ὡς γνωστὸν ἐπιβάλλεται εἰς τὰ μικρὰ παιδιά ἡ χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν ὁμιλίαν, ὅπερ ἐφαρμόζεται καὶ κατ' οἶκον, ἵν' εὐχερέστερον ἐκμανθάνωσι ταῦτα τὴν γλῶσσαν. Ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐπανέρχονται πάλιν εἰς τὴν Ἀλβανικὴν, ὅπερ παρατηρεῖται εἰς τοὺς συνεχεῖς καὶ ἀμείκτους πληθυσμούς.

ἔτι μεθ' ὅλην τὴν ὑπαρξιν πολλῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἀγορὰν ἀκούεται σχεδὸν μόνον ἡ Ἀλβανικὴ. Ἐὰν λεγόμενα ἐνταῦθα περὶ τοῦ αὐτομῆτου ἐξελληνισμοῦ Ἀλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ τῶν Μακεδονοσλάβων, οἵτινες, ὅπου γειτνιάζουσι πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς μανθάνουσιν ἐντελῶς καὶ τὴν Ἀλβανικὴν, ὡς συνέβη ἐν Δρενόβῳ¹) καὶ Μπομποσταίτσα, προαστείαις τῆς Κοριτσᾶς²). Ὅπως τοὺς Μακεδονοσλάβους καὶ Κουτσοβλάχους ἠθέλησαν ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ῥουμανία νὰ ἐκμεταλλεῦθῶσι, ὁμοίως καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς καταδιωκόμενους ἐκ Τουρκίας διὰ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ἀπὸ τοῦ 1880. Τότε ἐν Σόφια καὶ Βουκουρεστίῳ συνεστήθησαν σύλλογοι Ἀλβανικοὶ καὶ ἐξετυπώθησαν τὰ πρῶτα βιβλία καὶ αἱ ἐφημερίδες³) (ἐφ' οἷς καὶ εὐγνωμοσύνη παρὰ τῶν Ἀλβανῶν ὀφείλεται). Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, Ἀλβανοί, Κουτσόβλαχοι καὶ Μακεδονόσλαβοι καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν ἔτι ὡς ἀπολίτιστοι διακρίνονται ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ νομίζονται τῆς αὐτῆς κα-

¹ Δρεάνοβον ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, ὅπως καὶ Δεάβολις ἀντὶ τοῦ νῦν Δέβολις (ποταμὸς καὶ ὁμώνυμος ἐπαρχία ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Κοριτσᾶς)· νομίζω ὅτι εἶναι ἡ Διβολία τοῦ Πτολεμαίου (ἐκ τοῦ Διαβολία καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ διαβάλλειν ἤτοι διαβαίνειν καὶ ὑπερβαίνειν στενὴν δίοδον· καὶ ὄντως ὁ Δέβολις διέρχεται διὰ τῶν στενῶν τῆς νῦν Τσαγκώνης, ἐνθα φαίνεται ἔκειτο ἡ πόλις Διβολία καὶ Δεάβολις, ὅθεν καὶ ὁ ποταμὸς ἐκλήθη).

² Οὐχ οὕτω συμβαίνει, νομίζομεν, ὡς πρὸς τοὺς γνησίους Βουλγάρους, οἵτινες μανθάνοντες τὴν Ἑλληνικὴν ἢ Ἀλβανικὴν διακρίνονται ἀμείωτος διὰ τὴν τραγεῖαν προφορὰν καὶ δὴ ὡς πρὸς τὸ δ καὶ θ, ἅπερ προφέρουσιν ὡς d t. Καὶ τότε μία ἀπόδειξις τῆς φυλετικῆς διαφορᾶς Μακεδονοσλάβων καὶ Βουλγάρων. Περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐν διτόμῳ ἔργῳ ὁ μακ. Κ. Τσιούλιας ἀπέδειξεν, ὅτι αὕτη εἶναι μᾶλλον ἑλληνίζουσα ἢ σλαβίζουσα, καὶ φρονεῖ οὕτως ὅτι εἶναι ἡ ἀρχαία τῶν Μακεδόνων διάλεκτος διασώζουσα καὶ 1200 ὁμηρικὰς λέξεις καὶ παμπληθεῖς ἄλλας ἑλληνικὰς (Συμβολαὶ εἰς τὴν διγλωσσίαν τῶν Μακεδόνων Ἀθήναι, 1907. σ. ρθ' καὶ ἄ.).

³ Βλέπ. Midhat Frashari Aktiviteti i Shqipëtarvet në Rumani (Dituria, II, Tiranë 1927, σ. 22 ἔ.). Ἡ Ῥουμ. κυβέρνησις μάλιστα τῷ 1896 εἶχε περιλάβει καὶ ποσὸν 60.000 φράγκων εἰς τὸν προϋπολογισμὸν ὑπὲρ τῆς Ἀλβ. γλώσσης (Σπηλιωτόπουλος ἐνθ' ἄνωτ. σ. 98). Τοιαύτη περίπου κίνησις, δίχα μὲντοι ὑστεροβουλίας, πρὸς καλλιέργειαν τῆς Ἀλβαν. γλώσσης καὶ πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν Ἀλβ. πόθων παρουσιάζεται συγχρόνως καὶ ἐν Ἑλλάδι ὡς ἀδρομερῶς διελάβομεν ἐν ἀρχῇ (5', σημ. I). Τὴν κίνησιν ταύτην προήγαγεν ἐπὶ πλέον ὁ ἀείμνηστος Γ. Χατζηγιαννάκογλου διὰ τῆς ἐβδομ. ἐφημερίδος Πόροσ, ἐνθα σπουδαῖαι πραγματεῖαι περὶ Ἀλβανίας ἐδημοσιεύθησαν.

ταγωγῆς ὑπὸ τῶν μὴ πολυπραγμονούντων, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἀνακρεοντείων, οὓς ἔγραψεν ὁ φιλόσοφος *Κατραρῆς* «εἰς τὸν ἐν φιλοσόφοις φιλόσοφον καὶ ῥητορικώτατον *Νεόφυτον*.»

Τίς καὶ πόθεν ὁ γεννάδας	Τοῦτον ἔφυσαν τὸν μέγαν
τῶν Σωσκῶν φασὶ γενέσθαι,	μιξοβάρβαρόν τι τέρας,
καὶ τῶν Μολυσκῶν πατρίδος,	Βούλει καὶ μορφὴν ἀκοῦσαι;
καὶ πατέρας Βλαχιώτης,	τὴν μὲν γένναν ἔστι Βλάχος,
Στάναν καὶ Φραντζίλαν ὄντας	Ἄλβανίτη; δὲ τὴν ὄψιν,
τὸ ἐ γένος Ἄλβανίτου,	τοῦ δὲ σώματος τὴν θέσιν
συγκραθέντας μετὰ Βλάχων.	Βουλγαροαλβανιτοβλάχος ¹).

Βεβαίως ὅσον καὶ σατιρικῶς γράφονται ταῦτα περιέχουσι καὶ σπέρμα ἀληθείας. Οἱ λαοὶ οὗτοι καὶ μέχρι σήμερον διὰ τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν προσήλωσιν εἰς τὰ πάτρια θεωροῦνται ὡς ὀπισθοδρομικαί, ἐνῶ οἱ πέριξ αὐτῶν συγχρωτιζόμενοι ἀμέσως μετὰ τῶν ξένων ἠλλοίωσαν τῷ χρόνῳ αὐτῶν, εἰς ἀπίστευτον βαθμόν.

Τοιαύτη ὄλως νέα θεωρία ἀνέκυψε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ ἐπὶ ὄλως νέων βάσεων ἐργάζονται νῦν οἱ διάφοροι Βαλκανολόγοι πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Ἡ θεωρία ὅτι οἱ Νοτιοσλάβοι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς λαοὺς τούτους ὡς δῆθεν αὐτόχθονας ἤδη κατέπεσε καὶ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Θραῖκες ἦσαν σλαβικῆς καταγωγῆς ²). Ἀπὸ τοῦ 1876 ὁ Jireček ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Βουλγάρων διεκήρυξε (καίτοι Τσέχος καὶ ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἐν Βουλγαρίᾳ) τὴν ἀλήθειαν ταύτην. ἀναιρεῖ δὲ τὰ ἐπιχειρήματα τὰ στηριζόμενα ἐπὶ τῆς δῆθεν συγγενείας τῶν τοπωνυμιῶν καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν λαῶν· π. χ. τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Βυλάζωρα, (τὰ νῦν Βελεσά ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ) ἐθεωρεῖτο τέως σλαβικόν. Βυλα-ζορα ἢ λευκὴ ἤως (τὸ λευκὸν ὅμως σλαβιστί εἶναι bela), ἀλλ' ὁ Jireček παρουσιάζει αὐτὸ Ἰλλυρικὸν (Ἄλβαν.) ἐκ τοῦ ἄλβαν. *bu-*

¹ Matranga, Anecdota Graeca (Romae 1850) σ. 675 καὶ 177. •Σάιυρα κατὰ *Νεοφύτου*. Πρβλ. καὶ Σερβαλβανιτοβουλγαρόβλαχος.

² Βλ. N. Moschopoulos La question de Thace (Athènes 1922).

λάτς (=vëlla) ἀδελφὸς καὶ οἶα (=uga=γέφυρα) καὶ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμασαν Βελεσὰ Κιουπρουλῆ (κιοπρού=γέφυρα). ¹⁾

6 Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα προάγουσι τὸν ἐθνισμόν. ἐν βλέμμα πρὸς τὴν Ρουμανίαν.—Ἡ Νέα Ἀκαδημία ὡς ἐθνικὸν χαλκευτήριον.—Τὸ τρίγλωσσον Βαλκανικὸν Λεξικὸν τοῦ Καβαλλιῶτου (περιγραφή) καὶ τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα. ὁ πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς.—Τὸ τετράγλωσσον Λεξικὸν τοῦ Δανιήλ.

Πανθομολογούμενον τυγχάνει, ὅτι οἱ Ἕλληνες κλασσικοὶ συγγραφεῖς ἔχουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὸ προσόν, ὅτι καλλιεργοῦσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως καὶ διαμορφοῦσι τὴν ψυχὴν τοῖς ὑψηλοῖς παιδεύμασι καὶ ἀρίστοις αὐτῶν μαθήμασι ²⁾. «Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα δὲν ἀσκοῦσι τοιαύτην προσηλυτιστικὴν καὶ φυλεικὴν ἐπὶ τοὺς λαοὺς ἀφομοίωσιν. Τοῦναντίον δὲ διὰ τῆς ὑψηλῆς πνευματικῆς μορφωτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιδράσεως αὐτῶν ἀναπτύσσουσι παρὰ τοῖς παιδευομένοις λαοῖς τὴν συνείδησιν τὴν ἐθνικὴν καὶ τὸ αἴσθημα τὸ ἐθνικόν· διότι κύριον ἔργον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶναι τὸ καθιστᾶν τὸν διδασκόμενον αὐτὰ ἄνθρωπον ἐλεύθερον καὶ ἐμπνέειν αὐτῷ συνείδησιν ἀνθρωπίνης ἀξίας, μεθ' ἧς εἶναι συνδεδεμένη καὶ ἡ συνεί-

¹⁾ Ἐσχάτως ἐπανεφέρην πάλιν ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα ὁ Γ. Τσένωφ ἐν περιπουδάστῳ ἔργῳ: Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven (Berlin—Leipzig 1930) εἰς τὸ βιβ. VIII σ. 227—290. Thraakoillyrier und Bulgaren.

²⁾ Ἴδου τί διακηρύττει ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (ἐκ τῶν τοῦ Φίλωνος): «Τῆς Ἑλλάδος δ' οὐ κατηγορητέον ὡς λυπρᾶς καὶ ἀγόνου... εἰ δ' ἡ βάρβαρος διαφέρει ταῖς εὐκαρπίαις, πλεονεκτεῖ μὲν τροφαῖς, ἐλαττοῦται δὲ τοῖς τρεφομένοις, ὧν χάριν αἱ τροφαί· μόνη γὰρ ἡ Ἑλλὰς ἀψευδῶς ἀνθρωπογονεῖ φυτὸν οὐράνιον καὶ βλάστημα θεῖον ἠκριβωμένον, λογισμόν ἀποτίκτουσα οἰκειομένοις ἐπιστήμη. Τὸ δ' αἷτιον λεπτότητι ἀέρος ἢ διάνοια πέφυκεν ἀκονᾶσθαι» Εὐσέβιος Εὐαγγέλ. Προπαρ. VIII, 14, 59 398d. «Ὅθεν καὶ ὁ Κικέρων ἐφθέγγετο: «doctrina Graecia nos et omni litterarum genere superabat (Tuscul. disput. 1, 3 καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ πατρίδος: plena graecorum artium et disciplinarum est (pro Archia poeta 3).

δῆσις ἢ ἐθνική»¹⁾. Ἐν Ρουμανίᾳ π. χ. ταῦτα διὰ τῶν τροφίμων τῶν Ἀκαδημειῶν τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου ἐξήγειραν ἐπὶ τῶν Φαναριωτῶν τὰ ἐθνικὰ καὶ καλλιλογικὰ τοῦ ἔθνους αἰσθήματα, ὧν ὁ δαψιλῶς πλοῦτος καὶ ἡ ἐπικαρπία ἀνεφάνη κατὰ τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα. Οἱ Vacaresci, οἱ Filipesci, οἱ Gambrananeanii καὶ ἡ λοιπὴ σεμνὴ πλειὰς ἢ πρωταγωνιστήσασα ἐν τῇ κατ' ἄμφω χειραφετήσει τῆς νεωτέρας εὐτυχοῦς καὶ εὐδαίμονος Ρουμανίας ἐγαλουχήθησαν τῷ ἀδρομέλιτι καὶ γάλακτι τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς παιδείας. «Ὅτ' ἀναγνωρίσωμεν, γράφει ὁ Κων. Etrbiceanu, ὅτι τὰ ἑλλ. γράμματα καὶ τὰ ἑλλ. σχολεῖα ἐγένοντο ἡμῖν ἀσυγκρίτως πολλῶ μείζονος ὠφελείας ἢ βλάβης πρόξενα. ἀφ' ὅτου ἤρξατο ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλλ. παιδείας παρὰ Ρουμάνοις ἤρξατο ν' ἀναπτύσσεται καὶ καλλιλογικῶς ζωηρότερον ἢ ἐθνικῇ ἡμῶν γλῶσσα»²⁾ Ἐν Ρουμανίᾳ ἢ ἐν τοῖς σχολείοις ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν ἡγεμονιῶν ἐδίδετο διὰ τῆς ἑλλ. γλώσσης καὶ τῶν ἑλλ. συγγραφέων. «ἀλλ' ὁ διορθῶν ἐν τούτῳ ἐχθρικήν πρόθεσιν ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ἀπατάται. Ἐν ἀπαξιασίᾳ τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ὑψηλῶν σπουδῶν ἀπὸ τῆς ἀπλῆς αὐτῶν μορφῆς ἡ Ἑλληνικὴ ἐτύγχανεν οὔσα ἢ γλῶσσα τῶν παραδόσεων. Ἐδέησαν οἱ Ἀνατολικοὶ νὰ διανύσωσι τὸ στάδιον τῆς ἐαυτῶν μορφώσεως ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ πρὸ τοῦ δημιουργήσωσιν ἰδίαν ἐπιστημονικὴν φιλολογίαν. Τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ Δύσει καὶ ὡς πρὸς τὴν Λατινικὴν, ἣτις δὲν ἐπεβλήθη βεβαίως ἐπὶ δολίῳ σκοπῷ ὑπό τινος τῶν ἐθνῶν συμφέρον ἔχοντος νὰ ἐκρωμίανσῃ τὴν Εὐρώπην...» «οὐδέποτε ἐξυφάνθη σχέδιον ἐξελληνισμοῦ ἢ συνωμοσία κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος, συνεχίζει ὁ κ. Iorga, ἐκ μέρους τοῦ Φαναρίου...»³⁾ Οἶαν

¹⁾ Ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία (Ἀθήναι 1921) σ. 59. Ταῦτα λέγει ὁ μακ. Π. Καρολίδης ὁμιλῶν περὶ τοῦ φιλελευθέρου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πνεύματος, ἀποκρούων τὸν Πατριαρχόπουλον τὸν καταδικάζοντα τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὡς μὴ ἐξελληνίσαν τοὺς ὑπ' αὐτὸ διαφόρους λαούς (αὐτ. σ. 53—60).

²⁾ Cronicații Greci Προλεγ. σ. XIV.

³⁾ Dona conferinti, II. Cultura Româna supri Fanariota (1898) βλ. Θ. Μοσχολοπούλου, Οἱ Φαναριῶται ἀπολογούμενοι ἐκ τοῦ τάφου ἐκ ῥωμουνικῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων πηγῶν (Βουκουρέστιον 1898) σ. 181-183. Ὡς γνωστὸν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Φαναριωτῶν ἐν Ῥουμανίᾳ ἀνεπτύχθη ἑξαλλος φανατισμὸς κατ' αὐτῶν καὶ παντὸς ἑλληνικοῦ· ἐντεῦθεν ἡ λ. Φαναριώτης ἔχει τὴν χειρίστην σημασίαν ἐν τοῖς Ρουμ. Λεξικοῖς. Παρῆλθε σχεδὸν αἰὼν, ὅτε ἡ ξυνωρίς τοῦ Etrbiceanu καὶ Iorga ἀνέλαβον πάνυ εὐγενῶς ν' ἀποδώσι δικαιο-

τοίνυν ἀποστολὴν παρουσιάζουσι τὰ ἑλληνικὰ ἐν Μολδαβίᾳ τε καὶ Βλαχίᾳ φροντιστήρια τοιαύτην καὶ ἡ σύγχρονος Νέα Ἀκαδημία. Εἰπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τῷ ἐν γένει προγράμματι αὐτῆς δὲν διαφαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐθνικὴ, ἡ φυλετικὴ ἰδέα, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἐπιγέννημα καὶ καρπὸς τῆς παιδείας,¹⁾ τὸ ἀγαθὸν προϊόν τῆς ἀναπτύξεως καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς τελειότητος καὶ ἐξελίξεως τοῦ ἀτόμου· μόνη γὰρ ἡ ἀληθῆς ἐπιστήμη τὴν καλῶς ἐννοουμένην διδάσκει ἐλευθερίαν· ἡ ἐλευθερία δὲ αὕτη, ἐφαρμοζομένη μάλιστα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, εἶναι οὐρανία δύναμις χειραγωγούσα αὐτὴν εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας· διότι ἐπιστήμη τε καὶ ἐλευθερία θυγατέρες εἶνε τοῦ οὐρανοῦ. Οὕτω καὶ οἱ Ἀλβανοὶ εὐμοιρήσαντες νὰ φιλοξενήσωσιν ἐν τῇ ἑαυτῶν πατρίδι τὰς Πιερίδας Μούσας καὶ μετὰ ζήλου θαυμαστοῦ ἐπιδοθέντες εἰς τὴν θεραπείαν αὐτῶν ἠσθάνθησαν σκιροῦν ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ ἐθνικὸν ὀρμέμφυτον, καὶ ἀμέσως προέβησαν εἰς τὸ πρῶτον αὐτῆς ἐπίταγμα, τὴν ἐγγραμμάτισιν τῆς γλώσσης ἐν ἀγαστῇ μετὰ τῶν ἀδελφῶν Κουτσοβλάχων συνεργασία ἐν τῇ Νέᾳ Ἀκαδημίᾳ, ἔνθα καὶ ἐξετυπώθησαν βιβλία Ἀλβανικὰ

σύνην καὶ ν' ἀποκαταστήσωσι τὴν μνήμην αὐτῶν. καὶ τὸ ἔργον νῦν συνεχίζουσι καὶ ἕτεροι. Λαμπρὰν μονογραφίαν «Περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐν Ρουμανίᾳ σχολῶν» συνέταξε καὶ ὁ πρωθιερεὺς τῆς Ῥουμανικῆς Ἐκκλησίας Θεοδ. Ἀθανασίου [Ἀθήναι 1898].

Ἔντως διὰ τῆς ἀληθοῦς παιδείας καὶ τῆς μορφώσεως τελείου χαρακτηρὸς καθίσταται ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερος. κατανοῶν τὴν ὑψηλὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολὴν. Τούτῳ στοιχοῦντες καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἀνέγραψον ὡς κοινὸν ἐπίταγμα ἐν ταῖς Ἑρμαῖς : «μὴ ζῆν μετ' ἀμουσίας,» ὡσεὶ ἔλεγον : μὴ ζῆν ἀνευ ἐλευθερίας. Ὁ Βούλγαρος Ράδεφ ἐπὶ τῷ ἰωβηλαίῳ τοῦ ἑλληνιστοῦ καθηγητοῦ Ἀλεξ. Μπαλαμπάνωφ διαπιστούμενος, ὅτι ἀπὸ τοῦ Χ αἰῶνος τὸ βουλγ. ἔθνος ἐμορφώθη διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ψάλλει τὸν διαπρεπέστερον ὕμνον εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ καταλήγει : «Ἡ ἐθνικὴ ἀφύπνις τῶν Βουλγ. χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ δημοκρ. πνεῦμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν σκέψιν. Ἀντανακλᾷ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὅποῖον ἦτο κατὰ τέλη τοῦ XVIII αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ XIX, ὅπερ οἱ μεγάλοι Βούλγαροι ἠντιλησαν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, σχολεῖα θαυμάσια, ὅπου ἕνας ἑλληνισμὸς καθαρὸς, σφύζων καὶ γενναιόφυχος ἐδιδάσκετο ἀπὸ διδασκάλους μὲ λόγον θερμὸν καὶ ἔμπνευσιν ὑψηλὴν... Τίποτε δὲν ἔμποδισεν τὸν Βούλγαρον ἱστορικὸν ν' ἀναγνωρίσῃ εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τὴν θέσιν ποῦ κατέχει εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ καὶ πόσον εὐγενὴς εἶναι ἡ θέσις αὕτη» [«Ἐστία», Ἀθήναι 1 Φεβρ. 1984].

κατὰ τὸν πατέρα Cordignano. ¹⁾ Ὁ ἐπιδιωκόμενος ὑπὸ τῆς Νέας Ἀκαδημείας ἀμεσώτερος σκοπὸς ἀποσαφηνίζεται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ τετραγλώσσου *Βαλκανικοῦ Λεξικοῦ*. Ἡ ἀναγραφὴ γλώσσης ἐν Λεξικοῖς σημαίνει κωδικοποίησιν τῆς γλώσσης ταύτης καὶ ἀφετηρίαν τῆς περαιτέρω καλλιέργειας καὶ ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ἡ γερμανικὴ κατέστη ἀληθῆς ἐθνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Λουθήρου μεταφράσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ ἡ Ἀλβανικὴ ἔλαβεν ὑπαρξιν ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τοῦ *Γρηγορίου*. Ἀλλ' ἡ γραμματεία αὐτῆς ἔσχε σάρκα καὶ ὄστέα ἀπὸ τῆς Λεξικογραφίας. Ἡ δημώδης νεοελληνικὴ ἠξιώθη προσοχῆς ἀφ' οὗτου ὁ Meursius ἐδημοσίευσεν τὸ *Glossarium Graecobarbarum* (1610), ὁ Du Gange τὸ *Glossarium mediae et infimae graecitatis* (1688), ὁ Somavera τὸ *Tesoro della lingua greca volgare et Italiana* (1701) καὶ ὁ *Βυζάντιος* τὸ *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς διαλέκτου* (1835). ἔκτοτε συνεγράφησαν γραμματικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα. Οὕτω ὁ τε ἡμέτερος *Γρηγόριος* καὶ ὁ *Χριστοφορίδης* πάνυ θὰ ἐδυσχέρεινον κατὰ τὴν μετάφρασιν, εἰ μὴ ἐβοηθοῦντο ὑπὸ Λεξικοῦ. Ἀμφότερα λοιπὸν τὰ Λεξικὰ τοῦ *Καβαλλιώτου* καὶ τοῦ *Δανιὴλ Μοσχοπολίτου* ἐχρησιμοποίησαν ἀσφαλῶς. Εἶναι δὲ μοναδικὸν νῦν φαινόμενον ἡ σπανιότης τῶν βιβλίων τούτων, ὅπερ παρατηρεῖται μόνον εἰς τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὸ *Index* τοῦ Βατικανοῦ. καὶ τοῦ μὲν *Δανιὴλ* τὸ Λεξικὸν ὁ Legrand περιέγραψεν (ἀρ. 121) ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βρεττ. Μουσείου, ἀλλ' εὔρηται καὶ ἕτερον ἀντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης. τοῦ δὲ *Καβαλλιώτου* ἐν μόνον ἀντίτυπον ὑπάρχει γνωστὸν, ὅπερ ἐσχάτως ἀνεκάλυψεν ὁ Meyer. Ὁ γνωστὸς τῆς Ἑλλάδος Ἄγγλος περιηγητῆς William Leake ἐκέκτητο ἀντίτυπον ἄνευ χρονολογίας, ὅθεν τῷ 1814 ἦντλησε τὸ ἐν τῷ *Researches in Greece* Λεξικὸν αὐτοῦ. ²⁾ Ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Thunmann ἀνατυπώσεως ³⁾, ἥτις βρίθκει σφαλμάτων καὶ πα-

¹ Një provë e lësaj miqsije janë disa vepra ne gjubë, qi kanë pasë dalë prej shtypshkrojvet ase préj shkrimtarvet te ketij qyteti, aq në zâ sa munt të thohet se kje votra e Kulturës balkanike në perip-dhen e vet lalzimi (ἐνθ' ἄνωτ.) ἦτοι περὶ τῆς Μοσχοπόλεως λέγει, ὅτι τοσοῦτον ἦν πεφημιομένη, ὥστε δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἦν ἡ μοναδικὴ ἐστία τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βαλκανίων εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς αὐτῆς.

² Βλ. Miklosich, Rumunischen Unterzuchungen I, 2 μέρ. (Wienn 1882) σ. 43 ἔ. ὅθεν μετὰ τῶν σφαλμάτων οὗτος παρέλαβε τὰς Κουισοβλαχικὰς λέξεις· καὶ διαβεβαιοῦται ὅτι τὸ Λεξικὸν ἐξηφανίσθη (αὐτ. σ. 9).

³ Βλ. ἄνωτ, σ. 107.

παρερμηνειῶν, προέρχεται πᾶν ὅ,τι γνωρίζουσι οἱ Ρουμανολόγοι καὶ Ἀλβανολόγοι μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Meyer ἐπαναλήψεως αὐτοῦ. Ἄπαντες οὗτοι ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀνομολογουμένην τοῦ ἔργου ἀξίαν διὰ τὴν σπουδὴν τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ τῆς Κουτσοβλαχικῆς καὶ διακηρύττουσι τὴν ἐκ παραλλήλου ἀκρίβειαν καὶ δαψίλειαν τῶν λέξεων. ὁ Picot ὀνομάζει αὐτὸ le monument le plus précieux que nous possédions sur le dialecte macédoine. ¹⁾ Τὸ Λεξικὸν τοῦτο οὐδὲν ἕτερον εἶναι, εἰμὴ κατάλογος λέξεων τῶν τριῶν γλωσσῶν, ἄνευ περαιτέρω ἐρμηνείας καὶ διασαφηνίσεως. Ἄλλ' ὁ θαυμασμὸς τῶν Εὐρωπαϊῶν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ πρώτην φορὰν κωδικοποιοῦνται αἱ γλῶσσαι αὗται, τέως περιφρονούμεναι ὡς βάρβαροι, καὶ γίνονται ὑποκείμενον σοβαρῶς ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων μελέτης καὶ συγκριτικῆς ἐξετάσεως. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ὁ **Καβαλλιώτης** ὁμιλῶν τὴν Ἀλβανικὴν ἐξ ἴσου, ὅπως καὶ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, τὴν Κουτσοβλαχικὴν, χρῆται ἐν τῷ Λεξικῷ τῇ Κοριτσαίᾳ διαλέκτῳ ἥτοι τῇ γνησιωτέρῳ Τοσκικῇ· καὶ κατὰ τοῦτο βάσις ἀρχικὴ τῆς Ἀλβανολογίας ἐχρησίμεισε ἢ πάτριος ἡμῶν διάλεκτος. Τοῦ μοναδικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀνατιτύπου τοῦ Λεξικοῦ τούτου, ὅπερ καὶ ὁ Legrand δὲν κατώρθωσε νὰ ἴδῃ, ἡ ἐπιγραφή ἔχει ἀκριβῶς ὧδε;

¹⁾ Παρὰ Meyer, Albanesische Studien VI, σ. 2, (Wienn 1895). Πρὸ τούτων εἶχεν ἐκδώσει ὁ Franciscus Blanchus Epirotas τὸ Dictionarium latino-epiroticum (Romae 1635). Κατ' ἰδιοτροπίαν τῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ Ἀλβανῶν οὕτως ὀνομάζεται ἡ Ἀλβανικὴ, **Ἡπειρωτικὴ**, καὶ οἱ τῆς κυρίως Ἀλβανίας κάτοικοι Ἡπειρώται, ἐνῶ ἐκεῖνοι Greci ὡς ἐξ Ἑλλάδος μετοικήσαντες (βλ. Βιβλιογρ. Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας σ. 4-5, Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 60, σημ. 4 καὶ Ἀλβαν. Μελέτα; σ. 107). Τὸ Λεξικὸν τοῦτο εἶναι περιληπτικὸν καὶ ἐγγράφη χάριν τῆς ἱερᾶς προπαγάνδας. σπουδαιότερον εἶναι τὸ τοῦ **Φραγκίσκου** Rossi da Montalto Ligure, Vocabolario Italiano-Epirotico κτλ. ἐκδοθὲν τῷ 1866. Τούτους ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ὑπερέβαλεν ὁ ἡμέτερος **Χριστοφορίδης** συγγράψας τὸ πληρέστατον Ἀλβανο-ἑλληνικὸν Λεξικόν, δαπάναις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐκδοθὲν τῷ 1904 ἐν Ἀθήναις (βλ. Ἀλβαν. Μελέτας σ. 89) μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπιμελεῖα **Διογ. Χαρίτου** καθηγητοῦ Ἀργυροκαστρίτου

ΠΡΩΤΟΠΕΙΡΙΑ
ΠΑΡΑ
ΤΟΥ ΣΟΦΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ
Καὶ Αἰδεσιμωτάτου Διδασκάλου
Ἱεροκῆρυκος
Καὶ Πρωτοπαπᾶ Κυρίου
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΚΑΒΑΛΛΙΩΤΟΥ
ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ

Καὶ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα
Δαπάνη τοῦ Ἐντιμοτάτου καὶ Χρησιμωτάτου
Κυρίου Γεωργίου Τρίκουπα τοῦ καὶ Κοσ-
μήσκη ἐπιλεγομένου ἐκ πατρίδος
Μοσχοπόλεως

ΕΝΕΤΗΣΙΝ

αφο' 1770

Παρά Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO

Ἐν σ. 3 προτάσσεται ὁ ἑξῆς πρόλογος :

Εὐμενέστατοι,

Ἀπλότητος ἐξελεῖν ὅσα τελειότητος, οὔτις ποτ' ἂν κεφύκοι δυνάμε-
νος. Εἰ μὲν γὰρ κτίσεως ὄρων ἐκτός τὸ ἀσύνθειον εἶη, αὐτὸ τὸ εἶναι
ὄν, ἀκροτήτων ἐστὶν ἀκρότητος· εἰ δὲ ἐντός ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ αἰτία
ὑπάρχον, οὐκ ἔλαττον τοῦ μὴ κρείττονος, νηπίοις καὶ παιδίοις τοῦ
καταρτισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς προσημμένου σοφίας. Ταῦτ' ἄρα ἀφει-
δῶς ἐγὼ τοῖς κατ' ἐμὲ χρώμενος, οὐδέποτε τὸ ἐντελὲς προκρίναι τοῦ
ἀτελοῦς ἀπαναίνομαι.

Ὁ ἐν Ἱεροδιδασκάλοις Ἱεροκῆρυξ καὶ Πρωτοπαπᾶς

Θεόδωρος Ἀναστασίου Καβαλλιότης

Ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως 1

1 Σπουδαίως ἐνησχολήθη ἐπὶ τοῦ Λεξικοῦ τούτου ὁ Miklosich ἐν ταῖς
Ramanische Untersuchungen II (Wienn 1882). Kavalliotis Πρωτοπειρία
alphabetisch geordnet und mit Erklärungen versehen. καὶ γράφει, ὅτι τὸ
Λεξικὸν τοῦτο ἐξηφανίσθη. Παρὰ τοῦ φίλου γυμνασιάρχου ἐν Ἰωαννίνοις κ.
Χρ. Σούλη πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ Περικλῆς Paracostea ἔγραψε περὶ Θεοδώρου
Καβαλλιότην μονογραφίαν, ἣν καὶ ἀναμένω νὰ μοὶ ἀποστείλῃ.

Τὰ πλῆθος τῶν χαλκογραφιῶν, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Μοσχοπ. τυπογραφείου, προκαλεῖ τὴν περιεργίαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ τὸν θαυμασμὸν ἅμα ἐπὶ τῇ πρὸς τὰ θεῖα εὐλαβείᾳ τοῦ συγγραφέως· διότι πᾶσαι αἱ εἰκόνες εἶναι θρησκευτικαί, καὶ δὴ προτάσσεται ἡ Ἁγία Τριάς· εἶτα :

σ. 5-11 τὸ ἀλφάβητον, ὅπερ εἶναι τὸ Ἑλληνικὸν, συμπληροῦται διὰ διπλῶν γραμμάτων· τοῦτο δὲ οὐκ ὀλίγον δυσχεραίνει τὴν ἀνάγνωσιν, χωρὶς ἐννοεῖται ν' ἀποδίδῃ ἀκριβῶς τοὺς φθόγγους τῆς Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς. ἔτι ἀτυχεῖς εἰσιν οἱ διάφοροι συνδυασμοὶ τῶν γραμμάτων πρὸς παράστασιν φθόγγων ἀνυπάρκτων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ.

σ. 13-59 Τὸ λεξικόν, οὗ προτάσσεται (σ.11) εἰκὼν: «ἡ Θεοτόκος ἀγκαλοφοροῦσα τὸν Χριστόν, εἶναι εἰς τρίστηλον «Ρωμαῖκα, Βλαχικά, Ἀλβανικά» κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον συντεταγμένον. Ἐν τέλει τοῦ λεξικοῦ: «Ἡ Σύναξις τῶν Ἀσωμάτων», καὶ σ. 60 «Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου».

σ. 61. Στίχοι ἱκετευτικοὶ εἰς τὴν Παρθένον εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικῇν.

σ. 62—67. Συλλογὴ ἐκλεκτῶν ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἐκλ. ἱστορίας ῥητῶν, ὅσφ συντόμων τόσφ καὶ περιεκτικῶν.

σ. 68—89. Ῥητὰ δογματικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου καὶ προσευχαί.

σ. 80. Τρεῖς μικραὶ ξυλογραφίαι: Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Ταφή.

σ. 81. Ἡ Ἀνάστασις.

σ. 81—92. Οἱ ὀκτώ ἦχοι (ἦτοι τροπάρια τῶν Κυριακῶν ἐκ τοῦ Ὀκτωήχου) μετὰ Κουτσοβλαχικῆς μεταφράσεως. (Ἐτέρα ἀπόδειξις καὶ τοῦτο περὶ τῆς ἐγγραμματίσεως τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ Μοσχοπόλει).

σ. 93—94. Οἱ ἀριθμοὶ 1—100, εἶτα 1000, 2000, 10000, 20000.

σ. 95. Οἱ ἀραβικοὶ ἀριθμοὶ 1000, 2000, 10000, 20000, 100.000.000.

Ἐν τέλει τὰ τῶν μηνῶν ὀνόματα.

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ Λεξικοῦ, (ὅπερ ἐν τοῖς καθέκαστα ἐμιμήθη ἔπειτα. ὡς εἶδομεν, ὁ Δανιήλ) κατὰ τὸν Meyer, ὅστις ἀνετύπωσεν αὐτὸ ὑπὸ τὸν τίτλον: Das griechisch—südrumänisch albanesische Wörterzeichniss des Kavalliotis herausgegeben und erklärt. Wien 1895. In Commission bei F. Tempsky Buch;

händler der Kais. Akademie der Wissenschaft, 8ον, σ. 127. (Ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Alban. Studien ὑπὸ G. Meyer, τευχ. IV).

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΒΑΛΛΙΩΤΟΥ

Ὁ Καβαλλιώτης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Thunemann ἔγραψε δοκίμια εἰς πάντα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς φιλοσοφίας. ¹⁾ Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου (ἄλλοτε τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Σάβα) σώζονται τρία ἀνέκδοτα φιλοσοφικά ἔργα αὐτοῦ, ²⁾ τὰ ἐξῆς.

1, 1755. ἀνθροπηριῶνος μεσοῦντος.

1. Διγική πραγματεία συναρμολογηθεῖσα παρὰ τοῦ ἱεροσοφολογιώτου πρωτοπαπᾶ Μοσχοπόλεως καὶ διδασκάλου κυρίου Θεοδώρου Ἀναστασίου Καβαλλιώτου, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα ἐν τῇ τῆς ἰδίας πατρίδος νεωστὶ ἰδρυθείσῃ σχολῇ (28x20, φ. 100)

2. Φυσικὴ πραγματεία συντεθεῖσα παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἱεροκήρυκος καὶ πρωτοπαπᾶ Θεοδώρου Ἀναστασίου Καβαλλιώτου τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα ἐν τῇ τῆς ἰδίας πατρίδος νεωστὶ ἰδρυθείσῃ σχολῇ (32x21 φ. 228).

3. Μεταφυσικὴ συντεθεῖσα παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἱεροκήρυκος καὶ πρωτοπαπᾶ Θεοδώρου Ἀναστασίου Καβαλλιώτου.

Ἐν τέλει ὁ πίναξ τῶν περιεχομένων μεθ' ὧν: «Ἐκ τοῦ Ἀναστασίου (υἱοῦ) ἱεροδιδασκάλου πρωτοπαπᾶ Μοσχοπόλεως κυρίου Θεοδώρου Ἀναστασίου Καβαλλιώτου τοῦ καὶ ταύτης συναρμοστοῦ».

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων χειρογράφων τὸ 1ον εἶναι αὐτόγραφον τοῦ συγγραφέως, ὡς δηλοῦσιν αἱ σημειώσεις καὶ διάφοροι προσθαφαιρέσεις: «Ἐκ τῶν τοῦ ἱεροδιδασκάλου, ἱεροκήρυκος καὶ πρωτοπαπᾶ»...

«Ἐγράφη δι' ἰδίας χειρὸς αὐτοῦ τοῦ συναρμολογήσαντος».

¹ Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 105—6.

² Κων. Litzica, Catalogul manuscriselor Grecesti, Bucuresci 1909, σ. 50 καὶ 99 καὶ ὁ Jorga ἐπίσης ἀναφέρει φυσικά καὶ μεταφυσικά τοῦ **Θ Καβαλλιώτου** ἔργα ἐν Istoria invâtamântului românesc, Bukuresci 1928 σελ. 349.

(φ. 4α-β). Ἀλλ' ἔπειτα περιῆλθον εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὡς δεικνύει τὸ ἐν φ. 100α ἐπίγραμμα :

ἦρ. Ἀναστασίου εἰμὶ θύτου Θεοδώρου,
 ἔλ. γνησίου υἱοῦ, κληρονόμου δὲ πάσης
 ἦρ. τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ὅς ὑπῆρχεν ἀρητῆρ
 ἔλ. ἄριστος πάντων, ἔμμονος αὐ λασίνους (sic)
 ἦρ. φοιτητὰς αὐτοῦ πάντας φέρβει ὑπὲρ αἴσαν
 ἔλ. φιλοπονία γὰρ καὶ ἱεροῖς κνάθους.

Τὰ δύο ἕτερα περιέχονται ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κώδικι ἐν φ. 1—244, ἡ δὲ Μεταφυσικὴ 125—228. ¹⁾ ἔγγραφη δὲ τὸ μὲν α' βιβλίον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ συγγραφέως : «Χεῖρ Ἀναστασίου ἱερέως τοῦ συνιε θήσαντος γνήσιος υἱός» (ἐν ἀρχῇ), τὸ δὲ β' «ἔγγραφη διὰ χειρός... τοῦ ἐλαχίστου ἐν συσχολασταῖς καὶ φοιτηταῖς μαθητῶν ἱεροδιδασκάλου κυρίου Θεοδώρου Καβαλλιώτου τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως Ναοῦμ Ἀναστασίου Ντάτας» (ἐν τέλει). εἶτα περιῆλθε τοῦτο εἰς τὸν Δανιὴλ Μοσχοπολίτην φ. 2β : «Ἐκ τῶν τοῦ οἰκονόμου κυρίου Δανιὴλ πέλει ἡ παροῦσα σύνομις τῆς φυσικῆς καὶ μεταφυσικῆς πραγματείας, ἣτις ἔτυχεν (ἴσ. ἔδειξεν) αὐτὸν δῆλιον τῷ ὄντι κολυμβητήν. 1800, Φεβρουαρίου 9 Ἰάσιον». ²⁾

Καὶ ὁ **Καβαλλιότης**, ὅπως ὁ **Βούλγαρις** ἀκολουθεῖ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὴν ἐκλεκτικὴν μέθοδον, ἦτοι διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ βάσει διασῆμων διδασκάλων, ἣτις ἦν λίαν διαδεδομένη εἰς τὴν νότιον Εὐρώπην τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ὡς μαρτυροῦσι πλεῖστα σωζόμενα ἑλλ. χειρόγραφα, ἅτινα ἔμειναν ἀνέκδοτα· διότι τοιαῦτα μεγάλα συγγράμματα μόνον

¹⁾ εἶναι ὁ κώδιξ γεγραμμένος μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας κατὰ τὸν τύπον τῶν συγγραμμάτων *Διονυσίου τοῦ Φωτεινοῦ*.

²⁾ Βλ. V. Parakostea Teodor Anastasie Cavalioti, trei manuscrise inedite σ.13—16. Οὗτος ἐδημοσίευσεν ἐν τέλει (σ.54—57) τὰ προοίμια τῶν τριῶν πραγματειῶν καὶ πανομοιότυπα τῶν χειρογράφων· Αἱ ἐφεξῆς 3 σελίδες περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ δρᾶσεως τοῦ Καβαλλιώτου γράφονται ἐπὶ τῇ βύσει τῆς μονογραφίας ταύτης· σ. 17 ἔ.

ἐν Εὐρώπῃ ἐξεδίδοντο.¹ Ἐντεῦθεν ταῦτα διὰ πολλῶν ἀντιγράφων δια-
 διδόμενα μετέβαλον διαρκῶς τὴν πρώτην μορφήν ὑπὸ τῶν διδασκόν-
 των καθηγητῶν. Τὸ ἐγχειρίδιον τῆς Λογικῆς εἶναι τὸ πρῶτον τοῦ
Καβαλλιώτου ἔργον γραφέν ἐν τῇ νεό ητι αὐτοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ
 δημοσιευθῆ, ὅπως καὶ ἡ Φυσικὴ καὶ Μεταφυσικὴ, τῷ 1755, ὅτε ἦν
 καθηγητὴς ἐν Μοσχοπόλει καὶ ἐδίδασκε ταύτας εἰς τοὺς μαθητὰς αὐ-
 τοῦ ἔχων καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως τοῦ προγράμματος. Ἡ κα-
 τάστασις τοῦ κώδικος τῆς Λογικῆς μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην χρῆσιν αὐτῆς
 ὑπὸ τοῦ **Καβαλλιώτου** εἶτα καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὸ ἄλ-
 λων καθηγητῶν καὶ μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου τοῦ ἁγίου Σάβα (ἐν Βου-
 κουρεστίῳ), ὅπερ εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας ἠκολούθει τοὺς συγ-
 γραφεῖς τῆς Μοσχοπόλεως. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τριῶν συγγραμμάτων ἡ
 Λογικὴ ἔχει πραγματικὴν ἀξίαν ὡς προερχομένη ἐκ τοῦ **Καβαλλιώτου**
 ἀμέσως καὶ τὰ δύο ἄλλα ὅμως ἦσαν προσωρισμένα διὰ τὴν Ἀκαδημειαν
 τῆς Μοσχοπόλεως καὶ ὡς ἔργα αὐτοῦ μαρτυροῦσι περὶ τοῦ ὄργανισμοῦ
 αὐτῆς. Οὗτος δὲν εἶναι πολὺ γνωστός, ἀλλὰ καὶ ἡ πνευματικὴ κατά-
 στασις δὲν ἦτο σπουδαία, ὡς συμπεραίνομεν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων σχολείων
 τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (τοῦ Βουκουρεστίου, Ἰασίου καὶ Ἰωαννίνων), καὶ
 παρὰ τοὺς γραφομένους περὶ αὐτῆς ἐπαίνους δὲν ἔχομεν μεγά-
 λας ἀποδείξεις. Ἡ ἐν Ἰασίῳ πολλῶν χειρογράφων τῆς τε Φυσικῆς
 καὶ μεταφυσικῆς τοῦ Καβαλλιώτου ὑπαρξίς μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ σύστημα
 τοῦτο εἶχε διαδοθῆ μεγάλως ἐκ τῆς Μοσχοπολιτικῆς Ἀκαδημείας, καὶ
 δια τὸν λόγον, ὅτι ὁ Καβαλλιώτης ἦν διαπρεπὴς τοῦ Βουλγάρους μαθη-
 τῆς, οὕτινος τὸ ὄνομα ἦν σεβαστὸν ἐν Ρωσσίᾳ καὶ Μολδαβίᾳ². Αἱ πολ-
 λαπλαῖ εἰς τὰ χειρόγραφα ταῦτα ὑποσημειώσεις ἔχουσι σπουδαιότητα
 οὐ μόνον διὰ τὸν βίον τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μέθοδον
 τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μοσχοπόλεως³. Ἐκ τῆς
 πολυμεροῦς καὶ ἐπισταμένης τῶν τριῶν χειρογράφων ἐξετάσεως προ-
 κύπτουσι συμπεράσματα ἰον περὶ τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς μορφῶ-

¹) Δὲν εἶναι ἀληθὲς τοῦτο, διότι ἐν Ῥουμανίᾳ ἐξεδίδοντο μεγαλύτερα ἔργα.

² Βλέπ. Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 195 ἔ.

³ Σχέσεις Ἰασίου καὶ Μοσχοπόλεως... τὸ κοινὸν πρόγραμμα τῶν δύο Ἀκαδημειῶν. βλέπ. καὶ V. Parahagi ἐνθ' ἄνωτ. σ. 17—21.

σεως τοῦ Θεοδώρου Καβαλλιώτου¹, 2ον περὶ τοῦ προγράμματος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Μοσχόπολις κατὰ τὸ 1744—60 καὶ 3ον περὶ τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς μητροπόλεως τῶν Μακεδονορρουμάνων τῆς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καταστραφείσης. Ἀντίπαλος τῆς Ἀριστοτελικῆς σχολῆς καὶ ἐν γένει τῆς σχολαστικῆς μεθόδου, παντοδύναμος τότε ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ ὁ Θεόδωρος Καβαλλιώτης, ὡς διεμορφώθη κατὰ τὸ στάδιον τῶν αὐτοῦ σπουδῶν ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ἦν αὐστηρὸς ὁπαδὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. ἄλλ' ἐκ φόβου πρὸς τὰς προόδους τῆς ἀθεϊστικῆς τάσεως ἀπέκρουε τὴν διαφορὰν πίστεως καὶ φιλοσοφίας. Ἐντεῦθεν ὁ ἐκλεκτισμὸς καὶ τὸ συμβιβαστικὸν αὐτοῦ πνεῦμα ἐντεῦθεν ἢ ἐπίδρασις τοῦ Gassendi, τοῦ Malebranche καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Leibnitz, μεθ' οὗ συνηγήθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ γλωσσολογικοῦ ἐδάφους.²) Ὅθεν διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τριγλώσσου Λεξικοῦ ὁ Καβαλλιώτης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς. διὰ δὲ τοὺς κατὰ τῆς ἀμαθείας τοῦ λουοῦ ἀγῶνας καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν ζῆλον δύναται νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν πρώτων μεταρρυθμιστῶν καὶ ἀναμορφωτῶν τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸν XVIII αἰῶνα. Ἐξ ἄλλου ἢ δρᾶσις αὐτοῦ ὡς ἱεραποστόλου μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων ἐκβιαζομένων εἰς ἐξωμοσίαν συγκρατεῖ αὐτὸν εἰς τὴν ὡραιότατην χριστιανικὴν παράδοσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν. Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν τριῶν χειρογράφων ἡ Νέα Ἀκαδημία παρουσιάζεται ὡς κέντρον ὑψηλῆς μορφώσεως φιλοσοφικῶν μαθημάτων καὶ ἐγκυκλοπαιδείας. Ὡς πρόγραμμα ἀκολουθεῖ τὸν συνδυασμὸν τοῦ νεωτερισμοῦ μετὰ τοῦ κλασικισμοῦ. καὶ ἐν τούτῳ διαφέρει ἢ τῆς Μοσχόπολεως τῶν ἄλλων ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ἑλλην. ἀκαδημειῶν, ἢ δ' ἐξ αὐτῆς προέλευσις διαφορῶν εἰς τὰς τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου χειρογράφων πιστοποιεῖ τὰς μεταξὺ διαφορῶν σφαιρῶν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας σχέσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐξάγεται λοιπὸν ὅτι ἡ Μοσχόπολις καὶ πρὸ τοῦ 1750 εἶχεν ὑψηλὴν διανόησιν, ὀδηγοῦσαν εἰς τὴν περίοδον τῆς πνευματικῆς ἀναμορφώσεως, ἣτις ὀφείλεται εἰς τὰς ἐλευθερίας καὶ τὴν φιλοδοξίαν τῶν Κουτσοβλάχων, γυμνασθέντων καὶ παρασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ Καβαλλιώτου νὰ καλλιεργήσωσι τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰκατερίνης Β' καὶ νὰ χαιρετίσωσιν αὐτὴν δι' ἀρχαίων ἑλλ. στίχων.

¹ Αὐτ. σ. 21-49, ἐνταῦθα ἀναγρέπει ἄλλας πλάνας περὶ τοῦ Καβαλλιώτου καὶ τὴν τοῦ Παπαχατζῆ ὅτι ἀπέθανεν ἐν Βενετίᾳ προερχομένην ἐκ παρεμηνείας τοῦ ἑλλ. κειμένου (οὕτω συναναιρεῖται καὶ ὁ Jorga).

² Ὡς γνωστὸν ὁ Leibnitz ἐχρησιμοποίησε τὸ Λεξικὸν τοῦ Καβαλλιώτου εἰς τὴν συγκριτικὴν γλωσσικὴν αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ νέου βιβλίου περὶ Θεοδ. Καβαλλιώτου τοῦ Vict Papacostea

*Ἡ διανόησις καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοδώρου Καβαλλιώτου εἰς
τὰ τρία ἀνέκδοτα χειρογροφα ἀνακατοπιζόμενον ¹⁾.*

*Θεόδωρος ὁ Καβαλλιώτης ὡς πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς.
ἐπίδρασις γερμανικῆ, τοῦ Leibnitz*

Ἡ γερμανικὴ διανόησις ἐπηρέασε μεγάλως τὸν Καβαλλιώτην εἰς τὸ στάδιον τῶν σπουδῶν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων ἔτι, ἔπειτα καὶ ἐν Μοσχόπολει ὡς καθηγητῆς ἐγνώριζε τὰς σκέψεις, αἵτινες ἐκυριάρχουν ἐν τῇ Δύσει καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Γερμανίᾳ. Τοῦ Leibnitz ἡ ἐπίδρασις ἐξησκήθη ἐπ' αὐτὸς ὑπὸ φανεράν καὶ διαρκῆ ἐκκλησιν παρὰ τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Ἄλλως τε εἰς ὅλα τὰ κέντρα τῆς ἀνατολ. Εὐρώπης αἱ σκέψεις τοῦ Leibnitz τὸ αὐτὸ διενήργησαν. Εἰς τὰ πανεπιστήμια εἶχον ἀνοίξει ὁδὸν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν εὐρυνομένην εἰς φιλολογικὰς ἐρεῦνας. Αἱ θεωρεῖται τούτου ἔθεωροῦντο ὡς πανάκεια τῶν φιλολ. σπουδῶν καὶ πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Μέχρις αὐτοῦ ἐπεκράτει ἡ θεολογικὴ δεισιδαιμονία, ὅτι πᾶσαι αἱ γλῶσσαι προῆλθον ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς. Ἐμειδίασαν ἀρκούντως ἔπειτα οἱ σοφοὶ πρὸς τὰς προσπαθείας τῶν φιλολόγων, οἵτινες ἐπίστευον π.χ. νὰ παραγάγῃ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς, πιστεύοντες ὅτι ταῦτα ἔχρῳντο οἱ προπύτορες ἡμῶν πρὸ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν! Ὁ Leibnitz ἀγωνιζόμενος εἰς ὅλους τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ διὰ τὴν παγκόσμιον ἁρμονίαν, ἣτις ἦν ἡ ἀρχικὴ κατὰστασις καὶ ὑπελικὸς σκοπὸς τῆς δημιουργίας, προσεπάθει ν' ἀνακαλύψῃ διεθνῆ γλῶσσαν φιλοσοφικὴν, ἡ νεότητος ἐξετάζων τὴν ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν τῶν γλωσσῶν. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ὑπεστήριξε καὶ εἰς τὴν Μοναδολογίαν αὐτοῦ, ὅτι ἡ οἰκουμένη ὑπὸ τὴν ἀπειρίαν τῶν μορφῶν τῆς δημιουργίας, περιέχει μίαν μοναδικὴν οὐσίαν ἐν τε τῇ ὀργανικῇ καὶ ἀνοργάνῳ φύσει. Αἱ γλῶσσαι, ἔλεγεν, ὡς ἀντικαταστάτης τῶν βιβλίων, εἶναι τὰ πλέον ἀρχαιότερα μνημεῖα τῆς ἀνθρωπότητος τῶν τε γραμμάτων καὶ ἐπαγγελμάτων διὸ δέον νὰ κατατίθωνται εἰς Λεξικά καὶ γραμματικὰς, καὶ διὰ τῆς ἔτυμολογίας καὶ τῆς συγκρίσεως νὰ συνδιάζωνται πρὸς ἀλλήλας ὅστω θὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἔθνων. Ἀπὸ τῆς θεωρίας ὁ Leibnitz προέβη εἰς τὴν πρᾶξιν ποιούμενος συλλογὴν τῶν διαφόρων γλωσσῶν πρὸς πραγματοποιήσιν δὲ προύταξε τὴν συγκριτικὴν γλωσσικὴν. Πρὸς τούτο ἀπηυθύνθη πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς, ἱεραποστόλους

¹ Theodor Cavalioti, trei manuscrise inedite, Bucuresti 1932 σ. 38-40

καὶ περιηγητὰς κτλ. ἔγραψε πρὸς τὸν μέγαν Πέτρον παρακαλῶν αὐτὸν νὰ σχηματίσῃ Λεξικὰ μετὰ τοῦ ἐλαχίστου ἀλφαβηταρίου τοῦ πλήθους τῶν γλωσσῶν καὶ διαλέκτων, αἵτινες ἐλάλουντο εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην ἐπραγματοποίησεν Αἰκατερίνη ἡ Β' διὰ τῆς ἐκδόσεως, Λεξικοῦ, ὅπερ περιεῖχε 300 ἰδιώματα συγκριτικῶς ἐξεταζόμενα. Πρὸς τὰ μεγάλα ταῦτα τῆς τότε φιλολογικῆς κινήσεως νέα θέματα ὁ Καβαλλιότης προσηρμύσθη ὑπὸ Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν ἔτι διατελῶν καὶ διδασκόμενος ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἄλλως ἡλικίας ἐμελέτα διαρκῶς τὴν γλωσσολογικὴν τοῦ Leibnitz θεωρίαν. Ὡμίλει ὡς μητρικὰς γλώσσας τὴν Ἑλληνικὴν, ἰουσοβλαχικὴν καὶ Ἀλβανικὴν. Οὐδαμοῦ ὁμιλοῦνται τόσαι διαλέκτοι, ὅσαι εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον. Ἐν Ἡπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ (πρὸςθεσ καὶ Ἀλβανίᾳ) ὑπάρχει μωσαϊκὸν ἔθνηκόν. Κατὰ τὸν Leibnitz δὲν δύναται τις νὰ εὕρῃ ἐφάμιλλον ἄλλο τοιοῦτον μέρος, τόσῃ κατάλληλον διὰ τὴν συγκριτικὴν γλωσσικὴν. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ Μοσχόπολις παρέδωκεν ἡμῖν δύο κυρίως ἔργα εἰς τὰς πρώτας τοῦ γένους ἐργασίας. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Thunmann τῷ 1774 καὶ ἡ ἱκανοποίησις, ἣν κατὰ σειρὰν ἐξέφρασαν ὁ Picot, ὁ Miklosich καὶ ὁ Meyer, ἦν τόσῃ μεγάλη, ὅσῃ τὰ Λεξικὰ τοῦ Καβαλλιώτου καὶ Δαυινὴ ἐβοήθησαν αὐτοῖς εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν δύο προβλημάτων, ἅπερ τέως ὀλίγον εἶχον ἐξετασθῆ, ἦτοι τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος, Οὕτω ἐκ καταγωγῆς ὁ Καβαλλιότης τάσσεται εἰς τοὺς προδρόμους τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, καὶ ἀποδεικνύεται ἔτι ἄπαξ πόσον ἦν ἐπηρεασμένος ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν τοῦ Leibnitz. Οὕτω προῆλθε λοιπὸν τὸ τρίγλωσσον τοῦ Καβαλλιώτου Λεξικόν, ὅπερ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔχει καὶ τὸ ἐξῆς προτέρημα τὴν τῶν περιεχομένων γλωσσῶν ἰσότητα, ἣτις τέως ἦν ἄγνοστος. Ἡ ἁγία γλῶσσα «limba cea sfântă» τῆς Ἑλλάδος ἐμφανίζεται παρὰ τὰς βαρβαρικὰς γλώσσας τῶν Ἀλβανῶν, Κουτσοβλάχων καὶ Βουλγάρων. Τοῦτο ἔσχε μετὰ ταῦτα πραγματικὴν ἀξίαν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας ἣτις ἐμελλε νὰ συνταράξῃ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἸΗ' αἰῶνος καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' τοὺς Βαλκανικοὺς Λαοὺς.

Τοιοῦτον ἐν συνόψει καὶ κατ' ἐλευθέρην μετάφρασιν τὸ λίαν ἐνδιαφέρον τοῦτο κεφάλαιον τοῦ ἀξιολόγου ἔργου τοῦ Paracostea, ὅπερ εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ ἀποστείλῃ ἡμῖν ὁ φίλος ἐν Ἰωαννίνοις γυμνασιάρχης κ. Χρ. Σούλης, ὅτε εἶχομεν γράψῃ τὰ ἀνωτέρω. Χαίρω, διότι τὰ συμπεράσματα ἡμῶν καίτοι ἐξ ἀντιθέτων σημείων ὁρμωμένων συμπίπτουσι περὶ τῆς μεγάλης ἀποστολῆς, ἣν ἐπετέλεσεν ἡ Ἀκαδήμεια τῆς Μοσχόπολεως. Σχεδὸν καὶ πρὸς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον συμφωνοῦμεν.

2. *Περὶ τῆς γλώσσης, εἰς ἣν ἔγραφεν ὁ Καβαλλιότης.*
Ὁ Paracostea φρονεῖ ὅτι οἱ Μοσχολῖται παρὰ τὴν προηγ-

μένην ἔθνικὴν συνείδησιν αὐτῶν, ὡς Κουτσόβλαχοι, ἐν τούτοις, ὡς ἦν φυσικὸν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνεπτύσσοντο διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τοῦτο ἄλλως παρατηρεῖται καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ἰασιῳ, ἐν πόλεσι τῆς ἀρχαίας Ῥουμανικῆς παραδόσεως, ἐνθα οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἔμποροι ἦσαν ἐξηρητημένοι τελείως ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς. Τὸ φαινόμενον εἶναι γενικὸν εἰς τὰ Βαλκανικὰ ἔθνη ἕνεκα τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως. Οἱ Κουτσόβλαχοι ὁμως δὲν ἤρκοῦντο εἰς μόνην τὴν ἑλλην. μόρφωσιν, ἀλλ' ἕνεκα τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν τῆς ζωῆς καταντήσαντες πράκτορες καὶ ἔμποροι πλανόδιοι, κατέστησαν ἑαυτοὺς δραστηριωτέρους. Οὕτω ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι πραγματικῶς ἡ Νέα Ἀκαδήμεια ἦν ἐπίσημος ἐστία τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κινουμένου ὑπὸ Κουτσοβλάχων². Ἐξηγεῖται δὲ τὸν τοιοῦτον φιλελληνισμὸν αὐτῶν, ἐκ τοῦ ὅτι οὗτοι ὡς εὐφυεῖς καὶ δραστήριοι ἔμποροι, καὶ μεταρρυθμισταὶ ἐθεώρησαν ὡς ἐπιβεβλημένον ὄργανον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τε τὸ ἐμπόριον καὶ ἐν γένει τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Εἰς ταῦτα βεβαίως ἡ ἑλληνικὴ ἀνταπεκρίνετο κάλλιον τῆς ἰδίας αὐτῶν διαλέκτου. Ἡ κλίσις πρὸς τὰ γράμματα, ἣτις χαρακτηρίζει τοὺς Κουτσοβλάχους, ἱκανοποιεῖτο εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνισμοῦ δι' αὐτοῦ ἐπίστευον, ὅτι θὰ διεμόρφουν καὶ θὰ ἐπλούτιζον τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν, καὶ ἡ σκέψις αὕτη ἦν ἡ ψυχὴ τῶν προδρόμων ἡμῶν³. Τὸ ἐνδόσιμον ἔλαβον μάλιστα ἀπὸ τῶν Ἑγεμονιῶν. διὰ προσαρμογῆς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ πρὸς τὸν νεώτερον ρυθμὸν. Ἡ ἑλληνικὴ ἦν χρήσιμος οὐ μόνον διὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Κουτσοβλάχων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν αὐτῶν ἐν γένει, κινουμένων διαρκῶς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ δι' ὅσους μετὰ τῆς ἡμετέρας τοῦ πλούτου ἠρέσκοντο νὰ ἀπολαύσωσι καὶ βίου πνευματικοῦ, ἡ ἑλληνικὴ ἦν ἀπολύτως ἀναγκαία. Κατὰ ταῦτα ἐκ λόγων, ἱστορικῶν, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν κττ. ἐξηγεῖται ἡ καθιέρωσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τῶν Κουτσοβλάχων (ἐφεξῆς ἀποδεικνύει ὁ συγγραφεὺς διατὶ ὁ Καβαλλιώτης ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐν τοῖς συγγράμμασι καὶ τῇ διδασκαλίᾳ· καὶ πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ τις, ὅτι ἦν μαθητὴς τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως).

¹ Theodor Anastasie Cavaloti κτλ, σ, 41144 περιληπτικῶς,

² Ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει αὐτοὺς Μακεδονορρουμάνους,

³ Ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὸν Καβαλλιώτην, Δανιήλ, Οὐκούταν καὶ λοιποὺς ἐργασθέντας διὰ τὴν ἐγγραμμάτισιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς

Τὸ λεξικογραφικὸν τοῦ Καβαλλιώτου ἔργον εὔρε καὶ μιμητὰς, μαθητὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ νέον Λεξικόν, οὔτινος ἀνοφέρεται καὶ προηγουμένη ἔκδοσις ἐν Μοσχοπόλει, δὲν ἦτο πλέον ἀπλῆ παράθεσις λέξεων, ἀλλ', ὡς δεικνύει καὶ ὁ τίτλος, μέθοδος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλλην. γλώσσης.

Ὡς δευτέραν λοιπὸν ἔκδοσιν, συνέχειαν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Καβαλλιώτου, θεωροῦμεν τὴν τοῦ *Δανιὴλ Ἱερομονάχου Μοσχοπολίτου* γενομένην τῷ 1802 ὑπὸ τὸν τίτλον :

Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία, περιέχουσα Λεξικὸν τετραγλωσσον τῶν τεσσάρων κοινῶν διαλέκτων ἤτοι τῆς ἀπλῆς Ῥωμαϊκῆς, τῆς ἐν Μοισία Βλαχικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς συντεθεισα μὲν ἐν ἀρχῇ χάριν εὐμαθείας τῶν φιλολόγων ἀλλογλώσσων νέων παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ λογιωτάτου διδασκάλου, οἰκονόμου καὶ ἱεροκήρυκος κυρίου Δανιὴλ τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως καλλυνθεῖσαι δὲ καὶ ἐπανυξηθεῖσαι τῇ προσθήκῃ τινῶν χρειωδῶν καὶ περιεργείας ἀξίων κτλ. ¹⁾

Ἐν ἀρχῇ ὑπάρχουσι : Στίχοι *Μιχαὴλ Σχινᾶ* ἐκ τῆς βίβλου. Στίχοι ἀπλοὶ κατ' ἀλφάβητον ἀνεπίγραφοι : Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε κτλ.

Ἔτερον τετραστίχον (ὡς ἐκ μέρους τῆς βίβλου)

Εἰς τὸν πανερώτατον ἅγιον Πελαγωνείας κ. κ. Νεκτάριον... ἀφιερωτικὴ ἐπιστολή.

Τὸ λεξικὸν καταλαμβάνει τὰς 36 σελίδας (ὅσας περίπου καὶ τὸ τοῦ Καβαλλιώτου), εἰς τὰς ὑπολοίπους περιέχονται :

¹⁾ Ἐξεδόθη δαπάναις τοῦ ἐκ Μουντανίων τῆς Προποντίδος μητροπολίτου Πελαγωγείας *Νεκταρίου* «δι' ὠφέλειαν τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ εὐλαβῶν χριστιανῶν». Τὸ ὅτι οἱ Μοσχοπολίται, εἰς ἄκρον φιλόμουσοι καὶ γενναιόδωροι, δὲν συνεπικούρησαν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἐνισχύει τὰς περὶ διασπάσεως ὑπονοίας, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ σύγγραμμα προωρίζετο διὰ τοὺς ξενοφώνους, αὐτοὺς δηλ. τούτους. Ὅπως τὸ τοῦ *Καβαλλιώτου* Λεξικὸν ἐξεδόθη τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ Meyer, οὕτω καὶ τὸ τοῦ *Δανιὴλ* ὑπὸ τοῦ A. V. Poporelof ἀναλώμασι τῆς ἐν Σόφιᾳ Μακεδονικῆς Ἑταιρείας Makedonskija Naučen Instituta (Τμῆμα Ἐπιστημονικὸν Makedonski Préglet I 1925) ὑπὸ τὸν τίτλον : Das Tetraglosson des Mönches Daniel aus Moskopolis. Δυστυχῶς οὔτε ἐν Ἀθήναις οὔτε ἐν Θεσσαλονίκῃ ἠδυνήθη νὰ εὔρω τὸ Περιοδικὸν τοῦτο, τόσῳ χρήσιμον διὸ τὰς Βαλκανικὰς σπουδὰς.

σ. 37 39 Συμβουλαὶ πρὸς τὰ τέκνα τῶν Χριστιανῶν. σ. 40 43. «Διὰ τὴν διευκολύνω λοιπόν, φίλτατοί μοι παῖδες, τὸν τρόπον τοῦ νὰ προκόψητε εἰς τὸ ἐπωφελῆ μαθήματα πρέπον ἦτον νὰ προσθέσω καὶ ἄρχάς... αὐτὸ τὸ τετράγλωσσον, ὅπου μὲ τὴν χρῆσιν τῶν τετριμμένων σας ὁμιλιῶν εὐκόλως νὰ μάθητε τὰ γράμματα καὶ νὰ προχωρήσητε κατὰ μικρὸν εἰς τὴν Ῥωμαίικην γλῶσσαν... οἱ Μοισιόδακες, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ἄλβανοί, διὰ τοὺς ὁποίους μάλιστα καὶ συνετέθη τὸ παρὸν... καὶ ἔπειτα... νὰ καταγίνουν καὶ εἰς ἄλλα μαθήματα δεινότερας καὶ ὑψηλοτέρας θφωρίας». σ.40-3 Διδασκαλία χριστιανικὴ (κατ' ἐρωταπόκρισιν). σ. 54—59. Περὶ τῶν στοιχειωδῶν ἀρχῶν τῆς φυσικῆς. σ.60—71 Ἄρχὴ τῶν ἐπιστολικῶν χαρακτήρων. σ. 72—83. Περὶ τῶν τεσσάρων εἰδῶν τῆς ἀριθμητικῆς, σ. 84—91. Οἱ ἐορταζόμενοι ἅγιοι τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ Κατὰ ταῦτα τὸ βιβλίον εἶναι σχολικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα ὁ Δανιὴλ φέρεται ὡς διδάσκαλος ἐν Μοσχοπόλει τῆς Νέας Σχολῆς, τῷ 1800 συσταθείσης ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς μητροπόλεως, ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ βιβλίου ἐκτίθεται σαφῶς ὡς εἶδομεν εἰς τοὺς προτασσομένους στίχους καὶ εἰς τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «Σημείωσαι, ὅτι τὸ παρὸν τετράγλωσσον Λεξικὸν συνετέθη μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν συνηθίσουν οἱ τῶν Μοισιοδάκων παῖδες τὴν Ῥωμαίικην γλῶσσαν, ἀφ' οὗ γυμνασθοῦν δι' αὐτοῦ διακεκριμένως τὴν κάθε λέξιν... σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ δώσῃ μόνον εἰς τοὺς ἀπειρογλώσσους μίαν ἀπλὴν ἰδέαν τῆς σημασίας τῶν λέξεων καὶ ὄχι νὰ κάμῃ διδασκαλίαν τῶν πρακτέων...». Τὴν ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν τροπὴν τῶν πραγμάτων ἐν Μοσχοπόλει ταύτην δήλωσιν ποιεῖται ὁ ἐκδότης (καὶ οὐχὶ ὁ συγγραφεύς), ὁ καὶ τοὺς στίχους ποιήσας, ὧν τινὰς παρελάβομεν ἀνωτέρω. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ δὲν περιελήφθησαν ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Καβαλλιώτου τὰ Κουτσοβλαχικὰ κείμενα. Τὸ γεγονός τοῦτο, ὅτι ἤρθη ἐκ μέσου ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, καὶ οἱ λίαν σωβινιστικοὶ στίχοι, δι' ὧν ὁ ἐκδότης ἠθέλησε νὰ προκαταλάβῃ τὸν ἀναγνώστην, προδηλοῦσιν ὅτι ἡ κωδικοποίησις τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μοσχοπόλεως εἶχε δημιουργήσει σκάνδαλον,² καὶ ὡς φαίνεται διηρέθησαν οἱ τέως συνη-

¹ Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυροκ 95.

² Τοῦτο ἀναφέρει ὁ Ρουμάνος Bulintleanu ἐν τῷ μνημ. ἐργῶ (περὶ καὶ Ἀραβαντινὸν ἐν Πανδώρα τόμ. Κ'. 1770 σ. 32 σημ.).

δελφωμένοι εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν κάτοικοι, ὅπερ καὶ ἐπετάχυνε τὴν διάλυσιν τῆς Ἀκαδημίας. Καὶ οἱ μὲν ἑλληνίζοντες ἐξηκολούθησαν ἐν Μοσχοπόλει μετὰ μεγαλητέρου φανατισμοῦ εἰς τὴν Νέαν Σχολήν, ὑπὸ σχολάρχην τὸν Δανιήλ, τὸν ἐξελληνισμὸν τῶν ἀλλογλώσσων, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὴν ξένην μεταναστεύσαντες ἐξεκαύθησαν πλέον ὑπὸ τοῦ ζήλου πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς κατορθώσαντες νὰ εἰσαγάγωσιν αὐτὴν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ὁ τὰς πρώτας εἰδήσεις περὶ Δανιήλ Μοσχοπολίτου παρασχὼν ἡμῖν εἶναι ὁ W. Leake ἐν *Researches in Greece* (Λονδου 1814). Οὗτος ἀνετύπωσε ὀλόκληρον ἐνταῦθα τὸ κείμενον τοῦ τετραγλώσσου Λεξικοῦ (σ. 384—402) καὶ ἐν σ. 362—82 ἐξιστορεῖ τὰ κατὰ τοὺς Κουτσοβλάχους ἀπὸ τοῦ Βυζ. χρονογράφου ἀρνούμενος πλέον τῶν ἄλλων συγγραφέων. Ἡ μειαγραφή ἐγένετο διὰ λατ. στοιχείων λίαν συστηματικῶς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄνευ σφαλμάτων ὡς πρὸς τὴν μετάφρασιν. εἶτα ἀπαριθμεῖ τὰς ἀτελείας ὡς πρὸς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Κουτσοβλ. γλώσσας ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τούτου. Περαιτέρω, καίτοι ἀτελῶς ἐγίνωσκε τὴν Ρουμανικὴν καὶ Βουλγαρικὴν, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ στοιχεῖα αὐτῶν ἐν τῷ Λεξικῷ, ὅπερ, λέγει, βεβαίως ἐτυπώθη ἐν Μοσχοπόλει πρὸ 5 ἑτῶν. Ἐξαίρει τὴν μέθοδον ταύτην τῆς γλωσσομαθείας. ἦτις, ἀντὶ ἀπλοῦ γλωσσαρίου, παρέχει καὶ δείγματα τῆς γραμματικῆς καὶ τῶν ιδιωμάτων τῆς γλώσσης εἰς τὸν ἀναγνώστην. Δὲν εἶναι καθόλου δυσάρεστον, ἐπιπροστίθῃσιν, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐκμαθήσεως τοῦ γλωσσαρίου νὰ σχηματίσῃ τις διὰ τῶν γλωσσικῶν παραδειγμάτων καὶ ιδέαν περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων τῶν διαφόρων φυλῶν τῆς Μακεδονίας ἤττον ἐκπεπολιτισμένων. Τὴν Ἀλβανικὴν στήλην ἐτοποθέτησεν ἐν τῷ μέσῳ διὰ σύγκρισιν πρὸς τὰς λοιπὰς διαλέκτους. ἀποφεύγω, λέγει, νὰ χαρακτηρίσω τὴν Βουλγαρικὴν καὶ Ρουμανικὴν (ἣν θεωρεῖ ἀπόγονον τῆς Δακικῆς) ἐπειδὴ εἶναι ἤδη γλώσσαι ἀνεπτυγμέναι, καὶ τῆς τελευταίας ἐδημοσιεύθη γραμματικὴ ἐν Βιέννῃ τῷ 1787 διὰ τοῦ σλαβωνικοῦ ἀλφαβήτου μετερρυθμισμένου, ὥστε αἱ λέξεις τῆς Κουτσοβλαχικῆς καὶ Βουλγαρικῆς δύνανται νὰ προφέρωνται κατὰ τὸ σύστημα τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης.

Τὸ ὀνομαζόμενον λοιπὸν «Λεξικὸν τετραγλώσσον» τοῦ Δανιήλ, εἶναι μᾶλλον «Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία» τῶν γλωσσῶν τούτων, ἢ, ὡς νῦν λέγομεν, μέθοδος ἐν εἴδει συνδιαλέξεως πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς. Ἀρχεταὶ δὲ ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ ὀνομάζει

τὰ φυσικὰ στοιχεῖα, τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα καὶ περιγράφει τὰς ιδιότητες αὐτῶν, εἶτα περὶ τῶν ἔργων, ἅπερ δέον νὰ πράττη τις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, καὶ περὶ τῶν ἔργων τῆς πίστεως κ. ο. κ. Ἐνταῦθα ὡς δεῖγμα τῆς ἑλληνικῆς νομαθείας τοῦ Δανιὴλ προτάσσομεν, τὴν πρὸς τὸν φιλόμουσον ἐκδότην, τὸν Μητροπολίτην Πελαγονείας Νεκτάριον, ὡραίαν ἐπιστολὴν αὐτοῦ. ¹⁾

*Τῷ Πανιερωτάτῳ, Λογιωτάτῳ, καὶ Σεβασμιωτάτῳ μοι
Δεσπότῃ καὶ Μητροπολίτῃ ἀγίῳ Πελαγονίας Κυρίῳ
Κυρίῳ Νεκταρίῳ.*

Τὴν δουλικὴν μεθ' ὄσης αἰδοῦς προσκύνῃσιν.

Σφαδάζειν δ' ἄρα πέφυκεν, μήδ' ἐφηρεμεῖν (sic) ὅλως ἔπεισιν, οὐδ' ἂν εἴτι καὶ γένοιτο (Σεβασμιώτατέ μοι Δέσποτα), ὄσοις ἔρωσ ἐντέτηκε δι' ἀρετῆς περιουσίαν, καὶ τελειότητος ὑπερβολὴν, ἐς φῶς ἀγαγεῖν ἐν τι τῶν πονημάτων, καὶ ἐν τῷ κοινῷ τιθέναι οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔνεστιν αὐτό, τοῖς τῆς ποιότητος χρώμασι μᾶλλον ἢ τῇ τῆς ποσότητος δυνάμει, καταγλαΐζειν καὶ φαιδρύνειν πάντα κάλων κινουσίαν, ἵν' ὡς ἐπεσκεμμένως (κατὰ τὸν εἰπόντα οὐ τὸ μέγα εὔ, τὸ δ' εὔ μέγα) τὸ μικρὸν πῶς μέγα τοῖς εὔ φρονουσί γένοιτο, καὶ ἐτέρως ἔχον, πολλοῦ ἄξιον κρίνοιτο. ἐμοὶ γοῦν τουτὶ τό φιλοπόνημα, τοῖς τελείοις καίτοι μηδὲν ἀτεχνῶς ἐπαγγελόμενον τὸ ὄφελος, ὡς ἀκροαμάτων ἀπόπειραν λαβοῦσι μειζόνων, ἀλλὰ γε τοῖς ἀπλοῖς καὶ πρωτοπέλοις, οἴονεϊ οὐδ' ἄκρω δακτύλῳ (ὄ φασι) τῆς παιδείας γευσαμένοις, οὐ τὴν τυχοῦσαν παρεχόμενον πρόοδον. καὶ ὅσα γάλα θρέφοισι δεικνύμενον, οὐδενὶ ἐτέρῳ προσκομίσει τε καὶ ἀναθεῖναι ἔδοξαν, εἰμὴ σοὶ τῷ Πανιερολογιωτάτῳ καὶ Σεβασμιωτάτῳ μοι Δεσπότῃ, ὡς φιλέλληγι, φιλαρέτῳ τε καὶ γαληνῷ λιμένι τῶν ναυαγόντων καὶ μάλα εἰκότως. Ποῦ γὰρ ἂν τις ἔχοι εἰπεῖν ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις καιροῖς ἀναθορήσαντα (sic) τῶν εὐροσύντων

¹ Βλ. περὶ τοῦ Δανιὴλ ἐκτενέστερον τὴν μονογραφίαν τοῦ T. Capidan, Daniil Moscoroleanul (Clyj 1931). Τὸ Λεξικὸν ὀλόκληρον ἀνεδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ τοῦ Per. Parahagi ἐν Scriitori aromâni σ. 107-186 μετ' ἀποδόσεως διὰ χαρακτήρων τῶν οἰκείων γλωσσῶν. καὶ μετὰ πλουσιωτάτου ἔργου. Δεξιολογίου σ. 187-314.

τοῖς πράγμασιν ἕτερον; ὅς παντὸς μὲν ἄλλου τὸν τῆς ἀρετῆς πλοῦτον ὑπερηγάσατο, τὸ δὲ περὶ τὴν παιδείαν αὐτὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσμίαν φιλότιμον, οὐχ ὥς τισιν εἴθισται ἀκροθιγῶς, ἀλλὰ μέσως πως καὶ τελείως ἀσπασάμενος οὐ τοὺς τῆς Πελαγωνίας γνησίους παῖδας μόνον, μουσῶν τροφίμους ἅπαντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐτέρων γλωσσῶν ὄντας, τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἄλλων τεχνῶν ἐπηβόλους οὐκ εἰς μακρὰν ἀπέδειξε. Δέξαιο τοίνυν εὐμενῶς, Πανιερώτατε Δέσποτα, καὶ τὸν νῦν σοι προσφερόμενον· εἰ δὲ καὶ τῆς ἀξίας πόρρω που ἀφέστηκε, μὴδ' ὅτι γνησίου κῆμα πέφυκε, μὴ ἀπορρίψῃς αὐτὸ τῆς ἱερᾶς σου καὶ φωταυγοῦς περιωπῆς δέομαι, ἵνα μὴ πάθῃ δὴ πάντως αὐτὸ τὸ τῶν Ἀετῶν παρὰ πᾶσιν ἀδόμενον. Εἶθε δὲ τὸ θεῖον ἀξιῶσαι τὴν Ἑλληγομιωτάτην αὐτῆς Πανιερότητα ἐξ οὐρίας πλέουσαν, καὶ τὰ τῆς εὐδαιμονίας ἄκρα πατοῦσαν, ἐς λυκάθαντας ζῆν.

Ὁ ὑποκλινέστατος καὶ πιστὸς αὐτῆς δοῦλος:

Οἰκονόμος καὶ Ἱεροκῆρυξ

Δανιὴλ Μιχάλη Ἀδάμη χατζῆ ὁ Μοσχοπολίτης.

Τοιοῦτον περίπου τοῦ Δανιὴλ τὸ πρωτόλειον τῶν ἐν Μοσχοπόλει σπουδῶν, οὐτινος ὁ σκοπὸς καταφαίνεται, οὐ μόνον ἐν τοῖς προτασσομένοις στίχοις¹, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν προτασσομένην διασάφησιν (βλ. ἄνωτ.). Δείγματος χάριν παραλαμβάνομεν ὧδε ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τὴν πρώτην σελίδα:

1) Βλέπ. Γρηγ., Ἱερογροκ., σ. 96.

Ἄρχὴ τοῦ τετραγλώσσου Δεξικοῦ

Ῥωμαίτικα	Βλάχα	Βουγαρικὰ	Ἄλβανίτικα
Ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν οὐρανὸν τὴν γῆν τὸν ἥλιον τὸ φεγγάρι	Τουμνιτζόου φέτζε τζεζόου λόκλου σοάργε λουγγα	Γόσποτ στόρη νέποτω ζέμιατα σαντζετω μεσετζήνατα	Περαντία μπάρη κίελτ δέννε τιέλλνε χέννζεα
τὰ ἄστρα Καὶ ὕστερα ἐπρόσταξε τὴν θάλασσαν ταῖς λίμναις τὰ ποτάμια καὶ εὐγάλαν τὰ ὄψαρια τὰ χέλα Πάλιν εἶπε καὶ εὐγῆκαν ἀπάνω εἰς νῆν γῆν δλα τὰ δένδρα.	σιάλλε. Στὴ ταπόια οὐρσῆ ἀμάρια πάλτζηλλε θάουρδε σση σκοάσιρα πέσκηλλι οὐχέλληλε, Ναπόη τζῆσε σση ἰσσηρε τεσοῦπρα πρό λόκου τούτζη ι) ἄρπουρτ λλι	σβέστητε. Ἦ σένγε πώελια μόρετω ἐξέρατα δέκιτε ἦ ἰζβάτωα ρήπητε ἰαγκούλητε. Πὰκ ρέτζε ἦ ἰζλέκωα γκῶρε να ζέμιατα	ιοῦγιετ. Εδὲ παστάη οὐρδαρρόη τέτνα γκιόληρατ λιούμαρατ ἔδε ντζούαρα πέσκιτ γκιάλλιατα. Παρσαρῆ θᾶ ἔδὲ τούαλλα σήκαρ μπή δὲτ
γεμάτη ἀπὸ ξύ'α δρυῖνα. ἀπὸ ὄξειαν ἀπὸ ἰτέαν ἀπὸ λεῦκον	μπλήνου τὲ λιάμνε τὲ κουπάτζου. Τὲ φάκου τὲ σάλτζε τὲ πλούπου	πῶλνα ὄτ ταρβα ὄτ μοῦκα. Ὅτ ντάπωη ὄτ βάρμπα ὄτ τοπόλικα	πλιότ πὲ τρού πὲ τούσκου. Πὲ χάου πὲ σσέλκου πὲ πλέπη.

6. Αἱ περὶ ἐγγραμματίσεως τῆς Κουτσοβλ. γλώσσης ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ πολῦτιμοι εἰδήσεις τοῦ Ρόζια. — Τὸ Ἰωαννικὸν Κουτσοβλαχικὸν χειρόγραφον. — Ὁ περιφημὸς Κουτσοβλαχικὸς Codex Dimonie.

Ὁ ὅς ἡ σύνθεσις τοῦ εἰρημένου Λεξικοῦ τοῦ Κοβαλλιῶτου προδίδωσι τοὺς βαθυτέρους λόγους, δι' οὓς ὁ πεπνυμένος ἐκείνος διδάσκαλος προέβη εἰς τὸ ἔργον. Δὲν φαίνεται ἀπλῶς Λεξικὸν μόνον πρὸς ἀργόσχολον ἐνασχόλησιν, ἀλλὰ τὰ τε προτασσόμενα καὶ τὰ παρεπόμενα προῦποθέτουσι τὸν σκοπὸν πρὸς συστηματικὴν διδασκαλίαν τῶν δύο ἐγχωρίων διλέκτων, ὡς ἐμφανῶς ἄλλως μαρτυρεῖ ἢ ἐν τῇ Κουτσοβλαχικῇ μετάφρασι τῶν Ἀναστασίμων ὕμνων τοῦ Δαμασκηνοῦ. Τοῦτο ἐπικυροῖ, ὅπερ ἀνωτέρω εἶπομεν, ὅτι ἐκ τῶν Ἀκαδημεικῶν τῆς Μοσχολέως προῆλθε συστηματικὴ τῶν ἐκκλ. βιβλίων μετάφρασις. Περὶ τῆς κινήσεως ἔχομεν ἐπίσημον μαρτυρίαν τοῦ Γεωργίου Κων Ρόζια Κουτσοβλάχου ἐκ «Γοπίστης τῆς Πτολεμαΐδος», ὡς ὁ ἴδιος γράφει.¹) Οὗτος φαίνεται σπουδᾶσας ἐν Μοσχολέει ἐνεκα τῶν λεπτομερειῶν, ἅς μόνος αὐτὸς παραδίδωσιν ἡμῖν ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ ἔργῳ, ἐν ᾧ ἡ φιλοπατρία συναγωνίζεται μετὰ τῆς ἐνημερότητος τοῦ θέματος καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν τῷ βιβλίῳ ἄρχει ἡ κρατοῦσα τότε θεωρία περὶ συνταυτίσεως τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως ἢ τοῦ Μοισιοδακῶν πρὸς τοὺς Δακοβλάχους ἥτις νῦν ἀπεδείχθη σφαλερὰ. κατὰ τὰ λοιπὰ τὸ πόνημα εἶναι σπουδῆς ἄξιον διὰ τὴν ἐξονύχισιν ὅλων τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ γλῶσ-

¹ Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων τῶν ὀνομαζομένων Βλάχων κτλ. σ. 96—97. Οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει πόλιν ἢ ἐπαρχίαν Πτολεμαΐδα ἐν τῇ Δυτ. Μακεδονίᾳ. δὲν γνωρίζω δὲ ποῦ ἐστηρίχθησαν ἐσχάτως βαπτίσαντες τὴν ἐπισκοπὴν Καϊλαριῶν εἰς Πτολεμαΐδος, ἴσως διότι ὁ Droysen μνημονεῖ, ὅτι Πτολεμαῖος δ' Λάγου κατήγετο ἐντεῦθεν. Ἐν τῷ τοῦ Ἱεροκλέους Συνεκδήμῳ ἀναφέρονται τρεῖς ἐπισκοπαί· Πτολεμαΐδος, Φοινίκης, Θηβαΐδος (ἄνω) καὶ Διβόης (ἄνω), οὐδεμία ἐν Μακεδονίᾳ ὅμως. Γόπιστα ἴσ. τὸ Γκόλεσι τοῦ Μοναστηρίου. Ἐν Φιλόβαρ ἀναγράφονται ὡς συνδρομηταὶ καὶ δύο ἀδελφοὶ Ρόζια, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Νικόλαος ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ τοῦ Ρόζια (σ. 154).

σαν τῶν Βλάχων ἀναγομένων σημείων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαρτυριῶν. καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἴσως καὶ σήμερον δὲν ἀπώλεσε τὴν ἀξίαν. Εἶναι εἰδήμων οὐ μόνον τῆς Γερμανικῆς (διὸ καὶ παρέθετο μετάφρασιν Γερμανικὴν, ὡς «ἀκροατῆς τῆς φυσιολογίας καὶ Μαιμικῆς ἐν τῷ τῆς ἰατρικῆς σχολείῳ, μέρει τοῦ ἐν τῇ κατ' Οὐγγαρίαν Ἐλευθερουπόλει Πέστη κειμένου Πανδιδακτηρίου», ¹⁾ ἄλλὰ καὶ τῆς Λατινικῆς, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ καταλόγου (σ. 68-77) τῶν ἐν τῇ Βλαχικῇ ἀπαντωμένων Λατ. λέξεων. Ἴδου ὀλόκληρος ἡ περὶ Ρωμαίων καὶ Ρωμαϊκῆς γλώσσης περικοπή. «²⁾Οἱ εἰς Μολδαβίαν ἡμέτεροι ἀδελφοὶ ἐμετεχειρίζοντο εἰς τὴν γραφὴν τὰ Λατινικὰ στοιχεῖα μέχρι τοῦ 1439· ἐπειδὴ ὅμως ὁ τότε Μολδοβλαχίας ὑπέγραψεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, κατέπεισεν ὁ **Θεόκλητος**, ὁ αὐτοῦ διάδοχος, τὸν ἡγεμόνα **Ἀλέξανδρον** νὰ ἀποβάλοι τὴν χρῆσιν τῶν Λατινικῶν στοιχείων καὶ νὰ μεταχειρίζονται τὰ Σλαβωνικά. ³⁾ Ἴδου βεβαιότατον σημεῖον πῶς ἡμεῖς εἴχομεν πρότερον ἡμέτερα στοιχεῖα ἴδια καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔχομεν πλὴν δὲν μεταχειρίζομεθα διὰ τὰς προορηθείσας αἰτίας

¹ Ἐν τῷ Καταλόγῳ ἀναφέρονται καὶ δύο αὐτοῦ «μαθηταὶ εὐγνώμονες» ὁ **Στέργιος Δοῖου** καὶ ὁ **Γεώργ. Δοῦξα**.

² Ῥωμαῖοι ὀνομάζονται ἐν γένει οἱ Βλάχοι καὶ Ρωμαϊκὴ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ὅτι Ῥωμαῖοι λέγονται οἱ Ῥουμάνοι βλ. *Scriptorii Armani* σ. 6 σημ. 2. 3. Ταῦτα ἀφηγεῖται ὁ ἐστεμμένος ἱστορικός τῆς Μολδαβίας **Δημ. Καντίμηρ** ἄλλοι θεωροῦσι προγενεστέραν τὴν τῶν Λατινικῶν, εἰσαγωγὴν, ἅπερ συνάπτουσι πρὸς τοὺς ἐκ Ῥώμης ἀποστόλους τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ (βλ. **Θεοδώρου Ἀθανασίου** ἐνθ' ἄνωτ. σ. 22 23 ὅστις ἐπιφέρει: «καὶ τοῦτό ἐστι μία ἀπόδειξις περὶ τῆς γνησίας καταγωγῆς τῶν Ῥουμάνων ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἤτοι τῶν Λατίνων καὶ περὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ Ῥώμης.» Ἄλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀσφαλῶς εἶναι μῦθος· διότι κατὰ τὸν Jorga ἡ σλαβωνικὴ ἐπεβλήθη ἐν τῇ ρουμανικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Κράτους ἐπὶ **Βασιλείῳ τοῦ Βουλγαροκτόνου** ἀνυψώσαντος εἰς Μητροπολίτις τὸν Σιλιστρίας καὶ Βιδινίου, εἰς ὃν φαίνεται καὶ τὰ ρουμαν. φῦλα ὑπήγοντο, καὶ διετερήθη μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (*Geschichte des roumân. Volkes*, I, σ. 251-252). Πιθανὸν ἢ ἐπιβολὴ τῆς Λατινικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγένετο παροδικῶς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Οὐνιτῶν (βλ. Γρηγ. ὁ Ἄργυρ. σ. 41-42). **Κωνσταντῖνος ὁ Μαυροκορδάτος** περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰσήγαγεν ἐπισήμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν ρουμανικὴν μετάφρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς γενομένην ὑπὸ τοῦ **Νικ. Πρωτοσπαθαρίου** κατὰ τὸ Γεωγραφικὸν τοῦ **Φιλιππίδου** (Μέρ. Α', II, σ. 94, βλ. πλείω ἐν Γρηγ. τῷ Ἄργυρ. σ. 46 ἐ.).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔπειτὰ τινες τοῦ ἡμετέρου Γένους ¹⁾ δὲν ἠμπόρουν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν φυσικὴν τῆς φιλομαθείας, καὶ ἡ μεταχείρισις τῶν Λατ. ψηφίων ἀπαξ ἠμποδίσθη, ἠναγκάσθησαν νὰ παραλάβωσι τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα ὡς πλησιέστερα, καὶ νὰ γράφωσι τὰς θέσεις τῆς διαλέκτου τῶν μὲ ἐκεῖνα. Προετίμησαν δὲ αὐτὴν τὴν μεταχείρισιν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἱερέως τῶν Ρωμαίων *Ἀναστασίου τοῦ Καβαλλιώτου*. ²⁾ τοσοῦτον ὥστε εἰς τὴν Μοσχόπολιν, ἡ ὁποία κατοικεῖται μόνον ἀπὸ Ρωμαίους συνεστάθη μία τυπογραφία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτυπώθησαν καὶ πολλὰ βιβλία ῥωμαϊκά. ἀλλ' ὅμως ἐφάνη εὐθύς ἡ ἀτέλεια τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων εἰς τὸ νὰ ἐκφράσωσιν ὅλας τὰς ἐννοίας τῶν μὲ ἀπλοελληνικὰς λέξεις. Εἶθε νὰ ἦτον δυνατὸν νὰ καταργηθῇ αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι νὰ μεταχειρισθῶσι ἢ τὰ Λατινικὰ ἢ τὰ Σλαβωνικὰ στοιχεῖα, ὅτε καὶ ἡ διάλεκτος αὐτῶν [δὲν] θέλει καθαρθῇ ὀλίγον ἀπὸ τὰς ξένας λέξεις» ³⁾.

Ἐκ τῆς πολυτίμου ταύτης εἰδήσεως μανθάνομεν, ὅτι ἐν Μοσχόπολει ἐγένετο ἡ ἐγγραμματίσις τῆς Κουτσοβλαχικῆς διαλέκτου καὶ ἐξετυπώθησαν πολλὰ εἰς ταύτην τὴν διάλεκτον βιβλία, καὶ ἕνεκα τῆς ἀτελείας τοῦ ἀλφαβήτου ἤρξαντο ἀποδίδοντες τὰς ἐννοίας δι' ἀπλοελληνικῶν λέξεων ἢτοι μεταφράζοντες τὰς Κουτσοβλαχικὰς λέξεις καὶ σαφηνίζοντες διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὅτι ἔκτοτε κατενοήθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπινοήσεως ἰδίου καταλλήλου ἀλφαβήτου.

¹⁾ Γένος ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὴν ἑαυτοῦ φυλὴν ὁ *Ῥόξιας*, ἢτοι τοὺς Κουτσοβλάχους.

²⁾ Πρόσθετε *Θεοδώρου*, τὸ κύριον ὄνομα τοῦ *Καβαλλιώτου*. Οὗτος φέρεται ὡς ἀποθανὼν τὸ 1785 (ἐνθ' ἀνωτ. ἀν. 109)· τούτου ἕνεκα ὁ ἐν τοῖς συνδρομηταῖς (τοῦ βιβλίου τοῦ *Ῥόξια* σ. 152) ἐγγεγραμμένος *αἰδεσιμ. παπᾶ Ἀναστασίου Καβαλλιώτης* εἶναι υἱὸς τοῦ μεγάλου διδασκάλου, εὐρισκόμενος ὡς ἐφημέριος τῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος ἐν Μισκόλτζη τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ *Περικλῆς Παπαχατζῆς* ἐν *Scrīitori Arumâni*, ταυτίζει τοῦτον πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, κακῶς, ὡς θὰ ἴδωμεν.

³⁾ Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων κτλ. σ. 131—3. Περὶ τῆς κινήσεως καὶ προσπαθείας πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης βλ. *Scrīitori Arumâni* ἐν ἀρχῇ.

Ἄλλὰ διερωτᾶται τις ἐκ τῆς ἀνωτέρω μαρτυρίας πῶς αὐτό-
 πτου παραδιδομένης ἀφορμώμενος, τίνι τρόπῳ κατεπνίγη ἐν αὐτῇ τῇ
 γενετείρᾳ ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔτι ἢ ἐθνιστικῇ αὐτῇ τῶν Κουτσοβλά-
 χων περὶ τὴν γραμματείαν τῆς ἑαυτῶν γλώσσης κίνησις, τόσῳ ζωηρὰ
 καὶ συστηματικῇ; καὶ πρὸς τούτοις ποῦ τὰ Κουτσοβλαχικὰ (πρόσθετες
 καὶ Ἀλβανικὰ) βιβλία τὰ ἐκτυπωθέντα ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῆς Μο-
 σχοπόλεως; Ἴδου σπουδαῖον πρόβλημα καὶ ἀγώνισμα τοῖς νέοις Βαλ-
 κανολόγοις προβαλλόμενον· διότι δὲν δύναται τις νὰ πιστεύσῃ εἰς ὑπο-
 πτον παράδοσιν, ἣν Ῥουμανισταὶ φανατικοὶ περιάδουσιν, ὅτι ταῦτα
 πάντα, ὅπως καὶ ἀμφοτέρω τὰ Λεξικά, συγκατεστράφησαν ἅμα τῷ τυ-
 πογραφείῳ ὑπὸ τῶν ἐν Μοσχοπόλει γραικομάνων. Ἄλλὰ καὶ ἂν τοιοῦ-
 τόν τι συνέβαινε, πάντως ἐκ τῶν ἑκασταχοῦ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διασπα-
 ρέντων θὰ ἐσώζοντο ἀντίτυπα. Ὅπως ποῦ ἂν ἢ πολῦτιμος τυγχάνει
 πᾶσα εἶδησις ἐπὶ τοῦ μυστηριώδους τούτου ζητήματος. Πρὸ παντός
 δεόν ἐπιμελῶς νὰ ἐξετασθῶσιν οἱ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ὁμόρων
 χωρῶν χειρόγραφοι κώδικες· ὡς ἐπὶ παραδείγματι:

Ἐν κώδικι 2 τῆς παρὰ τὰ Ἰωάννινα μονῆς τῆς Καστρίτης
 γεγραμμένῳ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν φ. 337 α-β ὑπάρχουσι
 μεταφράσεις ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων εἰς Κουτσοβλαχικὴν καὶ Βουλγα-
 ρικὴν γλῶσσαν· π. χ. τὸ Χριστὸς ἀνέστη (Κουτσοβλ.)

«Χριστὸς ἐουένβιάτου ντη ἦν μάρτζη, κουμόρτε προεμόρτε οὐ-
 ακαλκάτου, σητζέλορ ντην μίρ μαῦντουρη βιάτζα λαουνταρουήτου».

Κύριε τῶν δυνάμεων Κουτσοβλαχιστί.

«Ντόμνε ἀλπουτέρη λωρ φήη κουνόη, κάπρε ἄλτουλ ἀφάρα ντε-
 τήνε ἀζουταρότου ἦντρουνε κάζουρη νοῦκβέρι ντόμνε ἀλπουτέρη λωρ-
 ρηλουγέστε νε πρενόηστε».

(Κύριε τῶν δυνάμεων, μεθ' ἡμῶν γενοῦ· ἄλλον γὰρ ἐκτός σου
 βοηθὸν ἐν θλίψεσιν οὐκ ἔχομεν, Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐλέησον ἡμᾶς) ¹.

«Ἦν βιγέρε λούη Χριστὸς βαζήντου σενὲ ἦν κηνὸμ ἀρήτου-
 λούη ντοιμονούλουη Ἰησοῦς οὔνουγαι ψελούη φαρώντ πακάτ' κρού-
 τζιη... καράστη γνήρε· ράπ ντήντου πέερου νόη κουμόρτε προεμόρτε
 ἄουστρηκάτου» ².

¹ Ψάλλεται, ὡς γνωστὸν ἐν τῷ Μεγ. Ἀποδείπνῳ τὴν Μεγάλην Τεσσα-
 ρακοστήν.

² Δάμπρου Ν. Ἑλληνομν. τόμ. ΙΑ' (Ἀθῆναι 1914) σ. 76—37. Ἔπεται:
 Βουλγαρικόν. Κατευθυνθήτω ἢ προσευχή μου (ὕμνος ἐσπερινός) Δύναμις. Ἁ-
 γιος ὁ Θεὸς κττ.

Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι προσκυνήσωμεν ἅγιον κύριον Ἰησοῦν τὸν μόνον ὀναμάρτητον (παρалаίπονται τὰ ἐν τῷ μέσῳ) σταυρὸν γὰρ ὑπομείνας δι' ἡμᾶς θανάτῳ θάνατον ὤλεσεν) ¹.

Τὰ μεταφραστικὰ ταῦτα δοκίμια δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀπλῶς ὡς σκαλάθυρμα καὶ γύμνασμα ἀργοσχόλου τινός· διότι οἱ μεταφραζόμενοι ὕμνοι οὐκ εἰσὶ τῶν συνήθων καὶ τετριμμένων (ὡς τὸ Χριστὸς Ἀνέστη π. χ. καὶ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δευτέρας Ἀναστάσεως, ἅπερ ἐν πάσῃ γλώσσῃ εἰσὶ μεταπεφρασμένα), ἀλλὰ προέρχονται ἐξ Ὁρολογίου τῆς Ἐκκλησίας μετενεχθέντος εἰς τὴν Κουτσοβλαχικὴν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχολόλεως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα.

Ἀλλὰ τὸ ἀξιολογώτατον ἐν Κουτσοβλαχικῇ δια' ἐκτῶ μνημεῖον, ὅπερ τῇ Νέᾳ Ἀκαδημείᾳ ὀφείλομεν εἶναι ὁ πολυθρύλητος Codex Dimonie. Οὗτος οὐ μόνον διὰ τὸν λεξιλογικὸν πλοῦτον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκρίβειαν, μεθ' ἧς ἐγράφη, εἶναι σπουδαῖος καὶ ἀποτελεῖ τὰς πρώτας τῆς γλώσσης βάσεις, διὸ καὶ ἐξητάσθη καὶ ἐσχολιάσθη ποικιλοτρόπως ὑπὸ τῶν ῥοιμονολόγων. Τοῦτον ἀνέκάλυψεν ὁ Weigand τῷ 1889 κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν χερσόνησον περιοδείαν ἐν Ἀχρίδι παρὰ τοῖς αὐταδέλφοις *Γιάνκῳ καὶ Μιχαήλ Dimonie*. ²) Εἶναι λαμπρὸς κῶδιξ σχήματος 4ου ἐκ φύλλ. 127, ἀλλ' ἀστάχωτος ὢν ἐφθάρη περὶ τὰ ἄκρα καὶ ἐξέπεσον ἐν ἀρχῇ 10 φύλλα. Ὁ ὑποτιθέμενος συγγραφεὺς κατὰ τὰς μαρτυρίας, ἅς παρέσχον εἰς τὸν Weigand οἱ εἰρημένοι ἀδελφοί, ἦν λίαν πεπαιδευμένος ἀνὴρ, κάτοχος πολλῶν γλωσσῶν. ἐγνώριζε δηλ. ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν, Ἀλβανικὴν, Τουρκικὴν καὶ μικρὸν τὴν Λατινικὴν. Κουτσοβλαχικὴν δὲ ὠμίλει τὴν ἐν Ἀχρ. δι. ἀνάμεικτον, ἣτις ἐν πολλοῖς ἔκλινε πρὸς τὴν Μοσχοπολιτικὴν. Οὐδεμίαν δὲ γνῶσιν εἶχε τῆς Ρουμανικῆς. καὶ οὗτος ἦν πρὸς πατρός θεῖος τῶν ἀδελφῶν Dimonie. Ἄλλ' ἂν, καίτοι οὗτος ὁ συγγραφεὺς ἢ μεταφραστῆς

¹ Ἡ μετάφρασις αὕτη σχεδὸν εἶναι παρομοία τῇ Ῥουμανικῇ. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ θεωρήσωμεν ὡς σοβαρὰς τὰς ἀποδείξεις τοῦ Hardeu καὶ Densusiano περὶ ὑπάρξεως γραμματείας (ἐκκλησιαστικῆς) εἰς Κουτσοβλαχικὴν πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης (βλ. A. Rubin, Les Roumains de Macédoine (Bucaresti 1913), σ. 126—127)

² Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache I, (1894) σ. 136. πᾶσας τὰς ἐνταῦθα εἰδήσεις ἀρῶμαι ἐκ τῶν ὄδε ὑπὸ τοῦ Dachsel καὶ Weigand παρασχεθεισῶν.

τὸ χειρόγραφον δὲν προέρχεται ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, διότι τῇ ἀληθείᾳ τὰ ἑλληνιστὶ ἐνιαχοῦ παρατιθέμενα γραφικὰ ρητὰ βρίθουσιν ἀνορθογραφικῶν εἰς βαθμὸν, ὥστε νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτε οὔτε τὰ 24 γράμματα δὲν ἐγνώριζε καλῶς ὁ γραφεύς—καὶ τοῦτο οὐδεὶς τῶντοῦ κώδικος ἐκδοτῶν καὶ σχολιαστῶν παρετήρησεν—φαίνεται λοιπόν, ὅτι εἶναι ἀντίγραφον μαθητευομένου, ὡς μαρτυροῦσι καὶ αἱ διάφοροι ἐν αὐτῷ σημειώσεις. Ὅτι δὲ ὁ συγγραφεὺς ἐξεπαιδεύθη ἐν Μοσχοπόλει καὶ ἐπομένως ἦν μαθητὴς τοῦ *Δανιὴλ Μοσχοπολίτου*—διότι ἔζη ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος—τοῦτο πιστοποιεῖται ἐκ τούτου, ὅτι χρῆται τῷ ἑλληνικῷ, ὃ καὶ ὁ Δανιήλ, ἀλφαβήτῳ.¹⁾ Δὲν εἶναι ἐπίσης δυνατὸν νὰ θεωρητῆται ὁ κώδιξ πρωτότυπος, ἐφ' ὅσον δὲν ἐγράφη καὶ διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς· διότι τὰ ἀπὸ τοῦ 68 φύλλου διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν πρώτων. Ὁ Παῦλος Dachselt πρῶτος ἐξέδοτο μέρος μόνον (φ. 48α 57α) τὴν *διδασχὴν τοῦ ἁγ. Ἀντωνίου* (Ἄϊστα Διδάχαι ἀλοῦ ἁγίου Ἀντωνίου)²⁾ Ἡ διδασκαλία αὕτη, ἣτις κυκλοφορεῖ εἰς δημόδι ἑλλ. ἔκδοσιν ὑπὸ τὸν τίτλον, Ὁ πειρασμὸς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἀφορμᾶται μὲν ἐκ τοῦ βίου αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, γεγραμμένου,³⁾ ἀλλ' εἶναι ἐν τῇ συνόλῳ ἀπόκρυφος διήγησις. Εἶτα τὸ ὑπόλοιπον ὀλόκληρον ἔφερεν εἰς φῶς ὁ Weigand, τὸ κείμενον δηλ. μετ' ἀντιστοιχίου ἀποδόσεως διὰ ρουμανικῶν στοιχείων.⁴⁾ Περιέχει δὲ τοῦτο διαφόρους ψυχωφελεῖς λόγους καὶ διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ νηστειῶν, ἐλεημοσύνης, ἐξο-

¹ Ἐντεῦθεν καὶ τινες ἀποδίδουσι τὴν μετάφρασιν εἰς τὸν Δανιήλ, ὅπερ ἐπίστευσα κατ' ἀρχὰς καγὼ (Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 97, ἐνθ' ἐσφαλμένως ἐγράφη, ὅτι ἡ Διδασχὴ ἐξετυπώθη ἐν Μοσχοπόλει).

² Jahresb. I, σ. 8-22. Τὸ κείμενον σ. 24-51. Μεταβολὴ διὰ ρουμανικῶν στοιχείων μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως, σ. 52-56. Παρατηρήσεις, καὶ σ. 57-58 Γλωσσάριον ἐν ἀρχῇ προτάσσονται, (σ. 1-7) αἱ βιογρ. εἰδήσεις καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ κώδικος, ὡς καὶ ἐξηγήσεις τοῦ ἀλφαβήτου.

³ Sancti patris nostri Athanasii archiepiscopi Alexandrini opera omnia etc. (Parisiis 1698), τόμ. Α' II, σ. 827.

⁴ Ἐν Jahresb. τόμ. IV (1897, σ. 136-227, V, (1898), σ. 192-297, καὶ VI (1899), σ. 86-173, 8ον. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τούτων ὁ Weigand ἠβουλόθη, ἵνα σφετερισθῇ τὸν πολύτιμον τούτον κώδικα. Ἀλλ' ὁ κτήτωρ αὐτοῦ, ὁ ἐν τῇ ἐμπορικῇ ρουμανικῇ σχολῇ τῆς Θεσσαλονίκης καθηγητὴς *Μιχαὴλ Dimonie*, κατῳρώθησε διὰ τῆς ρουμαν. Κυβερνήσεως ν' ἀποσπάσῃ αὐτόν. Δὲν ἔχει εἰσέτι ἀνακαλυφθῆ ὁ συμπληρῆς τῶν ὀμιλιῶν τούτων. Ὁ Jorga, καίτοι

μολογήσεως, περὶ μνήμης θανάτου κ.τ.τ. διδασκαλίαν περὶ τοῦ Ι. Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, ἐπιτομὴν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας (ΕΠΙΤΟΜΗ ΤΗΣ ἡερᾶς ἡστορίας περηῶδος πρώτη ἡῶπια περιλαμβάνη 2262 ἔτη αποτῆς πλάσιος τουτέστι τουκόζμου εἰς τουκατάκλησμού) ¹⁾ διδασκαλίαν περὶ τοῦ ἀρχαγγέλου *Γαβριήλ* κ.τ.τ. Ὁ συγγραφεὺς ἐπεχείρησε νὰ μεταφράσῃ καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ἐσταμάτησεν εἰς τοὺς πρώτους ἑκτὼ στίχους, ²⁾ οὓς καὶ ὑποδείγματος χάριν παραλαμβάνομεν ἐνταῦθα.

ΤΟΥΠΕ

Πράξεον τῶν ἀποστόλων του ἀνάγνωσμα

676 Μηνε θεῶφηλε σκρηηρήη ζπῶρρου ατζέλ ιηκαμά
 νηντε τρατούτε ατζέλε τζηαρχηούρχύ χρησζῶλου
 τράς φάκα σασήδηδαξηάξκα παντουτζοῦα ατζήα τζη
 σθαλήνιτζζη νιτήκαρά τιέτετε ουρσήρε κουάγκουλ νιτούχου
 ἀάπῶσουλλωρ ἀιζηλλῶρ τζηαληάπσε ἔλου ατζηλωρ τζήσσ.
 φέτζε βέτηα αλούη γήε νιτηκάρα πατζάκου μούλτε
 σέμνε, παντου πατρουτζατζηνιτητζάλε. λασποῦσε αλῶρου
 σολάτζάσε, λούκαρρα ττηαμηραρήλληα ἀλττουμνητζά
 σσαττη κάρα σηκουνουζουσή κουνασσ· σολαττημαντα
 ττη ιροῦσαλήμ, σνούβα νιτησπαρτζάτζα. ἄμ. σηςαζσηπτάτζα.
 τζάμου, καηῶαν σπατητζά κουάπα, μαβῶη βάζβαπῶ.

κοινῶς πιστεύεται ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὗτος δέον νὰ εἶναι ὁ *Δανιήλ* (κατ' ἄλλους ὁ *Ἀμβρόσιος Πάμπεις*), ὑποστηρίζει (ἐν *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică* σ. 54), ὅτι αἱ κατὰ μετάφρασιν ἢ ἀπομίμησιν αὐταὶ ὀμιλίαι ἀνήκουσιν μᾶλλον εἰς τὸν *Καβαλλιῶτην* ἢ εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ *Δανιήλ*. Ἀλλ' ὁ κ. *Δημ. Ροῦσσο* (*Elenizmiul în Rumania* σ. 40 σημ. 2) παρατάσσει ἐνδείξεις ὅτι αὐταὶ εἶναι μετάφρασις ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καὶ οὐχὶ ἀπομίμησις· καὶ δὲν εἶναι τοῦ *Θεοδ. Καβαλλιῶτου*. Τοῦτο φρονεῖ καὶ ὁ *Paracostea* (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 31), ἀλλὰ λέγει μέρος μόνον τοῦ κώδικος ἔχει μεταφρασθῆ, τὰ ἄλλα εἶναι ἀπομίμησις. Ἐν τούτοις τα ἑλλην. πρωτότυπα δὲν ἔχουσιν εἰσέτι παραβληθῆ πρὸς τὰ μέρη τοῦ κώδικος; ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἔργον τοῦ *Καβαλλιῶτου* δεικνύει ἢ μεταφρασθεῖσα Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τοῦ *N. Δαρβάρεως*, ἣτις ἐτυπώθη τῷ 1803, ὅτε εἶχεν ἀποθάνει (1786) οὗτος (βλ. *Teodor Kavallioti* σ. 31—2).

1) *Jahrerb*, Τόμ. V, σ. 240 2) *Αὐτ.* σ. 238.

- τζητζάτζη κουάγκουλ ντουχου, νττηαπόηα ντιουπᾶ νίεκάντε
 τζᾶλε. νττηαπόηα απόστολλη σηατουνᾶρρα λλουντρημπᾶ
 σοᾶελ τζατζηᾶ. ντιουᾶμνε τάχα τουκυρωουλουαῆσου
 τρέτζε ἀμηρηρήλληα ἄλου ησραήλ. σοᾶ τζατζηᾶ αλώρου
 νουᾶεε αβοᾶερα τράεκυκασήτζ ἄννη σᾶκηρδουλου
 ατζᾶλου τάτουλ σημπᾶγκα κουδρέρηα αλουη σηοῦρ
 σηᾶεκα ἄμ κᾶντου βαζγήνε ἄγηου νττουχου πρηβῶη
 68 σσαδασλουᾶτζα βαρτοῦτε τηνηᾶσου σσαδασχητζα σσα ἡελλη
 αννᾶη σσατου ἡερῶσαλημ σσατουτούτα ηουδέα σσαττετουτα
 σσαμαρηᾶ πάντου μᾶρτζηνηᾶ αλώκλουη αληλουηα.

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ κώδικος, ἔπερ ἐν τῷ συνόλῳ προέρχεται ἐκ μεταφράσεως ἑλληνικῶν κειμένων καὶ προώριεται, ὅπως προσπορίζηται τὰς ἀπαραιτήτους θρησκευτικὰς γνώσεις εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους Κουτσοβλάχους, οἵτινες ἦσαν ἄμειροι παιδεύσεως ἑλληνικῆς. Καὶ αἱ μεταφραστικαὶ αὗται ἐργασίαι προσελικυροῦσι τὰ λεγόμενα περὶ ζωηρᾶς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Μοσχοπόλεως κινήσεως περὶ τὴν Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν, ἣν ἔπειτα συνέχισεν ἐν τῇ ξένη ὁ Οὐκούταε καὶ ὁ Μπογιατζῆε, ὡς ὀφόμεθα ἐν τῇ ἐπομένῃ παραγράφῳ. Ἐπὶ τοῦ κειμένου τοῦ πολυτίμου τούτου κώδικος ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ἐργασίαι, ὑπὸ νέων ἐπιστημόνων Μακεδονοβλάχων, οἷοε ὁ Θεόδωροε Capidan, ἐξετάεασε αὐτὸν γραμματικῶε ¹.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ Codex Dimonie, ἐν Jahresber. d. Instit.

- 1) φ. 11—136 (τόμ. IV, σ. 138—146) Λόγοε κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν ἀπόκρεω (ὡε φαίνεται, διότι ἡ ἀρχὴ ἐλλείπει, καὶ τοῦτο συμπεραίνω ἐκ τοῦ χωρίου Πορεύεθε ἀπ' ἐμοε οἱ κατηραμένοι εἰε τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον κτλ. Ματθ. 25,41).
- 2) φ. 136—24 (αὐτ. σ. 149—178) Αἵετα διδαχίε ἐεεε ἀφιτζοροε περὶ νιστίον μεγάλι (ἐβδομάδα 5, ςα 5) του κατα μάρκου Κε 10 στήχ 35. Κεπρῶε πορέβωνιε αυτῶ ηᾶκωδοε κ. ηωᾶνηε η ηῆ

¹ Flexion des Substantivs und Verbums im «Codex Dimonie», ἐν Jahresb. τόμ. X^oI (1906), σ. 179-232.

- σεβεδέου λέγωντες :
 δηδᾶσκαλε θέλωμεν ἡνὰ δεῖν ετήσωμεν πηησῆς ἡμῆν.
 (Σημείωσαι ὅτι ὁ λόγος διαιρεῖται εἰς μέρη· διότι ἐν
 σ. 148 ἐπιγράφεται :
- Ὅρα πρότα Α καὶ σ. 158 : Ὅρα Β. ὅπερ σημαίνει,
 ὅτι ἐξεφωνεῖτο ἐν τῷ Ναῶ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν
 Ὡρῶν, ὅτε ἐν Ἀθῶν γίνεται ἀνάγνωσις τῆς Κλίμακος
 τοῦ Ἰωάννου).
- 3) φ. 246—306 (αὐτ. σ. 178—198). Αἰστα διδαχίε σκαντα (=s—κο-
 ἴτο) καντουκιστοτε (=kondukis'do) τηᾶγηουλ εφρε-
 ἐμ λόγως..α μεγηστοῦς κ. λήαν ψηχωφελῆς εβλδγησον
 πάτερ
 (Καὶ ὁ Ἐφραῖμ ἐν ταῖς μοναῖς τοῦ Ἀθῶ ἀναγινώ-
 σκεται κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς μεγ. τεσσαρακοστῆς).
- 4) φ. 31—34 (αὐτ. σ. 168—202) Αἰστα διδαχίε εστε τε λειμοσινε...
 περῆ ελέη μουσίνης σῆς τηςσαράκωσῆς
- 6) φ. 346—406 (αὐτ. σ. 208—227). Διδαχία τραεξου μουλουγι Σιπε
 τηςσαράκωσῆ 4 κ. ἀποκρηθῆ ἥς ἔκτου ὀχλου ἦπε δη-
 δᾶσκαλε ἡνεγκῖα τῶν ἡόνμου πρωσέ ἐχωντα πνεῦμα
 αλαλλῶν κ. κουφῶν. εκτοῦ κατὰ μάρκου αγῆου ἔβανγ-
 γελῆου Κε 9 σιη 16. (περὶ ἐξομολογήσεως).
- 6) φ. 41—476 (τόμ. V, στ. 192—212) Τουπασα μανα τικρουτζε (=τῆς
 σταυροπροσκυνήσεως) dupo stomosa di krutse.
 εκτοῦ κατὰ μάρκου ἐβαγγελῆου Κε 8 στη 38.
- 7) φ. 48—576 (τόμ. I, σ. 8—22) Αἰστα διδαχίε α λου αγίου Αν-
 τονιου.
 (Ἡ διδαχὴ ἦτοι ὁ πειρασμὸς τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου).
- 8 φ. 576—626 (τόμ. V, σ. 212—226). Αἰστα διδαχίε τζωλ μαρι
 (=περὶ τῆς μεγάλης ἡμέρας Ἰσ. ἐννοεῖ τὴν Δευτέραν
 παρουσίαν, τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως).
- 9) φ. 626—67 (αὐτ. σ. 226—238) Διδαχίε τιν μουαρτε (περὶ θανάτου)
- 10) φ. 676 (αὐτ. σ. 238) Τουπε πράξεον τῶν αποστῶλον τευ ἀνά-
 γνωζμα. (κεφ. 1. 1·8).
- 11) φ. 686—716 (αὐτ. σ. 240—246) Επιτομή της ηερᾶς ιστορήας πε-
 ρηῶδος πρώτη ἡῶπια περιλαμβανη 2262 ἔτη απο
 τῆς πλάσιος τουτέστη του κοζμου εῶς του κατάκλη-
 ζμου (κατ' ἐρωταπόκρισιν). Εἶναι τοῦ Ν. Δαρβίρεως

ἢ Ἐπιτομή τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης. Βιέννη 1803

- φ. 716—726 (σ. 247—250) Περίωδος δευτέρα ηωπία λαμβανη ἔτη 1207 ἀπου του κατακλήζμου τουτω ἔστην ἔος της ἀλήσεος του Αδρααμ.
- φ. 726—796 (αὐτ. σ. 251—266) Περίωδος τρίτη (περιληπτικῶς)—περηωδος ἕκτη.
- 12) φ. 796—906 (αὐτ. σ. 266—297). Αἰστα διδαχίε εστε ἀχριστολουι τζουα τηπασσε.
(περὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγος).
- 13) φ. 91—1016 (τόμ. VI, σ. 86—114) Διδαχία στὰ Μάρια, κίν-σφέτζε σταμάρηα διδαχία ἀλληῆ ἔστε σταησῶδηα (=εἰς τὰ Εἰσόδια) καὶ στουδήτου λόγος πεζή φράση ἡς τὰ ησῶδηα τῆς ηπερῆευλογημενης δεσπη-νῆς ημίον Θεοτόκου καὶ ἀήπκρθένου μαρήας, λόγος ΙΓ.
- 14) φ. 102—117 (αὐτ. σ. 114—150) Διδαχία αλ Γαβρίλ κ. στουδήτου δηγήγησις μερηκῶν Θαυμάτων κ. ηστωρηῶν τῶν γεγωνωτον παρὰ τῶν πάμμέγησων ταξηαρχῶν μηχαηλλ κ. γαβρηηλ λῶγος.
- 15) φ. 117—1256 (αὐτ. σ. 150—173). Διδαχία ἀπαρες ινλορ (=a rogénsin'lor=εἰς τὴν νηστείαν λεχθήσα παρὰ του ἐν μοναχῆς ἐλάχῆστου ταμησοκύνου τουηπῶ δηακό-νου κ. στουδίτου τη κυρηακὺ εσπέρας τῆς ἀπότηρῶσεος λῶγως ΙΕ.

Ἐκ ταύτης τῆς περιγραφῆς προκύπτει ὅτι ὁ κῶδιξ κατὰ μέγα μέρος προέρχεται ἐκ μεταφράσεως τῶν πανηγυρικῶν καὶ κατανυκτικῶν λόγων τοῦ Δαμασκηνοῦ Στουδίτου, ¹⁾ καὶ δὴ ὀνομαστὴ ὁ λόγος 13ος, ²⁾ ³⁾ ὁ 14ος ⁴⁾ καὶ ὁ 16ος. ⁵⁾ Τὸ βιβλίον τοῦτο; ὡς πεζῆ φράσει γε

¹ Θεσσαυρὸς Δαμασκηνοῦ τοῦ ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου τοῦ Θεσσαλονικεως κτλ. ἔκδοσις Μ. Σαλιβέρου (*Αθήναι 1926).

² Αὐτ. σ. 199-200, Λόγος ΙΓ'.

³ Αὐτ. σ. 255-284, Λόγος ΙΗ'.

⁴ Αὐτ. σ. 237-234, Λόγος ΙΣ'.

⁵ Αὐτ. σ. 367-935

γραμμένον ἀνεγινώσκετο (καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον) ἀπλήστως παρὰ τοῦ λαοῦ, ὡς μαρτυροῦσι καὶ αἱ πολυπληθεῖς ἐκδόσεις. Ὁ 8ος λόγος αὐθις εἶναι περίληψις τοῦ περὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος τοῦ πάπα Ῥώμης *Ἰππολύτου* ἐν τῷ Θησαυρῷ περιειλημμένῳ. 1) Σποράδην ὁ μεταφραστὴς ἀφῆκεν ἑλληνιστὶ τὰ γραφικὰ ῥητὰ ὡς καὶ πολλὰ χωρία τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, αἷς προστίθεται καὶ ἡ εἰς τὸ δημῶδες μετάφρασις τοῦ Στουδίτου.²⁾ Ἄλλ' ὅπερ ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἶναι ἡ Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας, τοῦ Δαρβάρεως, ἣτις ὡς εἶναι γεγραμμένη κατ' ἐρωταπόκρισιν ἦν πάντως προωρισμένη πρὸς σχολειακὴν χρῆσιν. Τοῦτο ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν τὴν εἶδησιν Ῥουμανικῆς πηγῆς, ὅτι ἐν Μοσχόπολει ἐλειτούργει ἅμα τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ Σχολεῖον τῆς Βλαχικῆς διαλέκτου, ὅπερ διελύθη μετὰ τὴν τῆς πόλεως καταστροφὴν.³⁾ Πάντως ἡ νέα σχολή, ἡ ὑπὸ τὸν *Δανιὴλ Μοσχοπολίτην* λειτουργοῦσα ἐν ἀρχῇ τοῦ 10' αἰῶνος, παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν αὐστηρῶς *ἑλληνιστικῆν*· διὸ καὶ ὁ ἐξ ὑπογύλου ποιητῆς τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ λεξικοῦ αὐτοῦ στίχων προτρέπει τοὺς Ἀλβανοὺς Βλάχους καὶ Βουλγάρους νὰ ἀσπασθῶσι τὸν ἄκρατον Ἑλληνισμόν... «τὰς πατρίδας—τὰς ἀλβανοβουλγαρικὰς κάμνοντες ἑλληνίδας». Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ τελεία ἐξαφάνισις τῶν ἐκτυπωθέντων Ἀλβανικῶν καὶ δὴ Κουτσοβλαχικῶν βιβλίων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν Λεξικῶν τοῦ τε Καβαλλιώτου καὶ τοῦ *Δανιὴλ*, τοῦ συγγραφέως ὡς λέγεται τῆς «Διδαχῆς» ἐν τῇ πατρίῳ φωνῇ. Τὸ γεγονός τοῦτο διέσπασε καὶ τοὺς Μοσχολίτας, τέως μετ' ἀπαραδειγματίστου ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν μοχθοῦντας καὶ συνεισφέροντας εἰς δύο στρατόπεδα, τοὺς ἑλληνίζοντας καὶ τοὺς βλαχίζοντας. Αἱ διενέξεις ἐξηκολούθησαν καὶ ἐν τῇ ξένη καὶ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὸ μὲ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀδιαφορίαν διὰ τὰ ἐν τῇ Μητροπόλει αὐτῶν ἑλληνικὰ γράμματα, τὸ δὲ τὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ νὰ ἐπιβληθῇ ἡ Κουτσοβλαχικὴ γλῶσσα ἐν τῇ «Ἑλληνορωμαϊκῇ Κοινότητι» Πέστης, ὡς καὶ εἰς ἄλλας Κοινότητας τῆς Αὐστρουγγαρίας.

Νομίζομεν, ἐπαρκῶς ἀπεδείχθη, ὅτι αἱ ἀπαρχαὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης ἐσφυρηλατήθησαν ἐν

¹ Αὐτ. σ. 366-393.

² Πρβλ. Jahresbericht τομ. VI. σ. 161 τοῦ *Μεγ. Βασιλείου*.

³ Ἐν Πανδώρα τόμ. Κ' (1870) σ. 42 σημ.

τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Μοσχοπόλεως, ἐφ' ὧν καὶ ἐστηρίχθη ἡ περαιτέρω αὐτῆς ἐξέλιξις, Τοῦτο διακρίνει τὴν Νέαν Ἀκαδήμειαν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπὶ τουρκοκρατίας ἑλλην. σχολείων. Τὸ γεγονός τοῦτο ὡς καὶ ὁ ἐξαίρετος τῆς Μοσχοπόλεως πολιτισμός, βεβαίως δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς τυχαία σύμπτωσις, ἔχουσι βαθυτέρα τὰ αἷτια. Ἡ γειτνίασις τῆς Μοσχοπόλεως πρὸς τὴν Ἀχρίδα, ἐνθεν διήρχετο ἡ Ἐγνατία ὁδός, εἶχε πολλὴν σημασίαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ἡ παλαιὰ ἐκείνη πρωτεύουσα τῶν Βουλγάρων βασιλέων καὶ ἔδρα τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας διέσωσε μετὰ τῶν παραδόσεων τοῦ Βυζ. πολιτισμοῦ καὶ μεγάλα προνόμια, ἅπερ ἀνέδειξαν τοὺς **Θεοφυλάκτους** τοὺς **Χωματιανούς** καὶ **Καβασίλας**. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ μετὰ τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Τούρκους τὰ πράγματα ἔλαβον ἰδιόρρυθμον τροπὴν, οἷαν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐπαρχίαν τοῦ Ὄθωμ. κράτους. Ἡ μεγαλύτερα καὶ ἀριστοκρατικὴ τοῦ ἔθνους μερὶς χάριν τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἐλευθεριῶν ἔκαμε τὸν ἐλιγμὸν τῆς ἀλλαξοπιστίας· ὅθεν ἐκτίησάτο μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν καὶ προνομιούχων θέσιν, καὶ οἱ εὐπατρίδαι καὶ μεγιστάνες μόνον τὸ ὄνομα μετέβαλον, ἀποκληθέντες ἤδη μπέηδες. Ὅντως οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ θεματοφύλακες τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ὡς καὶ τῆς εἰργενείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, καὶ προστάται τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν χριστιανῶν· διὸ καὶ θρησκευτικούς ἐν Ἀλβανίᾳ δὲν ἔχομεν διωγμούς, ὡς οὐδὲ μάρτυρας τῆς πίστεως (πλὴν ἑνὸς τοῦ Ἐλβασανιώτου **Νικοδήμου**). 1) Οἱ νεοφώτιστοι κατ' οὐσίαν διειρήσαν τὰς προτέρας αὐτῶν θρησκ. πεποιθήσεις, καὶ ἀποστάντες τῆς τυπολατρείας ἐκλίναν πρὸς τὸν μυστικισμὸν τοῦ Μπεκτασισμοῦ. εἶδος πανθεισμοῦ, ἀνατρέποντος τὰς βάσεις τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας. Οἱ Σουλτάνοι τὰς ἀριστοκρατικὰς καὶ ἱπποτικὰς τῶν Ἀλβανῶν ἀρετὰς καὶ τὴν γενναίότητα ἐκτιμήσαντες ἐσεβάσθησαν ἐν γένει τὰς ἐλευθερίας αὐτῶν. ἔ-

1) Οὐδὲ δύνανται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῶσι τὰ τολμηρὰ κατὰ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας δημοσιεύματα τῶν Μοσχοπολιτῶν (βλ. προηγ. κεφ. § 8), καὶ ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὴν ἐξάκις τότε ἐκδοθεῖσαν «Πίστιν» τοῦ **Νεκταρίου Τέρπου**. ὅστις ὑπερέβαλεν ἀληθῶς πάντας εἰς τοὺς κατὰ τοῦ **Μωάμεθ** στηλιτευτικούς λόγους (βλ. ἐκτενῆ ἀνάλυσιν ἐν Γρηγ. τῷ Ἀργυροκ. σ. 135—143), καὶ καταλήγει ὧδε: «πρὸς ἐμένα ἄλλος ἀντίχριστος δὲν εἶναι, μόνον ὁ **Μωάμεθ** καὶ ὁ **Ἀλῆς** καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν» (αὐτ. σ. 141).

φιλοτιμοῦντο δὲ νὰ περιστοιχίζωνται ὑπὸ Βεζυράδων καὶ πασάδων Ἀλβανῶν καὶ νὰ φρουρῶνται ὑπὸ τῶν τυφλῶν δεικνυόντων ἀφοσίωσιν Σκιπετάρων. Ἡ σκιά καὶ μόνη τούτων ἐπροστάτευε μεγάλως τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν, ὥστε οὐδέποτε ἐν Ἀβανίᾳ ἐξεδηλώθη ἡ Τουρκικὴ θρησιωδία. Ἀλλὰ καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν ἐξωμοτῶν ἀνεχαίτιζον οἱ μέγα ἰσχύοντες βασιλικοὶ οὗτοι ἄρχοντες, οἵτινες ἀρεσκόμενοι νὰ διέρχωνται τὰ τέλη τοῦ βίου ἐν τῇ γενεθλίῳ ἐπεδαψίλευον πολλὰ εἰς αὐτὴν τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἵνα μὴ διακόψωσι τὸν θεσμόν πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν προγόνων αὐτῶν, ἐκτιζον μονὰς καὶ ἐχάριζον εἰς τοὺς ναοὺς. Ἡ οὕτω δημιουργηθεῖσα τάξις τῶν εὐπατριδῶν ἦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἐχέγγυον τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν καὶ ὁ φορεὺς ἀνωτέρου πολιτισμοῦ ὁπωσοῦν Βυζαντινοῦ ἀναμειγμένου μετὰ τοῦ Ἀσιατικοῦ.

7. *Αἱ σπουδαιότεραι τῆς Οὐγγαρίας πόλεις, ἐν αἷς ἐγκατεστάθησαν Μοσχοπολίται—Αἱ πρὸς ἴδρυσιν Ἑλληνικοῦ ὀρθοδόξου ναοῦ ἐν Πέστη συνεισφοραὶ καὶ ἐνέργειαι, ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Ὁ μεγαλοπρεπῆς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου—Αἱ γενναῖαι συνεισφοραὶ τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ τὰ ἀφιερῶματα—Τὰ ἄλλα εὐαγγῆ ἰδρύματα καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ—Ὁ φιλόμουσος Μοσχοπολίτης Γκίκας.*

Ὁ μακ. Σπ. Λάμπρος τὴν ἱστορίαν ἐκθέμενος τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀναφέρει ὅτι αἱ μὲν λοιπαὶ Μακεδονικαί, Ἡπειρωτικαὶ καὶ Ἀλβανικαὶ πόλεις «σπανιώτατα» στέλλουσι μετανάστας, «ἀλλὰ κυρίως μνείας πρέπει νὰ τύχη ἡ Βοσκόπολις ἢ Μοσχόπολις, λέγει. Ἰδίας σελίδας τῆς πατρίου ἱστορίας εἶναι ἄξιοι νὰ καταλάβωσιν αἱ τύχαι τῆς περιπύστου ταύτης πόλεως, ἥτις... ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἐφημίσθη διὰ τὴν βιομηχανίαν αὐτῆς καὶ τὰ ποικίλα ἐργαστᾶσια, ἰδίως ταπήτων καὶ ἐριούχων. Ἀλλ' οἱ Μοσχοπολίται οὐ μόνον περὶ τὰς βιοτικὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον διέτριψαν, ἀλλὰ διεκρίθησαν καὶ διὰ τὴν καλλιεργίαν τῶν γραμμάτων». Παρενείρας δὲ τὰ περὶ τῶν λογίων λέγει περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Μουσουλμά-

νων τελείας καταστροφῆς τῆς πόλεως ὅτι ἐπήνεγκε τῷ 1770 «τὸν ἐξοικισμὸν τῶν πλείστων κατοίκων πανοικεί». Καὶ πρὸ τούτων μὲν τῶν καταστροφῶν πολλοὶ Μοσχοπολίται πλὴν ἄλλων μετοικήσεον εἰς τὴν ξένην εἶχον τραπῆ χάριν ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐγκατασταθέντες ἐν Βιέννῃ, ἐν Τεργέστη καὶ ἐν Οὐγγαρίᾳ· Ἐπιφανέστερα δὲ γίνεται ἡ μετανάστευσις αὕτη μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν τῆς γενετείρας. Τοῦ δ' ἐπιφανεστάτου τῶν Μοσχοπολιτῶν ἔδρα γίνεται οὐχὶ ἡ Οὐγγαρία, ἀλλ' ἡ Βιέννη. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ **Σιμων Σίνας** ὁ ὁμώνυμος πάππος τοῦ κτίστου (sic) τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀκαδημίας». ¹⁾ Πλεῖσται κοινότητες ἰδρύθησαν τότε ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐκ τῶν νοτιῶν πρὸς τὰ βόρεια αὐτῆς αἱ τοῦ Ζέμονος ἢ Σεμλίνου, τοῦ Νεοφύτου (Neusatz), ἢ τῆς Τεμεσβάρης, ἢ τῆς Μισκόλσης, ²⁾ ἢ τοῦ

¹⁾ Νέος Ἑλληνομν. Τόμ. Η' (Ἀθήναι 1911) σ. 279—280. ²⁾ Ἐνταῦθα ἐχρημάτισαν ἐφημέριοι διαπρεπεῖς Μοσχοπολίται, ὁ υἱὸς τοῦ **Καβαλλιώτου Ἀναστάσιος** καὶ ὁ **Ἀμβρόσιος Πάμπρις**. Εἶχον ἐγκατασταθῆ Κουτσόβλαχοι Μακεδόνες ἀπὸ τοῦ 1746 καὶ τῷ 1806 ἰδρύθη ἐπίσης ναὸς ὑπὸ τῶν ἐξῆς πατριωτῶν ἐμπόρων, ὧν οἱ πλεῖστοι Μοσχοπολίται: **Δημ. Πίλλας Γ. Καπρῆς, Βρετ-Σιαγούνας, Δ. Dimcea, Γ. καὶ Ν. Τρικούνις—Κοσμίσκης, Ἀναστ. Νικ. Τσιούνας, Ἀναστ. Τζουχαδάρης, Δημ. Τζιάκος, Μιχ. Δόνας, Ἀθ. Πάμπρις, Ἀν. Μιχ. Μούτσιος Βρετὸς, Ἀν. Πόντης, Νικ. Σιάρρης, Γ. Βαλαούρης**: Εἶχεν εἰσοδήματα 2 1/4 μιλιούνια καὶ ἀφιερῶματα σπουδαιότατα, ὧν πολλὰ φέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν ἀφιερωτῶν. κατὰ τὸ 1907 ἐφημέριος ἦν ὁ διδάκτωρ **Αὐρίλιος Μοτ**; Ψάλτης δὲ ὁ Μοσχοπολίτης **Α. Milea**, καὶ πρόεδρος ὁ δόκτωρ **Zabrizgky**. Φέρει τὴν ἐξῆς ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν; «Οὗτος ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Τριάδος ἐθεμελιώθη ἐν ἔτη... ἐπὶ τοῦ κραταιωτάτου Καίσαρος Ἰωσήφ τοῦ II, βασιλέως Οὐγγαρίας, καὶ ἐτελειώθη ἐν ἔτη 1806 ἐπὶ τοῦ κραταιωτάτου Καίσαρος Φρανκίσκου II, βασιλέως Οὐγγαρίας, δαπάνῃ τῶν ἐκ Μακεδονίας Βλάχων συναδελφῶν». (P. Parahagi Sriitori Arōmāni σ. 46). Καὶ ἄλλας ἀνθοῦσας Μακεδονοβλαχικὰς Κοινότητας βλ. αὐτ. σ. 45, σημ. 2. καὶ Em. Picot, Les macedoniens en Autriche et en Hongrie (Album Macedonien 1880). Ἐνταῦθα ἔχω ὑπ' ὄψιν μου πλὴν τῆς μνημονευθείσης πραγματείας τοῦ μακ. **Λάμπρου** καὶ τὰ ἀποσημειώματα αὐτοῦ τὰ δημοσιευθέντα μετὰ θάνατον ἐν τόμ. ΙΖ—ΙΘ' τοῦ Νέου Ἑλλην. Ταῦτα δὲ εἶναι λίαν σπουδαῖα ὡς προερχόμενα ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν ἀρχείων τῆς Βουδαπέστης καὶ Βιέννης, ὡς καὶ τὴν λαμπρὰν **περὶ Βουδαπέστης** καὶ τοῦ ναοῦ διατριβὴν τοῦ ἐκ τελευταίων ἐφημερίων αὐτοῦ ἀρχιμ. **Γρ. Γώγου**, τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ Ἑσπέρω (Δ' 1884) σ. 133—134 καὶ συντετμημένως ἐν Ἑκκλ. Ἀληθ. (Δ' 1884) σ. σ. 339—344.

Πρεσβούργου κ.λ.π. ἀλλὰ σπουδαιότερα παροικία ὑπὸ τῶν Μοσχοπολιτῶν συνεστάθη ἐν Πέστη καὶ Βούδα (Ofen), ὡς χωρίζει ὁ Δούναβις, καὶ αἵτινες ἀπὸ τοῦ 1872 ἐνωθεῖσαι διοικητικῶς ἀποτελοῦσι τὴν ὠραίαν πρωτεύουσαν τῆς Οὐγγαρίας. Ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι ταύταις ὑπῆρχον ἀκμάζοντα ἑλλην. σχολεῖα καὶ ναοὶ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ τοσοῦτον ἐν γένει προώδευσαν καὶ εὐδοκίμησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ ἐμπόριον, Μακεδόνες καὶ Βλάχοι, καὶ ἐπλούτησαν, ὥστε ἡ λέξις Göög, Ganzdagok (=ἔμπορος) ἦν ταυτόσημον τῷ Ἕλλην. Εἰς τούτους ἀνήκον αἱ καλλιπρεπέστεραι οἰκοδομαὶ τῆς Βουδαπέστης. Πρὶν τῆς ἐλεύσεως τῶν ἐκ Μοσχοπόλεως νέων ἀποίκων οἱ Ἕλληνες καὶ Μακεδονόβλαχοι ἐξεκκλησιάζοντο κοινῇ μετὰ τῶν Σέρβων ἐν τῇ Πεσταία Σερβικῇ τοῦ ἀγίου Γεωργίου ἐκκλησίᾳ, καὶ ἤκροῦντο τῆς λειτουργίας ἐν σλαβικῇ διαλέκτῳ ὑπαγόμενοι ὑπὸ τὸν Τσέρνοβιτς ἀρχιεπίσκοπον πάσης Σερβίας, Δαλματίας, Βουλγαρίας καὶ Ἰλλυρίας. Τῷ 1784 αἱ πρόκριτοι οἰκαγένειαι περὶ τὰς 300 ἀπεφάσισαν τὴν ἰδρυσιν ἰδίου ναοῦ καὶ συνέλεξαν περὶ τὰς 50000 αὐστρ. φλωρίνια. καὶ τῷ 1775 οἱ *Μ. Σαχίνης, Κ. Δύκας, Ἀλέξ. Δέπωρας, Ἀντ. Μαλιάκης, Δημ. Μουράτης, Γ. Σακελλαρίου, Γ. Γιολέκας. Ὁδ. Ράλλης, Θ. Δούκας, Ν. Μουρούζης, Ν. Ἀργέντης, Γ. Χαρίσης, Κ. Μουτζόνης, Π. Τερζῆς, Στ. Μάνου Ἀντ. Σκαρλέτης, Γ. Βικέλας, Δ. Μαλάκης, Ι. Ἀρμενούλης, Γ. Ἀγοραστής, Δ. Βασδέκας* κ.λ.π, 125 οἰκογένειαι, ὧν τὰ 2/3 Μακεδονόβλαχοι, ὑπέβαλον ἀναφορὰν πρὸς τὸν τῆς Οὐγγαρίας ἀντιβασιλέα *Ἰω. Παλατῖνον*, αὐτάδελφον *Φραγκίσκου Α'* τῆς Αὐστρίας, ἵνα δοθῇ αὐτοῖς ἡ ἄδεια τῆς ἰδρύσεως ναοῦ, «zur Erlösung unserer Seele, γράφουσι, welches das Ziel jedes treuen Christen ist eine Kirche zubauen damit in derselben der allmechtige Gott gepriesen wird auf immer in unserer väterlichen Mundart, der Hellenischen» καὶ ἐπιφέρουσιν ὅτι οὐδεμίαν θέσιν ἔχει παρ' ἡμῖν ἡ χρῆσις τῆς Ἰλλυρικῆς (=Σλαβικῆς) ¹⁾ διαλέκτου vielmehr aber um uns von allen Hass, Feindschaft und Eifersucht zu entfernen welche in.

1) Ὅτι ἡ Σερβικῇ ἐλέγετο Ἰλλυρικῇ. βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 46, σημ. 2

dem wir vereinigt mit der erwähnten Illyrischen Nation sind all-
täglich verfallen, da unsere Mundart und jene der Illyrien ver-
schieden ist. 1) Εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην ἐδόθη ἡ ἐξῆς

Ἀπάνησις διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ ἐν Πέστη.

Αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βούδας ἐπίσκοπον **Στέφανον Στρατημιζοβιτς**, Ἕλληνα τὸ γένος, καὶ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐν Βούδα ἐ-
δρεύοντος Οὐγγρικοῦ βασιλικοῦ τοποτηρητικοῦ συμβουλίου (consilium
regium locumtenentialis Hungaricum) ἐπέχοντος τόπον ὑπουρ-
γείου. Διὰ ταύτης πληροφορεῖται ὁ ἐπίσκοπος ὅτι ἡ αἴτησις εὐμενῶς
ἐγένετο ἀποδεκτή, καὶ δὴ ἐνεκρίθη τὸ σχέδιον τοῦ δημαρχείου καὶ ὁ
προϋπολογισμὸς τῆς οἰκοδομῆς. Τὸ ἔγγραφον σωζόμενον ἐν τῷ ἀρχεῖῳ
τῆς Ἑλλ. Κοινότητος Βουδαπέστης ἔχει ὅδε:

Illustrissime ac reverendissime Domine episcope nobis
observandissime! In ordine ad submissum per civicum Magistra-
tum Pestiensem planum, et sumptuum projectum erigendae ec-
clesiae graeci ritus non unitorum Pestiensium, benigne visum
est suae Majestati sacratissimae: stante eo, quod posteriori etiam
oblata praememoratorum in ulteriori altesatae suae Majestati
demisse exhibita instantia specificata realia sint, adeoque fun-
dus sufficiens adsit, structuram attactae ecclesiae in conformi-
tate submissi plani ea cum cautela admittere, ut Magistratus ci-
vicus Pestiensis omnem vigilantiam adhibeat, ne sub specie spon-
taneorum oblatores quoniam extorsiones fiant, aut hic indica-
tum schema sumptuum quoquo modo excedatur. Quamadmodum

1) Ν. Ἑλληνομν. Τομ. ΙΖ (Ἀθῆναι 1923) σ. 375 ὁλόκληρος ἡ αἴτησις.
Ἐνταῦθα ὁ ἐκδότης σημειοῦται: Ἐπίγραφον (σφραγὶς) μεταφράσεως ἐκ τῆς Ἑλ-
ληνικῆς τῆς ἀφορᾶς ἀπὸ Πέστης 18 Ἀπριλίου 1788 (γρ. 1785), δι' ἧς ζητοῦσι
τὴν ἴδρυσιν ἐκκλησίας. Παραλείπονται ἐν τῇ μεταφράσει αἱ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ
ὑπογραφαί, αὗται ἐξ ἄλλης πηγῆς ληφθεῖσαι παρ' ἡμῶν ἐτέθησαν ἀνωτέρω.

proinde in conformitate praeattatae denigne resolutionis comminationem eo deservientium actorum apud civicum Magistratum Pestiensis fine edocendae quoque desuper praementionatae communitatis opportuna sub hodierno disponuntur, ita etiam consilium istud locumtenentiali regium eandem praeattatae Dominationi vestrae hisce notam reddit.

Datum ex consilio regio locumtenentiali Hungarico Budaë, die 2^a Iuni 1786 celebrata Praetitulatae Dominationis vestrae ad officium paratissimi.

Comes Carolus Zichy m. p. (ιδία χειρὶ)

Franciscus Herlecz m. p.

Carolus Meczner m. p.

Illustrissimo Domina Graeci non uniti ritus episcopo Budens, Stefano Stratimirovics¹⁾).

Τῷ 1790 ἀπεπε αὐτῶν ὁ ὠραιότατος καὶ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς ἐπ' ὀνόματι σμυνόμενος τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἀνηγέρθη ἐντὸς τῆς νεοδημητρίου μονῆς τῶν Ἰησουϊτῶν (κειμένης ἐπὶ τῆς κεντρικῆς ὁχθῆς τοῦ Δουνάβεως) ἀγορασθείσης ἀντὶ 300000 φιορινίων. Κατὰ τὴν 15 Αὐγούστου πανηγυρικῶς καὶ ἐν πάσῃ ἐπισημότητι ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια ὑπὸ τοῦ ἀπὸ Ἑλλήνων ὡσαύτως καταγομένου ἐπισκόπου Βούδης ἢ Βουδιμίου (Ofen) Διονυσίου. Ἴνα λάβῃ τις ἔννοιαν περὶ τῆς πολυτελείας τοῦ ναοῦ ἀναφέρομεν, ὅτι τὸ τέμπλον ἦν τετραμερὲς, θαυμασίως μέχρι τῆς κορυφῆς ἐζωγραφισμένον δι' 80 εἰκόνων ὑπὸ τῶν Ναξίων ζωγράφων καὶ καλλιτεχνῶν Ἰωάννου καὶ Νικολάου. 9 δὲ ἔτη διήρκεσεν ἡ ζωγραφίσις αὐτοῦ²⁾ Διὸ τὰ ἀναλωθέντα ποσὰ πρὸς τὴν ἀνέγερσιν καὶ διακόσμησιν αὐτοῦ ὑπῆρξαν κολοσσαῖα. Οἱ εὐσεβεῖς ἰδρῦται Ἑλληνομακεδόνες καὶ Κουτσόβλαχοι ὄντως οὐδενὸς ἐφείσθησαν συντελοῦντες εἰς κάλλος τε καὶ εὐπρέπειαν

¹⁾ Ἐδημοσιεύθη ἐν Ἑσπέρω Ἔτ. Δ' 1884, σ. 147 ὑπὸ τοῦ Γρηγ. Γάγον ἀρχιμανδρίτου.

²⁾ Ἑσπερος Δ' σ. 162. Λάμπρου Ν. Ἑλλην. τόμ. ΙΖ', σ. 136.

τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ. μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο, αἴσθημα πατροπαράδοτον ζωηρὸν διὰ τῶν αἰώνων διασωθὲν παρ' αὐτοῖς. Ἡ ἐκλογή τῆς Βουδαπέστης πρὸς ἀναστήλωσιν τοιαύτης οἰκοδομῆς καὶ ὡς κέντρον ἐμπορίου ἦν λίαν ἐπιτυχής. Ἡ Πέστη τότε ἦν πόλις ἐλευθέρα (Freystadt) καὶ ἀπῆλανε μεγάλων προνομίων· διὸ καὶ πρὸς αὐτὴν ἐνωρῖς ἐστράφη ἡ προσοχὴ τῶν εὐφυῶν Μοσχοπολιτῶν, οἵτινες εἶχον συστήσει μεγάλους ἐμπορικοὺς ἐνταῦθα οἴκους καὶ καταστρώσει δίκτυον συναλλαγῶν πρὸς τε τὴν Βιέννην ¹, τὴν Τεργέστην καὶ ἄλλας πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἃς καὶ ἐπεξέτεινον ὁσημέραι πρὸς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, ὡς μαρτυρεῖ ὁ μακ. **Δάμπρος** ἐν ταῖς «Σελίσιν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Οὐγγαρία καὶ Αὐστρία Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ» ². Τὴν τοιαύτην αὐτῶν θέσιν ἐστερέωσαν ἐπὶ πλέον πολιτογραφηθέντες ὑπήκοοι τοῦ Αὐστρ. Κράτους καὶ ἀπετέλεσαν ἀνθηρὰν κοινότητα, ἣτις ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις λέγεται **Ἑλληνοβλαχικὴ** (Griechische Valachische Gemeinde) ἢ Μακεδονικὴ (Macedonier Gemeinde in Pest), εἶχεν ἕκτακτα μὲν πλούσια εἰσοδήματα καὶ τακτικὰ 70000 κορώνας ἐτησίως· διὸ διὰ τὴν ἔξαγορὰν μόνην τῶν οἰκοπέδων εἶχον ἐξοδεύσει περὶ τὰ 2.000.000 κορώνας ³. Ἐν τῷ ἀρχεῖφ τῆς Κοινότητος (κιβώτιον τοῦ Ναοῦ) σώζονται πάντα τὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ ἔγγραφα κατὰ τὸ πρὸς τὸν ἀρχιτέκτονα **Γωσήφ Jung** συναφῆ ἐν συμβόλαιον ὁ προὔπολογισμὸς ὠρίσθη εἰς 130.000 φλωρία ⁴. Ἡνοίχθη ἀμέσως κατὰ

¹ Πρὸβλ. Alex. Pecz, Die griechischen Kaufleute in Wien (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς N. Fr. Presse τοῦ Christ. Reisser καὶ **A. Παλατίδου** περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου καὶ τῆς σημερινῆς ἀκμῆς τοῦ ἐν Βιέννῃ ἑλληνικοῦ συνουκισμοῦ (Βιέννη 1845) «ἐκ τούτων ὅμως τῶν πολυειδῶν στοιχείων τὸ **Μακεδονικὸν στοιχεῖον** καθὸ ἐπικρατέστατον καὶ προέχον πάντων συνενοῖ ἐν ἑαυτῷ σχεδὸν καὶ ἀπορροφᾷ δι' ὅλου τὰ ἕτερα» σ. 13.

² Λόγος πρυτανικὸς ἀπαγγελθεὶς ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ἐν Ν. Ἑλληνομν. Η' σ. 267—300 καὶ ἰδιαιτέρως).

³ **Δάμπρου**, Ἐρευναι ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις καὶ ἀρχείοις Ῥώμης, Βενετίας, Βουδαπέστης καὶ Βιέννης ἐν Ν. Ἑλληνομν. ΙΖ' σ. 368—386, 14 σ. 48—69 ἰδίως ἐν σ. 66.

⁴ Ν Ἑλλην. ΙΖ' σ. 375

λογος συνδρομητῶν, εἰς ὃν πρωτοστατοῦσιν οἱ Μοσχοπολίται ὁμογενεῖς, ἐξ ὧν ἀναφερομέν τινες :

Ἀλέξανδρος Λέπωρας	Φράγκα	400.000
Σοφία Δύκα	»	50.000
Γεώργιος Χριστοδούλου	Φλωρία	1.000
Γεώργιος Μπογιατζῆς	»	50
Ἀδὰμ Γίκας	»	100
Δημ. Ἀργυρίου	»	2.000
Ναοὺμ Μέσκα κλπ.	»	1.000

Ἄλλοι Μοσχοπολίται, ὧν δὲν ἀναφέρεται ἡ συνδρομή: **Μιχαήλ** υἱὸς τοῦ **Βέρου** († 1794) **Ἀνδρέας Γούλεν**, **Θεόδωρος Gyambalia**, **Ἀδὰμ Πόποβιτς** (συχνά), **Γιάνκο Πέτρο**, **Chalya**, **Γεώργιος Σαβέλσκη**, **Θεόδωρος Στάνκοβιτς**, **Δημήτριος Τζάκο**, **Δημ. Παπᾶ** καὶ ἄλλοι πολλοὶ προαπελθόντες, ἐν οἷς καὶ **Ναοὺμ Φαρακάτος**². Κατὰ ταῦτα ἐκ τῶν 32454 φλωρίων, ἅπερ ἀπέδωκεν ἡ πρώτη συνεισφορὰ 26000 ἦσαν τῶν Μοσχοπολιτῶν, ὧν ἀναφέρονται 177 οἰκογένειαι ἐκ τῶν 300 ὑπογραφασῶν τὴν αἴτησιν. Πρὸς τούτοις τὰ ὀνόματα τούτων εὐρίσκομεν καὶ ἐπὶ διαφόρων τοῦ ναοῦ ἀφιερωμάτων· π. χ. γύρω τῆς χαλκῆς τοῦ πολυελαίου βύσεως :

Κλυτοὶ δμαίμονες ἐνθάδε θέντο

Θεῶ τόδε ἔδνον τῶν δε βρέτας

Γεγεώργιος (sic) ὄνομα Παπαναούμη

ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Μοσχοπόλεως κατὰ τὸ μωδ' ἔτος.³

Ἐπὶ δὲ τοῦ μεγάλου πολυελαίου :

1) Ἐκκλ. Ἀληθ. Δ' σ. 843. Ν. Ἑλληνομν. ΙΖ σ. 118. 876.

2) Αὐτ. Τομ. ΙΗ' 54, 69, 284, 377, 381—2. βλ. καὶ ἐπιτύμβιον ἐν Ν. Ἑλλ. Η' 479 ἔ. καὶ 462 ἔ. ἄλλα ἐπιτύμβια. ἐν οἷς τὸ ἐξῆς ἐν σελ. 468. τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος:

Ἦδε τεθαπται δ ἐν μακάρταις - ς Ἀθανάσιος Παναγιώτου - τὸ μὲν γένος Ἀλβανίτης ἐκ - δὲ πόλεως Βιθκοῦκι ζήσας ἐτ - η 60 ἀνεπαύθη 2 Μαγτίου.

3) Ν. Ἑλλην. ΙΖ' σ. 184.

² Αφιερωθείσα παρὰ τοῦ κυρίου *Δημητρίου Λύκα* ἐκ Μοσχόπολεως.

Νεωτέρα ἄνω τοῦ γύρου ἐπιγραφή:

³ *Επιδιωρθώθη ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ Στεφάνου Ἀ[γαγνώστου] Λύκα τῷ ἔτος 1910. ¹*

Εἶναι δὲ οἱ πολυέλεοι οὗτοι κρυστάλλινοι μετὰ βάσεων (ἤτοι γύρων) ὀρειχαλκίνων, ἐφ' ὧν αἱ ἐπιγραφαί. Πρὸ τῆς κυρίας τοῦ Ναοῦ εἰσόδου ὑπάρχει τὸ βαπτιστήριον ἐκ πορφυρίτου κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀρχαίων ἐφ' οὗ τότε τὸ ἐπίγραμμα :

*Λουτρὸν ἱερὸν τόδε ἀμαρτάδος λυτήριον
ὄντως γενάρχοιο καὶ γε ὀτραλέαν
ἄνοδον εὐσεβέων εἰς πασιάδα (sic. ἴσως πασιάδα)
φαιδρᾶν, οὐρανίην τε, πίστις
ἀιήγειρε Διαμάντου Πήλικα. ²*

Προεδρεύοντος τοῦ ἐκ Καστορίας *Γεωργίου Σακελλαρίου* τῷ 1872 ἀνηγέρθη τὸ ἕτερον τὸ καὶ μεγαλύτερον λαξευτὸν κωδωνοστάσιον, ἄνωθεν κεχρυσωμένον διὰ δαπάνης 112000 φρ. ³) Παραπλείρως τοῦ Ναοῦ ἰδρύθη καὶ ἡ Σχολὴ μετὰ βιβλιοθήκης, ὑπὲρ ἧς ὁ ἐκ Σιατίτσας γνωστὸς *Γεώργιος Ζαβίρας* οὐ μόνον τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ ἀφιέρωσε (+1804) ἀλλὰ καὶ 40000 φρ. μεταξὺ τῶν δωρημάτων ὑπῆρ-

¹) Ν. Ἑλλην. ΙΖ' σ. 136

²) Ἑσπερος Δ' 1884 σ. *Ο Πήλικας* νομίζω ὅτι κατάγεται ἐκ Κοριτσᾶς, ἔνθα ἀπόγονος ὁ *Χριστάκης Πήλικας* δικηγόρος. κλάδος αὐτῆς εἶναι καὶ ἡ εἰκογένεια τοῦ ἐν Ζακύνθῳ *Σπυρ. Πήλικα*, καθηγητοῦ καὶ ὑπουργοῦ ἐπὶ Ὀθωνος.

³) Ἑσπερος Δ' σ. 163. οὗτος ὁ *Γεώργιος* μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Δημητρίου* κατέβαλον πρὸς ἔκδοσιν πολλῶν ἐκπαιδευτικῶν βιβλίων τῷ *Σιατιστεῖ Μιχ. Παπαγεωργίῳ* (Ν. Ἑλλην. Η' σ. 290).

ξε καὶ ἡ *Χάρτα τοῦ Ρήγα Φεραίου*, ἣτις εἶναι καὶ ἡ ἄριστα σωζομένη 1). Ἐκεῖ καὶ ὁ Γ. *Σίνας* ἀνήγειρε τριώροφον μέγαρον ἀποφέρον ἐτησίως 150000 φρ. εἰσόδημα ὑπὲρ τῆς Κοινότητος. 2) Ὁ *Σίνας* εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἐν Βιέννῃ ναοῦ τῆς Ἑλλ. Κοινότητος τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος. 3) Περὶ τοῦ ἔξοχωτάτου τούτου ἀνδρὸς ὡς καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ *Σίμωνος Σίνα* ὅστις ἠξιώθη καὶ τῆς Οὐγγρικῆς εὐγενείας ἀναδειχθεὶς βαρῶνος τῷ 1818 καὶ τοῦ υἱοῦ ὁμωνύμου τῷ πάπῳ, καὶ ἐν γένει περὶ τῆς οἰκογενείας Σίνα, ἣτις εἶναι ἡ προεξάρχουσα τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ Μοσχοπολιτῶν καὶ ἡ παγκοσμίως ἐν Βιέννῃ γνωστὴ δὲν ἐγράφη εἰσέτι ἡ χρυσῆ βίβλος. 4) Περὶ πολλῶν ἄλλων Μοσχοπολιτῶν εὐρίσκει τις μνειάν συχνὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις τοῦ μακ. *Δάμπρου* δημοσιεύμασιν. Ἐνταῦθα παραλαμβάνομεν ἐκ τοῦ I Μοισιόδακος περὶ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν *Γκίκα* τὰ ἐξῆς ἐν τοῖς συνδρομηταῖς αὐτοῦ γράψαντος: «Τρίτος εἶναι ὁ τιμιώτατος Θεόδωρος ὁ τοῦ *Ἰωάννου Ἐμμανουήλου Γκίκου* Μοσχοπολίτης καὶ γαμβρὸς ἀξιοπόθητος τοῦ τιμιωτάτου *Ναούμη Μιχαήλου Μόσχα* 5) τοῦ ἐν Πέστη τῆς Οὐγγαρίας Μοσχοπολίτου ὁμοίως καὶ αὐτοῦ. ἀνὴρ νέος, πλήρης χάριτος, χρηστοτηθείας καὶ τιμώμενος ἀξιοπροεπῶς εἴτε ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ εἴτε ἐν τῇ Αὐστρίᾳ ἐπὶ τῇ ἐμπορικῇ πολυπειρίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἔτι ἐπὶ τῇ ἐλκυστικῇ συμπεριφορᾷ, ἣτις ἀποκαθιστᾷ αὐτὸν ἐράσιμον παρὰ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς συμπράττουσιν αὐτῷ» 6) Περὶ ἐτέρου παμπλούτου καὶ εὐγενοῦς Μοσχοπολίτου πληροφορεῖ ἡμᾶς κλεινὸς πατριάρχης Ἱεροσολύμων τὰ ἐξῆς:

1) Αὐτ. σ. 289, Ἑκκλ. Ἀληθ. Δ', σ. 543.

2) Αὐτ. 341 ἐννοεῖται ὅτι τὰ φράγκα εἶναι χρυσᾶ.

3) Ν. Ἑλληνομν. II', σ. 384. Περὶ τοῦ ἐν Βιέννῃ μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου *Σίνα* βλ. *Παλατιδην* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 26—33 θαυμασίαν ἐξιστόρησιν.

4) βλ. *Σπ. Δάμπρου*, Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ πατρίς τοῦ Σίνα ἐν Ν. Ἑλληνομν. τομ. ΚΑ' σ. 159—195 (1924), ὀλίγα μὲν ἄλλ' ἐμβριθῆ, ἀφοῦ ἐπὶ σειρὰν ὁ μακαρίτης ἐτῶν συνέλεγεν ὑλικόν.

5) Ἐνδεικτικὸν ἐν Μοσχόπολει τὸ ἐπίθετον τοῦτο. Ἀπολογία, Μερ. Α' Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1780, σ. VII.

6) Ὁ *Γκίκας* οὗτος, λίαν φιλόμουσος ἀνὴρ, ἐξέδωκε καὶ τὴν *Πραγματεῖαν Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς τοῦ Μοισιόδακος* ὡς ἄνωτ. εἶπομεν.

«Σταῦρός τις Ἰωάννου, πάροικος ἕλλην ἐν Ζέμονι τῆς Αὐ-
 τρίας, φίλος τοῦ Βικεντίου τέως ἀρχιεπισκόπου Κάρλοβιτς, ἐπιστέλλει
 πρὸς Ἀβράμιον Ἱεροσολύμων τῇ 6 Νοεμβ. 1781 προχθές ἦτον ἐδῶ
 κάποιος **Χατζῆ Νικόλας Πανταζῆς** ἢ Παντζατζῆς βοσκοπολίτης καὶ
 τώρα ἐγκάτοικος εἰς Βιένναν περίφημος διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ διατὶ
 τώρα ἐγενεν εὐγενῆς ἀγοράζοντας χωρία καὶ ἐπομένως στενὸς φίλος
 καὶ γνωστὸς τῷ ἀγίῳ Καρλοβίτζης.»

8. *Ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τῶν Μακεδονοβλάχων καὶ δὴ τῶν Μοσχο-
 πολιτῶν ἐν τῇ Κοινότητι Πέστης. — Τὰ Κουτσοβλαχικὰ αἰ-
 σθήματα καὶ ἡ εἰσαγωγή τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ λειτουρ-
 γίᾳ. — Ἡ Κοινότης Βουδαπέστης καὶ ὁ Ἑλληνισμός ἐν Οὐγ-
 γαρία. — Ὁ Κουτσόβλαχος ἐλληνοδιδάσκαλος Δημ. Δάρβα-
 ρις. — Ἡ Κουτσοβλ. Σχολὴ τῆς Πέστης. — Οἱ πρῶτοι σχο-
 λικοὶ συγγραφεῖς καὶ γραμματικοὶ τῆς Κουτσοβλ. Μπογια-
 τζῆς, Ukuta, Μάξιμος. — Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ Νεοφ. Δούκα —
 Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης. — Ἀσυμφωνία Ρουμανι-
 κῆς καὶ Κουτσοβλ. — Αἱ ἀξιώσεις τῶν Ῥουμάνων ἐπὶ ναοῦ
 τῆς Βουδαπέστης, Ἡ διασπορὰ τῶν Πσσαιων Μοσχοπολι-
 τῶν. — Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ρουμ. Ἐκκλησίας Μοσχοπολίτης
 Σαγκούνας καὶ ἡ νέα μετάφρασις τῆς ἀγ. Γραφῆς εἰς Ρου-
 μανικὴν. — Τὰ ἐνδοκομμικὰ τῆς Κοινότητος Πέστης καὶ ἡ ἀ-
 νέκδοτος «Διδαχὴ» τοῦ Ῥωμαιομοσχοπολίτου.*

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ ἐξαιρετικὴ, ἣν κατ-
 εἶχον θέσιν, ἐν τῇ Κοινότητι Πέστης οἱ Μοσχοπολίται, πάντως ἀνω-
 τέραν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων διὸ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Μακεδονοβλά-
 χων ἀπῆλθον ἐξ ἴσου δικαιωμάτων. Τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ἡ ὀνο-
 μασία τῆς Κοινοῆτος «**Ἑλληνοβλαχικὴ**» καὶ ὁ τόπος δὲ τῶν συνε-

Μ. Γεδεών, Νεκταρίου Πατρ. Ἱεροσολύμων αὐτόγραφοι 6 ἐπιστολαί.
 Κ)πολις 1913 σ. Γ.

δριάσεων ἐπιγράφεται «Αἴθουσα Συνεδριάσεων τῆς Κοινότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ Μακεδονοβλάχων». Ἐν ταύτῃ ὀρῶνται ἀνηρτημένοι αἱ σελταὶ τῶν ἐφημερίων εἰκόνες ἀπὸ τοῦ πρώτου Μοσχοπολίτου **Ἰωάννου Βρειτοῦ** (1790—1794) μέχρι τοῦ τελευταίου ¹. «Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς συνδρομῆς τῶν Μοσχοπολιτῶν, λέγει ὁ **Γῶγος**, ὑπῆρξεν ἀνάκαθεν **Βλάχος ἱερεὺς** (ἀπὸ 50ετίας) ² *λειτουργῶν Βλαχιστὶ* χάριν αὐτῶν (τῶν ἐκ Μακεδονίας Κουτσοβλάχων) καὶ ἡ ἐκ Βλάχων ὀρθοδόξων στρατιωτικὴ φρουρὰ τῆς πόλεως» ³. Δὲν παρῆλθεν ὅμως δεκαετία ἀπὸ τῆς ἐγκαινιάσεως τοῦ Ναοῦ καὶ αἱ ἀγαθαὶ σχέσεις τῶν δύο ἔθνοτήτων τῆς Κοινότητος διαταράχθησαν ἐκ τυχαίου μᾶλλον γεγονότος κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τῶν Κουτσοβλάχων, ἵνα τελῆται ἡ λειτουργία ἐν τῇ διαλέκτῳ αὐτῶν. Περὶ τῆς διενέξεως ταύτης ἀναφέρει καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος **Κάρλοβιτς Μωϋσῆς Πούτινικ** ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ τοῦ 1786 τοὺς Κουτσοβλάχους ὀνομάζων Ἀλβανούς :

Differentes inter Graecos et Arnautes quod spectat, illae ex eo originem sumere videntur, quod Graeci praerogativam quamdam et avenientiam nationis simulae linguae suae sibi arrogantes suos magistros (gr. magistros) etiam precise graecorum suscipere volebant. Arnautes e contrario scopum unico enim habentes, ut tam proprie, quam etiam graece proles in rudimentis suarum linguarum necessariam obtinant instructionem ⁴.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς ὧς φαίνεται ἦν τοιοῦτος, ἵνα μὴ ἐκτραχύνωνται τὰ πράγματα συνεφώνησαν ἅπαντες πρὸς ἄρσιν τῶν σκανδάλων εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν αἰτημάτων τῶν Μακεδονοβλάχων καὶ ἡ Κοινότης ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἐπισήμους ἀρχάς καὶ

1) Παρακαλεῖ τὸν τῆς Βούδας ἐπίσκοπον νὰ ἀποστείλῃ δύο ἱερεῖς, Ἕλληνα καὶ Βλάχον, ἵνα τελῶσι τὰ τῆς λατρείας, εἰς ἑλληνι-

¹) Ν. Ἑλληνομν. ΙΖ' 136, ὅταν ἔγραφεν ὁ μακ. **Λάμπρος** τελευταῖος ἦν ὁ **Γρηγ. Γῶγος**.

²) Ἐγράφε τῷ 1884.

³) Ἐκκλ. Ἀληθ. Δ' σ. 342. περὶ τοῦ προνομίου τούτου τῶν Κουτσοβλάχων μόνος ὁ ἀρχιμ. **Γρ. Γῶγος** ἀναφέρει.

⁴) (Scriitori Aromâni σ. 22).

κὴν καὶ βλακικὴν καὶ νὰ καθοδηγῶσιν αὐτοὺς εἰς ἄλλας ὑποθέσεις.

2) Ἡ Κοινότης ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν, ἥτοι πρόσωπα ἐκλεγόμενα παρ' αὐτῆς δι' ὄρισμένον χρόνον, νὰ προσπαθήσωσι νὰ εὕρωσιν δύο ἱερεῖς, καὶ ἐκλέγονται οἱ ἑξῆς: *Δημ. Ἀργυρίου, Νικ. Βικέλας, Θεοχάρης Jappa, Κων. Ματσένκα, Μαργ. Σκαρλάτος καὶ Μιχ. Σωφρονᾶς*, νὰ ἐπιδιώξωσι παντὶ τρόπῳ νὰ εὕρωσι ὅπουδῆποτε ἱερέα Μακεδονόβλαχον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ὁμοφώνως ὡς ἐφημέριον ἐξέλεξαν τὸν Θεόδωρον Παπᾶ Γεωργίου, καὶ παρακαλοῦσι τὸν ἐπίσκοπον Βούδος νὰ χειροτονήσῃ αὐτὸν διὰ τὴν Κοινότητα.

3) Ἀμφότεροι οἱ ἐφημέριοι ὀφείλουσι νὰ διάγωσιν ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ καὶ συνεννοήσει, νὰ σέβωνται καὶ νὰ ἀγαπῶνται ἀμοιβαίως, καὶ νὰ ἐκτελῇ ἕκαστος ἀπαρεγκλίτως τὰ καθήκοντα τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, τὰ δὲ εἰσοδήματα νὰ μοιράζωνται ἐξ ἴσου μέχρις ὀβολοῦ.

4) Οἱ δύο ἐφημέριοι ὀφείλουσι νὰ ἐκτελῶσι τὴν ὑπηρεσίαν κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι ἄξιοι τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἐκτιμήσεως παρὰ τῆς Κοινότητος.

Ὁ Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν εἷς ἐκ τῶν δύο ἤθελεν ἀντείπει καὶ ἀντισταθῆ π.χ. ὁ Ἕλληνας, τότε ἂν δὲν ἤθελεν εὐρεθῆ ἄλλος Ἕλληνας ἱερεὺς νὰ ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τοῦ Βλάχου, προσωρινῶς ἕως εὐρεθῆ Ἕλληνας. (ὁμοίως καὶ διὰ τὸν Βλάχον ἥτοι δι' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις). Ἐπειδὴ οἱ κάτωθεν ἀναφερόμενοι ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις τῶν δύο ἐθνικοτήτων τῆς Κοινότητος, ἐπιθυμοῦσι, ἵνα πάντοτε ἔχωμεν δύο ἱερεῖς Ἕλληνας καὶ Μακεδονόβλαχον πρὸς εὐκόλιαν καὶ τὴν πρόοδον ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν. καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ οἱ μεταγενέστεροι νὰ ζήσωσιν ἐν ὁμονοίᾳ ὡς δύο ψυχαὶ ἐν ἐνὶ σώματι.

Ἐν Πέστᾳ 9 Νοεμβ. 1802. 1)

Δὲν γνωρίζομεν, ἀν αἱ κανονικαὶ αὗται πράξεις τοῦ ἐπισκόπου Βούδος, εἰς ὃν ὑπήγοντο οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Πέστης, ἐξετελέσθησαν κατὰ γράμ-

1 Τὸ ἐγγράφον τοῦτο ἦν γεγραμμένον εἰς ἑλληνικὴν, ἐγὼ δὲ μὴ ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ πρωτότυπον μετέφρασα αὐτὸ ἐκ τῆς Ῥουμανικῆς ἐκ τῶν Scriitorii Araman τοῦ Parahagi, σ. 23

μα, φαίνεται ὁμως ἀντίδρασις ἰσχυρὰ ἑματαίου τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἐξηκολούθει ὁ ἀγὼν αὐτῶν. Οἱ συνεχεῖς διαπληκτισμοὶ προυκάλουν ὡς εἰκὸς τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἀρχῶν τῆς Πέστης, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐν τῷ δημ. ἀρχείῳ (Főnyarosi Levéltar) τῆς Βουδαπέστης ἀποκειμένων ἐγγράφων. ¹⁾ Περὶ τὸ 1805 οἱ Βλάχοι ἀνθαιρέτως ἐτοποθέτησαν ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς ὠραίας Πύλης (τοῦ βήματος τοῦ ναοῦ) σύμπλεγμα τοῦ Οὐγγρικοῦ στέμματος συγκρατουμένου διὰ τῶν ράμφων δύο ἀντιμετώπων περιστερῶν (supra portem capitalem ipsius altaris duae columbae rostris coronam tenentes). Οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἡ τοποθέτησις αὕτη δὲν εἶχεν οὔτε τοῦ μητροπολίτου τὴν ἐγκρισιν, διέταξαν τὸν ἐφημέριον **Θεοδ. Χατζῆ Γεώργεβιτς** ²⁾ καὶ ἀπετόλμησαν νὰ ἀφαιρέσωσι τὰς περιστεράς. Ἀλλ' οἱ Βλάχοι ἀντεστάθησαν μέχρι δεινῆς τοῦ ἐφημερίου κακοποιήσεως ³⁾ διὸ ὑπὸ **Διον. Πόποβιτς** καὶ **Ofunz Ziploft** ἐγένετο ἀναφορὰ πρὸς τὸν πολιτάρχην (Stadtrichter καὶ Kircher—Comisär) καὶ προσκλαυθέντες ἐν γένει ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ. ⁴⁾ Τοῦτο ἀναφέρεται ἐν ἐτέρῳ ἐγγράφῳ (ἀρ. 137) ἐν ᾧ καὶ ἀπόφασις, ὅπως ἡ θεία λειτουργία *τελῆται ἐναλλάξ καὶ εἰς Βλαχικὴν γλῶσσαν.* ⁵⁾ Ἡ παραχώρησις βεβαίως δὲν ἐγένετο ἀπονητεῖ. Οἱ ἐν Πέστη πρόκριτοι τῆς Κουτσοβλ. Κοινότητος γράφουσι πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆ 29 Αὐγ. 1807 συνηγοροῦντες ὑπὲρ τῆς πατρίου αὐτῆς γλώττης, ἐν οἷς καὶ τάδε : Indubitatum etenim est. primitivam nostram linguam Valachicam, in qua Lyturgiae et sacrae fuctiones ubique celebrantur, communem esse cum ceteris nationis hujus Caesarei Regii subditis, quae ut abstrane s (sic, si quae iu illam irrepserunt vocabula, repurgetur. abunde prospectum esse per id, quod sine introducent ad communitatem nostram docentis pubem nostram scholasticam in germino Valachico dialecto eruditum, ad

¹ Τούτων περίληψις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ μακ **Λάμπρου** δημοσιευθεῖσα μετὰ θάνατον ἐν Ν. Ἑλλην. μν. τόμ. ΙΖ (1923) σ. 113 ἔ.
² Οὔτος ἐφημέρευεν ἀπὸ τοῦ 1803-1830 Ν. Ἑλλην. ΙΗ' σ. 281 ἔ.
³ Ἐγγράφον 89 τῆς 27 Δεκ. 1805 [;] Νέος Ἑλληνομν. ΙΖ' σ. 119-120.
⁴ Ἐγγρ. 116, 28 Δεκεμβρίου 1806, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 118-120-121, ἐν αὐτῷ γίνεται καὶ προτροπὴ εἰς ὁμόνοιαν ἀλλὰ μάτην.
⁵ Αὐτ. σ. 122.

snam excellentiam Districtus literarii Posoniensis Superiorem studiorum Directorem jam recurrimus, et hujus Docentis honesta interventione (sic) (παρὰ P. Papahagi, Scriitori Agomâm, σ. 22, σημ. 3). Τῷ 1807 ὑπεβλήθη διαμαρτυρία ὑπὸ Theochar Jappa Alex. Dermussi καὶ ἄλλων Ἑλληνιστῶν τε καὶ Γερμανιστῶν ὑπογεγραμμένων μελῶν τῆς Kirche Gemeinde τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς μελετωμένης παραχωρήσεως προνομίων καὶ ἐλευθεριῶν τοῖς Κουτσοβλάχοις, ὡς μὴ οὕσης ἀνάγκης. ¹⁾ Ἐν τούτοις τῇ 25 Ἰουλίου 1808 ἀνεγνωρίσθη αὐτοῖς τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσι Βλάχον ἱερέα. Ἀναφερόμεθα καὶ αὐθις εἰς μαρτυρίαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γρ. Γώγον μετὰ τσαούτης φειδοῦς παρασχόντος ἡμῖν τινὰς ἰσχυρὰς εἰδήσεις ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος : «Μέλη τῆς ἐνταῦθα Ἑλλ. Κοινότητος, γράφει, ²⁾ ἐγένοντο κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἀδελφοὶ Μακεδόνες λαλοῦντες καὶ τὸ ἰδίωμα τῆς Βλαχικῆς γλώσσης τὸ λεγόμενον Κουτσοβλαχικόν ὄθεν χάριν αὐτῶν καὶ τῆς ἐκ Βλάχων στρατιωτικῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως πρὸ 50 ἤδη ἐνιαυτῶν (γὰρ πρὸ 76) ἐφημερεύει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πάντοτε καὶ Βλάχος ἱερεὺς, ἡ δὲ Κοινότης ἔκτοτε λέγεται «Κοινότης Ὁρθοδόξων Γραικῶν καὶ Μακεδονοβλάχων». ³⁾ Ἡ Κοινότης τῆς Πέστης ἀπετέλει τὸ πρότυπον τῆς ὀργανώσεως ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, χάριν τῶν νοσοῦντων ἀδελφῶν τῶν εἰς αὐτὸ τὸ γένος ἀνηκόντων συνίσταται ἴδιον νοσοκομεῖον, γενναῖα κληροδοτήματα διατίθενται πρὸς ἴδρυσιν ξενῶνος χάριν στεγάσεως τῶν ἀπόρων ὁμογενῶν, καὶ ἐπὶ πάνσιν ἰδιαίτερον γνώρισμα τῶν ἐν τῇ ξένη Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ἀποτελεῖ, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Ἐκκλησίας λειτουργεῖ, τὸ non sine quo αὐτῆς, τὸ Σχολεῖον τῆς Κοινότητος, εἰς ὃ συνήθως ὁ ἐφημέριος εἶναι καὶ ὁ διδάσκαλος τῶν παιδῶν. οἱ δὲ πάροιχοι Ἕλληες καὶ Βλάχοι, εἰ μὴ πάντοτε, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν οἱ χορηγοὶ πρὸς ἔκδοσιν βιβλίων διδακτικῶν, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπουσιάζουσιν ἐκ τοῦ καταλόγου

¹⁾ Ἐγγρ. 114, Αὐτ. σ. 120.

²⁾ Αὐτ. σ. 122.

³⁾ Ἦτο ἐφημέριος ἐν Βουδαπέστη, ὅταν ἔγραφε τῷ 1884, Ἔσπερος Δ' σ. 163 Ἡ εἰσαγωγή τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ βεβαίως προϋποτίθησι μετάφρασιν γενομένην ἐν Μοσχολόλει τῶν λειτουργ. βιβλίων.

τῶν συνδρομητῶν. Ἡ ἱστορία τοῦ Σχολείου τῆς Κοινότητος Βουδαπέστης συνδέεται πρὸς τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰωαννίτου **Πολυζώη Κοντοῦ**, καὶ τοῦ Ζακυνθίου **Βενδότου**, καὶ δὴ ὁ τὰ μάλιστα συνεργήσας δι' ἀγαθῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως εἰς τὴν εὐδωσιν αὐτοῦ εἶναι ὁ ἐκ Βερροίας **Νικ. Βικέλας**. Ὁ Ἑλληνισμὸς μετεφυτεύθη εἰς τὴν Οὐγγαρίαν κυρίως μετὰ τὴν τῶν Τούρκων πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Βιέννης ἦταν (1683). ἄποικοι Ἕλληνες Μακεδόνες, Θράκες καὶ Ἀλβανοὶ ἐγκαθίστανται εἰς 30 Κοινότητας, ἄν τὰ σπουδαιότερα Σχολεῖα ἐκέκτηντο 1) Miscolez Ἑλλ. γυμνάσιον ἰδρυθὲν τῷ 1794, ἐν ᾧ ἐξεπαιδεύοντο καὶ Οὐγγροὶ, Σέρβοι, Ἀλβανοὶ καὶ Ρουμάνοι, καὶ ἔνθα ἦσαν οἱ μεγαλύτεραι καὶ πλουσιώτεραι οἰκογένειαι. 2) Τὸ Νεόφυτον (Neusatz) παρὰ τὸν Δούναβιν ὑπὸ Γερμανῶν καὶ Σέρβων οἰκουμένη. περὶ τὸ τέλος τοῦ 18 αἰῶνος, ἦνθη ἐνταῦθα Ἑλληνικὴ Σχολὴ καὶ τυπογραφεῖον. Ἐκ τῶν ἑλληνομαθῶν Οὐγγρων τῆς Σχολῆς ταύτης ἐσώζετο μέχρι ἐσχάτων ὁ ἐν Βουδαπέστη Lueff **Κάρολος**. 3) ἡ Ζεμόνη (Zemony Σέρβ. Zimony Οὐγγ.) ὡς καὶ ἡ Szentes, ἡ Cronstadt (Σεβαστούπολις) καὶ ἡ Ketsemet. 4) Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ πάσης ἀποψεως τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων εἶναι ἡ τῆς Βουδαπέστης ὡς καὶ ἡ Ἑλλ. Σχολὴ αὐτῆς, ἣτις ἐδημιούργησε τοιοῦτον φιλελληνισμόν, ὅστις ἐξεδηλώθη μὲν κατὰ τὸ 1821, σώζεται δὲ καὶ μέχρι σήμερον ἐν μέρει, ὡς εἶδομεν. Ἀπὸ τῆς Οὐγγρ. ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ἤρξατο ἡ

¹ Εἰδήσεις τινὲς περὶ τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων βλ. εἰς Ἑλληνισμόν, ἔτ. Β' 1899, Ἀθῆναι 408-411.

² Γεωρ. Γῶγος Ἑσπερ. Δ' σ. 133.

³ Αὐτ. τῷ 1884 ἐσώζοντο ἔτι τὰ σχολεῖα τῆς Πέστης, Σέντες, Μισκόλτης, Κέτσεμετ, Σεμλίνου, Ζεμόνης καὶ Κροστάντης. Σήμερον ὡς διάδοχος τοῦ **Τέλφου** φημίζεται διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὁ Horwart ἐσχάτως παρασημοφορηθεὶς ὑπὸ τῆς Οὐγγρ. κυβερνήσεως, καὶ ὁ λαμπρὸς ἑλληνιστὴς **Μαυρίμιος** Dercsenyi. Οὗτος τῇ 2 Ἰουλίου 1932 μεταξὺ ἄλλων μοὶ ἔγραφε: «δὲν ζητῶ δόξαν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐξυπηρετήσω τὴν ἐπιστήμην, ν' ἀναδειχθῶ χρήσιμος ἐργάτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. ὄλην τὴν μορφωσίμ μου, ὀλίγην τε φίλην τε, ἔλαβον ἀπὸ τὸ ἀείζων ἑλληνικὸν πνεῦμα... ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία εἶναι ἡ μόνη παρηγορία μου μέσα εἰς τὰς πικρίας τῆς ζωῆς». Ἐν Κροστάνδῃ σώζεται σπουδαιότατο; Βυζ. ναός, ὁ τῆς ἑλλ. κοινότητος; μετὰ θαυμασίας τοιχογραφίας.

παρακμή. Τὴν Πέσ ην ἐκλέγει ὡς ἔδραν αὐτοῦ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Σλαβωνικῆς ἰδίως ὁ ἐν Βιέννῃ δρᾶσας γνωριμώτατος ἐκ Κλεισούρας τῆς Καστορίας διάσημος καὶ πολὺγλωττος συγγραφεὺς *Δημ. ὁ Δάρβαρις*, ὅστις κατώρθωσε ἐπ' 50ετίαν ὃ ἦν νὰ διδάξῃ διὰ πλείστων συγγραφῶν τοὺς νέους τὰ κάλλιστα μαθήματα. Ὁ Ἕλλην *Κουτσόβλαχος Δάρβαρις* ἀποτελεῖ τὸν γνησιώτερον Βαλκανικὸν τύπον. μετὰ τὴν Σλαβωνικὴν ἐκδιδάσκει τὴν Βουλγαρικὴν εἰς τὸ Ῥουμὰν τοῦ Συρμίου, ὡς καὶ τὴν Λατινικὴν. τελειοποιεῖται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἐν Ζεμόνῃ, καὶ ἐφιέμενος ἀνωτέρων σπουδῶν μεταβαίνει εἰς Βουκουρέστιον. εἶτα εἰς Χάλλην τῆς Σαξωνίας ἀκροᾷται φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐπὶ 4ετίαν καὶ ἀποκαθίσταται εἰς Ζεμόνα ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς Βιέννην. ¹ Οἱ Δαρβάρεις ἦσαν ἀδελφοὶ πέντε, πλὴν δὲ τοῦ Δημητρίου τὸν λόγιον Ἑρμῆν ἐθεράπευε καὶ ὁ *Πέτρος* ὁ καὶ *Πεντάδος* ἐπιλεγόμενος ². Ὁ *Δημήτριος* συνδεθεὶς μετὰ τοῦ γνωστοῦ τυπογράφου *Γ. Βενδότη* κατώρθωσε νὰ δώσῃ εἰς φῶς διὰ τοῦ τύπου *τρεῖς καὶ πλέον δεκάδας διδακτικῶν καὶ ἐγκυκλοπαιδικῶν βιβλίων*. Τούτων τὰ πλεῖστα ἐξεδόθησαν δαπάνῃ τῶν αὐταδέλφων, ὧν οἱ τρεῖς ἠὺδοκίμουν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐκ τούτων τὰ 10 εἶναι θρησκευτικά ³, τὰ λοιπὰ 22 ἀναγράφει ὁ τε *Βρετὸς* καὶ ὁ *Σάθας*. ⁴ ἦσαν δὲ

¹ *Ζαβίρας* σ. 283.

² Οὗτος ἴδιον ἔργον μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ *Βρετοῦ* ἔγραψε τὸ ἑξῆς: «*Ἡρωδιανοῦ δημηγορίαι μετενεχθεῖσαι εἰς τὴν καθωμιλημένην φωνὴν καὶ ἐκδοθεῖσαι χάριν τῶν πρωτοπειρῶν ὑπὸ Πέτρου Νικολάου τοῦ Δαρβάρειος τοῦ καὶ Πεντάδου ἐν Βιέννῃ 1831*. Μετέφρασε καὶ τὴν Καισαροδιαταγὴν περὶ Καμβίων τῷ 1787 ἐν Βιέννῃ ἐκδοθεῖσαν παρὰ Légrand (1201) μετέφρασε δὲ τῷ 1821 ἐκ μὲν τοῦ Γερμανικοῦ τὴν Δάφνην τοῦ *Γενέσρου*, εἰς δὲ τὸ Γερμανικὸν τὴν Ἀπλοελληνικὴν Πρωτοπειρίαν τοῦ *Δημητρίου 1828*. Ὁ τίτλος πρωτοπειρία συνδέει τὸν *Δημήτριον* πρὸς τοὺς διδασκάλους τῆς Μοσχσπόλεως ἔνθα ἀσφαλῶς προύλαβε νὰ ἀκούσῃ τὰ πρῶτα μαθήματα (ἤρξατο συγγράφων τῷ 1785 ἐκδούς τὴν Γερμανικὴν γραμματικὴν ὡς πρῶτον ἔργον).

³ Ταῦτα εὐρίσκει τις παρὰ *Δημητρακοπούλῳ* Προσθηκτικαὶ καὶ Διορθώσεις... σ. 97.

⁴ Νεοελλ. Φιλολ. σ, 564 παρὰ τοῦ *Βρετοῦ* ἀντλήσας. Καὶ ὁ *Παλατίδης* ἐνθ. ἀνωτ. σ. 7 ἀναφέρει περὶ «τοῦ μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου τῶν Δαρβάρειων... τὸ ὄνομα αὐτῶν ἔγεινεν ἀείμνηστον καὶ ἐνεχαράχθη εἰς τὰς σελίδας τῶν χρονικῶν τῆς νέας φιλολογίας τῶν Ἑλλήνων».

ταῦτα κλασικοὶ συγγραφεῖς (Βρ. Β' 267), *Θεοφράστου* χαρακτῆρες (245, 545), Κέβης Θηβαῖος (297), Ἑλλην. διάλογοι (285, 369, 447), Ἀριθμητικὴ (354), Παιδαγωγὸς (370), Γραμματικὴ (405), Οἰκιακὴ διδασκαλία (470), Σοφίας ἀπάνθισμα (478), Φυσικὴ (490), Ὀδηγὸς βίου (491), Γενικὴ ἱστορία (609), Ἡρωελεγεία (657), Χρηστομάθεια (692), Ἐγκυκλοπαιδεία (774) κ.τ.τ. Τὰ δὲ θρησκευτικά: Ἑκκλ. ἱστορία, Λειτουργικὴ, Προσευχητάριον, Ἱστορία τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης, Κατήχησις, Προπαρασκευὴ εἰς τὴν θεογνωσίαν, Πέτρα σκανδάλου (μεταφρ. εἰς τὸ Γερμ.) Καθρέπτῃς τῶν Χριστιανῶν κ.τ.λ. εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς Σλαβομαθείας μετέφρασεν τὴν χρηστομάθειαν *Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου* εἰς τὴν Σλαβωνικὴν, καὶ συνέγραψεν εἰς αὐτὴν τὸν «Πολιτισμόν», παιδαγωγικὸν σύγγραμμα ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ τῷ 1786 (παρὰ Legrand 950). ¹ Ἄλλ' ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος οὐδόπως ἐλησμόνησε τὸν Κουτσόβλαχον ὡς διακηρύττει, ἦν δις οἱ φιλόμουσοι ἐξέδοντο αὐτάδελφοι. ἡ «Χειραγωγία εἰς τὴν καλοκαγαθίαν» ἦτοι *ἔγχειρίδιον εἰς ἀνάγνωσιν τοῖς σπουδάζουσι ρεανίσκοις τῶν Ῥωμαίων καὶ Βλάχων* δαπάνη τοῦ τιμιωτάτου κυρίου *Ἰωάννου Νικολάου τοῦ Δαρβάρως*. Ἐν Βιέννῃ, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ *Γεωργίου Βενδότη* ἐν ἔτει 1790. ²

Ἄλλος Μακεδονόβλαχος ἐκδότης πολλῶν διδακτικῶν ἐν Βιέννῃ βιβλίων δαπάνη τῶν ἐκεῖ Ῥωμανοβλάχων εἶναι ὁ ἐκ Κωνσταντινίου *Βασ. Εὐθυμίου* (βλ. *Βρετοῦ* Ν. Φιλ. ἀρ. 419, 425, 580, 506) π. χ. Ἱστορία συνοπτικὴ τῆς Ἑλλάδος κ.τ.λ. παρὰ Βασιλ. Π. Π. Εὐθυμίου τοῦ ἐκ Κωνσταντινίου τῆς Μακεδονίας... προσφωνηθεῖσα δὲ τῇ ἐντιμωτάτῃ ἀδελφότητι τῶν ἐν Βιέννῃ ἐντοπίων Ῥωμανοβλάχων. Βιέννη 1807.

Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας κ.τ.λ. φιλοτίμῳ δὲ δαπάνη τῆς ἐν Βιέννῃ τῶν Γραικῶν καὶ Βλάχων Κοινότητος τῆς ἀναστ. ἐκκλ. τῆς ἐγ. Τριάδος.

Οἱ Μακεδονόβλαχοι ἐπέτυχον ἤδη τὴν καθιέρωσιν τῆς Κουτσο-

¹ Bibliogr. hell. des huit. siècle, Τόμ. Β' 1928.

² Μετετυπώθη δαπάνη τῶν αὐταδέλων Δαρβάρων παρὰ τῷ αὐτῷ τυπογράφῳ τῷ 1802. Ἡ οἰκογένεια τῶν Δαρβάρων ὑπάρχει νῦν ἐπίσημος οὔσα ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ὕδὸς ἐπώνυμος.

βλαχικῆς εἰς τὴν λειτουργίαν, ὅπερ βαρέως ἔφερον οἱ Ἕλληνες ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἕλληνας τῆς Δακίας ἱστορικός : «... Βοσκοπέλις πόλις πλουσία καὶ πολυάνθρωπος. Ὁ φθόνος τὴν κατέστρεψεν. καὶ ἔκτοτε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ὅπου φιλοφρόνως ὑπεδέχθησαν. Πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Πέστην εἰσῆγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν γλῶσσάν των, πλὴν ἐπροξένησε μεταξὺ τῶν ἄλλων Γραικῶν σκάνδαλον τοιαύτη καινοτομία. εἰς δὲ τὴν Γραικίαν ὀνομάζουσι τούτους Μοισιόδακας καὶ κοινῶς Μυσοβλάχους (sic) καὶ Κουτσοβλάχους» ¹⁾ Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐπιτυχίαν ἤγειραν ἀξιώσεις ὅπως κατασταθῆ κοινὴ καὶ ἡ Σχολὴ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων, καὶ ἐπέτυχον πάλιν. πρῶτος δὲ curator τῆς τοιαύτης Σχολῆς ὑπῆρξεν ὁ **Νικ. Μπεκέλλας**. ²⁾ Φυσικῶς οἱ Ἕλληνες ἀντετάχθησαν ἐρωμένως εἰς τὰς τοιαύτας ἀξιώσεις, αἵτινες πλέον εἶχον νομιμοποιηθῆ, ὡς φαίνεται. ἀλλ' οἱ Βλάχοι ἀντεποιούντο. ἵνα διευθύνωσιν αὐτοβούλως τὰ τοῦ ναοῦ καὶ τὰ τῆς σχολῆς ἀπὸ τοῦ 1809 ἤδη. Ἀντισχυρίσθησαν λοιπὸν πρὸς τοὺς Βλάχους δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως ³⁾ οἱ ἐκ τῶν Ἑλλήνων Nicolaus Bekella, Theochar Jappas, Saphir Athanas, Constantin Jakiatzis, Margarit Scarlass, Alexander Dormussi, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγονται καὶ τὰ ἐξῆς : «... die Intercessen aber davon zwissen beide Nationen von anno 1889 so getheilet werden, dass wir Griechen der einen Halbscheid auf unseren die Walilacher aber der anderern Halbscheid so sind hier über wir Griechen des Wallachen noch diese uns irgend eine Rechnuug abzulegen schuldig... der Wallachen gleichfalls keine Rechnung zu geben schuldig, weil sie dazu nicht beigetragen haben, und die Gemeinschaft zwissen uns in Ruchsicht der griechischen

¹⁾ Διον. Φωτεινοῦ Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας κτλ. Α' (1818) σ. 168 σημ.

²⁾ Ἐγγρ. 4294. 155 [N. Ἑλληνομν. ΙΗ' σ. 285]. ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου: cives inhabitatores Pesthienses G. B. N. K. Valachiae Nationis. τὸ ἔγγραφο ἀποτείνεται πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως.

³⁾ Ἐκ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης μανθάνομεν ὅτι αἱ τῆς σχολῆς πρόσοδοι τῷ 1809 ἦσαν 13598 φρ. καὶ κορώνας 33 (;).

Schule ganz aufgehöret hat.) δηλ. ἀπὸ τοῦ 1809 δι' ἐπισήμου πράξεως σχεδὸν εἶχε χωρισθῆ ἡ Κοινότης, ἐφ' ὅσον ἐκάστη τῶν δύο ἐθνικοτήτων ἐκράτει ἴδιον λογαριασμόν. θεωρηθειῶν ἐξ ἴσου πρὸς ἀλλήλας. ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἐφρόνουν, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἑλλην. σχολὴν δὲν ἔχουσι δικαιώματα οἱ Βλάχοι, καίτοι καὶ αὕτη διὰ κοινῆς δαπάνης ἦν ἰδρυμένη. Ἀλλ' ἡ ἀρχή, πρὸς ἣν ἀνεφέρθησαν, δὲν συνεφώνησε πρὸς τὰς ἀπόψεις αὐτῶν. *) Κατὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 315 πρωτόκολλον τῆς griechisch—Walachischen Gemeinde Pesth τῆς 18 Νοεμβ. 1821 μετὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἀνωτάτης Schulinspektion τὸ σχολεῖον παρουσιάζεται ὡς κοινόν ὑπὸ μεικτὴν Ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ὑπὸ τῶν ἐξῆς: Ἀλεξ. Νίζου, Θεοχάρου Γιάππα καὶ Ἰω. Teczg ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, τοῦ δὲ Ναοῦμ Lica, Κωνστ. Grabcoszky καὶ Νικ. Sonkowitzs ἐκ μέρους τῶν Βλάχων. β) Πρῶτος διδάσκαλος τῆς Scholae Valachiae φέρεται ὁ Κων. Loga Diacosovits τῷ 1824, ἐν ᾧ ἀποφασίζεται καὶ περὶ εἰσαγωγῆς τῆς Κυριλλείου γραφῆς εἰς παράστασιν τῆς Κοτσοβλαχικῆς, γ) Τῷ δὲ 1826 διδάσκαλος Graeco-Valachiae Scholae Pestiensis διορίζεται ὁ Σταμάτιος Σακελλάριος. δ) Ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ταύτης φαίνεται καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου Μιχαὴλ Γ. Μπογιατζῆς, ὁ τὴν πρῶτην Μακεδονοβλαχικὴν ἐκδοὺς γραμματικὴν, ἣτις ἐπιγέγραπται ὡς:

1 Ν. Ἑλληνομ. ΙΗ' σ. 285 ἔγγρ. 4294, 155β τοῦ 1811, οὗ ὁ μακ. Λάμπρος ἀντιγράψας μέρος σημειοῦται: «τὸ ὅλον ἄξιον ἀντιγραφῆς», σ. 286, ὡς καὶ «τὰ ὑπ' ἀριθ. 4294 ἔγγραφα 1-633... περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐρίδων ἰδίως μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων...».

2 Αὐτ. σ. 288.

3 Αὐτ. σ. 286 ἔγγρ. 4294, 364 τῆς 19 Ἰουνίου.

4 Αὐτ. ἔγγρ. 388 τῆς 26 Ἰανουαρίου εἰς ὃν ἐχρεωστοῦντο δύο μισθοί.

5 Ἦν μέλος τῆς κοινότητος Πέστης καὶ συνεισήνεγκε πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, ὡς εἶδομεν, 50 φλωρία ὁ πατὴρ αὐτοῦ Γεώργιος ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος. Τῷ 1821 ἐξέδοτο ἐν Βιέννῃ Σύντομον Γραμματικὴν τῆς Γραικικῆς γλώσσης (ἐπομένως ἐγεννήθη ἐνταῦθα) τῷ 1780 χάριν τῆς νεολαίας τῶν ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ Καίσαρος εὐρισκομένων Γραικῶν, ἐκ τῆς τυπογρ. Δ. Δαβιδόβλση. Πρὸ τούτου ὁμοῦς ἔγραψε γραμματικὴν ὁ Ρόζιας Mâestria Ghivâsirii Romanesti Buda, 1809.

«Γραμματικὴ Ῥωμανικὴ ἤτοι Μακεδονοβλαχικὴ σχεδιασθεῖσα καὶ πρῶτον εἰς φῶς ἀχθεῖσα ὑπὸ Μιχαὴλ Γ. Μπογιατζῆ διδασκάλου ἐνιαυθὰ τῆς ἀπλοελληνικῆς σχολῆς. Romanische oder Macedonowalachische Sprachlehre etc. ἐν Βιέννῃ 1813» 8ον. Οὗτος ἐκ Μοσχοπόλεως καταγόμενος καὶ καθηγητὴς εἶτα τῆς Ἑλλ. γλώσσης ἐν Βουκουρεστίῳ ἔθετο τὴν βᾶσιν τῆς διδασκαλίας τῆς Κουτσοβλαχικῆς διὰ τῆς τοιαύτης γραμματικῆς. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ἔργου ὑπὸ τὸ πρόσχημα θρησκευτικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ καὶ τῇ διασπορᾷ ὁμοφύλων αὐτοῦ μετενεγκῶν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου εἰς τὸ Κουτσοβλαχικὸν ἰδίωμα τύποις ἐξέδοτο μετὰ ἀντιστοίχου Ῥωμανικῆς μεταφράσεως τὴν Κ. Διαθήκην τῷ 1843. ¹⁾ Οὗτος ὁ Μπογιατζῆς, ὅς ὑπὸ τοῦ στ Bolintinean θεωρεῖται ἄλβανικῆς καταγωγῆς ἐκ Μοσχοπόλεως, ἐγένετο ὁ ἰδρυτὴς τῆς Κουτσοβλαχικῆς φιλολογίας, Ὁ Picot καλεῖ αὐτὸν «le grand patriote et grammairien de Moskoroleni» ²⁾. Γνώστης πασῶν τῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν εἶναι καὶ ἐκ τῶν πρώτων Βουλκανολόγων. Ἡ γραμματικὴ αὐτοῦ θεωρεῖται κλασσικὴ καὶ ἀνετυπώθη ταύτης ἀνάλυσις ἐπιστημονικὴ μετὰ τῶν Κουτσοβλαχ. κειμένων καὶ γερμαν. μεταφράσεως ὑπὸ Αἰγο Duncker πλουτισθεῖσα διὰ γλωσσάριου καὶ σπουδαίων γλωσσικῶν παρατηρήσεων καὶ εἶναι ἀπαραίτητον βοήθημα πρὸς σπουδὴν τῆς γλώσσης. ³⁾ Ἴδου ὀλίγα ἐκ τοῦ Προλόγου τῆς Γραμματικῆς:

¹⁾ Οὐδὲν γνωρίζομεν τῆς μεταφράσεως ταύτης ἔντυπον, εἰ μὴ τὴν ἐν τέλει τῆς γραμματικῆς παραβολὴν τοῦ ἀσώτου, περὶ ἧς καὶ ὁ Koritar (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 101-103 ἐνθα καὶ περὶ τοῦ Μπογιατζῆ σ. 65-66, 72, 76) ποιεῖται λόγον.

²⁾ Les Roumains de la Macédoine (Paris 1875) σ. 22.

³⁾ Der grammatiker Bojadzi ἐν Jahresbericht des Instituts κτλ. τόμ. II, 1896. Ἀνάλυσις σ. 3-29. Τὰ Κουτσοβλαχικὰ κείμενα εἶναι τὰ ἐξῆς: Μῦθοι (ἐκ τῶν Αἰσωπειῶν) καὶ ἐκλογή ἱστοριῶν καὶ διηγημάτων ἐν ὄλφ 40 σ. 30-68. Γραμματικαὶ παρατηρήσεις σ. 68-75. Μετάφρασις τῆς παραβολῆς τοῦ ἀσώτου 77-83. Λεκτικαὶ παρατηρήσεις σ. 83-92. Γλωσσάριον σ. 92-145. Περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου ἢ τινῶν Εὐαγγελίων ἀναφέρει πλὴν τοῦ Bolintineanu καὶ ὁ Duncker, ὅτι τοιαῦτα κείμενα ἦσαν ἐν χρήσει ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας (αὐτ. σ.2), ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Βέης γράφει, ὅτι ἐπὶ Κομνηνῶν ἰδρύθη ἐν Μακεδονίᾳ ἐπισκοπὴ Βρεανύτης ἤτοι ὑπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀρχίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας. Ὁ Μπογιατζῆς ἦν κάτοχος πασῶν τῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν, ἔτι δὲ πλὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἐγνώριζε καὶ τὴν Λατινικὴν, καὶ κατὰ

«Ὅθεν ὁ Βλάχος μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ ἐντραπῇ τὴν γλῶσσάν του θέλει τὴν νομίζει μάλιστα καὶ καύχημά του, καὶ ὅταν αὐτὸς στολίῃ τὸ πνεῦμά του θέλει τὸ ἀκολουθήσει προθύμως οὕτως εἰπεῖν καὶ ἡ γλῶσσά του, προθυμότερον παρὰ ἄλλαι τινές. Ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων λοιπῶν ἀναντιρρήτων αἰτιῶν γίνονται ἀφ' ἑαυτοῦ των φανεραὶ αἱ ἀνόητοι φλυαρίαι τοῦ σχολαστικοῦ **Νεοφύτου Λούκα**, ὅστις ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἐξεύρει καμμίαν ἄλλην γλῶσσαν ἀγαπᾷ νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου. καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ συστήσῃ τὴν ἐθνικὴν του, τὴν μακαρωνικὴν γραικικὴν (καθὼς οἱ ὁμογενεῖς αὐτοῦ περιγελῶντες τὴν ὀνομάζουσιν). καὶ τόσον τυφλῶς εἶναι ὁ ζῆλος αὐτοῦ, ὥστε εὐχεται ταύτην τὴν μεταβολήν, ἐν ᾗ αὐτὸς ὁμολογεῖ τοὺς Βλάχους πανταχοῦ βελτιουμένους, εὐφρεῖς καὶ προθυμοτέρους εἰς τὰ καλὰ παρὰ τοὺς ἰδίους Γραικοὺς. Ἐκ τοιαύτης τυφλότητος μόνον καὶ παιδαριώδους ἀμαθείας ὀρμώμενος δύναται οἷονεὶ προκαλῶν νὰ ἐρωτᾷ ποῦ οἱ Βλάχοι ἔχουσι ἐπαρχίαν, πόλιν, ἱερεῖς νόμους, εὐγενείας κτ. κτ. ;

Ἀλφάβητον ταύτης τῆς Βλαχικῆς γλώσσης συνέταξα τὸ Λατινικόν, καθὼς ἔκαμαν πολὺ πρότερον καὶ ὅλαι αἱ θυγατέρες τῆς Λατινικῆς, καὶ ἄλλως ἐπειδὴ τὸ Λατινικὸν ἀλφάβητον τοῦλάχιστον δὲν εἶναι ἐλλιπέστερον ἀπὸ τὸ γραικικὸν διὰ ξένας γλώσσας, ἢ τε κατάχρησις αὐτοῦ εἶναι ὁπωσοῦν ἀνεκτοτέρα, κοινὴ οὖσα, κατὰ τὸ παρὸν ἐν χρήσει ὄντος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

(Γραμματικὴ Ρωμανικὴ ἦτοι Μακεδονοβλαχικὴ σ. IX—XIV)

Ὁ **Μπογιατζῆς** καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτῷ ἀπεδόθησαν ἀκάθεκτοι εἰς τὸ περὶ τῆς γλώσσης ἀγῶνα. Ἄβερκιος, ἀγιορείτης ἠγούμενος, ἐξ Ἀβδέλλας, ἀπεσταλμένος τῷ 1860 πρὸς διεκδίκησιν τῶν ἐν Ρουμανίᾳ κτημάτων τοῦ ἀγίου Ὄρους εἰς Βουκουρέστιον, ἔμεινε κατάπληκτος βεβαιωθείς περὶ τῆς ὁμοιότητος Κουτσοβλάχων καὶ Ρουμάνων. καὶ ἔκτοτε οὗτος ἀνέλαβεν ὡς ἐθναπόστολος ν' ἀφυπνίσῃ τοὺς Κουτσο-

τὸν Ricot τὴν Γαλλικὴν καὶ Ἰταλικὴν. Ἡ γραμματικὴ αὐτοῦ εἶναι τρίγλωσσος εἰς Ἑλληνικὴν, Κουτσοβλαχικὴν καὶ Γερμανικὴν καὶ ἀφιερῶνται εἰς τὸν ἐκ Μοσχόπολεως εὐπατρίδην Δημ. Νικολάου (Edlen von Nitta), καὶ ἐξεδόθη τὸ 2ον ὑπὸ τοῦ Bolintineanu ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1863. (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 380).

βλάχους τῶν Βαλκανίων. ¹ Εἰς τὴν κίνησιν ταύτην ἠθέλησε νὰ ἀντιταχθῆ ἀνὴρ ταῖς Μούσαις φίλιος **Νεόφυτος ὁ Δούκας** (ὡς γράφει καὶ ὁ Μπογιατζῆς).

Ἐκ τῶν διεξοδικῶν αὐτοῦ ἀντιφωνήσεων σταχυολογοῦμεν ἐνταῦθα ταῦτα :

«Περὶ δὲ τῶν Βλάχων τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἑλλάδος πολλαχῆ κατοικούντων δὲν συστέλλομαι νὰ εἶπω καὶ πάλιν, ὅτι οὗτοι οὐ μόνον τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν συμφέρη νὰ μάθωσιν, ἀλλὰ καὶ ἦν ἀδόξως καὶ ἀναξίως προφέρουσιν, ἀνάγκη νὰ ἀπομάθωσι, καὶ νὰ εβέσωσιν αὐτὴν εἰς τὸ παντελές· καθότι αὐτοὶ οὔτε γένος δύνανται νὰ συστήσωσιν ἴδιον, ὡς μὴ ἔχοντες οὔτε ἐπαρχίαν ἰδίαν, οὔτε θρόνον τινά, οὔτε ἄλλο τι τῶν τοιούτων συσιατικῶν, ἐν οἷς τυχὸν καὶ καυχῆσονται· οὔτε πάλιν ἔξω τῶν ἑαυτῶν φωλεῶν δύνανται νὰ ζήσωσι διὰ ταύτης· οὔτε φῶς τι εἰς μάθησιν ἔχουσιν ἔξ αὐτῆς, ὡς ἀγραμμάτου παντάπασιν· ἔριδες δὲ καὶ ἀντιζηλῖαι, καὶ διαιρέσεις, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κακὰ προκύπτουσιν ἔξ αὐτῆς· ὅθεν τὸ τοιοῦτον σκάνδαλον ἀποῤῥιπτεόν ἀπὸ τοῦ μέσου εἰς τὸ σκότος τῆς λήθης, ὥστε οἱ μεθ' ἡμᾶς νὰ μνημονεύωσι μὲν ἡμᾶς εὐγνωμόνως διὰ τὴν πρόνοιαν, νὰ μακαρίζωσι δὲ καὶ ἑαυτοὺς διὰ τὴν εὐτυχίαν, αἰσθανόμενοι τότε (ἐὰν αἰσθάνονται) ὅτε ἐλευθερωθέντες ἤδη ἀπὸ τῆς δούλης τῆς διερρηγμένης καὶ ῥυπαρᾶς, ἦλθον εἰς τὴν δέσποιναν καὶ μητέρα τῶν ἐπιστημῶν, ἧς ἡ ἐσθῆς περιῤῥέουσα καὶ διάλευκος, καὶ λαμπρὰ, καὶ γάμου ἀξία βασιλικοῦ.

Τὰ δὲ πέριξ, ἄλλοτε ἄλλως κατεκλύσθησαν ἅπαντα. ἔνθεν μὲν ὑπὸ τῆς Σλαβωνικῆς γλώσσης καταποντισθέντα, ἧτις ἐχώρησεν ἀδίκως καὶ παραλόγως καὶ μέχρι τῶν κόλπων αὐτῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔνθεν δὲ **ὑπὸ τῆς Βλαχικῆς, τῆς χολῆς ταύτης καὶ μογιλάλου**, ἧτις καὶ αὐτὴ νῦν ἐν φωτεινοτάτῳ αἰῶνι, καὶ ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ τῆς δόξης βατταρίζει μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀνερευθριάστως ὑποκρῶζει, καὶ τὸ ὅλον ἐκ μέρους καταμολύνουσα. ἄλλοθεν πάλιν ὡς ἐκ τῆς δύσεως ἡ Ἀλβανικὴ, οὐκ οἶδ' ὀπόθεν κατὰ δυστυχίαν καὶ αὐτὴ παρεισφρήσασα, ἰσχυρῶς καταθρασύνεται τῆς δεσποίνης, καὶ πολὺ μέρος τῆς πατροφᾶς

¹ Nic. Parahagi, Les Roumains de Turquie 1905, σ. 56-60.

ἡμῶν κληρουχίας ἀπέσπασε, καὶ πολλοὺς τῶν ὀρθοδόξων εἰς παχύτατον σκότος τῆς ἀμαθείας τῶν δογμάτων ἐξέωσε»¹.

Ἀλλαχοῦ δὲ τὴν προπαγάνδαν κτυπῶν καὶ τὰ δεινὰ τῆς διασπάσεως τῶν Ὀρθοδόξων ἔχων ἐν νῶ ὁ φιλογενῆς ἀνὴρ ἐπιτίθεται δορυμύτατα, καὶ καυτηριάζει διὰ λέξεων ἥκιστα εὐπρεπῶν τὴν κίνησιν ταύτην, ἣτις ἄλλως ἦν φυσικὴ ἀπόρροια τῆς ἀφυπνίσεως τῶν Βαλκανικῶν λαῶν².

Καρπὸς τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ Μοσχοπολιτῶν περὶ τῆς ἐθνικότητος καὶ γλώσσης αὐτῶν, ἀγώνων, οἵτινες μετὰ τοιαύτης διεξήγοντο ζωνηρότητος, εἶναι τὸ ἐξῆς σπουδαιότατον εἰς Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν γεγραμμένον βιβλίον:

¹ Νεοφύτου Δούκα Λόγοι τῶν Ἀττ. ῥητόρων. Τόμ. Α'. Ἐν Βιέννῃ 1812 σ. ιγ' ιδ'.

² «Καθὼς τινες δηλονότι ἀνοηταίνουσιν εἰς τὸ περὶ τῆς γλώσσης τῆς Βλαχικῆς ταύτης, τῆς ἑυπαρεῆς καὶ ἀθλίας, ἐὰν συγχωρῆται νὰ ὀνομάζεται γλῶσσα ἢ πανταχόθεν χωλαίνουσα, ἀλλ' οὐχὶ γλώσσης ἑτέρας μᾶλλον ἀπόρροια, πολλὴν ἔχουσα ἀηδίαν καὶ δυσώδη ἀποφορὰν. καὶ ἐντεῦθεν συμβαίνουσι τόσαι ταραχαὶ κτλ». Περὶ δὲ τῆς προόδου τῶν Κουτσοβλάχων γράφει: «οἱ Βλάχοι ὅμως, ὡς βλέπομεν, φαίνονται πανταχοῦ προθυμότεροι εἰς τὰς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολάς, πανταχοῦ βελτιούμενοι καὶ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ πλείονες τῶ ὄντι πεπαιδευμένοι. καὶ αὐτοὶ μόνοι ἠθέλησαν, καὶ θελήσαντες ἀποκατέστησαν τυπογραφίαν ποτὲ ἐλληνικὴν, τὸ ὁποῖον οἱ περσίζοντες καὶ φοινικίζοντες οὗτοι Ἕλληνες οὔτε νὰ ὀνομάσωσι θέλουσιν, οὔτε νὰ κατορθώσωσι προαιροῦνται, ὀνειδίζουσι δὲ τοὺς Βλάχους εἰς γένος, οἱ ὅποιοι θέλουσι δείξῃ τὰ ἐλληνικά των σχολεῖα ἄξια νὰ δέχωνται καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγερώχους καὶ ματαιόφρονας. ὥστε νὰ διδάσκωνται εἰς αὐτὰ τὴν πατρῴαν ἐκείνην ἀρετὴν καὶ παιδείαν» Μαξίμου Τυρίου λόγοι... παρὰ Νεοφ. Δούκα. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας 1810, σ. λγ' - λς'. Τοὺς αὐτοὺς φόβους ὡς πρὸς τὴν ἐθνιστικὴν κίνησιν τῶν Κουτσοβλάχων ἐκφράζει καὶ διαπρεπῆς ἱεράρχης· «πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Πέσταν. εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν γλῶσσάν των (οἱ Βλάχοι τῆς Μοσχοπόλεως), ἀλλ' ἡ πείρα ἀπέδειξε κακὴν τὴν τοιαύτην καινοτομίαν, Καὶ ἂν τὸ σχῆμα τὸ ὁποῖον ἐπροξενήθη μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ἄλλων ὁμοδόξων χριστιανῶν, ἣτις ἔκαμε καὶ εἰς τὰ δύο μέρη ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα, τὶ δὲν θέλει προξενήσει τοιοῦτον σχῆμα, ὅταν γεννήσῃ τὸ αὐτὸ σκάνδαλον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν..; Εἶναι εὐχῆς ἔργον νὰ λείπωσι τοιοῦτοι νεωτερισμοὶ τῶν ὁποίων οἱ ἐφευρεταὶ εἶναι στερημένοι ἰῶν ὅσα διατρέχουσιν εἰς τὴν πατρίδα τῶν ὁποῖαν ἀφῆκαν».

Κ. Κυρίλλου. Ἀπολογία ἱστορικὴ 1815 σ. 85. (ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο κρύπτεται ὁ πρῶν Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος. εἰς τῶν σπουδαιότερων παραγόντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐργασθεὶς ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλλην. Ἐπαναστάσεως).

Νέα παιδαγωγία ἤτοι ἀλφαβητάριον εὐκολον τοῦ μαθεῖν τὰ νέα παιδιά τὰ ῥωμανο-βλάχικα γράμματα εἰς κοινήν χρῆσιν τῶν Ῥωμανο βλάχων. Νῦν πρῶτον συνετέθη καὶ ἐδιορθώθη παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐν ἱερεῦσιν κ. κ. Κωνσταντίνου (sic) τοῦ Οὐκούτα, Μοσχοπολίτου, χαρτοφύλακος καὶ πρωτοπαπᾶ ἐν τῇ Ποσνάνια τῆς μεσημβρινῆς Προυσίας, καὶ δι' αὐτοῦ χάριν ἐδόθη εἰς τύπον διὰ καύχημα τοῦ Γένους. Ἐν Βιέννη 1797, τύποις τῶν Μαρκίδων Πούλιου ¹.

Ὁ Οὐκούτας, Μοσχοπολίτης καὶ τιτουλάριος τῆς Ἀχριδηνῶν ἐκκλησίας, ἐξεπαιδεύθη ἀναμφιβόλως ἐν τῇ νέᾳ Ἀκαδημίᾳ. Κατὰ τὴν τῶν Μοσχοπολιτῶν δισπορὰν ἐγκατεστάθη ἐν τῇ πόλει Posen (ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς Πολωνίας ἀποσπασθεισῶν), ἐνθα συνέστησε σχολὴν Βλαχικὴν ἀνωτέρων σπουδῶν, ἣν καὶ ἐπαξίως διηύθυνεν ². Ἐνταῦθα ἦν ἐφημέριος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συσταθείσης ὑπὸ Μακεδονοβλάχων. ³ Ἡ Νέα Παιδαγωγία βεβαίως εἶνε συντεταγμένη κατὰ τὸ τότε σύστημα τῶν ἑλληνικῶν ἀναγνωσματῶν, ὧν συνήθως προτάσσοντο προσευχαὶ καὶ τροπίριά τινα τῆς ἐκκλησ. ἀκολουθίας. Ἀλλ' ὁ Οὐκούτας μετὰ τὸ Ἀλφίδητον καὶ τὸ περὶ συλλαβισμού κεφάλαιον παρέλαβε ἐν Κοιτσοβλαχικῇ μεταφράσει δλόκληρον σχεδὸν τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ Ὁρολογίου—καὶ αὐτὸ εἶναι ὅλον τὸ βιβλίον—Εἶναι ἀληθές, ὅτι τοιαύτη μετὰ τὴν ἄλωσιν ἦν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἡ διδακτικὴ μέθοδος, καὶ τὰ πρῶτα διδακτικὰ βιβλία ἦσαν ὁ Ὀκτώη-

¹ Ὁ Βίανι πρῶτος ἀνακαλύψας τὴν Νέαν Παιδαγωγίαν ἐποίησατο ἀνακοίνωσιν εἰς τὴν Ρουμ. Ἀκαδήμειαν, ἣν ἐδημοσίευσεν ἐν *Anale Acad. Rom. Seria II*, τόμ. XXX, σ. 67, *Intâia d' a—si scrie limba lor si a învătă în ea*. Δικαίως λοιπὸν χαρακτηρίζει τὸ ἔργον τοῦ Οὐκούτα ὡς τὴν πρώτην ἀπόπειραν τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης, (ἐν τῇ ξένη ὁμως² διότι ἡ ἀπαρχὴ ἐγένετο ἐν Μοσχοπόλει), τὸ βιβλίον γνωρίζω ἐκ τῆς παρὰ τοῦ Parahagi (ἐν *Scriitori Aromâni* σ. 57—101) ἀνατυπώσεως μετὰ καὶ Ρουμαν. στοιχείων, *Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μοναδικοῦ ἀντιτύπου βλ. αὐτ. σ. 49.*

² Βλ. *Scriit. Arom.* σ. 22, σημ. β.

³ Πλείω ἐνθ' ἄνωτ. σ. 44—51.

χος, τὸ Ὁρολόγιον καὶ ὁ Ἀπόστολος—ἄλλ' ὁ πατριώτης Κουτσόβλαχος ἐκδιδοὺς τὸ βιβλίον εἶχεν ἐν νῶ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ Λειτουργίᾳ, ἣτις ὡς εἶδομεν ἤρξατο τότε εἰς πολλὰς τῆς διασπορᾶς κοινότητος τελουμένα καὶ Κουτσοβλαχιστί. Εὐτυχῶς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθησιν εἰς τὸν Πρόλογον, ὃν μεταφράζομεν ἐνταῦθα ἐκ τῆς Κουτσοβλαχικῆς.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΝ

Δέξασθε τὸ μικρὸν τοῦτο φῶς πρὸς ὠφέλειαν τῶν τέκνων ἡμῶν. Ἀπὸ πολλοῦ ἐπεθύμεις νὰ ἴδῃς τὴν ἀρχὴν ταύτην διὰ τὸ γένος ἡμῶν, ἵνα εὐκόλως ἐννοήσωσι νὰ τέκνα ἡμῶν ἐκεῖνα, ἅπερ εἰς ξένην διάλεκτον καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ χρόνου μακροῦ δύνανται νὰ μάθωσι. Ἀπὸ πολλοῦ οὐχὶ μόνον ἡ γλῶσσα ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ δόγματα τῆς πίστεως ἔχουσι λησμονηθῆ, ὡς λέγει ὁ Δαβίδ· «ἐμίγησαν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν». Τούτου ἕνεκα μέγας ἐμοχθήσαμεν, ἵνα εἰς φῶς φέρωμεν τὸδε τὸ Ἀλφαβητάριον μετὰ τῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεων καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν πίστιν ἀπέδοσιν τῶν τε συλλαβῶν καὶ φράσεων, ἕως καταστήσωμεν ταύτας ἱκανὰς πρὸς ἐκτύπωσιν καὶ καταλήλους πρὸς ἀνάγνωσιν διὰ τὰ τέκνα ἡμῶν. Ἐπειδὴ ὁμως πᾶσα ἀρχὴ δύσκολος, ἀρκεῖ ὁ Χριστιανὸς νὰ γνωρίζῃ νὰ προσφέρῃ τὴν ὑπειλομένην λατρείαν εἰς τὸν Κύριον αὐτοῦ εἰς τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν· διότι γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Κορ. Α' ἐπιστολὴν κεφ. 14, στ. 14: «ἐάν γάρ προσεύχωμαι γλῶσση, τὸ πνεύμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι» καὶ στ. 15 «προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοί ψαλῶ τὸ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοί». Διὰ ταῦτα τὰ τέκνα πρέπει τοῦλάχιστον τὰ στοιχεῖα τῆς πίστεως νὰ γνωρίζωσι, καὶ οὐχὶ μόνον ταῦτα τὰ ἀμαθῆ, ἀλλὰ καὶ ὅσοι γνωρίζουσι πρέπει νὰ μελετήσωσι τὸν ἀνωτέρω στίχον 13: «διόπερ ὁ λαλῶν γλῶσση, προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ, (ὁ ἀναγινώσκων εἰς ξένην γλῶσσαν, ὡς παρακαλῆ τὸν θεόν, ἵνα φωτίσῃ αὐτόν, ἵνα ἀναγινώσκῃ εἰς τὴν ἰδίαν γλῶσσαν). Οὕτω καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν τὸν Κύριον νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς, ἵνα προσεύχωμαι αὐτῷ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. Παρὰ ταῦτα ὁμως, ἐάν εἰς τὴν ἑναρξιν ταύτην τῆς γλώσσης εὐρεθῶσι σφάλματα εἴτε εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς γλώσσης, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας, ὡς ἔχωμεν συγγνώμην διότι δὲν πράττομεν τοῦτο πρὸς βλασφημίαν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν θεοῦ. Νὰ μὴ θεωρήσητε δὲ ὡς ἐντροπὴν, διότι ἐδανείσθημεν ἐξ ἄλλης γλώσσης· διότι πᾶσαι αἱ γλῶσσαι, αἵτινες πολιτεύονται εἰς τὸν κόσμον, δανείζονται ἀλλήλας. ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐντεθεν ὅλα τὰ ἔθνη δανείζονται καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς λέξεις· οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἀρνηθῆ τοῦτο, διότι

καὶ τὰ γράμματα φαίνονται καὶ αἱ λέξεις, καθὼς εἰς ἡμᾶς συμβαίνει. Ἐκαστος ἡμῶν ἅμα ἐξέληθ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, θὰ συναναστραφῆ πρὸς ἄλλα ἔθνη καὶ θὰ μεταβάλῃ καὶ γράμματα καὶ ἀναλόγως τῆς χώρας, ὅπου ἀποκατασταθῆ. Ἴδου τὰ γράμματα εἶναι 24. εἰς ταῦτα συνδυάζομεν μερικὰ σύμφωνα, ὅπως συμπληρωθῆ ἡ Κουτσοβλαχική. τὰς δὲ λέξεις θὰ μεταφράζωμεν εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, καθὼς φαίνονται γεγραμμένα εἰς τὴν ἑναντι σελίδα, ἵνα ἕκαστος καὶ ἄνευ ὁδηγοῦ μελετήσῃ αὐτά. Ὅστω δύναται ἕκαστος νὰ προσεύχῃται ἐν ἰδίᾳ διαλέκτῳ, ὡς ἡ ἐκκλησία διακηρύττει, ἡλίου λαμπρότερον, ἥτις βλέπει ἐκείθεν, ὅθεν λάμπει ὁ ἥλιος τῆς ἀληθείας χριστοῦ ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ πάντας ἡμᾶς φωτίζων (ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ τὸ Κουτσοβλ. ἀλφαβητάριον).

Διάδοχος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Μπογιατζῆ ἐγένετο ὁ ἐν Μακεδονόβλαχος **I. Κ. Μάξιμος**, ἱστορικός καὶ ἐθνολόγος ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκδοὺς τῷ 1862 «*Σύντομον ἰδέαν τῆς Μακεδονορωμανικῆς γραμματικῆς* (Κουτσοβλαχιστί καὶ ἀπλοελληνιστί), ὄργανον, κατὰ τὸν *Ἀραβαντινόν*, τῆς τῶν Ἰησοῦϊτῶν Δακικῆς προπαγανδας καλυπτομένης ὑπὸ τὰ ἄσημα ὀνόματα **Κ. Δ. Τσόγκα** καὶ **Α. Κοσάκοβιτς** ἐπὶ τῷ διανεμηθῆναι δωρεὰν τοῖς τὰ δεξιὰ τοῦ Δουναβέως Ῥουμούνιοις». Οὗτος προτάσσει ἕκτει ἡ ἱστορικὸν καὶ γλωσσολογικὸν πρόλογον. καὶ εἰσάγει 29 στοιχεῖα τῆς Κουτσοβλ. διαλέκτου, ὧν τὰ 6 φωνήεντα, πολλὰ δὲ φθέγγεται περὶ τῶν φωνητικῶν μεταβολῶν καὶ μεταμορφώσεων μετὰ πολυπληθῶν κανόνων ἐν 38 σελίσιν. ἀποφαίνεται ὅτι ἐλαχίστη ὑπάρχει διαφορὰ μετὰ τῆς Κουτσοβλαχικῆς καὶ Ρουμανικῆς, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν παρατίθεται ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ **Μπογιατζῆ** λαβῶν τὴν περραβολὴν τοῦ ἁσώτου, ἀλλ' ἰδοὺ ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ κεφαλαίῳ ὁποῖαι διαφοραὶ ὑπάρχουσιν :

Κουτσοβλαχιστί.
 χώρα (γῆ).
 αμαρτεψίρε (ἁμαρτανεῖν).
 ξουντεψίρε (ἐξοδεύειν)
 πρῶτ'α (πρώτην).
 κουτάπου (καταπόδημα).
 παρακρισίρε (παρακαλεῖν).
 τουτεπότ'α (τὸ τίποτέ του).
 χαρεσίρε (χαρῆναι).
 ἄργάτι (ἐργάται, μίσθιοι),
 μπανάρε (δαπανᾶν).
 χουσμερκιάρι (Τουρκ. ὑπηρέται)

Ρουμανιστί.
 τιέρα.
 πεκατουίρε.
 κατουίρε.
 ντεάντσιο.
 ικαλτταμέντε.
 ρουγάρε.
 αβερέα.
 βεζετίρε.
 μιρτσινάριοι.
 βιέρε
 φελίρε:

ισκισίρε (ἀποδημεῖν).
 τεπουσίρε (χρηταίνειν)
 μπασι ρε (καταφιλεῖν).
 φίσι (υἱοί).
 ντεπαρτόρα (μειακρυσμένη χώρα).
 λιάντε (κεράτια)
 φετιόρου (υἱέ).
 εἰσέλου (ἐκεῖνος).
 νιρεῖντου (ὀργισθεῖς).
 ποτανέλε (πός ναι).
 ὄσοπιτέλοι (φίλοι).

νιουτζέρε.
 σατουρίρε,
 σαρουτάρε.
 φίλοι.
 ντεπαρτίτα.
 ροσκοβίλε.
 φιλιούλου,
 ἔλλου.
 μανιάντου.
 κοῦρβε.
 αμιτσίλε. ¹

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ *Μαξίμου* καὶ ἐξῆς ὑπεισηλθε τὸ πονηρὸν τῆς προπαγάνδας πνεῦμα καὶ κατώρθωσε νὰ ἀνακόψη τὸ ἔργον, ἔνεκα τοῦ ἀκράτου μισελληνισμοῦ καὶ τῆς κατὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐμπαθείας νὰ συγχύση τὴν φυσιολογικὴν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης πορείαν καὶ ἐξέλιξιν. Τῶν ἐκκεντρικῶν τούτων Μακεδονοβλάχων εἰλικρινέστεροι ἀληθῶς ὑπάρχουσιν οἱ ἀκραιφνεῖς Ρουμᾶνοι. καὶ ἀναφέρω τὸν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος [1862] ἐκδόντα τὸ πρῶτον Ἑλληνο-Ρουμανικὸν Λεξικὸν ἐν Βουκουρεστίῳ *Ἰωαννίδην*, ὅστις σεμνυνόμενος ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ρουμᾶνου, ἐν τούτοις ἐν συγκινητικωτάτῃ πρὸς τὴν μακαρίαν σκιάν τοῦ διδασκάλου τοῦ γένους *Νεοφύτου Δούκα* ἀφιερῶσει εὐγνωμονεῖ αὐτῷ «διότι οὐκ ἐπαύετο παροτρύνων πατρικώτατα τοὺς Ρουμᾶνους, ἵνα παρησκευάσωσι διδασκάλους ἐθνικούς, καὶ ἐπὶ ἐθνικῶν βῆσεων μορφώσωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα». ²

Τὸ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἰσχυρὸν καὶ ἀκάθεκτον αἶσθημα ἐγένετο αἰτία τῆς ρήξεως ἐν Πέστη. καὶ οὕτω ἐφεξῆς διστάμενοι ἀποχωρίζονται πολλοὶ ἀδελφοὶ Κουτσόβλαχοι ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρὸς ὃν ἐν ἀρμονίᾳ τέως εἶχον συμβιβάσει τὸ ζήτημα ἐν Μοσχόπολει διὰ τῆς ὀρθοφροσύνης τῶν μεγάλων ἐκείνων τοῦ γένους διδασκάλων. Ἡ προπαγάνδα ἐμφιλοχωρήσασα ἤδη ὡς δεινὴ μαστροπὸς καὶ μέγαιρα ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐνσπείρη τὰ ζιζάνια καὶ νὰ εὐρύνη τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν χάσμα. Κατώρθωσε νὰ παρασύρη

¹ Πανδώρα εὐμ. Κ' (Ἀθῆναι 1870 σ. 14.

² Παρ' *Ἀραβαντινῶ* ἐνθ. ἄνωτ. ο. 41.

Χρήσιμον Λεξικὸν πρὸς γνῶσιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς εἶναι καὶ τὸ τοῦ I. Dalametra Dictionar Macedo-roman, ἐκδοθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1906. καὶ τὰ ἐτυμολογικὰ Puscariu Sextil Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache I. Lateinisches Element, Heidelberg, 1905 Candrea—Dansusianu Dictionarul etimologie al limbii române. Bucaresti 1907.

τινὰς Κουτσοβλάχους, ἀγαθοὺς κατὰ τὰ λοιπὰ πατριώτας, πέραν τοῦ Ἰστρου καὶ νὰ διαβουκοῖ ἢ δι' αὐτῶν διαρκῶς κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε κατὰ τοὺς ἐσχάτους τῆς πολιτικῆς διαστάσεως Ρουμάνων καὶ Ἑλλήνων καιροὺς ἤγαγεν αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς διεκδικήσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Βουδαπέστης ὡς **Ρουμανικῆς**. ἀλλὰ διεξαχθέντος μακροτάτου δικαστικοῦ ἀγῶνος ἐνώπιον τῶν Οὐγγ. δικαστηρίων ἡ νίκη ἀπέβη ὑπὲρ τῆς Ἑλλ. Κοινοτήτος, δι' ὀριστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Οὐγγ. Ἀρείου Πάγου, ἐν ἧ περιέχεται καὶ ἡ οὐχὶ ἄμοιρος πολιτικῆς σημασίας διαγνώμη, ὅτι **πᾶν τὸ Κουτσοβλαχικὸν δὲν εἶναι καὶ Ρουμανικόν**.¹⁾ Ἐξ ἑλληνικῶν πηγῶν ἐλάχιστα ἢ οὐδὲν σχεδὸν μανθάνομεν περὶ τῆς περαιτέρω τύχης τῶν Μακεδονοβλάχων τῆς Πέστης ἀξιοθαυμάστως διὰ τὸ πρὸς πᾶν ἔργον εὐεπήβολον μεγα ὑνάντων τὸ ὄνομα τοῦ Μακεδόνοσ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ.²⁾ Πλεῖστοι ἤδη πατριῶται κατέφυγον μετὰ τὸ ναυάγιον τῆς ἐθνικοποιήσεως τῆς γλώσσης αὐτῶν εἰς Ρουμανίαν πρὸς ἀτελεσφόρητον συνέχισιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, ἐνθα πλὴν τῶν Δαρβάρων παρενείρομεν ὧδε ὡς χροσῆν κατακλειδα τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μοσχοπολίου **Ἀνδρέου βαρώνου δὲ Σαγκούνα**, τοῦ κλεινοῦ μητροπολίτου τῆς Τρανσυλβανίας. Ἐν τοῖς συνδρομηταῖς τοῦ εἰρημένου βιβλίου τοῦ **Ρόζια**³⁾ εἰς τὴν πόλιν Μισκόλτζην φέρονται ἐγγεγραμμένα τὰ ἑξῆς μέλη τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας Σαγκούνα : **Γεώργιος Β. Σαγκοῦνε, Βρέιας Ν. Σαγκοῦνε, Γεώργιος Δημ. Σαγκοῦνε, Γιώ. Δημ. Σαγκοῦνε, Ναούμης Σαγκοῦνε**. Ἰω. Siguna Μοσχοπολίτης καὶ Κων. Saguna τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἄν.ρ. Saguna, ἧτις κατήγετο ἐκ τοῦ Gabrova, χωρίου πλησίον τῆς Μοσχοπόλεως, ἀναφέρονται ὡς ἐμπροσθεύμενοι ἐν Βενετία τῷ 1719 [Val. Parahagi, Les Roumains de l' et Albanie le commerce vénitien ἐν Melanges de l' école, Roumaine en France 1931. σ. 48). Τῷ 1809 ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ μέλλων νὰ κλείσῃ τὴν οἰκογένειαν ταύτην **Ἀθανάσιος**, ὅστις τὰς πρώτας σπορδὰς διήνυσεν ἐν Πέστη προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐκ μητρὸς θείου **Ἀθανασίου Grabovschii**, παρὰ τῷ **Μ Μπογιατζῆ** καὶ **Ἀλεξ. Θεδώροβιτς Θεοδώρου**, ἐνθα καὶ ἀπεπεράτωσε τὸ Γυμνάσιον. Πρὸς ἀνωτέρας θεολογικὰς σπουδὰς μετέβη εἰς Vars, ἐνθα ἀνεκρηύχθη διδάκτωρ. Τυχὼν τῆς προστασίας

1) **Λάμπρος** ἐν Ν. Ἑλληνομν. τομ. Η' σ. 286.

2) Κύριον ἔργον: Neujahrsgeschenk den Herren und Fraueu, Bürgen, und Bürgerinnen walachischer Nation zu Pesth am Abend des 31-ten December 1819, dargebracht von Petrowitsch K. Pler [sic], ὅπερ ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ συμβουλευθῶ.

3) Ἐξετάσεις σ. 153 καὶ Ἱστορ. Ἑκκλ. Μελετίου τόμ. Α' σ. κθ' Δημ. Γ. Σεγ'οῦνα.

τοῦ βαρῶνου *Σίνα* διέτριψεν ἐπὶ πολὺ εἰς Βιέννην καὶ κατηρτίσθη ἄριστα εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐκμαθῶν τελείως καὶ τὴν Γερμανικὴν. Εἰς τὴν Σερβικὴν τοῦ Σιρμίου μονὴν ἐχειροτονήθη διάκονος μειονομασθεὶς Ἀνδρέας καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ὡς καθηγητὴς ἐν Vars ἐδίδαξε τὴν θεολογίαν. Τῷ 1846 ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Ardeal καὶ μητροπολίτης πάντων τῶν Ρουμάνων τῆς Ὀρθοδόξου γραικοανατολικῆς Ἐκκλησίας ἐν Τρανσυλβανίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ, ἐν τῇ πλέον δηλ. ἐπιμάχῳ ἐπαρχίᾳ σπαρασσομένη ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ἐρίδων τῶν διαμαρτυρομένων πρὸς τοὺς καθολικοὺς καὶ ἀμφοτέρων προπαγανδίζοντων τοὺς ὀρθοδόξους. ἀπέθανε δὲ τοιοῦτος διαπρέπας ὡς ἄριστος ποιμέναρχης τῷ 1873 πλήρης ἡμερῶν. Ὁ *Σαγκούνας* θεωρεῖται ὁ μεγάλῃ-τερος ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας συγγράψας ἐκκλησιαστικὴν πρωτότυπον ἱστορίαν ὡς καὶ τὴν τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης καὶ διαφόρους ἄλλας μονογραφίας. ¹ Ὑπὸ πάντων δὲ ὡς ἀνὴρ μεγίστης δράσεως χαρακτηρίζεται καὶ ὡς ἡ διαπρεπεσιτέρα μορφή τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας μεγάλως ὠφελήσας τὸ Ρουμ. ἔθνος. ² Ἀλλ' ὁ *Σαγκούνας* προσεκόμισε ὡς μνημεῖον αἰώνιον καὶ σωτηριῶδες τῇ Ρουμ. Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ μετάφρασιν τῆς ἁγίας Γραφῆς μιμούμενος κατὰ τοῦτο τοὺς σοφοὺς Ἀκαδημεικοὺς συμπολίτας αὐτοῦ. Ἀλλαχοῦ ³ εἶδομεν ὁποῖαν οὐνιτικὴν ἐλεεινὴν μετάφρασιν εἶχον εἰς χεῖρας οἱ Ρουμάνοι, ἧς τὴν νοθείαν καὶ παραχάραξιν δριμύτατα ἐξήλεγξεν ὁ φιλογενῆς Ρουμάνος *Ι. Ἡλιάδης* παρουσιάζων αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ κεκαθαμένην. Τότε ἠναγκάσθη ὁ *Σαγκούνας* νὰ ἀπολύσῃ κατὰ τῆς νέας μεταφράσεως δριμυτάτην ἐγκύκλιον πρὸς 11000 ἐκκλησίας, ἀποδοκιμάζων καὶ ἀφορίζων αὐτὴν διὰ τὰς πολλαπλᾶς κῆρας. «ἐν τῇ ἀποστολικῇ μου δυνάμει, ἔγραφε, καταδικάζω τὴν βιβλικὴν βίβλον». τὰς δὲ πολυειδεῖς ἑλλείψεις αὐτῆς διεσάλπισε διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένη ἐφημερίδος «Ρουμικὸς Τηλέγραφος». ⁴ Τὸ κῆρος τοῦ οὕτως καταγ-

¹ Geschichte der griechische orientalische Kirche in Oestreich, Hermannstadt 1862. Mitropolia românilor ortodoxi din Ungaria si Transilvania εἰς δύο τόμους κτλ. Enchiridion adeca carte manuala la canone... cu comentarie 1871 (Μεταφρ. τοῦ ἑλλ. Πηδαλίου) ἤτοι Ἐγχειρίδιον τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολιῆς Ἐκκλησίας.

² Ἐκ τοῦ Ῥουμανικοῦ μετηνέχθη εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ Alois Sentz ἐν Hermannstadt. 1868.

³ N. Jorga, Istoria Bisericii Romanesti II (Valenii de-Munte 1909) σ. 290—293, 303.

⁴ Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 37 ἔ. Περὶ τῶν μεταφράσεων ἐν γένει ἐν ταῖς σλαβικαῖς χώραις καὶ τῇ Ῥουμανίᾳ.

⁵ Ἐν Εὐαγγ. Κήρυκι Β' (Ἀθήναι 1858) σ. 502 ἐξελέγχονται τὰ ἐσφαλμένα. Σημειωτέον ὅτι ὁ μεταφραστὴς δὲν ἦτο οὔτε κληρικὸς κἀν, ἀποδίδωσι δὲ κακὴν πρόθεσιν εἰς τὸν ἐπικριτὴν αὐτοῦ, ὅτι δῆθεν ἐξαρτᾶται ἀπὸ Κυβέρ-

γέλλοντος ἦν μέγα καὶ ἡ φωνὴ ἠκούσθη παρὰ πάντων εὐλαβῶς, ἡ δὲ μετάφρασις ἐκείνη ἀπεδοκιμάσθη ἐπισήμως, ὅτε ὁ πάτριων αὐτῆς ἠναγκάσθη νὰ προσφύγῃ πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἤνυσεν. Ἐκ τοιαύτης ὡς φαίνεται αἰτίας ὁ *Σαγκούνας* ἐξεπόνησεν ἰδίαν μετάφρασιν—καὶ ἦν ἀληθῶς ὁ μόνος κεκλημένος ἄνωθεν πρὸς τοιοῦτον ἔργον—.

Σημείωσις. Ἐτερος ἐκ τῶν ἀπογόνων τῶν ἐν Πέστη Μοσχοπολιτῶν εἶναι καὶ ὁ ἀντιστράτηγος τοῦ αὐτο. σιρατοῦ καὶ ἱππότης τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ *Ἀντώνιος Τημα*, ὁ συγγραφεὺς τῆς περισπουδάστου στρατιωτικῆς περιγραφῆς καὶ γεωγραφίας τῆς νοτίου Ἰλλυρ. χερσονήσου (Griechenland, Makedonien und Süd-Albanien, Hannover 1889) μεταφρασθείσης καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ *Εὐγ. Ρίζου Ραγκαβῆ* καὶ ἐκοθείσης τῷ 1901 ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος. (βλ. *Ζώτου Μολοσσού*, Ἡπειρωτικαὶ Μελέται Γ' τεῦχος τοῦ Δ' τόμ. σ. 440. Οὗτος λέγει, ὅτι οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ὡς Ντουῦμπαι εἶχον καταφύγει εἰς Ν. Πέλλαν)

Ἄλλ' ὁ Τημα δυστυχῶς ἐγένετο ἕξαρκος, καίτοι οἱ Μοσχοπολίται διεκρίθησαν αἰετοτε καὶ ἐν τῇ ξένη διὰ τὰ φιλελληνικὰ αὐτῶν αἰσθήματα. καὶ ἔχομεν παράδειγμα τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ *Σμολένσκη*. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ *Δεωνίδα Σμόλεντς* ἀξιωματικός ἐν Πολωνίᾳ ἐκ τῶν μεταναστῶν τῆς Μοσχοπόλεως ἔσπευσεν εἰς Ἑλλάδα ὡς ἐθελοντῆς κατὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα τοῦ 1821, καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις. Ἀφῆκε δύο τέκνα τὸν Νικόλαον καὶ Κωνσταντῖνον Σμολένσκη, οἵτινες καὶ ὡς στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ διέπρεψαν γενόμενοι καὶ ὑπουργοὶ τῶν Στρατιωτικῶν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ὡς συνταγματάρχης κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 διεκρίθη ἐν Βελεστίνῳ διευθύνων τὴν γ' ταξιαρχίαν καὶ ἀνεχαιτίσεν ἡρωϊκῶς τὴν ὀρμητικὴν τῶν Τούρκων ἔφοδον. ὡς ἐκ τούτου διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὁ Κων. Σμολένσκης ὑπῆρξεν ἡ μόνη δόξα κατὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην ἐκστρατείαν· διὸ καὶ ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ

νήσεως, ἧτις πρὸ πολλοῦ ἐπιμένει νὰ κάμῃ Οὐνίτας τοὺς Βλάχους» ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔγραφεν: «Ὡμοσα (λέγει πρὸς τοὺς Βλαχομπογδάνους ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους) ἀγαπητοί, πίστιν καὶ λατρείαν τῷ ἱμπεράτορι ἡμῶν Φραγκίσκῳ Ἰωσήφ... μεθ' ὑμῶν ἐπέρασα καιροὺς δυσκόλους... ἐπομένως θέλω νὰ διαφυλάξω ὑμᾶς διὰ τῆς ἀρχιερατικῆς μου φωνῆς ἀπὸ τῆς νοσογόνου βοσκῆς, ἐξ ἧς τρέφεται ὁ κοσμικὸς οὗτος βιβλιστής» (αὐτ. σ. 104), ἀλλ' ὁ κατὰ τῶν Οὐνιτῶν διηγεκῆς ἀγὼν τοῦ Σαγκούνα ἀνατρέπει ἄρδην τὴν συκοφαντίαν ταύτην τοῦ Ἡλιάδου Ἀνδρέου Σαγκούνα *Περὶ Μητρ. Οὐγκροβλαχίας* (ἐδρεύοντος ἐν Κροστᾶδῃ (νῦν Βρασόβ). ὁ Val. Papiahagi μονογραφίαν τῇ ἐδημοσίευσεν ἐν Revista Istoricatou Jorga τόμ. XVII-1931

ὑπεδέξαντο τὸν δαφνοστεφῆ ἥρωα αἱ Ἀθῆναι. Μεθ' ὅλας τὰς πικρὰς δοκιμασίας τῆς αἰσχρᾶς ἐνταῦθα πολιτικῆς πάντα λίθον κινήσεως, ἢ ἀμαύρωσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, διετήρησε μέχρι τέλους ἀμείωτον τὸ ὑψηλὸν φρόνημα. Καὶ ὅτε οἱ ἐν Ἀθήναις Μακεδόνες ἡγουμένου τοῦ γραφοντος ταῦτα συνεκρότησαν κατὰ τῷ 1908 τὸν Παμμακεδονικὸν Σύλλογον καὶ ἀνέλαβον τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Μακ. ἀγῶνος, τὸν Κων. Σμολένσκη ἀνεκέρηξαν πρόεδρον. Ἦτο λίαν συγκινητικόν, ὅτε εὐχαρίστως ἀποδεξάμενος τὴν ἐκλογὴν ὠμολόγησεν ἐνώπιον τῆς γενικῆς Συνελεύσεως ὅτι κατάγεται ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ διεκήρυξεν ὡς στρατιωτικὸς νοῦς τὴν μεγάλην ἀλήθειαν, ὅτι τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα θὰ λυθῆ διὰ τῆς λόγῃς καὶ μόνῃς, ὅπερ καὶ ἐπηλήθευσεν κατὰ γράμμα. ¹

Ὡς ἀπήχησιν τῶν ἐν Πέστη ἀγῶνων καὶ διαπληκτισμῶν τῶν Μοσχοπολιτῶν ἢ *Ῥωμαιομοσχοπολιτῶν*, ὅπως λέγονται ἐνταῦθα, δημοσιεύω τὴν κατωτέρω ἔκκλησιν τοῦ ὁμογενοῦς καὶ πατριώτου ἱεροκῆρυκος, ὅστις μάλιστα ἐκρούσε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου. Ὁ λόγος οὗτος δημοσιεύεται ἐκ κώδικος τῆς μονῆς Λαύρας τοῦ Ἀθωνος εὐρεθέντος κατωθεν τοῦ κάστρου εἰς τὰ σκουπίδια, ἅπερ ἔρριψεν ἐκεῖ ὁ ὑπογραμματοεὺς καθάρισας τὸ δωμάτιον αὐτοῦ. περιέχει λόγους ἐκκλησιαστικὰς εἰς τὴν Πέστην ὡς φαίνεται ἐκφωνηθέντας εἰς τὸ ἀπλοῦν, οὐχὶ ἀνευ τέχνης καὶ καλλιτείας, τὶς ὁ ἱεροκῆρυξ οὗτος, ἀγνωστον, ὅστις ἰδίᾳ χειρὶ ἔγραψε τὸν κώδικα, ἀλλὰ δὲν διανοήθη νὰ γράψῃ τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, ἀγνωστον. Εἶναι περιεργον, ὅτι οὗτος τὸν παρὸν λογύδριον ἔγραψε δὲς, ὡς ἐπίλογον ἐκτεταμένης ὁμιλίας εἰς τὸ ῥητόν: Ὁ δὲ Ἰησοῦς δὲ ἴβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ Ἰω. 8, 59 περὶ τακτικῆς φοιτήσεως εἰς τοὺς ναοὺς. Ἡ πρώτη σχεδίασις τοῦ λογυδρίου ἔχει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

«Τέλος τῆς διδαχῆς εἰς ἀφορμὴν, ὅτι τὴν ἔχω εἰπῆ εἰς τὴν καμπέλαν τοῦ κατασκευαζομένου μεγαλοπρεποῦς ναοῦ δι' ὑξόδων πολλῶν καὶ ἀγῶνων τῶν εἰς τὴν περιβλεπτοῦ πόλιν τῆς πέστας εἰς οὐγκαρίαν πραγματενομένων καὶ διατριβόντων τιμίων πραγματευτῶν χριστιανῶν ἀνατολικῶν μοσχοπολιτῶν καὶ Ῥωμαίων». Εἶναι κατὰ τι συντομώτερον τὸ πρῶτον λογύδριον τοῦ ἐκδιδομένου ἐνταῦθα. λόγου. Τὰς ὀλίγας διαφορὰς εὐρίσκει τις ὑποσελιδίως, ὧν ἡ σπουδαιότερα διαφορὰ εἶναι ἢ τοῦ ὀνόματος: Ῥωμαῖοι καὶ Μοσχοπολίται, ὅπερ κατωτέρω, ὡς βλέπει τις, εἶναι: Ῥωμαιομοσχοπολίται (70 κ. ἄ.). Ἐκ τῆς περὶ τὸ τέλος φράσεως «εἰς τὸ γένος ἡμῶν τῶν Ῥωμαιομοσχοπολιτῶν» ἰκάζω ὅτι καὶ οὗτος ἦν Μοσχοπολίτης).

1) Περὶ τῆς ἐθνικῆς ταύτης δράσεως τοῦ ἀειμνήστου στρατηγοῦ ἐγράφημεν ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας — Θράκης, ἔτος Β'. Δράμας, 1932. σ. 59—65.

Ὁ λόγος ἔξεφωνήθη οὕτω περατωθέντος τοῦ ναοῦ πβλ. 7, 32, 84) καὶ ἐκ τοῦ συνόλου φαίνεται ὅτι οἱ κυρίως ἰδρυταὶ ἦσαν οἱ Μοσχοπολίται (πρβλ. 5, 20 ἔ. 45 ἔ. καὶ 58: ἡ ὕψωσις τοῦ πολιτίμου τούτου ναοῦ ὅπου ἔθαρξέυθη εἰς τὴν ἐπίσκεψίν σας, καὶ ὅπου εἶναι ὁ πρῶτος ζῆλος τοῦ πνεύματός σας) καὶ ἀναφέρει, ὅτι κατεῖχον οὐ μόνον πλοῦτη ἀλλὰ καὶ θέσεις ὑψηλὰς εἰς τὴν Αὐστριακὴν ἐπικράτειαν (βλ. 49).

Λογύδριον¹ ἐπάνω εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς οἰκοδομῆς τῆς νέας ἐκκλησίας εἰς Πέσταν τιμωμένης ἐπ' ὄνοματι τῆς κοιμήσεως τῆς μακαριωτάτης² Μαρίας τῆς Παρθένου, ἐκφωνηθεῖς (sic) εἰς τὴν καπέλ(λ)αν τῆς αὐτῆς νέας ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Ῥωμαιομοσχοπολίτας πραγματευτὰς ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ πραγματευομένους τοὺς συνδραμόντας καὶ ἐπιστατοῦντας εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν.

Μοῦ ἀρέγει ἡ συνήθεια ὅπου κρατεῖτε διὰ τὰ βάνετε εἰς οἰκοδομὴν νέου ναοῦ κήρυκα τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, διὰ τὰ δμιλῆ εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν διατὶ μὲ φαίνεται πολλὰ ἀρμόδιον τὸ τὰ κινῆ τὸν χριστιανικὸν λαὸν εἰς εὐλάβειαν τοῦ ναοῦ ἀπαράλλακτον εἰς τὸν καιρὸν ὅπου οἰκοδομεῖται μὲ ταῖ εὐαγγελικαῖς ῥήσεις. δὲν πολεμεῖται ποτε πλέον ἄγρια ἢ χριστιανικὴ θεοσέβεια παρὰ εἰς ὑπόθεσιν νέας οἰκοδομῆς ναοῦ, δθεν ἔχει καλὰ χρεῖαν ἀπὸ μεγαλύτερον βασταγμὸν εἰς τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον. ἐπειδὴ μετρεῖται ἀπὸ τὴν μεγαλειότητα τοῦ κινδύνου ἢ ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς. ἠξεύρω³ ὅτι περιττὸν τὰ σὰς συστήσω, ὧ τιμιώταται καὶ χρησιμώτατοι πραγματευταὶ καὶ οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ τοῦ γένους τῶν Ῥωμαιομοσκολιτῶν, τὴν εὐλάβειαν εἰς ἐτούτον τὸν νεοστί⁴ οἰκοδομούμενον θεῖον, σεβασμιον καὶ περίθλεπτον ναὸν, τιμώμενον ἐπ' ὄνοματι τῆς ἱερᾶς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου Μαρίας· διατὶ καλὰ κάνετε τὰ βλέπη τις εἰς ὄλην ἐτούτην τὴν καισαρικὴν καὶ βασιλικὴν ἐπικράτειαν μὲ φανεραῖς μαρτυραῖς, ὅτι εἶναι ἐτούτη ἡ πρώτη ἐπιθυμία τῆς καρδίας σας, μὲ πόσῃν χαρὰν ἠγωνίσθητε πάντοτε διὰ τὰ λάβητε τὴν ἄδειαν τῆς κατασκευῆς ἀπεφασισμένοι τὰ θυσιάσετε πολὺ μέρος τῶν χρυσῶν νομισμάτων τοῦ θησαυροῦ, ὅπου φυλάττετε εἰς τὴν ἐξουσίαν σας καὶ κυριότητα, ἔτοιμοι διὰ τὰ τὸν βαστάζετε κεκοσμημένον καὶ μεγαλοπρεπῶς κεκαλλωπισμένον, καὶ ἕως τῆς ἰδίας σας ζωῆς τὴν δόξαν καὶ ἐπισημότητα. ὅλοι οἱ αἰῶνες θέλουσι κάνει κρότον εἰς τὸ ἐπιγεῖρημα τῆς εὐλαβείας σας, ὅπου ἐδείξατε καὶ δείχνετε πρὸς τελείωσιν τοῦ περιφήμου, μεγαλοπρεποῦς καὶ σεβασμίου τούτου

¹ λογίδριον. ² μακαριοτάτης. ³ ἠξεύρω. ⁴ νεοστί.

30 ναοῦ, οὗτα (sic) ἐτούτη ὁποῦ σᾶς ἐκίνησε μὲ τόσην προθυμίαν
 καὶ ζήλον εἰς ἐτούτο τὸ ἅγιον καὶ θεῖον ἔργον, ἀκόμη ὁποῦ μὲ
 ὑπέριμετρα καὶ ὑπέρογκα ἔξοδα, τόσον ὁποῦ οὐδ' ἀψυχήσατε ἕως
 τώρα, οὐδ' ἠθέλειε ἀψυχήση ἕως τέλους διὰ νὰ ἀδειάσητε καὶ
 καὶ ἀπὸ τὰ πολλὰ χρυσᾶ νομίσματα τοὺς θησαυροὺς καὶ ἀπὸ
 τὸ πλέον εὐμορφον τὰ ἐργαστήριά σας διὰ νὰ καλλωπίσετε περισ-
 35 σότερον, ὁποῦ ἤθελε σᾶς εἶσθαι δυνατόν. ὅμως συμπαθήσατέ με,
 δὲν ἠθελον θέλῃ ποτὲ τὰ ἠθῆ σας νὰ ἀνασταθῶσιν εἰς τὸν ἀξιέ-
 παινον ζήλόν σας, καὶ καμμία σας κακὴ διχόνοια νὰ ἤθελε στα-
 θῆ μιὰ ἐκλειψίς εἰς τὴν λάμπιν τῶν κατορθωμάτων σας. Τί ἠθε-
 λε σᾶς ὠφελῆ τὸ νὰ ἔχετε κάμη νὰ κατασκευασθῆ ἐτούτος ὁ
 θεὸς ναὸς μὲ τὸ μέσον τοῦ σταθεροῦ ζήλου σας, ὅταν ἀναμεταξὺ
 40 δὲν φυλάξετε τὴν καὶὰ θεὸν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ συμφωνίαν
 εἰσθε εἰς μίαν εὐτυχισμένην ἀνάγκην διὰ νὰ στέκεσθε σύμπνοι
 καὶ ὁμονοιασμένοι διὰ νὰ [μὴ] ψευσθῆτε τὴν τιμὴν τῆς φήμης
 τοῦ ὀνόματός σας. Καὶ εἶναι μιὰ εὐτυχὴς ὑποχρέωσις τῆς συμ-
 φωνίας σας, ἠθελεν εἶσθαι ἐν νὰ εὐγάλετε ταῖς πλέον εὐμορφαῖς
 ἀκτίνες ἀπὸ τὸ ὄνομά σας, νὰ ἀνατρέψετε μὲ ταῖς διχόνοιαῖς σας
 45 ἐκείνους τοὺς ἐπαίνους διὰ τὴν κατασκευὴν τούτου τοῦ θεῖου
 ναοῦ, ὁποῦ τοὺς ἀπεκτήσατε μὲ τόσους ἀγῶνας καὶ ἀναλώματα,,
 καὶ νὰ κάμετε ἀπὸ λόγου σας τοὺς ἰδίους νὰ ἀποθάνῃ ἐκείνη ἢ
 φήμη σας, ὁποῦ ἀπὸ λόγου σας τοὺς ἰδίους ἔχει εἰς πολλοὺς
 τόπους τὴν ζωὴν, Δὲν ἠμπορῶ νὰ φοβηθῶ εἰς τοῦ λόγου σα-
 50 διὰ τέτοιαν ἀταξίαν, τόσον περισσότερον ὁποῦ σᾶς κοιιάζω εἰς
 τὰς ἀγκάλας ταῖς πλέον ἐνδόξες διαυθέντευσες τῆς καισαρικῆς
 καὶ βασιλικῆς μεγαλοπρεπεστάτης μεγαλειότητος, ἢ ὁποῖαις εἰς
 ναι καὶ τὸ μεγαλύτερον θάρρος τῆς καρδίας σας καὶ ἡ ἀγαλλίασις
 [ἢ] πλέον ὑπερβολικὴ τῆς ψυχῆς σας. Ἄφοῦ ἢ εὐλάβειά σας κα-
 ταγίνεται εἰς τὸ νὰ ὑψώση καὶ φέρῃ μεταλλοίωσιν (sic) μὲ τόσην
 55 λάμπιν εἰς ἐτούτον τὸν μεγαλοπροπῆ καὶ σεβάσμιον ναόν, ὁποῦ
 θεῖα νεύσει ἀπεφασίσατε νὰ ἐπιχειρισθῆτε, καὶ ὁποῦ ποθεῖτε τὴν
 τελειώσιν του περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπιθυμητὰ τῆς καρδίας
 σας, ἠθελεν εἶσθαι θλιβερὰ ἐναντιότης νὰ ἀνατρέψετε τὴν φήμην
 τοῦ ὀνόματός σας μὲ ταῖς διαφωνίαις σας, καὶ νὰ χάσετε τὸν
 μισθὸν τοῦ ζήλου σας. Ἡ ὑψωσις τοῦ πολυτίμου τούτου ναοῦ, ὁποῦ
 60 ἐθαυροῦσθη εἰς τὴν ἐπίσκεψίν σας, ¹ καὶ ὁποῦ εἶναι ὁ πρῶτος ζῆ-
 λος τοῦ πνεύματός σας, ὑποχρεώνει τὴν προθυμίαν σας καὶ τὴν
 εὐχαριστίαν σας, ὄντες τοῦ λόγου σας ἀσυγκρίτως πλέον εὐτυχι-
 σμένοι διὰ ἐτούτην τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σεβασμίου καὶ περιβοήτου

¹ ἐπίσκεψιν.

ναοῦ, παρὰ διὰ ὄλους τοὺς θυσαυρούς, ὅπου σᾶς εὐφημίζει ¹⁾ εἰς ὄλην ἐτούτην τὴν καισαρικήν βασιλικὴν ἐπικράτειαν, παρὰ διὰ ὄλους τοὺς θησαυροὺς ὅπου φυλάττετε καὶ πραγματείας, ὅπου
65 πραγματεύεσθε.

Ἄχ! καλὰ ταπεινότατα προσκυνῶ τὸ μέγα καὶ βασιλικὸν κράτος τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ πολυχρονημένου αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως καί(σ)αρος διὰ τὴν χριστιανικωτάτην ²⁾ καὶ φρονιμωτάτην βουλήν καὶ ἀπόφασιν μὲ τὴν ὁποῖαν ἡ μεγαλειότης του δὲ ἄκραν τῆς φυσικῆς καλοκταθίαν καὶ ἀγίπην εἰς τὸ γένος ἡμῶν τῶν ὁμι[α]ιομοσχο[πο]λιτῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἔδωκεν ἄδειαν νὰ οἰκοδομηθῇ ἐτούτος ὁ περιφημος καὶ σεβάσμιος ναός, ἃς μοῦ δοθῆ ἄδεια πορὰ τῆς αὐτοῦ αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος νὰ γυρίσω εἰς τὸν λόγον σας, τοὺς ὑποκειμένους, διὰ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ κάμετε νόμον τῆς ἀγάπης ἀναμεταξύ σας τὴν ἐδικὴν του καὶ λόγον σας. ναί, δοῦλοι πιστότατοι ³⁾ ἔτσι μεγάλου αὐτοκράτορος, κάμετε νὰ ἔχη εἰς τὰ πνεύματά σας μίαν εὐκαρπον διαδοχὴν τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως σας, καὶ νὰ ἀπερᾶση διὰ νὰ πλατύνῃ εἰς τὰς καρδίας σας τὴν ἀγάπην ἢ βασιλικὴ εὐνοία. ἐνώσατε εἰς ταῖς κοινὰς μαρτυρίαις εὐλαβείας ταῖς ξεχωρισταῖς τῶν ψυχῶν σας, ὅπου ἀπὸ ἐτούτην τὴν γλυκὴν σύμπνοιαν κρέμεται ἡ εὐτυχία σας. μὴ θελήσατε, δέχ. (sic) μὴ θελήσατε νὰ φθείρετε τὴν φήμην τοῦ ὀνόματός σας μὲ τὴν κακὴν συνήθειαν τῆς ἀλληλομαχίας σας. στοχασθῆτε ὅτι ζῶντες κεχωρισμένοι εἰς ταῖς γνώμας σας ὄχι μόνον δὲν θέλει λάβει τελείωσιν τοῦτο τὸ θεοσεβές καὶ θεάρεστον οἰκοδόμημα, ἀλλὰ θέλετε κατασταθῆ ὄχι μόνον ἀναμεταξύ σας κεχωρισμένοι καὶ ἀσύμφωνοι, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐδῶ, γένη διαφόρων πίστεων παίγνιον, καὶ θέαμα ἐλεεινόν, καὶ ἐκεῖνο ὅπου εἶναι χειρότερον, θέλετε γένει καὶ μισητοὶ εἰς τὸν ἴδιον μεγαλοπρεπέστατον καισαρα, καὶ ἔνοχοι εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τρομερᾶς καὶ ἀφεύκτου κολάσεως, ὅπερ μὴ γένοιτο, Χριστέ βασιλεῦ.
70
75
80
85
90

¹⁾ πιστώτατοι, τὸ σχῆδ. ἀγαπητοί.

²⁾ Τὸ σχῆδιον ἔχει : «τὴν συνδρομὴν τὴν σεβασμίαν, ὅπου σᾶς εὐφημίζει εἰς ὄλην ἐτούτην τὴν καισαρικήν ἐπικράτειαν»,

³⁾ Τὸ Σχῆδ. διὰ τὴν χριστιανικὴν εὐσπλαχνικὴν του συγκατάβασιν.

ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΩΝ
ΩΝ ΕΠΟΙΗΣΑΜΕΘΑ ΧΡΗΣΙΝ ΕΝ ΤΩ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩ
ΚΕΦΑΛΑΙΩ

Ἀκροπολίτου Γεωργίου Χρονική συγγραφή, ἔκδ. Βόννης, 1863 ¹.
§ 38 σ. 66.

Alexici Gh. Macedoromâniî (Convorbiri literare ἔτ. XXXVII
σ. 950 ἔ).

Ἀνωνύμου ἱεροδιδασκάλου Διδαχή (ἐκ χειρογράφου) βλ. ἐν τέλει.
Γώγου Γρηγορίου ἀρχιμανδρίτου. Περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναοῦ τῆς
Βουδαπέστης ("Ἐσπερος τόμ. Δ' σ. 133—147, 160 ἔ. Λειψία,
1884 καὶ Ἐκκλησ. Ἀληθ. ἔτ. Δ' 1884 σ. 339—344 Κ)πολις).

Dachselt Paul, Die Predigt von hl. Antonius (Jahresbericht
des Instituts für rumänisches Seminar zu Leipzig, Τόμ.
I, 1894). Εἶναι ἡ περίφημος εἰς Κουτσοβλαχικὴν διάλεκτον
«Διδαχή» τοῦ Δανιὴλ Μοσχοπολίτου ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ ἐκ
φύλλων 127 ἀποτελουμένου Codex Dimonie ὧδε : Εἰσαγωγή
σ. 1—7. I. Κείμενον δι' ἑλλην. στοιχείων ἀρχετύπως γεγραμ-
μένον σ. 8—22. II—III. Μεταφορὰ διὰ Ῥουμανικῶν στοι-
χείων καὶ μετάφρασις εἰς τὸ Γερμανικὸν σ. 24—51. IV. Πα-
ρατηρήσεις. σ. 52—56. V. Γλωσσάριον σ. 57—78. (Εἶναι ἡ
διδοχὴ ἢ οἱ πειρασμοὶ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου 8 1/2 φ. τοῦ κώδ.).

Θεοφάνους Χρονογραφία, ἔκδ. Βόννης 1839. Ἐν τοῖς περὶ Μαυρι-
κίου ἀναφέρει τὴν φράσιν : τόρνα, τόρνα, φράτρε I, σ. 397
(ὁ Ῥόζιας ἔχει ; τοάρνα [ἴσ. ὀρθώτερον] ὡς ἔγραψα ἀνωτ.).

Jorga N. Istoria Bisericii Romanesti. Τόμ. II. Valenti-de Mun-
de 1909.

» Geschichte des rumänisches Volkes im Rahmen seiner
Staatsbildungen, τόμ. I, Gotha 1905.

---

¹ Ἰβριδὴ, ὅταν συνέγραψον ἐν Λαύρα, δὲν εἶχον τῶν Βυζ. Χρονογρά-
φων τὴν ἔκδοσιν τῆς Βόννης παραπέμπω ἐνταῦθα πρὸς εὐκολίαν εἰς ταύτην.

- Καβαλλιώτου Θεοδώρου**, Πρωτοπειρία (ἦτοι Λεξικὸν εἰς Ἑλληνικὴν, Ἀλβανικὴν καὶ Κουτσοβλαχικὴν). Ἐπιτίθησι 1770. (Εἶχον ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τοῦ Meyer ἀνατύπωσιν: Das griechisch-süd-rumänisch-Albanesische Wörterzeichniss des Kavaliotis herausgegelen und erklärt. Wien 1895 8ον σ. 127 (ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Alban. Studien, τεύχος IV).
- Capidan Th.** Români nomazi. Studiu din nata românilor din sudul peninsulei Balcanice. Cluj 1926.
- » Die Flexions des Substantivs und Verbnms im «Codex Dimonie» (Jahresbericht des Instituts für rumän. Sprache τόμ. XII, 1906, σ. 179—238).
- Κεδρηνοῦ Γεωργίου**, Σύνοψις Ἱστοριῶν, ἔκδ. Βόννης 1839, II σ. 435.
- Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regii libellus**, edid. B. Wassilicwsky et γ. Jernstedt. Petropol, 1896, 8ον, σ. 113.
- Κινάμου Ἰωάννου**, Ἱστοριῶν βιβλία Ζ'. ἔκδ. Βόννης 1826 βιβ. ζ' σ. 260 Α' (βλέπ. καὶ τὰς σημειώσεις).
- Κομνηνῆς Ἀννης**, Ἀλεξιάς ἔκδ. Reifferscheid. Lipsiae 1884, II, 3, σ. 8.
- Κουτσοβλάχων Διαμαρτυρίαι** πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατὰ τῆς Ῥουμαν. προπαγάνδας καὶ ὑλὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. (Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΖ' 1907, σ. 261-266, ΚΗ' 1908, σ. 617—521 ἔ.).
- Δάμπρου Σπ.** Μεταφράσεις ἐκκλησ. ὕμνων εἰς Κουτσοβλαχικὴν καὶ Βουλγαρικὴν (Νέος Ἑλληνομν. τόμ. ΙΑ' 1914, σ. 36—37).
- » Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Οὐγγαρία καὶ Αὐστρία Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πρωτανικὸς λόγος ἀπαγγελθεὶς κτλ. τῷ 1911, Ἀθῆναι, (ἔδημοσ. καὶ ἐν Ν. Ἑλληνομν. τόμ. Η' 1911 σ. 257—300).
- » Ἔρρευται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βουδαπέστης καὶ Βιέννης. (Ν. Ἑλληνομν. τόμ. ΙΖ'—ΙΗ' 1923—1924 μετὰ θάνατον)
- Μαξίμου Ι. Κ.** Σύντομος ἰδέα τῆς Μακεδονορωμανικῆς (sic) γραμματικῆς (Κουτσοβλαχιστὶ καὶ Ἑλληνιστὶ). Βουκουρέστιον 1862.
- Matrangă**, Anecdota graeca, Romae 1850.
- Μελετίου Ἀθηνῶν**, Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία, τόμ. Α', Βενετία 1783.
- Μοισιάδακος Ἰωσήπου**, Ἀπολογία Μέρ. Α'. Βιέννη 1780.
- Νικολαΐδου Κων.** Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1909.

Οὐσπένσκη Πορφυρίου, Χριστιανικὴ Ἀνατολή, Ἄθως III, Κίε-
βον 1887 (Ῥωσικῆ).

Κούμα Κων. Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμ. IB', Βιέννη
1832.

Paraǵeorges Spiro, Les Koutsovalaques, Athènes 1908.

Paracostea Vict. Teodor Anastasie Cavalioti, trei manous-
crise inedite (Extras din Revista istorica Româna IX) Bu-
curesti 1935, 8ον, σ. 65 (μετὰ 8 ἐν τέλει πινάκων).

Parahaǵis Per. Din literatura popularana a Aromânilor co-
lectiune formatâ si rinduitâ, τόμ. I București, 6ον, σ.
XXVII, 1072, 1900 καὶ τόμ. II Materialuri Folkloristice
culese si publicate sub auspicii le ministerulûi culteror si
invêtâmintului public prin îngrijire a lăi Gr. G. Tocile-
scu membru al Academi êi Romane κτλ.

» Parallele Ausdrücke aus den Rumänischen, Bulgarischen,
Albanischen und Naugrechischen, Leipzig 1908.

» Scriitori Aromâni in secolul al XVIII (Cavalioti, Ucuta,
Eaniil) Bucuresti, 1909, 8ον, σ. V, 328.

Παχυμέρους Γεωργίου, Μιχαήλ Παλαιολόγος ἔκδ. Βονν. 1835, τόμ.
I, 83, 10.

Poporeloff A. V. Das Tetraglosson des Mönches Danil aus
Moskopolis (Makedonskija naucen Instituta, τμήμα ἐπι-
στημονικόν, Makedonski preglend, ἔτος I, 1925).

Rougeville, Voyage dans la Grèce, τόμ. I—II, Paris, 1820.

Rethy Λαδισλάβου, Daco-Roumains ou Italo-Roumains, Wien
1897.

Ῥόζια Γ. Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων τῶν ἀντίπεραν τοῦ Δουνά-
βεως κατοικούντων ἐπὶ παλαιῶν μαρτυριῶν τεθεμελιωμένα.
κτλ. Pesht 1808.

Rösler Rob. Rumänische Studien, Wien 1871.

Rubin Alex. Les Roumains de Macedoine, Bucaresti 1913.

Τζέτζη Ἰωάννου, Ἀλληγορίαι εἰς Ὅμηρον, ἔκδ. Boissonade,
Paris 1850.

Thunmann Joh. Untersuchungen über die Geschichte der
ösflichen europäichen Völker, I. Ldipyug 1774.

Φραγκισκανῶν Hylli i Dritës, ἔτος VII, Σκόδρα 1931. (Ἀλβανι-
κὸν περιοδικόν).

Φωτεινοῦ Διον. Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, Βουκουρέστιον τόμ. A'
1818.

- Χαλκοκονδύλου Λαονίκου** Ἀθηναίου, Ἀπόδειξις ἱστοριῶν βιβ. 10, ἔκδ. Βονν. 1835, σ. 319.
- Hasdeu**, Strat si substrat, genealogia popoarelor Balcanice (Ann. de l' Acad. Roumaine 1895).
- Χωνιάτου Νικήτα** Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης 1835, I. σ. 483.
- Weigand G.** Die Aromunen. Ethnographisch-philolog-historische Studien über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen. Τόμ. I, Land und Leute, Leipzig 1895, σ. XII, 334, 8ον II, volkslitteratur der Aromunen σ. XVI, 383, 1894, 8ον
- » Die Sprache der Olympto-Walachen, nebst einer Einleitung über Land und Leute. Leipzig, 1888, 8ον σ. VIII 142.
  - » vIacho Meglen, eine Ethnographisch-philologische Untersuchungen. Leipzig 1892, 8ον σ XXXVI, 78.
  - » Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache (Rumänisches Seminar zu Leipzig) herausgegeben auf Kosten des Kgl. Rumänischen Kulturministeriums von dem Leiter des Instituts. Τόμ. I—XII, 1894—1905.
  - » Der Codex Dimonie, Blatt 11—40. (Jahresbericht κτλ. τόμ. IV, 1897 σ. 136—227. Δημοσιεύονται ἐν τῷ ἀρχετύπῳ δι' ἑλληνικῶν στοιχείων καὶ διὰ Ῥουμανικῶν ἕναντι διάφοροι διδασκαλῖαι τοῦ Δανιὴλ ἐκ τοῦ περιφήμου κώδικος),
  - » Der Codex Dimonie, Blatt 41—47, 58—90. (αὐτ. τόμ. V, 1898, σ. 192—297), Blatt 91—125 (αὐτ. τόμ. VI, 1899, σ. 86—173).

Β' ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Ἀθανασίου Θεοδώρου** Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Ῥουμανίᾳ Σχογείων, Ἀθῆναι 1898.
- Ἀμάντου Κωνστ.** Μακεδονικά. Συμβολὴ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν καὶ ἔθνολογίαν τῆς Μακεδονίας. Ἀθῆναι 1920
- (Ἀραβαντινοῦ Παναγιώτου)** Μονογραφία περὶ Βλάχων ἢ Κουτσοβλάχων. (Ἐξεδόθη ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Π[αναγιώτης Θ[εσσαρωτὸς] ἐν Πανδώρα τόμ. ΙΘ', 1869 σ. 441 ἔ. Κ', 1870, σ. 44, 96, 110 ἔ. ἐντεῦθεν κατ' ἐπιτομὴν μετὰ προλόγου.
- » Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων, Ἀθῆναι 1905 (ἔξεδόθη ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ).
  - » Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου Τομ. Α'. Β'. Ἀθῆναι 1856.
- Βρσιτοῦ Α.** Νεοελληνικὴ φιλολογία, τομ. Α'. Β'. Ἀθῆναι 1854, 1856, 8ον.
- Vréto Marino** Mélanges néohelléniques 1856, 16ον, Athènes σ. 156.
- » σ. 21—26 Les valaques ou vIaqucs du Pinde et les Albanais,

- Cihac A. de**, Dictionnaire d' Etymologie Dacoroumaine, Frankfurt à Main 1879.
- Codignano**, Μία ἀκμάζουσα πόλις ἐν τῷ παρελθόντι ('Η Μοιχότολις Ἀλβανισί, ἐν τῇ ἀλβανικῇ ἑφημερίδι τῶν Τιριάνων vulneti i popullit 1931 Νοεμ.)
- Cvijic** Antreprogeografiski problemi balkanskag paluostrava, Beograd 1904.
- Dalametra J.** Dictionar Macedoroman, Bucaresti 1906.
- Δημητρακοπούλου Ἀνδρονίκου**, Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν τοῦ Σάθα, Λειψία 1871.
- Δούκα Νεοφύτου**, Λόγοι τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων, Τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. ιγ'—ιδ' καὶ Μαξίμου Τυρίου λόγοι, 1810 σ. λγ'—λδ'.
- Dunker Arno**, Der grammatiker Bojadzi. (Jahresbericht des Instituts für rumânistische Sprache τόμ. II 1895 σ. 3—76.
Μετὰ τὸ κείμενον τῆς γραμματικῆς τοῦ Μπογιατζή, οὗ ἀντικατεσιτάθησαν τὰ ἑλλην. στοιχεῖα διὰ τῶν Ῥουμανικῶν, ἀνατυλοῦται καὶ ἡ εἰς τὸ Κουτσαβλαχικὸν παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου σ. 77—83, εἶτα ἔπονται γλωσσικαὶ παρατηρήσεις σ. 83—92 καὶ πλήρες Γλωσσάριον σ. 92—145. Ὁ Dunker ἐν τῇ εἰσαγωγῇ παρέχει καὶ βιογραφικὰς τινας περὶ τοῦ Μπογιατζή εἰδήσεις).
- Erbiceanu Const.** Cronicii greci, Bucaresti 1890.
(Ἐνταῦθα μετὰ τῶν ἄλλων ἐπανεκδίδονται πληρέστερον καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Σάθα ἐν τῷ Γ' τόμῳ τῆς Μεσαιων. Βιβλιοθήκης ἐκδοθὲν χρονικὸν τοῦ Δαπόντε).
- Fischer** Die Herkunft der Rumânen, Banberg, 1904.
- Frushar Midhat**, Dilurija τόμ. I III.
(Περιοδικὸν Ἀλβανικόν, οὗ ὁ I τόμος ἐξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1909, εἶτα ἐξηκολούθησεν ἡ ἐκδόσις ἐν Τιράνοισι εἰς δύο τόμους καὶ τινα τεύχη τοῦ τρίτου 1925—1927).
- Ζαβίρα Γ.** Νέα Ἑλλάς. Ἀθήναι 1872.
- Gartner Theod.** Ueber den volksnamen der Rumânen, Czernowitz 1893. (Ἀπόσπ. ἐκ τοῦ Bucoviner Nachrichten).
- Ἡλιάδου Ῥαδουλέσκου I.** Ἀναφορὰ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ὀρθόδοξων ἐκκλησιῶν περὶ τῆς νοθείας τῆς εἰς τὸ Ῥουμανικὸν μεταφράσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς τῇ ἐν χρήσει ἐν τῇ Ῥουμανικῇ Ἐκκλησίᾳ.
(Ἐδαγγελικὸς Κῆρυξ, ἔτ. Β'. (Περίοδος Β'), Ἀθήναι 1858, σ. 500 ἔ.)
- Jorga N.** Doua conferinti. II. Cultura supt Fanatiota, Bucaresti 1898.
- Καζάζη Νεοκλ.** Εἰδήσεις τινὲς περὶ τῶν ἐν Οὐγγουρῶ Ἑλλην. κοινοτήτων
(Ἑλληνισμὸς ἔε. Β'. 1899, Ἀθήναι 1858. σ. 408—411).
- Kanitz F.** La Serbie, Leipzig 1868.

Capidan T. Daniil Moscopoleanul. Cluj 1931.

» Die nominalen Suffixe im Aromunischen. (Jahresbericht des Instituts für rumän. Sprache τόμ. XV 1909, σ. 1—88.

Caragiiani J. Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanica.

Copitar. Abbanische, walachische und bulgarische Sprache. (Jahrbücher, der litteratur, τόμ. 46, σ. 59 106. Wien. Περί Μπογιατζῆ βλ. σ. 65, 56, 72, 76 καὶ τὴν τοῦ Ἀσώτου παραβολὴν τοῦ αὐτοῦ Κουτσοβλαχιστῶν σ. 101 103).

Κολοκοτρώνη Θ. Γενναίου, Ἡθὴ καὶ ἔθιμα Ἀρβανιτοβλάχων (Ἐστία τόμ. IB' ἄρ. 270, Ἀθῆναι 1881).

Κουρίλα Εὐλογίου Λαυριώτου. Ὁ Jorga περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ Ἀλβανῶν.

(Ἀπάντησις. Ἐμπρὸς Ἀθηνῶν 19 Μαρτίου 1923).

» Βιβλιογραφία Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας. (ἀπ' σπ. ἐκ τῶν Ἡπειρωτικῶν χρονικῶν τόμ. Γ' 1928—ΣΤ' 1931, ἄρθρα περίπου 3500, Ἀθῆναι 300 σελίδες).

» Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὡς φορεῖς τῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου ἐν τοῖς Βαλκανίοις. (Μακεδονικὰ Νέα, Θεσσαλονίκη 1929. 4 ἄρθρα τρίστηλα. Ἰούν. 9, 10, 12, 14).

» Αἱ Βαλκανικαὶ σπουδαί. (Ταχυδρομος Θεσσαλονίκης 1929. τρία ἐκτεταμένα ἄρθρα. Ἰούλιος 15, 16, 17).

» Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστριτῆς. Αἱ βάσεις τῆς Ἀλβανικῆς φιλολογίας, καὶ ἡ Ἀκαδήμεια τῆς Μοσχόπολεως. Ἀθῆναι 1933, 8ον σ. 220, 8ον. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Θεολογίας» τόμ. Ζ'—ΙΑ', 1928—1933. Βλέπ. ἀνωτέρω Πρόλογον).

» Ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Ναοῦμ καὶ ἡ Ἀχρὶς (2 ἄρθρα ἐν τῷ Ἐμπρὸς 24 καὶ 30 Μαΐου 1923, Ἀθῆναι).

Κουρίλα Εὐλογίου Λαυριώτου, Ἀλβανικαὶ Μελέται. Ἡ μετάφρασις τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ἢ τε τοῦ Γρηγορίου Ἀργυροκαστριτοῦ καὶ ἡ τοῦ Κω. Χριστοφορίδου ἐξεταζομένη ἀπὸ γλωσσικῆς, ἐρμηνευτικῆς καὶ δογματικῆς ἀπόψεως καὶ περὶ τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς διαλέκτου. Θεσσαλονίκη 1933, 8ον, σ. η', 208.

(Βλέπε ἰδίως: «Τὸ πλῆθος τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων ἐν τῇ Ῥουμανικῇ καὶ Ἰταλοαλβανικῇ λειτουργικῇ γλώσσῃ» ἐν σελ. 27—29 καὶ 203—204).

Κυρίλλου, Ἀπολογία ἱστορικὴ 1815, σ. 86. (εἶναι ὁ πρόην Οὐγκροβλαχίας Ἰγνάτιος).

Κωσταρίδου Εὐγ. Ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία. Ἀθῆναι 1921.

Δαμπρίδου Ἰω. Ζαγοριακά, Ἀθῆναι 1870.

Δάμπρου Σπ. Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ πατρίς τοῦ Σίνα. (Ν. Ἑλληνομν. τόμ. ΚΑ' Ἀθῆναι 1924, σ. 159—195, 8ον).

Leake W. Travels in Northern Greece. Τόμ. I, London 1835.

- Legrand E.** Bibliographie Albanese. Paris 1912.
 » Bibliographie hellenique Paris 1922 καὶ 1928.
- Mangiuca Simeon**, Die vlachen des Kekaumenos (Românische Revue, Wien, 1889, Μάρτιος (III Heft v Jahrg. σ. 178 185).
- Meyer G.** Kurtzgefasste Albanesische Grammatik mit Lese-
 stücken Albanesischen Studien, Leipzig 1888.
- Miklosish.** Rumunische Untersuchungen τόμ. I, μέρος Β'.
 Wien 1882.
 α') Καβαλλιώτου Πρωτοπειρία, Venedig 1770, in alphabe-
 tische Ordnung gebracht, und mit Erklärung versehen
 σ. 8—43.
 β') Διατὴν τῶ ἐκ Μοσχολόλεως. Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία,
 Venedig 1802, σ. 56—86.
 » Macedo-rumunische Sprachdenkmälern. Leipzig 1882.
 » Die slavische Elemente im Rumanischen. Wienn 1861.
 » Beiträge zur Lautlehre der Rumanische Dialect.
- Moschopoulos Nic.** La question de Thrace. Athènes 1922.
- Murnu Γεωργιάδης**, Istoria romanilor din Pind, Bucuresti
 1913. (Ἐξετάζει τὴν ἀπὸ τοῦ 980—1259 Βυζ. περίοδον. Με
 τεφράσθη καὶ γαλλιστί. Τὸ ἔργον οὐκ εἶδον).
- Mutaciev P.** Bulgares et Roumains dans l'histoire des pays
 Danubiens 1932, Sofia 10ον, σ. 390.
- Μπογιατζῆ Μιχαήλ Γ.** Γραμματικὴ Ῥωμανικὴ ἢτοι Μακεδον. βλα-
 χικὴ (ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ) Βιέννη 1813. Ἐν τέλει ὑπάρ-
 χει ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου εἰς τὴν Κουτσοβλαχικὴν. β' ἔκδ.
 τῆς Γραμματικῆς ὑπὸ Bolintineanu ἐν Βουκουρεστ'ῳ 1863.
 Οὗτος γράφει ὅτι ὁ Μπογιατζῆς ἦν Ἀλβανὸς Μοσχολίτης
 καὶ ὅτι μετέφρασε καὶ τὴν Κ. Διαθήκην γ' ἔκδοσις ὑπὸ
 Dunker διὰ ρουμαν. στοιχείων).
- Bolintineanu D.** Calatoriî romani din Macedonia si la Mun-
 tele Athos, Bucuresti 1863 (ἔργον προπαγανδιστικόν).
- Burileanu C.** Romani din Albania, Bucuresti 1906.
- Nenicescu J.** De la Romani din Turcia europeana. Studii etnic
 si statistic. Bucuresti 1895 (ἔργον προπαγανδιστικόν).
- Nikolaides Cl.** La Macedoine, Berlin 1899.
- Noe Const.** Les Roumains Koutzo-valaques Bucuresci, 1909.
- Obedenaru**, Texte Macedo-Romane culese der Er. M. g.—pu-
 blicate dupa manuscrilese originale cu un glossar complet
 de prof. J. Bianu Bucarest 1891.
- Onsiul** Dare de seama despre «Teoria liu R. Roesler» de A.
 D. Xenopol. Contorbiri literare Bucuresti 1885, I Junie
 ἀρ. 3. Anul XIX σ. 271—273.
 » Zur Geschichte der Romänen in Marmarosch. (Români-
 sche Revue, Wien 1890 Februar, II Heft. σ. 97.
- Παλατίδου Α.** Περί τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου καὶ τῆς σημερινῆς ἀκ-
 μῆς τοῦ ἐν Βιέννῃ ἑλληνικοῦ συναικιμίου. Βιέννη 1845.

- Papahaği T.** Aromânii din punct de vedere istoric, cultural si politic, Bucuresci 1915.
- Papahaği Nic.** Les Roumains en Turquie (ouvrage publié sous les auspices de la société Macédo-Roumaine de culture intellectuelle). 1905, Bucarest, 16ον, σ. 184.
- Peiker J.** Die Abkunft der Rumâner, wirtschaftsgeschichtlich untersucht, (Berichtiger S. A. aus der Festgabe für Hofrat Loserth. Zeitschrift historischen Vereins für Steiermark τόμ. XV, Gratz 1917).
- Pier Petrowitsch K.** Neujahrsgeschenk den Herren und Frauen, Bürgen und Bürgerinnen Walachischer Nation zu Pesth am Abend des 31 fen Decembr 1819 (τὸ ἔργον οὐκ εἶδον).
- Pitsch,** Über die Abstammung der Rumânen. Leipzig 1880.
» Jos. Lad. Zür rumânisch-ungarischen Streitfrage, Lipsiae 1886.
- Picot,** Les Roumains de la Macédoine. Paris 1875. (τ. 43 περὶ τοῦ Μπογιατζίη γράφει: le grand patriote et grammairien des Moskopolen).
- Popilian N.** Românii din Peninsula-Balcanica Bucuresci 1885.
- Romansky St.** Encore sur les Roumains de la Macédoine (Βουλγαριστί, Ἐν τῇ Μακεδονικῇ Ἐπιθεωρήσει τῆς Σόφιας, τόμ. Α' σ. 167—174. 194—197 τοῦ 1928).
- Σάθα Κ** Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθήναι 1870.
- Σπηλιωτοπούλου Ἄντ.** Οἱ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες, Ἀθήναι 1905.
- Tamm.** Ueber den Ursprung der Rumânen, Bonn 1891.
- Thomaschek W.** Zur Kunde des Haemus Halbinsel. Wien 1882. (Jahrgange 1881 der Sitzungsberichte der philol.-hist. Classe des Kais. Akademie der Wissenschaften. τόμ. XCIX σ. 437).
- Tzenoff G.** Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven. Berlin—Leipzig 1930.
- Τσιούλας Κων.** Συμβολαὶ εἰς τὴν διγλωσσίαν τῶν Μακεδόνων. Ἀθήναι 1907.
- Philippide A.** Altgriechische Elemente im Rumânischen (Festschrift für A. Mussafia, Halla 1905).
- Xenopol A. D.** Teoria lui Rösler. Studii asupra staruintei Românilor in Dacia Traiana Jasi 1881.
» Une énigme historique, Les roumains au moyen âge Paris 1885.
- Φιλιππίδου,** Γεωγραφικὸν τῆς Ῥουμανίας. Ἰάσιον.
- Χρυσόχου Μιχαήλ,** Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι ἦτοι πραγματεία περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ προελεύσεως αὐτῶν μετὰ δύο γεωγραφικῶν χαρτῶν, Ἀθήναι, 1900, σ. 68
- Weigand G.** Die Aromunen in Nord-Albanien (Αὐτ. τόμ. XVI, 1910, σ. 193—212).
» Linguistischer Atlas des daco-rumânischen Sprachgebietes Leipzig 1900.

I. Ἡ ἱστορία τῆς Μοσχολέως καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτῆς.

Πρόλογος σ. 5—10

1. Ἀρχαιότης καὶ ὀνομασία τῆς Μοσχολέως. Ἐπισκοπὴ Κοριτσᾶ σ. 11—15.
2. Ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Μοσχολέως καὶ ἡ ἐξαιρετὸς τοποθεσία. Ἡ Ἀκαδημία καὶ ἡ βιβλιοθήκη. ἔντυπα καὶ χειρόγραφα Ἡ Νέα Σχολή σ. 15—18.
3. Ὁ πολιτισμὸς τῆς Μοσχολέως αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίαι, αἱ συντεχνίαι καὶ ἡ φιλομουσία αὐτῶν.—Ἡ ἀγορὰ, τὰ δάφουρα ἐργοστάσια, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορικὴ κίνησις.—Τὸ Ὀρφανοδοικητήριον καὶ τὸ Ὀρφαντροφεῖον, ἡ κάσσα τῶν πτωχῶν σ. 19—22.
4. Τὸ ἰδιόρρυθμον καὶ προνομιοῦχον πολίτευμα Οἱ ἄρχοντες καὶ τὰ συμβούλια τῶν συνοικιῶν, ὁ μέγας ἄρχων ἢ Ζουπᾶνος Θεοδ. Βρέτας. Οἱ πρωτομαῖστορες καὶ τὰ συντεχνικὰ συμβούλια, τὰ δικαστικὰ σ. 22—26.
5. Οἱ ναοὶ μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν, ὁ διάκοσμος αὐτῶν καὶ ἡ καλλιτεχνία. Αἱ τοιχογραφίαι καὶ οἱ Κοριτσαῖοι ζωγράφοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἀθανάσιος, οἱ αὐτάδελφοι Τὸ ἱερατεῖον καὶ τὸ καταστατικὸν σ. 26—30.
6. Ἡ μονὴ τοῦ τιμίου Προδρόμου, οἱ κτίτορες. Ἡ γραφικὴ θέσις, ἐνδιαίτημα θερινὸν τῶν ἀρχιερέων, δύο ἐπίσημοι πράξεις ὑπὲρ τῆς μονῆς. Ἡ ἀποστολὴ αὐτῆς. Χαρακτηρισμὸς τῆς Μοσχολοιτικῆς τέχνης σ. 30—36.
7. Τὸ μοιραῖον! ἡ συρροὴ τῶν πέριξ ἐν Μοσχολέῳ. Ἡ ἐπιβουλὴ τῶν πέριξ ἀτάκτων στοιχείων καὶ ἡ ἐποφθαλμίασις τῶν ἰσχυρῶν. Οἱ αὐτάλητοι ὑπερασπισταί. Ἡ διαρροὴ τῶν κατοίκων Ἡ ἐπάρατος διχόνοια. Βραδεῖα ἢ καταστροφὴ, ἐπετάχυνεν αὐτὴν ἡ ἄρσις τοῦ αὐτοκεφάλου Ἀχρίδος. Ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου, ἡ μῆνις κατὰ τῆς Μοσχολέως. Ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ διασπορά. Ὁ περιπλανώμενος πτωχοπρόδρομος. Ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ ἡ νέα Σχολὴ καὶ ἡ ἀνασύστασις τῆς Ἀκαδημείας ἐν Ἀθήναις. «Τὸ ἠρωϊκὸν τέλος μιᾶς ἱστορικῆς πόλεως» σ. 36—46.
8. Ὁ ὑψιστὸς σκοπὸς τῆς Ἀκαδημείας καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν διδασκάλων—Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἀκολουθιῶν τί ὑπέκρυπτον;—Ὁ Παπισμὸς θαλλόμενος—Τὸ βιβλίον τοῦ Ἀββᾶ Βεντζόνη. Ἡ ἀλήθεια κριτῆς—Ὁ βίος τοῦ ἀληθοῦς συντάκτου Ἰησοῦ του Λομβάρδη—Ἡ ἀνάλυσις καὶ αἱ σπουδαῖαι χαλκογραφίαι τοῦ βιβλίου—Τὰ ἀδιαφιλονεικῆτα

μαρτύρια τῆς ἐκδόσεως ἐν Μοσχοπόλει. Ἡ προσωνητικὴ ἐπιστολὴ συνετάχθη ἐν Μοσχοπόλει, προανάκρουσμα τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Μοσχοπολίται διδάσκαλοι δασυχοὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Βαλκ. λαῶν—Ἡ Ὀρθόδοξος διδασκαλία τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, ἐκδόσις Μοσχοπόλεως—Ἀκριβὴς περιγραφὴ, τὰ Μοσχοπ. τεκμήρια—Ἔργον φρονήσεως καὶ ἀσφαλείας ἢ ἀνωθυμίας ἐν ταῖς Μοσχοπολιτικαῖς ἐκδόσεσιν—Μοσχοπολιτῶν ἔπαινος σ. 46 - 64.

II. Ὁ ἰδιάζων χαρακτὴρ τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως καὶ οἱ εὐρύτεροι αὐτῆς σκοποί.—Οἱ Κουισόβλαχοι Μοσχοπολίται καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν συνείδησις.—Ἡ καταγωγὴ τῆς Κουισοβλαχικῆς γλώσσης καὶ ἡ ἐγγραμματίσις αὐτῆς —Ἡ δεξιότης τῶν Μοσχοπολιτῶν ἐν τῇ διασπορᾷ.—Ἀγῶνες πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ καὶ τοῖς Σχολείοις —Τὸ πρῶτον μεταφραστικὰ καὶ γλωσσικὰ δοκίμια.

1. Ὁ Ἑλληνιστικὸς χαρακτὴρ τῆς νέας Ἀκαδημείας.—Ἡ δημιουργία τοῦ νέου, ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐγχωρίων γλωσσῶν.—Ἡ γένεσις τῆς Ἀλβανικῆς γραμματείας.—Αἱ πρῶται μεταφραστικαὶ ἐργασίαι. Τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα.—Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης σ. 65—72.

2. Οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως.—Οἱ τόποι τῆς διασπορᾶς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Κουισοβλάχων. Ἡ ἐτυμολογία τῆς ἐπωνυμίας Βλάχος καὶ Κουισόβλαχος.—Μετάστασις τῶν νομάδων εἰς ἀστικὸν πληθυσμόν. Τὸ ἐμπορικὸν τῶν Μοσχοπολιτῶν πνεῦμα.—Ἡ πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἐπίδοσις σ. 73—82.

3) Καταγωγὴ τῶν Κουισοβλάχων.—Ἡ Βλαχικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Χενοροί, αἱ ἀντιρήσεις τοῦ Pitsch, δὲν εἶναι οἱ Ρουμάνοι ἀπόγονοι τῶν Δακῶν οὔτε συγγενεῖς τῶν Κουισοβλάχων.—Ὁ Rösber, ἡ διαμόρφωσις τῆς Ρουμ. γλώσσης ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ.—Ἡ συγγένεια Ρουμάνων καὶ Ἀλβανῶν σ. 82—87.

4) Ὁ σχηματισμὸς τῆς Κουισοβλ. διαλέκτου.—Βάσις ἡ Ἀλβανικὴ καὶ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἀνομοιότης Κουισοβλαχικῆς καὶ Ρουμανικῆς.—Τὸ Ρουμανικὸν Σεμινάριον τῆς Λειψίας.—Ὁ νέος προσανατολισμὸς τοῦ Weigand. Ἡ συγγένεια τῶν Βουλγαροαλβανικοβλάχων σ. 88—99.

5). Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα προάγουσι τὸν ἐθνισμόν, ἐν δέμῳ πρὸς τὴν Ρουμανίαν.—Ἡ Νέα Ἀκαδημία ὡς ἐθνικὸν χαλκευτήριον.—Τὸ τρίγλωσσον Βαλκανικὸν Λεξικὸν τοῦ Καβαλλιώτου καὶ τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα, ὁ πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς.—Τὸ τετράγλωσσον Λεξικὸν τοῦ Δανιὴλ Μοσχοπολίτου σ. 99—118,

6) Αἱ περὶ ἐγγραματίσεως τῆς Κουτσοβλ. γλώσσης ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ πολῦτιμοι εἰδήσεις τοῦ Ρόζια.—Τὸ Ἰωαννιτικὸν Κουτσοβλαχικὸν χειρόγραφον.—Ὁ περίφημος Κουτσοβλαχικὸς Codex Dimonie. 119—131.

7. Αἱ σπουδαιότεραι τῆς Οὐγγαρίας πόλεις, ἐν αἷς ἐγκατεστάθησαν Μοσχοπολίται. Αἱ πρὸς ἴδρυσιν Ἑλληνικοῦ ἔρθοδόξου ναοῦ ἐν Πέστη συνεισφοραὶ καὶ ἐνέργειαι, ἢ ἀπάντησις τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Αἱ γενναῖαι συνεισφοραὶ τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ τὰ ἀφιερῶματα. Τὰ ἄλλα εὐαγγῆ ἰδρύματα καὶ αἱ ἐπιγραφαί. Ὁ φιλόμυθος Μοσχοπολίτης Γκιγκας σ. 131.—40.

8. Ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τῶν Μακεδονοβλάχων καὶ δὴ τῶν Μοσχοπολιτῶν ἐν τῇ Κοινοῦτητι Πέστης. Τὰ Κουτσοβλαχικὰ αὐτῶν αἰσθήματα ἢ εἰσαγωγή τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ Λειτουργίᾳ. Ὁ Κουτσοβλαχος Ἑλληνοδιδάσκαλος Δημ. Δάρβαρις. Ἡ Κουτσοβλαχικὴ Σχολὴ τῆς Πέστης.—Οἱ πρῶτοι γραμματικοὶ τῆς Κουτσοβλαχικῆς Μπογιατζῆς Οὐκούτας καὶ Μάξιμος. Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ Νεοφύτου Δούκα. Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης. Ἀσυμφωνία Ρουμανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς. Αἱ ἀξιώσεις τῶν Ρουμάνων ἐπὶ τοῦ ναοῦ Βουδαπέστης.

Ἡ διασπορὰ τῶν Πεσταίων Μοσχοπολιτῶν. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ρουμ. Ἐκκλησίας Μοσχοπολίτης Σαγκούνας καὶ ἡ νέα μετάφρασις τῆς Ἀγ. Γραφῆς εἰς τὴν Ρουμανικὴν. Ὁ Μοσχοπολίτης Ἄντ. Τυμα καὶ ὁ Κων. Σμολένσκης. Τὰ ἐνδοκομματικὰ τῆς Κοινοῦτητος Πέστης καὶ ἡ ἀνέκδοτος διδαχὴ τοῦ Ῥωμαιομοσχοπολίτου σ. 140—64.

Ἀναγραφὴ τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ὧν ἐποιησάμεθα χρῆσιν ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ σ. 165—72.

Αριθ. Έστ. 131685

19.4

PROF^r SPIRO PAPAGEORGES

LES

KOUTSOVALAQUES

4)

5)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΣΤΟΝ ΑΡΙΘ.....

ATHÈNES

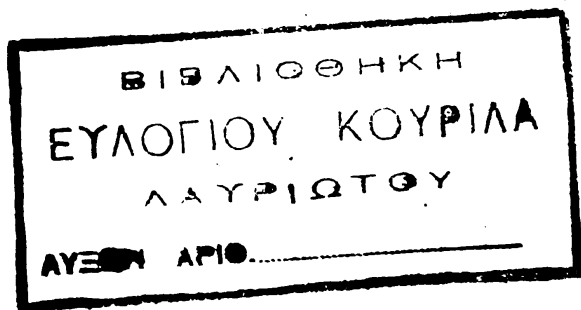
IMPRIMEUR-ÉDITEUR : PARASKEVAS LÉONIS

16—Rue Periclés—16

1908

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μακρυνίου
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ

LES KOUTSOVALAQUES

I

Grec d'origine, mais descendant des Vlachophones établis en Épire, tenant de mes parents le dialecte koutsovalaque, ayant depuis longtemps étudié avec soin la question koutsovalaque, je crois être autorisé à donner mon avis sur cette question. Je voudrais que ma voix fut entendue à Bucarest, et qu'elle retentit dans tous les pays danubiens; je voudrais qu'elle put être écoutée de ceux qui s'occupant de cette question sont assez légers ou assez peu scrupuleux, pour donner dans les illusions roumaines sur l'existence de Roumains en Macedoine. Ils pourraient être ainsi convaincus que ceux qu'on appelle des Koutsovalaques sont des Grecs aussi purs, aussi Grecs que nous, aussi peu Roumains que les Grecs.

Cette question n'est pas d'hier; elle est déjà vieille de 25 ans. Elle a pris naissance dans l'imagination féconde de quelques politiciens de Bucarest; elle fut mise sur le tapis par le trop fameux Margaritis qui, pendant une longue série d'années a réussi, en exploitant la mégalomanie roumaine, à faire inscrire sur le budget roumain 250,000 francs par an, dans le but de fonder et d'entretenir à Monastir, à Kroushovo, à Ochrida, à Jannina et ailleurs, des écoles roumaines qui, dès leur fondation, ont vécu d'une vie artificielle

et problématique. (1) Mais tant d'efforts et d'argent n'ont pu jusqu'à ce jour, créer des Roumains en Macédoine et ne pourront pas en créer dans l'avenir.

Avant d'étudier la question au point de vue linguistique et ethnologique, on doit examiner le nombre de ceux qu'on appelle des Koutsovalaques, habitant la péninsule hellénique. Aucune des autres races qui vivent dans cette presqu'île n'a été l'objet de statistiques plus nombreuses et plus différentes. Pouqueville, le plus ancien des statisticiens, évalue les Koutsovalaques à 47,000 à peine. Le Roumain Bolindineanu les porte à 1.200.000, tandis que Gradea, un Roumain également, n'a pas hésité à en élever le nombre à 5,134.500! quoique il est vrai que dans ce chiffre il comprend les Koutsovalaques de Bulgarie et de Serbie; non moins audacieuses sont les évaluations d'aujourd'hui des statisticiens de Bucarest; ils en fixent le nombre à 3.000,000! Pour ma part, je m'en tiens à la statistique du professeur G. Weigand, dont je parlerai plus longuement tout à l'heure. Il est à noter, que le professeur Weigand a eu des attaches avec la propagande roumaine, et qu'à ce titre, il ne peut être suspecté d'avoir diminué à dessein le nombre des Koutsovalaques. Il faut, d'autre part, reconnaître qu'il s'est donné la peine de visiter, avec la patience d'un homme de science, presque tou-

---

(1) A proprement parler, cet argent n'est pas roumain, mais grec. Les propriétés des couvents grecs confisquées en Moldavie et en Valachie, offrandes incontestées de Grecs orthodoxes, rapportent actuellement plusieurs millions de francs. Rien que les propriétés, données par les Grecs d'Epire, rapportent deux millions par an. Une partie de cet argent sert à recruter les élèves des écoles roumaines en Macédoine et en Epire et à acheter les parents des élèves.

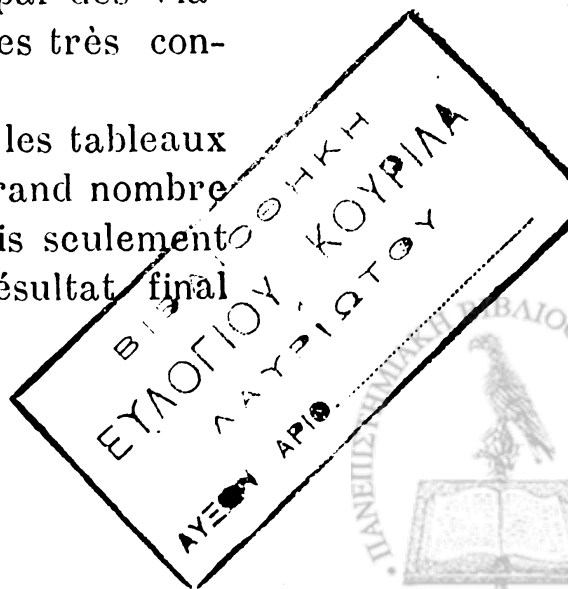

tes les localités habitées par cette population, et qu'il en a vérifié consciencieusement le chiffre. Le savant allemand, tout en répudiant les millions et centaines de mille Koutzovalaques imaginaires, fait observer, avec raison, que chacun est libre de compter à sa manière, mais que de pareilles statistiques n'ont aucune valeur.

Il faut reconnaître qu'il est très difficile de vérifier la population de n'importe laquelle des races qui habitent la Turquie. D'abord, il n'existe aucun recensement officiel: puis chacun tâche d'augmenter ou de diminuer les chiffres selon ses vues et ses intérêts. Mais en ce qui concerne spécialement les Koutsovalaques, il est avéré que quelques voyageurs ont, par erreur, compté deux fois des Koutzovalaques de certaines localités: une première fois, dans les montagnes et localités où ils viennent passer l'été, et une seconde, dans leurs quartiers d'hiver. On sait en effet, que les Koutsovalaques de plusieurs localités, qui sont tous des pasteurs, quittent, au printemps, leurs villages et les plaines et vont s'installer dans les montagnes avec leurs troupeaux; d'autres, selon la saison, changent de résidence, en passant d'une ville ou d'un village à l'autre, pour y gagner leur vie comme ouvriers, commissionnaires, cabaretiers ou autrement. Weigand reconnaît ces difficultés, et c'est pourquoi il a parcouru toute la contrée avoisinant l'Olympe et le Pinde, ainsi que presque toutes les localités, habitées par des Vlachophones, il les a étudiées et dénombrées très consciencieusement.

Je ne reproduirai pas ici in extenso tous les tableaux statistiques spéciaux qui remplissent un grand nombre des pages de l'ouvrage de ce savant, mais seulement les tableaux généraux représentant le résultat final

des calculs. D'après ces tableaux, il y a, en tout, 154 localités habitées exclusivement par des Vlachophones, dont le nombre s'élève à 98,130, et 76 localités, non exclusivement habitées par des Vlachophones, mais où cet élément compte seulement une population de 59 390 âmes

Weigand a visité en personne toutes ces localités, hormis quarante-neuf, au sujet desquelles il a toutefois obtenu des renseignements statistiques précis.

D'après ces statistiques, les populations Vlachophones sont divisées en six groupements.

	habi ants
A) Au centre, en Grèce et en Turquie (Pinde et Olympe).....	48.210
B) Groupement vers le Nord-Est en Macédoine	62,405
C) » » Nord-Ouest en Albanie	16,850
D) » » Sud, disséminés en Epire	2,000
E) » » Sud, en Grèce.....	4.625
F) » » Est, dans la Thessalie turque et grecque...	15,430
Total des Vlachophones.....	149,520

Nous venons de dire que ces populations se trouvent tantôt concentrées en groupes purement vlachophones et tantôt mélangées avec des habitants d'autres nationalités.

Il y a 154 centres purement vlachophones; les autres sont au nombre de 76.

Populations purement Vlachophones :

	habitants
A) Groupement, 68 agglomérations	48,210
B) » 28 »	30,825
C) » 44 »	11,320
E) » 7 »	2,625
F) » 7 »	5,150
En total 154 agglomerations	98,130

Populations mixtes :

	habit.
Group. B) répandues dans 30 agglomérations, mélangées avec les Grecs et les Bulgares	31,580
» C) répandues dans 18 agglomérations, mélangées avec les Albanais.....	5,530
» D) répandues dans 3 agglomérations, mélangées avec les Grecs.....	2,000
» E) répandues dans 7 agglomérations, mélangées avec les Grecs.....	2,000
» F) répandues dans 18 agglomérations, mélangées avec les Grecs.....	<u>10,280</u>
En tout 76 agglomérations, avec une population mixte de.....	51,390

Il résulte du dénombrement précis fait par Weigand que tous les Vlachophones, tant ceux des régions avoisinant l'Olympe et le Pinde, que ceux qui habitent d'autres localités, exclusivement Vlachophones ou mixtes, s'élèvent à peine à 50,000. Si l'on y ajoute ceux qui habitent la Serbie et la Bulgarie et qui, d'après le même savant, ne dépasseraient pas le nombre de 10,000, on trouvera que même d'après les calculs les plus optimistes, les Vlachophones dans la péninsule hellénique atteignent à peine le chiffre de 160,090. Weigand fait observer que même dans les siècles passés, le chiffre de cette population était identique au présent ou peut-être légèrement plus élevé. A coup sûr, il a diminué dans les dix dernières années, c'est à dire depuis le temps de la statistique ci-dessus, car la génération actuelle désapprend peu à peu le dialecte koutsovalaque pour se mettre à parler la langue grecque.

II.

Après avoir ainsi reproduit la statistique du professeur Weigand, qui est un philoroumain incontesté, statistique qui est loin de présenter les millions des Koutsovalaques imaginés par les statisticiens de Bucarest, nous pouvons étudier cette population au point de vue linguistique et ethnologique.

Qu'est ce que le dialecte koutsovalaque ? Quelles sont les origines de la population qui parle ce dialecte ?

D'abord en ce qui concerne la dénomination des Koutsovalaques, elle est sans doute impropre et blessante, et il me répugne de l'employer. Si je le fais, c'est que l'usage en a prévalu. Le nom exact et vrai de cette population serait celui de *Grecs Vlachophones* et voici pourquoi :

On sait que *Koutsòs* en grec ou *Koutsouk* en turc signifie petit ou boiteux. Koutso-valaque signifie donc *petit-Valaque, boiteux*, ou même *imparfait*, par opposition aux *Kara-Valaques*, de la grande Valachie. Cette appellation a, dès lors, quelque chose d'injurieux et c'est pourquoi elle sonne mal à l'oreille des gens eux-mêmes auxquels elle s'applique. On ne pourrait pas non plus les appeler *Valaques* ou *Vlaches* tout court, car le mot *Valaque* ne désigne pas une race quelconque et ne constitue pas un nom ethnique : il signifie *villageois* : il derive de *villa*, d'où les mots modernes *villagio*, *village* *ec.* Depuis les temps romains on a eu ainsi des *Vlaches* en Moldavie, en Transylvanie, en Thrace, en Macédoine : on reconte aussi des *Vlaches* dans le Rhodope, où, d'après Ham-

mer, les Turcs, ayant fait irruption dans les deux principautés valaques, les ont supprimées. Il y a en outre des Vlaches en Epire, en Thessalie, dans le Péloponèse, dans la Grèce continentale et même en Istrie. On sera sans doute surpris d'entendre parler de Vlaches jusque dans le pays de Wales. Très probablement le mot *Fellah* de l'Égypte qui signifie *campagnard*, a la même racine que le mot Vlache. Les conquérants romains devaient désigner vraisemblablement par ce nom les villageois ou les campagnards subjugués, et qu'il s'est conservé depuis lors. En tout cas, il n'est pas et il ne peut pas être considéré comme un nom ethnique.

Une autre appellation, qui est employée pour cette population, est celle de *Tzintzars*, qui vient de *Tsintzi* = cinq, que les Koutsovalaques prononcent rudement et qui est surtout usitée en Serbie. Je ne trouve donc pas improbable l'opinion de ceux qui pensent que *Tzintzar* vient de *Quinquénaires*, la célèbre cinquième légion macédonienne.

Weigand appelle *Ar(o)munes* les Grecs Vlachophones du voisinage de l'Olympe et du Pinde. Il prétend avoir découvert cette nouvelle dénomination. Mais les personnes qui sont parfaitement bien au courant de ce qui concerne les Koutsovalaques, savent que cette dénomination est très ancienne et très connue, que tous ceux qui parlent l'idiome Koutsovalaque se donnent le nom d'*Ar(o)munes*. L'*a* n'est qu'un préfixe euphonique. Le mot *R(o)moune* signifie tout simplement *Ρωμαίος*, nom vulgaire des Grecs modernes, comme le mot *Ρομαίτικα* sert à désigner la langue grecque vulgaire. De plus, les Turcs appellent *Roums*, les Grecs sujets ottomans.

Quant à moi, je les appelle des *Grecs Vlachophones*,

cette dénomination étant la seule qui réponde aux conditions ethnologiques et linguistiques de la race. Et voilà que j'aborde la fameuse question de l'origine des Vlachophones, qui habitent près de l'Olympe et du Pinde, et de leur prétendue parenté avec les Roumains du Danube, qui se plaisent à les proclamer des congénères et des frères et qui menent tant de bruit autour d'eux.

L'origine des Vlachophones a donné lieu à une riche littérature, mais presque tous les auteurs arrivent à la conclusion que ce sont les descendants des légionnaires, que l'Empereur Trajan a envoyés comme colons du côté de l'Orient. Ceci n'est vrai qu'en partie. Les légionnaires, dont il s'agit, n'étaient pas, en effet, assez nombreux pour anéantir et remplacer totalement les populations indigènes ; de plus cette assertion ne repose sur aucun témoignage historique.

A mon avis, et je persisterai dans cette opinion jusqu'à preuve du contraire, en traversant l'Épire, la Thessalie et la Macédoine, les colonies militaires, envoyées par les empereurs romains dans les contrées grecques et en Dacie, laissèrent des garnisons sur certains points fortifiés rencontrés par eux dans leur marche. Peu à peu les habitants de ces endroits ont, le temps aidant, appris la langue de ces garnisons avec lesquelles ils étaient en contact. Cette langue était le *latin vulgaire*, qui sert de base à l'idiome Koutsovalaque d'aujourd'hui. La langue parlée par ces militaires a été naturellement transmise à leurs descendants, nés de leurs alliances avec l'élément autochtone. Mais ce latin vulgaire n'a pu, comme de juste, l'emporter sur la langue grecque, comme aussi d'ailleurs les légion-

naires n'ont pu déplacer ou absorber l'élément grec aborigène. Cet idiome latin s'est toutefois conservé dans les petits centres des colonies dont je viens de parler.

Par contre, dans la Dacie, la Mésie et dans les contrées danubiennes en général, les colonies romaines n'ont point trouvé les mêmes éléments ethniques que dans la péninsule hellénique. La Dacie et les contrées Danubiennes n'étaient point habitées par un élément homogène mais par une agglomération de races scythes. Du temps du géographe Ptolémée, dix-sept races nomades habitaient ces pays. La Dacie, où dominaient les Sarmates et les Daces, passa sous la domination de Comans, des Pétsénègues et des Tatars. Plus tard, des races germaniques les Gépides, les Lombards, les Goths, les Vandales s'y sont successivement établies. Pendant toute moyen âge, un mélange de peuples très divers a continué de s'opérer dans ces contrées qui peuvent, dès lors, se vanter d'être aujourd'hui habitées par une population de sangmêlé, amalgame de toutes sortes de races. Les idiomes divers parlés par ces éléments barbares, scythes ou autres, en Dacie et Mésie, étaient loin de posséder la richesse, la perfection et le prestige de la langue grecque. Ainsi les colons romains les remplacèrent-ils peu à peu par le latin vulgaire qu'ils parlaient eux-mêmes. Ce latin, ayant prévalu dans les pays danubiens, emprunta cependant une grande quantité de mots slaves et autres : c'est la langue roumaine d'aujourd'hui, que les intellectuels de Bucarest s'efforcent d'épurer, depuis quelques années, en y introduisant beaucoup de français et d'italien. Au contraire, les Grecs du Pinde et de l'Olympe, qui ont jusqu'à un cer-

tain point admis le latin vulgaire des colons, n'en ont par pour cela perdu la conscience de leur nationalité grecque, de même qu'ils n'ont pas complètement désappris la langue de leurs ancêtres. Je suis donc autorisé à dire que ceux qu'on appelle couramment des Koutsovalaques ne sont que les descendants des Grecs aborigènes, qui habitent ces contrées. Ils n'ont rien de commun avec les Roumains d'aujourd'hui quant à leur origine, de même qu'ils n'ont rien de commun avec eux quant à leurs traditions nationales. Les Roumains ou Moldo-Valaques sont les anciens Daces ou Mèses (Moesi) qui, à travers les siècles, ont fusionné avec les colons roumains et des nombreux éléments étrangers, scythes, slaves, germains, etc., et dont l'idiome barbare a fait place au latin vulgaire, mélangé d'éléments slaves, et, tout récemment encore, de termes français et italiens. Le nom des *Grecs Vlachophones* est le seul qui convient à cette population : ce sont des Grecs qui parlent un idiome que l'on est convenu d'appeler koutsovalaque, comme il y a en Asie-Mineure, des Grecs qui parlent turc, dans l'Italia irredenta des Italiens qui parlent allemand, sur les côtes de la Dalmatie des Slaves qui parlent Italien, etc., etc.

III.

Le latin vulgaire des légionnaires, comme je l'ai dit, n'a pas toutefois, complètement remplacé la langue grecque chez les Grecs du Pinde et de l'Olympe, alors que dans les contrées transdanubiennes il s'est entièrement substitué à l'idiome barbare des Daces et des Mèses. L'exa-

men de l'idiome koutsovalaque et sa comparaison avec le roumain en fournissent la preuve. Je ne m'étendrai pas outre mesure sur des observations linguistiques, qui peuvent fournir la matière à un fort volume. Je me bornerai à dire que d'après le témoignage d'un Allemand qui a étudié à fond l'idiome koutsovalaque, témoignage que la connaissance de cet idiome m'autorise à confirmer, le koutsovalaque est composé pour une moitié de mots grecs prononcés purement et simplement comme en grec et pour l'autre moitié de mots grecs affublés de terminaisons latines. En laissant de côté les mots albanais et tures, contenus dans son vocabulaire et qui s'appliquent particulièrement au mobilier, aux vêtements et à la vie domestique en général, je ferai observer qu'il serait difficile de citer même en partie, les mots grecs de l'idiome Koutsovalaque. J'en donne cependant quelques-uns à titre d'exemple, en les écrivant avec des lettres grecques, afin que l'origine soit plus évidente.

Koutsovalaque.	Grec.	Traduction.
χωάρα	χώρα	contrée
ώρα	ώρα	heure
οργύε	οργυιά	brassée
αγωνία	αγωνία	agonie
ταχυρά	ταχυρά	de grand matin
ξύστρα	ξύστρα	racloir
νεροχύδα	νεροχύτης	évier
πίσσα	πίσσα	poix
πρόβατα	πρόβατα	troupeau
παρεπόδε	περιπόδια	chaussettes
χρυσάφι	χρυσάφι	or
ἀσημι	ἀσημι	argent

μαργαριτῆρε	μαργαριτᾶρι	perle
χάλκουμ	χαλκός, χάλκωμα	cuiivre
μολύβε	μολύβι	plomb
θειάφε	θειάφι	soufre
κρίτρε	πέτρα	pierre
χειμωνίζου	χειμωνιζόν	pastéque
πιάπενα	πέπων	melon
τριαντάφυλλον	τριαντάφυλλον	rose
σταφίδα	σταφίδα	raisin sec
ἀβδέλλε	ἀβδέλλα	sangsue
ἀράφι	ράπιης	tailleur
σάκ	σάκκος	sac
σκοπό	σκοπός	but
παραμύθ	παραμύθιον	fable
κόχη	κόχη	coin
γιάτρον	ιατρός, γιατρός	médecin
κανίστρε	κάνιστρον	panier
λαγήν	λίγηνος	cruche
ξουράφε	ξουράφι	rasoir
τούμπανου	τύμπανον	tambour
λάσπε	λάσπη	boue
αὐλήε	αὐλή	cour
παράθυρου	παράθυρον	fênêtre
μαγειρείου	μαγειρεῖον	cuisine
μισθὸ	μισθός	salaire
μυρμίγγε	μύρμηξ	fourmi

Voici aussi des mots exprimant des *idées abstraites* :

δόξα	δόξα	gloire
ιδέα	ιδέα	idée
τινίε	τιμή	honneur
ἐλπίδα	ἐλπίς	espoir
πατρίδα	πατρίς	patrie

οὐρμίνε	ἐρμηνεία	conseil
ζηνίε	ζημία	dégât
ἀλήθεια	ἀλήθεια	vérité
ὑπόληψε	ὑπόληψις	considération
ἀπόκρισε	ἀποκρίσις	réponse
συμφωνίε	συμφωνία	accord
ὁμολογίε	ὁμολογία	aveu
ἀνάγκε	ἀνάγκη	nécessité
τύχε	τύχη	fortune
τέχνε	τέχνη	art
αἰτίε	αἰτία	cause
ἀφουρνίε	ἀφορμὴ	motif, prétexte
ἡλικίε	ἡλικία	âge
διαταγῆε	διαταγή	ordre
σκάνταλ	σκάνδαλον	scandale
κληρονομίε	κληρονομία	héritage
φροντίδα	φροντίς	soin
νόημα	νόημα	sens
θυάμα	θαῦμα	miracle
ἁμαρτίε	ἁμαρτία	péché
κατάστασε	κατάστασις	fortune
ἀναφοράε	ἀναφορὰ	pétition

Voici encore des *adjectifs*. Koutzovalaques, dérivant du grec :

ἔτοιμ	ἔτοιμος	prêt
οἰκονόμ	οἰκονόμος	économe
φρόνιμ	φρόνιμος	sage
νόσιμ	νόσιμος	gentil
ἄνοστου	ἄνοστιος	fade
ἄξιου	ἄξιος	capable
ἔρημ	ἔρημος	désert
ὀρφαν	ὀρφανός	orphelin

καλότυχου	καλότυχος	fortuné
ἄτυχου	ἄτυχος	qui n'a pas de chance
ξένου	ξένος	étranger
γίου	ὕγιης	bien portant
ἤμερου	ἤμερος	apprivoisé
ἄγρου	ἄγριος	sauvage
περίφαν	ὑπερήφανος	fier
προκοφίτου	προκομμένος	lettré
σπουδαξίτου	σπουδασμένος	qui a fait des études
κυβερνησίτου	κυβερνημένος	qui se gouverne
προξενίτ	προξενητής	entremetteur de ma-
στολισίτ	στολισμένος	paré riage

On remarque que parmi les mots ci-dessus quelques uns se terminent en *it* ou *at* (*ιτ* ou *ατ*). Ce sont les terminaisons latines *itus* et *atus*, que l'on trouve souvent aussi dans la langue grecque vulgaire : ζαχαῤῃτος, γεμῃτος, χοριῃτος, ξυδῃτος, μελῃτος, τρεχῃτος etc. etc. Pour signifier les objets et les idées auxquels se rapportent tous les mots Koutzo-valaques énoncés plus haut, la langue roumaine emploie d'autres mots d'origine latine, scythique ou slave.

Les mots se rapportant à l'école et l'instruction sont tous grecs. En voici des exemples :

σχολείου	σχολεῖον	école
δάσκαλ	διδάσκαλος	maître
μάθημα	μάθημα	leçon
γράμματα	γράμματα	lettres
φελλλάδα	φυλλάδα	brochure
μελάνε	μελάνη	encre
κοντύλιον	κονδύλιον	crayon d'ardoise
πλάκα	πλάξ	tablette » »
χαράκις	χαράκιον	transparent

μολυβοκόντυλ	μολυβδοκόνδυλον	crayon
ἱστορίε	ἱστορία	histoire
ἀριθμητικίε	ἀριθμητικῆ	arithmétique
γραμματικίε	γραμματικῆ	grammaire

Sont également grecs tous les mots se rapportant à l'église et à la religion, exepté Dieu (Dumezèu=Dominus Deus) et Sainte Marie (Stamarie). Exemples :

Βαγγέλιον	Εὐαγγέλιον	Evangile
εἰκοάνα	εἰκὼν	image
διάκου	διάκονοι	diacre
δεσπόιου	δεσπότης	évêque
ψάλτου	ψάλτης	chantre
θυμιατὸ	θυμιατὸν	encensoir
καντὶλ	καντήλι	lampe
θυμιάμα	θυμίαμα	encens
λειτουργίε	λειτουργία	liturgie
μετάνιε	μετάνοια	généflexion
ἐλεημοσύνη	ἐλεημοσύνη	aumône
πίστε	πίστις	foi
παράκλησε	παράκλησις	prière
πνευματικὸ	πνευματικὸς	confesseur
προφήτ	προφήτης	prophète
ἄγγελ	ἄγγελος	ange
ἅγιου	ἅγιος	saint
εὐχέλεου	εὐχέλαιον	sainte onction
μνημόσυν	μνημόσυνον	messe requiem
σπερνὸ	ἑσπερινὸς	vêpres
ὄρθρου	ὄρθρος	matines
μοναστήρ	μοναστήριον	monastère
ντράκουλ	δράκων	dracôn, le diable

L'idiome koutsovalaque contient de plus un très grand nombre de *verbes grecs* p: ex :

ἀλλαξέσκου	ἀλλάσσω	changer
ἀγωνισέσκου	ἀγωνιῶ	agoniser
διαβασέσκου	διαβάζω	lire
ἀρεσέσκου	ἀρέσκω	plaire
ἀγαπησέσκου	ἀγαπῶ	aimer
εὐχαριστήσέσκου	εὐχαριστῶ	contenter, remercier

κατηγορησέσκου	κατηγορῶ	accuser
καταφρενέσκου	καταφρονῶ	mépriser
πιστεφέσκου	πιστεύω	croire
ἀποδειξέσκου	ἀποδεικνύω	prouver
λαθεφέσκου	λανθάνω	se tromper
χωρισέσκου	χωρίζω	séparer
παπέσκου	παύω	cesser

La terminaison *σκου*, ajoutée à ces verbes, n'est point roumaine, comme on le prétend à Bucarest, mais c'est la terminaison grecque *σκω*: ἠβάσκω, εὐρίσκω, ἀλίσκω, βόσκω, θρώσκω, γιγνώσκω, πιπρίσκω, γηράσκω, διδάσκω, φάσκω, χάσκω, ἰλιάσκω, etc. que l'on trouve aussi dans la langue latine: *cognoseo, disco, pasco*, etc.

Et voici aussi des adverbess et des pronoms kou-tsovalaques les mêmes comme les grecs.

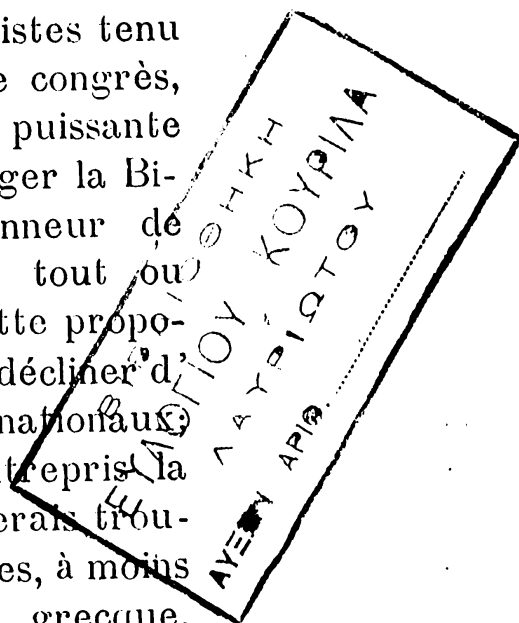
τώρα	τώρα	maintenant
πόσα	πόσα	combien
σπολάϊτε!	εἰς πολλὰ ἔτη!	per multos annos!
δίπλα	δίπλα	à côté
καιρὸ	πρὸ καιροῦ	il y a longtemps
ὄντα	ὄντως	réellement
παρέκει	παρέκει	plus loin

Il importe, en outre, de remarquer que les Vlachophones forment le futur à l'aide de la particule *hà* ou *va* qui est la particule *θή*, dont on se sert aussi pour former le futur dans le grec moderne. Cette particule n'existe pas dans la langue roumaine. J'ajouterai enfin que les Vlachophones ont dans leur idiome les sons représentés par les lettres grecques *θ, δ, γ*, et *χ*, sons, qui ne se trouvent dans aucune des langues romanes ou latines, y compris le roumain, et qui sont purement grecs. Je n'ai pas cité des mots albanais ou des mots turcs, mon but étant d'établir que l'idiome employé par les Grecs Vlachophones est grec pour la majeure partie. Mais si on recueille tous les éléments non grecs existant dans cet idiome et si on les soumette

à un examen scientifique, on constatera que c'est là une mosaïque où le latin et le roumain tiennent une piètre place. On se trouverait donc très embarrassé en voulant traduire n'importe quel livre dans l'idiome purement koutsovalaque. Pour se faire comprendre, on se verrait forcé d'emprunter la plus grande partie du vocabulaire à la langue grecque, la seule comprise par les Vlachophones.

J'ai fait partie du Congrès des Orientalistes tenu à Vienne en 1883 ; et mon collègue à ce congrès, M. Robert Cust, parlant au nom de la puissante société anglaise, qui a pour but de propager la Bible dans le monde entier, m'a fait l'honneur de me proposer de traduire en koutsovalaque tout ou partie du Nouveau Testament. Bien que cette proposition fut avantageuse pour moi, j'ai dû la décliner d'abord étant contraire à mes principes grecs nationaux, ensuite parce que, en cas que j'eusse entrepris la traduction, dès les premières pages je me serais trouvé en présence de difficultés insurmontables, à moins d'emprunter la moitié des mots à la langue grecque, ancienne ou moderne, à cause de la pauvreté du koutsovalaque. Les difficultés augmentent encore quand il s'agit de traduire en cet idiome les idées abstraites de la Bible, le langage élevé de l'apôtre Paul, les hautes conceptions du christianisme. Je ne saurais dire si la société biblique a pu trouver un traducteur plus capable que moi, mais j'en doute. En tous cas, on ne saurait assez le répéter, que la liturgie que les propagandistes de Bucarest qualifient de koutsovalaque et qu'ils s'efforcent d'imposer comme telle aux Vlachophones de la péninsule hellénique, est purement et simplement la liturgie roumaine. L'analyse sommaire du koutsovalaque et du roumain, analyse que je viens

de faire, peut fixer sur le rapport existant entre ces deux idiomes. L'érudit M. Hovelacque, qui a fait de la langue roumaine une étude approfondie, a pu dire : «Le roumain possède une certaine quantité de mots empruntés aux langues slaves.» Mais cette quantité est si considérable, qu'il se voit obligé d'ajouter : «On a supposé pendant longtemps que le roumain était une langue slave.»

Le fait est que les Vlachophones ou Koutsovalaques de la Macédoine, de l'Épire et de la Thessalie ne comprennent absolument la langue roumaine, pas plus d'ailleurs que les Roumains ne comprennent l'idiome vlachophone. J'ai parfois, sans y avoir réussi, essayé de me faire entendre par des Roumains en leur parlant koutsovalaque. Il suffit pour se convaincre de la chose, de mettre en présence un Roumain et un Koutsovalaque. Pour plus de facilité, on peut choisir un de ces Koutsovalaques d'Aspropotamo et de Thessalie, qui se trouvent en grand nombre à Athènes. Aucun des deux interlocuteurs ne pourra se faire comprendre de l'autre. Leur entretien s'arrêtera à la première phrase. Le koutsovalaque demandera par exemple au Roumain : «Tse adari?» (Comment vous portez-vous ?) L'autre ne comprendra rien à la question, car, dans le même cas il dit, lui : «Tse faci?». Par contre, il n'y a guère de Koutsovalaque, homme ou femme, habitant aux alentours du Pinde ou de l'Olympe, qui ne comprennent la langue grecque. Prétendre donc que les Vlachophones comprennent et désirent adopter la langue liturgique roumaine, constitue un mensonge voulu; car il faut beaucoup de légèreté ou de mauvaise foi pour croire à de pareilles assertions.

Mais si les Vlachophones ne comprennent rien à la

angue liturgique roumaine, que les propagandistes de Bucarest cherchent à leur imposer par la force, ils entendent pourtant le texte grec des évangiles et la langue liturgique grecque en général, autant que le peuple grec, qui ne saisit pas tous les détails de l'ancien grec dans lequel sont écrits les textes ecclésiastiques. Le Patriarcat de Constantinople est donc parfaitement fondé à repousser les prétentions que la Roumanie élève à cet égard.

III

Si, tant par leur origine que par l'idiome qu'ils emploient, les Vlachophones n'ont aucune affinité avec les Roumains, s'en rapprochent-ils au moins par le caractère national et moral ?

Pour répondre à cette question, je n'aurai pas recours à des sources grecques qui pourraient être taxées de partialité. Je ne recourrai pas non plus au témoignage de feu M. Lecanta, Roumain de nationalité et directeur de l'école roumaine de Jannina. On sait que M. Lecanta a très franchement expliqué au ministre de l'instruction publique de Roumanie la fragilité de l'édifice qu la Roumanie s'efforce d'élever en Epire et en Macédoine. Seulement cette franchise lui a coûté la vie, car il a été assassiné récemment en plein jour dans un café de Bucarest. Je n'invoquerai pas la récente publication du général von der Goltz, pas plus que d'autres témoignages. Je me contenterai de celui d'un Allemand, ami des Roumains et de leur propagande, qui s'est livré à l'étude du koutsovalaque sous l'empire d'une prévention favorable aux idées roumaines. Le savant, auquel je fais allusion, est M. Gustave Weigand, le très

distingué professeur de l'Université de Leipzig, dont J'ai encore parlé tout-à-l'heure.

M. Weigand a parcouru la péninsule hellénique deux fois, en 1889 et en 1890, dans le seul but de s'occuper des Aromounes, comme il appelle les Vlachophones et d'étudier cette population aux points de vue linguistique et ethnologique. Il a exécuté ses longs voyages avec l'appui moral de la propagande roumaine. Il a publié en 1893 et en 1895, le résultat de son enquête en deux gros volumes sous ce titre : « Die Aromunen ». Au cours de l'année 1895, il fondait à Leipzig un Seminar, destiné à préparer des champions pour le roumanisme macédonien, inventé par le trop fameux Margaritis, aventurier qui mena une vie aventureuse connue de tous. Je pense donc que le témoignage d'un auteur tel que le professeur Weigand ne peut être récusé, surtout par les Roumains. Or M. Weigand affirme que les sentiments hellènes des Aromounes de presque tous les endroits où il a passé étaient excessivement vifs.

Voici au surplus les constatations qu'il a faites dans les centres vlachophones les plus importants :

Commencant sa tournée par Ostrovo, il a demandé au propriétaire du khan où il était descendu à quelle nationalité il appartenait. « Nous ne savons que le grec » lui fut-il répondu, et cette réponse étonna M. Weigand en lui causant un vif désappointement. La même réponse m'a été faite également, il y a vingt ans, lorsque visitant les Vlachophones d'Épire, j'ai posé une semblable question aux Aromounes de Phiniki, de Phaneroméni, de Géroméri, de Philiatés, de Kallarytes et d'autres localités encore.

Dans la vallée d'Aliacmon et sur les collines qui se dressent devant le Pinde, commence le pays des Kapo-

tsari qui s'étend jusqu'à Larissa. «La population de ce pays, dit M. Weigand, Aromoune d'origine, a désappris l'idiome koutzovalaque pour parler grec». Cette hellénisation complète de tous les Aromounes vivant sur le sol hellénique est fatale et se produit très rapidement. Laïtsa, que M. Weigand a rencontrée en descendant du Pinde, est habitée par des Aromounes, qui se vantèrent devant lui d'être des Grecs. Les notables de cette localité lui ont même refusé l'hospitalité, parce que le bruit avait couru qu'il était l'envoyé de la propagande roumaine. «Nous sommes et nous voulons toujours demeurer Grecs» lui ont-ils déclaré avec indignation, tandis qu'ils savaient à peine dire *bonjour* en grec

La pente ouest du Pinde jusqu'à Metsovon constitue Zagori que M. Weigand a trouvé entièrement grec tandis qu'il était aromoune autrefois, affirme-t-il.

Dans la capitale de l'Épire, à Jannina, on rencontre à peine une cinquantaine de familles Aromounes. Parmi ces dernières on compte deux des plus riches de la ville. Mais les rejetons de cette famille ne comprennent plus le koutzovalaque.

«Il existe à Jannina, dit M. Weigand, un gymnase roumain installé dans un imposant édifice : les vingt élèves qui le fréquentent viennent tous des environs. Enfants de pauvres bergers ils sont entretenus gratuitement dans cette école aux frais de la propagande roumaine. Tout au contraire les Vlachophones de Zagori et de Metsovo envoient leurs enfants au gymnase grec très prospère, établi au sommet de Metsovo : il y a une cinquantaine d'élèves dont les parents ont déclaré au directeur de l'établissement qu'ils ne voulaient pas que leurs enfants fussent reçus comme Valaques, parce qu'ils sont de race hellénique. Ils ont exigé expressé-

ment que leurs enfants soient inscrits «comme grecs Vlachophones».

«Tout le pays qui se trouve autour de Pinde, ajoute M. Weigand, est gagné à l'hellénisme et perdu pour le roumanisme».

Les Vlachophones de Kallarytae et de Syracco sont fiers de se déclarer grecs et ils répètent avec orgueil que plusieurs des hommes marquants de la Grèce moderne sont originaires de leur bourgade. A Tricala, le même voyageur roumanophile constate qu'on ne peut plus distinguer les Vlachophones des Grecs, bien que les premiers soient au nombre de huit mille et constituent les deux tiers de la population de la ville. Il ajoute, qu'en Thessalie l'hellénisme des Aromounes est indiscutable, et qu'il semble que ces populations ont toujours appartenu à la race hellénique comme le reste des Thessaliens. La plupart d'entre eux, remarque-t-il, ont perdu jusqu'à la connaissance de la langue koutzovalaque.

En vérité, il est triste pour la Roumanie que les Thessaliens et les Epirotes jusqu'à Kallarytae soient parvenus à s'unir à la mère patrie. S'ils continuaient à gémir sous le joug turc, on verrait les Roumains élever des prétentions pour en revendiquer la possession. Tout au moins le gouvernement de Bucarest aurait-il voulu obtenir des compensations à ces populations perdues pour lui.

M. Weigand est encore obligé d'avouer qu'à Larissa il a rencontré des Vlachophones, hellènes jusqu'au fond de l'âme. Etant allé à Volo et à Velestino, il a trouvé également, dit-il, des Aromounes devenus grecs depuis des temps immémoriaux. Il gémit parce qu'ayant demandé un billet de chemin de fer pour Velestino, il a aperçu le nom de Pherrae inscrit sur le

ticket. Il aurait peut être désiré que les Grecs reniassent le nom de Pherrae, patrie du grand patriote, Righas. Ici encore, il n'a découvert, bien entendu, que des Vlachophones entièrement hellénisés.

Dans l'Hellade proprement dite, M. Weigand affirme avoir trouvé des Grecs d'origine Aromoune. La plupart des habitants de Thèbes et des environs sont, dit-il, originaires d'Ano-Aspropotamo, de Coutouri, de Lepenitza, de Péra et d'autres lieux. Ils immigrèrent dans la contrée il y a une centaine d'années, et sont animés d'un esprit tout à fait grec ; ce sont des Grecs. A Chalcis, il a vu des Aromounes ; à Volo, de nombreux Aromounes de Périvoli, de Zagóriani, de Samarina tiennent entre leurs mains une bonne partie du commerce. M. Weigand assure encore qu'à Velestino, en hiver, la population se compose, pour les deux tiers, d'Aromounes, venus pour la plupart de Perivóli. Enfin l'écrivain roumanophile a eu la prétention de vouloir trouver à Athènes même des Vlachophones roumanisants. Malheureusement pour lui il n'y a rencontré que des étudiants Aromounes, et il a pu constater que ces étudiants s'étaient fait inscrire comme grecs. Il a pu y voir aussi deux éminents professeurs de l'Université, M.M. Pantazidès et Lambros, qui sont de familles koutzovalaques, mais qui sont aussi de véritables piliers de l'Hellénisme. Son désappointement a dû être bien grand, quand il s'est aperçu que tout ce monde de petits marchands qui débitent dans les rues des pois chiches grillés, des marrons et du beure, composé en grande partie de Vlachophones d'Aspropotamo, n'est guère moins imprégné d'hellénisme.

Après avoir visité l'Epire, la Thessalie et l'Hellade,⁽¹⁾

(1) Des Vlachophones d'Epire se trouvent aussi à Corfou, presque 500 anses, émigrés de Kallarytes, Syracco et Lykoursi.

M. Weigand s'est dirigé vers la Macédoine. Or qu'y a-t-il constaté? Que partout l'Hellénisme est florissant. Les Vlachophones des régions de l'Olympe, de Vlacholivado, de Kokinoplo, de Ftéri, se déclarent grecs au fond du cœur. A Djoumaya, les Vlachophones se réclament également de la nationalité grecque. Le fait a paru si étrange à M. Weigand, qu'il se demande comment on peut s'expliquer que ces populations soient aussi profondément restées attachées à l'hellénisme. Dans la Macédoine orientale, les chefs et les notables du parti hellénique, en lutte contre les Bulgares et les Roumains, sont presque partout des Aromounes. A Korytza, il a trouvé des Vlachophones enrégimentés dans les rangs des Grecs; à Ghroupista habitent un millier de Vlachophones, qui ont des idées grecques. A Castoria, ils parlent les deux langues, le grec et le koutzovalaque. Ce sont des fanatiques de l'Hellénisme. Même les enfants des pauvres étudient dans les écoles grecques, délaissant l'école roumaine, qui décline chaque jour. Et pourtant ils savent que dans cette école ils seraient nourris et entretenus gratuitement. A Gopessi, près de Monastir, les brigands eux-mêmes se déclarent hellènes.

Ayant tour à tour visité Siatista, Kozani, Blatza, M. Weigand a été étonné de la rapide hellénisation de ces contrées. Il juge à propos d'en faire la remarque. Dans la région voisine de Verroia, dit-il, si les Aromounes ne sont pas tous hellénisés, ils appartiennent certainement au parti hellénique. Sa visite à l'école roumaine a produit, chez les Grecs, la plus fâcheuse impression. Il a pu d'ailleurs constater qu'élèves et maîtres, sont tous, du fond de leur âme, enthousiastes de l'idée hellénique.

Mais arrivons à Salonique. M. Weigand a trouvé

les Vlachophones de cette ville également rattachés à l'hellénisme. La plupart d'entre eux ont rejeté jusqu'à la langue koutzovalaque, qu'on n'entend plus parler que dans trois quartiers de la ville. Il fait remarquer que la tentative essayée autrefois de fonder une école roumaine à Salonique a complètement échoué, les Vlachophones de la localité ayant tous, sans exception, les mêmes idéaux que les Grecs.

M. Weigand a trouvé dans la Macédoine orientale beaucoup de Grecs d'origine koutzovalaque. Dans la ville de Serrès, il en compte trois mille. Parmi eux se trouvent les familles les plus aisées et les plus influentes du pays : les Lourós, les Condos, les Caramitsas, etc., etc. Tous ont une mentalité absolument grecque, et la nouvelle génération même ne comprend plus la langue Aromoune. A Poraya, le personnage le plus important de la bourgade, qui est un vlachophone, refusa de recevoir chez lui le voyageur, quand il apprit que c'était un agent de la propagande roumaine. A Doriani, M. Weigand a trouvé l'élément et le parti grecs également florissants, les habitants se faisant un titre de gloire d'appartenir à l'hellénisme. Il constate pareillement qu'à Gevgheli le parti grec est tout puissant dans la région, et il ajoute, à ce propos, que les Vlachophones constituent le principal appui de l'hellénisme en Macédoine. En effet, dans toutes les villes, dans toutes les localités de Macédoine, la plupart des chefs, qui se trouvent à la tête de l'hellénisme, sont des Vlachophones. A Salonique, à Djoumaya, à Serrès et dans tous les autres lieux, les professeurs, les instituteurs, à part de rares exceptions, sont d'origine aromoune. Si on les interroge, on les entendra unanimement affirmer qu'ils appartiennent à la race hellénique.

C'est ainsi que, dans presque toute la Macédoine, M. Weigand, ami des Roumains, a trouvé des Vlachophones entièrement gagnés aux idées grecques.

Jusqu'à ce jour, observe-t-il, les Aromounes ont lutté pour l'idée hellénique. Ce sont eux qui ont été les principaux champions de l'hellénisme. Les instituteurs et les médecins aromounes ont repandu partout la pensée grecque et ils ont obtenu de grands et d'importants résultats.

Les populations, qui habitent la région du Pinde, affirment n'avoir aucun besoin de la langue roumaine. Ils ne peuvent, disent-ils, l'employer pour les usages de la vie, comme ils le font avec l'illustre et antique langue hellénique.

Le gouvernement roumain supporte les frais de la propagande roumaine, mais les résultats obtenus jusqu'à présent ne sont nullement en rapport avec les sacrifices consentis. Très rares sont ceux des Aromounes qu'on rencontre animés de sentiments roumains.

Au contraire, l'hellénisation des populations augmente avec rapidité. La propagande roumaine a été à l'encontre de son but, car là où les Aromounes parlaient autrefois leur langue, ils évitent à présent de l'employer.

Enfin, M. Weigand conclut en ces termes :

«Les influences sociales et civilisatrices, aussi bien que les relations politiques feront certainement que les Vlachophones seront assimilés par d'autres peuples plus importants de la péninsule illyrique. C'est fatal. Les Aromounes sont nés sous une étoile funeste; en Macédoine, tout aussi bien qu'en Epire et qu'en Thessalie, ils ne sauront échapper à leur destinée».

C'est là la conclusion pessimiste des appréciations de M. Weigand au sujet des sympathies des Vlachophones

pour la cause roumaine. Quant à nous, ils nous sera permis de faire remarquer, que les Vlachophones sont nés sous une meilleure étoile qu'il ne veut bien le dire. En effet, ils ont été de tous temps et demeurent toujours des enfants de l'hellénisme, imbus de son esprit, animés de la conscience de son œuvre civilisatrice et pacifique, fiers d'en être des soutiens fermes et fidèles.

Il est un fait qu'il convient de retenir et qui s'est produit après la publication du long travail de M. Weigand. De toutes les villes, de tous les villages d'Épire, de Thessalie et de Macédoine, dont M. Weigand avait prétendu que la population était roumanisante et gagnée aux aspirations roumaines, s'élevèrent d'unanimes protestations adressées tant aux journaux grecs de Constantinople, d'Athènes et de Trieste qu'aux journaux européens. Les primats, les chefs des villages, les habitants eux-mêmes s'élevèrent les uns après les autres contre cette imputation calomnieuse. Ils déclarèrent que, volontairement ou involontairement, l'auteur du rapport avait méconnu leur sentiments helléniques. Depuis lors, toutes les fois que la chose se répète, ils ne cessent de protester auprès du Patriarcat, des gouverneurs européens, et d'assurer qu'ils sont de purs Grecs.

Je crois avoir suffisamment démontré que ces populations désignées à tort sous le nom de Koutzovalaques, devraient être appelées en réalité des Grecs Vlachophones. Leur hellénisme est indiscutable : les partisans de la cause roumaine sont eux mêmes forcés d'en convenir. Seulement au lieu de les appeler des Grecs tout court, ils les désignent comme des hellénisants. Or si nous voulons, pour un moment, nous en tenir à cette dernière qualification et accepter cette

expression erronée d'«hellénisation», les résultats ne différeront pas, car nous devons conclure, dans les deux cas, que les Koutzovalaques ne sont pas des Roumains, mais une ramification de l'arbre grec.

D'autre part, si nous les comparons aux Valaques d'au delà du Danube, nous nous apercevrons que les Vlachaphones du Pinde, de l'Olympe et des provinces macédoniennes diffèrent profondément d'eux par les mœurs, les coutumes et le caractère. Ils possèdent les aspirations et la mentalité helléniques : ils ont conservé tous les traits particuliers de la vie familiale grecque et les traditions du foyer grec. Au temps des Armatoles, ils se sont distingués entre tous, par leur ardent amour de la liberté. Ils ont toujours appartenu à l'hellénisme et en ont constitué une partie inséparable. Durant la douloureuse période de l'esclavage turc, ces glorieuses populations avaient fait du Pinde et de l'Olympe le centre de la résistance. Elles avaient transformé ces monts en forteresses sacrées chargées de défendre la foi et la liberté helléniques. Elles célébraient dans leurs poésies, dans leurs chants, les hauts faits, les souffrances, les exploits des monts héroïques. Ces vers, ces chants étaient écrits en grec, ils portaient l'empreinte grecque.

Il est un fait digne de remarque. Les Vlachophones ont chanté et chantent encore en grec, des hymnes maudissant les Turcs et l'esclavage passé. Ils ont cela de commun avec tous les Hellènes. Ils ne possèdent pas de semblables chants en Koutzovalaque, et pourtant ils ont dans leur langue des chansons célébrant la vie de famille, les scènes de la nature etc. etc. Je con a's, dans leur dialecte, plus de cent cinquante chansons. Eh bien ! parmi ces chansons, les plus anciennes comme les plus récentes, je n'en ai pu trouver

une seule se rapportant soit aux époques héroïques, soit aux luttes de la Révolution. Ne sont-ce pas les Koutzovalaques qui ont doté notre histoire de véritables pléiades d'armatoles célèbres, de klephtes et de héros? Ne se sont-ils pas montrés les premiers éducateurs de notre race? N'ont-ils pas prouvé, par des œuvres incomparables, leur généreux patriotisme? N'ont-ils pas voulu pour nous les lumières de l'instruction et rêvé la grandeur de la nation hellénique? Durant les guerres de l'Indépendance, et pour ne citer que les plus marquants d'entre eux, ces Georges Olympios, ces Odysseus Androutsos, qui figurent au premier rang de notre histoire, n'étaient-ils pas des Vlachophones? Coletti, l'homme d'Etat de Syracco, le premier ministre de la jeune Hellade, était un Vlachophone, aussi bien d'ailleurs que le poète, Zalocosta. Rigas Pherraios, le Tyr-tée de la Grèce moderne, tirait son origine, lui aussi, d'une famille koutzovalaques. S'il pouvait entendre dire aujourd'hui que, quand il chantait en grec: «O mes pauvres enfants, o mes chers orphelins épars», il ne répétait pas les sanglots d'une femme grecque, de la patrie hellénique, notre mère commune, mais je ne sais quels gémissements d'une matrone roumaine, ses ossements frémiraient d'indignation.

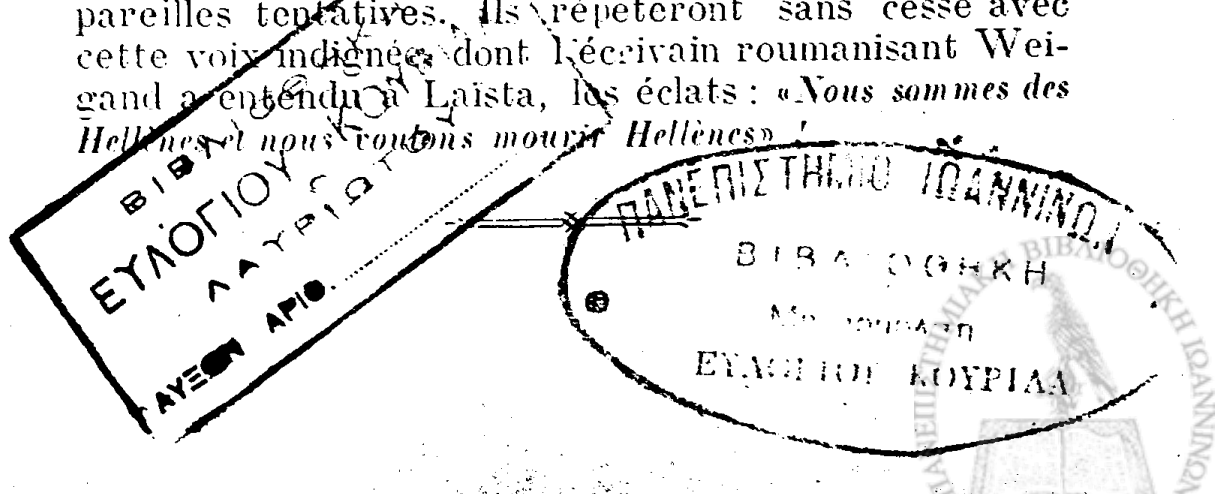
Que dirons-nous encore d'autres Vlachophones, Sinas et Doumbas, ces fils de Moschopolis, Averoff, Tos-sitsas, Stournara, ces enfants de Metzovo, qui furent de grands bienfaiteurs de l'Hellade? Jamais on ne les vit dépenser une parcelle de leurs biens pour des institutions roumaines ou pour la défense d'intérêts roumains. Leur mémoire proteste avec énergie contre l'offense qui est faite à leur mémoire, quand on les présente comme des Roumains et qu'on se refuse à les considérer comme de purs rejetons de la race hellénique. Voyez les admirables monuments érigés par leur ardent amour de la patrie! On en rencontre partout sur le sol hellénique, à Constantinople, à Athènes, en Thessalie, en Epire, et jusque dans cette infortunée Macédoine, la plus souffrante et la plus

éprouvée des terres grecques. Ces monuments ne proclament-ils pas incontestablement la pureté de l'hellénisme de leurs fondateurs? Leurs sentiments sont encore les sentiments véritables de tous les koutzovalaques et c'est en vain que les clameurs des stipendiés d'une propagande audacieuse s'efforceront de les travestir. Ces efforts persévérants sont demeurés vains et toutes les tentatives répétées sans cesse depuis vingt cinq ans ont misérablement échoué. On ne peut cependant constater sans étonnement que c'est seulement dans les derniers temps que nous avons songé sérieusement à la question.

Les Roumains déclarent qu'ils ne nourrissent aucun projet de conquête, à l'égard des Vlachophones de Macédoine. Ils se proclament leurs frères, ils se prétendent du même sang qu'eux, sans s'apercevoir qu'ils outragent ainsi le sentiment patriotique de ces populations, dans le but unique—qu'ils avouent d'ailleurs,— de créer devant l'opinion européenne une question koutzovalaque. Ils escomptent les hasards de la fortune. Ils espèrent, au cas d'une solution prochaine de la question macédonienne, se faire attribuer par les uns ou par les autres quelque territoire, à titre d'échange. Heureusement l'hellénisme, cette force toujours vive, ne redoute nullement ces menées. Le sentiment de la race, l'amour de la Grèce la mère patrie; est trop profondément enraciné dans le cœur des Vlachophones pour qu'ils cèdent, ne fussent que très peu, aux manoeuvres perfides venues du dehors. D'autre part, n'est-il pas puéril de la part des Roumains, de s'imaginer qu'ils pourront disposer à leur gré des peuples de la Macédoine, suivant les caprices de leurs intérêts et de leurs ambitions?

Les Vlachophones protesteront toujours contre de pareilles tentatives. Ils répéteront sans cesse avec cette voix indignée dont l'écrivain roumanisant Weigand a entendu à Laïsta, les éclats: «*Nous sommes des Hellènes et nous voulons mourir Hellènes!*»

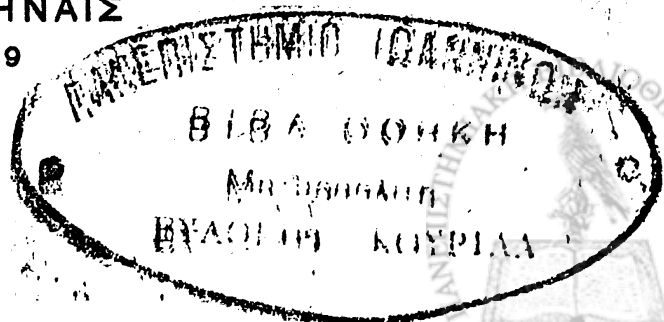
ΒΚ
Μ49.5

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ, ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

Α. Δ. Κεραμοπούλου

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1939

Αριθ. ερω. 131686

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ, ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1939

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπολιτη
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑΔΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΑΠΗΤΗΝ ΜΟΥ ΣΥΖΥΓΟΝ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΝ
ΔΙΑ ΣΤΟΡΓΗΣ ΚΑΙ ΑΦΟΣΙΩΣΕΩΣ
ΕΥΝΟΗΣΑΣΑΝ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΜΟΥ

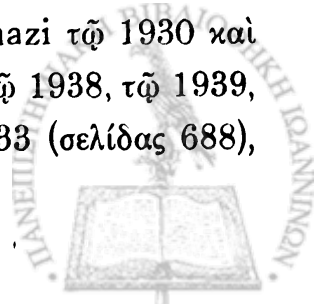

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μέρος τῆς μελέτης μου ταύτης ἐξεφωνήθη ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν ὡς προεδρικός λόγος κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 29 - XII - 38 (ᾄρα *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. ΙΔ΄, 1939, τευχ. 9^{ον}).

Ὅτε δὲ προχείρως ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον τῶν Ἀθηνῶν (τὴν «Καθημερινήν» 30 καὶ 31 - XII - 38 καὶ 1, 4 καὶ 5 - I - 39, ὀλίγω δ' ὕστερον τὸν «*Messenger d'Athènes*» καὶ τὴν «*Μακεδονίαν*» τῆς Θεσσαλονίκης) τὰ κύρια μέρη αὐτῆς, ἐφημερίδες τινὲς ἐν Ρουμανίᾳ ἔγραψαν δυσηρεστημένοι, διότι ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν ἀνεκίνησα ζήτημα πρὸ πολλοῦ δῆθεν λελυμένον, ἢ δὲ *Neamul Românesc* ἐκάλεσεν εἰς τὰς στήλας τῆς ἐπιτήδειον συναγερμὸν πάντων τῶν ἐν Ρουμανίᾳ *Κουτσοβλάχων*. Καὶ προσῆλθον ἐπὶ 4 μῆνας πλὴν τινῶν ἐπιστημόνων πολλοὶ διδάσκαλοι ἢ δημοσιογραφοῦντες καθηγηταὶ καὶ ζωηροὶ σπουδασταὶ παντοίων ἐπιστημῶν καὶ ἀρχιτέκτονες καὶ ἔμποροι κλπ., ὀλόκληρον κῦμα θωπευομένης καὶ ὑποθαλπομένης ἀμαθείας, ἡμιμαθείας καὶ πλάνης, καὶ ἔγραψαν ἄριθρα καὶ ἔκαμαν διαλέξεις καὶ ραδιοφωνικὰς ἐκπομπὰς ἄνευ οὐδενὸς νέου ἐπιχειρήματος καὶ χωρὶς νὰ ἀναιρέσωσιν οὐδὲν τῶν ἐμῶν ἐπιχειρημάτων. Ἐλοιδόρησαν ὅμως ἐμέ, ὕβρισαν δὲ γενικώτερον, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀμοιβαίων φιλικῶν σχέσεων, τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ὅπερ ἐγέννησεν αὐτούς, καὶ οὕτω ἀνενέωσαν πρὸς τὴν φιλίστορα ἐφημερίδα τὴν πίστιν των, ἀποδείξαντες, ὅτι καὶ «ἔθυσαν εἰς τὰ εἴδωλα καὶ ἔσπεισαν καὶ ἐγεύσαντο τῶν θυμάτων».

Καὶ ὅτι μὲν τὸ ζήτημα δὲν εἶναι λελυμένον, δὲν περιμένω νὰ μάθω παρ' αὐτῶν, διαψευδομένων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ρουμανίᾳ, ἔνθα ἀσχολοῦνται πολλοὶ ἐπιστήμονες δραστηριώτατα περὶ αὐτὸ καὶ γράφουσι συγκρουομένας γνώμας ἀλλεπαλλήλως. Τελευταίως ἔγραψαν ὁ Pascu τῷ 1927, ὁ Iorga τῷ 1927 . . . , ὁ Parahazi τῷ 1930 καὶ 1931, ὁ Caridan τῷ 1925, τῷ 1926, τῷ 1929, τῷ 1932, τῷ 1937, τῷ 1938, τῷ 1939, ὁ Rosetti τῷ 1926, ὁ Papacostea τῷ 1931, ὁ Draganu τῷ 1933 (σελίδας 688),

ὁ Récatas τῷ 1934 (σ. 53), ὁ Bratianu τῷ 1937 (σ. 167), ὁ G. Popa - Lisseanu τῷ 1938 (σ. 87), κ.ἄ.π.

Τὴν ἀνάρμοστον ἐπίθεσιν τῶν πατριωτῶν μου δὲν καταλογίζω βεβαίως εἰς βάρος τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ, οὔτε θὰ τοὺς προσέξω περισσότερον, οὔτε ἔγραψα τὴν μελέτην μου πρὸς δημοσιογραφικὴν συζήτησιν, οὔτε χάριν τοιούτων μελετητῶν. Γνωρίζομεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Μακεδόνες πόσον ἰσχυρογνώμονες εἶναι οἱ ὄρειοι ὁμόφυλοί μας, ὁσάκις σχηματίζουσι πεποιοθήσεις ἢ ἔχουσι λόγους προσωπικῆς ὑποχρεώσεως εἴτε ἐνοχλήσεων ἐνδιαθέτων.

Ἐφ' ὅσον ὅμως διήρκει ἡ ὀρμητικὴ καὶ ἐπίμονος ἐκείνη δημοσιογραφικὴ ἐπίθεσις, ἀνέβαλον τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐστοιχειοθετημένης μελέτης μου, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσά πως, ἵνα γίνω καταληπτότερος, εἰς τοὺς τυχόν ἀσπαζομένους τὰς γνώμας τῶν ταχυβούλων ἐπικριτῶν.

Ἡ μελέτη μου, ἀφορῶσα ζητήματα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας κυρίως, ἐγράφη καθηκόντως καὶ ἐκ καθαρᾶς ἐπιστημονικῆς πεποιοθήσεως, ἔστω καὶ ἂν, καταλήγουσα εἰς ἐθνολογικὰς πραγματικότητας, εἶναι διὰ τοῦτο εὐδιάβλητος εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μὴ σκεπτομένων ἐπιστημονικῶς.

Ἐγραψα χάριν τῆς καθ' ὅλου ἐπιστήμης, ἣτις δὲν κατοικεῖ μόνον ἐν Ἑλλάδι ἢ Ρουμανίᾳ, καὶ ἀναμένω τὴν ἡρεμον κρίσιν αὐτῆς, οὐχὶ δὲ τῶν φρονούντων, ὅτι τὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα λύονται διὰ ρητορευμάτων ἢ διὰ τῆς ἰσχυροτέρας βοῆς.

A. Δ. Κ.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ

I

Τὸ θέμα¹, περὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἀσχοληθῶ σήμερον, ἔπρεπε, νομίζω, νὰ ἀπασχολήσῃ περισσότερον τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην· ἐπειδὴ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν καὶ τὴν καταγωγὴν ἀξιολόγων πληθυσμῶν τῆς Ἑλλάδος, συζώντων μεθ' ἡμῶν ἀπὸ ἀμνημονευτῶν χρόνων².

Τὸ ὄνομα αὐτῶν *Κουτσόβλαχοι* εἶναι σύμφυρμα ἐκ τοῦ τουρκικοῦ *Κιουτσιονκ Βλάχ*³ ἤτοι Μικροὶ Βλάχοι, ὡς ὠνόμαζον αὐτοὺς οἱ Τούρκοι

¹ Ἦναγκασμένος νὰ περιστείλω τὴν ὕλην τῆς μελέτης ταύτης εἰς τὰ ὅρια διαλέξεως, παρέπεμψα εἰς ὑποσημειώσεις καὶ εἰς δύο παραρτήματα ἐν τέλει πολλοὺς συλλογισμούς, οὓς ἔνεκα διεσπίασθη πῶς τὸ περιεχόμενον, προέκυψαν δ' ἀναγκαίως καὶ τινες παλιλλογίαι. Ὁ ἀναγνώστης παρακαλεῖται νὰ συγχωρήσῃ τούτο. Σχολία τινὰ προσετέθησαν κατὰ τὴν τύπωσιν.

² Ἀληθῶς εἰπεῖν οὐδεὶς Ἑλλήν ἠσυχολήθη *ειδικῶς* περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀφ' ὅτου εἶναι ἐλευθέρῃ ἡ Ἑλλάς. Ἐνῶ μέγα πλῆθος μελετῶν ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Γερμανῶν, Οὐγγῶν, Γάλλων, Ἀγγλῶν, Σέρβων, καὶ μάλιστα Ρουμάνων, πολλοὶ δ' ἀναρμόδιοι καὶ ὄχι ὀλίγοι ὑστερόβουλοι ἀνεμίχθησαν, ἐν Ἑλλάδι οὐδεμία ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἐγένετο περὶ τοῦ οἴκου ἡμῶν αὐτῶν κατὰ τὸ λεγόμενον. Συνήθως οἱ Ἕλληνες ἐκλέγουσι μίαν τῶν ἐκπεφρασμένων γνωμῶν, ἥτις πείθει αὐτούς· Περὶ τοιαύτην ἐκλογὴν ἀσχολούμενος καὶ ἐγώ, ὄχι μόνον δὲν συνεφώνησα πρὸς τινὰ τῶν γνωστῶν θεωριῶν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασίν της, ἀλλὰ καὶ ἐθαύμασα, πῶς εἰς τινὰ σημεῖα ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ πίστις ἐδεῖχθη τόσον ἐπιδεῆς καὶ τόσον ὀλιγαρκῆς, ὥστε τὰ γραφέντα σφαιερὰ πράγματα ἀπέβησαν εἰς βάρος τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Διὰ τοῦτο αἱ εἰς Ἕλληνας παραπομπαὶ μου ἀναιρέρονται σπανίως εἰς γνώμας ἀποδεκτάς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασίν των. Μόνον ὁ Μιχ. Χρυσόχοος ἐν τῇ βιβλίῳ «Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι», 1909 (ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ἀρ. 58), ἔχει ἰδίαν θεωρίαν συμπίπτουσαν κατὰ τὴν βάσιν πρὸς τὴν ἰδικὴν μου, συλληφθεῖσαν δὲ ἐκ γενικῶν γεωγραφικῶν λόγων καὶ ἐκ διαισθήσεως οὕτως εἰπεῖν, ἀλλ' ἄνευ ἱστορικῆς ἀποδείξεως. Τὴν ἀναίρεσιν διὰ τοῦτο πρώτην, καίπερ τελευταίως γνωρίσας αὐτήν. Παρομοίως ἐσκέφθη ὁ Ν. Παπαχαγῆ, ὡς βλέπω ἐν ΕΥΛ. ΚΟΥΡΙΑΛ (μητροπολίτου νῦν Κοριτσῶς), *Νέα Ἀκαδημία Μοσχοπόλεως κλπ.*, ἐναίσ. διατρ. Ἀθῆναι, 1936, σ. 83 ἐξ.

³ Πρβλ. ΧΡΥΣΟΧΟΟΣ, ἔ. ἄ. σ. 15, 62.

πρὸς ἀντιδιαστολήν ἀπὸ τῶν κατοίκων τῆς Ρουμανίας ἦτοι τῆς Μεγάλης Βλαχίας, τὴν ὁποίαν περιελάμβανεν ἐπίσης τὸ τουρκικὸν κράτος ἐντὸς τῶν ὁρίων του. Ἄλλ' ἐν τῷ ὀνόματι ὑπάρχει ἡ θεμελιώδης συσχέτισις τῶν πέραν τοῦ Δουνάβειος Ρουμάνων τῆς Μεγαλοβλαχίας πρὸς τοὺς ἰδικούς μας Βλάχους ὡς περὶ λαῶν ἀναποσπάστων ἀπ' ἀλλήλων. Θὰ ἴδωμεν, πόσον τοῦτο ἀληθεύει.

Τὸ κύριον ὅμως καὶ συνηθέστερον παρ' ἡμῖν ὄνομα *Βλάχοι*¹ ἐκτείνε-

¹ Ἐν βιβλίῳ του ὁ JOBAN ERDELIANOBIĆ ἐν *Srpska Kraljevska Akademija, Filozofski i Filoloski spisi*, 19, Beograd, 1935, σ. 55, 57, 289 σημ. 4, 304-5, 335 ἔξ., 333 σημ. 3, 350 ἔξ., μάλιστα δὲ σ. 321 ἔξ. λαβὼν ἐκ τῶν Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium παραθέτει τοὺς ἑξῆς τύπους τοῦ ὀνόματος ἀνήκοντας εἰς τοὺς αἰῶνας 14-18, ἂν μαντεύω καλῶς: Olahy, Olahi, Ollachi, Wolachi, Valachi (σ. 57), Wolaky, Wlachi, Wlahi, Vlachy, Vlachi, Vlaci, Blaci, (ὡς σύνθετον δὲ ἐκ τοῦ [Μαυρο-] Mauro-Vlachi) Morlachi, Murlachi, Morlacchi, Murlacchi (καὶ ἐν. Morlacus, Morlacco). Βεβαίως ἐμεσολάβησεν ὁ τύπος Moro-Wlachi (= Maurovlachi). Ἐν σ. 3272 κεῖται «Morlachi, chioè Latini neri», ὃ ἐστὶ μετάφρασις τοῦ τοῦ IB' αἰῶνος «hoc est nigri Latini», παρὰ JIRECEK, Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkm. von Ragusa, σ. 13, ἐν ᾧ ὁ IORGA, Introduction à la connaissance de la Roumanie et des Roumains, σ. 20, δέχεται ὡς πρῶτον συνθετικὸν τὸ μαρε καὶ μεταφράζει «Valaques maritimes». Πρβλ. καὶ AMANTON, Οἱ βόρ. γείτ. τῆς Ἑλλ. σ. 208. *Byzantion*, 1, σ. 682, 2, σ. 532. Ὁ φίλος κ. Η. Γρέγοιρῆ μοι ἐσημείωσε, ὅτι «ἐν τῇ Chanson de Roland, ἀνακτέα εἰς τὸν χρόνον 1084-1085, ἐν τέλει τοῦ στίχου 3224 οἱ Βλάχοι λέγονται Blos, ὅπερ συνηχεῖ ἢ ὁμοιοκαταληκτεῖ πρὸς τὸ Esclavoz τοῦ ἐπομένου στίχου· ἀλλ' ἂν τις νομίση, ὅτι ἔνεκα τῆς ὁμοιοκαταληξίας ἐτέθη τὸ ο εἰς τὸ ὄνομα, ἀφ' οὗ τὰ λατινικά κείμενα λέγουσι Blaci, παρὰ Villehardouin δὲ κεῖται Blas, ὑπενθυμίζομεν, ὅτι τὸ φωνῆεν ο ἀπαντᾷ συχνὰ εἰς τὸν σλαβικὸν τύπον τοῦ ὀνόματος ἦτοι εἰς τὴν πολωνικὴν κλπ.». Πρβλ. RÖSLER, *Romän. Studien*, Leipzig, 1871, σ. 80. PHILIPPIDE, *Originea Romînilor*, 1, 1923, σ. 832. WEIGAND, *V. Jahresber. der Inst. für Rumän. Sprache*, 1898, σ. 149 (Μογλενά) Ρωσσ. Voloch. Παρὰ ΣΑΘΑ· Μνημ. Ἑλλην. Ἱστορ 6, 1884, σ. 35,1 ἔχομεν τὸν τύπον Wlachi. Ὅτι τὸ ὄνομα Β(α)λάχος δὲν εἶναι σλαβικόν, ἄτε παλαιότερον τῆς καθόδου τῶν Σλαύων, θὰ φανῆ περαιτέρω. ΤΟΥΝΟΥΣΑΗ, Ἱστορ. τῆς Βλαχίας, 1806, 5, 7 ἔξ. 11. Ὁ τύπος Βλάχος ἀντὶ τοῦ πιθανῶς παλαιότερου *Βαλάχος προέκυψεν ἴσως ἐν Ἑλλάδι ἦτοι κατὰ τὸν φωνητικὸν νόμον τοῦ Kretschmer περὶ ἀποβολῆς τοῦ ἀτόνου ἐκ δύο ὁμοίων φωνηέντων ἐκατέρωθεν ὕγρου ἢ ἑρρίνου (GLOTTA, I, 36. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ, *Ἀθηνᾶ*, 22, 253), π. χ. σκυλλί-σκλί, κελύφι-κλύφι, τυλίγω-τλίγω, κοιλιὰ-κλιά, θηλειὰ-θλειὰ, φιλειὰ (φιλεύω)-φλειὰ, σκ(ε)λλίδι, κ(ου)λούρα, παρ(α)θαλαμίδι, ἀκ(ου)-λουθῶ κλπ. Θὰ εἶχε δὲ συντελεσθῆ ἡ μορφή Βλάχος κατὰ τὸν I' αἰῶνα (976), ὅτε μνημονεύεται τὸ πρῶτον Κεδρ. II, 435· ὥστε τὸ Βλάχος διεδόθη ἐν τῇ Βαλκανικῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ παρεμορφώθη ἀπομακρυνθὲν ὑπὸ Σλαύων. Οἱ Σλαῦοι τῆς Σερβίας καλοῦσι τοὺς νοτ. Βλάχους Τσιν-τσάρους. Ἠρθιμοῦντο δὲ ἐν τῇ παλαιᾷ Σερβίᾳ κατὰ τὴν Σερβικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1863 εἰς 122,593 ψυχὰς. Ubicini, *Les Serbes de Turquie*. Paris, 1865 σ. 35 ἔξ. Πρβλ. σ. 18, 30, 102.

ται εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὴν Βλαχίαν τῆς Ρουμανίας, εἰς τὴν Γερμανίαν (Walachen Γερμ.), ἔνθα ὀνομάζουσι τὴν βόρειον κυρίως Ἰταλίαν Welsch(land) καὶ μέρος τῆς Ἑλβετίας τὴν Βαλαισίαν Wallis, (γαλλ. Vallais)¹, εἰς τὴν Γαλλίαν (Βόσγια) καὶ τὸ Βέλγιον, ἔνθα ἔχομεν τοὺς Wallons, πάντοτε εἰς τὰ ὅρια τῆς λατινικῆς γλώσσης ἢ τῶν θυγατέρων αὐτῆς², καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔνθα ἔχομεν τὴν Οὐαλίαν (Wales) τῶν Welsh(men)³ εἰς τὰ ὅρια τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι διετέλεσαν ὑπήκοοι τοῦ παγκοσμίου κράτους τῆς Ρώμης, ὥστε ἐπιτρέπεται νὰ εἴπῃ τις, ὅτι τὸ ὄνομα τῶν Βλάχων καὶ ἡ ἔννοια αὐτοῦ, καλύπτουσα γενικῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιτοπίου χωρικοῦ, ἐμφανίζονται σύγχρονοι πρὸς τὸ κράτος ἐκεῖνο.

Ἄλλ' ἐντὸς τοῦ κράτους περιλαμβάνετο (30 π. Χ. -) καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Συρία, ἔνθα ἡ ἔπειτα διαδοθεῖσα Ἀραβικὴ γλῶσσα καλεῖ τὸν γεωργὸν *φελλάχον*. Ἡ λέξις αὕτη *fellāh* δηλοῖ ἐν τῇ Ἀραβικῇ τὸν γεωργὸν καὶ εἶναι κανονικὸς ἀραβικὸς σχηματισμὸς ἐκ τοῦ ρήματος *falaḥa* = σχίζειν, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, γεωργεῖν. Εὔρηται δὲ τὸ ρῆμα ἐν τῇ ἀρχικῇ ἔννοια «σχίζειν» ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑβραϊκὴν, ὥστε εἶναι κοινὸν εἰς τὰς σημιτικὰς γλώσσας. Ἡ ἀρχαία αἰγυπτιακὴ γλῶσσα οὐδὲν ἀντίστοιχον ἔχει, οὔτε ἡ Κοπτική⁴.

¹ ANCEIL, Géographie des frontières, 1938, σ. 54, 109, 114, 139.

² Πρὸς. VENDRYES, Le langage, ἐν *L'évolution de l'humanité*, σ. 310, 331 ἐξ. Τὸ Wallon πρὸς τὸ Wlahones, IORGA, *Gesch. d. rum. Volkes*, 1, σ. 153. αὐτ. σ. 215 Olaci.

³ BROCKHAUS, *Konversationslexicon*, ἐν λ. WACE-THOMPSON, *The nomads of the Balkans*, σ. 3. Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, *Λεξικὸν ἐτυμολογικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης*, σ. μγ'. ΕΥΑ. ΚΟΥΡΙΑΔΑ, ἔ. ἄ. σ. 76· πρὸς. MOMMSEN, *Gesam. Schrift. V*, 446, 449, 460 ἐξ.

⁴ Ταῦτα κατὰ φιλόφρονα ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Βερολίῳ καθηγητοῦ κ. Sethe. Ἀνάλογα ἔγραψε καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Mittwoch. Πρὸς τούτους καὶ τὸν μεσολαβήσαντα ἐν Βερολίῳ συνάδελφόν μου κ. I. Καλιτσουνάκιν ἐκφράζω θερμὰς εὐχαριστίας. Ἄλλας τινὰς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος βλάχος ὄρα ἐν *Travaux de la III session du Congrès Internationale des Orientalistes*, II, 341· πρὸς. MARQUARDT, *Osteuropäische und Ostasiatische Streifzüge*, 1903, σ. 148. ΧΡΥΣΟΧΟΟΣ, ἔ. ἄ. σ. 13-4. ΚΟΥΡΙΑΔΑΣ, ἔ. ἄ. σ. 76 ἐξ. Σήμερον (ὄρα TH. CARIDAN, *L'origine des Macédo roumains, une reponse à M. Kéramopoulos*, 1939, σ. 17, ὁ βιβλίον «ἀπαντιῶ» εἰς τὰ κύρια μέρη τῆς μελέτης μου, δημοσιευθέντα διὰ τῶν ἐφημερίδων) κρατεῖ ἐν Ρουμανίᾳ ἡ ἐξῆς ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος Βλάχος: ἐκ τῶν πολυαριθμῶν τῆς Γαλατίας Κελτικῶν ἔθνα-ριῶν, ἅτινα εἶχον ὑποταχθῆ ὅλα εἰς τὴν Ρώμην ὑπὸ τοῦ Καίσαρος (bel. gal. 6, 24. 7, 7) καὶ ἐξε-

Ἡ λέξις αὕτη ὡς σημιτικὴ ἦτο δυνατόν νὰ διαδοθῆ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Β. Ἀφρικήν, ἔνθα ἦσαν ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων

λατινίσθησαν ἔπειτα, ἐξελέγη ἓν, οἱ Volcae ἢ Volci ἦτοι Οὐόλκοι (Volci ὑπῆρχε καὶ πόλις ἐν Ἐτροουρία, ρωμαϊκὴ ἤδη τῷ 280 π. Χρ. καὶ ἐκλατινισθεῖσα ὡσαύτως), κατοικοῦντες παρὰ πόν Ρόδανόν (Στράβ. 186) καὶ πέμπαντες ἀποικίας εἰς Γερμανίαν παρὰ τὸ Ἐρκύνιον δάσος κατὰ τὰς πηγὰς τοῦ Δουνάβεως. Τούτου τοῦ λαοῦ τὸ ὄνομα ἐτέθη ὡς «βάσις» πρὸς γένεσιν τοῦ ὀνόματος βλάχος. Ἡ ἀπίθανος ἱστορία συνεχίζεται ὡς ἐξῆς: Τὸν λαὸν Volci ἐγνώρισαν οἱ Γερμανοὶ καὶ ἠσθάνθησαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν ἐκ τῆς τῶν Οὐόλκων ἐκλατινίσεως — ὡς εἰ μὴ ἔβλεπον ἄλλους λαοὺς ἐν τε τῇ Ἰταλίᾳ, τῇ Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ παθόντας τὸ αὐτὸ — καὶ ὠνόμασαν Οὐόλκους πάντας τοὺς ἀλλάξαντας τὴν γλῶσσαν τῶν ἀντὶ τῆς λατινικῆς, ἔπειτα δὲ πάντας τοὺς ὁμιλοῦντας λατινικά, καὶ αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους («du sens de Celtes, donné par les Germains, [le nom] a passé aux Celtes romanisés, puis à tous les Romains dont nous sommes sortis, nous, les Roumains»). Τὸ ὄνομα τοῦτο διεμορφώθη εἰς τὸ στόμα τῶν Γερμανῶν ὡς Valh (;), τραπέντος εἰς α τοῦ ἐνοχλήσαντος αὐτοὺς ο τῆς λέξεως Volci, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν λέξεων Volk, Wolke κ. ἄ.! παρὰ τῶν Γερμανῶν δὲ παρέλαβον αὐτὸ οἱ γείτονές των Σλαῦοι ὑπὸ τὸν τύπον Vlah καὶ οὕτω τὸ μετέδωκαν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς Δάκας. Αὕτη ἡ ἱστορία ὑπεστηρίχθη, νομίζω, καὶ γλωσσολογικῶς. Σέβομαι σφόδρα τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι δὲν δύναται νὰ συγκρούηται πρὸς τὴν ἱστορίαν ἢ νὰ ἀδιαφορῆ πρὸς λογικὰς ἀξιώσεις. Αἱ ἀπόψεις τῆς δὲν εἶναι πάντοτε ὡς τὰ μαθηματικὰ πορίσματα. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουν διαφωνίαι γλωσσολόγων.

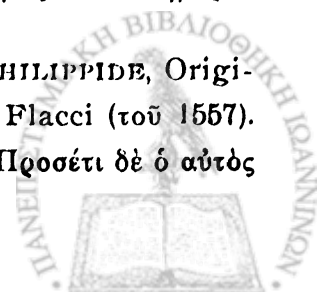
Ἡ ἀνωτέρω ἐτυμολογία προσκρούει πολλαχῶς: διατί εἰς τὴν χώραν τῶν Οὐόλκων οὐδεμία βλαχώδης ἀνάμνησις ἢ οὐδὲν ὄνομα τοιοῦτον σφύζεται; διατί δὲν ὠνομάσθησαν βλάχοι (Valh) οἱ λοιποὶ λατινόγλωσσοι γάλλοι ἢ βέλγοι, ἀλλὰ μόνον οἱ κατὰ τὰ ὄρια τῆς λατινικῆς ἢ τοῦ ρωμ. κράτους ἐν Ἐλβετίᾳ (Wallis, Valais), ἐν Βελγίῳ (Wallons), ἐν Ἀγγλίᾳ (Wales Welsh) καὶ ἐν βορ. Ἰταλίᾳ (Welsch); δὲν εἶναι δ' ἔγκυρον, ἂν ἐκάλεσάν τινες οὕτω ὄλους τοὺς Ρωμαίους ἢ τοὺς Ἰταλοὺς, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς Ἰσπανοὺς ἢ τοὺς Πορτογάλλους. Διατί δὲ τὸ ὄνομα ἐχρειάσθη τὴν γέφυραν τῶν Σλαύων, ἵνα καταβῆ εἰς τὸν κάτω Δούναβιν μεταμορφωμένον εἰς Vlah ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος καὶ ὕστερον, ἐν ᾧ ἠδύνατο νὰ καταχθῆ ἀμετάβλητον ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν Γερμανῶν, οἵτινες κατήρχοντο αὐτοπροσώπως ἀπὸ τοῦ 150 π. Χρ. περίπου (τότε οἱ Γαλάται θὰ εἶχον ἤδη ἐκλατινισθῆ, ὄρα σ. 31) προκληθέντες ὑπὸ τοῦ πολέμου τῶν Μαρκομάνων (166-) μέχρι τοῦ Γ' αἰῶνος καὶ ὕστερον, ὅτε ἐγένετο ἡ μετανάστευσις καὶ καταπλημμύρισις τῶν βορείων λαῶν εἰς τὴν Βαλκανικὴν; ὅταν δὲ οἱ Γερμανοὶ ἤκουσαν τοὺς Οὐόλκους ὁμιλοῦντας λατινικά, πόθεν ἐδιδάχθησαν, ὅτι οὗτοι ἄλλοτε ὠμίλουν ἄλλην γλῶσσαν καὶ ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο ἀπῆτει τὸν θαυμασμὸν τῶν γερμανῶν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ προκαλῶσι σύγχυσιν ἀποκαλοῦντες διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος καὶ τὸν ἔκπαλαι οὕτω καλούμενον λαὸν καὶ τοὺς ἄλλους πάντας τοὺς ὁμιλοῦντας λατινικά; καὶ διατί οἱ Γερμανοὶ τοὺς λατινογλώσσους δὲν ἐκάλουν μᾶλλον Ρωμαίους ἢ Λατίνους ἢ Ἰταλοὺς, οὓς ἐγνώριζον κάλλιον ἢ τοὺς Οὐόλκους, καὶ ἀφ' οὗ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀκόμη πάντες ἦσαν Romani, ἢ δὲ Δύσις ὅλη ἦτο Romania; καὶ πῶς ἠκολούθησαν τὴν γνώμην τῶν Γερμανῶν καὶ οἱ Γάλλοι, καίπερ γνωρίζοντες, ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῆς γλώσσης ἦτο γενικώτερον γεγονός παρ' αὐτοῖς, καὶ πῶς, ἀκολουθήσαντες, μετέθεσαν ἀλλοῦ τοὺς Wallons ἐκ τῆς χώρας τῶν Οὐόλκων καὶ ἀπέσβεσαν ἐξ αὐτῆς τὸ παλαιὸν

πολλοὶ Σημίται ἢ Ἑβραῖοι¹, νὰ ληφθῆ δὲ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ διαδοθῆ περαιτέρω εἰς τὸ λοιπὸν κράτος αὐτῶν. Ἡ μόρφῃ, ὅφ' ἦν διεδόθη²,

ὄνομά της; Τί δὲ ρητέον περὶ τῶν Κίμβρων Welschmen; — Οὐδείς ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ Γερμανοὶ ὠνόμασαν Valli τοὺς Volcos καὶ οὐχὶ τοὺς fellah. Δὲν ὑπάρχει τοιοῦτον ὄνομα οὐδ' εἰς τὰς ἐν Γερμανίᾳ παλαιὰς χώρας τῶν Οὐόλκων. Δὲν ἔχομεν τεκμήριον, ὅτι οἱ Σλαῦοι ἐνδιεφέρθησαν νὰ μάθουν παρὰ τῶν Γερμανῶν τὸ παρωνύμιον, μετὰ τῶν παρασημασιῶν του, ἐνὸς ἀδιαφόρου δι' αὐτοὺς μακρinoῦ μικροῦ λαοῦ εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Εὐρώπης, ἵνα τὸ ἐφαρμόσουν εἰς τὸ ἀνατολικόν. Ἐν τῷ ὄνομα ἦτο χρήσιμον εἰς τὴν Βαλκανικὴν, θὰ εἶχε κομισθῆ ἀπὸ τοῦ 150 μ. Χρ. ὑπ' αὐτῶν τῶν Γερμανῶν, ὅτε θὰ εἶχε τὸν τύπον Valli καὶ οὐχὶ Vlah. Ἐν δ' οἱ γείτονες τῶν Σλαύων ἀνατολικοὶ Γερμανοὶ ἐγνώρισαν τοὺς Οὐόλκους κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα, ὅτε ἐξετάθησαν πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Ἰσπανίας καταλύσαντες τὸ δυτ. ρωμαϊκὸν κράτος, δὲν εἶχον καιρὸν νὰ διδάξωσι τοὺς Σλαῦους τὸ φανταστικὸν ἐκεῖνο παρεφθαρμένον ὄνομα τῶν Οὐόλκων, ἐπειδὴ οἱ Σλαῦοι εἶχον ἀρχίσει τὴν εἰσβολὴν των εἰς τὴν Παραδουνάβιον περιοχὴν κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα (πρβλ. DVORNIK, Les Slaves, Byzance et Rome, 1926, σ. 2 ἐξ.). Πιθανώτερον λοιπὸν εἶναι, ὅτι καὶ οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Σλαῦοι ἔλαβον τὸ ὄνομα Βλάχος ἐκ τῆς Βαλκανικῆς, ἀφ' οὗ ἡ Δύσις εἶχεν ἄλλα ὀνόματα (Wallons, Welsh κλ.). Πρῶτοι δ' ἔλαβον αὐτὸ οἱ Γερμανοί, ὅτε διετηρεῖτο τὸ ἄτονον φωνῆεν τῆς πρώτης συλλαβῆς, ὕστεροι δὲ οἱ Σλαῦοι, ὅτε τὸ φωνῆεν εἶχεν ἀφανισθῆ κατὰ τὸν ἀναπτυχθέντα βόρειον νόμον τῆς νέας Ἑλληνικῆς περὶ κωφώσεως ἢ σιγήσεως τῶν ἀτόνων φωνηέντων (ὄρα κάτ. σ. 13₂). Τὸ φελλάχος - βλάχος παρελήφθη ἐν Ἀνατολῇ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἦλθε δι' ἄλλου μεσάζοντος στόματος. Ἐφαρμόζουσι δ' οἱ Γερμανοὶ τὸ ὄνομα μόνον εἰς τοὺς Βλάχους τῆς Βαλκανικῆς, ὅθεν καὶ ἐδιδάχθησαν αὐτό, λέγουσι δὲ τὰ ἄλλα ὀνόματα διὰ τοὺς τῆς κεντρικῆς ἢ δυτικῆς Εὐρώπης, ἔνθα καὶ διεπλάσθησαν καὶ ἐπικρατοῦσι ταῦτα. Τὸ ὄνομα φελλάχος - βλάχος εἶναι ἐκ τῶν «λατινικῶν» λέξεων, ὡς διέδιδε τὸ Βυζάντιον πρὸς Β εἰς τὰς Βαλκανικὰς χώρας καὶ ἔτι περαιτέρω, ὡς ἀναπτύσσει ὁ ΣΚΟΚ, *Byzantion*, 6, 1931, σ. 371 ἐξ. — Κατὰ τάλλα τὸ ἄνω βιβλίον τοῦ CARIDAN οὐδεμίαν ἀπάντησιν δίδει εἰς οὐδὲν ἐπιχείρημά μου, ἐκκλίνει τὴν ἔρευναν, προϋποθέτει εὐμενὲς ἀκροατήριον καὶ ἐδημοσιεύθη διὰ τὸ κεκηνὸς τοῦ ρυθμοῦ, ἀνωφελῶς διὰ τὴν ἐπιστήμην.

¹ Μετὰ τὴν μάχην τῆς Γάζης (312 π. Χρ.) Πτολεμαῖος ὁ Σωτὴρ μετόπισεν αἰχμαλώτους ἄλλους τε καὶ Ἰουδαίους ἐκ Συρίας εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐγκατέστησεν αὐτοὺς εἰς τε τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα ἡ κοινότης των ἦτο αὐτόνομος, καὶ εἰς τὰς φρουράς τῶν ἐπαρχιῶν (Διοδ. 19. 85. BOUCHÉ-LECLERCQ, *Histoire des Lagides*, 1, 50-2. LESQUIER, *Les institutions milit. de l'Égypte sous les Lagides*, 46, 118 ἐξ.). Λαὸς μεγάλης ἀντοχῆς οἱ Ἰουδαῖοι, ἐκράτησαν βεβαίως τὴν γλῶσσάν των, ἐπολλαπλασιάσθησαν ἀξιολογώτατα εἰς τὴν βόρ. Ἀφρικὴν, ἐπανεστάτησαν ἐπανελημμένως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἱστορίαν των ἐδέσποσαν τοῦ οικονομικοῦ βίου καὶ τῶν χωρικῶν γεωργῶν μάλιστα, οἵτινες ἐγεώργουν τὸ μέγιστον μέρος τῆς χώρας καὶ εἰς τοὺς ὁποίους προσεκόλλησαν καὶ τὸ σημιτικὸν ὄνομα φελλάχος, ὅπερ παραληφθὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων κατοίκων καὶ ὑπὸ τοῦ κράτους, σφίζεται καὶ ἀκμάζει καὶ σήμερον ὡς βλάχος.

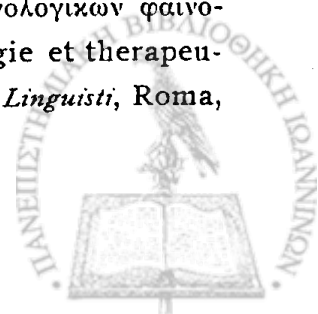
² Τὸν φθόγγον φ, f ἐν ἀρχῇ εὗρισκω παρὰ RÖSLER, ἔ. ἄ. 109, 114 s. PHILIPPIDE, *Originea Romînilor*, 1, 1925, σ. 707-8 ἐν τῷ τύπῳ Flachia (τοῦ 1191) καὶ Flacci (τοῦ 1557). Ἄλλ' ἴσως καὶ ὁ φθόγγος v (Vlachî) καλύπτει ὁμοίαν προφορὰν ἐνιαχοῦ. Προσέτι δὲ ὁ αὐτὸς

είναι ὡς συνελήφθη ὑπὸ τῆς ἀκοῆς τῶν ἀλλογλώσσων Ἑλλήνων ἢ Ρωμαίων ἢ ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, καὶ διεδόθη ὡς λαϊκὴ¹ ὀνομασία τῶν ἐγκατεστημένων ἐπὶ τόπου στρατιωτῶν, οἵτινες ἦσαν συγχρόνως καὶ γεωργοὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κράτους παραχωρουμένων εἰς αὐτοὺς γαιῶν. Κατὰ ταῦτα τὸ ὄνομα Βλάχος δὲν δηλοῖ ἄνθρωπον ἀνήκοντα εἰς ἔθνος ἢ φυλὴν ὠρισμένην, ἀλλ' ἄνθρωπον ἔχοντα ὠρισμένην

φθόγγος ν ἐκτὸς τῆς συμφωνικῆς δυνάμεώς του (=β ἑλλ. σημερινόν) ἔχει καὶ φωνήεσαν δύναμιν (=ου), Calvinus - Καλβίνος - Καλουῖνος· κατὰ ταῦτα καὶ τὸ ὄνομα Βάλλα, μεταγραφὴν λατινιστὶ Valla, ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὡς Οὐάλλα, ὅθεν τὸ σημερινόν ὄνομα Βουβάλα. Ἡ φωνηεντικὴ αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ ν ἔχει ἀνάλογον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φθόγγου ο ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ δίγαμμα (F), π. χ. Φαξὸς - Ὁαξος (Ἄξος), Φιλεὺς - Οἰλεὺς (Ἰλεὺς), Φαλίδιος - Ὁαλίδιος (Ἄλιδιος). Πρβλ. *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν*, 6, 1931, σ. 317. Κατὰ ταῦτα ἐκ τοῦ φθόγγου ν, ὅστις παρέστησεν ἐν τῇ λατινικῇ τὸν f (fellah) ἢ φ (φελλάχος) ἀνεπτύχθη τὸ ο τοῦ Ollachi κλπ. (ἄνω σημ. 8,) καὶ τὸ β τοῦ Βλάχος. Ἡ ἴσως οἱ Πτολεμαϊκοὶ Μακεδόνες μετεποίησαν τὸ φελλάχος μακεδονιστὶ εἰς *βελλάχος ἢ βαλλάχος (κατὰ τὸ ρῆμα falaha τὸ α τῆς πρώτης συλλαβῆς;), ὡς τὰ Βίλιππος, Βάλακρος, Βερενίκη κλπ. ἀντὶ Φίλιππος, Φάλακρος κλπ.—Ἄν τὸ βλάχος ἔχει πρόδρομον τὸν τύπον Βελάχος, ἀγνοοῦμεν· διότι δὲν γνωρίζομεν, πῶς ἤκουσαν ἢ πῶς παρέλαβον ἐκ τοῦ στόματος τῶν σημιτῶν τὸ ὄνομα οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ ἄλλοι ἀλλόγλωσσοι καὶ πῶς προσήρμοσαν αὐτὸν πρὸς τὴν γλῶσσάν των. Ἐν τῇ μεταποίησει δὲ ξένων λέξεων δὲν ἔχει ὠρισμένους κανόνας τὸ οὖς, ὥστε ἴσως περιτετεύει ἢ ἀνωτέρω γλωσσολογικὴ παρέκβασις.

¹ Ἄνάλογος ὀνομασία παρ' ἡμῶν εἶναι πρὸς δήλωσιν τοῦ μὲν πεζοῦ στρατιώτου ἢ λέξις φαντάρος, τοῦ δὲ εὐζώνου ἢ λέξις τσολιᾶς, ἄς ἀγνοεῖ ἢ ἐπίσημος γλῶσσα. Ἄν δὲ τὸ σημερινόν Ἑλληνικὸν κράτος ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ παλαιοῦ Ρωμαϊκοῦ, τὰ ὀνόματα ταῦτα θὰ ἐγενικεύοντο πανταχοῦ ἐν αὐτῷ καὶ θὰ ἐλάμβανον μορφήν, ἣν θὰ ἔδιδεν εἰς αὐτὰ ἕκασταχοῦ τὸ οὖς τῶν ἀκουόντων ἀπαιδευτῶν λαῶν, ὅσοι θὰ ἐλάμβανον αὐτὰ ὄχι διὰ τῆς γραφῆς, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τῆς ἀκοῆς, ὡς συνέβαινε μὲ τὸ ὄνομα Βλάχος εἰς τὸ μέγιστον μέρος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἢ καὶ εἰς ὀλόκληρον τοῦτο, ἀφ' οὗ μόνον προφορικῶς διεδίδετο, οὐδεμίαν δὲ ἐπίσημον γραπτὴ μνεῖα αὐτοῦ εἶναι γνωστὴ οὐδ' ἐν τοῖς παπύροις, ὅσον γινώσκω. Ἰσως εἰς ἄλλας ζώσας γλώσσας ὑπάρχουσιν ἀνάλογα (πρβλ. poilu), ἅτινα ἀγνοῶ. Οὐδεὶς τῶν βυζαντινῶν ἐμερίμνησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ ὄνομα Βλάχος. Πάντες ἀναφέρουσιν αὐτὸ ὡς δεδομένον πάσαι καὶ πασίγνωστον. Πρβλ. καὶ Γ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΝ ἐν *Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ.*, λ. Βλάχοι, φρονοῦντα ὅτι ἡ λαϊκὴ ὀνομασία Βλάχος ἠξιώθη μνεῖας ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ὅτε καὶ ὅλη ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἔτυχεν ὁμοίας τιμῆς, ὡς π. χ. ὑπὸ τοῦ Πτωχοπροδρόμου, ὅστις ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑφαντουργοῦ βλάχας. Πρώτη ρητὴ μνεῖα τῶν Βλάχων γίνεται τῷ 976: Κεδρ. II, σ. 435 «τούτων δὲ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν Δαβὶδ μὲν εὐθύς ἀπεβίω ἀναιρεθεὶς μέσον Καστορίας καὶ Πρέσπας κατὰ τὰς λεγομένας Καλὰς Δρυῶν παρά τινων Βλάχων ὀδιτῶν». — Περὶ παθολογικῶν φθογγολογικῶν φαινομένων ἐν τῇ ἀλλογλωσσίᾳ ἔγραψε πλὴν ἄλλων καὶ ὁ GILLIÉRON, *Pathologie et therapeutique verbale*, 1921 καὶ ὁ BUDIMIR ἐν *Atti del III Congresso internat. dei Linguisti*, Roma, 1933, σ. 54.

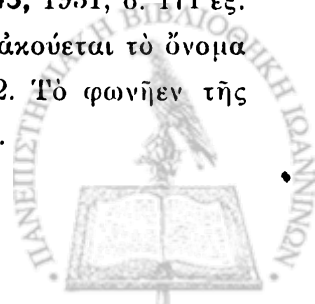
άσχολίαν καί, γενικώτερον, ιδιότητα, δυνάμενον δὲ νὰ ἀνήκη εἰς οἰονδήποτε ἔθνος¹.

Ἡ σχέσις τῶν λέξεων φελλάχος, Βλάχος, Welsch κλπ. δὲν εἶναι ἠκριβωμένη, ἴσως δ' οὐδὲ δύναται νὰ ἀκριβωθῆ διὰ γλωσσικῶν νόμων ἀναμφισβητήτων, ἐφαρμοστῶν δ' εἰς τὴν παθολογίαν τῶν λέξεων μεταδιδομένων ἀπὸ λαοῦ εἰς λαόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα τῶν Βλάχων εἶναι λατινογενής, ρωμανική, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχη ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀνατολῇ πρὸ τῆς ἐπεκτάσεως αὐτόθι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, συνάγομεν, ὅτι ἡ ἐπέκτασις αὕτη εἶναι *terminus post quem* διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὀνόματος τῶν Βλάχων εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ὅτι οἱ Βλάχοι ἴσως εἶναι ἀπότοκοι τῆς ρωμαιοκρατίας.

Οἱ Βλάχοι ἐρωτώμενοι περὶ τῆς ἐθνικότητός των ἀπαντῶσιν ἐν τῇ γλῶσση των, ὅτι εἶναι Ἀρουμοῦνοι², τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ *Romani* (*cives*) καὶ πρὸς τὸ ἰδικόν μας Ρωμηοὶ ἤτοι Ρωμαῖοι (πολίται), ὥστε δὲν δηλοῖ ἐθνότητα, ἀλλὰ πολιτικὴν ιδιότητα, ἐξάρτησιν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἣτις δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπισκοτίσῃ φυλῶν τινῶν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ σημασίαν. Πᾶς κάτοικος τῆς Ρώμης καὶ ἔπειτα τῆς Ἰταλίας ἦτο *Romanus*, ἀλλὰ πᾶς *Romanus* (Ρωμαῖος πολίτης) δὲν ἦτο κάτοικος τῆς Ρώμης ἢ τῆς Ἰταλίας, δὲν προήρχετο ἐκεῖθεν. Καθὼς δὲ τὸ ὄνομα Ρωμηὸς ἢ Ροῦμ ἐν Τουρκίᾳ ἐκάλυπεν ὄχι μόνον τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνότητα ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους λαοὺς, κυρίως μικρασιατικοὺς (Καππάδοκας κλπ.) ἐκχριστιανισθέντας καὶ περιεχομένους ποτὲ καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βυζαντιακὸν κράτος, οὕτω καὶ τὸ ὄνομα *Romani*-Ρωμαῖοι καλύπτει παντοίας φυλάς. Ἄλλ' οἱ Ρου-

¹ Τοῦτο διέγνωσε καὶ ὁ ANCEL, ἔ. ἄ. σ. 14: «dans toute l'Europe centrale et orientale le nom (Valaque) est plus professionnel qu'ethnique». *Revue internat. des études Balcaniques* (= *R.I.D.E. Balc.*) I, 124. *Peuples des Balcans*, σ. 112. DARKO, *Byz. Zeitschr.*, 38, 1938, σ. 544.

² Ὅχι Ἀρο- ἀλλὰ Ἀρου- κατὰ τὸν βόρειον νόμον τῆς Ἑλλ. γλώσσης, καθ' ὃν τὸ ἄτονον ε προφέρεται ὡς ι, τὸ δὲ ἄτονον ο ὡς ου (π. χ. Πηνιλόπ, ἄνθρουπους). Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἄλλον κανόνα, ὡσαύτως ἑλληνικόν, τινὰ φωνήεντα ἀτόνων συλλαβῶν ἀφανίζονται (ὄρα ANΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Γραμματ. τῶν βορ. ἰδιωμάτων*, σ. 14 ἐξ. *ΑΝΔΡΙΩΤΗΝ, Ἀθηνᾶ*, 43, 1931, σ. 171 ἐξ. *Ἐπετ. Βυζ. σπουδ.* 1, 1924, σ. 102 ἐξ., 10, 1933, σ. 350), διὰ τοῦτο συνήθως ἀκούεται τὸ ὄνομα Ἀρουμοῦνοι. Ἀρου- μαρτυροῦσι καὶ ὁ WACE καὶ ὁ THOMPSON, ἔ. ἄ. σ. 2. Τὸ φωνήεν τῆς καταλήξεως τοῦ *Αρουμῆν* ἀκούεται συχνὰ ὡς ἡμίφωνον ἢ ἀόριστον φωνήεν.

μᾶνοι καὶ οἱ Ἀρουμουνοὶ ἔχουσι διὰ τὸ ὄνομα τόσον λατινικὸν αἷμα, ὅσον καὶ οἱ Ρωμαῖοι-Ρωμηοί¹.

* * *

Οἱ Βλάχοι εὗρηνται² εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα κυρίως ἐπὶ τῶν συνθέτων ὄρέων καὶ κατὰ τὰς κλεισσορείας καὶ διαβάσεις τῆς Πίνδου καὶ τῆς βορειοτέρας συνεχείας τῆς, τοῦ Βοΐου καὶ τοῦ Γράμμου, ἤτοι τὴν Ἀβδέλλαν, τὸ Περιβόλι, τὴν Σαμμαρίναν³, τὴν Σμίξιν, τὴν Κρασιάν, τὴν Φοῦρκαν, τὴν Γράμμοσταν, τὸ Δένσκο καὶ τινὰ ἄλλα χωρία. Ἦσαν καὶ εἰς τὴν Νικολίτσαν καὶ τὸ Λινοτόπι, ἀλλὰ τὰ χωρία ταῦτα κατεστράφησαν

¹ Πρβλ. IORGA, Εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μτφρ. Μανέσκου, σ. 174. DIETERICH, *Byz. Zeitsch.*, 32, σ. 38.

² Πρβλ. RÖSLER, *Romänische Studien*, Leipzig, 1871, σ. 98-102 ἐξ., 104 ἐξ., 120 ἐξ. JIRECEK, *Gesch. der Bulgaren*, 1876, σ. 111-4. Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa (ἀνακοίν. τῆ 27 Ἰαν. 1879 ἐν τῇ βασιλ. βοημικῇ ἑταιρ. τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πράγας) σ. 2 ἐνθα μνημονεύεται καὶ ἡ γνώμη τοῦ F. PETANTIUS τοῦ 1500: «Valachi montana incolunt, genus agreste hominum; hi gregibus tantum pollent et armentis». ἐν σ. 8 λέγει αὐτοὺς ποιμένας καὶ ἀγωγιάτας ἀπὸ τοῦ II' αἰ. Σήμερον πρέπει νὰ θεωρῆται βέβαιον, ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ οἱ πολυπληθέστεροι βλάχοι εἶναι οἱ ἀστοί, ὄρεινοί τε καὶ πεδινοί, οὗτοι κατελθόντες ὕστερον ἐκ τῶν ὄρέων. Ἐπειδὴ πολλοὶ εἶχον tabernas ἢ mansiones ἤτοι ἦσαν ξενοδόχοι κατὰ τὰς διαβατικὰς κλεισοῦρας, ἐξακολουθοῦν καὶ οἱ ἀπόγονοὶ τῶν Κουτσοβλάχοι νὰ εἶναι ἄριστοι ξενοδόχοι τῆς Βαλκανικῆς. Ἀκριβῆ ἀπαρίθμησιν τῶν ἐπαγγελματῶν τῶν Βλάχων κάμνει ὁ Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ, ἐν *Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ.*, λ. Βλάχοι καὶ ἐν τῇ ἑφημερίδι τῆς Κοζάνης «Βόρειος Ἑλλάς» φύλλον τῆς 31 Ἰουλίου 1938, σ. 3, σι. 3-4 (παντεχνῆται), παρατηρῶν ὅτι ὀλίγιστοι εἶναι γεωργοί, ναυτικοὶ καὶ ἡμερομίσθιοι ἐργάται. Ἡ ἀποφυγὴ τοῦ τελευταίου, ἐνέχοντος ἐξάρτησιν ἀπὸ τοῦ ἐργοδότη, δεικνύει τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν Βλάχων. ΧΡΥΣΟΧΟΟΣ, ἔ. ἄ., σ. 47 50, 54. Πρβλ. Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Ἑτυμολ. Λεξικ. τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, σ. μδ'. «ἐξαίρετοι δὲ τεχνῆται καὶ ἐπιχειρηματῆαι σημαντικοί». ΚΟΥΡΙΑΑΣ, ἔ. ἄ. σ. 78 ἐξ. Ἐφ. 1927-8, 66 ἐξ. WACE-THOMPSON, *The nomads of the Balkans*, 1914, 206 ἐξ. G. WEIGAND, *Die Aromunen*, 1, Leipzig, 1895, σ. 278 ἐξ. ΜΥΤΑΦΣΙΕΥ, *Bulgares et Roumains*, 1932, 208, 356 (τοῦ ἔργου τούτου ποιοῦμαι συχνὴν μνησίαν, ἐπειδὴ μοὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφετηρία πρὸς γνῶσιν μεγάλου μέρους τῆς μετακλασσικῆς γραμματείας καὶ ἱστορίας τοῦ θέματός μου). LOT, *Les invasions barbares*, 1, 1937, 270, 288. ΔΙΝΙĆ, *Byz. Zeit.*, 37, 546 (κατ. σ. 390, 133). Ἀνιστόρητος δ' εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι οἱ Βλάχοι ἀνῆλθον εἰς τὰ ὄρη τελευταῖον ποτε. Πρβλ. COUSINERY, *Voyage dans la Macédoine*, 1831, 16.

³ Σημειῶνω ἀπλῶς ἐν ζήτημα ἐκ τῶν πολλῶν, ἅτινα θὰ παραμένωσι πρὸς διαφώτισιν ἡ λύσιν καὶ μετὰ τὴν ὀριστικὴν καθόρισιν τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων: Τὸ ὄνομα Σαμμαρίνα εἶναι χριστιανικὸν (San Marina), ὥστε ἡ συνοίκισις ἢ τουλάχιστον ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου ἔγινεν ὄχι πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἀλλ' ἐπὶ τόπου δὲν λατρεύεται ἡ Ἁγία Μαρίνα.

ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα¹. Ἐπειτα ἐπὶ τῆς παραλλήλου γραμμῆς τοῦ Βαρνοῦντος κυρίως εἰς τὸ Πισοδέρι, τὴν Νέβεσκαν καὶ τὴν Κλεισοῦραν τρίτον ἐπὶ τοῦ παραλλήλως ἐπίσης βαινόντος Βερμίου εἰς τὸ Σέλι· τέταρτον ἐπὶ τῆς καθέτως βαινούσης γραμμῆς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Πιερίων εἰς τὸ Βλαχολίβαδον, τὸν Κοκκινοπλὸν καὶ τὴν Φτέρη². Ἀξιοσημεῖωτοι καὶ ὅλως ἰδιότυποι ἦσαν οἱ Βλάχοι τῆς Ἀλμωπίας

¹ Πολλοὶ τῶν κατοίκων των, ἐγκατασταθέντες ἔπειτα εἰς σλαυόφωνα χωρία, ἐξεσλαυτίσθησαν, ὡς συνέβη ἐν Νεστορίφ (Νεστράμι), ἔνθα εἶναι γνωστὰ αἱ ἐκ τούτων τῶν βλάχων καταγόμενα οἰκογένεια. Ὅρα σ. 141.

² Ὑπῆρχον ἄλλοτε καὶ εἰς τὸ μεταξὺ Σαρανταπόρου καὶ τοῦ στενοῦ τῆς Λεφτοκαρυᾶς χωρίον Ἐζερός, οὔτινος ἡ αἰτιατικὴ παρεφθάρη εἰς Ἐζεβάν, παρ' Ἄννη Κομνηνῆ, V, 5, 138: «εἶτα καρτερῶς ὀπλίσας ἅπαντας ἔξισει τῆς Κωνσταντινου» καὶ τοῖς μέρεσι τῆς Λαρίσης ἐγγίσας καὶ διελθὼν διὰ τοῦ βουνοῦ τῶν κελλίων καὶ τὴν δημοσίαν λεωφόρον δεξιόθεν καταλιπὼν καὶ τὸν βουνὸν τὸν οὕτως ἐγχωρίως καλούμενον Κίσσαβον, κατῆλθεν εἰς Ἐζεβάν χωρίον δὲ τοῦτο βλαχικὸν τῆς Ἀνδρωνείας ἐγγιστα διακειμένον. Ἐκεῖθεν δὲ καταλαβὼν δὲ (γρ. καί;) ἐτέραν αὐθις κωμόπολιν Πλαβίτσαν συνήθως καλουμένην, ἀγχοῦ που τοῦ οὕτως πῶς καλουμένου ποταμοῦ *ρέοντος* (;) διακειμένην, τὴν σκηπὴν κατέθετο, ἀποχωρῶντα τάφρον διορύξας. Καὶ ἐγερθεὶς ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ἀπῆλθεν ἄχρι τῶν κηπουρίων τοῦ Δελφινᾶ κάκειθεν εἰς τὰ Τρικόκαλα...». Νομίζω, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἐβάδισε διὰ τῆς Πιερίας καί, ἐπειδὴ ὁ Πηνειὸς δὲν ἐπέτρεπεν ὁδὸν παρὰ τὰς ὄχθας του εἰς τὰ Τέμπη, ὡς οὐδ' ἐπὶ Ξέρξου, ὁ βασιλεὺς ἐστράφη δεξιὰ εἰς τὸ στενὸν τῆς Λεφτοκαρυᾶς, ὅπερ λεγόμενον καὶ νῦν Στενὸν τῶν *Καναλίων* ἐφθάρη ἴσως εἰς βουνὸν τῶν *Κελλίων*. Οὕτως ἐβάδιζε πρὸς τὸν ζυγὸν τῶν Καμβουνίων (Ἀνδρωνείας;) καὶ πρὸς τὰ Στενά τῆς Βάλλας (Σαραντάπορον)—πρβλ. *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν*, 6, 1931, σ. 314 ἐξ.—, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προχωρήσῃ πρὸς αὐτά, ἐστράφη ἐν Καρυᾷ πρὸς Ν ἔχων μέτωπον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ καταλείπων τὴν λεωφόρον δεξιὰ, ὡς καὶ τὸν ἀπέναντι μακρὰν ὁρῶμενον Κίσσαβον. Ἐκεῖ εἶναι ἡ λίμνη Ἐζερός καὶ τὸ ὁμώνυμον χωρίον. Ὁ ποταμὸς Πλαβίτσα θὰ εἶναι τὸ λεγόμενον *Ρεῦμα* τῶν δύο δένδρων, ὅπερ ὁδηγεῖ εἰς Δερελῆ (τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ τουρκ. ντερὲ=ρεῦμα, χεῖμαρρος) ἐκεῖ που θὰ ἔκειτο ἡ κωμόπολις Πλαβίτσα. Πρβλ. τὴν περὶ τοῦ Ἐζεβάν ἔριν τοῦ ΜΥΤΑΦΣΙΕΥ, ἔ. ἄ. 245 πρὸς τὸν IORGA, *Preh. cristallis*. σ. 44.— Τὰ κατωτέρω μνημονεύόμενα κηπουρεῖα εἶναι ἡ κώμη *Κηπουρεῖο*, ἣτις κεῖται πρὸς Ν ἢ ΝΔ τῶν Γρεβενῶν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Κρανεᾶς. Ὡστε ὁ βασιλεὺς ἐβάδισε διὰ Σαρανταπόρου καὶ Σερβίων μεταξὺ Καμβουνίων καὶ Ἀλιάκμονος πρὸς Δ, ἡ δὲ Ἄννα δὲν φαίνεται ἔχουσα σαφῆ γνῶσιν τῶν τόπων καὶ τῶν ἀποστάσεων. Τὸ Κηπουρεῖο (ἐπεσκέφθη αὐτὸ τὴν 22-3 Αὐγούστου 1939) ἔχει λόφον τεχνητῶς διαμορφωθέντα εἰς δυσπρόσιτον ἀκρόπολιν ὡς ἡ τῆς Τσοῦκας πρὸς Δ τῆς Καστορίας (ὄρα τὸ Παράρτ. Β σ. 141), ὥστε δὲν ἦτο λίαν ὀχυρὸν. Περαιτέρω ὅμως εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου ὠρῶν ἐπὶ τῆς πατροπαραδότου ὁδοῦ Κηπουρειοῦ-Καλαμπάκας-Τρικόκαλων εἶναι τὸ φρούριον Μπόζοβον (ἢ Νεροπρίονον), ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Κηπουρειοῦ ἐβασίλευεν ἡ βασιλοπούλλα Λαφίνα, κόρη τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐβασίλευε μακρύτερα εἰς τὸ ὑπὸ τὴν ὁμώνυμον ὄξυκόρυφον παρῶρειαν τῆς Πίνδου φρούριον Σπήλιο, γνωστὸν ἐκ τοῦ ἴσματος τοῦ καπετάν

ἢ Καρατζόβας (ἴσως δὲ καὶ τῆς Μολόβιστας καὶ τοῦ Γκόπεσι)¹, ὧν ἄλλοι μὲν ἔξεβούλγαρίσθησαν, ἄλλοι δὲ ἔξιλαμίσθησαν ὄχι πρὸ πολλοῦ καὶ ἔφυγον ἐσχάτως κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. Ἐν Ἡπειρῷ εὐρίσκονται εἰς τὰς παρωρείας τῆς Πίνδου² εἰς τὸ Σιράκον, εἰς τὸ Μέτσοβον, τοὺς Καλαρίτες καὶ τινὰ χωρία τῶν Ζαγορίων. Ὑπάρχουν καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀρβήλου καὶ τῆς Ροδόπης, ἀλλ' ἄλλοτε³ ὑπῆρχον περισσότεροι οἱ

Ζάκα τῶν Γρεβενῶν. Τὸ Κηπουριὸ λοιπὸν θὰ εἶχεν ἐξάρτησιν ἀπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου γειτονικοῦ φρουρίου, οὗτινος τὸ ὄνομα κρύπτεται ἐντὸς τῶν φθόγγων, οὓς δίδει ὁ Δελφινᾶς καὶ ἡ Λαφίνα. Τὴν μορφήν αὐτοῦ δὲν δύναμαι νὰ σχηματίσω μετὰ βεβαιότητος, ἀλλ' ὁ τόνος ὁμῶς πρέπει νὰ τεθῆ εἰς τὴν παραλήγουσαν, ὡς θέλει ἡ παράδοσις. Ἡ μορφή ἴσως δὲν πρέπει νὰ ἀπομακρυνθῆ τοῦ δελφίνου, ὃν ἠγνόουν οἱ ἀθαλάσσωτοι Πίνδιοι τόσον, ὥστε συνέχεαν ἐξ ἀνάγκης πρὸς τὰς ἐλάφους τῶν δρυμῶν των, εἰ καὶ τὸ Λαφίνα εἶναι ὄνομα ἀλλότριον πρὸς τὰς γυναῖκας.—Πρβλ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, 1887, 4, σ. 360.—ΙΟΡΓΑ, *Hist. de la vie Byzant.*, 2, σ. 297 ἔξ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΝ, Ἑλληνικά, 4, σ. 6. Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ, *Νεοέλλην. Γραμματική*, 1, 1938, σ. 540. (Ἐξερο=λίμνη, Ἐξεβο=ἀκανθόχοιρος σλαν.)

¹ WACE-THOMPSON, ἔ. ἀ. σ. 218 ἔξ. Ὁ ἐκ Γκόπεσι ὁμῶς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονικῆς Δημ. Σάντης μὲ πληροφορεῖ, ὅτι ἡ παράδοσις θέλει μετοίκους πολλὰς οἰκογενείας ἐκεῖ, ὡς ἡ ἰδική του, ἣτις κατάγεται ἐκ Φούρκας. Ὅρα καὶ σ. 24 ἔξ., 84.

² Ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Μετσόβου ὄρα ἐν *R.I.D.E. Balcan.*, I, 297 (Skok). Ἐγὼ δέχομαι τὴν γνώμην τοῦ διακόνου Μοδέστου Πέρτσαλη διευθυντοῦ τοῦ ἡμιγυμνασίου Μετσόβου, ὅτι τὸ μὲν βλαχικὸν ὄνομα τῆς κωμοπόλεως *Αμύντσον* ἐγένετο ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεσπρωτικοῦ λαοῦ *Αμύνται* (Στεφ. Βυζαντ. «*Αμύνται* ἔθνος Θεσπρωτικόν, μένος πνέοντες *Αμύνται*» καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Ἡπειρωτῶν πολιτεία») σφισσόμενον ἀκόμη ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις καὶ ἐντοπισθέντος ἐνταῦθα, τὸ δὲ *Μέτσοβον* εἶναι παράγωγον ἐξ αὐτοῦ, κατὰ τὰς σλαβικὰς ἐπιδρομὰς γενόμενον καὶ κατισχύσαν ἐἰς τὸ στόμα τῶν περιοίκων ἐλλήνων μᾶλλον.—Γενικά τινὰ περὶ Ἡπειροῦ ὄρα τὰ τοῦ ΨΑΛΙΔΑ, *Ἡπειρ. Χρον.*, 1931, σ. 61. *Byzantion*, VI, 1931, σ. 703.

³ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖ., I, 146 Α «ἓνα δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ Δακικοῦ γένους νομάδα, Συρμπᾶνον ὀνομασμένον, τῶν ὄντων ἀποστερήσας» κλπ. RÖSLER, ἔ. ἀ. σ. 101, 106. Τὸ Μελένικον ἀναφέρεται παρ' Ἀκροπολίτη 1, 74 ὡς ἐξῆς κατὰ τὸ ἔτος 1245: «ἡμεῖς δὲ (οἱ Μελενίκοι) πάντες ἐκ Φιλιππουπόλεως ὀρμώμεθα καθαροὶ τὸ γένος Ρωμαῖοι». Ἐρωτᾶται δέ, ἂν οἱ Ρωμαῖοι (= Βυζαντινοὶ) νοοῦνται ἐλληνόφωνοι ἢ λατινόφωνοι. Τὸ πρῶτον εἶναι πιθανώτερον· ἐπειδὴ ἡ Φιλιππούπολις ἦτο ἐλληνόφωνος πόλις. Ἀλλ' ἡ ὀχυρὰ ἐν στενῷ θέσει τοῦ Μελενίκου καὶ οἱ λατινόγλωσσοι ὀρεινοὶ περιοικοὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, δηλοῦσιν, ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶχε τὸν χαρακτῆρα τῶν ἄλλων κλεισουρῶν τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς εἰς τὴν αὐτόθι ὀρεινὴν γραμμὴν, ἀλλ' ὅτι καταστραφεῖσά ποτε, ἐδέχθη νέους κατοίκους ἐκ Φιλιππουπόλεως ἀποίκους ἐλληνογλώσσους. Ἐδέχθη δὲ καὶ πολλοὺς ἐξορίστους τοῦ Βυζαντίου καὶ ἄλλους ἀποίκους ἕνεκα νεωτέρων καταστροφῶν ὄρα WACE-THOMPSON, σ. 198, 221. Τ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΔΗΝ ἐν *Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ.*, λ. Μελένικον καὶ Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΟΥ, *Μελένικος ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης, Θεσσαλονίκη*, 1930, 11-12. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΝ, *Ἀθηνᾶ*, 42, σ. 255 (ὅτι καὶ Κρήτες ἀποικοὶ ἐνταῦθα).

δὲ κατεσπαρμένοι τῶρα εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν κατάγονται ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας, ὡς λέγουν αὐτοί.

Ἄλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς νῦν γειτονικὰς χώρας καὶ μεταξὺ τῶν διασπάρτων Ἑλλήνων ἢ εἰς τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εὗρηται Βλάχοι ὄρεινοὶ ἐν βορρ. Ἡπειρῶ καὶ Ἀλβανία πρὸς Δ τοῦ Γράμμου εἰς τὴν Κολώνειαν καὶ παρὰ τὸ χωρίον Φράσερι (οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι, Φρασεριῶται)¹ ἢ πρὸς Α τοῦ Βερατίου καὶ εἰς τὴν Μοσχόπολιν² τὴν πατρίδα τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας ἀοιδίμου Σίνα, ἔνθα ἐξετείνετο ἡ Ἡπειρος καὶ τὸ Μακεδονικὸν κράτος κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Προσέτι δὲ εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους εἰς τὸν Αὐλῶνα, τὸ Δυρράχιον, τὰς Δαλματικὰς ἀκτὰς καὶ τὴν Ἰστρίαν. Οἱ τῆς Δαλματίας ἐξεσλαυίσθησαν σχεδὸν ὅλοι³. Ἐν τῇ μεσογαίᾳ Σερβία εὐρί-

¹ Οὗτοι ἔχουσι διαφορὰς ἀπὸ τῶν ἰδικῶν μας βλάχων κατὰ τὸν βίον ὡς λέγει ὁ WEIGAND, ἔ. ἄ. 1, σ. 87, 202, 275. Ὅρα καὶ HEUZUEY, Excursion dans la Thessalie, σ. 47, 75, 171 ἔξ. Ἡπειρ. Χρον., 1931, σ. 58 ἔξ.

² Ὅρα τὸ βιβλίον τοῦ Σεβ. ΚΟΥΡΙΛΑ, Νέα Ἀκαδήμεια Μοσχοπόλεως 1935. Εἰς ἐμὲ ἐπισκεφθέντα τὴν Μοσχόπολιν ἐπὶ δῶρον τῇ 1931, ἐφάνη αὕτη ὄρωμένη ἐκ τοῦ ἀπέναντι μοναστηρίου τοῦ Προδρόμου ἐπὶ ὄροπέδιου κειμένη μεταξὺ τριῶν ρευμάτων καὶ τοῦ ὄρους καὶ ἔχουσα τετράγωνον σχῆμα ὡς κανονικὸν ρωμαϊκὸν στρατόπεδον (castra) ἢ ρωμ. ἀποικία (ὅτι ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἦσαν ὅμοια ὄρα MOMMSEN-MARQUARDT, 11, σ. 351 ἔξ. καὶ πρβλ. 8, 169 ἔξ. Pauly-Wissowa R. E. l. coloniae σ. 572 ἔξ.). Διὰ μόνης δὲ τῆς ἐνταῦθα ὁδοῦ μεταβαίνει τις πρὸς τὸ Βεράτιον καὶ τὸν Τόμαρον. Ὡστε εἶναι κλεισώρεια, δι' ἧς «ἄλλοτε διήρχοντο καραβάκια 200-500 ἵππων». — Ἐνεπίγραφον μέγαν πίθον ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Κοριτσᾶς (περὶ τοῦ ὀνόματος ὄρα ΓΕΩΡΓΑΚΑΝ, Ἡπειρωτ. Χρονικὰ ΙΒ') ἐκ τοῦ Δασσαρητικοῦ χωρίου Τρέν κομισθέντα ἀναγράφω ἐν Ἀρχ. Ἐφημ., 1932, 94. Ὁ Ἑλληνόγλωσσος ἀγγειοπλάστης πρέπει νὰ ἦτο ἐγχώριος, ἐπεὶ δὲ ὁ πίθος εἶχεν ὕψος ὑπὲρ τὰ δύο μέτρα, ὥστε δὲν ἠδύνατο πάλαι νὰ μετακομισθῇ ἄλλοθεν μακρόθεν. Εἶναι πιθανώτατον, ὅτι εἰς τὴν Δασσαρητίαν καὶ γενικῶς νοτίως τοῦ Σ'κουμπί ἐπεκράτει πρὶν τε καὶ κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους ὁ Ἑλληνισμός, περιλαμβάνετο δὲ ἡ χώρα ὕστερον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλωσσικὴν ζώνην, περὶ ἧς κατωτέρω διὰ τοῦτο ἡ παλαιὰ καὶ μέχρις ἐσχάτων ἀντίθεσις τῶν βορείων Ἀλβανῶν, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἐξισλαμισθέντων, πρὸς τὴν Μοσχόπολιν, ἦν πολλάκις κατέστρεψαν, καθὼς τὰ ἐπὶ τῆς Πίνδου χωρία τῶν Ἑλληνοβλάχων, ἐν ᾧ πρὸς ἄλλους «Ἀρβανιτοβλάχους» ἢ σχέσις τούτων τῶν Ἀλβανῶν ὡς καὶ ἡ τῶν νοτίων πρὸς τοὺς νοτίους ἦτο πάντοτε φιλικωτάτη, RÖSLER, σ. 102. STADTMÜLLER, Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ, ΙΧ, 1934, σ. 146. ΚΟΥΡΙΛΑΣ, ἔ. ἄ. σ. 95 ἔξ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ, Ἡμερολόγ. τῆς μεγ. Ἑλλάδος, 1922, σ. 226 ἔξ. Ὁ ροῦς τοῦ Σ'κουμπί ἢ Γενούσου ἐκτεινόμενος εἰς τὸ ἕψος τῆς Ἀχρίδος, ἣτις ἦτο τὸ ὄριον τῆς Ἡπειροῦ καὶ τῆς Μακεδονίας, εἶναι σπουδαία χωριστικὴ λαογραφικὴ γραμμὴ καὶ σήμερον. Οἱ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ οἰκούντες διαφέρουσιν ἀλλήλων (σ. 41 ἔξ.).

³ Πρβλ. MARQUARDT, Streifzüge, σ. 245 ἔξ.

σκονται εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ Περιστερίου, εἰς τὸ Μοναστήρι, εἰς τὰς πέριξ κωμοπόλεις Νιζόπολιν, Μεγάροβον κλπ., εἰς τὴν Ἀχρίδα, τὸ Κρούσοβον, τὰ Βελεσά, τὰ Σκόπια καὶ ἀλλαχοῦ, καλούμενοι ἐκεῖ Τσιντσάροι¹.

Ἐν Βουλγαρία εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ Ὀρβήλου κατὰ τὸ Μελένικον², καὶ πρὸς Β αὐτοῦ, εἰς τὸν Αἶμον³ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπίσης ὑπῆρχον ἄλλοτε εἰς τὴν Ζαγοράν⁴, εἰς τινὰς κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον πόλεις παραλίους τῆς Θράκης ἐν Τουρκία καὶ Βουλγαρία⁵ καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Στραντζας⁶.

Ὁ μέγιστος ὅμως ὄγκος τῶν λατινογλώσσων εὕρηται πέραν τοῦ Δουβάβεως εἰς τὴν Δακίαν, καλύπτων ἀπεράντους πεδιάδας καὶ τὰς κλιτῦς τῶν Καρπαθίων καὶ ἀποτελῶν τὸ Κράτος τῆς μεγάλης νῦν Ρουμανίας.

Παρ' ἡμῖν ὅσοι Βλάχοι εὐρίσκονται εἰς πεδιάδας ἐν τῇ μεσογαίᾳ,

¹ Πρβλ. WEIGAND, *Siebenter Jahresbericht des Inst. für Rum. Sprache*, Leipzig, 1900, σ. 1 ἐξ. καὶ *Achter Jahresb.*, σ. 252. Πρβλ. καὶ τὴν Stari Vlah (Παλαιὰν Βλαχίαν) περὶ τὸ Νοβιπαζάρ (ANCEL, ἔ. ἄ. σ. 17). Ὅρα καὶ σ. 30.

² WACE-THOMPSON, σ. 221 ἄνω σ. 16, ANCEL, *Peuples et nations d. Balkans*, 123.

³ ΝΙΚΗΤ. ΑΚΟΜ. ΧΩΝΙΑΤΗΣ, Περὶ Ἰσαακ. Ἀγγ. I, 236 ἐξ. «τοὺς κατὰ τὸν Αἶμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κικλήσκονται». Ἄννα Κομν. II, 61, 29. 62, 28. *Πραγματ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν*, ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Βραχέα Χρονικά, 1932, 13, 4. Ἐπὶ τοῦ Αἶμου ἦσαν καὶ Βλάχοι καὶ ἑλληνόγλωσσοι Σαρακατσᾶνοι. Κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1938 εἶδον εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Ἀλεξανδρουπόλεως (Δεδέαγατς) ἄνδρα ὑψηλόν, ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν «βορειοελλαδικὴν» διάλεκτον καὶ στολήν (ντουλαμᾶς), ὅστις ἐρωτηθεὶς εἶπέ μοι: «Ἀποὺ δὼ εἶμι, ἀμὰ δὲν τράνιπα ἰδῶ ἡμεῖς ἡμασταν στὰ Μπαλκάνια κ' ὕστιρα ἔπ' τοὺν πόλιμου ἡμεῖς ἦρθαμι κατὰ δὼ κ' οἱ βλάχ' πῆγαν σιαπὰν στς θκούς τς.» Πρβλ. καὶ ἔκθεσιν τοῦ TACHAUER, Περὶ ἐκδρομῆς ἐπὶ τοῦ Αἶμου (τμήμα Vézène), ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Σόφιας *La parole Bulgare*, 31 juillet 1938, p. 11, ἔνθα φωτογραφοῦνται «Καρακατσᾶνοι» καὶ γυναῖκες αὐτῶν φοροῦσαι οἶα καὶ παρ' ἡμῖν φορέματα καὶ τῶν ὁποίων τὸ φωτογραφούμενον ἐκεῖ τυροκομεῖον λέγεται «mandra» (=μάνδρα, μανδρί, στρουγγα). Προστίθεται δέ, ὅτι ἄλλοτε ἦρχοντο ἐκεῖ Κουτσόβλαχοι νομάδες κατ' ἔτος, ἵνα διέλθωσι τὸ θέρος, ἀλλ' ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἕνεκα τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης, αἵτινες ὑπεχρέωσαν καὶ τοὺς Κουτσοβλάχους (Koutzovlaches) καὶ τοὺς Καρακατσάνους νὰ κατοικῶσιν ἐντὸς τῆς χώρας, ἐν ἣ εὔρεν αὐτοὺς τὸ τέλος τῶν ἐχθροπραξιῶν. Περὶ τῶν Ἑλλήνων Σαρακατσάνων καὶ τῶν Βλάχων καὶ τῆς ἐν τῇ Βαλκανικῇ περιφορᾶς των ὄρα καὶ ANCEL, ἔ. ἄ. σ. 17. RÖSLER, ἔ. ἄ. σ. 106. PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 748 ἐξ. ΜΥΤΑΦΣΙΕΝ, ἔ. ἄ. σ. 82, 355 ἐξ. Περὶ Βλάχων εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας ὄρα WEIGAND, *VII. Jahresber. des Inst. f. rum. Sprache*, 14 καὶ IX, σ. 252. EVELPIDI, *Les états Balcaniques*, 1930, σ. 114.

⁴ ΝΙΚ. ΑΚ. ΧΩΝ. 679. WAGNER, *Carmina graeca*, σ. 194.

⁵ Πρβλ. Κίνναμον, 6, 260. RÖSLER, ἔ. ἄ. σ. 105.

⁶ Παχυμ. II, 106, 4. Οὗτοι ἀνέλαβον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρωτῶμος.

π.χ. εἰς τὰ Γρεβενά, τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος, τὴν Θεσσαλίαν, τὸ Μοναστήριον καὶ περὶ αὐτό, τὴν Βέροϊαν κ. ἄ., προέρχονται ἐκ τῶν ὀρέων, καθὼς εἶναι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἰδίους ἢ ἀνάμνησις ἢ παράδοσις. Πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ τὸ Μοναστήριον προέρχονται ἐκ τῶν ἐπαλλήλων καταστροφῶν τῆς Μοσχοπόλεως, τῆς Νικολίτσας καὶ τοῦ Λινοτοπίου καὶ ἐκ τῆς Γράμμοστας καὶ ἄλλων ἀγνοουμένων ἀλλὰ πιθανῶν κατὰ τὰς παραδόσεις καταστροφῶν ἢ διώξεων¹ ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ, ἔνθα βλαχόφωνοὶ τινες ἄστοι δὲν ἠγαπῶντο ὡς ὁμόφυλοι Ἰλλυριοὶ-Ἀλβανοί, ἀντιθέτως πρὸς τὰς μεθ' Ἑλλήνων ἀδελφικὰς σχέσεις αὐτῶν.

*
* *

Εἶπομεν, ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι λατινογενῆς ἤτοι ἔρχεται ἐξ Ἰταλίας. Ἀλλὰ πόθεν προέρχονται οἱ ἄνθρωποι²; Τὸ προχειρότατον πάν-

¹ Πρβλ. WEIGAND, Die Argonunen, I, σ. 4. WACE - THOMPSON, The pomads, σ. 217 ἐξ., 220, 223 κ. ἄ. ΣΤΕΡΙΟΠΟΥΛΟΥ, Παρατηρ. εἰς τὴν νεωτέρ. γεωγραφ. τῆς Ἡπείρου, 35. Μητροπολίτου Ξάνθης ΙΩΑΚΕΙΜ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως, Α, 1939, σ. 72 ἐξ., 76 ἐξ., 79, 107. Κατωτ. σ. 107, ἐξ.

² Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ δὲν προτιθέμεθα νὰ λύσωμεν τὸ ψυχολογικὸν ζήτημα, ἂν δύναται τις πειθόμενος καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἢ πλανώμενος ἢ ἀναγκαζόμενος νὰ ἀνήκη εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος γενικῶς, ἢ τὸ ἀπλούστερον, νὰ εἶναι τις ὅ,τι θέλει νὰ εἶναι, ἀλλ' ἀσχολούμεθα περὶ τὸ βιολογικὸν θέμα τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας καὶ ὁμοφυλίας τῶν ἀνθρώπων καὶ δὴ καὶ τῶν Βλάχων. Οἱ τρίγλωσσοι Ἑλβετοὶ διέπλασαν ἔθνικὸν αἶσθημα κατὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀγωγῆν. Οἱ βαλαάδες τῆς δυτ. Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, ἐξισλαμισθέντες ὄχι πρὸ πολλοῦ (πρβλ. Ἐπετηρ. Φιλολογ. Συλλόγ. Παρνασσῶν, 1904, σ' 107. Ἀρχ. Ἐφημ. 1933, σ. 49), ἀπώλεσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, κατὰ δὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον κλαίοντες ἐξεπατρίσθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Τουρκίας, καίπερ Ἕλληνες καὶ ἑλληνόφωνοι. Αὐτὸ τοῦτο ἔπαθον καὶ οἱ Τουρκοκρητες, ἑλληνόγλωσσοι ὡσαύτως ὄντες. Ἡ θρησκεία διέστρεψεν ἢ ἐμόρφωσε τὸ ἔθνικὸν αἶσθημα. Εἰς ἄλλους λαοὺς ἐδείχθη παράγων καθηγεμὸν τοῦ Ἐθνικοῦ φρονήματος ἢ γλῶσσα ὡς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἰταλίᾳ, ἀπαρτισθείση ἐκ πλειόνων ἐθνῶν ἐκλατινισθέντων. Ἄλλοι ἐνέμειναν εἰς τὴν ἐθνικὴν καταγωγὴν, ἣν δὲν ἐλησμόνησαν καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, ὡς π.χ. οἱ τουρκόφωνοι Μικρασιάται ἑλληνικῆς καταγωγῆς (ὄρα I. ΒΟΓΙΑΤΖΙΑΔΗΣ, Actes du III congrès des études Byzantines, Athènes, 1930, σ. 165. Ἐπετηρὶς τῆς φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Πανεπιστ. Θεσσαλον., 1932, σ. 94 ἐξ. Ἱστορ. μελ. 1933, σ. 59 ἐξ.) πρόσφυγες, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Βούλγαροι κλπ. κλπ. Ἄλλ' οἱ λέγοντες: «ἐθνικὴ σημαία μου εἶναι ἡ γλῶσσα» δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ ἐνοχλῶσι τοὺς λέγοντας: «ἐθνικὴ σημαία μου εἶναι τὸ αἷμά μου». Οὗτοι εἶναι κυρίως ὁμόφυλοι· διότι τὸ αἷμα εἶναι συμμυῆς τῇ ὑπάρξει, ἐν ᾧ ἡ γλῶσσα εἶναι τι ἐπακτόν, ὡς εἰς τοὺς Ἰνιτσαρούς τῆς Τουρκίας, πάντας τοὺς λατινογλώσσους πλὴν τῶν κατοίκων τοῦ Λατίου

των θὰ ἦτο νὰ προέρχωνται καὶ αὐτοὶ ἐξ Ἰταλίας, ἦτοι νὰ εἶναι ἄποικοι Ἰταλοί, Romani, Ρωμαῖοι. Ἄλλ' ἐπὶ δημοκρατίας πρωῒμως δὲν ἐστάλησαν ἄποικοι ρωμαῖοι εἰς ὑπερποντίους ξένας χώρας¹, οἱ δὲ σταλέντες ποτὲ (Κόρινθος) ὡς καὶ πάντες οἱ ἐπὶ Αὐγούστου καὶ ἔπειτα, ἐξηλληνίσθησαν ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ, ὅλοι χωρὶς νὰ καταλίπωσιν ἴχνη ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων ἐστέλλοντο μὲν εἰς εὐφόρους χώρας παλαίμαχοι καὶ ἄλλοι ἐκλατινισμένοι «ἐπαρχικοὶ» πλουτοθηῖραι, ὅχι ὅμως πολῖται ρωμαῖοι Ἰταλοί, πλήν τινων μάλιστα τῆς plebs urbana², ἐπειδὴ οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν ὀλίγοι ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παγκόσμιον κράτος τῆς Ρώμης, ὡς εἶναι ὀλίγοι καὶ πολύτιμοι οἱ Ἄγγλοι πρὸς τὸ μέγα κράτος των. Οἱ παλαίμαχοι δὲ ἐκεῖνοι προήρχοντο κυρίως ἐκ τῶν λεγεώνων, οἵτινες ἐστρατολογοῦντο διὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπωκίζοντο εἰς τὰς χώρας τῆς προελεύσεώς των ἢ πλησίον αὐτῶν³. Οὐδεμία ὅμως οὐδέποτε ἐστάλη ἀποικία εἰς δυτικὴν Μακεδονίαν, χώραν πτωχὴν καὶ ἀπρόσφορον πρὸς ἀποικισμόν.

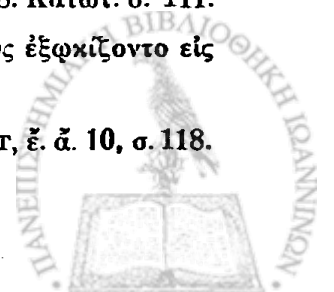
Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἡμέτεροι βλάχοι ἔχουσι παλαιὰν κατοικίαν ἀπρόσιτα ἢ δυσπρόσιτα ὄρη ψυχρὰ καὶ πτωχά, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦσαν ἀρχι-

κλπ. Οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Βούλγαροι κ. ἄ. ἔκριναν τὴν ἐθνικότητά των κατὰ τὸ αἷμα, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' οἱ κατὰ τινὰ τῶν ἀνωτέρω τρόπων ἀλλάσσοντες ἐθνικότητα δύνανται σωφρονοῦντες νὰ ὠφελῶσι τὴν δευτέραν πατρίδα, χωρὶς νὰ βλάπτωσι τὴν πρώτην, καὶ νὰ εἶναι ἀγαθὸς σύνδεσμος ἀμφοτέρων. Ἄλλως προκύπτει ἡθικὸν ζήτημα· ἐπειδὴ τοὺς βλάπτοντας τὴν πατρίδα των κατακρίνουσι πάντα τὰ ἔθνη αὐστηρότατα καὶ τάσσουσιν αὐτοὺς εἰς δύσφημον κατηγορίαν ἀνθρώπων. Ἡμεῖς ἐνταῦθα θὰ ἐπιχειρήσωμεν οἰοῦναι χημικὴν ἀνάλυσιν τοῦ αἵματος, ἀναζητοῦντες τὴν φυλετικὴν ιδιότητα τῶν Βλάχων μας. Ὑπενθυμίζομεν δ' ὅτι πατρίς, patria σημαίνει γῆ τῶν πατέρων, Vaterland, ἢ δὲ γῆ τῶν πατέρων καὶ τῶν προγόνων τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου εἶναι αὐταὶ αὐταὶ αἱ γῆραι μεθ' ὧν τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς καὶ ἱστορίας των.

¹ Sueton. Caesar 42. Ἦδη κατὰ τὸν β' αἰῶνα π. Χρ., ἡ Σύγκλητος ἐδίσταζε νὰ πέμψη πολίτας ἀποίκους εἰς Σικελίαν, ἵνα μὴ ἀποβάλωσι τὴν ἐθνικότητά των. Kornemann ἐν Pauly-Wissowa R.E. λέξ. coloniae, σ. 549, 561-3 ἐξ. Πρβλ. Ritterling, αὐτ. ἀρθρ. legio σ. 1239-41 (Φίλιπποι, Κασσάνδρεια, Δίον, Θεσσαλονίκη, Στόβοι, Πέλλα). Philippide, ἔ. ἄ. σ. 337. Mommsen-Marquardt, L'organisat. de l'empire Romain, μετάφρ. γαλλ., 8, 118. Κατωτ. σ. 111.

² Mommsen-Marquardt, ἔ. ἄ. 10, σ. 125 ἐξ. Καὶ διὰ πολιτικούς λόγους ἐξωκίζοντο εἰς ἀποικίας ἰταλοὶ πολῖται σπανίως, Δίων Κάσσ. 51, 4.

³ Pauly-Wissowa R.E. ἀρθρ. legio σ. 1239-41. Mommsen-Marquardt, ἔ. ἄ. 10, σ. 118.

κῶς ἰταλοὶ ρωμαῖοι πολῖται σταλέντες ἐκεῖ, ἵνα δυστυχῶσιν, οὐδ' ἂν ἦσαν, θὰ ἐγκατελείποντο ἐκεῖ ἀνοικτιρμόνως ἐν τῇ δυστυχίᾳ εἰς τὸ διηνεκές. Διὰ τοῦτο οὐδ' οἱ σεβόμενοι ἑαυτοὺς Ἴταλοὶ ἱστορικοὶ ἐμνήσθησαν αὐτῶν οὔτε διεξεδίκησαν αὐτούς.

Τὰ ὄρη ὅμως δὲν εἶναι ἀρχικὴ ἀφρηρία τῆς λατινογλωσσίας των, διότι ἡ λατινικὴ γλῶσσα δὲν ἠδύνατο ἀναβᾶσα ἐκεῖ νὰ ἐκλατινίσῃ κινήτους μάλιστα πληθυσμούς, ὡς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκλατινίσῃ τοὺς Σαρακατσάνους, οἵτινες εἶναι νομάδες Ἕλληνες ἐλληνόγλωσσοι ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων κατὰ τὴν γεωμετρικὴν τέχνην τῶν κεντημάτων καὶ τῶν ξυλογραφιῶν των¹, καὶ ὡς δὲν ἠδυνήθη ἀκόμη ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας δρῶσα παρ' αὐτοὺς τοὺς βλάχους, νὰ ἀναβῆ εἰς τὰ ὄρη των καὶ ἐξελληνίσῃ τελείως αὐτούς².

¹ Πλὴν τοῦ βιβλίου τοῦ ΗΟΕΓ, *Les Saracatsanes*, 1925-6 μνημονεύω ἐνταῦθα, ὅτι ὁ δημοσιογράφος Κ. Φαλταῖτς, ὄξυς παρατηρητῆς τοῦ βίου καὶ τῶν ἀσχολημάτων τοῦ ἑλλ. λαοῦ, γράφει ἀπὸ ἐτῶν πολλὰ ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ περὶ τε τῶν Βλάχων καὶ τῶν Σαρακατσάνων. Πάντα διέπονται ὑπὸ διαυγοῦς κρίσεως. Τοὺς Σαρακατσάνους, πάντας μόνον Ἕλληνοφώνους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δευκαλίωνος, καὶ μόνον ποιμένας, περιφερομένους δὲ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος (πλὴν τῶν νήσων) καὶ πολλαχοῦ τῆς Βαλκανικῆς καὶ μέχρι Προύσης (ἀντιθέτως πρὸς τοὺς βλάχους ζῶντας εἰς ὀρισμένας περιοχάς), εὗρίσκει Ἕλληνας «ὑπολείμματα τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκεῖνων ποιμένων Ἑλλήνων, πού ἦλθαν ἐκ βορρᾶ» ὅτε τὰ ἐλληνικὰ φῦλα κατέλαβον τὸ πρῶτον τὴν Ἑλλάδα. Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τῶν Σαρακατσάνων εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ «τῶν προπατόρων μας ἀρχαιοτάτων Ἑλλήνων πρὶν ἀπὸ μερικὲς χιλιάδες χρόνια» . . . «Οἱ σημερινοὶ Σαρακατσάνοι εἶναι οἱ ἀρχαιότατοι ποιμένες Ἕλληνες, πού δὲν ἐμονιμοποίησαν ἕως τώρα τὴν κατοικίαν των. Εἶναι οἱ γνησιώτεροι ἐπομένως ἀπόγονοι τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλλήνων δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἡ γλῶσσά των, ἂν καὶ εἶναι ἀγράμματοι, εἶναι τόσον καθαρὰ Ἑλληνικὴ». (Περιοδ. *Ἡ Νεολαία*, ἐπίσημον ὄργανον τῆς ΕΟΝ, 1939, σ. 616. *Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ.*, λ. Βλάχοι ὑπὸ ΦΑΛΤΑΪΤΣ). STADTMÜLLER ἐν *Ἱπειρ. Χρον.*, 9, 1934, σ. 156. ΣΚΟΚ, ἐν *Glasnik* τῆς ἐπιστημ. ἐταιρ. τῶν Σκοπίων, III, 1928, σ. 155 ἐξ. (σερβιστί). *Byzantion*, 3, 1926, σ. 509, 7, 1932, σ. 485. Ἐντελῶς ἀνερμάτιστος εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι οἱ Σαρακατσάνοι ὠμίλουν ποτὲ ἄλλην γλῶσσαν λατινογενῆ, ἦν ἐλησιμόνησαν! IORGA, *Εἰκόνας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα*, σ. 95. Περὶ τῆς τέχνης καὶ τοῦ βίου τῶν Σαρακατσάνων ἀναμένεται τὸ βιβλίον τῆς κ. ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ. Πρβλ. *Νέα Ἑστία*, 1927, Α, σ. 28 ἐξ. 243. *Ἱπειρ. Χρον.*, Α, 1926, σ. 195 καὶ *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1927-8, σ. 67, 74. Ἐνεκα τοῦ ὅλως νομαδικοῦ βίου πάντων τῶν Σαρακατσάνων δὲν ὑπάρχει ἐπιγαμία μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν Βλάχων, ἐν ᾗ ὑπάρχει μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων, ἐπειδὴ οὗτοι εἶναι ἡ ἄστοι ἢ ἡμιομάδες. (Ὅρα καὶ σ. 14₂, 63₂, 78₃, 88₆, 94, 101₂).

² Πρβλ. Β. ΚΕΣΤΑΣ, *L'état actuel du bilinguisme chez les Macédo roumains du Pinde*, 1934, Paris (Doz).

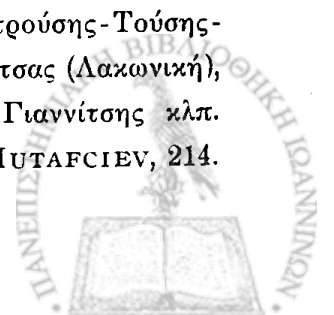

Αί περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων ἱστορικαὶ θεωρίαι εἶναι ἄλλαι καὶ διάφοροι.

Καὶ πρῶτον θὰ εἴπωμεν τί ἐφρόνουν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς περὶ τῶν Βλάχων. Ἀληθῆ τινὰ ἱστορικὴν παράδοσιν δὲν ἔχουσιν ἐκφράζουσιν ὅμως ἰδίας γνώμας ἐρμηνευτικὰς περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων.

Οὕτω κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὁ **Κεκαυμένος**¹ θεωρεῖ τοὺς Βλάχους ἡμῶν ὁμοφύλους τῶν Δακορρουμάνων. Ἐνῶ δηλαδὴ γράφει περὶ μελετωμένης ἐπαναστάσεως τῶν Βλάχων τῆς Θεσσαλίας κατὰ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τὸν ΙΑ' αἰῶνα καὶ σωρεῖει κατ' αὐτῶν μυρίας κατηγορίας, γενικεύει τὸ ζήτημα λέγων, ὅτι τὸ γένος τῶν Βλάχων «οὐδέποτε ἐφύλαξε πίστιν πρὸς τινὰ οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ρωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες, ἐάλωσαν . . . οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Δάκαι καὶ Βέσοι ὅκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, . . . ἔνθα νῦν Σέρβοι ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὄχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους τῶν Ρωμαίων βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὄχυρωμάτων ἐλεῖζοντο τὰς χώρας τῶν Ρωμαίων ὅθεν ἀγανακτήσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς· οἱ καὶ ἐξεληθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ὄκησαν τὴν Ἑλλάδα . . . » Κατὰ τὰνωτέρω «οἱ ἀρχαιότεροι βασιλεῖς τῶν Ρωμαίων» — μετὰ τὸν δαμάσαντα τοὺς Δάκας καὶ Βέσους Τραϊανὸν — θέλοντες νὰ τιμωρήσωσιν αὐτούς διὰ τὰς ληστείας των, ἤλθον ἀπὸ βορρᾶ καὶ συντρίψαντες ἐν Σερβίᾳ διεσκόρπισαν αὐτούς

¹ Στρατηγικόν, ἔκδ. Wassiliewski καὶ Jernsted, σ. 74. Πρβλ. ROUILLARD, ἐν *Melanges*, N. IORGA, 1933, σ. 779 ἔξ. Περὶ τοῦ Κεκαυμένου ὄρα τελευταῖον Bănescu ἐν *Byzantion*, 1938, σ. 129 ἔξ. Τὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Βλάχων ὄνομα Νικολίτσας εἶναι παροξύτονον· σφύζεται ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, καθὼς: Νικόλας - Νικουλίτσας, Γιάννης - Γιαννάκος - Νάκος - Νακολίτσας, Γιαννάκις - Γιαννακίτσας, Δήμος - Δήμιτσας ἢ Δημούλης Δημουλίτσας ἢ Δημητρούσης - Τούσης - Τουσίτσας, Γεώργις - Γεωργίτσας, Κώστας - Κώτας - Κωτίτσας, Ποῦλος - Πουλίτσας (Δακωνική), πάντα δωριάζοντα εἰς -ας, ἀλλὰ καὶ εἰς -ης: Ἡλίας - Λιάτσης, Πετρίτσης, Γιαννίτσης κλπ. Περὶ τῆς καταλήξεως -ιτσα ὄρα ΨΑΛΤΗΝ, *Gramm. d. Byz. Chron.* 135. МУТАФСІЕВ, 214.

πρὸς νότον εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ μάλιστα τὴν Ἑλλάδα. Ἐκτὸς τῆς ἀκυρολεξίας τῆς εἰς Ἑλλάδα (= Θεσσαλίαν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν τῆς Ἀχρίδος· αὐτ. σ. 68) διασπορᾶς τῶν Βλάχων, καὶ ὅλη ἡ ἱστορία εἶναι ἄγνωστος εἰς τοὺς ἱστορικοὺς τοὺς γράψαντας τὰ μετὰ τὸν Τραϊανόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς σήμερον ἔχομεν πλουσιωτέρας ἱστορικὰς πηγὰς ἢ ὁ Κεκαυμένος καὶ εὐρίσκομεν τοὺς λόγους αὐτοῦ ἀμαρτύρους, σημαίνει, ὅτι ὅλη ἡ ἀνωτέρω κίβδηλος ἢ παρακεχαραγμένη ἱστορία περὶ σπουδαίων ἀλλὰ φανταστικῶν γεγονότων εἶναι ἐρμηνευτικὸν πλάσμα αὐτοῦ τούτου τοῦ Κεκαυμένου, ὅστις οὐδὲν μὲν περὶ τῆς γλώσσης λέγει, ἀλλὰ προφανῶς ἐξ αὐτῆς ὀρμᾶται, ἵνα διὰ τῆς κατασκευαζομένης ἱστορίας ἀποδείξῃ γλωσσικὴν καὶ ἐθνολογικὴν ἐνότητα Δακορρουμάνων καὶ Κουτσοβλάχων, οὓς ἀποδιοπομπεῖται¹. Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος ἢ Θεσσαλία καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἦσαν πισταὶ καὶ ἡσυχοὶ χῶραι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐξ ὧν ἐστρατολογοῦντο λεγεῶνες καὶ auxilia, ὥστε οἱ στασιασταὶ ἐκεῖνοι δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσδύσωσιν ἀκωλύτως καὶ νὰ καταλάβωσιν ἐπικαίρους κλεισσορεῖας, ὡς τὸ Μέτσοβον, ἡ Κλεισοῦρα, τὸ Πισοδέρι, τὸ Γκόπεσι, τὸ Μελένικον κ. ἄ. καὶ νὰ παραλύσωσι τὰς συγκοινωνίας τοῦ κράτους.

Ὁ Κεκαυμένος φαίνεται ἔχων γνῶσιν τῆς Αὐρηλιανῆς Δακίας (mediterranea καὶ ripensis), ἐξ ἧς ἐσχηματίσθη ὕστερον τὸ κράτος Bulgarorum et Blachorum (ὄρα κατωτ. σ. 28° ἐξ., 36), καὶ εἰς τούτους θέλει νὰ παραπέμψῃ τοὺς δυσηνίους Πινδίους· ἀλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ πατήσῃ ἐπὶ πραγματικοῦ ἱστορικοῦ ἐδάφους, ὀρίζων δι' ὀνομάτων τὸν χρόνον τῶν κινήσεων πρὸς νότον καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν διαταραχὰς· προτιμᾷ νὰ ἀφήσῃ τὴν πλαστὴν ἱστορίαν του εἰς χρονολογικὰς νεφέλας. Ὁ Κεκαυμένος ἔγραψεν ὑβριστικὸν δημοσιογραφικὸν ἄρθρον κατὰ τῶν Βλάχων, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὸ ἀντίθετον πολιτικὸν κόμμα καὶ ἐμισοῦντο ὑπ' αὐτοῦ. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ὁ βασιλεὺς προήγαγεν αὐτὸν εἰς ἀνώτερον ἀξίωμα διὰ τοῦτο².

¹ Εἰς τὴν πλάνην συνετέλεσε βεβαίως πλὴν τῆς γλώσσης καὶ τὸ ὄνομα Βλάχος (Βλαχία), κοινὸν ἐν τε τῇ Δακίᾳ, τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ νῦν.

² Παρανοεῖ, νομίζω. τὰ πράγματα καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ Κεκαυμένου ὁ IORGA, ζητῶν ἐν τῇ Gesch. d. Rum. Volkes, I, 1905, σ. 95 νὰ συναγάγῃ ἐρμηνευτικῶς κεκαλλωπισμένα ἱστορικά

Παρομοίαν πως πρὸς τὸν Κεκαυμένον γνώμην φαίνεται ἔχων κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ὁ Χαλκοκονδύλης¹ λέγων: «ὧ δὴ καὶ ἀπὸ Δακίας ἐπὶ Πίνδον τὸ ἐς Θεσσαλίαν καθῆκον ἐνοικῆσαν ἔθνος. Βράκοι δὲ ἀμφοτέροι οὐνομάζονται» καὶ² «Δάκες δὲ χρῶνται φωνῇ παραπλησίᾳ τῇ Ἰταλῶν, διεφθαρμένη δὲ ἐς τοσοῦτον καὶ διενεγκούση, ὥστε χαλεπῶς ἐπαίειν τοὺς Ἰταλοὺς ὅ,τιοῦν, ὅτι μὴ τὰς λέξεις διασημειουμένων ἐπιγιγνώσκειν ὅ,τι ἂν λέγοιτο· ὅθεν μὲν οὖν τῇ τοιαύτῃ φωνῇ διαχρώμενοι ἤθεσι Ρωμαίων ἐπὶ ταύτην ἀφίκοντο τὴν χώραν καὶ αὐτοῦ τῆδε ὄκησαν, οὔτε ἄλλου ἀκήκοα περὶ τούτου διασημαίνοντος σαφῶς ὅ,τιοῦν οὔτε αὐτὸς ἔχω συμβαλέσθαι ὡς αὐτοῦ ταύτη ὠκίσθη. λέγεται μὲν πολλαχῇ ἔλθόν τὸ γένος τοῦτο ἐνοικῆσαι αὐτοῦ, οὐ μὴν ὅτι καὶ ἄξιον ἐς ἱστορίαν ὅ,τιοῦν παρεχόμενον τεκμήριον. Συμφέρεται δὲ Ἰταλοῖς τὰ τε ἄλλα καὶ τῇ ἐς δίαίταν καταστάσει καὶ ὄπλοις τοῖς αὐτοῖς καὶ σκευῇ ἔτι καὶ νῦν τῇ αὐτῇ Ρωμαίων διαχρώμενοι ἐς δύο μέντοι διηρημένοι ἀρχὰς ἐς τε τὴν Βογδανίαν καὶ αὐτὴν τὴν παρ' Ἰστρον χώραν» ... καὶ³ «τό τε Πίνδον ὄρος (Βλάκοι δ' ἐνοικοῦσιν αὐτὸ, τῶν Δακῶν ὁμόγλωσσοι, [οἱ] τοῖς παρὰ τὸν Ἰστρον Δαξίν ὁμοίωτον)».

Νομίζω δέ, ὅτι καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐφρόνει ἀνάλογα, ὅτε τῷ 1091 νικήσας εἰς τὸ παρὰ τὴν Αἶνον Λεβούνιον τοὺς ἐκ Βλαχίας ἔναντι τῆς Δοβρουτσᾶς⁴ καὶ ἐκ Δοβρουτσᾶς ὀρμηθέντας λατινογλώσσους τουρανοὺς Πετσενέγους «πλήθος ἀπολεξάμενος, σφριγόντων καὶ ρωμαλέων, εἰς τὸ τῶν Μογλενῶν θέμα τούτους σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις κατώκισε καὶ τάγμα τούτους κατέστησεν ἰδιαίτατον· οἱ καὶ μέχρι

κέρδη. Ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ Κεκαυμένου ἔργον διὰ πολιτικούς λόγους ἔκαμε πάλαι ὁ Πολύβιος κηρύξας βαρβάρους τοὺς Αἰτωλοὺς, οὓς ἐμίσει.—Τῷ 1553 οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, οἱ γείτονες τῆς Θεσσαλίας, καλοῦνται ὑπὸ τινος πιθανοῦ Ἑλλήνος «boni christiani et bona gente», ΣΑΘΑ, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, 6, σ. 315, 3, ἐν δὲ 9, σ. 220, 1, λέγονται οἱ «Vlachi le maggior mangiarie del mondo».

¹ Ἔκδ. Bonn, I, 35.

² II, 77.

³ VI, 319. Πρβλ. DIETTERICH, Byzantin. Quellen zur Länder- und Völkerkunde, 1912, 2, σ. 78 ἐξ.

⁴ Πρβλ. ΜΥΤΑΦΣΙΕΥ, ἔ. ἄ. 239, 246 ἐξ., 358 ἐξ. ἐξ. Καὶ ὁ Κατακουζηνός, I, σ. 146, νομίζει, ὅτι οἱ Βλάχοι ἦσαν «τοῦ Δακικοῦ γένους».

τοῦ δεῦρο κατὰ διαδοχὰς διαμένουσιν, εἰς ἐπίθετον σχόντες τὸν τόπον, ἐν ᾧ κατοικήθησαν καὶ Πατσινάκοι Μογλενῖται καλούμενοι»¹.

Ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι πραγματικὴ καὶ εὐεξέλεγκτος, διότι οἱ μέτοι-
κοι οὗτοι ἐσφύζοντο μέχρι τῆς ὑστεραίας τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέ-
μου, ὅτε ἀπῆλθον κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν ὡς Βλάχοι ἢ
Βούλγαροι ἢ Τοῦρκοι, διότι ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἄλλους συντηρητικούς
καὶ ἀνθεκτικούς βλάχους μετέβαλον πολλοὶ καὶ τὴν βλαχικὴν γλῶσσαν
καὶ τὴν θρησκείαν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα².

Ἄλλ' ὁ Ἀλέξιος εὐεργετῶν ἐγκατέστησεν αὐτοὺς ἐνταῦθα, ἵνα ἀπο-
τελέσωσι συνέχειαν τῶν ἄλλων βλάχων τῆς δυτικῆς Μακεδονίας καὶ
προστατεύσωσι τὰς χώρας τοῦ κράτους, κατέχοντες τὰ ὄρη, ὡς ἐκεῖνοι
διὰ τοῦτο κατέστησεν αὐτοὺς τάγμα ἐξαιρέτων. Εἰς τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύ-
την ἤχθη ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ πιθανῶς ἕνεκα τῆς συγγενείας τῆς γλώσσης
ἐξέλαβεν τοὺς Πατσινάκους ὁμοφύλους τῶν Βλάχων τῆς Πίνδου καὶ τῆς

¹ ΖΩΝΑΡΑΣ, ἐκδ. Niebuhr, III, σ. 740, 19 ἐξ. (18, 23). Πρβλ. WEIGAND, ἔ. ἄ. σ. 249 ἐξ. (JIRECEK). AMANTON, *Μακεδονικά*, 1920, σ. 24. Ὁ ΣΤΙΑΠΩΝ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, *Βυζ. μελ.*, 1939, σ. 57ο, βλέπων, ὅτι τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Πατσινάκων δὲν ἀναφέρει ἡ Κομνηνὴ Ἄννα, πιστεύει μᾶλλον εἰς τὴν μαρτυρίαν Νικήτα Ἀζ. Χωνιάτου 22, 16, καθ' ἣν Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς περὶ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας του (1122) ἐγκατέστησεν εἰς Μογλενὰ τοὺς Πατσινάκους μετὰ τὴν κατατρόπωσίν των περὶ τὴν Βερόην. Εἰς τὸν Ἀλέξιον ἀποδίδεται ἐγκατάστασις Πετσενέγων ὁμοίων εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Σόφιας καὶ μέχρι Ναϊσσου, *Κεδρην.* 2, 587. AMANTON, *Μακεδονικά*, σ. 55. Τὸ ὄνομα Μογλενὰ γίνεται ἴσως ἐκ τοῦ σλαβικοῦ *mogila*, ὡς τὸ Μαγούλιαν ἐκ τοῦ ταυτοσήμου μαγούλα (= τύμβος, λόφος). Ὅρα καὶ σ. 16, 88, 107.

² Ἐν τῶν ἐνταῦθα βλαχοφόνων ἄλλοτε (WEIGAND, *Die Aromunen*, I, 1895, σ. 246-9), βουλγαροφόνων δ' ἔπειτα χωρίων, τὸ ὄρειον Κοῖνσκό, λαμβάνει ὡς τυπικὸν παράδειγμα ἀνθρωπογεωγραφικὸν βουλγαρικὸν ὁ L. SCHULTZE (Jena), *Mazedonien, Landschafts- und Kulturbilder*, 1927, ἵνα συγκρίνη τὸν ἀνθρωπολογικὸν τύπον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐγκαταστάσεως καὶ τοῦ βίου πρὸς τὸ πεδινὸν μικρὸν ἑλληνικὸν χωρίον Γιδᾶ πρὸς Α τῆς Βερούας. Ὁ βίος δὲ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Γιδᾶ διαφέρει τοῦ βίου τῶν ὀρεινῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας. Ὁ SCHULTZE (σ. 71 ἐξ. 73, 76) προσεπάθησε νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐκβουλγαρισμοῦ τοῦ χωρίου καὶ ἐπέτυχεν ἐν τινὶ μέτρῳ, ἀλλὰ δὲν ἠρνήθη οὔτε ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν ἦτο πρότερον βλαχικὸν τὸ χωρίον ὥστε συνέκρινε χωρίον Πετσενέγων, ἀσταθοῦς γλωσσικοῦ καὶ ἐθνικοῦ αἰσθήματος ὁμολογουμένως, πρὸς τὸ προσιτώτερον εἰς τὴν τουρκικὴν πίεσιν Γιδᾶ, ὅπερ, ὃν ἐπὶ Τουρκοκρατίας τσαρλίκιον, ἐσχάτως ἠλευθερώθη εἰς κεφαλοχώριον. Λαογραφικὴν περιγραφὴν αὐτοῦ μετὰ 115 εἰκόνων ὄρα ἐν ΛΥΓΓΕΛ. ΧΑΤΖΙΜΙΧΑΛΗ, *Ἑλλ. λαϊκὴ τέχνη*, 1931, σ. 23-131. Πρβλ. καὶ CUVIÉ, *La peninsule Balcanique*, σ. 165. Ν. ΒΛΑΧΟΝ, *Τὸ Μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος*, 1935, σ. 191, 339. SANDFELD, ἔ. ἄ. σ. 145.

Ἀγρίδος καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν παράταξιν αὐτῶν, ἐν ᾧ οἱ Μογλενῖται, — ἴσως δὲ καὶ τινες τῶν πρὸς Δ τῶν Μογλενῶν¹, — διαφέρουσι πάντων τῶν ἄλλων Βλάχων ἡμῶν κατὰ τὴν στολήν, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὴν ψυχολογίαν. Εἶναι ἀπροσάρμοστοι πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὁμοιάζουσι κατὰ τὰλλα περισσότερον πρὸς τοὺς Δακορρουμάνους, πλὴν ἐκείνων οἵτινες ἐρχόμενοι ἐκ Πίνδου ἐνοικιάζουσι τὰς βοσκάς. Οἱ Μογλενῖται εἶναι σχεδὸν πάντες γεωργοί, ἐν ᾧ ὀλίγοι τῶν ὄρεινῶν Πινδίων εἶναι καὶ γεωργοί· τὸ μέλλον δὲ θὰ δείξῃ, τί θὰ γίνῃ τώρα μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κράτους ἀποφασισθεῖσαν ἐφέτος γεωργικὴν αὐτῶν ἐγκατάστασιν. Οἱ Μογλενῖται καλοῦσιν ἑαυτοὺς Βλάχους καὶ Βλαχικὴν τὴν γλῶσσαν των, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι Βλάχοι ἡμῶν, ἀποφεύγοντες τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ἐνέχον τι ἐπίμεμπτον ἢ μειωτικόν, δοθὲν δ' εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τρίτων, καλοῦσιν ἑαυτοὺς Ἀρουμούνους καὶ ἀναλόγως τὴν γλῶσσάν των².

Πάντα ταῦτα δεικνύουσιν, ὅτι ὄντως ἡ ἱστορία, ἣν διηγεῖται ὁ Ζωναράς περὶ τῶν Μογλενιτῶν, εἶναι βásiμος, ἄγει δὲ νὰ ἐρωτήσωμεν: ἀφοῦ ἀπειρία ἐπιδρομῶν βαρβαρικῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπὶ τὴν χώραν ἡμῶν μνημονεύεται προσηκόντως ὑπὸ τῆς ἱστορίας, ἀφοῦ διὰ τὴν μετοίκισιν τόσων ὀλιγαριθμῶν ἀνθρώπων, τῶν Μογλενιτῶν, ἔχομεν τόσον καθαρὰν καὶ προσεκτικὴν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ προέρχωνται ἐκ Δακίας τόσοι πληθυσμοί, ὅσοι ἐχρειάσθησαν, ἵνα καταληφθῶσιν ὅλοι οἱ ὄρεινοὶ ὄγκοι τῆς δυτικῆς Μακεδονίας οἱ ἐκτεινόμενοι καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, χωρὶς τοῦτο νὰ μνημονευθῇ δεόντως ὑπὸ τῆς μετὰ τὸν Τραϊανὸν ἱστοριογραφίας;

Διάφορον πρὸς τὸν Κεκαυμένον ἀλλὰ παραπλησίαν πρὸς τὸν Χαλ-

¹ Πρβλ. WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ. 218 ἐξ., 226.

² WEIGAND, ἔ. ἄ. 28, 250 καὶ *V. Jahresber. d. Inst. f. Rum. Sprache*, 1898, σ. 149. WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ. 219 ἐξ., ἄνω σ. 13, κατ. σ. 108. Πρβλ. τὸ «μεῖς οἱ Βλάχοι ὅπως λάχη». Ἐπὶ ἀναλόγου ἱστορικῆς πλάνης στηρίζεται ἡ ἐκ Μακεδονίας γενομένη ἀντίστροφος μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον μετοίκισις Κουτσοβλάχων εἰς Δοβρουτσᾶν, ἵνα ποθῶσι πλεῖστοι τὴν πατρίδα των, ἐπειδὴ δὲν εἶναι μόνον Μογλενοπατινάκαι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν τῆς Μακεδονίας ζῶηροι καὶ δραστήριοι παλαιγενεῖς καὶ ἰθαγενεῖς Μακεδόνες. Ἀνῆλθον δ' ὅλοι εἰς 4000 οἰκογενεῖας ἦτοι περίπου «20 χιλ. μέλη» ἐφημ. *Universul*, 30 Ἰανουαρίου 1939. Ὁ ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ, *Les états Balcaniques*, 1930, 57₂, λέγει 5036 οἰκογενεῖας αὐτ. καὶ σ. 43. Ὅρα ἄνω 16, 25, κατ. 88, 107.

κοκονδύλην καὶ ἐπίσης ἐρμηνευτικὴν τῆς παρουσίας τῶν Βλάχων γενικὴν ἐντύπωσιν μᾶλλον παρὰ ἱστορίαν ἀποτελοῦσιν οἱ λόγοι τοῦ Κιννάμου, ὅστις μὴ ἀπέχων χρονικῶς πολὺ ἀπὸ τοῦ Ζωναρᾶ καὶ τοῦ Κεκαυμένου ἀναιρεῖ αὐτοὺς λέγων¹: «καὶ δὴ καὶ Βλάχων πολὺν ὄμιλον, οἳ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἀποικοὶ πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ Πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐνικήν.» Καὶ τούτου τοῦ ἱστορικοῦ ἡ γνώμη, στηρίζεται εἰς μόνην τὴν γλωσσικὴν συγγένειαν κατὰ ταύτην κατάγει τοὺς Βλάχους ἐξ Ἰταλίας, καθὼς οἱ ἄλλοι κατήγαγον αὐτοὺς ἐκ Δακίας ἢ Σερβίας. Ἀλλὰ οἱ λόγοι οὗτοι σημαίνουνσι γεγονός μεγάλης ὀλκῆς, μετανάστευσιν δηλαδὴ πολυαρίθμου λαοῦ μετὰ πολλῶν συναφῶν προβλημάτων, ἅτινα θὰ δεῖξη κατωτέρω ὁ λόγος. Τοιοῦτον δὲ γεγονός δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ, χωρὶς νὰ μνημονευθῇ προσηκόντως ὑπὸ τῆς ἱστορίας².

¹ Κίνναμ. 6, 260.

² Εἰς ὅσα ὁ Χαλκοκονδύλης II, 77 ἐξ. λέγει περὶ Δακῶν καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς τότε καταστάσεώς των *δυναμέθα* νὰ δώσωμεν πίστιν τινά, ἐπειδὴ ἦτο σύγχρονος. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ κρίσεις του εἶναι ἀνερημάτιστοι καὶ ἀερῶδεις, ὥστε δὲν δύναται ὁ ἐπιστήμων νὰ στηριχθῇ εἰς αὐτὸν γενικῶς. Διότι ὅταν λέγῃ, ὅτι δὲν γνωρίζει, πόθεν ἤλθον εἰς τὴν Δακίαν οἱ λατινὸγλωσσοί, θὰ ἠδύνατό τις νὰ παραπέμψῃ αὐτὸν εἰς τὸν Εὐτρόπιον X, 7 («*ex toto orbe Romano*»). Ἀνάλογος εἶναι ἡ γνώμη του περὶ τῶν Σέρβων, ὅτι δηλαδὴ ἀγνοεῖ, ἂν ὁ λαὸς οὗτος ἤλθεν ἀπὸ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Βόρειον θάλασσαν καὶ διαβάς τὸν Δούναβιν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν παρὰ τὸ Ἴόνιον χώραν ἢ ἂν ἐκ τῆς παρὰ τὸ Ἴόνιον χώρας ἐβάδισε πρὸς βορρᾶν. Ἐξευγενίζων δὲ φιλολογικῶς τοὺς Σέρβους καλεῖ αὐτοὺς Ἰλλυριοὺς, — ἑαυτὸν μετωνόμασεν ἀπὸ Νικολάου Λαόνικου, ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, Οἱ Χαλκοκονδύλαι, 1926, 21 — ὃ δηλοῖ τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ νὰ νοήσῃ τί ἐστὶν ἱστορικὴ ἀκρίβεια. Τοιαῦτα δὲ δείγματα ἔχει πάμπολλα. Ὁ Χαλκοκονδύλης καὶ ὁ Κεκαυμένος εἶναι ἀκριτοὶ ὡς ἱστορικοί· οὔτε ἦσαν ἐρευνηταὶ ἔχοντες ἐπίγνωσιν τοῦ ἱστορικοῦ καθήκοντος οὔτε εἶχον ἱστορικὰς βιβλιοθήκας ἀξίας τοῦ σκοποῦ. Ὁ Κεκαυμένος δὲ ἦτο προσέτι καὶ φιλοβασιλικώτατος ἀνὴρ, ὅστις τυφλοῦται ἐκ τοῦ μίσους κατὰ τῶν ἀποστατούντων Βλάχων καὶ ἀποδιοπομπούμενος μέχρι Δακίας καὶ Σαύου τὸ μισητὸν γένος, ὑβρίζει συλλήβδην Κουτσοβλάχους τε καὶ Δάκας. Ἐνεκα τοῦ μίσους τούτου δὲν εἶναι πιστευτὸς εἰς τὰς περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Βλάχων ὑβριστικὰς περιγραφάς· ἔνεκα δὲ καὶ τοῦ μίσους καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀκρισίας καὶ ἀμαθείας δὲν εἶναι πιστευταὶ καὶ αἱ ἱστορικαὶ παρεκβάσεις του αἱ ἀμάρτυροι καὶ πεπλασμένα. Ἀνάλογος δὲ τιμὴ πρέπει νὰ ἀποδοθῇ καὶ εἰς τὸν Κίνναμον. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ζῶσι τόσον μακρὰν τῆς τελέσεως τῶν γεγονότων, ἅτινα θέλουσι νὰ ἱστορήσωσι, καὶ τόσον ἐγγὺς ἡμῶν, ὥστε εἶναι μᾶλλον χθεσῖνοι πρόδρομοι ἡμῶν, ἀλλὰ πρόδρομοι μὴ γνωρίσαντες ἀκόμη τὴν ἱστορικὴν κριτικὴν καὶ εἰκοτολογοῦντες ἀμελελιώτως πρὸς ἀρέσκειαν καὶ χαρὰν ὁμοίων των ἱστορικῶν. *Τίς ἀληθῆς ἱστορικὸς τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας ἔδωκέ ποτε πίστιν*

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς γνώμης τῶν παλαιῶν ιστορικῶν. Θὰ ἐξετάσωμεν τώρα τί φρονοῦσιν οἱ νεώτεροι.

καὶ σημασίαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Χαλκοκονδύλη, ὅτι ἐξ Ἰταλίας ἐλθόντες ἄποικοι ἐκάλυψαν τὴν Βαλκανικὴν ἀπὸ Δακίας μέχρι Θεσσαλίας; Διότι ὁ Χαλκοκονδύλης δὲν λέγει, ὅτι οἱ τῆς Πίνδου Βλάχοι ἦλθον ἐκ Δακίας· λέγει, ὅτι εἶναι ἔθνος ἐκτεινόμενον ἀπὸ Δακίας μέχρι Πίνδου καὶ ὅτι αἱ δύο αὗται μοῖραι (Δακίας καὶ Πίνδου ἢ Θεσσαλίας) λέγονται Βλάχοι καὶ ὅτι οἱ Δάκες καὶ οἱ Βλάχοι τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὁμόγλωσσοι καὶ ὅτι ὁμοιάζουσιν ἀλλήλοις (κατὰ τὰ ἦθη; ἢ πῶς;) καὶ ὅτι αἱ μοῖραι αὗται εἰς τὰς χώρας τῶν ἑκατέρω ἢ ἀμφοτέρω ἦλθον παραλλήλως ἀλλοθὲν ποθεν μὲ γλῶσσαν ὁμοίαν τῇ ἰταλικῇ ἀλλὰ διεφθαρμένην καὶ μὲ ἦθη ρωμαϊκὰ ἢ ἰταλικά· δὲν μένει λοιπὸν ἀμφιβολία τις, ὅτι ἐλθόντες μὲ τοιαύτην γλῶσσαν καὶ τοιαῦτα ἦθη εἶναι κατὰ τὴν ιστορικὴν ταύτην πηξίδα ὄχι βέβαια Ἴσπανοὶ ἢ Γάλλοι, ἀλλὰ Ἰταλοὶ. Ἐπομένως ἀνοίγεται ἔθνολογικὸς ἰταλικὸς καὶ οὐχὶ Δακικὸς ὁρίζων, ἂν ἡ ἀττικίζουσα φλυαρία (πρβλ. «οὔτε ἄλλου ἀκήκοα — οὔτε αὐτὸς ἔχω συμβαλέσθαι» — λέγεται μὲν πολλαχῇ ἐλθὼν τὸ γένος») τοῦ Χαλκοκονδύλη εἶχεν ιστορικὴν σημασίαν περὶ πραγμάτων, ἅτινα δὲν εἶδε καὶ ὧν τὴν γένεσιν εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐξιχνιάσῃ διὰ τῶν πηγῶν ἢ τῆς κρίσεως. (Πρβλ. ΜΥΤΑΦΣΙΕΥ, σ. 302, ἐξ.). Τοιοῦτοι ιστορικοὶ παραλογισμοί, γινόμενοι δεκτοί, παραχαράττουσι τὴν ἀλήθειαν, κηλιδοῦσι τὴν ἐπιστήμην τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, καὶ κανονίζουσι τὴν ἔθνολογικὴν τύχην ἀθῶων πληθυσμῶν διὰ τοῦ ιστορικοῦ ψεύδους. Ἀντίθετον πρὸς τὸν τοῦ Κεκαυμένου χαρακτηρισμὸν τῶν Βλάχων ἴδε εἰς τὸ ἀρτιφανὲς (μὲ χρονολογίαν τυπώσεως 1940) βιβλίον τοῦ Μακεδόνα ἀγωνιστοῦ τοῦ Εἰκοσιένα ΝΙΚ. Κ. ΚΑΣΟΜΟΥΛΗ, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1833, I, σ. 104 ἐξ.

Ὁ Συναξαριστὴς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου (*Patrologia*, 116, σ. 1349 ἐξ.) ἀναφέρει παρὰ τὴν Θεσσαλονικὴν ἐγκατασταθέντας καὶ πολεμοῦντας Σκλαβηνοὺς (= Σλαύους) τοὺς Ρυγγίνους καὶ τοὺς Σαγουδάτους, οὓς ἀποκρούει ἡ πόλις βοηθείᾳ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, οὗ χάριν καὶ ὑπερβάλλονται ἴσως τὰ πράγματα. Τοὺς αὐτοὺς λαοὺς ἀναφέρουσι καὶ τινες μοναχοὶ ἐσχάτων χρόνων ἐν Ἁγίῳ ὄρει. THOMASCHER, *Sitz. Ber. Wien. Ak.*, 1882, 474 ἐξ. ΚΑΛΙΓΑ, Βυζ. Μελ. 138). Εἰς τούτων, τοῦ Κουτλουμουσίου, φρονεῖ, ὅτι οἱ Κονιζόβλαχοι εἶναι ἐξ Ἰταλίας «σταυροφόροι» κροῦτζε γὰρ παρ' αὐτοῖς ὁ σταυρὸς, Βλάχοι δὲ οἱ Ἰταλοί». Ἄλλος, τοῦ Κασταμονίτου οὗτος, ἀντιφρονῶν λέγει, ὅτι «κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν εἰκονομάχων βασιλέων (726-780) τὰ ἔθνη ἀπὸ τὰ παραδουναβια μέρη, εὐρόντα καιρὸν ἀναρχίας, διότι οἱ βασιλεῖς τῶν Ρωμαίων εἶχον πόλεμον κατὰ τῶν ἀγίων εἰκόνων οἱ ἀσεβεῖς, τότε δὴ τότε οἱ λεγόμενοι Ρηγῖνοι καὶ ἀπλούστερον Βλαχορρηγῖνοι καὶ Σαγουδάτειοι, ἐξουσιάσαντες τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἀπλώσαντες ἀπὸ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς διάφορα μέρη, ἐκχυρίευσαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, τέλος ἦλθον εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μὲ ὅλα τοὺς τὰ γυναικόπαιδα, διότι δὲν ἦτο τινὰς νὰ τοὺς ἀντισταθῇ καὶ νὰ τοὺς πολεμήσῃ. οἷτινες μὲ τὸν καιρὸν ἐπειδὴ ἐκατηχῆθησαν ἀπὸ τοὺς ἀγίους πατέρας, ἐπίστευσαν καὶ ἔγιναν τέλειοι χριστιανοί». Ἀλλὰ παρετηρήθη ὀρθῶς, ὅτι τὰ ὀνόματα Βλαχορρηγῖνοι καὶ Σαγουδάτοι (*sagum*) ὡς καὶ ἡ νεολατινικὴ λέξις κάσα (= οἰκία, καλύβη) τοῦ Συναξαριστοῦ δηλοῦσιν, ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν εἶναι καθαροὶ Σλαῦοι ἀλλὰ Βλαχοβούλγαροι, ἐξ ἐκείνων δηλαδή τῶν ἐκλατινισμένων, ὅσοι ἔζων μεταξὺ Ἰστρου καὶ Αἴμου ἐν τῇ Αὐρηλιανῇ Δακίᾳ, πρὸς Β τῆς γλωσσικῆς χωριστικῆς γραμμῆς τοῦ Jirecek (σ. 36). Ἡ κάθοδος αὐτῶν εἶναι ἐπιχείρησις τοῦ κράτους «Bulgarorum et Bla-

Ἐξαίρετος εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Rösler περὶ τῶν Ρουμάνων τῆς

chorum· ἢ «Bulgarie et Blachie» τοῦ Ἀσάν, ὅπερ εἶναι γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου III (1202) καὶ ἠγωνίζετο νὰ ἐπεκταθῆ πρὸς νότον. Ἡ φιλόφρων ἄμα καὶ διπλωματικὴ ἔκφρασις τοῦ Πάπα, καθ' ἣν οἱ Δακορρουμᾶνοι εἶναι τοῦ αὐτοῦ αἵματος πρὸς τοὺς Ρωμαίους δὲν ἔχει ἀξίαν μείζονα τῆς τοῦ Κιννάμου καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας ἱατροῦ Γεωργιάδου, ὅστις εἰς τὴν *Θεσσαλίαν* του, ὄνειρευθεὶς, βεβαιοῖ περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τὸ βάρβαρον ἔθνος τῶν Δακῶν, κατῆλθεν ὑπὸ μορφήν Κουτσοβλάχων εἰς τὴν Πίνδον! Οὕτως ἀταλαίπωρός ἐστὶν ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας εἰς τοὺς πολλούς. Ἐν τῷ κράτει ἐκείνῳ τῶν Βουλγαροβλάχων ἡγεμόνευεν ἀπὸ τοῦ 1196 ὁ Καλογιάν Ἰωαννίτης, οὗ τὸ πρῶτον ὄνομα εὐρίσκει βλαχικόν, τὸ δὲ δεῦτερον βουλγαρικόν ὁ ANCEL ἐν *R. I. D. E. Balcan.* I, 132. Πρβλ. ΤΑΦΡΑΛΙ, *Thessalonique au XIVe siècle*, I, σ. 119, 132 ἐξ., 241, III, σ. 41 ἐξ. ΚΟΥΡΙΑΝ, *Εἰς μνήμην Σπ. Λάμπρου*, σ. 249. Σαγουδάτοι, Δρογουβῖται, Βερζίτιοι, ΚΑΛΙΓΑ, ἔ. ἄ. σ. 138. Τὸ κράτος τοῦτο ἐξετείνετο εἰς τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως, ὅπου ἦσαν τὰ στρατόπεδα τῶν λεγεῶνων καὶ τὰ φρούρια, τὰ τε παλαιότερα καὶ τὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔπειτα. Εἰς τὸ κράτος τοῦτο ἰσχυρότεροι ἐγένοντο βαθμηδὸν οἱ βούλγαροι, μέχρις ὅτου ἀπερρόφησαν τοὺς Βλάχους καὶ ἐσημάτισαν τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν (WACE-THOMPSON ἔ. ἄ. σ. 259 ἐξ. ΑΜΑΝΤΟΣ, *Μακεδονικά*, σ. 55 ἐξ. ΜΥΤΑΦΣΙΕΝ ἔ. ἄ. 218 ἐξ., 270 ἐξ. ΡΗΙΛΙΡΡΙΔΕ, ἔ. ἄ. σ. 749), ἐν ἣ λανθάνουσιν ἀκόμη βλάχοι περὶ τὴν Σόφριαν, ἧς κατέχουσι μέρος τοῦ ἐμπορίου (ὡς λέγουσιν ὁ WACE καὶ ὁ THOMPSON ἔ. ἄ. σ. 222 «ἐλθόντες ἐκ Μακεδονίας», ὅρα καὶ ἀνωτέρω σ. 18₉), ἐν ᾧ ἄλλοι ζῶσι περὶ τὸ Τιμόκ καὶ τὸ Βιδίνιον ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστρου. Ὅρα VII. *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, σ. 14 καὶ IX σ. 252.

Ὁ ὄρος δὲ *Μακεδονία* τοῦ καλογήρου τοῦ Κασταμονίτου ἐδήλου ἀπὸ τοῦ Ζ' - ΙΕ' αἰῶνος (ἐκ τῶν χρόνων δ' ἐκείνων ἀντλεῖ ὁ καλόγηρος) τὴν βόρ. Θράκην ἢ τοὶ τὴν λεγομένην Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, πολλάκις δὲ καὶ τὴν κυρίως Θράκην (πρβλ. ΜΥΤΑΦΣΙΕΝ, 269. ΤΑΦΕΛ ἐν ΑΜΑΝΤΟΥ, *Μακεδονικά*, σ. 13 καὶ 5. Ἐπετ. Βυζ. Σπουδ., 1924, σ. 44. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΝ, *Θεσσαλον μελετ.*, 1939, σ. 10 ἐξ., 38 ἐξ. 40. *Βυζαντ. μελ.* II-V, 1939 σ. 127 ἐξ.). Ἐκ τῶν ὀνομάτων, ἅτινα τείνει νὰ ἀποδείξῃ ὁ THOMASCHER (ἔ. ἄ. 475) ὡς βλαχικά, τὸ Φουσκούλης ἢ εἶναι ἐνετοελληνικὸν ἢ σχετίζεται πρὸς τὴν παρά τὸν Κισσόν ποτε τῆς Χαλκιδικῆς Φύσκαν (Θουκ. 2, 99, 5). Ἡ ἀνωτέρω μαρτυρουμένη κἀθοδος ἢ ἐπιδρομὴ τοιούτων λαῶν οὐδὲν κατέλιπεν ἔχνος περὶ τὴν Θεσσαλονικὴν ἢ ἐν Χαλκιδικῇ· διότι κατὰ τὸν καλόγηρον ἦτο ἀσθενής, ἀφοῦ ἐχώρησαν ὅλοι «μὲ ὅλα τους τὰ γυναικόπαιδα» εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος, ἢ διότι κατὰ τὸν Συνσξαριστὴν καὶ ἀπεκρούσθη, ὥστε ἠφρανόσθη· πάντως δ' ἡ ἐπιδρομὴ δὲν εἶναι ἀνεξάρτητος βλαχικὴ ἐπιχείρησις, ἀλλ' ἐγένετο εἰς λογαριασμὸν καὶ τῶν Σλαύων καὶ μετὰ Σλαύων. Πρβλ. καὶ ΡΗΙΛΙΡΡΙΔΕ ἔ. ἄ. σ. 749, 752. Οἱ Βλαχορρηγῖνοι ἔχουσι σχέσιν πιθανῶς πρὸς τὸν Ρήχιον ποταμὸν τὸν ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον (Προκ. κτισμ. IV, 3, σ. 276) καὶ σχηματίζοντα τὴν ὠραίαν κλεισῶρειαν, ἣν ὁ ΜΙΧ. ΧΡΥΣΟΧΟΟΣ, *Ἐπειρη. Φιλολογ. Συλλ. Πατριασσοῦ*, ἔτ. Η', 1904 καλεῖ *Μακεδονικὰ Τέμπη* (ἢ τοὶ τὸ στενὸν τῆς Ρεντίνας μεταξύ λίμνης Βόλβης καὶ Σταυροῦ), ἐνθα ὅμως οὐδεὶς Βλάχος σφύζεται· διότι ὀλίγοι προφανῶς ὄντες ἠφρανίσθησαν. Ὅρα καὶ DIEHL-MARÇAIS, *Hist. du moyen âge*, 1936, 214 ἐξ.— Κατ' ἔγγραφον τῶν Ἐνετικῶν ἀρχείων τῆς 27 Ἰουλ. 1423 διατάσσεται ἡ μίσθωσις βλάχων (ἐκ τῶν ὄρεινῶν τῆς Μακεδονίας βεβαίως) πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τῶν Τούρκων. ΣΑΘΑ, Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ., 1, 146, 29· πρβλ. 6, 35, 1, 314-5, 9, 219, 25 καὶ 30, 220, 1.

Δακίας¹. Οὗτος ἔχει ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ Τραϊανός, νικήσας τὸν Δεκέβαλον, κατέλαβε τὴν Δακίαν τῷ 107 μ. Χ. καὶ ὅτι ἔπειτα μετὰ ρωμαϊκὴν διοίκησιν 150-160 ἐτῶν ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Γαλλικὸς ἔκρινεν αὐτὴν ὡς ἀπολεσθεῖσαν ἢ μὴ δυναμένην νὰ κρατηθῇ, ὁ δὲ Αὐρηλιανὸς μετὰ δέκα ἔτη, ἤτοι μετὰ ρωμαϊκὴν διοίκησιν 166 ἐτῶν (τῷ 271), συνήγαγε τὰ στρατιωτικὰ πορίσματα ἐκ τῆς γνώμης ταύτης καὶ διὰ τοῦτο ἀπέσυρε τὸν στρατὸν καὶ τοὺς «ἐπαρχικούς» καὶ ἐγκαθιδρούσας αὐτοὺς εἰς στρατόπεδα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, καθώρισεν ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς ἀπολεσθείσης πέραν τοῦ Ἰστρου ἐπαρχίας Δακίας ἑτέραν ἐπώνυμον ἑαυτοῦ, διαιρεθεῖσαν ἔπειτα ἐπὶ μὲν Διοκλητιανοῦ εἰς δύο, μὲ τὰ ὀνόματα *Dacia ripensis* (*Ratiaria* πόλις) κατὰ τὴν ΒΑ Σερβίαν καὶ *Dacia mediterranea* (Σερδικὴ πόλις) κατὰ τὴν ΝΔ Βουλγαρίαν, βραδύτερον δὲ εἰς τρεῖς, προστεθείσης τῆς *Dardania* (*Scupi* πόλις)². Ὁ Rösler λοιπὸν δέχεται, ὅτι πλὴν τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐπαρχικῶν ἔφυγον τότε καὶ πάντες οἱ κάτοικοι Δάκες ἢ Δάκαι ἢ Δακοὶ πανοικεῖ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστρου, ἐκεῖ δὲ ἔμειναν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ὅτε, ἐκλατινισμένοι ἤρχισαν νὰ ἐποικίζωσι τὴν ἀπέ-

¹ *Romänische Studien*, Leipzig, 1870. Ὁμόφρονος τῷ RÖSLER ὄρα τινὰς παρὰ JIRECEK, *Gesch. der Bulg.*, σ. 113· καὶ παρὰ ΝΙΚΟΛΑΪΛΗ, *Λεξ. ἐτυμολ. τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσας*, σ. κζ' ἐξ. καὶ παρὰ ΗΟΜΟ, *Essai sur le règne de l'empereur Aurélien*, 1904, σ. 316 καὶ παρὰ ΛΟΤ, *Les invasions barbares et le peuplement de l'Europe*, Paris, 1937, σ. 281, 283. πλείονας δὲ παρὰ PHILIPPIDE, *Originea Romînilor Iasi*, I, 1925, σ. 664 ἐξ. ἐξ.

² ΗΟΜΟ, ἔ. ἄ. 317. Ὁ ΛΟΤ, ἔ. ἄ. σ. 285 παραθέτει χάρτην τῶν τριῶν Δακιῶν. Αἱ τρεῖς αὗται λατινόγλωσσοι ἀναμφιβόλως Δακίαι ἐξεσλαυίσθησαν ἔπειτα — καθὼς τελευταῖοι οἱ λατινόγλωσσοι τῆς Δαλματίας — ἀλλ' ἐξ αὐτῶν προέρχονται τὰ πολλὰ λατινικὰ τοπωνύμια τῆς Δ Βουλγαρίας καὶ τῆς Α Σερβίας σ. 65 καὶ ΜΥΤΑΦΣΙΕΒ, ἔ. ἄ. σ. 327, ὅστις παρατηρεῖ, ὅτι τὰ τοπωνύμια εἶναι «ρουμανικά» καὶ ὄχι «ρωμανικά», ὅπερ δηλοῖ, ὅτι ὁ ἐκσλαυισμὸς ἐγένετο βραδέως καὶ δὴ καὶ ὅτε εἶχεν ἤδη διαμορφωθῆ ἡ ρουμανικὴ γλῶσσα· αὐτὸ τοῦτο δὲ δηλοῖ καὶ ἡ μέχρι σήμερον διατήρησις Τσιντσάρων ἐν Σερβίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τσιντσάροι τῆς νοτίου Σερβίας, ὀνομαζόμενοι διὰ τούτου κυρίως τοῦ ὀνόματός των ἐν Σερβίᾳ, εἶναι γνωστοί, ὅτι ἔχουσιν ἑλληνικὴν ψυχὴν ἢ αἷμα (πρβλ. 8, 18, 76, 84), δι' ὃ καὶ ἴδιον ὄνομα ἔχουσι καὶ ἀντέσχον περισσότερον, συνάγεται ὡς ἀντιστοίχως πιθανόν, ὅτι οἱ βορειότεροι ἐκεῖνοι, οἷς οἱ Σέρβοι διέκρινον ἀπὸ τῶν Τσιντσάρων διὰ τοῦ ὀνόματος Βλάχος, ἦσαν βορείας καταγωγῆς καὶ μικροτέρας ἀντοχῆς γλωσσικῆς, ὡς δηλαδὴ οἱ Δάκες ἢ οἱ Μογλενοπατινάκαι. Ὁ WACE καὶ ὁ THOMPSON ἔ. ἄ. σ. 222 διακρίνουσι τοὺς πρὸς Β τῆς Ναϊσσου (Nisch) καὶ τῆς Σόφιας λατινογλώσσους ὡς Ρουμάβους, τοὺς δὲ πρὸς Ν, δηλαδὴ τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἑλληνικὴν ποτε ἢ ὑπὸ Ἑλλήνων διαπεποτισμένην χώραν κάτω τῆς γλωσσικῆς ζώνης τοῦ Jirecek (ὄρα κατ. σ. 36, 102₂), ὡς βλάχους.

ναντι Δακίαν καὶ ἠλλαξαν ἐντελῶς τὴν ἐθνολογικὴν ὄψιν αὐτῆς, μορφώσαντες βαθμηδὸν αὐτὴν λατινόγλωσσον ὡς περίπου τὴν βλέπομεν σήμερον.

Ἡ θεωρία αὕτη, στηριχθεῖσα ἐπὶ ἀναριθμῆτων *argumentorum ex silentio*, ἅτινα ἐπικαλοῦνται καὶ πολλοὶ δυστυχῶς ἄλλοι ὁμόφρονες, ἔχει πολλὰ τρωτὰ σημεῖα. Ὁ Rösler εἰς τὸ τεχνητὸν τοῦτο ἱστορικὸν οἰκοδόμημα ὠρμήθη ἐκ τῆς γνώμης, ὅτι 160 ἔτη ρωμαϊκῆς διοικήσεως ἀπὸ τοῦ Τραϊανοῦ δὲν ἐπήρουν νὰ μεταδώσωσι τὴν γλῶσσαν τῆς Ρώμης εἰς τοὺς Δάκας, ἐνῶ 150 ἔτη ἦρκεσαν εἰς τοὺς Σλαύους, λαὸν κατωτέρου πολιτισμοῦ ἢ ὁ ρωμαϊκός, νὰ μεταδώσωσι τὴν σλαυικὴν γλῶσσαν εἰς τοὺς τουρκικῆς καταγωγῆς Βουλγάρους¹, 200 δὲ ἔτη ἦρκεσαν νὰ ἐκλατινίσωσι τὸν δυσήνιον ἰσπανικὸν λαόν, καίπερ κάτοχον προηγμένου πολιτισμοῦ, καὶ ἄλλα τόσα περίπου ἦρκεσαν, ἵνα ἐκλατινίσωσιν ἕτερον μέγαν λαόν, τοὺς Γαλάτας². Διὰ τοῦτο πρὸς προσαρμογὴν τῆς θεωρίας του ἐδέχθη ὁ Rösler, ὅτι ὁ Αὐρηλιανὸς δὲν ἀπήγαγε μόνον τὸν στρατὸν καὶ τοὺς «ἐπαρχικούς» (*provinciales*)³, ὡς ρητῶς μαρτυρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸν ἰθαγενῆ λαόν, ὅπερ,

¹ RÖSLER, 75 ἔξ. JIRECEK, *Gesch. der Bulgaren*, σ. 76. AMANTOS, Οἱ βόρειοι γείτονες, σ. 22 ἔξ., *Μακεδονικά*, σ. 32. HERZBERG - ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ, *Ἴστ.*, 3, σ. 214 ἐπὶ Ἡρακλείου ἦσαν ἐκσλαυισμένοι (610-641). LOT, *Les invasions barbares*, 1937, 1, σ. 286, 2, σ. 101. Πρβλ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, *Ἴστορ. μελ.*, Α, 1933, σ. 8. Τὰ 160 ἔτη τῆς ἐν Δακίᾳ Ρωμαϊκῆς διοικήσεως καλύπτουσιν 8 στρατολογίας τῶν 20 ἐτῶν εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς λεγεῶνας. Ἀλλὰ καθ' ἕκαστον ἔτος ἐγένετο στρατεύσις νέων εἰς τοὺς λεγεῶνας καὶ τὰ ἄλλα σώματα τῆς ἐκάστοτε στρατιωτικῆς ὀργανώσεως.

² Pauly-Wissowa RE ἄρθρ. *Hispania*, σ. 2038 καὶ ἄρθρ. *Gallia*, σ. 660. MOMMSEN-MARQUARDT, γαλλ. μετάφρ., 8, σ. 115 ἔξ. W. v. WARTBURG, *Évolution et structure de la langue française*, Cambridge, 1934, σ. 12, 22, 26. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ λατιν. γλῶσσα σ. 45 (ἀπόσπ. ἐκ τῆς *Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοσ.*). VENDRYES, *Le langage*, σ. 333. Βεβαίως δὲν πιστεύω, ὅτι ὅλα τὰ στρώματα τῶν λαῶν ἐξελατινίζοντο συγχρόνως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ, δέχομαι δὲ τὰς γνώμας καὶ τοῦ BRUNET, *Hist. de la langue franç.*, 1, 1905, σ. 17 ἔξ. καὶ τοῦ MEILLET, *Esq. d'une histoire de la langue Latine*, 1935, 230 ἔξ., ὅτι τὰ ἀστικά κέντρα ἐξελατινίζοντο πρῶτα, ἐνῶ οἱ ἀπόκεντροι ἀγρόται, μακρὰν τῆς κινήσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εὐρισκόμενοι, ἦσαν συντηρητικοί, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχουσι κατάλοιπα ἐπιτοπίων ἰδιωμάτων ἐν Γαλλίᾳ κ. ἄ. πρβλ. καὶ τοὺς σφισομένους ἀκόμη Ἑλληνας τῆς νοτίου Ἰταλίας, περὶ ὧν ὄρα τελευταῖον ROHLFS, ἐν *Byzantion*, 13, 1938, 539 ἔξ. *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην.*, 14, 1939, 340 ἔξ.

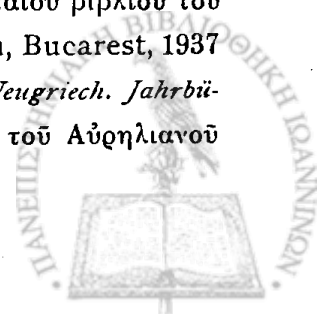
³ Vopisci, *Vita Aureliani*, 37, 7, ἔκδ. Peter, II, σ. 177. *Eutrop. Breviarium*, ἔκδ. Ruhl, 9, 15, 1. *Sext. Rufi, Breviarium*, ἔκδ. Wagner, κεφ. 8, σ. 5. Ὁ ΣΟΥΪΔΑΣ λ. Δακία λέγει: «ἐξαγαγὼν τοὺς ἐκεῖσε Ρωμαίους ἀπαρχισμένους ἐκ τε τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀγρῶν . . . » RÖSLER, ἔ. ἄ. 67 ἔξ. ΜΥΤΑΦΣΙΕΒ, ἔ. ἄ. 41 ἔξ. VULIĆ, *Bull. de l'Acad. royale Serbe, sect. des lettres*, 1935, 199 ἔξ.

ὡς ἀνηκούστως σκληρόν πρὸς αὐτὸν ἀθῶον ὄντα, ὡς ἀντίθετον πρὸς τὴν ἔμφυτον ἀγάπην τῆς πατρίδος καὶ ἐπομένως δυσεκτέλεστον, ὡς ἀσύμφωρον εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ ὡς ἀμάρτυρον, εἶναι ἀπαράδεκτον¹. Αἱ μαρτυρίαι τῆς παραδόσεως, λέγουσαι ὅτι ὁ Αὐρηλιανὸς ἀπέσυρε *sustulit exercitum et provinciales* (τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐπαρχικούς), οὓς ἐπαναλαμβάνουσι συλλήβδην ὡς *populos (Vobiscus)*, ἢ ὅτι *abduxit Romanos ex urbibus et agris* (ἀπήγαγε τοὺς Ρωμαίους ἐκ τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου Εὐτρ.) ἢ *transtulit exinde Romanos (Breviar.)*, δὲν ἐννοοῦσι τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμόν, τοὺς *Dacas, incolas, indigenas*, ἀλλ' ὅσους ρητῶς ὀνομάζουσι, ἔστω καὶ ἂν μεταγενέστερός τις ἤθελε παρανοήσει τὴν παλαιὰν παράδοσιν (ὡς νομίζουσι περὶ τοῦ Συγγέλου, I, σ. 721-2) ἢ ἄλλος τις ἤθελε δεχθῆ, ὀρθῶς ἴσως, ὅτι καὶ τινες πλούσιοι Δάκες ἠκολούθησαν τοὺς Ρωμαίους². Οἱ ἐπαρχικοὶ εἶναι ὠρισμένη τάξις ἐκλατινισμένων ἀνθρώπων μὴ ἐχόντων πατρίδα τὴν Ἰταλίαν, ἀκολουθούντων δὲ τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἢ ὑποστηριζομένων ὑπ' αὐτοῦ χάριν τῶν σκοπῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους³.

¹ Πρὸβλ. JORGA, *Rev. hist. du Sud-Est Europ.*, Janvier-Mars, 1924. *Rev. Belge de l'hist.*, 1924, σ. 35 ἔξ.

² BESNIER, *Hist. anc. III part., Hist. Rom.*, 4, I, 1937, σ. 244.—'Ο Εὐτρόπιος ἐν 10, 7 ἐρμηνεύει τίνας ἔδει ἢ ἐσκέπτοντο ἐν κινδύνῳ νὰ συναπαγάγωσιν ἐκ Δακίας φεύγοντες· διότι λέγει περὶ τοῦ Ἀδριανοῦ: «*idem de Dacia facere conantem (δηλαδὴ νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Δακίαν ἀνακαλῶν τὸν Ρωμαϊκὸν στρατὸν) amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur, propterea quia Trajanus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas*» κλπ. 'Επὶ Ἀδριανοῦ δὲν εἶχον ἀκόμη ἐκλατινισθῆ οἱ Δάκες, ἐπειδὴ ἡ κατάκτησις ἦτο πρόσφατος· ἦσαν λοιπὸν βάρβαροι, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἤθελε νὰ καταλίπη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Δακῶν τοὺς παντοδαπούς, μὴ ἰταλούς, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καταγομένους ἀποίκους, ὄντας ὁμως πολίτας Ρωμαίους ἐκ περὲργίνων ἢ στρατιωτῶν (ὄρα τὸ παράρτημα Α). 'Αλλ' ὁμως εἶναι οὕτω φανερόν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Εὐτρόπιου, ὅτι ὑπῆρχον ἐν Δακίᾳ πόλεις καὶ χωρία καὶ ὑπῆρχον προσέτι βάρβαροι Δάκες, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων οἱ «ρωμαῖοι» ἀποικοὶ ἦσαν μειονότης ἀνίσχυρος νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ σώσῃ ἑαυτήν.

³ Πρὸβλ. Ν. ΠΑΙΠΑΔΑΚΙΝ, *Ἀθηνᾶ*, 1913, σ. 466-70. FRIEDLÄNDER, *Sittengeschichte Roms*¹⁾, 1922¹⁰, 1, σ. 376. [Κατὰ τὰς διορθώσεις ἔλαβον γνῶσιν τοῦ τελευταίου βιβλίου τοῦ G. BRATIANU, *Une énigme et un miracle historique, le peuple Roumain*, Bucarest, 1937 σ. 134 ἐκ τῆς βιβλιοκρισίας καὶ περιλήψεως τοῦ W. Miller ἐν *Byzantinisch-Neugriech. Jahrbücher*, XIV, 1937-8, σ. 167. 'Ο Βr. φρονεῖ, ὅτι «ἡ ἐκκένωσις τῆς Δακίας ὑπὸ τοῦ Αὐρηλιανοῦ

Οὐδ' εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον ἢ πιθανόν, ὅτι ἡ Δακία εἶχεν ἔρημωθῆ ἔνεκα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστροῦ χώρα ἐδέχθη ἰσαρίθμους ἐπιδρομὰς καὶ ἐγένετο πεδῖον αἱματηρῶν συγκρούσεων, χωρὶς νὰ ἐρημωθῆ. Οἱ βάρβαροι ἐπιδρομεῖς τῆς Δακίας εἰλκύνοντο ὑπὸ τῆς αἵγλης καὶ τοῦ πλούτου τοῦ Βυζαντίου, καὶ ὡς διαβατικοὶ συνήθως πολεμισταὶ εἶχον ἀνάγκην τῶν γεωργῶν, οἵτινες ἔτρεφον αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις, ὡς διήρχοντο, ἢ ἐν αἷς ἐκόντες ἢ ἄκοντες ἐστάθμευον¹. Ἄνευ αὐτῶν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ζήσωσιν, ἀλλεπάλληλοι διελαύνοντες ἔρημον τὴν χώραν· ἂν δὲ τοὺς ἀντικαθίστων αὐτοί, παραμένοντες ἐκεῖ, ἐρωτᾶται τί ἀπέγιναν ἔπειτα. Ἡδύνατο νὰ σφάξωσι τοὺς ἀνθισταμένους ἢ μὴ μαρτυροῦντας τὰ πλούτη των, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους οὐχί. Ὅσοι ἔχουν ἐπάγγελμα τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὸν πόλεμον ἢ εἶναι κτηνοτρόφοι, δὲν εἶναι ἐδραῖοι κάτοικοι ὡς οἱ γεωργοί². Διὰ τοῦτο οὐδὲν ἀξιόλογον γλωσσικὸν ἔχθος τῶν Οὐννων, τῶν Γεπιδῶν ἢ τῶν ἄλλων διαβατικῶν βαρβάρων ἔμεινεν ἐν Δακίᾳ ἢ εἰς τὰς βορειότερον τῆς Δακίας κειμένας χώρας, ὡς εἶχον διέλθει πολλοὶ οὐχὶ ὡς γεωργοὶ ἀλλ' ὡς κτηνοτρόφοι καὶ πολε-

μετὰ τὸ 271 δὲν ὑπῆρξεν ὀριστικὴ διακοπὴ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας κατὰ τὴν ΝΑ Εὐρώπην. ἡ διηνεκὴς ἐπικοινωνία τῶν ἐφ' ἑκατέρας ὄχθης τοῦ Δουνάβεως ἐγκατεστημένων λαῶν ἐξηκολούθησε. Ἐπηκολούθησαν ἐπανειλημμένα μεταναστεύσεις καὶ οὕτω ὑπῆρχε διηνεκῶς Δακωμανικὸν καὶ Ρουμανικὸν στοιχεῖον πρὸς Β τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐπὶ τῶν Καρπαθίων... Δέχεται τὴν ἐπίδρασιν τῶν Σλαωνικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ τὴν Ρουμανικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ τοπωνύμια. Οἱ Ρωμαῖοι τῆς Δακίας, μάλιστα πρὸ τοῦ Αὐρηλιανοῦ, δὲν ἦσαν ὅλοι Ἴταλοί. Αἱ ἐπιγραφαὶ δεικνύουν, ὅτι πολλοὶ κατήγοντο ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους· ἦσαν Ρωμαῖοι ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς πολιτικῆς ὑπηκοότητος, καθὼς οἱ Μαλτέζοι ἢ οἱ Κύπριοι εἶναι Βρετανοί. Παραλλήλως ἐγένετο συρροὴ πρὸς τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς Τρανσυλβανίας, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν πρὸς τὰς τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς. Τὴν ἱστορικὴν κρίσιν του κλείει ὁ Βr. λέγων, ὅτι ἀναμφιβόλως «κατὰ τὸν Δ', Ε', Σ', Ζ', καὶ Θ' αἰῶνα ὁλόκληροι λαοὶ διήλθον τὸν Δούναβιν ἀπὸ Ν πρὸς Β καὶ ἀπὸ Β πρὸς Ν». Οὕτω «ἡ ἐκκένωσις τοῦ Αὐρηλιανοῦ ἦτο ἀπλοῦν ἐπεισόδιον» ἐν σειρᾷ μεταναστεύσεων, ἐξ ὧν ἐπήγασεν ἡ ἐνότης τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ καὶ τῆς γλώσσης του». Ὁ Βr. δεικνύει, ὅτι γλωσσικῶς ὑπάρχει μικρὰ διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ρουμανικῆς τῆς ὀμιλουμένης ἐν Ρουμανίᾳ καὶ τῆς τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Πράγματι αἱ τέσσαρες κύριαι ρουμανικαὶ διάλεκτοι συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς τῆς Ἰστρίας συνδέονται στενῶς . . . ». Ὁ ἀναγνώστης θὰ εὔρη ἐν τῷ κειμένῳ σποράδην τὰς ἐμὰς γνώμας, αἵτινες εἶναι διάφοροι ἐν πολλοῖς].

¹ Πρβλ. RÖSLER, ἔ. ἄ., 138 ἐξ.

² Πρβλ. Ἡρόδ. 5, 6.

μισταὶ καταβαίνοντες, χωρὶς νὰ ἐρημώσωσιν αὐτάς. Διατί θὰ ἔπραττον ἐν Δακίᾳ τὸ ἀντίθετον;

Ἡ παρεμβολὴ Τούρκων μεταξὺ χριστιανῶν εἰς τὰ αὐτὰ ἢ χωριστὰ χωρία τῆς Βαλκανικῆς ἐν γένει, χωρὶς δηλαδή νὰ ἀφανισθῶσιν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι ἐπὶ 5 αἰῶνας περίπου, δεικνύει, πῶς οἱ ἐπιδρομεῖς διέβαινον ἢ καὶ ἔμενον ἐν Δακίᾳ — ὁμοίως δὲ ἐν Σερβίᾳ, Βουλγαρίᾳ, Ἑλλάδι — χωρὶς νὰ ἀφανίσωσι τοὺς λατινογλώσσους Δάκας. Ἀφοῦ δ' οἱ Δάκες δὲν ἔφυγον τῷ 107, ὅτε εἰσέβαλεν ὁ Τραϊανός, δὲν εἶχον δὲ φύγει καὶ κατ' ἄλλας παλαιότερας ἐπιδρομὰς — ἢ χώρα των εἶναι διάδρομος ἀπὸ Β πρὸς Ν — διατί θὰ ἔφευγον ἔπειτα; Ἐγνώριζον τὴν μοῖραν των καὶ εἶχον τὴν πείραν καὶ τὰς παραδόσεις των¹.

Εἶχον δ' οἱ Δάκες τώρα ἰκανὴν πολιτικὴν ἐμπειρίαν καὶ ἰκανὸν πολιτισμὸν ἐκ τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως τῶν 160 ἐτῶν, ὥστε καὶ νὰ ἀφομοιῶσι ξένους κατωτέρου πολιτισμοῦ καὶ πρὸς τοὺς βαρβαρωτέρους ἐπιδρομεῖς νὰ ἐλίσσωνται καὶ νὰ συγκυβερνῶσι καὶ ἔτοιμοι πρὸς αὐτοδιοίκησιν νὰ εὐρεθῶσιν, ὅτε ἠλευθερώθησαν², καθὼς περίπου οἱ Οὐγγροὶ καὶ οἱ Σλαῦοι τῆς Αὐστροουγγαρίας τῶν χρόνων ἡμῶν.

Οἱ Δάκες παρέμειναν ὄχι μόνον εἰς τὰ ὄρη ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πεδιάδας, ἅς ἄλλως ἔπρεπε νὰ κατακτῆσωσιν ἔπειτα καταβαίνοντες ἐκ τῶν ὀρέων, ἀφ' οὗ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔμενον αὐταὶ ἔρημοι, ἐγκαθισταμένου ἄλλου τινός βαρβάρου εἰς τὴν εὐφορον χώραν, ὅτε δὲν θὰ εἴχομεν πλέον ἐκεῖ Δάκας. Ὅτι δὲ εἶχον πολιτισμὸν καὶ ὅτι ἔδειξαν ἀντοχὴν καὶ δύναμιν, ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, καθ' ὃ, ἂν καὶ παρέλαβον πολὺ γλωσσικὸν ὑλικὸν παρὰ τῶν σλαύων, ὥστε νὰ πιστεύη τις, ὅτι ἐκινδύνευσαν νὰ ἐκσλαυσθῶσιν, ὅμως δὲν ἔπαθον τοῦτο, ἀλλ' ἐπέβαλον τὸναντίον τὸ ρουμανικὸν τυπικὸν εἰς τὰ σλαυικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα. Ὑποκύψαντες γλωσσικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀντέστησαν εἰς τοὺς Σλαύους, ὧν πολλοὺς σὺν τῷ χρόνῳ ἐξερρουμάνισαν³. Ἄν δὲ ἡ Δακίᾳ καὶ ἡ Μοισία δὲν ἦσαν ἡ ὁδὸς τῆς ἀπαύστου καθόδου βαρβάρων ἐπιδρομέων, θὰ εἶχον ἐκπολιτισθῆ

¹ Δὲν γνωρίζομεν ὅμως πολλοὺς ὁμοίους πρὸς τὸν Δρομιχαίτην καὶ τὸν Δεκέβαλον.

² RÖSLER, 139.

³ Πρβλ. RÖSLER, ἔ. ἄ. σ. 144.

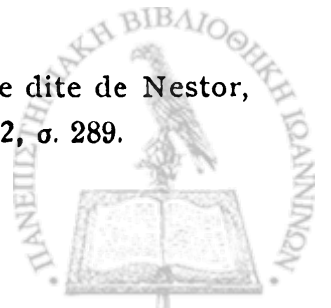

πολύ ἐνωρίτερον διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐρχομένων ἢ ἐκ τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τοῦ Εὐξείνου ἢ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας. Ἡ Ἠπειρος δὲν ἠρημώθη σφαγέντων 150 χιλιάδων κατοίκων ὑπὸ τοῦ Παύλου Αἰμιλίου. Οὔτε τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὔτε τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου οἱ Χριστιανοὶ ἠφρανίσθησαν ἔνεκα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, εἰ καὶ ἠραιώθησαν καὶ παρέσχον χῶρον πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν ἀλλοφύλων.

Ἡ δὲ γνώμη ὅτι κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐπαλιννόστησαν οἱ Δάκες εἰς τὴν ἔρημον! Δακίαν, εἶναι καὶ ἄλλως λίαν ἀφελῆς, νομίζω, ἐπειδὴ μετὰ 9 αἰῶνων διαμονὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστρου θὰ εἶχε λησμονηθῆ ἢ παλαιὰ πατρὶς ἢ θὰ ἦτο ἢ νέα τόσον τοῦλάχιστον προσφιλῆς, ὥστε νὰ μὴ εἶναι εὐκόλον νὰ διαλύσῃ τὴν εὐτυχίαν του ἢ τὴν τάξιν προαιωνίου βίου ὁλόκληρος λαὸς — ἐκὼν ἄρα γε καὶ χαίρων ἢ ἄκων καὶ διατί; — ἵνα ἐπανέλθῃ πλάνης καὶ φερέοικος εἰς χώραν, ἣτις ἢ θὰ κατείχετο ὑπὸ ἄλλων καὶ δὲν θὰ ἐξεχωρεῖτο σιωπηλῶς καὶ ἀμαχητὶ — οὐδὲν δὲ τοιοῦτον παραδίδεται — ἢ θὰ εἶχεν ἀγριωθῆ ἔρημος οὔσα καὶ θὰ ἀπῆτει ἰσχυρὰν κρατικὴν πρόνοιαν καὶ ἀντίληψιν ὑπὲρ τῶν μεταναστῶν, ὡς ἢ ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ κινήσις, ὅπερ ἐπίσης δὲν παραδίδεται.

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἄλλη ἀντίρρησης κατὰ τῆς γνώμης ταύτης: ἐνῶ δηλαδὴ ἰσχυρίζονται, ὅτι τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐπαλιννόστησαν οἱ ἐκλατινισμένοι Δάκες πέραν τοῦ Ἰστρου, χρονικόν τι τοῦ Κιέβου¹ γραφὲν τῷ 1100 λέγει, ὅτι οἱ Οὐγγυροὶ ἐρχόμενοι πρὸς τὴν ἔπειτα γενομένην πατρίδα των Οὐγγαρίαν προσέκρουσαν καὶ ἐμάχοντο ἐν Τρανσυλβανία καὶ τοῖς Καρπαθίοις πρὸς τοὺς Βλάχους κατὰ τὰ ἔτη 888-9 ἦτοι τὸν Θ' αἰῶνα: οἱ δὲ Πετσενέγοι, τοὺς ὁποίους μετόπισεν ἐκ τῆς κατὰ τὴν Δοβρουτσᾶν καὶ τῆς πέραν Βλαχίας ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς τῷ 1091 εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Μογλενῶν (ᾄρα ἀνωτ. σ. 25) ἦσαν λατινόγλωσσοι ἔκτοτε καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ὡστε οἱ Δάκες ὄχι μόνον δὲν εἶχον μετακινήθῃ ἐκ τῆς πατρίδος των, ἀλλ' ἐκλατινισμένοι αὐτοί, ἐξελατίνιζον καὶ ἄλλους.

¹ Chronica Nestoris, ed. Miclosich, Vindobona, 1860 ἢ Chronique dite de Nestor, ἐκδ. Leger, Paris, 1884, εὐρετήρ. σ. 351 Petchénégues. Πρβλ. Lot, ἔ. ἄ., 2, σ. 289.

Ἐντεῦθεν δὲ τοῦ Δουνάβεως ἐξετείνεται λατινόγλωσσος χώρα, ἡ Αὐρηλιανὴ Δακία, ἔνθα ἐστρατοπέδευον φρουροὶ λεγεῶνες καὶ ἔνθα ἤγειρεν ἔπειτα πυκνὰ τὰ φρούριά του, ὡς καὶ κατὰ τὴν Πίνδον, ὁ Ἰουστινιανός¹. Ἐνταῦθα βραδύτερον, πληθυνθέντων τῶν Βουλγάρων, ἰδρῦθη τὸ κράτος τῶν Βλάχων καὶ τῶν Βουλγάρων (ἄνω σ. 28 ἐξ.), ἡ δὲ σλαυικὴ γλῶσσα, ἠττηθεῖσα πέραν τοῦ Δουνάβεως, ἐνίκησεν ἐντεῦθεν αὐτοῦ.

Ἐπειτα ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως χώρα, ἣτις ἀπετέλεσε τὴν στρατοκρατουμένην ἐπαρχίαν, ἦτο πολὺ μικρά, ὥστε, καὶ ἂν ὅλη ἐκενοῦτο, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πληρώσῃ τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις τῆς Δακίας μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Βουκοβίνας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας, ὡς θέλει ὁ Rösler. Διότι περιελάμβανε μόνον τὰς μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τῶν βορείων προπόδων τοῦ Αἴμου χώρας², αἵτινες ἠύρισκοντο ἔξω τῆς γραμμῆς τῆς ἐπικρατήσεως καὶ κυριαρχίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς καθώρισεν αὐτὴν κατὰ τὰς εὐρεθείσας ἐπιγραφὰς ὁ Jirecek, ἔγκριτος τσεχοσλοβάκος ἱστορικός, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πράγας καὶ τῆς Βιέννης καὶ ἔπειτα Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐν Βουλγαρίᾳ.

Ἡ ζώνη αὕτη ἀναχωροῦσα ἐκ τῆς Λίσσου (Ἀλέσσιο) τῆς Ἀδριατικῆς, διήρχετο τὰ ὄρη τῶν Μιρδιτῶν, τὴν περιοχὴν τῆς Δίβρας, καὶ κόπτουσα τὴν βόρειον Μακεδονίαν ἢ Δαρδανίαν μεταξὺ Σκοπίων (λατ.) καὶ Στόβων (ἑλλ.), ἐστρέφετο πρὸς Β καὶ διερχομένη μεταξὺ Ναϊσσοῦ (Νις λατ.) καὶ Πιρὸτ (ἑλλ.) ἐχώρει βορείως, ὀλίγας δ' ὥρας νοτίως τοῦ Βιδινίου ἐστρέφετο πρὸς Α, περιλαμβάνουσα τὴν Σόφιαν (Σερδικὴν) καὶ τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ Αἴμου καὶ καταλήγουσα εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Πρὸς Ν τῆς γραμμῆς ταύτης ἤδη ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. ἦτο χώρα τῆς κυριαρχίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, πρὸς Β δὲ τῆς λατινικῆς. Ἄλλ' ὑπῆρχον ἐν τῇ ἑλληνικῇ περιοχῇ ἐν μέρει λατινίζουσαι νησιδῆς τινες, ὡς οἱ Στόβοι (Ἰστιπ) καὶ οἱ Φίλιπποι, πολλαὶ περισσότεραι ὅμως ἑλληνίζουσαι σπουδαίως ἐν τῇ περιοχῇ τῆς λατινικῆς γλώσσης· ἐπειδὴ καὶ κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάβεως ἦσαν πολλαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις, καὶ ἡ μικρὰ Σκυθία

¹ Ὅρα τὸ Παράφτ. Β'.

² Πρβλ. GIURESCU κατὰ τὸ *Byzantion*, 7, 1932, σ. 385.

(Δοβρουτσά) περιεῖχε πυκνὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας¹ καὶ διαδεδομένον τὸν

¹ *Denkschriften der Wien. Akad.*, 48, 1902, 13. *Gesch. d. Serben*, I, σ. 38 ἔξ. *Gesch. d. Bulg.* 65-6. Πρβλ. *Compte rendu Acad. Paris*, 1868, σ. 417 (Dumont) καὶ παρὰ ΔΗΜΙΤΣΑ, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγ. καὶ μνημ. σφζ., σ. 270 καὶ RÖSLER, σ. 136. DOMASZEWSKI, *Stud. zur Gesch. d. Donauprovinsen I*, ἐν *Archäol.-epigr. Mitteil. aus Österr.* XIII, 1890, 153 κ. ἄ. WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ. 267-8. ΜΥΤΑΦΣΙΕΥ, ἔ. ἄ. 81-85, 151. ΑΜΑΝΤΟΣ, Οἱ βόρ. γείτ. τῆς Ἑλλ. σ. 16 ἔξ. ΙΟΡΓΑ, *Gesch. d. Rum. Volk.*, I, 91. PHILIPPIDE, *Originea Romînilor*, I, 1925, 781 ἔξ. πρβλ. ὁμοῦ καὶ σ. 854 [PITSCH, *Zur Rum.-ungarischen Streitfrage*, Leipzig, 1886, 33, 35 κ. ἄ. *Über die Abstamm. d. Romän.*, 1880]. LOT, ἔ. ἄ., I, 271.—Ὁ ΚΑΖΑΡΩ (Beitr. z. Kulturgesch. d. Thraker, σ. 93) στηριζόμενος εἰς μαρτυρίαν Συμεῶν τοῦ Μεταφράστου *Migne Patrolog.* 114, 505c (πρβλ. καὶ THOMASCHKE, *Die alten Thraker*, I, σ. 77), ὅτι τὸν 7' αἰῶνα κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ ὑπῆρχε μοναστήριον μὲ 4 παρεκλήσια, ὧν ἐν ἓνα τελεῖται ἡ λειτουργία εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Βησσοῦν Θρακῶν, φρονεῖ, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Thomaschek, ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα ἔζη ἀκόμη τότε (πρβλ. ΙΟΡΓΑ, *Gesch. d. Rum. Volkes*, I, 91. ΑΜΑΝΤΟΝ, ἔ. ἄ. σ. 22. PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 452). Νομίζω, ὅτι πρόκειται περὶ νεκρᾶς γλώσσης, ὡς εἶναι ἀπὸ αἰῶνων νεκρά, ἀλλ' ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ. Ἴσως μόνον κατὰ τὸν 7' αἰ. ἔζη ἀκόμη θρακικὸν ἐθνικὸν αἶσθημα, ὄχι ὁμοῦ καὶ γλωσσικόν, ὡς σφίζεται σήμερον ἔξω τῆς Ἀσίας τὸ ἐβραϊκὸν ἐθνικὸν αἶσθημα, ὄχι ὁμοῦ καὶ τὸ γλωσσικόν τοῦτο ἀντλεῖ ζῶν ἔξ ἐκείνου.—Ἡ παρὰ SANDFELD, *Linguistique Balcanique*, 17, μνημονομένη γνώμη τοῦ SCHÜTTE, *De aedificatione*, καθ' ἣν τὰ παρὰ Προκοπίῳ τοπωνύμια τῶν κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ (7' αἰ. πρβλ. WACE-THOMPSON, σ. 256) δεικνύουσι πολλὴν ἐκλατίνισιν τῆς χώρας κυρίως ἀπὸ τῆς Ἀγρίδος καὶ ἄνω (πρὸς Β) εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν, ὥστε νὰ ἐπηρεάζεται ἡ χωριστικὴ τῶν γλωσσῶν γραμμὴ τοῦ Jirecek, δὲν εἶναι πολὺ ἰσχυρά, ὡς ἐγὼ νομίζω, ἐπειδὴ τὸ κράτος τότε ἦτο λατινόγλωσσον κατὰ τὴν διοίκησιν, τὸν στρατὸν καὶ τὸ δίκαιον, ἡ δὲ ἴδρυσις τῶν φρουρίων ἦτο ἔργον τοῦ τοιοῦτου κράτους, βαίνοντος ὁμοῦ πρὸς τὸν ἑξελληνισμόν του διὰ τῆς ἐπιρρώσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ κράτος ἦτο λατινόγλωσσον, ἀποροῦμεν διατὶ δὲν ἔδιδε πάντοτε λατινικὰ ὀνόματα. Καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔχομεν τοπωνύμια σλαυικὰ καὶ πλείονα τουρκικὰ, μάρτυρας τῆς διαβατικῆς κατισχύσεως τῶν ξένων γλωσσῶν καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ὀμιλούντων αὐτάς. Παρὰ τούτους ἔζη ὁ ἐπιχώριος λαός. Πάντως τὰ τοπωνύμια τῶν κτισμάτων τοῦ 7' αἰῶνος δὲν ἔχουσιν ἀποδεικτικὴν δύναμιν μερίζονα τῶν εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους συλλεχθεισῶν καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ προερχομένων ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες καθώρισαν τὴν χωριστικὴν γραμμὴν τοῦ Jirecek. Ὡς δ' εἶναι γνωστόν, πανταχοῦ μετὰ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον τὰ ἐθνικὰ κράτη ἀντικαθιστῶσι τὰς ξένας τοπωνυμίας. Περὶ τῶν λατινικῶν ὀνομάτων τῶν φρουρίων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὄρα καὶ SKOK ἐν *Actes du IV Congrès intern. d. études Byzant.*, I, (= *Bull. de l'Inst. archéol. Bulgare*, IX, 1935, Sofia), σ. 161 ἔξ. καὶ *R.I.D.E. Balcan.*, IIII, 47 ἔξ. Σημειωτέον ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Jirecek πιστωθεῖσα κατάστασις, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὴν παρέμβασιν τῶν Σλαύων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων, διειρηθή ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἦτοι μέχρι τῆς μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν.—Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τινων, ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς κάτω ζώνης τοῦ Jirecek δὲν δηλοῦσιν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὠμιλεῖτο, ἀληθεύει γενικῶς ἢ ἐν μέρει περὶ τῆς ξένης καὶ ἐπεισάκτου λατινικῆς, ἐπιβαλλο-

Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, καὶ τὰ παράλια ἦσαν τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶ-
νος π. Χ. μέχρι χθὲς ἑλληνικά. Εἰς τὸν συνήθη δὲ ἀγῶνα ἐπικρατήσεως

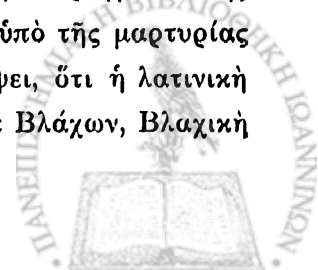
μένης ἢ εὐνοουμένης ὑπὸ τοῦ κράτους, ὄχι ὁμως περὶ τῆς ἑλληνικῆς· διότι αὕτη, ἰθαγενῆς οὖσα πρὸ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως καὶ δεσπόζουσα ἐν τῷ οἴκῳ, διεδίδετο καὶ ἐνισχύετο ἐν τοπικῇ συνεχείᾳ πρὸς τὰ μεσόγεια τῆς Βαλκανικῆς ἔκπαλαι μὲν ἐξ ἀνατολῶν καὶ νότου ἐκ τῶν παραλίων ἀποικιῶν τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Αἰγαίου (Στρβ. 323 — πρβλ. 319 — «τὰ δὲ πέραν Στρυμόνος ἤδη μέχρι Ποντικοῦ στόματος καὶ τοῦ Αἴμου πάντα Θρακῶν ἐστὶ πλήν τῆς παραλίας· αὕτη δ' ὑφ' Ἑλλήνων οἰκεῖται, τῶν μὲν ἐπὶ τῇ Προποντίδι ἰδρυμένων, τῶν δ' ἐφ' Ἑλλησπόντῳ καὶ τῷ Μέλανι κόλπῳ, τῶν δ' ἐπὶ τῷ Αἰγαίῳ»· πρβλ. τὰ ἑλληνικά εὐρήματα τῶν τάφων τοῦ Δουβανλῆ κλπ. παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν, ἀναγόμενα εἰς τὸν Ε' αἰῶνα π. Χρ. FILOW, Die Grabhügelnecropole bei Duvanli in Südbulgarien, Sofia, 1934), ἀπὸ δὲ Φιλίππου Β' κυρίως ἐκ νότου (πρβλ. *Byz. Zeitschr.*, 31, σ. 41 ἑξ.), τέλος δ' ἐξεφάνη γενικῶς κυρίαρχος ἐν τῷ κράτει, ὅπερ ἐγένετο οὕτω Ἑλληνική, Ἑλληνόγλωσσος, Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν θὰ ἐπήρχειτο, ἂν ἠλήθειον οἱ ἰσχυρισμοὶ ἐξεῖνοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, τὸ δὲ Βυζαντινὸν κράτος θὰ ὁμίλει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει λατινικά, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ἡμεῖς σήμερον. Πρβλ. Ἑλληνικά, Γ', σ. 567 (γνώμην τοῦ Caridan) καὶ ZILLIACUS-DÖLGER, *Byz. Zeitschr.*, 36, 1936, σ. 109 ἑξ. Πᾶσα προσβολὴ τῆς γραμμῆς τοῦ Jirecek ἀποβαίνει εἰς ὄφελος οἰασθήποτε ἄλλης ἐπιτοπίου γλώσσης, ὄχι ὁμως τῆς λατινικῆς, ἣν ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις ἀπέδειξεν ἠττηθεῖσαν καὶ ἐξαφανισθεῖσαν χάριν τῆς ἑλληνικῆς — ἢ τῆς σλαυικῆς — πανταχοῦ τῶν ἐπιμάχων μερῶν πλήν τῶν ὀρέων, ἔνθα διετηρήθη εἰς τοὺς Βλάχους, οἵτινες διὰ τοῦτο εἶναι ἀντιζεῖμενον ἐρμηνείας.

Ἀντιτίθεται δὲ πρὸς τοὺς ἀντιφρονούντας καὶ ἡ σαφῆς παράδοσις: Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἠνάγκαζε τοὺς στρατιώτας νὰ προσεύχονται λατινιστὶ καὶ προσεφώνησε λατινιστὶ τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῷ 325, ἀλλ' αἱ συζητήσεις αὐτῆς καὶ ἡ διατύπωσις τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἐγένοντο ἑλληνιστὶ. Τῷ 379 εἰσήχθη ἡ ἑλληνικὴ εἰς τὰ δικαστήρια, ἀπὸ δὲ Θεοδοσίου καὶ Βαλεντιανοῦ (κώδ. 5, 28, 8. 7, 2, 14. DAVID, *Zeitschr. der Savignystift. f. Rechtsgesch.*, 52, 1932, σ. 318. IORGA, *La vie Byzantine*, 1, σ. 47) συνετάσσοντο καὶ αἱ διαθήκαι ἑλληνιστὶ. Οἱ δὲ νομοθέται τοῦ Ἰουστινιανοῦ συντάσσοντες διὰ μεταρρυθμίσεως παλαιότερων κωδίκων τὴν Ἰουστινιάνειον λεγομένην νομοθεσίαν ἦσαν ἑλληνόγλωσσοι καὶ συλλαμβάνονται ἐκφράζοντες διὰ λατινικῶν λέξεων συλλογισμούς ἐν ἑλληνικῇ μορφῇ λόγου. Ἡ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Νεαρά 7 κεφ. Α λέγει· οὐ τῇ πατρίῳ (=λατινικῇ) φωνῇ τὸν νόμον συνεγράψαμεν, ἀλλὰ ταύτη δὴ τῇ κοινῇ τε καὶ Ἑλλάδι, ὥστε ἅπασιν αὐτὸν εἶναι γνώριμον», διότι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο κοινὴ καὶ συνήθης (Νεαρ. 28 Β) εἰς πάντα τὸν λαὸν τότε. Ὅτι δὲ καὶ οἱ Ἑβραῖοι τοῦ κράτους ὁμίλουν τότε κατὰ προτίμησιν ἢ εὐχερέστερον τὰ ἑλληνικά, ὄρα ΚΩΝΣΤ. ΑΜΑΝΤΟΝ, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, σ. 200. Καὶ ὅλης δὲ τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας ὑπῆρχεν ἔκτοτε ἑλληνικὴ παράφρασις πρὸς χρῆσιν τῶν τότε νομικῶν (Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἑλερθερουδάκι, λ. Βασιλικά), ἣν ἔθετο ὡς βάσιν ἢ ἔκδοσις τῶν Βασιλικῶν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886-911), γενομένη ἑλληνιστὶ, ἐπειδὴ τὰ Λατινικά ἦσαν τότε ἄγνωστα, ὡς βεβαιοῖ ὁ Λουϊτπράνδρος, ὅστις σταλεῖς τῷ 968 πρέσβυς τοῦ Ὄθωνος Α πρὸς Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν (963-969), λέγει, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὰ ἔθιμα καὶ ἡ ἐνδυμασία ἦσαν ὅλως διάφορα τῶν ἰταλικῶν (Script. regum. German. Luitprandi

ἡ λατινικὴ ἠττήθη πάντοτε ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης¹. Ὡστε ἡ χώρα, ἐξ ἧς ἤντησεν ὁ Rösler τὸν λατινισμόν τῶν Δακῶν, ὄχι μόνον μικρὰ

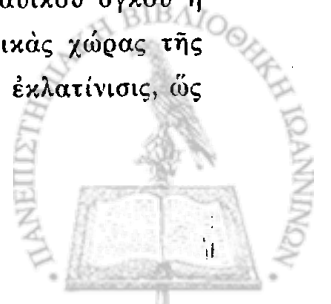
legatio ἔκδ. Becker 1915, 51: «linguam, mores, vestemque mutastis») «μετὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον» (πρβλ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΝ, *Βυζαντ. μελ.*, σ. 558, 575 ἔξ., ἔξ'. Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΝ, Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθν., ἔκδ. 1887, Δ' σ. 156, 163—ἔκδ. Ἐλευθερουδάκι, 1932, Δ' σ. 124) ἦτοι ἦσαν ἑλληνικά—τὸ πρῶτον ταξίδιον τοῦ Λουϊτπράνδου εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 948 εἰχε γίνεαι καὶ διὰ τὰ μάθη οὗτος τὴν ἑλληνικὴν ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, 1887, Δ' σ. 149—Ἡ λατινικὴ εἶχε λησμονηθῆ ἔν τε ταῖς πόλεσι (οἱ φύλακες τοῦ Λουϊτπράνδου ἦσαν «latinae linguae pauperes» ἔνθ. ἄνω 46) καὶ τοῖς τόποις τοῖς προσιτοῖς εἰς ξένους ἐπισκέπτας καὶ διπλωμάτας ὡς ὁ Λουϊτπράνδος· οὗτος ἠγγόει, ὅτι ἐσφύζετο αὐτὴ ἠλλοιωμένη ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, παρ' ἧ διήλυε ταξιδεύων διὰ ξηρᾶς ἐπὶ 45 ἡμέρας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι Ναυπάκτου, ὅτε ἀπῆρχετο ἔπειτα οἴκαδε, καὶ ἐξ ὧν προήρχοντο «ὀδοῖται»—ἀγωγιᾶται «Βλάχοι», ὧν τινες ἐφρόνευσαν ὀκτὼ ἔτη ὕστερον, τῷ 976, μεταξὺ Καστορίας καὶ Πρέσπας τὸν Δαυίδ, ἀδελφὸν τοῦ Σαμουήλ (Κεδρην., II, σ. 435, τοιοῦτοι βλάχοι ἀγωγιᾶται πρέπει νὰ ἦσαν καὶ οἱ τοῦ 579 ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Μαρτίνου καὶ τοῦ Κομεντιόλου Θεοφύλ. Σιμοκ. 100, 18 καὶ οἱ τοῦ 1095 γινώσκται τῶν διαβάσεων τοῦ Αἴμου, Ἄνν. Κομν., II, σ. 61, 29). Ὁ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος ἔπειτα (1048-1054) θὰ ἐμείωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν καθηγητῶν τῶν διδασκόντων λατινικὴν Φιλολογίαν καὶ Νομικὴν ἐν τῷ Πανδιδασκτηρίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν παραβολῇ πρὸς τοὺς διδάσκοντας Ἑλληνικά μαθήματα (ἐν ᾧ κατὰ τὸ 425 ὁ ἰδρυτὴς αὐτοῦ Θεοδόσιος ὁ Β' ὁ Μικρὸς εἶχεν ὀρίσει 15 καθηγητὰς ἑλληνικῆς Φιλολογίας κλπ. καὶ 15 λατινικῆς Νομικῆς καὶ Φιλοσοφίας, τοῦ κράτους ὄντος τότε ἐπισήμως λατινογλώσσου), ΣΛΘΑ, *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη*, 4, σ. XLVIII ἔξ. I. ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ἐν *Ἐφημ. τῆς Ἑλλ. καὶ Γαλλ. νομολογ.*, 5, 1885, σ. 325 ἔξ. 348 ἔξ. Ὁ καθηγητὴς (νομοφύλαξ) «καὶ νόμων μὲν ἐμπειρίαν μετ' ἐπιστήμης ἔχει πολλήν, ἑκατέραν δὲ γλώσσαν (τὴν ἑλληνικὴν λέγω ταύτην καὶ τὴν ὅση ρωμαϊκὴ) . . .». Ὅρα καὶ Ἑλλ. Ἐγκυκλ., λ. Βυζάντιον, 893α ἔξ. 917β ἔξ. FR. FUCHS, *Die höheren Schulen v. Konstpel*, 1926. Ὅρα προσέτι REGELSBERGER, μετάφρ. Μαριδάκι-Πράτσια, *Γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ δικαίου τῶν Πανδεκτῶν*², 1935, σ. 47₆, ΑΝΔΡΕΑΔΗΝ, *Ἐπιστημ. Ἐπετ. τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν*, 18, 1921-2—ἐτυπ. τῷ 1923—σ. 153 ἔξ. περὶ τῆς γλώσσης σ. 157₁. Ἡ δὲ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ (σ. 15) διακρίνει ἐπὶ τῶν Καμβουνίων τὸν Ἐξερόν ὡς βλαχικὸν χωρίον διακριτὸν ἀπὸ τῶν μνημονευομένων ἄλλων πλησίον. Γενικῶς ὄρα Τ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΝ, *Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, 1936, XXVIII ἔξ. Πρβλ. δὲ καὶ ὅσα λέγονται κατωτέρω περὶ τῆς Ἀνασελίτσης (σ. 56₀), ὡς καὶ τὰ ρηθέντα (σ. 28₀) εἰδικώτερον περὶ τῶν περιχώρων τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξ ἧς ἠκτινοβόλει ἔκειτα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος. Ὅτι δὲ ἡ νομικὴ σχολὴ τῆς Βηρυττοῦ ἦδη πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐδίδασκεν ἑλληνιστί, ὄρα COLLINET, *Hist. de l'Éc. de Beyrouth*, 1925. Περὶ νομισμάτων ὄρα WROTH, *Imp. Byz. coins*, σ. CIV ἔξ.

¹ MOMMSEN-MARQUARDT, γαλλ. μετάφρ., 8, σ. 115 ἔξ., 9, σ. 593. MEILLET, *Esqu. d'une hist. de la langue Latine*, 1933, σ. 228. Τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας διψύκουν οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῶν ἐλλήνων ἐπιτοπίων ὑπαλλήλων. Ὁ χωρισμὸς οὗτος τῶν γλωσσῶν ἦτο πραγματικότης κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα μ. Χ., ἡ δὲ ζώνη τῆς λατινικῆς γλώσσης δὲν ἀναιρεῖται ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πρίσκου (JIRECEK, *Gesch. d. Bulg.*, σ. 112), εἰάν μόνον ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ λατινικὴ ἦτο ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους μέχρι καὶ τοῦ 5' αἰ. Παρὰ τὴν ὑπαρξιν δὲ Βλάχων, Βλαχικὴ

ἦτο, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ὅλη λατινίζουσα. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ οἱ Δάκες, Θρακικὴ φυλὴ ὄντες, ἐξελατινίσθησαν ἐν Δακίᾳ· ἐπειδὴ δὲ εἰς τοὺς στρατοὺς τῆς Ρώμης ἐστρατεύοντο πολλοὶ Ἰλλυριοί, λαὸς πτωχὸς μὲν ἀλλ' ἰσχυρὸς, ἀφ' οὗ καὶ νῦν σώζεται ὡς Ἀλβανικὸς, — ἐν ᾧ οἱ Θραῶνες ἐξηφανίσθησαν —, πιθανῶς ἐκ τῆς Ἰλλυρικῆς γλώσσης προσέλαβον οἱ Δακορουμεῖνοι τὴν ἐπίταξιν τοῦ ἄρθρου τῶν ὀνομάτων, ἐπιδράσαντες κατὰ

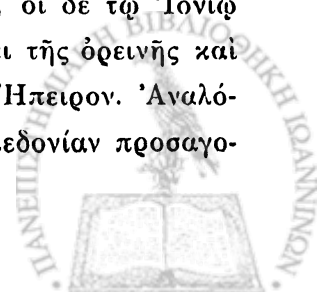
γλώσσα δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη, ἀλλ' ἡ βᾶσις αὐτῆς μόνη, ἦτοι τὰ ἐφθαρμένα λατινικά, ἅτινα πάντες οἱ ἀλλόγλωσσοι τοῦ κράτους προσεπάθουν νὰ τελειοποιήσουν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν του (ὡς τὴν τουρκικὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας). Τοιοῦτον εἶναι τὸ «τόρνα, τόρνα (Θεοφύλ. Σιμοκ. 100, 18) ἢ «(ρε)τόρνα, τόρνα, φράτερ» (Θεοφάν. Χρον. 258, 14), περὶ οὗ τελευταῖον ἔγραψεν ὁ ΚΟΛΙΑΣ, *Ἐπει. Βυζ. σπουδῶν*, 14, 1938, σ. 295, ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἐπίσημωσ ἐν τῷ στρατῷ ὁμιλουμένην «ἐπιχώριον» ἦτοι τοῦ κράτους (ὁ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ὑποδεικνύει καὶ τὰ χωρία Θεοφ. Σιμ. 72, 15 καὶ 260, 4 ὡς παραβλητέα) γλώσσαν ὡς στρατιωτικὸν παράγγελμα (πρὸς ταύτην τὴν γλώσσαν ἀντετίθετο ἡ Ἑλληνικὴ «συνήθης γλώσσα» Θεοφ. Σιμ., 126, 1. Ἐν τῇ τοῦ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, 3, 1886, σ. 103 ὄρα τὰ χωρία τοῦ Ἰουστινιανου, Νεαρ. 7, κεφ. Α «διόπερ οἱ τῇ πατρίᾳ — λατινικῇ — φωνῇ τὸν νόμον συνεγράψαμεν, ἀλλὰ ταύτη δὴ τῇ κοινῇ τε καὶ Ἑλλάδι, ὥστε ἅπασιν αὐτὸν εἶναι γνώριμον». Νεαρ. 13, κεφ. Α «Ἑλλάδα καὶ κοινὴν φωνὴν» λέγει τὴν Ἑλλ. γλώσσαν καὶ Νεαρ. 28, Β «συνήθη γλώσσαν» = ἑλληνικὴν πρβλ. καὶ 66, Α) ἀλλ' ἂν ἀπευθύνηται πρὸς ἀγωγιάτην (ἀγωγιάται δ' ἦσαν ἔκτοτε πολλοὶ ὄρεινοὶ κάτοικοι, ἐξ ὧν ἐπήγασαν οἱ Βλάχοι, ὄρα 14₂, 83₁, 103₀), οὗ τὸ ὑποζύγιον εἶχεν ἀνατρέψει τὸ φορτίον, δὲν εἶναι ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ στρατιωτικὸν παράγγελμα («παράσημον»). Καὶ ἡ προσθήκη δὲ τοῦ *frater*, δεικνύουσα συντροφικὴν οἰκειότητα, ἀπομακρύνει ἐντεῦθεν πᾶσαν σκέψιν στρατιωτικοῦ παραγγέλματος. Ὁ ἀκούσας ὁμῶς στρατὸς παρημένησε τὴν παρακέλευσιν καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν οἶονεὶ κατὰ παράγγελμα. Τὸ *torpa* ὁμῶς εἶναι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει λατινικὴ λέξις καὶ τεχνικὸς στρατιωτικὸς ὄρος ἐπίσημος, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ ρουμανικὴ γλώσσα κατὰ τ' ἀνωτέρω δὲν εἶχε μορφωθῆ ἀκόμη οὐδ' ὑπῆρχον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, Ρουμεῖνοι ἐν τῇ σημερινῇ ἐννοίᾳ. Πρβλ. καὶ PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 506. Ἡ φθορὰ αὕτη τῆς λατινικῆς εἶχεν ἐν τινι μέτρῳ ὁμοιότητος παρὰ λαοῖς γειτονικοῖς, συζῶσιν ἢ συστρατευομένοις. Ὅτε δὲ τὸ κράτος ἠλλαξεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χαρακτηρὰ καὶ ἐγένετο ἑλληνικόν, τότε οἱ ἑκασταχοῦ ζῶντες καὶ ὁμιλοῦντες τὴν ἐφθαρμένην λατινικὴν ἐκράτησαν αὐτὴν ὡς περιουσίαν τῶν καὶ τὴν μετέβαλον ἀναλόγως τῶν ὄρων, ὑφ' οὓς ἔζων μετὰ τῶν ὁμοφύλων ἢ συνοίκων, οἱ μὲν Πίνδιοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ Παρίστριοι μετὰ τῶν Σλαύων, οἱ δὲ Ἀρβανιτόβλαχοι μετὰ τῶν Ἀλβανῶν κλπ. (RÖSLER, ἔ. ἄ. σ. 136 WACE-THOMPSON, σ. 223). Ἐντεῦθεν ὁ διάφορος λεξιλογικὸς θησαυρὸς, οὐτινος τὴν μαρτυρίαν καὶ σημασίαν ἀρνοῦνται νὰ προσέξωσι καὶ ἐκτιμήσωσι δεόντως πολλοὶ ἐρευνηταί, ἐν οἷς πάντες οἱ Ρουμεῖνοι. Φαίνεται δὲ προσέτι, ὅτι ἐν τῇ δυτικῇ Βουλγαρίᾳ, τῇ Σερβίᾳ, Βοσνίᾳ, Δαλματία πολλοὶ λατινόγλωσσοι ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τοῦ σλαυικοῦ ὄγκου ἢ ἠφανίσθησαν ἐν γένει καὶ ὅτι ἀνάλογος ἐξαφάνισις θὰ ἐγένετο εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, ἂν τις δεχθῆ, ὅτι ἐγένετό ποτε ἐκεῖ σαφῶς ἐκδηλὸς ἐκλατινισις, ὡς ποτε ἐν Στράντζα καὶ περὶ τὴν Ἀγχιάλον τῆς Θράκης.

τοῦτο καὶ ἐπὶ τὴν σλαυϊκὴν τῆς Βαλκανικῆς¹. Ἐκλατινισμένοι δὲ κατέβησαν οἱ Πετсенέγοι τῷ 1091 εἰς τὰ Μογλενὰ ἐκ τῆς Δοβρουτσᾶς καὶ τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως πεδιάδων τῆς Βλαχίας, ἔνθα ἔζων καὶ πρότερον, ἄτε μνημονευόμενοι ἐκεῖ καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ι' αἰῶνος ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (de admin. imp. 177, 17). Ὡστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦτο ἤδη διαδεδομένη ἐκεῖ καὶ ἔζη καὶ διετηρεῖτο ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ

¹ Πρβλ. Pauly - Wissowa RE λ. Dardani. AMANTOS, Οἱ βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος, σ. 138-9, 206. OSTROGORSKY, *Rev. Intern. des ét. Balcan.*, II, σ. 389. СИД ВЕИ, αὐτ. 446 ἐξ. Οἱ Ἰλλυριοὶ βεβαίως δὲν ὑπῆρξαν συνεργάται τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὔτε τῶν προγόνων του, ἐν ᾧ βαθμῇ φαντάζεται καὶ περὶ Θρακῶν ὁ JIRECEK, *Gesch. der Bulgaren*, σ. 67. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορίας μέχρι τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἀκόμη τῶν Ἀντιγονιδῶν οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες ἦσαν δυνάμεις ἰσχυρῶς ἀντίθετοι (KAEHRST, *Gesch. des Hellenismus*, I, σ. 102) ἢ ἔπειτα ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐλείπε τὰς σχέσεις· ἡ Ἡπειρος δὲ καὶ ἐπὶ Ρωμαίων περιλαμβάνετο ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς γλωσσικῆς ζώνης (ἄνω σ. 36, STADTMÜLLER ἐν *Ἡπειρ. χρον.*, 1934, 9, σ. 146, 151 καὶ *Actes du IV Congr. Byz. Sofia*, 1935, I, σ. 393· πρβλ. Στρβ. 327, 8) μὲ λατινικὰς νησίδας τὸ Βουθρωτὸν καὶ τὴν Νικόπολιν, ἐξελληνισθείσας βραδύτερον καὶ ταύτας. Ὁ ΨΑΛΙΔΑΣ ἐκτείνων αὐτὴν ὀρθῶς πρὸς Β λέγει (*Ἡπειρ. Χρον.*, 1931, σ. 44), ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του (1764-1829) οἱ Ἕλληνες κατῴκουν «εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου εἶναι ἐνωμένοι μὲ τοὺς Ἀρβανίτας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἐνοθεύθησαν». Τὰ ἑλληνικὰ τοπωνύμια πρὸς νότον τοῦ Σ'κοῦμπι εἶναι πολυπληθέστερα ἢ ὅσον διδάσκει ὁ ΚΡΑΗΕ, *Die alten Balcanillyr. geogr. Namen*, ὡς μὲ βεβαίως ὁ Σεβ. Μητρ. Κοριτσᾶς κ. Εὐλόγιος, ὅστις συλλέγει αὐτὰ νῦν. Ἐπὶ τῆς ἀλβανικῆς ὄχθης τῆς λίμνης τῆς Ἀχρίδος, εἰς τὸ ὕψος περίπου τῆς γραμμῆς τοῦ Σ'κοῦμπι, εἶναι τὸ χωρίον Elipi (=Ἕλληνοὶ κατὰ τὸν μητροπολ.), ἡ δὲ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τοῦ ὄρους τῆς Γ'ραμπόβας κάτω τῆς γραμμῆς τοῦ Σκοῦμπι λέγεται Ἑλλένοι· βορρ. δὲ τοῦ Αὐλῶνος κεῖται τὸ μεσόγ. χωρίον Ἄρτα, ἑλληνόγλωσσον ὄλον καὶ νῦν. Ὡστε δὲν ἔχομεν «γραικομανίαν», ἀλλ' ἑλληνικὴν ψυχὴν ἐν Β. Ἡπειρῷ. Ὁ μωαμεθανισμὸς ὁμως ἐτάραξε πάλιν τὴν κατάστασιν ἔπειτα (πρβλ. καὶ σ. 17₂, 50₃ ἐξ., 52₁, 55 ἐξ., 58, 65₁, 78₃, 95₂).

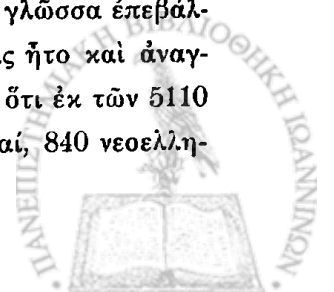
Ἡ μέχρι τοῦ Γενούσου (Σ'κοῦμπι) χώρα ἦτο Ἡπειρος, ἢ πέραν δ' αὐτοῦ Ἰλλυρία. Παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην αὐτοῦ ἔβαινε ἡ Ἑγνατία ὁδὸς (πρβλ. PRASCHNIKER, *Jahreshefte d. Oesterr. Arch. Inst.*, 21-22, 1920, σ. 106 ἐξ.) ὁ δὲ Στράβων 323 λέγει: «ταύτην δὴ τὴν ὁδὸν ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἐπίδαμνον καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν ἰουσιν, ἐν δεξιᾷ μὲν ἐστι τὰ Ἡπειρωτικὰ ἔθνη, κλυζόμενα τῷ Σικελικῷ πελάγει μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐν ἀριστερᾷ δὲ τὰ ὄρη τὰ τῶν Ἰλλυριῶν... καὶ τὰ ἔθνη τὰ περιοικοῦντα μέχρι Μακεδονίας καὶ Παιόνων.» ἐν δὲ 326 λέγει: «Ἡπειρῶται δ' εἰσὶ καὶ Ἀμφίλοχοι καὶ οἱ ὑπερκαίμενοι καὶ συνάπτοντες τοῖς Ἰλλυρικοῖς ὄρεσι, τραχεῖαν οἰκοῦντες χώραν Μολοττοῖ τε καὶ Ἀθαμᾶνες καὶ Αἴθικες καὶ Τυμφαῖοι καὶ Ὀρέσται, Παρωραῖοί τε καὶ Ἀτιντᾶνες, οἱ μὲν πλησιάζοντες τοῖς Μακεδόσι μᾶλλον, οἱ δὲ τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ... ἀναμέμικται δὲ τούτοις τὰ Ἰλλυρικὰ ἔθνη τὰ πρὸς τῷ νοτίῳ μέρει τῆς ὄρεινης καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ Ἰονίου κόλπου». Οἱ Ὀρέσται ἐνταῦθα ἐκτείνονται καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἀναλόγως λέγει κατωτέρω 327: «ἐνιοὶ δὲ καὶ σύμψασαν τὴν μέχρι Κερκύρας Μακεδονίαν προσαγο-

τὰ κύματα τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν, ὡς διετηρεῖτο ἡ σλαυικὴ ἐν Κάτω Μοισίᾳ (Βουλγαρία) ἐπὶ ἴσους σχεδὸν αἰῶνας ἢ ἡ ἐλληνικὴ ἐπὶ πολλῶ πλείονας καὶ ἐκεῖ καὶ νοτιώτερον καὶ ἀλλαγῶ.

ρεύουσιν, αἰτιολογοῦντες ἅμα καὶ ὅτι κουρᾶ καὶ διαλέκτῳ καὶ γλαμῦδι καὶ ἄλλοις τοιούτοις χρῶνται παραπλησίως· ἔνιοι δὲ καὶ δῖγλωττοὶ εἰσὶ». Αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Στράβωνος δεικνύουσι καὶ τὴν λαογραφικὴν ὁμοιότητα Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου πρὸς Ν τῆς Ἐγνατίας καὶ τοῦ Γενούσου ἐν Ἡπείρῳ καὶ πρὸς Ν τῆς Ἀχρίδος ἐν Μακεδονίᾳ. Ἡ ὁμοιότης αὕτη ἰσχύει καὶ νῦν, ἐξαιρουμένων τῶν πατριαρχικῶς ὀργανωμένων σλαυικῶν χωρίων (ζάδρουγα) τῆς βορ. Μακεδονίας (πρβλ. ΚΑΡΑΒΙΔΑΝ, Ἐργεῖον Οἴκον. καὶ Πολιτ. Ἐπιστημῶν, 6, 1926 καὶ *Byzantin. Neugriech. Jahrb.*, 7, 1928-9, σ. 518 ἐξ.). Ὡς πρὸς τὴν κουρᾶν ὑπομιμνήσκομεν, ὅτι οἱ Γκέγκηδες εἶναι ἀκρόκομοι, ὡς ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι Θραῖκες, ἔχουσι δὲ καὶ διάφορον ἐνδυμασίαν («γλαμῦδι» Στράβ.). Ἡ πρὸς νότον τοῦ Γενούσου ἐπέκτασις τῆς δυνάμεως τῶν Ἰλλυριῶν καὶ ὁ ἐξισλαμισμὸς ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν γλωσσικὴν ἐξιλλυρισίαν πολλῶν Ἡπειρωτῶν, οἵτινες, ἀλλάξαντες καὶ ἐθνικὰ αἰσθήματα, ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, εἴτε Ἡπειρωτῶν εἴτε μὴ Ἡπειρωτῶν, καὶ ἄλλοτε (Μητροπολίτου Ξάνθης, ΙΩΑΚΕΙΜ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορ. τῆς Μοσχοπόλεως, Α, 1939, σ. 26, 72 ἐξ., 76 ἐξ. 79, 107) καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 (ὁ STADTMÜLLER, ἔ. ἄ. σ. 19, παραδέχεται ἄλλην ἐρμηνεῖαν μὴ συμβιβαζομένην, νομίζω, πρὸς τὴν παράδοσιν μῆτε τοῦ Στράβωνος, μῆτε τοῦ Ψαλίδα, καθ' ὃν οἱ Ἡπειρωταὶ ἐνοθεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, οὐχὶ δ' ἀντιθέτως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην περὶ ἐπεκτάσεως τῶν Ἀλβανῶν πρὸς Ν ἐν *Leipz.-Vierteljahrsschrift f. Südosteur.*, 3, σ. 10, 14.—Πρβλ. σ. 207-212. Αἱ λέξεις τοῦ Στράβωνος «ἀναμέμικται» καὶ «δῖγλωττοὶ» δεικνύουσι πότε ἤρχισεν ἡ «νοθεία», περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Ψαλίδας.

Ἄν μὴ καὶ παλαιότερον, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τῶν Ρωμαίων ἐμισθοφόρον οἱ Ἰλλυριοὶ εὐχαρίστως, καθὼς καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πυροβόλου ὄπλου (ἰταλ. schioppetto, ἑλλην. σκιππέτο, ὅθεν σκιππετάρης [= ὄπλοφόρος, πρβλ. χειρόγραφον κυπριακὸν ἐν Ἀθηνᾶ, 34, σ. 163, ὅπερ ἔγινεν ἐθνικὸν νῦν ὄνομα τῶν Ἀλβανῶν Σκιππετάρης, πλασθὲν καὶ δοθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐπειδὴ οἱ ἰταλοὶ λέγουσι schioppettiere, ΧΑΤΖΗΣ, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 4, 1929, σ. 102 ἐξ., *Byzantion*, 4, σ. 749. Ἀθηνᾶ, 40, σ. 204]), καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὅτε ὄχι μόνον δὲν ἀντέστησαν ἀξιολόγως, ἀλλὰ καὶ ἠλλαξοπίστησαν, ὡς Μωαμεθανοὶ δὲ συνειργάσθησαν προθύμως καὶ σκληρῶς μετὰ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν χριστιανῶν (πρβλ. καὶ LOT, ἔ. ἄ. 276. STADMÜLLER, ἐν *Vierteljahrsschr. f. Südosteur.*, 3, 1939, 13 ἐξ.). Ἡ πελατικὴ αὕτη ζωὴ ὡς καὶ ἡ πρὸς βίαια κέρδη ροπὴ ἐπιβάλλονται ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς πτωχῆς χώρας τῶν παρὰ τὰς ἀτομικὰς ἀρετὰς τῶν Ἀλβανῶν. Διὰ τοῦτο πάσαι εἰς τὰς ἐκ Βαλκανικῶν λαῶν συμμειγεῖς Ρωμαϊκὰς στρατιωτικὰς μονάδας πολυαριθμότεροι ὄντες, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὅτε ἔδωκαν καὶ δύο αὐτοκράτορας, προσέλαβον ἐκ τῆς λατινικῆς πλείστας λέξεις καὶ στοιχειωδεστάτων ἀναγκῶν (καί, ἦ, γονεῖς, τέκνα κλπ., ὅρα SCUTSCH ἐν *Kultur der Gegenwart*, I, VIII, 1924, σ. 533) καὶ ἔφθειραν κατὰ τὸν ἑαυτῶν γλωσσικὸν τρόπον τὴν λατινικὴν, ἣτις ὡς κρατικὴ γλῶσσα ἐπεβάλλετο, ὡς ὄργανον δὲ κοινῆς συνεννοήσεως τῆς ἐν τῷ στρατοπέδῳ πανσπερμίας ἦτο καὶ ἀναγκαία.—Ὁ G. MEYER, *Etymol. Wörterb. d. Alban. Sprache*, 1891 βεβαιοῖ ὅτι ἐκ τῶν 5110 ἀλβανικῶν λέξεων αἱ 1420 εἶναι λατινικαὶ ἢ λατινογενεῖς, 1180 εἶναι τουρκικαὶ, 840 νεοελλη-

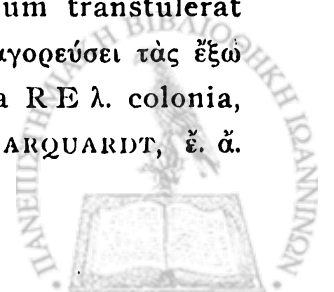

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τραϊανὸς δὲν εἶχε στρατολογήσει ἰταλοὺς στρατιώτας¹ καὶ ἐπομένως οὔτε γνησίας ἰταλικὰς ἀποικίας ἠδύνατο νὰ στείλῃ ἢ ἰδρύσῃ εἰς τὴν Δακίαν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι πρὸς ἐκλατινισμόν αὐτῆς ἐνήρ-

νικαί, 540 σλαυϊκαί, 730 εἶναι ἄγνωστοι καὶ 400 κοιναὶ τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς βορείου Βαλκανικῆς. Γενικὰ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀλβανῶν ὄρα ἐν ΑΜΑΝΤΟΥ, Οἱ βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος, σ. 129 ἐξ. L. REY, Guide de l'Albanie, Paris, 1930.

Καὶ μόνον ἡ ἐπίταξις τοῦ ἄρθρου καὶ αἱ ἀλβανικαὶ λέξεις ἐν τῇ Ρουμανικῇ γλώσσῃ ἀρκοῦσι νὰ δείξωσιν, ὅτι μέγα ἦτο τὸ πλῆθος τῶν Ἰλλυριῶν εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς στρατοὺς τοῦ Δουνάβεως. Ἡμεῖς σήμερον οἱ ἔχοντες ἄρθρα πρὸ τῶν ὀνομάτων ἐν ταῖς γλώσσαις ἡμῶν, αισθανόμεθα ἰσχυρὰν ἀντίθεσιν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος πρὸς τὴν ἐπίταξιν τοῦ ἄρθρου καὶ δυσχερέστατα, νομίζω, θὰ ἠδύνατο γλῶσσα προτάττουσα τὸ ἄρθρον νὰ ἀλλοιωθῇ ποτε κατὰ τὸν ἰλλυρικὸν τρόπον ἐν τούτῳ. Οἱ κακῶς ὀμιλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν Ἀλβανοὶ σήμερον δὲν ἐπιτάσσουσι τὸ ἑλληνικὸν ἄρθρον· δὲν φθείρουσιν αὐτὴν εἰς τὸν θεμελιώδη τοῦτον χαρακτῆρά της. Ἀλλ' ἡ ἀρχαία λατινικὴ δὲν εἶχεν ἄρθρα, τὴν δὲ ἀντωνυμίαν ille, illa, illud καὶ προέτασσε τῶν ὀνομάτων καὶ ἐπέτασσε, ὥστε ἡ κατ' ἐπίταξιν στερέωσις τῆς ἀντωνυμίας ὡς ἄρθρου δὲν προσέκρουεν εἰς τὸ λατινικὸν γλωσσικὸν αἶσθημα (π. χ. ἡ Τρίκα = Τρίκα illa, Tricalla). Τοῦτο δὲ μόνον διὰ τοῦ στρατοῦ ἔγινεν, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει τοπικὴ ἐπαφὴ Δακίας καὶ Ἰλλυρίας. Ἐκ τῆς Ἰλλυρικῆς δὲ θὰ ἐλήφθησαν καὶ τὰ «ἀόριστα φωνήεντα», πολυάριθμα ὄντα ἐν τῇ Ρουμανικῇ. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἰλλυρικῆς εἶναι γενικῶς λεξικολογικὴ, φωνητικὴ, μορφολογικὴ, συντακτικὴ. Ἄν δ' οἱ Βούλγαροι ἔλαβον τὴν σλαυικὴν γλῶσσαν παρὰ τῶν Σέρβων, οἱ δὲ Σέρβοι δὲν ἔχουσιν ἄρθρα, τότε τὰ ἐπιτασσόμενα ἄρθρα τῆς βουλγαρικῆς γλώσσῃς ἦλθον ὡσαύτως ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς, μεσολαβησάσης πιθανῶς τῆς Ρουμανικῆς, ἐπειδὴ οὔτε οἱ Σέρβοι οὔτε οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν τὸν ζυγὸν τῆς ἀκμαζούσης Ρώμης συγχρόνως μετὰ τῶν Ἀλβανῶν οὐδὲ συνέζησαν εἰς τὴν κυρίαν ἐστίαν τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἐτέρου λαοῦ· πρβλ. καὶ JIRECEK ἐν ἀνακoinώσει αὐτοῦ πρὸς τὴν βασιλικὴν ἐταιρείαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πράγας τῇ 27 Ἰανουαρίου 1879 ὑπὸ τὸν τίτλον Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa, σ. 2, 15. Ὁ Jirecek δὲν σημειώνει τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν, ἣν δεικνύει τὸ Μαυρο- τοῦ ὀνόματος τῶν ἐκεῖ Βλάχων καὶ τις ἀγωγιάτης Tolis (= Τόλης = Ἀποστόλης) σ. 8. Περὶ τῆς ἐπιτάξεως τοῦ ἄρθρου ὄρα καὶ SANDFIELD, Linguistique Balc., Paris, 1930, σ. 165. ΜΥΤΑΓCΙΕΥ, σ. 323. Ἐκ τῆς πάλης, ἣν διεξήγαγεν ἡ σλαυικὴ γλῶσσα ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστρου πρὸς τὴν λατινογενῆ τῆς Αὐρηλιανῆς Δακίας, παρέμεινεν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν τὸ ἄρθρον ἐπιτασσόμενον, ὡς ἀνάμνησις ἢ τραῦμα ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ ἐκείνου πολέμου. Δύναται τις μάλιστα νὰ εἴπῃ, ὅτι ὅπου ἡ σλαυικὴ τῆς Βαλκανικῆς δὲν ἔχει ἄρθρον, ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχον πολλοὶ λατινόγλωσσοι πάλαι. Φαίνεται, ὅτι καὶ τῆς Σερβίας οἱ παραδουνάβιοι ἰλλυριόμεικοι λατινόγλωσσοι ἀσμένως μετεπήδων εἰς τὴν ἐγγὺς πλουσιωτέραν Δακίαν διαβαίνοντες τὸν Δούναβιν.

¹ JUL. CAESARINUS, Vita Marci Antonini philosophi, 11. Ὁ δὲ Εὐτρόπ. X, 7, λέγει: Trajanus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas». Ὅτι δὲ ἤδη πρότερον ὁ Καῖσαρ εἶχεν ἀπαγορεύσει τὰς ἐξῶ τῆς Ἰταλίας ἀποικίας, ὄρα SUTTON. Caesar, 42. Πρβλ. Pauly-Wissowa RE λ. colonia, σ. 563 (KORNEMANN), λ. legio, σ. 1239 (RITTERLING). MOMMSEN-MARQUARDT, ἔ. ἄ.

γῆσαν καὶ βιολογικοὶ νόμοι, ὡς ὁ λειτουργήσας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἰωνίᾳ, ἔνθα ὀλίγοι Ἴωνες ἀφωμοίωσαν καὶ ἰθαγενεῖς καὶ γείτονας ἀποίκους Αἰολεῖς (Σμύρνη) ἢ Δωριεῖς (Ἄλικαρνασός), ἢ ὁ λειτουργήσας ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, ἔνθα ὀλίγοι ἐν ἀρχῇ Ἄγγλοι ἐξήγ-

8, σ. 118 ἐξ., 126, 129. HOMO, *Les institutions politiques Romaines*, 1927, σ. 295. Ὁ PATSCH ἐν *Revue internationale des études Balcaniques* I, σ. 424 ἐξ. ἐξαίρει, ὅτι ὁ Τραϊανὸς εἶχε συλλέξει τότε στρατιώτας καὶ ἐξ Ἀστουριῶν καὶ ἐκ Μαρόκκου. Ὅτι δὲ ὄντως τὸ ἰταλικὸν στοιχεῖον ἦτο ἐλάχιστον ἐν τῷ ἀποικισμῷ τῆς Δακίας, δεικνύουσιν αἱ ἐκεῖ εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαί: PHILIPPIDE, *Originea Rominiilor*, 1, 1923, σ. 857. Καθὼς παρὰ Φιλίππιδῃ (σ. 856) συνάγεται ἐκ τοῦ Sueton. *Caes.* 42, ὅτι ἐξ Ἰταλίας ἀπεδήμησαν πολυάριθμοι Ἰταλοὶ εἰς Δακίαν ἤδη πρὸ τοῦ Καίσαρος. Μετὰ τὴν ἐκλατίνισιν τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἀποστολὴν 80 χιλιάδων πολιτῶν εἰς ὑπερποντίους ἀποικίας, πολλοὶ πτωχοὶ ἢ ἐπιχειρηματικοὶ «πραγματευταὶ» εὐχαρίστως ἐτρέποντο εἰς ἐπιχειρήσεις ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀποικίαις καὶ ταῖς χώραις, ἐν αἷς ἡ ιδιότης αὐτῶν ὡς Ρωμαίων πολιτῶν παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς πλεονεκτήματα· ὄχι ὁμως εἰς χώρας ξένας ἢ βαρβάρους, ἔνθα θὰ ἐκινδύνευον τὰ συμφέροντά των. Ἡ Δακία ἐπὶ Καίσαρος ἦτο ἔξω τῆς προσοχῆς τῶν Ρωμαίων πολιτῶν, ὄχι μόνον ἡ μεσογαία ἀλλὰ καὶ ἡ παραλία (πρβλ. Ovid. *tristia* 3, 3, 1 ἐξ., 5, 10, 36 ἐξ., 5, 7, 61). Ὁ ἀποικισμὸς τῆς Δακίας ἐγένετο δι' ἀνθρώπων *ex toto orbe Romano*. Πρβλ. καὶ FRIEDLÄNDER, *Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms*¹⁰ σ. 364 ἐξ. Ἄλλ' ὁμως δὲν συμφωνῶ μετ' ἐκείνων, οἵτινες νομίζουσιν, ὅτι οἱ Δάκες, «γένος ἄλκιμον» (Χαλκοκονδ. II, 77· πρβλ. Ἡρόδ. 4, 93: «οἱ δὲ Γέται . . . Θρηίκων ἐόντες ἀνδρηιότατοι καὶ δικαιοτάτοι. ἀθανατίζουσι δὲ κλπ.») καὶ μῶρα μεγάλη τοῦ Ἰνδοευρωπαϊκοῦ ἔθνους τῶν Θρακῶν, τοῦ μεγίστου μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς (Ἡρόδ. 5, 3), εἶχον τόσον ἐλαττωθῆ ἐν τῇ ἐκτενεῖ καὶ πλουσίᾳ χώρᾳ, ὥστε οἱ σημερινοὶ κάτοικοι αὐτῆς νὰ νομίζονται ὡς ἐκ τῆς πανσπερμίας τοῦ Τραϊανοῦ ὄλως παραχθεῖσα γενεὰ ἢ ὡς ἀνιστόρητος ἐπιγονή, εἰς τὴν ὁποίαν παρηγόρως, εἰ μὴ φιλαρέσκως, βλέπουσιν τινες τὸν ἰταλικὸν ἀνθρωπολογικὸν τύπον, ἐγκολαφθέντα δῆθεν ὑπὸ τῶν λεγεῶνων τοῦ Τραϊανοῦ! Καθὼς οἱ Ἰβηρες καὶ οἱ Γαλάται οὕτω καὶ οἱ Δάκες ὑπέκλυαν εἰς τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἐξελατινίσθησαν μέχρις Αὐρηλιανοῦ, ὃ δηλοῖ, ὅτι ἐξεπολιτίσθησαν ἐν τινὶ βαθμῷ· τοιοῦτοι δὲ ὄντες ἐδέχθησαν τοὺς ἔπειτα ἐπιδρομεῖς καὶ ἀντέσχον εἰς τὴν πίεσιν αὐτῶν, ὡς δεικνύει ἡ ἐν λατινογλωσσίᾳ ἐπιβίωσις των. Εἰς ἐνίσχυσίν των δι' ἐκπολιτισμοῦ ὑπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ὀφείλουσι τὸ ὅτι δὲν ἐξεσλαυτίσθησαν, παρὰ τὰ πολυπληθῆ σλαβικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, ἅτινα προσέλαβον. Ὅτι ὁμως ἀπερρόφησαν καὶ ἀφωμοίωσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς τούτους ἢ τοὺς ἀποίκους, ἀποδεικνύει ἡ γενικὴ ὁμοιότης τῆς γλώσσης πανταχοῦ τῆς χώρας· δὲν διακρίνονται δηλαδὴ ἐν αὐτῇ διάλεκτοι (LOT, ἔ. ἄ. 1, σ. 287) ρουμανικαὶ ἰσχυρῶς διαφέρουσαι ἀλλήλων ἢτοι με σπουδαίας διαφορὰς ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν σλαβικῶν ἢ λατινικῶν γλωσσικῶν στοιχείων, ὃ θὰ ἐδήλου μείζονα ἢ ἡττονα ἀντίστασιν. Ἡ ἀντοχὴ ἦτο ὁμοιόμορφος πανταχοῦ σχεδόν, διότι ὁ ἀγωνιζόμενος λαὸς ἦτο εἷς καὶ ὁ αὐτός. Ἡ πανσπερμία τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἔπαθεν ὅ,τι ἔπαθεν τὰ λείψανα Γότθων, Οὐννων, Σκυθῶν, Σλαύων, Γερμανῶν, Γεπιδῶν, Βουλγάρων, Πετσενέγων, ἄλλων Τουρανῶν κλπ., ἅτινα ἔμειναν ἐν Δακίᾳ, καὶ ὅ,τι πάσχει ἐκὸν ἢ ἄκον καὶ σήμερον τὸ συρρέον εἰς τὴν πλουσίαν χώραν παντοδαπὸν πλῆθος: ἀφωμοιώθη πρὸς τὸν αὐτό-

γλισαν καὶ ἀκόμη ἐξαγγλίζουσι γλωσσικῶς ἑκατομμύρια ξένων καὶ δὴ καὶ Εὐρωπαϊῶν προηγμένου πολιτισμοῦ¹.

Μεγίστην ὅμως σημασίαν εἶχεν ἐν τῇ ἐπεκτάσει τῆς γλώσσης τῶν Ρωμαίων ἢ ἐπὶ μακρὸν στρατεία τῶν ὑπηκόων λαῶν, ὡς θὰ εἴπωμεν καὶ περαιτέρω².

* * *

Ἐκ τῶν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων ἐξενεχθεισῶν διαφορῶν γνωμῶν αἱ πλεῖσται ἔχουσι κοινὰ χαρακτηριστικά, ὅτι δέχονται ἀμάρτυρον καὶ ἀναπόδεικτον μετανάστευσιν ἀπὸ Β, καὶ δὴ καὶ ἐκ Δακίας, πρὸς Ν ἢ ἀντιθέτως ἢ ὅτι τὴν ἐκλατίνισιν δέχονται προηγηθεῖσαν εἰς τὸν Β, ἢ ὅτι τὸ ζήτημα τῶν Κουτσοβλάχων ἐξετάζουσιν ἀναποσπαστως ἀπὸ τοῦ ζητήματος τῶν Δακορρουμάνων, θεωρουμένων τῶν βλάχων τῶν μεγάλων ὀρέων τῆς βορείου Ἑλλάδος ὁμοφύλων πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Ἰστροῦ. Οὕτω δὲ δέχονται ὡς ἀποδεδειγμένα τὰ ἀποδεικτέα. Ἄλλ' ὅμως θὰ ἐξετάσωμεν τὰς γνώμας ἐγγύτερον.

χθονα λαὸν καὶ ἐπέρρωσεν αὐτόν. Ἐν Μολδαυίᾳ καὶ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὑπῆρχον Τάταροι, ἐκ τοῦ χρώματος τῶν ὁποίων ἡ χώρα αὕτη ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Μαυροβλαχία JIRECEK, Wlachen und Maugowl. σ. 15, πρβλ. *Byz. Zeitschr.*, 34, 436). Ἴσως δύναται τις νὰ διακρίνη μεταξὺ τῶν σημερινῶν κατοίκων ἔχνη τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ἐπιδημίας ποτὲ τῆς ἐγχρώμου ἐκείνης φυλῆς. Ἄλλ' οἱ Ρουμᾶνοι εἶναι κατὰ βάσιν Δάκες. Δεχθέντες, ὅτι εἶναι φυλετικῶς Romani καὶ ὀνομάσαντες ἑαυτοὺς Romanos καὶ οὐχὶ Δάκας κατεφρόνησαν ἑαυτῶν (πρβλ. IORGA, Εἰκόνας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μετάφρ. Μ. Μανέσκου, σ. 154' ἐν *Les Latins d'Orient*, 1921, δέχεται ἀναποδεικτως ἀπαυστον εἰσροὴν Ἰταλῶν εἰς Δακίαν) καὶ ἔπραξαν τόσον ὀρθῶς, ὅσον ὀρθῶς θὰ ἔπραττον οἱ Γάλλοι ἢ οἱ Ἰσπανοί, ἂν ἔλεγον ἑαυτοὺς Romanos. Οἱ Γάλλοι δέ, καὶ τὸ ὄνομα τῶν Γερμανῶν Φράγκων προσλαβόντες, δὲν ἐφαντάσθησαν ὅμως ποτέ, ὅτι προσέλαβον καὶ τὸν ἀνθρωπολογικὸν τύπον ἐκείνων. Τὸ ὄνομα τῶν Δακῶν Romani ἠλήθευε πάλαι πολιτικῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ· τώρα δὲν ἀποδίδει οὔτε φυλετικὴν, ἀλλ' οὔτε καὶ πολιτικὴν ἀλήθειαν, ἀφ' οὗ ἡ Δακία δὲν εἶναι σήμερον ὑπήκοος τῆς Ρώμης· προσλαμβάνει μόνον πολιτικὴν σκοπιμότητα εἰς τὴν διάνοιαν ἱστορικῶν τινῶν, διότι ἠχητικῶς προσεγγίζει τὸ μὲν πρὸς τὴν Ρώμην, τὸ δὲ πρὸς τοὺς Ἀρουμούνους τῆς Μακεδονίας, εἰ καὶ δὲν ἐθεσπίσθη βεβαίως πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν. Καὶ παρ' ἡμῶν ὑπῆρξαν ὅμοιοι «ἱστορικοὶ» πειραθέντες νὰ γράψωσι τὴν ἱστορίαν «τῆς Ρωμισοσύνης» ἢ «τῆς Ρωμαϊτικῆς γλώσσας».

¹ Ὁ ΑΜΑΝΤΟΣ, *Μακεδονικά*, 1920, σ. 70 φέρει τὸ παράδειγμα τῶν Ἀράβων ἐξαραβισάντων τοὺς κατοίκους τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κ. ἄ.

² Πρβλ. PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 857. MEILLET, *Les langues dans l'Europe nouvelle*, 1918, σ. 141 ἐξ.

Ὁ αὐστριακὸς Thomaschek¹ φρονεῖ, τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ δέχονται γενικῶς ὁ Xenopoli καὶ ὁ Densusianu² καὶ ἄλλοι³, ὅτι οἱ νότιοι Βλάχοι, Κουτσόβλαχοι, Ἀρβανιτόβλαχοι, Τσιντσάροι τῆς Σερβίας, Ἀρμουνοὶ κατάγονται ὄχι ἐκ πάντων τῶν Θρακῶν ἀλλὰ ἐκ τῶν Βησσῶν μόνον, οἵτινες ἐκλατινισθέντες διεσκορπίσθησαν πανταχόσε τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ἀνὰ τὰ μεσόγεια ὄρη καὶ τὰ παράλια αὐτῆς ὑπὸ τῶν Σλαύων καὶ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὰς πρὸς Ν ἐπιδρομάς των. Ἀλλὰ τοῦτο ἀναι-

¹ THOMASCHEK, Über Brumalia und Rosalia, 1869, *Abhandlungen der Wiener Akad.*, 15, σ. 402.

² Ὅρα PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 761 καὶ 768. Πρβλ. JIRECEK, *Geschichten der Bulgaren*, σ. 92. Συμφωνοῦσι γενικῶς καὶ τῶν ἡμετέρων τινές.

³ Πρβλ. RÖSLER, ἔ. ἄ., σ. 135-145. Τὸ λεγόμενον αὐτόθι σ. 143, ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι θρηνοῦν, ὅταν γεννήσουν, ὡς ἔπραττον Θρακικὰ καὶ Σκυθικὰ φῦλα (Ἡρόδ. 5, 4. Πομπ. Μέλ. 2, 2, πρβλ. καὶ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΝ, ἐν *Ἐπει. τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν*, 1, 1924, σ. 25), τὸ ἀγνοῶ καὶ τὸ ἀμφισβητῶ ὡς ἀνάληθες διὰ τοὺς βλάχους τῆς Πίνδου. Τὸ λαογραφικὸν ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τὸ ἀγνοεῖ ἐπίσης. Εἰς τὴν πατρίδα μου ἔρχονται βλάχοι καὶ μισθοῦσι τὰς βοσκὰς καὶ πάντοτε χαίρουν, ὅταν αἰσίως γεννηθῇ τέκνον. Ὁ δὲ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ ἐν Μελέτ. περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλλην. λαοῦ, *Παραδόσεις*, Β, σ. 879 λέγει, ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι τῆς Μακεδονίας ἔχουσι κοινὰ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν μεῖζονι μέτρῳ ἢ οἱ Ἀλβανοὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὰς δοξασίας. Ἄλλ' ὁ Πολίτης ἐγνώριζε μακρόθεν τὰ πράγματα ἢ προσωπικῆ μου πείρα εἶναι, ὅτι τὰ ἔθιμα τῶν Βλάχων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν δυτ. Μακεδονία εἶναι τὰ αὐτά, ἀλλ' οἱ Βλάχοι τηροῦσι τινα ἀνεξέλικτα, ὡς τὴν ἐνδυμασίαν, ἣν οἱ ἄλλοι κάτοικοι πολλαχοῦ μετέβαλον ἕνεκα τῆς ἐπαφῆς των μετὰ τοῦ ἄλλου κόσμου, μάλιστα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου. Πολλαχοῦ οἱ Βλάχοι συζῶσι διηνεκῶς ἢ ἐπὶ ἐξάμηνον μετὰ τῶν ἑλληνοφώνων καὶ συνεορτάζουσι, συγγαίρουσι καὶ συλλυποῦνται. Πρώτη μου ἐξαδέλφη ὑπανδρεῦθη Κουτσόβλαχον καὶ ἄλλαι δὲ ἐπιγαμῖαι μετὰ Κουτσοβλάχων καὶ ἐγκαταστάσεις τούτων ἐν τῇ πατρίδι μου ἐγένοντο, ὥστε γνωρίζω ἐγγύτερον τὰ πράγματα συζήσας, συμπαίξας, συντραγουδήσας, συγχορεύσας μετὰ συμμαθητῶν καὶ φίλων εὐτυχῆς. Ἡ οἰκία εἶναι ὁμοία τῇ τῶν ἑλληνοφώνων γειτόνων (πρβλ. STADTMÜLLER ἐν *Ἡπειρωτικοῖς Χρονικοῖς*, 9, 1934, σ. 148) ὡς καὶ τὰ ἔθιμα τῆς γεννήσεως, τοῦ γάμου, τοῦ θανάτου, τῶν ἑορτῶν. Οἱ Βλάχοι μας φοροῦσι καὶ τὸν Αὐγουστον μάλλινα φορέματα, ὡς καὶ οἱ πλείστοι ἑλληνοφῶνοι γείτονες, ἐν ᾧ οἱ Ρουμᾶνοι ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ὄρεινοὶ καὶ πεδῖνοι (πρβλ. IORGA, *Gesch. der Ruman. Volkes*, I, σ. 154) φοροῦσιν ἐντελῶς διάφορα καὶ ἄλλου τύπου καὶ διαφόρου διακοσμῆσεως. Μελετᾷ τώρα ἡ κ. Χατζημιχάλη ἐν Μετσόβῳ τὴν βλαχικὴν διακόσμησιν. Τὴν κοινότητα ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βλάχων παρετήρησαν καὶ ἄνδρες, οἵτινες κατὰ τὰλλα ἠκολούθησαν ξένας θεωρίας περὶ τῆς ἐκ τοῦ Ἰστρου καθόδου τῶν Κουτσοβλάχων, ὡς ὁ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ σ. 27, 41 καὶ ὁ Γ. Γ. τοῦ *Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ* τοῦ Μπάρτ καὶ Χίρστ ἐν λ. Κουτσόβλαχοι.—Ὁ CAPIDAN, *Revue Internationale des études Balcan.* I, σ. 211 ἔξ., ἐμελέτησε τὰς δι' ἀστραγάλων παιδιὰς «παρὰ Ρουμᾶνοις (εἰς οὓς συγκατέλεξε καὶ τοὺς Κουτσοβλάχους ἐν τῷ τίτλῳ τῆς μελέτης, ἀφ' οὗ τοὺς ἐξήτασεν ἐν τῇ μελέτῃ) Σλαῦοις

ρείται ὑπὸ τῆς πρωΐμου ἐξελληνίσεως τῶν Βησῶν καὶ πάντων τῶν Θρακῶν μέχρι τῆς τοῦ Jirecek ζώνης τοῦ χωρισμοῦ τῶν γλωσσῶν, οὗ ἔνεκα ἡ λατινίζουσα πρὸς Β χώρα ἦτο τόσο στενή, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκσφενδονήσῃ ἀποίκους ὑπὲρ τὰ ὄρη, εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βαλκανικῆς· ἂν δ' ἐκινεῖτο πρὸς τοῦτο, θὰ ἐξέβαλλε μᾶλλον ἐκ τῶν κατοικιῶν των τοὺς νοτιωτέρους, ἦτοι τοὺς ἐλληνοφώνους Θρακας ἢ Μακεδόνας, καὶ θὰ ὤθει αὐτοὺς πρὸς τὰ ἔπειτα λατινόφωνα ὄρη καὶ τὰς παρα-

καὶ Ἀλβανοῖς» (πρβλ. *Παιδαγ. Βιβλιοθ.*, ἀρ. 11, Δ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ποιὰ παιγνίδια παίζουν τὰ Ἑλληνόπουλα, 1926, σ. 99 ἐξ.) Ἡ μελέτη δεικνύει, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν ἀστραγάλων καὶ τῶν μερῶν των παρὰ τοῖς Βλάχοις ἡμῶν «à peu près tous dérivent du grec» (σ. 214) καὶ ἄλλα μὲν ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς (ἵππος, βασιλεύς, κύριλλος πρβλ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΝ ἐν *Ἀθηνα* 1909, [21], σ. 384), ἄλλα δὲ ἐκ τῆς νεωτέρας (βασιλιάς, αὐλάκι, ψάλτης, τὸ πανελλήνιον ἀμάδα, κόκκαλο κ. ἄ.), ὃ δηλοῖ, ὅτι οἱ Βλάχοι μας συνοικοῦσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, ὅτε τὰ αὐτὰ ὀνόματα μεταχειρίζονται καὶ οἱ σύνοικοι Ἕλληνες τῆς σήμερον, πολλὰ δὲ ἐνθυμοῦμαι καὶ ἐγὼ ἐκ παίδων καὶ παιδιῶν. Ἡ ἰθαγένεια αὕτη τῶν Βλάχων ἐν Πίνδῳ ἐξηγεῖ, διατὶ ἐλληνικούς τινας τοῦ ἀστραγαλίζειν ὄρους ἔχουσι καὶ οἱ γείτονες Ἀλβανοὶ ἢ Βούλγαροι. Ὅλως διάφορα εἶναι πάντα τὰ ὀνόματα παρὰ τοῖς Δακορρουμάνοις, ὃ δηλοῖ, ὅτι οὗτοι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τοὺς τῆς Πίνδου. Ὁμολογεῖ δ' ὁ Caridan, ὅτι οἱ Πίνδιοι ἔδει ἀντὶ τοῦ βασιλῆ ἢ βασιλιά νὰ λέγωσιν (*ampirat* (= *imperator*, ἀλβανιστὶ *mbret*), ὅπερ ἔχουσι οἱ Μογλενοπατινάκαι (*V. Jahresb. d. Inst. f. Rum. Spr.*, 150). Οἱ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς εἰλημμένοι τύποι ἵππος, βασιλεύς, κύριλλος (μικρὸς κύριος;) ἦσαν ἤδη νεκροὶ κατὰ πάσας τὰς ὑποστηρικθείσας χρονολογίας δῆθεν καθόδου λατινογλώσσων ἀπὸ Β, ὃ δὲ ἵππος ἐσιωπήθη ἤδη εἰς τὴν πατρίδα μου τοῦλάχιστον. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἦσαν νεκροί, πάλιν ἡ ὀλοσχερῆς ἀλλοτριότης τῶν ὀνομάτων τῆς παιδιᾶς, ἦτοι κατ' ἐξοχὴν συντηρητικοῦ λαογραφικοῦ στοιχείου, εἶναι ἰσχυρότατος πολέμιος τῆς γνώμης τοῦ Caridan. Ἐπειτα πῶς εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ πολυάριθμοι ὀρεινότατοι καὶ ἀποκόσμοι Πίνδιοι ἀπώλεσαν τὰ Δακορρουμανικὰ ὀνόματα τοῦ ἀστραγαλίζειν, δὲν ἀπώλεσαν δ' αὐτὰ οἱ ὀλιγαριθμότεροι καὶ μᾶλλον πεδινοὶ Μογλενῖται; Βέβαιον λοιπὸν εἶναι, ὅτι κατὰ τὰ στοιχεῖα τῶν ἀστραγάλων οἱ Βλάχοι μας ταυτίζονται πρὸς τοὺς συντρόφους Ἕλληνας τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἔχουσί τινα σχέσιν πρὸς τοὺς γείτονες τῶν Βλάχων καὶ τῶν Ἑλλήνων Ἀλβανούς ἢ Βουλγάρους, οὐδεμίαν δὲ πρὸς τοὺς Δακορρουμάνους καὶ τοὺς περαιτέρω Σλαῖους. Ὁμοίως δυνάμεως εἶναι καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα τοῦ Caridan, ἀντίθετα πρὸς τὴν λογικὴν ἢ αὐθαίρετα, ἢ ἀνταναιρούμενα, ἐπειδὴ οὗτος, μετὰ τῶν τιμώντων αὐτὸν ὡς εἰδικευμένον διδάσκαλόν των ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, προκατελημμένος ὑπὲρ τεχνητῆς τινος καὶ ἀθεμελιώτου ἱστορικῆς δῆθεν θεωρίας, βιάζει τὰ πράγματα νὰ προσαρμοσθῶσι πρὸς αὐτήν, προσθέτων ἀναποδείκτως καὶ μετακίνησιν τινα λαοῦ τινος ἀπὸ Β πρὸς Ν, ὅταν τοῦ χρειάζεται, ὡς ἀστραγαλίζων ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ὅμως ἐπὶ τοιούτων συλλογισμῶν στηριζόμενος οὗτος ἐταύτισε τοὺς Κουτσοβλάχους πρὸς τοὺς Δακορρουμάνους (ὄρα καὶ κατωτέρω). Οὕτω διδάσκονται οἱ λαοὶ καί, οὕτω κηλουμένης καὶ κοιμιζομένης τῆς ψυχῆς, γίνεται ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐθνικῆς σημαίας!

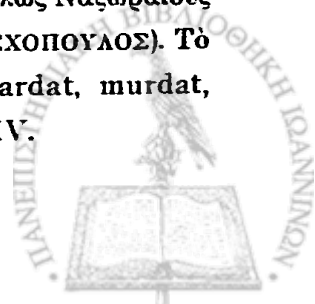
λίας· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ὄρη ἐκεῖνα θὰ ἦσαν ἐλληνόγλωσσα¹.

Ἡ ἱστορία γνωρίζει, ὅτι οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι εἶχον πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ ὅτι τὸ Βυζαντινὸν Κράτος δὲν ἀντεπροσωπεύετο μόνον ὑπὸ τῶν λατινογλώσσων κατοίκων του, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ὑπὸ τῶν πολυπληθεστέρων ἐλληνόγλωσσων. Διὰ τί οἱ Σλαῦοι ἢ οἱ Βούλγαροι δὲν ὤθησαν πρὸς τὰ ὄρη καὶ τοὺς ἐλληνόγλωσσους ἀλλὰ μόνον τοὺς λατινογλωσσούς; καὶ διὰ τί ἐπετράπη, ὥστε οὗτοι νὰ κατέχωσι τόσον ἐπικαίρους καὶ πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ τότε, θέσεις διαβάσεων καὶ κλεισωρειῶν;

Ὅτε κατέλαβον οἱ Τοῦρκοι τὴν Μακεδονίαν διέκριναν τοὺς σλαυοφώνους ἀπὸ τῶν ἐλληνοφώνων ὡς ἀντιπροσώπων τοῦ κράτους, καθ' οὗ ἐπολέμουν², καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γενιτσῶν-Ἐδέσσης ὡς καὶ τὴν τοῦ Ὀστρόβου ἠφάνισαν μὲν τοὺς ἐλληνόγλωσσους, ἀφῆκαν δὲ ἀθίγκτους τοὺς σλαυοφώνους. Διὰ τί οἱ Σλαῦοι ἢ οἱ Βούλγαροι θὰ κατε-

¹ Ἄν δὲ παρὰ ταῦτα δεχθῶμεν, ὅτι ὄντως οἱ ἱστορικῶς ἀνύπαρκτοι ἐν τηλικούτῳ ἀριθμῷ ἐκλατινισμένοι Θραῖκες τῆς κάτω Μοισίας ἐκινήθησαν κατὰ τὸν πρωτοφανῆ καὶ ἀμάρτυρον τοῦτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τρόπον διασκορπισμοῦ πρὸς τὰ ὄρη μόνον καὶ τὰς ἀκτὰς, πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀδρίου, τοῦ Φιοῦμε καὶ τοῦ Μετσόβου μέχρι τῆς Βιζύης, τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Σκάρδου καὶ πέραν, ὡς θέλουν οἱ ὀπαδοὶ τῆς φιλετικῆς ἐνότητος πάντων τῶν λατινογλώσσων τῆς Βαλκανικῆς, τότε οἱ ἰδιοὶ μας Βλάχοι δὲν εἶναι Δάκες ἢ ἔχουσι τὴν πρὸς αὐτοὺς συγγένειαν, ὅσην περὶ τοῦ ἡμεῖς ὅλοι πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς ἢ τοὺς Γάλλους ὡς Ἰνδοευρωπαϊοὶ, ἀφ' οὗ τὸν Δακικὸν λαὸν ὁ μὲν Εὐτρόπιος ἤτοι ἡ ἱστορικὴ παράδοσις θέλει ἐκλατινισθέντα ὑπ' ἀνθρώπων ex toto orbe Romano, δόντων βεβαίως καὶ τὸ αἷμα των, πολλοὶ δὲ Ρουμᾶνοι θέλουσιν αὐτὸν ὡς ἰταλικὸν ἀνθρωπολογικῶς «ἐνεκα τοῦ στρῆστοῦ καὶ τῶν ἀποικιῶν τοῦ Τραϊανοῦ». Ὡστε θὰ ἦσαν καὶ αὐτοὶ πέμπτοι ἢ ἕκτοι ἐξ ἀδελφοί, ἀλλ' οὐδέποτε ἀδελφοί, ἀφ' οὗ οἱ Βησσοὶ δὲν κατόκουν πέραν τοῦ Δουνάβεως, οὐδ' ἦσαν μόνον Βησσοὶ καὶ Δάκες ὡς θέλει ὁ Κεκαυμένος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἱστορία, ἥτις ἐξερχομένη ἀναποδείκτως ἐκ τῶν δοκιμαστικοῦ χαρακτῆρος μελετημάτων τῶν περιοδικῶν νὰ διαδίδηται ὡς πλανῶσα ὁμολογία ἐθνολογικῆς πίστεως εἰς ἀθῶους λαοὺς. Παρὰ BUTURAS, Ein Kapitel der Histor., Grammatik, σ. 87 βλέπω ἐπεκτεινομένης ἀναποδείκτως ὡσαύτως, πάντοτε δὲ ὡς ἐπικούρημα ἀνάγκης, τὰς πιθανότητας μεταναστεύσεως πρὸς Ν καὶ ἐκλατινισμένων Μοισῶν μετὰ Δακῶν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν κατεργομένων Σλαύων (πρβλ. N. DOSSIOS, Studii Greco-romane Jas., 1901).

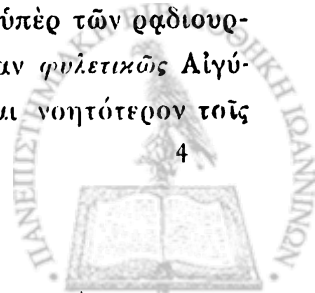
² Ὁ Ἐβλιά Τσελεμπῆ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰ. καλεῖ ἀκόμη τοὺς Ἑλληνας κεφερέ = κιαφιρ = γκιαούρ = ἀπίστους, τοὺς δὲ βουλγάρους ἀπλῶς φετζερέ = ἀσώτους, τοὺς δὲ βλάχους ἀπλῶς Ναζωραίους δηλ. χριστιανούς. Ἐπιτηρίς τῆς Ἐταιρ. τῶν Βυζαντ. σπουδῶν, 14, σ. 503., (ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ). Τὸ κιαφιρ, ἀραβ. gabre, γκιαούρ, ἐκ τοῦ Κάβειρος ὡς ἐκ τοῦ Μαρδαίτης τὸ mardat, murdat, μουρντάρης διὰ λόγους θρησκευτικούς. ΣΑΘΑΣ, Μνημ. Ἑλλ. ἱστορίας, 7, σ. XV.

δίωκον οὕτως ἀμειλίκτως τοὺς Βλάχους μέχρι τῶν ἀπροσίτων ἀετοφωλεῶν των ἐπὶ τῆς Πίνδου ἢ τοῦ Βερμίου, ἐνῶ ἄφινον ἀθίκτους τοὺς ἑλληνοφόνους τῆς Βεροίας καὶ τοῦ Ρουμλουκίου ἢ τοὺς τῆς Ἀνασελίτσας τοῦ Ἀλιάκμονος, ἐνθα καὶ οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ ἐξισλαμισθέντες Ἕλληνες ὠμίλουν καὶ ὁμιλοῦσιν ἑλληνιστί; Δὲν δύναται λοιπὸν ἡ θεωρία τοῦ Thomaschek νὰ σταθῇ.

Ἄν παραλίπωμεν ἄλλας τινὰς συγγενεῖς ἢ προχείρους θεωρίας ἐξενεχθείσας εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ἢ ἔξω αὐτῆς, πολλὰς δὲ μὴ υἰοθετουμένας ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων¹, ἔχομέν τινὰς κυρίας

¹ Πλείστας ἀναλύει ὁ PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 662-858. Πρὸβλ. SANDFIELD, *Linguistique Balkanique*, σ. 193 ἔξ. Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων*, 1905· καὶ ΚΟΥΡΙΑΛ, ἔ. ἄ. βιβλιογραφίαν. Ὅρα καὶ τινὰς παραπομπὰς παρὰ Φ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Τὸ νέον κράτος*, τευχ. 11, 1938, σ. 833 ἔξ. Εἷς τινὰς ἐφημερίδας τοῦ Βουκουρεστίου ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Κουτσοβλάχων ἄλλαι τε φαντασίαι καὶ τινες γνῶμαι περὶ καταγωγῆς αὐτῶν ἐκ Δακίας ἢ ἄλλα ἀλαζονεύματα περὶ καταγωγῆς «ἐκ τῶν χαλυβδίνων λεγεῶνων τῆς αἰωνίας Ρώμης». Ἀνεφέρθησαν δὲ καὶ εἰς Caes., *Bell. civ.* 3, 4, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ συγκροτήσεως δύο λεγεῶνων ἐκ παλαιμάχων ρωμαίων πολιτῶν Κρητῶν καὶ Μακεδόνων, οἵτινες ὅμως ἦσαν Ἕλληνες, λαβόντες πολιτικὰ δικαιώματα, ὡς πρῶην *auxiliarii* ἢ ὡς λεγεωνάριοι (περὶ τοιούτων ζητημάτων παράρτημα Α σ. 114-6). Ὡστε ὁ χάλυψ, δι' ὃν καυχῶνται, ἦτο ἐπιτοπίου ἑλληνικῆς προελεύσεως· φρονοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν ἀδιστακτως καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν Μακεδονίᾳ ζῶντες Μακεδόνες καὶ ἐγώ, ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ρωμαῖοι πολῖται ἦσαν πρόγονοί μας, οἵτινες ὅμως δὲν ἀποτελοῦσι διὰ τὴν πατρίδα μας τὴν ἀληθῆ πατραγαθίαν αὐτῆς, ἀτε ὑπηρετήσαντες ξένους δεσπότης. Τὸ ἀληθές τῶν Μακεδόνων ἐπὶ πατραγαθίᾳ αἴτιον ὑπερηφανείας, εἶναι ὅτι οἱ ἄλλοι πρόγονοί μας, οἱ στρατιῶται τοῦ Περδίκκα, τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ὑπηρετήσαν διὰ τῆς ἀνδρείας των τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν των· ἦσαν δὲ ὁ μὲν Περδίκκας ἐξ Ὀρεστίδος ἦτοι ἐκ Χροῦπιστας (Ὀρεστικὸν Ἄργος), ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐξ Ἑορδίας ἦτοι ἐκ Καίλαριων (Πτολεμαῖς νῦν), ἡ δὲ μάμη τοῦ Ἀλεξάνδρου Εὐρυδίκη, ἡ μήτηρ τοῦ Φιλίππου, ἦτο πριγκίπισσα τῆς Λύγκου ἦτοι ὡς Φλωρινιώτισσα, ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἀνήκεν εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον ἢ τῆς Ὀρεστίδος ἢ τῆς Ἑλμίας (Κοζάνη - Γρεβενά). Ὅρα κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ΒΕΛΟΧ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΝ, Ἐπίτ. ἱστ. τοῦ Φιλίππου Β', 1935, σ. 5. Πάντως ὅμως ἡ ὑπηρεσία τῶν λεγεωναρίων μας δὲν μᾶς δίδει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσωμεν διὰ ταύτην νὰ ἐγγραφῶμεν εἰς τὸν προϋπολογισμὸν οὐδενὸς λατινογλώσσου κράτους, οὐδ' ἐγγραφόμενοι εἰς ἓν καὶ κάμπτοντες τὸν χάλυβα, νὰ ἰσχυρίζομεθα ὅτι ἀνήκομεν εἰς ἄλλο. Οἱ Ἕλληνες κατοικοῦντες πτωχὴν χώραν, διηρημένοι δὲ πάλαι κατὰ πόλεις ἐρίζουσας πρὸς ἀλλήλας, ἦσαν συνειθισμένοι εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ προσέφερον τοὺς βραχίονάς των πολλάκις πρὸς ὑπεράσπισιν ξένων πατρίδων ἀπὸ τῶν χρόνων τουλάχιστον τοῦ Ἀμάσιος καὶ τοῦ νεωτέρου Κύρου, ὅχι δ' ὀλιγώτερον ὑπὲρ τῶν ραδιοσυγγούτων καὶ διαιρούτων αὐτοῦς Ρωμαίων. Αὐτὸ ὅμως δὲν δῆλοῖ, ὅτι ἔγιναν φυλετικῶς Αἰγύπτιοι ἢ Πέρσαι, ὡς οὐδὲ Ρωμαῖοι *λαϊκῆς φυλῆς* ἔπειτα. Τὸ πρᾶγμα εἶναι νοητότερον τοῖς

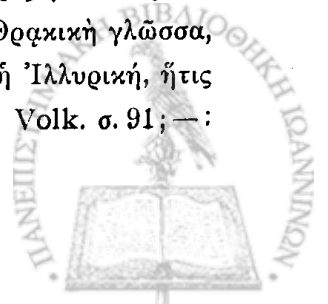
γνώμας, ἐν αἷς καὶ τοῦ Iorga, ἀνδρὸς ἐπιφανεστάτου ἐν Ρουμανία, Ἐταίρου δέ τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας· κατὰ τινας τούτων οἱ ἡμέτεροι Βλάχοι ἦλθον ἀπὸ βορρᾶ. Ἴδου μία γνώμη τοῦ Iorga¹: « Ἡ χώρα τῆς Ἀνατολικῆς “Ρωμανίας,, μὲ τοὺς ἐκλατινισμένους κατοίκους, ὧν οἱ Ρουμᾶνοι εἶναι τὸ μόνον κατάλοιπον, περιελάμβανεν ὅλον τὸν Αἷμον καὶ ὄλην τὴν Πίνδον. Τώρα τὸ Ρουμανικὸν στοιχεῖον διατηρεῖται μόνον ἐπὶ τινων σημείων τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀλβανίας καὶ ἐν Θεσσαλία. Οὗτοι εἶναι οἱ Ρουμᾶνοι οἱ μὴ ἐλευθερωθέντες». Περαιτέρω λέγεται, ὅτι δὲν ὑπῆρξαν ἀρχικῶς Μακεδόνες Ἕλληνες, ὅτι ἦσαν Ἰλλυριοὶ ὡς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος², ὅτι οἱ Ἰλλυριοὶ τῆς Μακεδονίας ἐξηλληνίσθησαν, τῆς δὲ Ἠπείρου καὶ Ἰλλυρίας ἐξεθρακίσθησαν³ καὶ ὅτι πάντες οὗτοι ἔπειτα ἐξελατινίσθησαν διὰ τῆς ἐπιβολῆς πολυπληθεστέρων ἐπιδρομῶν ἀποίκων λατινογλώσσων. Γίνεται δὲ δεκτόν, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι γνωρίζομεν καὶ ἐν μέρει

πολλοῖς διὰ νέου παραδείγματος: μετὰ τὸ Τουρκικὸν σύνταγμα τοῦ 1908, Ἕλληνες, Βλάχοι, Βούλγαροι, Ἀρμένιοι, κλπ., ὑπῆκοοι τῆς Τουρκίας, ὑπηρετοῦν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν. Σημαίνει ἄρα γε τοῦτο, ὅτι τὰ τέκνα τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων εἶναι τὸ γένος τουρκοὶ; Δὲν ἔχει λοιπὸν δίκαιον ὁ ADRIACUS, De Trieste à Valona, Essai sur le probl. Adriatique, éd. Alfieri et Lacroix, Milan, Rome-via Zanadrelli, 7, [1919] σ. 93, στηριζόμενος εἰς ἓνα πλαστὸν θρύλον καὶ μίαν ὑποβολιμαίαν ἀναφορὰν ἀργυρωνήτων πιθανώτατᾶ ἀνθρώπων, νὰ λέγῃ, ὅτι οἱ Βλάχοι ἔχουσι σχέσιν τινὰ ἄλλην πρὸς τὴν Ρώμην πλὴν τῆς διαβατικῆς ιστορικῆς. Ἡ φυλετικὴ συγγένεια τῶν λαῶν δὲν κρίνεται ἐκ τοιούτων τεκμηρίων.— Τὸ περὶ Βλάχων βιβλίον τοῦ Σέρβου καθηγητοῦ D. I. ΡΟΡΟΝΙΣ δὲν τὸ ἐννοῶ δυστυχῶς· δὲν εἶδον δὲ καὶ ἄλλα πολλά, μάλιστα ρουμανικὰ μελετήματα, ἀπρόσιτά μοι, ὡς καὶ πάντα τὰ σλαυιστὶ ἢ οὐγγριστὶ γεγραμμένα. Οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ ἀναδράμω εἰς πᾶσαν τὴν πλουσίαν βιβλιογραφίαν, εἰς ἣν ἦγεν ἡ μεγάλη χρονικὴ ἔκτασις τοῦ θέματος ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι σήμερον, ἀρκεσθεῖς εἰς τὰ καίρια ἢ χρήσιμα.

¹ IORGA, Introduction à la connaissance de la Roumanie et des Roumains², Bucarest, 1927, σ. 15. Ὅρα καὶ Gesch. d. Rumänischen Volkes, I, 1905, σ. 100. Πρβλ. Ν. ΒΕΗΝ, Ἐγκυκλοπ. Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, λέξ. Βλάχοι, Περὶ τῆς καταγωγῆς των.

² Πρβλ. ὅμως ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΝ, Μακεδονία καὶ Μακεδόνες, 1930, Ἑλληνικά, 7, σ. 37 ἐξ. καὶ κατωτ. Παράρτ. Β καὶ σ. 55 ἐξ., 57, 68.

³ Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐρεῦνης εἶναι ἐπικίνδυνος. Εἰς τὰ μαθηματικὰ δίδονται ὄροι γνωστοὶ καὶ ζητεῖται ὁ ἄγνωστος Χ. Ἐνταῦθα κλειόμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῆς πραγματικότητος ἦτοι πρὸ τῶν μεσογείων Ἑλληνογλώσσων Μακεδόνων (ὄρα κατ. σ. 56 ἐξ.), καὶ στηριζόμενοι εἰς δύο ἀγνώστους, ζητοῦμεν νὰ εὕρωμεν τὸν γνωστὸν τρίτον! Οἱ ἄγνωστοι εἶναι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα, περὶ ἧς «ce qu'on sait... n'est presque rien» (SANDFELD, ἔ. ἄ. σ. 94) καὶ ἡ Ἰλλυρικὴ, ἣτις δὲν εἶναι ἡ μήτηρ τῆς Ἀλβανικῆς (IORGA, Introd., σ. 16 — ἀλλὰ Gesch. rum. Volk. σ. 91; —

ἐπιστώσαμεν ἄνωτέρω, ὅτι ἡ ἱστορία περὶ οὐδεμιᾶς τούτων τῶν γνωμῶν μαρτυρεῖ, ἐπειδὴ προσέχει μόνον τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γεγονότα¹.

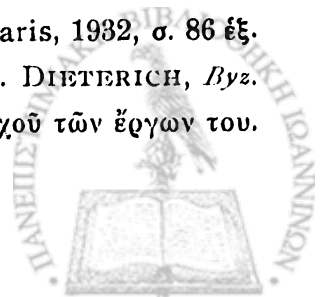
Εἰς τὰς γνώμας ταύτας ὑπάρχουν σημεῖά τινα, πρὸς ἃ διαφωνῶ.

Πρῶτον ὁ ὄρος «Ρωμανία» ἀπαντῶν πρῶτον κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος μ. Χ. δὲν σημαίνει χώραν ὁμιλοῦσαν ρωμανιστὶ ἢ λατινιστὶ, ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν κράτος τῆς Ρώμης, τό τε ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικόν. Ἀπὸ τοῦ 476 ὅμως, ὅτε τὸ δυτικὸν κατελήφθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων, τὸ ὄνομα Ρωμανία ἐδήλου μόνον τὸ ἀνατολικὸν ἦτοι τὸ Βυζαντινόν². Τὸ Βυζάντιον ἦτο ἡ Ρωμανία, ἐνέχουσα καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅλην καὶ φυλάς καὶ γλώσσας πολλάς, ὥστε καὶ τὴν λατινογενῆ τῶν Δακῶν ἢ τῶν ἡμετέρων Βλάχων. Τὸ κράτος τοῦτο ὅμως, μάλιστα μετὰ τὸν Ἰουστινιανόν, ἦτο σχεδὸν ἐξηλληνισμένον καὶ ὡς κράτος, ἦτο ἡ Μεσαιωνικὴ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία, καλουμένη συνήθως Βυζαντινὴ, καὶ εἶχεν ἐπίσημον γλῶσ-

«Les Illyres fixés sur les deux rivages de l'Adriatique et jusque dans le Tyrole, avaient abandonné leur langue pour parler ce dialecte thrace, qui est à la base de l'Albanais»), ὥστε τὸ πεδῖον τῶν αὐθαιρεσιῶν εἶναι ἐλεύθερον. Σημειωτέον ὅτι βεβαιότερα πατρὶς ἀπὸ ἐκείνην, ἣτις εἶναι πτωχὴ, ὡς ἡ Ἀλβανία, δὲν ὑπάρχει· διότι οἱ μὲν κατοικοῦντες αὐτὴν τὴν συνειθίζουσι καὶ τὴν ἀγαποῦν, οἱ δὲ ἄλλοι δὲν τὴν ἐπιθυμοῦν ὡς πατρίδα. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπίταξις τοῦ ἀρθρου εἶναι ἐν Ἰλλυρία ἰθαγενὲς γλωσσικὸν στοιχεῖον· οὐδεὶς ξένος θὰ ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ μέχρι τῆς οἰκογενείας τοῦ ὄρειου Ἀλβανοῦ, ἵνα ἐπιβάλλῃ τοιοῦτον γλωσσικὸν φαινόμενον (πρβλ. σ. 41).—Ὁ CARIDAN, L'origine, σ. 7, δὲν ἐπρόσεξεν, ὅτι αἱ ἄνωτέρω γνώμαι τοῦ Iorga περὶ ἐξιλλυρίσεως, ἐκθρακίσεως, ἐκλατινίσεως, παράγουσι λαούς, οὓς ἡ πλουσία ἐλλ. γλῶσσα καλεῖ ἰλλυριοφώνους (ἢ -γλώσσους), θρακοφώνους κλπ. (roumanophones, ANCEL, Peuples d. Balc. 88) καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ εἴπῃ ἐνώπιον τῆς Ρουμ. Ἀκαδημίας, ὅτι αἱ λέξεις αὗται εἶναι ridicules· οὔτε δ' ἀποδίδονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὄροι τοιοῦτοι ἀλογίστως καὶ ἀτόπως, ὡς πιστεύει καλοκάρδως ὁ Car. Ἀγνοῶν δ' ὅτι ὁ IORGA, Εἰκ. ἀπὸ τὴν Ἑλλ., 124 ἐξ., καὶ *Rev. d. Sudest Europ.*, 12, 1935, 107 ἐξ. ἀποδοκιμάζει τὸν στενὸν ὄρον *Βαλκανικὴ* χερσόνησος (ὡς καὶ τὸν *Macedoroumain*, *Gesch.* I, 98), εἰρωνεύεται, σ. 3, τοὺς Ἑλληνας, οἵτινες, ἔχοντες ὑπ' ὄψει, ὅτι τὰς δηλουμένας δι' αὐτοῦ χώρας τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης περιέβαλλέ ποτε ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς, ὀνομάζουσιν αὐτάς *Ἑλληνικὴν* χερσόνησον, ἀναμφιβόλως ὀρθότερον κατὰ τὴν γνώμην μου, εἰ καὶ ἡ χρῆσις ἔδωκεν ἤδη εἰς τὸν ὄρον *Βαλκανικὴ* τὴν προσήκουσαν εὐρύτητα. Ἄλλοι εἶπον *Ἰλλυρικὴ* χερσόνησος. Ὅρα καὶ MÄRZ *R. J. D. E. Balcan.*, III II, σ. 1 ἐξ. καὶ κατ. 68₀.

¹ Πρβλ. IORGA, *Istoria Românilor din peninsula Balcanica*, 1919, σ. 10 ἐξ. PHILIP-PIDE, *ἔ. ἄ.*, I, σ. 849.

² Πρβλ. ΖΑΚΥΤΗΝΟΣ, *Le Chrysobulle d'Alexis III Komnène*, Paris, 1932, σ. 86 ἐξ. ΑΜΑΝΤΟΣ, Ἱστορ. τοῦ βυζ. κράτους, 1939, σ. 39 ἐξ. Ἑλληνικά, 6, σ. 231 ἐξ. DIETTERICH, *Byz. Zeitsch.*, 31, 1931, σ. 38 ἐξ. ZEILLER, αὐτ. σ. 168 ἐξ. 34, 447, IORGA, πολλαχοῦ τῶν ἔργων του.

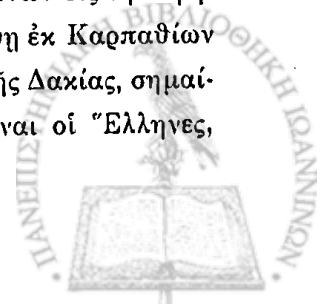

σαν τὴν Ἑλληνικὴν, ἣτις ἦτο ἰθαγενὴς καὶ ἡ μᾶλλον διαδεδομένη τότε. Ἐπομένως ἡ ἔννοια τῆς ἀρχαίας Ρωμανίας εἶναι ἐντελῶς διάφορος καὶ ξένη πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς σημερινῆς Ρουμανίας.

Δεύτερον ὅταν τις δέχεται τοὺς κατοίκους τῆς ἀρχαίας Ρωμανίας δηλαδὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὡς ἐκλατινισμένους καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας (ἀπὸ Δακίας καὶ Αἴμου εἰς Πίνδον καὶ Ἀδρίαν)¹, οὐδεμίαν τιμὴν ἀπονέμει εἰς τὴν χωριστικὴν

¹ Καὶ εἰς Ματαπᾶν· πρβλ. PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 849. Διατί ὄχι, ἀφ' οὗ τὸ Ναύπλιον ἐλέγετο Neapolis Romaniae, ὃ δὲ ἀγὼν γίνεται διὰ τῶν λέξεων περὶ τὰς λέξεις, οὐχὶ δὲ περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς καὶ ἀμέσως; Ἄλλ' ἔχει καὶ ἄλλας συγκρουομένας γνώμας ὁ ἀκάματος συγγραφεὺς καὶ πολιτικός, ὃν μέρος μόνον ἐγνώρισα, κυρίως ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ πολλάκις ἐλέγχοντος αὐτὰς PHILIPPIDE (πρβλ. σ. 788 ἐξ., 790, 849, 781 ἐξ. κλπ.), βοηθούμενος ὑπὸ μεταφραστοῦ τοῦ κ. Ν. Σβορώνου συντάκτου τοῦ Μεσαιωνικοῦ ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας, ὃν καὶ εὐχαριστῶ. Ὁ Iorga οὐδεμίαν μετανάστευσιν δέχεται ἀπὸ Β πρὸς Ν (αὐτ. σ. 788-9), ὡς φρονῶ καὶ ἐγώ, ἀλλὰ δὲν συνάγομεν ἐξ αὐτοῦ ὅμοια πορίσματα. Ἐν Gesch. d. Rum. Volkes, I, 98, 100, 151 λέγει ρητῶς, ὅτι οἱ Πίνδιοι ἦσαν συντεθειμένοι ἐκ τῶν αὐτῶν(;) μὲν ἐθνογραφικῶν στοιχείων ὡς οἱ Δακορρομᾶνοι ἀλλὰ «δὲν ἦσαν μέρος τοῦ ἐνιαίου ρουμανικοῦ λαοῦ ζῶν μακρὰν αὐτοῦ» (ἐθνολογικὰ στοιχεῖα ὑπονοοῦνται ἐνταῦθα ἢ λεγομένη Romanité Balcanique, περὶ ἧς κατωτέρω). Δέχεται ὁμοίως ὁ Iorga ἐκ Θεσσαλίας (Μεγάλης Βλαχίας) μετανάστευσιν εἰς τὸν Αἴμον (πρβλ. DRAGANU κατὰ τὸ Bull. de la société linguistique de Paris, 35, II, 1935, σ. 102. BUTURAS, Ein Kapitel, σ. 87 ἐξ.), ὅπερ δηλοῖ, ὅτι, ἂν οἱ Βλάχοι τῆς Θεσσαλίας εἶναι Ἑλληνας τὴν καταγωγὴν, τοιοῦτοι ἄνθρωποι θὰ μετῴκουν πρὸς βορρᾶν (IORGA, Gesch. d. Rum. Volkes, σ. 99 ἐξ., 108. PHILIPPIDE, σ. 790). Ἄλλ' ἡ γνώμη εἶναι ἐντελῶς ἀναπόδεικτος, ἀβάσιμος καὶ μετέωρος, μὴ ἐξαρτωμένη οὐδ' ἀπὸ τριχός, ἀπρόσφορος δὲ καὶ πρὸς ὃν σκοπὸν ἐλέχθη, ἐπεὶ ἡ Μεγάλη Βλαχία τῆς Θεσσαλίας, ὅσον καὶ ἂν διαστείλωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ μεγέθους τῆς, ἦτο ἀνίκανος νὰ στείλῃ πλῆθος δυνάμενον νὰ ὀνομασθῇ ἀποικία καὶ νὰ ἐπιδράσῃ αἰσθητῶς ἐπὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ Δακικοῦ λαοῦ. Ἐκ τῆς Πίνδου, τῆς Ἠπείρου, τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὄχι ὁμοίως καὶ ἐκ τῆς εὐφόρου Θεσσαλίας, θὰ ἐξενιτεύοντο, ὡς καὶ τώρα, μόνον μεμονωμένοι πτωχοί, ζητοῦντες καλύτεραν τύχην. Ἄλλ' εἰς τὸ βιβλίον του, Εἰκόνες ἀπὸ τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα, μτφρ. Μ. Μανέσκου, σ. 3, λέγει σκοτεινῶς ὁ Iorga, ὅτι εἶναι «ρουμανικὴ (!) ἢ καταγωγὴ (:) τῶν βλάχων βοσκῶν».

Δὲν φαίνεται στερεωτέρα ἡ γνώμη, ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας ἦσαν ἐντόπιοι «ἐξηλληνισμένοι Ἰλλυριοὶ» (δηλαδὴ Ἑλληνας;) λαβόντες τὴν βλαχικὴν γλῶσσαν ἐκ Δαλματίας. Πῶς «ἐξηλληνίσθησαν» οὗτοι οἱ Ἰλλυριοὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων καὶ πῶς παρέλαβον τὴν γλῶσσαν ἐκ Δαλματίας; ἦτο αὕτη ὠνητὸν ἐμπόρευμα; Τὸ εὐρίσκω δυσκολώτατον. Ὅταν δὲ ἡ εὐφυΐα τοιοῦτου ἀνδρὸς ἀποφεύγῃ νὰ συνταχθῇ πρὸς τὴν γνώμην τῶν συναγειρομένων καὶ φιλοξενουμένων εἰς τὴν ἐφημερίδα του, Neamul Românesc, ὑπερπατριωτῶν δῆθεν ἱστορικῶν, καὶ νὰ ἐκπέμψῃ ἐκ Καρπαθίων εἰς Πίνδον τοὺς Βλάχους ὡς σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ὅστουν ἐκ τῶν ὄστων τῆς Δακίας, σημαίνει, ὅτι τοῦτο εἶναι ἔτι δυσκολώτερον. «Ἐξηλληνισμένοι Ἰλλυριοὶ» ὁμοίως εἶναι οἱ Ἑλληνας,

γραμμὴν τῶν γλωσσῶν, ἣν καθώρισεν ὁ Jirecek, ἥτοι παραβλέπει τὰς ἀρχαίας ἐπιγραφὰς καὶ τὸ γλωσσικὸν καθεστὸς τῶν ἀντιστοιχῶν χρόνων, ὥστε δὲν πατεῖ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς πραγματικότητος.

Τρίτον· οἱ Δακορρουμᾶνοι δὲν εἶναι ὁμόφυλοι τῶν ἡμετέρων Βλά-

αῦτοὶ οὗτοι ἢ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀνασκαπτομένων εἰς τοὺς ἀρχαίους τάφους κτιστῶν (ᾄρα τὴν ἐπομ. σημ.) καὶ πρόγονοι τῶν ζώντων ἐκεῖ καὶ σήμερον Ἑλλήνων ὁμοτέχνων. Μὲ ἐν ἐτι βῆμα πρὸς τὴν πραγματικότητα, θὰ κερδήσῃ ἡ ἐπιστήμη τῆς ιστοριογραφίας καὶ πάντες ἡμεῖς.

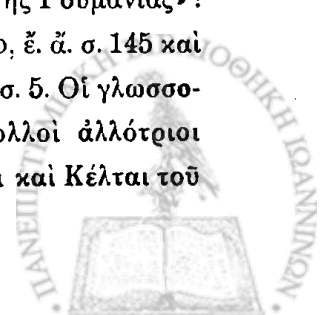
Ἄλλ' ὅμως ὁ Ιοργα, ἐν ᾧ ὁμολογεῖ, ὅτι οἱ Πίνδιοι εἶναι ἰθαγενεῖς ἐν τῷ τόπῳ των καὶ γνωρίζει, ὅτι μετὰ τῶν περιβαλλόντων αὐτοὺς ἄλλων ἰθαγενῶν Ἡπειρωτῶν, Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων ἀνήκουσιν εἰς ἓν κράτος, ὅπερ ὠνειρεύοντο τοῦλάχιστον ἀπὸ 100 ἐτῶν (Νικοτσάρας, Βλαχάβας, Γεωργάκις Ὀλύμπιος, Κολέττης, Τσοίτσας κλπ.), καὶ τὸ ὅποῖον δι' αἵματος συγκατεσκεύασαν μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, καλεῖ ὅμως αὐτοὺς τῷ 1927 «μὴ ἐλευθερωθέντας Ρουμάνους», (ᾄρα καὶ τὴν ἐπομ. σημ.). Θά μας ἐπιτρέψῃ νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ αὐτὸς φαντάζεται ὡς ἐλευθερίαν, δὲν θεωρεῖται ἐλευθερία οὔτε ὑπὸ τοῦ κοινοῦ οὔτε ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ νοῦ, ἀλλ' οὔτε καὶ ὑπὸ τῶν Πινδίων, πλην τῆς ὅπουδήποτε — ἐλευθέρας νὰ σκέπτηται περὶ ἑαυτῆς, ὅπως θέλει — μειοψηφίας, τῆς πεισθείσης εἰς τὰς ἀναποδείκτους καὶ ἀντιμαχομένας ἱστορικὰς θεωρίας περὶ φυλετικῆς συγγενείας Πίνδου καὶ Ἰστρου, καὶ τῆς ἐν Ρουμανίᾳ συγκεντρωμένης δρακὸς τῶν ἀλαλαζόντων κυμβάλων. Ἡμεῖς ὅμως κατὰ τὰ ἄνω πιστεύομεν καὶ τι ἄλλο: ὅτι τοιοῦτοι συλλογιστικοὶ «συνδυασμοὶ» ὑπολείπονται ἱστορικῶς πολὺ, ὥστε μηδεμίαν σχέσιν νὰ ἔχωσι πρὸς τὴν καθαρὰν ἱστορικὴν ἐπιστήμην. Ὁ Ιοργα, εἰ καὶ φρονεῖ, ὅτι οἱ Πίνδιοι εἶναι ἰθαγενεῖς λαός, ἀλλ' ὅμως προβαλλόμενος ἐσφαλμένας ἱστορικὰς θεωρίας, προσπαθεῖ νὰ μειώσῃ ἢ ἀντιπαρέλθῃ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα ἢ τὸν ἐν αὐτῷ ἑλληνικὸν ἐν γένει παράγοντα. Σιωπᾶ ὅχι μόνον πᾶσαν παλαιὰν καὶ προῖστορικὴν ἑλληνικότητα τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ κράτους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων καὶ τοῦ Βυζαντίου. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτροχάδην μὲν καὶ παρεμπιπτόντως ἀλλὰ σαφῶς γινομένη δεκτὴ παλαιὰ «ἐξελληνισις» ἐν Μακεδονίᾳ δὲν ἔχει σημασίαν, εἰ καὶ ἐγένετο — καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Ιοργα — ὑφ' Ἑλλήνων καὶ εἶναι αἰωνόβιος καὶ πιστοῦται ὑπὸ τῶν ζώντων ἐν Μακεδονίᾳ ἑλληνικῶν ἰθαγενῶν πληθυσμῶν, ἔχει ὅμως σημασίαν διὰ τοὺς Λάκας ἢ ἐκλατίνισις τῆς Πίνδου ἢ γενομένη ἕστερον ὑπὸ τῆς Ρώμης ἐν ἀπουσίᾳ καὶ πάσῃ ἀγνοίᾳ τῶν Παρισίων! Ἰστοριογραφεῖ ἐν τούτῳ χειριζόμενος ἐπιτηδείως ἓνα φανταστικὸν ἐθνολογικὸν κυκεῶνα, ὃν ὀνομάζει πάλαι μὲν Θρακοῖλλυριοὺς ἢ Ἰλλυριόθρακας, εἶτα δὲ Romanité Balcanique ἢ orientale, ὡς εἰ ἦτο ὁ κυκεῶν οὗτος ἀναμφισβήτητος ἰδιοκτησία τῶν πέραν τοῦ Ἰστρου, κτηθεῖσα διὰ τίτλων χρονολογουμένων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οἱ Παρίσιοι δὲν ἐκέκτηντο δυστυχῶς οὐδ' ἑαυτούς! Ἐν τῇ προσπαθείᾳ ταύτῃ συνήθως ὁ Ιοργα ἀρτύνει τὸν λόγον του διὰ καρυκευμάτων, ἅτινα ἐνέχουσι τὴν ἔννοιαν τοῦλάχιστον τοῦ «ἐπηρεασμοῦ» κατὰ τὸν Ἀριστοτέλειον ὀρισμὸν του· ἄνευ δὲ φανεροῦς διὰ τὸν ἀναγνώστην ἀνάγκης. Π. χ. διὰ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ Φαναρίου δύναται νὰ τὸ ὀνομάσῃ ghetto, ὡς εἰ ὑπῆρχον ὅπουδήποτε κατὰ τὴν Βυζαντιακὴν ἐποχὴν λεωφόροι τοῦ νέου πολιοδομικοῦ τρόπου· γράφων περὶ τοῦ Δακικοῦ ἔθνους, προσθέτει, ὅτι τοῦτο «attend déjà de l'énergie dace un chef, un roi, à la manière de ces rois macédoniens, de sang illyrien, qui don-

χων, ὥστε ἀναποδείκτως νὰ λέγη τις, ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, ἐπειδὴ εἶναι λατινόγλωσσοι, εἶναι Ρουμᾶνοι μήπω ἐλευθερωθέντες¹. Λατινογε-

nèrent au monde l'inoubliable figure légendaire d'Alexandre le Grand», ὡς εἰ ὑπῆρξεν ἢ ὑπάρχει πού ποτε βασιλικὴ οἰκογένεια καθαροῦ ἐθνικοῦ αἵματος, καθαρωτέρου, ὡς ἑλληνικοῦ, ἢ ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία.— «Constantinople n'était qu'un mélange de races», ἐν ᾧ ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ καρδιά τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ οὐδέποτε εἶχε τὸν χαρακτήρα τοιοῦτου κράματος, ὡς θέλει νὰ παραστήσῃ ὁ Iorga. Ὁμιλῶν περὶ Παναγιώτη Νικουσίου, προλογίζει ὡς ἑξῆς: Ραπαιοτὶ Νικουσῖος était le mari d'une Levantine de l'Archipel κλπ., ἦτοι χωρὶς νὰ εἴπῃ, ποῦ ἔπρεπε νὰ νυμφευθῇ ἀπαρεξηγίτως ὁ Ἕλλην Νικουσίος, προσβάλλει μὲ ἥσυχον συνείδησιν καὶ αὐτὸν καὶ τὴν σύζυγόν του καὶ τὸ ἀρχιτέλαγος σύμπαν, ἀφ' οὗ ἐκτείνει ἐπ' αὐτοῦ ἄνευ περιορισμοῦ τὸν λεβαντισμόν· ἀλλ' οὗτος ὁμως ὡς ἀνθρώπινος χαρακτήρ ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη,—εἰς τινα μάλιστα καὶ εὐνοεῖται καὶ τιμᾶται, ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν καταφρονεῖται— ἀλλ' ἐξήρθη, ὁμως εἰδικῶς λεχθεὶς ἐνταῦθα οὐχὶ πρὸς ἔπαινον ἀλλὰ πρὸς ψόγον, καθὼς καὶ ὅτε ἀποδίδεται ἐν Ρουμανίᾳ εἰς ὅλους τοὺς Φαναριώτας, καὶ ὅτε ἀποδίδεται εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας (*Neamtul Romanesc*, 25-III-39, ἡμέραν τῆς Ἐθνικῆς ἑορτῆς τῶν Ἑλλήνων), χωρὶς μάλιστα νὰ ἐρμηνεύηται διὰ τε τὰ ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς, εἴτε ἄλλως πως εἴτε καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν ὅλην καὶ ἐπὶ μέρους ἱστορίαν ἢ τὸν χρονικῶς τοῦλάχιστον ἀντίστοιχον πολιτισμὸν τῶν ἄλλων ὑποδούλων βαλκανικῶν λαῶν, χάριν ἐνός τῶν ὁποίων γίνεται αὕτη ἢ προσβολὴ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καίπερ ἐχόντων ἀείποτε ἱστορίαν οὐδεμιᾶς ἄλλης κατωτέραν καὶ εἰς ἐθνικὰς καὶ εἰς ἀτομικὰς πράξεις. Εἶναι δ' ὄντως λεβαντινοὶ οἱ ἐν Ἀνατολῇ ἐξελληνιζόμενοι Εὐρωπαῖοι.

¹ Ἀνάλογον σκέψιν ἔγραψεν ὁ καθηγητὴς ΡΑΡΑΚΟΣΤΕΑ, ἐν *Revista Macedono-romana*, 2, 1930, 36-47 (πρβλ. *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, 6, 1931, σ. 162-69) εἰς ἀτυχῆ ὀργίλην βιβλιοκρισίαν καταλήγων: «Ἡ Ρουμανία ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν σκέπτεται νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἡπειρον». Νὰ κατακτήσῃ! διατί; διότι ζῶσιν ἐν Ἑλλάδι οἱ Κουτσόβλαχοι! Ὀνειρεύεται λοιπὸν κατάκτησιν καὶ τοῦ Δυρραχίου καὶ τοῦ Fiume καὶ τῆς Ἰστρίας ὁ Ρ.; Πρόκειται περὶ πολιτικῆς, περὶ ἧς δὲν συζητῶ, ἢ περὶ ἐπιστήμης; Ἀλλ' ἡ Ρουμανικὴ ἐπιστήμη ἀκόμη δὲν ἠδυνήθη νὰ συμφωνήσῃ εἰς μίαν θεωρίαν πείθουσαν ὅλους τοῦλάχιστον τοὺς Ρουμάνους, ὅτι ἔχουσι συγγενειάν τινα αἵματος πρὸς τοὺς Κουτσοβλάχους ἡμῶν ἢ ἐπαφὴν ποτε πρὸς τὴν χώραν αὐτῶν ἔστω καὶ τόσην, ὅσην οἱ Νορμανδοὶ τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου (Ἄγνα Κομν. Ἀλεξ. 1256 ἔξ.) ἢ οἱ Καταλανοὶ ποτε (BUCHON, *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises au XIII siècle*, Paris, 1841, σ. 461. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐπετ. Φιλολ. Συλλ. Παρνασσός*, Η, 1904, σ. 65 ἔξ. IORGA, *Histoire de la vie Byzantine*, 2, 267 ἔξ.). Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτούς, ὡς ἀρκεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τοὺς Γάλλους ἢ τοὺς Ἴσπανοὺς ἄνευ μεσολαβήσεως τῶν Παριστιῶν; Δυστυχῶς τὸ ζήτημα ἐτέθη ἐπὶ κακῆς βάσεως, ὥστε καὶ ἄλλοι ἄνδρες νὰ λέγωσιν ἀναλόγου δυνάμεως γνώμας, ὡς ὁ L. SCHULTZE, *Mazedonien, Landschafts- und Kulturbilder*, Jena, 1927, σ. 57 ὅτι: «τελευταῖοι τῶν λαῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐξύπνησαν οἱ Βλάχοι καὶ ἐνόησαν, ὅτι ἀνήκουν εἰς τοὺς Ρουμάνους τοῦ βασιλείου τῆς Ρουμανίας»! Πρβλ. καὶ MEILLET, *Les langues dans l'Europe nouvelle*, σ. 254. SANDFELD, ἔ. ἄ. σ. 145 καὶ *R.I.D.E. Balc.*, II, σ. 469' καὶ VENDRYES, ἔ. ἄ. σ. 330, ὅρα καὶ RÉCATAS, ἔ. ἄ. σ. 5. Οἱ γλωσσολόγοι ὁμως, γινώσκοντες, ὅτι ἐν μόνῃ τῇ Ἰταλίᾳ ὁμοιώθησαν γλωσσικῶς πολλοὶ ἀλλότριοι πρὸς ἀλλήλους λαοί, ἐν οἷς Ἕλληνες τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος, Ἐτροῦσκοι, Γαλάται καὶ Κέλται τοῦ

νῆς εἶναι καὶ ἡ Ἰσπανικὴ γλῶσσα καὶ ἡ Πορτογαλικὴ κλπ., χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ συγγένειά τις αἵματος μεταξὺ Ἰβηρικῆς χερσονήσου ἢ Γαλλίας

βορρᾶ κλπ. (πρβλ. HOMO, *L'Italie Primitive* 1925, σ. 51-4), θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι καὶ νὰ ὀμιλῶσι μὲν περὶ γλωσσικῆς ἀλλ' οὐχὶ καὶ περὶ φυλετικῆς ἐνότητος, ἔτι δ' ὀλιγώτερον περὶ πολιτικῆς, ἀφοῦ εἶναι γνωστοὶ οἱ κατὰ τῆς πολιτικῆς ἐνότητος ἀγῶνες τῶν ἰταλικῶν κρατειδίων. Ἡ ἀπόδειξις τῆς φυλετικῆς ἢ πολιτικῆς ἐνότητος εἶναι κυρίως ἱστορικὸν ἔργον, ἔστω καὶ ὅταν ἐπικουρῆται ὑπὸ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης.

Ἄφ' ὅτου ἱστορικοὶ τινες παλαιοί, ἀνήκοντες συνηθέστατα εἰς τοὺς ἀναρμοδίους ἢ τοὺς ὑστεροβούλους τῆς σ. 7₂, πρὸς ὑποστήριξιν πολιτικῶν βλέψεων ἐξέτρεψαν τὸ ζήτημα εἰς λαβύρινθον φανταστικῶν πολλακίς προβλημάτων, οἱ δὲ Ρουμᾶνοι ἀπήντησαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, συγχέοντες πάντες εἰς ἓνα κυκεῶνα ζητήματα ἢ ἀντικείμενα ἐντελῶς ἄσχετα πρὸς ἀλληλα, ὡς οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου καὶ οἱ τῆς Δακίας ἢ τῆς Ἰστρίας κλπ., ἢ σχετικὰ μὲν ἀλλ' ὅσον τὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, γράφονται πλέον βιβλία ὑπὸ τίτλους, οἷος ὁ «*Une énigme historique*» (ΧΕΝΟΡΟΙ) ἢ κεφάλαια ὡς ἐξῆς: «*Ἐν αἴνυγμα καὶ ἔν ἱστορικὸν θαῦμα, ὁ Ρουμανικὸς λαός*» τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς του» (LOT, ἔ. ἄ., 1, σ. 278 R.I.D.E. Balc. I, 8). Ἡ λαϊκὴ παράδοσις διηγεῖται, ὅτι καθ' ὅμοιον τρόπον ἐθαύμασεν ὁ ἅγιος Εὐθύμιος, ὅτε λυπηθεὶς τοὺς δυστυχεῖς ταξιδιώτας, τῶν ὁποίων τὰ ὑποζύγια εἶχον ἀποκεφαλίσαι οἱ λησταί, ἀνέστησεν αὐτά, κολλήσας ὁμῶς κατὰ λάθος τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄνου εἰς τὸν ἵππον καὶ τανάπαλιν καὶ κατασκευάσας οὕτω τέρατα. Ἀνάλογον τέρας εἶναι οἱ Θρακοῖλλυριοί, γενόμενοι δεκτοὶ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἀλλὰ χρησιμοποιοῦμενοι καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς πρὸς ἀπάρνησιν τῶν Ἑλλήνων Μακεδόνων. Δὲν ὑπῆρξαν Ἑλληνες Μακεδόνες, διότι ὑπῆρξαν Θρακοῖλλυριοί. Οὕτω λογοπαικτοῦντες ἐφραντάσθησαν ὡς ἐστερημένον ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ καθαροῦ φυλετικοῦ χρώματος καὶ *rem pullius* καὶ ἐπομένως *primi occupantis* ὄχι μόνον τὴν Μακεδονίαν ἀλλὰ καὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸν Βυζαντινὸν πολιτισμὸν, ἐπειδὴ ταῦτα ὡς καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶναι ὀνόματα ἄνευ τῆς λέξεως ἑλληνικός, ἂν καὶ εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ ἀνατολικὴ Ρωμανία — τὸ Βυζάντιον — ἐχωρίσθη ὡς ἔν ἀνεξάρτητον κράτος, διότι ἐπιβληθεὶς ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ὁ ὑπάρχων ἐκεῖ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ κρατοῦσα ἰθαγενὴς γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὡς σύνολον ἐκυβέρνων (πρβλ. *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 1931, 287 ἔξ.) καὶ κατηύθυνον τὴν σκέψιν καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν συγχωνευομένων ξένων ἢ ὑποτελῶν, οὓς ἀφωμοίου.

Ἐνεκα τῆς αὐτῆς ὁμῶς νόθου θεωρίας ἐνεθαρρύνθη ἡ ὀμαδικὴ ἀμάθεια καὶ ἡ ἡμιμάθεια καὶ ἡ λεηλασία τῆς ξένης ἱστορίας, ἡ ἐπιστήμη ἡττήθη ὑπὸ τῆς ἀσυνειδήτου πολιτικῆς τῶν εἰσηγητῶν — ἄρᾳ γε δὲν ἔλαβον ἀμοιβὴν τινα διὰ τὴν προφανῆ ταύτην ἱστορικὴν κιβδηλείαν; — καὶ ἐκόπησαν τὰ νομίσματα τῆς ἐλευθέρως Ἀλβανίας (Iek) ὄχι μόνον μὲ τὸν Ἡρακλέα καταβάλλοντα τὸν λέοντα τῆς Νεμέας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὡς ἐθνικοῦ ἥρωος τῶν Ἀλβανῶν! Καὶ ὁμῶς ὄχι μόνον ὁ πατήρ καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν πάντοτε κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀλέξανδρος συνέτριψε καὶ ἐταπείνωσεν αὐτοὺς τῷ 335 παρὰ τὸ Πήλιον (Πλιάσαν). Μόνον ἡ διείδουσις τῶν ἑλλήνων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἔπειτα (ὄρα σ. 17, 41) ἐπέδρασε καὶ ἡμέρωσέ πως πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἰλλυρίαν, ἧς ὁμῶς ὁ χαρακτηρ (STADTMÜLLER, *Ἡπειρωτ. Χρονικά*, 9, 1934, 151) ὑπὸ τινος ἡρευνημένης ἐπόψεως (ἐνδυμασίαν πρβλ. ΑΓΓ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, αὐτ., 5, 1930, σ. 253 ἔξ.), πιθανώτατα δὲ καὶ εἰς πάσας τὰς μὴ ἡρευνημένας, εἶναι ἀλλότριος πρὸς τὸν τῆς συνεχομένης Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας (πρβλ.

καὶ Ρουμανίας, ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ φρονοῦντος ταῦτα προστίθεται ἐπικουρι-

τὸν οἶκον, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ὅλως ἀλλότρια εἰς τοὺς Γκέγκηδες παρὰ εἰς τὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἡπείρῳ, ὅρα σ. 41, κειμένην Κοριτσάν, ἐν ἣ εἶδον τὸν βίον ὅμοιον τῷ τῆς πατρίδος μου). Ὁ Στράβ. 326-327 λέγει: «τὰ περὶ Λύγκον καὶ Πελαγονίαν καὶ Ὀρεστιάδα καὶ Ἐλίμειαν τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἐκάλουν, οἱ δ' ὕστερον καὶ ἐλευθέραν» ἔνιοι δὲ καὶ σύμπασαν τὴν μέχρι Κερκύρας Μακεδονίαν προσαγορεύουσιν, αἰτιολογοῦντες ἅμα ὅτι καὶ κουρᾶ καὶ διαλέκτῳ καὶ γλαμῦδι καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις χρῶνται παραπλησίως» ἔνιοι δὲ καὶ δὶγλωττοὶ εἶσι.» Διὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ὅρα τὰς παρατηρήσεις τοῦ REY, R. I. D. E. Balcan., III I, σ. 302 ἔξ.

Τώρα πάντες γράφουν ἄνευ ἀπόψεων νέων, ἀναιροῦντες ἀλλήλους καὶ ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὸ παράλογον, τὸ ἀμάρτυρον ἢ τὸ ἀντίθετον πρὸς τὰς μαρτυρίας. Οὐδεὶς προσέχει, ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἀπὸ Κοζάνης μέχρι τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Βοῖου κατοικοῦσι χώραν λευκὴν, λεπτὴν καὶ πτωχὴν, ὥστε μήτε ἡ εὐτυχία καὶ ἡ ζωὴ τῶν εἰς τὰς κλιτῶς ἀναρριχωμένων ἐλληνικῶν χωρίων μήτε ἡ τῶν ἀπλουμένων εἰς τὰς πτυχὰς τῆς παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα ἐπαρχίας Ἀνασελίτσας νὰ προκαλέσῃ τὴν πλεονεξίαν ἐπιδρομῶν ἢ μεταναστών, ἐπισχόντων τὴν ὁρμὴν αὐτῶν πρὸ τῆς λευκῆς γῆς ἢ ἐγκατασταθέντων μὲν, ὡς οἱ Σλαῦοι, προσωρινῶς, ἀλλὰ φυγόντων ἔπειτα τάχιον ἢ βράδιον διὰ τὸ ἄγονον τῆς γῆς, καταλιπόντων δὲ μόνον τοπωνύμια, ὡς θὰ συνέβη καὶ εἰς Ἀλβανίαν (Μητροπολ. Ξάνθης ΙΩΑΚΕΙΜ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟΥ, Συμβ. εἰς τ. ἱστ. τ. Μοσχοπόλεως, 1939, σ. 98, 100) καὶ νοτιᾶν Ἑλλάδα, ἐπίσης κτηνοτροφικὴν μᾶλλον ἢ γεωργικὴν οὔσαν. Οἱ κάτοικοι μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσωσιν ἐκ τῆς γῆς μετέρχονται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κτίστου ἢ οἰκοδόμου καὶ ξενιτεύονται πανταχόσε. Τὸ ἐπάγγελμα δὲ τοῦτο ἐπιχωριάζει ἀπὸ δύο τοῦλάχιστον χιλιετηρίδων, ὡς ἀπέδειξαν ἀνασκαφαὶ αὐτόθι τάφων ἀρχαίων, περιεχόντων μεταξὺ τῶν κτερισμάτων καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης τῶν ταφέντων ἀνδρῶν (πρβλ. Πρακτ. τῆς Ἀρχ. Ἐταιρ., 1934, σ. 77, 79 καὶ 80· ἐπὶ εἴκοσιν ἀνασκαφέντων τάφων οἱ τέσσαρες ἦσαν τάφοι κτιστῶν μετὰ τῶν ἐργαλείων των· τοιαύτη δ' ἀναλογία 4:20 δηλοῖ, ὅτι τὸ σύνολον περιήτου τῶν ὠρίμων ἀνδρῶν ἦσαν οἰκοδόμοι). Ὡστε ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ τοῦλάχιστον ἦτοι ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν τάφων μέχρι σήμερον οἱ κάτοικοι εἶναι μόνιμοι ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ καὶ εἶναι Ἕλληνες τὴν γλῶσσαν. Τὸ αὐτὸ συνεχίζεται πρὸς Δ ἐντὸς τῆς Ἡπείρου, ἔνθα τὰ χωρία διὰ τοῦτο λέγονται Μαστοροχώρια (=χωρία μαστόρων, οἰκοδόμων). Τὸ ὅτι ὁμως, φυγόντων τῶν Σλαῶν, παρέμειναν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι ἐν τῇ λευκῇ γῇ ἀσκοῦντες τὸ πατροπαράδοτον ἐπάγγελμα μέχρι σήμερον, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ παλαιὸς ἐλληνικὸς πληθυσμὸς τῶν κατοίκων οὔτε εἶχε φονευθῆ οὔτε εἶχε φυγαδευθῆ. Ὡστε, ἂν περαιτέρω δὲν ἔφυγον οἱ Σλαῦοι, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκομεν ἐλληνοφώνους, τοῦτο σημαίνει, ὅτι οἱ ἐλληνόφωνοι ἀπώλεσαν τὴν γλῶσσαν συμμειχθέντες, ὡς συνέβη καὶ προσφάτως ἐν Νεστορίῳ (σ. 15₁) καὶ ὡς παρατηρήθη καὶ εἰς τὰς ἐν σλαυοφώνοις τόποις τελευταίας ἐγκαταστάσεις προσφύγων. Οὕτω πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ τοὺς ὄρεινους κατοίκους τῶν Κορεστίων μεταξὺ Καστορίας καὶ Φλωρίνης, ὧν πλεῖστοι εἶναι κτίσται, λεγόμενοι συνήθως Κιούσηδες ἐν Ἀθήναις. Εἶναι δὲ τῶν ὄρεινῶν τούτων ὁ χαρακτήρ, ὁ οἶκος καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ὅμοια πρὸς τὰ τῶν Ἑλληνοφώνων καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμία δυσκολία συνοικεσίων καὶ ἀγγιστεῶν ὑπάρχει μεταξὺ ἐλληνοφώνων καὶ σλαυοφώνων. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι δραστήριοι, εὐφυεῖς, καὶ τὸ σπουδαιότατον, πλήρεις πρωτοβουλίας καὶ τόλμης καὶ ἰσχυρᾶς ἀτομικῆς ἀναπτύξεως. Ὁλος ἀντίθετος εἶναι ὁ βίος καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν σλαυοφώνων καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς γεωργῶν κατοίκων χωρίων τινῶν τῆς πεδιάδος τῆς Πελαγονίας, ὀργανωμένων

κῶς, ὅτι, ἵνα μεταδοθῆ εἰς λαόν τινα γλῶσσά τις, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπι-

πατριαρχικῶς (Zadruga' προβλ. ΚΑΡΑΒΙΔΑΝ, *Ἀρχεῖον τ. Οἴκων. καὶ Κοινων. Ἐπιστημῶν*, 6, 1926 καὶ *Byz.-Neugriech. Jahrb.*, 7, 1928-9, 518 ἐξ. ΕΝΕΛΡΙΔΙ, ἔ. ἄ. 118 ἐξ. Γ. ΧΡΙΣΤΟΥ [=Γ'. Μόδη], *Ὁ Γεροδῆμος*, Ἀθῆναι, 1933). Ἐνταῦθα οἱ ἄνθρωποι στεροῦνται πάσης πρωτοβουλίας καὶ ἀτομικότητος, ἀφανίζομένης πρὸ τῆς παντοδυναμίας τοῦ γενάρχου. Τοῦτο εἶναι ὅλως ἀλλότριον πρὸς τὸν ἰθαγενῆ κόσμον ἀποτελοῦντα λαογραφικὴν καὶ ἐθνικὴν ἐνότητα. Εἰς τοὺς ὄρεινους ἐπικρατεῖ ἡ ἀτομικὴ θέλησις, εἰς τοὺς πεδινούς ἡ ὁμαδικὴ πειθαρχία. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο εἶναι γενικώτερον ἐθνικόν. Ἀναλόγως κρίνομεν τοὺς κτίστας τῆς Κολωνείας.

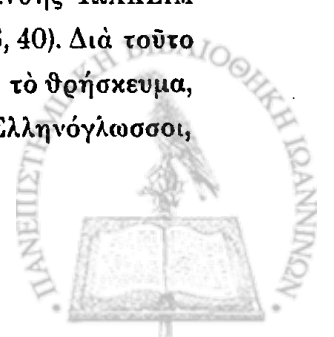
Ταῦτα εἶναι καλὸν νὰ γνωρίζῃ καὶ ὁ GINO LURI (*La difesa della razza*, 2, σ. 33 ἐξ.), ὅστις βοηθούμενος ὑπὸ Ρουμανικῶν βιβλίων καὶ γράφων, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐκ τοῦ γραφείου καὶ ἄνευ γνώσεως τῆς χώρας καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐρμηνεύων δὲ τὰς λέξεις ἐπιδρομή, δῆσις, κατάληψις κτ. ἐν ὅλῃ τῇ δυνατῇ ὀξύτητι τῆς ἐννοίας των, φαντάζεται ἐξαλειφθὲν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος· καὶ ἐνῶ ἡ ὑπαρξίς τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Πίνδου εἶναι δι' αὐτὸν ἱστορικὸν τεκμήριον, δὲν ἔχει ὅμως ἀνάλογον σημασίαν ἢ παρουσίαν τῶν πολυπληθεστέρων ἑλληνογλώσσων ἐνταῦθα κατοίκων («nella Tessaglia si salvarono dalla slavizzazione soli pochi centri fortificati(;) e un grosso nucleo di pastori valacchi discesi dal Pindo» κλπ.) οὔτε ἢ μετὰ τόσους δεκατισμούς, οὓς ἀπαριθμεῖ ὁ LURI, καὶ τόσας περιπετείας ἐξ ἑαυτῶν ἐκπορευθεῖσα δύναμις πρὸς ἀναβίωσιν καὶ πολλαπλασιασμόν καὶ πρὸς σωτηρίαν τῆς γλώσσης.

Ἀλλὰ καὶ πρὸ Χριστοῦ ἦσαν Ἕλληγες, ὅτε κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἡγεμόνευεν αὐτῶν ὁ Μενέδημος (Καῖσ. *De bello civ.* 34, *Ἀρχ. Ἐφημ.*, 1933, σ. 26 ἐξ.) καὶ ἔτι πρότερον ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, ὅτε ὁ Περδίκας ἐξ Ὀρεστικοῦ Ἄργους (Χρούπιστα) κατέληξε νὰ γίνῃ ἐπίτροπος τοῦ θρόνου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ δὲ φιλόμουσος Πτολεμαῖος στρατηγὸς καὶ ἱστοριογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξ Ἐορδίας κατέληξε νὰ γίνῃ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικῆς δυναστείας· καὶ ἐπὶ Φιλίππου Β', κτίστου τῆς παρὰ τὴν Φλώριναν Ἡρακλείας, ἧς αἱ κέραμοι ἔχουσιν ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς (*Ἀρχ. Ἐφημ.* 1933, σ. 66. *Πρακτ. τ. Ἀρχ. Ἐταιρ.*, 1934, 104 ἐξ.) καὶ κατὰ τὸ 360 π. Χρ., ὅτε τὸ ἱερὸν τῆς Ἐπιδαύρου ὄριζε θεαροδόκους ἐν Μακεδονίᾳ τὸν βασιλέα Περδίκαν διὰ τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν Μενέλαον Νικάνορος ἐξ Εὐορδίας (Ἐορδίας) διὰ τὴν δυτικὴν, εἰς δὲ τὸ Πύθιον τῆς Πεερραβίας τὸν Ἐκφαντον Βούπλαγος (*Ἀρχ. Ἐφημ.* 1925-6, σ. 76 ἐξ. *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην.* 1931, σ. 315 ἐξ.) καὶ κατὰ τὸ 420-400 π. Χρ., ὅτε τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν ὄριζε θεαροδόκους ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ τῶν Καμβουνίων εἰς τὸν σημερινὸν Σαραντάπορον ἐν Βάλλαις τοὺς υἱοὺς τοῦ Ξενοτέλους (DITTENBERGER, *Sylloge inscr. graec.* Γ' ἔκδ. ἀριθ. 80) καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος, ὅτε ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ὁ Α' ἐγένετο δεκτὸς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας (*Ἀρχ. Ἐφημ.* 1927-8, σ. 81) καὶ κατὰ τὸν 7' αἰ., ὅτε ὁ βίος τῶν Μακεδόνων, ὅμοιος τῷ τῶν νοτίων Ἑλλήνων, ἐχρειάζετο διὰ τὸ γυμνάσιον ἀρυβάλλους, οὓς εὐρίσκομεν ἐν δυτ. Μακεδονίᾳ (*Πρακτ. Ἀρχ. Ἐταιρ.* 1933, σ. 66) καὶ πάντοτε διὰ τὸ ὁμόθησκον, οὗ ἔνεκα εὐρίσκομεν Ἐρμῆς καὶ Πᾶνας καὶ Διονύσους καὶ Ἡρακλεῖς κλπ. καὶ διὰ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων καὶ πολλῶν πόλεων ἀπὸ τῆς πρώτης ἡοῦς τοῦ πολιτισμοῦ· καὶ διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς παλαιᾶς ἱστορίας ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς τὰ Ἰνδοευρωπαϊκὰ ἑλληνικὰ φῦλα, κατερχόμενα ἀπὸ βορρᾶ ἐστάθμευσαν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἔκαμαν αὐτὴν πατρίδα των αἰῶνας ὅλους, πρὶν ἐπεκταθῶσι νοτιώτερον τῶν Καμβουνίων εἰς τὴν λοιπὴν χώραν, τὴν ἔπειτα κληθεῖσαν Ἑλλάδα. Διὰ τοὺς παλαιούς ἐν γένει χρόνους καὶ

δράμη ὁ φορεὺς τῆς γλώσσης ἐν μεγαλυτέρῳ ἀριθμῷ ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον, ὥστε νὰ προκύπτῃ μετῆξίς τις δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς συγγένεια

τοὺς Μυκηναϊκοὺς ὄρα KÖHLER, *Sitz.-Ber. Berl. Akad.*, 1897. HEURTLEY, *Annual of the British School at Athens* 1925-6, σ. 21, 50, 58 ἐξ. 65 (*Ἀρχ. Ἐφημ.*, 1927-8, σ. 83), 1926-7, σ. 191 ἐξ. *Antiquity*, 1929, σ. 323. *Proceedings of the first internat. Congr. of prehist. and protohist. sciences*, London, 1932, 186. *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην.*, 1929, 59 ἐξ. *The Antiquaries Journal*, XII, 1932, σ. 227 ἐξ. *Prehist. Macedonia*, Cambridge, 1939. ΜΥΛΩΝΑΣ, *Ἀρχ. Ἐφ.*, 1930, σ. 13 ἐξ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1927-8, σ. 75 ἐξ., *Ἑλληνικά*, Β', σ. 105 ἐξ., Ζ', σ. 37 ἐξ. *Μακεδονία καὶ Μακεδόνες*, 1930. *Classical Studies presented to ED. CAPP*s, 1936, σ. 191 ἐξ. *Ἀρχ. Ἐφημ.*, 1932, σ. 99 ἐξ. 1933, σ. 60. *Πρακτ. Ἀρχ. Ἐταιρ.*, 1933, σ. 65 ἐξ., 68 ἐξ., 1934, σ. 72· 1935, σ. 49. HADMOND καὶ SKEAT ἐν *Ann. of the Brit. School*, 1931-2. SIMONYI DEZSÖ, Wann hat sich das Illyr. Volkstum im westl. Karpathenbecken ausgebildet? Budapest, 1935, σ. 12. Ὅρα προσέτι τὰς ἑλληνικὰς ἱστορίας τοῦ BUSOLT, τοῦ GLOTZ καὶ τοῦ BELOCH. Ἕλληνες ἦσαν ὄχι μόνον οἱ σπεύσαντες νὰ γεννήσωσι σοφοὺς ἄνδρας καὶ ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας καὶ συγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ καθυστερήσαντες ποιμενικοὶ ἢ ἀγροτικοὶ πληθυσμοὶ τῆς μεσογαίας. Περὶ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὕστερον κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους μαρτυρεῖ ἡ χωριστικὴ γραμμὴ τοῦ Jirecek [ἄνω σ. 36]).

Πῶς δύναται λοιπὸν νὰ ἀληθεύῃ οἰαδήποτε θεωρία δεχομένη τότε Θοῤῥας ἢ Ἰλλυριοὺς ἐνταῦθα ἐκλατινισθέντας ἐπὶ τῶν ὀρέων (πῶς ἄρα γε μετεδόθη ἐκεῖ ἡ γλῶσσα;), ὡς φρονεῖ ὁ Thumann, ὁ Thomaschek, ὁ Iorga; ἢ πῶς ἦλθον ἀπὸ Β καὶ ὑπερέπησαν τῶν πεδινῶν ἑλληνοφώνων πληθυσμῶν, ἢ πῶς δύναται νὰ εἶναι Ἰλλυριοί, ἀφ' οὗ οὔτε ἐκεῖθεν τῆς Πίνδου οὔτε ἐντεῦθεν ὑπάρχει εἰς τὰς πεδιάδας συνέχεια λατινοφώνων, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου εἶναι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀντίπαλα καὶ πολεμούμενα στοιχεῖα; ἢ πῶς ὑπερεπήδησαν τοὺς ἑλληνας τῆς δυτ. Μακεδονίας, ἵνα μεταβῶσιν ἀντιστρόφως εἰς Δακίαν, ἢ πῶς ἀφ' οὗ ἔγινε γνωστὴ ἡ εὐδαίμων Δακία, ἔμειναν οἱ ὑπόλοιποι ἐπὶ τῶν ὀρέων; ἢ ἂν ἡ πρώτη κατοικία τῶν ἦτο πεδινή, πῶς ἐτράπησαν πρὸς τὰ ὄρη καὶ διατί μόνον αὐτοί, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἑλληνοφῶνοι; Πάντα δὲ ταῦτα ἀμάρτυρα καὶ περιττά, ὡς θὰ φανῇ. Οἱ Τοῦρκοι κατακτῆσαντες τὴν Μακεδονίαν, εἰς μὲν τὰς εὐφόρους πεδιάδας (Γενιτσῶν, Ὀστροβόν κλπ.) μετεφύτευσαν Τούρκους ἐξ Ἀσίας [Ἰκονιάρχους (πρβλ. *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην.*, 13, 1938, σ. 235. *Zeitschr. für Ethnol.*, Berlin, σ. 1905, 198 ἐξ. *Θεσσαλ. Χρον.*, 2, 174. *R. I. D. E. balcan.*, I, σ. 91 ἐξ.), εἰς δὲ τὰ ἄγονα μέρη, ἔνθα δὲν ἤθελον νὰ βλέπωσι δυστυχοῦντας ὁμοφύλους τῶν, ἐξισλάμισαν πολλοὺς ἐντοπίους καὶ οὕτω διὰ τῆς θρησκείας διέκοψαν τὴν συνοχὴν τῶν ὑποτεταγμένων δυσηνίων πληθυσμῶν, ὡς ἔπραξαν ἐν Ἀλβανίᾳ (Τουρκαλβανοί), Δυτικῇ Μακεδονίᾳ (Βαλαάδες), Κρήτῃ (Τουρκοκρητῆς), Θράκῃ (Πομάκοι), Ἡπειρῷ κλ. (ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην.*, 13, 1938, 235. EVELPIDI, *Les états Balcaniques*, Paris, 1938, σ. 58 κ. ἄ. STADTMÜLLER, *Leipz. Vierteljahrss.*, 3, σ. 9 ἐξ., 13 ἐξ., 24, — ὅτι δ' οἱ Τουρκοκρητῆς ἐπὶ μακρὸν ἦσαν μόνον φαινομενικῶς μωαμεθανοί, κρύφα δὲ χριστιανοί, δηλοῖ, ὅτι βία ἠλλαξοπίστησαν.—Μητροπολίτου Ξάνθης ΙΩΑΚΕΙΜ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστ. τῆς Μοσχοπόλεως, Α, Ἀθῆναι, 1939, σ. 26, 40). Διὰ τοῦτο οἱ Βαλαάδες, καὶ οἱ ἐξισλαμισθέντες ὡσαύτως Ἡπειρωταί, καίπερ Μωαμεθανοὶ τὸ θρήσκευμα, ἦσαν ὁμως ἑλληνόγλωσσοι ὡς καὶ οἱ χριστιανοὶ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, Ἑλληνόγλωσσοι, ἀφ' οὗτου γνωρίζομεν ἐκεῖ ἱστορίαν μέχρι σήμερον.

αἵματος τῶν ὁμογλώσσων¹. Ἄλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑπάρχωσι καὶ νὰ ἐπιτραπῆ νὰ ἐξέλθωσιν ἐξ Ἰταλίας τόσα ἑκατομμύρια ἀποίκων λατινογλώσσων, ὅσα ἀπητοῦντο πρὸς ἐκλατινισμόν τῆς Ἰβηρίας μόνον καὶ τῆς Γαλατίας². Οἱ δὲ ἐν Δακίᾳ, ὡς οὐδ' οἱ ἀλλαχοῦ μαρτυρούμενοι «ἐπαρχικοί», οὐδαμῶς ἦσαν Ἰταλοί, πλὴν ἴσως τινῶν, ἀφ' οὔ καὶ αὐτὸς ὁ Τραϊανός, ὁ κατακτητὴς αὐτῆς, ἐμερίμνησεν, ὥστε ἐξ Ἰταλίας νὰ μὴ στρατολογῶνται στρατιῶται καὶ ἐπομένως μήτε ἀποικίαι Ἰταλῶν νὰ στέλλωνται³. Ἀφ' οὔ δὲ καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἰλλυρικὴν παραλίαν Ἰταλοὶ ἀποικοὶ δὲν ἐστάλησαν ἢ ἐλάχιστοι, ἔπεται, ὅτι οὔτε ἐκλατίνις ἐγένε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἰς τὰς εἰρημένους χώρας.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνομα Ρουμᾶνοι κατέληξε νὰ εἶναι ἐθνικὸν ὄνομα τοῦ πέραν τοῦ Ἰστρου ἔθνους, πρὸς ὃ οἱ Ἀρουμοῦνοι ἦτοι οἱ Βλάχοι ἡμῶν κατὰ ταῦτα δὲν ἔχουσι σχέσιν, δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ λέγη τις, ὅτι: «τώρα τὸ Ρουμανικὸν στοιχεῖον διατηρεῖται ἐπὶ τινῶν σημείων τῆς Μακεδονίας» κλπ.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν ἀποδεικνύει τις, ὅτι Δάκες κατῆλθον εἰς τὴν Πίνδον καὶ τὴν Μακεδονίαν, οἱ ἡμέτεροι Βλάχοι οὔτε ρανίδα αἵματος Δακικοῦ, οὔτε ἔγχρος συγγενείας φυλετικῆς μετὰ τῶν Δακορρομάνων ἔχουν.

Ἡ γνώμη τοῦ Wace καὶ τοῦ Thompson, ὅτι οἱ Βλάχοι εἶναι ἐκλα-

¹ Εἰς τοῦτο ἴσως ἀντιτίθεται ὁ CAPIDAN, φρονῶν, ὅτι ὅταν λέξις ἢ ὄρος τις ὡς basilica (= ἐκκλησία) εἶναι κοινὴ εἰς δύο λατινογλώσσους λαοὺς, μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι συνέζησαν ἐν τοπικῇ συνεχείᾳ ὥστε καὶ συνεμείγησαν. Ἐχουσι δὲ τὴν λέξιν ταύτην καὶ οἱ Ἰσπανοὶ καὶ οἱ ὄρειοι Μακεδόνες Βλάχοι (ὄχι δ' οἱ πεδινοὶ ὅλοι ὡς οὐδ' οἱ Ἄλβανοὶ τῆς Ἡπείρου) καὶ οἱ Παρίστριοι, εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι καὶ ἡ ὑδρόγειος σφαῖρα δὲν διακόπτεται καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἦτο συνεχὲς ἐντὸς τῶν ὁρίων του. Ἡ γλωσσικὴ unité territoriale δὲν ἀποδεικνύεται οὔτε ὑπὸ μιᾶς, ταύτης τῆς κοινῆς λέξεως, ἀλλ' οὔτε καὶ ὑπὸ τῶν ἑκατοντάδων κοινῶν, διότι οἱ λατινόγλωσσοι εἰς τὰ ὄρη μόνον ἠδύναντο νὰ παραχθῶσι καὶ νὰ διατηρηθῶσιν ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς γλωσσικῆς ἐπικρατείας, ὡς καὶ συνέβη ὄντως. Τοῦτο δ' εἶναι τὸ θέμα ἡμῶν.

² Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ β' αἰῶνος π. Χ. ἡ Σύγκλητος ἀνθίστατο εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀποίκων εἰς Σικελίαν καὶ ἐν γένει πέραν τῆς θαλάσσης, ἵνα μὴ ἀποβάλῃ τὴν ἐθνικότητά του ὁ δεσπότης ῥωμαϊκὸς λαός. KORNEMANN, ἐν P. W. R E L. coloniae σ. 561 ἐξ. 563. Ὁ δὲ Καῖσαρ καὶ διὰ νόμου ἀπηγόρευεν ἀποικίας Ρωμαίων ἔξω τῆς Ἰταλίας. Suet. Caes. σ. 42. Ὅρα καὶ σ. 20 καὶ τὸ παράρτημα Λ σ. 111 ἐξ.

³ Ὅρα ἄνω σ. 43. Πρβλ. καὶ Εὐτρόπ. Χ, 7. SANDFELD ἔ. ἄ. σ. 32, ὅτι οἱ συρρεῦσαντες εἰς Δακίαν ἀποικοὶ ἦσαν «ex toto orbe Romano».

τινισμέναι ἐγγώριαι ὄρειναι ἐν τῷ νότῳ φυλαί¹, λέγει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σκέψεως, ἀλλὰ δὲν δίδει ἐρμηνείαν, ἐνῶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν τούτων τῶν Βλάχων, τῶν Σαρακατσάνων καὶ τῶν Ἀθιγγάνων (τούτων ἐχόντων μείζονα ἀκτῖνα κινήσεων) δεικνύει, ὅτι αἱ νομαδικαὶ ἢ αἱ ὄρειναι φυλαὶ δὲν ἀλλάσσουσι τὴν γλῶσσάν των, διότι οἱ ἀλλόγλωσσοι δὲν δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἀδιαλείπτως ἐπ' αὐτοὺς καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ὄρέων. Ρητῶς ὅμως λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ἐν σ. 222, ὅτι βορείως τῆς Ναϊσσοῦ (Nish) καὶ τῆς Σόφιας οἱ λατινόγλωσσοι εἶναι *Ρουμᾶνοι*, νοτίως δὲ *Βλάχοι*, ὃ δηλοῖ, ὅτι φυλετικὴ τις διαφορὰ καθιστᾷ τοὺς Βλάχους τῆς Μακεδονίας διακριτοὺς ἀπὸ τῶν βορειοτέρων λατινογλώσσων.

Ὁ Th. Caridan² πιστεύει, τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ δέχεται καὶ

¹ The nomads of the Balkans, London, 1914, σ. 272, 369. Πρβλ. ΚΟΥΡΙΛΑΝ, ἔ. ἄ.

² Les Roumains de la Péninsule des Balkans, ἐν *Annuaire de l'Institut d'Histoire nationale de Cluj*, 1923, σ. 91-117 (ρουμ.). Ὅρα *Ἑλληνικά*, 3, σ. 566 ἐξ. Ὁ Caridan δέχεται τὴν γνώμην, ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου χωρισθέντες ἀπὸ τοῦ ὄγκου τῶν Παριστρίων κατῆλθον πρὸς Ν, δηλαδή πρὸς τὴν Πίνδον, μεταξύ τοῦ Η' αἰῶνος ἀρχομένου καὶ τοῦ Ι' λήγοντος, ὅτε ἐπήλθον εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ Οὐγγροὶ, ὧν ἡ πίεσις ἠσκήθη βεβαίως καθ' ὅλην τὴν βορείαν γραμμὴν τῆς Δακορρουμανικῆς ἐξαπλώσεως, ὥστε καὶ ἡ κάθοδος νὰ γίνηται ἀπὸ ἐκτεταμένου μετώπου, περιλαμβάνοντος καὶ τὴν Δακίαν, μάλιστα δ' αὐτήν. Ἀλλὰ ταῦτα ἀναιροῦνται ὑπὸ τοῦ Κεκαυμένου (ἄνω σ. 22, 27), ὃν περὶ πολλοῦ ποιεῖται ὁ αὐτὸς C.· διότι ὁ Κεκαυμένος (ΙΑ' αἰ.) φρονεῖ, ὅτι τοὺς βλάχους ὤθησαν ἐκ τῆς Σερβίας τοῦ Σαύου καὶ τοῦ Δουνάβεως· οἱ ἀρχαιότεροι βασιλεῖς τῶν Ρωμαίων· πρὸ τῆς καθόδου τῶν Οὐγγρων, ὄχι δ' οἱ Οὐγγροὶ. Ὁ CARIDAN τελευταίως (L'origine, 1939, σ. 21, 26) διαμαρτύρεται, ὅτι οὐδέποτε ὑπεστήριξε, ὅτι οἱ Ἀρουμοῦνοι κατῆλθον ἐκ Δακίας («on soutient que je fais venir les Aroumains de la Dacie — chose que je n'ai jamais affirmée»), εἰ καὶ ἡ θεωρία του ἄγει ἐκεῖσε· ἐν δὲ σ. 25 ὁμιλῶν περὶ τῆς κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην «ταυτότητος τῆς γλώσσης τῶν Πινδίων καὶ τῶν πρὸς Β τοῦ Δουνάβεως» θεωρεῖ ταύτην τὴν βεβαίωσιν *κατηγορηματικὴν* καὶ ὅτι αὕτη μετὰ τῶν ἄλλων μαρτυριῶν τῆς παράδοσεως, ἃς ἠλέγξαμεν ἄνω σ. 22 ἐξ., «εἶναι ἀρκοῦσαι δι' αὐτὸν ἀποδείξεις, ὅτι οἱ Μακεδόνες Βλάχοι κατῆλθον ἐκ τοῦ βορρᾶ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου». Ἀλλ' ἂν καὶ πάλιν ἰσχυρίζηται, ὅτι δὲν ὀνομάζει ρητῶς τὴν Δακίαν, δανειζόμενος ἀσάφειαν παρὰ τοῦ Χαλκοκονδύλη, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν ὑπὸ τοῦ N. BANESCU γενομένην τοῦ ἀνωτέρω ρουμανιστὶ γεγραμμένου ἔργου περίληψιν ἐν *Byzantion*, 1, 1924, σ. 681 ἐξ., καθ' ἣν τὸ ἔργον τοῦτο «προσάγει τὴν φιλολογικὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἐπιμόνως ἐκφρασθείσης ὑπὸ τοῦ κ. Iorga γνώμης περὶ τῶν βαλκανικῶν (δηλαδή Πινδίων κλπ.) ρουμάνων. Ὁ ἱστορικὸς (ὁ Iorga) πάντοτε ὑπελάμβανεν αὐτοὺς ὡς καὶ τοὺς ἀδελφούς των τοὺς ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Δουνάβεως ὡς ἀπογόνους τοῦ ρωμανικοῦ ἐκείνου ἀνατολικοῦ κόσμου (cette romanité orientale), ὅστις μεταμορφώνει τὰς γεγενηκασίας φυλάς τῆς χερσονήσου διὰ μακρᾶς σειρᾶς διηθήσεων καὶ ἀποικισμοῦ. Ὁ φιλόλογος (ὁ Caridan) καθορίζει, ὅτι κατὰ τὸν ἀποχωρισμὸν των ἀπὸ τῶν βορείων ἀπετέλουν κλάδον τοῦ αὐτοῦ ἀρχι-

ὁ Rékatas¹, ὅτι οἱ Βλάχοι ἡμῶν κατήλθον ἐκ Β ἢ ἐκ Δακίας μέχρι Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου. Ἄν καὶ εἶναι ἀμάρτυρος καὶ ἐπομένως αὐθαίρετος τοιαύτη μετανάστευσις λαῶν καὶ τυφλὴ ἢ πίστις, ἀλλ' ὅμως ἐρωτῶ: Πῶς κατήλθον οἱ Δάκες πρὸς νότον; ὡς πολεμισταὶ καὶ κατακτηταί; ἀλλὰ τότε ἔπρεπε νὰ καταλάβωσιν ὄχι τόπους ὑψηλοὺς καὶ ψυχροτάτους², ἐνθα δὲν φύεται ἡ ἄμπελος καὶ δὲν παράγεται σῖτος, ἀλλὰ τὰς εὐφόρους πεδιάδας, καθὼς οἱ Τοῦρκοι καὶ ὄλοι οἱ κατακτηταί. Ἄλλ' ἂν δὲν ἦλθον μόνοι, ἄλλος δέ τις ἔφερεν αὐτούς, ὁ δ' ἄλλος οὗτος πρέπει νὰ ἦτο ἰσχυρὸς — κατακτητῆς — τότε διατί ἐγκατέστησεν αὐτούς, Δάκας πεδινούς, ὡς ἐξορίστους ἐπὶ τῶν ὀρέων, οἶονεὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀλλὰ καὶ πρὸς πιθανὴν ζημίαν ἑαυτοῦ, ἄφ' οὗ οὕτω κακοποιούμενοι ἄνθρωποι θὰ κατεῖχον τὰς μνημονευθείσας

κοῦ στοιχείου καὶ ὅτι «*par la Bulgarie (ὄχι δὲ de la Bulgarie) orientale sont descendu en Épire et en Thessalie*» ἤτοι «*διὰ τῆς ἀνατολικῆς Βουλγαρίας κατήλθον εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Αἱ γλωσσικαὶ σχέσεις ἀποδεικνύουσι τοῦτο*». Ἄν ἀρνηθῆ καὶ ταῦτα, τότε ὑποπίπτει εἰς τὴν κατηγορίαν, ὅτι διὰ τὴν τῆς γλώσσης ὁμοιότητα, συγγέει τὰ αἵματα καὶ ταυτίζει ταχυδακτυλογικῶς τὰς φυλάς, ἤτοι τοὺς Νίγηρας μετὰ τῶν Ἀγγλων (ὄρα κατ. 66, ἐξ.), χωρὶς προσέτι μηδαμῶς νὰ ὑπολογίσῃ τὴν ψυχὴν (ἄνω σ. 19₂) τῶν λαῶν καὶ τὴν ἀληθῆ καὶ μὴ κατεψευσμένην ἱστορίαν αὐτῶν. Ἄν δέ τις ὑπ' εὐθύνην του ἐνθαρρύνῃ, ὥστε νὰ κυριαρχῇ καὶ τοποθετῆται εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ τόπου του προθήκην ὡς κανονικὸν πηδάλιον τοιαύτη αὐθαίρετος βλαχολογία ζυμουμένη μεθ' ὕβρεων πρὸς τοὺς ἔχοντας διάφορον γνώμην, ἢ ἐπιστήμην ὅμως, οὔτε πτοεῖται οὔτε ἀπατάται, θὰ ἐρευνᾷ δὲ ἀτάραχος καὶ θὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καθαρὰν πάντοτε ἀλήθειαν.—Τὰς ἀνωτέρω ὑπονοουμένας ἐμμόνους γνώμας τοῦ Iorga, αἵτινες νὰ καταλήγωσιν εἰς ἀποδοχὴν καθόδου Δαχορρουμάνων διὰ τῆς ἀνατολικῆς Βουλγαρίας, ἀγνοῶ. Γινώσκω μόνον, ὅτι ὁ Iorga ἰσχυρίσθη ἐν τῷ βιβλίῳ του: *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, Jassy, 1917, σ. 13, ὅτι ἐν ἀορίστοις παμπάλαισι χρόνοις οἱ ποιμένες τῆς Ρουμανίας ἀπὸ τῶν Καρπαθίων κατήρχοντο περιοδικῶς εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως καὶ διερχόμενοι τὴν Δοβρουτσᾶν (=ἡ ἀνατολ. Βουλγαρία τοῦ Caridan;) ἐνέμοντο τὴν αὐτόθι χώραν μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Πρβλ. МУТАРСΙЕН ἔ. ἄ. σ. 75 ἐξ. Μόνον εἰς τὸ βιβλίον του Εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, σ. 3, ἐπιτηδεῖως κατάγει τοὺς Πινδίους ἐκ Ρουμανίας (σ. 52₁). Συγκρούεται δὲ πᾶσα κάθοδος λαοῦ ἐκ τοῦ Ἰστρου εἰς Πίνδον πρὸς τὴν *Gesch. des Rumän. Volkes*, I, σ. 151.—Ὁμοια φρονεῖ ὁ MARQUARDT, *Osteurop. und Ostasiatische Streifzüge*, 1903, σ. 246 περὶ τῆς ἀπὸ Β καθόδου τῶν Βλάχων, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἔντρομον φυγὴν τῶν provinciales τῷ 581 (Θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν *Πατρολ.*, 115, στ. 1137).

¹ L'état actuel du bilinguisme chez les Macédonroumains du Pinde et le rôle de la femme dans le langage, Paris, (chez Droz), σ. 2, καὶ σ. 17 «notre colonie». Πρβλ. ΑΜΑΝΤΟΝ, Οἱ βόρειοι γείτονες, σ. 22 καὶ *Μακεδονικά*, σ. 62.

² Κεκαυμένος, ἔ. ἄ. σ. 69.

ἤδη σπουδαίας κλεισωρείας; ἢ ἦλθον ὡς ποιμένες; ἀλλὰ πῶς θὰ μετενάστευον πρὸς Ν ποιμένες ἐκ Δακίας, ὅπου αἱ πεδιάδες εἶναι ἄρισται νομαὶ καὶ χειμάδια μετὰ μονίμου κατοικίας, τὰ δὲ ὄρη (Plaiu) ὄχι πετρώδη, ὡς ἡ Πίνδος, ἀλλὰ χλοερὰ¹, ὥστε νὰ ἀκμάζῃ ἡ κτηνοτροφία, ἐν ᾧ ἡμεῖς ἔχομεν ἀνεπάρκειαν κρέατος καὶ γαλακτοκομικῶν προϊόντων; καὶ διατί ἐξελθόντες τῆς Δακίας δὲν παρέμειναν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἢ τὴν Θράκην, ἔνθα αἱ βοσκαὶ εἶναι ἀφθονώτεροι καὶ καλύτεροι τῶν τῆς Πίνδου; καὶ πῶς ἀπροστάτευτοι ποιμένες διῆλθον ἀβλαβεῖς ξένας χώρας καὶ πῶς ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ πῶς κατέλαβον βοσκὰς ἀναγκαίας ἀείποτε² εἰς τοὺς ἐντοπίους; καὶ πῶς, ἀφ' οὗ εἶδον, ὅτι αὐταὶ καὶ ὀλίγαι ἦσαν καὶ κατώτεροι τῶν τῆς Δακίας, αὐτοὶ δὲ ἠναγκάζοντο νὰ γίνωσι πτωχοὶ πλάνητες ἢ μὲ δύο πατρίδας, δὲν ἐπεθύμησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν «γῆν τῆς ἐπαγγελίας»; καὶ πῶς, ποιμένες ξένοι καὶ ἀνεπιθύμητοι βεβαίως ὄντες, κατέλαβον τὰς ἐπικαίρους κλεισωρείας, ὅτε κύριον στοιχεῖον πάσης ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ ἡγεμονίας πιστεύεται ἢ κατοχὴ τῶν ὁδῶν, ἢ «δρομοκρατία», ἢ domination routièrè³, τοιαύτη δὲ Δακορρουμανικὴ ἡγεμονία ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ οὐδέποτε ὑπῆρξε; καὶ πῶς ποιμένες ὄντες ἔκτισαν πολλοὶ ἀστικὰς ἐγκαταστάσεις ὡς ἡ Μοσχόπολις, ἡ Κλεισοῦρα, ἡ Νέβεσκα (Νυμφαῖον) κλπ; καὶ πῶς ἀγροδίαιτοι Δάκες καὶ οὐδέποτε ὑπάρξαντες ἔμποροι παρήγαγον τοὺς καλύτερους ἀστοὺς ἐμπόρους καὶ ἐπιχειρηματίας ὡς εἶναι οἱ Κλεισουριῶται, οἱ Μοσχοπολίται, οἱ Νεβεσκιῶται, οἱ Μετσοβῖται, καὶ τόσοι ἄλλοι ἄλλοθεν⁴; καὶ πῶς ἐγκατεστάθησαν μόνον εἰς σύνθετα μεγάλα ἄξενά ὄρη, ὄχι δὲ καὶ εἰς μικρότερα καὶ ἡμερώτερα ὡς εἶναι ἡ Ὅσσα, τὸ Πήλιον, ὁ

¹ ANCEL, *Revue intern. des études balcaniques*, I, σ. 122.

² BÉQUIGNON, *La vallée de Spercheios*, 1937 σ. 145 καὶ HAMMOND, *Annual of the British School at Athens*, 32, 1931-2, σ. 140.

³ Ὅρα ANCEL ἐν *Revue internationale des études balcaniques*, I, σ. 126, 132. IORGA, αὐτ. III, II, σ. 130.

⁴ Ἐν τινι ἐφημερίδι Ρουμανικῇ ἐγράφη ἡ παρατήρησις Ρουμάνου λογίου, ὅτι «οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι ἀξιοσημεῖωτοι διὰ τὴν διαβολικὴν χαλυβδίνην σταθερότητα καὶ τὸ ἐμπορικὸν των πνεῦμα, τὸ ὁποῖον — λείπον ἀπὸ τῶν Δακῶν — μόνοι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἔχουν». Ὁ γράψας ταῦτα δὲν βλέπει τὸ ἐξαγόμενον συμπέρασμα. Πρβλ. STADTMÜLLER ἐν *Leipziger Vierteljahrsschrift f. Südosteuropa*, 3, 1939, 18.

Χολομιῶν τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ Παρνασσὸς κ. ἄ.¹; καὶ πῶς πλήν τῶν ὄρεινῶν χωρίων δὲν ἔκτισαν καὶ πεδινά, ἀφ' οὗ τὰ ποιμνία ἔχουσιν ἀνάγκην καὶ ὄρεινῶν θειρινῶν βοσκῶν καὶ πεδινῶν χειμερινῶν; Δὲν εὐρίσκεται δὲ δικαιολογία πρὸς ἄλλου εἴδους εἰρηνικὴν διεισδυτικὴν μετανάστευσιν εἰς τὰ ὄρη παρὰ ποιμενικὴν, ἀνερμήνευτοι δὲ μένουσι τότε οἱ ὄρεινοὶ ἄστοι Βλάχοι ἄνευ πεδινῶν ἀστῶν, ἐν ᾧ αἱ ἀνάγκαι τῶν ποιμνίων ἄγουσι τοὺς ποιμένας οἰκογενειακῶς κατὰ τοὺς χειμερινοὺς ἦτοι τοὺς ἕξ μῆνας εἰς πεδινὰ μέρη². Καὶ διατὶ καταβάντες ὀπωσδήποτε δὲν συγκατήγαγον τὰς ὑπερ-τρισχιλίας³ σλαυικὰς λέξεις ἢ ρίζας συνηθεστάτων ἐννοιῶν, αἵτινες ὑπὸ τὴν πίεσιν καὶ τοῦ ὄγκου τῆς Ρωσσίας καὶ τῶν ἄλλων Σλαύων εἰσχωρήσασαι

¹ Μνημονεύονται ἐν Χαλκιδικῇ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀλλ' ἦσαν παρείσακτοι χάριν τῶν βοσκῶν. Πρβλ. MEYER, Die Haupturkunden für die Gesch. der Athos-Klöster, 1894, σ. 163 ἐξ. «ἵνα μὴ ἐμβάσωσι Βλάχους», «ἵνα μηκέτι Βλάχους εἰσάξωσι». Πρβλ. καὶ ἄνω σ. 28_ο.

² Κεκαυμένος Στρατηγ. σ. 69 «τὰ κτήνη καὶ αἱ φαμίλιαι αὐτῶν εἰσιν ἀπὸ Ἀπριλλίου μηνὸς ἕως Σεπτεμβρίου μηνὸς ἐν ὑψηλοῖς ὄρεσι καὶ ψυχροτάτοις τόποις».

³ SANDFELD, ἔ. ἄ., σ. 80. LOT, ἔ. ἄ., I, σ. 284 «2600 λέξεις λατινικαί, 3800 σλαυικαί». Ἐπρεπε δὲ νὰ συγκαταγάγῃ τὸ σλαυικὸν τοῦτο ὕλικόν, ἐπειδὴ οἱ μὲν Σλαῦοι εἶχον ἤδη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐγκατασταθῆ ἱκανοὶ ἐν τῇ Βαλκανικῇ (JIRECEK, Gesch. d. Bulgaren σ. 78 ἐξ.) καὶ κυρίως ἐν Δακίᾳ (МУТАФСІЕН, ἔ. ἄ. σ. 68 σημ. 3), ἢ κατ' ὀλίγους διεισέδουν ἐκ τῆς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας τῶν Σκλαβηνίας ἐνευθεν αὐτοῦ τὸν 5' αἰῶνα, ὡς φρονεῖ ὁ ΑΜΑΝΤΟΣ (Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, 1939, 280 ἐξ. ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δὲ πολλὰ κτίσματα τοῦ Προκοπίου ἔχουσι σλαυικὰ ὀνόματα πρβλ. καὶ Rev. Int. des études Balc. II, 360 ZLATARSKI, καὶ 391 OSTROGORSKI, καὶ 376 DIEHL, III 47 Skok) καὶ ἐπομένως εἶχον πάντως ἐπιδράσει ἐπὶ τοὺς Ρουμάνους, ὥστε σλαυομειγῆ γλῶσσαν νὰ κομίσωσιν οὗτοι, ἂν ἤρχοντο πρὸς Ν, πρὸς τὴν Πίνδον, τὸ πρωιμώτατον κατὰ τὸ 581 (MARQUARDT, Osteurop. und Ostasiat. Streifzuge, σ. 246) ἢ κατὰ τὸ 678 (LOT, ἔ. ἄ., σ. 278). Ὅρα καὶ DIEHL-MARÇAIS, ἔ. ἄ. σ. 2 ἐξ. PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 858. DVORNIK, Les Slaves, Byzance et Rome, 2 ἐξ. καὶ τὰς περὶ τῆς Ρουμανικῆς γλώσσης γνώμας τοῦ Densusianu καὶ τοῦ Xenopol παρὰ ΜΥΤΑФСІЕН, σ. 295. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιαύτην γλῶσσαν δὲν εὐρίσκομεν ἐπὶ τῆς Πίνδου καὶ πέριξ, δηλοῖ τοῦτο, ὅτι κάθοδος Ρουμάνων Δακῶν δὲν ἔγινε πρὸς Ν πλὴν τῆς τῶν Μογλενοπατσινάκων, ἣτις ὅμως παρέμεινε σχετικῶς ἀσύμφυλος πρὸς τοὺς παροίκους καὶ ἐξεκαθαρίσθη ἤδη, ὡς εἶπομεν σ. 25 ἐξ. Ὅμοίως ξένοι δακτυλοδεικτούμενοι διὰ τὸν ὅλως διάφορον χαρακτῆρα καὶ ἀσύμφυλοι παραμένουσιν ἐν Δοβρουτσῇ οἱ μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον μετοικισθέντες ἐκ Μακεδονίας ἐκεῖ μὴ Μογλενῆται Βλάχοι κατὰ πλάνην περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ὁμοίων τῆ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (σ. 26₂). Τελευταῖον ὁ GÁLDI, ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Οὐγγροελληνικῶν μελετῶν τοῦ ΙΟΥΛΙΟΥ ΜΟΡΑΥΣΙΚ ἀριθ. 9 Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes, 1939, καταλέγων λεξικογραφικῶς πλέον τῶν 1300 νεοελληνικῶν λέξεων, ὧν περὶ τὰς 600 δὲν περιλαμβάνονται ἐν τοῖς ρουμανικοῖς Λεξικοῖς.

μετ' ἄλλων θρακικῶν, τουρανικῶν, γερμανικῶν ἢ ἐν γένει βορείων βαρβαρικῶν ἀγνώστων, καθιστῶσιν ἀκατάληπτον τὴν Ρουμανοδακικὴν εἰς τοὺς Βλάχους ἡμῶν, οἱ ὅποιοι ἀντιθέτως ἔχουσι σλαυικὰς μὲν λέξεις «οὐράνιον ὄσον» ὀλιγωτέρας τῶν Ρουμάνων ἀλλὰ καὶ τῶν συνοίκων ἢ περιοίκων Ἑλλήνων, ἀντ' αὐτῶν δὲ 3469 ἑλληνικὰς κατὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ ἐκ Βλαχολειβάδου τοῦ Ὀλύμπου Κουτσοβλάχου Κ. Νικολαΐδου³, ὥστε νὰ εἶναι ἀλλοτρία ἢ μία γλῶσσα πρὸς τὴν ἄλλην ὡς λεξιλόγιον καὶ ὄργανον συνεννοήσεως;

Διάφορος εἶναι ἡ γνώμη τῆς Cambridge mediaeval History¹ ὡς καὶ τοῦ Mutafciou². Κατὰ ταύτην κοιτὶς τῶν Ρουμάνων πάντων ὁμοῦ Δακῶν καὶ Μακεδόνων εἶναι ἡ Ἱστορία ἢ εἰδικώτερον ἡ ΒΔ χώρα τῆς Βαλκανικῆς δηλαδὴ ἡ Βοσνία, ἡ Ἑρζεγοβίνη, τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὰ μεταξὺ πρὸς τὴν Β Μακεδονίαν μέρη, ἤτοι ἡ Stari Vlah (= παλαιὰ Βλαχία) τῶν Σερβων. Καὶ ἡ μὲν ἀγγλικὴ ἱστορία, ἐκρωμανίσασα καὶ διασπείρασα ἐκεῖθεν τοὺς νομάδας ὑπὲρ τὰ ὄρη καὶ ἐπὶ διάφορα ὄρη καὶ εἰς παραλίαις, κατα-

¹ Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, Ἀθήναι, 1909, σ. κγ'. πρβλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΝ, ἔ. ἄ. σ. 23-27. Τινὲς λέξεις εἶναι παλαιαί, ἤτοι νεκραὶ πλέον καὶ ἄγνωστοι εἰς τοὺς σημερινούς Ἑλληνας, ὁ δηλοῖ πρῶτον τὸν σχηματισμὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῷ τόπῳ, ὅτε ἔζων ἀκόμη αἱ λέξεις ἐκεῖναι, Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙΣ, ἐν Ἀθηνῶν, 1909, σ. 384 ἄνω σ. 47, πρβλ. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΝ, Ein Kapitel der hist. Grammatik der griech. Sprache καὶ ΚΟΥΡΙΑΝ, Νέα Ἀκαδ. Μοσχολέως, σ. 88-93. Ἐκ τῶν 6657 λέξεων τοῦ λεξικοῦ, 3469 εἶναι ἑλληνικαί, 2605 λατινικαί, 150 ἀλβανικαί καὶ 180 σλαυικαί. Τὴν ἀλλοτριότητα τῶν δύο γλωσσῶν, ἣν δεικνύει ἡ θεμελιώδης αὐτὴ καὶ ἱστορικὸν λόγον ἔχουσα διαφορὰ, ἣτις δὲν αἰρεται ὅσονδῆποτε καὶ ἂν ἀριθμῆσιν τις ἀκριβέστερον τὰς λέξεις (πρβλ. GEAGEA, ἐν Codrul cosmînilui, Cernaufi, 7, 1931-2, σ. 205. Byzantion, 1933, 578. Byz. Zeits., 1935, 420), δὲν ἐξαίρουσιν οὐδὲ σημειοῦσιν ὄχι μόνον οἱ μονομερῶς καὶ θολῶς βλέποντες τὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ὡς ὁ Sandfeld, οἵτινες ἔχουσι καθαρὰν ἀπὸ ἐθνικιστικῶν συναισθημάτων τὴν ἐρευνῶσαν ψυχὴν. Μόνος ὁ JIRECEK ἔ. ἄ. σ. 114 ἐσημείωσε τὴν σπουδαίαν ταύτην διαφορὰν, ὅσον γινώσκω. Ὁ διάφορος λοιπὸν ἱστορικὸς βίος ἐπέβαλεν, ὥστε ὄλαι αἱ βλαχικαὶ διάλεκτοι τῆς Μακεδονίας, πλὴν τῆς τῶν Μογλενιτῶν, νὰ ἔχωσι σχεδὸν τὸν αὐτὸν πᾶσαι λεξιλογικὸν θησαυρὸν, νὰ εἶναι δὲ ἀλλότριαι τῆς Ρουμανικῆς. Ἡ συγκριτικὴ στατιστικὴ τῶν σλαυικῶν λέξεων, ἃς ἔχει ἡ Κουτσοβλαχικὴ π. χ. τῆς Σαμμαρίνας ἢ τῆς Ἀβδέλλας καὶ ἡ πάροις Ἑλληνικὴ π. χ. τῶν Γρεβενῶν ἢ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (Τσοῦρχλι), δὲν ἔγινεν ἀκόμη, διότι ἡμεῖς μὲν δὲν ἐργαζόμεθα, οἱ δὲ ἐν Ρουμανίᾳ διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι Κουτσόβλαχοι δὲν ἔχουν συμφέρον.

² 1, 1924, σ. 356 ἔξ. καὶ 358.

³ Bulgares et Roumains, σ. 326 πρβλ. σ. 121, 136.

λήγει, ὅτι «τὸ ὄνομα Δακορρουμᾶνοι εἶναι καθαρὸν πλάσμα» (so that the name Dacoroumanians is nothing but a fiction), ὁ δὲ Mutafciεν διασαφεῖ, ὅτι ἐκεῖθεν οἱ λατινόγλωσσοι πληθυσμοὶ διεχύθησαν εἰς δύο ρεύματα, ὧν τὸ μὲν ἐν ἐβάδισε μεταξὺ Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ἔνθα ὑπάρχουσι πολλὰ ρουμανικὰ τοπωνύμια (ἄνω σ. 30, ἐδῶ δὲ ἦτο ἡ Dacia ripensis τοῦ Αὐρηλιανοῦ) πρὸς τὴν Τρανσυλβανίαν, τὸ δὲ πρὸς Ν πρὸς τὴν Πίνδον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἀμάρτυρος, δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀκολούθημα ἱστορικῆς τινος ἀνάγκης τοιαύτη ὄθησις ἢ κίνησις λαῶν πρὸς Ν, προσκρούει δὲ καὶ εἰς τὰ ἐρωτήματα, ἅτινα προεβάλομεν διὰ τὴν προηγουμένην γνώμην, ὥστε εἶναι περιττὴ περαιτέρω ἀπασχόλησις¹.

Πᾶσαι αἱ ἄλλαι θεωρίαι πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ἡμετέρων Βλάχων, ὅσον ἠδυνήθην νὰ γνωρίσω αὐτάς, ἔχουσι τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐξετασθεισῶν, ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ ὑπάρχον ἱστορικὸν ὑλικὸν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν.

* * *

Θὰ εἴπω μόνον δύο λόγους ἀκόμη περὶ τῆς γλώσσης τῶν Βλάχων καὶ τῆς τῶν Δακορρουμάνων. Ἐγὼ οὐδετέραν γνωρίζω, οὐδ' εἶμαι γλωσσολόγος ἔγκυρος. Γνωρίζω μόνον παρὰ τοῦ Iorga, ὅτι: «ἡ Κουτσοβλαχικὴ εἶναι διάλεκτος ρουμανικὴ, ἀλλὰ μόνον ἐὰν θεωρήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς ρουμανικῆς γλώσσης ὑπὸ εὐρυτάτην σημασίαν. Ἀληθῶς εἰς ἀμφοτέρας τὰς διαλέκτους ἰσχύουσιν οἱ αὐτοὶ φθιογγολογικοὶ κανόνες· κατὰ τὸ λεξιλόγιον ὅμως, τὴν ἀποδοχὴν λατινικῶν καὶ σλαυικῶν στοιχείων καὶ τὴν ὅλην ἐξωτερικὴν μορφήν αἱ διάλεκτοι αὗται ἐμφανίζονται ὡς δύο διάφοροι γλῶσσαι καὶ ὁ Ρουμᾶνος τοῦ Βουκουρεστίου ἢ δυσκόλως ἢ οὐδόλως δύναται νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ ὁμαίμονος(!) αὐτοῦ ἐκ Μοναστηρίου»². Κατὰ τοὺς λόγους τούτους ὅμως καὶ κατὰ τὰ ἀνω-

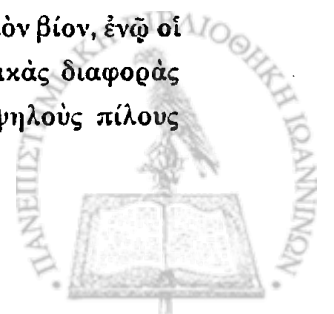
¹ Πρβλ. MICLOSICH, Beitr. z. Lautlehre der Rum. Dialekte, 2, σ. 49 «πατρις τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἀνατολικὴ παραλία τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους· Ἀλβανοὶ καὶ Ρουμᾶνοι συνδέονται ἀναποσπάστως· οὗτοι εἶναι Ἰλλυριοὶ ἐκλατινισμένοι, ἐκεῖνοι Ἰλλυριοὶ μὴ ἐκλατινισθέντες τελείως». Πῶς συνδέονται Ἀλβανοὶ καὶ Ρουμᾶνοι εἶπομεν ἄνω σ. 42 ἐξ., θὰ διασαφήσωμεν δὲ καὶ περαιτέρω. Τοῦ CUVIÉ, La péninsule balcanique, σ. 162, ἡ γνώμη εἶναι πῶς ἀσαφής.

² Geschichte des Rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen, 1,

τέρω εἰρημένα, ἀφ' οὗ δὲν ὑπῆρξεν ἱστορικὴ ἐπαφὴ καὶ φυλετικὴ συγγένεια μεταξὺ Δακορρουμάνων καὶ Κουτσοβλάχων, δὲν δύναται τις νὰ λέγῃ, ὅτι ἡ «Κουτσοβλαχικὴ εἶναι διάλεκτος ρουμανικὴ» ἀλλὰ ὅτι «αἱ διάλεκτοι αὗται» εἶναι ἀμφότεραι «ρωμανικαὶ» ἤτοι λατινογενεῖς ὡς αἱ νεοϊταλικαί, αἱ Γαλλικαί, αἱ Ἰσπανικαὶ καὶ ἡ Πορτογαλλικὴ κλπ. Εἶναι παράλληλοι, ὄχι ὑπάλληλοι¹. Δὲν δηλοῦσι δὲ καθ' αὐτὰς φυλετικὴν συγγένειαν πρὸς οὐδεμίαν κατεύθυνσιν. Οἱ σλαῦοι Σέρβοι ἢ Ρῶσσοι καὶ οἱ ἐκσλαυ-

Gotha, 1905, σ. 99. «Ein Rumäne aus Bucarest vermag sich mit seinem Blutsverwandten von Bitolia kaum oder gar nicht verständlich zu machen». Πιστεύω μᾶλλον, ὅτι gar nicht, ἀφ' οὗ τὸ λεξιλόγιον εἶναι τόσον διάφορον μεταξὺ τῶν δύο γλωσσῶν, ὡς ἐρρήθη ἤδη ἀνωτέρω (σ. 40₀)· ἢ μία εἶναι μειξοσλαυκὴ, ἢ ἄλλη μειξελληνικὴ. Πρβλ. καὶ ΧΕΝΟΡΟΛ, Teoriea lui Rösler, παρὰ PHILIPPIDE, ἔ.ἄ. σ. 734, 789. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ., λ. Ἄρμουνιοι. Δακορρουμᾶνος καὶ Κουτσόβλαχος κατανοοῦσιν, ὡς νομίζω, ἀλλήλους, μόνον ἂν ἐπιμελῶς καὶ τεχνηέντως σχηματίσωσι φρασεῖδια διὰ λέξεων λατινικῆς καταγωγῆς καὶ συνάμα κοινῶν εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, καὶ γράψωσιν αὐτάς, ἅμα δὲ καὶ χειρονομήσωσιν, ὥστε «ἐπιγιγνώσκειν ὅ,τι ἂν λέγοιτο» (ἄνω σ. 24). Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι ἔργον λογοπαιξίας καὶ στενοτάτης ἐφαρμογῆς, δυνατῆς πως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πρὸς ἄλλας λατινογενεῖς γλώσσας, ἐφ' ὅσον μεταχειρίζονται κοινὰς λέξεις μὲ εὐδιάκριτον ρίζαν. Πρβλ. ΚΟΥΡΙΑΝ, ἔ. ἄ. 89. Οὕτως ὅμως δὲν λύεται τὸ ζήτημά μας, ὅλως διάφορον ὄν. Δὲν ἔχει λοιπὸν οὐδεμίαν σημασίαν καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ PEKATA καὶ CARIDAN, L'origine, σ. 22, 29: *liarta me, giome* κλπ. Οἱ Ρουμᾶνοι διδάσκαλοι τῶν ρουμανικῶν σχολείων τῆς Πίνδου, ἐντόπιοι ὄντες, ποιοῦνται εὐρυτάτην χρῆσιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς, ἵνα ἐρμηνεύσωσιν εἰς τοὺς παῖδας τὴν διδασκομένην ξένην καὶ ἀλλοτρίαν σλαυομειγῆ Δακορρουμανικὴν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν Καστορίαν Χρούπισταν (Ἵορροστικὸν Ἄργος) μοι εἶπαν οἱ αὐτόθι βλαχόφωνοι ἐκ Γράμμιστας, ὅτι δυσκόλως ἢ οὐδόλως συνεννοοῦνται μετὰ τῶν βλαχοφώνων τῆς Ἀβδέλλας ἢ τοῦ Περιβολίου, ὅσοι ὑπῆρξαν μαθηταὶ τῶν αὐτόθι Ρουμανικῶν σχολείων.

¹ Ὁ VENDRYES, ἔ. ἄ. σ. 353, ἀπέδειξεν, ὅτι «les langues romanes actuelles resultes du developpement independant, mais parallele, de parlars issus du latin» δηλαδή Πορτογαλλικῆς, Ἰταλικῆς, Ρουμανικῆς κλπ. σ. 351 ἐξ. («idiom local» ANCEL). Σημειωτέον δέ, ὅτι οἱ Ρουμᾶνοι κυρίως ἱστορικοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ των, δεχόμενοι λεξιλογικὴν ἀπόστασιν τῶν δύο διαλέκτων καὶ γραμματικὴν ὁμοιότητα ἢ ταυτότητα εἰς τὸ τυπικὸν τῆς γραμματικῆς, ἐκ μὲν τῆς λεξιλογικῆς διαφορᾶς οὐδὲν πόρισμα συνάγουσιν, δὲν περιορίζονται δὲ εἰς τὴν ὁμοιότητα τοῦ τυπικοῦ μόνην, ἀλλὰ, προχωροῦντες διὰ συλλογιστικοῦ ἄλματος, δέχονται φυλετικὴν ταυτότητα τῶν Ἰστρορρουμάνων καὶ τῶν Μακεδονοβλάχων. Κατὰ τὸν συλλογισμόν τοῦτον οἱ τουρκόφωνοι ἀρμένιοι, οἱ τουρκόφωνοι ἔλληνες καὶ οἱ τοῦρκοι εἶναι ὁμόφυλοι! εἶναι μάλιστα ὁμοφυλότεροι ἢ ὅσον οἱ Δακορρουμᾶνοι μετὰ τῶν Βλάχων μας, ἐπειδὴ οὗτοι μὲν—καὶ κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν ρουμάνων—δὲν συνεμείχθησαν ἐν Μακεδονίᾳ ἢ ἀλλοῦ που καὶ διὴ καὶ ἐπὶ τῆς Πίνδου, ἔχουσι δὲ τεραστίας λεξιλογικὰς διαφορὰς μαρτυρούσας διάφορον ἱστορικὸν βίον, ἐνῶ οἱ τουρκόγλωσσοι καὶ συνέζησαν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ συνεμείχθησαν καὶ λεξιλογικὰς διαφορὰς δὲν ἔχουν! Οἱ κάτοικοι τῆς Νιγηρίας φοροῦσιν εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν καὶ ὑψηλοῦς πέλους

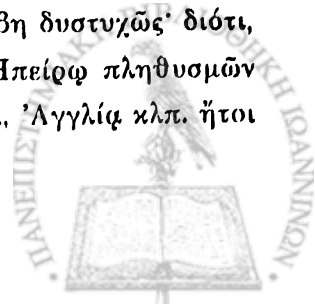
σθέντες τουρανοὶ βούλγαροι συνεννοοῦνται μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' εἶναι δύο ἔθνη διάφορα. Οἱ τουρκόφωνοι "Ἕλληνες πρόσφυγες ἡμῶν, καίπερ συζήσαντες μετὰ τῶν Τούρκων, εἶναι ἀσύγχυτα ἔθνη. Πῶς οἱ οὐδέποτε μετὰ τῶν Δακῶν συναντηθέντες ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μὴ συνεννούμενοι Κουτσοβλαχοὶ θὰ εἶναι ὁμόφυλοι καὶ «ὁμαίμονες» αὐτῶν;

Ἄλλ' ἡ Κουτσοβλαχικὴ γλῶσσα, λέγουσιν, ὁμοιάζει περισσότερο πρὸς τὴν Λακορρουμανικὴν παρὰ πρὸς τὰς ἰταλικὰς ἢ οἰασδήποτε ἄλλας λατινογενεῖς διαλέκτους. Ἔχουσι συγγενὲς τυπικόν. — Δέχομαι καὶ εὐρίσκω εὐλογώτατον τὸ φαινόμενον. Ἀφ' ὅτου ἡ Ρώμη ἤνωσε πᾶσαν τὴν νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της, ἐπὶ αἰῶνας ἐζήσαμεν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ὄχι κεχωρισμένοι, ὡς νομίζουσί τινες, ἀλλ' ὁμοῦ¹ ὑπὸ τὴν αὐτὴν πολιτικὴν διοίκησιν ἢ τῶν Ρωμαίων ἢ τῶν Βυζαντινῶν ἢ τῶν Τούρκων, καὶ ἐπομένως ἐν τοπικῇ καὶ πολιτικῇ καὶ πολιτιστικῇ ἐνότητι², ὥστε αἱ ἀμοιβαῖαι ἐπι-

καὶ ὁμιλοῦσιν ἀγγλικά· μέχρι τούτου τοῦ σημείου ἐξηγγλίσθησαν, ὄχι περισσότερο· δὲν ἔγιναν ὁμόφυλοι τῶν Ἀγγλων διότι οἱ Νίγηρες εἶναι μαῦροι, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ λευκοί. Διὰ τοῦτο εἶναι ὀρθὴ ἡ γνώμη τοῦ SAUSSURE Cours de linguist. génér., Lausanne-Paris, 1926, σ. 304 ἐξ. Πρβλ. PHILIPPIDE, ἔ. ἄ., II, 1927, σ. 250. AMMANN, *Indogerm. Forsch.*, 52, 1934, σ. 276 ἐξ.), ὅτι: «θὰ ἦτο πλάνη νὰ πιστεύομεν, ὅτι ἐκ τῆς κοινότητος τῆς γλώσσης δυνάμεθα νὰ συναγάγομεν ὁμοφυλίαν, καὶ ὅτι μία γλωσσικὴ οἰκογένεια καλύπτει μίαν ἀνθρωπολογικὴν οἰκογένειαν.» Πρβλ. καὶ Α. Θ. ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Οἱ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες, 1905 καὶ *Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ.*, Ἀρουμοῦνοι. Ὡστε, ὅταν οἱ Ρουμᾶνοι ἱστορικοὶ ἐκφράζονται γενικῶς, ὅτι ἀπὸ Εὐξείνου εἰς Ἰστρίαν, ἀπὸ Ἀδρίου εἰς Αἰγαῖον καὶ ἀπὸ Καρπαθίων εἰς Ματαπᾶν ἐξετάθησαν οἱ Roumains (Ρουμᾶνοι), πρέπει νὰ διορθῶνομεν Romains (Ρωμαῖοι). Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς συγχύσεως τῶν ἐνοιῶν καὶ τῶν πραγμάτων ἀπέφυγα τοὺς ὄρους roman, romanisation (ρωμανικός, ἐκρωμάνισις) λέγων ἀντ' αὐτῶν λατινογενὴς ἢ ἐκλατινισις κτ., ὥστε νὰ μὴ δίδω λαβὴν σκανδάλου εἰς τοὺς εὐχαρίστως ἢ ἐπίτηδες ποιουμένους κατάχρησιν τῶν λέξεων» πρβλ. IORGA, *Hist. des états Balcaniques* 1914 ἢ 1925 σ. 35. Ὁ RÉCATAS ἔ. ἄ. σ. 5, διορθώνει τὸν WACE καὶ τὸν THOMPSON ἔ. ἄ. σ. 226: οὗτοι γράφουσι latin, αὐτὸς γράφει roman, ἀπλῶς, φαίνεται, διὰ νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τοὺς Ρουμάνους ἠχητικῶς.

¹ Πρβλ. PHILIPPIDE, ἔ. ἄ., I, σ. 671, 790.

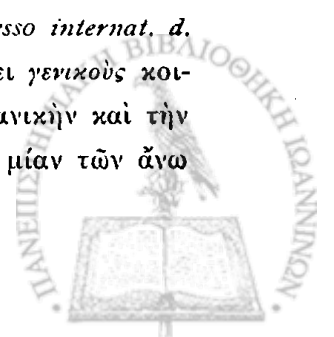
² Ἀλλὰ χρειάζεται προσοχή! Τὰ ἐνιαῖα ταῦτα σύνορα δὲν περιέκλειον ἐνιαῖον ἱστορικὸν γεγονός καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ἐπιδρῇ ὁ χάρτης αὐτῶν ἐπὶ τὰς ψυχὰς μας, ὥστε νὰ σηματοῖζωμεν ἐσφαλμένως ἀντιλήψεις περὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ὡς συνέβη δυστυχῶς· διότι, ἐνῶ ὁ ἐκλατινισμὸς τῆς Λακίας ἢ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ πληθυσμῶν εἶναι ἱστορικὰ γεγονότα ἀνάλογα πρὸς τὰ γενόμενα ἐν Γαλλίᾳ, Πορτογαλίᾳ, Ἀγγλίᾳ κλπ. ἦτοι

δράσεις νὰ καταλήξωσιν εἰς ἀνθρωπογεωγραφικὴν σχεδὸν ἰσοπέδωσιν¹.

διακεκριμένα καὶ χρονολογικῶς κειχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων ἐν τῇ διαδρομῇ τῆς ἱστορίας, ἡμεῖς οἱ Ἀνατολίται (ἀλλὰ καὶ ἄλλοι) περιλαμβάνοντες ὅλους τοὺς λατινοφώνους πληθυσμούς τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Ρωμαϊκοῦ ἢ Βυζαντιακοῦ ἢ Τουρκικοῦ κράτους ἐν τῇ δι' ἐνὸς ἀνοήτου ὀνόματος δηλουμένην Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου (σ. 51₀) ὑπὸ ἐν ὄνομα Βλάχοι, δὲν κατορθώνομεν οὕτω νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ἡ κρατικὴ αὕτη ἐνότης καὶ τὸ ἐνιαῖον ὄνομα Βλάχοι εἶναι ἐξωτερικὰ γνωρίσματα ὡς πρὸς τὴν διαδρομὴν τῆς ἱστορίας, καὶ ὅτι τὸ γεγονός τοῦ ἐκλατινισμοῦ τῶν λατινοφώνων τῆς Βαλκανικῆς δὲν εἶναι ἐν ἐνιαῖον ἱστορικὸν γεγονός, ἀλλὰ πολλὰ καὶ χρονικῶς διακεκριμένα κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐξάπλωσιν, ἅτινα πρέπει νὰ κρίνονται χωριστά, ὡς ὁ ἐκλατινισμὸς ἄλλων λαῶν· π. χ. ὁ ἐκλατινισμὸς τῆς Γαλλίας εἶναι χωριστὸν γεγονός ἀπὸ τοῦ ἐκλατινισμοῦ τῆς συνεχομένης γεωγραφικῶς Ἰσπανίας κλπ. (Πρὸβλ. καὶ τὰς ὁρθὰς περὶ τοῦ προκειμένου παρατηρήσεις τοῦ RÖSLER ἔ. ἄ. σ. 135 ἔξ.). Τὸ ἐρώτημα εἶναι μόνον, πῶς ἔγινε τοῦτο ἐκασταχοῦ καὶ πότε. Ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι δὲν πρέπει νὰ λησιμονῶμεν, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον τὴν μὲν Πίνδον τῷ 146 π. Χ., τὴν Μοισίαν τῷ 29 π. Χ., τὴν Παννονίαν τῷ 9 π. Χ., τὴν Θράκην τῷ 4 μ. Χ., τὴν δὲ Δακίαν τῷ 107 μ. Χ., ἥτοι δύο αἰῶνας καὶ ἡμισὺν μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τῆς πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ὁ χάρις ἐπέδρα πολὺ καὶ ἐπιβλαβῶς εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἱστορικῶν, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ κρίνωσι τὴν ὁμοφυλίαν τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, ὧν οἱ Θεσσαλοὶ δὲν θὰ ἦσαν ἀμιγεῖς καὶ καθαροὶ Ἕλληνες, ἀν οἱ προασπίζοντες αὐτοὺς ἀπὸ βορρᾶ Μακεδόνες ἦσαν ἀλλόφυλοι ἢ βάρβαροι. Ἄλλ' ἐν τούτῳ τῷ θέματι ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ Βλάχων ἐπιδραῖ καὶ τὸ πατριωτικὸν αἶσθημα τῶν γραφόντων ἢ τῶν παρασυρομένων ὑπ' αὐτῶν. Πρὸ τινων δεκαετηρίδων ἦτο δυσχερὲς ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ νὰ γραφῇ καὶ ὑπὸ σπουδαίων ἀνδρῶν μετ' ἀντικειμενικότητος καὶ αὐτῇ ἡ ἀρχαία ἱστορία. Ἐν τῷ ἀγῶνι νὰ φάνῃ μάλιστα ἡ Μακεδονία ὡς ἐθνολογικῶς ἄχρους καὶ ἐπομένως ἀδέσποτος καὶ ἐκθετος, ἐπλάττοντο ἱστορικῶν χρόνων Θρακοῖλυριοὶ ἢ Ἰλλυριοθρακοὶ λαοί, τοῦτέστιν τέρατα τοῦ ἀγίου Εὐθυμίου (σ. 55₀, ὑπάρχουσι δ' ἀκόμη λατρευταὶ τῶν εἰδώλων τούτων), ἵνα μὴ ὁμολογηθῇ, ὅτι μετὰ τῶν Ἰλλυρικῶν καὶ τῶν Θρακικῶν χωρῶν ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τῶν ἐλληνικῶν φύλων ἐπὶ αἰῶνας, πρὶν ταῦτα κατέλθωσι «πινδόθεν» (Πίνδ.) καὶ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου (Ἡρόδ.) εἰς τὴν Ἑλλάδα μεθ' ὅλης τῆς θρησκείας τῶν Ὀλυμπίων θεῶν (πρὸβλ. ἐν *Ann. of the British School at Athens*, 1926-27 καὶ 1931-2, τὰς μελέτας τοῦ HEURTLEY, τοῦ SKEAT καὶ τοῦ HAMMOND ταυτιζούσας τοὺς Δωριεῖς πρὸς τοὺς Μακεδόνας κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἡροδότου). Τετρακόσια ἔτη βραδύτερον, ὑποφώσκει ἡ ἱστορία ἐν Ἑλλάδι, ἄρχεται δὲ συγχρόνως σχεδὸν καὶ ἐν Μακεδονίᾳ ἡ ἱστορικὴ ἡμέρα μετὰ τὴν σειρὰν τῶν Μακεδόνων βασιλέων φερόντων ἐλληνικὰ ὀνόματα. Ἐπὶ Κ. Ο. MÜLLER ἀντεμετωπίζοντο ἀπαθέστερον τὰ τοιαῦτα ζητήματα· ὄρα Β. C. H., 1911, 120 ἔξ., 1913, 349 ἔξ. KÖHLER, *Sitz.-Ber. d. Berl. Akad.*, 1897, σ. 270 ἔξ. Ἀρχ. Ἐφημ., 1927-8, σ. 75-112, 1932, σ. 109, 1933, σ. 38₈, 45₁₁, Ἑλληνικά, Ζ', σ. 37 ἔξ. Forschungen und Fortschritte, 8, 1932, σ. 291. COLOCOTRONIS, *La Macédoine*, σ. 77 ἔξ. ἄνω σ. 57₀ ἔξ.

¹ ANCEL, *R.I.D.E. Balcan.*, I, σ. 130-1. Ο ΜΑΛΕΚΚΙ, *Atti del III Congresso internat. d. Linguisti*, Roma, 1933, σ. 72 (πρὸβλ. *Rev. Int. des ét. Balc.*, II, σ. 167 ἔξ.) εὐρίσκει γενικοὺς κοινούς χαρακτηῆρας γλωσσικούς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Ἀλβανικὴν, τὴν Ρουμανικὴν καὶ τὴν Βουλγαρικὴν, ὥστε ἐδέχθη οὕτω βαλκανικὴν «ἐνότητα», εἰ καὶ οἱ ὁμιλοῦντες μίαν τῶν ἄνω

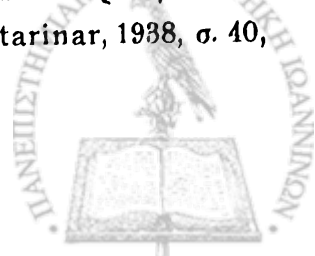
Αἱ μεσημβριναὶ χῶραι τῆς Βαλκανικῆς, ἡ δυτικὴ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος, ἡ ἄλλη Ἑλλάς, μάλιστα δ' ἡ Ἀλβανία, εἶναι πτωχαί, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν ἀναζητοῦσιν ἔκπαλαι καλυτέραν τύχην εἰς τὴν πλουσίαν Δακίαν¹, τῆς ὁποίας τὰ παράλια κατεῖχοντο ὑπὸ Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ 5' αἰῶνος π. Χ. Οὕτω δὲ πολλοὶ συνεχωνεύθησαν καὶ συγχωνεύονται καὶ τώρα ἐκεῖ², ἐδημιουργήθησαν δὲ ἄπειρα νήματα ἀλληλεπιδράσεων εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ πρὸς τοὺς Ρουμάνους καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Τὰ «ἐνδοκρατικά» ταξίδια ἐπὶ Τουρκίας ἦσαν συχνὰ ἄνευ πολιτικῶν δυσχερειῶν μεταξὺ Β καὶ Ν. Παρὰ πάσας τὰς φυλετικὰς διαφορὰς ἔχομεν ἐν πολλοῖς κοινὴν νοοτροπίαν καὶ ψυχολογίαν καὶ αἰσθητικὴν καὶ πολλάκις, ἀλλήλων τὰ βάρη βασιτάζοντες, ἐβασίσαμεν περίπου κατὰ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἀρκεῖ νὰ ἀκούσῃ τις διὰ τοῦ ραδιοφώνου τὴν λαϊκὴν μουσικὴν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, ἵνα κατανοήσῃ, πῶς συγγέεται ἡ μουσικὴ περιουσία τῶν ἀντιστοιχῶν λαῶν. Ἦκουσα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Σόφρας συναυλίαν διὰ συνθέσεων ἐκ βουλγαρομακεδονικῶν ᾠσμάτων, τῶν ὁποίων πολλὰ, παῖς ὢν, εἶχα τραγουδήσει εἰς τὴν ἑλληνόγλωσσον Μακεδονικὴν γενέθλιόν μου ὡς ἑλληνικά. Ἡ Βαλκανικὴ ἀπὸ τῶν Καρπαθίων μέχρι τοῦ Ταινάρου καὶ τοῦ Ματαπᾶ ἀπετέλει τόσον ἰσχυρὰν γεωγραφικὴν ἐνότητα, ὥστε τώρα, ὅτε διεσπάσθη αὕτη ὑπὸ τῶν νεοπαγῶν ἐθνικῶν συνό-

γλωσσῶν δὲν ἐννοοῦσι τὰς ἄλλας οὐδ' εἶναι ἀναγκαίως ὁμόφυλοι πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτάς. Ὁ STRZYGOWSKI ἐν *R. I. D. E. Balcan.*, III, II, σ. 21, εὐρίσκει ἐνότητα Βαλκανικὴν ἐν τῇ τέχνῃ (πρβλ. DÖLGER, αὐτ. σ. 108 ἐξ. DIENL, αὐτ., II, σ. 386, GRABAR, *La peinture relig. en Bulg.*, Paris, 1928, *Byz. Zeitschr.*, 34, 1934, 146 ἐξ. WEIGAND, αὐτ. 49 ἐξ. πρβλ. *Byzantion*, 1934, 438-9), ὁ δὲ SCHNEEWEISS, αὐτ. σ. 180, εὐρίσκει λαογραφικὴν ἐνότητα.— Γενικῶς ὄρα ENVELPIDI, ἔ. ἄ., σ. 107 ἐξ., 381 ἐξ. *Leipz. Vierteljahr.*, III, 183 ἐξ., 197 ἐξ., 200 ἐξ., 211.

¹ Τοῦτο μανθάνουσι κάλλιστα καὶ ἐξ ἑαυτῶν οἱ ἐν Ρουμανίᾳ Κουτσόβλαχοι, ἂν ἀναλογισθῶσι, πῶς εὐρίσκονται ἐκεῖ.

² Τοῦτου τοῦ γεγονότος οὐδεμίαν δεικνύει γνῶσιν ὁ RÖSLER, ἔ. ἄ. 125, ζητεῖ δὲ νὰ ἐρμηνεύσῃ ἄλλως τὴν παρουσίαν πάντων τῶν ἐν τῇ Ρουμανικῇ γλώσσῃ ἑλληνικῶν στοιχείων. Εἶναι δὲ ταῦτα πολλῶ πλείονα τῶν ἐν τοῖς Λεξικοῖς περιληφθέντων: ὄρα Οὐγγροελληνικαὶ μελέται ἀριθ. 9, τὸ βιβλίον τοῦ GÁLDI μνημονευθὲν ἀνωτέρω σ. 63.³—Πρβλ. BUTURAS, *Ein Kapitel d. histor. Gramm.*, σ. 94 ἐξ. Ὁ Vassits δέχεται ἀρξαμένην ἀπὸ τοῦ Η' αἰ. π. Χρ. τὴν διεσ-

δυσιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ Ἰστρου μέχρι Vinca παρὰ τὸ Βελιγράδιον. *Starinar*, 1938, σ. 40, 236 ἐξ. *R. I. D. E. Balcan.*, I, 65 ἐξ.

ρων τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, ἀνετράπη καὶ διεσπάσθη πλὴν τῆς πολιτικῆς καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐνότης, ἄγονται δὲ οἱ ἀπροσάρμοστοι πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν καὶ ζημιούμενοι λαοὶ εἰς συντόνους ἐνεργείας τῶν Κυβερνήσεών των πρὸς ἀνασύνδεσιν τῶν στενῶν οἰκονομικῶν καὶ πνευματικῶν σχέσεων πρὸς ἀλλήλους, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς ἐπιβλαβεῖς σωβινιστικὰς ἀτοπίας. Εἶναι λοιπὸν ἄπορον, πῶς δύο λατινογενεῖς διάλεκτοι ἢ γλῶσσαι δύο ὁμοτύχων ἐν τῇ ἱστορίᾳ λαῶν ὁμοιάζουσι πρὸς ἀλλήλας περισσότερον ἢ πρὸς ἄλλας ὁμογενεῖς μὲν ὡσαύτως ἀλλὰ μακρὰν καὶ ἄνευ ἐπαφῆς ἐξελιχθείσας ὑπὸ ἄλλους ὄρους; Μήπως συνέβησαν κατὰ διάφορον τρόπον τὰ πράγματα εἰς τὰς νεολατινικὰς διαλέκτους τῶν δύο ἄλλων χερσονήσων, τῆς Ἰταλικῆς ἢ τῆς Ἰβηρικῆς, ἢ τῆς Γαλλίας; Δὲν ἀποτελοῦσι καὶ αἱ διάλεκτοι τῶν χωρῶν τούτων ἀνὰ μίαν οἰκογένειαν χωριστὴν ἐν ἑκάστη, ἔχουσαι ὁμοιότητος ἢ διαφορὰς ἀναλόγους πρὸς τὰς ὁμοιότητος ἢ διαφορὰς τῶν διαλέκτων τῆς ἡμετέρας Χερσονήσου¹; Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναζητῶμεν μεταναστεύσεις καὶ ἀποικισμοὺς ἀπὸ Β πρὸς Ν ἢ ἀντιθέτως ἐκεῖ, ἐνθα ἐπενήργησε καθ' ὅμοιον τρόπον ἢ ἐπιβολὴ τοῦ κατακτητοῦ; Ἡ νότιος Ἰσπανία ἀπέχει ἀπὸ τῆς βορείου μακρότερον ἢ ὅσον ἀπέχει ὁ Δούναβις ἀπὸ τῆς Πίνδου, αὐτὸ δὲ τοῦτο ἰσχύει καὶ περὶ τῶν ἀντιστοιχῶν ἄκρων τῆς Γαλλίας· θὰ δεχθῶμεν λοιπὸν, ὅτι, ἐκλατινισθεῖσα πρώτη ἢ βόρειος, ἔστειλεν ἀποικίας εἰς τὴν νότιον ἢ ἀντιθέτως; Δὲν ἀρκεῖ τὸ βᾶρος τοῦ κράτους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ρώμης νὰ ἐπιφέρῃ ἑκατέρωθι τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, εἴτε συγχρόνως εἴτε ἐν διαφόροις χρόνοις;

Εἰς τὴν αὐτὴν τοπικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἐνότητα τῆς Βαλκανικῆς ἦτο ἐξηπλωμένη ἔκπαλαι καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ Ὀδησοῦ καὶ Σουλινᾶ καὶ Βάρνης καὶ Φιλιππουπόλεως καὶ Στενημάχου μέχρι Καστορίας καὶ Ἰωαννίνων καὶ Λαμίας καὶ Σπάρτης καὶ ἐξειλίχθη ὁμοιομόρφως πανταχοῦ, παρὰ τὰς φυσικὰς τοπικὰς ἑκασταχοῦ διαφορὰς (π.χ. διάλεκτος Καστορίας, Ἰωαννίνων κλπ.). Δὲν συνέβη ὅμως ταῦτὸν ἐντελῶς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ Πόντου ἢ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Κύπρου ἢ τῆς Καλύμνου. Διατί δὲν συνέβη, δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα, ἀρκούμε-

¹ Παρατήρησε τοῦτο ὁ RÖSLER ἔ. ἄ. σ. 136 ἐξ. διὰ τὰς διαλέκτους τῆς Ἰταλίας.

νοι μόνον εἰς τὴν διὰ τούτου τοῦ δευτέρου παραδείγματος, τῆς ἑλληνικῆς δηλαδὴ γλώσσης, πίστως γλωσσικῆς ἐνότητος τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου¹.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω πᾶσα γενομένη ἀπόπειρα ἐθνολογικῆς ἢ ἱστορικῆς ἐρμηνείας τῶν Βλάχων μας ἢ ὑπῆρξεν ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἱστορίαν ἢ τὰς ἱστορικὰς ἀρχάς, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν λογικὴν, ἢ, ἀντὶ νὰ μᾶς φωτίσῃ, ἐσώρευσεν ἀπορίας καὶ ἐρωτήματα ἀναπάντητα καὶ προβλήματα ἅλυτα καὶ ἐπολλαπλασίασε τὰς δυσχερείας. Προέκυψαν ὅμως ἐκ τοῦ σκότους τούτου τὰ ἐξῆς δύο ἀρνητικὰ ἀλλὰ καθαρὰ πορίσματα, ἅτινα ἀπεστένωσαν τὸ ἔδαφος τῆς ἐρεύνης καὶ ἅτινα θὰ γίνωσι καθαρώτερα περαιτέρω.

Ταῦτα εἶναι:

α'. "Ὅτι οἱ Βλάχοι ἡμῶν δὲν εἶναι Ἴταλοί.

β'. "Ὅτι οἱ Βλάχοι ἡμῶν δὲν εἶναι Λακορρουμᾶνοι.

Ἄλλὰ τί εἶναι λοιπὸν οἱ Βλάχοι μας;

Θὰ πειραθῶμεν νὰ διαφωτίσωμεν τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦτο καὶ μεγάλην σημασίαν ἔχον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας ζήτημα. Ἄλλὰ δὲν θὰ ἀναστηθῇ τὸ κῦρος τῶν ἀναιρεθεισῶν γνωμῶν, ἂν ἡ λύσις ἡμῶν δὲν γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ τινος. Τὸ κῦρος τῶν ἐλεγχθεισῶν γνωμῶν δύναται νὰ ἀποκατασταθῇ, μόνον ἂν ὁ γενόμενος ἔλεγχος ἀναιρεθῇ καὶ καταπέσῃ.

Τὰ γενικὰ καὶ θεμελιώδη ἐλαττώματα τῶν ἐξενεχθεισῶν θεωριῶν εἶναι, ὡς εἶπομεν ἤδη:

¹ Ἄλλοι ὡς ἐξετάσωσι, μήπως καὶ ἡ Βουλγαρικὴ καὶ ἡ Τουρκικὴ παρέχουσιν ἀνάλογα παραδείγματα βαλκανικῆς ἐνότητος ἔνεκα τῶν αὐτῶν αἰτιῶν. Ἡ βεβαίωσις τοῦ CARIDAN, L'origine κλπ. 1939, σ. 26, ὅτι οἱ Βλάχοι τοῦ Ὀρβήλου καὶ τῆς Ροδόπης εἶναι ἄποικοι ἐκ Γράμμου καὶ Πίνδου ἐλθόντες ἐδῶ πρὸ 150-200 ἐτῶν, συγκρούεται πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν (σ. 16_b, 24_d), ἔχει δὲ καὶ ἀσθενές, νομίζω, ἔρρισμα τὴν ὁμοιότητα ἢ ταυτότητα τῆς γλώσσης. Ἡ ὁμοιότης — ἐγὼ τὴν φαντάζομαι μὲ μικρὰς τοπικὰς διαλεκτικὰς διαφορὰς, ὡς αἱ τῆς ἑλληνικῆς — προέρχεται κατὰ τὴν γνώμην μου ἐκ τῆς γλωσσικῆς ἐνότητος τῆς χερσονήσου ἡμῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα οὐδεμία ἱστορικὴ ἀνάγκη ὑπάρχει δικαιολογοῦσα ἀθρόον ἀποικισμὸν ἐκ Πίνδου εἰς τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας πρὸ 150-200 ἐτῶν, χωρὶς νὰ γίνηται τὸ αὐτὸ καὶ εἰς ἄλλα ὄρη πρόσφορα πρὸς νομὴν ποιμνίων, ὡς ὁ Κίσαβος, ὁ Παρνασός, ὁ Χολομῶν, τὸ Πήλιον κλπ. (ὄρα σ. 62 ἐξ.). Ἄλλα πράγματα διδάσκει ἡ γλωσσικὴ αὕτη ὁμοιότης, ἄλλα δὲ ἀνεπίδεκτα ἀποδείξεως, φαντάζεται ὁ Caridan.

“Οτι ἐτέθη ὡς βάσις, ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἱστορικὸν γεγονὸς παρήγαγε τὴν λατινογλωσσίαν πεδικοῦ κυρίως ὅλου λαοῦ πέραν τοῦ Ἰστρου, καὶ ὄρεινῶν συνοικισμῶν διασπάρτων ἐν Ἑλληνογλώσσῳ χώρῳ μέχρι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μακρὰν τοῦ Ἰστρου πρὸς Ν.

“Οτι οἱ δύο λαοὶ εἶναι ἀχώριστοι ὄχι μόνον γλωσσικῶς, ἀλλὰ καὶ φυλετικῶς καὶ ἢ ἔχουσι κοινὴν ἀφετηρίαν ἔξω που τῆς σημερινῆς των πατρίδος ἢ ὁ εἷς παρήγαγε τὸν ἄλλον.

“Οτι ἡ ἐρμηνεία αὕτη συνεδυσάσθη πρὸς «ἐνδοβαλκανικὴν» μετανάστευσιν, ἐνῶ τοῦτο οὐδαμῶθεν ἀποδεικνύεται, ἢ δὲ ἐν Ἀνατολῇ διάδοσις τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐγένετο κατ’ ἄλλον, ὃν θὰ ἴδωμεν, τρόπον μετ’ ἐλαφρᾶς «τονωτικῆς» διηθήσεως δι’ ἀραιοῦ ἐποικισμοῦ κατὰ τε τὸν Mommsen καὶ ἄλλους¹. Προέβη δὲ ἡ περὶ μεταναστεύσεως θεωρία μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ δεχθῶσιν, ὅτι καὶ εἰς τὴν ἄμεσον συνέχειαν τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν Ἰστρίαν καὶ εἰς τὴν Δαλματίαν καὶ τὸ Δυρράχιον, ἐνθα ἦσαν μεμαρτυρημένοι² Ρωμαϊκαὶ ἀποικίαι ἀπὸ Αὐγούστου ἢ ἔφθανον οἱ «πραγματευόμενοι» Ρωμαῖοι³, οἱ λατινόγλωσσοι νοοῦνται ἐξυμωμένοι μετὰ Δακῶν⁴ ἢ ὅπωςδήποτε εἶναι μοῖρα τῶν Ἰστρορρουμάνων, ἀφ’ οὗ ἀνήκουν εἰς τὴν romanité Balcanique!

“Οσαι χῶραι τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐξελατινίσθησαν, ἔπαθον τοῦτο, διότι εἶχον κατώτερον πολιτισμὸν καὶ ἐπομένως ἥττονα δύναμιν ἐθνικῆς ἀντιστάσεως⁵. Διὰ τοῦτο δὲν ἐξελατινίσθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σημί-

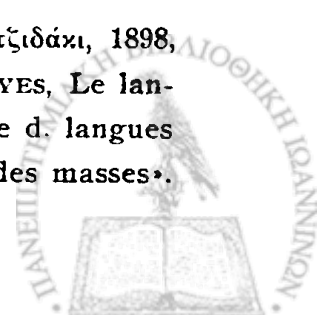
¹ Πρβλ. προχείρως ἐν Pauly-Wissowa R E ἄρθρον coloniae καὶ ἄνω σ. 43, καὶ τὸ παράρτημα Α. Σημειωτέον ὅτι κάτω τῆς γραμμῆς τοῦ Jirecek τὰ μὲν ἀποτελέσματα τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς ἐξέλιπον, τὰ δὲ τοῦ ἄλλου τρόπου παραμένουσι.

² Δίων Κάσσ. 51, 4. Daremberg-Saglio dictionn., λ. colonie, σ. 1316 II. Pauly-Wissowa λ. coloniae σ. 549, 563 ἐξ. καὶ λ. legio σ. 1213, 1240 ἐξ.

³ Πρβλ. FRIEDLÄNDER, Sittengesch. Roms¹⁰ 1922, σ. 373 ἐξ. Καὶ ἐν Δήλῳ καὶ ἐν Θεσπιαῖς. Διάφοροι θὰ ἦσαν οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Ἀντανοί, (ΔΗΜΙΤΣΑ, Μακεδονικά, III, 1896, σ. 270. PERDRIZET, B. C. H., 1897, σ. 161 ἐξ.), περὶ ὧν θὰ εἴπω κατωτέρω σ. 102, ὀλίγα.

⁴ RÖSLER, ἔ. ἄ. σ. 121. JIRECEK, Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa, καὶ IORGA, Introduction, σ. 19 ἐξ. καὶ ἄλλοι παρὰ PHILIPPIDE.

⁵ Ὅρα WITHNEY καὶ JOLLY, Συγκριτικὴ γλωσσικὴ, μετάφρασις Γ. Χατζιδάκι, 1898, σ. 540. MEILLET, Les langues dans l'Europe nouvelle, σ. 145 ἐξ. VENDRYES, Le langage, σ. 307, ἐνθα καὶ ἡ γνώμη τοῦ RENAN, Grammaire génér. et comparée d. langues Sémit., I, σ. 101: «La civilisation peut seule étendre les langues par grandes masses».

ται¹. διὰ τοῦτο Graecia capta ferum victorem cepit· διὰ τοῦτο ὑποταχθείσης τῆς Ἑλλάδος, τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἐγένετο δίγλωσσον, γενικώτερον δὲ καὶ πολιτικῶς δίδυμον ἐν Ἀνατολῇ μέχρι τοῦ τελείου ἐξελληνισμοῦ του· διὰ τοῦτο οἱ μὲν Δάκες καὶ οἱ Μοισοὶ καὶ οἱ Γέται ἐξελατινίσθησαν, μετὰ τῶν Βουλγάρων δὲ ἐξεσλανίσθησαν, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ μεταξὺ αὐτῶν Ἕλληνες τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τοῦ Πόντου καὶ τοῦ Λουνάβεως· κατὰ δὲ τὸν Θ' αἰῶνα μ.Χ. καὶ οἱ Βούλγαροι βασιλεῖς ἔγραφον ἑλληνικὴν ἐφθαρμένην². διὰ τοῦτο τὸ Βυζάντιον, ἐνῶ ἦτο κράτος ρωμαϊκόν, ἐξηλληνίσθη λήγοντος τοῦ 5' αἰῶνος καὶ ὡς κράτος, ἀντὶ νὰ ἐκλατινίσῃ τὸν κύριον ἐθνικὸν ὄγκον του, τοὺς Ἕλληνας³. Μόνον οὕτω ἀποβάλλουσι τὴν γλῶσσαν οἱ λαοί, ὅταν δὲν δυστυχῶσιν ὑπὸ τὴν σπάθην σκληροῦ τυράννου.

Ὅταν δὲ βλέπωμεν, ὅτι καὶ αἱ πεδιάδες τῆς Μακεδονίας δὲν ἔχουσι λατινογλώσσους ἔκπαλαι καὶ ὅτι οὐδὲν ἴχνος λατινογλωσσίας ἀπέμεινεν ἐκ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν τῶν Φιλίππων, τοῦ Δίου, τῆς Πέλλης, — τῆς Νιάουστας, ἂν αὕτη ἦτο νέα Αὐγούστα⁴ — τῆς Κασσανδρείας, τῆς Θεσσαλονίκης⁵ (καθὼς οὐδὲ τῶν Πατρῶν ἢ τῆς Κορίνθου), τοῦτο σημαίνει ὅχι μόνον, ὅτι ἡ χώρα ὅλη ἦτο Ἑλληνική, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ πολιτισμὸς αὐτῆς ἦτο ἀνώτερος τοῦ ρωμαϊκοῦ ἢ τοῦλάχιστον τοῦ ἀντιπροσωπεύοντος τὴν Ρώμην στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ἐνίκησεν ἡ ἰθαγενὴς ἑλληνικὴ γλῶσσα τὴν λατινικὴν καὶ ἐξηφάνισε πᾶν ἴχνος αὐτῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Ἑλλάδι (πλὴν λέξεων ὡς σπίτι, πόρτα κλπ.)· διὰ τοῦτο θὰ

¹ Πρβλ. MOMMSEN-MARQUARDT, γαλλ. μετάφρ., 8, σ. 115 ἐξ., 9, σ. 593· ἄνω σ. 39.

² Ὅρα BESCHEWLEW, Die Protobulgarischen Inschriften, Sofia, 1924 καὶ 1933 (ἐν τῷ *Annuaire de l'Université de Sofia*). *Byzant.-Neugriech. Jahrb.*, 9, 1932, σ. 1 ἐξ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΙΣ, ἐν *Ἐπετηρ. τῆς Φιλοσοφ. Σχολῆς τοῦ Πανεπισ. Θεσσαλον.*, Α, 1927, σ. 10 ἐξ. *Byzantion*, 9, 1934, σ. 745 ἐξ. Ἄξιον προσοχῆς εἶναι, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ αὕτη δὲν ἔχει σλαβικὰς λέξεις, ὡς ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τῆς Ἡπείρου δὲν εἶχεν Ἰλλυρικὰς.—ΤΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Ἡ παιδ. ἐπὶ Τουρκ. XXIII.

³ Πρβλ. ΠΑΠΗΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΝ, Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους, 3, 1886, τὸν πρόλογον καὶ σ. 103. HERZBERG-ΚΑΡΟΛΙΑΔΗΣ, Ἱστορ. τῆς Ἑλλ., 3, σ. 204. KRUMBACHER, ἐν *Kultur der Gegenwart*, Die Griech. und Latein. Literatur und Sprache, σ. 240 ἐξ. ἄνω σ. 38 ἐξ.

⁴ Πρβλ. LEAKE, Travels in north. Greece, 3, σ. 284. *Byzant. Zeitsch.*, 1898, 57. ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗΣ, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης, 1, σ. 44 ἐξ. Τελευταῖον ἀνέλυσε τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ κατέληξεν εἰς ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα ὁ ΓΕΩΡΓΙΑΚΑΣ ἐν *Ἀθηνῶν*, 48, σ. 58-67.

⁵ Πρβλ. Pauly-Wissowa λ. legio, σ. 1240, λ. colonia, σ. 549.

ένίκα καὶ ἀποίκους ἐκ Μοισίας ἢ Δακίας, ἂν ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς πεδιάδας· διὰ τοῦτο πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχε νικήσει καὶ τὴν τῶν Βλάχων γλῶσσαν, ἂν αὕτη δὲν ἐξέκλινε τὸν ἀγῶνα ἐγκατεστημένη ἢ ἀποσυρομένη εἰς τὰ ὄρη, τοὔτέστιν ἔξω τοῦ κόσμου, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ πεδῖον τῆς γλωσσικῆς μάχης¹.

Καθὼς δὲ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, καίπερ ἀπὸ δισχιλίων καὶ πλέον ἐτῶν περιζωννύουσα ἐν Μακεδονίᾳ τὰ βλαχόφωνα ὄρη δὲν κατορθώνει

¹ Οἱ ἀγωνιζόμενοι νὰ συναγάγωσι συμπεράσματα ἐκ τῆς παλαιᾶς σιωπῆς τῆς ἱστορίας περὶ τῶν Βλάχων ἢ ἐκ τῆς πρώτης μνείας αὐτῶν, κακῶς κινοῦνται ἐντὸς τῆς χρονικῆς ἐκτάσεως καὶ τῶν φαινομένων τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἡ ἱστορία οὐδέποτε ἠγνόησε τοὺς λατινογλώσσους, ἐφ' ὅσον ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Ρωμαίων πολιτῶν καὶ ὑπηκόων, ἐν οἷς καὶ οἱ ὀνομαζόμενοι Βλάχοι. Μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Μαυρικίου (HERZBERG - ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, 3, σ. 204. GROSSE, Röm. Militärgesch., σ. 307) ἐπίσημος γλῶσσα ἐν τῷ στρατῷ ἦτο ἡ λατινικὴ. Οἱ ὑπήκοοι, καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἀποικισμοῦ, ὠμίλουν αὐτὴν ἐφθαρμένην, ἀλλὰ δὲν ἐνόμιζον, ὅτι ἡ ἐφθαρμένη ἐκείνη οἰαδήποτε μορφή ἦτο ὀριστικὴ καὶ ἀπετέλει σταθμὸν πρὸς ἐθνολογικὴν διάκρισιν. Ἐκαστος προσεπάθει νὰ ἐκμάθῃ αὐτὴν καλύτερον. Ἐφ' ὅσον δὲ ταῦτα οὕτως ἐγίνοντο καὶ οὕτως εἶχον, δὲν ὑπῆρχεν ἰδίᾳ τάξις ἐθνολογικὴ διακριτὴ ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τῆς γνησιότητος ἢ τῆς φθορᾶς τῆς λατινικῆς γλώσσης, ὅστις ἐξ ἄλλου ἦτο καὶ ἀσταθῆς ἀκόμη καὶ βεβαίως ἀστάθμητος γραμματικῶς. Ἡ γλωσσικὴ ζύμωσις λοιπὸν ἦτο ὡς δευτερεύον παρακολούθημα τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν ἐκασταχοῦ λαῶν. Διὰ τοῦτο εἶναι σφάλμα νὰ ζητῶμεν νὰ συναγάγωμεν ἄλλα συμπεράσματα ἐκ τῆς περὶ Βλάχων ἱστορικῆς σιωπῆς καὶ νὰ φανταζώμεθα, ὡς οἱ χωρικοὶ οἱ νομίζοντες τὸ χωρίον τῶν ὀμφαλῶν τῆς γῆς καὶ πόλον, περὶ ὃν στρέφεται ἡ ὑδρόγειος σφαῖρα, ὅτι ὁ τόπος μας ἐγέννησε ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν διάλεκτον καὶ ὅτι ἐκ τοῦ τόπου μας ἐπεβλήθη αὕτη εἰς ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης. Πάντα ταῦτα εἶναι παραγνώρισις τῆς ἱστορίας· ἐπειδὴ ἀποδίδουν εἰς σχετικῶς μικροὺς καὶ πολιτικῶς δευτερεύοντας λαοὺς δύναμιν καὶ σημασίαν, ἣν δὲν εἶχον. Ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι ἡ Δακία εἶχε θέσιν παθητικὴν, τὴν δύναμιν δὲ καὶ τὴν σημασίαν εἶχε τὸ κράτος· τὴν εἶχε καὶ ὡς κράτος ἀπλῶς καὶ ὡς λατινικὸν κράτος. Μετὰ τὸ κράτος δὲ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἦτο ἐν τῇ Βαλκανικῇ ὁ σπουδαιότατος παράγων μετὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ οἱ πάντοτε πανταχοῦ παρόντες Ἕλληνες μέτοικοι. Τὴν ἐπίδρασιν δὲ ταύτην τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπέστησαν καὶ ἐδέχθησαν ὅλοι οἱ ἄλλοι λαοὶ πρὸς καλὸν καὶ ὠφέλειάν των (πρβλ. *Byzant. Zeitschr.*, 36, 1936, σ. 510 ἐξ. κατὰ τὸν TAMAS, *Ungar. Acad. der Wiss.*, 1935, σ. 234 [οὐγγρῆσι]. Ὁ IORGA, *Byz. Zeit.*, ἔ. ἄ. σ. 218 καὶ *Les Latins d'Orient, conférence* κλπ., Paris, *Byzant.-Neugriech. Jahrb.* 4, σ. 147, παρέρχεται τὸν ἑλληνικὸν δραστηρικὸν παράγοντα, ἐξαίρων τὸν Θρακικόν). Διὰ ταῦτα δὲν ἔχει δεσπόζουσαν σημασίαν ἡ γλωσσολογία τῆς Ρουμανίας πρὸς σχηματισμὸν καὶ διάδοσιν τοῦ ὀνόματος Βλάχος ἢ Κουτσόβλαχος. Ἡ Δακία ἐλάμβανεν, ἀλλὰ δὲν ἔδιδεν, ἥκιστα δὲ διέδιδεν, ἐπειδὴ ὁ χαρακτήρ τοῦ λαοῦ τῆς εἶναι ἐνδημικός, ὁ δὲ πολιτισμὸς τῆς ἦτο τότε ἐστερημένος τῆς πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένης πρωτοβούλου δραστηριότητος, ὅσον εἶναι γνωστόν.

νά αναρριχηθῆ καὶ ἀντικαταστήσῃ ἐκεῖ ἐπάνω τὴν κουτσοβλαχικήν¹, τοιου-
τοτρόπως οὐδ' αὕτη ἀνερριχήθη ἐκεῖ διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ καὶ τοῦ συνή-
θους τρόπου καὶ δὴ ἐν βραχυτέρῳ χρόνῳ, ὅσον ἐπιτρέπει τὸ ἀπώτατον
χρονικὸν ὄριον, ἦτοι τὸ 146 π. Χ., ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο νὰ χρονο-
λογηθῆ ἡ παλαιοτάτη ἐμφάνισις τῆς λατινικῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἢ Ἑλλάδι.
Πῶς ἐπεδήμησεν ἐκεῖ ἐπάνω, θὰ φανῆ κατωτέρω, θὰ εἶναι δὲ ὁ τρόπος
ἐξαιρετικὸς καὶ χαρακτηριστικὸς, ἀφ' οὗ δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁ συνήθης.

II

Διὰ νὰ εὗρωμεν, τί εἶναι οἱ Βλάχοι ἡμῶν, θὰ ὀρμηθῶμεν ἐκ τῆς
γλώσσης αὐτῶν, οὔσης θυγατρὸς τῆς λατινικῆς, καὶ ἐπομένως θὰ ἐξετά-
σωμεν τὰς τύχας τῆς χώρας ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ρωμαιοκρατίας,
ὅτε ἐπεδήμησεν ἡ γλῶσσα αὕτη παρ' ἡμῖν. Ἡ δὲ γνώμη, ἣν θὰ δεχθῶ-
μεν καὶ θὰ θέσωμεν, πρέπει νὰ ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς ἀπορίας καὶ ἀντιρ-
ρήσεις, ὅσας ἐθέσαμεν κατὰ τῶν ἄλλων γνωμῶν.

Τῇ 22^α Ἰουνίου τοῦ 168 π. Χ. (Ἰουλ. ἡμερολ.) ἠττήθη ὑπὸ τοῦ
Παύλου Αἰμιλίου ἐν Πύδνῃ ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περ-
σεὺς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς μετὰ τῶν τέκνων του ἀπήχθη εἰς Ἄλβαν, καθὼς
μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰλλυρίας Γένθιος. Πάντες οἱ στρατιω-

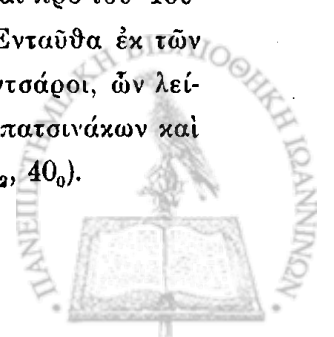
¹ Δὲν ἠδυνήθη μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χρ. νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ οὐδὲ τὴν Ἑτεο-
κρητικὴν ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς Πραισοῦ καὶ τῆς Πολίχνης ἐν Κρήτῃ, ἂν καὶ ἐδέσποζεν ἐν τοῖς
ταπεινοῖς τῆς νήσου ἀπὸ χιλιετηρίδος τοῦλάχιστον. Ἐκ τούτου αἰ μεθ' ἑλληνικῆς γραφῆς Ἑτεο-
κρητικαὶ ἐπιγραφαὶ τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χρ.—Οἱ ἔξω τῶν συνόρων τῆς Ἑλλάδος ἱστοριογραφοῦν-
τες Κουτσοβλάχοι κακολογοῦσι τὸν «μαῦρον ἐκβιαστήν» Κοσμᾶν τὸν Αἰτωλὸν καὶ τὸ Πατριαρ-
χεῖον Κωνσταντινουπόλεως, διότι τοῦτο, ἀσκοῦν δῆθεν ἀντιρρομανικὴν πολιτικὴν κατὰ τὸν ΙΗ'
αἰῶνα, ἔστειλε τὸν ἐνάρετον ἱεροκήρυκα Κοσμᾶν, ὃν λατρεύουσιν ὡς ἅγιον ἢ δυτικὴ Στερεὰ
καὶ Μακεδονία καὶ ὅλη ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία (ὄρα Ἑλληνικά, 2, σ. 475 καὶ Νέον Κράτος,
1938, σ. 605, 829, 1070 ἐξ. [ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ]. ΒΕΗΣ ἐν Byz.-Neugriech. Jahrb. 13, 1937, 244 λδ)
ὄχι εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ρουμανίας, ἣν ἐκυβέρνα ἐκκλησιαστικῶς, ἀλλ' εἰς τὰ Ζαγοροχώρια τῆς
Ἡπείρου, ἅτινα, ἀκούοντα φιλιππικὸς κατὰ τῆς ἐπεισάκτου καὶ χρόνους δουλείας ἀναμνη-
σκοῦσης λατινογενοῦς γλώσσης, ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀμέσως ἀπὸ τῆς μιᾶς
ἡμέρας μέχρι τῆς ἄλλης! "Ὅμοια ἔλεγεν ἐν Μακεδονίᾳ πρὸς με Μακεδῶν, ἐν Ρουμανίᾳ μορ-
φωθεῖς, ρουμανοδιδάσκαλος περὶ τοῦ Κοσμᾶ.

τικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες τῆς Μακεδονίας ἀπήχθησαν εἰς Ἴταλίαν, ἡ δὲ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρας τετραρχίας, ἧτοι ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀνεπίμεικτα τμήματα. Τούτων ἡ πρώτη εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ἀμφίπολιν, ἡ δευτέρα τὴν Θεσσαλονίκην, ἡ τρίτη τὴν Πέλλαν καὶ ἡ τετάρτη τὴν Πελαγονίαν (Μοναστήριον). Καὶ ἡ μὲν τρίτη τετράς, ἡ τῆς Πέλλης, συνώρευε πρὸς τοὺς Δαρδάνους καὶ τοὺς Παίονας, οἵτινες ὑπαγόμενοι πρότερον εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας, εἶχον ἐλευθερωθῆ ὑπὸ τοῦ Παύλου καὶ ἦσαν φίλοι, ὥστε ἡ αὐτόσε βλέπουσα τετράς εἶχεν ἀσφαλῆ τὰ βόρεια σύνορα¹. Ἀλλ' ἡ τετράς τῆς Ἀμφιπόλεως, ἡ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ τῆς Πελαγονίας συνώρευον πρὸς βαρβάρους χώρας, ὅθεν οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἀπέκρουον πάντοτε εἰσβολὰς καὶ ληστείας καὶ καταστροφὰς καὶ θὰ εἶχον αὐτόθι ὄροφύλακας· διὰ τοῦτο οἱ ἀπομείναντες προὔχοντες τῆς Μακεδονίας ἐπέστησαν τώρα βεβαίως τὴν προσοχὴν τοῦ ὑπάτου Αἰμιλίου Παύλου ἐπὶ τὸν κίνδυνον, ὅστις ἠπειλεῖ ἐντεῦθεν τὴν χώραν, ἣν ἐλάμβανε τότε ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς ἡ Ρώμῃ· ὁ Παῦλος λοιπὸν (Λιβ. 45, 29) «regionibus quae ad fines barbaris essent (excepta autem tertia omnes erant), permisit, ut praesidia armata haberent», ἧτοι «εἰς τὰς περιοχὰς (τετράδας), αἵτινες ἦσαν ὁμόροι πρὸς βαρβάρους, (ἦσαν δὲ πᾶσαι πλὴν τῆς τρίτης) ἐπέτρεψε νὰ ἔχωσιν ἐνόπλους φρουράς».

Ἡ λέξις *permisit* δηλοῖ, ὅτι ἡ φροντίς καὶ ἡ δαπάνη τῆς συντηρήσεως τῶν χωροφυλάκων τούτων, οὓς δὲν ὀνομάζει *milites* ἢ *exercitum*, θὰ ἐβάρυνε τοὺς αἰτήσαντας ἐντοπίους, ἧτοι τὴν ἐπιχώριον διοίκησιν ἐκά-

¹ Liv. 45, 29: «Dardanis repentibus Paeoniam, quod et sua fuisset et continens esset finibus suis, omnibus dare libertatem pronuntiavit, qui sub regno Persei fuissent. Post non impetratam Paeoniam salis commercium dedit». Ἀμφότεραι λοιπὸν αὐταὶ αἱ χῶραι εἶχον ὑποστῆ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἀφομοίωσιν ὑπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους· ἡ δὲ Παιονία ἦτο πιθανῶς ἑλληνικὴ καὶ φυλετικῶς, ἀφ' οὗ αἱ παλαιαὶ πόλεις τῆς εἶχον ἑλληνικὰ ὀνόματα (πρβλ. KÖHLER, *Sitz. Ber. Berl. Akad.*, 1897, σ. 270 ἔξ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, Ἄρχ. Ἐφημ., 1927-8, 72 ἔξ.). Αἱ χῶραι αὐταὶ περιλαμβάνοντο ἔπειτα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ζώνην τοῦ Jirecek καὶ ἐσχημάτιζον τὰ βόρεια μεθόρια αὐτῆς ἧτοι ἦσαν *limes* ἤδη καὶ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις εἶχεν ἰδρύσει ἐν μόνῃ τῇ Δαρδανίᾳ περὶ τὰ 150 φρούρια. Ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἑλλήνων παρήχθησαν οἱ διὰ τῆς γλώσσης μετημφιεσμένοι λατινόγλωσσοι Τσιντσάρροι, ὧν λείψανα ἀντέχουν ἀκόμη (ὄρα σ. 30, 133), ἂν καὶ εἶναι παλαιότεροι τῶν Μογλενοπατινᾶκων καὶ πιθανῶς καὶ τῶν τῆς ΒΑ Σερβίας, οἵτινες ἐξεσλαυίσθησαν ἤδη (ἄνω σ. 29₀, 30₂, 40₀).

στης τετράδος. "Οτι δὲ θὰ ἐφύλαττον τὰ σύνορα, ὅθεν θὰ ἤρχετο τὸ ἀπειλούμενον κακόν, ἐπομένως θὰ ἦσαν ὄροφύλακες ἦτοι *ripenses, riparienses* ἢ *limitanei*, ὡς ὠνόμαζον ὕστερον οἱ Ρωμαῖοι τοιούτους στρατιώτας, μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος (31, 8, 4), ὅστις, ἀφηγούμενος τὴν αὐτὴν ἱστορίαν, καταλήγει: *ἐν δὲ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μακεδονίας τόποις διὰ τὰς τῶν παρακειμένων ἐθνῶν ἐπιβουλὰς κατέστησαν στρατιώτας*». Πρέπει ὅμως νὰ συναγάγωμεν ὡς βέβαιον, ὅτι ἐπὶ τῶν Μακεδόνων βασιλέων ἡ ὄροφυλακία ἦτο κρατική μέριμνα, διότι, διαλυθέντος τοῦ κράτους, νοοῦνται διαλελυμένοι καὶ αὐτοί, γίνεται δὲ ἀνάγκη νὰ προκληθῇ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἡ προσοχὴ τοῦ νέου κυριάρχου ἐπὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο.

"Αν ἐξετάσωμεν ἤδη τοὺς πιθανοὺς ἐσχάτους τόπους τῆς τότε Μακεδονίας ἦτοι τὰ ὄρια τῶν τριῶν τετράδων πρὸς τὰς ἔξω χώρας, εὐρίσκομεν, ὅτι, ἐκεῖ, ἐνθα θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὰ Μακεδονικὰ *praesidia*, ὑπάρχουσι σήμερον Βλάχοι.

Οὕτω εἰς τὰ πιθανὰ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὄρια τῆς τετράδος τῆς Ἀμφιπόλεως πρὸς Β εὐρίσκομεν, ὅτι εἰς τὴν ἄνω Τζουμαγιάν, εἰς τὰ ὄρη τοῦ Μελενίκου, τὸν Νευροκόπον καὶ ἄλλας ὄρεινὰς τοῦ Ὀρβήλου καὶ τῆς Ροδόπης θέσεις καὶ κλεισωρείας αὐτόθι καὶ ἐν μέρει πρὸς Α εἶναι τῶρα ἐγκατεστημένοι Βλάχοι, οἵτινες δὲν εἶναι μετανάσται ἐκ τῆς Πίνδου ἢ ἀλλαχόθεν ὡς οἱ πεδινοὶ τῶν Σερρῶν¹, οὔτε ἔχουσι συμπήξει προσφάτως τὰς κοινότητας.

Ἡ βορείως τῆς Θεσσαλονίκης χώρα τῆς δευτέρας τετράδος ἔχει Βλάχους ἐπὶ τῆς Κερκίνης (Μπέλεσι), εἰς τὸ Πορόϊ² καὶ ἔτι βορειότερον εἰς τὰ Βελεσσά (Βυλάζωρα), ἅτινα περιείχοντο ἔπειτα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπικρατείας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης (32 ἐλληνικαὶ ἐπιγραφαί, μία λατινική)³, καὶ εἴ που ἀλλαχοῦ, ἐνθα ἴσως ἠφανίσθησαν κατὰ τὰς μεσαιωνικὰς περιπετείας τῆς χώρας (Στρούμιτσα;).

Ἡ τετάρτη ἦτο ὁμορος τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἰλλυρίας, ὡς ρητῶς λέγει ὁ Λίβιος (45, 29). Λοιπὸν τὰ φυσικὰ σύνορα πρὸς Δ εἶναι ἡ Πίνδος

¹ WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ. σ. 198, 221· ἄνω σ. 17.

² WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ. σ. 221.

³ VULIĆ ἐν *Sprotnik*, LXXI, 55, 1931, 25 ἔξ. Εἶχα συμμαθητὰς ἐκ Βελεσσῶν ἐν Θήνῃ.

καὶ ἡ βορειότερα συνέχεια τοῦ Βοΐου καὶ τοῦ Γράμμου¹, ἔνθα ἔχομεν σήμερον Βλάχους· κατὰ δὲ τὰ βόρεια Βλάχους ἔχομεν εἰς τὴν Ἀχρίδα, τὴν Στροῦγαν, τὸ Κρούσοβον² καὶ ἀλλαχοῦ, νοτιώτερον δὲ καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ πεδινοῦ Μοναστηρίου. Ἐχομεν δὲ μεμαρτυρημένα ἐνταῦθα τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν Πολύβ. 35, 12 καὶ τὸν Στράβ. 323 εἰς τὸν ὑπὲρ τὴν Ἀχρίδα Πυλῶνα, ὅστις ἦτο «τόπος ὀρίζων ἐν τῇ (Ἐγνατία) ὁδῷ τὴν τε Ἰλλυρίδα καὶ τὴν Μακεδονίαν»· τὸ δὲ *Itinerarium Hierosolymitanum* λέγει: *Brucida* (πλησίον τῆς Ἀχρίδος) *MXIX finis Macedoniae et Epiri*³.

Ὅταν μελετηθῇ ἡ χωρογραφία ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ὑπαρξιν τῶν Βλάχων τούτων, θὰ δυνηθῶμεν τότε νὰ καθορίσωμεν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὰ παλαιὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν τετράδων αὐτῆς, ἐπειδὴ ἡ παρουσία τῶν Βλάχων θὰ ὁμιλῇ καθαρωτέραν ἱστορικὴν γλῶσ-

¹ Liv. 45, 29: «una parte confinens Illyrico, altera Epiro». — Πρβλ. IORGA, *Hist. de la vie Byzant.*, 1, σ. 90 ὅτι ἡ Πίνδος ἦτο τὸ ὄριον τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἀπὸ τῆς λοιπῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἐπίσης ἦτο δυτικὸν ὄριον τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης: ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, *Βυζ. μελ.*, 1939, σ. 144· τοῦ θέματος Σερβίων σ. 172 ἔξ. Θεσσαλονίκια μελετήματα, 1939, σ. 25, 44.

² WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ. σ. 217.

³ Πρβλ. Μ. ΔΗΜΙΤΣΑ, *Μακεδονικά*, 2, σ. 151. VULIC, *Štrena Buliciana*, 1924, σ. 237 ἔξ., ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΝ, *Ἀρχ. Ἐφημ.*, 1933, σ. 61 ἔξ. *Tafel. Via Egnatia* 26, τὰ ὀνόματα τῶν σταθμῶν ἐν Ἰλλυρία μὲν ἦσαν λατινικά, ἀπὸ Ἀχρίδος δὲ ἑλληνικά. Κακῶς λέγεται ὑπὸ LOT, ἔ. ἄ. σ. 275, ὅτι οἱ Ἰλλυριοὶ ἐκατέρωθεν τῆς Ἐγνατίας δὲν ἐξελατινίσθησαν. Ἡ Μοσχόπολις διαψεύδει τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα θὰ ἦσαν ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας λατινόγλωσσοι, ἐξαλβανισθέντες ὅμως ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων πολλαπλασιῶν Ἀλβανῶν ἔπειτα. — Τὸ *Itiner. Hierosol.* λέγον: «finis Mac. et Epiri», ἄγει τὴν Ἠπειρον μέχρις Ἀχρίδος (ἄνω σ. 41,56). — Ὅτε ὁ Σαμουήλ ἔκαμεν ἐπὶ 30 περίπου ἔτη πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του τὴν Ἀχρίδα, ἡ περίξ χώρα ὀνομάσθη Βουλγαρία πολιτικῶς καὶ οὕτω καλεῖ αὐτὴν ὁ Κεδρηνός 2, 461, 468 καὶ ὁ Κεκαυμένος ἔκδ. Wasiliewski 68: «εἰπόντος δὲ — οἱ λόγοι γίνονται ἐν Θεσσαλίᾳ — καὶ πρὸς τοὺς Βλάχους· ποῦ εἰσιν τὰ κτήνη ὑμῶν καὶ αἱ γυναῖκες νῦν; αὐτοὶ εἶπον· εἰς τὰ ὄρη Βουλγαρίας· οὕτως γὰρ ἔχουσι τύπον, ἵνα τὰ κτήνη καὶ αἱ φαμίλιαι αὐτῶν εἰσιν ἀπὸ Ἀπριλλίου μηνός ἕως Σεπτεμβρίου μηνός ἐν ὑψηλοῖς ὄρεσι καὶ ψυχροτάτοις τόποις». Νικηφ. Γρηγ. Βυζαντ. ἱστορ., I, 29. Πρβλ. ΧΑΝΑΛΑΤΟΣ, *Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgesch. Makedoniens im Mittelalter*, 1937, σ. 38. Ἐντεῦθεν ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος «πάσης Βουλγαρίας», ὃν ἔχει τώρα ὁ Μητροπολίτης Καστορίας (ΑΜΑΝΤΟΣ, *Μακεδονικά*, σ. 50 ἔξ., 66). Ἀφ' ὅτου δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος τῷ 1018 κατέλαβε τὴν Ἀχρίδα, ἤκμασεν αὐτὴ καὶ ἀπέβη «τὸ προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ σλαυικά τμήματα τῆς Μακεδονικῆς γῆς». JIRECEK, *Gesch. d. Bulg.* σ. 211. ΑΜΑΝΤΟΣ, *Μακεδονικά*, 80. Πρβλ. ΗΑΗΝ, *Alban. Stud.* σ. 334· ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΝ, *Βυζ. μελέται*, 1939, σ. 114.,

σαν, χρησιμεύουσα ὡς αἱ ἐπιγραφαὶ ἢ τὰ ἐρείπια τῶν πόλεων καὶ τῶν κάστρων καὶ ἐνίοτε ὡς οἱ ποταμοὶ καὶ τὰ ὄρη.

Ἐὰν οἱ Βλάχοι ἦσαν ἀπόγονοι τῶν Μακεδονικῶν *praesidia armata*, ἔδει νὰ ὁμιλῶσιν ἑλληνικά. Ἄλλὰ τὰ *praesidia* ἐκεῖνα ἀπετελοῦντο πιθανώτατα ἐκ μισθωτῶν Μακεδόνων ἐγκατεστημένων ἐπὶ τῶν ὀρέων κατὰ πατροπαράδοτον συνήθειαν (ὄρα τὸ Παράρτ. Β).

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Βλάχοι, ἔχοντες ὠρισμένας μονίμους κατοικίας οἱ ἄστοι (Κλεισοῦρα, Νυμφαῖον, Ἀχρίδι, Μέτσοβον, Μοσχόπολις κλ.), ἢ ἡμιμονίμους οἱ ποιμένες, οἱ ἐξ ἀνάγκης καταβαίνοντες τὸν χειμῶνα εἰς τὰς πεδιάδας χάριν τῶν ποιμνίων, καί, ὄντες οἰκογενειάρχαι, ὁμιλοῦσι λατινογενῆ γλῶσσαν, εὐλογον εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν, μήπως ἐπὶ τῆς ρωμαιοκρατίας

155 κ. ἄ. Περὶ τῶν σχετλιασμῶν τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ ἄλλων ἐπισκόπων διὰ τὸν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις βίον, περὶ οὗ ὁμιλεῖ καὶ ὁ DIETRICH, *Byz. Quellen* κλπ. σ. 85 σημ., πρβλ. ΞΑΝΑΛΑΤΟΝ, ἐν *Θεολογίᾳ*, 16, 1938, σ. 3 ἐξ.—Τῷ 1295 ἀνηγέρθη ἐν Ἀχρίδι ὁ ναὸς τῆς Παναγίας, ὁ τιμώμενος ἔπειτα καὶ μέχρι σήμερον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Κλήμεντος, «διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου κυρ Προγόνου τοῦ Σγουροῦ τοῦ μεγάλου ἐταιρειάρχου καὶ τῆς συζύγου κυρ Εὐδοκίας καὶ γαμβροῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου καὶ Εἰρήνης τῆς εὐσεβεστάτης αὐτοῦ συζύγου καὶ αὐγούστας» κ«π. Τὸν ἀνώτατον τοῦτον ἀξιωματικὸν τῆς αὐλῆς καὶ γαμβρὸν τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου, τὸν φέροντα καὶ ὄνομα (Πρόγονος, πρβλ. Ἐπίγονος, Ἀντίγονος) ἑλληνικόν, καὶ ἐπίθετον ἑλληνικόν εὐχρηστον καὶ σήμερον ὡς λέξις καὶ ὡς ἐπίθετον ὄνομα, εὐρίσκω καλούμενον τὴν ἐθνικότητα Ἀλβανὸν παρὰ IORGA, *Hist. de la vie Byz.*, 3, σ. 134, χρησιμοποιοῦντι κακὸν ἀντίγραφον τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ HAHN καὶ τοῦ GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*, σ. 13 καὶ συμφωνοῦντι μετὰ τοῦ MILJUKOV ἐν *Isvestia* τοῦ ρωσσ. ἀρχ. Ἰνστ. τῆς Κωνσταντινουπόλεως IVI, 1899, 90 ἀρ. 2 καὶ τοῦ JIRECEK, *Byzant. Zeitsch.* 13, 195 καὶ *Acta et Diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, I, 1913, σ. 156, ἀριθ. 527. Ὅρα καὶ ΔΗΜΙΤΣΑ, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις κλπ. σ. 381 καὶ 367. Ἐπισκεπτόμενος ἄλλοτε τακτικῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ Πάσχα, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ θέρος, παρετήρησα, ὅτι οἱ γνήσιοι Κωνσταντινουπολίται ἄνθρωποι τοῦ κατωτέρου λαοῦ ὀνόμαζον Ἀρβανίτες πάντας τοὺς καταγομένους ἐκ τῶν πρὸς Δ τῆς Θράκης ἑλληνικῶν χωρῶν, ὡς καὶ ἡμᾶς τοὺς Μακεδόνας. Αὐτὸ δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ περὶ τῶν Ἑλληνογλώσσων ἀποίκων καὶ κατοίκων τοῦ παρὰ τὸ Τίρνοβον τῆς Βουλγαρίας Ἀρβανιτοχωρίου (Ἀρμπανάσι), οἵτινες θὰ εἶναι κυρίως Ἡπειρώται καὶ Μακεδόνες τὴν καταγωγὴν. Ὑπόπτουσα λοιπὸν μήπως ἦτο καὶ ὁ Πρόγονος τοιοῦτος Ἀλβανός. Ἄλλ' ὅμως τὸ ζήτημα εἶναι εὐρύτερον, ἐπειδὴ ἔχομεν καὶ ἄλλους παλαιότερους Προγόνους ἐν Κροΐᾳ (SOLOVIEV, ἐν *Byzant. Zeitschr.*, 34, 1934, σ. 304). Ἄλλὰ καὶ ὕστερον (IΓ') ἐν καταλόγοις στρατιωτῶν μισθοφόρων τῆς Ἐνετίας ἔχομεν καὶ τινες ὀνομαζομένους Προγόνους μεταξὺ ἄλλων φερόντων ἄλβανικά ἐπωνύμια, ὡς Πιρίφτη, Βούα, Λέκα, Κριομπάρδι κλπ. Ὅρα ΣΑΘΑ, *Μνημ. Ἑλλ. Ἱστορ.*, 8, 337, 32. 9, 117, 32. Ἀπέχομαι λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ζητήματος, ἀφ' οὗ τοῦτο εἶναι ἀλλότριον πρὸς τὸ κύριον θέμα μου.

ἀντικατεστάθησαν τὰ Μακεδονικὰ praesidia διὰ λατινοφώνων φρουρῶν.

Σημειωτέον δέ, ὅτι, ἐπειδὴ κατὰ τὸ 148 π. Χ. οἱ Μακεδόνες ἀπεπειράθησαν νὰ ἀποσείσωσι τὴν ρωμαϊκὴν ἐπιβολήν, αἱ τετράδες διελύθησαν, ἡ Μακεδονία ἐγένετο ἐπαρχία (146) ρωμαϊκὴ καὶ ἐφηρομόζοντο ἐν αὐτῇ οἱ ρωμαϊκοὶ νόμοι.

Λοιπὸν ρητὴν μὲν μαρτυρίαν περὶ ἐγκαταστάσεως φρουρῶν εἰς τὰ ὄρη τῆς Μακεδονίας δὲν ἔχομεν, ἀλλ' ἡ ὀργάνωσις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπῆτει καὶ τὰ σύνορα νὰ φρουροῦνται καὶ αἱ διαβάσεις καὶ αἱ ὁδοὶ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ παρακώλυσιν τῶν ληστειῶν¹, ἐπομένως δὲ καὶ τὰ σύνθετα ὄρη, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτομάτως ἀναπτύσσεται ἡ ληστεία, ὡς ὁ Ὀλυμπος², ὁ Αἶμος, αἱ Ἄλπεις, τὰ Καρπάθια κ. ἄ.³ Εἰδικῶς οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων ἐλέγοντο ripenses, riparienses, limitanei.

Προσέτι γνωρίζομεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου οἱ ἐξ Ἰταλίας στρατιῶται μειοῦνται σπουδαίως εἰς τοὺς λεγεῶνας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους⁴, ὅτι στρατολογοῦνται⁵ οἱ λεγεῶνες τῆς δύσεως ἐκ τῆς δύσεως, τῆς δὲ ἀνα-

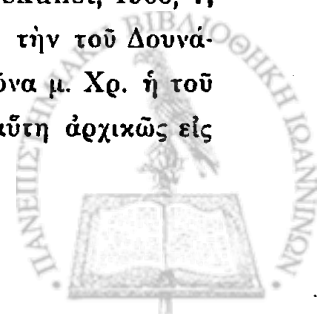
¹ IWAN MÜLLER'S Handbüch. SCHILLER, Röm. Kriegsaltert. 1893, σ. 243. Πρβλ. MOMMSEN - MARQUARDT, γαλλ. 11, σ. 183 ἐξ., 194, 276 ἐξ. Grosse, Röm. Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der Themenverfassung, 1920, σ. 317 ληστοδιώκται, βιοκωλύται, ἀφοπλισταί. Εἰς τὰ παρὰ FRIEDLÄNDER, Sittengesch. Roms¹⁰ σ. 328 καὶ 339, 352 ἐξ., 364 περὶ τῶν παρ' ἡμῖν ὁδῶν γνωστὰ πρόσθετος MUTAVCIEF, *Spisantie Bulg. Akad.*, 55, 1937, σ. 19 ἐξ. DIETERICH, *Byz. Zeitschr.*, 31, 1931, σ. 41 ἐξ. Klio, 25, τὰ ἄρθρα τοῦ HENNIG καὶ τοῦ PRZEWORSKI, σ. 25 ἐξ. O. WALTER, *Wissenschaftliches Jahrbuch 1938 der D. D. S. G.*, σ. 53 ἐξ. ANCEL, *R.I.D.E. Balkan.*, I, σ. 126. II, σ. 346 καὶ Peuples κλπ., 53 ἐξ. Γενικώτερα ὄρα IVÁNKA, Wege des Verkehrs (Ὀύγγροελληνικαὶ μελέται τοῦ MORAVCZIK, ἀριθ. 4).

² Καὶ ὁ Μουσικός ἢ Τρωικός Ὀλυμπος (Στράβ. 12, 8, 8-9), ὃν συγγέει πρὸς τὸν Μακεδονικὸν ὁ BARBAGALLO, Le declin d'une civilisation γαλλ. μετάφρ. Bourgin σ. 299.

³ RIEDL, Das Nachrichtenwesen des Altertums, 1913, σ. 283. Ὁ Apulejus Metam. 7, 5 ἀναφέρει τὸν περίφημον Θρᾶκα ληστὴν Αἶμον, υἱὸν τοῦ ἐνδόξου ληστοῦ Θήρωνος. Ἐπειδὴ τὰ ὄρη εἶναι καταφύγια τῶν ληστῶν, τῆς δὲ Θράκης τὸ μέγιστον ὄρος εἶναι ὁ Αἶμος, πιστεύω, ὅτι ὁ Θήρων ὠνόμασε τὸν ἀντάξιον υἱὸν Αἶμον κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ προσφιλοῦς ὄρους, ἐφ' οὗ θὰ εἶχε δράσει ὡς ληστής.

⁴ Δίων Κάσσ., 52, 27. 41. Ἡρωδιαν. 2, 11, 4.

⁵ MOMMSEN, Gesam. Schr., 6, σ. 20, 30 ἐξ., 79. «örtliche Conscription» (Kornemann) ἐν P. W. RE Suppl. 1-3, λ. civitas, σ. 315. DELBRÜCK, Gesch. der Kriegskunst, 1900, 1, 376-7, 383-4. Ἀπὸ Αὐγούστου ἡ Ρώμη ἔχει τρεῖς στρατιάς: τὴν τοῦ Ρήνου, τὴν τοῦ Δουνάβειος καὶ τὴν τῆς Ἀνατολῆς, περιεχούσας ἐν ἀρχῇ 8-3 λεγεῶνας· τὸν Γ' αἰῶνα μ. Χρ. ἡ τοῦ Ρήνου εἶχε 4, ἡ τῆς Ἀνατολῆς εἶχε 10, ἡ δὲ τοῦ Δουνάβειος 12. Διηρεῖτο δ' αὕτη ἀρχικῶς εἰς

τολῆς ἐκ τῶν χωρῶν τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ (117-138) μόνον ἀξιωματικούς Ἰταλοὺς ἔχομεν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ οἱ στρατιῶται εἶναι ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων ἐπαρχιῶν, μόνοι δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ διατηροῦν τὸν λατινικὸν χαρακτῆρα τοῦ στρατοῦ¹, σχηματιζομένου ἐξ ἑαυτοῦ, ἦτοι ὑπὸ τῶν πατέρων καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν υἱῶν, ὅτι οἱ μὴ ἰταλοὶ στρατιῶται ἐγίνοντο ρωμαῖοι πολῖται μετὰ τὴν στρατείαν (ἐνίοτε καὶ κατ' αὐτήν), ὅτι ὁ Καρακάλλας ἀνεκήρυξε (212 μ. Χ.) Ρωμαίους πολίτας (cives Romanos) πάντας τοὺς μὴ Ἰταλοὺς στρατιώτας· ἐπειδὴ δὲ οἱ στρατιῶται οὗτοι ὑπηρέτουν εἰς τοὺς λεγεῶνας εἴκοσιν² ἢ εἰς τὰ *auxilia* εἴκοσι πέντε ἔτη, ἐξελατινίζοντο γλωσσικῶς³, ἐνυμφεύοντο

δύο μοίρας: τὴν δυτικὴν μὲ τοὺς λεγεῶνας τῆς Παννονίας καὶ τὴν ἀνατολικὴν μὲ τοὺς λεγεῶνας τῆς Μοισίας (FILOW, Die Legionen der Provinz Moesia von Augustus bis auf Diocletian, VI. Beiheft der Klio)· οὗτοι ἐστρατολογοῦντο ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Μικρῇ Ἀσίᾳ, συχνὰ δὲ ἔδρων ἐν Ἀσίᾳ, ἐνθα αἱ ἀνάγκαι ἦσαν πολλαί. Εἰς τοὺς λεγεῶνας λοιπὸν τούτους ἀνήκουσι τὰ ἀποσπάσματα τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν κέντρων τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς λεγεῶνας. HOMO, Les institutions politiques Romaines, 1927, σ. 294-5· πρβλ. EGGER, *R.I.D.E. Balcan.* II 1, σ. 344 ἔξ. PATSCH, αὐτ. III II, σ. 82 ἔξ. Εἰς τοὺς λεγεῶνας τούτους ὡς κοινὰ χωνευτήρια τῶν παροίκων λαῶν ἐνεφανίζετο ἡ ἀνάγκη τῆς λατινικῆς γλώσσης ὡς ὄργανου συνεννοήσεως καὶ ἐγίνετο ἡ ἐκλατινίσις. Πρβλ. AMANTON, Εἰσαγ. εἰς Βυζ. ἱστ. 80 ἔξ. καὶ Pauly-Wiss., *R.-E.* λ. legio σ. 1212 Leg. V Macedonicas, σ. 1214 Leg. III Maced. καὶ σ. 1250 κ. ἀ. Ἀνάλογοι γλωσσικαὶ ἀφομοιώσεις γίνονται καὶ νῦν εἰς τοὺς στρατοὺς τῶν κρατῶν τῶν περιεχόντων διάφορα ἔθνη. Οἱ νῦν ἐν Τουρκίᾳ Ἕλληνες καὶ οἱ φυγόντες μετὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912-3 καὶ τοῦ 1914-8 γνωρίζουσι τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ συντάγματος τοῦ 1908. Ἐκτοτε συνεστρατεύοντο ἐν τῇ αὐτῇ μονάδι Τοῦρκοι, Ἕλληνες, Ἀρμένιοι, Ἀλβανοί, Ἑβραῖοι, Βούλγαροι, Κοῦρδοι κλπ., συνεννοούμενοι διὰ τῆς γλώσσης τοῦ κράτους, τῆς Τουρκικῆς. Ἄν τοιαύτην κατάστασιν παρέτεινέ τις ἐπὶ 20 ἔτη, θὰ εἶχε πάντως τοιαύτην οἰκείωσιν πρὸς τὴν ἐπιβεβλημένην κρατικὴν γλώσσαν, ὥστε ἡ ἐπανάληψις τῆς θητείας καὶ ἡ γενίκευσις αὐτῆς εἰς τὰ διάδοχα μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας θὰ ἔδιδε προτίμησιν καὶ ὑπεροχὴν εἰς τὴν ἐπακτὴν ξένην γλώσσαν καὶ θὰ μετέβαλλεν αὐτὴν εἰς οἰκογενειακὴν, δηλαδὴ μητρικὴν.

¹ MOMMSEN-MARQUARDT, 9, σ. 307, 11, 105, 183, 194, 197. MOMMSEN, *Gesam. Schr.*, 6, σ. 209 ἔξ., DOMASZEWSKI, *Gesch. der Röm. Kaiser*, 1909, σ. 191.

² Pauly-Wiss. *RE* λ. exercitus, 1605. MOMMSEN-MARQUARDT, 11, 146, 278, 282, 306-8.

³ Ὅτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ μόνος ὁ στρατὸς ἐξελατινίζε, ἐννοεῖ τις, ὅταν σκεφθῇ, ὅτι οὐδὲν ἀπέμεινε λατινικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦτις ἦτο ἡ καρδιά τοῦ κράτους καὶ ἐνθα ἔδρα κυρίως ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου λατινιστὶ καὶ ὅθεν διωκεῖτο λατινιστὶ τὸ κράτος. Πρβλ. KRUMBACHER ἐν τῇ *Kultur der Gegenwart*, Die Griech. und Latein. Litter. und Sprache, σ. 240 ἔξ. Κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἡ Θράκη ἦτο ἐξηλληνισμένη· στρατιῶται ὅμως ἐξ αὐτῆς ὡς καὶ τῆς Μακεδονίας (καὶ πάσης ἑλλην. χώρας), ἐστρατευμένοι ἐν Δακίᾳ, ἀποικίζονται ἐκεῖ ὡς ἐκλατινισμένοι

δὲ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν (πρότερον εἶχον concubinas ἢ focarias), οἱ δὲ veterani ἐλάμβανον καὶ ἀμοιβάς (praemia militiae), ἐν αἷς καὶ τὸ προνόμιον τῆς ἐγκαταστάσεως ὡς ἀποίκων. Οἱ υἱοὶ των ἐγίνοντο ἐπίσης στρατιῶται¹ (milites ex castris, ad crescentes).

Οἱ οὕτω συγκροτούμενοι λεγεῶνες ὡς καὶ τὰ auxilia ὑπηρέτουν ἐν εἰρήνῃ συνήθως εἰς τὰς χώρας, ἐξ ὧν κατήγοντο, μάλιστα δὲ τὰ μικρὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ κλίμα². Ἐκεῖ δὲ καὶ ἀποστρατευόμενοι οἱ στρατιῶται ἐγκαθίσταντο κατὰ κανόνα, ἀπὸ Αὐγούστου γενομένης ἀρχῆς, ὅσον ἀναφέρει ἡ παράδοσις. Αἱ ἀρχαὶ ἐκάλουν ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὰ ὄπλα τοὺς στρατευσίμους τοῦ τόπου³ κατὰ νόμον τοῦ Καίσαρος (44 π.Χ.).

Ἐπειδὴ δὲ ἦτο δύσκολον νὰ ἀπολαύσῃ τελείως εἰκοσαετοῦς εἰρήνης τὸ παγκόσμιον κράτος τῆς Ρώμης, διὰ τοῦτο οἱ στρατιῶται ἔζων ἰκανὸν χρόνον μακρὰν τῆς πατρίδος ἐν ἐκστρατεία, ἔνθα κοινὸν ὄργανον συνεννοήσεως εἶχον οἱ παντοδαποὶ λεγεῶνες τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ λεγεῶν τις π.χ. ἢ ἄλλη στρατιωτικὴ μονὰς (ala ἢ cohors) ἐν τῇ Μοισίᾳ ἀποτελουμένη ἐξ Ἑλλήνων, Ἰλλυριῶν, Δαρδάνων κλπ.⁴ εἶχεν ἀνάγκην κοινοῦ ὄργανου συνεννοήσεως, τοῦτο δὲ ἦτο ἡ γλῶσσα τοῦ κράτους, δι' ἧς ἐγίνετο καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις καὶ ἐδίδοντο τὰ παραγγέλματα μέχρι καὶ τοῦ Μαυρικίου. Οἱ πτωχοὶ λοιπὸν Ἰλλυριοί, μισθοφοροῦντες⁵ πολυάριθμοι, ἤσκουν νικηφόρον γλωσσικὴν ἐπίδρασιν

παλαίμαχοι (παρὰ τὴν γνώμην τοῦ LOT ἔ. ἄ. 1, σ. 286)— ἂν ὁμως ἐπέστρεφον εἰς τὰς ἑλληνογλώσσους πεδινὰς πατρίδας των, θὰ ἀνελάμβανον καὶ αὐτοὶ θᾶττον ἢ βράδιον τὴν μητρικὴν γλῶσσαν ἐκεῖ ἦτο τὸ πεδῖον τῆς μάχης τῶν δύο γλωσσῶν καὶ τοῦ θριάμβου τῆς ἑλληνικῆς.— Ὁ ἄλλος, ὁ πολὺς λαὸς τῶν Δακῶν, ἐξελατινίσθη πρὸ τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ τῶν ἀποίκων τούτων καὶ τῶν κυβερνώντων. Προϋποθέτει ὁμως στράτευσιν τοῦ ἐγχωρίου πληθυσμοῦ, ἧτις καὶ ἐγίνετο. Πρβλ. ΕΣΣΕΛΙΓΚ, Βυζάντιον καὶ βυζ. πολιτισμός, μτφρ. Σακελλαροπούλου, σ. 42.

¹ MOMMSEN-MARQUARDT, 11, 278-9. 306, ἐξ., 308.

² MOMMSEN, Gesam. Schr. 6, σ. 94. RITTERLING, ἐν P.-W. Real-Encycl. λ. legio, σ. 1239-1241. FRIEDLANDER¹⁰, ἔ. ἄ., 1, 363 ἐξ.

³ MOMMSEN-MARQUARDT, 11, σ. 275 ἐξ. SCHILLER, ἔ. ἄ. PHILIPPIDE, ἔ. ἄ. σ. 857. GROSSE, ἔ. ἄ., σ. 295. Ὅρα κατωτ. σ. 115.

⁴ MOMMSEN-MARQUARDT, 11, γαλλ. σ. 197.

⁵ Πρβλ. GROSSE, Röm. Militärgesch., σ. 57. AMANTOS, Ἴστ. τ. Βυζ. Κράτους, 1939, 13.

ἐπὶ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς λατινικῆς εἰς τὸ στόμα πάντων τῶν ἐν τοῖς ρωμαϊκοῖς στρατοῖς τῆς Βαλκανικῆς ἐντοπίων συστρατιωτῶν, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Δακίας, ἔνθα εὐχαρίστως ἐγκαθίσταντο πάντες οἱ ἐξ ἀγόνων χωρῶν καταγόμενοι παλαιάμαχοι (ὄρα σ. 43 ἐξ.), ἀφ' οὗ ἡ πλουσία Δακία, εὐρισκομένη εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐχρησίμευεν ὡς *limes* αὐτοῦ καὶ προσελάμβανε πολλοὺς ἐγκατοίκους *limitaneos*¹.

Ἄφ' οὗτου δὲ ἡ Μακεδονία ἀπετέλει πλέον μέρος τοῦ ἐνιαίου ρωμαϊκοῦ κράτους, ἡ φρούρησις τῆς χώρας καὶ ἡ δημοσία ἀσφάλεια καὶ ἡ συντήρησις τοῦ στρατοῦ, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον καὶ τῆς χωροφυλακίας, ἦτο ἀντικείμενον μερίμνης τοῦ κράτους², κατ' ἀκολουθίαν

¹ *Limites* δὲ (τὰ λίμιτα) ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τοῦλάχιστον δὲν ἐθεωρεῖτο ἀπλῶς ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ, ἀλλ' ὀλόκληροι ἐπαρχίαι. MASPERO, *Organisat. militaire de l'Égypte Byzantine*, 1912, σ. 17 ἐξ. ROUILLARD, *Admin. civile de l'Égypte Byzant.* σ. 29, 33 ἐξ. «une province frontière, un limes». Ὅτι ὅλη ἡ Βαλκανικὴ ἐθεωρεῖτο ὡς *limes* λέγει ὁ OSTROGORSKI ἐν *R.I.D.E. Balc.*, II, σ. 390. Περὶ Δακίας εἰδικῶς ὄρα TOURNEUR-AUMONT ἐν *Mélanges Nicolas Iorga* 1933, σ. 809, ἐξ. Ἀκριτικὸν θέμα ἔλεγον οἱ Βυζαντινοὶ ὕστερον τοιαύτας ἐπαρχίας.—Ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἐρμηνεία τῶν Βλάχων ἄγει, ὡς βλέπει πᾶς τις, νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν εἰς τὰ Καρπάθια ὡς λατινογλώσσου πλήθους μὴ ἰταλικοῦ ἦτο πρῶτος ἢτοι ἐγένετο πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Οὐγγρων εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐν ᾧ πάντες οἱ Οὐγγροὶ ἐρευνηταί, δέχονται τὴν ἐκτεθειῶσαν ἤδη γνώμην τοῦ Rösler (ἄνω σ. 29 ἐξ.), ὅτι δηλαδὴ ὅλη ἡ Δακία εἶχε κενωθῆ ὑπὸ τοῦ Αὐρηλιανοῦ, οἱ δὲ ἐκλατινισμένοι νοτίως τοῦ Δουνάβεως πληθυσμοὶ «Ρουμᾶνοι» κλπ., διαβάντες τὸν Δούναβιν, ἦλθον εἰς Δακίαν καὶ Καρπάθια ἀργά ἰσχυρὰ καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Οὐγγρων εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὴν ἐμὴν θεωρίαν ἡ λατινικὴ γλῶσσα εἶχε διαδοθῆ καὶ ἐμπεδωθῆ ἐν Δακίᾳ ἀπὸ Τραϊανοῦ μέχρι Αὐρηλιανοῦ, ἡ δὲ διαμόρφωσις τῆς γλώσσης ταύτης ὡς ρουμανικῆς ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἀπαρακώλυτον ἔπειτα ἐπίδρασιν τῶν στοιχείων τῶν ἐπιτασσόντων τὸ ἄρθρον ὡς καὶ τῶν κατακλυσάντων τὴν χώραν Σλαύων καὶ συνετελέσθη μετὰ τὴν μεταβολὴν τῆς Ἀνατολικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς καθαρῶς ἑλληνικὴν (πρβλ. DRAGANU, *Bull. de la société linguist. Paris.* XXXV II, 1935, 104 ἐξ.). Ἡ ἀπόσπασις τῶν πέραν τοῦ Ἰστρου Βλάχων ἀπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους δὲν ἐσήμαινε τὴν διάλυσιν τῆς Βαλκανικῆς ἀνθρωπογεωγραφικῆς ἐνότητος, διότι τὴν Βαλκανικὴν ἐνότητα ἐδημιούργει ἡ πενία τῶν νοτίων χωρῶν καὶ ὁ πλοῦτος τῶν βορείων. Πιστεύω δ' ὅτι οὐδέποτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ αἱ Βαλκανικαὶ χῶραι ἦσαν τόσον κεχωρισμέναι, ὅσον εἶναι μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον 1914-18. Ὅρα καὶ σ. 40.

² MOMMSEN-MARQUARDT, 9, σ. 276-81, 317 ἐξ., 368 ἐξ., 11, σ. 368. *Cod. Theodor.* ed. Krüger, τευχ. Β'. 1626, βιβλ. VII, 16, 2 τοῦ 410 μ. Χ. «omnes abscessus provinciarum, abdita quin etiam loca et insulae tuae magnificentiae dispositione sollerti custodian-tur indagine, ut nullus vel vi vel clam vel aperto vel etiam occulto nostri possit imperii regiones inreperere, qui non aut interjectis prohibeatur obicibus aut, cum accesserit, ilico teneatur» κλπ.

δὲ καὶ τὰ praesidia armata καὶ οἱ ὄροφύλακες (ripenses ἢ limitanei)¹.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ καθήκοντα τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας ἐθεράπευεν ἔξω τῆς Ἰταλίας ἢ Ρώμῃ καὶ δι' ἀποικιῶν πεδινῶν παντοδαπῶν καὶ διὰ προνομιακῆς ἐγκαταστάσεως παλαιμάχων ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου², εἰς οὓς

¹ MOMMSEN-MARQUARDT, 11, σ. 368 ἐξ. MOMMSEN, *Hermes*, 24, 1889 = *Gesam. Schr.* 6, 209, ἐνθα γίνεται εὐρεῖα ἀνάπτυξις τῆς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Κωνσταντίνου στρατιωτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἧς ἡ ἀρχὴ ἀνάγεται εἰς τὸν Ἀλέξ. Σεῦηρον (222-235): αἱ συνοριακαὶ φρουραὶ ἀντιτίθενται πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν· αἱ φρουραὶ εἶναι milites riparienses, ripenses, ἢ limitanei, ὁ στρατὸς εἶναι οἱ palatini ἢ comitatenses· ἐνίοτε δ' ἐλέγοντο ἀπλῶς milites — numeri μετὰ τὴν εἰς τὸν Κωνσταντίνον ἀποτιδομένην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ numeri τῶν ripenses ἦσαν σώματα ἔχοντα ἐπιτελεῖον ἐν τῇ ἔδρᾳ των, εἰς δὲ τὰ fossata καὶ τὰ castra ἦσαν ἀποσπάσματα ἐνὸς σώματος διεσκορπισμένα. Γενικῶς οἱ φρουροῦντες ἐν αὐτοῖς castriciani ἢ castellani ἦσαν ἐπιτόπιοι γεωργοὶ στρατιῶται. Ἦδη πρὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἦτο ὠρισμένος ἔξω τῶν πόλεων τόπος πρὸς καλλιέργειαν ὑφ' ἐκάστης φρουρᾶς. Οἱ στρατιῶται ἀνείσφοροι κτίζουσι καὶ γεωργοῦσι καὶ κληροδοτοῦσιν εἰς τοὺς υἱοὺς, ὑποχρέους νὰ στρατευθῶσιν ὡσαύτως. Πρβλ. καὶ KORNEMANN, *Städte, Völker, Männer*, 1934, σ. 96 ἐξ. Περὶ τῶν Κάστρων ὄρα καὶ STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, ἐν *Orientalia Christiana*, 33, 1934, σ. 299 (177). Περὶ Δακίας πρβλ. καὶ IORGA, *Gesch. d. Rum. Volkes*, I, σ. 36.

² Pauly-Wissowa, *RE* λ. legio, σ. 1239. MOMMSEN-MARQUARDT, 8, σ. 118. Κατωτ. σ. 115. Περὶ τῶν ὄροφύλακων ἐν Βυζ. χρόνοις ὡς ἐγχωρίων ἦτοι ἐκ τοῦ φρουρομένου τόπου καταγομένων ὄρα καὶ MUTAFSCIEV, 359 ἐξ. Ἐνίοτε ἠδύνατο νὰ ἐμφανίζηται τις πανσπερμία καθ' ἡμᾶς, ἐὰν δὲν προσέχωμεν πρὸς τὴν τότε κατάστασιν· π. χ. ἀποικία τις ἐν Δαρδανίᾳ ἠδύνατο νὰ περιέχη ἰλλυριοὺς Δαρδάνους, ἢ ἐξηλληνισμένους ἢ λατινογλώσσους Δαρδάνους παλαιμάχους ἢ Ἕλληνας. Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο παράγεται, ἐπειδὴ ἡ χωριστικὴ γραμμὴ τῶν γλωσσῶν διήρχετο διὰ τῆς Δαρδανίας (σ. 36). Πάντες ὁμως εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς. Εἰς τοιαύτην τινὰ σύνθεσιν ὀφείλεται ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ τῶν Βλάχων τοῦ Γκόπεσι καὶ τῆς Μολόβιστας, ἂν παρατηρήθῃ ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ WEIGAND, *Die Agomunen*, 1, σ. 39 καὶ τοῦ WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ., σ. 219 (ἄνω σ. 16), καὶ ἂν ὄντως τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τῶν ἄλλων Βλάχων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς περιφερείας αὐτῆς (WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ. 221-2), ἐν ᾧ διακρίνονται οἱ Τσιντσάροι τῆς Σερβίας ὡς ἐλληνίζοντες καὶ ἐθνικῶς ἀνθεκτικοί, ἅτε ἐντὸς τῆς ἐλλ. γλωσσικῆς ζώνης τοῦ Jirecek καὶ ἐν χώρᾳ ἰσχυρῶς ὑφ' Ἑλλήνων ἀπωκισμένη ἀναπτυχθέντες. Πάντες οὗτοι ἔζησαν καὶ μὲ τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας ἐν γένει μέχρι σήμερον ὄχι μόνον ἐν εἰρήνῃ ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγάπῃ ὡς ὁμοεθνεῖς· Δυσαρέσκειαι ἐκ φορολογικῶν ἢ ἄλλων παρομοίων λόγων ἐσωτερικῆς φύσεως ἐν χρόνοις βυζαντινοῖς (ΚΕΚΑΥΜΕΝΟΣ, *Στρατηγ.* σ. 66 ἐξ., ΝΙΚ. ΧΩΝ. χρονικ. Ἰσαακ. Ἀγγ. I. SCHLUMBERGER, *Numism. de l'Orient latin*, σ. 376 ἐξ. ΧΑΝΑΛΑΤΟΣ, *Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgesch. Makedoniens im Mittelalter*, 1937, σ. 41 ἐξ. RÖSLER, 103) ἢ ἐν νεωτάτοις ἐνεκα ἱστορικῆς διαστρωφῆς, δὲν ἀναιροῦσιν αὐτό. Ὄρθῶς δ' ἐλώφησεν ἐσχάτως ἡ ἄδικος κατακραυγὴ κατὰ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ἢ ὑπαλλήλων τῆς Μολδοβλαχίας ἢ γινομένη παρά τὴν συμβουλήν τῶν εἰδικῶν (G. Bratianu, D. Russo κ. ἄ. τέλος δὲ IORGA, *Messenger d'Athènes*, 26 Ἰουλ. - 17 Αὐγ. 1937. ΡΑΔΟΣ, *Δελτ. Ἱστορ.-Ἐθν. Ἐταιρ.*

ἔδιδε γῆν, χρήματα καὶ προνομίας, καὶ δι' ἐγκαταστάσεως πτωχῶν ἐθε-

7, 1916, 244 ἐξ. καὶ GALDI, ἔ. ἄ. σ. 24 ἐξ.) καὶ γενικευομένη ἐνίοτε, ὡς εἰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος αὐτὸ ἐκ δυσμενείας εἶχε πέμψει αὐτούς. Ἡ διοικήσεις τῶν ἀνδρῶν τούτων δὲν πρέπει νὰ μετρηταί μὲ τὸν πῆχυν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Κ' αἰ. Ἡ μήπως οἱ κατήγοροι θὰ ἤθελον νὰ κυβερνή τὰς παριστρίους ἡγεμονίας ὁ Σουλτάνος ὄχι διὰ *χριστιανῶν ὑπαλλήλων* Του, ἀλλὰ διὰ Τούρκων πασάδων, οἵτινες νὰ δώσουν εἰς τοὺς Ρουμάνους γράμματα, σχολεῖα, φιλάνθρωπον διοίκησιν καὶ πολιτικὴν διαπαιδαγώγησιν (πρβλ. ΠΑΝ. ΖΕΠΠΟΥ, Συναγμάτιον Νομικὸν Ἀλεξάνδρου I. Ὑψηλάντου, 1936 (ἐν *Πραγμ. Ἀκαδ. Ἀθην.*). Ἐπετηρὶς Ἐταιρ. Βυζαντινῶν σπουδῶν, 13, 1937, σ. 412. ΚΑΣΣΙΜΑΤΗΣ, αὐτόθι σ. 468. ΒΕΡΕΣΧΕΤ, ἐν Μνημοσύνοις ΠΑΠΟΥΛΙΑ, σ. 36 ἐξ.), εὖνοιαν καὶ προστασίαν λατρείας καὶ ἐκκλησίας καὶ μέλι καὶ γάλα, ὡς ἔπραξαν πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος; Ὁ ΛΘΑΝ. ΨΑΛΙΔΑΣ (1764-1829) ἐδίδασκεν ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ του (ὄρα *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, 6, σ. 45 ἐξ.): «Οἱ Βλάχοι (τῆς Ρουμανίας) ὀλό- τελα ὄρεξι δὲν ἔχουν εἰς ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις, μ' ὅλον ὅπου οὔτε ἡ διοίκησις οὔτε ἡ θρησκεία τοὺς ἐμποδίζει, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας οἱ κατὰ καιροὺς Ἑλληνες ἡγεμόνες τοὺς τοὺς ἀναγκά- ζουν νὰ σπουδάζουν καὶ τοὺς συσταίνουν σχολεῖα καὶ διδασκάλους Ἑλλήνας. . . » καὶ σ. 51: « . . . οἱ ἐγκάτοικοι ἐδῶ (ἐν Ρουμανίᾳ) εἶναι Βλάχοι καὶ ὀλίγοι Ἑλληνες εἰς ταῖς πόλεις ἀποικοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἄρχοντες τοῦ τόπου ὀμιλοῦν καὶ ρωμαίϊκα (- ἑλληνικά) ὄχι ἀπὸ ὄρεξιν, ἀλλ' ἀπ' ἀνάγκη τῶν διοικητῶν Ἑλλήνων . . . λείπουν καὶ ὅλαις αἱ τέχναις ἀπὸ τὴν Βλαχία. Τώρα καὶ 25 χρόνους ἕνας αὐθέντης εἶχε προστάξει καὶ ἔγινε γραμματικὴ τῆς Βλάχικης γλώσ- σας· τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία εἶναι ὅλα μεταφρασμένα εἰς τὴν Βλάχικην γλῶσσαν, ὅπου εἶναι ἑλλιπὴς καὶ ἀναπληρώθηκε ἀπὸ τὴν Σλαωνικὴν. Ἡ ἀμάθεια ὡς τόσο καὶ ἡ ἀτεχνία τῶν Βλά- χων ἀρχόντων καὶ κοινῶν εἶναι τόσον μεγάλη, ὅσον καρπίζει ὁ τόπος τοὺς εἰς γεννήματα, κρασί καὶ ζῶα καὶ ὄσσην τρυφὴν ἔχουν οἱ ἄρχοντές τοὺς . . . » Τὴν ἀτεχνίαν (ἐξαιρητέα εἶναι ἡ κεντη- τικὴ *τουλάχιστον*) πρβλ. καὶ ΙΟΡΓΑ, *Art et literat. des Roumains*, 1929. *Les arts roumains en Roumanie*, 1934) ἐδικαιολόγησε (θέρος τοῦ 1925) ἐν τῷ *Temps* τῶν Παρισίων ἡ πριγκίπισσα ΒΙΒΕΣΚΟ γράφουσα περὶ τῆς τότε Ρουμανικῆς ἐκθέσεως ἐν Παρισίοις (ὄρα *Ἡμερολ. τῆς Μεγ. Ἑλλάδος*, 1926, σ. 478): «Ἡ ἄνθησις τῆς τέχνης ἡμῶν ἐπεβραδύνθη ὑπὸ τῶν ἀπαύστων βαρβα- ρικῶν ἐπιδρομῶν καθ' ὅμοιον τρόπον οἱ φυτοκόμοι ἐπιβραδύνουσι τὴν ἄνθησιν τῆς ἀνθεμίδος (muguet) παγώνοντες τὰς ρίζας τῆς . . . Ἡ τέχνη εἶναι ἔρως, αἱ δὲ συγκρατηθεῖσαι ἐρωτικαὶ δυνάμεις τῆς Ρουμανικῆς δημιουργίας, ἀπέδωκαν τὰ ἄνθη ταῦτα, ἅτινα βλέπετε, πρόσφατα ἅμα καὶ ὀπιγενῆ . . . » Μόνον ἄρα γε τῆς τέχνης τὰς ρίζας ἢ καὶ τὰς τῶν ἄλλων κλάδων τοῦ πολιτισμοῦ εἶχε παγώσει ὁ πάγος τῶν ἐπιδρομῶν; Καὶ ἂν τῷ 1925 ἠσθάνθη ἡ πριγκίπισσα τὴν ἀνάγκην νὰ δικαιολογηθῇ διὰ τὴν ἀτεχνίαν, δὲν ὑπάρχει ἄρα γε δικαιολογία διὰ τοὺς φαναριώ- τας, ἂν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τήξωσι τὸν πάγον εἰς σύνολον τὸν πολιτισμὸν πρὸ τοῦ 1821; Ἀλλὰ καὶ ἀληθὴς ἂν ἦτο ἢ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη κακοδιοικήσις 50 ἢ 100 ἀνθρώπων ραγιαδῶν, ἐκλε- κτῶν τοῦ Σουλτάνου ἐκ τοῦ ἀνοργανώτου ἑλληνικοῦ ἔθνους, οὐδεμίαν σημασίαν θὰ ἠδύνατο ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη αὕτη ἀπέναντι τῆς ἁρμονικῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λυσιμάχου συμβιώσεως Ἑλλήνων καὶ Δακῶν ἢ Δακορρουμάνων ἐπὶ χιλιετηρίδας καὶ ἀπέναντι τῶν ὑπαγορευῶσεων καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, ὡς αἰσθάνονται αὐτὰς ἀμφοτέρω τὰ ὀργανωμένα τῶρα καὶ συντεταγμένα ἔθνη. Αἱ σχέσεις τῶν δύο ἐθνῶν δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζωνται κατὰ τὰς ὑπα- γορεύσεις τῶν παλαιῶν παντοδαπῶν καλλιεργητῶν τοῦ μίσους δι' ἀνομολογήτους λόγους συμ-

λοντῶν κατωτέρας ποιότητος¹ καὶ μακροτέρας διαρκείας στρατιωτῶν γεωργῶν (λατ. *colonus* = γεωργός, *fellah*), εἰς οὓς παρεῖχε παραμεθόριον γῆν, μισθόν, προστασίας καὶ εὐκολίας, συνάγομεν, ὅτι οἱ Μακεδόνες ὀροφύλακες ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ τοιούτων Ρωμαίων στρατιωτῶν ἐκλατινισμένων, οἵτινες ἔγιναν μόνιμοι φρουροί, *praesidia propugnacula imperii*. Συντεταγμένοι δὲ στρατιωτικῶς, μισθοδοτούμενοι καὶ ἐργαζόμενοι² καὶ μὴ φορολογούμενοι, ἐνυμφεύοντο καὶ ἐσχημάτιζον οἰκογενείας. Ἡ ἐπίσημος γλῶσσα ἦτο ἡ λατινική, μεταδοθεῖσα σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὰ γυναικόπαιδα, ἀφ' οὗ καὶ οἱ υἱοὶ ἐγίνοντο στρατιῶται. Οὕτω ἡ λατινική γλῶσσα εἰς τὴν τρίτην γενεὰν ἔγινεν οἰκογενειακή, οὕσα καὶ πρότερον νοητῆ πως καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν ὡς γλῶσσα τοῦ κράτους. Αἱ γυναῖκες κατὰ κανόνα ἦσαν ἐντόπιαι³.

Ἐπειδὴ δέ, ἂν ἐξαιρέση τις τὴν κακὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας

φέροντος. Ὁ καθηγητὴς ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΛΑΧΟΣ (Τὸ Μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος 1935, 34-5 ἐξ., 190 ἐξ.) κάμνει λόγον καὶ περὶ αἰτιῶν καὶ περὶ δημοσιογραφίας καὶ περὶ ἱστορικῶν ἐπιστημόνων. Πρβλ. *Ἑλληνικά*, 3, σ. 572, 4, 506 ἐξ. Συμπληρωματικῶς ὄρα IORGA, *Gesch. des Rum. Volkes*, II, 393 ἐξ. καὶ AMADORI VIRGILJ, *La quest. Rumeliota*, 1908, σ. 621 ἐξ. (ἐν *Biblioth. Ital. di politica estera*).

¹ P. W., λ. *exercitus*, σ. 1622 ἐξ., *colonia*, σ. 561 «ἀπηλλάσσοντο τῆς ὑπηρεσίας τοῦ στρατοπέδου, ἀλλ' ὑπέκειντο εἰς ὑποχρέωσιν νὰ κατοικῶσιν ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ (*Domizilzwang*)» κατὰ κανόνα οἱ ἐθέλονται ἦσαν πτωχοὶ καὶ ἀκτήμονες ὡς καὶ οἱ ἐν τῷ στρατῷ ἀντικαταστάται τῶν πλουσίων.

² MOMMSEN-MARQUARDT, 11, σ. 368. πρβλ. ΛΑΜΠΡΙΑ. Ἀλέξ. Σευῆρος, 58, 4.

³ Πρβλ. ΧΡΥΣΟΧΟΟΝ, Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι, σ. 28, 46, 61.—Ἐπειδὴ ἡ οὕτω γενομένη ἀνάπτυξις καὶ δημιουργία τῆς λατινογλωσσίας τῶν Πινδίων ὑπῆρξεν ἐπιτόπιον καὶ βαθμιαῖον γεγονός, οἷονεὶ λάθρα παραχθὲν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἄνευ οὐδεμιᾶς κινήσεως ἢ μετατοπίσεως λαῶν, διὰ τοῦτο οὐδεὶς συγγραφεὺς ἐμνημόνευσεν εἰδικῶς τῆς συντελέσεως αὐτοῦ. Προέκυψεν ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, δὲν ἦτο μεμονωμένον, δὲν ἐξέπληξε κανένα. Ὁ αὐτὸς λαός, ὁ ἐκεῖ κατοικῶν, μικρὸν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ρωμαίων δίγλωσσος γενόμενος, ἀλλ' ὁμιλῶν κυρίως τὴν πάτριον ἑλληνικὴν ὡς ἰδίαν, παρέμεινε δίγλωσσος καὶ ἔπειτα, ὅτε ὅμως τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸ στόμα του εἶχε λάβει βαθμηδὸν ἡ λατινική. Οὕτως ἔχομεν τοὺς βλάχους.—Δὲν ἐξελατινίζοντο οἱ *limitanei*, ὅσάκις ἦσαν ὀλόκληροι λαοὶ βάρβαροι, ἀνήσυχοι, μετοικιζόμενοι εἰς τὰ σύνορα εἴτε οἰκοῦντες παρὰ τὰ σύνορα καὶ λαμβάνοντες ἀμοιβὰς τινὰς καὶ ἔχοντες τὸν χαρακτῆρα προτεκτοράτου ἢ συμμάχων ἢ φροιδεράτων (*foederati*), ζῶντες δὲ καθ' ἑαυτοὺς καὶ μεταχειριζόμενοι τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, ὅτε δὲν παράγονται λατινόγλωσσοι «βλάχοι». Τοῦτο συνέβαινε κυρίως εἰς τὸν Ρῆνον, τὸν ἄνω Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην (STADTMÜLLER, *Actes du IV Congrès Byz. Sofia*, 1935, σ. 393 ἐξ. Ὁρα καὶ ERNST STEIN, *Die Organisation der weströ-*

ὑπὸ τοῦ Λευκίου Καλπουρνίου Πίσωνος¹, ἡ *rex Romana* καὶ ἡ σχετικὴ ἐλευθερία ἢ παραχωρηθεῖσα ὑπὸ τῆς Ρώμης² ἦτο εὐχάριστος εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ ἡ εὐνοια αὐτῶν πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἐξηκολούθει, διὰ τοῦτο αὐτοὶ μὲν, πτωχοὶ ὄντες, οἱ τῆς δυτικῆς μάλιστα Μακεδονίας, συνέρρεον πρὸς τὸν Ρωμαϊκὸν στρατόν, τὸ κράτος δὲ δὲν εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὀδηγήσῃ ποτὲ εἰς τὴν χώραν των ἀλλοδαποὺς λεγεῶνας, ὥστε ἀπολύον τοὺς συμπληρώσαντας κατὰ τύχην τὴν στρατιωτικὴν θητείαν των ξένους παλαιμάχους νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτοὺς ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἀπολύσεώς των, ὅπερ ἐπίσης συνέβαινεν ἐνίοτε. Καὶ τότε ὅμως οἱ παλαίμαχοι, ἂν ἦσαν ξένοι, δὲν θὰ ἐδέχοντο τὴν ἐπὶ τῶν ὄρεων τραχεῖαν ζωὴν, διότι πιθανῶς θὰ ἔμενον ἐδῶ, μόνον διότι νυμφευθέντες ἴσως³, θὰ εἶχον συνδεθῆ πρὸς τὸν τόπον τῆς διαμονῆς τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος· ἄλλως θὰ ἀνεχώρουν εἰς τὴν πατρίδα των⁴.

mischen Grenzverteid. im V. Jahrh. und das Burgunderreich am Rhein ἐν τῇ *XVIII. Bericht der Röm.-German. Commis.*, 1928, σ. 92-114. *Byzantion*, 5, 1929-30, 765. ΑΜΑΝΤΟΣ, Ἰστ. Βυζ. κράτους, 1, σ. 250· πρβλ. κατ. σ. 100, 136). Τοιοῦτοι εἶναι καὶ οἱ Κύμροι τὴν γλῶσσαν, Κέλται τὴν ἐθνικότητα Οὐάλλοι (Welshmen) τῆς Ἀγγλίας· βλάχοι ἄνευ βλαχικῆς γλώσσης.

¹ BARBAGALLO, *Le declin d'une civilisation*, σ. 272.

² ΠΑΠΑΔΑΚΙΣ, Ἀθηνᾶ, 1913, σ. 469 ἐξ. Ἀρχ. Ἐφημ., 1933, σ. 54₂. ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ, Ἀπὸ τὴν πολιτ. καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχ. Θεσσαλονίκης, Παράρτ. Ἐπετηρ. Φιλοσ. Σχολῆς Πανεπ. Θεσσαλονίκης, 2, σ. 27. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ, Ἀρχ. Ἐφημ., 1936, Παράρτ. σ. 117.

³ MOMMSEN, *CIL III suppl.*, 1, σ. 2034. ΔΗΜΙΤΣΑ, *Μακεδονικά*, III, σ. 273 ἐξ.

⁴ Διέφερον τὰ πράγματα βέβαια εἰς τὴν εὐδαιμόνα Δακίαν, ἥτις καὶ πάλαι θὰ ἦτο καθὼς σήμερον γνωστή, ὅχι δὲ μόνον εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς, ὡς ἀνησιδώρα καὶ πανδώρα καὶ διὰ τοῦτο πιθανῶς συνεκέντρον πάντας τοὺς θηρεύοντας καλὴν τύχην ἐν τοῖς Ρωμαϊκοῖς χρόνοις, διὸ καὶ ἐξελατινίσθη μέχρι τῶν βαθέων στρωμάτων τοῦ λαοῦ. Ἡ κατάκτησις τῆς ἦτο ὡς ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ φήμη τοῦ πλοῦτου τῆς χώρας ταύτης συνετέλεσεν ἐπὶ Τουρκοκρατίας νὰ συρρεύσωσιν εἰς αὐτὴν τόσοι Ἕλληνες, ὥστε τὰ καλύτερα ἑλληνικὰ σχολεῖα νὰ ὑπάρχωσιν ἐκεῖ, τὰ ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτικὰ βιβλία νὰ ἐκτυπώνωνται εἰς τὸ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον, νὰ μὴ θεωρηθῆ δὲ παράτολμον, καὶ αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 («ein verfehltes Unternehmen», «ἄστοχος ἐπιχείρησις» IORGA, *Gesch. d. Rum. Volkes*, II, 206) νὰ ἐκραγῆ ἐκεῖ τὸ πρῶτον, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ χριστιανικὴ καὶ φιλελευθέρη φαναριωτικὴ διοίκησις ἐκάλυπτεν ἢ ἠνείχετο τὰς τοιαύτας ἐκδηλώσεις τῶν χριστιανῶν. Ἡ συρροὴ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ οὐδέποτε εἶχε κακὸν χαρακτῆρα, ἀφ' οὗ ἡ ἀγάπη αὐτῶν πρὸς τὴν ὠραίαν χώραν καὶ τὸν ἡμέρον καὶ καλοῆθη λαὸν ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν καὶ εἰς ἀφομοίωσιν, ὡς ἦτο ἐπόμενον. *Εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν οὐδεὶς μέτοικος ἐξ ἄλλων τόπων ὑπάρχει σήμερον*· μόνον δὲ ἡ ἐπιγαμία καθηλώνει χωρικόν τινα ἐντόπιον εἰς ἄλλο γειτονικὸν χωρίον. Ἐπιγαμία τῶν πεδι

Ἡ εἰκὼν τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας ταύτης, ὑπάρχουσα κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα μ. Χ. καὶ δεικνύουσα, ὅτι ἡ πρὸς Β τῆς Πέλλης Ἀλμωπία, ἡ τρίτη τετρὰς τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, δὲν εἶχε λατινογλώσσους, ἤγαγε τὸν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἐρμηνείαν τῶν Βλάχων ὡς καταγομένων ἐκ Δακίας καὶ εἰς τὴν κατ' ἀναλογίαν ἢ καὶ ἔκ τινος ἀνάγκης ἐγκατάστασιν ἐκεῖ τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ ἀλλοφύλων ἀλλὰ λατινογλώσσων Πετσενέγων, οἵτινες παραμείναντες ἀσύμφυλοι καὶ ξένοι, ὡς σταγῶν ἐλαίου ἐν ὕδατι, ἔφυγον ἐσχάτως ὅπου ἤγεν αὐτοὺς τὸ αἷμα (ἄνω σ. 25 ἔξ.).

Ὁ χρόνος, καθ' ὃν παρήχθησαν ἐπὶ τῶν ὀρέων οἱ ἄλλοι βλάχοι, δὲν εἶναι γνωστός· δεχόμεθα δέ, ὅτι βεβαίως αἱ ἐγκαταστάσεις αὗται δὲν εἶναι

νῶν μὴ βλάχων μετὰ τῶν Βλάχων εἶναι κοινόν τι καὶ σύνηθες· ἀλλ' οἱ γαμβροὶ καταβαίνουσιν ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἐγκαθίστανται εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη, αἱ νύμφαι ὅμως δὲν ἀκολουθοῦσι Βλάχον εἰς τὰ ὄρη, ὃ δηλοῖ, ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ὀρέων κατοικία εἶναι ἀντίθετος καὶ πρὸς τὸ στοιχειῶδες συμφέρον, ὅταν τις ἐπιδιώκῃ αὐτὸ ἄνευ οὐδεμιᾶς πίεσεως, ἀλλ' ἐλευθέρῃ θελήσει. Πιστεύω δέ, ὅτι οὐδεὶς Ρουμᾶνος τῶν πέραν τοῦ Ἰστροῦ ἐπεσκέφθη καὶ ἐγνώρισεν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἔστω καὶ παροδικῶς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν. Εἶναι δέ πεπλανημένη καὶ ἡ γνώμη, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Θραῖκες ἦσαν μόνον νομάδες. Ἦσαν ἀληθῶς πολυπληθῆς, μέγας λαός, καλύψας σχεδὸν τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἔχων ἀνάγκην τροφῆς· ἀλλ' ἂν τις νομίζῃ, ὅτι οἱ Θραῖκες ἦσαν νομάδες, ἵνα διὰ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης καταστήσῃ πιθανὴν ἢ δυνατὴν τὴν ἐκ Δακίας κάθοδον Βλάχων εἰς Πίνδον ἢ Θεσσαλίαν, πλανᾶται καὶ πλανᾷ. Ἡ Δακία εἶναι τόσον πλουσία χώρα, ὥστε οἱ κάτοικοί της οὔτε ὡς ποιμένες οὔτε ὡς γεωργοὶ ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ διαβῶσι τὸν Δούναβιν. Ὁ ἐνδημικὸς δὲ χαρακτῆρ τοῦ σημερινοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ διαψεύδει πᾶσαν τοιαύτην τολμηρὰν προσπάθειαν. Ὁ βίος του νῦν, ὡς κυρίως γεωργοῦ καὶ ἐπομένως ἐδραίως οἰκοῦντος λαοῦ, εἶναι ὅλως ἀντίθετος — καὶ ὁ τῶν πλουσίων δὲ ποιμένων καὶ κτηνοτρόφων ὄχι ὀλίγον διάφορος — πρὸς τὸν τραχὺν καὶ κινητὸν ἐπὶ μικρῷ κέρδει βίον τῶν ὀρεινῶν κτηνοτρόφων, πολλάκις δὲ νομάδων καὶ σκηνιτῶν Κουτσοβλάχων. Ὁ IORGA, *Gesch. d. Rum. Volkes*, I, σ. 151, ὀνομάζει «ἱστορικὴν προκατάληψιν» τὴν γνώμην ὅτι οἱ Δάκες κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἦσαν ποιμένες μόνον καὶ ἐπλανῶντο αἰώνως καὶ ἀτερόνως ὡς νομάδες· «Οἱ ρουμᾶνοι ποιμένες ἦσαν μέρος μόνον τοῦ πολυπληθοῦς ἔθνους, εἶχον δὲ πρὸς διατροφήν τῶν ποιμνίων τὸν ἀρκετὰ καθορισμένον ἔδαφος νομῆς, ὅπερ παρεδίδοτο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Πολλοὶ δὲ οὐδ' ἐξήρχοντο ἐκ τῶν ὀρεινῶν ἐγκαταστάσεών των ὡς π. χ. οἱ χωρικοὶ τοῦ Címpulung.» Ἀμέσως δὲ κατωτέρω ὁμιλεῖ περὶ τοῦ κινητοῦ καὶ ὅλως ἀντιθέτου βίου τῶν Πινδίων, συνάγων ὅμως ἀντίθετον πρὸς τὰ πράγματα συμπέρασμα, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω σ. 47, πρᾶττοντα καὶ τὸν Caridan.— Δυστυχῶς δ' ἡ τοιαύτη ἀντίθετος πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν πραγμάτων ἱστοριοποιία ἔλαθε γενομένη παρά τισιν Ρουμάνοις συνήθης καὶ κατέληξεν, ὥστε αὐτὴ τε καὶ τὸ κατ' αὐτὴν ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς ἀπλούμενον, ἐν τε τῷ παρελθόντι καὶ νῦν, ἐθνολογικὸν στρῶμα, νὰ εἶναι ἀντίθετα πρὸς πᾶσαν ἔγκυρον παράδοσιν ἢ ἱστορικὴν ἔρευναν γενομένην μέχρι τοῦδε.

Μεγάλαι πεδιάδες τῆς Ρουμανίας, ἔχουσαι πολλὰ γεωργικὰ χωρία, καλοῦνται Sate (πρβλ.

ἔργον βραχέος χρόνου. Ὁ Αὐγούστος ἔλαβε πρόνοιαν περὶ ἐγκαταστάσεως ἀποίκων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μνημονεύει τοῦ γεγονότος τούτου εἰς τὸ monumentum Ancyranum 5, 35: «colonias in Africa, Sicilia, Macedonia, utraque Hispania, Achaja, Asia, Syria, Gallia Narbonensi, Pisdia militum deduxi.» Ἔχομεν δὲ ἐν Μακεδονίᾳ τοὺς Φιλίππους, τὸ Δῖον καὶ ἄλλας παραδεδομένας πεδινὰς ἀποικίας, ὥστε, εἰ καὶ πᾶσαι ἐξέλιπον ἄνευ ζῶντος ἔχρους, τούτων ὅμως τινὰς αἰνίττεται βεβαίως ἢ ἐπιγραφῇ¹ καὶ οὐχὶ ἐγκατάστασιν ὀργανωμένων καὶ ἐν ἐνεργείᾳ πολεμιστῶν, ἔστω καὶ κατωτέρας ποιότητος, περὶ ὧν ὁ λόγος.

IORGA, ἔ. ἄ., I, σ. 148 ἔξ., 199. *Rev. hist. du Sud-Est Europ.* 1924, σ. 55). Περὶ τῆς πάλαι γεωργίας μαρτυρεῖ ἡ κεφαλή τῆς Δήμητρος ἐπὶ νομισμάτων Δακικῶν, ὁ Ἡρόδ. 5, 6, καθ' ὃν ἔδει νὰ ὑπάρχωσι γεωργοί, ἵνα καταφρονῶνται ὑπὸ τῶν Θρακῶν ἐν γένει, καὶ αἱ ἔλλ. ἀποικίαι χάριν «τοῦ ἐκ τοῦ πόντου σίτου» (πρβλ. M. LAMBRINO, *Les vases archaïque d'Histria*, 1938, 12), ὅστις ἔτρεφε τοὺς Ἕλληνας καὶ δὲν θὰ προήρχετο μόνον ἐκ τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου ἢ ἐκ νότου τούτου, ὡς γνωστόν, τὴν κομιδὴν ἠθέλεν ἐλευθέραν καὶ ἀσφαλῆ ὁ Δημοσθένης χάριν τῶν Ἀθηναίων. Καθὼς ὁ σημερινὸς Δακικὸς λαός, εὐτυχῆς ἐν τῇ πατρίδι του, ἀποφεύγει τὰς ἀποδημίας (πλὴν χάριν σπουδῶν ἢ ἀπολαύσεως τοῦ πλοῦτου του), οὕτω καὶ οἱ πρόγονοί του. Εἶναι δ' ὁ βίος τῶν Κουτσοβλάχων τόσον τραχὺς καὶ ἀνόμιος πρὸς τὸν βίον τῶν εὐδαιμόνων Ρουμάνων, ὥστε μόνον γενικὰ καὶ οὐδέτερα τεκμήρια, ἀπαντῶντα εἰς πάντας τοὺς Βαλκανικοὺς λαούς, δύνανται νὰ συμπλησιάσωσι τοὺς Κουτσοβλάχους πρὸς τοὺς Ρουμάνους, ὡς περίπου καὶ πρὸς οἰονδήποτε ἄλλον ἀλλότριον ὡσαύτως λαόν. Ἀνακριβέστατον λοιπὸν εἶναι τὸ λεγόμενον, ὅτι τὰ ἦθη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν Κουτσοβλάχων ἔχουν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν πέραν τοῦ Ἰστροῦ κατάστασιν (πρβλ. ἄνω σ. 46 ἔξ.). Οἱ βόρειοι πεδινὸι χωρικοὶ Βλάχοι τῆς Ρουμανίας, ὡς τοῦλάχιστον βλέπω αὐτοὺς περιγραφομένους ὑπὸ εἰδικῶν μελετητῶν καὶ συγγραφέων, διακρίνονται διὰ τὴν «unpolitische Existenz» μέχρι τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ τὴν «ursprüngliche geschichtslose Sippen- und Stammesordnung bis auf unsere Tage». Οἱ δὲ ὄρειοι «waren nicht in der Lage, aus sich selbst heraus mehr als eine kleinräumige Gauordnung zu schaffen. Bis hin zur grossen Bevölkerungsvermehrung und Aufsiedelung der menschenleeren Donaufürstentümer im 19. und 20. Jahrhundert lagen die bewegenden politischen Kräfte der rumänischen Volksgeschichte ausserhalb ihres völkischen Lebensraumes» HAUPE, *Leipz. Vierteljahrschr.*, III, 116 ἔξ. 119. 159. 175. Ἐν δὲ σ. 63 γίνεται λόγος περὶ τῶν «arteigenen völkischen Daseinsformen» τῶν Ρουμάνων. Οἱ Πίνδιοι εἶναι ἄκρως διάφορος λαός, δημιουργὸς ἱστορίας, μὲ ὄξυν νοῦν καὶ τόλμην καὶ ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ πρωτόβουλον ἐπιχειρηματικότητα, καὶ εὐρεῖς ἔθνικούς, πολιτικούς καὶ πολιτιστικούς ὀρίζοντας κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῶν τῶν Ρουμάνων. Τὰ ψυχικὰ λοιπὸν θεμέλια τοῦ βίου τῶν δύο τούτων λαῶν εἶναι ἐντελῶς ἀλλότρια· πρβλ. IORGA, *Gesch.*, I, σ. 98. ANCEL, *Peuples* σ. 125.

¹ Ὅρα Pauly-Wissowa R E λ. legio (RITTERLING) 1240 ἔξ. καὶ λ. colonia (KORNE-MANN) 540. DAREMBERG - SAGLIO, *Dict. des antiq. grecques et romaines*, λ. colonie, σ. 1316 II.

Ἄλλ' ὅμως θὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἵνα βοηθήσωμεν τὸν ἀναγνώστην νὰ σχηματίσῃ γνώμην καθαρωτέραν κατὰ τὰ διδάγματα ἀνδρῶν εἰδικῶν, ἐχόντων ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς Βυζαντιακῆς ἱστορίας κῦρος πολλῶ μείζον ἢ ὁ κλασσικὸς ἀρχαιολόγος¹.

Τῷ 146 π. Χ., ὅτε ἡ Μακεδονία ὡς provincia τοῦ κράτους ὑπήχθη εἰς τοὺς νόμους αὐτοῦ, ὁ στρατὸς κατενέμετο κυρίως εἰς τὰ ὄρια ὡς φρουρὰ αὐτῶν². ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ ἦσαν πάντοτε πτωχοὶ καὶ ἀνήσυχτοι καὶ τὰ ὄρη συνεχῆ καὶ μεγάλα καὶ ὑπῆρχεν ἀνάγκη φυλάκων, εὐλόγον εἶναι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ 146 πρέπει νὰ ἐγκατέστησεν ἐκεῖ ἐμπίστους φρουροὺς, διαδόχους καὶ συνεχιστὰς τοῦ ἔργου τῶν μακεδονικῶν praesidia armata. Ὑπῆρχον δὲ ἐν τῷ ρωμαϊκῷ στρατῷ πολλοὶ Ἕλληνες καὶ πρὸ τῆς μάχης τῆς Πύδνης, ἀλλὰ καὶ ἐν Πύδνῃ πολεμήσαντες³, ὧν ἱκανοὶ Ἡπειρώται, περὶ ὧν ὁ Πλούταρχος (αὐτ. κεφ. 29) λέγει, ὅτι ὁ Παῦλος ἐξ Ἑλλάδος «ἀνέξευξεν ἐπὶ τὴν Ἡπειρον, ἔχων δόγμα συγκλήτου τοὺς συμμεμαχημένους αὐτῷ τὴν πρὸς Περσέα μάχην στρατιώτας ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων ὠφελῆσαι». Ὡστε μετὰ εἴκοσιν ἔτη ἀπὸ τῆς μάχης τῆς Πύδνης εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Μετέλλου τῷ 148 π. Χ. θὰ ἦσαν πολὺ περισσότεροὶ veterani καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, ἧτις διέκειτο φιλίως πρὸς τὴν Ρώμην. Ἡ δημοκρατικὴ ἀντίληψις τῶν χρόνων τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν διηνεκῆ στρατεύσειν τῆς Ρωμαϊκῆς νεολαίας καὶ τὴν ἐκπομπὴν αὐτῆς εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσειν ἀπὸ Ἰσπανίας εἰς Συρίαν, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὴν ὀριστικὴν ἐξορίαν αὐτῆς καὶ μάλιστα ἐπὶ ἀγόνων καὶ ψυχρῶν ὁρέων⁴. Αἱ στρατιωτικαὶ ἀνάγκαι τῆς Δύσεως ἐθεραπεύοντο κυρίως διὰ στρατολογίας ἐκεῖθεν, ὡς αἱ ἀνάγκαι τῆς Ἀνατολῆς ἐθεραπεύοντο ἐξ Ἀνατολῆς. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ οἱ ἀποικιζόμενοι ἐκασταχοῦ παλαίμαχοι δὲν ἦσαν Ἰταλοί. Ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν ἤδη πολλὰς μαρτυρίας ἐρευνητῶν

¹ Πρβλ. καὶ τὰ παραρτήματα Α καὶ Β ἐν τέλει τῆς μελέτης.

² GROSSE, Römische Militärgeschichte, 1920, σ. 54 ἔξ.

³ ΠΛΟΥΤ. Αἰμ. Παῦλ. σ. 15. Justin. 33, 1. MOMMSEN-ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ρωμ. Ἱστορ., 1, σ. 446 ἔξ. Πρβλ. GERKE-NORDEN, 3, σ. 136 ἔξ.

⁴ DELBRÜCK, ἔ. ἄ., σ. 376 ἔξ., 383 ἔξ., 388-9.

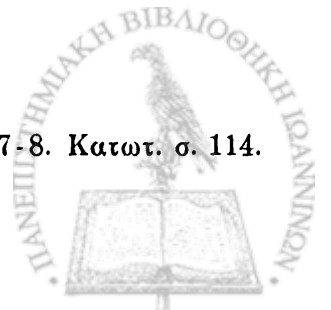
πιστούντων τοῦτο καὶ προσθέτομεν, ὅτι τὴν στρατιωτικὴν καὶ διοικητικὴν πεῖραν τῶν δημοκρατικῶν χρόνων τῆς Ρώμης δὲν παρημέλησαν οἱ αὐτοκρατορικοὶ χρόνοι μέχρι τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἄλλ' ἂν οἱ ἐπὶ τῶν ὀρέων φύλακες δὲν δύναται νὰ εἶναι ἰταλοί, πολλῶ δ' ἦττον Ρωμαῖοι, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐπ' αὐτοῦ δὲν ἔγινε τοιαύτη τιμωρία πρὸς ἰταλοὺς¹, δύναται ὁμοίως νὰ ἀποκρουσθῆ (ὄρα ἄνω 87 ἐξ.) καὶ ὅτι ἦσαν ξένοι legionarii παλαιμάχοι. Θὰ ἦσαν λοιπὸν auxiliares· ὁ δὲ Mommsen² λέγει περὶ τῶν auxiliorum ἦτοι στρατευμάτων ἐπαρχιακῶν ἐπικουρικῶν καὶ περὶ τῆς διαμονῆς των: «λόγοι οἰκονομικοὶ καὶ ὑγιεινοὶ ἐπέβαλλον τὴν χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν ἐν τῇ πατρίδι των· ἀλλὰ καὶ στρατιωτικῶς καὶ διοικητικῶς θὰ παρήγοντο δυσχέρεια, ἂν ἐπέβαλλέ τις εἰς στρατόν τινα νὰ ἐδρεύῃ ἐν τόπῳ, ἐνθα θὰ ἦτο ἄγνωστος εἰς ἕκαστον στρατιώτην ἢ ἐπιτόπιος γλῶσσα». Προσθέτει δέ, ὅτι τοῦτο ἴσχυε μᾶλλον περὶ μικρῶν ἀποσπασμάτων. Οἱ λόγοι τοῦ Mommsen ἐλέγχθησαν περὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἀλλὰ πάντως πρέπει νὰ ἴσχυον καὶ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας, ὅτε ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦτο ὀλιγώτερον διαδεδομένη³. παρὰ δὲ Mommsen-Marquardt, ἔ. ἄ. σ. 194 λέγεται, ὅτι αἱ cohortes equitatae τῶν auxiliorum ὀργανώθησαν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, ὥστε νὰ φρουρῶνται αἱ ἐπαρχίαι καὶ τὰ σύνορα τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων τούτων στρατιωτῶν.

Ἐπὶ Ἀδριανοῦ ἔπαυσεν ὁ ἀποικισμὸς τῶν παλαιμάχων, ἐγίνετο δὲ πληρωμὴ αὐτῶν κατ' ἄνδρα ἢ καὶ προίκις διὰ γῆς κατ' ἄνδρα. Ἄλλὰ καὶ ὁ τρόπος οὗτος ὑποκρύπτει ὡσαύτως ἐγκατάστασιν τῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, ὡς ἐγίνετο καὶ πρότερον ἀθρόως. Διαφέρουσιν ὅμως τούτων οἱ φρουροὶ τῶν ὀρέων τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ὡς κατασταθέντες διὰ τινος εἰδικῆς ἐπιβολῆς πρὸς πλήρωσιν ἀναγκῶν τοῦ μεριμνῶντος καὶ ἐπιβλέποντος κράτους, αἵτινες ἦσαν μεγαλύτεραι ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, καθ' οὓς οἱ Ἰλλυριοὶ ἦσαν λίαν ἀνήσυχοι ἀκόμη. Τότε δὲ οἱ Δάκες δὲν θὰ εἶχον εἰσέτι ἐκλατινισθῆ οὐδ' ὑποταχθῆ οὐδ' ἀντικρύσει ρωμαῖον στρατιώτην, ἥκιστα δ' ἀποδημητικοὶ ὄντες καὶ πάλαι καὶ

¹ Περὶ. P. W., RE λ. colonia, σ. 1241.

² Gesammelte Schriften, 6, σ. 95.

³ Περὶ. MOMMSEN-MARQUARDT, 11, σ. 105, 146, 155, 183, 194, 197-8. Κατωτ. σ. 114.

νῦν καὶ αἰεὶ, θὰ ἐγνώριζον τόσον σαφῶς τὴν ὑπαρξιν ὀρέων ἢ πεδιάδων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ, ὅσον σαφῶς ἐγνώριζον οἱ Ἕλληνες τῆς Ἡπείρου τὰ Καρπάθια καὶ τὴν Μπουκοβίναν, ὅτε ἔδιδον εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν τὸ ὄνομα Ἄπειρος¹.

Ἐπάρχει δὲ καὶ ἡ ἐξῆς ἀποψις: Ἀπὸ τοῦ 27 π. Χ. μέχρι τοῦ 14 μ. Χ., ὅτε ἀπέθανεν ὁ Αὔγουστος, ἡ Μακεδονία ἦτο provincia senatoria καὶ inermis, οὐδεὶς δὲ λεγεὼν ἐστάθμευεν ἐν αὐτῇ· ἦτο «φορολογουμένη χωρὶς ὄπλων» καὶ ἔδει νὰ εἶναι διηρημένη εἰς περιοχὰς, νὰ ἔχη ὀργάνωσιν *τινα στρατιωτικὴν ἐγχώριον πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως* καὶ κατὰ παντὸς ἀπροόπτου κινδύνου². Ἡ ὀργάνωσις αὕτη περιελάμβανεν ἀξιωματικούς τινας καὶ ὀλίγους στρατιώτας ρωμαίους πολίτας ὡς συνοδοὺς ἢ σωματοφύλακας τοῦ πολιτικοῦ διοικητοῦ, τὸ δὲ λοιπὸν ἀπετελεῖτο ἐκ πρώην στρατιωτῶν κυρίως, *ἐντοπίων δέ, ἀφ' οὔ* αἱ ἐπιτόπιοι ἀρχαὶ ἐκάλουν αὐτοὺς εἰς τὰ ὄπλα³. Αὐτὸ δὲ τοῦτο προϋποθέτει καὶ ἡ ἐπὶ Καίσαρος ἰδιότης τῆς Μακεδονίας ὡς «ἐλευθέρας» ἢ «συγκλητικῆς ἐπαρχίας»⁴. Κατὰ τὸν

¹ Παραπλησίαν ἄγνοιαν τῆς πέραν τοῦ Ἰστρου χώρας ἔχει καὶ ὁ Ἡρόδοτος 5, 9.— Ρουμᾶνοι ἱστορικοὶ κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νὰ πείσωσιν, ὅτι ὅλοι οἱ λατινόγλωσσοι τῆς Βαλκανικῆς παρήχθησαν συγχρόνως — ὅπερ δὲν εἶναι ὀρθόν — καί, διὰ νὰ ὑπάρχη βᾶσις περαιτέρω σκοπιμότητος, παρήχθησαν «à droite et à gauche du Danube» — ὅπερ εἶναι ὀρθόν — ἀλλὰ μόνον κατὰ σύμπτωσιν δύναται νὰ ἀναφέρηται εἰς ὁμόφυλα μέρη ἐνός λαοῦ· πάλαι δ' ἦσαν «ὁμόγλωττοι... οἱ Δακοὶ τοῖς Γέταις» (Στράβ. Ζ, 305, 13)· ἀλλ' «à droite et à gauche des Pyrenées», ἔνθα ἐγένετο ὁμοία ἐκλατινίσις, εἶναι ὅμως γάλλοι εἰς τὸ ἐν μέρος καὶ ἰσπανοὶ εἰς τὸ ἕτερον. Διὰ τὴν Πίνδον δὲ δὲν δύναται νὰ γίνῃ τοπογραφικὸς ὀρισμὸς ἐκ τοῦ μακρᾶν κειμένου Ἰστρου. Ὡστε καὶ ἀληθεύοντος τοῦ ἰσχυρισμοῦ περὶ τοῦ ἐκλατινισμοῦ ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰστρου (Dacia Aureliana), οὐδόλως ἐπικουρεῖται τὸ ζήτημα τῶν Βλάχων μας. Περὶ δὲ τοῦ ἀνιστορήτου τῆς συγχρόνου ἐκλατινίσεως τῶν Πινδίων, ὄρα σ. 67, ἐξ., ὅστε δὲν ἔχει δίκαιον ὁ CAPIDAN ἰσχυριζόμενος τ' ἀντίθετα (L'origine des Macédonoroumains, 1939, σ. 26). Ἀλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν, ὅτι γενικὴ νομοθεσία ἐφαρμοσθεῖσα συγχρόνως καθ' ὅλον τὸ κράτος παρήγαγε πανταχοῦ συγχρόνως τοὺς ἐν αὐτῷ λατινογλώσσους, οὐδὲν κέρδος προκύπτει διὰ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Ρουμανίας· ἐπειδὴ τὸ φαινόμενον τῆς ἀλλαγῆς τῆς γλώσσης εἰς ἐκάστην ἄκρην ἢ περιοχὴν τοῦ κράτους ἦτο ἐπιτόπιον, ἄσχετον πρὸς τὴν Δακίαν. Τὰ πράγματα ὅμως ἐγένοντο ἀληθῶς κατ' ἄλλον τρόπον, διότι π. χ. ἡ Γαλατία ἦτο ἐκλατινισμένη σχεδὸν πρὶν ὑποταχθῆ ἢ Δακία εἰς τοὺς Ρωμαίους.

² MOMMSEN-MARQUARDT, ἔ.α., 11, 272 ἐξ., 566 ἐξ. Πρβλ. EGGER, ἐν *R.I.D.E. Balc.*, II, 343.

³ Πρβλ. καὶ MOMMSEN, *Gesammelte Schriften*, 6, σ. 103, 149 ἐξ.

⁴ Καῖσ. bel. civil., III, 34. ΠΛΟΥΤ. Καῖσ. σ. 48. MOMMSEN-MARQUARDT, 9, σ. 207 ἐξ., πρβλ. σ. 230 καὶ 11, σ. 272, 275. Ἀρχ. Ἐφημ., 1933, σ. 26 ἐξ. Κατωτ. σ. 115.

Schiller¹ αἱ ἄφρουροι (inermes) ἐπαρχίαι εἶχον στρατόν τινα ἐξ ἐθελον-
 τῶν πρώην στρατιωτῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας.
 Ἐν πολέμῳ πᾶσα κοινότης εἶχε δικαίωμα νὰ ὀχυρώνεται καὶ νὰ καλῆ τοὺς
 κατοίκους ὑπὸ τὰ ὄπλα. Ὅπου ἦτο διηνεκῆς φόβος ληστείας, εἶχον διηνεκῆ
 κατάστασιν στρατοῦ τινος ἐντοπίου, ὡς ἐν Ἑλβετία², ὑπὸ *praefectum arcen-*
dis lactrociniiis, οἳ οἱ ἦσαν καὶ οἱ εἰρηνάρχοι καὶ οἱ διωγμῆται ἐν Ἀσίᾳ ἢ
 οἱ φυλακῆται καὶ ἀρχιφυλακῆται τῆς Αἰγύπτου τῶν Πτολεμαίων. Εἰς τὸν
 στρατόν τοῦ κράτους δὲν περιλαμβάνονται οὗτοι πλὴν τῶν πρώην στρα-
 τιωτῶν. Ἐπληρώνοντο ὑπὸ τῶν κοινοτήτων ὑπηρετοῦντες μόνον ἐν τῇ
 πατρίδι των μέχρις Ἀδριανοῦ³.

Ὁ θεσμὸς οὗτος τοῦ κατὰ τῆς ληστείας στρατοῦ εἶναι, νομίζω, αὐτὸς
 οὗτος, καθ' ὃν οἱ Μακεδόνες ἰδίᾳ δαπάνῃ εἶχον καταστήσει ἐξ ἐντοπίων
 τὰ *praesidia aemata*, ὡς εἶπον ἀνωτέρω. Ἐπομένως ἀποτελεῖ κατάστασιν
 ὑπάρχουσαν ἀπὸ τῆς μάχης τοῦλάχιστον τῆς Πύδνης καὶ ἀνάγουσαν καὶ
 τὰς λατινικὰς φρουρὰς εἰς πρωϊμώτατον χρόνον, ἴσως δ' ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς
 δημοκρατίας. Ἄλλ' εἴτε τότε εἴτε ὕστερον ἐγκατέστησε τοὺς λατινογλώσ-
 σους φρουροὺς τὸ κράτος εἴτε αἱ τοπικαὶ ἀρχαί, ὁ θεσμὸς ἢ εἶναι κατὰ
 αἰῶνας παλαιότερος τοῦ ἐκλατινισμοῦ τῆς Δακίας, ἢ ὁ ἐκλατινισμὸς οὗτος
 οὐδεμίαν βεβαίως σχέσιν ἔχει πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας
 καὶ πρὸς τοὺς Κουτσοβλάχους.

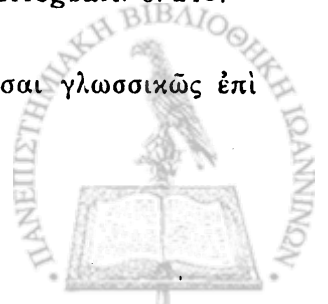
Πᾶσαι δ' αὐταὶ αἱ διατάξεις ὡς καὶ ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις συνετέ-
 λουν εἰς τὴν διάδοσιν καὶ κράτυνσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Ἡ διατή-
 ρησις δ' αὐτῆς ἐπὶ τῶν μεμονωμένων ὄρεινῶν φρουρῶν δεικνύει, πόσον
 ἦτο εὐρεΐα ἢ διάδοσις καὶ ἐπὶ τῶν πεδιάδων καὶ πόσον ὁ διεξαχθεὶς ἐκεῖ
 πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς,
 ὑπῆρξεν ἔντονος καὶ πῶς κατέληξεν εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα πανταχοῦ
 τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἦτοι εἰς τὴν ἐκνίκησιν τῆς Ἑλληνικῆς⁴. Ἡ δὲ δια-

¹ IWAN MÜLLER'S Handb., Römische Kriegsaltertümer, σ. 243.

² HIRSCHFELD, *Sitz. Ber. Berl. Ak.* 1891, σ. 875. SCHILLER, *Röm. Kriegsalt.* σ. 243.

³ SCHILLER, *Röm. Kriegsalt.* ἔ. ἄ. Πρβλ. κατωτ. σ. 125 ἔξ.

⁴ Ἐν νοτιῇ Ἰταλίᾳ ὑπάρχουσιν ἀκόμη ἑλληνικαὶ κοινότητες ἀντέχουσαι γλωσσικῶς ἐπὶ
 χρόνον μακρότερον τῶν δύο χιλιετηρίδων.

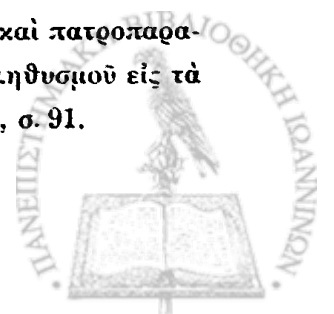

τήρησις τῶν ὄρεινῶν λατινιζόντων Μακεδόνων ἔχει ἱστορικὴν σημασίαν ἀνάλογον πρὸς τὰ ἀνακαλυπτόμενα ἐρείπια ρωμαϊκῶν στρατοπέδων εἰς ἄλλας χώρας τοῦ πάλαι ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἂν ὁ στρατὸς ὃ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν διέμενεν κατὰ τοὺς τόπους τῆς προελεύσεώς του, ἂν οἱ παλαίμαχοι ἀμειβόμενοι ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς πατρίδας των, ἂν οἱ πτωχοὶ ἐθελουσίως κατετάσσοντο εἰς τὸν στρατόν, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐγνώριζον ὅτι θὰ ἐθωροῦντο ὡς δευτέρας ποιότητος στρατιῶται, ἤρκει μόνον ὅτι θὰ ὑπηρετοῦν ἐν τῇ πατρίδι των,—ταῦτα πάντα σημαίνουσι, ὅτι οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ Αἴμου ἐγκατασταθέντες κατὰ τῆς ληστείας στρατιῶται κατήγοντο ἐκεῖθεν, οἱ εἰς τὰ ὄρη τῆς νῦν Ἀλβανίας ἦσαν ἐντόπιοι, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὄρειν ἢ ὄρέων Ἑλληγες κ.ο.κ.¹ Μόνον ἐντόπιοι πτωχοὶ ἄνθρωποι θὰ ἐδέχοντο νὰ μεταλλάξωσιν τὸν βίον γινόμενοι, ἂν δὲν ἦσαν, ὄρεσίβιοι, ὅταν ἐγνώριζον, ὅτι θὰ ἠδύναντο ἀπὸ τῶν συνήθων καὶ ἀγαπητῶν βουνῶν νὰ βλέπωσι τὴν γενέθλιον κώμην, νὰ ἐπισκέπτονται τοὺς οἰκείους καὶ νὰ ἐκλέξωσι γυναῖκα κατὰ τὴν πρώτην τοῦλάχιστον ἐγκατάστασιν, ὅτε δὲν εἶχον ἀκόμη σχηματίσει οἰκογενείας καὶ δὲν εἶχον ἀποκτήσει ἀκόμη υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Μόνον τότε θὰ ἐδέχοντο νὰ γίνωσιν ἐθελονταὶ τοιοῦτου βίου διὰ πάντα ξένον τοῦτο θὰ ἦτο καταδίκη, μάλιστα δὲ διὰ πεδινὸν Δάκα, ὅστις ἔμελλε νὰ κατοικῇ ἄγωνα «ὑψηλὰ ὄρη καὶ τόπους ψυχροτάτους»². Τῶν λόγων τούτων τοῦ Κεκαυμένου οὐδεμίαν σαφῆ ἔννοιαν ἔχουσιν οἱ

¹ RÖSLER, ἔ. ἄ., σ. 136 ἔξ. WACE - THOMPSON, ἔ. ἄ., 223, 356.

² Ὁ HAMMOND, *Annual of the British School at Athens*, XXXII, 1931-2, σ. 140 (πρβλ. ΒΕΡΓΙΓΝΟΝ, *La vallée de Spercheios*, 1937, σ. 145. *Ἡπειρ. Χρον.*, 9, 1934, σ. 251) φρονεῖ, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ ἔξων «νομαδικοὶ» πληθυσμοὶ ἐπὶ τῆς Πίνδου, καθ' ὃν τρόπον οἱ Κουτσόβλαχοι. Πιστεύω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ φύσις τῶν ὄρέων ἢ τῆς χώρας ἐν γένει καὶ τοῦ κλίματος παράγει τὸν ἰδιάζοντα βίον. Ἄλλ' ἐν τῷ πλαισίῳ τούτου τοῦ βίου, φύσει ἐπιβεβλημένου εἰς τοὺς ἐγγωρίους, ἔξ ὧν κατήγοντο οἱ ὄροφύλακες, προσηρμόσθησαν οὗτοι κατὰ τινὰ τρόπον πρὸς τὰς νέας στρατιωτικὰς τῶν ὑποχρεώσεως. Ὁ KÖRTING παρὰ ΚΛ. NICOLAÏDES, *Mazedonien*, Berlin, 1889, σ. 200 εἶπεν: «Die Kutsowlachen sind, glaube ich, nicht von einer höheren Kulturstufe zum Nomadentum herabgesunken; sondern sie waren eben von Haus aus Hirten und sind Hirten geblieben». Ἦσαν λοιπὸν ἰθαγενεῖς, ἔκταλαι καὶ πατροπαραδότως ποιμένες, ὑγιεῖς καὶ πληθυνόμενοι καὶ ἐκπέμποντες τὸ πλεόνασμα τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰ πέριξ. Πρβλ. ΕΥΕΛΠΙΔΙ, *Les états Balcaniques*, 1930, σ. 112 ἔξ. ΚΟΥΡΙΑΝ, σ. 91.

ἄνευ γνώσεως τῆς χώρας δεχόμενοι, ὅτι κάτοικοι πλουσίων πεδιάδων ἢ χωματίνων, γλοερῶν καὶ δασωδῶν ὀρέων, ὡς τὰ Καρπάθια, ἢ πλουσίων ἐν γένει χωρῶν θὰ ἤρχοντο καὶ θὰ ἔμενον ἄνευ βίας ἐπὶ τοιούτων τραχέων καὶ βραχωδῶν ὀρέων, δυσδιαβάτων κατὰ τὸ θέρος, ἀδιαβάτων κατὰ τὸν χειμῶνα¹, ὑπὸ τὰ ὅποια καὶ αἱ πεδιάδες ἔχουν ὕψος 600 μ. τοῦλάχιστον - 900 ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ὡς συμβαίνει ἐν ὅλῃ τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ.

Ὡστε οἱ φρουροὶ τῶν ὀρέων τῆς Μακεδονίας ἦσαν ἐντόπιοι, ἐχρησιμοποιοῦντο δὲ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ὁδῶν καὶ κλεισωρειῶν ἀπὸ ληστῶν ἐγγωρίων ἢ ἀπὸ πάσης ἐπιδρομῆς ἀνθρώπων κακοποιῶν ἐκ γειτονικῶν χωρῶν πτωχοτέρων ἢ κατωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἐπιρρεπῶν πρὸς ληστρικὰς πράξεις. Ταῦτα δὲ ἀποδεχόμεθα, διότι οἱ νόμοι καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπαιτοῦσι τοῦτο. Ἐπιβάλλεται δ' ἔτι μᾶλλον τοῦτο, ὅταν ἐκεῖ, ἔνθα ἀπαιτεῖται ἐφαρμογὴ τῶν νόμων ἐκείνων, ὀρθοῦνται μάρτυρες καὶ βεβαιωταὶ τῆς ἀποδεκτῆς γνώμης οἱ συνοικισμοὶ τῶν σημερινῶν Βλάχων.

Ἄλλὰ ταῦτα σημαίνουσιν, ὅτι οἱ Βλάχοι οὗτοι εἶναι Ἕλληνες ἀποβαλόντες τὴν γλῶσσαν², τὸσον Ἕλληνες, ὅσον οἱ ἀποβαλόντες τὴν γλῶσσαν Μικρασιάται πρόσφυγες. Ἡ λατινογλωσσία των δὲ δηλοῖ, ὅτι πιθανώτατα, οἱ πλεῖστοι τοῦλάχιστον, ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ ὄρη ὡς *veterani* ἢ *evocati*, ἦτοι ἀφ' οὗ εἶχον ἤδη ἐκμάθει τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐν τῷ στρατῷ³.

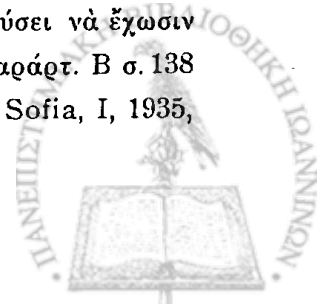
¹ Πρβλ. PARTSCH-NEUMANN, *Physikal. Geogr. von Griechenland*, σ. 62 ἔξ.

² Πρβλ. WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ. σ. 272 ἔξ., 276 ἔξ. Ὁ Rösler 125 καὶ πολλοὶ Ρουμᾶνοι ἐξακολουθοῦν ἀκόμη, ἀποφεύγοντες προσεκτικῶς τὴν ἀνάμιξιν παντὸς ἑλληνικοῦ ἀρτύματος καὶ καλοῦντες αὐτούς, ὡς εἶπομεν σ. 53, 55₀, συχνὰ Θρακικοὺς ἢ Ἰλλυρικοὺς ἢ Θρακοῖλλυρικοὺς, οὐδέποτε δὲ Ἑλληνοῖλλυριούς, Ἑλληνόθρακας ἢ τ. τ., καίπερ πολλοὶ ὑπολαμβάνοντες ἰθαγενεῖς τοὺς Ἕλληνας, δεχόμενοι δέ, ὅτι ἐκ τῆς πανσπερμίας τοῦ Τραϊανοῦ παρήχθη ἐν Δακίᾳ τύπος Ἰταλικός! Ὁ ANCEL, *Peuples des Balcs.*, 1926, 124, καλεῖ αὐτούς «l'école historique du romanisme roumain». Ὁ Rösler, ζήσας πρὸ τοῦ Jirecek, δικαιολογεῖται, ὅχι δ' οἱ ἄλλοι. Ὅρα καὶ *R.I.D.E. Balcs.*, 1, 8 καὶ ἄνω σ. 44₀. *Leipzig. Vierteljahrs.*, III, 191, «λατινισμός». Περὶ τῆς Θρακικῆς ιδιότητος εἶπομεν ἱκανά. Ἰλλυριοὶ δὲν ἦσαν, διότι ἐτάσσοντο κατ' αὐτῶν δὲν ἔχομεν δὲ μαρτυρίαν τινά, ὅτι πολιτικὴ τις ραδιουργία εἶχε διαιρέσει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸν ἐνιαῖον λαὸν εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα· πρβλ. ADRIACUS, *De Trieste à Valona*, σ. 92 ἔξ. (ἄνω σ. 50₀).

³ Φαίνεται, ὅτι ἡ φρούρησις τῶν συνόρων πρὸς τοὺς βαρβάρους ἦτο κατάστασις διηνεκῆς ἐπὶ τῶν Μακεδόνων βασιλέων· θὰ εἶχον δὲ φρουροὺς ἐπὶ τῶν ὀρίων, ἀφοῦ ὡς γνωστόν, φρούρια ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὑπὸ τοῦ Περσέως καὶ ὑπὸ τῶν προτέρων βασιλέων (πρβλ. *Ἀρχ. Ἐφ.*

Δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ ὀρκισθῶμεν, ὅτι δὲν παρεισέφρησε καὶ τις δυστυχῆς ἀνέστιος καὶ πλάνης μεταξὺ τῶν φρουρῶν τῶν Μακεδονικῶν ὀρέων, ἀλλ' οὗτος δὲν μετέλλαξε τὸν χαρακτῆρα τοῦ συνόλου λαοῦ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ Δάξ, ἐπειδὴ δὲν

1927-8, σ. 76, σημ. 4, 1932, σ. 99 ἐξ.). Ἐγὼ ὁμως θεωρῶ πιθανόν, ὅτι εἶχον καὶ κινητὰς τινὰς ὀροφυλάκων ὀμάδας, διότι ὑπολαμβάνω βέβαιον, ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Παύλου τὴν φρούρησιν τῶν συνόρων καθ' ἣν πείραν ἐκ τοῦ παρελθόντος εἶχον (σ. 123). Ἡ φρούρησις τῶν χωρῶν εἶχε καθορισθῆ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῶν τε καὶ τῶν ἀνθρώπων. Οὕτως ἐκκληρονομήθη αὕτη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Μακεδόνων εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς, παρ' ὧν ἐγνωρίσεν αὐτὴν ἡ Βενετία μὲ τοὺς *armatores* = ἄρματολούς. Παρὰ τούτων παρέλαβεν αὐτοὺς ἡ Τουρκία· πρβλ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. ἔθνους, ἐκδ. 1887, 5, σ. 569. Ὁ ΚΑΡΟΛΙΑΔΗΣ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 1932, 5, μέρ. β' σ. 135 παραβάλλει πρὸς τοὺς ἄρματολούς τοὺς κατὰ τὰ ἀραβοελληνικὰ μεθόρια ὀροφύλακας *ἀπελάτας*, οἵτινες ὑπηρετοῦν ὑπὸ τοὺς *ἀκρίτας* ἦτοι τοὺς φύλακας τῶν ἄκρων ἢ ὀρίων. Ὁ δὲ RÉSCHAT, *L'état actuelle du bilinguisme*, 1934, δημοσιεύει τὰς εἰκόνας φερμανίων (πρβλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, Χρονογρ. τῆς Ἡπείρου, Ἀθήναι, 1856 7 II, σ. 107 ἐξ. τὰ πρωτότυπα εἶδον καὶ ἐγὼ) ἀποκειμένων ἐν Μετσόβω, διὰ τῶν ὁποίων ἀνανεοῦνται αἱ προνομίαι, ἃς παρεχώρησεν εἰς τὸ Μέτσοβον ὁ Σουλτάνος, καταλαβὼν τὴν Πίνδον (1449. Χαλκολ. σ. 349-50 «ἢ δ' ἐκτὸς χώρα τοῦ βασιλέως [τοῦ Βυζαντίου] αὐτίκα μετὰ τὴν τοῦ Ἰσθμοῦ [τῆς Κορίνθου] ἄλωσιν προσεχώρησε τῷ βασιλεῖ [Ἀμουράτη] τό τε Πίνδον καὶ ἡ ἄλλη χώρα τοῦ βασιλέως [τοῦ Βυζ.]»), ὅτε θὰ ἀνεγνώρισε τοὺς καπιτάνους (ἄρχοντας IORGA, *Hist. de la vie Byz.*, 2, σ. 203 μετὰ τῆς σημ. 2' 3, σ. 261,) τῶν Βλάχων ἐκεῖ καὶ ἐφορολόγησεν αὐτοὺς μετριώτατα κατὰ τὸν LOT, *Les invasions barbares*, 1, σ. 272 (πρβλ. STADTMÜLLER, ἐν *Leipziger Vierteljahrschrift für Südosteuropa*, 3, 1938, σ. 11 καὶ AMANTON, Ἑλληνικά, 9, σ. 136 ἐξ. ἐνθα καὶ περὶ ἄλλων προνομιούχων μερῶν ἢ χωρίων). Ἀληθῶς δὲ τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἄρματολίκια ἦσαν 17 εἰς τὰ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ὄρη καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας συνθέτους ὄρεινους ὄγκους ἐντεῦθεν τοῦ Ἀξιοῦ, ἐν οἷς ἐνεδήμει ἡ ληστεία αὐτοφυῆς. Ὅπου δηλαδὴ εἶναι Βλάχοι, ἦσαν ἄρματολοί, ἦτοι πρῶην κλέφται, ὅπερ δηλοῖ ὅτι οἱ Βλάχοι, ὑπῆρξαν κλέφται καὶ ἄρματολοί. Ἄλλ' οἱ κλέφται προῆλθον ἐκ τῶν πρῶην ὀροφυλάκων ὡς οἱ ἄρματολοί ἐκ τῶν κλεφτῶν. Ὡστε, ἀφ' ὅτου γνωρίζομεν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας, τὰ ὄρη αὐτῆς φρουροῦνται· προσέχομεν ὁμως ἡμεῖς πρὸς μόνον τὸ γνῶρισμα, ὅπερ ἐνεκόλαπεν εἰς τοὺς φρουρούς ἢ Ρωμαιοκρατία· τὴν γλῶσσαν. Ὅτι ὁμως οἱ ἄρματολοί εἶναι ἐντόπιοι, δηλοῖ, ὅτι ἀναλόγως ἐντόπιοι ἦσαν καὶ οἱ πάλαι. Πρῶην στρατιῶται πάλαι, εἶτα κλέφται, ἔπειτα ἄρματολοί. Φαίνεται, ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἶχον στρατιωτικὰ καθήκοντα καὶ κέρδη. Διότι πᾶσαι αἱ παραδόσεις λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ Τουρκίας καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰ. συνεκεντρώθησαν πλείονες εἰς τὰς πόλεις (Μέτσοβον κλπ.) καὶ εἰς τὰ πεδινὰ (Μοναστήριον κλπ.). Ὑποθέτω, ὅτι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐξεφάνη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κινήσεως πρὸς τὰς πόλεις καὶ τὰς πεδιάδας, ἀλλὰ θὰ εἶχεν ἀρχίσει πρότερον, ἦτοι τῇ ὑστεραίᾳ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Τούρκων, ὅτε δηλαδὴ θὰ εἶχον παύσει νὰ ἔχωσιν ἰδιότητος κρατικῶν ὀργάνων χωροφυλακίας, ὡς ἀναπτύσσω σ. 100 καὶ εἰς τὸ Παράρτ. Β σ. 138 ἐν τέλει τῶν γνωμῶν τοῦ STADTMÜLLER (*Actes du IIe congrès intern. des ét. Byz.*, Sofia, I, 1935,

πιστοῦνται Δάκες ἐν τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐπειδὴ, καὶ ἂν τις τυχάρ-
 παστος καὶ ἀνεμοφόρητος κατέληγεν ἐκεῖ, θὰ ἤρνεϊτο νὰ ἐγκατασταθῇ
 εἰς χώραν ἀλλοτρίας φύσεως καὶ πολὺ πτωχοτέραν τῆς πατρίδος του.
 Ἐκτὸς τούτου, ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Δημοκρατίας ἡ δυτικὴ Μακεδονία,

σ. 392 ἐξ.) καὶ συμφώνως, νομίζω, πρὸς αὐτάς. (Πρβλ. καὶ ΚΟΥΡΙΑΝ, ἔ. ἄ. 79). Φαίνεται ὅτι
 τὰ ἐπὶ Τουρκίας ἀρματολίκια δὲν ἔτρεφον πολλοὺς (πρβλ. ΗΑΗΝ, Alban. Stud. σ. 343) ἢ ὁ πλη-
 θυσμὸς ἠϋξάνετο δυσαναλόγως πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ θρηπτικότητα τῆς χώρας. Ἡ ἀπουσία δὲ
 Βλάχων ἐν Πελοποννήσῳ (*Ἀθηναί*, 26, 9, 44, 115. ΡΗΙΛΙΡΡΣΟΝ, ἐν *Petermans Mitteilungen* 1890,
 σ. 40 τὸ παράδειγμα τῆς Βλαχοκερασιᾶς ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν Ἀρβανιτοκερασιᾶν, ἐπειδὴ ἐπι-
 δέχεται πολλὰς ἐρμηνεύσας, δὲν ἀποδεικνύει παρουσίαν μονίμων κατοίκων βλάχων οὐδ' ἐν τῷ
 παρελθόντι) δεικνύει, ὅτι ἐκεῖ δὲν ὑπῆρξαν ἀρματολίκια (ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ, Κλέφτες τοῦ Μοριᾶ,
 1935, σ. 13 ἐξ. Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Ἡ Πελοπόν., σ. 142 ἐξ. [ἐν *Texte und Forsch. zur Byzant.-*
Neugriech. Philol. ἀριθ. 33]. "Ὅρα καὶ ΚΑΣΟΜΟΥΛΗ, Ἐνθυμήματα κλπ., 1, 1 ἐξ. Περὶ Βλάχων,
 σ. 104 ἐξ.): Καὶ σήμερον φρουρεῖται ἡ «ὑπερβολὴ» τῆς Πίνδου μεταξὺ Μετσόβου καὶ Μηλιάς.

Κληρονόμοι ὄντες τῶν πολεμικῶν ἀρετῶν πατροπαραδότως καὶ ἐχθροὶ παντὸς ξένου οἱ
 ὄροφύλακες καὶ οἱ ἀπόγονοὶ των, οἱ Βλάχοι, ἔγιναν φορεῖς τοῦ φιλελευθέρου καὶ φιλοπολέμου
 ἐπαναστατικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐξεδηλώθη ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει τῶν Τούρκων. Τότε,
 ἐνωθέντες μετὰ παντὸς ἀνυποτάκτου, ἀπέβησαν «κλέφται» κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κράτους de
 facto, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ δὲν ἀνεγνώριζον, καὶ ὅταν τοῦτο ἀπηύδησε πολεμοῦν πρὸς αὐτούς, συνε-
 βιβάσθη καὶ τοὺς προσέλαβεν ὡς μισθοφόρους ἀρματολούς, ἐμπιστεῦσαν εἰς αὐτοὺς ἐπ' ἀμοι-
 βαῖς καὶ προνομίαις τὴν τήρησιν τῆς τάξεως (πρβλ. ΧΡΥΣΟΧΟΟΝ, Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι,
 σ. 45, 50, 64). Αὐτοὶ δέ, οἱ Μανιάται, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ ναῦται νησιῶται ἦσαν τὸ πρόχειρον
 γεγυμνασμένον τμήμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Οἱ ἐν Ρουμανίᾳ φιλο-
 λογοῦντες Κουτσόβλαχοι τὴν ἱστορίαν ταύτην τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς των προσγράφουσιν εἰς
 τὸ Ρουμανικὸν ἔθνος, ἐντελῶς ξένον ἐν τῇ πραγματικότητι καὶ ἀμέτοχον αὐτῆς. Εἰς δὲ τὴν Ρου-
 μανικὴν ἱστορίαν προσθέτουσι παρασιτικῶς τὰ ληηλατούμενα κεφάλαια τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας
 τῆς Πίνδου μεθ' ὅλων τῶν ἀρματολῶν, πολεμιστῶν, ἐθνικῶν εὐεργετῶν, ποιητῶν, ἱστορικῶν
 (Ζίδρος, Βλαχάβας, Νικοτσάρας, Μᾶρκ. Μπότσαρης, Νικοτσάρας — Κολέττης — Ρήγας Φεραῖος,
 Βαλαωρίτης, Ζαλοκώστας, Σπῦρος Λάμπρος — Ἀβέρωφ, Στουρνάρης, Τσοτίσας, Σίνας, Ζάππαι
 κλ.) καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἀναθρεψιάς αὐτοὺς Ἑλληνικῆς ἐκπαιδευτικῆς, κοινωνικῆς,
 πολιτικῆς, πολιτιστικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τῆς ὑμνούσης αὐτοὺς ἑλληνικῆς δημοτι-
 κῆς μούσης· τοιαῦται δὲ ἱστορίαι (Нациа) βραβεύονται καὶ ἐθίζουσι καὶ εὐρύτερα λαϊκὰ στρώ-
 ματα, νὰ ἐκλαμβάνουσι ταῦτα τὰ ξένα πτερὰ ὡς ἰδικά των· ἐνθαρρύνονται δὲ πρὸς τοῦτο καὶ
 ὑπ' ἄλλων ἀξιολογωτέρων ἀνδρῶν, εἰς τὸν ἄτοπον τοῦτον σφετερισμὸν. Ἀρνοῦνται δὲ ἡ ἀποσιω-
 πῶσιν, ὅτι, ἂν οἱ πολεμισταὶ ἐκεῖνοι ἦσαν ὁ βραχίων τοῦ ἔθνους, ἡ διευθύνουσα ὁμως δύναμις
 καὶ ὁ νοῦς ἦτο ἡ ἐθνικὴ παράδοσις καὶ ὑπερηφάνεια, ἡ ἀρξαμένη διὰ τῶν σχολείων — ἀπὸ
 Ἰασιῶν καὶ Βουκουρεστίου καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Κυθωνιῶν καὶ Σμύρνης μέχρι Κοζά-
 νης καὶ Καστορίας καὶ Ἰωαννίνων καὶ Ἀθηνῶν καὶ Δημητσάνης καὶ Κρήτης, καὶ παμπόλλων
 ἄλλων πολιχνῶν καὶ χωριῶν, ἐνθα ἔχομεν ἰδιόχειρα ἔγγραφα καθημερινῶν τότε συναλλαγῶν
 ἀνθρώπων ἐγγραμμάτων — καλλιέργεια τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἀφύπνισις τῆς ἐθνι-

φιλορρώμαιος οὖσα, ἦτο προσέτι Macedonia libera καὶ provincia senatoria καὶ imperialis¹, ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων ἔδιδεν ἀρίστους λεγεωνάρχους, ὥστε εἶναι λίαν ἀμφίβολον, ὅτι τὸ κράτος θὰ προσέβαλλεν αὐτήν, τάσσον φύλακας ἐπὶ τῶν ὁρέων ἀνδρας ἢ βαρβάρους ἢ ὑπολαμβανόμενους κατωτέρας ποιότητος, ἀνικάνους νὰ ἀντιμετρηθῶσι πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς, ἢ δυναμένους νὰ βλάβωσι τοὺς ἐντοπίους, ἀποβαίνοντες λύκοι πρὸς τὰ πρόβατα, ἅτινα ἔμελλον νὰ φρουρῶσι. *Φυλετικῶς οἱ Κουτσόβλαχοι πιθανῶς εἶναι οἱ καθαρῶτατοι τῶν Ἑλλήνων*², ἐπειδὴ ἦσαν οἱ ὀλιγότε-

κῆς ψυχῆς, ἣτις ἐνέπνευσεν ἀποφάσεις καὶ θάρρος καὶ τόλμην πρὸς καταφρόνησιν τοῦ τυράννου καὶ ἀποτίναξιν τοῦ δουλικοῦ ζυγοῦ. Ἐὰν ταῦτα ἐνεφώλευον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ρουμανικοῦ ἔθνους ἢ ἐπήγαζον ἐξ αὐτοῦ, ἔπρεπε νὰ ἐπαναστατήσῃ αὐτὸ τοῦτο πρὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀσυγχύτως πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὃ δὲν συνέβη. Οὐδὲ παρηκολούθησε τότε κατὰ πόδας τοὺς Ἑλληνας ὁ Ρουμανικὸς λαός, ἄσπρος ἀκόμη ὢν, εἰ καὶ ἡ Βαλκανικὴ κατηυγάζετο ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως (πρὸβλ. STADTMÜLLER, ἐ. ἄ. *Leipzig. Vierteljahrschr.* σ. 18 «οἱ Ἑλληνες τότε ἠγοῦντο ἐν τοῖς Βαλκανίοις ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν... οἱ δ' ἄλλοι βαλκανικοὶ λαοὶ ἠκολούθουν ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως»). Ἄλλὰ καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ὑπῆρξε ψυχικὴ τις φυλετικὴ ἀντανάκλασις ἢ πταρμὸς ἐν Πίνδῳ ἔνεκα γεγονότων εἰς τὰ Καρπάθια ἢ ἀντιστρόφως. Ἐὰν ἀντίθετόν τι συμβαίη που σήμερον, εἶναι νόθον καὶ τεχνητόν (πρὸβλ. 86₀, σ. 95₂). Δὲν ἐσφετερίσθη ξένους ἐκ Πίνδου ἢ Ἑλλάς, ἀλλ' ὅλως τούναντίον, πολλαχοῦ τῶν ἠπειρῶν ἐπυκνώθησαν αἱ ἐπιστημονικαὶ τάξεις καὶ ἐνισχύθησαν Πανεπιστήμια διὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ ἀνθρωπίνου ὕλικου τῆς ὀρεινῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἡ Ἑλλάς πέμπουσα πολλὰ τέκνα εἰς διασποράν, δὲν πρόκειται νὰ φειδωλευθῇ τώρα, ἐὰν βλέπη, ὅτι τὰ τέκνα τῆς ἀδιάφθορα ἀγαπῶσι καὶ σέβονται αὐτήν ὡς μητέρα, διατηροῦσι τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς των καὶ εὐλαβοῦνται τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν τῶν γονέων των.—Ὅτι πρὸς τοὺς ὀρεινοὺς ἦσαν γενναιόδωροι οἱ κατακτηταί, εἶναι γνωστόν: *R.I.D.E. Balcan.*, I, σ. 97. Ἡ ἡμιανεξαρτησία τῆς Ἀλβανίας ὀφείλετο εἰς τὴν ὀρεινὴν φύσιν τῆς αὐτόθι σ. 123.

¹ MOMMSEN, *Gesam. Schr.*, 6, σ. 61, 67. MOMMSEN-MARQUARDT, 9, σ. 207, 566. *Ἀρχ. Ἐφημ.*, 1933, σ. 261· ἄνω σ. 92₁, 93₁, 115.

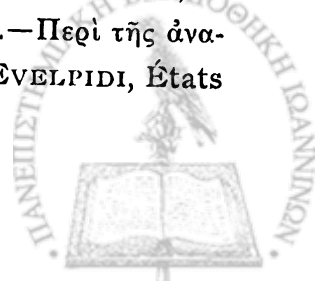
² Τὸ νὰ ἀποδεικνύωμεν, ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου εἶναι Ἑλληνες, ὀνομάζει ὁ CAPIDAN (*L'origine*, κλπ. 1939, σ. 17) *συκοφαντίαν*, χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς ὑπερηφάνους διὰ τοιαύτην καταγωγὴν Πινδίου, χωρὶς νὰ εἶναι ἀντιπρόσωπός των οὔτε αὐτὸς οὔτε σύμπαντες οἱ συγκριτικῶς ὀλιγάριθμοι ὁμόφρονές του ἐν Ρουμανίᾳ ἀπόδημοι ἢ παρεπίδημοι, καὶ χωρὶς νὰ προσέχη τὴν ἐπιβαλλομένην ἱστορικὴν ἀνάγκην (σ. 19₂).—Ἐὰν ὀνομάζω τοὺς Πινδίου *καθαρωτάτους Ἑλληνας*, πράττω τοῦτο *σχετικῶς*, διότι δὲν φρονῶ, ὅτι οἱ λαοί, μάλιστα οἱ τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι καθαροὶ ὡς ὁ κρύσταλλος καὶ ἄμεικτοι μετ' ἄλλων. Καὶ οἱ Ἑλληνες ὑπέστησαν μείξιν, ὅπου ἦσαν προσιτοί, ἤκιστα ὅμως οἱ Πινδίοι. Δάκες δὲ οὐδέποτε ἦλθον εἰς Πίνδον, εἰ καὶ Πινδίοι μεταβαίνουν καὶ σήμερον εἰς Δακίαν. Οὐδὲν ὅμως παράδειγμα ὑπάρχει Μακεδόνας ἐπανεληθόντος μετὰ συζύγου *Ρουμανίδος*.

ρόν προσιτοὶ εἰς ἐπιμιξίαν, ὡς καὶ τινες ἄλλοι Ἑλληνες ἀποκέντρων πτωχῶν μερῶν.

Οἱ μόνιμοι οὗτοι φρουροὶ ἐμφανίζονται ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ ἱστορίᾳ κυρίως ὡς ἐγκατεστημένοι γεωργοί. Τὸ κράτος τῆς Ρώμης ἦτο μέγα, ὥστε τὸν ὅρον γεωργοὶ πρέπει νὰ νοῶμεν a rotioṛi, χωρὶς δηλαδή νὰ σημαίνωμεν, ὅτι ἀπεκλείοντο ἄλλα ἐπαγγέλματα, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν ἄγει εὐχερῆ βίον οἰαδήποτε κοινωνία. Εἶναι δὲ βέβαιον καὶ πρέπει νὰ το ἐξάραμεν, ὅτι ἡ πεῖρα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἦτο πλουσιωτέρα τῆς τοῦ ἰδιοῦ μας καὶ δὲν ἀπέκλειε τὴν ποιμενικὴν ἀσχολίαν ὡς βάσιν τοῦ βίου, ὅπου τοῦτο ἐπέβαλλεν ἡ φύσις. Ἡμεῖς, ὅτε πρό τινων ἐτῶν ἐγκατεστήσαμεν τοὺς νέους ἀκρίτας ἐπὶ τῆς Κερκίνης (Μπέλεσι), ἐδώκαμεν εἰς αὐτοὺς ζεῦγος βοῶν, καθὼς καὶ εἰς τοὺς πεδινούς, οὕτω δὲ διετάξαμεν αὐτοὺς νὰ εἶναι γεωργοί. Ἄλλ' ὅταν οἱ ὄρεινοὶ ἀγροὶ δὲν ἀπέδωκαν καρπὸν καὶ οἱ βόες ἐπωλήθησαν, ἵνα συντηρηθῇ ἡ πεινῶσα οἰκογένεια, τότε ἐννοήσαμεν, ὅτι οἱ ὄρεινοὶ μόνον ὡς κτηνοτρόφοι δύνανται νὰ ζήσωσι καὶ ἐδώκαμεν εἰς αὐτοὺς αἴγας. Πρέπει δὲ νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις τῶν ὄρεινῶν φρουρῶν οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ παρήλικες ἀλλὰ καὶ οἱ ἀκμαῖοι θὰ μετήρχοντο διάφορα ἐπαγγέλματα, κυρίως δὲ γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν, ὥστε νὰ ἔχωσι πλὴν τοῦ στρατιωτικοῦ μισθοῦ καὶ τι πρόσθετον εἰσόδημα, ὡς πάντες οἱ λιμιτάνεοι (ὄρα τὸ παράρτημα Α). Καὶ τὰ μὲν ἐπαγγέλματα ἠσκοῦντο μᾶλλον εἰς τὰς ἀστικὰς ἐγκαταστάσεις τῶν διαβατικῶν κλεισθρευῶν, ἡ δὲ κτηνοτροφία μᾶλλον εἰς τὰς ἀποκέντρους δειράδας ἢ πτυχὰς τῶν ὀρέων¹.

¹ Πρβλ. MOMMSEN, Ges. Schr., 6, 211₂, ἐνθα ὁ Codex Justinianus 11, 60 προνοεῖ καὶ περὶ τῶν βοσκῶν (pascua) τῶν limitanei. Ποίμνια προϋπέθετε πάντοτε ὁ νόμος περὶ ἀποικιῶν καὶ διὰ τοῦτο ἦτο ὁ ἐν αὐταῖς πλεονάζων ager publicus ἢ pascuus ἢ ager compascuus coloniae. Πρβλ. P. W. Real-Enc., ἀρθρ. coloniae, σ. 575. Ὅτι δὲ οἱ βλάχοι ἦσαν ἀνέκαθεν καὶ γεωργοί, δηλοῦσι λέξεις λατινικαὶ παλαιαί, ὡς arālŭ (ἄροτρον), vomera (ὕνιον), sārcl'are (σκαλίζω), ὡς ὅμως δὲν ἔχουν οἱ Ρουμᾶνοι. Ὅρα CAPIDAN, Byzantion, 3, 1926, σ. 508. Πρβλ. IORGA, Gesch. d. Rumän. Volkes, I, σ. 215. MUTAFSCIEV, σ. 132, 317, 327 ἔξ. DUMCO, ἐν Jahresber. d. Inst. f. rum. Sprache, XIX-XX, σ. 71 ἔξ. PHILIPPIDE, II, σ. 665.—Περὶ τῆς ἀναλόγου ὄροφυλακίας Kraïna τῶν Κροατῶν καὶ τῶν Σλοβένων (1600-1881) ὄρα EVELPIDI, États Balcan., σ. 74.

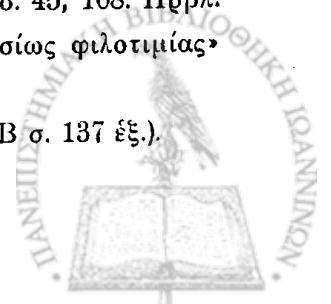
Οἱ φρουροὶ οὗτοι πάντες, ὡς γεωργοὶ ἢ κτηνοτρόφοι καὶ ἐπιτηδευματαῖαι στρατιῶται οὐχὶ δὲ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον στρατιῶται, ἦσαν ποιοτικῶς κατώτεροι τῶν κυρίως στρατιωτῶν καὶ διὰ τοῦτο κατεφρονοῦντο καὶ ἡμεῖβοντο γλισχρότερον. Τὴν ἐσχάτην ὑποτίμησιν αὐτῶν ἔκαμεν, ὡς λέγεται, ὁ Ἰουστινιανός, ὅστις, «κατ' ἀρχὰς καθυστέρησε τὸν μισθὸν τῶν φρουρῶν ἐπὶ πέντε ἔτη, εἶτα τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραιτηθῶσιν αὐτοῦ ὀριστικῶς καὶ τέλος τοὺς ἀφήρεσε τὴν ιδιότητα τοῦ στρατιώτου»¹... Ἀλλὰ καὶ ἂν τοῦτο δὲν ἔγινεν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πιστεύεται, ὅτι θὰ ἔγινεν ὅμως ὁπωςδήποτε ὑπὸ τινος τῶν μετ' αὐτόν, ἴσως δὲ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου (1042-1054), ὡς φρονεῖ ὁ Stadtmüller². Κατ' ἐμὲ ἡ λῆξις ἐπῆλθε σύγχρονος πρὸς τὴν λῆξιν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους.

Τί θὰ ἔπρεπε νὰ πράξωσι τότε οἱ ὀρεσίβιοι ἄνθρωποι οὗτοι, ἀπολέσαντες τὸν τακτικὸν πόρον αὐτῶν; Ὅ,τι θὰ εἶχε γίνει ἤδη πρότερον ἕνεκα τῆς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης, ἀπληστίας καὶ ἐπιχειρηματικότητος ἐν ἱκανῷ βαθμῷ καὶ πατροπαραδότως: βεβαίως ηὔξησαν τὰ ποίμνια, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συντηρῶσιν αὐτὰ ἐπὶ τῶν ψυχρῶν ὀρέων κατὰ τὸν χειμῶνα, ἤγον αὐτὰ εἰς τὰς πεδιάδας καὶ ἐπ' ἀνήρχοντο τὸ θέρος εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ὀρέων μόνιμα πολλάκις χωρία των, ὡς θὰ ἦσαν ἀνεκάθεν συνειθισμένοι (ὄρα ἀνωτέρω σ. 94₂). *Οὕτω ἔγιναν πλείονες ὀροφύλακες ὑστερογενῶς νομαδικοί.*

Πολλοὶ ὅμως κατόκησαν εἰς τὴν θερμὴν χώραν τῆς Θεσσαλίας, ἣτις ἔχουσα ἐγγὺς ἀλλήλων πεδιάδας καὶ ὄρη, θερινὰς καὶ χειμερινὰς βοσκὰς, ἦτο καλυτέρα πατρὶς τοιούτων κτηνοτρόφων ἢ ἡ δυτικὴ Μακεδονία, τῆς ὁποίας καὶ αἱ πεδιάδες εἶναι δυσχεῖμεροι, ἐπειδὴ, ὡς εἵπομεν, ἔχουσιν ὕψος ἀνώτερον τῶν 600 μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Πληθυνθέντες λοιπὸν ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀπετέλεσαν τὴν «μεγάλην Βλαχίαν» τοῦ μεσαίω-

¹ ΠΡΟΚΟΠ., Ἄνεκδ. 12-14. Vita Probi, 14, 7. GROSSE, ἔ. ἄ., σ. 69, 275. DIEHL, Justienien, σ. 245. MASPÉRO, Organisation militaire de l'Égypte Byzantine, σ. 45, 108. Πρβλ. ΑΤΤΑΛΕΙΑΤ. 205, 2... «τὰς ἐκ τῶν βασιλικῶν ταμείων ἀποστελλομένας ἐτησίως φιλοτιμίας» καὶ ΜΥΤΑΦΣΙΕΥ, ἔ. ἄ. σ. 234, 359.

² Actes du IV Congrès Byzant., Sofia, I, σ. 398· ὄρα σ. 96, καὶ Παράρτ. Β σ. 137 ἔξ.).

νος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν «μικρὰν Βλαχίαν»¹ ἐν Ἀκαρνανίᾳ, προελθοῦσαν ἐξ ὁμοίας καθόδου. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἦτο ἤδη συντετελεσμένη κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα, ὅτε ἡ Ἄννα ἢ Κομνηνή, 10, σ. 273 ἐξ. ἔγραφεν: «ὅποσοι τὸν νομάδα βίον εἶλοντο, βλάχους τούτους ἢ κοινὴ καλεῖν οἶδε διάλεκτος»². Κατὰ δὲ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα, ὅτε ὁ Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλας περιηγήθη τὴν Ἑλλάδα, εἶχον ἤδη ἀνεπτυγμένον ληστρικὸν βίον καὶ ἐδέσποζον τῶν ὁρέων μέχρι Λαμίας³.

¹ ΝΙΚ. ΧΩΝ. 841. ΠΑΧΥΜ. 1, 30. ΦΡΑΝΤΖ. 414. ΚΑΝΤΑΚ. 3, 53. RÖSLER, 105 ἐξ. Αἱ δύο Βλαχίαι τῆς Β Ἑλλάδος εἶναι ἐπιτόπιον ζήτημα, οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν Παρίστριον χώραν, ἐνθα ἡ Μολδαυία ἢ Μαυροβλαχία (τουρκ. Καρά-ἰφλάκ ἢ ἐφλάκ, ὄρα ΖΕΝΚΕΡ, Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch, 1866) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κυρίως Βλαχίαν (Ἄκ-ἰφλάκ.) πρβλ. Karabogdan = ἡ Βλαχία, ἢ Ρουμανία, παρὰ ΣΑΘΑ, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς ἱστ. 9, 171, 37. Ἄλλ' ὑπάρχουσιν ἐκεῖ καὶ Μεγάλῃ καὶ Μικρᾷ Βλαχίᾳ, ἀμφοτέραι ἄσχετοι πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἄγνωστοι εἰς τοὺς Πινδίους, ὡς ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς Παριστρίους ἢ Θεσσαλικὴν (Ἐπει. Βυζ. Σπουδ. 11, 1935, σ. 410). Ὀνομάσαντες οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι μεγάλην καὶ μικρὰν Βλαχίαν, οὐδαμῶς ἐσκέπτοντο τὴν Παρίστριον χώραν οὐδεμίαν γνῶσιν ἢ ἀνάμνησιν αὐτῆς εἶχον ἄλλως ἔδει καὶ αἱ δύο Βλαχίαι τῆς Ἑλλάδος, εἴτε ὁμοῦ εἴτε χωριστά, νὰ λέγονται μικραὶ, ἂν συνεκρίνοντο πρὸς οἰανδήποτε Δακικὴν. Τὸ Τουρκικὸν κράτος βλέπον ἀφ' ὑψηλῆς σκοπιᾶς καὶ συγκρίνον, ὠνόμασε τοὺς Πινδίους Μικροὺς (κλουτσιούκ) Βλάχους (ὄρα σ. 7) ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς πολυπληθεῖς τῆς Δακίας. Οἱ Ἕλληνες τῆς νοτίου Ἰταλίας ὠνόμασαν αὐτὴν Μεγάλῃν Ἑλλάδα, διότι ἐγνώριζον καὶ ἐνεθυμοῦντο εἴτε τὴν Ἑλλάδα τῆς Φθιώτιδος (Ε. ΜΑΥΕΡ καὶ ΒΥΣΟΛΤ) εἴτε τὴν ὅλην Ἑλλάδα (ΣΙΑΣΕΡΙ). Βλαχία ἐλέγετο ἡ ΒΔ Θεσσαλία καὶ κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα. ΒΟΓΙΑΤΖΙΑΔΗΣ, ἐν Ἐπειρ. τῶν Βυζαντ. Σπουδῶν, I, σ. 152 ἐξ. Ἡ εἰς τὰς πεδιάδας καθόδος καὶ ἐγκατάστασις τοῦ πλεονάσματος τῶν ὄρεινῶν πληθυσμῶν εἶναι φαινόμενον φυσικὸν ἀδιάκοπον ἐγίνετο, γίνεται καὶ θὰ γίνεται πάντοτε, ἐπειδὴ ὑπὲρ τὰ ὄρη εἶναι ὁ οὐρανός, ὑπ' αὐτὰ δὲ ἡ γῆ, ἥτις μόνη εἶναι κατοικία τῶν ἀνθρώπων.

² Ὡστε καὶ τοὺς Σαρακατσάνους ὡς νομάδας ἐκάλουν καὶ καλοῦσι βλάχους, ΗΟΕΓ, Les Sarakatsans, 1, 1925, σ. 70, ἀλλὰ καὶ πάντα ἀγροῖκον ἢ χωρικὸν ἢ καὶ ἀπαίδευτον· αὐτὸ τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ ἐν ταῖς σημασίαις τῆς λέξεως φελλάχος ἐν Αἰγύπτῳ. Μεταξὺ δὲ τοῦ Γ΄ καὶ τοῦ ΙΒ΄ ἢ μᾶλλον τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος τὰ Τρίκαλα, ἅτινα ὁ Προκόπιος (7΄ αἰὼν) καλεῖ Τρίκκαν, ἔγιναν Tricca illa, Triccalla (Τρίκα, ὄχι Τρίκκη! ὄρα ἄνω σ. 43_ο), ὡς ὀνομάζει αὐτὰ ἡ Ἄννα (ΙΒ΄ αἰὼν) καὶ ὁ Κεκαυμένος σ. 18 (ΙΑ΄ αἰὼν) πρβλ. Ν. ΒΕΗΝ ἐν Zeitschr. für Slav. Philol., XIII, σ. 358 ἐξ.—Τὸ ὄνομα τῆς γειτονικῆς Καλαμπάκας (ὄρα ΓΕΩΡΓΑΚΑΝ ἐν Ἐπει. Ἐταιρ. Βυζ. σπουδ. 14, σ. 262 ἐξ.), ἀπαντῶν πρῶτον ἀπὸ Τουρκοκρατίας, ἐδόθη, νομίζω, ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ὑπερκειμένων βραχωδῶν λόφων τῶν Μετεώρων ὡς πύλων (καλπάκι), ὡς ἐδόθη τὸ ὄνομα Καλαμπάκ-Τεπέ εἰς τὸν πετρώδη τῆς Ἰωνίας μεμονωμένον λόφον, ἐφ' οὗ ἦτο τὸ πρῶτον κτίσμα τῶν Κρητῶν ἀποίκων, τὸ ὀνομασθὲν Μίλητος. ΣΤΡΑΒ., 634. ΒΥΣΟΛΤ, Griech. Staatskunde. 3η ἔκδ. 1920, σ. 152.—Περὶ τῆς ἄλλης γειτονικῆς πόλεως, τῆς Καρδίτσης δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία· εἶναι ἡ Καρυδίτσα.

³ Πρβλ. ΜΥΤΑΡΣΙΕΒ, ἔ. ἄ. σ. 360 ἐξ. Καὶ τώρα, ὡσάκις ἐνεφανίσθησαν ἐπιβόητοι λησταί,

Τὸ ἐν Σερβία σύνηθες ὄνομα τῶν νοτίων Βλάχων Tsintsar(i) ἐσηματίσθη προφανῶς ἐκ τοῦ *Quinquarii (quinque=τσίντσι ἀντὶ τσίντσε, τοῦ ἀτόνου ε προφερομένου ὡς ι κατὰ τὸν γνωστὸν βόρειον ἑλληνικὸν γλωσσικὸν νόμον) ἢ Quintarii (πρβλ. terra λατ.=τσεαρρα κουτσοβλ.) Ἐπὶ τὸ Quintarius εἶναι ὄρος δηλῶν σπουδαῖον τμήμα τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν· εἶναι ὁ limes quintarius ἢ actuarius¹. Ἐλέγετο δὲ quintarius ὁ limes οὗτος, ἐπειδὴ «quinque centurias cludit»². Πάντα δὲ τὰ λεγόμενα

συνέβη τοῦτο εἰς τὰς συνεχεῖς ὄροσειράς τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Καμβουνίων καὶ τῆς Πίνδου. Ὅταν διανοιχθῶσιν ὁδοί, τότε θὰ γίνωσιν ἡμερα τὰ ὄρη καὶ θὰ ἀλλάξη ὄψιν ὁ πολιτισμὸς τῆς χώρας.—Ἐπειδὴ ὁ ἐκ Τουδέλης Βενιαμίν (Reichsbeschreib. des Rabbi Benjamin von Tudela ἔκδ. Grunhut καὶ Adler, Jerusalem 1903) λέγει, ὅτι οἱ βλάχοι λησταὶ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἐφόνεον τοὺς Ἕλληνας τῶν πεδιάδων, ἐν ᾧ τοὺς ἑβραίους ἐλήστευον μόνον, συνήγαγε βαθύνους τις δημοσιογραφῶν Κουτσόβλαχος τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι οἱ Βλάχοι δὲν ἦσαν Ἕλληνες! ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς μαρτυρίας τῆς πλακὸς ταύτης τοῦ Μωϋσέως ἔχει μείζον βεληνεκές: οἱ βλάχοι πρέπει νὰ ἦσαν Ἑβραῖοι! ἀφ' οὗ μάλιστα εἶχον καὶ ἑβραϊκὰ ὀνόματα (Θωμᾶς, Ἰωάννης, Μιχαήλ, Μαρία, Μαγδαληνὴ κλπ.)! Ἐκεῖσε ὀδηγεῖ ἡ τοιαύτη ληστολογία ἢ μὴ μελετῶσα τὰ περιστατικὰ τῆς ἐκδικήσεως τῶν ληστῶν.

¹ Πρβλ. MOMMSEN-MARQUARDT, 8, σ. 169 ἔξ. KORNEMANN ἐν P. W. R E l. coloniae σ. 572 ἔξ. DARENBERG-SAGLIO, Dictionn. des antiquités, l. colonie.

² Hygin. de limitibus, σ. 158 παρὰ FORCELLINI: de limitibus quintariis quintum quemque quintarium volunt...—Τῷ 1894 (11 Μαρτίου) ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἑφημερίδι Παλιγγενεσία τῶν Ἀθηνῶν ἀνταπόκρισις ἐκ Μοναστηρίου μετ' ἀντιγράφου δύο ἐπιγραφῶν (ΔΗΜΙΤΣΑ, Μακεδονικῶν 3, ἢ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις ἀριθ. 247-8=PERDRIZET, B. C. H., 1895, 319 ἔξ., 1897, σ. 161 ἔξ. Ἀρχ. Ἐφ. 1933, σ. 54₃), ὧν ἡ ἐτέρα εἶναι αὐτοκρατορικὴ πιθανῶς ἐπιστολὴ στελλομένη ἐκ Δυρραχίου πρὸς τινὰ πόλιν τῆς Λύγκου, ἐπειδὴ ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου ἐτέρα ἐπιγραφὴ μνημονεύει τοῦ τῶν Λυγκηστῶν ἔθνους. Ὁ τόπος τῆς εὐρέσεως εἶναι δυσόριστος· ὁ ἐπιστείας λέγει, ὅτι ὁ λίθος εὐρέθη ἐν Ὀκτωλόφῳ (Liv. 31, 34), ἀλλ' ἡ θέσις ταύτης εἶναι ἄγνωστος, ἄλλος δὲ τις δὲν προσέκρουσε μέχρι τοῦδε εἰς τὸν λίθον οὔτε ἐν τῇ Σερβικῇ οὔτε ἐν τῇ Ἑλλ. Μακεδονίᾳ. Ἡ ἐπιστολὴ—ἴσως τοῦ Ἀδριανοῦ—διατάσσει τὴν στρωσίν τῶν ὁδῶν, ἣτις ἦτο καθήκον τῶν πόλεων, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχοντο αἱ ὁδοί. Εἰς τὸ καθήκον τοῦτο ὑπήγετο καὶ τις τάξις ἀνθρώπων, ὧν τὸ ὄνομα εἶναι Ἀνταροί, ἄγνωστον ἄλλοθεν. Οὗτοι ὁμως ἦσαν προνομοιοῦχοι, διότι ἡ διαταγὴ ὀρίζει νὰ μετᾶσχωσι τῶν δαπανῶν συνεισφέροντες ἕκαστος τὸ τρίτον, ἂν καλῶς σκέπτομαι, τῶν ὅσων θὰ προσέφερον οἱ ἄλλοι. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτοι Ἀνταροί θὰ ἦσαν καὶ ἔξω τῆς Μακεδονίας παρὰ τὰς στρωτέας ὁδοὺς καὶ δὴ καὶ παρὰ τὴν Ἐγνατίαν, ἣτις ἐρχομένη ἀπὸ Δυρραχίου, ὅθεν καὶ ἡ ἐπιστολὴ, καὶ οὔσα σπουδαία κοσμογονικὴ, φυσικὴ πολλαχοῦ ἀρτηρία, δὲν ἦτο ἔξω τῆς φροντίδος τοῦ αὐτοκράτορος, προνοεῖ ἡ ἐπιστολὴ, ἵνα οἱ πρὸς οὓς ἀπευθύνεται Λυγκῆσαι ὑποχρεώσωσι πρὸς συνεισφορὰν τοῦ τρίτου τῶν δαπανῶν μόνους τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ Ἀντανούς, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους, οἵτινες δὲν ἦσαν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀλλὰ διὰ νὰ προφυλάξη ἡ ἐπιστολὴ τοὺς μὴ ἐν Μακεδονίᾳ ζῶντας Ἀντανούς ἀπὸ ἐνοχλήσεως ὑπὸ

μενα περὶ σκωπτικοῦ σκοποῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀξιολόγου τούτου λαοῦ —μόνου δὲ ὀνόματος ἐν Σερβία—εἶναι ἀνάξια λόγου προχειρολογήματα¹.

Εἰς τὰς πεδιάδας τῶν χειμαδίων ἔχει ἕκαστος ποιμὴν τὸν κοπατσάρων², ὅστις εἶναι ἑλληνόφωνος, ἑλλην πεδινός, ἐντόπιος ἐκεῖ, κτηνοτρόφος.

τῶν Λυγκηστῶν, σημαίνει, ὅτι οἱ Λυγκῆσαι εἶχον τρόπον νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς Ἄντανους. Θὰ συνέβαινε δὲ τοῦτο, ἂν οἱ Ἄντανοι εἶχον λόγους νὰ χρησιμοποιῶσι πολὺ τὰς ὁδοὺς καὶ νὰ διέρχωνται διὰ τῆς Λύγκου καὶ τῆς πόλεως, πρὸς ἣν ἐστάλη ἢ ἐπιστολή. Νομίζω λοιπόν, ὅτι οἱ Ἄντανοι ἦσαν ἀγωγιᾶται ταξιδεύοντες συχνά, ἀνάλογος δ' εἶναι ἡ σκέψις τοῦ Perdrizet. Ἄλλὰ διατὶ τότε τοιοῦτοι ἐπιτηδευματῖαι, ποιούμενοι κατ' ἐξοχὴν μεγάλην χρῆσιν τῶν ὁδῶν, δὲν ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσι περισσότερα τῶν ἄλλων ἢ τουλάχιστον ἴσα; Νομίζω λοιπόν, ὅτι οἱ Ἄντανοι εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν Βλάχων ἀγωγιατῶν, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν ἀπὸ τοῦ 586 (Θεοφύλ. Σιμ. II, 9. Θεοφ. 258, 16. Πρβλ. ΜΥΤΑΦΣΙΕΥ, ἔ. ἄ. σ. 149 ἐξ. ΚΟΛΙΑΣ, Ἐπετ. Βυζ. Σπουδῶν, 1938, 295 ἐξ., PHILIPPIDE ἔ. ἄ. 506) ἐπὶ τῶν Θρακικῶν ὁρέων (ἄνω σ. 14₂, 39₀) ὡς λατινογλώσσους φύλακας τῆς ἀσφαλείας, ἀσκοῦντας τοῦτο τὸ ἐπικουρικὸν ὄρεινὸν ἐπάγγελμα, γνωστὸν καὶ ἔπειτα (πρβλ. περὶ Δαλματίας JIRECEK, Wlachen und Maurovlachen) μέχρι σήμερον. Φαίνεται, ὅτι τότε οὗτοι ἦσαν ἐν δρᾶσει καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, ἀπολαύοντες παραχωρήσεών τινων παρ' αὐτοῦ ὡς φρουροὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, καὶ διὰ τοῦτο ἔτυχον καὶ τῆς εἰδικῆς ταύτης προσοχῆς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ ἐπιστολῇ.

Ἄλλὰ τὸ ὄνομα αὐτῶν, ἄγνωστον ὡς ὄνομα φυλῆς (παρὰ τὴν ἀσαφῆ γνώμην τοῦ PICARD ἐν *Revue internationale des études Balcan.* II, σ. 338), ἀπαντῶν δὲ ἐν ρωμαϊκοῖς χρόνοις, δίδει ὑπόνοιαν, ὅτι εἶναι ἐσχηματισμένον διὰ τῆς ρωμαϊκῆς καταλήξεως - anus, ὥστε πρέπει νὰ τονίζεται Ἄντᾶνος (*Antanus). Ἄλλὰ διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης ἐσχηματίζοντο τὰ ὀνόματα τῶν στρατιωτῶν τῶν λεγεῶνων π. χ. primanus, secundanus, quintanus κλπ. πρβλ. καὶ ὀνόματα ἀποικιῶν διὰ τοιούτων παλαιμάχων στρατιωτῶν ὡς colonia decimanorum (leg. X), col. octavanorum (leg. VIII) κλπ. Δυστυχῶς τὸ πρῶτον μέρος τῆς λέξεως δὲν δίδει ἀριθμὸν. Ὁ Perdrizet φρονεῖ, ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι λάθος τοῦ ἀντιγραφέως, εἰ καὶ κεῖται δῖς. Ὑποθέτω καὶ ἐγὼ τὸ αὐτό, ἀλλὰ δὲν ἐπιμένω, διότι, ἀφοῦ τὸ κοινολογούμενον Τσιντσάρ(ι)οι ἔχει μείζον κῦρος ἢ ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ λίθου, συναισθάνομαι, ὅτι θὰ ἔχαιρον πολὺ, ἂν ἠδυνάμην ὄχι μόνον π. χ. *Κυῖντᾶνοι ἀλλὰ καὶ *Κυῖντᾶριοι νὰ διορθώσω, ὅτε θὰ εἶχον τὸ πρόδρομον ὄνομα τῶν Τσιντσάρων. Ἄλλὰ μὴ γνωρίζοντες, ἂν πρέπη νὰ δυσπιστῶμεν εἰς τὸν ἀντιγραφέα, καὶ πόσον νὰ δυσπιστῶμεν, ἄς ἀναμείνωμεν, μήπως ἀνευρεθῇ ὁ λίθος.—Κατὰ τὰνωτέρω τὸ ὄνομα, ὡς φαίνεται, εἶχε τὴν μορφήν Τσιντσάριος - Τσιντσάρις ἀρχικῶς, ὅθεν ὁ πληθυντικὸς Τσιντσάροι, ἐξ οὗ ὁ ἐνικός Τσιντσάρος. Ὅρα καὶ σ. 8, 30, 84, 112.—Περὶ κατασκευῆς ὁδῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὄρα FORBES, Notes of the History of ancient roads, 1934.

¹ WEIGAND, Die Aromunen, 1, σ. 273. Πρβλ. IORGA, Gesch. d. Rum. Volkes, I, σ. 154. Περὶ τῶν συνόρων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν Ἀγγλία καὶ Γερμανία καὶ τῶν ἐκεῖ γεωργῶν ὀροφυλάκων, τῶν Welsh καὶ Welsch ὄρα MOMMSEN, Gesam. Schriften, 5, σ. 460 ἐξ., πρβλ. καὶ σ. 464, 449. Ἐν δὲ σ. 98, 105, quintarius καὶ ἐν σ. 159 κ. ἄ. περὶ τῆς limitatio τῶν ἀγρῶν.

² WEIGAND, Die Aromunen, σ. 130 ἐξ., 277, 297. PHILIPPSON, Zeitschr. der Gesells. für Erdkunde, XXX, 1895, σ. 494. WACE-THOMPSON, ἔ. ἄ., σ. 31. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος ἐκ

Μετ' αὐτοῦ ὁ ὄρεινός ἐνοικιάζει ἀπὸ κοινοῦ νομὴν καὶ ἐκεῖ νέμονται τὰ ἠνωμένα ποιμνία. Ἡ λέξις κοπατσάρις, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχουν οἱ Δακορρουμάνοι, διὰ τῆς καταλήξεως -άρις δηλοῖ, ὅτι εἶναι λατινογενῆς (πρβλ. χαρτουλάρις, σπαθάρις, μακελλάρις κ.τ.τ.), διὰ δὲ τῆς ἐννοίας δηλοῖ τὸν *συμβότην*, ὅστις λατινιστὶ ἐλέγετο *compascuus* καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπήγετο εἰς τὸ *jus compascuum* ἤτοι ἦτο *compascuarius* = κομπασκουάρις (πρβλ. *quintus-quintarius*)· τοῦτο ὡς ξένη λέξις παρεφθάρη διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στόματος εἰς κοπατσάρις. Οἱ Σαρακατσιᾶνοι καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Χαλκιδικῆς, ἀμφοτέρωθεν ἐλληνόφωνοι, καλοῦσι τὸν κοπατσάρην *σιμίχτην*¹.

Ὁ ὄρος λοιπὸν κοπατσάρις εἶναι συναφῆς πρὸς τὸν βίον τῶν Βλάχων μας καὶ χαρακτηρίζει αὐτὸν κυριώτατα ὡς κτηνοτροφικόν, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Δακορρουμανικὸν βίον, ὄντα κατὰ μέγα μέρος γεωργικόν καὶ ἐξελισσόμενον ἐν χώρῳ, ἣτις εἶναι ἄκρως ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀγρίαν Πίνδον καὶ αὐτὸ τοῦτο σιτοβολὸν τῆς Εὐρώπης.

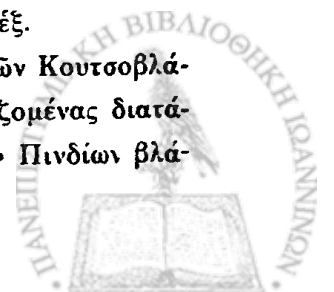
Ἄλλ' ἂν τὸ ὄνομα κοπατσάρις καὶ ὁ νόμος², τὸν ὁποῖον τοῦτο ὡς

τοῦ κοπάτς = θάμνος ἢ κορμὸς δένδρου ἢ ρίζα κ.τ.τ. εἶναι ἐντελῶς ἀντεπιστημονικῆ, ἐπειδὴ κοπάτσια εὐρίσκονται πανταχοῦ καὶ θὰ ἔπρεπε τότε ὅλοι-σὶ ἄνθρωποι νὰ ἔχωσι τοῦτο τὸ ὄνομα! Παιδαριώδης εἶναι ὁ ὀρισμός, ὅτι κοπατσιάρης εἶναι βλάχος τηρῶν τὰ ἔθιμα καὶ τὴν στολήν τῶν Βλάχων, ἀλλ' ἀποβαλὼν τὴν βλαχικὴν καὶ ὀμιλῶν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν (WEIGAND, *Die Aromunen*, I, 130). Ὁμοίος εἶναι ὁ ὀρισμὸς τοῦ τουρκικοῦ Χάσια καὶ Χασιώτης (ἔ. ἄ. σ. 131), περὶ οὗ ὄρα ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΝ, *Ἀθηνᾶ*, 50, 1938, σ. 1 ἐξ. — Εἰς τὸ 12 *Jahresber. des Inst. f. Rumän. Sprache*, 1906, σ. 102 λέγεται, ὅτι τὸ *Kipur, Kipru* = *gegossene Glocke für das Vieh* παράγεται ἐκ τοῦ λατιν. *pirulum*. Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα λέγεται ἐλληνιστὶ κυπρί(ον), διότι ἤτο ποτε κατεσκευασμένον ἐκ χαλκοῦ τῆς Κύπρου (*cuprum, Kupfer, copper*)· ἐν μεσαιωνικῷ χειρογρ. «ἦλος κύπρινος ἐκ πλοίου νευαναγηκότος» = ἦλος χαλκοῦς. — Ὁ πιθανὸς κόθορ(ν)ος τοῦ ψωμιοῦ, τῆς πίττας, τοῦ κοσκίνου λέγεται ἀλβανικῆ λέξις ἐν PHILIPPIDE, II, σ. 75ῶ, 757 κλπ. «ὄντα πλέκ(ου)ν τοῦ κουφίν κι φτάσν ἀπὸν στὰ χεῖλια, τοῦ συρριζ(ν)ών(ου)ν» = συρρικνοῦσι — κι κάμν τὸν κόθουρου» (*Ἄνω Κώμη Κοζάνης, πρῶην *Ἄνω Μπάνιτσα). — Ἄγνωσθὸν γίνεταί τὸ ὄνομα *Koranice* καὶ *Koraniciari* νομάδων τῆς Σλοβακίας (ANCEL, *Géogr. des frontières*, 1938, σ. 14, 89).

¹ Ἐν Πελοποννήσῳ καλεῖται *σιμίχτης* ὁ ἐν γένει ἐνώνων τὰ ζῶά του μετ' ἄλλων καὶ λαμβάνων ἀνάλογον προῖόν. Οὗτος ἐν Κρήτῃ καλεῖται *σημισάτορας* (*semissarius*) ὄρα ΞΑΝΘΟΥΔΙΑΔΗΝ, *Χριστιανικὴ Κρήτη*, A, 1912, σ. 153. *Ἀθηνᾶ*, 28, *Λεξικογρ. Ἀρχ.*, σ. 142 ἐξ.

² Δὲν ἀνεζήτησα μέχρι τοῦδε, ἀλλ' ἐλπίζω, ὅτι, ἂν τὰ ζητήματα δικαίου τῶν Κουτσοβλάχων δὲν ἐλύοντο κατὰ τὸ ἐθιμικὸν δίκαιον, θὰ ἐξακριβώσω ἐν τῷ μέλλοντι σφζομένας διατάξεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἀφορώσας εἰς τὸν βίον τῶν ἐχόντων δύο πατρίδας· Πινδίων βλάχων.

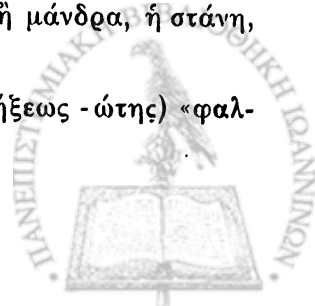

νομικὸς ὄρος προϋποθέτει βεβαίως, παραπέμπουσι τὴν ρύθμισιν τῆς κτηνοτροφίας τῶν Βλάχων εἰς χρόνους ἀκμῆς τῆς λατινικῆς γλώσσης, καὶ δηλοῦσιν ἀλλοτριότητα πρὸς τὴν Δακίαν, ἔνθα εἶναι ἄγνωστα, ἄλλοις ὅμως σπουδαῖος τεχνικὸς ὄρος, σλαυικὸς ὄν, δεικνύει, ὅτι τῶν Βλάχων μας ἡ ἀναστροφή εἰς τὰς πεδιάδας ἐπεκουρήθη γλωσσικῶς, ὅτε εἶχον ἐπιδράμει καὶ διαδοθῆ Σλαῦοι. Ὁ ὄρος οὗτος εἶναι ὁ δηλῶν τὸν ἀρχιποιμένα *τσέλνικας*¹. Ὑπὸ τὸν *τσέλνικαν* εἶναι ἡ *φαλκάρε* ἢ τὸ *φαλκάρι*²,

ἧς, ὡς σφίζονται αἱ περὶ δικαίου διατάξεις τῶν Τούρκων, αἱ ἀφορῶσαι τοὺς πρὸς Β τῆς Θεσσαλονίκης ποτὲ Γιουρούκους ποιμένας Μικρασιάτας. Πρβλ. TRUHELTA, ἐν *Rev. Intern. des études Balcan.*, I, σ. 91 ἔξ. καὶ *Byzantin.-neugriech. Jahrb.*, XI, 1935, σ. 176 ἔξ. Τοιοῦτον φαίνεται ὃν καὶ τὸ *jus valachicum* ἢ *jus valachale*, τὸ ἰσχυρὸν ποτε παρὰ τοῖς Βλάχοις τοῖς ἐπισκεπτομένοις μετὰ τῶν ποιμνίων τῶν τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τινα μέρη τῆς Πολωνίας, ὅπερ ὅμως οὐδαμῶς ἦλθεν ἐκ νότου, ὡς φρονεῖ ὁ STADTMÜLLER, *Leipzig. Vierteljahrschr.*, 3, σ. 12, εἰ καὶ δύναται νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸ ἐνδεχομένως ἰσχυρὸν ποτε ἐν Πίνδῳ, ἐπειδὴ θὰ ἐπήγαζεν ἐκ τῆς αὐτῆς Ρωμαϊκῆς νομοθεσίας καὶ ἐκανόνιζεν ὁμοίως ἢ τὰς αὐτὰς σχέσεις δικαίου.

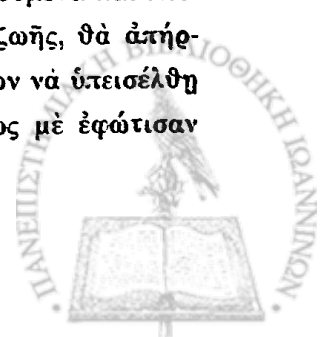
¹ WEIGAND, *Die Aromenen*, I, σ. 186. ΜΥΤΑΦΣΙΕΒ, ἔ. ἄ. σ. 214. [Κατὰ τὸν ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΝ, Μονογρ. περὶ Κουτσοβλάχων, σ. 37, ὁ *τσέλνικας* λέγεται ἐν Ἡπειρῷ *σκουτέρις*, ὅπερ ἐπίσης ἄγνωστον τοῖς Δακορρουμάνοις. Κατὰ τὸ ἄρθρον Κουτσόβλαχοι τοῦ *Ἐγκυκλ. Λεξ.* Μπάρτ καὶ Χίρστ, ἔχον τὰς αὐτὰς πηγὰς πρὸς τὸν Ἀραβαντινόν, τὸ ὄνομα *σκουτέρις* ἐπικρατεῖ κυρίως εἰς τοὺς Ἀρβανιτοβλάχους. PHILIPPIDE, II, σ. 689]. Θὰ προσέθετον καὶ τὸν ὄρον *τσουμπάνης* = *ποιμὴν*, ἂν τὸ περσοτουρκικὸν *τσουμπάν* εἶχε σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ σλαυικὸν καὶ πρωτοβουλγαρικὸν *ζουμπάν* (πρβλ. RÖSLER, ἔ. ἄ. 103. JIRECEK, *Gesch. d. Bulg.*, σ. 98. ΕΝΕΛΓΙΔΙ, ἔ. ἄ. 73. BESCHEWLIEW, *Die Protobulg. Inschr.*, 1934, 41-2, 71 ἐν τῷ *Ann. de l'Univ. de Sofia*, XXXI) καὶ ἂν ἀληθεύῃ ὁ RÖSLER, ἔ. ἄ. σ. 86: «Τσουμπάν ἢ Τσομπάν εἶναι ὀσμανικὴ λέξις, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται σήμερον Τούρκοι Ἑλληνας καὶ Ἀλβανοὶ ὡς ὄνομα τῶν Βλάχων ποιμένων τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας· οὗτοι καλοῦνται βλαχιστὶ Μοκάνοι . . . » «βέβαιον εἶναι προσέτι, ὅτι ἡ λέξις *τσουμπάν* οὐδέποτε ἦτο ἐν χρήσει πρὸς δήλωσιν τῶν Μολδαυῶν (ποιμένων) ἢ Βλάχων ἢ οἰουδήποτε ἄλλου μέρους τῶν Ρουμάνων». Πρβλ. JORGA *Gesch. d. Rum. Volkes*, 155. Ἄλλ' ἂν ἐγίνετο ἀποικισμὸς τῆς Πίνδου ἐκ Δακίας πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Τούρκων, ἡ Πίνδος ἔδει νὰ λέγη *mosane* ἀντὶ *τσιουμπάν*. Τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἁγίου ὄρους τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μ. Χρ. καλοῦσι τοὺς ποιμένας «*πιστικούς*», ὡς συμβαίνει πολλαχοῦ καὶ σήμερον (MEYER, *Die Hauptturk. für die Gesch. der Athosklöster*, 163 ἔξ.). Ἐπειδὴ δὲ οἱ καλόγηροι τοῦ Ἁγίου ὄρους προέρχονται ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος πάντοτε, διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα πρέπει νὰ ἦτο γενικώτερον γνωστὸν μετὰ τοῦ *βοσκός*. Τὸ κύριον ὄργανον τῶν ποιμένων, ἡ *καλαῦροψ*, λέγεται *ἀγκλίτσα*, *κλίτσα*, *κλουτσα* καὶ εἶναι ἐφθαρμένη ἡ λέξις *ἀγκύλη*, (*ἀγκοῦλα* ἐνιαχοῦ), ὅθεν *ἀγκυλίτσα* κλπ. Ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς εἶναι καὶ ἄλλοι ὄροι τοῦ ποιμενικοῦ βίου ὡς τὸ *μανδρι* ἢ *μάνδρα*, ἡ *στάνη*, ὁ *στάλος* κ. ἄ.

² Ὁ ἀνήκων εἰς τὸ *φαλκάρι* λέγεται *φαλκασριώτης* (διὰ τῆς ἑλλ. καταλήξεως -ώτης) «*φαλκαργιώτου*».

τουτέστιν ἡ πατριά, τὸ συγγενολόγι, τὸ ὅποιον μεταναστεύει μετὰ τῶν ἠνωμένων ποιμνίων του. Οἱ Δακορρουμᾶνοι οὐδένα τῶν ὄρων τούτων τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῶν βλάχων μας ἔχουσιν, ὥστε ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ποιμενικοῦ νομαδικοῦ βίου τῶν Βλάχων ἔγινεν ἐν Μακεδονία καὶ Θεσσαλία καὶ δὲν ἦλθεν ἐκ Δακίας¹. Γνωρίζομεν δὲ προσέτι (ὄρα σ. 99₁), ὅτι καὶ οἱ τεχνικοὶ ὄροι τοῦ γεωργικοῦ βίου εἶναι παλαιαὶ λατινικαὶ λέξεις, ἀνθ' ὧν οἱ Δακορρουμᾶνοι ἔχουσι σλαυικάς, ὥστε καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ γεωργικοῦ βίου εἶναι ἰθαγενῆς ἐν Πίνδῳ καὶ ἀγνοεῖ ριζηδὸν τὴν Δακίαν.

¹ Ἐπειδὴ ὁμως τὸν ὄρον *τσέλνικας* ἦτο δυνατόν νὰ παραλάβωσι καὶ ἐν χρόνοις νεωτέροις ἀντὶ ἄλλου ἀποβληθέντος, ὡς παρέλαβον ἔπειτα παρὰ τῶν Τούρκων ἀντ' ἄλλου ἀπολεσθέντος τὸν ὄρον *τσιμπάν*, διὰ τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ *τσέλνικας* χρονολογικὸν τεκμήριον ἀδυνατιῖζει, παραμένει δ' ἰσχυρὸν τὸ ἐκ τῶν ἄλλων τεκμηρίων πόρισμα, ὅτι, ὅτε ἦτο ἐν ἀκμῇ καὶ ἐπισήμῳ χρήσει ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον, συνειθίζον ἤδη νὰ καταβαίνωσιν εἰς τὰς πεδιάδας οἱ ὄρεινοὶ ὄροφύλακες ὡς κτηνοτρόφοι ἢ ποιμένες. Οἱ γλωσσικοὶ ἐκεῖνοι ὄροι, οἱ ἀγνοστοὶ εἰς τὸ Δακορρουμανικὸν Λεξικόν, καὶ ὁ δι' αὐτῶν δηλούμενος βίος καὶ πολιτισμὸς, δεικνύουσιν, ὅτι ὁ *Récatas* ἔ. ἄ. σ. 10 καὶ πᾶς ὁμόφρων δὲν ἔχουσι δίκαιον φανταζόμενοι, ὅτι οἱ Σλαῦοι «ἐσάρωσαν» πάντας τοὺς Ἕλληνας τῆς Πίνδου καὶ ὅτι ἔπειτα ἐλθόντες οἱ Δάκες ἔπηξαν ἐκεῖ ἐπάνω τὰς εὐκόλους «ἀποικίας» των (ἔ. ἄ. 17). Ἄν τοῦτο ἠλήθευεν, ἔπρεπε νὰ ἦτο γνωστὸς ἐν Δακίᾳ ὁ βίος ἐκεῖνος καὶ οἱ ἐκφράζοντες αὐτὸν ὄροι. Ἀλλὰ διατί οἱ Σλαῦοι ἐφρόντισαν νὰ σαρώσωσι καὶ φιλοκαλήσωσι τοὺς ὄρεινοὺς τόπους χάριν «τῆς ναυπηγίας», τῶν Δακικῶν ἀποικιῶν καὶ διατί δὲν ἔπραξαν τὸ αὐτὸ εἰς τὰ χαμηλότερα καὶ ἡμερώτερα ἢ μᾶλλον μόνον εἰς ταῦτα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας; Πότερον λοιπὸν ἀληθεύει· οἱ Σλαῦοι κατεδίωξαν τοὺς Θρᾶκας (ἄνω σ. 46 ἐξ.) ἐκ τῶν ὀπισθεν πρὸς τὰ ὄρη ἢ προηγήθησαν οἱ Σλαῦοι (ὡς φρονεῖ καὶ ὁ STADTMÜLLER, *Ἡπειρ. Χρον.*, 9, 1934, 162, παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ WEIGAND, *Jahresber. d. Inst. f. rumän. Sprache zu Leipzig*, 1919-20, 60 ἐξ. 174 ἐξ. ἰδία 180), ἵνα ἐτοιμάσωσι τὰ ἐδάφη χάριν τῶν Δακῶν; Ἄλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ (ἄνω σ. 56₀) ἔδειξαν, ὅτι οἱ Σλαῦοι δὲν ἔθιξαν τοὺς πληθυσμοὺς τῆς δυτ. Μακεδονίας τοὺς κατοικοῦντας τὴν λευκὴν γῆν, ὡς οὐδ' οἱ Τούρκοι ἔπειτα (ἄνω σ. 58₀). Ὅτι διήλθον ἐκεῖθεν, δεικνύουσι τὰ τοπωνύμια Ζουπάνι, Σέρβια (πρβλ. ZUPANIĆ ἐν *Byzantion*, 4, 1927-8, σ. 277 ἐξ.), Μέτσοβον κ. ἄ., ἀλλὰ δὲν ἐπίεσαν τοὺς κατοίκους μέχρις ἐθνολογικῆς μεταβολῆς εἰς τὰ λευκὰ μέρη. Διατί θὰ ἐσάρωναν τὰ ὑψηλὰ ὄρη καὶ πῶς τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται ὑπ' οὐδενός; Θὰ ἔλεγον, ὅτι ἀγωνιζόμεθα νὰ καταρρίψωμεν σωρεῖτην σοφισμάτων, ἂν δὲν ἐπρόκειτο περὶ αὐθαιρέτων θεωριῶν δῆθεν ἱστορικῶν, καθ' ἃς πρέπει νὰ ἀναμειγνύωμεν Δάκας πρὸς κατασκευὴν λατινογλώσσων.—Ὅτι καὶ τώρα θεωρεῖται ἀσύμφορος ἡ ἐγκατάστασις ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ, δεικνύει ἡ κρίσις τῶν ἐκεῖ ἐγκατασταθέντων προσφύγων Μικρασιατῶν ἀντὶ τῶν φυγόντων Βαλαάδων· πρὸ δύο ἐτῶν διερχόμενος χωρίον τι παρὰ τὸ Τσοτύλιον, εἶδον πωλούμενα καὶ ἀποκομιζόμενα τὰ ἄχυρα πρόσφυγος, ὅστις τὴν ἐπομένην, ἕνεκα τῆς δυσχεροῦς ζωῆς, θὰ ἀπῆρχετο κατ' ἰδίαν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης, ἐλπίζων νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς τινα εὐφορώτερον κλῆρον ἐκ τῶν ἀποξηραινομένων ἐκεῖ ἐκτάσεων, καθὼς μὲ ἐφώτισαν οἱ ἐρωτηθέντες, ἐπιδοκιμάζοντες τὸν ἄνδρα.

Εἶπον ἤδη, ὅτι ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔντονον ἀνάπτυξιν τοῦ ποιμενικοῦ νομαδικοῦ βίου, φέρεται δὺς ὁ Ἰουστινιανός, ὡς ἀφαιρέσας τὴν στρατιωτικὴν ιδιότητα τῶν φρουρῶν. Ἄλλ' ὅμως «αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνακαταλαβὼν τὴν Ἀφρικὴν ἀποκατέστησε πάλιν τοὺς μεθοριακοὺς φρουροὺς γεωργούς, κατὰ δὲ τὸν Ζ' αἰῶνα ἡ ὀργάνωσις τοῦ κράτους εἰς θέματα μετέβαλεν δλόκληρον σχεδὸν τὸν στρατὸν εἰς μονίμως ἐγκατεστημένον ἐφεδρικὸν στρατόν, καθὼς ἦσαν οἱ παλαιοὶ μεθοριακοὶ στρατιῶται»¹. ὥστε, ἂν ἡ σημιτικὴ-ἀραβικὴ ὀνομασία φελλάχος εἶχε διαδοθῆ ὡς ὀνομασία τῶν μεθοριακῶν γεωργικῶς ἐγκατεστημένων κατωτέρας στρατιωτικῆς ποιότητος φρουρῶν καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τοὺς Βλάχους, γίνεται ἤδη νοητόν, διατὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον σήμερον καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπὶ Ἄννης τῆς Κομνηνῆς καὶ παρ' ἡμῖν νῦν τὸ ὄνομα Βλάχος δηλοῖ ἀπαιδευτον χωρικὸν ἢ ἀγρότην καὶ διατὶ οἱ ἰδιοὶ μας Βλάχοι, ἀποφεύγοντες τὸ ὄνομα Βλάχος ὡς προσβλητικόν, καλοῦσιν ἑαυτοὺς Ἀρουμόνους, δηλαδὴ ρωμαίους ἐν πολιτικῇ ἐννοίᾳ². Τὸ ὄνομα Βλάχος δὲν ἐδήλου ἐθνότητα, ἀλλ' ἄλλην ιδιότητα, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὀνομάζωνται οὕτω καὶ Δάκες καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ ἄλλοι ἔχοντες τὴν ιδιότητα ταύτην. Μόνοι οἱ Μογλενῖται ἐκάλουν ἑαυτοὺς μόνον Βλάχους, ἐπειδὴ οὗτοι δὲν εἶχον ὑπάρξει ποτέ ὑπήκοοι τῆς Ρώμης ἤτοι Romani, ἀλλ' εἶχον τὴν ιδιότητα τοῦ Βλάχου ἀπλῶς ὡς γεωργοί³. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς τὴν Δακίαν ἀνεμείχθη-

¹ GROSSE, ἔ. ἄ., σ. 69. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, Βυζ. Μελ., II, 1939, σ. 114, 116 ἐξ. Κατωτ. σ. 131.

² Ὅρα ἄνω σ. 13 ἐξ. καὶ DIETERICH, *Byz. Zeitschr.*, 31, 1931, σ. 38. STEIN, *Forsch. u. Fortschr.*, 6, 1930, σ. 182.

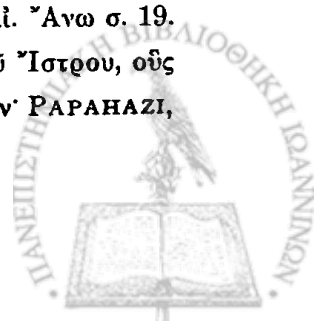
³ Ἡ παραμέλησις τῶν βλάχων τῆς Μακεδονίας ἠδύνατο ἴσως νὰ γίνῃ, ὅτε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶχε διαδοθῆ εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Διότι οἱ ἐπὶ τῆς Πίνδου καὶ πρὸς Β τῆς Μακεδονίας φρουροὶ κατ' ἀρχὰς εἶχον ταχθῆ κατὰ τῶν βαρβάρων, οἵτινες ἀκόμη δὲν εἶχον ὑποταχθῆ ὑπὸ τῆς Ρώμης, ἦσαν δὲ διαφόρου καὶ δὴ καὶ κατωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἄλλης θρησκείας. Ὅταν ὅμως ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διεδόθη (πρβλ. ZEILLER, *Revue internat. des études Balcan.*, III II, σ. 76 ἐξ. *Byzantion*, 3, σ. 215 ἐξ.) καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις ἐμπνέουσα τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην συνεκράτει ἐν πειθαρχίᾳ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, ὑπακούοντας καὶ εἰς τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, δυνατὸν νὰ εἶχεν ἐξασφαλισθῆ εἰρήνην καθιστῶσα περιττοὺς τούτους τοὺς φρουροὺς τῶν ὁρέων. Ἄλλὰ πάντως ἡ διάδοσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας θὰ εἶχε στερεώσῃ εἰρήνην τινὰ μεταξὺ τῶν ὁμοθρήσκων, ὡς ἡ ἐξιslάμισις ἔπειτα τῶν Ἀλβανῶν θὰ ἐπανάφερε πλὴν τῆς γενικῆς ὀπισθοδρομήσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἀνωμάλους σχέσεις, ἐπιδρομὰς τῶν Ἀλβανῶν καὶ καταστροφὰς χωρίων καὶ ληστείας, ὥστε

σαν μετὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν πολλοὶ λαοί, ὡς Σλαῦοι, Πετσενέγοι κλπ. μὴ γνωρίζαντες τοὺς Ρωμαίους καὶ μὴ ὑπάρξαντες Romani cives, διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα Βλάχος καὶ Βλαχία οὐδ' εἰς τούτους ἐνέχει κακὴν τινα χροιάν· τούναντίον μάλιστα, παρέχει ὑπερήφανον αἴσθημα πατριωτικῆς ἐπάρσεως. Ἡ θεμελιώδης δὲ αὕτη διαφορὰ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως Βλάχος πέραν τοῦ Ἰστρου, ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἀνάλογα τεκμήρια, χωρίζει ἐπίσης αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Πινδίων ὡς σινικὸν τεῖχος¹.

σήμερον εἰς πᾶν σχεδὸν χωρίον τῆς δυτικῆς Μακεδονίας νὰ ἀκούη τις παντοίας σχετικὰς παραδόσεις (πρβλ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ, Παρατηρήσεις εἰς τὴν νεωτέραν Γεωγραφίαν τῆς Ἡπείρου, σ. 35).

Μίαν τοιαύτην ἐπιδρομὴν Γκέγκηδων τῷ 1877/8, ὅτε ἡ Τουρκία ἦτο ἀπησχολημένη εἰς τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, γενομένην εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Νεβέσκης, τῆς Κλεισούρας, τῆς πατρίδος μου Βλάστης καὶ τῆς Σιατίστης, ἐνθυμοῦμαι καὶ ἐγὼ ζωηρῶς ὡς αὐτόπτης τοῦ στίφους τῶν ἐπιδρομέων μετὰ τῶν λαφύρων συνισταμένων εἰς ὀλοκλήρους προϊκας φορτωμένας ἐπὶ ἵππων ἠγγαρευμένων. Τὰ χριστιανικὰ χωρία ἄνευ προσυνηνοήσεως ἀλλ' ἐξ ἀλληλεγγύης ἐνστίκτου ἀπέστελλον πεζοὺς πρὸς τοὺς γείτονας, ἀγγέλλοντα τὴν ἐπίσηψιν τῆς συμφορᾶς. Τὰ γυναικόπαιδα εἶχον φύγει εἰς τὰ πέριξ δάση, γράται δὲ γυναῖκες ὠρίσθησαν ὡς ξενοδόχοι τῶν ἐπιδρομέων εἰς ὠρισμένας οἰκίας ἐκ τῶν καλῶν, ἀφ' οὗ ὁμως ἐξετοπίσθη πᾶν πολῦτιμον σκεῦος. Οἱ προύχοντες ἄνδρες θὰ ἦσαν ξεναγοί. Τούτους, ἐν οἷς καὶ ὁ πατήρ μου, ὅτε οἱ ἐπιδρομεῖς ἀνεχώρησαν, συμπαρέλαβον μέχρι τινὸς δεδεμένους ὡς ὁμήρους, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο ἐνέδραν τινὰ ἢ ἴσως καὶ ἐπίθεσιν. Ἀλλὰ δὲν ἀπέφυγον αὐτήν· διότι προσεβλήθησαν ὑπὸ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων τῆς περιχώρου ἐν Σιατίστῃ καὶ κατεστράφησαν, καθ' ἃ βραχέως περιγράφει ὁ ΑΘΑΝ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ ἐν Τρίτῃ ἐτησίᾳ συναθροίσει τοῦ ἀλληλοβοηθητικοῦ συλλόγου Σιατιστέων «ἡ Σιάτιστα» ἐν *Elk Country Farr Ground St Mary's Pa*, τῇ 17-25 Αὐγούστου 1925. Δὲν προυχώρησαν οἱ ἐπιδρομεῖς εἰς Κοζάνην, ὡς γράφει ἐκ πλάνης ὁ ΔΙΟΥΦΗΣ, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, σ. 111. Κατὰ τὸν STADTMÜLLER, ἐν *Leipzig. Vierteljahrschrift*, III, 10, 14, αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀλβανῶν ἤρχισαν τὸν 15' αἰῶνα, ὅτε οἱ τοῦρκοι ἄποικοι, γεωργοὶ ὄντες, ἐδέσποσαν μεγάλου μέρους τῶν βοσκησίμων τόπων καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ποιμένας Ἀλβανούς νὰ ἀναζητήσωσι διὰ κατακτήσεως νέας νομάς. Ἡ ἐπιχείρησις αὐτῶν ἐπέτυχε πρὸς Β, ἀλλὰ πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἀφῆκε μόνον λυπηρὰς ἀναμνήσεις. Τότε εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ν Ἑλλάδα. Ὅρα καὶ τὸ περιεκτικὸν βιβλίον τοῦ ΕΥΕΛΠΙΔΟΥ, Οἰκον. ἱστορ. τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, 1939, σ. 45. Ὅμοια ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀλβανῶν ἐγίνοντο καὶ εἰς Ἡπειρον. *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, 9, 1934, σ. 249 ἐξ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ, ἔ. ἄ. WACE-THOMPSON, 198 κ. ἄ. Μητροπολίτου Ξάνθης ΙΩΑΚΕΙΜ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως, Α, 1939, 72 ἐξ., 76 ἐξ., 79, 107. Ὅμοια ἔπασχε καὶ ἡ Θεσσαλία· βλ. *Θεσσαλικὰ Χρονικά*, 2, σ. 173. Ἀλλὰ πρβλ. καὶ ΜΙΛΛΕΡ-ΛΑΜΠΡΟΥ, Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι, 1, 354 καθόδον Ἀλβανῶν τὸν 14' αἰ. Ἄνω σ. 19.

¹ Καὶ οἱ Πίνδιοι αὐτοὶ διακρίνουσιν ἑαυτοὺς ὡς Ἀρμουνὸν ἀπὸ τῶν πέραν τοῦ Ἰστρου, οὓς καλοῦσι Vlähút, ἐν ᾧ τοὺς Vurgar (ὄχι δὲ Bulgar) ἐγνώρισαν διὰ τῶν Ἑλλήνων ΠΑΡΑΗΑΖΙ, κατὰ τὸ *Byzantion*, 3, 1926, 509-10.

Οὕτω ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἱστορίας καθωρίσαμεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ οἰκογενείᾳ τὴν θέσιν τῶν Ἑλληνοβλάχων, λαοῦ ὑγιοῦς, εὐφυοῦς καὶ ἀνδρείου, συμπαθεσιάτου δὲ καὶ ἀγαπητοῦ, ὡς εἶναι ἀγαπητοὶ οἱ τραυματῖαι τοῦ πολέμου¹. Εἰς τοὺς προαιωνίους τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀγῶνας οἱ Βλάχοι πλὴν τῶν ἄλλων ταλαιπωριῶν, ἃς ὑπέστησαν, ἐτραυματίσθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν, γενόμενοι οὕτω τραυματῖαι τῶν ἐθνικῶν πολέμων καὶ παλαιότατοι «παλαιοὶ πολεμισταί».

Ἔχουσιν οὕτως ὁμοίους τῶν ὅλους τοὺς Ἄγγλους, τοὺς Γάλλους, τοὺς Ἰσπανούς, τοὺς Πορτογάλλους, τοὺς Βουλγάρους, τοὺς τουρκοφώνους ἢ ἀρμενοφώνους πρόσφυγας ἡμῶν καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὅσοι ἔχασαν τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ αἷμα ἦτοι τὸ ἔθνος.

¹ Οἱ ἐν Ρουμανία ἀπόδημοι φωνασκοὶ ἠσχολήθησαν πολὺ νὰ ἀνακαλύψουν, ἂν εἶμαι Κουτσόβλαχος. Δὲν εἶμαι. Ἄλλ' ἂν ἀνῆκον εἰς τὸ γενναῖον τοῦτο τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, δὲν θὰ ἤμην ὀλιγώτερον ὑπερήφανος ἕλλην παρὰ τῶρα καὶ οὐδέποτε θὰ ἠλλασον αἰσθήματα καὶ παραδόσεις καὶ ἱστορίαν καὶ ἰδανικά καὶ ἔθνος καὶ πατρίδα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

Αἱ παλαιόταται ἀποικίαι τῆς Ρώμης ἐγίνοντο διὰ τῶν στρατευομένων *εὐπόρων* πολιτῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ πρὸς κατάληψιν, γεωργίαν καὶ φύλαξιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν *coloni-milites*, διανεμομένου ψηφίσματι τοῦ δήμου τοῦ *agri publici* ὑπὸ τῆς ὁμοίως αἰρουμένης ἐπιτροπείας τῶν *triumviri coloniae deducendae agroque dividundo*.

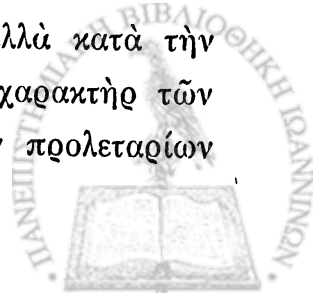
Τοῦτο δὲ ἐγένετο μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 2 αἰ. π. Χ., ὅτε ἀνθίστατο ἡ ὀλιγαρχία τῆς Συγκλήτου εἰς τὴν ἀποίκισιν τῆς *Gallia Cisalpina* καὶ τῆς Σικελίας (ἄνω σ. 20), ἵνα μὴ ἀποβάλωσι τὴν ἐθνικότητά των οἱ ἀποικοὶ, καὶ οὕτω ἀναστέλλεται τότε ἡ ἀποίκισις.

Οἱ Γράκχοι ἐπαναρχίζουν αὐτὴν ἀλλὰ πρὸς κοινωνικὴν πρόνοιαν ὑπὲρ τῶν *ἀπόρων* πολιτῶν.

Ἐκ τῆς Μαρίου προσετέθησαν (100 π. Χ.) εἰς τούτους οἱ *capite censi*, ἀκτήμονες (*proletarii*), οἵτινες εἶχον ἐνταχθῆ ὡς μόνιμοι στρατιῶται εἰς τοὺς *legiones*, κοιμηθέντος τοῦ περὶ αὐτῶν ἀντιθέτου νόμου, καί, συμπληρωθείσης τῆς μακροῦς θητείας των, ἀπελύοντο ἄποροι.

Πρὸς ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐγίνοντο νῦν *leges agrariae*, ἀλλὰ μὴ οὔσης ποριστῆς γῆς ἐντὸς τῆς Ἰταλίας ἀνευ βίας (ὡς ἐπὶ Σύλλα), ἡ δημοκρατικὴ σκέψις ἀπέβλεπεν εἰς τὰς ἔξω τῆς Ἰταλίας χώρας· ἡ δημοκρατία ὁμως ἀπέφυγε τὸν ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποικισμὸν.

Πρῶτος ὁ Καῖσαρ, ὡς τελευταῖος δημοκρατικὸς καὶ ὡς πρῶτος μονάρχης, ἐν ᾧ εἶχε ψηφίσει τὸν μνημονευθέντα (Suet. Caes. 42) ἀπαγορευτικὸν νόμον, ἐξάγει ὁμως ἀποικίας ἔξω τῆς καλυφθείσης ἤδη Ἰταλίας, εἰς ἣν εἶχεν ἐκταθῆ τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας ἀπὸ τοῦ 90-89 π. Χ. Τὸ δὲ παράδειγμά του μιμοῦνται ἔπειτα οἱ αὐτοκράτορες. Αἱ ἀποικίαι ὁμως στέλλονται ὄχι ψηφίσματι τοῦ δήμου, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐθαίρετον θέλησιν τοῦ ἔργῳ ἀσχοῦντος μοναρχικῆν ἐξουσίαν. Ὁ χαρακτὴρ τῶν ἀποικιῶν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων εἶνε στρατιωτικὸς, ἐκπεμπομένων προλεταρίων

ἀπομάχων (veterani).¹ Ὁ Καῖσαρ κάμνει ἀρχὴν καὶ τῆς ἀναγορεύσεως πόλεων peregrinorum ὡς τίτλω μόνον ἀποικιῶν, οἷας ἔπειτα ἀνακηρύττουσι παμπόλλας οἱ αὐτοκράτορες. Αἱ ἀποικίαι τῶν ἀπομάχων λαμβάνουσι διαφόρων κατηγοριῶν ὀνόματα, ἐν οἷς καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ λεγεῶνος (ὄρα ἄνω σ. 103₀), οὗ οἱ ἀπόμαχοι ἀπετέλουν τὴν ἀποικίαν (π. χ. colonia Undecimanorum τῆς leg. XI, Sextanorum τῆς leg. VI κλ.).

Ἡ περίοδος 130-30 π. Χ. εἶναι μεταβατικὴ εἰς τὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἥτις ἔχει ἐνότητα ὡς πρὸς τὴν μορφήν τῆς ἀποικίας καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀποικίων. Στέλλονται κυρίως ἀπόμαχοι ἀκτῆμονες κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ μονάρχου (πλὴν ἔπειτα τοῦ Νέρβα, ὅστις ζητεῖ τὴν ψῆφον τοῦ δήμου, ὡς ἐγένετο πάλαι), ἐν ᾧ οἱ ἄποροι πολῖται ἐσώζοντο διὰ σιτοδοσιῶν (panem et circenses). Ἐπὶ Αὐγούστου αἱ πλείονες στέλλονται ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἀγοραζομένης τῆς ἀναγκαίας γῆς, ἐπὶ τῶν ἔπειτα δ' αὐτοκρατόρων αἱ πολλῶν πλείονες ἔξω τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Αὐγούστος διὰ τῶν ἔξω ἀποικιῶν (τοῦ 30 καὶ τοῦ 14 π. Χ. κατὰ τὸ Monumentum Ancyranum) ἐπεδίωξε καὶ τὸν κοινωνικὸν σκοπὸν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν παλαιμάχων ἐπὶ ἠγορασμένης γῆς καὶ τὸν πολιτικὸν τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν τεταραγμένων νεοκτῆτων ἐπαρχιῶν (Δαλματίας, Πισιδίας, Λουσιτανίας, Μαυριτανίας), ὥστε αἱ ἀποικίαι ἀπέβαινον ὡς πάλαι praesidia et propugnacula imperii². Τῷ 30 ἐμερίμνησε περὶ τῶν παλαιμάχων ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Λεπίδου. Καὶ τοὺς μὲν auxiliares ἔπεμψεν εἰς τὰς ἐστίας των· ἐκ δὲ τῶν Ρωμαίων λεγεωναρίων οἱ μὲν νέοι, ὅσοι δὲν εἰσήρχοντο εἰς τὸν μόνιμον στρατόν, ἔλαβον χρήματα, οἱ δὲ παλαιότεροι ἔλαβον γῆν ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Οἱ φρονήσαντες τὰ τοῦ Ἀντωνίου Ἰταλοὶ ἐστάλησαν εἰς ὑπερποντίους ἀποικίας (Δυρράχιον, Φίλιπποι).³ Εἰς τὰς ἀποικίας τοῦ 14 π. Χ. ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Gallia Narbonensis, καὶ τοῦ 16 π. Χ. ἐν Πάτραις ὡς καὶ ἐν Ἀνατολῇ δὲν γίνεται λόγος περὶ ἀγορᾶς γῆς· ἐν Πάτραις ἴσως διότι κατελήφθη ἡ τῆς Δύμης. Αἱ Πάτραι λέγονται καὶ ἀποικία τοῦ Αὐγούστου⁴ καὶ ἐλευθέρη πόλις⁵. Εἰς Πάτρας ἐστάλησαν παλαιμάχοι τοῦ X καὶ XII leg., ἀλλὰ συνεκεντρώθησαν καὶ ἔλληνες ἐκ τῶν πέριξ⁶. Ἀπὸ τοῦ 13 π. Χ. τὰ praemia veteranorum ἐδίδοντο εἰς χρῆμα, ὡς συνέβαινε συχνὰ καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων.

¹ Πρβλ. MOMMSEN - MARQUARDT, γαλλ. μετάφρ., 8, σ. 50 ἐξ. 125 ἐξ. ἄνω σ. 84 κ. ἄ.

² MOMMSEN - MARQUARDT 10, σ. 48.

³ Κάσσ. Δί. 51, 4. MOMMSEN - MARQUARDT 8, σ. 136 ἐξ. Pauly - Wissowa ἄ. legio σ. 1213, 1226 ἐξ. ἄ. coloniae, σ. 549.

⁴ Πλίν. Η. κ. 4, 11. Στράβ. σ. 387.

⁵ Πaus. 7, 18, 5.

⁶ Πρβλ. Πaus. 7, 17, 5.

Ἀπὸ Νέρωνος δὲν στέλλονται ὁμαδὸν οἱ παλαίμαχοι ἑνὸς λεγεῶνος, ἀλλὰ μεικτοὶ ἐκ πολλῶν ὡς ψηφιδωτά, μέχρις Ἀδριανοῦ, ὅτε, εἰσαχθείσης τῆς ἐπιτοπίου στρατολογίας καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς αὐτὴν ἔπαυσαν νὰ ἰδρύνουν ἀποικίας καὶ ἀπεξημίωνον διὰ χρημάτων καὶ διὰ γῆς ἕκαστον παλαίμαχον *virgitim*, ὥστε ἕκαστος ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρίδα του μετὰ τοῦ κέρδους τούτου. Ἄν δ' ἐξαιρέσωμεν ἀποικίας τινὰς τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου δι' ὁμάδων ἀπομάχων, πᾶσαι αἱ μετὰ τὸν Ἀδριανὸν ἀποικίαι εἶναι πλασματικαί, εἶναι πόλεις λαμβάνουσαι ἀπλῶς τὸν τίτλον, ἵνα καταλήξωσιν εἰς τὴν *immunitatem*¹.

Περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ἀπομάχων σημειοῦμεν τὰ ἑξῆς· οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλουν καὶ ἐδέχοντο μισθοφόρους ἤδη ἀπὸ τοῦ 200 π. Χ. (Liv. 4, 49)· ἐπεξήτουν δὲ τοὺς ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εὗρισκον αὐτοὺς ἕνεκα τῶν ἀπαύστων ἐριδῶν τῶν ἑλληνίδων πολιτειῶν καὶ τῆς πενίας ἢ τῆς πρὸς τὰ πολεμικὰ ἀσχολήματα ἀγάπης. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐν Ἰλλυρία καὶ Μακεδονία στρατοὶ πρὸ τοῦ 168, ὁ τοῦ Κ. Φλαμίνου, τοῦ Κάτωνος, τοῦ Ἀχιλίου, τοῦ Σκιπίωνος, τοῦ Γν. Σικινίου (ἐν Δασσαρητία τῷ 172), τοῦ Ἀπ. Κλαυδίου (ἐν Λυχνιδῷ τῷ 170) καὶ τοῦ Αἰμ. Παύλου τῷ 168 εἶχον ὑπὸ πλείονας ἰδιότητος στρατιώτας ἑλλήνας. Τοὺς τοῦ τελευταίου ἀνάγει ὁ Mommsen² εἰς 10 χιλιάδας. Πολλοὺς θὰ ἀπέλυσε πρὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι θριαμβευτικῆς διαδρομῆς του, καὶ διὰ τοῦτο (Πλούτ. Αἰμ. Παῦλ. 29) «ἀνέξευξεν (ἐξ Ἑλλάδος) ἐπὶ τὴν Ἥπειρον ἔχων δόγμα συγκλήτου, τοὺς συμμαχημένους αὐτῷ τὴν πρὸς Περσέα μάχην στρατιώτας ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων ὠφελῆσαι».

Μετὰ τὸν β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον, λέγει ὁ Delbrück³, ἔστρατολόγουν κυρίως *socios*. Ὀλίγοι ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται. Ἐστρατολόγουν δ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ παντοίους στρατιώτας, ὡς π. χ. Κρητῆς, καὶ ἐπέβαλλον εἰς τοὺς Ἑλλήνας συμμαχούς νὰ στέλλωσι στρατὸν ἐπικουρικόν⁴, ὥστε ἐκ 50 χιλ. στρατοῦ Ῥωμαῖοι ἦσαν 18-20 χιλ. Οἱ δὲ κληρούμενοι εἰς τοὺς λεγεῶνας Ῥωμαῖοι ἔπεμπον ἀντικαταστάτας, ἂν ἠδύναντο⁵, πολλοὶ δ' ἦσαν οἱ μισθοφόροι.

Τὰ *auxilia*, ἐμφανιζόμενα ἐπίσης κατὰ τοὺς Καρχηδονικοὺς πολέμους⁶, ἦσαν παντοίας ἐθνικότητος *peregrini*, γινόμενοί τινες πολῖται, ὡς οἱ *legionarii*, καθ' ὃν

¹ Πρβλ. Pauly - Wissowa R. E. ἄ. coloniae σ. 560 ἐξ.

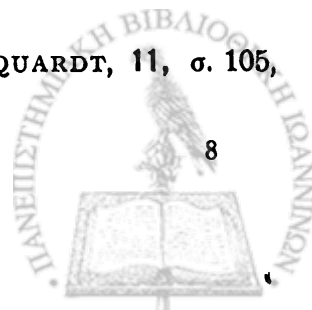
² Ρωμ. Ἰστ. μτφρ. Σακελλαροπούλου 1, σ. 446, πρβλ. GERCKE - NORDEN, 3, σ. 136-7.

³ Geschichte der Kriegskunst 1900, 1, σ. 376 ἐξ. Πρβλ. MOMMSEN - MARQUARDT, 11, σ. 105.

⁴ Πρβλ. Δ. Κάσσ. 47, 21. 50, 6. 13. 51, 3. 52, 27.

⁵ DELBRÜCK, αὐτ. σ. 383.

⁶ SCHILLER, Röm. Kriegsalt. σ. 235, 239 ἐξ. MOMMSEN - MARQUARDT, 11, σ. 105, 155, 183 ἐξ.

χρόνον ὑπηρετούν¹. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ *Ρωμαῖοι πολῖται*, οὓς ἐστρατολόγησεν ὁ Πομπήιος ἐν Μακεδονία καὶ Κρήτη².

Ἄρχὴν πρὸς σχηματισμὸν μονίμου ἔξ ἐπαγγέλματος στρατοῦ ἀπετέλεσαν τὸν β' αἰ. π. Χ. οἱ *evocati*, ἐθελονταὶ στρατιῶται (Liv. 31, 8 κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε') μὴ θέλοντες νὰ ἀπολυθῶσι καὶ ἀνάκλητοι γινόμενοι «ὅτι πεπανμένοι τῆς στρατείας ἐπ' αὐτὴν αὐθις ἀνεκλήθησαν» (Δί. Κάσ.).

Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἐπὶ Αὐγούστου ἦσαν πολῖται Ρωμαῖοι, ἔπειτα δὲ καὶ ἔξ ἐπαρχιῶν. Ἄλλ' ἐκ τούτων οἱ Ἰταλικοὶ ἀπεκλείσθησαν ἐπὶ Βεσπασιανοῦ μὲν (69-79) ἀπὸ τῶν λεγεῶνων, ἐπὶ Σευήρου δὲ καὶ ἀπὸ τῆς σωματοφυλακίας, ὥστε ὑπηρετοῦν μόνον ἐν Ρώμῃ ὡς φρουρὰ ἢ ὡς πυροσβέσται³.

Ὁ Αὐγούστος συνέλεγεν *auxilia* μόνον εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς ἐπαρχίας, ἐν ᾧ ἐκ τῶν τοῦ δήμου, ὡς ἦτο ἡ Μακεδονία (27 π. Χ. - 14 μ. Χ. καὶ ἀπὸ 44 μ. Χ. πάλιν) ἡ Ἀχαΐα, ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ὁ Πόντος, ἡ Βιθυνία, ἡ Κυρῆνη, ἡ Σικελία καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι ἐστρατολογοῦντο οἱ πιστότεροι λεγεωνάριοι⁴.

Πᾶς *legionarius* εἶναι ἀναγκαίως πολίτης Ρωμαῖος, πᾶς *auxiliarius* εἰσέρχεται εἰς τὸν στρατὸν ὡς μὴ πολίτης, ἀλλ' ἀπὸ Αὐγούστου—ἡ ἀρχὴ εἶχε γίνοι τῷ 101 ἐπὶ Μαρίου—ἀφωπηρετῶν γίνεται πολίτης γενικῶς, ἐνίοτε δὲ καὶ πρὶν ἀπολυθῆναι ὥστε τὰ *auxilia* εἶχον καὶ πολίτας καὶ μὴ πολίτας Ρωμαίους (αὐτ. 75). Ἀπὸ Καρακάλλα ὅλοι οἱ κάτοικοι ἔγιναν (212 μ. Χ.) πολῖται, σπάνιος δὲ ἦτο ὁ τίτλος τοῦ *peregrini*⁵. Τότε ἐσχηματίσθη φάλαγξ ἐκ 16 χιλ. Μακεδόνων⁶.

Ὅταν *auxilium* τι λέγεται Θρακικόν, δύναται νὰ ἔχη ἀποτελεσθῆ ἐκ Θρακῶν κατ' ἀρχὰς καὶ νὰ ἐξακολουθῆ νὰ εἶναι τοιοῦτον, ἂν μένη ἐν τῇ πατρίδι ἢ πλησίον, ὥστε νὰ ἀνανεώνηται. Συνήθως ὅμως ἦσαν ἀνάμεικτα⁷ ἐκ γειτόνων κυρίως ἔνεκα τοῦ χαρακτῆρός των ὡς στρατῶν ἐπιτοπίων⁸, ὥστε εἶχον πάντως ἀνάγκην τῆς γλώσσης τοῦ κράτους ὡς κοινοῦ ὄργάνου συνεννοήσεως. Τόπος τῶν *auxiliorum* ὡς μικρῶν μονάδων ἦτο ἐνίοτε ἡ πατρίς των δι' οἰκονομικοὺς καὶ ὑγιεινοὺς λόγους καὶ ἐπειδὴ ἐγίνωσκον τὴν γλῶσσαν, ἐν ᾧ οἱ λεγεῶνες ἔμενον ὡς συμμειγεῖς ὄγκοι εἰς τὰ κύρια στρατόπεδα τῆς δράσεώς των, ἔχοντες ἐπίσης ἀνάγκην τῆς Λατινικῆς πρὸς

¹ MOMMSEN, *Gesam. Schr.* 6, σ. 20.

² Ὁ *Caes. bel. civ.* III, 4, ὀνομάζει αὐτοὺς *cives Romanos*. Ὅρα ἄνω σ. 49.

³ MOMMSEN, αὐτ. σ. 56.

⁴ Αὐτ. σ. 61 ἔξ.

⁵ MOMMSEN - MARQUARDT, 11, σ. 183 ἔξ.

⁶ Δίων Κάσ. 77, 7. 18.

⁷ MOMMSEN, αὐτ. σ. 94.

⁸ MOMMSEN - MARQUARDT, 11, σ. 197. Ὅρα ἄνω σ. 91.

συνεννόσιν. Ἄλλ' αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ ἀνάγκαι ἀνέτρεπον πολλάκις τὴν τάξιν ταύτην, ὅτε ἡ κοινὴ γλῶσσα ἦτο ἀναγκαιοτέρα.

Ἀπὸ Αὐγούστου οἱ Ἴταλοὶ ἐφρούρουσαν μόνον τὴν Ρώμην· μόνον κατὰ σύμβασιν μετέβαιναν Ἴταλὸς ἔξω τῆς Ἰταλίας· τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως ὥρισεν ὁ Αὐγουστος, οἱ δὲ στρατιῶται ἐλευθέρως ἀπεδέχοντο, ζῶντες τὸ πλεῖστον τοῦ βίου των (ἀπὸ τοῦ 17-42 ἔτους) ὡς στρατιῶται καὶ ἀσφαλιζόμενοι διὰ τὸ γῆρας. Ἡ στρατολογία ἦτο γενική. Δὲν ἐκάλουν συγχρόνως ὄλον λεγεῶνα· κατ' ἔτος ἐπλήρουν τὰ κενὰ διὰ ἐθελοντῶν (*voluntarii*), ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἀκτῆμονες, ἀνίκανοι νὰ ζήσουν ἄλλως. Ἄλλ' ἐκάλουν καὶ νεοσυλλέκτους ὑποχρέους πρὸς στρατείαν (*inquisitio*), οἵτινες ἠδύναντο νὰ στείλωσιν ἀντικαταστάτην.

Οἱ λεγεῶνες εἶχον τοὺς στρατιώτας των ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ δοῦλοι ἀπεκλείοντο ὡς καὶ ἐπὶ δημοκρατίας. Οἱ *peregrini* κατήριζον τὰ *auxilia*. Οἱ Ρωμαῖοι πολῖται ἐτάσσοντο εἰς τοὺς λεγεῶνας· ἀλλὰ Ρωμαῖοι πολῖται ἐγίνοντο βαθμηδὸν οἱ κάτοικοι πολλῶν ἐπαρχιῶν ὡς καὶ οἱ ἔκγονοι τῶν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν. Πάσαι ἡ Ἰταλία ἔδιδε καὶ τὸ χρῆμα καὶ τοὺς ἄνδρας, ἐπὶ τῆς δημοκρατίας ὅμως αἱ δαπάναι κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων αἱ ἐπαρχίαι ἔδιδον καὶ τὸν στρατόν, ἡ δὲ Ἰταλία ἀπέβαλε τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα· τοῦτο δ' ἐπέδρασεν εἰς τὴν τύχην αὐτῆς¹.

Αἱ ἥσυχαι καὶ ἀσφαλεῖς ἐπαρχίαι ἦσαν *inermes* ἦτοι δὲν εἶχον στρατὸν λεγεῶνων· ἦσαν δὲ τοιαῦται α') αἱ συγκλητικαί, ὡς ἦτο ἡ Μακεδονία μέχρι 14 μ. Χ. β') αἱ αὐτοκρατορικαὶ αἱ διοικούμεναι ὑπὸ λεγάτου, ὡς ἦτο ἡ Μακεδονία μέχρι 44 μ. Χ. καὶ γ') αἱ *procuratoriae provinciae*. Ἐν ταύταις εἶχον στρατόν τινα πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως ἀναλόγως τῆς ἐπαρχίας: αἱ α' εἶχον ἀξιωματικούς τινας καὶ στρατιώτας Ρωμαίους ὀλίγους, ὥστε πολλάκις ἐχρησιμοποιοῦν *servos publicos* πρὸς φρούρησιν τῶν φυλακῶν· εἰς τὰς β' ἦσαν πῶς πλείονες ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ὑπὸ λεγάτου ἢ προκουράτωρα. Εἰς τὰς πλείστας ἐπαρχίας εἶχον *auxiliares*, οἵτινες πάντοτε ἦσαν ὀλίγοι· ὅθεν ἐκάλουν ἐγγώριον στρατὸν εἰς τὰ ὅπλα ἐν ἀνάγκῃ αἱ ἐντόπιοι ἀρχαὶ ἢ οἱ *decuriones* (κατὰ τὸν νόμον τοῦ Καίσαρος τοῦ 44 π. Χ.) πρὸς ἄμυναν τῆς πόλεως ἢ τῆς ἐπαρχίας κατ' ἐπιδρομῶν². Ἡ δυτικὴ Μακεδονία ἐμπίπτει εἰς τὰς διατάξεις ταύτας, δὲν εἶχε ξένους στρατοὺς, ἠμύνετο διὰ τῶν ἐαυτῆς μέσων ἐπὶ δημοκρατίας, δὲν εἶχε ξένους λεγεῶνας. Οἱ παλαίμαχοι οἱ καταγόμενοι ἐξ Ἰταλίας ἐπέμποντο κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους εἰς Ἰταλίαν, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας ἦτοι τὰς πατρίδας των γενικῶς³.

¹ MOMMSEN - MARQUARDT, 11, σ. 278-281.

² MOMMSEN - MARQUARDT, 11, 272, 275 ἐξ. ἄνω σ. 82, 92.

³ MOMMSEN - MARQUARDT, 8, σ. 118 ἄνω σ. 84.

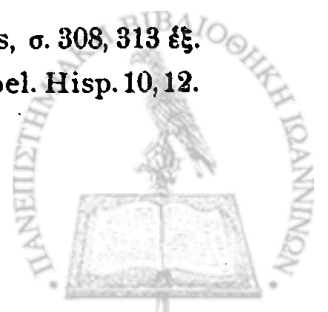
Οἱ Principes (Μάριος, Σύλλας, Πομπήιος, Καῖσαρ) ἔδιδον πολιτείαν αὐθαίρετως, ἄνευ ψήφου τοῦ δήμου, ἀπεφάσιζον ὁμοίως περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν καὶ ἐνέτασσαν εἰς τοὺς ἀποίκους αὐτῶν καὶ peregrinos ὡς πολίτας. Ἐντεῦθεν τὸ δικαίωμα τῶν αὐτοκρατόρων νὰ δίδουν πολιτείαν εἰς πλεῖστα πρόσωπα καὶ εἰς κοινότητας καὶ χώρας. Εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προστεθῶσιν αἱ πλασματικαὶ ἀποικίαι ἢτοι πόλεις λαμβάνουσαι τὸν τίτλον τῆς ἀποικίας καὶ συγχρόνως πολιτείαν, ὅπερ ἐπετάθη ἀπὸ Ἀδριανοῦ, γενόμενον κανὼν. Ἄλλ' ἡ πολιτεία ἦτο πολλῶν βαθμῶν (sine suffragio, sine jure honorum κλ.). Γενναιοδωρότατος ἦτο ὁ Καῖσαρ, ἐπιφυλακτικὸς δ' ὁ Αὔγουστος καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ. Τὸν Καῖσαρα ἐμιμήθη ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων, τὸν Αὔγουστον δ' ὁ Γάλβας. Ἄλλ' ἔπειτα νικᾷ τὸ σύστημα τοῦ Καίσαρος, μάλιστα δ' ἀπὸ Ἀδριανοῦ. Τὸν κολοφῶνα δηλοῦσιν οἱ Σευῆροι, ὧν ὁ Καρακάλλας διὰ τῆς constitutio Antoniniana τοῦ 212 ἔκαμε πάντας τοὺς peregrinos πολίτας¹. Ἐκτοτε δὲν ἀπητοῦντο πολιτικῆς καταστάσεως προσόντα, ἵνα ἐπαρχιώτης τις γίνῃ στρατιώτης, ἢ στρατολογία ἦτο γενικὴ, ὡς ἡ φορολογία, τὰ δὲ ἐκασταχοῦ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ γ' αἰ. γίνονται καὶ ὄργανα τῶν ἰδίων ἀρχηγῶν, πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν, πρὸς ἐπιδίωξιν φιλοδοξιῶν στρεφομένων ἐνίοτε κατὰ τοῦ κράτους αὐτοῦ.

Εἰδικῶς περὶ ἀπονομῆς πολιτείας εἰς στρατιώτας μνημονεύομεν, ὅτι ἐπὶ δημοκρατίας ψήφω τοῦ δήμου ἔδιδεν ὁ στρατηγὸς πολιτείαν εἰς στρατολογηθέντας ἄνδρας, οὓς ἐνέτασσαν εἰς τοὺς λεγεῶνας. Ἐπὶ Πομπηίου καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον πρὸς τὸν Καῖσαρα (48 π. Χ.) ἐπετάθη τοῦτο, ὅτε ὁ Πομπήιος ἐσχημάτισεν οὕτω λεγεῶνας ὄλους (ἄνω σ. 491)². καὶ ὁ Καῖσαρ δ' ἔδωκεν ὡσαύτως πολιτείαν τότε εἰς στρατιώτας του ἐκ τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ λεγεῶνας τὰ σχηματισθέντα δι' αὐτῶν σώματα. Ἐπὶ τῆς τριανδρίας ἐπεκράτησεν ὁ τρόπος τοῦ Πομπηίου, εἰσελθόντων εἰς τοὺς λεγεῶνας πολλῶν μὴ πολιτῶν, ἀλλὰ λαβόντων πολιτείαν ἅμα τῇ εἰς τοὺς λεγεῶνας ἐγγραφῇ. Ὁ Αὔγουστος δείκνυται, ὡς εἴπομεν φειδωλός, ὡς καὶ τινες διάδοχοί του, ἐφ' ὧν οἱ Ἰταλικοὶ λεγεῶνες ἀπετελοῦντο ἔξ Ἰταλῶν ἀπασχολουμένων ἐν Ἰταλίᾳ (ὄρα ἄνω). Ἀπὸ Δομετιανοῦ ὁμος ἐμείχθησαν Ἰταλοὶ καὶ ἐπαρχικοὶ πολῖται. Ἀπὸ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ ἀφανίζονται σχεδὸν πάντες οἱ Ἰταλοὶ ἐκ τοῦ στρατοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ Ἀδριανοῦ ἐπεβλήθη ἡ τοπικὴ στρατολογία, δὲν ἠρώτων περὶ τῆς πολιτικῆς καταγωγῆς τῶν στρατιωτῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ μόνον πολῖται ἔδει νὰ ἀποτελῶσι τοὺς λεγεῶνας, διὰ τοῦτο ἅμα τῇ κατατάξει εἰς λεγεῶνα ἐγίνοντο πολῖται³.

¹ KORNEMANN, παρὰ Pauly - Wissowa R. E. Suppl. I - III ἀρθρ. civitas, σ. 308, 313 ἐξ.

² Legiones vernaculae: Caes. bel. civ. 2, 20, 3, 4. bel. Alex. 53, 54, 57, bel. Hisp. 10, 12.

³ KORNEMANN ἔ. ἄ. σ. 314 ἐξ.

Εἰπόντες πῶς καὶ πόθεν συνελέγοντο οἱ στρατιῶται τῶν λεγεόνων καὶ τῶν *auxilia* καὶ πῶς ἐλάμβανον πολιτείαν καὶ τίνες ἐπέμποντο εἰς ἀποικίας, ἃς ἴδωμεν τίνες ἀποικίαι ἐξεπέμφθησαν εἰς Μακεδονίαν, ἵνα κατὰ τοὺς χρόνους κρίνωμεν περὶ τῆς φυλετικῆς συστάσεως αὐτῶν, ὅσάκις δὲν ἔχομεν ρητὴν μαρτυρίαν¹, καὶ οὕτω δυνηθῶμεν νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἔπειτα ἰσχύος των, ὡς καὶ περὶ τῶν σημερινῶν καταλοίπων.

Λοιπὸν ἡ παλαιστάτη ρωμαϊκὴ ἀποικία ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι οἱ *Φίλιπποι*. ἰδρύθη ἐπὶ τῆς τριανδρίας τῷ 42 π. Χ.² ἐνισχύθη δὲ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διὰ τῶν φρονησάντων τὰ τοῦ Ἀντωνίου πολιτῶν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀκτίου τῷ 30 π. Χ., ὅτε ἰδρύθη οὕτω καὶ τὸ *Δυρράχιον*³.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἴσως καὶ δι' ὁμοίων ἀποίκων κατὰ τὴν γνώμην μου ἰδρύθησαν τὸ *Δῖον* (Πλίν. 4, 34), ἡ *Πέλλα* (αὐτ.), ἡ *Κασσάνδρεια* (Πλίν. 4, 36), ἡ *Βύλλης* ἐν Ἰλλυρίᾳ παρὰ τὸν Αὐλῶνα (Πλίν. 4, 35). *Οἱ ἀποικοὶ οὗτοι ἦσαν «πολιταὶ Ρωμαῖοι»*· ἂν δὲ ἐξαιρέσωμεν τοὺς φρονήσαντας τὰ τοῦ Ἀντωνίου Ἰταλούς, οἱ ἄλλοι ἠδύνατο νὰ εἶναι παλαίμαχοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, ἦσαν ἀπὸ Πομπηίου μάλιστα καὶ Καίσαρος πολυπληθεῖς ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ στρατῷ· ὥστε εἶναι εὐλόγον νὰ δεχθῶμεν τοὺς ἐν λόγῳ ἀποίκους ἀναμείκτους μεθ' ἑλλήνων. Τὸν Γ' αἰῶνα ἐγένετο ἡ ὀνομάσθη ἀποικία ἡ πόλις *Στόβοι*, οὔσα ἐπὶ Αὐγούστου *municipium* (Πλίν. 3, 34), ἐπὶ δὲ Δεκίου Τραϊανοῦ (249-251 μ. Χ.) ἡ *Θεσσαλονίκη*⁴.

Ἐκ τούτων αἱ τελευταῖαι δὲν πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν, καὶ διότι κατὰ τὸν Γ' αἰ. δὲν ὑπῆρχον ρωμαῖοι ἢ Ἰταλοὶ στρατιῶται ἀποικιστέοι καὶ διότι αἱ ἀποικίαι ἦσαν κατὰ πλάσμα ἤτοι ὀνόματι μόνον ἀποικίαι ἐντὸς τοῦλάχιστον τῆς καρδίας τοῦ κράτους καὶ εἰς πόλεις ζώσας ἀνέκαθεν.

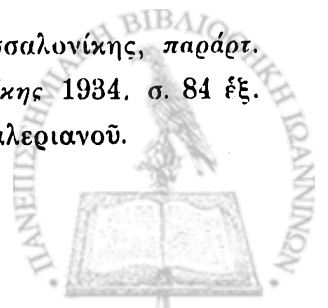
Αἱ ἄλλαι πᾶσαι ἦσαν ἐκτισμέναι εἰς πεδινὰ καὶ εὐφορώτατα μέρη, τὰ ἄριστα πρὸς γεωργίαν καὶ σήμερον. Ἀληθῶς καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Κατερίνης (Δῖον) καὶ ἡ τῆς Πέλλης καὶ ἡ τῆς Δράμας (Φίλιπποι) καὶ ἡ τῆς Κασσανδρείας, ἣτις ἀνήκεν ἄλλοτε εἰς τὴν Ποτίδαιαν καὶ τὴν Ὀλυνθον, εἶναι πᾶσαι εὐφορώταται, αἱ ἄριστα τῆς Μακεδονίας. Γίνεται λοιπὸν δῆλον, πῶς ἐξέλεγον τοὺς τόπους οἱ Ρωμαῖοι πρὸς ἐγκατάστασιν ἀποίκων «ρωμαίων πολιτῶν», οὓς ἠθέλον νὰ ἀνταμείψωσιν, ἀφ' οὗ καὶ τοὺς πολιτικούς των ἀντιπάλους ἐξησφάλισαν ἐν Φιλίπποις ὡς *propugnaculum*

¹ Ὅρα KORNEMANN, ἐν Pauly-Wissowa R. E. ἀρθρ. *coloniae* σ. 530 καὶ 549.

² Πλίν. 4, 42. Πράξ. Ἀποστ. 16, 12.

³ Στράβ. 331, 42. Κάσ. Δί. 51, 4.

⁴ ΠΕΛΕΚΙΔΗ, Ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης, παράρτ. τοῦ Β' τόμ. τῆς ἐπισημ. ἐπετηρ. τῆς φιλοσ. σχολῆς τοῦ Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης 1934. σ. 84 ἔξ. Κατὰ τὸν KORNEMANN, ἔ. ἄ. ἡ Θεσσαλονίκη ἀνεκηρύχθη *colonia* ὑπὸ Βαλεριανοῦ.

imperii· οἱ ἄλλοι, οἱ πλεῖστοι θὰ ἦσαν ὡσαύτως Ἴταλοί, εἰ καὶ τὸ παράδειγμα τῆς Κορίνθου (146 καὶ 44/43 π. Χ.)¹ καὶ τῶν Πατρῶν (ὄρα ἄνωτ.) δικαιολογεῖ καὶ ἀνάμειξιν πλείστων ἐντοπίων ἀνθρώπων.

Ἐπιτρέπεται λοιπὸν νὰ ἐρωτήσωμεν, ἂν τοιοῦτοι τόποι ἄριστοι ἔχουσιν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν ἀγρίαν ὄροσειρὰν τῆς Πίνδου, καὶ τὰς κλιτῆς τῆς· καὶ ἂν οἱ Ρωμαῖοι ἠδύναντο νὰ ἐκπέμψωσιν ἐξ ἑαυτῶν ἐπὶ ταῦτα τὰ ἄξενα ὄρη πολίτας παλαιμάχους, οὓς ἤθελον νὰ ἀνταμείψωσι διὰ τὰς ὑπηρεσίας των πρὸς τὸ κράτος, ἐν ᾧ πράγματι ἐτιμώρουν καὶ ἐνέκρωνον αὐτοὺς διὰ παντὸς ὡς ἐξορίστους ἐν πενία καὶ μονῶσει ἐν μέσῳ ὠκεανοῦ ἀλλοφύλων. Ἐπειτα πρέπει νὰ ἐρωτήσωμεν, τί ἀπέγιναν οἱ Ρωμαῖοι τῆς Πέλλης, τῶν Φιλίππων, τοῦ Δίου, τῆς Κασσανδρείας; διότι ἂν ἠλήθευεν ἡ γνώμη, ὅτι οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι κατελθόντες ὠθήσαν τοὺς λατινογλώσσους εἰς τὰς «ἀπροσίτους ἀετοφωλεὰς τῆς Πίνδου», ὡς ἐκφράζονται οἱ ταῦτα φρονοῦντες, ἔπρεπε νὰ εἶχον συναντήσῃ τοιοῦτους ἀνθρώπους· ἀλλ' αἱ ἐπιγραφαὶ τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν ὁ Jirceck, δεικνύουσιν, ὅτι οἱ λατινόγλωσσοι εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἑλληνογλώσσους, ἤδη πρὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων ἢ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Δήμιτσας (ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σφζομένοις 1896) δημοσιεύει ἐκ Πέλλης 24 ἐπιγραφὰς ἑλληνικὰς καὶ 2 λατινικὰς, ἐκ Δίου 24 ἑλληνικὰς καὶ 6 λατινικὰς², ἐκ Κασσανδρείας 7 ἑλληνικὰς καὶ 1 λατινικὴν, ἐκ Θεσσαλονίκης 229 ἑλληνικὰς (ἄνευ τῶν βυζαντινῶν) καὶ 10 λατινικὰς. Μόνον δὲ ἐν Φιλίπποις ἀνατρέπεται ἡ ἀναλογία, ἐπειδὴ ἔχει 8 ἑλληνικὰς καὶ 37 λατινικὰς, ἡ δὲ σχέσις αὕτη δὲν μεταβάλλεται καὶ ἂν συνυπολογίσωμεν τὰς πέριξ τῶν Φιλίππων εὐρεθείσας. Αὗται δὲ πᾶσαι εἶναι προχριστιανικαὶ καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι ὕστερον ἐνισχύθη σπουδαίως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα (ἄνω σ. 36 ἐξ.). Ἀλλὰ καὶ ἀναμείκτους ἂν δεχθῶμεν τοὺς κατοίκους τῶν ἀποικιῶν τούτων, καθ' ὃν χρόνον οἱ Σλαῦοι ὠθήσαν δῆθεν αὐτοὺς πρὸς τὴν ὄροσειρὰν τῆς Πίνδου, ἔπρεπεν ἔπειτα καὶ σήμερον νὰ εἶναι ὡσαύτως ἀνάμεικτοι καὶ ἐπὶ τῆς Πίνδου ἢ νὰ εἶχον μειωθῆ καὶ ἴσως καὶ ἐξαφανισθῆ οἱ λατινόγλωσσοι, διότι ἦσαν ἀνάμεικτοι καὶ διότι ἐκατέρωθεν τῆς Πίνδου εἶχον ἑλληνοφώνους γείτονας ἔκπαλαι μέχρι σήμερον, κατήρχοντο δὲ οἱ κτηνοτρόφοι ἐπὶ ἐξάμηνον κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὰς πεδιάδας, αἵτινες ἦσαν ἐπίσης ἑλληνόφωνοι.

Ὡστε οἱ Λατινόγλωσσοι τῆς Πίνδου οὔτε ἐκ ξένων ἀποίκων ἐπὶ τῶν ὄρέων κατάγονται, οὔτε ἐξ ὠθήσεως τῶν λατινογλώσσων κατοίκων τῶν γνωστῶν ἐν Μακεδονίᾳ ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν.

Ἐπειδὴ δὲ οὔτε τὸ ἔδαφος τῆς δυτικῆς Μακεδονίας καὶ δὴ καὶ τῶν ὄρέων

¹ KORNEMANN, ἔ. ἄ. Στράβ. σ. 381.

² Ἄλλας δέκα λατινικὰς εὗρεν ὁ Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ (Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας 1915), τρεῖς ὁ ἔφορος Ν. Κοτζιάς καὶ δύο ὁ Μακαρόνας, ΑΕ 1937, σ. 527.

εἶναι γόνιμον ἢ εὐγνώμον πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ἰδρῶτα, ὥστε νὰ ἐλκύσῃ τυχοδιώκτας πολλοὺς ἢ ὀλίγους, ἐκλέγον μάλιστα λατινογλώσσους, οὔτε ἀποικία τις ἰδρύθη λατινογλώσσων ἰταλῶν (ἀφ' οὗ καὶ τοὺς πολιτικούς ἀντιπάλους των ἐκτοπίζοντες ἔπεμπον οἱ Ρωμαῖοι εἰς εὐφόρους χώρας, ὡς οἱ Φίλιπποι καὶ τὸ Δυρράχιον), οὔτε ἀεροπλάνα ὑπῆρχον τότε, ἵνα κομίσωσιν ἐκ Δακίας ἀποίκους ὑπεράνω τῶν ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ προαιωνίων ἐλληνοφώνων καὶ τὰ αὐτὰ ἔκπαλαι ἐπαγγέλματα ἐπαγγελλομένων Ἑλλήνων (ἄνω σ. 560), οὔτε λεγεῶνες ξένοι ἐστάθμευον ἐν δυτικῇ Μακεδονίᾳ καὶ οὔτε ἀπελύθησαν λοιπὸν ἐν αὐτῇ, ὥστε νὰ παραμείνωσιν τινες ξένοι, οὓς νὰ σπεύσωμεν μετὰ κλειστῶν ὀφθαλμῶν νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν Δακίαν, διὰ πάντα ταῦτα ἄλλος εἶναι ὁ λόγος τῆς ἐπὶ τῶν ὄρεων τῆς Πίνδου παρουσίας τῶν λατινογλώσσων· οὗτος δ' εἶναι ἐντελῶς ἄσχετος πρὸς τὴν Δακίαν, ὅσον καὶ πρὸς τὴν Πορτογαλίαν, ἔχει δὲ σχέσιν πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὡς πραγματευόμεθα ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ ἡμῶν.

Ἀποκλεισθέντος τοῦ ἀποικισμού, μόνη ἡ ὄροφυλακία ἐρμηνεύει τὴν γένεσιν καὶ παρουσίαν τῶν Βλάχων μας ἐπὶ τῶν ὄρεων, ὡς θὰ ἐκθέσωμεν καὶ κατωτέρω.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

Κατὰ τὴν ἡὼ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τὰ φυσικὰ ὄρια χώρας τινος ἀπετέλεσαν καὶ φυλετικὰ ἢ ἔθνικὰ ὄρια τοῦ ἐνοικοῦντος λαοῦ, ὥστε καὶ μέχρι σήμερον ἔχουσι σημασίαν. Ὅτε οἱ Ἄριοι ἢ Ἰνδοευρωπαῖοι, ἐλθόντες διὰ τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς νοτίου Ρωσίας πιθανῶς εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην διεκλαδίσθησαν καὶ πρὸς τὴν ΝΑ γωνίαν αὐτῆς, φαίνεται, ὅτι οἱ Θρᾶκες πρῶτοι ἐξηπλώθησαν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τοῦ Ἀδρίου, ἐκτοπισθέντες ἔπειτα εἰς τὰ δυτικὰ τῆς ἐκτάσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐξαπλωθέντων ἐπὶ τῆς ὕστερον κληθείσης Ἰλλυρίας καὶ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ὅτε εἰσέβαλον οἱ Ἰλλυριοὶ εἰς τὸ δυτικώτατον τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ἐξετόπισαν αὐτοὺς κόψαντες εἰς δύο τοὺς Ἐγγεῶνας εὐρισκομένους ἔπειτα εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τὰ τῆς Λυχνίτιδος λίμνης¹, ἐκδιώξαντες τοὺς ἀχαικὴν γλῶσσαν λαλοῦντας² Πενέστας ἐκ τῆς Πενεστίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τοὺς Ἑορδοὺς ἐκ τῆς παρὰ τὴν Κοριτσάν χώρας εἰς τὴν παρὰ τὴν Βεγοῤῥτιν³ λίμνην.

Ἐκτοτε διηρέθησαν εἰς ἀνεξάρτητα καὶ αὐτόνομα κρατεῖδια, καθὼς ὥριζεν ἡ φυσικὴ χωρογραφία. Αἱ κορυφογραμμαι τῶν ὄρέων ἢ καὶ ποταμοὶ τινες ἦσαν τὰ ὄρια τῶν κρατῶν (Πελαγονία, Ὀρεστίς, Ἑορδία, Ἐλίμεια, Τυμφαία).

Ἐντὸς τῶν ὄριων τῶν αὐτονόμων κρατῶν οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι κατὰ κόμας ἀφράκτους μικράς, ἐν αἷς θὰ ὤκει ἐν γένος, ἀλλ' εἶχον φρούρια φυλάττοντα πᾶσαν εἴσοδον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κράτους καὶ χρησιμεύοντα ὡς καταφύγια ἐν καιρῷ

¹ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, Μακεδονία καὶ Μακεδόνες σ. 13. Α. Ε., 1928, 78, 73, 78, 109. Πρβλ. KÖHLER, *Sitz.-Ber. d. Berl. Akad.*, 1897, 270 ἐξ. Γ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΙΣ, Ἄθηνᾶ, 11, 134 ἐξ., 139 ἐξ.

² BUSLOT, *Griech. Staatskunde* ³ σ. 113, 124, 112.

³ Ἑορδίτιν; = Φεφορδίτιν κατὰ τὸ Εὐορδία τῆς Ἐπιδαύρου Ἀρχ. Ἐφημ. 1925-6, σ. 76 ἐξ. Πρακτ. Ἀκαδ. Ἄθην. 6, 1931, σ. 315₁.

ανάγκης¹. Τοῦτο δὲ καὶ πρὶν κατέλθωσιν οἱ Ἕλληνες ἐκ Μακεδονίας εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα εἰς δύο κύματα μεταναστευτικά, ὧν τὸ δεύτερον τὸ γνωστὸν ὡς κάθοδος τῶν Λωριέων ἐξεπορεύθη μεμαρτυρημένως ἐκ δυτικῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου ὄντως οἱ Δωριεῖς «Μακεδνὸν ἔθνος» κατήλθον ἐξ Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης καὶ Πίνδου κατὰ τὸν Ἡρόδ. 1,56 καὶ κατὰ τὸν Πίνδαρον (πύθ. 1,66 «πινδόθεν»), οὗ τὸ ὄνομα ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς Πίνδου, οἱ δὲ Βοιωτοὶ κατήλθον ἐκ τῆς βορειότερας συνεχείας τῆς Πίνδου ἦτοι τοῦ Βοίου ἢ Βοιου καὶ διὰ τοῦτο ἐσχημάτισαν τὸ ὄνομά των ἐξ αὐτοῦ², οἱ δὲ Θεσσαλοὶ ἐξ Ἡπείρου διὰ τοῦ ζυγοῦ τοῦ Μετσόβου πιθανῶς.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 700 περίπου μέχρι τοῦ 500 οἱ Ὀρέσται διὰ τῆς δυνάμεως ἠνάγκασαν εἰς ὑποταγὴν τὰ λοιπὰ κρατεῖδια ὑπὸ τινα ὁμοσπονδιακὴν αὐτονομίαν καὶ ἠπλωσαν τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐθνότητα αὐτῶν καὶ εἰς τὴν πεδινὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν, κατὰ δὲ τὸν 5^{ον} αἰ. καὶ μέχρι Στρυμόνος³. Τότε τὰ μὲν μεταξὺ τῶν πρόην αὐτονόμων κρατειδίων τεῖχη ἐγκατελείφθησαν, διότι ἦσαν ἐπικίνδυνα εἰς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν, τὰ δὲ παρὰ τὰ ὄρια πρὸς ἄλλοφύλους ἢ βαρβάρους χώρας διετηρήθησαν⁴ πρὸς ἣν χρῆσιν ἐγνώριζον οἱ κάτοικοι ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων. Τὴν χρῆσιν ταύτην ἐποιοῦντο οἱ κάτοικοι τῶν αὐτονόμων κρατειδίων καθ' ἕκαστον, ἦτοι οἱ ἐντόπιοι ἕκαστοι ἐμερίμων περὶ τῆς φρουρήσεως τῶν συνόρων των, ἀφ' οὗ στρατὸς ἐξ ἐπαγγέλματος δὲν ὑπῆρχε τακτικὸς⁵.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ 357 ὁ Φίλιππος Β' προπαρασκευάζων τὸ μεγαλεῖον τῆς Μακεδονίας ἐμείωσε τὴν ἐλευθερίαν τῶν δυτικῶν ἀνησύχων ἡγεμονιῶν Λύγκου, Ὀρεστίδος, Ἑλιμίας⁶, ἵνα ἔχη ἐλευθερίαν ἐνεργείας πρὸς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις, μάλιστα δὲ πρὸς ἀνενόητον ἐπέκτασιν τοῦ κράτους πρὸς ἔξω. Ἡ συνοχὴ αὕτη τοῦ κράτους ἀπήτει βεβαίως νὰ ἀναλάβῃ ὁ βασιλεὺς τὴν εὐθύνην καὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν συνόρων τοῦτο δὲ δεικνύει ἡ μαρτυρία τοῦ Δημοσθ. Φιλ. I, 48: «φασὶ τὸν Φίλιππον ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις τευχίζειν» καὶ τοῦ Justin. 8, 6, 7, «*alius populos in finibus ipsis, hostibus opponit, alios in extremis regni terminis statuit*»⁷. Οἱ λόγοι

¹ Τοιαῦτα φρούρια εὔρον ἤδη καὶ περιέγραφα ἱκανά, θὰ ὑπάρχωσι δὲ καὶ ἄλλα. Ἄρχ. Ἐφημ. 1932, σ. 99 ἐξ. Ἑλληνικά, 7, σ. 37 ἐξ. 44 ἐξ. Forschungen und Fortschritte 1932, σ. 291. ROSTOWTZEFF, *Rev. intern. des ét. Balcan.*, III II, σ. 50. RÉCATAS ἔ. ἀ. πίν. III, σ. 9, ἐνθα περὶ τοῦ παρὰ τὸ Μέτσοβον φρουρίου τοῦ Βουτονόσι, ὀνομαζομένου Καταφυγίου.

² DITTBENBERGER, *Hermes*, 41, σ. 181 ἐξ. SADIÉ, *De Boeot. tit. dial.* σ. 26 ἐξ.

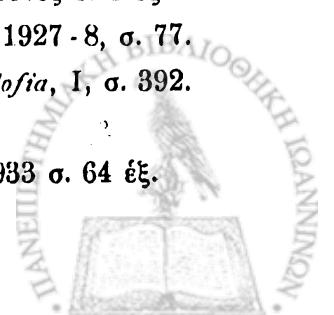
³ Ἄρχ. Ἐφημ. 1927 - 8, σ. 75 ἐξ. 84 ἐξ. 109-110. Μακεδονία καὶ Μακεδόνες σ. 8 ἐξ.

⁴ BCH, 1913, σ. 349 ἐξ. Ἄρχ. Ἐφημ. 1932, σ. 106 ἐξ. 111 - 112 πρβλ. 1927 - 8, σ. 77.

⁵ Πρβλ. STADTMÜLLER ἐν *Actes du IV Congrès internat. d. ét. Byz. Sofia*, I, σ. 392.

⁶ BELOCH, *Griech. Gesch.* III I 227.

⁷ Πρβλ. καὶ BELOCH ἔ. ἀ. σ. 528. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΝ Ἄρχ. Ἐφημ. 1933 σ. 64 ἐξ.

τοῦ Ἰουστίνου ἀποβλέπουσιν, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, μᾶλλον εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς πολ-
λὰς ἀποικίας, ἃς ἴδρυσεν ὁ Φίλιππος, ἐξ ὧν μόνον τὴν Ἡράκλειαν τὴν τε Λυγκη-
στικὴν¹ καὶ τὴν Σιντικὴν, τοὺς Φιλίππους, τὴν Καβύλην καὶ τὴν Φιλιπούπολιν
γνωρίζομεν², καὶ δι' ὧν ἐτέθησαν εἰς ὁδὸν μεθοδικῆς ἐξελληνίσεως οἱ Θραῖκες οἱ
περιληφθέντες εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας καὶ ἀποτελοῦντες τότε τὸν «βάρβαρον»,
πολιτικῶς δὲ ὑπήκοον πληθυσμὸν αὐτοῦ, ὃν ὑβρίζει ὁ Δημοσθένης³.

Ἄλλ' ἢ Λυγκηστικὴ Ἡράκλεια καὶ ἡ ὀχύρωσις τῶν πόλεων τῆς δυτικῆς Μακε-
δονίας, ἣν ἐξηκρίβωσα, ὡς νομίζω, καὶ περιέγραψα⁴ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀλεξάν-
δρου⁵ «(τοὺς Μακεδόνας) νέμοντας ἀνά τὰ ὄρη πρόβατα ὀλίγα καὶ ὑπὲρ τούτων κακῶς
μαχομένους Ἰλλυριοῖς τε καὶ Τριβαλλοῖς καὶ τοῖς ὁμόροις Θραξί... κατήγαγεν
(ὁ Φίλιππος) ἐκ τῶν ὄρων εἰς τὰ πεδία, ἀξιωμαχοὺς καταστήσας τοῖς προσχώροις
τῶν βαρβάρων, ὡς μὴ χωρίων ἔτι ὀχυρότητι πιστεύοντας μᾶλλον ἢ τῇ οἰκείᾳ ἀρετῇ
σώζεσθαι πόλεων τε οἰκήτορας ἀπέφηνε» κλ., πάντα ταῦτα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ Φίλιπ-
πος ἐμερίμνησε καὶ περὶ τῆς φρουρήσεως τῶν συνόρων καὶ τῆς ἐκ τῶν βαρβάρων
(ἢ καὶ τῶν ληστῶν ἀπλῶς) ἀσφαλείας, ἐπιβαλὼν τὸν ἀστικὸν βίον, ἐνισχύσας τὰς
«πόλεις» καὶ διδάξας τοὺς ἐντοπίους νὰ ἔχωσι πεποίθησιν εἰς τὴν προσωπικὴν
ἀνδρείαν τῶν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν βαρβάρων.

Μέγα κράτος ἔχει ἀνάγκη μόνιμου ἐπιτοπίου φρουρᾶς, ἐπειδὴ ἡ κυβερνώσα
κεφαλὴ εὗρηται μακρὰν τῶν κινδυνευόντων μεθορίων⁶. Τοιαύτη κατάστασις εἶναι
συνάμα συνέχεια τῆς ἐπὶ τῶν ἀνεξαρτήτων ἡγεμονιῶν τῆς δυτ. Μακεδονίας, καὶ ἐξη-
γεῖ, διατὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ λαοῦ εἰς τὰ ὄπλα ἐγένετο κατὰ περιοχὰς (regional), ὡς
ἀπετελοῦντο καὶ τὰ στρατιωτικὰ τμήματα⁷. Ὡστε πάλιν ἡ δυτ. Μακεδονία φρουρεῖται
κατὰ τὰ σύνορα ἀπὸ τῶν «πόλεων» καὶ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, ἀφ' οὗ δὲν ὑπῆρχε τακτι-
κὸς στρατὸς μόνιμος, ἡ δὲ κατάστασις αὕτη διατηρεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις
μόνον ἐν Ἀσίᾳ καὶ πρὸς σύμμεξιζιν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ἔθιξε τὴν στρατιωτικὴν
ὀργάνωσιν τοῦ Φιλίππου. Πιστεύω δὲ ἐγώ, ὅτι ἐπὶ Φιλίππου ἐφρουροῦντο καὶ τὰ

¹ Ἀρχ. Ἐφημ., 1933, σ. 60 ἐξ. Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἐταιρ., 1932-4. ROSTOVITZEFF ἐν *R.I.D.E. Balcan.*, I, σ. 394.

² Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Θεσσαλονίκης *Μῆνες* 1937, σ. 79. Πρβλ. ΚΥΡΙΑΚΙΑΔΗΝ. Βυζ. Μελ. 1939, σ. 128,

³ Ὅρα ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ «Οἱ βάρβαροι Μακεδόνες τοῦ Δημοσθένους» ἐν *Εἰς μνήμην Σπυρ. Λάμπρου*, 1935 σ. 63 ἐξ.

⁴ *Classical Studies presented to ED. CAPPES*, Princeton, 1936, σ. 131 ἐξ. καὶ *Ἡμερολ. τῆς Δυτ. Μακεδονίας ΣΤ'* 1937, σ. 42 ἐξ.

⁵ Ἀρχαιαν. Ἀναβ. 7, 9, 2 ἐξ.

⁶ Ὅρα καὶ STADTMÜLLER, ἔ. ἄ. σ. 392 ἐξ.

⁷ Πρβλ. καὶ WILCKEN, *Alex. der Grosse* σ. 22, 28.

ὄρη καὶ ἡ συνορική γραμμή χάριν τῆς ἀσφαλείας καὶ τῶν ὄρεων καὶ τῶν βοσκῶν καὶ τῶν ποιμνίων καὶ τῶν ὄρεινῶν πληθυσμῶν καὶ ὅτι ταύτην τὴν φρούρησιν, συνεχισθεῖσαν καὶ ἐπὶ τῶν ἔπειτα βασιλέων μέχρι τοῦ Περσέως, ἐγνώριζον οἱ προὔχοντες Μακεδόνες ὡς ἀναγκαίαν καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ ἐπέτρεψεν (permisit) ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, καθὼς εἶπομεν ἀνωτέρω (σ. 76 ἐξ., 96). Ὅ,τι ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Παύλου καὶ ἐπέτυχον οἱ Μακεδόνες καὶ ἐφήρμοσαν, δεικνύει τί ἐγίνετο καὶ πρότερον. Οἱ Μακεδόνες δὲν ἐνεωτέρισαν, ἀλλ' ἠκολούθησαν παλαιὸν καθεστῶς, ὅπερ ἠγνόει ὁ Παῦλος ἢτοι ἡ Ρώμη μέχρι τότε, καὶ ὅπερ εἶχεν ἐπιβληθῆ ὑπ' ἀναγκῶν, ἅς πρέπει νὰ δεχθῆ τις διὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, καὶ ἂν ἀκόμη διαφωνῆ ὡς πρὸς τὴν ἀνωτέρω ὑπ' ἐμοῦ ὀριζομένην προϊστορίαν.

Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τῆς φρουρήσεως θὰ ἐγνώριζον καὶ οἱ στρατηγοὶ τοῦ τε Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς ὁ Πτολεμαῖος, εὐρίσκομεν δ' αὐτὴν ἐφηρμοσμένην ἐν Αἰγύπτῳ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων, ὥστε νὰ λέγωμεν, ὅτι, ἀφ' οὗ τοιαύτη φρούρησις ἦτο γνωστὴ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ πρότερον καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ρωμαιοκρατίας, εὐρίσκεται δὲ ἔπειτα κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ῥωμ. χρόνους ἐν Αἰγύπτῳ, θὰ ἦτο ἄρα γνωστὴ καὶ κατὰ τὸν μεταξὺ χρόνον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων, συνεχιζόντων ἐκεῖ τὸ παράδειγμα τῆς πατρίδος των. Ὁ Lesquier, *Les institutions militaires de l'Égypte sous les Lagides* 1911 σ. 266 φρονεῖ, ὅτι ἡ σωματοφυλακὴ τῶν Λαγιδῶν, ἣτις εἶναι μίμησις τῶν «ἐταίρων» σωματοφυλάκων τῶν Μακεδόνων βασιλέων, εἶναι ἴσως τὸ πρότυπον τῶν πραιτωριανῶν τῆς Ρώμης. Οἱ «τῆς ἐπιγονῆς» τῶν Λαγιδῶν, οἵτινες προῆλθον ἐκ τῶν «ἐπιγόνων» τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶναι οἱ *ex castris* τῶν Ρωμαίων¹. Ἐγὼ δὲ νομίζω, ὅτι καὶ οἱ «κληροῦχοι» τῶν Λαγιδῶν, ὧν τὸν θεσμὸν ἀποδίδει ὁ Lesquier² εἰς μίμησιν τῶν Φαραωνικῶν κληρούχων³ καὶ τῶν τῶν Ἀθηναίων, εἶναι μὲν συνέχεια τῶν Φαραωνικῶν, ἀλλ' ὅτι ἀντὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν αἱ ἀποικίαι τοῦ Φιλίππου μᾶλλον παρεσκεύασαν τοὺς Λαγίδας προθύμους εἰς ἀποδοχὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος, καθ' ὃ οἱ κληροῦχοι «τὰ ἐς πόλεμον ἐπασκέουσι μῦνα παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεκόμενος». Διότι αἱ ἀποικίαι τοῦ Φιλίππου ἐν Θράκῃ, χώρα εὐφόρῳ, θὰ ἐπέτυχον, διότι οἱ ἀποικοὶ θὰ εἶχον πλουσίους κληρούς, δὲν ἠγνόει δὲ ὁ Φίλιππος τὰς κληρουχίας⁴. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ τῶν ἀποικιῶν

¹ LESQUIER, ἔ. ἀ. σ. 41, 265, 289.

² Ἐ. ἀ. σ. 32, 37, 44, 47.

³ Ἡρόδ. 2, σ. 141, 164 - 168.

⁴ DITTENBERGER, *Sylloge inscript. Graec.*, 332 «οὗς ἐκληρούχησεν Πολεμοκράτης ὁ πάππος αὐτοῦ καὶ ὄν ὁ πατὴρ ἐπὶ Φιλίππου καθάπερ καὶ Φίλιππος ἔδωκεν ἐν πατριοῖς καὶ αὐτοῖς καὶ ἐκγόνοις, κυρίοις οὖσι κεκτηθῆσαι...»

αὐτοῦ ἔκειντο μακρὰν τῆς καρδίας τοῦ κράτους εἰς τὰ μεθόρια, ἔπρεπε πάντες οἱ κληροῦχοι νὰ εἶναι ἑτοιμοπόλεμοι, ἵνα σώζωσιν ἑαυτοὺς καὶ τὰ ἀγαθὰ των, ὧν ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι¹, ὥστε ἦσαν καὶ ὄροφύλακες κληρονομικῶς². Τοιοῦτοι λοιπὸν ἄποικοι κληροῦχοι, ἦσαν ἐν ἀνάγκῃ καὶ στρατιῶται, καθὼς οἱ κληροῦχοι τῶν Λαγιδῶν, ἀφ' οὗ ἡ χώρα, ἐν ἧ κατωκίζοντο μεταξὺ ξένων, ἦτο ὡς *limes* ἐν εὐρυτέρα ἐννοίᾳ. Ἰσως μάλιστα ἐν τινι μέτρῳ οἱ κληροῦχοι ἦσαν πρόην στρατιῶται ἀμειβόμενοι διὰ τοῦ κλήρου³.

Ἄλλ' οὗτοι οἱ κληροῦχοι ἢ ἄποικοι καὶ ἐν ἀνάγκῃ στρατιῶται δὲν εἶναι ἐντελῶς ὅμοιοι πρὸς τὰ *praesidia armata* τῶν ὀρέων τῆς Μακεδονίας καὶ τοὺς ὑστέρους ὄροφύλακας (λιμιτανέους) τῆς Πίνδου, ἐπειδὴ ἐν Πίνδῳ δὲν ὑπῆρχον γόνιμοι γαῖαι, εἰς τὰ πλεῖστα δὲ σημεῖα δὲν καλλιεργεῖται σῖτος καὶ δὲν φύεται ἡ ἀμπελος. Οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων πρέπει νὰ φυλάττωσιν αὐτά, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους, καὶ νὰ ἀμείβωνται, καθ' ὃν τρόπον ἦτο δυνατόν: εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Αἰγύπτου ἢ τῆς Δακίας π.χ. διὰ κλήρου γῆς, ἀλλαχοῦ ὅμως διὰ τῆς ἀδείας νὰ ἀσκῶσιν ἐπαγγέλματα, ὡς π.χ. ἐν Συήνῃ τῆς Αἰγύπτου, ἐνθα οἱ *limitanei* ὅλοι σχεδὸν ἦσαν ναῦται, ἢτοι ἰδιοκτῆται πλοιαρίων, δι' ὧν εἰργάζοντο εἰς τὸν Νεῖλον, ἡ δὲ ἰδιότης αὐτῶν αὕτη ἦτο ἐπισημῶς ἀνεγνωρισμένη⁴. Καθ' ὅμοιον τρόπον οἱ ὄροφύλακες τῆς Πίνδου ἦσαν ποιμένες, ὡς εἶναι καὶ μέχρι σήμερον, ἀφ' οὗ οὐδὲν σχεδὸν ἄλλο δύναται ἐπὶ τόπου νὰ εἶναι.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπέστησαν οἱ Ρωμαῖοι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θεσμοῦ τῶν κληρούχων ὄροφυλάκων τῆς Αἰγύπτου, ἐπικρατοῦντος ἐκεῖ ἀπὸ αἰώνων, ἐμφανιζομένου δὲ ἔπειτα καθ' ὅλον τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος. Ἡ ἱστορικὴ συνοχὴ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, τῇ Αἰγύπτῳ καὶ τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει εἶναι τόσον φανερά, ὥστε δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτον, ἂν εἴπομεν ὅτι: *post hoc, ergo propter hoc*.

Ὁ Mommsen⁵ ἀναζητεῖ τὸν χρόνον, καθ' ὃν κατεστάθη ὁ θεσμὸς τῶν ὄροφυλάκων καί, παρὰ τὸν Ζώσιμον 2, 23 ἀποδίδοντα αὐτὴν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, δέχεται ὅμως, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς στρατιωτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἧς μέρος εἶναι ἡ κατά-

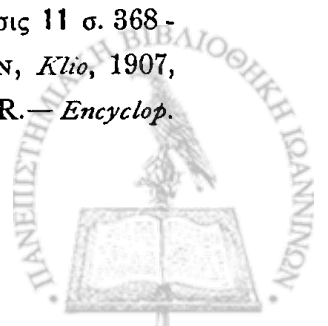
¹ «Ἐν πατρικοῖς» ἔ. ἀ.

² Πρβλ. STADTMÜLLER, ἔ. ἀ. σ. 392 ἔξ.

³ Πρβλ. HERMANN HAESSLER, *Veteranenfürsorge im Griechischen Altertum*. Diss. Jena, 1926.

⁴ MASPÉRO, *Organisation militaire de l'Égypte Byzantine*, 1912 σ. 56, 61.

⁵ *Hermes* XXIV, σ. 199 ἔξ. MOMMSEN - MARQUARDT, γαλλικὴ μετάφρασις 11 σ. 368 - 370, πρβλ. GROSSE, *Römische Militärgeschichte*, σ. 59. Πρβλ. KORNEMANN, *Klio*, 1907, σ. 105 ἔξ. καὶ τὸ διεξοδικὸν ἄρθρον *limes* τοῦ FABRICIUS ἐν Pauly - Wissowa R. — *Encyclop.* σ. 574 ἔξ.

στασις τῶν ὄροφυλάκων, ἀνάγεται εἰς τὸν Σευῆρον Ἀλέξανδρον (222 - 235) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λαμπριδίου Alex. Sev. 58, 4: «sola, quae hostibus capta sunt, limitaneis ducibus et militibus donavit ita, ut eorum essent, si heredes eorum militarent, nec unquam ad privatos pertinerent, dicens, attentius eos militaturos, si etiam sua rura defenderent». Ἐν δὲν ἀπατῶμαι ὅμως, οἱ λόγοι οὗτοι δὲν δεικνύουσι πρώτην τότε κατάστασιν τῶν ὄροφυλάκων, ἀλλὰ μνημονεύουσι τῶν limitanei ὡς περὶ ὑπαρχούσης στρατιωτικῆς τάξεως· ὁ λόγος εἶναι κυρίως περὶ τῶν τότε ἀφαιρειθεισῶν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν γαιῶν καὶ ὀρίζεται, ὅτι καὶ αὗται θὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς limitaneos ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς κληρονομικῆς στρατείας τῶν υἱῶν των. Οἱ ὄροφύλακες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λείπωσιν ἀπὸ τὴν μεθοριακὴν γραμμὴν τῶν ὄρέων ὡς ἡ Πίνδος, ἔστω καὶ ἂν μεγάλαι μονάδες στρατοῦ ἐστάθμευον παρὰ τὴν ὑπώρειαν, ἐπειδὴ ἄνευ τῶν ὄροφυλάκων θὰ ἤγοντο καὶ θὰ ἐφέροντο τὰ ποίμνια καὶ οἱ ὄρεινοὶ πληθυσμοί. Ὅτε δ' ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λιβίου καὶ τοῦ Διοδώρου (σ. 76-7) περὶ τῶν praesidia armata ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν ὄρέων καὶ γνωρίζομεν, ὅτι ὁ θεσμὸς ἦτο πατροπαράδοτος καὶ παμπάλαιος, ἀναγκαζόμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἐδιδάχθησαν αὐτὸν παρὰ τῶν Μακεδόνων. Μέχρι τότε ἤρχοῦντο ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ εἰς τὰς Λατινικὰς καὶ Ρωμαϊκὰς ἀποικίας, αἵτινες ἦσαν propugnacula imperii (Cic. de lege agr. II, 73), καθὼς αἱ ἀποικίαι τοῦ Φιλίππου, αἵτινες δὲν ἦσαν νεώτεραι τῶν Ἰταλικῶν. Τῷ 168 διδάσκονται ἐν Μακεδονίᾳ οἱ Ρωμαῖοι καὶ τοὺς ὄροφύλακας, οὓς ἀναλαμβάνουσιν ὑπ' εὐθύνην των εὐθύς, νομίζω, μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Μακεδονίας ὡς ἐπαρχίας Ρωμαϊκῆς (146 π. Χ.). Ἐν τούτῳ δὲν ἐγένετο τότε, πρέπει νὰ ἐγένετο ἅμα τῇ κατακτῆσει τῆς Αἰγύπτου, ἔνθα εἶχον μεταρτυτεῦσαι τὸν θεσμὸν οἱ Πτολεμαῖοι ἐκ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, ἣτις ἦτο πατρίς των. Φρονεῖ δ' ὁ Lesquier (ἔ. ἄ. 281), ὅτι οἱ ὄροφύλακες ἐνθυμίζουσιν ἐν τινι μέτρῳ τοὺς «κληρούχους» τῶν Λαγιδῶν, ἐπειδὴ ἡ προίκις διὰ κλήρου ὑποχρεοῖ τὸν κληροῦχον εἰς κληρονομικὴν στρατιωτικὴν θητείαν. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο θὰ συνέβαινεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Μακεδονίας, ἔνθα ὅμως δὲν ὑπῆρχον γόνιμοι ἄγροὶ πρὸς διανομὴν κλήρων εἰς τοὺς ὄροφύλακας. Ποικιλίαν πεδινῶν συνόρων ἐγνώρισαν μετὰ τοὺς Λαγίδας μάλιστα οἱ Ρωμαῖοι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ θεσμοὶ τῶν ὄροφυλάκων πλουτίζονται ἐπ' αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Lesquier (αὐτ. 282) ὀρθῶς ἐν τῷ συνόλῳ παρατηρεῖ, ὅτι οἱ μεγάλοι οὗτοι θεσμοὶ οἱ ἀφορῶντες εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἔγγειον κτῆσιν, ἐγεννήθησαν εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ κράτους δι' αἰτίας διαφορωτάτας, ἣτοι προέρχονται ὅθεν καὶ ὅπως εἶπομεν ἄνωτέρω, χωρὶς νὰ ἀποκλείηται ἡ ἐπίδρασις τῶν θεσμῶν τῶν Λαγιδῶν¹.

¹ Ἀνεφέραμεν ἄνωτέρω (σ. 93) τοὺς διωγμίτας καὶ τοὺς φυλακίτας. Ἐκάτεροι

¹ Πρβλ. GROSSE ἔ. ἄ. 64.

εἶχον καθήκοντα σημερινῶν χωροφυλάκων. Ὁ Hirschfeld ἐν εἰδικῇ μελέτῃ αὐτοῦ¹ λέγει περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐν γένει ἀσφαλείας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους μεταξὺ ἄλλων (σ. 861 ἐξ.), ὅτι ἡ ἀσφάλεια ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπέκειτο τὸ μὲν εἰς τὰς κοινότητας (ὥστε εἰς τοὺς ἐντοπίους), τὸ δὲ εἰς τοὺς διοικητάς, οἵτινες διετάσσοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος «malis hominibus provinciam purgare» καὶ νὰ συλλαμβάνωσι καὶ τιμωρῶσι τοὺς ληστὰς (Dig. I, 18, 13—«Praeses—sacrilegos, latrones, plagiaris, fures conquirere debet et prout quisque deliquerit in eum animadvertere receptoresque eorum coercere, sine quibus latro diutius latere non potest»). Εἰς τὰς συγκλητικὰς ἐπαρχίας ὁ διοικητὴς εἶχεν ὀλίγον, μὴ καταγόμενον δ' ἐξ Ἰταλίας στρατόν, ἀνεπαρκῆ πρὸς δίωξιν τῶν πολυπληθῶν ληστῶν. Ἐν δ' ἐξαιρέσωμεν περιπτώσεις τινὰς συνεννοήσεως τοῦ κράτους μετὰ τῶν ληστῶν, βλέπομεν, ὅτι εἰς πλεῖστα μέρη ἰδρύνονται burgi (πύργοι, φρούρια) «ad salutem commenantium» ἀπὸ τῶν latrunculi, καὶ ὅτι τοῦτο ἐγενικεύθη ἐπὶ Σεπτίμιου Σευήρου (193-211)². Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς (αὐτ. σελ. 863 ἐξ.)³ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἦσαν ὠρισμένοι θέσεις πρὸς φύλαξιν τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας εἰς ἀρτηρίας ζωηρᾶς συγκοινωνίας, ὡς διδάσκει ἡ ἀλληλογραφία Πλινίου καὶ Τραϊανοῦ (98-117). Οἱ ἐν αὐταῖς στρατιῶται stationarii ὑπὸ τοὺς beneficiarios ὑπαξιωματικούς τοῦ διοικητοῦ εἶναι ἐντόπιοι ἐπίσης καὶ κατεδίωκον πάντα κακοῦργον. Λήγοντος τοῦ Δ' αἰῶνος οἱ stationarii λέγονται apparitores. Ἦδη πρότερον ἔδρων ὡς ἀστυνομικοὶ οἱ speculatores καὶ οἱ frumentarii (διόπται, ἐρευνηταὶ καὶ γραμματοφόροι)⁴ οἵτινες ἐπίσης ἦσαν ἐντόπιοι, ἀφ' οὗ τὸ κράτος δὲν εἶχε μεριμνήσει κατ' ἄλλον τρόπον περὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας⁵. Διὰ τοῦτο αἱ κοινότητες ἐφρόντισαν περὶ κοινοτικῆς ἀσφαλείας καὶ διὰ τοῦτο αἱ ἐπίσημοι πηγαὶ δὲν μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Ὅτι δὲ γνωρίζομεν, ἔχει προρρωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ πιθανῶς ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀσφαλείας ἐν Ἀνατολῇ ἐγένετο κατὰ πρότυπα τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Πτολεμαίων.

⁶ Ἐν Αἰγύπτῳ ὡς χωροφυλακία ἔδρων οἱ φυλακῖται ὑπὸ ἀρχιφυλακίτην ἐκίστης

¹ «Die Sicherheitspolizei im Römischen Kaiserreiche» ἐν Sitz.—Ber. der Berliner Akademie 1891 σελ. 845 ἐξ. (= Kleine Schriften 1913, 585). MOMMSEN-MARQUARDT, 9, 587. πρβλ. SCHILLER, Röm-Kriegsaltert. σ. 243. Δὲν εἶδον τὴν μελέτην SAMWER, Die Grenzpolizei des Röm. Reiches ἐν Westdeutsche Zeit. 5, 1886 σ. 311 ἐξ. καὶ τὴν τοῦ DOMASZEWSKI ἐν τῷ αὐτῷ περιοδ. 1902, 158 ἐξ.

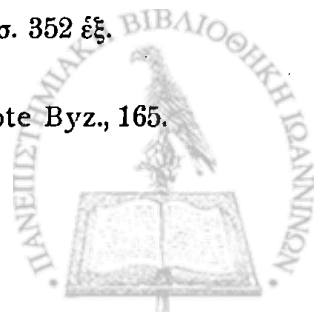
² Τερτυλλιαν. Ἀπολογ. 2: «latronibus investigandis per universas provincias militaris statio sortitur».

³ Πρβλ. LÉCRIVAIN ἐν Daremberg-Saglio, Diction. des antiq. λ. latrocinium.

⁴ Δίων Κάσσ. σ. 78, 14. Πρβλ. FRIEDLÄNDER, Sittengeschichte Roms¹⁰, σ. 352 ἐξ.

⁵ HIRSCHFELD, ἔ. ἄ. σ. 866 ἐξ.

⁶ Αὐτ. 867 πρβλ. LESQUIER, ἔ. ἄ. 261. ROUILLARD, Admin. civ. de l'Égypte Byz., 165.

τοπαρχίας καὶ ὑπὸ κοινὸν ἀρχηγὸν ἐπιστάτην τῶν φυλακῶν. Πλαίσιον αὐτῶν ἦτο ὁ νομός, ὡς καὶ πλείστων ἄλλων ὑπηρεσιῶν ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπομένως ἦσαν ἐντόπιοι. Εἰς ἕκαστον ἀξιόλογον χωρίον τῆς τοπαρχίας ἦτο εἷς ἀρχιφυλακίτης μετὰ τμήματος φυλακῶν, εἰς δὲ τὰ ἀσήμαντα χωρία ἦσαν ὀλίγοι φυλακῖται ὑπὸ δεκανόν. Οὗτοι ἠσφάλιζον τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν, κατεδίωκον τοὺς κακούργους καὶ ἐβοήθουν τοὺς φορολόγους. Οἱ χωροφύλακες οὗτοι ἦσαν κληροῦχοι ὡς καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται καὶ ἠδύναντο κατὰ τὸν Β' αἰῶνα π. Χ. νὰ προάγονται μετατιθέμενοι εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν (ἔ. ἄ. 264). Μᾶλλον περιορισμένα ἦσαν τὰ καθήκοντα τῶν ἰθαγενῶν αἰγυπτίων ἀκολούθων τῶν ἀρχόντων ἦτοι τῶν ραβδοφόρων, τῶν μαστιγοφόρων, τῶν μαχαιροφόρων· ἀνώτεροι ἦσαν οἱ ἐρημοφύλακες (φύλακες πιθανῶς ἐρήμων ἰδιοκτησιῶν), οἱ ἔφοδοι (ἴσως τῶν οἰκονομικῶν ἐπιθεωρηταὶ ἢ καὶ τῶν προχωμάτων τοῦ Νείλου) καὶ οἱ χερσέφιπποι (ἱππεῖς φυλάττοντες τὰ ὄρια τῆς χέρσου καὶ τῆς γεωργουμένης γῆς)· τὰ δύο τελευταῖα εἶδη θὰ ἦσαν μέχρι τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. Ἕλληνες κληροῦχοι, εἶτα δὲ καὶ ἰθαγενεῖς¹.

Καὶ ἐν Περγᾶμῳ ὑπῆρχεν ὁμοίον ἀστυνομικὸν σῶμα οἱ παραφυλακῖται, ἀπαντῶντες ἔπειτα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας², ἐν Καρία δὲ καὶ ταῖς Ροδιακαῖς κτήσεσιν ἦσαν ἀνὰ δύο στρατηγοὶ ἐπὶ τῆς χώρας. Ἀπὸ Τραϊανοῦ δὲ εἰς μεγάλην ἔκτασιν τῆς Μ. Ἀσίας³ ἔχομεν τὸ σῶμα τῶν διωγμιτῶν διευθυνομένων ὑπὸ εἰρηναρχῶν πρὸς δίωξιν ληστῶν καὶ κακούργων καὶ τῶν ὑποθαλπόντων αὐτοὺς μάλιστα δὲ εἰς τὰς ὄρεινὰς χώρας⁴. Ἡ εἰρηναρχία ἦτο λειτουργία, ἀξίωμα ἐνιαύσιον. Πᾶσα μείζων πῶς πόλις ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἐπαρχίας proconsulem δέκα ἐξέχοντας πολίτας γεωκτῆμονας, ἐξ ὧν οὗτος ἐξέλεγεν ἕνα ὡς εἰρηναρχὴν. Ὁ ἀνθύπατος διοικητῆς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ Περγᾶμῳ δὲν ἀνεδείκνυεν εἰρηναρχὴν, ἐπειδὴ εἶχε τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἐξαρωμένους stationarios. Οἱ εἰρηναρχαὶ ὅμως ἐξηρτῶντο ἐκ τῶν κοινοτήτων καὶ ἡ δικαιοδοσία αὐτῶν περιορίζετο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κοινότητος⁵. Ὁ ὄπλισμός τῶν διωγμιτῶν ἦτο ἀτελής (ἀναφέρονται μάχαιραι, ξύλα, κορυναί), ὥστε δὲν ἦσαν τακτικοὶ στρατιῶται οὔτε ἀποκλειστικῶς χωροφύλακες ἀλλὰ διῶκται τῶν κακούργων ἐν ἀνάγκῃ. Ἡσυχολοῦντο δηλαδὴ εἰς τὰς ἐργασίας των κυρίως, ἀν δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῶν ὑπηρεσιῶν των, ὅστε ἦσαν ἕκασταχοῦ ἐντόπιοι.

¹ Πρβλ. καὶ τὴν ποταμοφυλακίαν ἐπὶ Σ. Σευήρου καὶ τοὺς ληστοπιαστὰς τοῦ Γ' αἰῶνος ROSTOVITZEFF, Gesellschaft und Wirtschaft im Röm. Kaiserreiche 2, σ. 344. 369.

² HIRSCHFELD, ἔ. ἄ. 867 ἐξ.

³ Γαλατία, Μυσία, Λυδία, Καρία, Φρυγία, Παμφυλία κ. ἄ.

⁴ Πρβλ. καὶ ROSTOVITZEFF ἔ. ἄ. 2, 196.

⁵ HIRSCHFELD, ἔ. ἄ. σ. 872 ἐξ.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω οἱ διωγμῖται καὶ οἱ φυλακῖται καὶ οἱ παραφυλακῖται διετηρήθησαν μέχρι Κωνσταντίνου καὶ Διοκλητιανοῦ καὶ διεδόθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἀσίαν καὶ ἐν μέρει τὴν Εὐρώπην, ὥστε ἦσαν σῶμα συγγενές πρὸς τοὺς ὄροφύλακας, ἐφ' ὅσον τὰ σύνορα προσεβάλλοντο συνήθως ὑπὸ ἀτάκτων καὶ γενικῶς ἀνόμων ἐπιδρομέων ἢ ληστῶν· μνημονεύονται δ' ὄροφύλακες φονευθέντες ὑπὸ ληστῶν¹. Ἐπειδὴ δ' ἐδίωκον τοὺς ληστὰς κατὰ τόπους καὶ καθίσταντο ὄχι ὑπὸ τοῦ κράτους ἀλλὰ κατὰ τόπους ὑπὸ τῶν κοινοτήτων, καθὼς ἡ Μακεδονία δι' ἱστορικούς καὶ γεωγραφικούς λόγους ὄφειλεν ἀνεκὰθεν νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας χωριστὰ κατὰ τόπους, συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ περὶ τῆς ἀσφαλείας πρόνοια ἐν Ἀνατολῇ ὁργανώθη ὑπὸ τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Πτολεμαίων κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Μακεδονίας τοῦ Φιλίππου².

Κατὰ τὸν Β' καὶ τὸν Γ' αἰῶνα μ. Χ. ἀναφέρονται στρατοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα numeri (ἀριθμοί), ἔχοντες ἐθνικὸν ἢ τοπικὸν χαρακτῆρα, κεχωρισμένοι ἀπὸ τὸν κρατικὸν στρατόν, κατώτεροι αὐτοῦ ποιοτικῶς, οἵτινες λαμβάνοντες παρὰ τῶν λεγεῶνων ἀρχηγούς (principales) ἐχρησίμευον ἀρχικῶς εἰς ἐπιτοπίους ἀνάγκας³. Οἱ δὲ λιμιτάνεοι, οὓς ὀνομάζει ρητῶς ἡ παράδοσις ἐπὶ Ἀλεξ. Σευήρου (222-235, ὄρα ἄνω σ. 125), λογίζονται ἐν τοῖς «ἀριθμοῖς», ὥστε ἦσαν ἐντόπιοι πανταχοῦ (Grosse, σ. 27), ἀφ' οὗ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος νομοθετεῖ δι' ὀλόκληρον τὴν ἔκτασίν του. Ὁ Ἀδριανὸς (117-138) μετέβαλε τὴν στρατιωτικὴν ὁργάνωσιν τοῦ Αὐγούστου⁴, ὃ δὲ στρατὸς τότε ὑπεβιβάσθη εἰς τὸν τύπον τῆς χωροφυλακίας καὶ τῶν τελωνοφυλάκων, τὸ δὲ σύστημα τοῦτο κατέρρευσε περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος. Αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Αὐρηλιανοῦ (270-275) ἤγαγον εἰς τὴν διάκρισιν στρατοῦ φρουροῦντος τὴν ἐνδοχώραν, στρατοῦ μεθοριακοῦ καὶ στρατοῦ ἐκστρατείας. Τὴν ὀριστικὴν ὁργάνωσιν κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο μετὰ τινὰς ἀναλόγους μεταρρυθμίσεις τοῦ Γαλλιανοῦ καὶ τοῦ Αὐρηλιανοῦ ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς (284-305), αὐξήσας καὶ τὰς παρὰ τὰ σύνορα φρουράς τοῦ στρατοῦ⁵, ὅστις ὅμως ὀνομάζεται pseudocomitatenses ἢτοι ψευδοτακτικὸς στρατός, ὥστε ἦτο κατωτέρας ποιότητος ἢ ὁ τακτικὸς στρατὸς (comitatenses). Ἀλλὰ πάντας τοὺς νεωτερισμοὺς τῶν προκατόχων συμπεριέλαβεν ὀριστικῶς ὁ Κωνσταντῖνος,

¹ HIRSCHFELD, ἔ. ἄ. σ. 873 ἐξ. Πρβλ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΝ, Βυζ. Μελέται, 1939, σ. 114 ἐξ.

² Πρβλ. καὶ HIRSCHFELD ἔ. ἄ. σ. 867. Διὰ τοὺς προεπαναστατικούς χρόνους τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος πρβλ. τοὺς κάπους πρὸς τοὺς ἀρματολοὺς παρὰ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ. Κλέφτες τοῦ Μοριά, 1935, σ. 26 ἐξ. Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Ἡ Πελοπόννησος, 142 ἐξ. καὶ ἄνω σ. 97.

³ R. GROSSE, Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der Byzantin. Themenverfassung 1920 σ. 25 ἐξ.

⁴ GROSSE ἔ. ἄ. σ. 56 ἐξ.

⁵ GROSSE, σ. 57, 90.

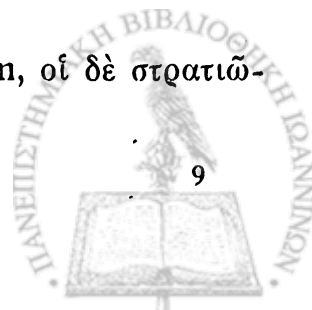

ὥστε ὅλη ἡ διάταξις τοῦ στρατοῦ νὰ εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὰ ὀνόματα τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου¹. Περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν οἱ ὄροφυλάκες ἐγένοντο στρατὸς γεωργῶν λέγει ὁ Grosse (σ. 94), ὅτι ἤδη εἰς παλαιότερους τοῦ Διοκλητιανοῦ χρόνους αἱ φρουραὶ τῶν συνόρων εἶχον λάβει ἔκτασίν τινα γῆς πρὸς οἰκοδομικὰς ἀνάγκας πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς νομήν, κήπους καὶ γεωργίαν. Ἄλλ' ἡ γῆ τότε ἀνῆκεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν μονάδα, οὐχὶ δὲ εἰς τὸν στρατιώτην. Ὅτε ὅμως οἱ φρουροὶ ἦσαν μόνιμοι κάτοικοι εἰς τὰς φρουράς, ἔζων ἐν νομίμῳ γάμῳ καὶ εἶχον προσωπικὸν συμφέρον πρὸς ἔντονον ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς, ἐκρίθη καλὸν νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς στρατιώτας ἡ γῆ. Αἱ ἀφορῶσαι τὴν μεταβολὴν ταύτην διατάξεις δὲν ἐσώθησαν, «ἀλλ' ἴσως οὐδέποτε ὑπῆρξαν, διαμορφωθείσης τῆς καταστάσεως ταύτης βαθμηδόν» ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ παρελθόντος, ὅπερ ἐκτείνει ὅμως μόνον μέχρι τῶν μέσων τοῦ Γ' αἰῶνος, ἐν ᾧ ἐπὶ Θεοδοσίῳ ὁ θεσμὸς θεωρεῖται γενικῶς πατροπαράδοτος (αὐτ. 65). τοῦτο δὲ συμφωνεῖ μᾶλλον πρὸς ὅσα ἐγὼ δέχομαι ἀνωτέρω.

Πάντως τὸν Δ'-ΣΤ' αἰῶνα ὁ στρατὸς τῶν συνόρων ἐμφανίζεται ὡς μόνιμος ἐγκατεστημένος πληθυσμὸς γεωργῶν χωρικῶν (Bauer). Ἡ ἰδιοκτησία, νομιζομένη ἄλλοτε δικαίωμα μόνων τῶν παλαιμάχων, ἰσχύει τώρα γενικῶς. Αἱ γαῖαι τῶν στρατιωτῶν λέγονται fundi limitotrophii (Cod. Just. XI, 60 [59], 3) καὶ ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς μόνον ὡς ἀμοιβὴ διὰ τὴν υπεράσπισιν τοῦ limes καὶ μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον κληροδοτοῦνται εἰς τοὺς υἱοὺς των ἢ παραχωροῦνται εἰς ἄλλους, ἄλλως δ' ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν κοινότητα. Αἱ γαῖαι αὗται εἶναι ἀφορολόγητοι εὔρηνται ἔξω τῆς ἀστικῆς κοινότητος, ὃ δὲ στρατιωτικὸς διοικητὴς τοῦ ἀποσπάσματος ἦτο πιθανῶς ὁ προϊστάμενος τῆς κοινότητος, ἥτις ἦτο νομικὸν πρόσωπον. Ἡ κατάστασις αὕτη πρέπει νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τῶν Λαγιδῶν ἐν Αἰγύπτῳ, ὧν οἱ πρῶτοι ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν μακεδονικὴν σωματοφυλακίαν των καὶ τοὺς Ἑλληνας μισθοφόρους, οἵτινες, κατὰ τὸ παλαιὸν παράδειγμα τῶν Φαραωνικῶν πολεμιστῶν, τῶν «μαχίμων» — καὶ τῶν κληρῶν τοῦ Φιλίππου, ὡς εἶπομεν — εἶχον ἐγκατασταθῆ ὑπὸ τοῦ κράτους ὡς κληροῦχοι. Ἴσως μάλιστα οἱ Ρωμαῖοι ὑπέστησαν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις, ἐπίδρασιν ἐξ Αἰγύπτου (Grosse, 66), ὅτε θὰ εἶχομεν ἀδιάσπαστον ἐξέλιξιν ἀπὸ τῶν παλαιῶν Αἰγυπτιακῶν — καὶ τῶν Μακεδονικῶν — στρατιωτικῶν θεσμῶν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ θὰ ἠδυνάμεθα τότε νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν συνέχειαν εἰς τὰ βυζαντινὰ θέματα καὶ ἴσως καὶ εἰς τοὺς ὑστάτους βυζαντινοὺς καὶ μάλιστα καὶ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους (πρβλ. σ. 960).

Ἡ ἔδρα τοῦ ἀρχηγείου τῶν ὄροφυλάκων ἐκαλεῖτο fossatum, οἱ δὲ στρατιῶ-

¹ GROSSE σ. 59 πρβλ. ἀνωτέρω σ. 84.

ται ἦσαν κατανεμημένοι εἰς τὰ castra ἢ castella καὶ ἐν τῇ περιοχῇ των καὶ ἐκαλοῦντο castriciani, castellani, castriani ἢ castrensiანი¹. Οἱ ὄροι οὗτοι² εἶναι στενωτέρας ἐννοίας ἢ οἱ λιμιτάνεοι, ἐπειδὴ ὑπῆρχον καὶ λιμιτάνεοι κατοικοῦντες ὄχι εἰς κάστρα ἀλλὰ εἰς τόπους³. Ἄλλο ὄνομα ἐλέγοντο duciani, ἐπειδὴ ὑπέκειντο εἰς τοὺς duces⁴. Burgarii δὲ ἐκαλοῦντο οἱ ὄροφυλάκες οἱ κατοικοῦντες τὰ πολυάριθμα μικρὰ πάσης φύσεως ὄχυρὰ σημεῖα, ἅτινα ἐκαλοῦντο διὰ τοῦ ὀνόματος burgus (πύργος)⁵. Ἡ στρατιωτικὴ ἀξία τούτων ἦτο μικρά, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς προσβολὴν ἀξιολόγου ἐχθροῦ. Ἦσαν ὅμως χρήσιμα πρὸς ἀστυνομικοὺς σκοποὺς, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ λαθρεμπορίου καὶ πρὸς παρακώλυσιν τῆς διαβάσεως τῶν ὁρίων ὑπὸ μικρῶν ληστρικῶν ομάδων. Κατεῖχοντο ὑπὸ μικρῶν ἀποσπασμάτων τῶν ὄροφυλάκων, οἵτινες δὲν ἦσαν αὐτὸ τοῦτο στρατιῶται, ἀλλὰ δημόσιοι δοῦλοι—ἀφ' οὗ ἀντὶ ὀλίγων ἀγρῶν ἢ προνομίων ἐπώλουν τὴν περὶ κατοικίας καὶ ἐπιτηδεύματος ἐλευθερίαν ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των—ἢ ὁμοίως καταστά-

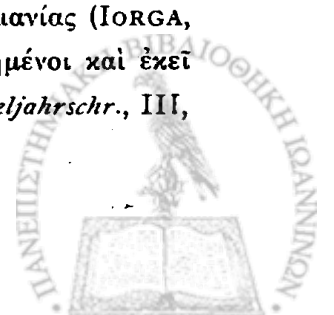
¹ Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχει προβαθμίδα τὸ castrensis, τὸ ὁποῖον ἐλληνιστὶ μετηνέχθη ὡς καστρήσιος· τοῦτο δὲ ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἰδρυτοῦ τοῦ σχολείου τῆς Καστορίας, ὅστις ἐν ἐπιστολῇ του ἐκ Βουκουρεστίου ἀπευθυνομένη τῇ 16 Φεβρουαρίου 1717 πρὸς τὸν ἐν Βενετία πληρεξούσιόν του Νικόλαον Καραγιάννην παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ μεταβάλῃ τὸ «Καστρίσιον» εἰς Καστριώτην, «ὅτι ἐγὼ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπογραφῶ ἀλλέως, διατι καὶ τὰ πατριαρχικὰ γράμματα καὶ ὅλα τὰ ἀκόλουθα τῆς ἱερᾶς ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς, ὅπου ἐκατέστησαν εἰς τὴν ἐμὴν πατρίδα, οὕτω γράφουσι» ... (κατ' ἐπιστολὴν Κ. Μέρτζιου ἐκ Βενετίας). Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγράφετο Καστριώτης ἤδη τῷ 1708, III, 20 καὶ τῷ 1706: ὄρα GELZER, Der Patriarchat von Achrida, 70-73, 120, 121 ἔγγραφα περὶ ἰδρύσεως τῆς Σχολῆς καὶ ἐκ τοῦ κώδικος Καστορίας [βλ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ, Ἀρχ. Βυζ. Μν. 4, 168]. Ὀνομαζέτο δὲ ἡ Καστορία ὑπὸ τῶν περιόικων Κάστρο ἐπὶ τῶν παιδικῶν ἐτῶν μου. Πρβλ. Ἀρχ. Ἐφημ., 1933, 46. ΑΜΑΝΤΟΥ, Μακεδονικά, 68· Ἑλληνικά, 5, 440. Ὁ Ἄμαντος ὑποθέτει ὅτι, τὸ παρὰ Λιβίω 31, 34 ἅπαξ εἰρημένον Celetrum εἶναι παρανάγνωσις καὶ παραποίησης τοῦ Castrum. Τὸ δὲ ὄνομα Καστριώτης εἶναι καὶ γενικώτερον γνωστὸν παρὰ τοῖς Ἑλλησι· καλὸν δὲ εἶναι νὰ ὀρίσῃ τις τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του.

² GROSSE, σ. 67.

³ Castra et loca Cod. Justin. I, 27, 2 § 8.

⁴ Ἐν δυτικῇ Μακεδονίᾳ σφύζεται σήμερον τὸ ὄνομα Δούκας καὶ ὡς βαπτιστικὸν καὶ ὡς ἐπίθετον.

⁵ «Castellum parvulum, quem burgum vocant» Veget. 4, 10. Εἰς τὰ Κύθηρα («Μέσα βουργο») καὶ ἀλλαχοῦ σφύζεται τὸ ὄνομα. Πρὸς τὴν ἀνωτέρω κατάστασιν πρβλ. τὰ ὕστερα καβαλλαρικὰ θέματα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν ἀνάλογον ὀργάνωσιν των· ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, Βυζ. Μελ., 2, 1939, σ. 148 καὶ Θεσσαλονίκια μελετήματα, 1939, σ. 21 ἔξ. Μήπως τοιαύτης καταγωγῆς ἔξ ὄροφυλάκων εἶναι καὶ οἱ pirgari (πυργάριοι) τῆς Τρανσυλβανίας καὶ τῆς Ρουμανίας (IORGA, Gesch. des Rum. Volkes, I, σ. 169, 194), ἀφ' οὗ οἱ limitanei ἦσαν κατεστημένοι καὶ ἐκεῖ μεθ' ὄλου τοῦ συναφοῦς στρατιωτικοῦ συστήματος; Ἄλλ' ὄρα καὶ Leipz. Vierteljahrschr., III, σ. 158 ὅτι οἱ pirgari=Bürger.

σεως ἄνθρωποι (coloni, inquilini) ἀνήκοντες εἰς τὴν φρουρὰν καὶ ἐν ἀνάγκῃ μετέχοντες τῆς ἀμύνης τοῦ τόπου, ἀλλ' οὗτοι δὲν πρέπει νὰ συγγέωνται πρὸς τοὺς castricianos. Εἰς τὰ κάστρα ἐπετρέπετο κατὰ κανόνα νὰ κατοικῶσι καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν στρατιωτῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἐν θέσει προκεχωρημέναις καὶ ἐπικινδύνοις.

Οἱ ὄροφύλακες, ἀφ' ὅτου ἀναφέρονται, ἦσαν κατωτέρας ποιότητος στρατιῶται, ἔνεκα τῆς συστάσεώς των. Οἱ ἀξιόλογοι πολεμικῶς ἀξιωματικοὶ καὶ ἄνδρες ἐξεχωρίζοντο ἐκ τῶν στρατιωτικῶν των μονάδων καὶ κατελέγοντο εἰς τοὺς comitatenses καὶ τοὺς palatinos¹, οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι κατωτέρας ἀξίας ἄνδρες ἀπετέλουν τοὺς ὄροφύλακας². Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κατάταξιν πάντες οἱ ὑπολειπόμενοι εἰς ἀνάστημα ἢ δύναμιν παρεπέμποντο εἰς τοὺς ὄροφύλακας³. Οὗτοι ἦσαν μεταξὺ στρατιωτῶν καὶ πολιτῶν, ὥστε δὲν ἦσαν ὠρισμένα τὰ δικαστήρια, εἰς ἃ ὑπήγοντο, μέχρι τοῦ 438, ὅτε ὁ Θεοδοσίος Β' ὑπήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὰ στρατιωτικὰ δικαστήρια. Πιθανώτατα ὁ μισθὸς τῶν ὄροφυλάκων καὶ τῶν εἰς αὐτούς ποτε ἀνηκόντων pseudocomitatenses ἦτο μικρότερος τοῦ τῶν τακτικῶν στρατιωτῶν. Προσέτι οἱ ὄροφύλακες εἶχον ὀλιγώτερα προνόμια ὡς πρὸς τὴν ἐκ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἀπαλλαγὴν, ἐπλήρωναν τὸ χαρτακικὸν (δηλαδὴ ἔξοδα γραφείου) καὶ ὑπηρετοῦν 25 ἔτη, ἐν ᾧ οἱ στρατιῶται τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ὑπηρετοῦν 20.

Ἡ ὑποτίμησις αὕτη ἄγει εἰς τοιαύτην ἀπόστασιν τῶν ὄροφυλάκων ἀπὸ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ὥστε ἀντιθετικῶς παραβάλλονται (numeri-limitanei, numeri-limes, milites-limitanei), ἀφ' ὅτου οἱ ὄροι *numerus* (ἀριθμὸς), κατάλογος, τάγμα εἶχον καθιερωθῆ διὰ τὸν τακτικὸν στρατόν⁴. Διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι ὁ Ἰουστινιανός⁵, ἐσχάτην καταφρόνησιν δεικνύων πρὸς τὸ σῶμα τοῦτο, καθυστέρησεν ἐπὶ τέσσαρα ἢ πέντε ἔτη τὸν μισθὸν τῶν ὄροφυλάκων, εἶτα ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραιτηθῶσιν αὐτοῦ καὶ τελευταῖον ἀφήρσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν ιδιότητα τοῦ στρατιώτου. Ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον, ἂν τὸ σπουδαῖον τοῦτο μέτρον ἐφηρημόσθη καθ' ὅλον τὸ κράτος ἢ μόνον ἐν Ἀνατολῇ ἢ ἂν ἦτο ἀπλοῦν καὶ προσωρινὸν οἰκονομικὸν μέτρον ἔνεκα τῶν μεγάλων πρὸς ὀχύρωσιν ὅλου τοῦ κράτους δαπανῶν, ἀφ' οὔ δὲν εἶναι πιστευτόν, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ καταργηθῶσιν ἐντελῶς οἱ ὄροφύλακες, χωρὶς μάλιστα νὰ εἶναι τοῦτο φανερόν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ. Τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Προκοπίου ἀμφισβητοῦσι καὶ ὁ Diehl καὶ ὁ Maspero (ὄρα κατωτέρω). Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀφρικῆς (533) κατέστησεν εἰς τὰ σύνορα

¹ Ὅρα ἀνωτ. σ. 84.

² Ὅρα καὶ SEBECK ἔ. ἀνωτ. σ. 30 σημ.

³ Κῶδ. ΘΕΟΔΟΣ. VII 22, 8.

⁴ GROSSE 69, 273 - 6.

⁵ Προκ. Ἀνέκδ. 24, 12 - 14.

αὐτῆς καὶ τοὺς ὄροφύλακας, οὓς ἐπαινεῖ¹, μὲ τὴν αὐτὴν μάλιστα ὀργάνωσιν καὶ τὰ αὐτὰ ὀνόματα, καὶ ὅτι κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἢ κατάστασις τῶν θεμάτων μετέβαλε τὸν στρατὸν ὅλον εἰς ἐδραίως ἐγκατεστημένην χωροφυλακίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ὄροφυλάκων.

Γλαφυρὰν καὶ πλουσιωτάτην περιγραφὴν τῆς ὀχυρώσεως τοῦ *limes* μὲ πρότυπον τὸν τῆς Ἀφρικῆς, καταρτισθέντα βέβαια κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα δι' ἅπαν τὸ κράτος, παρέχει ὁ Diehl², συμπληρῶν ὅτι ἐνδεχομένως λείπει ἐκ τῶν ἄλλων περιγραφῶν. Λέγει καὶ οὗτος, ὅτι οἱ ὄροφύλακες εἶναι ἐπιτόπιοι εἰδικοί στρατιῶται ἅμα καὶ γεωργοί, καλλιεργοῦντες γῆν παραχωρηθεῖσαν αὐτοῖς παρὰ τὰ μεθόρια μεταξὺ τῶν ὀχυρῶν τοῦ λιμίτου.

Στρατολογηθέντες ἐκ τῶν ἐπαρχιωτῶν κυρίως τῶν συνόρων οἱ ἄνδρες ἐλάμβανον γαίας, ἀφορολογήτους πιθανῶς, καὶ μισθόν τινα ὑπὸ τοὺς ὄρους νὰ καλλιεργῶσιν ἐν εἰρήνῃ τὴν παραχωρηθεῖσαν γῆν — εἰς τοὺς τακτικούς στρατιώτας ἀπηγορεύετο πᾶσα ἄλλη ἀσχολία ἔξω τοῦ στρατοῦ — καὶ νὰ ἐπιβλέπωσιν ἀγρύπνως πάσας τὰς ὁδοὺς τὰς τεμνοῦσας τὴν ὀροθητικὴν γραμμὴν πρὸς ἀποτροπὴν πάσης ἀπαγορευομένης ἐμπορίας μετὰ τῶν γειτόνων. Εὐθύς ὡς παρατηρεῖτο κίνησις τις εἰς τὰ σύνορα, ὠπλίζοντο, εἴτε ἵνα ἀμυνθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐμπιστευθείσης εἰς αὐτοὺς θέσεως, εἴτε ἵνα σπεύσωσι μετ' ἄλλων ὁμοίων ὀπλιτῶν νὰ ἀποκρούσωσι τὸν ἐπιδρομέα. Ἀπηγορεύετο ἢ ἐγκατάλειψις τοῦ *limitis*, παρ' ὃν ἦσαν ἐγκατεστημένοι· ἢ διὰ βίου στρατιωτικὴ ὑπηρεσία των ἦτο ῥητὸς ὄρος τοῦ δικαίου τῆς ἰδιοκτησίας των. Ἐνυμφεύοντο, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἔξω γενικῶς εἶπεῖν ἐντὸς τῶν *castella*, ἔνθα ἦσαν κατηλισμένοι οἱ ὄροφύλακες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δουκός (*dux*), ὑφ' ὃν ἦσαν οἱ *tribuni*. Πλείονες διέμενον εἰς τὰς ὀχυρὰς πόλεις, ὀλιγώτεροι δὲ εἰς τὰ φρουρία τῶν συνόρων· πρὸς πολεμικὴν δ' ἐτοιμότητα ἐγυμνάζοντο ὑπὸ τῶν τριβούνων διακόπτοντες τὰς γεωργικὰς των ἐργασίας.

Ἡ ὀχύρωσις λοιπὸν τῶν ὀρίων ἀπὸ Εὐφράτου εἰς Τύνιδα, ἔξ Ἀρμενίας εἰς Δύσιν καὶ ἔξ Αἰγύπτου εἰς Δούναβιν καὶ Βορρᾶν συνίστατο εἰς περιτειχίστους πόλεις συνδεομένας διὰ πυκνῶν παρεμβλήτων φρουρίων (*castella*), ὥστε νὰ φράσσηται ἡ δίοδος. Ὅπισθεν τῆς ἀλύσεως ταύτης ἦτο ἄλλη ἀραιότερα ἀλλὰ ἰσχυροτέρα, ἀποτελουμένη συνήθως ἐκ μεγάλων πόλεων καὶ ἰσχυρῶν φρουρῶν προστατευουσῶν ἢ παρεχουσῶν ἄσυλον εἰς τὸν ὑπαιθρον πληθυσμόν³. Οὕτω ἡ χώρα ὅλη ἐκαλύφθη ὑπὸ φρουρίων. Πᾶσα ὁδὸς προσέλαβε πύργους, πᾶσα πόλις τείχη καὶ προχώματα

¹ Cod. Just. I, 27, 2 § 8.

² JUSTINIEN 1901, 223 ἐξ. 230 ἐξ. 238.

³ Προκόπιος κτίσμ. 268.

καὶ γειτονικὰ ἐπικουρικὰ castella. Ἄλλοῦ ἐπὶ τῶν ὁρίων ἦσαν ἢ castella ἢ burgi ἐπιβλέποντες τὴν ἐχθρικὴν χώραν. Ἄλλοῦ ἐνισχύονται ὑψώματα διὰ ἐρυμάτων πρὸς καταφυγὴν τῶν πεδινῶν. Τὰ στενὰ κλείονται παρομοίως ἢ διὰ συνεχῶν τειχῶν (Θερμοπύλαι, Ἴσθμὸς) καὶ γίνονται ἀληθεῖς «κλεισοῦραι»¹. Πᾶσα δίοδος κλείεται εἰς τὴν εἴσοδον ἢ ἔξοδον τῶν φαράγγων διὰ πύργων, ἐρύματα ἐν μέσῳ πεδιάδων κατοπτεύουσιν αὐτάς, πύργοι ἐγείρονται ἐπὶ λόφων, ἵνα ἀναγγέλλωσιν ἐνδεχομένην ἐπιδρομὴν καὶ πανταχοῦ μικρὰ ὄχυρὰ παρέχουσι καταφύγιον. Ὅδοι δὲ στρατηγικαὶ συνέδεδον τὰ φρούρια. Κατὰ τοῦτον τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τῆς Βυζαντινῆς ὄχυρώσεως τοῦ V αἰῶνος ὠχυρώθη καὶ ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Θράκη, ἡ Μοισία, ἡ Δαρδανία², ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἑλλάς. «Βεβαίως ἔκτοτε χρονολογοῦνται τὰ ἔργα τὰ ἐπιχειρηθέντα πρὸς προστασίαν τῶν ἐσωτερικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Βαλκανικῆς» (244). Τὴν μὴ πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ τῶν ὄροφυλάκων τείνει ὁ Diehl (245) νὰ δικαιολογήσῃ ἔνεκα τῆς κενώσεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, ἐξαντληθέντος εἰς τὰς ὄχυρώσεις· ἀλλ' εὐρίσκει, ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο εἶναι ἀπροσάρμοστον πρὸς τὸν χρόνον, εἰς ὃν ἀνάγει αὐτὸ ὁ Προκόπιος.

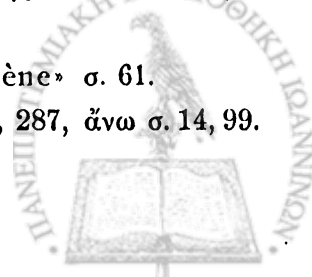
Ἐπίσης λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ limes καὶ τῶν λιμιτανέων τῆς Αἰγύπτου κάμνει ὁ Maspéro, *Organis. milit. de l'Égypte Byzantine* 1912 κυρίως ἐν σελ. 17 ἔξ.-24, 43-45, 60 ἔξ. Ἐπαναλαμβάνω τὴν παρατήρησιν αὐτοῦ (σ. 17 καὶ 19), ὅτι ἀπὸ τοῦ Δ' τουλάχιστον αἰ. μ. Χρ. limes ἐθεωρεῖτο καὶ ὀλόκληρος ἐπαρχία καὶ ὠχυρώνετο ὅλη. Οἱ λιμιτάνεοι μετὰ τῶν κάστρων τῶν εἶχον τὰ αὐτὰ ὀνόματα, ἦσαν δ' ἐντόπιοι γεωργοὶ καὶ στρατιῶται καὶ ἠύρισκοντο ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατάστασιν δικαίου, ὡς περιεγράψαμεν ἤδη, ἦσαν δηλ. οἰονεὶ δοῦλοι στρατιωτικοὶ («*sorte de serfs militaires*» σ. 44 ἔξ.) λαβόντες παρὰ τὰ μεθόρια δημοσίαν γῆν, ἐξ ἧς ἀπέζων οἰκογενειακῶς, ὑποχρεωμένοι νὰ οἰκῶσι μονίμως ἐν αὐτῇ, νὰ γεωργῶσιν αὐτὴν καί, ἀσκούμενοι εἰς τὰ ὄπλα ὑπὸ τοὺς ἄρχοντας τῶν (σ. 100 ἔξ.), νὰ ἀμύνωνται κληρονομικῶς ὑπὲρ αὐτῆς. Βεβαίως, ἂν ἡ γεωργία δὲν συνέφερεν, ἠσυχολοῦντο εἰς ἐργασίας μᾶλλον ἐκπληκτικὰς³ ὡς οἱ ναῦται τῆς Συήνης καὶ ὡς οἱ ποιμένες, λέγω ἐγώ, καὶ οἱ χρυσοχοὶ⁴, ἀγωγιᾶται καὶ ἄλλοι τεχνῖται τῶν ὀρέων τῆς Μακεδονίας. Ἀμφι-

¹ Clausura. Προκ. κτισμ. III, 2, 3-6. 7, 5. IV, 2, 17. Μετὰ τὴν εἰς θέματα διαίρεσιν τὰ ὄχυρὰ ταῦτα στενὰ δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ κλεισουράρχου ὄρα GELZER, *Byzantinische Kulturgeschichte* 1909, σ. 77. VASILIEV, *Hist. de l'empire Byzantin* γαλλ. 1932, 1, σ. 460, 462.

² 150 φρούρια μόνον ἐν ταύτῃ ἀριθμῷ ὁ Προκόπιος, πάντα ἐργαστήρια παλαιὰ παραγωγῆς Τσιντσάρων (πρβλ. σ. 76₁).

³ «Des occupations plus surprenantes, comme les ναῦται de Syène» σ. 61.

⁴ Ἀρχ. Ἐφ. 1927-8 σ. 65 ἔξ. Leake, *Travels in northern Greece*, 3, 287, ἄνω σ. 14, 99.

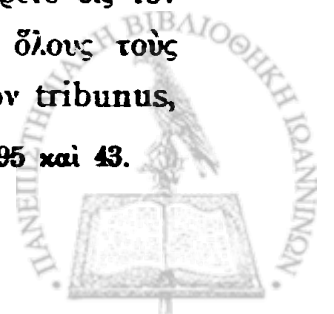

βάλλει δ' ὁ Maspéro, ἂν ὁ Ίουστινιανὸς κατέλυσε τὸ σῶμα τῶν ὄροφυλάκων, οὓς ἀναφέρει εἰς τὸν κώδικα καὶ τὰς νεαράς του καὶ οὓς ἐγκατέστησεν αὐτὸς εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἀφρικής μετὰ τὴν ἀνάκτησίν της, ἠττηθέντων τῶν Βανδάλων (45).

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς στρατολογίας τῶν ὄροφυλάκων ὁ Maspéro (61) ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον τῆς στρατολογίας τῶν τακτικῶν στρατιωτῶν (52), οἵτινες προήρχοντο κληρονομικῶς ἐκ τῶν παλαιμάχων (κληρούχων). Ἐάν οἱ υἱοὶ τῶν παλαιμάχων δὲν συνεπλήρουν τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν, κατέφευγον εἰς στρατολογίαν γινομένην ὡς ἐξῆς: Ἐκάστη πόλις ἢ κώμη ὄφειλε νὰ φέρῃ ὠρισμένον ἀριθμὸν στρατιωτῶν εἰς τὸν στρατολόγον ἄρχοντα τὸν καλούμενον ἐπιμελητὴν τειρώνων. Ἐν τῇ κώμῃ ἕκαστος γεωκτῆμων ἢ ὁμάς τις γεωκτημόνων ὄφειλον νὰ προσαγάγωσιν εἰς τὸν στρατὸν ἄνδρας τινὰς ἀναλόγως πρὸς τὴν περιουσίαν των ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων (νεόστρατοι τείρωνες)· ἐνίοτε ἐθελοντῆς τις, πτωχὸς βεβαίως, προσεφέρετο αὐτεπαγγέλτως· τούτους ἐνέγραφεν ὁ ἐπιμελητὴς εἰς τὸν κατάλογον, ἵνα, πρὶν γίνωσι δεκτοί, ὑποβληθῶσιν εἰς ἐξέτασιν πρὸς βεβαίωσιν τῆς φυσικῆς ἰκανότητος αὐτῶν πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας. Ἡ ἐξέτασις αὕτη ἐγένετο ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν, πεμπόντων ἔπειτα τὴν κρίσιν των εἰς τὸν δοῦκα Πάντως ἢ ἀπόφασις ἐξήρχετο ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ δονκός. Οἱ γενόμενοι δεκτοὶ κατενέμοντο ὑπὸ τοῦ δονκός εἰς τὰς φρουράς τῆς ἐπαρχίας ἢ περιοχῆς, ἧς ἤρχεν οὗτος. Πρὸς τοῦτο ὁ δούξ ἐξέδιδε δι' ἕκαστον *titonem* τὴν ἐγκριτικὴν, *probatoriam* (προβατωριαν) ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος, δι' ἧς ἐνεκρίνετο ἡ ἐγγραφή του καὶ ἐδίδετο ἡ ἐντολὴ εἰς ὠρισμένην στρατιωτικὴν μονάδα νὰ τὸν ἐγγράψῃ εἰς τὴν μάτρικα ἥτοι τὸν κατάλογον τῶν στρατιωτῶν τῆς μονάδος. Τὴν ἐντολὴν ταύτην παρουσίαζεν εἰς τοὺς διοικοῦντας τὴν μονάδα αὐτὸς ὁ νεόστρατος (53 ἐξ.). Ἡ μονὰς αὕτη διέμενον ἐν τῇ πόλει ἢ τῇ κώμῃ τοῦ νεοστράτου, οὗτινος τὰ ἄρρενα τέκνα, ἅτινα ὄφειλον νὰ διαδεχθῶσι τὸν πατέρα, ἂν ἦτο ὄροφύλαξ, ἦσαν ἐγγεγραμμένα εἰς τὸν κατάλογον τῆς στρατιωτικῆς μονάδος τοῦ πατρός των ἥτοι τῆς πατρίδος των, ἐνθα δηλ. εἶχον γεννηθῆ ταῦτα.

Οἱ *limitanei* κατὰ τὸν Seeck¹, κατετάσσοντο συνήθως ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει ὡς νεοσύλλεκτοι καὶ προήγοντο ἐν τῷ σώματι τούτῳ εἰς ἀξιώματα (*principales*). Εὐνοιαὶ ἢ δυσμένειαι ἠδύναντο νὰ ἐπιταχύνωσιν ἢ νὰ ἐπιβραδύνωσιν τὴν προαγωγὴν. Ἐάν τις προήγετο ταχέως ἥτοι ἐντὸς πενταετίας, μετετίθετο εἰς τὸν στρατὸν παρατάξεως (*comitatenses*), ἐνθα ἤρχιζε πάλιν ἐκ τῶν κάτω ὡς *trigo*. Ἐάν προαγόμενος ἐγένετο *primicerius* καὶ εἶχε λήξει ἡ θητεία του, ἀπεσύρετο εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον μὲ τίτλον *protector* ἢ *domesticus*. Ἐάν διήρχετο ὄλους τοὺς βαθμούς, ἐλάμβανε τὴν ἀρχηγίαν στρατιωτικοῦ τινος τμήματος μὲ τίτλον *tribunus*,

¹ *Gesch. des Unterganges der antiken Welt* 2 1921, 35 ἐξ. καὶ 493, 495 καὶ 43.

praefectus ἢ praepositus ἦτοι ἦτο ἀξιωματικός· ἐνίοτε δ' ἔφθανε καὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ.

Τελευταῖος ἔδωκε πυκνὴν καὶ γενικὴν πῶς τὴν ἱστορίαν τῶν ὄροφυλάκων ὁ Stadtmüller¹ ὑπισχνούμενος καὶ εὐρυτέραν πραγματείαν. Οὗτος φρονεῖ, ὅτι οἱ μικροὶ λαοὶ φυλάττουσι μόνον τὰ ὄρια τῆς χώρας των, τὰ δὲ μεγάλα κράτη ἔχουσιν ὄροφύλακας στηριζομένους εἰς τὸν ὀπισθεν σταθμεύοντα ἐν τῇ χώρᾳ τακτικὸν στρατόν. Οἱ ὄροφύλακες εἶναι στρατιῶται ἐξ ἀρεσκείας καὶ προτιμήσεως, ἀμειβόμενοι διὰ χρημάτων ἢ διὰ γῆς. Ἐκ τῶν πρώτων γεννᾶται ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος μισθοφορικὸς στρατός, ἐκ τῶν δευτέρων οἱ γεωργοὶ στρατιῶται, οἵτινες νοοῦνται ὡς ἐγκατεστημένοι μονίμως, ὑπόχρεοι δὲ πάντες πρὸς στρατείαν, ὥστε νὰ εἶναι ἀκένωτος ἀποθήκη στρατιωτῶν (πρβλ. τὸ Περσικὸν κράτος τῶν Ἀχαιμενιδῶν, τὸ τοῦ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας, τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος).

Τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος (σ. 393) ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Δημοκρατίας ἔχει γενικὴν στρατολογίαν, ὡς πάντα τὰ συγγενικὰ ἢ κατὰ πόλεις κράτη (Stamm- ἢ Stadtstaaten), εἰ καὶ ἡ ὑποχρέωσις, νὰ ἔχη τις τὸν ὄπλισμὸν ἐξ ἰδίων, ἀπέκλειε τοὺς ἀπόρους. Τότε ἦσαν ἄγνωστοι οἱ μόνιμοι στρατοί, τότε ἦτο ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ τῶν ἀποικιῶν (coloniae). Οἱ ἀποικοὶ γεωργοὶ (coloni) ἐγκαθίστανται ὑπὸ τοῦ κράτους, ἡ γῆ καλλιεργεῖται καὶ παράγει, τὸ πλεόνασμα τοῦ πληθυσμοῦ σώζεται, τὸ κράτος καὶ αἱ νέαι κτήσεις ἀσφαλίζονται.

Ἀπὸ Μαρίου, ὅτε στρατεύονται καὶ οἱ πτωχοὶ (capite censi), παρήχθη στρατός ἐξ ἐπαγγέλματος, ὃν δέχονται ἔπειτα ἀπόμαχον αἱ ἀποικίαι.

Ἀπὸ Αὐγούστου ἐτάχθη εἰς τὰ στερεωθέντα σύνορα καὶ τὰς μεθορίους ἐπαρχίας μονίμως ἐντοπισμένος στρατός ἐξ ἐπαγγέλματος, παράλληλος πρὸς τὸν ὀπισθεν παλαιὸν κινητὸν στρατόν.

Οἱ ἐπόμενοι δύο αἰῶνες ἐσχημάτισαν ὀχυρὰν συνεχῆ γραμμὴν συνόρων, *limes*, μὲ μονίμους ὄροφύλακας, ἀλλ' ἡ στρατολογία κατὰ μικρὸν μετετέθη ἀπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ εἰς τοὺς παραμεθορίους ἡμιβαρβάρους λαούς. Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα πλεονάζουν ἐν τῷ στρατῷ οἱ Ἰλλυριοί, τὸν δὲ Δ'-Ε' αἰῶνα οἱ Γερμανοί.

Αἱ ἀποικίαι ἀπὸ Αὐγούστου μέχρις Ἀδριανοῦ ἔχουσι στρατιωτικὸν χαρακτῆρα, μετὰ δὲ τὸν Ἀδριανόν, εἶναι τίτλος διδόμενος εἰς *municipia*.

Ἡ ἄμυνα τοῦ κράτους γίνεται ὄχι μόνον διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἄλλων δύο τύπων τῶν στρατιωτικῶν ἐγκαταστάσεων: α'. τῆς ἐγκατα-

¹ *Actes du IV Congrès intern. d. ét. Byzant.*, Sofia, 1935, 1, σ. 392 ἔξ. *Forschungen und Fortschritte*, 10, 1934, σ. 404 ἔξ. πρβλ. *Vierteljahrsschr. für Sozial- und Wirtschaftsgesch.*, 22, 1929, σ. 129 ἔξ.

στάσεως γεωργῶν στρατιωτῶν κατὰ μῆκος τῶν συνόρων (*milites limitanei*). β'. τῆς μετοικήσεως τῶν ἀνυποτάκτων ἢ ὑπόπτων λαῶν ἢ τῆς μετατροπῆς ἄλλων εἰς προτεκτορᾶτα ἀμυνόμενα ὑπὲρ τοῦ κράτους. Οἱ κυρίως ὁμως ἔτοιμοι ὑπερασπισταὶ τῶν συνόρων ἦσαν οἱ *limitanei*, μόνιμοι κάτοικοι πεπροικισμένοι διὰ γῆς ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς στρατεύσεως. Ἐνεφανίσθησαν ὅτε καὶ ὁ *limes*¹.

Οἱ ἀνωτέρω τρόποι τῆς ἀμύνης τοῦ κράτους, εἶναι (σ. 394) ἐν χρήσει καὶ καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρώιμον ἐποχὴν ἐπικρατεῖ ὁ β' τρόπος, κατὰ τὴν μέσην ὁ α' κατὰ δὲ τὴν ὑστέραν οἱ μόνιμοι μισθοφόροι.

Ἐν τῇ πρώτῳ ἐποχῇ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρι Ἡρακλείου ἔχομεν τακτικὸν στρατὸν (*στρατιῶται*) ἐξ ἐθελοντῶν ἢ βία ἐστρατολογημένων καὶ ὄροφύλακας (*limitaneos*) κληρονομικῶς ὑποχρέους πρὸς στρατείαν μικρογεωργοὺς παραμεθορίου. Προσετίθεντο ἄλλαι τινὲς ομάδες στρατιωτικαὶ (*bucellarii*, σύμμαχοι φοιδερᾶτοι). Ἐπικειμένης τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν (375 καὶ ἔπειτα) μετοικίζονται εἰς τοὺς ὄριους ποταμοὺς Ρῆνον, Δούναβιν, Εὐφράτην, δυσήνιοι βάρβαροι λαοί, κολακευόμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους παρέχοντος ἐλευθερίαν τινά, ὥστε νὰ ἀμύνωνται ὑπὲρ αὐτοῦ (ἄνω σ. 86₃). Τοῦτο ἔπραξε καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάβεως, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ πάμπολα φρουριά του, ἅτινα ὁμως δὲν ἀντέσχον εἰς τὴν σλαυικὴν ἐπιδρομὴν, ἐπειδὴ ἔλειπεν ἔτοιμοπόλεμος στρατός. Ἐπηκολούθησεν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Ἀράβων, ἧς ἔνεκα τὸ κράτος περιορίσθη εἰς τὸ δέκατον τῆς προτέρας ἐκτάσεώς του.

Ἄλλ' ὁμως κύριον τῆς θαλάσσης τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος ἐθαυματούργησεν, ἀντιστὰν ἐπὶ 3¹/₂ αἰῶνας μέχρι τοῦ Βασιλείου Β', ὅστις ἀνέκτησε τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον καὶ ὤθησε τὰ ἀνατολικά ὅρια εἰς τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα. Τὸ θαῦμα ἔγινε, διότι ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὸν στρατόν.

Κατὰ τὸν Ζ' καὶ Η' αἰῶνα τὸ κράτος ἦτο μικρὸν καὶ πᾶσα γωνία του ἦτο *limes*, οἱ δὲ *limitanei* ἐκάλυπτον αὐτὸ πανταχοῦ (σ. 396), σπεύδοντες πρὸς πᾶσαν κινδυνεύουσαν γωνίαν. «*Στρατιῶται*» εἶναι οἱ *limitanei* τότε, ἦτοι οἱ πρὸς στρατείαν ὑπόχρεοι γεωργοί, οὐχὶ δὲ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται. Τὸ κράτος διαιρεῖται εἰς ἀμυντικὰς μονάδας, θέματα, ὧν ἕκαστον διευθύνει ὁ στρατηγός, ἔχων ἐξουσίαν στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ δικαστικὴν. Ἡ διαίρεσις εἰς θέματα παραμένει ὕστερον ἐπὶ αἰῶνας.

Οἱ ἐπόμενοι αἰῶνες ἀνακτῶσι τὰς ἀπολεσθείσας ἐπαρχίας καὶ ὑποτάσσουσι πολλὰ βάρβαρα ἔθνη, ἅτινα μετοικίζονται (Θ' καὶ Ι' αἰ.). Ἡ μεγέθυνσις τοῦ κράτους ἐπιβάλλει μόνιμον πάλιν στρατόν, δυνάμενον νὰ προσδράμη, ὅπου θὰ ἦτο ἀνάγκη. Οὗτος ἐξεπήγασεν ἐκ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, ἐκταθείσης εἰς φρουρὰν τῆς

¹ Pauly-Wissowa, R.-E. λ. *limes*. Istros, I, 1934, σ. 73.

Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἶτα εἰς τακτικὸν στρατὸν ἐκστρατείας. Αἱ μονάδες αὐτοῦ ἑκαλοῦντο *τάγματα* (I' αἰ.) καὶ προσετίθεντο εἰς τὸν στρατὸν τῶν *θεμάτων*.

Οἱ ἀπόλεμοι αὐτοκράτορες τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἠμέλησαν τὴν ἄμυναν τῆς χώρας, νομίσαντες αὐτὴν ἀσφαλῆ. Μεσοῦντος τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καταρρέει ὁ θεσμὸς τῶν *θεμάτων*. Ὁ στρατηγὸς εἶναι μόνον πολεμικὸς ἄρχων. Ἐξαφανίζονται δὲ καὶ αἱ λέξεις *δροῦγγος* καὶ *βάνδον*, δηλοῦσαι πρότερον τμήματα τοῦ στρατοῦ τῶν γεωργῶν (*limitanei*). Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος *δροῦγγος* δηλοῖ (σ. 397) χωρίον ἐλευθέρων πολιτῶν, *βάνδον* δὲ δηλοῖ ὕστερόν ποτε ἐν Τραπεζοῦντι περιοχὴν μὲ πολλὰ χωρία. *Θέμα* δὲ δηλοῖ γενικῶς ἐπαρχίαν (*Provinz, Bezirk*). Ἐντὶ στρατηγοῦ ἔχομεν τώρα *πραίτωρα*. Ὡστε μεταρρῦθμισίς τις ἔγινεν εἰς τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Πῶς συνέβη τοῦτο;

Τὸν Ζ'-ΙΑ' αἰῶνα ὁ *πραίτωρ* ἦτο ὁ δικαστικὸς βοηθὸς τοῦ στρατηγοῦ. Τὸν ΙΑ' λαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ στρατηγοῦ ἑξαφανιζομένου. *Ἡ ἄμυνα τῆς χώρας ἀνῆκε πρότερον εἰς τοὺς γεωργοὺς κληρονομικοὺς στρατιώτας*, οἵτινες ἐν εἰρήνῃ ἐγεώργουν καὶ ἠσκούντο στρατιωτικῶς, ἐν πολέμῳ δ' ἐμάχοντο. *Τὸν ΙΑ' αἰῶνα λείπει ὁ στρατηγός*, οἱ δὲ ἐλεύθεροι γεωργοὶ στρατιῶται ἀπορροφῶνται βαθμηδὸν ὑπὸ τῶν *μεγαλοκτηματιῶν περιλαμβανόντων τὰς γαίας αὐτῶν εἰς τὰ ἐαυτῶν latifundia*, ἀφ' οὗ ἡ πολιτικὴ τῆς προστασίας τῶν γεωργῶν τοῦ Βασιλείου Β' ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν διαδόχων του. Ἀπώλεσε δὲ καὶ ὁ μόνιμος στρατὸς (*Milizheer*) τὴν δεσπόζουσαν σημασίαν του ἔνεκα τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν. *Τότε θὰ ἔπαυσαν νὰ χρησιμοποιοῦν ἐν γένει ὡς στρατιώτας τοὺς διηνεκῶς κατ' ἀριθμὸν μειουμένους γεωργοὺς στρατιώτας*.

Εἶναι ἄγνωστον, ἂν τοῦτο ἔγινε δι' αὐτοκρατορικῆς ἀποφάσεως ὡς νόμου ἢ ἂν ἦτο βαθμιαῖον ἀποτέλεσμα οἰκονομικῆς ἐξελίξεως. Ἡ γενικὴ καὶ σχεδὸν σύγχρονος ἀντικατάστασις τοῦ τίτλου τοῦ στρατηγοῦ διὰ τοῦ *πραίτωρος* συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ πρώτου· οὐδεὶς ὅμως ἀναφέρει τι, ἐπειδὴ οἱ συγγραφεῖς ἀδιαφοροῦν πρὸ τῶν ζητημάτων τῆς διοικήσεως.

Ὁ *πραίτωρ* ὡς διοικητὴς θέματος μνημονεύεται πρῶτον τῷ 1060. Ὡστε (σ. 398), ἀφ' οὗ ὁ Βασίλειος Β' (976 - 1025) ἦτο *προστάτης τῶν γεωργῶν στρατιωτῶν*, ὁ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος (1042-1054) θὰ ἔκαμε τὴν *μεταρρῦθμισιν ἀφαιρέσας πᾶσαν ἐπικίνδυνον δύναμιν ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους ἐλευθέρους γεωργοὺς στρατιώτας*, καὶ ἀπογυμνώσας τοὺς ἀντιπάλους του στρατηγοὺς Μανιάκην καὶ Τορνίκην.

Ἐκτοτε ἀρκοῦνται εἰς ἄμυναν διὰ φρουρῶν καὶ διὰ μονίμου στρατοῦ ἐκ δαπανηρῶν μισθοφόρων, ἀποδειχθέντων μετ' οὐ πολὺ ἀναξίων λόγου, ἀλλ' ἐπιβαλλόντων τὴν θέλησίν των, ἀφ' οὗ ἔλειπε τὸ ἀντίπαλον δέος, τοῦ κράτους ὁμολογήσαντος διὰ τοῦ θερμοῦ τούτου ἀδυναμίαν νὰ ὑπερασπίζη αὐτὸ ἑαυτό.

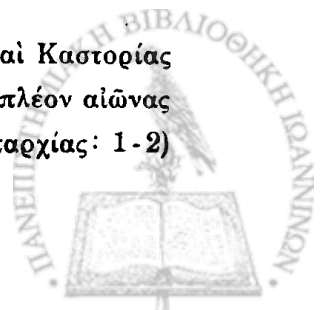
Ἡ γενικὴ στρατολογία διετηρήθη θεωρητικῶς καὶ ἔπειτα. Ἐν κινδύνοις ἐστρατολογοῦντο αἱ ἀπειλούμεναι ἐπαρχίαι. Ἄλλ' οἱ ἄνδρες ἦσαν ἀγύμναστοι, ἀπόλεμοι, ἀπρόθυμοι καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀνάγκης ἄχρηστος ὄγκος (Γ. Πλήθων-Γεμιστός). Ταῦτα κατὰ τὸν Stadtmüller.

Ἡ προσεκτικὴ διατύπωσις τοῦ συμπεράσματος τοῦ Stadtmüller ἀνωτέρω περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν θὰ ἀφηρέθη πᾶσα ἐπικίνδυνος δύναμις τῶν ἐν τῷ στρατῷ ἐλευθέρων γεωργῶν, μειωθέντος (ὥστε μὴ ἀφανισθέντος ὀλοσχερῶς) τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, ἦτο ἀναγκαία. Διότι νομίζω, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς μεγάλης γεωκτησίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θίξη πᾶσαν τάξιν χωρικῶν καὶ δὴ καὶ τοὺς ναύτας τῆς Συήνης καὶ τοὺς ποιμένας τῆς Πίνδου. Τὰ εἰδικὰ καθήκοντα τῶν Πινδίων οὔτε περιττὰ ἦσαν οὔτε ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῶσιν ὑπ' ἄλλων ἀνδρῶν, μὴ εἰθισμένων εἰς τὸ τραχὺ κλίμα καὶ τὸν ἐπιβεβλημένον ἐπίσης τραχὺν καὶ ἀσταθῆ τὴν οἴκησιν βίον. Διὰ τοῦτο πιστεύω, ὅτι, ἂν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα μετέβαλε τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν ἐπὶ Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου, τὸ διάταγμα τοῦτο δὲν ἦτο γεωμετρικοῦ σχήματος, ἀλλ' εἶχεν ἐξαιρέσεις καὶ πρὸ παντὸς θὰ ἐφείσθη τῶν ὄροφυλάκων τῆς Πίνδου, οὓς οὔτε νὰ ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλων ἦτο εὐκόλον, οὔτε νὰ καταλύσῃ καὶ ἐκδιώξῃ εἰς ἄλλον τόπον ἀπρόσφορον πρὸς τὸν βίον καὶ τὰς ἀνάγκας των κατὰ τοὺς ἕξ τουλάχιστον μῆνας τοῦ ἔτους, οὔτε καὶ νὰ καταπολεμήσῃ εὐκόλως, ἂν ἤρνοῦντο ὑπακοὴν εἰς καταστρεπτικὸν δι' αὐτοὺς διάταγμα. Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν *limitanei*, πανάρχαιος ἐν Μακεδονίᾳ ὢν, διετηρήθη ὄντως μέχρι τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως, ὡς ἐσημείωσα ἄνω σ. 96₀.

*
* *

Ἔτι ἡ δυτικὴ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία ἦτοι ἡ Πίνδος ἐθεωρεῖτο ὡς *limes*, ἅτε πρόσφορος τοῖς «βαρβάροις», καὶ ὅτι ἐδεῖτο ὀχυρώσεως, ὡς ὁ Ἱστρὸς (σ. 36, 86₃), λέγει ρητῶς ὁ Προκόπιος 4, 3, 8 «... περίφοβοι ὄντες οἱ τῆδε ὠκημένοι διηνεκὲς καὶ καραδοκοῦντες ἀεὶ ἐγκείμεσθαι τοὺς βαρβάρους σφίσιν· ἐπεὶ οὐδαμῆ τῶν ταύτη χωρίων ὀχύρωμα ἦν, ὅπη ἂν καταφυγόντες σωθῆσονται· ἀλλὰ καὶ Λάρισαν καὶ Καισάρειαν πεπονηκότων σφίσιν ὑπεράγαν τῶν ἐρυμάτων, σχεδόν τι ἀτειχίστους εἶναι ξυνέβαινε. Βασιλεὺς δὲ Ἰουστινιανός, ἄμφω τείχη ἰσχυρότατα ποιησάμενος, γνησίᾳ τὴν χώραν εὐδαιμονίᾳ ξυνώκισεν... πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα φρούρια ἐπὶ Θεσσαλίας¹ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἀνενεώσατο, ὧν περὶ τὰ ὀνόματα σὺν τοῖς

¹ Ἡ Θεσσαλία τότε ὡς γεωγραφικὸς ὄρος ἐξετείνετο μέχρις Ἀλιάκμονος καὶ Καστορίας Ἀρχ. Ἐφημ., 1933, 34. 46₁. Ὅρα καὶ τὴν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ ἐπὶ τρεῖς καὶ πλεοναίῳ αἰῶνας μετ' αὐτὸν διοικητικὴν διαίρεσιν, καθ' ἣν ἡ διοίκησις τῶν Μυσιῶν περιεῖχε 11 ἐπαρχίας: 1-2)

ἐν Μακεδονίᾳ τετειχισμένοις γέγραπταί μοι». Ἔπονται δὲ οἱ κατάλογοι τῶν ἀρχαίων φρουρίων, ἅτινα ἐπεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανός, καὶ τῶν νέων, ἅτινα αὐτὸς ἤγειρε. Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα ὀνόματα ὀχυρῶν πόλεων, ἐκ τῶν ἄλλων, ἅτινα ἀναφέρει ὁ Προκόπιος ἐν δυτ. Μακεδονίᾳ, μόνον ἢ Καστορία, ἢ Διοκλητιανού-πολις καὶ ἴσως τὸ Πέλεκον (τῆς Πέλκας) καὶ ὁ Γερμαῖς (Ἄγ. Γερμανός) εἶναι γνωστά¹. Πάντα εἶναι πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν, ὅθεν καὶ ἐπὶ Φιλίππου καὶ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐπὶ Αἰμιλίου Παύλου ὑπῆρχε κίνδυνος² καὶ διὰ τῆς εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς ἀνοικτῆς Ἠπείρου. Διὰ τοῦτο ὁ Προκόπιος ἀπαριθμήσας τὰ ἐκεῖσε φρούρια ἐπάγεται 4, 5, 1: «οὔτω μὲν σύμπασαν τὴν μεσόγειον Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐν Ἰλλυριοῖς ἐτειχίσαστο» (πρβλ. 4, 8, 1). Ὅτι δὲ ὁ ἐκ τῶν Ἰλλυριῶν φόβος ἐξετείνετο καὶ νοτιώτερον, φαίνεται ἐκ τῶν κατωτέρω 4, 2, 17 λεγομένων: «ἐν δὲ τῇ Ἡρακλείᾳ (τῆς Τραχίνος παρὰ τὰς Θερμοπύλας) πεποιήται τάδε: ἐξ Ἰλλυριῶν εἰς Ἑλλάδα ἰόντι, ὄρη δύο ἐπὶ μακρότατα ἀλλήλοιν ὡς ἀγχοτάτω ξυνίασιν, στενωπὸν ἐν ἀρχῇ ἀπεργαζόμενα τὴν μεταξὺ χώραν (κλεισούρας νενομίκασι ταῦτα καλεῖν)· πηγὴ δὲ κατὰ μέσον κάτεισι . . . 20. ἐνθένδεν τοῖς βαρβάροις εἰσιτητὰ ἐπὶ τε Θερμοπύλας οὐδενὶ πόνῳ ἐγένετο καὶ τὴν ταύτη Ἑλλάδα. τοῦ δὲ στενωποῦ ἐφ' ἑκάτερα δύο ἐκ παλαιοῦ ὀχυρώματα ἦν . . . Ταῦτα δὲ ἄμφω τὰ ὀχυρώματα ἐν ἐρειπίοις ἐκ παλαιοῦ ὄντα Ἰουστινιανὸς ἀνφοδομήσαστο . . . »³.

Ἡ ἀνάγκη ὀχυρώσεως τῆς δυτικῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν, ἦν ἐπιστώ-

τῶν Δακιῶν (*tripensis* καὶ *mediterranea* ὄρα ἄνω σ. 30), 3) Μυσίας ἀνωτέρας, 4) Δαρδανίας, 5) Μακεδονίας, 6) Θεσσαλίας, 7) Ἀχαΐας, 8) Πρεβάλεως, 9) Νέας Ἠπείρου, 10) Παλαιᾶς Ἠπείρου, 11) Κρήτης (Σ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, Βυζ. Μελ., II-IV, 1939, σ. 101 ἐξ. Περὶ τῆς ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ διοικητικῆς διαιρέσεως αὐτ. σ. 108 ἐξ.). Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἐπαρχία Μακεδονίας χωρίζεται ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Παλαιᾶς Ἠπείρου (τῆς νοτίου) καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Νέας Ἠπείρου (τῆς βορείου) με πόλεις καὶ τὸ Δυρράχιον καὶ τὸν Αὐλῶνα διὰ τῶν ὀρέων. Ὁ Προκόπιος IV, 4 καταλέγει καὶ τὰ φρούρια τὰ ἐν τῇ Ἠπείρῳ τῇ τε Νέᾳ καὶ τῇ Παλαιᾷ, ἐστραμμένα καὶ ταῦτα κατὰ τῶν «βαρβάρων».

¹ Πρακτ. Ἀρχ. Ἐταιρ. 1930, σ. 78, Ἀρχ. Ἐφημ. 1932, σ. 113.

² ARRIAN. Ἀνάβ., 7, 9, 2. Classical Studies pres. to Ed. Capps 1936, 196.

³ Αἱ αὐτόθι στενωποὶ καὶ αἰγοτριβεῖς ἀτραποί, δι' ὧν οἱ βλάχοι τώρα κατέρχονται ἐκ τοῦ συνθέτου ὄγκου τῆς Πίνδου εἴτε πρὸς τὴν Ἠπειρὸν εἴτε πρὸς τὴν Θεσσαλίαν εἴτε πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Σπερχειοῦ, εἶναι σπουδαιόταται, νομίζω, διὰ τὴν προϊστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Δι' αὐτῶν θὰ κατῆλθον ἐκ τῆς Θεσπρωτίας καὶ γενικώτερον τῆς Ἠπείρου οἱ (Σ)Ἑλλ-οὶ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Σπερχειοῦ ὡς (Σ)Ἑλλ-ηνες καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν βόρειον Εὐβοίαν ὡς (Σ)Ἑλλ-οπες. Φαίνεται δ', ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δὲν εἶχον ἀπολέσει ἀκόμη τὴν σημασίαν τῶν αἰ ἀτραποῖ ἐκεῖναι ὡς δίδδοι ἐπιδρομῶν, οἳ ἦσαν βεβαίως καὶ οἱ πανάρχαιοι ἐκεῖνοι Ἑλληνας (ιδὲ ὁμῶς καὶ Α. ΧΑΤΖΗΝ, ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν, 1935-6, σ. 128 ἐξ.

σαμεν γινομένην, ἐκ παναρχαίων χρόνων¹ καὶ ἥτις ἦτο αἰσθητὴ πάντοτε καὶ καθώριζε τὴν πολιτικὴν τῆς Μακεδονίας (ὄρα ἀνωτ. 120 ἐξ.), εἶχεν ἐκδηλωθῆ καὶ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, οὗτινος τὸ ὀχυρωτικὸν σύστημα συνεπλήρωσεν ἔπειτα ὁ Ἰουστινιανός. Ὁ Διοκλητιανὸς ὠχύρωσεν ἐν δυτ. Μακεδονίᾳ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλιάκμονος δύο πόλεις, τὴν Καισάρειαν μὲν πρὸς Ν τῆς Κοζάνης παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Καισαρεία, τὴν Διοκλητιανούπολιν δὲ παρὰ τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος (πρῶην Χρούπιστα) ἐν πεδινῷ τόπῳ². Μέχρι τοῦδε ἐπίστευον καὶ ἔγραφον, ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ παλαιοῦ Ὀρεστικοῦ Ἄργους ἐκτίσθη ἔπειτα ἡ Διοκλητιανούπολις. Ἀλλὰ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος 1938 δι' ἀνασκαφῶν μου εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ἐκεῖ Ἐρημοχωρίου ἢ Ἀρμενοχωρίου—τὸ ὄνομα εἶναι ἐκ τῆς βοτάνης ἀρμένιον—ἐδείχθη, ὅτι οὐδὲν λείψανον παλαιότερον τοῦ Διοκλητιανοῦ ὑπάρχει ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Διοκλητιανὸς ἔκτισε τὴν φερώνυμον πόλιν πρῶτος ἐνταῦθα καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ ἀλλαχοῦ που πλησίον τῆς θέσεως, ἐνθα εὐρέθη ἡ μαρτυροῦσα περὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ὀρεστῶν ἐπιγραφή³.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνεωτέρωσεν ἐνταῦθα κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀντὶ τῆς ἐν πεδίῳ καὶ εἰς τόπον εὐέφοδον κειμένης, ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου δὲ κατεστραμμένης Διοκλητιανουπόλεως, ἐτείχισε τὸν λαιμὸν τῆς χερσονήσου τῆς Καστορίας ἐν τῇ ὁμωνύμῳ λίμνῃ. Πλὴν δ' αὐτῆς ἐτείχισε πάλιν τὴν Καισάρειαν, τὴν Λάρισαν, τὴν Τρίκκαν, τὸ Πέλεκον καὶ πολλὰ ἄλλα.

Ποῦ εἶναι τὰ ἄλλα, ἅτινα καταλέγει ὁ Προκόπιος; Διὰ τῶν ὀνομάτων εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνευρεθῶσιν ἢ ὀρισθῶσι⁴. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον τὰ καταλεχθέντα ὑπὸ τοῦ Προκοπίου· διότι οὗτος δηλοῖ ἐν τέλει, ὅτι ἀνέγραψε μόνον ὅσα ἐκ τῶν γενομένων εἶδεν ἢ ἤκουσεν⁵. Ὅταν δ' ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι καὶ ὁ Προκόπιος καταλέγει φρούρια διαφόρου μεγέθους ἢ σημασίας καὶ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα (ὀχυρώματα, ἐρύματα, φρούρια, τείχη, κάστρα, καστέλλα, πύργους, πυργοκάστελλα κλπ.) καὶ οἱ περιγράψαντες αὐτὰ νεώτεροι⁶ δὲν εὐποροῦσιν ὀνομάτων ἐκ μιᾶς μόνης γλώσσης, ἵνα δηλώσωσιν αὐτὰ χαρακτηριστικῶς, συνάγομεν, ὅτι τὰ πυκνὰ ἐκεῖνα καὶ μικρὰ κατὰ τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν λιμίτων καὶ ἀσθενῆ συνήθως ἐρύματα,

¹ Πρβλ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1932, 80-114 Ἑλληνικά, Ζ, 37 ἐξ.

² Πρὸκ. κτίσμ. ἔ. ἄ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1933, 46, 54. Βυζαντ. καὶ νεολλ. χρονικά 1932, 55 ἐξ. Actes du IV congrès internat. d. étud Byz., 1, 1935 = Bull. de l'Inst. Archéol. bulg. IX Sofia, 1935 σ. 407 ἐξ.

³ Annual of the Brit. School at Athens, 1911 - 2 179. Ἀθηνᾶ 1913, 44 πρβλ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1933, σ. 54. Ἐκθεσίς μου ἐν Πρακτ. τῆς Ἀρχ. Ἐτ. 1938, 56.

⁴ Ἀρχ. Ἐφημ. 1932, σ. 97, 113.

⁵ Ἀρχ. Ἐφημ. 1932, σ. 113.

⁶ Πρβλ. ἀνωτέρω DIEHL, MASPÉRO, GROSSE.

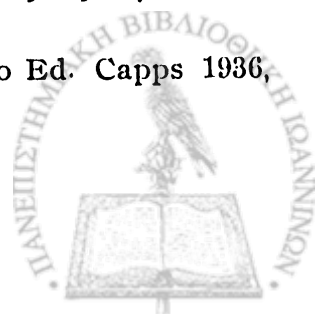
οὔτε ὁ Προκόπιος ἀριθμεῖ ἢ ὀνομάζει, οὔτε εἶναι δυνατόν ἀνευ ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης νὰ εὐρεθῶσι.

Δυστυχῶς ἐγώ, ἐρευνητῆς εἰδικώτερος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς ἱστορίας τῶν κλασσικῶν χρόνων ὄν, δὲν εἶχα ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν μου πρὸς τὰς ἀρχαιότητας τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, παρὰ τὴν εὐσέβειάν μου πρὸς τὰ λείψανα παντὸς πολιτισμοῦ, οὐδ' εἶχον ἀντιληφθῆ ἔν πάσῃ ὀξύτητι τὴν σημασίαν τῶν ἐρυμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀκόμη καὶ διὰ τὴν μελέτην μου ταύτην, πρὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1938. Ἀνέγραφον μόνον ὅτι τυχαίως συνήντων ἔν τῇ χώρᾳ. Ἀλλὰ καὶ οὕτω προσέκοψα εἰς ἱκανὰ Ἰουστινιάνεια φρούρια, ἅτινα μετὰ προσοχῆς ἐμνημόνευσα :

1. Ὑπὲρ τὴν πόλιν Φλώριαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς Κούλας ΠΑΕ 1932, 78.
2. Ὑπὲρ τὸ χωρίον Ἄνω Κλειναί (Κλέσταινα πρῶην) ἐπὶ τῆς κορυφῆς Καλῆς ΠΑΕ 1933, 59. ΑΕ 1932, 94.
3. Παρὰ τὴν λίμνην τοῦ χωρίου Πέτραι (Πέτερσκο), καὶ τοῦ Ἀμυνταίου (Σόροβιτς) ΠΑΕ 1933, 62. ΑΕ 1932, 96 ἐξ.
4. Ὑπὲρ τὴν Ἀναρράχην (Δέβρην πρῶην) ΠΑΕ 1933, 64. ΑΕ 1932, 96. Ἐνταῦθα εὐρέθη καὶ νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
5. Εἰς τὸ χωρίον Γάβρος (Γκαμπρέσι πρῶην) μεταξύ Καστορίας καὶ Πισοδερίου ΑΕ 1932, 94.
6. Εἰς Κτίσματα Ἐρατύρας ΑΕ 1932, 84. 113.
7. Ἐπὶ τοῦ λόφου Ἁγ. Γεώργιος ὑπὲρ τὴν Πέλκαν ΑΕ 1932, 81.
8. Ἐπὶ τοῦ βουνοῦ Ριζὸ πρὸς Ν τῆς Πέλκας ΑΕ 1932, 83. 113.
9. Μεταξὺ τοῦ χωρίου Ἀσπρούλας (πρῶην Βελίστι) καὶ Μεσολόγγου ἐπὶ τῆς δεξ. ὄχθης τοῦ Βέλου παραποτάμου τοῦ Ἀλιάκμονος πρὸς τὸ Βόϊον ὄρος τὴν συνέχειαν τῆς Πίνδου ΠΑΕ 1935, 42.
10. Εἰς τὰ πλησίον τοῦ Ἰσοτυλίου ἐρείπια Σιανίστι ΠΑΕ 1934, 78.
11. Εἰς τὸν Παλαιογουλᾶν παρὰ τὸ χωρίον Παλαιοκόπρια ΠΑΕ 1933, 69.

Εἰς ταῦτα προσθετέον τὴν Καισάρειαν, τὴν Διοκλητιανούπολιν καὶ τὴν Καστορίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Καισάρεια, ὁμολογουμένως Διοκλητιάνειον καὶ Ἰουστινιάνειον κτίσμα, δεικνύει τὸν ὀχυρωτικὸν χαρακτῆρα τῶν πόλεων τοῦ Φιλίππου Β', περὶ ὧν ἔγραψα¹, ὅτι διὰ σκαφῆς τοῦ μαλακοῦ βράχου καθίστων οἱ ἄνθρωποι ἀποτόμους τοὺς λόφους, οὓς ἤθελον νὰ ὀχυρώσωσι, διὰ τοῦτο εἰς τὰ Ἰουστινιάνεια κτίσματα πρέπει νὰ καταλέξω καὶ τὸ «Κάστρο» ἥτοι τὴν ἀγρίαν ἀκρόπολιν τῆς ὠραίας κώμης Νεστορίου (Νεστράμι πρῶην) ἔχουσαν ἀσβεστόκτιστα λείψανα, καὶ τὴν τοῦ χωρίου Ἰσοτύκα ἀμφοτέρως πρὸς Δ τῆς Καστορίας ἥτοι παρὰ τὰ σημερινὰ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν σύνορα τῆς Ἑλλάδος, ὡσαύτως δὲ τὴν τοῦ Κηπουραιοῦ (ἄνω σ. 15₂). Ἡ τῆς Ἰσοτύκας οὐδὲν λείψανον ἔχει ἐπὶ τῆς κορυφῆς· ὑψηλὰ ὅμως εἰς τὴν κλιτὸν

¹ ΠΑΕ 1934, 82, 84, 85 καὶ δὴ καὶ ἐν Class. Studies presented to Ed. Capps 1936, Princeton, σ. 191 ἐξ.

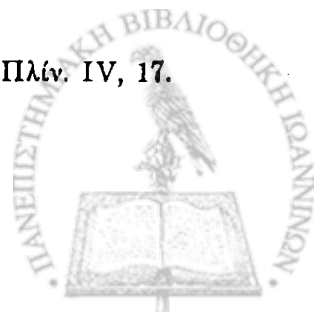
εἶναι τὰ ἐρεΐπια μικρᾶς ἐκκλησίας. Ἔχει καὶ αὕτη μίαν μόνην καὶ δύσκολον πρόσ-
 βασιν, πανταχοῦ δ' ἄλλαχοῦ εἶναι ἀπρόσιτος. Αἱ κλιτύες φαίνονται οὐχὶ φύσει ἀλλὰ
 τέχνη διὰ σκαφῆς γενόμεναι ἀπότομοι ὑπ' αὐτὴν δ' εὐρέθησαν ἱκανὰ προχριστια-
 νικὰ καὶ μεταχριστιανικὰ λείψανα¹, ὥστε γίνεται πιθανόν, ὅτι εἶναι Φιλίππειον
 ἔργον χρησιμοποιηθὲν ὡς ἡ Αἰάνη-Καισάρεια καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, οὓς ἐξετάζο-
 μεν ἐνταῦθα. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ ὀχυρωτικὸς τρόπος τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Ἰλλυ-
 ρίαν δὲν εἶχε λησμονηθῆ καὶ ἔπειτα, ἐπειδὴ ἡ φύλαξις τῶν ἐκεῖ ὄριων ἐξηκολούθει
 πάντοτε κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Φιλίππου, ὃν δεικνύουσι τὰ praesidia armata τοῦ
 Λιβίου, αἱ ὁμοιότητες, τὰς ὁποίας δεικνύει πανταχοῦ ἡ ἔπειτα διοικήσεις τῶν στρα-
 τηγῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἵτινες ἦσαν καὶ στρατηγοὶ τοῦ Φιλίππου, καὶ ἡ
 παρουσία τῶν λατινογλώσσων βλάχων ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν ὄριων. *Τὰ βυζαντιακὰ καὶ
 προβυζαντιακὰ φρούρια ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἱστορικὴν σημασίαν, ἣν καὶ ἡ παρουσία
 τῶν βλάχων. Εἶναι πάντα μαρτύρια τῆς ὀχυρώσεως τοῦ κράτους. Ἡ δὲ ὀχύρωσις
 αὕτη ἔγινε καθ' ὠρισμένους νόμους, ἔχοντας γενικὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὰ ὄρια τοῦ
 κράτους, ὥστε εἶναι πάντα ἐντόπια: καὶ οἱ λίθοι ἢ λόφοι, δι' ὧν ἐγίνοντο τὰ φρού-
 ρία, καὶ οἱ ἄνθρωποι, δι' ὧν ἐφυλάσσοντο, δηλαδὴ οἱ βλάχοι. Ἄν ὑπῆρχεν ἀνάγκη
 ἐξαιρέσεώς τινος, ἠϋρίσκετο ἡ θεραπεία: ἂν π. χ. δὲν ὑπῆρχον ἄγροί, ἵνα δοθῶσιν εἰς
 τοὺς ἡμιστρατιώτας καὶ ἡμιδιώτας ὄροφύλακας, ἐδίδοντο εἰς αὐτοὺς βοσκαὶ—προ-
 νοεῖ δὲ ὁ κῶδιξ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (11, 60) καὶ περὶ τῶν pascua τῶν λιμιτανέων²
 —ὡς ἐπετρέπετο εἰς τοὺς ὄροφύλακας τῆς Συήνης νὰ εἶναι ναῦται.*

Ἄλλ' ἡ πρώτη ὀργάνωσις τῆς πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν ὄροφυλακίας ἀνήκει κατὰ
 τὴν γνώμην μου εἰς τὸν Φίλιππον, ὅστις, μειώσας τὴν δύναμιν τῶν δυτικῶν ἡγεμο-
 νιῶν τῆς Μακεδονίας, ὑπεχρεώθη νὰ μεριμνήσῃ αὐτὸς περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὄριων³
 Ὄργάνωσε δ' αὐτὴν χρησιμοποιοῦν πιθανῶς τὴν πατροπαράδοτον πρὸς Ἰλλυρίαν πεῖ-
 ραν. Ἐπειδὴ δὲ ἠδυνήθη ἔπειτα νὰ ἐπιδοθῆ ἀνενοχλήτως εἰς κατακτητικούς πολέμους
 ἀπὸ Δοβρουτσᾶς μέχρι Γυθείου, συνάγομεν, ὅτι ἡ διάταξις τῶν πολιτικῶν καὶ
 διοικητικῶν πραγμάτων εἶχεν ἀσφαλίσαι τὴν εἰρηνικὴν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Μακε-
 δονίας ἐξέλιξιν, ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινεν, ἂν τὰ σύνορα αὐτῆς πρὸς δυσμὰς ἦσαν
 εὐπρόσβλητα. Οὕτε δὲ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου θὰ ἠδύναντο οἱ διαπρεπεῖς στρατηγοὶ ἡγε-
 μόνες τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ὁ Περδίκκας, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λεόννατος, ὁ Πείθων
 νὰ ἀπουσιάζωσιν ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τοῦ ἄνθους τῆς νεότητος τῶν χωρῶν, περὶ ὧν ὁ
 λόγος ἐνταῦθα, ἂν δὲν εἶχε μελετηθῆ ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως καὶ δὲν

¹ Ὅρα ΠΑΕ 1938.

² Πρβλ. MOMMSEN, Gesam. Schr. 6, σ. 211, ἄνω σ.

³ Ἔχομεν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ πόλιν Φυλάκην εἰς τὸν Ὀλυμπον. Στεφ. Βυζ. Πλίν. IV, 17.

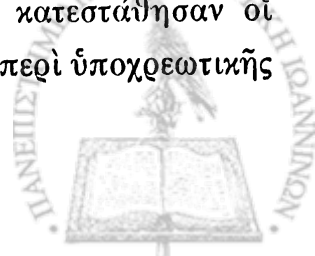

είχεν εφαρμοσθῆ ὁ τρόπος τῆς ἀγρύπνου φρουρήσεως τῶν συνόρων ὑπὸ τῶν εἰδικῶν φρουρῶν, ὧν ἡ ἐπιτυχία μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς διαδόσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἔπειτα ἱστορίαν.

Ἄλλ' ἂν ταῦτα οὕτως ἔχωσιν, ἦτοι ἂν οἱ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Πίνδου Βλάχοι εἶναι λείψανα κρατικῶν φρουρῶν, διαταχθεισῶν ἐκεῖ καὶ πρὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ κατ' αὐτὴν καὶ μετ' αὐτὴν κατὰ τε τὰς ἱστορικὰς πηγὰς καὶ τοὺς νόμους τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἢ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ἔχοντας γενικὴν βεβαίως ἐφαρμογὴν ἐν αὐτῷ, τότε πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι, καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῶν ὁρέων εὐρίσκομεν Βλάχους, ἔχουσιν οὗτοι τὴν αὐτὴν καταγωγὴν ἢ διαφορὰ εἶναι, ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς Πίνδου ἐστρέφοντο καὶ κατὰ ἐξωτερικῶν ἐκ τῆς αὐτόθι γειτονίας ἐχθρῶν, ἐν ᾧ οἱ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ἢ τῶν Καμβουνίων ἢ τοῦ Βαρνοῦντος κλ. ἐστρέφοντο κυρίως κατὰ ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, οἳοι εἶναι οἱ λησταί. Τὰ ὄρη ταῦτα καὶ ἡ Πίνδος ἦσαν καὶ μέχρι χθὲς ληστογόνα καὶ ληστοτρόφα, δὲν ἔχει δὲ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἱστορία πολλὰ παραδείγματα ληστῶν, οἳτινες νὰ κατήγοντο ἐξ ἄλλων ὁρέων καὶ νὰ παρέσχον εἰς τὸ κράτος πράγματα, ὅσα οἱ ἐξ ἐκείνων καταγόμενοι. Εἶδομεν δ' ἄνωτέρω (σ. 126), ὅτι ὁ Hirschfeld φρονεῖ, ὅτι οἱ εἰρηνάρχαι καὶ οἱ διωγμίται εἶχον κατασταθῆ κατὰ πρότυπα τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Πτολεμαίων. Ὁ Maspero δὲ (ἔ. ἄ. 15) παρατηρεῖ, ὅτι κατὰ ληστῶν ἐστρέφοντο καὶ οἱ ὄροφύλακες τῆς Αἰγύπτου, ἦτις δὲν εἶχεν ἄλλους κινδύνους παρὰ γειτόνων κρατῶν ὀργανωμένων, οἳα δὲν ὑπῆρχον, οὐ ἔνεκα δὲν ἦτο ἀξιόλογος ὁ στρατὸς τῶν Πτολεμαίων. Ἀλλὰ τῶν Διαδόχων ἡ πείρα πηγάζει ἐκ τῆς κρατικῆς ρυθμίσεως τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος τῶν Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Ὡστε ὁ θεσμὸς τῆς ὄροφυλακίας, τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν σφύζων, ἐξετείνεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων ὁρέων, ἔνθα θὰ ἠδύναντο νὰ κρύπτονται συμμορίαὶ ληστρικαί.

Κατὰ τὰ ἐκτεθέντα πάντα ἡ πιθανωτάτη γνώμη εἶναι, ὅτι οἱ ὄροφύλακες, ἔκπαλαι χρησιμοποιούμενοι εἰς τὰ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς ὄρια τῆς Μακεδονίας, διετηρήθησαν μερίμνη τῶν ἐντοπίων καὶ μετὰ τὸ 168 π. Χ. Ἐπειδὴ δὲ τότε πολλοὶ Μακεδόνες ἐστρατεύοντο ὑπὸ πλείονας μορφᾶς μετὰ τῶν Ρωμαίων, διὰ τοῦτο ὅσοι ἀπελύοντο ἐκ τοῦ στρατοῦ καὶ δὴ καὶ ὡς ἀπόμαχοι μετὰ 20 ἢ 25 ἐτῶν ὑπηρεσίαν, εἰθισμένοι εἰς τὸν ἀπράγμονα βίον τοῦ στρατοπέδου καὶ ἀγνοοῦντες τέχνας ἀλλὰ γνωρίζοντες τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, εὐχαρίστως θὰ προσέφερον περαιτέρω τὰς ὑπηρεσίας τῶν εἰς τὰς ἐπιτοπίους τῆς πατρίδος τῶν ἀρχὰς πρὸς φρούρησιν τῶν συνόρων. Ἄν δὲ δὲν παρήχθησαν προτίμως οὕτω οἱ λατινόγλωσσοι τῆς Πίνδου, ἀλλ' ὅμως ἡ ὁδὸς πρὸς τοῦτο εἶχεν ἀνοιχθῆ οὕτω. Τῷ 30 ὑποτάξαντες τὴν Αἴγυπτον οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώρισαν τὸ ὄνομα φελλάχος, ἐπὶ δὲ Διοκλητιανοῦ, τοῦλάχιστον, κατεστάθησαν οἱ ὄροφύλακες, τὰ κάστρα καὶ τὰ φωσῶα, καὶ αἱ αὐστηραὶ διατάξεις περὶ ὑποχρεωτικῆς

κατὰ τὴν ἔκτασιν τῶν ὄρεινῶν συνόρων κατοικίας καὶ ὡσαύτως ὑποχρεωτικῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς καὶ στρατεύσεως—εἴτε εἰς τοὺς λεγεῶνας εἴτε εἰς τοὺς λιμιτανέους. Τότε κατέστη ἀναπότρεπτος ἡ ἐκλατίνισις, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔνεκα τῆς ἰσχυρᾶς σωματικῆς διαπλάσεως τῶν ἀνθρώπων τῆς Πίνδου, οἱ στρατεύσιμοι θὰ κατετάσσοντο οἱ πλεῖστοι εἰς τοὺς λεγεῶνας καὶ θὰ ἐξεπέμποντο καὶ μακρὰν τῆς γενετείρας, ἔνθα ἦτο ἀναγκαιοτάτη ἡ γνῶσις καὶ ἡ χρῆσις τῆς γλώσσης τοῦ κράτους, τῆς λατινικῆς.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ σ. 5.

I

Τὰ ὀνόματα Κουτσόβλαχοι, Βλάχοι, Welsch, Vallais, Wallon κλπ. Ἀρ(ου)μούνοι, Τσιντσάροι, Ρωμαῖοι, Romani, fellah, ἔτυμολογία, ἐξάπλωσις, ἔννοια αὐτῶν, σ. 7-14.

Οἱ Κ. ἐν Ἑλλάδι, ἐπαγγέλματα, σ. 14-17. Οἱ Κ. ἐν Ἀλβανία, Σερβία, Βουλγαρία, Τουρκία, Ρουμανία, σ. 17-19.

Ἡ φυλετικὴ καταγωγὴ τῶν Κ. Ὅχι ἐξ Ἰταλίας. Αἱ ὄρειναι κατοικίαι των, σ. 19-22.

Γνώμαι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων περὶ τῶν Βλάχων σ. 22-29: Κεκαυμένος 22. Χαλκοκονδύλης 24. Ζωναράς, Ἀλέξιος Κομνηνός, Κατακουζηνός, Ἰωάννης Κομνηνός (Πατινάκαι, Μογλενίται) 24-26. Κίνναμος 27. Κρίσεις περὶ αὐτῶν 27-29.

Πρῶτον: Γνώμαι τῶν νεωτέρων, σ. 28.

Ὁ Rösler περὶ τῶν Ρωμάνων τῆς Δακίας. Τραϊανός, Αὐρηλιανός, Dacia Aureliana, σ. 28-31. Ἐλεγχος τῆς θεωρίας τοῦ Rösler καὶ ἀνατροπὴ αὐτῆς, σ. 31-45. Γλωσσικὴ χωριστικὴ γραμμὴ τοῦ Jirecek, σ. 36. Ἡ Θρακικὴ γλῶσσα, σ. 37. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, σ. 38 ἐξ. Ἡ ρουμανικὴ γλῶσσα, σ. 39 ἐξ. Ἰλλυριοί, Ἀλβανοί, Μακεδόνες, Ἡπειρώται, σ. 41-43. Γλωσσικὴ ἐπίδρασις τῶν Ἰλλυριῶν ἐπὶ τὴν Ρουμανικὴν καὶ τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν, σ. 43. Φυλετικὴ σύστασις τῶν Ρουμάνων, σ. 44 ἐξ.

Δεύτερον: Γνώμαι τῶν νεωτέρων περὶ καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων, σ. 45-65.

Ὁ Thomaschek καὶ οἱ ὁμόφρονες, ὅτι ἐκ Θρακῶν ἢ Βησσῶν ἐκλατινισθέντων, σ. 46-49. Λαογραφικὰ περὶ Κ., σ. 46-47. Ἄλλαι γνώμαι, σ. 49. Γνώμαι τοῦ Iorga καὶ ἔλεγχος αὐτῶν, σ. 50-59. Ὁ ὄρος Ρουμανία, σ. 51. Romanité Balcanique, σ. 52-53. Περὶ μεταναστεύσεως ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον ἢ ἀντιθέτως καὶ περὶ αὐτοχθονίας τῶν Βλάχων, σ. 52. Διάφοροι ἀναπόδεικτοι γνώμαι περὶ Κ., σ. 54. Ἐλεγχος αὐτῶν διὰ τῆς ἱστορίας, τῆς λαογραφίας, τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν, σ. 55-59. Γνώμη τοῦ Caridan καὶ τῶν ὁμοφροόνων, σ. 60. Ἐλεγχος αὐτῆς, σ. 61-64. Γνώμη τῆς Cambridge mediaeval history καὶ τοῦ Mutafciev, σ. 64-65.

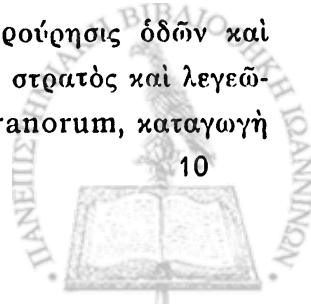
Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Βλάχων (πρβλ. σ. 39, 43, 64, 74) καὶ τῆς συγγενείας αὐτῆς πρὸς τὴν Ρουμαν., σ. 65 ἐξ. Ἐνότης τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Βαλκαν. χερσονήσου, σ. 67-71. Συμπέρασμα, σ. 71.

Ἐλαττώματα τῶν μέχρι τοῦδε θεωριῶν, σ. 71. Ἡ κυρία αἰτία τῆς ἐκλατινίσεως τῶν λαῶν, σ. 72. Πάλη τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης, σ. 72 ἐξ. Ἡ ἀντοχὴ τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, σ. 73-75.

II

Ἡ ὀρθὴ μέθοδος ἐρεῦνης τοῦ ζητήματος, σ. 75. Περσεύς, Αἰμίλιος Παῦλος, μάχη τῆς Πίδνης, διάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, διαίρεσις τῆς Μακεδονίας εἰς 4 τετράδας καὶ φρούρησις τῶν ὀρίων των (ἐντόπια praesidia armata), Λίβιος, Διόδωρος, σ. 75-77. Βλάχοι νῦν λατινόγλωσσοι εἰς τὰ ὄρια τῶν τετράδων, ἔνθα θὰ ἦσαν ποτε τὰ μακεδονικὰ praesidia (Ἀχρῖς Διατί; σ. 77-80.

Ὁργάνωσις τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, δημοσία ἀσφάλεια, ληστεία, φρούρησις ὁδῶν καὶ ὀρίων, ὄροφύλακες, limitanei, σ. 80. Αὐγουστος, Ἀδριανός, Καρακάλλας, στρατὸς καὶ λεγεῶνες, ἐκλατινιστικὴ δύναμις τοῦ στρατοῦ, σ. 80-82. Praemia militiae veteranorum, καταγωγὴ

καὶ πολιτικὴ κατάστασις τῶν παντοδαπῶν στρατιωτῶν, γλωσσικὸν ὄργανον συνεννόησεως αὐτῶν (Ἰλλυριοί), ἀποικιστικὴ ἐγκατάστασις τῶν παλαιμάχων (Δαρδανία, Δακία) καὶ πτωχῶν γεωργῶν - στρατιωτῶν ὄροφυλάκων, ἐκλατινισμὸς τῶν ὄρεινῶν, Ἀλμωπία (Μογλενά), Δ. Μακεδονία, σύγκρισις πρὸς Δάκας, Ἀποικίαι Αὐγούστου, 82-89.

[Ἀναδίφησις περαιτέρω. Ἡ Μακεδονία provincia Romana (146 π. Χ.). Ἕλληνες καὶ Ἴταλοι ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ στρατῷ. Ἀποικίαι παλαιμάχων, σ. 90-92].

Provinciae impermes. Ἐσωτερικὴ δημοσία ἀσφάλεια αὐτῶν διωγμῆται, εἰρηνάρχαι, φυλακῆται, praesidia armata, ληστεία 92-93.

Πᾶλη ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης, γλῶσσα τῶν ὄρεινῶν φρουρῶν, καταγωγὴ αὐτῶν καὶ ἀσχολίαι ἐπαγγελματικαί, σ. 93-99.

Τὰ ὄρη τῆς Μακεδονίας ἐφρουροῦντο πάντοτε μέχρι Τουρκοκρατίας. Ἀρματοῦλοι καὶ κλέφτες Ἕλληνες καθαροὶ καὶ ὄχι Δάκες, σ. 95-98.

Οἱ ὄροφύλακες μόνιμοι κάτοικοι παρὰ τὰ σύνορα, στρατιῶται ἅμα καὶ ἐπιτηδευματῆται, μάλιστα γεωργοὶ οἱ Πίνδιοι ποιμένες, σ. 99-100. Κάθοδος τῶν ποιμένων καὶ τῶν ποιμνίων εἰς θερμὰς χώρας κατὰ τὸν χειμῶνα. Μεγάλῃ Βλαχία καὶ Μικρὰ Βλαχία, σ. 100-101.

Τὸ ὄνομα Τσιντσάροι. Οἱ «Ἀντᾶνοι», σ. 102-3.

Κοπατσάρις, συμβοτικὸν δίκαιον, σμίχτης, σκουτέρης, τσέλνικας, φαλκᾶρι, τσομπάνης. Ὁ ποιμενικὸς καὶ ὁ γεωργικὸς βίος τῶν Βλάχων ἄσχετος πρὸς τοὺς Δάκας, σ. 103-6. Βλάχος, φελλάχος, Romanus, Ἀρμουῖνος, Vlähút, ἔννοια αὐτῶν, σ. 107-9.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Ρωμαϊκαὶ ἀποικίαι εὐπόρων, ἀπόρων, ἀκτημόνων, παλαιμάχων ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐξω τῆς Ἰταλίας· Καῖσαρ, Αὐγουστος, Αὐτοκράτορες. Ἐν Ἑλλάδι. Νέρων, σ. 111-113.

Προέλευσις παλαιμάχων ἑλληνες λεγεωνάριοι καὶ ἐπίκουροι (auxiliiarii). σ. 113-15. Ἴταλοι δι' Ἰταλίαν κυρίως ἀπὸ Αὐγούστου· οἱ ἄλλοι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν (peregrinii legionarii auxiliiarii), σ. 114-115.

Ἀπονομὴ τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας, σ. 116.

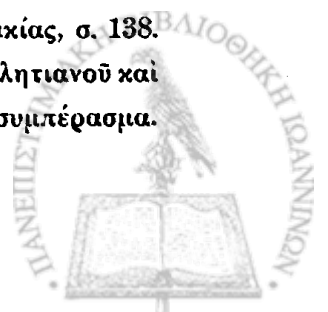
Ἀποικίαι ἐν Μακεδ. (Φίλιπποι, Διον, Πέλλα, Κασσάνδρεια) πότε καὶ διὰ τίνων ἀνθρώπων. Πᾶσαι εἰς εὐφόρους πεδινὰς χώρας, ἀντιθέτους πρὸς τὰ ἄγονα ὄρη τῶν Βλάχων (Πίνδος κλ.). Οἱ πεδινοὶ ἐξηλληνίσθησαν, οἱ ὄρεινοὶ διατηροῦνται λατινόγλωσσοι. Συμπέρασμα, σ. 117-19.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Φυσικὰ ὄρια τῶν πρωτοϊστορικῶν κρατῶν. Ἐποικισμὸς τῆς Βαλκανικῆς ὑπὸ τῶν Ἀρίων καὶ κρατεῖδια αὐτῶν. σ. 120. Κάθοδος ἐκ Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου εἰς Ἑλλάδα, σ. 121. Ἐνωσις Μακεδονικῶν κρατῶν (Ὁρέσται) καὶ ὄροφυλακία αὐτῶν. Φίλιππος, σ. 121. Ἀποικίαι Φιλίππου καὶ ὄροφυλακία, σ. 122. Ἀλεξάνδρου καὶ Διαδόχων ὄροφυλακία, 123 ἐξ.

Στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ Ρωμ. κράτους ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων· χωροφύλακες καὶ ὄροφύλακες κατὰ Mommsen, σ. 124, Lesquier (Αἰγύπτου), σ. 125 ἐξ., Hirschfeld (καὶ Περγάμου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας), σ. 126-8, Grosse, σ. 128 ἐξ., Diehl, σ. 132, Maspéro (Αἰγύπτου) σ. 133, Seeck, σ. 134, Stadtmüller, σ. 135 ἐξ. Συμπέρασμα καὶ κατάργησις τῆς ὄροφυλακίας, σ. 138.

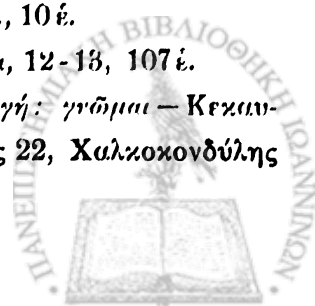
Δυτ. Μακεδονίας ὄρια (limes, Πίνδος) καὶ ὀχύρωσις, σ. 138 ἐξ., εἰδικῶς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Ἰουστινιανοῦ, σ. 140 ἐξ., Σφζόμενα φρούρια, σ. 141. Ἀνακεφαλαίωσις καὶ γενικὸν συμπέρασμα.

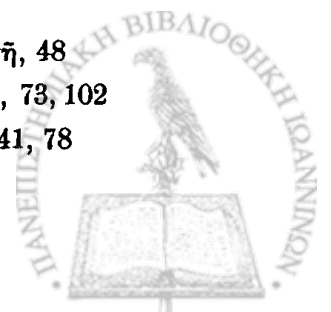
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΣ ΠΙΝΑΞ

συνταχθείς ὑπὸ τῆς δεσποινίδος Σοφίας Γ. Ἀναστασιάδου

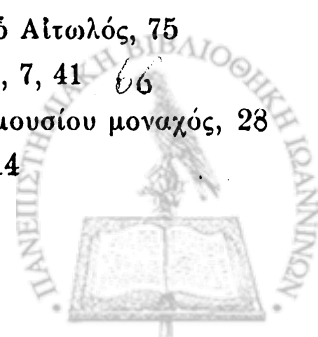
- Ἄβδέλλα, 14, 66
 Ἄδριανός, 32, 91, 113, 128
 ἄθιγγανοί, 60
 Αἴγυπτος, 9, 11, 107, 119-129, 133
 Αἰμίλιος Παῦλος, 35, 75, 88, 90, 123, 139
 Αἶμος, 18, 50, 52, 80, 94
 Ἄκρῖται, 96
 Ἄλβανία, 17, 41, 51, 55
 Ἄλβανίας νομίσματα, 55
 Ἄλβανοί, 17, 41, 47, 58, 65, 79, 81, 105, βλ. καὶ Ἰλλυριοί
 Ἄλβανῶν ἐπιδρομαί, 107, 108
 Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, 50, 54, 55, 123, 139
 Ἀλέξανδρος Σευῆρος, 125, 128
 Ἀλέξιος Κομνηνός, 24, 25, 35, 63, 88
 Ἄλπει, 80
 Ἀμίντσου, 16
 Ἀμύνται, 16
 Ἀμφίπολις, 76
 Ancei, 13, 80, 95
 Ἄννα Κομνηνή, 15, 25, 101, 107
 Ἄντανόι, 72, 102-103
 ἀπελάται, 96
 ἀποικία Ρώμης, 20, 84, 111-119, 135, ἔξω τῆς Ἰταλίας 43, 111, ἐν Λακίᾳ ρωμαϊκαὶ 32, 43, 44, 59, ἐν Λακίᾳ ἑλληνικαὶ 35, 37, 81-82, 85, Δακῶν 59, 61, 106, πλασματικαὶ 109, 116-117, Φιλίππου 35, 122, 125
 ἀποικισμοὶ παλαιμάχων (καὶ ἐγγωρίων), 20, 83 ἐ., 90, 91, 94 ἐ., 111 ἐ., 113 ἐ., βλάχων 70, 71
 ἄποικοι, 20, 27, 32, 59, 61, 84, 111-119, Ρωμαῖοι εἰς Βαλκανικὴν 27, 28, 32, 59, 72, 73, 89, 112 ἐ., 117 ἐ., ρωμαῖοι εἰς Μακεδονίαν 20, 89, 117
 ἀπόμαχοι, βλ. παλαίμαχοι (veterani)
 Ἀρβανιτόβλαχοι, 17, 40, 46, 105
 Ἀρβανιτοχώριον (Βουλγ.), 79
 ἄρθρου ἐπίταξις, 43, 51, 83
 ἀριθμοὶ (numeri), 84, 128
 ἄρματολοι-κλέφται, 96, 97
 ἄρματολίκια, 96, 97
 ἄρομοῦνοι, ἄρουμοῦνοι, ἄρομοῦνοι, 11, 13, 14, 26, 45, 46, 107, 108
 Ἄσαν, 29
 ἀστραγάλων παιδιὰ, 47-48
 Αὔγουστος, 80, 89, 112, 114, 135
 Αὐλών, 17
 Αὐρηλιανὴ Δακία, βλ. Δακία
 Αὐρηλιανός, 30, 31, 32, 79, 128
 auxilia, 23, 82, 91, 113 ἐ., βλ. στρατός, στρατολογία
 auxiliarii, 49, 91, βλ. στρατός, στρατολογία
 Ἄχρῖς, 18, 37, 78, 79
 Βαλαάδες, 19, 58
 Βαλκανικὴ Χερσόνησος, 51, 68, 83, βλ. ἐκλατίνισις
 Βαλκανικὴ ἐνότης, 67-68, 70, 71, 83, ἐνοτῆς γεωγραφικὴ 69-70, ἐνότης γλωσσικὴ 69-71, ἐνότης λαογραφικὴ 69, ἐνότης μουσικὴ 69
 Wace, 59
 Βαρνοῦς, 15
 Βέλγιον (Wallons), 9
 Βελεσσά (Βυλάζωρα), 18, 77
 Welsch, Welsh, 9, 103
 Vendryes, 66
 Βενιαμὶν ὁ ἐκ Τουδέλης, 101, 102
 Βέσοι, Βησοί, 22, 46, 48
 Βέρουα, 19
 veterani, βλ. παλαίμαχοι
 Vlāhút, 108
 Βλάστη (Μπλάτσι), 46, 108
 Βλαχία, 108. Μεγάλῃ Βλαχίᾳ (Ρουμανίας) 8, 101, (Θεσσαλίας) 52, 100. Μικρὰ Βλαχία (Ρουμανίας) 101 (Ἀκαρνανίας) 101
 Βλάχοι
 Τύποι τοῦ ὀνόματος: (Welsch, Vallons, Wallais κλπ.) 7-14, 24
 Ἔτυμολ., 10 ἐ.
 Σημασία, 12-13, 107 ἐ.
 Καταγωγή: γνόμαι — Κεχανμένος 22, Χαλκοκονδύλης

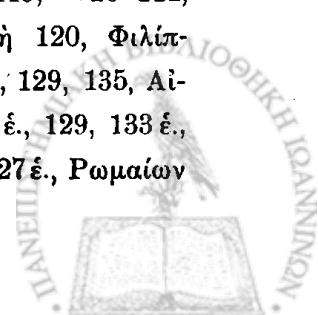
- 24, Ἀλέξιος Κομνηνός 24, Κίνναμος 27, νεωτέρων 28 ἐ., Rösler 29 ἐ., Thomaschek 46 ἐ., ἄλλων 49, Iorga 50 ἐ., Wace-Thompson 59, Capidan 60 ἐπ., Cambridge - Mutaftciiev 64 ἐπ.
- Ἐγκαταστάσεις* 14 ἐπ., Ἑλλάς 14 ἐπ., 18 ἐπ., Ἀλβανία 17, Σερβία 17 ἐπ., Βουλγαρία 18, Δακία 18
- Χαρακτήρ* 24, 26, 74, 88 ἐπ. 96 ἐπ.
- Βίος καὶ ἐπαγγέλματα* 14, 26, 39, 62 ἐ., 88 ἐ., 94, 99, 103, 104, 105, 106, 124, 133, βλ. στρατιῶται γεωργοὶ
- Ἀἴσθημα ἐθνικὸν καὶ φυλετικὸν* 19, 89, 95, 98
- Λαογραφία* 26, 46 ἐ., 89
- Δίκαιον* 104
- Ἐκλατίνισις* 74, 81 ἐπ. 86, 92, 95, 144
- Ἐκβουλγαρισμός* 16
- Ἐκσλαβισμός* 17
- Ἐξισλαμισμός* 16
- Γλῶσσα*, βλ. Γλῶσσα
- Βλαχολίβαδο*, 15
- Βλαχορρηγῖνοι*, 28, 29
- Βόιον*, 14, 56, 78
- Βουωτοί*, 121
- Weigand, 8, 17 ἐ. 103, 106
- Wolaky κ.τ.δ., 8
- Volcae ἢ Volci (Οὐόλκαιοι), 10, 11
- Βουλγαροβλαχικὸν κράτος*, 23, 29, 36
- Βούλγαροι*, 31, 43, 46, 47, 48, 78, 118
- Βουτονόσι*, 121
- Bratianu, 32-33, 84
- Βυζαντινὸν κράτος*, 48, 51
- Βυζάντιον*, βυζαντινὸς πολιτισμός, 55
- Βυλάζωρα*, βλ. Βελεσσά
- Γαλάται*, 10, 31, 54
- Γαλατία*, 9, 92
- Γενοῦσος*, βλ. Σκοῦμπι
- Γερμανοί*, 10, 135
- Γέται*, 73, 92
- γεωργικὸς βίος*, βλ. Βλάχων βίος καὶ ἐπαγγέλματα
- γεωργοὶ στρατιῶται*, βλ. στρατιῶται γεωργοὶ
- Γιουροῦκοι*, 105
- Γκέγκηδες*, 42, 56, 108
- Γκόπεσι*, 16, 23, 84
- Γλῶσσα*
- Ἀλβανικὴ* 42 ἐπ.
- Βλαχικὴ* 13, 40, 63, 64, 65, 74-75, Βλαχικῆς ἀλλοτριότης πρὸς τὴν Ρουμανικὴν 64, Βλαχικῆς λεξιλόγιον 34, 40, 44, 63-66
- Βουλγαρικὴ* 31, 34, 36, 43
- Ἑλληνικὴ* 8, 11-13, 70, ἀγὼν αὐτῆς πρὸς τὴν λατινικὴν 37 ἐ., 39, 72-73, 86, 93
- Ἐτεοκρητικὴ* 75
- Θρακῶν* 37, 50
- Ἰλλυριῶν* 6, 40, 42, 50, ἐπίδρασις ἀμοιβαία αὐτῆς καὶ Λατινικῆς 42, 43, 82
- Λατινικὴ* 37, 40, 74, 82, 86, φθορὰ καὶ ἀλλοίωσις αὐτῆς 40 ἐ., 74, 82-83, ἀγὼν τῆς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν 37 ἐπ., 39, 72-73, 86, 93, ἢ λατινικὴ εἰς τὴν Δακίαν, βλ. ἐκλατινισμός
- Λατινογενεῖς γενικῶς* 66, 86
- Ρουμανικὴ* 64, 65 ἐ., 83, λεξιλόγιον αὐτῆς, βλ. Βλαχικῆς λεξιλόγιον
- Σερβικὴ* 43
- γλωσσολογία*, 10, 12, 54 ἐ.
- Γράκχοι*, 111
- Γράμμος*, 14, 71, 78
- Γράμμοστα*, 14, 19, 66
- Γρεβενά*, 16, 19
- Grosse, 129
- Δάκες*, Δακορρουμᾶνοι ἢ Ρουμᾶνοι, 22, 24, 26, 30 ἐ., 40, 44, 45, 47, 52, 59, 73, 88, 91, 97
- Δακία*, 18, 26, 27, 30 ἐπ., 74, 83, 107
- ἀποικισμός* 37, 43, 44, 48, ἐκκένωσις 31-33, παλιννόστισις εἰς αὐτὴν 35, φύσις 74, 87, 88, 89, 97, 104
- Ἀρρηλιανὴ* 23, 28, 30 ἐ. 36, 65, 92
- Δαλματία*, 17, 52, 72
- Δαρδανία*, 76, 84, 133
- Δελφίνας*, 15
- Δένσκο*, 14
- Densusianu, 46, 63
- Diehl, 132 ἐπ.
- Διόδωρος*, 77, 125
- Διοκλητιανός*, 84, 129, 138, 140
- Διοκλητιανούπολις*, 140
- Δῖον*, 73, 89, 117
- διωγμῖται*, 93, 125, 127, 128
- Δοβρουτσά*, 24, 26, 37, 61
- Δούναβις* (Ἴστρος), 8, 22, 24, 28 ἐ., 30 ἐπ., 35 ἐπ., 60, 70, 72 ἐ., 80, 88 ἐπ., 92
- «Δρομοκρατία»*, 62
- Δυρράχιον*, 17, 72, 112, 117
- Ἐβλιά Τσελεμπῆ*, 48
- Ἐβραῖοι*, 11, 38, 73, 102
- Ἐγνατία ὁδός*, 41, 78

- Ἐγγελᾶνες, 120
Ἐξερὸς -Ἐξεβάν, 15, 16, 39
ἐθελονταί (voluntarii), 85, 93,
94 ἐπ., 115, 134
evocati, 114
εἰρηνάρχαι, 93, 127
ἐκβουλγαρισμός, 25
ἐκλατινισμός, 31, 54, 67-8, 72,
86, 144, Δακίας 32, 44, 83,
91, στρατιωτῶν 81, 86, Βαλ-
κανικῆς 92, Ἰστρου 92,
Ἰλλυριῶν 78
ἐκρουμανισμός Σλαύων, 34
ἐκσλανισμός, 17, 31, 36, 40,
Δακῶν 44, Τσιντσάρων 76
ἐξαραβισμός, 45
ἐξελληνισμός, 21, 36 ἐ., Θρα-
κῶν 47, Ἰλλυριῶν 52
ἐξισλαμισμός, 42, 58, Βλάχων
16, Ἰλλυριῶν 42, ἐν Μακε-
δονίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, 58
Ἐορδοί, 120
ἐπαρχίαι, συγκλητικαὶ 92, 115,
126, αὐτοκρατορικαὶ 115,
procuratoriae 115
ἐπιγραφαί, 33, 36, 37, 77, 118,
140
Εὐτρόπιος, 27, 32, 48
Ζαγορά, 18
Ζαγόρια ἢ Ζαγοροχώρια (Ἠ-
πείρου), 16, 75
ζάδρουγα, 42, 57
Ζουπάνι, 106
Ζωναράς, 26
Hammond, 94
Hirschfeld, 43, 126, 143
Ἠπειρος, 16, 17, 19, 22, 23,
35, 41 ἐ., 55, 56, 61, 90, 92,
108, 113, 139, Βλάχοι ἐν
Ἠπείρῳ 16 ἐπ.
Ἡράκλεια Λυγκηστική, 122
Θέματα, 83, 129, 136, 137, κα-
βαλλαρικὰ 130, Μογλενῶν
24
θεσμός κατὰ τῆς ληστείας, 93
Θεσσαλία, 23, 24, 52, 61, 100,
108, 139
Θεσσαλοί, 121
Θεσσαλονίκη, 73, 76, 117
Θραῖκες, 38, 44, 48, 88, 106,
120, 122
Θράκη, 29, 81
Θρακοῖλλυριοί, 55, 68, 95
Ἰλλυρία, 41 ἐ., 78, 139, 142
Ἰλλυριοί, 40, 41 ἐ., 50, 52, 55,
78, 82, 90, 120, μισθοφό-
ροι 42, 82, βλ. γλῶσσα
Ἰνδοευρωπαῖοι, 120
Iorga, 50 ἐ., 61, 65, 79, 87, 88
Ἰουδαῖοι, 11, βλ. Ἑβραῖοι
Ἰουστινιανός, 38, 74, 76, 100,
107, 131, 134, 136, κρίσματα
καὶ φρούρια 29, 36, 37, 63, 76,
136, 140
Ἰστρία, 17, 64, 72
Jirecek, 43, 118, γλωσσικὴ
γραμμὴ 17, 36, 37, 38, 39,
47, 53, 58, 72, 76, 84
jus valachicum, ἢ jus vala-
chale, 105
Καβύλη, 122
Καῖσαρ, 20, 43, 44, 111, 116
Καισάρεια (Αἰάνη), 140-142
Καλαμπάκα, 101
Καλαρίτες, 16
Καλογιάν Ἰωαννίτης, 29
Καμβούνια, 39, 102
Cambridge mediaeval His-
tory, 64
Καναλιῶν - Κελλίων στενόν, 15
Καντακουζηνός, 16, 24, 71
Caridan, 9, 11, 46, 51, 59, 60,
71, 88, 92, 98
Καρακάλλας, 81
Καρακατσάνοι, 18
Καρατζόβα (Ἀλμωπία-Μογλε-
νά), 16, 88, βλ. Πετσενέγοι
Μογλενῖται
Καρδίτσα, 101
Καρπάθια, 18, 33, 35, 61, 80
Κασσάνδρεια, 73, 117
Κασταμονίτου μοναχός, 28, 29
Καστορία, 12, 39, 66, 78, 130,
141
Κεδρηνός, 12, 78
Κεκαυμένος, 22-4, 27, 60, 78, 94
Κερκίνη (Μπέλεσι), 77, 99
Κηπουρείο, 11, 141
Κιέβου χρονικόν, 35
Κίμβροι, 11, 87
Κίνναμος, 27, 29
Κιουτσούκ Βλάχ, 7, 101
Κλεισοῦρα, 15, 23, 79, 108
«Κλέφται», 96
κληροῦχοι Αἰγύπτου, 123-24,
125
Κοῖνσκό, 25
Κοκλινοπλό, 15
coloni milites, 111, βλ. στρα-
τιῶται γεωργοὶ
Κολώνεια, 17
compascuus, compascua-
rius, 104
Κονιάροι, 58
κοπατσάρις, 103
Κορέστια, 56
Κοριτσά, 17, 56
Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, 75
Κουρίλας, 7, 41
Κουτλουμουσίου μοναχός, 28
Κρασιά, 14

- Kretschmer, 8
 Κρούσοβον, 18, 78
 κτηνοτροφία, βλ. βλάχος
 κτίσται, 56
 κυϊντάριοι, 102
 κυπρί(ον), 104
 Κυριακίδης Στ., 25
 Κωνσταντίνος ὁ Μέγας, 38, 84, 128, 129
 Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος, 39, 100, 137
- Λαγίδα, 123 ἔ.
 λαογραφία - λαογραφικά, 41, 42, 46, 47, 55, 56, Μακεδονίας-Ἡπείρου 42, ὁ. βλάχοι
 λεβαντῖνοι, 54
 λεγεωνάριοι, 49, 91, 113, 114, ἔξ Ἑλλήνων 49, 87, 90, 98, 113-16, βλ. καὶ λεγεών, στρατός, στρατολογία
 λεγεῶνες, 23, 80-82, 111, 115, 116, βλ. στρατολογία, -άριοι
 Lesquier, 123, 125
 ληστεία, 80, 93, 101, 126, 128, 143
 limes, 83, 132 ἔ., Αἰγύπτου 133, βλ. ὄροφύλακες, ὄροφυλακία
 λιμιτάνει (limitanei), βλ. ὄροφύλακες
 Λινοτόπι, 14, 19
 Lot, 44, 55, 78, 96
 Λουίπρανδος, 38
 Λυγκῆσαι, 102
 Λύγκος, 56, 102, 121
 Gino Lupi, 57
- Μακεδονία, 29, ὄρια 77-78, τετράδες 75, 77, 78, 80, provincia 90, 92, 98, δυτική 56, 87, 90, 95, 106, 115, 118-9, Μακ. δυτ. ὄχρως ἢ φρούρια 139, Μακ. δυτ. φύσις 56, 95, 106, ὄροφύλακες 76, 77, 79, 80, 86, 90, 93, 95, 96, 98, 122
 Μακεδόνες Ἑλληνες, 19, 30, 36, 37 ἔ., 49, 52-58, 68, 78, 90, 113 ἔ., εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν στρατὸν 49, 87, 90, 113 ἔ., βλ. λεγεών, -άριοι
 Μάριος, 111, 135, 195
 Μαστοροχώρια, 56
 Μαυροβλάχοι, 8, 43, 45, 101
 Maspero, 133, 143
 Μεγάροβον, 18
 Μελένικον, 16, 18, 23, 77
 μεταναστεύσεις, 33, 52, 61, 70, ἔνδοβαλκανικαὶ 33, 72
 Μέτσοβον, 16, 23, 46, 79, 96, 106, 121
 Miclosich, 65
 μισθοφόροι Ἑλληνες, 49, 90, 113, 129, βλ. καὶ Μακεδόνες, ἔθελονταί, λεγεωνάριοι, Ἰλλυριοί,
 Mittwoch, 9
 Μογλενῖται, Μογλενοπατινάκαι, βλ. Πετσενέγοι
 Μοισία, 34
 Μοισοί, 48, 73
 μοκάνοι, 105
 Μολδαβία, 45, ἡγεμόνες (Φαναριῶται), 84, 85, 87
 Μολόβιστα, 16, 84
 Mommsen, 124 ἔ.
 Μοναστήρι, 18, 19, 76, 78
 Monumentum Ancyranum, 89, 112
 Morlachi, Murlachi κ.τ.δ., 8
 Μοσχόπολις, 17, 19, 78, 79
 Μπόζοβο, 15
 Μυσοί, 18
- Mutafcienv, 14, 64, 65, 84
 Νιζόπολις, 18
 Νικήτας Ἀκομινάτος, 25
 Νικολίτσα, 14, 19
 Νέβεσκα (Νυμφαῖον), 15, 79, 108
 Νέρων, 113
 Νεστόριον (Νεστράμι), 15, 141
 Νευροκόπος, 77
 Νιάουστα, 73
 numeri, βλ. ἀριθμοὶ
 Νυμφαῖον, βλ. Νέβεσκα
- Ξεποροί, 46, 63
- Ὅδοι, 41, 80, 102, βλ. δρομοκρατία, Κηπουρείου-Τρικάλων 15
 Olahy κ.τ.δ., 8
 Ὀλυμπος, 15, 80, 102
 Ὀρβηλος, 16, 71, 77
 Ὀρέσαι, 41, 120
 Ὀρεστικὸν Ἄργος, 19
 Ὀρεστίς, 121
 ὄρια φυσικά, 120
 ὄροφύλακες, 76, 78, 80, 83, 84, 86, 94-99, 120-144. Μακεδονίας, βλ. Μακεδονία. ἐντόπιοι 76, 79, 82, 84, 86, 91, 92-95, 109, 113, 115, 117, 122, 126-9, 132-8, 142, γεωργοί, βλ. στρατιῶται, ἐπαγγέλματα 89, 99, 100, 124, 133, στρατολογία 132, 134, κατάργησις 100, 107, 131, 133, 137 ἔ.
 ὄροφυλακία, 119, 120-144, προϊστορικὴ 120, Φιλίππου 121 ἔπ., 129, 135, Αἰγύπτου 123 ἔ., 129, 133 ἔ., Μ. Ἀσίας 127 ἔ., Ρωμαίων

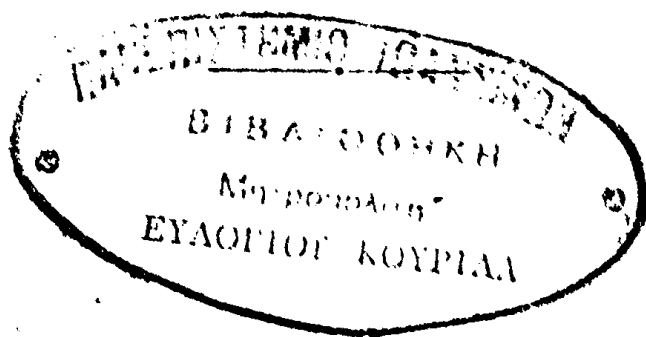

- 123 έ., 134 έ., Βυζαντινῶν
136, βλ. Ίουστινιανός, Διο-
κλητιανός, ὄροφύλακες
Οὐαλία (Wales), 9, 10
Οὐαλλοί (Welshmen), 87, 103
Οὐγγροί, 35, 60, 83
- Παλαίμαχοι (veterani) καὶ
ἀπόμαχοι 20, 82, 83, 84, 87,
90, 94, 112 έ.
- Paracostea, 54
Parahagi, 7, 108
παραφυλακίται, 127, 128
Πάτραι, 112
Πατινάκοι, Μογλενίται, βλ.
Πετσελέγοι
Πελαγονία, 76, βλ. Μοναστή-
ριον
Πέλλα, 73, 77, 117
Πελοπόννησος, 97
Πενέσται, 120
Πέργαμος, 127
Περιβόλι, 14, 66
Περιστέρι, 18
Πετσελέγοι (Μογλενοπατινά-
και, Μογλενίται) 24, 25, 26,
41, 63, 76, 88, 107, χαρα-
κτῆρ-ἐπαγγέλματα 26
Philippide, 44, 52
Πίνδιοι, 24, 52, 53, 88, 89, 98,
118, βλ. Βλάχοι
Πίνδος, 62, 71, 77, 78, 94, 97,
102, 105, 121, 138 έ., 143,
διαβάσεις 14, 139, Ρουμα-
νικά σχολεῖα 66
Πισοδέρι, 15, 23
πιστικοί, 105
poilu, 12
ποιμενικός βίος, βλ. Βλάχοι
Πολιτεία, 116 έ., εἰς τοὺς στρα-
τώτας 116 έ.
Πολίτης Ν., 46
- Πομπήτιος, 114, 116
Ποροῦ, 77
praesidia armata, 76, 77, 79,
93, 84, βλ. φρουραί, ὄρο-
φύλακες
Πρέσπα, 12
Πρόγονος, 79 *αἰλιανῶν*
Προκόπιος, 131, 133, 138
Πτολεμαῖος ὁ Σωτήρ, 11, βλ.
Λαγίδαι, Αἴγυπτος
Πτωχοπρόδρομος, 12
Πύδνης μάχη, 75, 90
Πυργάριοι, 130
- Récatas, 61, 106
Ρηχῖνοι, 28
riparienses, ripenses, βλ.
ὄροφύλακες
Ροδόπη, 16, 71, 77
Romani, -Ρωμᾶνοι, 9, 13, 45,
108, βλ. Ρουμᾶνοι
Romania, 10
Romanité Balcanique, 53,
60, 72
Rösler, 29, 46, 69, 83, 95
Ρουμανία, 8, 9, 54, 88, 89, τέ-
χνη 85, σχολεῖα Ἑλληνικά
85, 87, διάλεκτοι 33, 44, 65
Ρουμᾶνοι, 45, 50, 59, 60, 65,
χαρακτῆρ 44, 74, 87-89,
98, βλ. βλάχων χαρακτῆρ
σημασία λέξεως 13, 45, 59,
107 έπ.
Ρωμαῖοι-Ρωμηοὶ-Ρούμ, 13, 14
Ρωμανία, 50, 51, 52
- Σαγουνδάτοι, 28
Σαμμαρίνα, 14
Σαμουήλ, 104
Σαρακατσᾶνοι, 18, 21, 101, 104,
τέχνη, 21, ὁ. Καρακατσᾶνοι
Saussure, 67
- Seeck, 134 έπ.
Σέλι (Βερμίου), 15
Σερβία, 8, 18, 22, 27, 43
Σέρβια, 106
Σέρραι, 17, 77
Sethe, 9
Σημίται, βλ. Ἑβραῖοι
Σιράκον, 16
Σκλαβηνοί, 28, βλ. Σλαῦοι
Σκόπια, 18
Σκουμπι (Γενοῦσος), 17, 41, 61
σκουτέρις, 105
Σλαῦοι, 8, 11, 40, 46, 48, 63,
105, 106, 118
Σμεῖξι, 14
σμίχτης, 104
Σπήλιο, 15
Stadtmüller, 135
Stari Vlah (= παλαιὰ Βλα-
χία), 64
Στόβοι, 36, 117
Στραντζα, 18
στρατιῶται γεωργοί, 12, 84,
86, 99 έ., 104, 111, 123, 129,
133, 135 έπ.
στρατολογία Ρωμαϊκή, 31,
80 έ., 86, 90, 93, 113 έ., 115,
134, 144, βλ. λεγεῶν
Στρατὸς ἐντόπιος, βλ. ὄροφύ-
λακες ἐντόπιοι
Στροῦγα, 78
Συήνη, 124, 138, 142
Συναξαριστῆς ἀγίου Δημη-
τρίου, 28, 29
Συρία, 9, 11
- Τάταροι, 45
τετραρχίαι, τετράδες Μακε-
δονίας, βλ. Μακεδονία
Τζουμαγιά (ἄνω), 77
Thomaschek, 46,
Thompson, 59

- torna, frater, 40
 Τραϊανός, 22, 30, 33, 43, 44, 95
 Τρανσυλβανία, 35, 130
 Τρίκαλα, Τρίκα, 43, 101, 140
 τσέλνικας, 105, 106
 Τσιντσόρο, 18, 30, 46, 76, 84, 102, 103
 τσολιάς, 12
 τσομπάνης, τσομπαν, 1
 Τσούκα, 15, 141
 Τουρκαλβανοί, 58
 Τουρκία, 62, 96
 Τούρκοι, 7, 48, 58, 67, 97, 105
 Τουρκοκρήτες, 19, 58
 Φαλκάρς, φαλκάρι, 105,
 Φαναριώται, 54, βλ. Μολδαυία
 φαντάρος, 12
 φελλάχος (fellah), 9, 11, 101, 107
 φθόγγος ν, 12
 Φίλιπποι, 36, 73, 89, 112, 117
 Φίλιππος Β', 35, 41, 121-123, 139, 142, άποικίαι 122, 125, όροφυλακία, 121-122, 123
 Φιλιπούπολις, 16, 38, 122
 Flachia, 11
 Φράσερι ('Αρβανιτόβλαχοι, Φρασεριώται), 17
 φρούρια, 15, 29, 95, 120-144, προϊστορικά 121, δυτ. Μακεδονίας 139, Φιλίππου
 Ίουστινιανού, βλ. Φίλιππος, Ίουστινιανός
 φρουραί, φρουροί, βλ. όροφυλακες
 Φτέρη, 15
 Φοδρα, 14
 φυλακίται, άρχιφυλακίται (Αιγύπτου), 93, 125, 126, 128
 Χαλκοκονδύλης, 24, 27, 60
 Χάσια, 104
 χριστιανική θρησκεία, 107
 Χρυσόχος Μιχ., 7
 Ψαλίδας Άθαν., 42, 85

Προσθήκη. Παρακαίρως δυστυχώς εγνώρισα τὰς ἐργασίας τοῦ L. HAHN, Rom und Romanismus im griechisch-römischen Osten bis auf die Zeit Hadrians, Leipzig. 1906, καὶ Zum Sprachenkampf im Römischen Reich bis auf die Zeit Justinians ἐν *Philologus*, 1907, σ. 677 ἔξ. Ἄδται ὄχι μόνον ἐνίσχυσιν εἰς τὰς γνώμας μου ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴν πρὸς πλείονας σκέψεις καὶ ἐπιχειρήματα θά μοι παρδείχον. Νομίζω μόνον, ὅτι τὸν στρατιωτικὸν παράγοντα τῆς ἐκλανινίσεως δὲν ἀπετύπωσεν ὁ HAHN ὅσον ἔδει ὀξέως ἐν παραβολῇ πρὸς ἄλλους, εἰ καὶ καλεῖ αὐτὸν θεμέλιον αὐτῆς. Κατὰ τὰλλα παραπέμπω εἰς τινὰς σελίδας τῆς δευτέρας ἐργασίας του παραθέτων ἐν παρενθέσει τὰς ἰδικὰς μου σχετικὰς: 705 (16₃), 677 (32₁), 695, 697, 701, 702 ἔξ. (38₀), 696 (39₀), 686 (44₀), 685 ἔξ. (45₃), 686 ἔξ. (80₃), 708 τεσσαράριος (πρβλ. τεσσαρακονταράριος 103₀), 678-683 (coloniae, civitas 111 ἔξ.).—Τὴν ἐμὴν σ. 130 πρβλ. J. G. KEMR, Romanorum sermonis castrensis reliquiae ἐν *Jahrbuch f. d. klass. Altert.* Suppl. 26, 1900.—Σελ. 59, πρβλ. JORGA, *Introduct.* 19.—Σ. 67, καὶ 83, πρβλ. αὐτ. 31.—Σ. 89, πρβλ. αὐτ. 27.—Σ. 101, πρβλ. αὐτ. 31.—Περὶ τοῦ limes καὶ τῶν ὁδῶν συγκοινωνίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ὄρα καὶ *Quaterni dell' impero* τοῦ Istituto di studi Romani: α) il «limes» romano, β) le grandi strade del mondo romano καὶ γ) Roma e le province.

